

F. M. Dostoievski

Demonii

Să mă tai de văd vreo urmă, Ce ne facem noi acum? Ne-a ajuns vreun drac din urmă Și ne-a abătut din drum. Mulți ca frunze toamnă-n vânt, Încotro li-i drumul oare? Zbiară parcă-s la aman... Se mărit-o vrăjitoare? Îl îngroapă pe Satan?

A. PUȘKIN

Și era acolo o turmă mare de porci, care pășteau pe munte. Și L-au rugat să le îngăduie să intre în ei; și le-a îngăduit. Și, ieșind demonii din om, au intrat în porci, iar turma s-a aruncat de pe țârm în lac și s-a înecat. Iar păzitorii, văzând ce s-a întâmplat, au fugit și au vestit în cetate și prin sate. Și ei au ieșit să vadă ce s-a întâmplat și au venit la Iisus și au găsit pe omul din care ieșiseră demonii, îmbrăcat și întreg la minte, șezând jos, la picioarele lui Iisus, și s-au înfricoșat. Și cei ce văzuseră le-au spus cum a fost izbăvit demonizatul.

SFÂNTA EVANGHELIE CEA DUPĂ LUCA, Cap. VIII, 32-36

Partea întâi.

Capitolul întâi.

În loc de introducere, câteva amănunte din biografia multstimatului Stepan Trofimovici Verhovenski.

I.

Înainte de a începe descrierea evenimentelor atât de stranii survenite recent în orașul nostru, [redacted] nici nimic remarcabil, mă văd nevoit să [redacted] să arunc o privire fugară într-un trecut mai îndepărtat și să dau câteva amănunte biografice ale talentatului și preastimatului Stepan Trofimovici Verhovenski. Ele vor servi doar ca introducere la cronică a cărei istorisire mi-o propun și care abia urmează.

Trebuie s-o spun de la început și fără ocol: Stepan Trofimovici a deținut întotdeauna printre noi un rol mai aparte, un rol, ca să zic așa, civic, pe care îl juca cu atâta pasiune și dăruire de sine, încât n-ar fi fost în stare să renunțe la el nicicând, ba, mi se pare, nici n-ar fi putut trăi fără să-l joace. Departe de mine gândul de a-l compara cu un actor – ferit-a sfântul! -, mai ales că mie personal îmi inspira multă stimă. Era la el mai degrabă o chestiune de obișnuință sau, mai bine zis, de înclinație statornică și generoasă care îl

prinsese încă din anii tinereții, când se legăna în visuri ademenitoare în privința viitoare sale poziții sociale și care îl înfățișa într-o aureolă de admirabilă atitudine civică. Astfel, îi plăcea mult situația sa de „persecutat” și, ca să zicem așa, de „surghiunit”. Acești doi termeni despre care se știe că sunt, într-o anumită accepțiune, aureolați de o strălucire clasică l-au captivat o dată pentru totdeauna și, înălțându-l treptat în propriii săi ochi, l-au făcut de-a lungul atâtor ani să se vadă în cele din urmă ridicat pe un fel de pedestal care îi măgulea foarte tare amorul propriu. Într-un roman satiric englez din secolul trecut, se vorbește despre un anume Gulliver, care, trăind mulți ani în țara liliputanilor, cu locuitori de statură minusculă, se obișnuise într-atât a se considera un uriaș printre localnici, încât, reîntorcându-se în Anglia, striga pe străzile Londrei, fără să vrea, către pietoni și birjari să se dea la o parte din drumul său, ca nu cumva să-i strivească, continuând să se creadă un uriaș printre pitici. Lumea râdea de el și îl înjura, iar birjarii grosolani îl și croiau pe uriaș cu lovituri de bici; dar era drept, oare? Ce nu face omul în virtutea obișnuinței? Cam același lucru s-a întâmplat și cu Stepan Trofimovici, numai că într-o formă mai puerilă și mai inofensivă, dacă putem spune așa, căci era, în fond, un om minunat.

Înclin să cred că spre sfârșitul vieții lui lumea l-a uitat cu totul, dar în nici un caz nu s-ar putea susține că a fost cu desăvârșire necunoscut într-o anumită perioadă. A făcut și el parte, de bună seamă, dintr-o faimoasă pleiadă de personalități care au scripit pe firmamentul vieții publice a ultimei noastre generații, ba, la un moment dat, și pentru o clipă foarte scurtă de altfel, numele său a fost trecut de către unii oameni prea grăbiți din acea vreme chiar printre unele figuri proeminente ca Ceadaev, Belinski, Granovski și Herzen, acesta din urmă începând tocmai să se afirme peste hotare. Dar activitatea lui Stepan Trofimovici fusese sortită să ia sfârșit aproape odată cu începutul ei, ca să zicem așa, el fiind prins „în vârtejul unui concurs de împrejurări”. Și, de fapt, nu existase nici un „vârtej” și nici un „concurs de împrejurări”, după cum s-a constatat ulterior, cel puțin în cazul său. Abia de curând, în ultimele zile, am aflat spre stupefacția mea, dar din surse absolut sigure, că departe de a fi fost surghiunit în gubernia noastră, cum crezuse toată lumea, Stepan Trofimovici nu s-a aflat nici măcar sub supravegherea autorităților. Ca să vezi unde-l poate duce pe om puterea imaginației! El însuși a crezut sincer toată viața că în unele sfere sus-puse este considerat primejdios și privit mereu cu suspiciune, că cel mai mic pas al său este cunoscut și înregistrat și că fiecare dintre cei trei guvernatori care s-au succedat la cârma guberniei noastre în decursul ultimilor douăzeci de ani sosea în localitate perfect edificat asupra persoanei lui, prevenit de anumite sugestii venite de sus și înarmat la preluarea funcției cu instrucțiuni speciale în privința lui. Să fi încercat careva în acea perioadă să-i demonstreze preacinstulului nostru Stepan Trofimovici pe baze de probe incontestabile că, de fapt, n-are a se teme de nimic! Ei bine, omul s-ar fi simțit, desigur, profund atins în amorul său propriu. Și când te gândești că era un om foarte inteligent și înzestrat, un om, s-ar zice, de știință, deși ca savant... în

sfârșit, în domeniul științei nu prea a făcut el cine știe ce mare lucru, ba mi se pare că n-a făcut chiar absolut nimic. Dar cu oamenii de știință, la noi în Rusia asemenea cazuri întâlnești la tot pasul.

Reîntors din străinătate, el străluci la una dintre catedrele universitare pe la sfârșitul deceniului al cincilea cu cele câteva prelegeri ținute despre semințiile arabe, mi se pare; a apucat totodată să-și susțină în mod strălucit teza despre importanța civică și comercială pe care ar fi putut s-o dobândească micul orașel german Hanau între anii 1413 și 1428, precum și despre cauzele speciale și, de altfel, cu totul nelămurite care l-au împiedicat să capete o asemenea importanță. Disertația aceasta reuși să-i atingă în mod abil și dureros pe slavofiliile din acea vreme, creându-i în rândurile acestora numeroși dușmani înverșunați. Mai târziu – după ce fusese nevoit să renunțe la catedră – el mai tipări (în semn de răzbunare oarecum și mai ales ca să arate ce fel de om au pierdut ei în persoana sa) în paginile unei reviste lunare și progresiste, care publica traduceri din Dickens și o lăuda pe George Sand, începutul unui studiu aprofundat, pare-mi-se asupra genezei extraordinarei noblețe morale a cutărilor cavaleri din cutare epocă, mă rog, n-aș putea spune precis, dar ceva în acest gen. În orice caz, se promova în acest studiu nu știu ce idee elevată, nemaipomenit de nobilă și de generoasă. S-a zvonit apoi că publicarea în continuare a acestui opus a fost grabnic interzisă și că însăși acea revistă progresistă ar fi avut de suferit pentru faptul că a publicat prima jumătate a studiului. Se poate! Câte nu ne-a fost dat să vedem pe atunci întâmplându-se?! Dar, în cazul de față, e mult mai probabil că, de fapt, nu se întâmplase nimic și că autorul însuși pur și simplu din lene renunțase să-și termine studiul. Cât despre ciclul său de prelegeri asupra arabilor, motivul pentru care a fost obligat să le întrerupă era următorul: nu se știe în ce împrejurări și cine anume (evident, unul dintre inamicii săi reacționari) ar fi interceptat o anumită scrisoare adresată de Stepan Trofimovici unei anumite persoane, în care erau expuse anumite „stări de fapt” și, drept urmare, de undeva, de către cineva, i s-ar fi cerut unele explicații. Nu știu cât de adevărat este acest fapt, dar se relatează totodată că a fost descoperită în același timp, la Petersburg, o vastă asociație de aproximativ treisprezece persoane care urmăreau abolirea legilor morale și statale cu șase ani în urmă la Berlin, în prima lui tinerețe, și care circulase în copie între doi amatori de versuri și un student. Îl am și eu acum în sertarul mesei. Mi-a fost dăruit anul trecut personal de Stepan Trofimovici în copie autografă recentă, cu dedicația autorului și îmbrăcat într-o superbă copertă de marochin roșu. Poemul nu este lipsit de unele calități poetice și chiar e scris cu oarecare talent; cam nebulos, e adevărat, dar pe atunci (adică prin deceniul al patrulea) mulți obișnuiau să scrie în această manieră. Mi-ar fi peste putință a-i reda subiectul pentru că, la drept vorbind, nici nu l-am înțeles. E un fel de alegorie tratată într-o formă lirico-dramatică și care amintește partea a doua din Faust. Cortina se ridică în intonațiile unui cor feminin, apoi ale unui cor de bărbați, urmează un cor al elementelor naturii și, în sfârșit, intervine corul unor suflete care nu au trăit încă, dar aspiră intens a ajunge și ele să se bucure

de viață. Toate corurile acestea cântă ceva foarte confuz, în bună parte despre nu știu ce blestem aducător de nenorociri, dar tratat nu fără o fină nuanță de detașare ironică. Brusc, scena se schimbă pentru a face loc unui fel de „Sărbătoare a vieții” la care cântă până și insectele, apare o broască-țestoasă ce rostește niște formule sacramentale latinești și, dacă nu mă înșel, până și un mineral, obiect prin definiție total neînsuflețit, își cântă aria respectivă, în general toți cântă aproape neconținut, iar dacă se mai întrerup din când în când ca să schimbe câte o vorbă, parcă se ceartă într-un chip la fel de confuz, dar tot cu un aer elevat. Intervine apoi o nouă schimbare de decor, care aduce pe scenă un peisaj pustiu și sălbatic; pe acest loc rătăcește un tânăr civilizat, care rupe și sugerează niște buruieni; la întrebarea unei zâne de ce sugerează aceste ierburi, tânărul răspunde că, simțind în el un prisos de vitalitate, caută uitarea, pe care o află în sucul acestor buruieni, dar că dorința lui supremă este de a-și pierde cât mai repede rațiunea (o dorință oarecum superfluă). Apare deodată, călare pe un cal negru, un adolescent de o nespusă frumusețe, urmat de un alai imens de oameni reprezentând toate semințiile lumii. Adolescentul personifică moartea la care aspiră toate popoarele. Și, în sfârșit, în scena finală răsare subit Turnul Babel și niște atleți se zoresc să termine ultimele lucrări din vârful turnului, cântând imnul speranței noi. Când zidirea ajunge la capăt și edificiul este gata, posesorul, să zicem stăpânul Olimpului, o șterge în mod caraghios, iar omenirea, înțelegând despre ce e vorba, îi ocupă locul și imediat se instaurează o eră nouă, cu o nouă ordine de viață și cu o nouă înțelegere a esenței lucrurilor. Acesta este poemul care a fost considerat atunci primejdios. I-am propus lui Stepan Trofimovici anul trecut să-i public imediat poemul, dat fiind conținutul lui absolut inofensiv în zilele noastre, el a refuzat însă cu o vădită nemulțumire. Părerea că poemul său nu conține absolut nimic tendențios i-a displicut și înclin să cred că acestui fapt i se datorează răceala cu care m-a tratat timp de două luni încheiate. Printr-o curioasă întâmplare însă, cu totul pe neașteptate și aproape concomitent cu propunerea mea de a-i publica poemul în Rusia, acesta apare acolo, adică în străinătate, în paginile unei culegeri revoluționare și, bineînțeles, absolut fără știrea lui Stepan Trofimovici. Ei bine, speriat la culme, el alergă mai întâi la guvernator, ticlui apoi o prea nobilă scrisoare justificativă pentru a fi trimisă la Petersburg, pe care mi-o citi de două ori, dar n-o mai expedie, neștiind cui s-o adreseze, într-un cuvânt, trăi într-o frământare continuă o lună întreagă; dar eu sunt convins că în străfundurile sufletului se simțea extrem de flatat. Obținând un exemplar al culegerii, nu se despărțea de el nici noaptea, iar ziua îl ascundea sub saltea, interzicându-i slujniciei să mai facă patul. Și cu toate că se aștepta în orice zi să-i sosească de undeva nu se știe ce telegramă, nu ezită să arboreze în același timp un aer grav de superioritate. Dar nu mai veni nici o telegramă. Tot atunci se împacă și cu mine, ceea ce dovedește extrema blândețe a firii sale temperate și străine de orice ranchiună.

II.

Nu m-aș încumeta să merg cu gândul până acolo încât să susțin că n-a suferit niciodată pentru ideile lui. Dar sunt absolut convins acum că nimic nu l-ar fi împiedicat să-și continue după placul inimii prelegerile despre arabii lui, cu condiția să prezinte explicațiile de rigoare. Dar, rănit în amorul lui propriu, el se grăbise febril să-și vâre în cap, o dată pentru totdeauna, ideea că întreaga lui carieră a fost iremediabil distrusă de „vârtejul unui concurs de împrejurări”. La drept vorbind, adevărata cauză care a determinat această schimbare bruscă a carierei a fost propunerea făcută mai înainte și reînnoită într-o formă delicată, chiar în acea perioadă, de Varvara Petrovna Stavroghina, femeie foarte bogată, soția general-locotenentului Stavroghin, de a-i încredința educația și îndrumarea intelectuală a unicului ei fiu, în calitate de distins mentor și de prieten, fără a mai vorbi de remunerația excepțională pe care urma s-o primească pentru osteneala lui. Propunerea aceasta îi fusese adresată întâia oară pe când se afla încă la Berlin, în anul morții soției sale. Prima lui soție era o jună cam zvăpăiată din gubernia noastră, cu care se căsătorise în anii încă nesăbuiți ai primei tinereți: o ființă fermecătoare, de altfel, dar care i-a pricinuit multe neazuri, întrucât el nu dispunea de mijloace de întreținere corespunzătoare stilului ei de viață, precum și din alte motive de ordin mai intim și mai delicat. Despărțită de trei ani de soț, ea deceda la Paris, lăsând în grija tatălui un băiețuș de cinci ani, „fructul primei iubiri fericite și neîntinate încă de nici o pată”, cum lăsă el să-i scape la un moment dat în fața mea într-un acces de melancolie. Adus imediat în Rusia, pușorul fu încredințat unor mătuși, rude îndepărtate dintr-un colț de țară, care s-au ocupat tot timpul de creșterea și de educația lui. Stepan Trofimovici a declinat atunci propunerea Varvarei Petrovna și în scurt timp, adică la mai puțin de un an de la decesul primei sale soții, se recăsătorii cu o berlineză nu prea vorbăreață, deși n-ar fi avut de invocat nici un argument în justificarea acestui pas. Se conturară totuși curând și alte motive prin care se putea explica refuzul său de a accepta postul de preceptor: îl tenta răsunătoarea faimă a unui renumit profesor din acea vreme și se grăbi să-și ia zborul spre catedra la care aspira și pentru care se pregătise ca, la rândul-i, să-și încerce aripile de vultur. După ce se pomeni însă cu aripile pârlite, își aduse aminte, firește, de oferta care și atunci îi puse la grea încercare hotărârea, făcându-l să ezite. Moartea subită a celei de-a doua soții chiar în primul an de căsătorie veni să tranșeze totul definitiv. S-o spunem deschis: lucrurile se aranjă datorită interesului afectuos, precum și prețioasei și, dacă se poate spune așa, clasicei prietenii pe care i-a purtat-o neconținut Varvara Petrovna. El se avântă în brațele acestei prietenii, și situația lui se stabilizează astfel pentru mai mult de două decenii. Am folosit expresia „se avântă în brațele”, dar ferit-a sfântul să-și închipuie ceva că ea ar tăinui niscai sensuri deplasate. Cuvântul „brațe” trebuie înțeles într-o accepțiune strict morală. Cea mai fină și mai delicată legătură uni pentru totdeauna aceste două ființe atât de remarcabile.

Faptul că în imediata vecinătate a superbului domeniu Skvoreșniki al Stavroghinilor, situat în apropierea capitalei noastre guberniale, se afla și

modesta moșioară a lui Stepan Trofimovici, rămasă lui de pe urma primei sale soții, înclină desigur și mai mult balanța în favoarea acceptării postului de educator. Unde mai pui că avea posibilitatea oricând, în liniștea cabinetului său și fără a mai fi sustras de vasta-i activitate universitară, să se consacre științei și să îmbogățească literatura națională prin studii aprofundate. Aceste studii nu parveniră vreodată să vadă lumina zilei; în schimb, el putu în tot restul vieții, adică timp de peste douăzeci de ani, să se ridice „ca o întruchipare a reproșului” în fața patriei, după expresia poetului:

Ca o întruchipare a reproșului Stăteai în fața patriei, Tu, liberal-idealist.

Personajul vizat de poet avea poate dreptul să păstreze toată viața, dacă așa voia, această poză, deși foarte plictisitoare. Dar Stepan Trofimovici al nostru nu era de fapt decât un biet imitator în comparație cu acest fel de persoane; de altfel, îl și obosea statul prelungit în picioare și-i cam plăcea ades să zacă tolănit pe o parte. Ca să fim totuși drepecți, întruchiparea reproșului continua să subziste chiar și în poziția aceasta orizontală, mai ales că pentru provincie era prea de-ajuns și atât. O! De l-ați fi văzut în salonul de joc din clubul nostru, așezându-se la o partidă de cărți, întreaga lui înfățișare avea aerul de a spune: „O partidă! Mă rog, iată-mă așadar ajuns în halul de a juca și cărți! Ce, cadrează cu situația mea? Dar a cui e vina? Cine mi-a zdruncinat toată activitatea reducând-o la un whist? Piară Rusia!” și cu un aer demn juca atuurile de cupă.

De fapt, îi plăcea grozav să-și petreacă timpul la o măsuță verde, lucru pentru care, și îndeosebi în ultima vreme, avea dese discuții neplăcute cu Varvara Petrovna, mai ales că pierdea mereu. Dar asupra acestei chestiuni vom mai reveni. Aș vrea numai să menționez în treacăt că omul nostru avea și muștrări de conștiință (uneori adică) și atunci cădea în melancolie. În decursul celor douăzeci de ani cât a durat prietenia lui cu Varvara Petrovna, de trei-patru ori pe an el se lăsa cuprins de „tristețea civică”, cum denumiserăm noi această stare, adică pur și simplu de ipohondrie, dar onorabila Varvara Petrovna ținea mult la această expresie. Mai târziu, el se lăsa cuprins și de pasiunea pentru șampanie. Cu delicatețea ei plină de tact, Varvara Petrovna însă a știut să-l ferească toată viața de orice înclinații vulgare. Și avea nevoie, firește, de o dădacă, pentru că devenea uneori foarte ciudat: în toiul celei mai înălțătoare „tristeți civice” izbucnea deodată într-un răs dintre cele mai vulgare. Avea momente când se apuca să vorbească pe un ton zeflemitor până și despre sine. Or, nimic n-o speria mai mult pe Varvara Petrovna decât tonul zeflemist. Era o femeie cu principii clasice, o femeie-mecena, care acționa exclusiv din considerații de ordin superior. Influența acestei nobile doamne asupra sărmanului ei prieten în decursul celor douăzeci de ani a fost covârșitoare. S-ar cuveni să-i consacram câteva pagini speciale, ceea ce voi face chiar acum.

III.

Există prietenii bizare: doi inși par gata aproape să se mănânce unul pe altul, trăiesc așa toată viața, dar nu sunt capabili să se despartă. Le-ar fi și imposibil: dacă unul dintre ei, dintr-un capriciu, s-ar încăpățâna să împingă

lucrurile până la o ruptură, ar cădea desigur bolnav cel dintâi și poate chiar ar muri. Știu precis că Stepan Trofimovici, de câteva ori, chiar și după unele momente de efuziune foarte intime între patru ochi cu Varvara Petrovna, îndată ce ea pleca, sărea de pe divan și se apuca să lovească furios cu pumnii în pereți.

Nu este deloc o metaforă, fiindcă într-o zi chiar făcu să cadă tencuiala pe dușumea. Voi fi întrebat poate cum e posibil să fi aflat niște amănunte atât de puțin sesizabile? Dar dacă v-aș spune că am fost personal de față? Dacă v-aș spune că însuși Stepan Trofimovici de repetate ori a plâns în hohote pe umărul meu, dezvăluindu-mi în imagini impresionante dedesubturile existenței sale? (Și câte nu mi-a mai mărturisit el în aceste momente de criză!) Ce se întâmpla însă aproape întotdeauna după asemenea accese violente de plâns: a doua zi cădea pradă remușcărilor, gata să se răstignească pentru ingratitudea lui; mă chema de urgență ori alerga el însuși la mine, numai și numai ca să-mi spună că Varvara Petrovna este „întruchiparea angelică a unui suflet cinstit și delicat, în timp ce el era exact contrariul”. Și nu numai că alerga la mine, dar se și autodemasca înaintea ei în scrisori pline de semnificații, mărturisindu-i sub proprie semnătură, așternută integral, că nu mai departe decât ieri, de pildă, i-a povestit unei terțe persoane: că ea îl ține din vanitate; că îl invidiază pentru erudiția și talentele lui; că îl urăște și, dacă această ură nu se manifestă, o face numai și numai de teamă ca el să nu plece, știrbindu-i astfel reputației de mecena a literelor; că din pricina asta el se disprețuiește și e hotărât să-și pună capăt zilelor și nu așteaptă de la ea decât un ultim cuvânt care va decide soarta lui etc., etc.; și tot în felul ăsta. Vă puteți închipui, așadar, până la ce grad de isterie ajungeau uneori izbucnirile nervoase ale acestui copil, cel mai inocent dintre toți copiii ajunși la vârsta de cincizeci de ani! Am avut personal prilejul să citesc una dintre aceste misive ale sale, scrisă după o asemenea ceartă survenită între ei pentru un motiv cu totul neînsemnat, dar pe care au știut amândoi cu voluptate să-l încarce cu destul venin. Îngrozit, l-am implorat să nu trimită scrisoarea.

— Nu se poate... e mai cinstit așa... datoria mea... mor dacă nu-i mărturisesc totul, totul! mi-a răspuns el ca într-un delir; și într-adevăr și-a trimis confesiunea. Tocmai în aceasta consta deosebirea dintre ei: că Varvara Petrovna n-ar fi trimis niciodată o asemenea scrisoare. E adevărat că lui Stepan Trofimovici îi plăcea la nebunie să întrețină corespondență; îi trimitea epistole chiar și locuind cu dânsa sub același acoperiș, iar în momentele de criză nervoasă, nu mai puțin de două pe zi. Știu precis că ea le citea cu toată atenția, indiferent de numărul scrisorilor primite în acea zi. După lectură nota pe ele câte o însemnare și le depunea conform unei anumite clasificări într-o casetă specială; dar le mai depunea totodată și în cutele memoriei sale. Lăsându-și apoi prietenul să se perpelească o zi întregă în așteptarea răspunsului care nu mai venea, îl întâmpina a doua zi în modul cel mai obișnuit, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat între timp. Treptat îl dresă atât de bine, încât nici el nu cuteza să mai aducă vorba despre incidentul din ajun, ci se mulțumea doar s-o

privească drept în ochi. Dar ea nu uita nimic, în timp ce el uita uneori prea repede, încurajat de calmul ei, își recăpăta voia bună chiar în aceeași zi, glumea și se distra școlărește la șampanie, în cazul când se întâmpla să le pice vreunul dintre prieteni. Ce priviri veninoase putea să-i arunce Varvara Petrovna în astfel de momente, dar el nu observa nimic! Și abia peste o săptămână, poate peste o lună sau chiar peste o jumătate de an, amintindu-și subit vreo expresie din cele folosite într-o asemenea scrisoare, apoi scrisoarea întreagă cu toate amănuntele, sângele îi năvălea în obraz de rușine și se simțea atât de zguduit, încât dădea în diaree. Aceste crize spontane, în genul holerinei, prin care culminau câteodată șocurile sale nervoase, erau o particularitate curioasă a organismului lui Stepan Trofimovici.

Nu e nici o îndoială că în relațiile lor existau momente, și nu din cele mai rare, când Varvara Petrovna îl ura cu adevărat; dar un lucru i-a scăpat lui Stepan Trofimovici până la sfârșitul vieții: faptul că ea ajunsese să-l considere pur și simplu fiul ei; era o creație a ei personală, ba chiar, s-ar putea spune, o invenție a ei; că devenise trup din trupul ei și, dacă îl ocrotea și-l întreținea, o făcea numai pentru că „îi invidia talentul”. Ce mult o jigneau asemenea supoziții! Nutrea pentru el o dragoste insuportabilă, amestecată neconținut cu ură, gelozie și dispreț. Timp de douăzeci și doi de ani veghease asupra-i, ferindu-l de orice firicel de praf, ocrotindu-l ca o dădacă, și n-ar fi dormit de grijă nopți întregi, dacă ar fi fost în joc reputația lui de poet, de savant, de cetățean. Era o plăsmuire a ei, în care ea însăși crezuse cea dintâi. Era un fel de vis al ei... Dar în schimb și pretindea de la el foarte mult, mergând uneori până la a-i cere o aservire totală. Fără a mai spune că era și nemaipomenit de ranchiunoasă. Edificatoare sunt în această privință două fapte absolut autentice pe care aș vrea să le relatez aici.

IV.

Într-o zi, Varvara Petrovna primi vizita unui baron din Petersburg, aflat în trecere prin orașul nostru, om cu relații în cercurile cele mai înalte și legat direct de reforma dezrobirii țăranilor, despre care începuseră să circule zvonuri tot mai insistente, stârnind în întreaga Rusie un entuziasm general și speranțe de renaștere totală. Varvara Petrovna prețuia mult asemenea vizite, deoarece relațiile ei cu înalta societate slăbiseră încetul cu încetul după moartea soțului, iar în ultimul timp încetaseră aproape de tot. Baronul rămase la o ceașcă de ceai și petrecu la ea o oră. Altcineva nu mai participă, dar pe Stepan Trofimovici ea ținu să-l invite cu gândul ascuns să se mândrească cu el. Baronul auzise, pare-se, vorbindu-se de el sau se prefăcu numai că ar fi auzit, și nu prea i se adresă în mod special în cursul acestei vizite. Bineînțeles, Stepan Trofimovici, care avea și maniere foarte distinse, putea face față cu succes unei conversații mondene. Deși de origine modestă, el fusese totuși crescut din fragedă copilărie într-o familie de nobili din Moscova, primind deci o educație frumoasă, iar franțuzește vorbea ca un parizian. Așadar, baronul ar fi trebuit să-și dea seama din capul locului cam ce fel de oameni formează anturajul Varvarei Petrovna chiar și în izolarea ei de provincie. Dar lucrurile se

petrecură puțin într-altfel. Când baronul confirmă temeinicia zvonurilor despre marea reformă, Stepan Trofimovici nu se putu reține și strigă Ura!, ba schiță și un gest pentru a-și exprima și mai deplin entuziasmul. Strigase nu prea tare și s-ar putea spune cu oarecare distincție; nu este exclus, de asemenea, ca explozia aceasta de entuziasm să fi fost premeditată, iar gestul respectiv anume studiat în fața oglinzii cu o jumătate de oră înainte de ceai; ceva totuși nu-i reușise, probabil, deoarece baronul își îngădui un surâs ușor, deși nu întârzie să plaseze o frază dintre cele mai abile asupra emoției generale, deplin justificate de altfel, care a cuprins inimile tuturor rușilor în așteptarea marelui eveniment. Luându-și rămas-bun de la gazdă în scurt timp după aceea, el nu uită să-i întindă două degete și lui Stepan Trofimovici. Revenind în salon, Varvara Petrovna rămase tăcută două-trei minute, cu aerul că a uitat ceva pe masă. Apoi se întoarse brusc spre Stepan Trofimovici și, cu fața palidă și ochii scânteietori, lăsă să-i scape printre dinți, în șoaptă șuierată:

— N-am să ți-o iert niciodată!

A doua zi își întâmpină prietenul ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat și nu mai pomeni niciodată de acest incident. Dar după treisprezece ani, într-un moment tragic, își aduse totuși aminte și-i reproșă pälind, la fel cum se întâmplase cu treisprezece ani în urmă. Numai de două ori în viața ei îi adresase aceste cuvinte: „N-am să ți-o iert niciodată”. Cazul cu baronul era al doilea; dar și primul mi se pare la fel de caracteristic și cu repercusiuni atât de semnificative în destinul lui Stepan Trofimovici, încât îmi permit să-l relatez ceva mai amănunțit.

Era într-o primăvară, în luna mai a anului una mie opt sute cincizeci și cinci, curând după ce la Skvoreșniki se primise vestea morții bătrânului și flușturaticului general-locotenent Stavroghin, decedat în urma unei crize acute de deranjament stomacal care-l apucase în drum spre Crimeea, unde trebuia să ajungă cât mai urgent, fiind rechemat în post la una dintre unitățile armatei active. Varvara Petrovna rămase văduvă, îmbrăcând veșminte de mare doliu. E drept că nu putea să-l plângă cine știe cât, deoarece în ultimii patru ani, din cauza unei accentuate nepotriviri de caracter, stătuse complet separată de soțul său, căruia îi alocase o pensie anuală. (General-locotenentul avea titlu de noblețe și multiple relații, dar ca sursă personală de venituri nu putea conta decât pe o sută cincizeci de suflete și pe leafă; tot restul imensei averi și domeniul Skvoreșniki îi aparțineau Varvarei Petrovna, unica fiică a unui mare om de afaceri și concesionar.) Cu toate acestea, vestea neașteptată a pierderii soțului o zgudui și ea se retrase într-o singurătate completă. Bineînțeles, Stepan Trofimovici continuă să rămână permanent în preajma ei. Luna mai era în plină înflorire; serile erau splendide. Dădeau în floare mălinii, în fiecare seară cei doi prieteni se regăseau în chioșcul din străvechiul parc și până la căderea nopții își împărtășeau gândurile și sentimentele. Trăiau clipe de sublimă poezie. Sub impresia încă puternică a schimbării survenite în destinul ei, Varvara Petrovna vorbea mai mult ca de obicei. Părea că se simte irezistibil atrasă de inima vechiului ei prieten. Și așa se scurseră câteva seri de-a rândul.

Deodată un gând straniu își făcu loc în capul lui Stepan Trofimovici: „Nu cumva această văduvă neconsolată și-a făcut anumite socoteli în privința lui și speră ca el, după expirarea anului de doliu, s-o ceară în căsătorie?”. Un gând cinic; dar structurile psihice mai rafinate favorizează uneori asemenea înclinații spre idei cinice, dată fiind factura evoluată a dezvoltării lor polivalente. Meditând mai îndelung și aprofundând lucrurile, omul nostru ajunse la concluzia că supoziția sa pare să fie verosimilă. Și iată-l căzut pe gânduri: „O avere imensă, nici vorbă, dar...”. Varvara Petrovna într-adevăr n-avea nimic comun cu ceea ce s-ar putea numi o frumusețe. Era o femeie înaltă, gălbejită, osoasă, cu o figură disproporționat alungită, sugerând ceva cabalin. Stepan Trofimovici ezita din ce în ce mai mult; ros de îndoieli și neștiind ce atitudine să adopte, chiar și plânse de vreo două ori din cauza nehotărârii lui (în general, el plângea destul de des). Seara însă, adică în chioșc, pe fața lui începu să fluture involuntar o expresie capricioasă și un pic ironică, vădind și nuanțe ușoare de cochetărie și totodată de infatuare. Lucrurile astea vin nu știu cum de la sine, fără vrerea omului; și par cu atât mai vizibile, cu cât persoana în cauză pare mai distinsă. E greu de spus, firește, dar e mai mult decât probabil că în inima Varvarei Petrovna nu se născuse nimic din ceea ce ar fi putut îndreptăți atât de tare bănuielile lui Stepan Trofimovici. De altfel, nu și-ar fi schimbat ea numele de Stavroghina în Verhovenskaia, oricât ar fi fost el de reputat. Poate că din partea ei n-a fost decât un joc de femeie, manifestarea inconștientă a nu știu cărei cerințe proprii naturii feminine, atât de firească în unele circumstanțe femeiești excepționale. De altfel, nu garantez nimic: o enigmă de nepătruns a rămas inima femeii și până-n ziua de azi! Dar să revenim la cazul nostru.

E de presupus că Varvara Petrovna a știut curând să descifreze acea expresie stranie de pe chipul prietenului ei; avea fler și ochi pătrunzător, în timp ce el se arăta a fi uneori prea naiv. Între timp, serile se scurgeau ca de obicei, discuțiile lor continuau să fie tot atât de poetice și de interesante. Și iată că într-o seară, odată cu căderea nopții, după o conversație extrem de animată și dintre cele mai poetice, ei se despărțiră cu prietenească afecțiune, strângându-și cu multă căldură mâinile lângă cerdacul pavilionului în care locuia Stepan Trofimovici. În fiecare vară, el se muta din imensa clădire boierească a conacului Skvoreșniki în acest pavilion modest așezat aproape în desișul parcului. Intrând în cameră, luă automat un trabuc și, fără să-l aprindă, se opri obosit în fața ferestrei deschise; rămase așa nemișcat urmărind cu privirea nourașii albi, pufoși, ușori ca fulgul, ce pluteau lin în preajma lunii clare. Deodată un foșnet discret îl făcu să tresară și să-și întoarcă privirea, în fața lui stătea Varvara Petrovna de care se despărțise cu patru minute înainte. Chipul ei gălbejit era acum aproape vânat, buzele-i strânse tresăreau la colțuri. Timp de vreo zece secunde ea îl fixă tăcută, ațintindu-și drept în ochii lui privirea tăioasă, implacabilă, apoi îi repezi în obraz într-o șoaptă găfâită:

— N-am să ți-o iert niciodată!

Când mi-a povestit peste zece ani această tristă întâmplare, cu voce șoptită și încuind în prealabil ușa, Stepan Trofimovici s-a jurat că a fost atât de

ului în acel moment, încât n-a văzut și n-a auzit cum a dispărut Varvara Petrovna. Întrucât ea niciodată după aceea nu i-a făcut nici măcar o aluzie la acest fapt, și relațiile dintre ei au continuat pe fâgașul lor de până atunci, el a rămas o viață întregă incredințat că totul nu fusese decât rodul unei năzăriri premergătoare bolii, cu atât mai mult cu cât în aceeași noapte a căzut la pat și a zăcut timp de două săptămâni, ceea ce a pus capăt și întâlnirilor din chioșc.

Cu toate acestea și oricât de ispitit fu el să considere acea neașteptată apariție drept o halucinație, de-atunci el trăi zilnic, în tot restul vieții lui, așteptând parcă să vină continuarea și, ca să zicem așa, deznodământul acestui eveniment. Nu se putea împăca cu gândul că acesta fusese sfârșitul! Iar dacă într-adevăr așa era, îmi închipui cu ce priviri ciudate scruta el ochii bunei lui prietene.

V.

Varvara Petrovna concepusese până și ținuta vestimentară a lui Stepan Trofimovici, pe care el apoi a avut-o toată viața. Foarte elegant, vădind totodată și amprenta unui gust propriu, acest costum cuprindea: o redingotă neagră cu pulpane lungi, încheiată la toți nasturii până sus, dar care îi stătea admirabil; o pălărie moale cu boruri largi (vara, pălăria era de pai); o lavalieră albă de batist, legată într-un nod gros și cu aripile atârând în jos; un baston cu măciulie de argint; iar ca o completare la această vestimentație, părul lui bogat, castaniu, lăsat lung până la umeri. Nu începuse să încărunească decât foarte puțin și abia în ultimii ani. Barba și mustața și le rădea. Se spunea că fusese foarte frumos în tinerețe. După părerea mea, și la bătrânețe avea o înfățișare extrem de impunătoare. Și-apoi cum se poate vorbi de bătrânețe la o vârstă când omul nu are încă decât cincizeci și trei de ani? Dar printr-un fel de cochetărie civică, el nu numai că nu căuta să arate mai tânăr, ci părea că face paradă de vârsta lui înaintată, înalt, uscățiv, în hainele lui sobre, cu pletele căzute pe umeri, semăna cu un patriarh. Sau, și mai exact, cu portretul poetului Kukolnik, așa cum apare litografiat într-o ediție din anii '30 a operelor sale – mai ales când stătea vara în grădină, așezat pe o bancă sub o tufă imensă de liliac înflorit, sprijinindu-se cu ambele mâini pe baston, cu o carte deschisă alături, transportat într-o reverie poetică inspirată de un superb apus de soare. Fiindcă pomenii de cărți, trebuie să menționez că în ultimul timp Stepan Trofimovici își cam neglija lecturile; dar spre sfârșit numai. Deși numeroasele reviste și ziare pe care le primea Varvara Petrovna el le citea regulat. Nu înceta, de asemenea, să se intereseze de succesele literaturii ruse, fără însă a o face în detrimentul demnității sale. Un timp se pasionase de studiul politicii noastre înalte contemporane în afacerile interne și externe ale țării, curând însă renunță la această îndeletnicire. Se întâmpla și așa: cobora în parc cu o carte de Tocqueville în mână, având în același timp vârat în buzunar un volumaș de Paul de Kock. Dar e un fapt minor, bineînțeles.

Fie-mi îngăduit să fac aici o mică digresiune relativ la portretul lui Kukolnik. Această ilustrată a nimerit pentru prima oară în mâinile Varvarei Petrovna încă pe când era elevă la Pensionul pentru domnișoare nobile din

Moscova. După obiceiul tuturor adolescentelor din internate care se îndrăgostesc de oricine ar fi, și nu în ultimul rând de profesorii lor, și mai ales de profesorii de calligrafie și desen, ea se îndrăgosti pe loc de chipul poetului. Latura mai curioasă a acestei istorii însă n-o constituie îndrăgostirea exaltată a fetei, trăsătură comună aproape tuturor copilelor de vârsta ei, ci faptul că și la etatea de cincizeci de ani Varvara Petrovna continua să păstreze litografia printre relicvele sale cele mai intime, încât până și conceperea ținutei vestimentare a lui Stepan Trofimovici avea poate ca sursă de inspirație costumul din acest portret. Dar și acestea sunt, desigur, niște fleacuri.

În primii ani, sau mai precis în cursul primei jumătăți din perioada cât a stat el la Varvara Petrovna, Stepan Trofimovici medita încă asupra unui vast studiu pe care în mod serios se pregătea zilnic să-l scrie. Dar, în a doua jumătate a acestei perioade, i-a dispărut probabil din cap tot ce-și propusese inițial să dezbată în proiectata sa operă. Din ce în ce mai des îl auzeam spunând: „Sunt parcă gata să mă apuc de treabă, materialele le am adunate, și uite că nu pot să mă urnesc, nu am dispoziția necesară pentru scris! Dar absolut nici un chef de lucru!”. Și, complet abătut, își lăsa capul în piept. Fără îndoială, atitudinea aceasta era menită să-i accentueze și mai mult în ochii noștri aureola de martir al științei; dar el părea că aspiră și la altceva. „M-au uitat, nimeni nu are nevoie de mine!”, lăsa el să-i scape de multe ori. Stările acestea de ipohondrie se accentuau mai ales către sfârșitul deceniului al șaselea. Varvara Petrovna înțelese în sfârșit că de data aceasta situația e gravă. De altfel, și gândul că prietenul ei a fost dat uitării și că nimeni nu are nevoie de el i se părea insuportabil. Ca să-l mai distreze și să-i reactualizeze întru câțva renumele, ea îl duse atunci la Moscova, unde avea câteva cunoștințe ilustre în cercurile științifice și literare. Dar nici Moscova nu-i satisfăcu.

Surveniseră de fapt niște vremuri nu prea obișnuite; intervenise ceva nou, ce nu semăna deloc cu liniștea de până atunci, un suflu foarte ciudat, dar cu repercusiuni întinse, ajungând să se resimtă până și la Skvoreșniki. Circulau felurite zvonuri. Faptele, în general, păreau mai mult sau mai puțin cunoscute; era evident însă că ele antrenau și o suită întreagă de idei noi și, mai ales, numeroase. Toate acestea provocară o mare zăpăceală în spirite; era imposibil să se discearnă semnificația exactă a acestor idei. Varvara Petrovna, în virtutea structurii sale psihice feminine, se arătă dispusă să întrevadă în ele neapărat un mister. Se apucă la un moment dat să citească personal ziarele și revistele, publicațiile din străinătate interzise în Rusia, ba și manifestele clandestine care începuseră tocmai atunci să apară (toate acestea i se procurau); dar simți că o apucă amețelile. Se avântă atunci într-o intensă corespondență, dar i se răspundea rar și din ce în ce mai confuz și neinteligibil. În cele din urmă, Stepan Trofimovici fu solicitat solemn să-i explice o dată pentru totdeauna „toate ideile astea”. Dar rămase vizibil nemulțumită și de lămuririle lui. Considerațiile lui Stepan Trofimovici asupra mișcării generale aveau un caracter extrem de prezumțios: toate convergeau, în ultima analiză, la faptul că el era uitat și că nimeni nu avea nevoie de el. Dar iată că își aduseră aminte în

sfârșit și de el; mai întâi, în publicațiile de peste hotare, în care era considerat drept un martir, un ostracizat în exil și, imediat după aceea, și în unele publicații din Petersburg, care pomeneau despre el ca de o stea ce a făcut parte odinioară dintr-o renumită constelație, ba îl comparau chiar, nu se știe de ce, cu Radișcev. Apoi careva, într-o notă, îl trecu în rândul morților, promițând să revină cu un necrolog. Stepan Trofimovici renăscu subit și luă o înfățișare plină de importanță. Toată desconsiderarea lui față de contemporani dispăru dintr-odată și sufletul i se înflăcăra de o năzuință nouă: să adere la mișcare și să demonstreze măsura capacităților sale. Varvara Petrovna își recăpătă imediat credința în marele-i destin și începu să se agite teribil. Hotărâră plecarea la Petersburg fără nici o zăbavă, să vadă la fața locului și să se convingă personal cum stau lucrurile și, dacă era posibil, să se încadreze trup și suflet în noua activitate. Între altele, Varvara Petrovna declară că este gata să fondeze o revistă proprie și să-i consacre toată existența ei. Văzând ce întorsătură luau lucrurile, Stepan Trofimovici afișă un aer de superioritate și mai pronunțat, iar în timpul călătoriei adoptă față de tovarășa sa de drum o atitudine aproape protectoare, ceea ce nu scăpă ochiului ager al Varvarei Petrovna, care se grăbi să pună și asta la inimă. Dar ea avusese și alte motive importante să întreprindă această călătorie: trebuia negreșit să-și reînnoiască relațiile în sferele înalte ale societății. Voia să reamintească lumii, în limita posibilităților, de existența ei; trebuia, în orice caz, să încerce. Drept motiv de călătorie pretextă însă dorința de a-și vedea unicul fiu, care tocmai era pe cale să-și încheie studiile la un liceu din Petersburg.

VI.

Au stat la Petersburg aproape tot sezonul de iarnă. Dar către postul cel mare totul se risipi ca un balon de săpun irizat. Visurile se spulberară, în timp ce încurcătura în care orbecăiau, departe de a se clarifica, deveni și mai insuportabilă. Mai întâi că restabilirea relațiilor cu cercurile înalte nu se realiză decât într-o măsură infimă; raportată la o sumă de eforturi umilitoare, importanța lor minimă nu justifica nici pe departe acțiunea întreprinsă. Atinsă în amorul ei propriu, Varvara Petrovna se dăruie trup și suflet „noilor idei” și începu să organizeze în salonul ei serate literare. Trimise invitații unor oameni de litere și aceștia răspunseră aducând o numeroasă asistență. Mai târziu, lumea începu să vină și fără invitații; cei care mai fuseseră îi aduceau și pe alții. Niciodată până atunci ea nu văzuse asemenea literați. Erau de o vanitate nemaipomenită, dar o manifestau pe față, fără nici o jenă, ca și cum prin asta își îndeplineau o firească îndatorire. Unii (nu se putea spune că aproape toți) se prezentau chiar în stare de ebrietate, dar având aerul că promovează o nouă categorie a esteticului, descoperită de ei chiar atunci în ajun. Cu toții erau stăpâniți de o formă bizară a mândriei. Pe chipurile tuturor se putea citi de la distanță că, în acest ultim moment crucial, ei au ajuns să dețină un secret de supremă importanță. Se înjurau, făcându-și din aceasta un titlu de merit. Era destul de greu să afli ce anume au scris ei, totuși se intitulau critici, romancieri, dramaturgi, satirici, pamfletari. Stepan Trofimovici reuși chiar să

pătrundă în forul lor cel mai înalt, de unde era condusă mișcarea. Până la înalții diriguitori trebui să străbată o filieră întreagă de cercuri intermediare ascendente. Aceștia îl întâmpinară totuși foarte cordial, deși nimeni dintre ei nu știa nimic despre el și nu auzise decât doar că „întruchipa o idee”. Știu atât de bine să manevreze în jurul lor, încât reuși să-i aducă și pe ei de vreo două ori în salonul Varvarei Petrovna, cu toată aureola lor de olimpieni. Aceștia erau gravi și foarte politicoși; toți ceilalți părură intimidați de prezența lor; era evident însă că nu prea aveau timp de pierdut. Se prezentară și două-trei vechi celebrități literare ce se nimeriră să se afle tocmai atunci la Petersburg și cu care Varvara Petrovna întreținea de mult cele mai distinse relații. Dar, spre surprinderea ei, aceste celebrități autentice, incontestabile nici nu crâcneau. Iar unii dintre ei pur și simplu căutau să se dea bine pe lângă adunătura aceasta nouă, adulând-o în modul cel mai servil. La început, Stepan Trofimovici se bucură de oarecare succes: fu luat în brațe și etalat pe la tot felul de reuniuni literare. Când apăru pentru prima oară pe estradă, la una dintre seratele publice, fu întâmpinat cu aplauze furtunoase ce nu mai conțineau timp de aproape cinci minute. Și peste vreo nouă ani el tot își aducea aminte cu lacrimi în ochi despre această primire, de fapt mai mult dintr-o sensibilitate excesivă a firii sale de artist decât dintr-un sentiment de recunoștință. „Ei bine, aș putea să jur și să pariez, mărturisii el (numai mie și în mare secret), că niciunul din tot publicul acela habar n-avea cine sunt eu!” O mărturisire demnă de reținut. Așadar, avea omul un spirit suficient de lucid, de vreme ce imediat, chiar acolo, pe estradă și într-un moment de amețitoare exaltare, a putut să-și dea seama limpede de echivocul situației sale; după cum tot așa de bine s-ar putea spune că nu avea un spirit de-ajuns de pătrunzător, de vreme ce chiar și după nouă ani nu era în stare să-și aducă aminte despre acest fapt fără a încerca un sentiment de jignire. Îl puseră să semneze două sau trei proteste colective (împotriva cui sau a ce anume, nici el nu știa) – a semnat. Au îndemnat-o și pe Varvara Petrovna să-și pună semnătura sub textul unui protest contra nu știu cărei „infamii” și ea a semnat. De altfel, marea majoritate a oamenilor acestora noi care frecventau salonul Varvarei Petrovna se considerau datori, nu se știe de ce, s-o privească de sus, cu vădit dispreț și cu ironie nedisimulată. Stepan Trofimovici mi-a mărturisit mai târziu, într-un moment de amărăciune, că de atunci a început ea să-l pizmuiască. Deși înțelegea prea bine că nu se cădea să întrețină relații cu toți oamenii aceștia, ea îi primea totuși împinsă de curiozitate, cu tot neastâmpărul isteric atât de propriu femeii și mai ales mereu cu credința împlinirii iminente a unei așteptări numai de dânsa știute. La aceste recepții Varvara Petrovna vorbea puțin; deși ar fi putut întreține o conversație, prefera totuși să-i asculte pe alții. Se discutau abolirea cenzurii și a semnului tare din alfabet; înlocuirea literelor din alfabetul rusesc cu litere latine; deportarea de ieri a cutăruia; ultimul scandal de la Pasaj; utilitatea dezmembrării Rusiei pe naționalități, reunite apoi într-o Federație liberă; desființarea armatei și a marinei; restaurarea Poloniei cu granița până la Nipru; reforma țărănească și manifestele revoluționare; abolirea instituțiilor de moștenire și de familie, de

filiație și a tagmei preoțești; drepturile femeii; casa lui Kraievski pentru care domnul Kraievski n-a fost iertat de nimeni și niciodată etc., etc. Era limpede că în adunătura aceasta numeroasă de oameni noi mișunau mulți escroci, dar se găseau acolo fără îndoială și mulți oameni onești, chiar foarte simpatici și agreabili, deși provocau nedumerire, oferind priveliștea unor nuanțe destul de surprinzătoare. Oneștii erau mult mai greu de înțeles decât cei neonești și grosolani; dar nu se știa cine pe cine îl are la mână. Când Varvara Petrovna își dezvălui intenția de a fonda o revistă, năvăli în salonul ei și mai multă lume; dar se pomeni totodată luată în focuri sub acuzația zvârlită verde în obraz că este capitalistă și că exploatează munca. Insolența acuzațiilor nu putea fi egalată decât doar de stupoarea provocată de acest atac uluitor. Bătrânul general Ivan Ivanovici Drozdov, prieten de ani de zile și fost camarad de arme cu decedatul general Stavroghin, om onorabil (în felul său) și bine-cunoscut aici la noi de toată lumea, foarte încâpățânat și arțăgos, care mânca teribil de mult și se temea teribil de ateism, se lansă la una dintre seratele Varvarei Petrovna în discuție cu un tânăr celebru. Chiar după primul schimb de cuvinte, tânărul celebritate îi trânti drept în față: „Dați-mi voie să vă spun că sunteți un general dacă vorbiți așa”, adică în sensul că nici nu găsea un termen mai injurios decât cuvântul de general.

Ivan Ivanovici se înfurie peste poate: „Da, domnul meu, sunt general și încă general-locotenent și mi-am făcut datoria în serviciul țarului meu, iar dumneata, domnule, ești un mucos și un ateu!”. Se iscă un scandal nemaipomenit. A doua zi cazul fu relevat în presă și se iniție strângerea de semnături pe un protest colectiv împotriva „abominabilei conduite” a Varvarei Petrovna, care a refuzat să-l alunge imediat pe general din casă. Într-o revistă ilustrată apărură o caricatură mușcătoare în care Varvara Petrovna, generalul și Stepan Trofimovici erau reprezentați în chip de trio retrograd; sub caricatură fuseseră inserate și niște stihuri ale unui poet la modă, scrise anume pentru acest caz. În treacăt fie spus, mulți dintre cei ajunși la gradul de general au într-adevăr obiceiul ridicol de a spune cu emfază: „Mi-am făcut datoria în serviciul țarului meu”... ca și cum dumnealor n-ar fi avut același țar cu noi ăștia, simpli supuși, ci unul aparte, exclusiv al lor.

Era, evident, imposibil pentru Varvara Petrovna și pentru prietenul ei să rămână la Petersburg, cu atât mai mult, cu cât și Stepan Trofimovici la rândul lui suferi un fiasco definitiv. Nemaiputându-se abține, el începu să vorbească în numele artei, invocând drepturile acesteia, ceea ce atrase asupra lui și mai multă derâdere. Cu prilejul ultimei sale conferințe publice, el se gândi să-și impresioneze auditoriul apăsând pe coarda civică și nădăjduind că, prin variațiuni pline de elocință pe tema „surghiunului” său, va izbuti să miște inimile și să capteze simpatia și respectul publicului. Recunoscuse necondiționat inutilitatea și ridicolul cuvântului „patrie”; acceptă și ideea influenței pernicioase a religiei, dar ținu să declare sus și tare că o pereche de cizme este mai prejos decât un Pușkin, și chiar mult mai prejos. Fluierat și huiduit fără nici o milă, el izbucni în lacrimi chiar pe estradă, în fața auditoriului. Varvara

Petrovna îl aduse acasă mai mult mort decât viu. „On m'a traité comme un vieux bonnet de coton!”, bolborosea el năuc. Ea îl îngriji toată noaptea, silindu-l să ia picături de esență de mălin alb și repetând mereu până la ziuă: „Dumneata ești încă un om util; te vei afirma încă; vei fi apreciat... în altă parte”.

A doua zi, de dimineață, se prezentară la Varvara Petrovna cinci literați, dintre care trei complet necunoscuți, pe care ea nici nu-i văzuse vreodată. Cu un aer grav, ei declarară că au examinat chestiunea revistei pe care ea își propune s-o înființeze și au adoptat hotărârea corespunzătoare. Nici când și pe nimeni nu autorizase Varvara Petrovna să examineze și să decidă ceva în privința revistei sale. Hotărârea celor cinci era ca, îndată după înființarea revistei, Varvara Petrovna să le-o transmită lor, împreună cu fondurile respective și cu titlul de liberă asociere, iar dumneai personal să se reîntoarcă la Skvoreșniki, fără a uita să-l ia totodată cu dânsa și pe Stepan Trofimovici, „care a devenit prea demodat”. Din delicatețe, cei cinci acceptau să-i recunoască dreptul de proprietate și să-i trimită anual a șasea parte din beneficiu. Lucrul cel mai înduioșător în toată afacerea aceasta era că, dintre cei cinci indivizi, cu siguranță patru nu urmăreau nici un fel de scopuri venale, ci se agitau exclusiv în numele „cauzei generale”.

— Am plecat complet năuciți, povestea Stepan Trofimovici, nu eram în stare să pricep absolut nimic și, mi-aduc aminte, repetam întruna în ritmul roților vagonului:

Vek și Vek, și Lev Kambek, Lev Kambek și Vek și Vek... și dracu' mai știe ce, până am ajuns la Moscova. Abia acolo m-am dezmeticit, venindu-mi în fire complet, ca și cum la Moscova puteam găsi într-adevăr cu totul altceva! Ei bine, dragii mei prieteni! – izbucnea el câteodată pe un ton de subită exaltare. Nu vă puteți închipui câtă amărăciune și tristețe, câtă furie îți cuprinde sufletul când vezi cum o idee măreață, pe care o nutrești de ani de zile și căreia i te închini cu sfințenie, este preluată de niște ignoranți ca s-o târască în stradă, etalând-o în fața unor imbecili ca și ei, încât deodată o regăsești la bâlci, absolut de nerecunoscut, terfelită, tăvălită în noroi, înfățișată anapoda, diform și obtuz, lipsită de proporții și armonie, lăsată de izbeliște, ca o jucărie în mâinile unor copii nepricepuți! Ei bine, pe vremea noastră n-a fost așa, și nu la așa ceva aspiram noi. Nu, nu, la cu totul altceva. Nu mai recunosc nimic... Dar vremea noastră va trebui să revină ca să repună pe baze solide și să îndrepte pe făgașul cel drept tot ce s-a șubrezit și se clatină astăzi. Altminteri, ce se va întâmpla?

VII.

Imediat după reîntoarcerea de la Petersburg, Varvara Petrovna își expedie prietenul „să se reconforteze” în străinătate. De altfel, începuse și ea să simtă de la un timp încoace că o separare vremelnică între ei se impune. Stepan Trofimovici primi vestea plecării cu mare entuziasm. „Acolo renasc! strigă el. În sfârșit, mă întorc acolo la știință!” Însă chiar în primele scrisori trimise din Berlin, reapărură aceleași accente de lamentare permanentă. „Inima mea e zdrobită, îi scria el Varvarei Petrovna, nu pot uita nimic! Aici, la Berlin, totul

îmi evocă trecutul, primele elanuri și primele suferințe. Unde este ea? Unde sunt ele amândouă? Unde sunteți voi, cei doi îngeri ai mei, de care nu am fost demn niciodată? Unde este fiul meu, fiul meu iubit? Unde sunt, în sfârșit, eu însumi, cel de altădată, cu forțe de oțel și neclintit ca o stâncă, când un Andrejeff oarecare, un bufon ortodox cu barbă, peut briser mon existence en deux etc., etc.” În ce privește referirea lui Stepan Trofimovici la fiul său, nu-și văzuse băiatul decât de două ori: pentru prima oară la nașterea acestuia, iar a doua oară – cu totul recent – la Petersburg, unde tânărul se pregătea să intre la Universitate. Toată viața lui, băiatul, după cum am spus, a fost crescut pe cheltuiala Varvarei Petrovna de niște mătuși în gubernia Osk, la vreo șapte sute de verste de Skvoreșniki. Cât despre Andrejeff, adică Andreev, acesta era pur și simplu un negustor din localitate, un personaj ciudat, care, pe lângă ocupația lui de băcan în orașul nostru, era și arheolog-autodidact, colecționar pasionat de antichități rusești și care avea pretenția de a rivaliza cu Stepan Trofimovici în erudiție, mai cu seamă în sfera opiniilor progresiste. Acest negustor onorabil, cu barbă albă și ochelari respectabili în ramă de argint, îi rămăsese dator lui Stepan Trofimovici patru sute de ruble pentru cele câteva desetine de pădure vândute din moșioara lui de lângă Skvoreșniki pentru tăiere. Varvara Petrovna avusese grijă să-l finanțeze din belșug pe prietenul ei pentru această călătorie la Berlin, dar se vede treaba că Stepan Trofimovici conta în mod deosebit pe aceste patru sute de ruble pentru anumite cheltuieli secrete, probabil, de vreme ce era aproape să izbucnească în plâns când Andrejeff îi ceru o păsuire de o lună, la care de altfel avea și dreptul, căci tot restul sumei îl achitase anticipat cu o jumătate de an înainte de termen, la rugămintea lui Stepan Trofimovici, presat de nu știu ce nevoi urgente. Varvara Petrovna citi cu o curiozitate avidă această primă scrisoare și, subliniind cu creionul exclamația: „Unde sunt ele amândouă?”, notă pe ea data primirii și o încuie în cunoscuta casetă. El se gândea, desigur, la cele două soții ale sale decedate. În cea de-a doua scrisoare trimisă din Berlin, placa era total schimbată. „Lucrez câte douăsprezece ore pe zi („unsprezece i-ar fi de ajuns”, murmură Varvara Petrovna), răscolesc bibliotecile, confrunt texte, conspectez, alerg, am întâlniri cu profesorii. Am reluat relațiile cu excelenta familie Dundasov. Ce încântătoare este Nadejda Nikolaevna chiar și astăzi! Vă trimite salutări. Tânărul ei soț și cei trei nepoți sunt cu toții la Berlin. Serile le petrec cu tineretul în discuții ce se prelungesc până la ziuă; sunt un fel de serate ateniene, dar numai sub raportul fineții și al eleganței; totul poartă pecetea unei distincții emoționante; multă muzică, melodii spaniole, visuri de înnoire a întregii omeniri, ideea frumuseții eterne, Madona Sixtină, lumină brăzdată de fâșii de întuneric, dar până și soarele are pete! O, scumpa mea prietenă, nobilă și fidelă prietenă! Sufletește eu sunt cu dumneata și al dumitale, numai cu dumneata întotdeauna și oriunde en tout pays, fie chiar și dans le pays de Makar et de șes veaux, despre care, îți aduci aminte, vorbeam adesea înfiorați la Petersburg înainte de plecare. Îmi amintesc zâmbind. Trecând peste graniță m-am simțit nepericulos, un sentiment ciudat, nou, pe care îl încerc pentru prima oară după atâția și atâția ani...” etc., etc.

„Prostii! decretă Varvara Petrovna, depunând și această scrisoare în casetă; de vreme ce seratele ateniene țin până la ziuă, n-are cum să-și consacre cărților câte douăsprezece ore pe zi. O fi fost beat când le-a scris? Și Dundasova aceasta cum de cutează să-mi trimită salutări? De altfel, lasă-l să se amuze...”

Fraza „dans le pays de Makar et de șes veaux” era o traducere a zicalei rusești „unde și-a mânat Makar viței”, adică „unde și-a înțărcat mutu’ iapa”. Stepan Trofimovici, care s-ar fi priceput desigur să transpună mult mai bine proverbele sau zicalele rusești în limba franceză, intenționat le traducea însă în modul cel mai stupid, convins că maniera aceasta nu e lipsită de șic, părându-i-se și spirituală totodată.

Escapada lui însă nu dură mult. În mai puțin de patru luni îl cuprinsese disperarea și se reîntoarse în grabă la Skvoreșniki. Ultimele sale scrisori, pline exclusiv de efuziuni sentimentale față de prietena lui absentă, erau literalmente scăldate în lacrimile despărțirii. Unele firi se atașează de casă ca niște căței. Revederea celor doi prieteni fu înduioșătoare. După două zile, totul reintră în vechiul său făgaș și viața păru că se scurge și mai plicticos. „Dragul meu, îmi spuse Stepan Trofimovici peste două săptămâni, cu un aer de mare confidență, dragul meu, am descoperit o cumplită noutate... pentru mine: je suis un simple parasite et rien de plus! Mais r-r-rien de plus!”

VIII.

Urmă apoi o perioadă de liniște completă care dură aproape nouă ani. Izbucnirile nervoase și hohotele de plâns pe umărul meu ce se repetau cu regularitate nu tulburau cu nimic existența noastră tihnită. Mă și miră faptul că Stepan Trofimovici nu se îngărășă în acest răstimp. Atâta doar că i se mai împurpură nasul și chipul începu să trădeze mai multă bunăvoință. Treptat se formă în jurul său un cerc constant de prieteni, destul de restrâns, de altfel. Deși Varvara Petrovna se cam ținea în afara acestui cerc, noi o consideram drept patroana noastră. După lecția de la Petersburg, ea se stabili definitiv în orașul nostru; iarna locuia în oraș, iar vara, în conacul moșiei sale din împrejurimi. Nnicând nu s-a bucurat ea de un prestigiu și de o influență atât de mari în societatea noastră provincială ca în acești ultimi șapte ani, adică până în zilele când administrația guberniei a fost preluată de guvernatorul actual. Vechiul nostru guvernator, blândul și neuitatul Ivan Osipovici, era ruda ei apropiată, căruia ea cândva îi făcuse un mare bine. Soția lui se cutremura numai la gândul că ceva din comportarea lor ar putea eventual să-i displacă Varvarei Petrovna, iar venerația societății locale ajunsese aproape până la un fel de idolatrizare. Toate acestea, firește, îi priau și lui Stepan Trofimovici. Era membru al clubului gubernial, pierdea la cărți cu aer degajat și plin de demnitate, câștigându-și stima generală, deși în ochii multora nu apărea decât ca o figură de „savant”. Mai târziu, când Varvara Petrovna îi îngădui să locuiască într-o casă separată, noi ne simțeam și mai în voie. Ne întruneam la el de două ori pe săptămână; petreceam de minune, mai cu seamă când ne trata din belșug cu șampanie. Vinul se cumpăra de la băcănia aceluiași

Andreev. Varvara Petrovna achita la fiecare jumătate de an conturile, iar ziua acestor plăți era totdeauna și o zi de holerină.

Cel mai vechi membru al micului nostru cerc era considerat Liputin, funcționar la cancelaria gubernială, un om destul de în vârstă, mare liberal, care în oraș trecea și drept un ateu notoriu. Era căsătorit pentru a doua oară cu o tinerică drăguță, care i-a adus, se pare, și o zestre bunicică; mai era tată a trei fete mari. Își ținea familia aproape totdeauna închisă în casă și cu frica de Dumnezeu; era peste măsură de zgârcit, iar cu veniturile din slujbă își cumpăraseră o căsuță, ba își încropise și un oarecare capital. Avea o fire de om fără astâmpăr, deținând și un grad mic în funcție; nu prea era respectat în oraș, iar în cercurile mai sus-puse nu avea succes. Unde mai pui că era și un bârfitor notoriu, pedepsit pentru îndeletnicirea aceasta destul de dureros, o dată de un ofițer și încă o dată de un moșier, respectabil tată de familie. Totuși, noi țineam la el pentru inteligența lui ageră, pentru setea de a cunoaște și jovialitatea lui cam răutăcioasă. Varvara Petrovna nu-l prea suferea, dar el se pricepea nu știu cum, totdeauna, să se dea bine pe lângă dânsa.

Ea nu-l prea înghițea nici pe Șatov, care abia în ultimul an devenise membru al cercului. După mai mulți ani de studenție, a fost exclus din universitate în urma unui scandal; în copilărie fusese elevul lui Stepan Trofimovici, se născuse din tată iobag, răposatul Pavel Feodorov, valet la moșia Varvarei Petrovna, și crescuse sub grija ei. Varvara Petrovna nu-l suferea pentru mândria și ingratitudea lui și nu putea să-i ierte faptul că după eliminarea din universitate n-a venit îndată la dânsa; dimpotrivă, nici chiar la scrisoarea ei nu-i răspunsese nimic, preferând să se angajeze la un oarecare negustor mai civilizată, ca preceptor la copii. Împreună cu familia acestui negustor pleacă în străinătate, mai curând în calitate de dădacă decât de preceptor; dar dorința de a merge în străinătate îl făcu să treacă peste toate astea. Copiii aveau și o guvernantă rusoaică, o fată dezghețată, care se angajase abia înainte de plecare, fiind luată mai mult pentru că ceruse un salariu foarte modest. Peste vreo două luni, negustorul o concedie pentru „idei prea libere”. Șatov se luă după ea și curând se căsătoriră la Geneva. După vreo trei săptămâni de căsnicie se despărțiră, ca niște oameni liberi, cum se considerau, pe care nu-i poate lega nimic; bineînțeles, și din cauza sărăciei. Mult timp după aceea el rătăci singur prin Europa, trăind din tot felul de expediente; se spunea că a încercat și ocupația de lustragiu și de hamal în port. În sfârșit, acum un an s-a întors în locurile natale instalându-se la o mătușă bătrână pe care a trebuit s-o înmormânteze la o lună după aceea. Cu sora sa Dașa, crescută tot de Varvara Petrovna și care avea în casă o poziție de favorită, bucurându-se de un tratament foarte onorabil, fiind înconjurată de respect și considerație, întreținea relații sporadice și distante. Între noi rămânea mereu ursuz și nu prea vorbăreț; doar câteodată, și numai când se simțea atins în convingerile sale, se aprindea reacționând bolnăvicios și fără a-și controla limbajul. „Pe Șatov trebuie mai întâi să-l legăm și după aceea să stăm cu el la discuții”, glumea uneori Stepan Trofimovici, deși îl iubea mult. În străinătate,

Șatov își schimbase radical unele dintre convingerile sale socialiste de altădată, sărind în extrema cealaltă. Era unul dintre acei ruși idealști care, impresionați de o idee puternică, se lăsau cuprinși de ea, uneori pentru totdeauna. Oamenii de felul lui niciodată nu sunt în stare să elucideze și să domine din plin respectiva idee, ci aderă la ea fervent și astfel o viață întreagă rămân copleșiți de puterea acesteia, zbatându-se în convulsii supreme ca sub povara unui pietroi rostogolit peste ei și pe jumătate striviți de imensa lui greutate. Ca exterior, Șatov corespundea întru totul convingerilor sale: era neîndemânatic, blond, cu părul vâlvoi, de statură mică, spătos, buzat, cu sprâncene albicioase atârându-i stufos deasupra ochilor, cu fruntea încruntată, cu o privire neprietenosă, îndărătnic lăsată în pământ și tot timpul parcă rușinată. În pieptănătura lui era nelipsită o șuviță rebelă, un moț care nu voia nicicum să rămână lipit și stătea veșnic țepăn. Avea vreo douăzeci și șapte, douăzeci și opt de ani. „Nici nu mă mir că nevastă-sa l-a lăsat”, spuse într-o zi Varvara Petrovna, privindu-l mai atentă. Căuta să se îmbrace îngrijit, cu toată sărăcia lui lucie. Nu apelă la ajutorul Varvarei Petrovna nici acum, descurcându-se el știe cum; își găsea de lucru pe la negustori. Într-un timp lucră și în prăvălie; urma la un moment dat să se îmbarce pe un vapor încărcat cu mărfuri, ca ajutor al procuristului, dar se îmbolnăvi chiar în ajunul plecării. E greu să-și închipuie cineva câtă mizerie era în stare să îndure acest om, dar nici că-i păsa. Varvara Petrovna, aflând de boala lui, îi trimise în secret și anonim o sută de ruble; el însă izbuti să afle cine i-a trimis banii, chibzui îndelung, primi suma și se duse să-i mulțumească. Fericită, ea îl întâmpină cu multă căldură, dar și de data aceasta el îi înșelă așteptările: nu stătu decât vreo cinci minute, tăcu tot timpul cu privirea plecată și cu un zâmbet stupid pe buze, pentru ca deodată, fără să mai asculte ce spunea ea și tocmai în punctul cel mai interesant al conversației, să se ridice brusc, s-o salute stângaci, cumva întors numai cu umărul spre dânsa, reușind chiar să atingă și să-i răstoarne totodată măsua elegantă de lucru, făcând-o țândări, și plecă de acolo aproape mort de rușine. Liputin îi reproșă mult timp după aceea faptul că el nu știuse să respingă cu dispreț această sută de ruble oferită de fosta lui stăpână, moșiereasa despotică, și nu numai că a primit banii, dar s-a mai și dus să-i mulțumească. Șatov trăia singuratic, undeva pe la marginea orașului, și nu prea îi plăcea să vină cineva la el, nici chiar dacă era vreunul dintre noi. Se prezenta însă regulat la seratele lui Stepan Trofimovici și lua la plecare ziare și cărți.

Venea la aceste serate și un alt tânăr, cu numele de Virghinski, funcționar de pe aici, care părea că semăna întru câtva cu Șatov, deși îi era complet opus sub toate raporturile; dar și acesta era „familist”. Un tânăr foarte potolit și jalnic la înfățișare, cam de vreo treizeci de ani, însă cu oarecare studii, deși mai mult autodidact. Era slujbaș sărac, căsătorit, avea în grija sa și o mătușă, și pe sora nevestei. Atât soția sa, cât și celelalte femei din casa lui, de altfel, aveau convingeri ultramoderne, dar modul lor de a se manifesta în această privință era destul de grosolan; era, cum s-ar zice, „ideea coborâtă în stradă”, după expresia lui Stepan Trofimovici, spusă cu nu știu ce prilej. Luau

totul din cărți și din primele zvonuri parvenite din mijlocul cercurilor noastre progresiste; erau gata să arunce la lada de gunoi orice, numai să existe un îndemn. Doamna Virghinskaia era de profesie moașă; înainte de măritiş locuise mult timp la Petersburg. Virghinski apărea în toate manifestările lui ca un om de o rară puritate a inimii și nu prea mi-a fost dat să întâlnesc la alții atâta curățenie sufletească. „Niciodată n-am să mă lepăd de aceste speranțe luminoase”, vorbea totdeauna cu glas scăzut, cu voluptate, aproape în șoaptă, ca și cum ar fi fost un mare secret. Era destul de înalt ca statură, dar foarte subțire și îngust în umeri, și cu un păr extrem de rar, roșcovan. Toate ironiile arogante ale lui Stepan Trofimovici, pe seama unora dintre opiniile lui, Virghinski le primea cu multă blândețe, iar când îl combătea uneori, o făcea cu toată seriozitatea și de multe ori reușea să-l pună în încurcătură. Stepan Trofimovici îl trata cu bunătate și, în general, față de noi toți se purta cu un fel de dragoste părintească.

— Voi toți faceți parte din categoria celor „neisprăviți”, zicea el în glumă adresându-i-se lui Virghinski, toți de-alde voi! Deși n-aș putea spune că am observat la dumneata acea măr-gi-ni-re pe care am constatat-o la Petersburg chez ces séminaristes, totuși sunteți niște necopți. Șatov dorește grozav să se maturizeze, însă și el este un neisprăvit.

— Dar eu? întrebă Liputin.

— Iar dumneata faci parte pur și simplu dintre acei oameni de mijloc care știu să se adapteze în orice împrejurări...

Pentru ca Liputin să se simtă jignit.

Se spunea despre Virghinski, și din păcate nu fără temei, că soția lui, la nici măcar un an de căsătorie legitimă, l-ar fi anunțat să se considere „demis” pentru că ea îl preferă pe Lebeadkin. Acest Lebeadkin, venit nu se știe de unde, s-a dovedit ulterior un personaj foarte suspect și nicidecum un căpitan în retragere, cum se recomandase. Nu știa decât să-și răsucească mustața, să bea și să pălăvrăgească, îndrugând verzi și uscate. Fără multă ceremonie, individul s-a mutat îndată la ei, bucuros că avea gratuit întreținerea; mânca și dormea la ei, ajungând în cele din urmă să-l trateze de sus chiar pe stăpânul casei. Se mai spunea că Virghinski, ascultând comunicarea de demitere pe care i-o făcuse nevastă-sa, i-ar fi declarat: „Dragă prietenă, până acum te-am iubit numai, acum te și stimez”, deși nu-mi vine a crede că un asemenea aforism, demn de un roman din Antichitate, să fi fost cu adevărat rostit; dimpotrivă, se pare că în realitate el ar fi izbucnit în hohote de plâns. Într-o zi, la vreo două săptămâni după „demitere”, ei toți, toată „familia” adică, au plecat să facă o plimbare afară din oraș, într-o pădurice, să ia, împreună cu niște cunoștințe, ceaiul. Virghinski era, cică, într-o dispoziție de exuberanță înfrigurată și chiar a dansat. Deodată însă, fără să fi intervenit în prealabil vreo ceartă, l-a apucat pe namila de Lebeadkin, care dansa cancan solo, cu amândouă mâinile de păr și, aplecându-i capul, l-a tras roată după el cu țipete, strigăte și lacrimi. Namila se sperie atât de tare, încât nici nu încercă să se apere și tot timpul cât fu purtat așa de păr nu scoase aproape nici o vorbă; după păruială însă, arboră un aer

de nobilă indignare, de care poate fi capabil un gentilom jignit la culme. Toată noaptea Virghinski o imploră în genunchi pe nevastă-sa să-l ierte; dar i se refuză iertarea, pentru că nu acceptase să-i ceară scuze lui Lebeadkin; afară de asta, fu demascat ca un om cu vederi înguste și de o prostie crasă; această din urmă învinuire se întemeia pe faptul că în explicația lui cu o femeie a căzut în genunchi. Curând, căpitanul dispăru și nu se mai întoarse în orașul nostru decât abia în ultimul timp, însoțit de o soră a sa și animat de noi intenții; dar despre el vom avea de vorbit mai încolo. Așadar, nu-i de mirare că sărmanul „familist” simțea nevoia să vină în societatea noastră să-și mai aline sufletul. De altfel, despre treburile lui de acasă nu deschidea niciodată vorba. O singură dată, plecând cu mine de la Stepan Trofimovici, încercă pe drum să-mi vorbească mai pe ocolite despre situația lui, dar tot el se grăbi îndată să-și curme confesiunea și, apucându-mă de mână, strigă cu înflăcărare:

— Dar n-are nici o importanță; e un caz particular și nimic mai mult; asta nu va dăuna niciodată „cauzei comune”!

Se întâmpla să apară în cercul nostru și musafiri ocazionali; venea uneori ovreiașul Leamșin, venea căpitanul Kartuzov. Într-o vreme frecventă cercul și un bătrânel dornic să se instruiască, dar acesta, curând, decedă. Liputin îl introduse pe un pastor exilat, Slonțevski, și un timp fu acceptat din principiu; ulterior însă încetară să-l primească.

IX.

La un moment dat, în oraș începu să circule zvonul precum că cercul nostru este o pepinieră de idei libertine, de ateism și depravare; or, în realitate totul se reducea la o încântătoare vorbărie liberală, perfect inofensivă și în manieră cu totul rusească. „Un liberalism nobil și elevat” și „un liberal nobil și elevat”, adică un liberal fără scop, sunt posibile numai în Rusia. Stepan Trofimovici, ca orice om de spirit, avea nevoie de auditoriu; mai mult, trebuia să aibă și conștiința faptului că își îndeplinea suprema datorie de propagator de idei. Și, în sfârșit, era atât de plăcut să bei șampanie într-o bună tovărășie și să faci un schimb de reflecții picante și de un gen bine-cunoscut despre Rusia și „spiritul rus”, despre Dumnezeu în general și despre un „Dumnezeu rus”, în special; să repeți pentru a nu știu câta oară anecdote rusești de scandal arhicunoscute de toată lumea. Nu ezitam să gustăm și din aroma cancanurilor locale, ceea ce ne dădea prilejul să emitem tot felul de sentințe severe pătrunse de înaltă moralitate. Atingeam și chestiuni de ordin general uman, discutam grav și despre destinele viitoare ale Europei și ale omenirii; preziceam sentențios că Franța, după perioada cezariană, va decădea brusc pe treapta unui stat de mână a doua și eram ferm convinși că asta se va întâmpla foarte curând și fără prea multe tribulații. Îi preziseseam Papei încă de mult un rol de simplu mitropolit în Italia reunită și eram absolut convinși că întreagă această problemă milenară nu este decât o bagatelă în secolul nostru, al umanismului, industriei și căilor ferate. De altfel, „liberalismul superior rusesc” nici nu tratează altfel de probleme. Stepan Trofimovici mai perora uneori despre artă, destul de frumos, dar cam abstract, își aducea aminte câteodată despre

prietenii lui din tinerețe, tot personalități marcante în istoria dezvoltării noastre; își amintea cu duioșie și venerație de ei, dar și cu oarecare invidie. Dacă se întâmpla să ne plictisim prea tare, evreul Leamșin (un umil funcționar în serviciul poștei), bun pianist, se așeza și ne cânta, iar în pauze ne distra ilustrând fie grohăitul unui porc, fie o furtună, fie chinurile nașterii cu primul țipăt al copilului etc., etc.; de altfel, numai pentru asta era și invitat, iar dacă se întâmpla să bem ceva mai mult – deși așa ceva se întâmpla mai rar -, îi dădeam și noi drumul, și într-o zi chiar am cântat în cor și cu mult entuziasm, acompaniați de Leamșin, Marseillaise. De altfel, nu știu dacă a fost foarte reușit. Ziua memorabilă de nouăsprezece februarie am întâmpinat-o cu mare entuziasm. Cu mult înainte chiar de apropierea acestei date, am golit câteva rânduri de pahare în cinstea ei, rostind discursuri potrivite. Asta s-a întâmplat de mult de tot, când nu îi aveam printre noi nici pe Șatov, nici pe Virghinski și când Stepan Trofimovici locuia încă în aceeași casă cu Varvara Petrovna. Cu câteva zile înainte de marea sărbătoare, Stepan Trofimovici s-a apucat să zică pe nas niște versuri cunoscute, deși cam ciudate, compuse probabil de un fost moșier liberal:

Vin mujicii cu topoare, O, ce grozăvie mare...

În sfârșit, cam așa ceva, nu-mi aduc aminte exact cum sunau. Varvara Petrovna, auzindu-le, i-a strigat: „Prostii, prostii!” și a plecat înfuriată. Liputin, care asistase la această scenă, i-a spus ironic lui Stepan Trofimovici:

— Ar fi regretabil dacă foștii iobagi, de bucurie, le-ar cauza într-adevăr domnilor moșieri niscai neplăceri, și făcu un gest cu degetul în jurul propriului său gât.

— Cher ami, răspunse cu multă bonomie Stepan Trofimovici, crede-mă că acest lucru (și el repetă gestul cu degetul în jurul gâtului) nu va fi de nici un folos nici moșierilor noștri și nici nouă tuturor în general. Chiar și fără capete, noi tot nu vom ști să înfăptuim nimic, deși tocmai capetele noastre ne împiedică cel mai mult să raționăm cum trebuie.

Notez că la noi foarte multă lume credea că în ziua proclamării manifestului se va produce ceva extraordinar, în sensul prezis de Liputin, și asta o susțineau așa-numiții cunoscători ai poporului și ai problemelor statului. Se pare că și Stepan Trofimovici împărtășea această credință, ba în așa măsură, încât cu câteva zile înainte de marele eveniment îi ceru voie Varvarei Petrovna să plece în străinătate; într-un cuvânt, se arătă cam îngrijorat. Dar iată că trecu și ziua cea mare, mai trecu un timp, și zâmbetul lui de superioritate satisfăcută îi reapăru pe chip. El emise în fața noastră câteva idei remarcabile despre firea rusului în general și aceea a țaranului rus în special.

— Oameni pripiți cum suntem, prea ne-am grăbit cu bunii noștri țărani, își încheie el șirul de idei remarcabile. Am adus problema aceasta pe tapet și câțiva ani de-a rândul un sector întreg al literaturii s-a ocupat de ei ca de o prețioasă nestemată nou descoperită. Am pus cununi de lauri pe capete pline de păduchi. Satul rusesc în decurs de un mileniu întreg nu ne-a dat decât

dansul și cântecul komarinski. Un remarcabil poet rus, înzestrat de altfel și cu o puternică doză de spirit glumeț, văzând-o pentru prima oară pe celebra Rachel pe scenă, a strigat plin de entuziasm: „N-aș da-o pe Rachel pentru mujicul rus!”. Eu sunt gata însă să merg și mai departe: aș da toți mujicii ruși în schimbul unei Rachel. E timpul să privim lucrurile cu mai multă luciditate și să nu confundăm catranul nostru autohton rudimentar cu bouquet de l'impératrice.

Liputin se declară imediat de acord, observând însă că este totuși necesar să se treacă peste anumite considerații lăudându-i pe țărani; că până și doamnele din societatea înaltă plâng când citesc Anton-Goremâka, iar unele dintre ele au și scris chiar din Paris vechililor de pe moșiile lor să se poarte de acum încolo cu țărani cât se poate mai uman.

Se întâmplă, ca un făcut, ca nu mult după ce începură să circule zvonurile despre Anton Petrov, în gubernia noastră și numai la cincisprezece verste de Skvoreșniki, să se producă oarecare evenimente neplăcute pentru care se luă măsura pripită de a se trimite acolo un detașament. De data aceasta, Stepan Trofimovici se arată atât de emoționat, încât ne sperie și pe noi. Striga la club că trebuie mai multe trupe, că e nevoie să fie chemate telegrafic unități dintr-un județ vecin; stăruia pe lângă guvernator, încercând să-l convingă că el n-ar avea nici un amestec; implora să nu fie implicat cumva și el, din cauza reputației lui, în această afacere; și propunea să se comunice imediat autorităților în drept la Petersburg conținutul declarației sale. Bine că totul s-a terminat repede și fără nici un fel de urmări; eu însă am rămas atunci foarte mirat de comportarea lui Stepan Trofimovici.

Aproximativ trei ani mai târziu, după cum se știe, a început să se vorbească la noi despre „naționalitate” și se născu o „opinie publică”. Stepan Trofimovici nu mai putea de râs.

— Dragii mei, ne povățuia el, „naționalitatea”, dacă s-a „născut” cu adevărat, cum vor să ne încredințeze acum gazetele, se află deocamdată încă pe băncile școlii, într-o oarecare școală nemțească Peterschule, cu carte nemțească în față, tocind la nesfârșit o lecție nemțească, iar învățătorul neamț o pune de câte ori este nevoie să stea în genunchi. Pentru dascălul neamț – toate laudele mele; dar e mult mai probabil că nimic nu s-a întâmplat, nimic asemănător n-a luat naștere și că totul decurge ca și până acum, adică la voia întâmplării, și grație și sub ocrotirea Domnului. Și eu cred că este prea de-ajuns pentru Rusia, pour notre sainte Russie. De altfel, tot acest panslavism și naționalism e ceva prea vechi, ca să pară nou. Ideea națională, dacă vreți, niciodată nu s-a manifestat la noi decât în chip de fantezie boierească vânturată prin saloanele cluburilor, iar dacă vreți și mai precis, în chip de moft al domnilor de la Moscova. Nu mă refer, bineînțeles, la vremea lui Igor. Și în definitiv, toate acestea nu sunt decât o consecință a trândăviei. La noi totul porcede din trândăvia noastră neasemuită, atât ce e bun, cât și ce e bine. Toate ne vin de la acea trândăveală boierească, simpatică, cultă și capricioasă! De treizeci de mii de ani o tot spun mereu. Nu știm noi să trăim din propria

noastră muncă. Și ce le-a venit acum acolo cu opinia asta publică, „născută” la noi, așa deodată, din senin, picată din cer? Cum de nu înțeleg oamenii aceștia că pentru a te bucura de o opinie e nevoie în primul rând de muncă, de muncă proprie, de un început propriu, de o inițiativă proprie în făptuire, e nevoie de experiență proprie! Pe degeaba nimic nu se obține. Să muncim, așadar, să muncim și abia atunci să pretindem a avea propria noastră opinie. Dar, pentru că noi niciodată n-o să ne apucăm de treabă, e limpede și că opinie vor avea în locul nostru toți aceia care au lucrat pentru noi până acum, adică aceiași Europă, aceiași nemți, dascălii noștri de mai bine de două sute de ani. Afară de asta, Rusia, prin ea însăși, constituie o mare confuzie, mult prea mare pentru ca noi singuri să fim în stare s-o dezlegăm, fără ajutorul nemților și fără un efort în muncă! Iată, de peste douăzeci de ani eu tot trag clopotul de alarmă și fac apel la muncă! Mi-am sacrificat toată viața pentru acest deziderat în care am crezut ca un nebun! Acum nu mai cred în nimic, dar nu încetez să dau alarma și voi continua așa până la sfârșit, până la mormânt; voi trage de funie până când o să-mi cânte prohodul!

Iar noi, vai, nu făceam decât să zicem amin la aceste cuvinte. Îl aplaudam pe dascălul nostru, și cu ce ardoare! Ei bine, domnilor, nu vi se pare că și astăzi răsună încă adesea și ne este dat să auzim la tot pasul asemenea discursuri, presărate cu tot felul de vechi baliverne rusești „drăguțe”, „spirituale”, „liberale”?

Dascălul nostru credea în Dumnezeu.

— Nu înțeleg de ce toată lumea mă consideră aici drept un ateu? spunea el uneori. Eu cred în Dumnezeu, mais distinguons, eu cred în el ca într-o ființă care nu se recunoaște pe sine ca atare decât numai prin eul meu. N-o să vă închipuiți cumva că aș putea avea credința Nastasiei (slujnicei mele) sau a unui boier oarecare ce crede „pentru orice eventualitate”, sau ca simpaticul nostru Șatov, ba nu, să-l lăsăm pe Șatov deoparte; credința lui este forțată, ca la slavofilii moscoviți. Cât privește creștinismul, cu toată stima mea sinceră, nu aș putea fi un creștin. Sunt mai curând un păgân antic, cum a fost marele Goethe sau anticii eleni. E de-ajuns numai simplul fapt că acest creștinism n-a înțeles femeia, ceea ce a fost cu atâta strălucire demonstrat de George Sand într-unul dintre romanele sale geniale. Cât privește închinăciunile, posturile și toate celelalte, nu înțeleg ce-i interesează pe alții ce fac eu? Oricât și-ar bate capul pe aici denunțătorii noștri, eu nu vreau să devin iezuit. În anul o mie opt sute patruzeci și șapte, Belinski i-a scris lui Gogol din străinătate cunoscuta epistolă în care îi reproșa cu multă ardoare faptul că acesta crede „în nu se știe ce Dumnezeu”. Entre nous soit dit, nu-mi pot imagina nimic mai caraghios decât momentul acela când Gogol (Gogol de atunci!) a citit această expresie și... în general întreaga scrisoare! Dar lăsând la o parte ridicolul și întrucât eu sunt de acord totuși cu esența problemei, voi spune sus și tare: iată niște oameni adevărați! Au știut să se umple de dragoste pentru poporul lor, au știut să sufere pentru el, au știut să-și sacrifice totul pentru el și au știut în același timp să nu fie de acord cu el, când acest lucru se impunea, să nu-l încurajeze

în anumite privințe. Nu putea Belinski să caute într-adevăr mântuirea în postul cu untdelemn sau în ridicile cu mazăre...

Dar aici intervenea Șatov.

— Niciodată oamenii aceștia ai dumitale n-au iubit poporul, n-au suferit pentru el și n-au sacrificat nimic în interesul lui, oricât s-ar fi complăcut dumnealor în a-și închipui acest lucru spre propria lor satisfacție, mormăia el posomorât, cu privirea în podea, răsucindu-se nerăbdător pe scaun.

— Ei n-au iubit poporul! Ei! urla Stepan Trofimovici. O, de-ai ști cât iubeau ei Rusia!

— Nici Rusia, nici poporul rus! urla la rândul său Șatov, cu ochii scânteind. Nu poți iubi ceva ce nu cunoști, iar ei nu înțelegeau nimic din ceea ce se petrece în sufletul poporului rus! Toți, și dumneata împreună cu ei, ați bâjbâit alunecând cu privirea deasupra poporului rus, dar mai ales Belinski; chiar din scrisoarea aceea către Gogol se vede acest lucru cât se poate de clar. Belinski, aidoma Curiosului dintr-un basm al lui Krilov, n-a observat elefantul din parcul zoologic, concentrându-și toată atenția asupra găngăniilor sociale franțuzești; și la atâta s-a mărginit. Și când te gândești că era poate mult mai deștept decât voi toți! Și nu numai că n-ați înțeles poporul nostru, ci l-ați și tratat cu un dispreț dezgustător, judecând după faptul că vorbind despre popor nu v-ați gândit decât la poporul francez și chiar din poporul francez n-ați știut să-i vedeți decât pe parizieni, rușinându-vă că poporul rus nu e ca ei. Este purul adevăr! Iar cine n-are popor nu are nici Dumnezeu! Să se știe, așadar, că toți aceia care încetează să-și înțeleagă propriul lor popor și pierd legătura cu el negreșit își pierd și credința strămoșească, devin sau atești, sau niște indiferenți. Asta e adevărul! Este un fapt confirmat de realitate. Iată de ce și voi toți, și noi toți acum nu suntem decât niște atei odioși sau niște mizerabili indiferenți, depravați și nimic mai mult! Și pe dumneata la fel, Stepan Trofimovici, n-am de gând să te consider o excepție, ba chiar anume despre dumneata am vorbit, să știi!

De obicei, după un asemenea monolog (și se întâmpla să izbucnească adesea în acest fel), Șatov pune mâna pe șapcă și se repezea spre ușă, deplin convins că de data aceasta totul s-a sfârșit și că a rupt definitiv și pentru totdeauna raporturile sale prietenești cu Stepan Trofimovici. Acesta însă izbutea totdeauna să-l rețină la timp.

— Ce-ar fi totuși să ne împăcăm, Șatov, după schimbul acesta drăguț de cuvinte? spunea el, întinzându-i mâna cu blândețe, din fotoliul său.

Dar stângaciul și rușinosul Șatov se arăta constant refractar oricărei efuziuni sentimentale, deși, cu toată aparența lui de om dur și grosolan, avea un suflet foarte delicat. Dându-și seama adesea că a depășit orice măsură, el cel dintâi suferea din această cauză. Murmurând ceva nedeslușit drept răspuns la apelul împăciuitoare al lui Stepan Trofimovici și tropăind de câteva ori, ca un urs, el începea deodată să zâmbească, își scotea șapca și se așeza la locul său, cu privirea îndărătnic ațintită în pământ. Bineînțeles, se comanda băutura și

Stepan Trofimovici ținea un toast corespunzător, de pildă, în amintirea uneia dintre marile personalități publice ale trecutului.

Capitolul al doilea.

Prințul Harry. Peșitul.

I.

Exista pe lume încă o ființă de care Varvara Petrovna era nu mai puțin atașată decât de Stepan Trofimovici – unicul ei fiu, Nikolai Vsevolodovici Stavroghin. Tocmai pentru educația lui fusese invitat cândva Stepan Trofimovici. Băiatul avea pe atunci opt ani, iar flușturaticul general Stavroghin, tatăl său, trăia despărțit de mama sa, încât copilul a crescut sub îngrijirea și îndrumarea ei. Trebuie să recunoaștem meritul lui Stepan Trofimovici de a fi știut să-și câștige dragostea elevului său. Tot secretul acestei științe consta în faptul că și el însuși era ca un copil. Atunci încă nu mă avea pe mine pe lângă el și tânjea după un suflet apropiat, un prieten sincer. N-a ezitat nici o clipă să-și facă prieten dintr-o ființă atât de fragedă, chiar din momentul când băiatul a crescut cât de cât. Nu știu cum, parcă de la sine, nu s-a interpus între ei nici o distanță. De multe ori îl trezea noaptea pe micul său prieten, în vârstă de zece sau unsprezece ani, numai și numai pentru a-și împărtăși în lacrimi sentimentele jignite sau pentru a-i destăinui un secret al familiei, fără să observe că așa ceva era cu totul inadmisibil. Se aruncau unul în brațele altuia și plângeau împreună. Băiatul știa despre maică-sa că îl iubea mult, dar nu cred că și el o iubea la fel. Ea îi vorbea puțin, îl stingherea rar, însă privirea ei atentă, mereu ațintită asupra lui, o resimțea întotdeauna dureros. De altfel, în tot ce privește instrucția și educația lui morală, mama i se încredințase întru totul lui Stepan Trofimovici. Pe atunci era încă plină de încredere în înțelepciunea lui. E de presupus că mentorul a contribuit întru câtva la zdruncinarea sistemului nervos al elevului său. La vârsta de șaisprezece ani, când a fost înscris la colegiu, arăta plăpând și palid, de-o cumințenie și îngândurare ciudate (ulterior însă devenise de-o forță fizică extraordinară). E de presupus, de asemenea, că cei doi prieteni plângeau, aruncându-se unul în brațele celuilalt, nu numai în legătură cu niște întâmplări sau cazuri de familie. Stepan Trofimovici a știut să atingă cele mai ascunse coarde din inima prietenului său și să provoace prima senzație, încă de tot vagă, a eternei tristeți sacre pe care un suflet ales, gustând-o și cunoscând-o odată, pentru nimic în lume nu ar mai schimba-o cu o satisfacție minoră. (Există și asemenea amatori, care țin la această tristețe mai mult decât la cea mai deplină satisfacție, chiar dacă o atare satisfacție ar fi cu adevărat posibilă.) În orice caz a fost bine-venită despărțirea, deși cam târzie, dintre elev și mentor.

În primii doi ani de liceu, tânărul își petrecea vacanțele acasă. Cu prilejul călătoriei făcute de Varvara Petrovna și Stepan Trofimovici la Petersburg, el a asistat de câteva ori la seratele literare organizate de maică-sa, ascultând cu atenție încordată și observând lumea. Vorbea puțin și era tot atât de sfios ca și altădată. Arăta aceeași atenție gingașă față de Stepan Trofimovici, dar se ținea mai rezervat: îmi închipui că evita să mai discute subiecte înalte și să evoce

amintirile îndepărtate. Terminându-și învățătura îmbrățișă, la dorința mamei, cariera militară și în curând fu încadrat într-unul dintre strălucitele regimente de cavalerie de gardă. Nu veni să i se înfățișeze măicuței sale în uniformă și era cam zgârcit la scrisori. Varvara Petrovna îi trimitea bani fără nici o socoteală, cu toate că după reformă veniturile moșiilor sale scăzuseră simțitor, încât în primii ani nu obținea nici măcar jumătate din veniturile de altădată; de altfel, datorită unor îndelungate economii, se asigurase între timp cu un capital lichid destul de important. Era foarte atentă la succesele fiului ei în societatea înaltă din Petersburg. Ceea ce nu-i reușise ei izbutise s-o facă tânărul ofițer, bogat și plin de speranțe. El reînnoadă legăturile cu unele cunoștințe, la care ea nu mai putea râvni, și era primit în saloanele acestora cu multă plăcere. Curând însă, la urechile Varvarei Petrovna începură să parvină niște zvonuri cam ciudate: tânărul se dedase brusc unei vieți de petreceri nesăbuite. Și nu era vorba de jocul de cărți sau de beții uluitoare; se vorbea despre o purtare cumplit de deșănțată, despre oameni striviți sub copitele cailor săi, despre atitudinea lui de sălbatică brutalitate față de o doamnă din societatea înaltă pe care, după ce întreținuse cu ea relații intime, ar fi ofensat-o apoi în mod public. Era în toate acestea ceva scandalos de murdar. Se mai spunea că fiul ei, ca un zurbagiu ordinar, se lega de oameni și îi jignea dintr-o pură plăcere de a jigni. Varvara Petrovna se arată profund tulburată, necăjindu-se amarnic. Stepan Trofimovici încerca s-o asigure că nu este vorba decât de primele manifestări violente ale unui organism puternic dotat, că apele se vor liniști și că toate acestea seamănă mult cu tinerețea prințului Harry, care chefua cu Falstaff, Poin și mistress Quickly, descrisă de Shakespeare. De data aceasta, Varvara Petrovna nu mai strigă „Prostii, prostii!”, cum obișnuia în ultimul timp față de Stepan Trofimovici, ci dimpotrivă îl ascultă cu multă luare-aminte, cerându-i să-i explice mai amănunțit, ba se apucă cu râvnă să citească nemuritoarea cronică a lui Shakespeare. Dar lectura aceasta nu avu darul s-o liniștească și nici prea multă asemănare nu găsi ea între cei doi. Aștepta cu nerăbdare răspunsul la cele câteva scrisori trimise. Răspunsurile nu întârziară; curând sosi vestea cum că prințul Harry a avut aproape concomitent două dueluri, fiind absolut vinovat în amândouă cazurile; l-a ucis pe unul dintre adversarii săi, iar pe celălalt l-a rănit grav; pentru aceste isprăvi a fost deferit justiției militare. Scandalul s-a terminat prin degradarea lui, cu pierderea tuturor drepturilor și trimiterea ca simplu soldat într-unul dintre regimentele de infanterie, și încă toate acestea cu multă îngăduință din partea forurilor superioare.

În anul una mie opt sute șazeci și trei, tânărul Stavroghin reuși totuși cumva să se distingă; fu decorat și înaintat la gradul de subofițer și după aceea destul de rapid și la gradul de ofițer. În tot răstimpul acesta, Varvara Petrovna expedie în capitală cel puțin o sută de scrisori cu cereri și rugăminți; ba chiar, dată fiind gravitatea cazului, recurse, călcându-și pe inimă, și la unele intervenții destul de umilitoare. După înaintarea sa la gradul de ofițer, tânărul își dădu brusc demisia, dar la Skvoreșniki tot nu veni și încetă complet să-i scrie mamei sale. Prin căi lăturalnice se află în sfârșit că iar s-a instalat la

Petersburg, dar că nu mai frecventează societatea de odinioară; părea că duce o viață cu totul retrasă. Se află apoi că se complace într-un anturaj foarte ciudat, întreține relații cu niște declasați, cu niște bieți funcționărași, militari în retragere, care nu fără un aer de noblețe cerșesc în stradă, cu niște bețivani, că frecventează familiile lor care trăiesc în promiscuitate, zile și nopți petrece în niște spelunci și cartiere murdare și că a decăzut total. Se părea că îi plăcea acest gen de viață. Nu cerea bani de la maică-sa; avea o moșioară proprie, fosta proprietate a generalului Stavroghin, pe care el ar fi arendat-o unui neamț din Saxonia și care îi aducea un venit oarecare. În cele din urmă, Varvara Petrovna reuși să-l înduplece să vină acasă și într-adevăr prințul Harry apărură în orașul nostru. Abia atunci mi-a fost dat să-l văd îndeaproape pentru prima oară.

Era un tânăr foarte chipeș, cam de vreo douăzeci și cinci de ani, și mărturisesc că mi-a făcut o impresie extraordinară. Mă așteptasem să văd un bicisnic murdar, bețiv și desfrânat, care duhnește a votcă. Când colo, m-am pomenit în fața unui gentleman elegant, cum nu-mi fusese dat să văd printre cei pe care-i cunoscusem vreodată, foarte bine și cu mult gust îmbrăcat, având o ținută de adevărat domn, obișnuit să trăiască în mediul cel mai rafinat. Aceeași impresie a făcut-o și asupra celorlalți; de altfel, tot orașul a rămas surprins, dat fiind că zvonurile despre biografia domnului Stavroghin ajunseseră să fie cunoscute până în cele mai mici amănunte, încât te întrebai cum și de unde puteau oamenii aceștia să afle totul, mai ales că o bună parte dintre aceste zvonuri erau adevărate. Toate doamnele de societate din orașul nostru rămaseră înnebunite după noul musafir. Dintr-odată se desena două tabere net opuse – una îl adora, cealaltă îl ura cumplit; dar și una, și cealaltă erau nebune după tânăr. Pe unele le captiva mai ales faptul că sufletul său enigmatic ascundea probabil un profund mister; altora le plăcea pur și simplu fiindcă era un ucigaș. S-a dovedit apoi că au de-a face cu un om destul de cult, ba și cu destulă erudiție. E drept că nu era nevoie ca cineva să aibă cine știe ce cunoștințe pentru a ne uimi pe de-alde noi; dar el se pricepea să angajeze discuții interesante asupra unor probleme importante, cu o remarcabilă judiciozitate. Voi menționa ca o curiozitate: toată lumea la noi îl găsi, chiar din prima zi, drept un om foarte rațional. Nu prea vorbăreț, manierat fără exagerare, uimitor de modest, era în același timp îndrăzneț și sigur de sine, ca nimeni altul la noi. Dandii noștri îl priveau cu invidie și se eclipsau completamente în fața lui. M-a surprins de asemenea chipul lui: avea părul nu știu cum prea negru, ochii lui de un albastru azuriu erau prea senini și calmi, tenul prea delicat și alb, rumeneala obrazilor prea pronunțată și pură, dinții ca niște perle, buzele de culoarea coralului, totul părea că se reunește într-o rară frumusețe bărbătească și, în același timp, avea în el și ceva respingător. Unii spuneau că fața lui seamănă cu o mască; se vorbea mult, între altele, și despre extraordinara lui forță fizică. Era aproape înalt de statură. Varvara Petrovna îl privea cu mândrie, dar și cu o neliniște neconținută. A stat în orașul nostru cam o jumătate de an. Molatic, liniștit, destul de rezervat, puțin chiar posac; apărea în societate regulat, respectând cu rigurozitate eticheta noastră

provincială. Era înrudit pe linie paternă cu guvernatorul și primit în casa lui ca o rubedenie apropiată. Dar nu trecură câteva luni și brusc fiara își scoase ghearele.

Aș vrea să menționez în treacăt că simpaticul și blândul nostru Ivan Osipovici, fostul guvernator, semăna oarecum cu o muiere, dar provenea dintr-o familie foarte bună și cu relații în înalta societate, ceea ce explică și faptul că s-a menținut în postul său la noi atâția ani, ferindu-se cu grijă să se amestece efectiv în treburile guberniei. Judecând după ospitalitatea lui și felul cum își primea și trata musafirii, ar fi fost mai potrivit în funcția de președinte al vechii nobilimi din vremurile bune de altădată, decât de guvernator în vremuri atât de neliniștite ca în zilele noastre. În oraș se vorbea mereu că nu el conduce gubernia, ci Varvara Petrovna. Bineînțeles, se ascundea în această afirmație și o aluzie destul de usturătoare, dar realitatea era alta. De altfel, câte spirite n-au fost irosite pe această temă. Dimpotrivă, Varvara Petrovna, în ultimii ani mai ales, în mod conștient se retrase de la orice amestec în viața publică din oraș, cu toată stima de care se bucura în ochii întregii societăți, și în mod voit se îngrădi în niște limite bine calculate de ea însăși. În loc de o participare activă în viața publică, ea își deplasă brusc tot interesul asupra gospodăriei sale și în doi-trei ani izbuti să ridice veniturile moșiei aproape până la nivelul din trecut. Renunțând la aspirațiile ei poetice de odinioară (călătorii la Petersburg, proiecte de a edita o revistă etc.), ea se angajă într-o viață de economii și aprigă acumulare de bani. Până și pe Stepan Trofimovici îl îndepărtă într-o câtva, permițându-i să-și închirieze o locuință într-o altă casă (lucru asupra căruia înainte el stăruise de nenumărate ori invocând diferite pretexte). Treptat, Stepan Trofimovici ajunse s-o considere o femeie prea prozaică, spunându-i uneori în glumă: „prietena mea prozaică”. Bineînțeles, asemenea glume nu-și permitea să le facă decât într-o formă extrem de respectuoasă, alegând cu multă grijă momentul potrivit.

Noi toți, cei din preajma lor, înțelegeam, iar Stepan Trofimovici, cu o sensibilitate mai receptivă decât a noastră a tuturor, înțelegea și mai bine că fiul apare acum în ochii ei ca o nouă speranță și chiar ca un vis nou. Pasiunea ei maternă se născu în perioada succeselor lui Nicolai în societatea înaltă din Petersburg și se accentuă mai ales din clipa în care primi vestea degradării lui ca simplu soldat. Și totuși, era evident că se temea de el și în prezența lui părea ca o sclavă. Se temea de ceva nedeslușit, misterios, pe care nici ea n-ar fi fost în stare să-l definească și de multe ori îi surprindeam privirea scrutătoare ațintită asupra fiului ei, frământând un gând și încercând să ghicească ceva... Și iată că fiara își scoase dintr-odată ghearele.

II.

Dintr-odată și fără nici un motiv, prințul nostru își permise niște insolente revoltătoare față de câteva persoane. Esențialul consta tocmai în faptul că aceste insolente nemaiauzite și cu totul inadmisibile, în sfârșit, nici pe departe asemănătoare celor cu care suntem obișnuiți în viața noastră cotidiană, complet absurde și copilărești chiar, și dracu' mai știe cum, erau cu

desăvârșire lipsite de orice justificare. Unul dintre venerabilii noștri seniori ai clubului, Piotr Pavlovici Gaganov, un om în vârstă și cu anumite merite în viața publică, avea obiceiul inocent de a adaugă aproape la orice cuvânt cu multă aprindere: „Ei bine, eu nu mă las dus de nas!”. Mă rog, fie. Dar într-o zi la club, în timp ce el nu se știe cu ce prilej își rosti acest aforism favorit în cercul de vizitatori permanenți ai clubului adunați în jurul său (toți oameni respectabili), Nikolai Vsevolodovici, care stătea cam deoparte singur și căruia nimeni nu i se adresase, se apropie deodată de Piotr Pavlovici și, cu totul pe neașteptate, dar cu destulă putere, îl apucă de nas cu două degete și-l trase astfel după el prin sală câțiva pași. N-avea nici un fel de resentimente față de domnul Gaganov. S-ar fi putut crede că nu fusese decât o ștregărie pur școlărească, bineînțeles foarte condamnată; și totuși se povestea mai târziu că în timpul acestei operații părea aproape îngândurat „ca și cum ar fi fost nebun”; dar de acest lucru își aduseră aminte cei de față abia mult mai târziu. În primul moment de surpriză, ei nu reținură decât clipa următoare, și anume când el era deja probabil în situația de a-și da perfect seama de realitatea crudă a faptului și totuși nu numai că nu se jenă câtuși de puțin, ci dimpotrivă zâmbi cu răutate și obrăznicie, „fără cea mai mică părere de rău”. Se iscă o zarvă extraordinară; înconjurat din toate părțile, Nikolai Vsevolodovici se rotea în mijlocul mulțimii și privea într-o parte, fără să răspundă apostrofărilor și cercetând cu multă curiozitate chipurile celor care îl strigau. În sfârșit, păru că îl cuprinsese iar aceeași îngândurare – cel puțin așa se spunea -, apoi se încruntă, se apropie cu pași hotărâți de Piotr Pavlovici, care arăta jignit la culme, și murmură vădit înciudat și oarecum pripit în vorbă:

— Bineînțeles, vă rog să mă scuzați... nici nu știu, zău, cum de mi-a venit așa... prostește...

Formularea aceasta destul de neglijentă a scuzei echivala cu o nouă jignire. Se stârni o larmă și mai mare. Nikolai Vsevolodovici ridică din umeri și plecă.

Din partea lui era bineînțeles o mare tâmpenie, fără să mai vorbim despre comportarea lui extrem de scandaloasă – scandaloasă în mod voit și intenționat, după cum părea la prima vedere, și prin urmare constituind o jignire intenționată, extrem de insolentă, adusă întregii noastre societăți. Exact așa a și fost interpretată. Drept urmare, domnul Stavroghin a fost imediat și în unanimitate exclus din rândul membrilor clubului; apoi se hotărî ca din partea întregului club să se facă demersuri la guvernator, rugându-l ca neîntârziat (înainte chiar de a se începe acțiunea în justiție) să-l pună la punct pe turbulentul individ, pe acest „zurbagiu din capitală, prin puterea administrativă de care dispunea, și în felul acesta să ferească liniștea și onoarea întregului cerc de oameni onorabili din orașul nostru de asemenea atingeri dăunătoare”. Cu o naivitate răutăcioasă, se mai adăuga cu acest prilej că „probabil împotriva domnului Stavroghin se va găsi un mijloc legal corespunzător”. Fraza aceasta era strecurată în apelul adresat guvernatorului anume ca să-l înțepe pentru Varvara Petrovna. A fost mâzgălită cu plăcere. Se porni o avalanșă de

comentarii difuzate cu multă pasiune. Ca un făcut, guvernatorul lipsea atunci din oraș; plecase undeva prin împrejurimi ca să boteze copilul unei văduve recente, femeie foarte bine, copil născut după moartea soțului ei; se știa însă că guvernatorul se va întoarce curând. Iar în așteptare, i se organiză respectabilului și ofensatului Piotr Pavlovici o adevărată ovație: toată lumea îl îmbrățișa, îl săruta; aproape întreg orașul ținu să-i facă o vizită. Se proiecta chiar să i se ofere pe bază de subscripție o masă solemnă și numai la stăruința lui insistentă se renunță la această idee, inițiatorii dându-și poate seama că de fapt omul acesta a fost târât de nas în mod public și deci nu prea ar fi cazul să se facă din asta un motiv de mare triumf.

Și totuși, cum s-a putut întâmpla așa ceva? Este de notat mai ales faptul că nimeni la noi, în tot orașul, nu atribui această ieșire a lui Stavroghin vreunui acces de nebunie. Înseamnă că oamenii erau dispuși să se aștepte la asemenea fapte din parte-i, cu toată deșteptăciunea și inteligența lui. În ce mă privește, nici până astăzi nu pot să găsesc vreo explicație, deși foarte curând a intervenit un eveniment care părea să explice totul, fiind în măsură să satisfacă curiozitatea generală și să împace lucrurile. Mai adaug de asemenea că patru ani după aceea, la întrebarea mea formulată cu multă prudență în privința cazului petrecut la club, el mi-a răspuns încruntându-se: „Păi, eu nu prea eram sănătos atunci”. Dar să nu anticipăm.

Mi s-a părut destul de curioasă și acea explozie generală de ură cu care se năpusti toată lumea împotriva „scandalagiului și duelgiului sosit din capitală”. Se căuta cu tot dinadinsul în acest act o premeditare insolentă și o sfidare intenționată a întregii societăți, într-adevăr omul acesta reuși să mobilizeze în jurul său toate antipatiile și, când te gândești, prin ce anume? Până la această întâmplare, el nu se certase cu nimeni, nu jignise pe nimeni și era de o politețe rară, ca un cavaler dintr-o gravură la modă, dacă această gravură ar fi fost în stare să deschidă gura. Presupun că era urât pentru mândria lui. Până și cuconetul nostru, care la început îl adora, vocifera acum împotriva lui mai mult chiar decât bărbații.

Varvara Petrovna rămase profund afectată. Îi mărturisi mai târziu lui Stepan Trofimovici că toate acestea le presimțea de mult și că în decursul acestor șase luni nu era zi să nu se aștepte la ceva „în genul acesta”, ceea ce constituia într-adevăr o mărturisire semnificativă din partea unei mame. „A început!”, se gândi ea cutremurându-se. În dimineața ce urmă serii nefaste de la club, ea încercă cu multă prudență, dar și cu fermitate, o explicație discretă cu fiul ei, deși aproape că tremura, sărmana, cu toată hotărârea ei neclintită. Nu dormise toată noaptea, iar dis-de-dimineată se sfătuiseră și cu Stepan Trofimovici, cu care prilej izbucnise chiar în lacrimi, ceea ce nu se întâmplase niciodată cu dânsa în fața cuiva. Ar fi vrut ca Nicolas să-i spună el ceva, s-o onoreze măcar cu o explicație cât de sumară. Nicolas, de obicei atât de prevenitor și de respectuos cu maică-sa, o ascultă un timp încruntat, dar serios și grav; apoi se ridică deodată și, fără a scoate o vorbă, îi săruta mâna și părăsi încăperea. În aceeași zi, către seară, ca un făcut, surveni și un alt scandal, deși mult mai puțin

important și mai banal decât primul, dar care suscită și mai accentuat indignarea societății din cauza predispoziției acesteia și a atmosferei de ostilitate generală.

De data aceasta i se nimeri în cale prietenul nostru Liputin. Venise la Nikolai Vsevolodovici imediat după explicația acestuia cu Varvara Petrovna pentru a-l ruga să-i facă onoarea de a lua parte la serata pe care o organiza cu prilejul zilei onomastice a soției sale. Varvara Petrovna urmărea de mult, cu mare neliniște, această tendință de alunecare în jos a lui Nikolai Vsevolodovici în cercul unor cunoștințe de rang inferior, dar nu găsisese în ea destulă putere ca să-i spună acest lucru. El apucase să lege câteva cunoștințe în păturile inferioare ale societății, ba coborâse și mai jos, probabil fiind predispus spre asemenea înclinații. Nu mai fusese până atunci în casa lui Liputin, deși se întâlnise cu el în diferite ocazii. Era prea evident pentru el că Liputin îl invită acum din cauza scandalului de ieri de la club și că în calitate de liberal nu putea fi decât entuziasmat de acest fapt, convins că numai așa trebuie tratați seniorii clubului, fiindcă o merită. Nikolai Vsevolodovici râse și promise să vină.

Casa lui Liputin era plină de invitați: tot lume mărunță și modestă, dar plină de spirit și de voie bună. Orgoliosul și invidiosul Liputin invita numai de două ori pe an musafiri la el, dar în aceste ocazii nu se zgârcea deloc. Musafirul cel mai de vază, Stepan Trofimovici, nu veni din cauză că se simțea cam bolnav. Se servi ceai, mesele erau pline de platouri cu gustări și de sticle cu votcă; trei mese erau rezervate pentru jucătorii de cărți, iar tineretul în așteptarea cinei începuse să danseze după muzică de pian. Nikolai Vsevolodovici o invită pe doamna Liputina, o femeie foarte drăguță și pe care invitația lui o intimidă teribil; dansă cu ea făcând două-trei tururi prin sală, apoi se așeză lângă ea și, tot discutând, reuși s-o înveselească. Observând în sfârșit cât de drăguță era când râdea, el o cuprinse deodată de mijloc în fața musafirilor și o sărută pe gură de trei ori la rând, cu multă voluptate. Nenorocita, înspăimântată, leșină. Nikolai Vsevolodovici își luă pălăria, se apropie de soțul rămas uluit în mijlocul zarvei generale, îl privi cam jenat, bâiguî cu aceeași voce pripită: „Nu vă supărați” și plecă. Liputin alergă după el în vestibul și-l ajută să-și îmbrace blana și cu repetate plecaciuni îl conduse până afară. A doua zi, la această istorie, în fond destul de inocentă, se adăugă un epilog destul de amuzant, care îi aduse de atunci lui Liputin o oarecare considerație și de care el a știut apoi să profite din plin.

Pe la ora zece dimineața, în casa doamnei Stavroghina apăru slujnica lui Liputin, Agafia, o femeiușcă dezghețată și bună de gură, cu obrajii rumeni, cam de vreo treizeci de ani, și care venise la Nikolai Vsevolodovici cerând „să-i vorbească personal”. Deși avea o durere de cap teribilă, tânărul Stavroghin ieși să vadă ce este. Varvara Petrovna reuși să asiste când Agafia transmise mesajul.

— Serghei Vasilevici (adică Liputin), turui cu îndrăzneală Agafia, mi-a poruncit mai întâi și întâi să vă aduc salutări și să vă întreb de sănătate; cum

vă simțiți după serata de ieri, cum ați dormit și dacă astăzi vă simțiți bine, după cele întâmplate ieri?

Nikolai Vsevolodovici surâse.

— Spune-i că îi mulțumesc; și mai spune-i, Agafia, stăpânului tău că e omul cel mai deștept din tot orașul.

— Iar dumnealui mi-a poruncit să vă răspund la asta, turui și mai îndrăzneată Agafia, că dumnealui știe și fără s-o spuneți dumneavoastră și v-o dorește la fel.

— Asta-i bună! Dar cum putea el să știe ce am să-ți spun?

— Nu știu cum a putut s-o știe, dar după ce am ajuns aproape de colțul străzii, l-am văzut că aleargă după mine fără șapcă și-mi zice: „Auzi, Agafiușka, dacă după ce îi spui ceea ce ți-am poruncit eu, dumnealui îți va porunci cumva: „Spune-i stăpânului tău că el este omul cel mai deștept din tot orașul”, să nu uiți să-i răspunzi îndată: „Dumnealui știe și fără s-o spuneți dumneavoastră și v-o dorește la fel”...”.

III.

În sfârșit, avu loc și explicația cu guvernatorul. Simpaticul și bunul nostru Ivan Osipovici chiar atunci se întorsese în oraș și abia apucase să ia cunoștință despre plângerea energetică a clubului. Fără îndoială, trebuia să facă ceva, dar ce anume nu prea știa, rămânând într-o mare încurcătură. Ospitalierul bătrânel părea că se cam teme de tânăra sa rudă. Și totuși hotărî să-l înduplece să-și ceară scuze în fața membrilor clubului și în fața celui ofensat, dar într-o formă care să le dea deplină satisfacție tuturor și, de va fi cazul, chiar și în scris; iar după aceea, cu toată blândețea, să-l roage să facă o călătorie de studii, să zicem, în Italia sau, în general, undeva în străinătate. În sala în care urma să-l primească de data aceasta pe Nikolai Vsevolodovici (care altădată se plimba cu drepturi de rudă prin toată casa), un funcționar politic, bine muștruluit, Alioșa Teleatnikov, și totodată omul de casă al guvernatorului, desfăcea plicurile adunate pe biroul din colț; iar în camera de alături, lângă fereastra cea mai apropiată de sală, luase loc un colonel gras și voinic aflat în trecere prin oraș, un fost camarad de arme și bun prieten al lui Ivan Osipovici, care în acel moment citea ziarul Golos, bineînțeles fără să dea nici o atenție la ceea ce se petrece în sală; ba se și așezase cu spatele spre ușă. Ivan Osipovici începu mai pe ocolite și aproape în șoaptă, încurcându-se mereu. Nicolas îl privea cu un aer prea puțin amabil, nicidecum cu afecțiune de rudă; era palid, ședea ținându-și privirea în pământ și asculta cu sprâncenele încruntate, parcă se lupta cu o durere sâcâitoare.

— Ai o inimă sensibilă și generoasă, Nicolas, intercală între altele bătrânul; ești un om foarte cult; cunoști viața lumii selecte, de altfel și aici până acum ai avut o comportare exemplară și cu aceasta ai reușit să aduci liniște în inima mamei dumitale, la care noi ținem atât de mult... Și iată că acum ai apărut într-o lumină foarte nefavorabilă dumitale, enigmatică și primejdioasă! Îți vorbesc ca un prieten al casei voastre, ca un om în vârstă care îți este rudă și te iubește, pe care n-ai de ce să te superi... Spune, ce te face să

recurgi la asemenea fapte nesăbuite, care depășesc orice conveniențe? Ce înseamnă această comportare, care seamănă a delir?

Nicolas îl asculta cu ciudă și cu nerăbdare. Apoi, deodată, ceva viclean și ironic licări în ochii lui.

— Mă rog, aș putea să v-o spun, zise el morocănos și, rotindu-și privirea prin sală, se aplecă la urechea lui Ivan Osipovici. Cuviinciosul Alioșa Teatnikov se îndreptă la vreo trei pași spre fereastră, iar colonelul tuși în dosul ziarului. Bietul Ivan Osipovici se grăbi să-și apropie încrezător urechea, atât de plin de curiozitate era, și tocmai atunci se produse ceva inimaginabil, iar pe de altă parte ceva absolut clar într-o anumită privință. Bătrânul simți deodată că Nicolas, în loc să-i fi șoptit un secret interesant, îi prinse urechea în dinți și-l mușcă destul de tare. Bătrânul începu să tremure; respirația i se tăie.

— Nicolas, ce fel de glume sunt astea! gemu el mașinal și cu un glas schimbat.

Nici Alioșa, nici colonelul nu apucară să-și dea seama de nimic, de altfel nici n-au putut să observe ce se petrece, atât doar că i-au văzut șoptindu-și ceva unul altuia; și totuși, chipul descompus al bătrânului îi umplu de neliniște. Se uitau unul la altul cu ochii holbați, neștiind dacă trebuie să-i sară în ajutor, cum se înțeleseră, sau se cuvenea să mai aștepte. Nicolas băgă de seamă acest lucru probabil, căci strânse de ureche cu dinții și mai tare.

— Nicolas, Nicolas, gemu iar biata victimă, ei bine... ai făcut o glumă, ajunge...

Încă o clipă și desigur sărmanul ar fi murit de frică, dar fiara se milostivi și dădu drumul urechii. Toată spaima aceasta nu dură decât cel mult un minut, dar după aceea bătrânul avu un fel de criză. Peste o jumătate de oră, Nicolas fu arestat și reținut deocamdată la postul de gardă, într-o cămăruță izolată, cu o santinelă la ușă. Măsura era drastică, dar șeful nostru cel blând fusese atât de indignat, încât hotărâse să-și ia toată răspunderea deciziei sale chiar și în fața Varvarei Petrovna. Spre surprinderea generală, această doamnă, care se grăbi să sosească enervată la guvernator pentru explicații imediate, nu fu primită și trebui să se întoarcă, fără a mai ieși din cupeu, înapoi acasă, nevoind să-și creadă ochilor și urechilor.

În sfârșit, veni și lămurirea! Pe la ora două noaptea arestatul, până atunci surprinzător de liniștit și somnoros chiar, brusc începu să strige, să bată furios cu pumnii în ușă și cu o putere extraordinară smulse grilajul de fier din ușă și sparse geamul, tăindu-și mâinile. Când ofițerul de serviciu sosi în fugă cu o escortă și cu cheile și dădu ordin să fie deschisă celula, pentru a-l lega pe turbulent, se constată că acesta se zbătea într-o criză puternică de delirium tremens; fu transportat imediat în casa mamei sale. Așadar, totul era clar. Cei trei medici din localitate opinară că și cu trei zile înainte bolnavul s-ar putea să se fi aflat în delir și, cu toate că aparent arăta conștient și lucid, de fapt nu era stăpân pe voința și pe rațiunea lui, ceea ce faptele săvârșite o și confirmau. Reieșea prin urmare că Liputin a fost primul care și-a dat seama de acest lucru. Ivan Osipovici, om foarte delicat și sensibil, se simți jenat; curios

este însă că și el îl considera pe Nikolai Vsevolodovici capabil de orice faptă nesăbuită, fiind chiar în deplină capacitate a facultăților sale mintale. Cei din club se simțiră și ei la fel de jenați și nu-și puteau explica: cum de nu-și dăduseră seama de acest lucru atât de vizibil și nu luaseră în seamă singura explicație posibilă a tuturor manifestărilor lui? Se găsiră, bineînțeles, și unii sceptici, dar rezistența lor pe această poziție nu dăinui mult.

Nicolas zăcu în pat mai bine de două luni de zile, fu chemată urgent de la Moscova pentru consult o somitate medicală; tot orașul ținu s-o viziteze pe Varvara Petrovna; ea îi iertase. Către primăvară, când Nicolas se simți pe deplin sănătos, acceptă fără opunere propunerea mamei sale să plece în Italia, ca și rugămintea ei să le facă tuturor cunoscuților o vizită de adio, pe cât era posibil cerându-și scuze cui trebuia. Nicolas acceptă cu multă plăcere. La club se află că el a avut cu Piotr Pavlovici Gaganov o explicație delicată cu prilejul vizitei făcute acestuia acasă la el și care îi dăduse deplină satisfacție. Făcându-și vizitele, Nicolas arăta grav, ba și posomorât întru câtva. Toată lumea îl primi cu multă compasiune, deși cu toții se simțeau nu se știe de ce foarte jenați și păreau bucuroși de faptul că el pleacă în Italia. Ivan Osipovici lăsă să-i cadă și o lacrimă, dar nu îndrăzni să-l îmbrățișeze nici la ultimul rămas-bun. Într-adevăr, unii dintre noi eram totuși convinși că mizerabilul și-a bătut joc de noi toți, simulând această boală. Îi făcu o vizită și lui Liputin.

— Spune-mi, te rog, întrebă el, cum de ai putut ști dinainte ce voi spune eu despre inteligența dumitale, ba s-o și povățuiești pe Agafia ce să-mi răspundă?

— Simplu de tot, râse Liputin, și eu te consider drept un om foarte inteligent și de aceea am putut să-mi închipui ce-ai să răspunzi.

— Și totuși e o coincidență remarcabilă. Dar dă-mi voie, înseamnă că dumneata mă considerai un om deștept, deci lucid, când mi-ai trimis-o pe Agafia, și nu mă socoteai nebun?

— Drept cel mai deștept și cel mai lucid om și m-am prefăcut numai a crede că nu ești în toate mințile. De altfel, și dumneata ți-ai dat seama numaidecât de ceea ce gândesc și mi-ai acordat prin Agafia un certificat de perspicacitate.

— Aici cam greșești; eu, într-adevăr... am fost bolnav... murmură Nikolai Vsevolodovici încruntându-se. Ia stai, cum vine asta, strigă el, îți închipui cumva cu adevărat că sunt capabil să mă năpustesc asupra oamenilor fiind în deplină rațiune? Ce rost ar avea?

Liputin se zgribuli, negăsind ce să-i răspundă. Nicolas păli deodată sau poate așa i se păru lui Liputin.

— În orice caz, ai un fel de a gândi foarte nostim, continuă Nicolas, iar în ce privește figura cu Agafia, așa am înțeles-o, că mi-ai trimis-o să mă facă de râs.

— Doar n-ați fi vrut să vă provoc la duel?

— Adevărat! Am auzit eu că nu prea ești amator de dueluri...

— Ce nevoie avem să-i copiem pe francezi? se zgribuli iar Liputin.

— Ești adeptul teoriei spiritului naționalist?

Liputin se făcu și mai mic.

— Ehe! Dar ce văd! exclamă Nicolas observând pe locul cel mai vizibil de pe masă un volum de *Considérant*, nu cumva din întâmplare ești un fourierist? Te pomenești că așa e! Păi, nu e tradus din franțuzește? râse el ciocănind cu degetul în carte.

— Ba nu, nu e o traducere din franțuzește! păru că se saltă deodată Liputin cu un fel de ciudă. E o traducere din limba universală și nu numai din limba franceză! Din limba republicii universale umanitare și a armoniei sociale, așa să știi! Nu e numai din limba franceză! ...

— Pe dracu', o asemenea limbă nici nu există! continuă să râdă Nicolas.

Uneori chiar și un lucru mărunț impresionează puternic și reține pentru mult timp atenția. Despre domnul Stavroghin am încă multe lucruri de spus; acum voi semnala doar ca o curiozitate că, din toate impresiile trăite de el în decursul întregii perioade petrecute în orașul nostru, cel mai puternic s-a întipărit în memoria lui figura insignifiantă și aproape netrebnică a acestui mic funcționar gubernial, gelos de nevindecat și despot grosolan în familie, zgârcit și cămătar, care înclua resturile prânzului și capetele de lumânare sub cheie și, în același timp, sectar înverșunat a cine știe cărei viitoare „armonii sociale”, care se entuziasma noaptea în fața viziunii fantastice a viitoarelor falansterie în a căror realizare apropiată în Rusia și în gubernia noastră credea ca în propria-i existență. Și toate acestea, în locurile unde își încropise o „căsuță”, unde se căsătorise pentru a doua oară luând zestre niște bănișori, unde poate pe o distanță de o sută de verste împrejur nu exista nici un om, începând cu el primul, care să semene cât de cât, măcar în aparență, cu un viitor membru al „republicii universale umanitare și al armoniei sociale generale”.

„Dumnezeu știe cum se plămădesc oamenii aceștia!”, își zise Nicolas nedumerit, amintindu-și de acest fourierist original.

IV.

Prințul nostru călători mai bine de trei ani, încât fu aproape uitat de toți în oraș. Știm însă de la Stepan Trofimovici că a cutreierat toată Europa, a fost în Egipt și a ajuns chiar și la Ierusalim; apoi s-a alăturat undeva unei expediții savante în Islanda și într-adevăr a fost și în Islanda. Se spunea de asemenea că timp de o iarnă ar fi audiat prelegeri la o universitate germană. Îi scria rar mamei sale – de două ori pe an, ba uneori numai o dată; dar Varvara Petrovna nu se necăjea și nu se considera jignită. Relațiile dintre mamă și fiu, odată stabilite în felul acesta, ea le acceptase cu resemnare tăcută, ducând neconținut dorul fiului ei. Dar nimănui nu-i mărturisea niciodată nici tristețile, nici visările ei. Până și de Stepan Trofimovici se depărtă de la o vreme. Nutrea în taină nu se știe ce planuri și se pare că devenea tot mai zgârcită, adunând și mai stăruiitor bani și supărându-se de fiecare dată pentru orice pierdere pe care o avea Stepan Trofimovici la jocul de cărți.

În sfârșit, în aprilie anul acesta ea primi o scrisoare din Paris, de la o prietenă din copilărie, generăleasa Praskovia Ivanovna Drozdova. Praskovia

Ivanovna, cu care Varvara Petrovna nu se mai văzuse și nici nu corespondase de mai bine de opt ani, o înștiința cum că Nikolai Vsevolodovici a devenit un oaspete nelipsit și prieten bun al casei lor și al Lizei (singura ei fiică) și că prințul intenționează să le însoțească la vară în Elveția, la Verney-Montreux, cu toate că în familia contelui K... (foarte influent personaj la Petersburg) care se află acum la Paris, este considerat aproape ca un fiu, încât aproape că stă tot timpul la ei. Scrisoarea era scurtă și denota destul de limpede scopul, deși în afară de faptele menționate nu conținea nici un fel de concluzie. Fără să stea prea mult pe gânduri, Varvara Petrovna hotărî de îndată să plece și, după pripite pregătiri, luând-o cu ea ca însoțitoare și pe Dașa (sora lui Șatov), pe la mijlocul lunii aprilie porni spre Paris și de acolo în Elveția. Se întoarse în iulie singură, lăsând-o pe Dașa la familia Drozdov; iar Drozdovii, după spusa ei, promisese să vină în orașul nostru la sfârșitul lunii august.

Drozdovii erau și ei moșieri din gubernia noastră, dar serviciul generalului Ivan Ivanovici (fostul prieten al Varvarei Petrovna și camarad de arme al soțului ei), îi împiedica mereu să-și viziteze superbul domeniu. După moartea generalului, survenită anul trecut, neconsolata Praskovia Ivanovna plecase cu fiica ei în străinătate, între altele și cu intenția de a face o cură de struguri la Verney-Montreux în a doua jumătate a verii. Iar după întoarcerea în țară, intenționa să se stabilească pentru totdeauna în gubernia noastră. În oraș aveau o casă imensă, care ani de-a rândul stătuse pustie, cu obloanele închise la ferestre. Erau niște oameni bogați. Praskovia Ivanovna, după prima căsătorie doamna Tușina, era, ca și prietena ei de pension, Varvara Petrovna, tot fiică de otcupcic din vremurile trecute și se măritase și ea aducând o zestre însemnată. Căpitanul de cavalerie în retragere Tușin dispunea și el de ceva avere, nefiind lipsit și de anumite calități. Înainte de a muri, îi lăsă drept moștenire unicei sale fiice, de șapte ani, Liza, un capital considerabil. Acum, când Lizaveta Nikolaevna împlinise douăzeci și doi de ani, zestrea ei se putea în mod sigur socoti la cel puțin două sute de mii de ruble bani lichizi, fără a mai vorbi despre celelalte avuții pe care urma să le moștenească cu timpul, după moartea mamei sale, care nu avea copii din a doua căsătorie. Varvara Petrovna părea foarte mulțumită de călătoria ei. După părerea ei, Praskovia Ivanovna și ea ajunseseră la o înțelegere amiabilă și îndată după întoarcere îi comunică totul lui Stepan Trofimovici; ba chiar se arătă față de el foarte expansivă, ceea ce de mult nu se mai întâmplase în relațiile dintre ei.

— Ura! strigă Stepan Trofimovici pocnind din degete.

Entuziasmul lui deplin era îndreptățit și prin faptul că în lipsa prietenei sale se aflase într-o stare de extremă deprimare. Plecând în străinătate, ea nici nu-și luase rămas-bun de la el cum se cuvine și nici nu-i împărtășise planurile, considerându-l că are „gură de muiere” și de teamă probabil ca să nu scape vreo vorbă unde nu trebuie. Era supărată pe el atunci pentru o importantă pierdere la cărți, despre care aflase întâmplător. Dar încă în Elveția fiind, inima îi spusese că prietenul părăsit astfel trebuia să fie recompensat, cu atât mai mult, cu cât nu puțin timp fusese ea aspră față de dânsul. Această despărțire

pripită și misterioasă îl ului pe Stepan Trofimovici, sfâșiindu-i inima; și ca un făcut, interveniră între timp și alte nedumeriri. Îl chinuia conștiința unei obligații vechi bănești, de care fără ajutorul Varvarei Petrovna n-ar fi putut să se achite niciodată. Afară de asta, în luna mai a anului în curs, luă sfârșit în cele din urmă șefia la gubernie a bunului și prea blândului nostru Ivan Osipovici, fiind înlocuit pe neașteptate și în niște circumstanțe destul de neplăcute. Apoi, tot în lipsa Varvarei Petrovna, avusese loc și instalarea noului nostru guvernator, Andrei Antonovici von Lembke; și totodată interveniră și unele schimbări prea vizibile în atitudinea aproape a întregii societăți guberniale de la noi față de Varvara Petrovna și, prin urmare, și față de Stepan Trofimovici. În orice caz, el avusese timp să culeagă unele observații destul de neplăcute, deși foarte prețioase, și se pare că se cam speriasse, fiind singur fără Varvara Petrovna. Îngrijorat, el frământa în gând bănuiala că despre el noul guvernator a și fost informat ca despre un om primejdios. Aflase din izvoare sigure că unele dintre doamnele noastre intenționau să înceteze vizitele lor la Varvara Petrovna. Iar despre soția guvernatorului (care era așteptată abia spre toamnă) se spunea că, deși este cam mândră, e o aristocrată autentică și nu o „oarecare nenorocită de Varvara Petrovna a noastră”. Nu se știe de unde și cum, dar toată lumea aflase cu lux de amănunte că soția noului guvernator și Varvara Petrovna avuseseră prilejul să se întâlnească cândva în cercurile înaltei societăți, dar se despărțiseră cu animozitate, încât numai o simplă aluzie la doamna von Lembke producea asupra Varvarei Petrovna o impresie dureroasă. Înfațișarea optimistă și triumfătoare a Varvarei Petrovna, aerul de indiferență disprețuitoare cu care ascultase aceste relatări despre părerile doamnelor și despre tribulațiile societății noastre avură darul de a-i reda lui Stepan Trofimovici curajul și voioșia care-i lipseau. Cu un umor exuberant și prevenitor se apucă el să-i descrie intrarea în oraș a noului guvernator.

— Dumitale, excellente amie, fără îndoială că îți este cunoscut, spunea el târăgănând cu afectare grațioasă și cochetă cuvintele, ce înseamnă un administrator rus, în general, și ce înseamnă un administrator rus proaspăt promovat, adică nou-numit, nou-însăunat... Ces interminables mots russes! ... Nu cred să fi avut însă vreodată prilejul să cunoști practic ce înseamnă frenezia administrativă și ce reprezintă concret această chestie!

— Frenezia administrativă? Ce e asta?

— Adică, vous savez chez nous... En un mot, pune-l de pildă pe omul cel mai insignifiant să vândă niște mizere bilete la un ghișeu de cale ferată și de îndată această nulitate se va considera în drept să te privească cu un aer de Jupiter, când vei veni să-ți cumperi un bilet, pour vous montrer son pouvoir. „Să știi adică-telea cu cine ai de-a face...”, și fenomenul acesta atinge la ei stadiul unui entuziasm administrativ... En un mot, am citit deunăzi, nu știu unde, că un paracliser dintr-o biserică de-a noastră din străinătate – mais c'est très curieux – ar fi dat literalmente afară din biserică o onorabilă familie engleză des dames charmantes înainte de a începe slujba postului mare, vous savez ces chants et le livre de Job..., numai sub pretextul că „străinii n-au ce căuta în

bisericile rusești și să vină numai în orele fixate în anunț...”, făcând ca acele persoane să leșine... Paracliserul acesta fusese cuprins de un acces de frenezie administrativă et il a montré son pouvoir...

— Fii mai scurt, dacă poți, Stepan Trofimovici.

— Domnul von Lembke a plecat acum în inspecție prin gubernie. En un mot, acest Andrei Antonovici, deși e un neamț rus de credință ortodoxă și chiar – să-i fac această concesie – un bărbat foarte frumos, ca de vreo patruzeci de ani...

— De unde ai scos-o că e un bărbat frumos? Are ochi bulbucați ca de berbec.

— Într-adevăr. Dar fac această concesie în favoarea părerii doamnelor noastre...

— Să trecem la altceva, Stepan Trofimovici, te rog! Apropo, văd că porți cravată roșie, de când asta?

— Păi... numai astăzi...

— Dar îți respecti programul de plimbări zilnice? Faci cei șase kilometri cum ți-a fost prescris de medic?

— Nu... nu întotdeauna.

— Știam eu! M-am gândit la asta încă din Elveția! strigă ea enervată. Acum va trebui să faci plimbări de câte zece verste, nu șase! Te-ai delăsat groaznic, groaz-nic! Că ai îmbătrânit e puțin spus, te-ai ramolit... Am rămas surprinsă când te-am văzut adineauri, deși ți-ai pus cravată roșie... Quelle idée, rouge! Continuă despre von Lembke, dacă într-adevăr ai ceva de spus, și isprăvește odată, te rog. Mă simt obosită.

— En un mot, eu am vrut doar să spun că este unul dintre acei administratori care-și încep cariera la vârsta de patruzeci de ani și care până atunci lăncezesc într-un anonimat cenușiu, ca deodată să răzbată în lume prin intermediul unei soții achiziționate pe neașteptate sau prin cine știe ce alte mijloace, nu mai puținperate... Adică el acum e plecat... și vreau să spun deci că s-a găsit imediat cineva să-i șoptească în ambele urechi că aș fi un pervertitor al tineretului și un propovăduitor al ateismului gubernial... Și, bineînțeles, a început imediat să culeagă informații.

— Este adevărat?

— Bineînțeles că mi-am luat și eu măsurile necesare. Iar când i s-a „raportat” despre dumneata, că de fapt dumneata „ai condus gubernia”, vous savez, dumnealui și-a permis să spună că „așa ceva nu se va mai întâmpla”.

— Chiar așa a spus?

— Da, că „așa ceva nu se va mai întâmpla” și avec cette morgue... Pe Iulia Mihailovna, soția dumnealui, vom avea plăcerea s-o vedem aici pe la sfârșitul lunii august, sosită direct de la Petersburg.

— Din străinătate. M-am întâlnit cu ea acolo.

— Vraiment?

— La Paris și în Elveția. Este rudă cu Drozdovii.

— Rudă? Ce coincidență extraordinară! Se spune că e vanitoasă și... cu relații mari!

— Prostii, niște relații mizere! Până la vârsta de patruzeci și cinci de ani a zăbovit ca fată mare fără nici o lețcaie, iar acum a reușit să se mărite cu von Lembke al ei și, bineînțeles, tot scopul ei – să-l scoată cât mai sus în lume. Amândoi sunt niște intriganți.

— Se spune că e cu doi ani mai în vârstă decât dânsul?

— Cu cinci. Maică-sa, la Moscova, și-a făcut ferfeniță poalele rochiei frecând-o de pragul meu; se milogea să participe la balurile mele pe când trăia încă Vsevolod Nikolaevici. Ba se întâmpla ca o seară întreagă să rămână singură într-un colț fiindcă nimeni n-o invita la dans, cu toată alunița pe care și-o lipea pe frunte, încât abia pe la ora trei, făcându-mi-se milă de ea, îi trimiteam vreun cavaler ca s-o invite. Pe atunci avea douăzeci de ani, dar purta rochițe scurte ca de fetiță. Devenise jenant s-o primească cineva într-o casă onorabilă.

— Parcă văd această aluniță aplicată.

— Ascultă ce-ți spun eu, abia am venit și am și dat peste o intrigă. Ai citit doar scrisoarea prietenei mele Drozdova. Ce poate fi mai clar? Și când colo, ce gădesc? Aceeași Drozdova neroadă – totdeauna a fost ea neroadă – mă privește întrebătoare: de ce adică am sosit? Poți să-ți închipui ce mirată am rămas! Mă uit și constat că în jurul ei se tot învârtește această Lembke însoțită de verișorul acela, nepotul bătrânului Drozdov – e limpede! Bineînțeles, am intervenit energic imediat și Praskovia a trecut iar de partea mea, dar intriga rămâne intrigă!

— Pe care ai reușit totuși s-o învingi. O, Bismarck al nostru!

— Fără să fiu Bismarck, sunt capabilă totuși să sesizez falsitatea și prostia oriunde le întâlnesc. Lembke este falsitatea, iar Praskovia, prostia. Rar mi-a fost dat să întâlnesc o femeie mai flască, ba și cu picioarele umflate, ba și bună la inimă. Ce poate fi mai stupid decât un nerod bun la inimă?

— Dar un nerod rău, ma bonne amie, un nerod rău e și mai nerod, replică generos Stepan Trofimovici.

— Poate că ai dreptate, dar o mai ții minte pe Liza?

— Charmante enfant!

— Numai că acum nu mai e enfant, ci femeie în toată firea și încă o femeie cu caracter. Suflet nobil și cu temperament și, ceea ce-mi place mai mult la ea, nu prea o iartă pe maică-sa, neroada aceea credulă. Din cauza verișorului aceluia era cât pe-acți să se nască o istorie.

— O clipă, păi, el nu e nici o rudă cu Lizaveta Nikolaevna... și-a pus ochii cumva pe ea?

— Să vezi, e un tânăr ofițer, prea puțin vorbăreț, ba modest chiar. Țin să fiu dreaptă întotdeauna. Mi se pare că el personal e împotriva acestei intrigă și nu urmărește nimic, toate sunt scorneli de-ale doamnei Lembke. Îi poartă multă stimă lui Nicolas. Înțelegi, totul depinde de Liza, am lăsat-o în relații excelente cu Nicolas, care mi-a promis și el să vină la noi negreșit în noiembrie.

Prin urmare, intriga o țese numai doamna Lembke, iar Praskovia nu-i decât o biată femeie care orbecăie. Ba îmi spune că toate bănuielile mele nu sunt decât fantezii; iar eu îi spun verde în față că este o proastă. Și sunt gata să confirm acest lucru și la Judecata de Apoi. Și dacă nu stăruia Nicolas să amân deocamdată, nici n-aș fi plecat de acolo fără s-o demasc pe această femeie falsă. Se lingusea pe lângă contele K. Profitând de protecția lui Nicolas, voia să despartă un fiu de mamă. Dar Liza e de partea noastră, iar cu Praskovia m-am înțeles. Știi, Karmazinov al nostru îi este rudă!

— Cum? Ruda doamnei von Lembke?

— Întocmai. O rudă mai îndepărtată.

— Karmazinov, nuvelistul?

— Ei da, scriitorul, ce te miră? Bineînțeles, el se consideră o somitate. Un îngâmfat! Ea va sosi împreună cu el; acolo face totul ca să-i intre în voie. Intenționează, cică, să organizeze aici un fel de reuniuni literare; el va sosi pentru o lună, timp în care să-și vândă ultima moșioară. Cât pe-aci era să dau ochii cu el în Elveția, dar am reușit să-l evit; deși sper că el îmi va face onoarea să mă recunoască. Cândva mi-a scris o mulțime de scrisori. Venea în casa noastră. Aș fi vrut, Stepan Trofimovici, să te îmbraci mai bine; pe zi ce trece devii tot mai neglijent... O, cum știi dumneata să mă chinuiești! Ce citești acum?

— Eu... eu...

— Înțeleg. Ca de obicei, prietenii, chefurile, clubul, cărțile de joc și reputația de ateu. Nu-mi place reputația aceasta, Stepan Trofimovici. N-aș vrea să te considere lumea ateu; mai ales acum n-o doresc deloc. Nici înainte nu prea eram de acord, fie numai și pentru faptul că totul nu este decât o vorbărie goală. A trebuit, în sfârșit, să ți-o spun.

— Mais, ma chère...

— Ascultă-mă, Stepan Trofimovici, în toate chestiunile savante eu, bineînțeles, față de dumneata sunt o ignorantă, dar în drum spre țară m-am gândit mereu la dumneata. Și-am ajuns la o convingere.

— Care anume?

— La convingerea că nu suntem noi singurii mai deștepți decât toți din lume și că există oameni și mai deștepți.

— E spiritual și cât se poate de nimerit. Există oameni mai deștepți, deci există oameni mai rezonabili și prin urmare și noi putem greși, nu-i așa? Mais, ma bonne amie, să zicem că eu greșesc, dar nu am și eu un drept general uman suprem și inalienabil de a mă bucura de libertatea conștiinței? N-am eu dreptul să nu fiu neapărat bigot și fanatic, dacă o vreau? Și, bineînțeles, pentru toate acestea voi fi urât de tot felul de domni până la sfârșitul veacului. Et puis, comme on trouve toujours plus des moines que de raison, și întrucât eu sunt perfect de acord cu aceasta...

— Cum ai spus?

— Am spus: on trouve toujours plus des moines que de raison și întrucât eu sunt...

— Probabil că nu sunt cuvintele dumitale; le-ai citit desigur undeva?

— A spus-o Pascal.

— Mi-am închipuit eu... că nu dumneata! De ce nu știi niciodată s-o spui și dumneata așa scurt și nimerit, ci o lungești la nesfârșit? E mult mai bine așa decât cum ai vorbit adineauri despre frenezia administrativă...

— Ma foi, chčre... de ce? În primul rând pentru că eu totuși nu sunt un Pascal, et puis... În al doilea rând, noi, rușii, nu știm niciodată să exprimăm ceva pe limba noastră... cel puțin până în prezent nimeni n-a spus încă nimic...

— Hm! poate că nu-i adevărat. Cel puțin notează-ți și memorează asemenea cuvinte, știi, cu prilejul unei discuții... Ah, Stepan Trofimovici, veneam aici plină de nerăbdare să stăm de vorbă cu totul serios!

— Chčre, chčre amie!

— Acum când au sosit aici alde Lembke, Karmazinov... O, Doamne, ce mult ai decăzut. O, cât mă chinuiești! Aș fi vrut ca oamenii aceștia să se pătrundă de respect față de dumneata, pentru că în realitate ei nu merită nici vârful unghiei dumitale, iar dumneata cum te ții? Ce-au să vadă ei? Ce-am să le arăt?! În loc să constitui o nobilă mărturie, un exemplu pentru toți, dumneata te înconjuri de niște declasați; ai căpătat niște deprinderi imposibile, ai decăzut, nu ești în stare să renunți la băutura și la cărți, citești numai scrierile lui Paul de Kock și nu scrii nimic, nimic, în timp ce acolo toți scriu; îți irosești tot timpul în pălăvrăgeli. Dar e posibil, e admisibil oare să-ți faci asemenea prieteni cum e nedespărțitul dumitale Liputin?

— Dar de ce spui că e nedespărțitul meu? protestă timid Stepan Trofimovici.

— Unde-i el acum? continuă tăios și dur Varvara Petrovna.

— El... el vă stimează nemărginit; a plecat la S-k, să ia în posesie moștenirea rămasă după moartea mamei sale.

— Am impresia că nu face altceva decât să adune bani. Ce face Șatov? E tot așa?

— Irascible, mais bon.

— Nu pot să-l sufăr pe Șatov al dumitale; e înrăit și încrezut!

— Cum se simte Daria Pavlovna?

— Vorbești despre Dașa? Ce ți-a venit? îl privi curioasă Varvara Petrovna. E bine sănătoasă, am lăsat-o la Drozdovi... Am auzit eu ceva în Elveția despre fiul dumitale, dar mai mult de rău decât de bine.

— Oh, c'est une histoire bien bête. Je vous attendais, ma bonne amie, pour vous raconter...

— Destul, Stepan Trofimovici, lasă-mă să mai răsuflex; sunt obosită. Mai avem timp să discutăm după pofta inimii, mai ales când este vorba despre ceva rău. Văd că începi să stropești când râzi, e un fel de decrepitudine la dumneata! Și ce răs ciudat ai acum... Dumnezeule, câte deprinderi urâte ai reușit să-ți faci! Karmazinov nu va veni la dumneata! Dar și așa cei de aici se bucură din plin... Te-ai demascat complet. Ei bine, ajunge, ajunge, am obosit! Ar fi cazul, în definitiv, să cruți omul!

V.

Stepan Trofimovici „a cruțat omul”, dar a plecat foarte tulburat.

Se iviseră într-adevăr în firea prietenului nostru destule deprinderi urâte, mai ales în ultimul timp. Decăzuse vizibil și foarte repede aproape în toate privințele și într-adevăr devenise cam neglijent. Începuse să și bea mai mult ca înainte, se făcuse și mai plângăreț și cu nervii nu prea stătea bine; începuse să dea și semne de sensibilitate excesivă pentru lucrurile rafinate. Chipul lui căpătase o capacitate ciudată de a-și schimba expresia cu repeziciune, trecând de la cea mai gravă și solemnă, de pildă, la cea mai grotescă și chiar stupidă. Nu putea suporta singurătatea și neconținut râvnea și aștepta să-l distreze cineva. Neapărat trebuia să i se spună vreun cancan sau vreo anecdotă care circula prin oraș și era nerăbdător să audă zilnic altele noi. Iar dacă se întâmpla ca nimeni să nu treacă pe la el mai mult timp, umbla abătut prin încăperi, se oprea în fața ferestrei molfăind și mușcându-și buzele îngândurat, oftând adânc, ba și văicărindu-se în cele din urmă. Era mereu stăpânit de presentimente, se temea fără încetare de nu știu ce primejdie neașteptată și inevitabilă; devenise sperios; acorda o nefirească atenție viselor.

Toată ziua și seara aceea le-a petrecut profund întristat, a trimis să mă cheme, părea foarte emoționat, mi-a vorbit mult și îndelung, dar foarte confuz. Varvara Petrovna știa de mult că el nu-mi ascunde nimic. În cele din urmă am avut impresia că ar avea pe suflet o grijă mare, ceva despre care nici el nu-și dădea bine seama ce poate fi. De obicei, când ne întâlneam noi doi singuri și începea să mi se plângă, aproape întotdeauna, după un timp oarecare, apărea și o sticlută cu băutură, ca să ne consoleze. De data aceasta nu se servi vin și observai de mai multe ori cum își înfrânează dorința de a trimite după băutură.

— Și de ce s-o fi supărând? se plângea el mereu, ca un copil. *Tous les hommes de génie et de progrès en Russie étaient, sont et seront toujours des cartofori et des bețivi, qui boivent de sting, iar eu parcă nu sunt chiar în așa hal cartofor și bețiv...* Îmi reproșează de ce nu scriu nimic? Ciudată concepție! ... De ce zac mereu? Dumneata, zice, trebuie să fii un „exemplu și să constitui un reproș”. *Mais entre nous soit dit, ce altceva ar avea de făcut un om căruia i-a fost hărăzit să stea drept un „reproș”, decât să zacă, își dă seama ea de aceasta? Și în sfârșit, se lămuri și cauza acelei tristeți majore și profunde care-l chinuia de data aceasta atât de agasant. De nenumărate ori se apropie de oglindă oprindu-se îndelung în fața ei. Întorcându-se în cele din urmă spre mine, îmi spuse cu un accent de stranie disperare:*

— *Mon cher, je suis un om decăzut!*

Da, într-adevăr, până în această zi el rămăsese constant convins de un singur lucru, în ciuda „vederilor noi” și cu toate „schimbările de concepții” ale Varvarei Petrovna, și anume că el continuă să fie fermecător pentru inima ei de femeie, că adică o atrage și o interesează nu numai ca un surghiunit sau ca un savant cunoscut, dar și ca un bărbat frumos. Această convingere măgulitoare și liniștitoare trăia în el de douăzeci de ani și era poate, dintre toate convingerile

lui, aceea la care i-ar fi fost cel mai greu să renunțe. Presimțea el oare în seara aceea încercarea colosală ce îl aștepta în viitorul cel mai apropiat?

VI.

Voi trece acum la descrierea acelei întâmplări în bună parte hazlie și cu care începe de fapt cronica mea.

Chiar în ultimele zile ale lunii august se reîntoarseră în țară, în sfârșit, și Drozdovii. Apariția acestora, care fu urmată îndată de aceea atât de așteptată a rudei lor, soția noului guvernator, stârni senzație în societatea noastră. Dar despre toate aceste evenimente interesante voi vorbi mai târziu; acum mă voi mărgini numai la faptul că Praskovia Ivanovna îi aduse plocon Varvarei Petrovna, care o aștepta cu atâta nerăbdare, o enigmă de dezlegat, dintre cele mai îngrijorătoare: Nicolas îi părăsise încă de la începutul lunii iulie și, întâlnindu-l în valea Rinului pe contele K., plecase împreună cu el și cu familia lui la Petersburg. (N. B. Toate cele trei fiice ale contelui erau la vârsta măritişului.)

— De la Lizaveta, dată fiind mândria și îndărătnicia ei, n-am putut afla nimic, încheie Praskovia Ivanovna, dar am văzut cu ochii mei că între ea și Nikolai Vsevolodovici s-a întâmplat ceva. Nu-mi dau seama de cauze, dar mi se pare că va trebui chiar dumneata, buna mea prietenă Varvara Petrovna, s-o întrebi despre aceste cauze pe Daria Pavlovna a dumitale. După părerea mea, Liza se simte ofensată. Sunt nespuse de bucuroasă că ți-am adus-o în sfârșit pe favorita dumitale și ți-o predau, cum s-ar zice, din mână în mână și cu asta m-am descotorosit de o povară.

Aceste cuvinte perfide fuseseră rostite pe un ton destul de iritat. Era limpede că „femeia aceasta fleșcăită” le pregătise dinainte, savurând anticipat efectul pe care-l vor produce. Dar pe Varvara Petrovna n-o puteai surprinde cu vorbe enigmatice și efecte sentimentale. Drept urmare, ceru imediat cât mai precise și complete explicații. Praskovia Ivanovna coborî de îndată tonul și isprăvi chiar prin a izbucni în lacrimi, pusă pe cele mai prietenești efuziuni. Această doamnă irascibilă, dar și sentimentală, aidoma lui Stepan Trofimovici, ducea neconținut dorul unei prietenii adevărate și plângerea ei principală împotriva Lizavetei Nikolaevna consta tocmai în faptul că „fiică-sa nu vrea să-i fie prietenă”.

Și totuși, din noianul de explicații și efuziuni nu se putu înțelege decât un singur lucru: că într-adevăr între Liza și Nicolas intervenise o neînțelegere, dar de ce natură era această neînțelegere Praskovia Ivanovna, în mod evident, nu reușise să-și dea exact seama. Iar în ce o privește pe Daria Pavlovna, nu numai că renunțase la sfârșit la toate acuzațiile împotriva ei, dar o și rugase insistent pe Varvara Petrovna să nu dea cuvintelor sale anterioare nici o importanță, pentru că le spusese într-un moment de „enervare”, într-un cuvânt, totul apărea foarte confuz, ba și destul de suspect. După cele relatate de ea, neînțelegerea s-ar fi iscat din cauza „firii îndărătnice și zeflemitoare” a Lizei; „iar Nikolai Vsevolodovici, om mândru cum era, deși îndrăgostit, n-a putut suporta aceste zeflemeli și i-a răspuns tot prin zeflemeli”.

— Curând după aceea am cunoscut noi un tânăr, se pare că nepot al „profesorului” dumitale, de fapt poartă același nume...

— Fiu, nu nepot, o corijă Varvara Petrovna. Praskovia Ivanovna nu izbutise niciodată să rețină exact numele lui Stepan Trofimovici și prefera să-i spună „profesorul”.

— Fiu să fie, cu atât mai bine, deși îmi este absolut egal. Un tânăr obișnuit, foarte vioi și degajat, dar nimic mai mult. Ei bine, eu cred că aici Liza nu prea a procedat frumos, atrăgându-l pe acest tânăr, ca să-i ațâțe gelozia lui Nikolai Vsevolodovici. Dar nici nu prea înclin s-o condamn pentru aceasta: tertipuri de fată, mă rog, foarte firești și chiar amuzante. În schimb, Nikolai Vsevolodovici, în loc să se aprindă puțin de gelozie, dimpotrivă, s-a și împrietenit cu acest tânăr, ca și cum n-ar fi observat nimic sau i-ar fi fost absolut indiferent. Pentru Liza a fost de-ajuns. Tânărul a plecat curând (nu știu unde se grăbea), iar Liza a profitat de orice prilej ca să-și arate nemulțumirea față de Nikolai Vsevolodovici. Băgând de seamă că el mai stă uneori de vorbă cu Dașa, a început să se înfurie și de atunci n-am mai avut nici eu viață liniștită, prietenă dragă. Doctorii mi-au interzis orice enervare și mult lăudatul ghiol al lor m-a scârbit teribil, încât m-au apucat durerile de dinți și crizele de reumatism. Chiar în presă scria că Lacul Geneva provoacă dureri de dinți; cică are această proprietate. Deodată Nikolai Vsevolodovici primește din partea contesei o scrisoare și imediat pleacă de la noi, chiar a doua zi. De altfel, și-au luat rămas-bun prietenește și Liza, conducându-l, părea foarte veselă, fluşturatică și râdea în hohote. Dar să știi că toate acestea au fost numai o poză. După plecarea lui a devenit îngândurată, nu i-a mai pomenit niciodată numele, interzicându-mi și mie să-i vorbesc despre dânsul. Te-aș sfătui mai bine, dragă Varvara Petrovna, ca deocamdată să nu atingi cu Liza tema aceasta, mă tem să nu dăuneze chestiunii noastre. Văzându-te însă că taci, va deschide ea prima vorba și atunci vei afla mai bine. Părerea mea este că se vor împăca, dacă bineînțeles Nikolai Vsevolodovici se va ține de cuvântul dat că o să se întoarcă aici fără întârziere.

— Îi voi scrie imediat. Dacă toate se reduc la ceea ce mi-ai spus, nu poate fi vorba decât de o mică neînțelegere; prostii! De altfel, și pe Daria o cunosc prea bine; și astea-s prostii.

— Cât despre Dașenka, mărturisesc, sunt vinovată. N-au fost decât niște convorbiri obișnuite, și acelea în auzul tuturor. De fapt, prea mă indispuseră toate astea, draga mea. De altfel, și Liza, am văzut eu, a început după aceea să-i vorbească Dașei cu aceeași prietenie ca și înainte...

În aceeași zi, Varvara Petrovna îi scrisese lui Nicolas implorându-l să vină acasă măcar cu o lună înainte de termenul fixat de el. Și totuși ceva rămăsese pentru ea cam neclar și necunoscut. Se gândi la asta toată seara și toată noaptea. Punctul de vedere al „Praskoviei” i se părea prea naiv și sentimental., Praskovia a fost toată viața ei o sentimentală, încă din anii pensionului, medita ea, nu este Nicolas omul care să fugă de zeflemelile unei fetișcane. Trebuie să fie o altă cauză, dacă a intervenit o asemenea neînțelegere. Ofițerul acesta este

totuși prezent aici, l-au adus cu ei și s-a instalat în casa lor în calitate de rudă. De altfel, și în ce o privește pe Daria, cam prea repede și-a recunoscut Praskovia bănuiala neîntemeiată: fără îndoială că ar mai fi avut ea ceva de spus, dacă ar fi vrut s-o facă până la capăt...”

A doua zi dimineața, Varvara Petrovna avea gata proiectul ei de a lămuri cel puțin una dintre nedumeririle ivite – un proiect remarcabil prin natura lui neașteptată. Ce s-o fi petrecut în inima ei când l-a făurit? E greu de spus; de altfel, nici nu mă încumet să descifrez anticipat toate contradicțiile din care fusese ticluit. Ca un cronicar, mă voi mărgini doar să expun evenimentele exact așa cum s-au produs, iar eu n-am nici o vină dacă acestea vor părea neverosimile. Și totuși trebuie să atest încă o dată că spre ziuă nu mai rămăsese în mintea ei nici o bănuială în ceea ce o privea pe Dașa. De altfel, o asemenea bănuială nici nu apucase să se înfiripe chiar de la început; avea prea mare încredere în Dașa. Pe de altă parte, nici nu putea admite gândul că Nicolas al ei ar fi putut să se îndrăgostească de... „Daria” ei. Așadar, în dimineața următoare, când Daria Pavlovna turna ceai la masă, Varvara Petrovna o urmări cu privirea atentă îndelung și poate pentru a douăzecea oară începând de ieri își spuse cu toată convingerea:

— Prostii!

Ceea ce îi reținuse într-o câțva atenția era înfățișarea cam obosită a Dașei și starea ei oarecum mai apatică, mai potolită decât până atunci. După ceai, potrivit obiceiului statornicit o dată pentru totdeauna, se așezară amândouă la brodat. Varvara Petrovna porunci să-i facă un raport detaliat asupra impresiilor ei din străinătate, mai ales despre peisaj, locuitori, orașe, obiceiuri, arta localnicilor, industrie, adică să spună tot ce apucase să observe. Nici o întrebare despre familia Drozdov și despre viața ei în această familie. Dașa, care ședea lângă dânsa la măsuța de lucru și o ajuta să brodeze, povestea de mai bine de o jumătate de oră, cu glasul ei puțin scăzut, egal și monoton.

— Daria, o întrerupse brusc Varvara Petrovna, n-ai nimic mai deosebit de spus, un secret pe care ai fi vrut să mi-l împărtășești?

— Nu, nimic, răspunse Dașa după un pic de gândire și o privi pe Varvara Petrovna cu ochii ei senini.

— Ceva care să-ți stea pe suflet, pe inimă, pe conștiință?

— Nimic, repetă Dașa cu o fermitate aproape ursuză.

— Întocmai așa am crezut și eu! Să știi, Daria, că în privința ta n-aș putea avea nici o îndoială. Acum stai și ascultă. Treci pe scaunul acesta, așază-te în fața mea, vreau să te văd în plină lumină. Așa. Ascultă, vrei să te măriți?

Dașa îi răspunse cu o privire lungă, întrebătoare, de altfel nu prea mirată.

— Stai și ascultă. În primul rând, există o diferență de vârstă și încă foarte mare; dar tu știi mai bine decât oricine altcineva că este o mare prostie. Tu ești fată cu scaun la cap și în viața ta nu trebuie să intervină nici o greșală. E drept că el este încă un bărbat frumos... Într-un cuvânt, Stepan Trofimovici, pe care l-ai stimat întotdeauna. Ei, ce zici?

Daşa o privi cu o expresie şi mai întrebătoare şi de data aceasta nu numai cu mirare, dar şi roşindu-se.

— Stai şi ascultă; nu te grăbi! Cu toate că ai o sumă frumoasă, potrivit testamentului meu, dar după ce mor ce se întâmplă cu tine, fie chiar şi având bani? Te vor înşela, îţi vor lua banii şi vei fi pierdută; dar aşa, ca nevasta unui om celebru, e altceva. Să vedem acum chestiunea asta şi din alt punct de vedere: să zicem că mor eu acum, cu toate că i-am asigurat existenţa, ce se va întâmpla cu el? Iar în tine am o mare nădejde. Aşteaptă, n-am spus totul: el este uşuratic, nedescurcăreţ, aspru, egoist, are nişte deprinderi meschine, dar tu trebuie să ştii să-l preţuieşti, fie numai şi pentru faptul că alţii sunt şi mai răi decât el. Doar nu vreau să te mărit cu cine ştie ce ticălos, să nu care cumva să te gândeşti la aşa ceva! Dar mai ales va trebui să-l preţuieşti pentru că te-am rugat eu, o rezezi ea, brusc enervată, auzi! Ce te încapăţânezi?

Daşa continua să tacă şi să asculte.

— Stai, aşteaptă. El e ca o muiere, dar cu atât mai bine pentru tine. De altfel, o muiere jalnică; nici nu s-ar cădea să-l iubească o femeie. Şi totuşi merită să fie iubit pentru faptul că e complet lipsit de apărare şi tu să-l iubeşti pentru asta, pricepi ce vreau să-ţi spun? Pricepi?

Daşa dădu din cap afirmativ.

— Am ştiut eu, la mai puţin nici nu m-am aşteptat din partea ta. El te va iubi pentru că trebuie, trebuie să te iubească, va trebui să te adore! Țipă cam enervată Varvara Petrovna. De altfel, şi fără nici o îndatorire, el se va îndrăgosti de tine, îl cunosc prea bine. Şi apoi, voi fi şi eu în preajma voastră. Nici o grijă, voi fi prezentă mereu. Va încerca probabil să se plângă de tine, să te bârfească, va şuşoti despre tine cu primul venit, se va tângui, veşnic se tângue; îţi va trimite scrisori din camera vecină, şi uneori câte două pe zi, dar fără tine nu va fi în stare să trăiască, şi asta e esenţialul. Să-l faci să te asculte; de n-o să ştii s-o faci, vei fi o proastă. Va striga că vrea să se spânzure, te va ameninţa, să nu-l crezi; nu vor fi decât prostii! Să nu crezi şi totuşi să fii cu ochii în patru, ar putea la un moment dat s-o şi facă, ceasul rău; cu de-alde el se poate întâmpla şi aşa ceva; nu fiindcă e om tare, ci din slăbiciune s-ar spânzura; de aceea să nu întinzi coarda până la ultima limită, şi asta este cel mai important principiu într-o căsătorie. Nu uita de asemenea că este un poet. Ascultă, Daria: nu există fericire mai mare decât să te jertfeşti. Şi afară de asta îmi vei face şi mie o mare plăcere, ceea ce contează foarte mult. Să nu-ţi închipui cumva că am luat-o razna din prostie; îmi dau seama de ceea ce vorbesc. Eu sunt o egoistă. Fii şi tu egoistă. Doar nu te silesc; eşti liberă să hotărăşti după voia ta; cum o să spui, aşa o să fie. Ei, ce te-ai aşezat, spune şi tu ceva!

— Mie îmi este egal, Varvara Petrovna, dacă trebuie neapărat să mă mărit, rosti ferm Daşa.

— Neapărat? La ce faci aluzie? zise Varvara Petrovna şi o privi Țintă.

Daşa tăcea împungând cu acul în canava.

— Cu toate că eşti deşteaptă, uite că ai spus o prostie. Este adevărat că m-am gândit să te mărit neapărat acum, dar nu din cauză că ar fi negreşit o

mare nevoie, ci fiindcă așa mi-a trăsnet mie, și neapărat cu Stepan Trofimovici. Dacă n-ar fi fost Stepan Trofimovici, nici nu m-aș fi gândit să te mărit, cu toate că ai împlinit douăzeci de ani... Ei?

— Cum doriți dumneavoastră, Varvara Petrovna.

— Vasăzică ești de acord! Stai și ascultă. Ce te grăbești, n-am terminat încă: potrivit testamentului îți las cincisprezece mii de ruble. Ți-i dau imediat după cununie, din care opt mii îi dai lui, adică nu lui în mână, ci mie. El are o datorie de opt mii de ruble; eu am să-i acopăr datoria, dar el trebuie să știe că din banii tăi. Șapte mii îți vor rămâne în mână, dar să nu-i dai nici o rublă sub nici un motiv. Să nu-i plătești niciodată datoriile. Dacă plătești o singură dată – n-o să contenească să le facă. De altfel, eu am să fiu mereu în preajma voastră. Anual veți primi de la mine câte o mie două sute de ruble pentru întreținere, iar pentru nevoi mai urgente o mie cinci sute, pe lângă locuință și masă, care vor veni tot din partea mea, ca și până acum; numai servitoarea să v-o angajați voi. Subsițiile anuale le vei primi global, ți le voi înmâna eu personal. Dar fii și tu bună la inimă: uneori dă-i și lui câte o sumă pentru diferite cheltuieli, îngăduie-le și prietenilor lui să-l viziteze o dată pe săptămână, dacă încearcă să-i aducă mai des, dă-i afară. După cum îți spun însă, eu voi fi aici. Această subvenție nu va înceta nici dacă mor eu și vei continua s-o primești până la moartea lui, mă auzi, numai până la moartea lui, pentru că e de fapt o subvenție pe care o dau pentru el, nu pentru tine. Iar tu vei primi, în afară de cele șapte mii de ruble, care îți vor rămâne neatinse, dacă vei fi fată deșteaptă, opt mii prin testament. Și mai mult nu vei căpăta nimic, asta ți-o spun ca să știi. Ei, ce spui, consimți? Dar îmi răspunzi odată ceva sau nu?

— V-am și spus, Varvara Petrovna.

— Nu uita că ești liberă să faci cum vrei, cum o să spui tu, așa o să fie.

— Aș avea doar o întrebare, Varvara Petrovna. Dar Stepan Trofimovici v-a spus ceva în această privință?

— Nimic. Nu mi-a spus încă nimic și nici nu știe, dar... Îți va vorbi și el, chiar acum!

Varvara Petrovna sări repede din loc și își puse pe umeri șalul negru. Dașa se împurpură iar la chip, urmărind-o cu o privire întrebătoare. Varvara Petrovna se întoarse deodată brusc spre ea, cu fața roșie de mânie.

— Ești o proastă, se năpusti ea spre Dașa ca un uliu, o proastă nerecunoscătoare! Ce-ți trece prin gând? Nu cumva îți închipui că voi îngădui să fii compromisă măcar atâtica! În genunchi se va târi în fața ta, rugându-te; el trebuie să moară de fericire, iată cum vor fi aranjate lucrurile! Știi doar că n-o să las să fii jignită! Ori îți închipui cumva că se va lăcomi la banii tăi, la aceste opt mii de ruble, iar eu încerc acuma să te vând? Ești o proastă, o proastă, toate sunteți niște proaste nerecunoscătoare! Dă-mi umbrela!

Și porni ca o furie pe jos pe trotuarul umed de cărămidă și pe potecile așternute cu scânduri spre pavilionul lui Stepan Trofimovici.

VII.

Este adevărat că n-ar fi lăsat-o pe Daria să fie nedreptățită sau jignită; dimpotrivă, mai ales acum, ea se considera binefăcătoarea ei. Indignarea cea mai nobilă și ireproșabilă i se aprinse în suflet când, punându-și șalul pe umeri, surprinse îndreptată asupra-i privirea neîncrezătoare și jenată a pupilei sale. O iubea sincer încă de pe când era fetiță. Pe bună dreptate zisese Praskovia Ivanovna referindu-se la ea: „favorita dumitale”. De mult încă hotărâse Varvara Petrovna că „Daria are un cu totul altfel de caracter decât fratele ei” (adică Ivan Șatov); că este blândă și cuminte, capabilă de un mare sacrificiu, se distinge printr-un devotament deosebit, e extrem de modestă și foarte rațională și, mai ales, știe să fie recunoscătoare. Până în prezent, probabil, Dașa îndreptățise toate așteptările ei. „În viața acestei ființe nu vor exista greșeli”, spusese Varvara Petrovna când fetița împlinea doisprezece ani, și întrucât avea însușirea de a se atașa cu încăpățănare și pasiune de orice vis care o captiva, de orice inițiativă nouă a ei, de orice gând care i se părea luminos, hotărâse îndată s-o crească pe Dașa ca pe propria ei fiică. De la început pusese pentru ea deoparte un capital și adusese în casă o guvernantă, pe miss Creegs, care stătu pe lângă fetiță până la vârsta de șaisprezece ani, dar după aceea nu se știe din ce cauză fusese concediată. Veneau profesori de liceu ca s-o învețe, printre care și un francez autentic care o învăța franceza. Și el, la un moment dat, nu se știe de ce, fusese concediat. O doamnă săracă aflată în trecere în oraș, distinsă văduvă, o învăța să cânte la pian. Dar dascălul principal era totuși Stepan Trofimovici. De fapt, el a fost acela care a descoperit-o cel dintâi pe Dașa: începuse s-o instruiască pe fetița cea blândă încă înainte ca Varvara Petrovna să se fi gândit la ea. Repet: rămâneai uimit văzând ce repede se atașau de el copiii! Lizaveta Nikolaevna Tușina l-a avut ca dascăl de la vârsta de opt și până la unsprezece ani (bineînțeleș, Stepan Trofimovici o învăța fără nici o remunerație și nici n-ar fi acceptat pentru nimic în lume să primească vreun ban din partea familiei Drozdov). În schimb se îndrăgostise și el de acest copil minunat și-i povestea mereu niște poeme despre zidirea lumii, a pământului, din istoria omenirii. Lecțiile despre popoarele primitive și despre omul primitiv erau mai interesante decât poveștile arabe. Liza, care asculta fascinată aceste lecții, îl imita destul de caraghios acasă. Aflând despre acest lucru, Stepan Trofimovici reuși o dată s-o asculte și s-o surprindă într-un asemenea moment. Rușinată, Liza se aruncă în brațele lui și izbucni în plâns. Plânse și Stepan Trofimovici de admirație. Curând însă Liza trebui să plece și rămase numai Dașa. Când începură să vină la Dașa dascăli din oraș, Stepan Trofimovici încetă s-o mai învețe și treptat nu-i mai acordă nici o atenție. Asta dură un timp destul de îndelungat. Într-o zi, când Dașa împlini șaptesprezece ani, el rămase brusc impresionat de chipul ei drăgălaș. Erau cu toții la masă la Varvara Petrovna. El intră în vorbă cu tânăra fată și fu extrem de mulțumit de răspunsurile ei, terminând prin a-i propune să-i țină un curs vast și important de istorie a literaturii ruse. Varvara Petrovna îl laudă și-i mulțumi pentru ideea aceasta excelentă, iar Dașa se arătă entuziasmată. Stepan Trofimovici depunea un zel deosebit în pregătirea acestor

prelegeri și, în sfârșit, începu cursul. Porniră de la perioada veche; prima lecție decurse pasionant; asista și Varvara Petrovna. Când Stepan Trofimovici termină și, plecând, își anunță eleva că data viitoare vor analiza Cântecul oastei lui Igor, Varvara Petrovna se ridică și declară că lecțiile vor înceta. Stepan Trofimovici se strâmbă, dar nu spuse nimic; Dașa se împurpură la față; dar aci se termină și cursul. Asta se întâmplase exact cu trei ani înainte de fantezia neașteptată, de acum, a Varvarei Petrovna.

Bietul Stepan Trofimovici ședea în odaia lui singur și nu bănuia nimic. Cuprins de tristețe, de multe ori își arunca el privirile pe fereastră în speranța că cineva dintre cunoscuți va veni la el. Dar nimeni nu apărea. Afară cernea o ploaie mărunță și se făcuse frig; trebuia să aprindă focul în sobă; el oftă. Deodată o arătare cumplită i se înfățișă privirii: pe o vreme oribilă cum era cea de afară și la o oră atât de nepotrivită venea la el Varvara Petrovna! Pe jos! Rămase atât de surprins, încât uită să-și schimbe costumul, primind-o în ținuta în care se afla, adică în obișnuita lui pufoaică roz de casă.

— Ma bonne amie! ... strigă el cu glas abia auzit pășind în întâmpinarea ei.

— Ești singur, mă bucur: îi detest pe prietenii dumitale! Ce mult fumezi; Doamne, ce aer îmbăcsit! Văd că nici ceaiul nu ți l-ai băut, și e aproape ora douăsprezece! Fericirea dumitale, dezordinea! Voluptatea dumitale, gunoiul! Ce fel de hârtii sfâșiate sunt astea pe dușumea? Nastasia, Nastasia! Ce face Nastasia dumitale? Deschide, maică, ferestrele și ușile – să se mai aerisească aici. Iar noi trecem în salonaș; am venit cu puțină treabă la dumneata. Dar mătură și tu odată prin casa asta, dragă!

— Păi, dacă dumnealui mereu face gunoi! răspunse Nastasia cu o voce pițigăiată, plângăreață și enervată.

— Treaba ta e să mături chiar și de cincisprezece ori pe zi dacă trebuie! Ai un salon mizerabil (intrând în salon)! Închide bine de tot ușile ca să nu asculte ea. Tapetele astea trebuie schimbate neapărat. Ți-am trimis doar pe meșter cu niște modele, de ce nu ți-ai ales? Stai jos și ascultă. Dar așază-te odată, te rog. Încotro? Unde te duci? De ce pleci?

— Îndată, strigă din camera vecină Stepan Trofimovici, iată-mă, sunt aici!

— Aha, ți-ai schimbat ținuta! îl privi Varvara Petrovna batjocoritor. (El își pusese redingota peste pufoaică.) Așa se potrivește mai bine... cu ceea ce vom discuta. Dar așază-te odată, te rog.

Varvara Petrovna îi explică fără ocolișuri și pe un ton hotărât și convingător totul. Făcu aluzie și la cele opt mii de ruble, de care avea el o nevoie atât de urgentă. Îi povesti amănunțit ce fel de zestre va avea Dașa. Stepan Trofimovici făcea ochi mari și tremura. Auzise tot, dar nu era capabil să se dumirească. Voi să spună ceva, dar glasul refuza să i se supună. Știa un singur lucru: că totul se va întâmpla exact așa cum spunea ea, că n-are nici un rost să facă vreo obiecție ori să nu consimtă și că este de aici înainte irevocabil un om căsătorit.

— Mais ma bonne amie, pentru a treia oară și la vârsta mea... cu o fată tânără ca ea, aproape un copil! bâiguie el în sfârșit. Mais c'est un enfant!

— Un copil care are douăzeci de ani, slavă Domnului! Nu-ți mai învărti atâta ochii în cap, că nu ești la teatru. Ești un om deștept și foarte învățat, dar nu pricepi nimic din viață, mereu trebuie cineva să te dădăcească. Dacă eu mor, ce te faci? Ea îți va fi dădacă bună; e o fată modestă, care știe ce are de făcut, înțeleaptă; și afară de asta voi fi și eu prezentă aici, doar nu mor îndată. E o fire casnică, e blândă ca un înger, ideea aceasta fericită mi-a venit încă în Elveția. Înțelegi ce-ți spun eu, că este un înger de blândețe!?! strigă ea, deodată înfuriată. Locuința dumitale e plină de gunoi, ea va face rânduială, curățenie, totul va străluci ca o oglindă... Nu cumva ți-a intrat în cap că trebuie să mă și milogesc de dumneata când e vorba de o astfel de comoară, să-ți expun toate avantajele care te așteaptă, să te pețesc?! Dumneata ar trebui în genunchi... Vai, ce om neserios și nevolnic!

— Dar sunt... un bătrân!

— Cum poți vorbi așa ceva la vârsta dumitale de cincizeci și trei de ani! Cincizeci de ani nici pe departe nu înseamnă un sfârșit, ci doar jumătate din viață. Dumneata ești un bărbat frumos, o știi prea bine. Știi de asemenea că ea te stimează mult. Dacă mor eu, ce se întâmplă cu ea? Iar ca soție a dumitale va fi în siguranță, voi fi și eu liniștită. Dumneata ai un nume, o poziție socială, o inimă iubitoare; ai o pensie pe care eu o consider o îndatorire. Nu te gândești că în felul acesta poate o și salvezi? În orice caz, îi vei face o onoare. Ai s-o formezi ca om, îi cultivi inima, îi îndrumezi mintea. Câte fete nu pier în ziua de azi din cauză că gândurile lor sunt greșit îndrumate! Până atunci va fi gata și opera dumitale și împreună vă veți impune lumii.

— Tocmai, murmură el, câștigat pe loc de laudele iscusite ale Varvarei Petrovna, tocmai mă pregăteam să mă apuc de povestirile mele Din istoria Spaniei...

— Ei vezi, ce bine se potrivește!

— Dar... ea? Ea știe?

— În privința asta să n-ai nici o grijă, nu mai încerca să mă descoși. Bineînțeles că dumneata personal trebuie s-o rogi, s-o implori să-ți facă onoarea, mă înțelegi? Dar, nici o grijă, voi fi și eu de față. Și apoi, dumneata o iubești doar...

Stepan Trofimovici simți cum i se învârtește capul; pereții se rotiră prin fața ochilor, îl munea un gând cumplit pe care nu izbutea să-l stăpânească.

— Excellente amie, tremură deodată vocea lui, eu... eu nu mi-am închipuit niciodată că dumneata vei hotărî brusc să mă dai... după altă... femeie!

— Nu ești domnișoară, Stepan Trofimovici; numai domnișoarele sunt date la măritat, dumneata te însori singur, șuieră veninos Varvara Petrovna.

— Oui, j'ai pris un mot pour un autre. Mais... c'est égal, o privi el cu ochi rătăciți.

— Văd și eu că c'est égal, strecură ea disprețuitor printre dinți, Dumnezeule, dar el leșină! Nastasia, Nastasia! Apă!

Dar n-a mai fost nevoie de apă. El își reveni. Varvara Petrovna își luă umbrela.

— Văd că n-am ce vorbi acum cu dumneata...

— Oui, oui, je suis incapable.

— Până mâine o să te odihnești și o să chibzuiești bine totul. Rămâi acasă și de se întâmplă ceva anunță-mă chiar dacă e noapte. Nu-mi trimite scrisori, că n-o să le citesc. Mâine la aceeași oră vin personal, singură, să-mi dai răspunsul definitiv și sper să-l am satisfăcător. Vezi să nu fie nimeni la dumneata și nici gunoi să nu fie în casă, e prea din cale-afară! Nastasia, Nastasia!

Bineînțeles că a doua zi el dădu un răspuns pozitiv, consimțind; de altfel, cum ar fi putut să nu consimtă! Aici trebuie să amintesc o împrejurare specială...

VIII.

Așa-zisa moșie a lui Stepan Trofimovici (vreo cincizeci de suflete după vechile tabele de evidență și învecinată cu domeniul Skvoreșniki) nu era nici pe departe a lui, ci aparținea primei sale soții și deci fiului său, Piotr Stepanovici Verhovenski. Stepan Trofimovici o administra doar în calitate de tutore, iar după ce tânărul ajunsese la majorat, pe baza unei procuri formale date de acesta. Aranjamentul era avantajos pentru tânăr: primea de la tatăl său aproximativ o mie de ruble pe an cu titlu de venit adus de moșie, când în realitate în noile rânduieli nu aducea nici cinci sute (sau poate mai puțin). Dumnezeu știe cum s-au stabilit între ei aceste raporturi. De altfel, mia întreagă o trimitea Varvara Petrovna, iar Stepan Trofimovici nu contribuia cu nici o rublă măcar. Dimpotrivă, tot venitul moșioarei și-l băga în buzunar și, afară de asta, o adusesese la ruină completă, dând-o în arendă unui oarecare negustor, și în secret față de Varvara Petrovna vându și păduricea, adică principala ei valoare. Începuse el tăierile pentru vânzare din această pădure mai de mult, parțial. În total, pădurea valora cel puțin opt mii de ruble, pe când el o dădu cu cinci mii. Se întâmpla însă ca uneori să piardă prea mult la cărți și se temea să-i ceară Varvarei Petrovna bani pentru așa ceva. Ea scrâșni din dinți când află în cele din urmă despre toate acestea. Și deodată veni vestea că fiul lui va sosi personal să-și vândă averea orice s-ar întâmpla, împuternicindu-l pe tatăl său să se ocupe de această vânzare. Era limpede că, nobil și generos cum era, lui Stepan Trofimovici i-ar fi fost rușine să-i mărturisească ceea ce-i făcuse el acestui cher enfant (pe care îl văzuse pentru ultima oară cam cu vreo nouă ani în urmă ca student la Petersburg). Inițial toată moșioara putea să valoreze vreo treisprezece-paisprezece mii, acum însă cu greu ar fi dat cineva pentru ea cinci mii. Fără îndoială, Stepan Trofimovici avusese tot dreptul, pe baza împuternicirii formale, să vândă pădurea și punând în cont venitul anual exagerat de o mie de ruble, care ani de-a rândul i se trimitea fiului regulat, să se socotească în regulă la încheierea conturilor. Dar Stepan Trofimovici era un

om generos și nobil, cu năzuințe superioare. În capul lui miji un gând nemaipomenit de frumos: când Petrușa al lui va sosi acasă, el o să-i pună pe masă un preț maxim, adică cincisprezece mii de ruble, fără nici o aluzie la sumele expediate până atunci și, cu lacrimi în ochi, o să-l strângă cu dragoste la pieptul său pe ce cher fiu și cu asta va încheia definitiv toate conturile. Precaut și pe ocolite, el se apucă să-i înfățișeze Varvarei Petrovna imaginea înduioșătoare a acestui moment. O făcu să întrevadă cum că asta va imprima legăturii lor prietenești... „ideii” lor o nuanță deosebit de nobilă și generoasă. Faptul ar face să apară dezinteresul și grandoarea foștilor „părinți” și în general a oamenilor de altădată în comparație cu tineretul modern, cu spiritul superficial și preocupat de idei socializante. Multe mai îndrugă el în acest sens, dar Varvara Petrovna nu spuse nimic, în cele din urmă, îi declară sec că este de acord să cumpere moșioara plătind prețul maxim, adică șase-șapte mii de ruble (și cu patru putea fi cumpărată). Despre celelalte opt mii de ruble care își luaseră zborul odată cu păduricea, ea nu aminti nici un cuvânt.

Toate acestea se întâmplaseră cam cu o lună înainte de pețit. Stepan Trofimovici rămase uluit și încercă să mai chibzuiască. Înainte mai putea nutri un fel de speranță că fiul poate nu va mai veni deloc – adică speranță, dacă judecai din afară, după părerea unui străin. Dar ca tată, Stepan Trofimovici ar fi respins cu indignare chiar gândul la o asemenea speranță. Până atunci, zvonurile despre Petrușa erau mai degrabă ciudate. Mai întâi, terminându-și cursul la universitate cu vreo șase ani în urmă, el stătu la Petersburg fără nici o ocupație. Deodată ajunse în orașul nostru știrea cum că el luase parte la redactarea unei proclamații subversive și era tras la răspundere. Apoi cum că el s-ar afla în străinătate, în Elveția, la Geneva, fugind probabil acolo.

— E un lucru foarte ciudat, ne spunea pe atunci Stepan Trofimovici, destul de jenat. Petrușa c'est une și pauvre țete! Este bun, nobil, un suflet foarte sensibil, și mă bucurasem așa de mult atunci, la Petersburg, comparându-l cu tineretul de astăzi, dar c'est un pauvre sire tout de même... Ți când mă gândesc că toate acestea provin din aceeași lipsă de maturitate, din sentimentalism! Nu-i atrage realismul, ci latura sentimentală, ideală a socialismului, ca să zic așa, nuanța lui religioasă, poezia lui... bineînțeles, din auzite. Dar în ce situație mă pune pe mine! Am aici atâția dușmani, acolo și mai mulți, totul va fi atribuit influenței tatălui... Dumnezeu mare! Petrușa al meu, promotor! Ce timpuri trăim!

De altfel, Petrușa îi comunicase între timp și adresa lui exactă din Elveția, unde să i se expedieze obișnuiții bani: ceea ce însemna că nu era chiar un emigrant. Și deodată, după ce stătuse în străinătate vreo patru ani, apărui acum în patrie anunțându-și pe curând sosirea acasă, cu alte cuvinte nesupus nici unei urmăriri. Mai mult, părea că cineva se preocupă de soarta lui și-i acordă protecție. Scria acum din sudul Rusiei, unde se afla din însărcinarea particulară importantă a unui necunoscut, căruia îi reprezenta interesele. Toate acestea erau bune, dar de unde ar putea obține Stepan Trofimovici cele șapte-opt mii de ruble ca să adune prețul maxim dorit de fiul său pentru moșie? Dar

dacă se stârnea zarvă mare și în loc de tabloul măreț închipuit de el lucrurile vor ajunge la un proces? Ceva îi spunea lui Stepan Trofimovici că sensibilul Petrușa nu-și va neglija interesele. „Cum se face însă, după cum mi-a fost dat să observ, îmi șopti odată Stepan Trofimovici, cum se face că toți acești socialiști și comuniști disperați sunt totodată venali și niște acaparatori nemaipomeniți, niște jinduitori de proprietate în așa măsură, încât, cu cât e el mai mare socialist, cu cât a mers mai departe, cu atât mai puternic se simte în el vâna de proprietar... De ce oare? Să fie tot din cauza sentimentalismului?” Nu știu dacă această remarcă a lui Stepan Trofimovici conținea sau nu o doză de adevăr; știu numai că Petrușa deținea oarecare informații despre vânzarea pădurii și toate celelalte, iar Stepan Trofimovici, la rândul lui, știa că fiul său deține asemenea informații. Mi se oferise ocazia să citesc și scrisorile lui Petrușa adresate tatălui; scria extrem de rar, cel mult o dată pe an. Numai în ultimul timp, anunțându-și apropiata sosire, trimisese două scrisori aproape una după alta. Toate erau scurte, seci, conținând numai dispoziții, și întrucât tatăl și fiul, după întâlnirea de la Petersburg, adoptaseră maniera la modă de a se tutui, și scrisorile lui Petrușa semănau aidoma acelor vechi dispoziții ale foștilor moșieri trimise din capitală oamenilor de încredere de la curte care le administrau moșiile. Și deodată, aceste opt mii de ruble care îi reveneau ca urmare a propunerii Varvarei Petrovna rezolvau toată încurcătura, ba pe deasupra ea îl făcu să înțeleagă clar că de nicăieri din altă parte ele nu-i pot pica. Bineînțeles, Stepan Trofimovici consimți.

Îndată după plecarea ei trimise să mă cheme, iar față de orice altă vizită inopinată se apără, încuindu-se pentru toată ziua. A și plâns, bineînțeles, și a vorbit frumos, îndelung, încurcându-se mereu; strecură și un calambur din întâmplare, rămânând mulțumit de felul cum l-a plasat, apoi fu cuprins de o formă ușoară de holerină; într-un cuvânt, totul decurse cum trebuie. Apoi el scoase portretul soțioarei sale nemțoaice, decedată cu douăzeci de ani în urmă, și, privindu-l, o imploră jalnic: „Vei putea oare să mă ierți?”. În general îmi făcu impresia că este foarte derutat. De amărăciune am și ciocnit câteva pahare. De altfel, curând el adormi cuprins de un somn ca de prunc. A doua zi dimineața, își legă în mod artistic cravata, se îmbracă cât mai îngrijit, dând mereu târcoale oglinzii; își parfumă batista, dar numai puțin de tot, și în clipa când o zări pe Varvara Petrovna prin fereastră, luă repede o altă batistă, iar pe cea parfumată o ascunde sub pernă.

— Așa, admirabil! îl laudă Varvara Petrovna, auzindu-i consimțământul. În primul rând, este dovada unei hotărâri de cea mai nobilă factură, în al doilea rând, ai dat ascultare glasului rațiunii, de care rareori se întâmplă să ții seama în treburile dumitale particulare. De altfel, nu-i nici o grabă, adăugă ea, examinând nodul cravatei lui albe, deocamdată să păstrezi deplină tăcere, la fel voi face și eu. Curând va fi ziua dumitale de naștere; voi veni împreună cu ea. Organizează seara o masă cu ceai și, te rog, fără băuturi și gustări; de altfel, voi avea eu grijă. Invită-ți prietenii, vom face împreună selecția, în ajun o să stai de vorbă cu ea, dacă va trebui; iar la serata dumitale nu vom anunța sau vom face

un fel de logodnă, ci doar vom lăsa să transpire o aluzie sau poate chiar o să și spunem, dar fără nici un fel de solemnitate. Iar peste vreo două săptămâni veți face și nunta, pe cât se poate fără mult zgomot... Ba o să puteți să și plecați amândoi pentru un timp îndată după cununie, să zicem la Moscova. Poate că voi pleca și eu cu voi... Principalul până atunci e să păstrăm tăcere.

Stepan Trofimovici era uimit, încercă să deschidă vorba cum că ar trebui totuși să vorbească și el cu viitoarea mireasă, dar Varvara Petrovna se năpusti enervată:

— Pentru ce? În primul rând, poate că nici nu va fi nimic...

— Cum să nu fie? murmură mirele uimit la culme.

— Uite așa. Mai văd eu... De altfel, totul se va întâmpla așa cum am spus eu, să n-ai nici o grijă, o pregătesc eu personal. N-are rost intervenția dumitale. Tot ce trebuie spus și făcut va fi spus și făcut, iar dumneata n-ai de ce să te bagi. Pentru ce? În ce scop? Nu te duce nici dumneata personal, și nici scrisori să nu-i scrii. Te rog, nici o mișcare. Și eu voi păstra tăcere.

Nu dădu nici un fel de explicație și plecă vădit indispusă. Se pare că supunerea și graba excesivă a lui Stepan Trofimovici o surprinseseră. Din păcate, el nu înțelegea deloc situația în care se afla și întreaga chestiune nu i se înfățișa și din alte puncte de vedere. Dimpotrivă, începuse să adopte un ton nou, un aer triumfător și ușuratic, își dădea curaj.

— Nimic de zis, îmi place! spunea el oprindu-se în fața mea și desfăcându-și mâinile în lături, ai auzit? Vrea să mă aducă într-o stare, încât în cele din urmă să nu mai consimt. Căci și eu pot să-mi pierd răbdarea și... să nu consimt! „Stai liniștit, zice, n-ai de ce să te duci acolo”, dar de ce, în definitiv, trebuie neapărat să mă însor? Numai pentru că așa i s-a năzărit ei, pentru că i-a venit acest moft caraghios? Doar eu sunt un om serios și aș putea să nu mă supun fanteziilor unei femei trăsните. Eu am anumite îndatoriri față de fiul meu și... față de mine însumi! Fac un sacrificiu, înțelege ea acest lucru? Poate că de aceea am consimțit, că mi s-a urât cu viața și totul îmi este indiferent. Nu se gândește însă că ar putea să mă scoată din sărite și atunci cu adevărat puțin o să-mi pese: mă supăr și refuz. Et enfin le ridicule... Ce vor spune cei de la club? Ce va spune... Liputin? „Poate că nici nu va fi nimic.” Cum îți place?! Dar e culmea culmilor! E ceva... ce înseamnă asta? Je suis un forțat, un Badinguet, un om strâns cu ușa!

În același timp, un fel de infatuare capricioasă și ușuratică străbătea prin toate aceste lamentări și exclamații. În seara aceea iar am golit împreună o sticlură.

Capitolul al treilea.

Păcatele altuia.

I

Cam la o săptămână după aceea, lucrurile începură să ia oarecare amploare.

În treacăt fie zis, în tot cursul acestei săptămâni nenorocite, a trebuit să îndur momente de mare tristețe și chin, rămânând în calitatea mea de

confident intim aproape nelipsit de lângă bietul meu prieten proaspăt logodit. Îl apăsa mai ales un sentiment penibil de rușine, deși în decursul întregii săptămâni n-am dat ochii cu nimeni și am stat în casă singuri, noi doi; se rușina chiar și de mine, ba într-așa hal, încât pe măsură ce mi se destăinuia mai mult, cu atât mai vârtos și tocmai de aceea se arăta mai pornit împotriva mea. Aceeași susceptibilitate bolnăvicioasă îl făcea să creadă că toată lumea, tot orașul era la curent cu situația lui și de aceea se ferea să apară nu numai la club, dar și în cercul amicilor săi mai apropiați. Până și plimbarea lui obișnuită de seara, prescrisă de medic, n-o făcea decât după ce se întuneca de tot, la căderea nopții.

Trecu o săptămână întreagă și el nu știa încă dacă este logodit sau nu și nici nu izbutea să capete în această privință o certitudine oarecare, în ciuda încercărilor sale stăruitoare. Nu dăduse încă ochii cu logodnica ce-i fusese hărăzită și nici nu știa dacă are sau nu o logodnică; nu știa nici măcar dacă era ceva serios în toată întreprinderea aceasta! Varvara Petrovna, nu se știe din ce motive, refuza categoric să-l primească. Iar la una dintre primele lui scrisori (îi trimisese între timp nenumărate scrisori) îi răspunse cu rugămintea formală de a o scuti pentru un timp de orice relații, întrucât este foarte ocupată; și cu toate că ar avea la rândul ei să-i comunice lucruri foarte importante, o să aștepte pentru asta un moment de răgaz, de care nu dispunea acum deloc, și că îl va anunța chiar ea, la timpul potrivit, când anume ar putea s-o viziteze. Cât despre scrisori, îl avertiza că i le va restitui nedesfăcute, pentru că toate acestea nu sunt „decât niște mofturi”. Bilețelul acesta mi-l arătase chiar el și l-am citit personal.

Și cu toate acestea, nici atitudinea ei dură, nici noianul de incertitudini în care se pomenise nu erau nimic în comparație cu frământarea lui principală. Avea o grijă tănuțită care îl chinuia teribil, fără încetare; îl vedeam slăbind la chip pe zi ce trece și pierzându-și tot mai mult curajul. Grija aceasta ascundea motivul rușinii lui covârșitoare despre care nu voia să-mi vorbească nici mie; dimpotrivă, de fiecare dată căuta să se eschiveze, mințindu-mă și recurgând la niște explicații cu totul puerile; ceea ce nu-l împiedica totuși să mă cheme zilnic, neputând să se lipsească nici două ore de prezența mea, care îi devenise necesară aproape ca aerul sau apa.

Comportarea aceasta mă făcea oarecum să mă simt, fără să vreau, atins în amorul meu propriu. Nu e greu de ghicit că eu descifrasem de mult marea lui taină, care pentru mine devenise întru totul străvezie. După convingerea mea nestrămutată de atunci, dezvăluirea acestei taine, a acestei frământări majore a lui Stepan Trofimovici, nu i-ar fi adăugat nimic onoarei lui și, ca om tânăr ce eram, mă cam revolta brutalitatea sentimentelor sale și urâtenia unora dintre bănuielile lui. Într-un moment de pornire și, recunosc, plictisit să-i tot servesc de confident, poate că am mers prea departe cu acuzațiile. Din cruzime căutam să obțin din partea lui o mărturisire, deși admiteam că asemenea mărturisiri, în unele situații, sunt cam dificile. Și el mă înțelegea foarte bine, adică își dădea seama că am priceput totul și că sunt supărat pe el, lucru

pentru care se simțea la rândul său supărat pe mine, adică tocmai pentru faptul că mă supăr pe el și-l înțeleg prea bine. Enervarea mea în cazul de față putea să pară meschină și stupidă; dar izolarea aceasta în doi de multe ori e dăunătoare unei adevărate prietenii. Dintr-un anumit punct de vedere, el vedea just unele aspecte ale situației sale, ba și le definea cu destulă finețe în punctele în care nu considera necesar să se ascundă.

— Ce deosebire colosală! spunea el, lăsând să-i scape uneori câte o confidență despre Varvara Petrovna. Ce deosebire între felul cum era ea înainte vreme, când stăteam de vorbă împreună... Închipuie-ți că pe atunci ea mai știa să discute. Ai putea să mă crezi că avea chiar idei, idei proprii, originale. Acum însă totul s-a schimbat! Zice că toate acestea nu sunt decât vorbărie demodată! Detestă tot ce a fost înainte... A devenit acum un fel de ampoliat, de vechil, o ființă cu inima înăspriată, și e tot timpul supărată...

— Dar de ce să se supere, de vreme ce ai acceptat ce-a vrut? am obiectat eu.

Mă privi cu înțeles.

— Cher ami, dacă nu mă învoiam, s-ar fi supărat teribil, te-ri-bil! Și totuși mai puțin decât acum, după ce am consimțit.

Se arătă foarte satisfăcut de felul cum își formulase constatarea și în seara aceea mai golirăm o sticlută în doi. N-a fost decât o dispoziție de moment; a doua zi îl găsi mai deprimat și mai morocănos decât oricând.

Cel mai mult mă agasa la el faptul că nu se hotăra nici măcar să facă o vizită de rigoare doamnelor Drozdov, de curând sosite în oraș, pentru a reînnoa vechile relații cu această familie, lucru la care râvnea nespus, tânjind aproape zilnic din cauză că nu izbutea să-și realizeze această dorință, mai ales că dorința era reciprocă, de vreme ce, după cum am auzit, întrebaseră și ele de el chiar imediat după sosire. Despre Lizaveta Nikolaevna vorbea cu un entuziasm pentru mine aproape de neînțeles. Era fără îndoială din pricină că-și aducea aminte de dânsa ca despre un copil pe care îl îndrăgise atât de mult odinioară; afară de asta, nu se știe de ce, își închipuia că va afla imediat în preajma ei o salvare de la toate chinurile prezente, ba și rezolvarea îndoielilor lui. Se aștepta să găsească în persoana Lizavetei Nikolaevna o ființă extraordinară. Și totuși nu se ducea s-o vadă, deși nu era zi să nu-și propună s-o facă. Principalul era că și eu însumi țineam mult pe atunci să-i fiu prezentat și nu puteam conta în această privință decât pe Stepan Trofimovici. Încercasem o impresie puternică întâlnind-o deseori pe stradă, bineînțeles, când pleca la plimbare în ținută de amazoană pe un cal superb, însoțită de așa-numita ei rudă, un ofițer chipeș, nepotul decedatului general Drozdov. Orbirea mea naivă n-a ținut decât o singură clipă și curând a trebuit eu însumi să-mi dau seama de caracterul fantezist al visului meu, dar și această clipă existase aievea și de aceea vă puteți închipui cât de revoltat eram uneori pe atunci pe bietul meu prieten pentru încăpățânarea lui de a se izola într-o singurătate absolută.

Toți ai noștri fuseseră chiar de la început înștiințați în mod expres cum că un timp Stepan Trofimovici nu va primi vizite și roagă să fie lăsat într-o absolută singurătate. El insistă ca această înștiințare să fie făcută în scris printr-un fel de circulară, deși eu îl sfătuisem să n-o facă. La rugămintea lui, trecui aproape pe la toți, anunțând pe fiecare că Varvara Petrovna l-a însărcinat pe „bătrânul” nostru (așa îl numeam noi pe Stepan Trofimovici între noi) să-i redacteze o lucrare urgentă și să pună în ordine o corespondență de mai mulți ani; că el s-a încuiat ca să termine această lucrare, iar eu îl ajut etc., etc. Numai pe la Liputin nu apucasem să trec, amânând mereu sau mai bine zis temându-mă să-l vizitez în acest scop. Știam dinainte că el nu va da crezare nici unui cuvânt al meu și negreșit își va închipui că este vorba de un secret păstrat exclusiv față de dânsul, și eram sigur că îndată ce voi pleca de la el va porni prin tot orașul ca să afle tot ce poate și, bineînțeles, să bârfească. În timp ce-mi închipuiam toate acestea, întâmplarea făcu să-l întâlnesc pe neașteptate pe stradă. Constatai cu acest prilej că el de mult aflase vestea de la cei preveniți de mine. Ciudat însă, nu numai că nu manifestă nici un fel de curiozitate și nici nu întrebă despre Stepan Trofimovici, dar dimpotrivă, mă întrerupse chiar el, schimbând subiectul îndată ce încercai să mă scuz de faptul că nu trecusem pe la el mai înainte. E adevărat că avea omul și ce să-mi povestească; era foarte agitat și se bucura de faptul că găsisse în mine un ascultător. Îmi vorbi despre noutățile din oraș, despre sosirea soției guvernatorului „cu noile ei proiecte”, despre opoziția care s-a format la club, despre faptul că toată lumea discută problema ideilor noi și cum se preocupă toți de acest lucru etc., etc. Vorbi astfel cam un sfert de oră și cu atâta haz încât nu mă lăsa inima să mă despart de el. Deși nu puteam să-l sufăr, trebuie să recunosc însă că avea darul de a se face ascultat, mai ales când era foarte furios de ceva. Omul acesta, după părerea mea, era un spion autentic înăscut. Știa în orice clipă toate noutățile de ultimă oră și toate dedesubturile oamenilor din orașul nostru, mai ales sub aspectul lor meschin, și era de mirare în ce grad putea să se pasioneze de niște lucruri care de fapt nu-l priveau deloc, întotdeauna am avut impresia că trăsătura principală a firii sale era invidia. Când i-am spus în aceeași seară lui Stepan Trofimovici despre întâlnirea mea cu Liputin și discuția noastră, el, spre marea mea surprindere, se arătă extrem de emoționat și îmi puse o întrebare absurdă: „Liputin știe sau nu?”. Căutai să-i demonstrez că nu avea cum să se afle așa ceva atât de repede și nici n-ar fi avut de la cine; dar Stepan Trofimovici era de altă părere.

— Mă crezi sau nu, conchise el în cele din urmă în mod neașteptat, dar sunt convins că el nu numai că știe absolut totul până în cele mai mici amănunte despre situația noastră, dar și încă ceva în plus, ceva ce nu cunoaștem nici eu, nici dumneata și probabil nu vom cunoaște niciodată sau o vom afla abia când va fi prea târziu și nu va exista nici o posibilitate de întoarcere...

Tăcui, dar cuvintele acestea mi se părură că au un substrat semnificativ. Timp de cinci zile după aceea nu se mai făcu nici o aluzie între noi despre

Liputin; era limpede că Stepan Trofimovici regreta nespusele fapte de a-și fi dat în vileag, în fața mea, asemenea bănuielei și mărturisiri.

II.

Într-o dimineață, adică la vreo șapte sau opt zile după ce Stepan Trofimovici se învoi să devină mire, pe la ora unsprezece, în timp ce mă grăbeam ca de obicei să ajung la nefericitul meu prieten, mi se întâmplă pe drum un fapt cu totul neprevăzut.

Îl întâlnii pe Karmazinov, „marele scriitor”, cum îl numea Liputin. Îi citisem opera încă din copilărie. Schițele și povestirile lui sunt cunoscute atât de generația trecută, cât și de a noastră; mă pasionau; erau desfătarea adolescenței și tinereții mele. Pe urmă mă cam răcii față de pana lui; nuvelele și romanele cu tendință pe care le scrise mai târziu nu-mi mai plăcură la fel de mult ca operele lui de început, în care găseai atâta poezie sinceră; iar scrierile lui din ultimul timp nu-mi plăceau chiar deloc.

În general vorbind, dacă-mi este îngăduit să-mi exprim aici părerea personală într-o chestiune atât de delicată, toți scriitorii noștri talentați de mâna a doua, pe care opinia publică îi consideră cât timp trăiesc aproape niște genii, nu numai că dispar fără urmă și oarecum dintr-odată din memoria oamenilor din chiar momentul morții, dar se întâmplă ca și în viață fiind încă, odată cu apariția unei noi generații, care ia locul generației lor, adică aceleia în mijlocul căreia s-au afirmat, în mod inevitabil sunt uitați și desconsiderați cu o repeziune neînchipuită. Toate astea se întâmplă la noi, nu știu cum, prea brusc, ca o schimbare de decor în teatru. O! lucrurile se întâmplă în acest caz cu totul altfel decât cum se întâmplă cu un Pușkin, un Gogol, un Molière sau Voltaire, deci cu toți scriitorii aceștia mari care au avut de exprimat ceva nou, al lor, original. Este adevărat că domnii aceștia talentați de mâna a doua, nu știu cum se întâmplă că, ajungând la o vârstă respectabilă, se dezumflă ei înșiși într-un mod cu totul lamentabil, fără să-și dea seama cătuși de puțin de acest lucru. De multe ori se constată că un scriitor căruia i se atribuia o profunzime extraordinară de gândire și de idei, și de la care toată lumea se aștepta la o excepțională influență asupra mișcării societății dă dovadă la sfârșit de atâta anemie și insignifianță în ce privește ideile sale principale, încât nimeni nu mai regretă faptul că a putut atât de repede să se epuizeze. Dar acești bătrâni cărunți nu observă acest lucru și se indignează. Orgoliul lor, tocmai spre sfârșitul activității lor, capătă uneori niște proporții surprinzătoare. Dumnezeu știe ce încep ei să-și închipuie despre propria lor persoană, se cred probabil cel puțin niște semize! Despre Karmazinov se spunea că ține mai mult la relațiile sale cu puternicii zilei și cu societatea înaltă decât la puritatea conștiinței lui. Se mai spunea despre el că era în stare să te întâmpine cu brațele deschise, cu multă amabilitate, să te încânte, să te farmece prin simplitatea și sinceritatea lui, mai ales când avea nevoie de tine în cine știe ce chestiune și bineînțeles dacă în prealabil i-ai fost recomandat de cineva. Dar era de ajuns să apară un cneaz, o contesă, un om de care se temea, că era gata, ba considera drept o datorie sacră a sa, să te ignore pe loc cu cea mai jignitoare

desconsiderare, ca pe o așchie, ca pe o muscă, fără măcar să-ți lase timp să te îndepărtezi de el, închipuindu-și probabil cu toată seriozitatea că procedează după regulile unei bune-cuviințe perfecte. În ciuda unei stăpâniri de sine desăvârșite și a cunoașterii perfecte a bunelor maniere, se spunea că e orgolios până la isterie, încât nu era în stare în nici un fel să-și ascundă susceptibilitățile de autor, chiar și în acele cercuri de societate care prea puțin se interesează de literatură; iar dacă se întâmpla să-l surprindă cineva prin indiferență, se simțea nespus de jignit și căuta cu orice preț să se răzbune.

Cu un an în urmă am citit într-o revistă un articol de el, pretențios și naiv în același timp, în care făcea pe poetul și pe psihologul. Descria naufragiul unui vapor undeva aproape de litoralul insulelor britanice, la care asistasem ca martor ocular, urmărind operațiunile de salvare a supraviețuitorilor și de pescuire a cadavrelor celor înecați. Tot articolul acesta, destul de lung și de stufos, fusese scris exclusiv cu scopul de a-și etala cât mai mult propria-i persoană. Și într-adevăr subtextul apărea evident: „Uitați-vă bine la mine și fiți atenți ce simțeam eu în acele clipe. La ce vă trebuie marea, furtuna și stâncile sau sfărâmurile navei naufragiate? V-am descris eu îndeajuns toate acestea prin pana mea viguroasă. Ce rost are să vă mai uitați la această femeie înecată cu copilul strâns în brațele ei moarte? Admirați mai bine cum n-am putut eu suporta această priveliște și mi-am întors capul. Iată-mă întors cu spatele; mă vedeți? Sunt îngrozit și incapabil să-mi arunc privirea înapoi; acum îmi închid ochii cutremurat, nu e ceva foarte-foarte interesant?”. Când i-am împărtășit lui Stepan Trofimovici părerea mea despre el, Stepan Trofimovici s-a declarat de acord cu mine.

Când se răspândi zvonul cum că în orașul nostru va sosi Karmazinov, eu, bineînțeles, am fost cuprins de o puternică dorință să-l văd și, dacă se va putea, să-l și cunosc. Știam că acest lucru ar fi fost posibil prin Stepan Trofimovici, care fusese cândva prieten cu scriitorul. Și deodată mă pomenesc cu el în față la încrucișarea unor străzi. L-am recunoscut de la prima ochire; îmi fusese arătat cu câteva zile înainte trecând pe stradă în trăsura soției guvernatorului.

Era un om de talie mică, un fel de bătrânel, deși nu avea mai mult de cincizeci de ani, stilat și afectat, cu o față de păpușă, înfloritoare și rumenă, cu părul des, cărunt, răzbind stufos de sub borurile jobenului în cărlionți mărunți, deasupra unor urechi mititele și roz. Acest chip îngrijit nu era cine știe ce frumos, avea buze subțiri și lungi care arătau ca o cută șireată, cu un nas cam gros și niște ochișori mici, vioi, inteligenți. Era îmbrăcat cam vetust, într-o pelerină aruncată pe umeri, cum se poartă de obicei în acest sezon undeva prin Elveția sau Italia de Nord. În orice caz însă toate detaliile mărunte ale vestimentației sale: butonașii de la manșete, gulerașul, năstureii, lornionul de os, atârnat de un șnuruleț subțire negru, inelușul, toate erau așa cum le poartă oamenii îmbrăcați ireproșabil. Sunt sigur că vara el purta niște pantofiori de stofă colorată cu năstureii de sidef încheiați lateral. Când l-am întâlnit, tocmai

se oprise la colțul străzii și se uita în jurul său. Observând că îl privesc cu multă curiozitate, el mă întrebă cu o voce mieroasă, deși cam prea stridentă:

— Permiteți-mi să vă întreb cum aș putea ajunge pe drumul cel mai scurt în strada Bâkov.

— Strada Bâkov? Păi, e aici, aproape de tot, strigai eu cuprins de o emoție subită. Mergeți drept înainte și a doua stradă la stânga.

— Vă sunt foarte recunoscător.

Blestemată să fie această clipă: se pare că m-am intimidat și l-am privit slugarnic! El a remarcat îndată acest lucru, bineînțeles, și-a dat seama pe loc de faptul că știu tot; știu adică cine este el, că i-am citit toate cărțile și îl admir încă din copilărie, că m-am intimidat și că îl privesc cu slugarnică admirație. Îmi zâmbi, dădu încă o dată din cap în semn de salut și porni în direcția pe care i-o arătasem. Nu știu de ce m-am întors și am pornit în urma lui; după cum nu știu nici de ce m-am grăbit ca să-l ajung și să fac alături de el vreo zece pași. Deodată el se opri din nou.

— N-ați putea să-mi spuneți unde pot găsi prin apropiere un birjar? mi se adresă el iar, cu aceeași voce țipătoare. Neplăcut strigăt; urâtă voce!

— Un birjar? Birjarii opresc nu departe de aici... În fața catedralei, acolo staționează birjele, și a fost cât pe-acți să mă reped să chem un birjar. Bănuiesc că tocmai la așa ceva se aștepta el din partea mea. Bineînțeles că mi-am revenit îndată și am rămas pe loc, dar el a remarcat prea bine pornirea mea inițială și acum mă observa cu același zâmbet neplăcut. Și aci s-a întâmplat ceea ce nu voi uita niciodată.

Brusc el scăpă jos pe trotuar minusculul sac pe care îl ținea în mâna stângă. De altfel, nici nu era un săculeț, ci o cutioară sau, mai bine zis, un fel de mică servietă sau, și mai precis, un fel de poșetă, de felul vechilor poșete de damă, de altfel, nici nu știu ce era, dar țin minte numai faptul că m-am repezit, mi se pare, s-o ridic.

Sunt absolut convins că nu am ridicat-o, dar prima mișcare pe care am schițat-o era în afară de orice îndoială; n-aveam cum s-o maschez și de aceea am roșit ca un prost. Șiretul personaj a exploatat imediat această împrejurare și a folosit-o în modul cel mai convenabil.

— Nu vă deranjați, îl ridic singur, zise el cu un zâmbet fermecător, când văzu clar că nu voi ridica săculețul și, luându-și-l singur de pe jos, ca și cum ar fi vrut să preîntâmpine amabilitatea mea, dădu o dată din cap în chip de salut și-și urmă drumul, lăsându-mă aiurit. Era ca și cum i-aș fi ridicat eu obiectul. Timp de vreo cinci minute am stat pe loc, socotindu-mă complet și pe veci dezonorat; dar apropiindu-mă de casa lui Stepan Trofimovici, mă apucă un teribil hohot de râs. Întâlnirea aceasta mi se păru atât de caraghioasă, încât mă decisei imediat să-l distrez pe Stepan Trofimovici mimându-i întreaga scenă.

III.

De data aceasta însă, spre surprinderea mea, îl găsi într-o dispoziție cu totul neobișnuită. Se repezi el, ce-i drept, cu un fel de nerăbdare avidă în întâmpinarea mea, de cum mă văzu apărând în ușă, dornic să audă ce vești îi

aduc, dar mă ascultă cu un aer atât de preocupat, încât la început nici nu înțelegea probabil ce-i spuneam. Însă în clipa când pronunțai numele lui Karmazinov, brusc el își ieși cu totul din fire și izbucni:

— Să nu-mi spui nimic, să nu-i pronunți numele! strigă el aproape cu furie. Cum ți se pare asta?! Poftim, citește! Citește!

Trase unul dintre sertarele biroului și zvârli pe masă trei bucățele de hârtie scrise în grabă cu creionul de Varvara Petrovna. Primul bilețel era datat de alaltăieri, al doilea de ieri, din ajun, iar ultimul era de astăzi, primit cu o oră în urmă; toate conțineau niște naivități privitoare la Karmazinov și trădau neliniștea vanitoasă și orgolioasă a Varvarei Petrovna, provocată de teama că acest Karmazinov ar putea să uite să-i facă o vizită. Reproduc aceste bilețele în ordinea lor cronologică începând cu cel scris acum două zile (exista probabil și alt bilețel, scris acum trei zile, sau poate și un altul scris cu patru zile în urmă):

Dacă el, în sfârșit, te va onora astăzi, nu cumva să-mi rostești, în prezența lui, numele. Nici o aluzie. Nu deschizi vorba și nici nu amintești de mine.

V. S.

Bilețelul de ieri:

Dacă el se va decide, în sfârșit, în dimineața aceasta, să te viziteze, cred că atitudinea cea mai demnă ar fi să nu-l primești. Așa cred eu, nu știu care e părerea dumitale.

V. S.

Bilețelul de astăzi, ultimul:

Sunt convinsă că apartamentul dumitale e plin de gunoaie și de fum de țigări. Ți-i trimit pe Maria și pe Fomușka; într-o jumătate de oră vor face curat și vor pune totul în ordine. Iar dumneata să nu-i împiedici, ci să stai în bucătărie cât timp se deretică. Îți trimit un covor de Buhara și două vase chinezești: de mult intenționez să ți le dăruiesc, și în plus pe Teniers al meu (provizoriu). Vazele ai putea să le așezi pe fereastră, iar pe Teniers atârnă-l în dreapta portretului lui Goethe, peretele acela e mai bine luminat dimineața și tabloul va ieși mai bine în evidență. Dacă el va apărea în sfârșit, primește-l cu o politețe aleasă, dar în conversație caută să-l întreții despre lucruri insignifiante, pe teme științifice, să zicem, și cu aerul omului care abia aseară s-a despărțit de el. Despre mine, nici un cuvânt. Poate că o să trec pe la dumneata către seară.

V. S.

P. S. Dacă nici astăzi nu se prezintă, înseamnă că nu va veni deloc.

Am citit conținutul bilețelelor și am rămas mirat că își făcea atâta sânge rău pentru asemenea fleacuri. Privindu-l întrebător, am observat deodată că, în timp ce eu citeam, apucase să-și schimbe cravata albă de totdeauna cu una roșie. Pălăria și bastonul erau pe masă, iar el avea fața palidă și mâinile-i tremurau.

— Puțin îmi pasă de neliniștile ei! strigă el furios, răspunzând la privirea mea întrebătoare. Je m'en fâche! Îi arde să se tulbure din cauza lui

Karmazinov, dar la scrisorile mele nu răspunde! Iată, poftim, scrisoarea mea nedescăcută pe care mi-a trimis-o înapoi ieri, uite-o aici pe masă, sub carte, sub L'homme qui rit. Ce mă interesează că ea se frământă din cauza lui Ni-kolenka! Je m'en fâche et je proclame ma liberté. Au diable le Karmazinoff! Au diable la Lembke! Vazele le-am ascuns în vestibul, pe Teniers l-am vârat în scrin, iar pe dânsa am somat-o să mă primească imediat. Ai auzit? Am so-ma-t-o! I-am trimis tot așa un bilețel ca și astea, scris cu creionul și nelipit în plic, prin Nastasia, și aștept. Vreau să vorbesc cu Daria Pavlovna personal, s-o aud declarându-mi cu propria ei gură și în fața cerului sau cel puțin în fața dumitale. Vous me seconderez, n'est-ce pas, comme ami et témoin? Nu vreau să roșesc, nu vreau să mint, nu vreau secrete, nu voi admite secrete în această chestiune! Să mi se spună deschis, sincer, omenește, și atunci... atunci poate că voi uimi toată generația prin generozitatea mea... Sunt eu un ticălos, domnul meu? Încheie el brusc, uitându-se furios la mine, ca și cum eu aș fi fost acela care îl consideră ticălos.

L-am rugat să bea puțină apă; nu-l mai văzusem într-o asemenea stare. Tot timpul cât vorbise, alergase de la un colț la altul de-a lungul camerei și deodată se opri brusc în fața mea într-o poză cu totul neobișnuită.

— Îți închipui cumva dumneata, începu el cu un aer de aroganță bolnăvicioasă, măsurându-mă cu privirea din cap până-n picioare și invers, îți închipui cumva că eu, Stepan Verhovenski, nu voi fi capabil să gădesc în mine atâta forță morală ca, luându-mi lădița – lădița mea sărăcăcioasă – și punând-o pe umerii mei slabi, să ies pe poartă și să dispar de aici pentru totdeauna, când așa ceva mi-o vor cere onoarea și marele principiu al independenței? Nu o dată Stepan Verhovenski a avut de înfruntat și de respins despotismul prin mărinimie sufletească, fie chiar și despotismul unei femei smintite, adică despotismul cel mai jignitor și mai cumplit din toate formele de despotism care pot exista pe lume, deși văd că dumneata ți-ai îngăduit, mi se pare, în clipa aceasta să zâmbești la auzul cuvintelor mele, stimate domn! A, dumneata nu crezi că eu voi putea găsi în mine atâta mărinimie, ca să pot să-mi închei existența ca un preceptor în familia unui comerciant sau să mor de foame sub un gard! Răspunde, răspunde imediat: mă crezi sau nu mă crezi capabil?

Dar eu m-am abținut intenționat să-i răspund. Ba m-am și prefăcut că ezit, necutezând să-l jignesc printr-un răspuns negativ, dar neputând să-i răspund nici afirmativ. Exista în toată enervarea aceasta a lui ceva ce categoric mă jignea, dar nu personal, o, nici pe departe! dar... despre aceasta va fi vorba mai târziu.

Fața lui Stepan Trofimovici păli.

— Poate că te plictisești în societatea mea, G-v (numele meu), și-ai fi preferat... să nu mai vii deloc pe la mine? spuse el pe un ton alb, liniștit, care precede de obicei o explozie extraordinară. Am sărit speriat; în aceeași clipă a intrat Nastasia, întinzându-i în tăcere un bilețel pe care era scris ceva cu creionul. Stepan Trofimovici aruncă pe el doar o privire și mi-l zvârli mie. De mâna Varvarei Petrovna erau scrise numai două cuvinte: „Rămâi acasă”.

Stepan Trofimovici își înșfăcă tăcut pălăria și bastonul și părăsi ca o furtună încăperea; mașinal, am pornit și eu după dânsul. Deodată pe culoar se auziră niște glasuri și zgomot de pași. Rămase pe loc trăsnet.

— E Liputin, sunt pierdut! șopti el prinzându-mă de mână.

În aceeași clipă intră Liputin.

IV.

De ce urma să fie pierdut din cauza venirii lui Liputin, eu nu știam; de altfel, nici nu prea dădeam mare importanță cuvintelor sale; atribuiam totul nervilor lui surescitați. Și totuși teama lui mi se păru prea neobișnuită și de aceea hotărâi să fiu atent la ce va urma.

Fie chiar și după felul cum intră, se vedea cât colo că de data aceasta Liputin se simțea îndreptățit să treacă peste orice opreliști, consemne și interdicții. Aducea cu el un domn necunoscut, abia sosit probabil în localitate. Drept răspuns la privirea năucită a lui Stepan Trofimovici, rămas stană de piatră, Liputin strigă tare:

— Îți aduc un musafir, unul nu prea obișnuit! Îmi permit să-ți tulbur singurătatea. Domnul Kirillov, un inginer-constructor remarcabil. Important este că el îl cunoaște îndeaproape pe băiatul dumitale, pe mult stimatul Piotr Stepanovici, și aduce din partea lui un mesaj. Chiar acum a sosit.

— Despre mesaj ai adăugat de la dumneata, observă tăios musafirul, n-am nici un fel de comisioane de îndeplinit, iar pe Verhovenski, într-adevăr, îl cunosc. M-am despărțit de el în gubernia H., acum zece zile.

Stepan Trofimovici îi întinse mașinal mâna, poftindu-l cu un gest să ia loc; se uită la mine, se uită la Liputin și deodată, venindu-și parcă în fire, se așeză repede și el, rămânând totuși, fără să-și dea seama, cu pălăria și bastonul în mână.

— Erai gata să pleci, mi se pare! Mi s-a spus că te simți cam bolnav din cauza prea multor ocupații.

— Da, sunt bolnav și voiam să fac o scurtă plimbare, eu... Stepan Trofimovici se opri, aruncă pe divan pălăria și bastonul și roși.

Între timp, îl examinai la rezezeală pe musafir. Era un om încă tânăr, în vârstă de aproximativ douăzeci și șapte de ani, zvelt și uscățiv; decent îmbrăcat, oacheș, cu fața cam pământie și cu ochi negri fără nici un licăr. Avea un aer îngândurat și absent, vorbea sacadat și întru câtva incorect gramatical, dispunând cuvintele într-o ordine ciudată și mereu încurcându-se când trebuia să formuleze o frază mai lungă. Liputin observă, bineînțeles, că Stepan Trofimovici e foarte speriat, ceea ce-i procură vizibil o mare plăcere. El luă loc pe un scaun împletit pe care îl puse aproape în mijlocul încăperii, ca să se afle la jumătatea distanței dintre gazdă și musafir, care se așezaseră față-n față pe cele două canapele de lângă pereți, de o parte și de cealaltă a camerei. Ochii lui vioi scormoneau plini de curiozitate toate colțișoarele.

— Eu... de mult nu l-am văzut pe Petrușa... V-ați întâlnit în străinătate? izbuti să articuleze Stepan Trofimovici, adresându-i-se musafirului.

— Și aici, și în străinătate.

— Aleksei Nilâci vine direct din străinătate după o absență de patru ani, interveni Liputin, a făcut o călătorie în scop de perfecționare în domeniul specialității sale, iar la noi s-a deplasat cu gândul pe deplin îndreptățit să-și găsească un loc la construcția podului nostru de cale ferată și acum e în așteptarea răspunsului. A cunoscut familia Drozdov, pe Lizaveta Nikolaevna, prin Piotr Stepanovici.

Inginerul ședea cam zgribulit, într-o încordare ursuză și ascultând cu o nerăbdare prost ascunsă. Părea cam iritat.

— Dumnealui îl cunoaște și pe Nikolai Vsevolodovici.

— Îl cunoști și pe Nikolai Vsevolodovici? se informă Stepan Trofimovici.

— Îl cunosc și pe el.

— Eu... cam de mult nu l-am văzut pe Petrușa și... mă simt prea puțin îndreptățit de a mă considera tatăl său... C'est le mot; eu... cum l-ai lăsat?

— Păi, așa l-am lăsat... vine și el, se grăbi să scape iar domnul Kirillov. Hotărât lucru, era cam pornit.

— A, vine! în sfârșit eu... Înțelegeți, de mult nu l-am văzut pe Petrușa! se crampona de această frază Stepan Trofimovici. Aștept acum sosirea sârmanului meu băiat, în fața căruia... o, în fața căruia mă simt atât de vinovat! Adică, propriu-zis, eu vreau să spun că despărțindu-mă atunci de el la Petersburg, eu... într-un cuvânt, eu îl consideram drept un om de nimica, quelque chose dans ce genre. Știți, un băiat cam nervos, foarte sensibil și... fricos, înainte de culcare se închina până-n pământ, făcea semnul crucii și deasupra pernei, ca să nu moară noaptea... Je m'en souviens. Enfin, nici un fel de simț artistic, adică nimic mai elevat, nimic fundamental, măcar un germene de viitoare idee... C'était comme un petit idiot. Dar mi se pare că am deviat, scuzați, eu... m-ați găsit...

— Vorbiți serios că făcea semnul crucii deasupra pernei? se învioră deodată inginerul, vădind un interes deosebit.

— Da, făcea semnul crucii...

— Am întrebat doar așa; continuați.

Stepan Trofimovici îl scrută pe Liputin.

— Vă sunt foarte recunoscător pentru această vizită, dar mărturisesc, eu acum... nu sunt capabil... permiteți totuși să aflu unde locuiți?

— Pe strada Bogoiavlenskaia, în casa Filippov.

— Ah, în aceeași casă unde locuiește și Șatov, remarcai eu involuntar.

— Exact, în aceeași casă, strigă Liputin, numai că Șatov stă sus la mansardă, iar dumnealui s-a instalat jos, la căpitanul Lebeadkin. Dumnealui îi cunoaște și pe Șatov, și pe soția lui Șatov. A cunoscut-o destul de aproape în străinătate.

— Comment? Înseamnă că știți ceva și despre această nefericită căsnicie de ce pauvre ami. Și o cunoașteți și pe această femeie? strigă Stepan Trofimovici cuprins de o emoție neașteptată. Sunteți primul om pe care-l întâlnesc și care a cunoscut-o personal; și dacă...

— Prostii! reteză inginerul roșindu-se brusc. Cum știi dumneata, Liputin, să exagerezi! Nici n-am văzut-o pe soția lui Șatov; doar o singură dată de la distanță și nicidecum de aproape... Pe Șatov da, îl cunosc; dar de ce să adaugi lucruri care nu sunt decât propriile dumitale născociri?

El se răsuci brusc pe divan, puse mâna pe pălărie, apoi iar o lăsă deoparte și, reluându-și poziția de mai înainte, își aținti ochii negri scânteind sfidător asupra lui Stepan Trofimovici. Mi se păru cu totul bizară această enervare subită.

— Scuzați-mă, zise grav Stepan Trofimovici, înțeleg că este vorba despre o chestiune de natură mai delicată...

— Nici un fel de chestiune delicată nu există și cred că e rușinos... Iar cuvântul „prostii” nu vi l-am adresat dumneavoastră, ci lui Liputin, pentru că le scoate de la el. Scuzați-mă, dacă s-a putut înțelege că m-am adresat dumneavoastră. Îl cunosc pe Șatov, dar pe nevastă-sa nu o cunosc deloc... deloc!

— Am înțeles, am înțeles; și dacă am stăruit, e numai pentru că sărmanul nostru prieten îmi este foarte drag, notre irascible ami, și m-a interesat mereu... Omul acesta și-a schimbat radical, după părerea mea, concepțiile de odinioară, poate prea juvenile, dar totdeauna corecte. Și atât de mult țipă astăzi despre notre sainte Russie, încât de mult am socotit necesar să atribui această schimbare din organismul său – nici n-aș vrea s-o consider altfel – unei zguduirii puternice de ordin familial, și anume căsătoriei sale nefericite. Eu, unul, care am studiat temeinic sărmana mea Rusie și o cunosc așa cum îmi cunosc propriul meu buzunar, iar poporului i-am consacrat întreaga mea viață, eu pot să vă asigur ca el nu cunoaște poporul rus și afară de asta...

— Nici eu nu cunosc deloc poporul rus și... nu dispun de timp ca să-l studiez! reteză iar inginerul și iar se răsuci brusc pe divan. Stepan Trofimovici își înghiți vorba la jumătatea frazei.

— Dumnealui studiază, studiază, interveni grăbit Liputin, a și început studiul și a compus un articol deosebit de interesant despre cauzele sinuciderilor devenite atât de frecvente în Rusia și în general despre cauzele care determină creșterea sau diminuarea numărului de sinucideri în societate. A ajuns la niște rezultate uimitoare.

Inginerul se tulbură teribil.

— Nu ai nici un drept, băigui el mânios, n-am scris nici un articol. N-am vreme să mă ocup de prostii. Te-am întrebat în mod confidențial, cu totul întâmplător. Nici nu poate fi vorba despre articol; eu nu public nimic și dumneata n-ai dreptul...

Liputin părea că încearcă o grozavă plăcere.

— Scuzele mele, poate că am greșit denumind opera dumitale literară drept articol. Dumnealui nu face altceva decât să culeagă date și observații; cât privește esența problemei sau, ca să zic așa, latura ei morală, de asta nu se atinge deloc, ba și morala ca atare o respinge integral și împărtășește principiul

cel mai nou, principiul distrugerii universale în vederea binelui final. De pe acum, dumnealui pretinde peste o sută de milioane de capete pentru instaurarea rațiunii în Europa, deci mai mult decât s-a cerut la ultimul Congres al păcii. În această privință, Aleksei Nilâci a mers mult mai departe decât toți ceilalți. Inginerul îl asculta cu un zâmbet palid, disprețuitor. Cam o jumătate de minut domni tăcerea.

— E o prostie crasă, Liputin, zise în sfârșit Kirillov cu oarecare demnitate. Dacă ți-am spus în treacăt câteva puncte, iar dumneata te-ai agățat de ele, mă rog, cum vrei. Dar nu ai nici un drept, pentru că despre aceste lucruri eu nu vorbesc nimănui. Eu detest vorbăria... Dacă există convingeri, pentru mine e clar... iar dumneata ai procedat în mod stupid. Eu nu discut probleme care sunt, pentru mine, soluționate definitiv. Nu suport discuția. Nu vreau să discut niciodată...

— Și poate că faceți foarte bine, nu-l răbdă inima să nu adauge pe Stepan Trofimovici.

— Vă cer scuze, dar aici eu nu sunt supărat pe nimeni, pe nimeni de aici, continuă musafirul cu un fel de febră. Timp de patru ani nu prea am avut contact cu oamenii... În acești patru ani am vorbit foarte puțin, căutând să nu mă întâlnesc cu nimeni, în interesul scopurilor mele, care nu privesc pe nimeni. Patru ani. Liputin a descoperit acest lucru și-și bate joc. Eu înțeleg și nu mă supăr. Nu sunt susceptibil, ci mi-e necaz numai pe libertatea pe care și-o ia. Și dacă nu-mi expun ideile față de dumneavoastră, încheie el brusc cu o privire hotărâtă, n-o fac nu pentru că m-aș teme din partea dumneavoastră de un denunț făcut guvernului; nicidecum; vă rog să nu vă închipuiți cine știe ce prostii în acest sens...

Nimeni nu mai adăugă nimic la aceste cuvinte. Se mulțumiră doar să schimbe priviri. Până și Liputin uită să chicotească.

— Domnilor, regret mult, zise cu hotărâre, ridicându-se de pe divan, Stepan Trofimovici, dar mă simt foarte prost și indispus. Vă rog să mă scuzați.

— A, să plecăm adică, se precipită domnul Kirillov, apucându-și șapca. Foarte bine că ați spus-o, sunt cam uituc.

El se ridică și, cu un aer naiv, se apropie cu mâna întinsă de Stepan Trofimovici.

— Îmi pare rău că dumneavoastră nu vă simțiți bine, iar eu am venit.

— Îți doresc tot succesul la noi, răspunse Stepan Trofimovici cu multa bunăvoință, strângându-i fără grabă mâna. Înțeleg că dacă dumneata, după cum a reieșit din cuvintele dumitale, ai stat atât de mult în străinătate, evitând, pentru scopurile dumitale, societatea oamenilor și ai uitat Rusia, atunci, desigur, ne vei privi pe noi rușii neaoși, fără să vrei, cu mirare, după cum și noi la fel te vom privi pe dumneata. Mais cela passera. Într-o singură privință însă nu prea sunt dumirit: vrei să construiești podul nostru și în același timp declari că ești pentru principiul distrugerii universale. Nu-ți vor îngădui să construiești podul nostru!

— Cum? Cum ați spus... ei drăcie! strigă uimit Kirillov și deodată izbucni într-un râs senin și voios. Pentru o clipă fața lui căpătă cea mai copilărească expresie, care mi se păru că i se potrivea foarte mult. Liputin își freca mâinile entuziasmat de remarcă spirituală a lui Stepan Trofimovici. Iar eu pur și simplu mă minunam: de ce se speriasse Stepan Trofimovici într-atât de Liputin și de ce strigase „sunt pierdut”, când i-a auzit glasul?

V.

Ne opriserăm cu toții în pragul ușii. Era acel moment când gazdele și musafirii schimbă grăbiți ultimele și cele mai amabile cuvinte, iar apoi se despart mulțumiți.

— Dumnealui a fost ursuz astăzi, strecură iar Liputin, oarecum în treacăt, părăsind camera. A avut cu căpitanul Lebeadkin un schimb de cuvinte cam tari. Căpitanul Lebeadkin își croiește zilnic superba lui surioară, care e nebună, cu cravașa, cu o veritabilă nagaică căzăcească; în fiecare dimineață și în fiecare seară. Din cauza asta, Aleksei Nilâci s-a mutat în clădirea anexă, ca să nu asiste la aceste execuții. Așadar, la revedere.

— O bate pe sora sa? O nebună? Cu cravașa? strigă Stepan Trofimovici, ca și cum l-ar fi șfichiuit chiar pe el cineva cu cravașa. Care soră? Care Lebeadkin?

Frica de adineauri părea că îl cuprinde iar în această clipă.

— Lebeadkin? Un căpitan în retragere; înainte se intitula numai locotenent-major...

— Dar nu mă interesează gradul lui! Ce fel de soră? Dumnezeule... dumneata ai spus... Lebeadkin? Păi, am avut noi unul Lebeadkin...

— Exact acela, Lebeadkin al nostru, țineți minte, la Virghinski?

— Păi, acela n-a fost prins cu bancnote false?

— Uite că s-a întors; de trei săptămâni aproape și în niște împrejurări cu totul speciale.

— Păi, este un ticălos!

— Ca și cum la noi n-ar putea exista și un ticălos? rânji deodată Liputin, iar ochisorii lui neastâmpărați păreau că îl pipăie pe Stepan Trofimovici.

— Ah, Dumnezeule, nu despre asta vorbeam eu... deși în ceea ce privește ticăloșii sunt complet de acord cu dumneata, mai ales cu dumneata. Și mai departe, mai departe? Ce-ai vrut să spui cu asta? Că doar dumneata negreșit ai vrut să spui ceva prin asta!

— Păi, ce să fie, niște fleacuri... că adică acest căpitan, după toate aparențele, a plecat atunci de la noi nu tocmai pentru hârtiuțele false, ci numai pentru a o găsi pe această surioară a sa, care se zice că se ascundea de el într-un anumit loc; și uite acum a adus-o și asta-i tot. Ce v-ați speriat atâta, Stepan Trofimovici? De altfel, și eu o spun luându-mă după pălăvrăgeala lui de bețivan, când e treaz nu prea vorbește despre asta. E un om foarte irascibil și, ca să zic așa, un militar cu veleități estetice, atâta doar că de un prost-gust uluitor. Iar surioara asta a lui nu numai că e nebună, dar e și șchioapă. Cică ar fi sedus-o și dezonorat-o cineva, iar pentru asta domnul Lebeadkin, de mult

timp încoace, anual stoarce de la seducător niște bănuți, un fel de bir drept compensație pentru jignirea nobilă care i-a fost adusă, cel puțin așa reiese din bâiguierile lui; iar eu așa cred, că nu sunt decât niște vorbe de bețivan. Se laudă! De altfel, treburile astea de obicei costă mai ieftin, în ce privește însă banii, este absolut adevărat că el are destui; acum o săptămână și jumătate, zece zile, umbla încălțat pe picior gol, fără ciorapi, iar acum am văzut cu ochii mei că dispune de sute de ruble. Surioara lui are zilnic niște crize, țipă, iar el „o cheamă la ordine”, folosind cravașa. Femeia, zice, trebuie ținută la respect. Nu înțeleg cum de se împacă cu toate astea Șatov, care locuiește la etaj. Aleksei Nilâci n-a stat alături de ei decât trei zilișoare, îl cunoaște din Petersburg, dar acum s-a mutat în atenansă din cauza gălăgiei.

— E adevărat? se adresă Stepan Trofimovici inginerului.

— Vorbești cam mult, Liputin, murmură acesta mânios.

— Mereu taine, secrete! De unde reușiți să adunați atâtea taine și secrete?! strigă Stepan Trofimovici fără a se stăpâni. Inginerul se încruntă, roși, ridică din umeri și dădu să plece.

— Aleksei Nilâci i-a smuls chiar cravașa din mână și frângând-o a aruncat-o pe fereastră afară, s-au certat groaznic, adăugă Liputin.

— De ce trâncănești, Liputin, e absurd, ce rost are? se întoarse brusc Aleksei Nilâci.

— Dar de ce să ascundem, din modestie, cele mai generoase înclinații ale unui suflet nobil, adică ale sufletului dumitale, că despre al meu nu poate fi vorba?

— Ce stupide sunt toate acestea... și absolut nelalocul lor... Lebeadkin este un prost și cu totul nesperios, iar pentru acțiune, chiar inutil, ba... și dăunător. Ce rost are să pălăvrăgești atâta? Eu plec.

— Ce rău îmi pare! strigă Liputin cu un zâmbet senin. Altfel v-aș fi distrat, Stepan Trofimovici, cu încă o istorioară. Chiar și venisem cu gândul acesta ca să v-o spun, deși probabil că ați și auzit-o. Ei bine, să lăsăm pe altădată, Aleksei Nilâci e foarte grăbit... La revedere. Iar cu Varvara Petrovna mi s-a întâmplat ceva foarte nostim, m-a amuzat teribil; alaltăieri a trimis special să mă cheme; să te prăpădești de răs, nu altceva. La revedere.

Aci însă Stepan Trofimovici pur și simplu se năpusti asupra-i ca un apucat: își înfipse degetele în umerii lui, îl întoarse brutal și îl împinse înapoi în cameră, silindu-l să se așeze pe scaun. Liputin de data asta părea că-și pierduse cumpătul.

— Chiar așa, zău! încep eu primul, uitându-se cu fereală la Stepan Trofimovici, fără să se miște de pe scaun. Mă pomenesc deodată chemat și întrebat „confidențial” cam ce părere aș avea eu personal: este sau nu este în toate mințile Nikolai Vsevolodovici? Cum să nu te cuprindă mirarea?

— Ai înnebunit! bâigui Stepan Trofimovici și deodată păru că își iese din sărite. Liputin, dumneata știi prea bine că ai venit aici numai și numai ca să torni o mârșăvie în genul dumitale și... poate că ceva și mai rău!

Dintr-odată îmi veni în minte presupunerea lui cum că Liputin știe despre chestiunea noastră nu numai mai mult decât noi, dar și niște lucruri pe care nu le vom afla niciodată.

— Vai de mine, Stepan Trofimovici! bolborosi Liputin, ca și cum s-ar fi speriat grozav. Cum vă închipuiți...

— Ajunge! Dă-i drumul! Te-aș ruga foarte mult, domnule Kirillov, să te întorci și dumneata ca să fii de față, te rog! Așezați-vă. Iar dumneata, Liputin, binevoiește să ne spui totul deschis și clar... fără nici un fel de ocolișuri și subterfugii!

— Dacă aș fi știut că acest lucru o să vă impresioneze atât de mult, nici n-aș fi început. Eu, unul, am crezut că știți totul de la Varvara Petrovna!

— Nimic de acest gen n-ai crezut dumneata! Începe dar, începe îți spun!

— Vă rog numai să vă așezați și dumneavoastră; cum aș putea să stau pe scaun în timp ce dumneavoastră o să umblați atât de agitat în fața mea... Nu se cade.

Stepan Trofimovici reuși să se stăpânească și se lăsă grav în fotoliu. Inginerul își propti încruntat privirea în pământ. Liputin se uita la ei savurând momentul.

— Păi, cum să încep... m-ați zăpăcit de tot...

VI

— Cu totul pe neașteptate, acum trei zile, mă pomenesc cu trimisul dumneaei: vă poștește, adică, să veniți mâine la ora douăsprezece. Vă puteți închipui? Mi-am lăsat toate treburile și ieri, exact la amiază, mă înfățișez la dânsa. Sunt introdus direct în salon; aștept un minut și o văd că apare; mă poștește să iau loc pe scaun, iar dânsa se așază în fața mea. Stau și nu-mi vine a crede ochilor; știți doar cum m-a tratat întotdeauna! A început direct, fără nici un ocol, după maniera ei de totdeauna: „Îți aduci aminte, zice, că acum patru ani Nikolai Vsevolodovici, fiind bolnav, a avut câteva manifestări ciudate, încât tot orașul rămăsese perplex, până când totul s-a lămurit. Una dintre aceste fapte te privea direct pe dumneata. Nikolai Vsevolodovici ți-a făcut atunci la insistența mea o vizită, după ce s-a însănătoșit. Știu de asemenea că el și înainte de asta stătuse în câteva rânduri de vorbă cu dumneata. Spune-mi deschis și sincer, dumneata... (aici ea ezită un pic) dumneata cum l-ai găsit atunci pe Nikolai Vsevolodovici... cum l-ai considerat în general... ce părere ți-a făcut atunci și... ce crezi acum? ...”.

Aci dânsa s-a încurcat de tot, încât a tăcut aproape un minut întreg; apoi deodată s-a înroșit. M-am speriat grozav. Și iarăși a început pe un ton n-aș zice înduioșător, pentru că nu i se potrivește deloc, ci foarte, foarte convingător:

„Vreau, zice, să mă înțelegi bine, fără putința vreunei erori. Am trimis acum după dumneata pentru că te consider un om perspicace și inteligent, capabil să faci o observație exactă (vă închipuiți ce complimente!), înțelegi desigur și faptul că-ți vorbește o mamă... Nikolai Vsevolodovici a trecut în viața lui prin anumite situații ingrate și numeroase încercări ale sortii. Toate acestea, zice, s-ar putea să se fi răsfrânt asupra stării lui de spirit. Bineînțeles, nici nu poate fi vorba,

zice, de nebunie, așa ceva este absolut exclus! (Cuvinte rostite cu multă fermitate și mândrie.) Dar e posibil să fi intervenit ceva bizar, anormal, o deviere în felul lui de a gândi, o înclinație de a privi lucrurile într-un mod aparte, neobișnuit (sunt exact cuvintele ei și m-am mirat, Stepan Trofimovici, cu câtă precizie știe Varvara Petrovna să înfățișeze o situație. De! O femeie de o inteligență superioară!) Eu cel puțin, zice, am observat la el o anumită stare de neliniște permanentă și o tendință spre înclinații stranii. Dar eu sunt mamă, iar dumneata un om din afară, cu alte cuvinte capabil, cu inteligența dumitale, să-ți formezi o părere mai obiectivă. Așadar te implor (exact așa a fost spus: te implor) să-mi spui tot adevărul, fără nici un fel de eschivări sau reticențe. Și dacă îmi vei promite totodată să nu uiți nicicând că ți-am vorbit în mod confidențial, vei putea conta din parte-mi în viitor întotdeauna pe dorința constantă de a-ți dovedi recunoștința mea, oricând îmi va sta în putere”. Ei, ce ziceți de asta?!

— Ceea ce spui... dumneata e atât... e atât de stupefiant... bâigui Stepan Trofimovici, încât eu, pur și simplu, nu te cred...

— Dați-mi voie, dați-mi voie! Gândiți-vă numai, reluă Liputin, ca și cum nici nu l-ar fi auzit pe Stepan Trofimovici, în ce hal de tulburare și neliniște a trebuit să se afle dânsa, dacă a ajuns să se adreseze cu asemenea întrebare și de la o înălțime ca a ei unui om ca mine, ba coborându-se până la a-mi solicita ca totul să rămână secret. Ce poate să însemne asta? O fi primit ceva vești neașteptate despre Nikolai Vsevolodovici?

— Eu nu cunosc... nici un fel de vești... de câteva zile nici n-am văzut-o, dar... permite-mi să-ți spun... se bâlbâi Stepan Trofimovici, adunându-și cu greu gândurile, permite-mi să-ți spun, Liputin, că dacă ți s-o fi încredințat un lucru confidențial, iar dumneata acum în fața tuturor...

— Absolut confidențial! Să mă trăsnească Dumnezeu, dacă eu... Faptul că aici... ce are a face? Doar nu suntem niște străini; să-l luăm, de pildă, chiar și pe Aleksei Nilâci...

— Nu împărtășesc deloc părerea dumitale; fără îndoială noi trei, care suntem de față, vom păstra secretul, dar de dumneata, al patrulea, eu mă tem și n-am nici o încredere!

— Dar cum se poate? Păi, eu sunt cel mai interesat, că doar mi s-a promis o recunoștință veșnică! Iar eu tocmai voiam în privința aceasta să vă atrag atenția asupra unui fapt foarte curios, așa zice mai curând psihologic decât pur și simplu curios. Aseară, sub impresia convorbirii cu Varvara Petrovna (vă puteți închipui desigur ce impresie a făcut asupra mea), m-am adresat lui Aleksei Nilâci, luându-l pe departe, cu o întrebare discretă: dumneata, i-am zis, l-ai cunoscut și înainte pe Nikolai Vsevolodovici, și în străinătate, și la Petersburg; ce părere ai despre inteligența și capacitățile lui? Și dumnealui mi-a răspuns foarte laconic, după cum are obiceiul, că adică este un om de o inteligență subtilă și cu o judecată sănătoasă. Dar n-ai observat cumva în decursul anilor, zic, o oarecare deviere de idei sau o anumită tendință în felul său de a gândi sau oarecare semne, ca să spun așa, de nebunie? Cu

alte cuvinte am repetat întrebarea Varvarei Petrovna. Și, închipuiți-vă, Aleksei Nilâci căzu deodată pe gânduri, se încruntă exact ca acum și zise: „Da, zice, uneori mi s-a părut că are în el ceva ciudat”. Notați totodată că dacă Aleksei Nilâci a putut să rămână cu o impresie de ceva straniu, ce putea să fie în realitate?

— Este adevărat? se întoarse Stepan Trofimovici către Alexei Nilâci.

— N-aș fi vrut să vorbesc despre asta, răspunse Aleksei Nilâci, ridicând deodată capul cu ochii scânteietori. Eu aș vrea să-ți contest dreptul, Liputin. N-ai nici un drept în cazul de față să te referi la mine. Nici când nu ți-am spus părerea mea personală. Deși l-am cunoscut la Petersburg, dar e prea mult de atunci, și cu toate că l-am întâlnit recent, de fapt îl cunosc prea puțin pe Nikolai Stavroghin. Te rog să mă excluzi din cauză și apoi... toate acestea aduc foarte mult a clevetire.

Liputin își desfăcu brațele asemeni unui inocent ultragiatic.

— Clevetitor! Poate chiar spion? Îți vine ușor, Aleksei Nilâci, să mă critici, excluzându-te complet din cauză. Dar n-ai să mă crezi, Stepan Trofimovici, că până și Lebeadkin – un om pare-se cum nu se poate mai prost... încât ți se face și rușine să spui cât de prost este; cunoaștem cu toții comparația rusească, care indică gradul maxim în această privință – ei bine, până și el se consideră jignit de Nikolai Vsevolodovici, cu toate că îl admiră pentru ascuțimea lui de spirit. „Sunt uimit, zice, de acest om: de acest șarpe foarte subtil” (proprile lui cuvinte). Iar eu (tot sub influența convorbirii de ieri și după ce am stat de vorbă și cu Aleksei Nilâci) îi zic: cum crezi, căpitane, ce părere ai dumneata: este scrântit sau nu șarpele dumitale foarte subtil? Ei bine, n-o să mă credeți, dar parcă l-aș fi ars pe neașteptate pe la spate cu biciul; pur și simplu a sărit în sus: „Da, zice... da, zice, numai că faptul acesta nu poate să influențeze...”; ce anume să influențeze, n-a mai spus-o; și imediat după aceea s-a îngândurat atât de amarnic, atâta s-a îngândurat, încât și beția i-a zburat din cap. Ședeam împreună în cărciuma lui Filippov. Și abia peste o jumătate de oră mă pomenesc că izbește deodată cu pumnul în masă: „Da, zice, poate să fie și scrântit, numai că faptul acesta nu poate influența...” și iar n-a mai spus ce nu poate influența. Bineînțeles, eu vă relatez acum doar un rezumat al conversației, dar ideea în sine este clară; pe oricine ai întreba, toți ajung să creadă la fel, deși poate că înainte nimănui nici nu-i trecuse prin cap acest gând: „Da, zic ei, e nebun; e foarte deștept, dar poate că e și nebun”.

Stepan Trofimovici părea că meditează adânc.

— Și cine l-a pus la curent pe Lebeadkin?

— În privința aceasta binevoiți să-l întrebați pe Alexei Nilâci, care chiar acum m-a făcut aici în fața dumneavoastră spion. Eu sunt spion, nu știu nimic, iar Aleksei Nilâci știe toate dedesubturile și tace.

— Eu nu știu nimic sau nu știu mare lucru, răspunse cu aceeași enervare inginerul. Dumneata îi dai lui Lebeadkin să bea, ca după ce l-ai îmbătat să afli. Și pe mine dumneata m-ai adus aici ca să afli nu știu ce, ca să mă faci să vorbesc. Prin urmare, ești un spion!

— Nu l-am îmbătat încă, de altfel nici nu merită el o asemenea cheltuială, cu toate tainele lui, care nu reprezintă pentru mine nici atâta interes, nu știu dacă și pentru dumneavoastră. Dimpotrivă, el face risipă de bani, deși acum douăsprezece zile venise la mine să-mi ceară cincisprezece copeici; el îmi dă mie să beau șampanie și nu eu lui. Dar stați că mi-ați sugerat o idee, pentru că dacă va fi nevoie, va trebui să-l îmbăt și anume ca să aflu și poate că într-adevăr reușesc să aflu... micile voastre secrete, se oțări cu răutate Liputin.

Stepan Trofimovici se uita nedumerit la cei doi puși pe ceartă. Amândoi se divulgau reciproc și fără menajamente. M-am gândit atunci că Liputin l-a adus pe acest Aleksei Nilâci tocmai cu scopul de a-l atrage într-o discuție, necesară lui, printr-o a treia persoană, maniera lui preferată.

— Aleksei Nilâci îl cunoaște prea bine pe Nikolai Vsevolodovici, continuă el enervat, dar nu vrea să vorbească. Iar la întrebarea dumneavoastră despre căpitanul Lebeadkin, pot să vă spun că el l-a cunoscut înaintea noastră, la Petersburg, cu vreo cinci sau șase ani în urmă, în acea perioadă obscură, dacă se poate spune astfel, din viața lui Nikolai Vsevolodovici, când el nici nu intenționa să ne fericească cu prezența lui aici. E de presupus că pe atunci prințul nostru își alesese la Petersburg un anturaj de cunoscuți destul de bizar. Cam în același timp a făcut cunoștință și cu Aleksei Nilâci, se pare.

— Ia seama, Liputin, te previn că Nikolai Vsevolodovici intenționează să vină curând pe aici și că el nu e omul care să se lase călcat pe bătătură.

— Păi, ce poate să aibă cu mine? Eu sunt primul care strigă în gura mare că este un om de o inteligență subtilă și rafinată, și pe Varvara Petrovna ieri în același sens am reușit s-o liniștesc, „Însă, zic, în ce privește firea, temperamentul lui, n-aș putea să garantez”. La fel și Lebeadkin spunea ieri: „Din cauza firii lui, zice, am avut de suferit”. Ehe, Stepan Trofimovici, vă vine ușor să strigați că mă tot țin de clevetiri și de intrigi și, notați-vă bine, toate acestea mi le spuneți după ce m-ați tras de limbă și cu ce curiozitate încă. Însă Varvara Petrovna a pus ieri punctul pe i: „Dumneata, zice, erai personal interesat în acest caz, de aceea mă adresez dumatăle”. Păi, sigur! Despre ce fel de scopuri ascunse mai poate fi vorba, când a trebuit să înghit din partea Excelenței sale o jignire personală în public! Nu vi se pare că am motive suficiente să mă interesez și nu numai de dragul bârfei? Astăzi îți strânge mâna, iar a doua zi te miri de ce și cum, pentru ospitalitatea ta, te pălmuește în fața întregii societăți onorabile, numai fiindcă așa i-a plăcut dumnealui. Din prea mare huzur o face! Iar principalul la oameni ca el e femeia:ăștia sunt fluturi de noapte și cocoșei voinicoși! Coconași cu aripioare, în chip de antici amorași, crăișori r la Peciorin, mâncători de inimi! Vă vine ușor să vorbiți, Stepan Trofimovici, holtei inveterat, să mă faceți bârfitor din cauza Excelenței sale. Dar ia să fiți căsătorit, pentru că și astăzi sunteți un om chipeș, și să vă luați o tânără frumușică! Parcă vă văd atunci cum încuiați ușile și vă baricadați toată casa de teama prințului nostru! Ce să mai vorbim de altceva, uite aceeași mademoiselle Lebeadkina, bătută acum cu cnutul. De n-ar fi ea nebună și șchioapă, apoi zău c-aș crede că tocmai ea este victima pasiunilor fantelui

nostru și de aceea a avut de suferit căpitanul Lebeadkin, „jignit în demnitatea sa familială”, cum se exprimă el. Atâta doar că nu prea corespunde gustului rafinat al Excelenței sale, deși, oho, nici asta n-ar fi pentru el o piedică. Orice fruct e bun câteodată, numai să-i pice în mână într-o anumite dispoziție... Iată, dumneata vorbești de bîrfă, păi, numai eu sunt acela care bate toba când se știe că urlă tot orașul, iar eu nu fac altceva decât să ascult și să dau din cap, zicând ca ei și ținând hangul: acest lucru, după câte știu eu, nu este interzis.

— Urlă tot orașul, adică despre ce?

— Adică vreau să spun că țipă căpitanul Lebeadkin, beat fiind, prin tot orașul; păi, nu e ca și cum piața întregă ar țipa? Ce vină am eu? Îmi arăt interesul numai printre prieteni, pentru că mă consider aici totuși ca între prieteni, ne cuprinse el într-o privire plină de candoare. Iată un caz, de pildă: Excelența sa ar fi expediat încă din Elveția printr-o domnișoară foarte, foarte onorabilă și, ca să zic așa, orfană modestă, pe care am onoarea s-o cunosc, trei sute de ruble pentru a-i fi transmise căpitanului Lebeadkin. Iar Lebeadkin, ceva mai târziu, a primit o știre dintre cele mai exacte, nu spun de la cine, dar tot de la o persoană foarte, foarte onorabilă, și deci o știre absolut exactă, că i s-au trimis o mie de ruble și nu trei sute! ... Așadar, s-a revoltat Lebeadkin, domnișoara respectivă m-a frustrat de șapte sute de ruble și nu este exclus să reclame acești bani pe cale polițienească, așa cel puțin amenință el și țipă în gura mare prin tot orașul...

— E o ticăloșie, ceea ce faci dumneata e o ticăloșie, sări deodată inginerul.

— Păi, chiar dumneata ești acea persoană foarte onorabilă, care i-a confirmat lui Lebeadkin, din partea lui Nikolai Vsevolodovici, că i s-au trimis o mie de ruble și nu trei sute. Și mi-a spus-o însuși căpitanul Lebeadkin, fiind beat.

— E... e o confuzie groaznică. O fi greșit careva... E absurd, și din partea dumitale e o ticăloșie! ...

— Păi, și eu aș vrea să cred că este absurd și ascult cu mare mâhnire, pentru că, orice s-ar spune, e amestecată aici o domnișoară foarte onorabilă, în primul rând cu aceste șapte sute de ruble și în al doilea prin vădite raporturi de intimitate cu Nikolai Vsevolodovici. Dar ce-l costă pe Excelența sa că-și bate joc de o fată sau de nevasta altuia, cum a procedat în cazul meu? Dă peste un om plin de generozitate și îl pune să acopere cu numele său cinstit păcatele altuia. N-am pățit și eu la fel? Că doar despre mine vorbesc...

— Ferește-te, Liputin! se săltă în fotoliu Stepan Trofimovici și păli.

— Să nu-l credeți, să nu-l credeți! Careva s-a înșelat, iar Lebeadkin e un bețiv... strigă inginerul emoționat la culme. Totul se va lămuri, iar eu nu mai pot... și consider că e o josnicie... și destul, destul!

Părăsi în fugă încăperea.

— Dar ce faci? Vin și eu cu dumneata! se agită Liputin, sărind din locul său și alergând după Aleksei Nilâci.

VII.

Stepan Trofimovici rămase un minut pierdut pe gânduri: mă privi nu știu cum fără să se uite la mine, își luă pălăria, bastonul și ieși încet din cameră. Îl urma ca adineauri. Ieșind pe poartă, el observă că-l însoțesc și îmi spuse:

— Da, ai putea fi martorul... de l'accident. Vous m'accompagnez, n'est-ce pas?

— Stepan Trofimovici, nu cumva vrei să te duci acolo? Gândește-te ce-ar putea să se întâmple!

Cu un zâmbet pierdut și jalnic, un zâmbet de rușine, de exasperare, și în același timp de ciudat extaz, el îmi șopti oprindu-se pentru o clipă:

— N-o să mă căsătoresc ca să acopăr „păcatele altuia”!

Atâta am așteptat. În sfârșit acest cuvânt tainic fusese rostit. După o săptămână întregă de fereală și echivocuri, el îmi revela gândirea sa secretă. Pur și simplu mi-am ieșit din fire:

— Cum e cu puțință să admiți chiar și posibilitatea unui gând atât de murdar... atât de meschin, dumneata, Stepan Verhovenski, cu inteligența dumitale rafinată, cu inima dumitale generoasă și... înainte chiar de a fi intervenit Liputin!

Îmi rezezi o privire scurtă și, fără a răspunde, porni pe drumul său. N-am vrut să-l las singur. Voiam să atest toate astea, în versiunea mea, în fața Varvarei Petrovna. L-aș fi iertat, dacă i-ar fi dat crezare numai lui Liputin, din cauza moliciunii sale de caracter, acum însă era limpede că el ajunsese la asemenea gânduri înainte de a-l fi auzit pe Liputin, iar Liputin nu făcuse altceva decât să-i confirme bănuielile și să toarne gaz pe foc. Nu ezitase o clipă să suspecteze o fată chiar din prima zi, fără să aibă măcar un temei oarecare, fie chiar și de natura impulsurilor lui Liputin. Procedeu despotice al Varvarei Petrovna și-l explica numai prin dorința ei disperată de a acoperi păcatele aristocratice ale neprețuitului ei Nicolas printr-o căsătorie cu un om onorabil! Tare aș fi vrut în acel moment să-și primească pedeapsa meritată pentru aceasta.

— O! Dieu qui est și grand et și bon! O, cine mă va liniști! strigă el făcând încă vreo sută de pași și oprindu-se brusc.

— Să ne întoarcem îndată înapoi și vă explic eu tot! strigai tare, întorcându-l cu fața spre casă.

— El este! Stepan Trofimovici, dumneata ești? Dumneata? se auzi lângă noi un glas sonor, tănăr și melodios.

Fără să fi observat cum, în fața noastră răsări deodată o călăreață, Lizaveta Nikolaevna, cu însoțitorul ei nelipsit. Își opri calul.

— Dar vino, vino mai repede! îl chemă ea cu voce cântătoare și veselă. De doisprezece ani nu te-am văzut și totuși te-am recunoscut... se poate să nu mă recunoști?

Stepan Trofimovici îi apucă mâna întinsă și o sărută cu adorație. O privea ca într-o rugă nesfârșită, nefiind în stare să pronunțe nici un cuvânt.

— M-a recunoscut și e bucuros! Mavriki Nikolaevici, el este extaziat că mă vede! Dar de ce n-ai venit de atâta timp, două săptămâni încheiate? Tanti a

vrut să mă facă să cred că dumneata ești bolnav și că nu poți fi deranjat; dar eu eram convinsă că tanti nu spune adevărul. Am bătut din picior, am tunat și împotriva dumitale, dar voiam neapărat, neapărat ca dumneata să faci primul pas și de aceea n-am trimis să te cheme. Dumnezeule, dar nu s-a schimbat deloc! Îl cerceta cu ochi scânteietori, aplecându-se pe șa. E chiar ridicol cum nu s-a schimbat deloc! Ba nu, greșesc, i-au apărut niște riduri, multe riduri în colțul ochilor și pe obraji, și fire de păr cărunt, însă ochii sunt aceiași! Dar eu m-am schimbat mult? M-am schimbat? De ce taci mereu și nu spui nimic?

Îmi răsări în minte în acea clipă ceea ce auzisem povestindu-se, cum că era aproape să se îmbolnăvească atunci când a fost dusă la Petersburg la vârsta de unsprezece ani și că mereu plângea și întreba de Stepan Trofimovici.

— Dumneata... eu... bâiguia el acum cu vocea sugrumată de bucurie, chiar cu o clipă înainte strigasem: „Cine mă va liniști!” și a răsunit vocea dumitale... Socot că a intervenit o minune et je commence à croire.

— En Dieu? En Dieu, qui est l'î-haut et qui est și grand et și bon? Vezi, toate prelegerile dumitale le țin minte pe de rost. Mavriki Nikolaevici, de-ai ști ce putere de credință îmi insufla el en Dieu, qui est și grand et și bon! Dar îți aduci aminte despre povestirea cum a descoperit Columb America, cum au strigat cu toții: „Pământ, pământ!”? Dădaca Aliona Frolovna spune că după aceea eu toată noaptea am aiurat și am strigat prin vis: „Pământ, pământ!”. Îți mai aduci aminte cum mi-ai povestit istoria prințului Hamlet? Dar cum mi-ai descris felul în care sunt transportați bieții emigranți din Europa în America? Și nu era adevărat, am aflat eu pe urmă cum erau transportați; dar ce frumoasă mi se părea atunci această minciună, Mavriki Nikolaevici, aproape mai frumoasă decât orice adevăr! De ce te uiți așa la Mavriki Nikolaevici? Este omul cel mai bun și cel mai devotat din lumea întreagă, și dumneata trebuie neapărat să-l îndrăgești, ca pe mine! Il fait tout ce que je veux. Dar, dragul meu Stepan Trofimovici, înseamnă că ești iarăși nefericit, dacă în plină stradă ai putut striga cine te va liniști? Ești nefericit, nu-i așa? Nu-i așa?

— Acum sunt fericit...

— Te nedreptățește tanti? continuă ea fără să asculte. Aceeași tanti rea, nedreaptă și veșnic neprețuită pentru noi! Dar îți mai aduci aminte cum te aruncai în brațele mele în parc și eu te consolam și plângeam; nu trebuie să te temi de Mavriki Nikolaevici; el știe totul, totul despre dumneata, de mult, și ai putea să plângi pe umărul lui cât ai vrea, și el va sta cât va trebui! ... Ridică-ți puțin pălăria, dă-o jos de tot pentru o clipă, întinde capul, saltă-te în vârful picioarelor ca să te sărut pe frunte, ca atunci la despărțire, când ne-am luat rămas-bun pentru ultima dată. Vezi, domnișoara aceea ne privește și ne admiră de la fereastră... Ei hai, mai aproape, mai aproape. Dumnezeule, cum a încărunțit!

Și, aplecându-se mai mult pe șa, ea îl sărută pe frunte.

— Ei, acum să mergem la dumneata acasă! Știu unde locuiești. Îndată, peste o clipă, voi veni la dumneata. Eu prima am să-i fac încăpățânatului meu

vizita, iar după aceea o să te aduc cu forța pentru toată ziua la noi. Mergi, așadar, și pregătește-te să mă întâmpini.

Și fata porni în goana calului însoțită de cavalerul ei. Ne-am întors. Stepan Trofimovici se așază pe divan și izbucni în plâns.

— Dieu! Dieu, exclamă el, enfin une minute de bonheur! Nu trecură nici zece minute și ea apărură, după cum făgăduise, însoțită de Mavriki Nikolaevici al ei.

— Vous et le bonheur, vous arrivez en même temps! se ridică el s-o întâmpine.

— Poftim un buchet; l-am luat de la madame Chevalier, are flori toată iarna pentru domnișoarele care își serbează onomastica. Ți-l prezint și pe Mavriki Nikolaevici, faceți cunoștință. Am vrut să aduc în loc de buchet o plăcintă, dar Mavriki Nikolaevici m-a asigurat că n-ar fi în spiritul obiceiurilor rusești.

Acest Mavriki Nikolaevici era un căpitan de artilerie, de vreo treizeci și trei de ani, un domn înalt, frumos, cu o ținută de o corectitudine ireproșabilă; cu o față impunătoare și la prima vedere chiar severă, cu toată bunătatea lui uimitoare, de o mare delicatete și de care oricine rămânea convins chiar din primele clipe de cunoștință. De altfel, era cam taciturn, părea foarte calm și nu căuta să lege prietenie cu orice preț. Mulți pe urmă au susținut la noi că era cam mărginit, dar nu prea aveau dreptate.

Nu voi încerca să descriu frumusețea Lizavetei Nikolaevna. Tot orașul vuia despre frumusețea ei, deși unele dintre doamnele și domnișoarele noastre se arătară indignate, nefiind de acord cu această apreciere. Erau printre ele și persoane care începuseră chiar s-o urască pe Lizaveta Nikolaevna, în primul rând pentru mândria ei: Drozdovii aproape că nici nu începuseră să facă seria vizitelor de rigoare, și asta fusese considerată drept jignire, deși de vină era starea bolnăvicioasă în care se afla într-adevăr Praskovia Ivanovna. În al doilea rând, o urau pentru faptul că era ruda soției guvernatorului; în al treilea rând, pentru că zilnic se plimba călare. În orașul nostru până astăzi n-au existat amazoane; era firesc deci ca apariția Lizavetei Nikolaevna, călare, mai ales după ce nici nu făcuse vizitele așteptate, să fie considerată o sfidare a societății. De altfel, toată lumea aflase deja că plimbările călare îi fuseseră prescrise de medic, ceea ce oferea un prilej bine-venit să se discute cu destul venin despre constituția ei bolnăvicioasă. Și într-adevăr era bolnavă. Ceea ce se observa la ea de la prima vedere era o stare neconținută de surescitare nervoasă, maladivă. Vai! sârmana suferea mult și explicația se găsi abia ulterior. Acum, amintindu-mi trecutul, n-aș mai putea susține că era o frumusețe deosebită, cum mi se păruse atunci. E posibil chiar să nu fi fost deloc frumoasă. Înaltă, subțirică, dar zveltă și puternică, ea surprindea chiar prin neregularitatea trăsăturilor feței. Avea ochii dispuși oblic, ca la calmuci; era palidă, cu pomeți destul de pronunțați, brună și slabă la față, și totuși chipul acesta avea ceva care atrăgea și subjugă! O forță neînțeleasă se făcea simțită în privirea scânteietoare a ochilor ei negri; văzând-o, îți apărea „ca o învingătoare făcută anume pentru a

învinge”. Părea mândră, ba uneori chiar arogantă; nu știi dacă reușea vreodată să fie bună; dar știi foarte bine că voia și se forța să fie cât de cât bună. În firea ei sălășluiau desigur multe năzuințe frumoase și puternice înclinații spre acțiuni generoase; dar totul în firea ei părea că-și caută mereu un echilibru pe care nu și-l găsea, totul era ca într-un haos, ca într-o agitație, într-un zbucium. Nu este exclus că își impunea rigori excesive față de ea însăși și nu găsea niciodată destulă forță ca să-și satisfacă aceste exigențe.

Se așază pe divan și își plimbă privirea prin cameră.

— De ce oare în asemenea clipe mă cuprinde tristețea? Lămurește-mă dumneata, care ești un savant. Toată viața mea m-am gândit ce fericită și bucuroasă o să fiu când am să te revăd și când îmi voi aduce aminte de toate și uite că acum parcă nici n-aș fi bucuroasă, deși te iubesc... O, Doamne, are portretul meu atârnat pe perete! Dă-mi-l să-l văd; da, mi-aduc aminte; mi-aduc aminte!

Un excelent portret în miniatură, pictat în acuarelă, al Lizei la vârsta de doisprezece ani îi fusese trimis lui Stepan Trofimovici de către Drozdovi din Petersburg, cu vreo nouă ani în urmă. De atunci atârna permanent pe unul dintre pereții camerei lui.

— Eram eu într-adevăr un copil atât de drăguț? E chiar chipul meu?

Ea se ridică cu portretul în mână și se privi în oglindă.

— Ia-l mai repede, strigă ea restituindu-i portretul, nu-l mai atârna acum; după ce voi pleca; nu vreau să-l privesc. Ea își reluă locul pe divan. O viață s-a scurs, a început alta, apoi astălaltă s-a scurs, a început a treia și așa fără sfârșit. Toate capetele parcă sunt tăiate cu foarfecile, vezi ce lucruri învechite îți spun, și totuși cât adevăr conțin ele!

Surâzând, ea se uită la mine; de câteva ori mă privise până atunci, dar Stepan Trofimovici, din cauza emoției, uitase că îmi promisese să mă prezinte.

— Dar de ce portretul meu atârna la dumneata sub niște pumnale? Și de ce ții atâtea pumnale și săbii?

Într-adevăr, pe acel perete avea, nu știu de ce, două iatagane încrucișate, iar deasupra o veritabilă sabie de cerchez. Punând această întrebare ea mă privi drept în față, încât mă simții ispitit să-i răspund eu, dar mă reținui. Stepan Trofimovici se dumiri în sfârșit să mă prezinte.

— Am auzit, am auzit, zise ea, și sunt încântată. Maman a auzit și ea multe despre dumneata. Faceți cunoștință cu Mavriki Nikolaevici. E un om admirabil. Mi-am și făcut despre dumneata o idee cam caraghioasă: ești confidentul lui Stepan Trofimovici, nu-i așa?

Roșii.

— O, iartă-mă, te rog, cuvântul nu e deloc potrivit; nu-i nicidecum caraghios, ci așa... (ea roși și se simți încurcată). De altfel, de ce să-mi fie rușine de vreme ce ești un om admirabil? Mavriki Nikolaevici, e timpul să plecăm! Stepan Trofimovici, peste o jumătate de oră să fii negreșit la noi. Doamne, câte avem de vorbit! Acum voi fi eu confidenta dumitale și vom sta de vorbă despre toate, înțelegi?

Stepan Trofimovici tresări speriat.

— O, Mavriki Nikolaevici știe tot, să nu-ți fie jenă de el!

— Dar ce anume știe?

— Ce-i cu dumneata? strigă ea uimită. A, vezi! E deci adevărat că ele fac din asta ceva secret. N-am vrut să cred. Și pe Dașa o ascund. Adineauri, tanti nu m-a lăsat să mă duc la Dașa, spunând că o doare capul.

— Dar... cum de-ai aflat?

— O, Doamne, așa cum a aflat toată lumea. Mare lucru!

— Chiar toată lumea? ...

— Bineînțeles! E adevărat, mama a știut mai întâi de la Aliona Frolovna, dacădaca mea; iar dacădaca auzise de la Nastasia, care a venit în fugă să ne spună. I-ai vorbit probabil Nastasiei? Ea susține că i-ai spus chiar dumneata.

— Eu... într-adevăr i-am spus o dată... bâigui Stepan Trofimovici, roșindu-se până în vârful urechilor, dar... așa prin aluzii... j'étais și nerveux et malade et puis...

Ea izbucni în hohote.

— Și întâmplându-se să-ți lipsească în acel moment un confident, s-a nimerit să apară Nastasia, ce vrei mai mult! Nastasia are o puzderie de cumetre prin oraș! Dar nu te mai necăji atâta; lasă-i să știe, chiar e mai bine așa. Vino așadar cât mai repede, noi luăm masa devreme... Da, era cât pe-aci să uit, și se așeză iar. Ce vreau să te întreb, ce reprezintă acest Șatov?

— Șatov? E fratele Dariei Pavlovna...

— Știu că-i este frate, vai ce om ești! îl întrerupse ea cu nerăbdare. Vreau să știu ce fel de om e!

— C'est un pense-creux d'ici. C'est le meilleur et le plus irascible homme du monde...

— Am auzit și eu că e nu știu cum, cam ciudat. De altfel, nu despre asta e vorba. Mi s-a spus că știe trei limbi, cunoaște și engleza, și se pricepe la lucrări literare. În cazul acesta, aș avea pentru el destul de lucru; am nevoie de un colaborator, și cu cât mai repede, cu atât mai bine. Cum crezi, va accepta să-i dau niște lucrări sau nu? Mi-a fost recomandat...

— O, desigur, et vous ferez un bienfait...

— Nu ca să fac bienfait, am nevoie chiar eu de un ajutor.

— Îl cunosc destul de bine pe Șatov, intervenii eu, și dacă mă împuterniciți să-i transmit, chiar în clipa aceasta m-aș duce la el.

— Transmite-i să vină la mine mâine la ora douăsprezece. Admirabil! Mulțumesc. Mavriki Nikolaevici, ești gata?

Și plecară. Eu, bineînțeles, mă pregătii să alerg îndată la Șatov.

— Mon ami! mă ajunse din urmă în pridvor Stepan Trofimovici. Să vii negreșit la mine pe la ora zece sau unsprezece, când mă întorc. Mă simt atât de vinovat față de dumneata și... față de toți, față de toți.

VIII.

Pe Șatov nu-l găsii acasă; mai trecui pe la el peste vreo două ore, tot nu venise. În sfârșit, pe la ora opt revenii, crezând că o să-l găsesc sau, dacă nu,

să-i las un bilețel; nu era acasă. Locuința lui era încuiată; știam că stă singur și că nu are pe nimeni în serviciul său. Mă gândii atunci să cobor, la căpitanul Lebeadkin, ca să-l întreb despre Șatov; dar și aici găsii ușa încuiată, nici țipenie de om și nici vreo lumină la fereastră, ca și cum casa era pustie. Trecui cuprins de curiozitate prin fața ușii lui Lebeadkin, sub influența celor auzite mai deunăzi. În cele din urmă mă hotărâi să trec mâine, mai devreme. De altfel, nici nu puneam mare nădejde pe bilețel; Șatov putea să nu-l ia în considerare, îndărătnic și sfios cum era. Blestemându-mi acest insucces și dând să ies pe poartă, îl întâlnii pe neașteptate pe domnul Kirillov; se întorcea acasă și el cel dintâi mă recunosc. Întrucât el primul deschise vorba, îi povestii în câteva cuvinte că aș fi vrut să-i las lui Șatov un bilețel.

— Vino cu mine, zise el. Aranjez eu totul.

Îmi adusei aminte că, după spusele lui Liputin, el ocupase în dimineața aceea atenansa de lemn din curte. În acest pavilion, prea încăpător pentru un singur om, stătea și o bătrână surdă, care se îngrijea de locuință. Proprietarul ținea o cârciumă într-o clădire nouă situată pe o altă stradă, iar bătrâna, se pare o rudă a lui, rămăsese să supravegheze casa cea veche. Camerele din pavilion păreau destul de curate, dar tapetele erau vechi și murdare. Încăperea în care intrarăm era mobilată cu niște vechituri de toate felurile, adunate la întâmplare: două măsuțe pentru jocul de cărți, o comodă de frasin, o masă imensă de brad luată cine știe din ce izbă sau bucătărie, niște scaune și o canapea cu spetezele în gratii și cu perne tari de piele; într-un colț se afla o icoană, în fața căreia bătrâna aprinsese o candelă, iar pe pereți atârneau două portrete mari în ulei, întunecate de vreme: unul al decedatului împărat Nikolai Pavlovici, făcut, judecând după cum arăta, încă din deceniul al treilea al veacului; altul, al unui arhieru.

Domnul Kirillov aprinse o lumânare și scoase din valiza sa aflată într-un colț, cu lucrurile încă nedesfăcute, un plic, un bastonaș de ceară și un sigiliu personal de cristal.

— Introdu bilețelul dumitale în acest plic, lipește-l și scrie numele adresantului.

Încercăi să obiectez că nu e nevoie, dar la insistența lui procedai cum îmi spuse. După ce scrisei adresa, pusei mâna pe șapcă.

— Aș fi vrut să-ți ofer un ceai, zise el. Mi-am cumpărat din oraș ceai. Nu dorești?

Nu-l refuzai. Curând bătrâna aduse ceaiul, adică un imens ceainic plin cu apă clocotită, un ceainic mic cu multă esență de ceai, două căni mari de lut, cu ornamente destul de rudimentare, un colac și o farfurie adâncă, mare, plină de zahăr căpățână fărâmat în bucăți.

— Îmi place ceaiul. Noaptea. Mult, zise el. Mă plimb prin cameră și beau ceai; până-n zori. În străinătate, noaptea, n-ai cum să bei ceai.

— Te culci spre ziuă?

— Întotdeauna; și de mult; mănânc foarte puțin; mă țin mai mult cu ceai. Liputin este șiret, dar nerăbdător.

Mă miră faptul că era dispus să stea de vorbă; hotărâi să profit de acest moment.

— Adineauri s-au produs niște încurcături neplăcute, zisei eu. El se încruntă.

— E o prostie; niște fleacuri. De altfel, toate nu sunt decât niște fleacuri, deoarece Lebeadkin e mereu beat. Nu i-am spus lui Liputin așa ceva, ci doar i-am explicat că este o prostie; pentru că acela e denaturat. Liputin are multă fantezie și pe temeiul acestor prostii a construit un edificiu întreg. Ieri încă l-am crezut pe Liputin.

— Iar astăzi pe mine? râsei eu.

— Păi, dumneata cunoști acum totul. Liputin ori este prea slab, ori e nerăbdător, ori e primejdios, ori... invidios. Ultimul cuvânt mă surprinse.

— De altfel, ai înșirat atâtea calificative, încât este exclus să nu i se potrivească vreunul.

— Dacă nu chiar toate la un loc.

— Tot ce se poate. Liputin e un adevărat haos! E adevărat că adineauri a mințit zicând că intenționezi să scrii o lucrare?

— Da' de ce să fi mințit? se încruntă el iar, lăsând privirea în pământ.

Îmi cerui scuze, căutând să-l asigur că nu vreau să-l trag de limbă. El roși.

— A spus adevărul; scriu. Dar nu are nici o importanță. Tăcurăm timp de un minut; și deodată, pe fața lui apăru același zâmbet de odinioară, un zâmbet de copil.

— Cât despre capete, el singur a născocit chestia asta inspirându-se dintr-o carte, chiar el mi-a spus-o; și înțelege prost ce i se spune; eu nu urmăresc decât să aflu cauza pentru care oamenii nu se hotărăsc să se sinucidă; atâta tot. Dar nici asta n-are importanță.

— Cum nu se hotărăsc? Nu sunt destule sinucideri?

— Prea puține.

— Găsești într-adevăr?

El nu-mi răspunse, se sculă și începu să se plimbe îngândurat prin cameră.

— Ce-i reține pe oameni, după părerea dumitale, să se sinucidă? îl întrebai eu.

Mă privi distrat, căutând parcă să-și aducă aminte despre ce vorbiserăm.

— Eu... Încă nu știu prea bine... Două prejudecăți îi rețin, două lucruri; numai două; unul mic și neînsemnat, celălalt foarte important. Dar și cel mic este totodată foarte mare.

— Care să fie acel lucru mic?

— Durerea.

— Durerea? Să fie chiar așa de important... În cazul de față?

— O importanță de prim ordin. Există două categorii: unii se sinucid fie din pricina unei mari depresiuni, fie dintr-o pornire furioasă, fie că sunt nebuni, fie cine să-i mai înțeleagă de ce... Aceștia o fac brusc. Nu prea se

gândesc la durere, ci o fac instantaneu. Iar alții o fac rațional, aceștia meditează mult și îndelung.

— Cum? Există și oameni care se sinucid rațional?

— Foarte mulți. Dacă n-ar fi existat prejudecăți, numărul lor ar fi fost și mai mare; toți.

— Ei, chiar toți?

El tăcu.

— Dar nu există și metode de a muri fără durere?

— Închipuiește-ți, se opri el în fața mea, închipuiește-ți un pietroi de mărime imensă, de mărimea acestei case, pietroiul acesta atârnă deasupra capului dumitale; dacă va cădea asupra dumitale, pe cap, vei simți durerea?

— O piatră cât o casă? E înfricoșător, firește.

— Nu-i vorba de frică; vei simți durerea sau nu?

— O piatră cât un munte, un milion de puduri? Bineînțeles că nu mai poate fi vorba de durere.

— Dar să te afli cu adevărat în situația aceasta, știind că această piatră atârnă realmente deasupra capului dumitale, îți va fi negreșit o frică grozavă, că îți va provoca durere. Oricărui savant, oricărui medic, oricât de mare, tuturor o să le fie frică. Știind că nu vor simți nici o durere, totuși vor suferi de frică, cu gândul că o să-i doară.

— Dar cauza cealaltă, cea mare?

— Lumea de dincolo.

— Adică pedeapsa?

— Indiferent ce. Lumea de apoi; lumea de apoi, ca atare.

— Dar nu există atei, care nu cred deloc în lumea de apoi?

Și de data aceasta îmi lăsă întrebarea fără răspuns.

— Poate că judeci după dumneata personal?

— Nimeni nu poate judeca decât după el însuși, zise el roșind. Libertatea deplină va veni abia atunci când omului îi va fi absolut egal dacă trăiește sau dacă nu trăiește. Iată scopul final.

— Scopul? Dar atunci poate că nimeni nu va mai dori să trăiască?

— Nimeni, zise el hotărât.

— Omul se teme de moarte fiindcă ține la viață, așa înțeleg eu lucrurile și este un imperativ al firii.

— Este o lașitate și tocmai aici se ascunde toată minciuna! Ochii îi scânteiară. Viața este suferință, viața este spaimă și omul e nefericit. Acum totul nu-i decât suferință și frică. Acum omul ține la viață, pentru că ține la suferință și la frică. Așa este construită acum lumea. Acum viața i se înfățișează omului în chip de suferință și frică, aici e toată minciuna. Astăzi omul încă nu este om adevărat. Va veni un om nou, fericit și mândru, omul căruia îi va fi absolut indiferent dacă va trăi sau nu; acesta va fi omul nou. Cine va învinge suferința și frica acela va deveni el însuși Dumnezeu. Iar celălalt Dumnezeu nu va mai exista.

— Prin urmare, celălalt Dumnezeu există după părerea dumitale?

— Nu există, dar e prezent. În piatră nu există suferință, dar în frica de piatră suferința există. Dumnezeu este suferința fricii de moarte. Cine va învinge suferința și frica va deveni el însuși Dumnezeu. Atunci va veni o viață nouă, va fi un om nou, totul va fi nou... Atunci istoria se va împărți în două: de la gorilă până la distrugerea dumnezeirii și de la distrugerea dumnezeirii până la...

— Până la gorilă?

— ...până la transformarea fizică a Pământului și a omului. Omul va deveni Dumnezeu și se va transforma fizicește. Și lumea se va transforma, și interesele se vor transforma, și concepțiile, și sentimentele. Cum crezi, se va schimba atunci omul fizicește?

— Dacă îi va fi totuna să trăiască ori să nu trăiască, atunci se vor sinucide probabil cu toții și aceasta va fi poate singura schimbare.

— N-are nici o importanță. Vor ucide minciuna. Oricine râvnește la libertatea supremă trebuie să aibă cutezanța de a se sinucide. Cine are curajul să se sinucidă, acela a dezvăluit taina minciunii. Dincolo de aceasta nu există libertate; totul e în asta, iar mai departe nu există nimic. Cine îndrăznește să se sinucidă, acela este Dumnezeu. Astăzi oricine poate să facă așa ca Dumnezeu să nu existe și nimic să nu existe. Dar nimeni încă n-a făcut-o niciodată.

— Au existat milioane de sinucigași.

— Dar nu au făcut-o pentru asta; mereu cu teamă și nu în acest scop. Nu pentru a ucide frica. Cine se va sinucide numai pentru a ucide frica, acela îndată va deveni Dumnezeu.

— Numai să aibă timp, remarcai eu.

— N-are importanță, răspuse el cu o mândrie calmă, aproape cu dispreț. Îmi pare rău că ai aerul de a lua spusesele mele în răs, adăugă el după o jumătate de minut.

— Iar mie mi se pare ciudat că azi-dimineață erai atât de enervat, iar acum ești foarte calm, deși vorbești cu multă pasiune.

— Azi-dimineață? Azi-dimineață totul era ridicol, răspuse el surâzând. Nu-mi place să mă cert și nu râd niciodată, adăugă el trist.

— Într-adevăr, nu-ți petreci prea vesel noapțile bând ceai.

M-am ridicat și am pus mâna pe șapcă.

— Crezi, zâmbi el puțin cu mirare, dar de ce? Nu, eu... eu nu știu, zise el încurcat, nu știu cum e la alții, deși simt că nu pot să fiu ca toată lumea. Toți ceilalți se gândesc la un lucru, apoi trec imediat cu gândul la alt lucru. Eu nu pot să mă gândesc și la altceva; o viață întreagă mă gândesc numai la un singur lucru. Dumnezeu m-a chinuit toată viața, conchise el brusc cu o surprinzătoare expansivitate.

— Scuză-mă că te întreb, cum se face că nu vorbești prea corect rusește? E posibil ca în cei cinci ani cât ai stat în străinătate să fi uitat?

— Ți se pare că vorbesc incorect? Nu știu. Nu, nu pentru că am stat în străinătate. Toată viața mea am vorbit așa... Mi-e absolut egal.

— Încă o întrebare, ceva mai delicată: te cred când spui că nu ai dorința să te întâlnești cu oamenii și că prea puțin stai de vorbă cu ei. Atunci de ce te-ai angajat în discuție cu mine?

— Cu dumneata? Te-am văzut azi-dimineață stând acolo așa de cuminte și... dar n-are nici o importanță... semeni mult cu fratele meu, foarte mult, extraordinar, bâigui el roșind; a murit acum șapte ani; fratele meu mai mare; foarte mult.

— Probabil că a avut o influență puternică asupra concepțiilor dumitale.

— Nu, nu, vorbea puțin; aproape deloc. Voi transmite bilețelul dumitale.

Mă conduse cu felinarul aprins până la poartă ca s-o încuie în urma mea. „E dement, firește”, conchisei în sinea mea. În fața porții avusei o nouă întâlnire.

IX.

Nici nu apucaj să pășesc peste pragul înalt al porțiței, când m-am pomenit brusc că o mână puternică mă înșfacă de piept.

— Care ești, bă? urlă o voce. Prieten sau dușman? Mărturisește!

— E de-al nostru, de-al nostru! se auzi glasul pițigăiat al lui Liputin. Este domnul G-v, un tânăr cu educație clasică și cu relații în cea mai aleasă societate.

— Îmi place, dacă e cu societatea clasi... vra să zică, fo-o-arte cult... căpitanul în rezervă Ignat Lebeadkin, în serviciul omenirii și al prietenilor... dacă sunt devotați, dacă sunt devotați, canaliile.

Căpitanul Lebeadkin, o namilă de om gras, voinic, cu părul creț, roșu la față și foarte beat, abia se ținea pe picioare în fața mea și cu greu izbutea să rostească cuvintele. De altfel, îl mai văzusem și înainte.

— Dar ăsta?! zbieră el iarăși, observându-l pe Kirillov, care încă nu plecase cu felinarul său; dădu să ridice pumnul, dar îndată îl lăasă jos.

— Te iert pentru erudiție! Ignat Lebeadkin, ceel-mai-cult...

Muiată-n focul dragostei adevărate, Plesni grenadă-n pieptul lui Ignat.

Și ciungul, bietul, plânge ne-ncetat.

Brațu-i pierdut la Sevastopol, în cetate.

— Cu toate că n-am fost la Sevastopol și nici nu sunt ciung, dar cum îți place rima?! se îndesa el în mine, duhnind a băutură.

— Dumnealui n-are timp, n-are timp, trebuie să ajungă acasă, încerca să-l convingă Liputin, mâine îi va transmite totul Lizavetei Nikolaevna.

— Lizavetei! ... zbieră căpitanul iar. Așteaptă, nu pleca! O altă variantă:

Ea galopează mândră ca o stea, Cu alte mândre amazoane lângă ea;

De sus din șa, copila îmi zâmbește, Aris-to-cra-tica-i zâmbire mă vrăjește.

— Asta se numește: Stelei-amazoane. Spune dacă nu e un adevărat imn!

E un imn, dacă nu ești un măgar! Proștii nu înțeleg! Stai! se agăță el de paltonul meu, simțind că încerc din răspuțeri să ies prin porțiță. Transmite că eu sunt un cavaler al onoarei, iar pe Dașka... pe Dașka, eu cu două degete... e o iobagă și să nu îndrăznească...

Aici el își pierdu echilibrul și se prăbuși, deoarece mă smucii cu toată forța din mâinile lui, pornind în goană pe stradă. Liputin se luă și el după mine.

— O să-l ridice Aleksei Nilâci. Nici nu știi ce am aflat eu chiar acum de la dânsul? îmi vorbi el grăbit. Ai auzit stihurile? Ei bine, aceste stihuri către „Steaua-amazoană” le-a pus într-un plic, cu gândul să i le trimită mâine Lizavetei Nikolaevna sub propria-i semnătură. Ce zici de asta?

— Pariez că dumneata l-ai îndemnat.

— Pierzi pariul! râse în hohot Liputin. E îndrăgostit, e îndrăgostit ca un motan și când mă gândesc că a început prin a o urî. Prinsese atâta ură pe Lizaveta Nikolaevna pentru faptul că se plimbă călare, încât o beștelea în gura mare, în plină stradă; și cu ce vorbe porcești! Chiar acum două zile a apostrofat-o pe când trecea; din fericire, ea nu l-a auzit. Și deodată vine astăzi cu aceste stihuri! Știi că și-a pus în gând să riște o cerere în căsătorie? Îți spun foarte serios!

— Mă mir de dumneata, Liputin, ești nelipsit oriunde se ivește vreo mârșăvie și peste tot se simte mâna dumitale, i-am aruncat eu în față, cuprins de furie.

— Nu ți se pare ca te cam întreci cu măsura, domnule G-v? Nu cumva ți s-a strâns inimioara la gândul unui rival, ai?

— Ce-ai spus? zbierai eu oprindu-mă.

— Și uite că drept pedeapsă n-am să-ți spun nimic mai mult! Și ai fi vrut desigur să mai auzi! De pildă, faptul că acest nerod, astăzi, nu mai este un simplu căpitan, ci un moșier din gubernia noastră, ba și un moșier destul de important, pentru că Nikolai Vsevolodovici i-a vândut zilele trecute toată moșia lui cu cele două sute de suflete, și te rog să mă crezi că nu mint! Abia acum am aflat, dar din sursa cea mai sigură. Mai departe n-ai decât să-ți frământți creierul cât vrei; mai mult nu-ți spun nimic; la revedere!

X.

Stepan Trofimovici mă aștepta cu o nerăbdare aproape isterică. Se întorsese de mai bine de o oră. Îl găsii într-o stare vecină cu ebrietatea; în primele cinci minute, în orice caz, crezui într-adevăr că este beat. Din păcate, vizita la Drozdovi îl zdruncinase complet.

— Mon ami, mi-am pierdut firul... Lise... Îl iubesc și îl respect pe acest înger ca și altădată; exact ca și altădată; mi se pare însă că au așteptat vizita mea numai și numai ca să afle de la mine câte ceva, adică pur și simplu să mă descoasă și după aceea, pe-aci ți-e drumul... Așa este.

— Cum de nu ți-e rușine?! strigai eu indignat.

— Dragul meu, de aici încolo eu sunt absolut singur. Enfin, c'est ridicule, închipuiește-ți că și acolo toate astea sunt împănate cu mistere. Să le fi văzut cum s-au năpustit asupra mea ca să afle ce-a fost cu nasul și cu urechea aceea, ba și despre nu știu ce istorii din Petersburg. Abia aici au aflat ele pentru prima dată despre isprăvile lui Nicolas de acum patru ani: „Erai aici, ai văzut tot, este adevărat că e nebun?”. Și de unde s-a pornit această versiune,

nu înțeleg. De ce anume Praskovia ar vrea negreșit să se dovedească că Nicolas e nebun? Și vrea acest lucru, îl vrea femeia aceasta cu orice preț! Acest Maurice sau cum îl cheamă, Mavriki Nikolaevici, brave homme tout de même, să nu fie cumva în favoarea lui? Dar mai ales după ce a scris de la Paris ea cea dintâi către cette pauvre amie... Enfin, această Praskovia, cum o numește cette chère amie... e un tip, e aceeași nemuritoare Korobocika a lui Gogol; numai că e o Korobocika rea, e o Korobocika îndrăcită și la niște proporții infinit mai hiperbolice.

— Păi, atunci o s-avem de-a face cu o adevărată ladă, dacă zici că e de proporții hiperbolice?

— Ei bine, să zicem doar într-o oarecare măsură, e totuna; numai să nu mă întrerupi pentru că totul mi se învâрте în cap. Și-au dat drumul acolo într-un mod oribil; în afară de Lise, pe care n-o auzi decât „tanti” și „tanti”; dar Lise e șireată și mă bate gândul că și aici se ascunde ceva. Numai mistere, însă relațiile cu bătrâna s-au cam încordat. Cette pauvre tante, e adevărat, le cam tiranizează pe toate... iar acum s-a amestecat și această soție a guvernatorului, și lipsa de respect din partea societății, și „lipsa de considerație” din partea lui Karmazinov; și, colac peste pupăză, ideea aceasta despre nebunie, ce Lipoutine, ce que je ne comprends pas, și aud că și-a înfășurat capul cu un prosop îmbibat în oțet, iar noi o mai sâcâim cu lamentările și scrisorile noastre... Vai, cum am mai chinuit-o în asemenea împrejurări! Je suis un ingrat! Închipuiește-ți, mă întorc acasă și găsesc din partea ei o scrisoare; citește, citește! Vai, ce urât a fost din partea mea.

Îmi întinse scrisoarea primită abia atunci de la Varvara Petrovna. Părea că regretă dispoziția ei lapidară, categorică, de dimineață: „Rămâi acasă”. Tonul scrisorii era acum politicos, dar la fel de hotărât și de laconic. Pentru a treia zi, duminică, îl poftea pe Stepan Trofimovici să vină la dânsa fix la ora douăsprezece, sfătuiindu-l să-l aducă pe careva dintre prietenii lui (în paranteză figura numele meu). La rândul ei, se angaja să-l invite pe Șatov, în calitatea lui de frate al Dariei Pavlovna. „Poți obține din partea ei un răspuns definitiv, ești mulțumit? Această formalitate îți lipsea atâta?”

— Observă această frază enervantă de la sfârșit despre formalitate. Biata, biata de ea, prietena mea de o viață întregă! Mărturisesc, această hotărâre neașteptată în ce privește soarta mea mă cam deprimase... Mărturisesc că tot mai speram, dar acum tout est dit și eu îmi dau seama că totul s-a sfârșit; c'est terrible. O, dacă n-ar mai veni niciodată această duminică, ci ar rămâne totul ca altădată; veneai dumneata la mine, iar eu aici...

— Te-au derutat toate mârșăviile și clevetirile de azi ale lui Liputin.

— Dragul meu, ai atins acum un alt punct dureros, cu degetul dumitale prietenesc. Aceste degete prietenești în general sunt neîndurătoare, iar uneori absurde, pardon, dar, mă crezi sau nu, aproape că uitasem despre toate aceste murdării, adică n-am uitat de tot; dar, din prostia mea, tot timpul cât am stat la Lise mă străduiam să mă simt fericit, mă convingeam că sunt fericit. Dar acum... O! acum mă gândesc la această femeie generoasă, umană și răbdătoare

față de meschinele mele defecte, și chiar dacă nu e absolut răbdătoare, dar și eu cum sunt de fapt, cu firea mea parșivă și superficială?! Sunt ca un copil răzgâiat, având tot egoismul unui copil, minus nevinovăția lui. Timp de douăzeci de ani a avut grijă de mine ca o dădacă, cete pauvre tante, cum spune grațios Lise... Și deodată, după douăzeci de ani, copilașul s-a hotărât să se însoare; însoară-mă și însoară-mă, scrisoare după scrisoare, iar capul ei e plin de comprese cu oțet și... iată-mă că mi-am atins scopul, duminică voi fi un om căsătorit, ca să vezi... Și de ce am stăruit atâta? Ei bine, de ce i-am scris atâtea scrisori? Da, uitasem: Lise o adoră pe Daria Pavlovna, cel puțin așa spune; zice despre ea: „C'est un ange, cu toate că e cam ascunsă”. Ele amândouă m-au sfătuit, chiar și Praskovia... deși, greșesc, Praskovia nu m-a sfătuit. O, cât venin ascunde în suflet această Korobocika! De altfel, nici Lise, propriu-zis, nu m-a sfătuit: „Ce nevoie ai să te însori; ai destule satisfacții de savant”. Și a râs. I-am iertat acest râs, pentru că și inima ei suferă. Și totuși, zic ele, dumneata nu poți rămâne fără o femeie. Se apropie vârsta când vei avea nevoie neapărat de cineva lângă dumneata, iar ea te va îngriji... Ma foi... și eu personal, în timp ce ședeam cu dumneata, m-am gândit că providența mi-o trimite la apusul zilelor mele zbuciumate ca să mă îngrijească sau ce mai... enfin, o să fie nevoie de ea în gospodărie. Uită-te ce gunoi e în casă, ce dezordine; mai deunăzi am spus să se deretice, și uite cum zace cartea pe dușumea. La pauvre amie mereu se supără că nu țin curat... Ei bine, de aci încolo nu se va mai auzi vocea ei! Vingt ans! Și mi se pare că i s-au trimis și ei scrisori anonime; închipuiește-ți, se zice că Nicolas i-ar fi vândut lui Lebeadkin moșia. C'est un monstre, et enfin, cine este acest Lebeadkin? Lise ascultă, ascultă; o, de-ai ști cum ascultă! I-am iertat râsul, văzând-o cum ascultă și ce Maurice... n-aș fi vrut să fiu în pielea lui de acum, brave homme tout de même, cam timid; de altfel, Dumnezeu cu el...

Stepan Trofimovici tăcu; obosise și se încurcă, rămânând cu capul lăsat în piept și cu privirea apatic ațintită în podea. Profitai de această pauză ca să-i povestesc vizita mea în casa Filippov, exprimându-i tăios și sec părerea că într-adevăr nu este exclus ca sora lui Lebeadkin (pe care n-o văzusem) să fi fost cândva într-un fel oarecare o victimă a lui Nicolas, în perioada misterioasă a vieții acestuia, cum se exprimase Liputin, și că e foarte posibil că Lebeadkin, din anumite motive, primește din partea lui Nicolas bani, dar atâta tot. În ce privește însă clevetirile pe seama Dariai Pavlovna, toate astea le consider absurde, niște denaturări josnice ale ticălosului de Liputin, cel puțin după cum susține foarte convins Aleksei Nilăci, pe care nu există nici un motiv să nu-l credem. Stepan Trofimovici ascultă asigurările mele cu un aer distrat, de parcă nu-l priveau câtuși de puțin. Amintii în treacăt și convorbirea mea cu Kirillov, adăugând că acest Kirillov e posibil să fie un nebun.

— Nu e nebun, dar e un om cu gândirea mărginită, bâigui el moale, parcă în silă. Ces gens-lr supposent la nature et la société humaine autres que Dieu ne les a faites et qu'elles ne sont réellement. Cu oamenii aceștia unii caută să se pună bine, dar nu este cazul lui Stepan Verhovenski. I-am văzut atunci la

Petersburg avec cette chère amie (o, cât am putut s-o jignesc atunci!) ți nu m-am speriat nici de înjurăturile, dar nici de laudele lor... N-or să mă sperie nici acum, mais parlons d'autre chose... Mi se pare că am făcut niște lucruri îngrozitoare; închipuiește-ți că i-am trimis ieri Dariei Pavlovna o scrisoare și... pur și simplu mă blestem pentru asta!

— Dar ce i-ai scris?

— O, dragă prietene, crede-mă că am făcut-o cu cea mai nobilă intenție. Am informat-o că i-am scris lui Nicolas cu cinci zile în urmă cu aceeași nobilă intenție.

— Înțeleg acum! strigai eu aprins. Și ce drept ai avut dumneata să legi numele lor laolaltă?

— Dar, mon cher, nu mă strivi complet, nu țipa la mine; și așa sunt strivit, ca... un gândac. Și la urma urmelor, eu socot că atitudinea mea este cât se poate de onorabilă, închipuiește-ți că realmente s-a petrecut ceva acolo... en Suisse... sau era pe cale să se înfiripe. Nu sunt eu obligat să întreb în prealabil inimile lor, ca... enfin, să nu impietez asupra năzuinței lor și să nu le stau în cale? ... Numai și numai dintr-o pornire nobilă.

— Dumnezeule, ce inspirație stupidă ai avut! îmi scăpă mie involuntar.

— Stupidă, stupidă! Așa este, se agăță el cu o grabă febrilă de acest cuvânt. Niciodată n-ai spus un adevăr mai mare, c'était bête mais quoi faire, tout est dit. Totuna e, mă însor, fie și ca să acopăr „păcatele altuia”, atunci ce rost avea să mai scriu? Nu-i așa?

— Iar o iei de la început!

— O, acum nu mă mai sperii de strigătele dumitale, acum nu mai ai de-a face cu Stepan Verhovenski de altădată; acela e înmormântat; enfin, tout est dit. Și de ce strigi? Numai pentru faptul că nu te însori dumneata și nu dumneata va trebui să porți o anumită podoabă pe cap? Iar te simți șocat? Bietul meu prieten, dumneata nu cunoști femeia, iar eu n-am făcut altceva decât s-o studiez mereu. „Dacă vrei să învingi lumea întregă, învinge-te pe tine”, singurul lucru pe care a reușit să-l spună atât de nimerit un alt ins romantic ca dumneata, Șatov, fratele soției mele. Împrumut de la el cu multă plăcere acest aforism. Și iată-mă gata să mă înving pe mine însumi, să mă căsătoresc, în schimb ce voi cuceri în loc de o lume întregă? O, dragul meu, căsătoria este moartea morală a oricărui suflet mândru, a oricărei independențe. Viața conjugală mă va corupe, îmi va știrbi toată energia, mă va lipsi de curajul bărbăției în slujirea cauzei, vor veni copiii, care te pomenești că nici nu vor fi ai mei, adică bineînțeles că nu vor fi ai mei; un om înțelept nu se teme să privească adevărul în față... Liputin îmi propunea adineauri să-mi baricadez casa împotriva lui Nicolas; e un imbecil Liputin ăsta. Femeia poate înșela și ochiul atotevăzător. Le bon Dieu, creând femeia, știa bineînțeles la ce se expune, dar eu sunt convins că ea s-a priceput să-l deruteze și l-a silit ea însăși s-o creeze așa cum arată și... cu asemenea atribute; altminteri, cine ar fi căutat să-și ia pe cap asemenea griji degeaba? Nastasia, eu știu, poate că se va supăra pentru asemenea idei deocheate, dar... Enfin, tout est dit.

Stepan Trofimovici s-ar fi dezmințit pe sine însuși dacă ar fi omis să recurgă la acest ieftin liberpansism calamburesc, atât de înfloritor pe vremea lui; în orice caz, acum își găsi consolarea rostind acest mic calambur; dar nu pentru mult timp.

— O, de n-ar mai veni deloc acest poimâine, această duminică! strigă el deodată, acum însă cuprins de o totală exasperare. De ce adică să nu fie măcar singura săptămână aceasta, fără zi de duminică – și le miracle existe? Ce o costă pe onorata providență să șteargă din calendar măcar o duminică, fie chiar și pentru a-i demonstra unui ateu omnipotența sa et que tout soit dit! O, ce mult am iubit-o! Douăzeci de ani, în toți acești douăzeci de ani ea niciodată nu m-a înțeles.

— Dar despre cine vorbești; nici eu nu te înțeleg? întrebai eu cu mirare.

— Vingt ans! Și niciodată nu m-a înțeles, e prea crud! E cu puțință oare să-și închipuie ea că mă voi căsători de frică, de mizerie? O, ce rușine! Tanti, tanti, pentru tine o fac! ... Lasă să afle ea, această tanti, că ea e singura femeie pe care am adorat-o timp de douăzeci de ani! Ea trebuie să afle acest lucru, altfel nimic nu se va întâmpla, altfel numai cu forța ar putea să mă ducă sub ce qu'on appelle le... cunună.

Pentru prima oară mi-a fost dat să aud această mărturisire exprimată într-o formă atât de categorică. Nu voi ascunde că mi-a venit să pufnesc în răs. Dar nu aveam dreptate.

— Numai el, numai el mi-a mai rămas acum, singura mea speranță! plesni el deodată din mâini, ca străfulgerat de un gând nou. Acum nu-l mai am decât pe dânsul, pe bietul meu băiat, el mă va salva și, o, Doamne, de ce nu sosește! O, fiul meu, o, Petrușa al meu... și chiar dacă nu merit numele de tată, ci mai curând de tigrul, totuși... laissez-moi, mon ami, mă culc puțin ca să-mi adun gândurile. Mă simt atât de obosit, atât de obosit, de altfel și dumneata ar trebui, cred, să te culci, voyez-vous, e ora douăsprezece...

Capitolul al patrulea.

Șchioapa.

I

Șatov nu se îndărătnici și, răspunzând invitației din bilețelul meu, se prezentă pe la amiază la Lizaveta Nikolaevna. Intrarăm aproape împreună; eu veneam ca să-i fac prima vizită. Erau acolo cu toții, adică Liza, bătrâna Drozdova și Mavriki Nikolaevici, în salonul cel mare, angajați într-o aprigă dispută. Mama îi cerea Lizei să cânte la pian un vals și, când ea începu să cânte, i se năzări să susțină morțiș că valsul nu era cel cerut. Mavriki Nikolaevici, în naivitatea lui, îi luă apărarea Lizei asigurând-o că valsul era exact acela care a fost comandat; bătrâna, de necaz, izbucni în lacrimi. Era bolnavă și se mișca cu greu. I se umflaseră picioarele și de câteva zile o ținea mereu într-o toană, se lega de toți, deși de Liza s-a cam temut întotdeauna. Se bucurară vizibil de venirea noastră. Liza se îmbujoră la față de plăcere și, adresându-mi un merci, pentru Șatov, bineînțeles, se îndreptă spre el, cercetându-l cu o privire curioasă.

Şatov se opriese stângaci lângă uşă. Mulţumindu-i că a venit, ea îl conduse la maman.

— Ți-l prezint pe domnul Şatov, despre care ți-am vorbit, iar dumnealui este domnul G-v, un bun prieten al meu și al lui Stepan Trofimovici. Și Mavriki Nikolaevici i-a cunoscut ieri.

— Și care este profesorul?

— Nu există nici un profesor, maman.

— Ba există, chiar tu mi-ai spus că o să vină un profesor, probabil că el e, arată ea cu o mină disprețuitoare spre Şatov.

— Niciodată nu ți-am spus că o să vină un profesor. Domnul G-v e slujbaş, iar domnul Şatov, fost student.

— Student sau profesor, tot din universitate sunt. Ți place să mă contrazici mereu. Cel din Elveția avea mustați și bărbuță.

— Acela era fiul lui Stepan Trofimovici și maman îi tot spunea profesor, explică Liza și-l pofti pe Şatov în celălalt capăt al salonului, să se așeze pe divan.

— Când i se umflă picioarele, e totdeauna așa, mă înțelegi, e bolnavă, îi șopti ea lui Şatov, continuând să-l examineze cu aceeași privire curioasă și mai cu seamă moțul lui de pe cap.

— Dumneata ești militar? mi se adresă bătrâna, lângă care mă lăsase fără nici o milă Liza.

— Ba nu, sunt funcționar...

— Domnul G-v este un bun prieten al lui Stepan Trofimovici, se auzi imediat glasul Lizei.

— Ești în serviciul lui Stepan Trofimovici? Păi, și el e profesor?

— O, Doamne. Dumneata, maman, probabil și noaptea în vis ți se năzar tot profesori, strigă cu necaz Liza.

— Văd destui și ziua-n amiaza mare. Iar tu atâta aștepți, ca s-o contrazici pe maică-ta. Erai aici pe timpul șederii lui Nikolai Vsevolodovici la maică-sa, acum patru ani?

Răspunsei afirmativ.

— Dar vreun englez a fost împreună cu voi?

— Nu, n-a fost.

Liza râse.

— Ei, vezi că n-a fost nici un fel de englez? Înseamnă că toate sunt numai minciuni. Și Varvara Petrovna și Stepan Trofimovici mint amândoi. Toți mint.

— Tanti și, ieri, Stepan Trofimovici au găsit un fel de asemănare între Nikolai Vsevolodovici și prințul Harry din Henric IV de Shakespeare; și acum mama este pornită să lămurească dacă a fost pe atunci vreun englez aici, ne explică Liza.

— Dacă n-a fost nici Harry, înseamnă că n-a fost nici un englez. Nikolai Vsevolodovici își făcea de cap de unul singur.

— Maman înadins vorbește așa, găsi cu cale Liza să-i explice lui Şatov, știe foarte bine cine e Shakespeare, chiar eu i-am citit actul I din Othello; dar

acum e suferindă. Maman, auzi? A bătut ora douăsprezece, e timpul să-ți iei doctoria.

— A sosit doctorul, apăru în ușă camerista.

Bătrâna se ridică și începu să-și strige cățelușa: „Zemirka, Zemirka, vino măcar tu cu mine”. O cățelușă oribilă, mică, bătrână, Zemirka, nu voia să asculte și se vârî sub divanul pe care ședea Liza.

— Nu vrei? Atunci nici eu nu te vreau. Adio, domnul meu, nu-ți cunosc prenumele și nici patronimicul dumitale, mi se adresă ea mie.

— Anton Lavrentievici...

— Lasă, degeaba mi-o spui, îmi intră pe o ureche și îmi iese pe cealaltă. Nu mă conduce, Mavriki Nikolaevici, am chemat-o numai pe Zemirka; slavă Domnului, încă pot umbla și singură; iar mâine ies la plimbare.

Și părăsi mânioasă salonul.

— Anton Lavrentievici, puteți sta între timp de vorbă cu Mavriki Nikolaevici, te asigur că amândoi veți fi în câștig dacă vă veți cunoaște mai îndeaproape, zise Liza și îi zâmbi prietenoasă lui Mavriki Nikolaevici, care se lumină îndată la chip sub privirea ei. Neavând încotro, rămăsei să stau de vorbă cu Mavriki Nikolaevici.

II.

Spre surprinderea mea, Lizaveta Nikolaevna avea într-adevăr nevoie de colaborarea lui Șatov și exclusiv în niște chestiuni literare. Nu știu de ce, dar aveam impresia că îl chemase de fapt din alte motive. Noi, adică eu cu Mavriki Nikolaevici, văzând că nu se ascund față de noi și discută cu glas tare, începurăm să tragem cu urechea, după care am fost invitați la sfat comun. Problema era că Lizaveta Nikolaevna concepuse de mult publicarea unei cărți foarte folositoare, după părerea ei, dar din cauza lipsei totale de experiență avea nevoie de un colaborator. Seriozitatea cu care se apucă să-i expună lui Șatov planul ei mă surprinse până și pe mine. „Probabil că face parte din categoria oamenilor noi, gândii eu, nu degeaba a stat în Elveția.” Șatov o asculta atent, cu ochii plecați în pământ și fără nici un semn de mirare că o domnișoară din lumea selectă, cu preocupări mondene, se apucă de asemenea lucruri cu totul nepotrivite.

Iată care era proiectul literar al Lizei. În Rusia se editează o mulțime de ziare și reviste, în capitală și în provincie, și în paginile lor se relatează o sumedenie de întâmplări și evenimente. Anul trece, publicațiile se depun în dulapuri ori sunt folosite pentru împachetat sau alte destinații de acest fel. O mulțime de fapte apărute astfel în presă produc impresie și rămân întipărite în memoria publicului, dar pe măsură ce trec anii, se uită. Mulți ar dori apoi să și le reîmprospăteze în memorie, dar căutarea lor în arhive, în noianul de file, mai ales pentru cine nu a reținut nici ziua, nici locul sau chiar anul când s-a produs evenimentul, este o muncă prea grea. Dacă s-ar aduna însă toate aceste fapte pe un an întreg într-un singur volum, după un anumit plan de prezentare și după un anumit criteriu diriguitor, însoțit de un sumar, de un index al categoriilor tematice, pe luni și date, o asemenea culegere în volum ar putea să

ofere o caracterizare a vieții rusești pe un an întreg, deși poate că numărul de fapte înregistrate astfel în presă ar reprezenta abia o mică parte față de tot ce s-a întâmplat.

— În loc de o mulțime de foi, vom avea astfel numai câteva cărți groase, asta-i tot, observă Șatov.

Dar Lizaveta Nikolaevna își apără proiectul cu înflăcărare, deși nu se pricepea chiar așa de bine să și-l expună. Un singur volum, și nu prea gros, asigura ea. Dar să zicem că ar fi ceva mai mare, totul va apărea însă absolut clar, pentru că esențialul constă în planul și criteriul de prezentare a faptelor; bineînțeles, nu totul va trebui să fie selecționat și retipărit. Decretele, dispozițiile guvernului, măsurile locale, legile, deși reprezintă niște acte importante, în publicația proiectată pot fi omise. S-ar putea ca foarte mult material să fie lăsat la o parte și să ne mărginim numai la selectarea evenimentelor care, mai mult sau mai puțin, exprimă latura personală morală din viața poporului, personalitatea poporului rus la momentul dat. Bineînțeles, pot fi incluse: cazuri ciudate, incendiile, donațiile, tot felul de fapte bune și rele, alocuțiuni și discursuri, poate chiar și informații despre inundații, ba chiar și unele din decretul guvernului; dar dintre toate acestea să se aleagă ceea ce este caracteristic epocii; tot ce se va include va răspunde unei anumite concepții, aruncând o lumină de ansamblu prin tendința lor orientativă. Și, în sfârșit, cartea trebuie să prezinte interes chiar pentru o lectură ușoară, nu mai vorbim de faptul că trebuie să constituie un izvor de informație! Ar fi, într-un fel, o imagine a vieții lăuntrice rusești, morale și spirituale, pe timp de un an. „Trebuie ca totul să fie vandabil. Aceste volume să se transforme în cărți de căpătâi, susținea Liza; îmi dau seama că totul depinde de felul cum este conceput planul și de aceea m-am adresat duminică”, conchise ea. Se înflăcărase foarte tare și, cu toate că lămuririle ei erau cam vagi, confuze și incomplete, Șatov începuse să o înțeleagă.

— Prin urmare, se va constitui ceva cu tendință, o selecție a faptelor supusă unui anumit criteriu de orientare, murmură el, cu capul tot plecat.

— Nicidecum, nu e nevoie să selecționăm totul după o anumită tendință, și nici de tendință în sine nu e nevoie. O obiectivitate completă, iată tendința.

— De altfel, n-ar fi rău să fie și cu tendință, se învioră Șatov, e cu neputință de evitat complet tendința din moment ce se propune o oarecare selecție. În felul de a selecționa faptele va apărea și indicația cum trebuie înțelese. Ideea dumneavoastră nu e rea.

— Așadar, găsești că este posibilă realizarea unei asemenea cărți? se bucură Liza.

— Trebuie să ne mai gândim, să chibzuim. E o întreprindere vastă. Nu se poate de la prima vedere spune nimic cu precizie. Ne lipsește experiența. De altfel, chiar dacă publicăm un volum, tot n-o să avem destulă experiență. Poate după mai multe experiențe de acest gen... Dar ideea este interesantă, utilă.

În sfârșit, el își ridică privirea și ochii îi păreau iluminați de plăcere, într-atât părea de interesat.

— E o idee a dumneavoastră personală? întrebă el cu căldură și cam jenat.

— Să-ți vină o asemenea idee nu-i mare lucru; dar planul e greu de conceput, zâmbi Liza. Nu prea mă pricep și nici mintea nu mă ajută și de aceea nu urmăresc decât ceea ce mi se pare mie însămi suficient de clar...

— Spuneți că urmăriți? ...

— Probabil cuvântul nu este potrivit, nu-i așa? întrebă ea cu repeziciune.

— Ba de ce nu, e bun și acest cuvânt; n-am vrut să spun nimic special.

— Mi s-a părut, încă din străinătate, că aș putea fi și eu cu ceva de folos, dispun de niște sume care zac neîntrebuințate! De ce să nu contribui și eu cu ceva la cauza comună? De altfel, ideea mi-a venit nu știu cum, spontan; n-am reflectat cine știe ce ca să ajung la ea și am fost foarte fericită când mi-a venit; acum însă mi-am dat seama că n-aș putea face nimic fără un colaborator, pentru că nu mă pricep să fac nimic singură. Colaboratorul, bineînțeles, va deveni și coautorul volumului. Vom împărți contribuția pe jumătate. Ale dumitale vor fi planul și munca, mie îmi revine ideea inițială și mijloacele de editare. Sper că lucrarea își va acoperi cheltuielile?

— Dacă găsim un plan potrivit, cartea va merge.

— Te previn că nu-mi propun nici un fel de profituri, dar aș fi bucuroasă să știu că această carte o să aibă succes și voi fi mândră să realizez eventual și un profit.

— Și eu ce să fac pentru asta?

— Păi, tocmai de aceea te-am invitat, ca să-ți propun o colaborare... Totul va fi pe jumătate. Dumneata vei concepe planul.

— Dar de ce credeți că aș fi capabil să concep un plan?

— Mi s-a vorbit despre dumneata, am auzit și aici... Știu că ești un om foarte inteligent și... că ai preocupări de acest gen și... meditezi mult; mi-a vorbit despre dumneata Piotr Stepanovici Verhnovenski, în Elveția, adăugă ea grăbită. El este un om foarte inteligent, nu-i așa?

Șatov îi aruncă o privire scurtă, fugară, și își plecă iar ochii.

— Și Nikolai Vsevolodovici mi-a vorbit mult despre dumneata...

Șatov roși brusc.

— De altfel, iată aici ziarele – Liza apucă grăbită, de pe scaun, un teanc de ziare pregătit și legat. Am încercat să subliniez niște fapte, notându-le prin numerotare... vei vedea.

Șatov luă pachetul.

— Ia-l acasă și cercetează-l; unde stai dumneata?

— Pe strada Bogoiavlenskaia, în casa Filippov.

— Da, știu, acolo locuiește mi se pare și un căpitan alături de dumneata, domnul Lebeadkin? reluă Liza cu aceeași precipitare.

Șatov, cu pachetul în mână, rămase așa pe fotoliu cam un minut, fără să răspundă și cu privirea mereu ațintită în podea.

— Pentru așa ceva, poate că ar fi fost mai bine să alegeți pe altcineva, mă tem că n-am să vă fiu de nici un folos, zise el în sfârșit, coborând în mod foarte ciudat vocea, aproape până la șoaptă.

Liza roși.

— Despre ce anume vorbești? Mavriki Nikolaevici! strigă ea. Adu-mi, te rog, scrisoarea aceea.

Urmându-l pe Mavriki Nikolaevici, m-am apropiat și eu de cei doi.

— Te rog, aruncă-ți ochii, mi se adresă ea brusc, desfăcând cu mare emoție scrisoarea. Ți s-a întâmplat vreodată să vezi așa ceva? Citește. Te rog, cu glas tare; vreau ca și domnul Șatov să audă.

Cu destulă mirare, citii următoarea misivă:

Desăvârșitei domnișoare Tușina.

Stimată domnișoară.

Elizaveta Nikolaevna!

O, făr-de seamă e pe lume.

Elizaveta Tușina!

Când ca turnată-n șa gonește de-o rubedenie-nsoțită, Și vântu-i zbenguie zuluții, Ori când la liturghie-ngenunche, cu maica ei alături, Piosu-i chip bujorii arătându-și!

Tânjesc atunci la conjugale bucurii și legiuite.

Și-n urmă-i, ca și maica ei, stau lăcrămat...

Compusă de către un neerudit într-o dispută.

Stimată domnișoară!

Mai mult decât oricine îmi pare rău de mine însumi, că nu mi-am pierdut gloriosul braț la Sevastopol; nici n-am călcat pe acolo, iar toată campania am făcut-o în serviciul ticăloasei aprovizionări, considerând acest lucru o josnicie. Sunteți o zeiță antică, iar eu un nimic și am întrezărit infinitul. Priviți acestea ca pe niște versuri, și nimic mai mult, pentru că versurile sunt totuși o ineptie și justifică ceea ce în proză se consideră obrăznicie. Ar putea oare soarele să se supere pe un infuzor, dacă acest infuzor i-ar compune un poem din fundul unei picături de apă, în care sunt atâtea, dacă te uiți prin microscop? Până și clubul pentru protecția marilor dobitoace din Petersburg, din sânul societății înalte, manifestă pe bună dreptate compasiune pentru câine și cal, și disprețuiește micul infuzor, neamintind de el deloc, pentru că n-a evoluat încă de-ajuns. N-am evoluat nici eu. Gândul la căsătorie mi s-ar fi părut caraghios; curând însă voi avea două sute de foste suflete de la o fiară cu chip de om pe care o disprețuiți. Aș putea să dau multe informații și mă ofer, pe bază de acte doveditoare, până la riscul cu Siberia. Nu desconsiderați propunerea. Considerați că scrisoarea din partea infuzorului e în versuri.

Căpitan Lebeadkin, prieten supus, dispunând și de timp.

— Așa ceva a putut să scrie un om beat și mârșav! am strigat eu cuprins de indignare. Îl cunosc!

— Scrisoarea aceasta am primit-o ieri, începu să explice zorit Liza, roșindu-se. Mi-am dat seama imediat că e de la vreun nerod și nici nu i-am

arătat-o până acum mamei, ca să n-o indispun și mai mult. Dar dacă va continua așa, nu știu cum să procedez. Mavriki Nikolaevici vrea să se ducă la el ca să-i interzică. Întrucât te considerăm anticipat ca un colaborator, i se adresă ea lui Șatov, și întrucât locuiești acolo, aș fi vrut să te întreb, ca să-mi fac o idee, la ce aș putea să mă aștept din partea lui pe viitor?

— E un bețiv și un ticălos, bâigui aproape în silă Șatov.

— E chiar atât de redus?

— N-aș spune, nu e deloc prost, când nu e beat.

— Am cunoscut un general care scria niște versuri exact ca acestea, observai eu râzând.

— Și totuși, din scrisoarea aceasta se vede că și-a pus ceva în gând, strecură pe neașteptate tăcutul Mavriki Nikolaevici.

— Aud că stă cu o soră a lui? întrebă Liza.

— Da, cu soră-sa.

— Se zice că o tiranizează, este adevărat?

Șatov ridică iar o privire fugară asupra Lizei, se încruntă, mormăi: „Nu mă privește!” și se îndreptă spre ușă.

— Așteaptă un pic, strigă alarmată Liza, unde pleci? Am avea încă atâtea de vorbit...

— Ce să mai vorbim? Mâine vă dau răspunsul...

— Despre chestiunea principală, a tipografiei! Crede-mă, te rog, nu glumesc deloc, vreau în modul cel mai serios să întreprind acest lucru, îl asigură Liza cu o neliniște crescândă. Dacă hotărâm publicarea, unde o vom tipări? Doar este problema cea mai importantă, căci nu vom pleca pentru asta tocmai la Moscova, iar în tipografia de aici o asemenea ediție este imposibilă. Sunt decisă de mult să-mi procur o tipografie, fie chiar și pe numele dumitale, și maman, sunt convinsă, va permite, dar numai dacă este pe numele dumitale...

— Dar de ce vă închipuiți că eu m-aș pricepe în chestiuni tipografice? întrebă posomorât Șatov.

— Pentru că Piotr Stepanovici s-a referit tocmai la dumneata în Elveția, că adică te-ai pricepe să conduci o tipografie și cunoști această problemă. A vrut să-mi dea chiar și un bilețel în acest scop, dar se vede că a uitat.

Șatov, după câte mi-aduc aminte acum, se schimbă la față, rămânând încă vreo câteva secunde în tăcere, apoi părăsi brusc camera.

Liza se supără.

— Totdeauna pleacă așa? se întoarce ea spre mine.

Dădui din umeri, dar Șatov se răsuci brusc, se duse direct la masă și depuse pachetul cu ziare pe care-l luase:

— Nu pot să vă fiu colaborator, n-am timp...

— Dar pentru ce, pentru ce? Am impresia că te-ai supărat? îl întrebă Liza cu glas amărât și implorator.

Tonul și accentele glasului ei părură că îl uimesc; câteva clipe el o privi țință, ca și cum ar fi vrut să-i pătrundă gândurile.

— Oricum, mormăi el încet, nu vreau...

Și plecă de tot. Liza rămase complet uluită, ba mi se păru chiar exagerat de uluită.

— Ce om straniu! zise tare Mavriki Nikolaevici.

III

„Straniu”, într-adevăr, dar toate astea ascundeau multe lucruri neclare. Se întrevădeau niște dedesubturi. N-aveam nici o încredere în posibilitatea editării unei asemenea publicații, apoi, scrisoarea aceea stupidă, din care reieșea însă prea transparent oferta unui denunț „pe bază de acte”, pe care o treceau sub tăcere și preferau să discute despre cu totul altceva; în sfârșit, această tipografie și plecarea bruscă a lui Șatov tocmai pentru că se deschisese vorba despre tipografie. Toate acestea mă făcură să cred că înainte de venirea mea aici se petrecuse ceva ce nu-mi era cunoscut; că eu, așadar, eram cu totul de prisos și că lucrurile acestea nu mă priveau deloc. De altfel, era și timpul să plec, stătusem prea mult pentru o primă vizită. Mă apropiai de Lizaveta Nikolaevna să-mi iau rămas-bun.

Părea că uitase de prezența mea în încăpere și rămăsese îngândurată pe locul în care stătea lângă masă, cu capul plecat și cu privirea fixată într-un punct de pe covor.

— Pleci și dumneata, la revedere, murmură ea cu tonul ei amabil de totdeauna. Transmite salutul meu lui Stepan Trofimovici și convinge-l să treacă pe la mine cât mai curând. Mavriki Nikolaevici, Anton Lavrentievici pleacă. Te rog s-o scuzi pe maman, nu va putea să iasă ca să-și ia rămas-bun de la dumneata.

Coborâsem scările, când mă pomenii deodată cu feciorul ajungându-mă din urmă:

— Cucoana vă roagă mult să vă reîntoarceți...

— Cucoana sau Lizaveta Nikolaevna?

— Dumneaei.

O găsii pe Liza de data aceasta într-un salonaș alăturat salonului mare în care fuseserăm primiți adineauri. Ușa spre salonul mare, în care rămăsese acum numai Mavriki Nikolaevici, era închisă de tot.

Liza îmi zâmbi, dar chipul ei era palid. Stătea în mijlocul încăperii vădit nehotărâtă, pradă unei frământări nemărturisite; deodată mă prinse de mână, ducându-mă repede lângă fereastră.

— Vreau s-o văd pe ea negreșit și chiar acum, îmi șopti, ațintindu-și și asupra-mi privirea febrilă, hotărâtă și nerăbdătoare, care nu admitea nici o umbră de împotrivire. Trebuie s-o văd cu ochii mei și îți solicit ajutorul.

Se afla într-o stare de zbucium sfâșietor, ajuns până la exasperare.

— Pe cine vreți să vedeți, Lizaveta Nikolaevna? o întrebai eu speriat.

— Pe Lebeadkina aceea, pe șchioapă... este adevărat că e șchioapă?

Eram consternat.

— N-am văzut-o niciodată, dar am auzit că este șchioapă, chiar ieri am auzit, bâiguui eu cu grabă febrilă și tot în șoaptă.

— Trebuie s-o văd negreșit. Ai putea să-mi aranjezi asta chiar în cursul zilei de azi?

Mă cuprinse o teribilă milă de ea.

— Este imposibil, de altfel, nici nu m-aș pricepe cum s-o fac, încercai s-o opresc, mă voi duce la Șatov...

— Dacă nu reușești să aranjezi pentru ziua de mâine, mă voi duce eu singură, pentru că Mavriki Nikolaevici a refuzat. Mă bizui numai pe dumneata, n-am pe nimeni altul; am vorbit cu Șatov într-un mod stupid... sunt convinsă că ești un om absolut cinstit, ba poate chiar și devotat mie, te rog numai fă tot ce se poate.

Mă simții cuprins de o dorință nemărginită să-i fiu de ajutor în toate.

— Iată ce-o să fac, reflectai eu după câteva clipe, mă duc singur, și astăzi, sigur, sigur o s-o văd! Voi proceda în așa fel ca s-o văd, vă dau cuvântul meu de onoare; vă cer numai permisiunea să mă încredințez lui Șatov.

— Spune-i că nutresc această dorință și că nu mai pot să aștept, și să știe de asemenea că în ceea ce i-am vorbit n-am avut nici un gând să-l induc în eroare. A plecat tocmai din cauză că este prea cinstit și nu i-a plăcut faptul că n-aș fi fost sinceră cu el. Ar greși, nu-l înșel; vreau cu adevărat să public și să finanțez o tipografie...

— Este cu adevărat un om cinstit, un om cinstit, confirmai cu multă căldură.

— De altfel, dacă până mâine nu se va aranja nimic, mă voi duce singură, orice ar fi și chiar dacă vor afla toți.

— Înainte de trei n-am să pot ajunge la dumneavoastră, precizai eu, venindu-mi puțin în fire.

— Prin urmare, la ora trei. Prin urmare, am avut dreptate să presupun ieri la Stepan Trofimovici că aș putea conta pe dumneata ca pe un om devotat mie? zâmbi ea, strângându-mi febril mâna și grăbindu-se să se întoarcă la Mavriki Nikolaevici.

Plecai copleșit de făgăduiala pe care o făcusem și neînțelegând de fapt ce se întâmplase. Văzusem o femeie cuprinsă de o nemărginită disperare și care nu se temea să se compromită printr-o confidență în fața unui om aproape necunoscut ei. Zâmbetul plin de feminitate, într-o clipă atât de grea pentru dânsa, și aluzia cum că observase de ieri sentimentele mele mă lovira ca un vârful de cuțit în inimă; dar îmi părea rău, îmi părea rău de dânsa, iată totul. Secretele ei deveniseră brusc pentru mine niște lucruri sacre și, dacă acum cineva ar fi încercat să mi le dezvăluie, mi-aș fi astupat probabil urechile, nevoind să ascult mai departe. Presimțeam doar ceva... Și totuși nu vedeam deloc cum voi putea aranja ceea ce mi se cerea. Mai mult, nici acum nu înțelegeam prea bine ce anume va trebui să aranjez; o întâlnire, dar ce fel de întâlnire? Și cum aș putea să le pun față-n față, între patru ochi? Toată speranța mea era în Șatov, deși era de prevăzut că el nu mă va ajuta cu nimic. Și totuși primul lucru pe care îl făcui fu să alerg direct la el.

IV.

Abia seara, către ora opt, îl găsii acasă. Spre surprinderea mea, avea musafiri: unul era Alexei Nilâci, celălalt, un domn pe care îl cunoscusem mi se pare cu totul în treacăt, pe nume Șigaliiov, frate bun cu nevasta lui Virghinski.

Acest Șigaliiov se afla probabil cam de vreo două luni prin orașul nostru; nu știu de unde venise; auzisem numai că publicase un articol într-una dintre revistele progresiste din Petersburg. Virghinski îmi făcuse cunoștință cu el întâmplător, pe stradă. În viața mea nu văzusem pe chipul unui om atâta încruntare, posomorâre, morocâneală. Se uita cu niște ochi, ca și cum s-ar fi așteptat în orice clipă la o catastrofă a lumii și nu așa, ipotetic, pe bază de niște profeții care s-ar putea nici să nu se adeverească, ci având toată certitudinea că poimâine dimineată, să zicem, exact la ora zece și douăzeci și cinci de minute, faptul se va împlini. Nu schimbasesem atunci aproape nici un cuvânt cu el, ci doar ne strânsesem mâna cu aerul unor conspiratori. Cel mai mult mă uimiseră urechile lui de o mărime nefirească: lungi, late și groase, neobișnuit de mult ridicate în lături. Avea mișcări lente și neîndemânatică. Dacă Liputin a visat vreodată că falansterul va putea fi realizat cândva în gubernia noastră, omul acesta știa probabil cu precizie ziua și ora când acest lucru se va împlini. Îmi făcuse o impresie sinistă; iar când dădui de el acum la Șatov rămăsei foarte mirat, mai ales că Șatov nu era deloc amator de oaspeți.

Încă de la scară se auziră glasurile lor tari, vorbind toți trei deodată, angajați se pare într-o dispută; dar în clipa în care apărui, tăcură ca la comandă. Discutau în picioare, iar acum deodată se așezară cu toții, încât trebui să mă așez și eu. Tăcerea aceasta stupidă continuă cel puțin trei minute. Șigaliiov, deși mă recunoscuse, se făcu totuși că nu mă cunoaște și nu din ostilitate probabil, ci pur și simplu fiindcă așa înțelegea el. Cu Alexei Nilâci schimbai un salut din cap, dar tot în tăcere și fără să ne strângem mâna. Șigaliiov își îndreptă, în cele din urmă, privirea severă și încruntată asupra mea, cu naiva convingere, probabil, că eu mă voi ridica imediat și voi pleca. În sfârșit, Șatov se sculă de pe scaun și cu el și ceilalți. Plecară fără să-și ia rămas-bun și numai Șigaliiov îi spuse din ușă lui Șatov, care îl conducea:

— Ține minte că ești dator să prezinți un raport.

— Puțin îmi pasă de rapoartele voastre și nu datorez nimănui nici un fel de raport, zise Șatov petrecându-l și înclucându-l în urmă-i ușa cu zăvorul.

— Culici! zise el, privindu-mă cu un surâs cam acru.

Avea fața supărată și mi se păru destul de ciudat că vorbi el cel dintâi. De obicei, întotdeauna când treceam pe la el (foarte rar, de altfel), el se așeza încruntat într-un colț, răspundea morocănos și numai după o destul de lungă tăcere se înviora și începea să discute cu plăcere. În schimb, când își lua rămas-bun, se încrunta iar de fiecare dată și își deschidea ușa cu aerul omului care este bucuros să scape de prezența unui inamic personal.

— La acest Alexei Nilâci am luat ieri ceaiul, zisei eu, se pare că ateismul l-a scrântit la cap.

— Ateismul rus n-a depășit niciodată stadiul calambururilor, mormăi Șatov, punând o lumânare nouă în locul celei arse aproape complet.

— Și totuși de data aceasta mi s-a părut că nu am de-a face cu un amator de calambururi; e drept că nu se pricepe să vorbească nici simplu, necum în calambururi.

— Oameni de carton; din cauza servilismului gândirii lor, zise calm Șatov, așezându-se într-un colț pe scaun și proptindu-și palmele pe genunchi. Există și destulă ură, reluă el, după un minut de tăcere. Ei primii s-ar simți grozav de nenorociți, dacă Rusia s-ar transforma cumva brusc, fie chiar și după concepția lor, și ar deveni deodată extraordinar de bogată și de fericită. N-ar mai avea pe cine să urască, pe cine să scuiepe, n-ar mai fi de cine să-și bată joc! Avem de-a face aici numai și numai cu o imensă ură animalică față de Rusia, care le-a intrat în sânge... și nici un fel de lacrimi nevăzute pentru soarta lumii nu există sub răsul lor văzut! Niciodată încă n-au fost rostite în Rusia cuvinte atât de false ca despre aceste lacrimi nevăzute! strigă el aproape cu furie.

— Dumnezeu știe ce tot spui! râsei eu.

— Iar dumneata ești un „liberal moderat”, zâmbi la rându-i Șatov. De! se grăbi el brusc să adauge, mi se pare că n-am nimerit-o cu expresia „servilismului gândirii”; probabil că o să-mi răspunzi: „Tu ești fiul unui servitor, eu niciodată n-am fost servitor”.

— Nici prin cap nu mi-a trecut un asemenea gând... Ce ți-a venit?!

— Nu este nevoie să te scuizi, nu mă tem de dumneata. Atunci m-am născut numai din servitor, acum însă am și devenit un servitor la fel ca dumneata. Liberalul nostru rus înainte de toate este un servitor și atâta așteaptă, să i se ofere posibilitatea de a-i lustrui cuiva cizmele.

— Care cizme? Ce fel de alegorie e asta?!

— Nici o alegorie! Văd că și râzi... Stepan Trofimovici a spus un adevăr, afirmând că zac copleșit sub greutatea unui pietroi, copleșit, dar nu și strivit, ci numai mă zbat în convulsii; e o bună comparație.

— Stepan Trofimovici susține că te-ai scrântit pe chestia nemților, râsei eu. Orice ai spune însă, ceva-ceva tot am șterpelit noi de la nemți și am vârat în buzunarul nostru.

— Am luat douăzeci de copeici și am dat o sută de ruble.

Câtva timp rămăseserăm în tăcere.

— Chestia asta a clocit-o el în America.

— Cine? Ce a clocit?

— Mă gândesc la Kirillov. Patru luni de zile am zăcut acolo împreună într-o izbă pe dușumea.

— Ai călătorit în America? mă mirai eu. Nu mi-ai povestit niciodată.

— Ce să mai povestesc?! Acum trei ani am plecat câteșitrei împreună pe un vapor de emigranți în Statele Americane, pe ultimii bănișori, „ca să gustăm din viața muncitorului american și în acest fel să verificăm prin propria noastră experiență starea omului în cea mai cumplită situație socială pentru el”. Iată cu ce scop am plecat.

— Doamne! râsei eu. Păi, pentru așa ceva n-aveați decât să plecați în oricare dintre guberniile noastre pe timpul muncilor de vară, „ca să aveți o experiență personală”, ce nevoie mai aveți să porniți tocmai în America!

— Ne-am angajat acolo ca lucrători la un exploatator; ne adunaserăm la el vreo șase ruși: studenți, chiar și moșieri plecați de pe moșiile lor, chiar și ofițeri – toți animați de același scop măreț. Bineînțeles, am lucrat, am transpirat, ne-am chinuit, ne-am istovit și în cele din urmă eu și Kirillov a trebuit să plecăm, ne-am îmbolnăvit, n-am rezistat. Proprietarul exploatator ne-a ciupit zdravăn la socoteală, în loc de treizeci de dolari, după cum ne înțeleseserăm, ne-a plătit mie opt, lui cincisprezece, am mâncat și bătaie acolo de câteva ori. Și uite așa, rămași fără de lucru, am zăcut cu Kirillov într-un orășel, pe dușumea, alături, patru luni încheiate; el cu gândurile lui, eu cu ale mele.

— Și ați mâncat, zici, bătaie de la patron? În America? Îmi închipui ce l-ați mai injurat...

— Deloc, dimpotrivă, am hotărât îndată că „noi, rușii, în fața americanilor, suntem niște băiețandri nepricepuți și că trebuia să ne naștem în America sau cel puțin să trăim acolo ani de-a rândul împreună cu americanii, ca să ajungem la nivelul lor”. Ce mai vorbă: când pentru un lucru de o para ni se pretindea un dolar, plăteam cu toată plăcerea, ba și cu pasiune. Lăudam totul: spiritismul, linșajul, revolverele, vagabonzii. Într-o zi, călătorind, un om își vârî mâna în buzunarul meu, scoase peria mea de cap și începu să-și pieptene părul; Kirillov și cu mine am schimbat priviri și ne-am zis în gând că e bine așa și că ne place grozav...

— Ciudat însă că la noi asta nu numai că își face loc în capetele unora, dar că se și preia în practică, observai eu.

— Oameni de carton, repetă Șatov.

— Și totuși să treci oceanul pe un vapor de emigranți, într-o țară necunoscută, fie chiar și cu scopul „de a cunoaște prin proprie experiență” etc., într-adevăr este o dovadă de generoasă fermitate... Și cum ai scăpat de acolo?

— I-am scris unui om din Europa și el mi-a trimis o sută de ruble.

Spunând toate astea, Șatov rămăsese, după obiceiul lui, tot timpul cu ochii ațintiți în pământ, chiar și în momentul când se înflăcăra. Și deodată își ridică privirea:

— Vrei să știi numele acestui om?

— Cine e?

— Nikolai Stavroghin.

Se ridică brusc, se întoarse cu fața spre biroul lui de scris improvizat și începu să caute ceva pe el. Circulau la noi zvonuri vagi, dar statornic dezmințite, cum că nevastă-sa, la Paris, s-ar fi aflat tot timpul în relații cu Nikolai Stavroghin și anume cu doi ani în urmă, adică exact în perioada când Șatov era în America; e drept că mult după ce îl părăsise la Geneva. „În cazul acesta, ce rost mai avea să citeze acum acest nume și să intre în asemenea amănunte?”, mă gândii eu.

— Nici până astăzi nu i-am restituit acești bani, se întoarse el către mine, privindu-mă țintă; apoi se așeză pe locul său din colț și mă întrebă brusc pe un ton cu totul schimbat și cu voce înăspriată: Îmi închipui că ai venit la mine cu un scop oarecare; despre ce este vorba?

I-am relatat imediat totul în ordine strict cronologică, adăugând că deși mi-am revenit acum îndeajuns din zăpăceala clipelor acelora, mă simt încă și mai încurcat: mi-am dat seama că este o chestiune foarte importantă pentru Lizaveta Nikolaevna, că aș vrea mult s-o ajut, dar că din nenorocire nu numai că nu știu cum să-mi țin făgăduiala, dar nici nu prea îmi dau seama ce anume i-am promis. Apoi îi confirmai încă o dată cu toată seriozitatea că nu a fost în intenția Lizei să-l inducă în eroare într-un fel oarecare, fiind absolut străină vreunui asemenea gând ascuns; că s-a iscat de fapt o inexplicabilă neînțelegere și că ea este foarte amărâtă de plecarea lui atât de bruscă.

Mă ascultă cu multă atenție.

— Poate că, într-adevăr, după obiceiul meu, am făcut o gafă adineauri... Iar dacă ea n-a înțeles de ce am plecat în felul acesta... cu atât mai bine pentru dânsa.

Se sculă, se duse la ușă și o întredeschise ascultând spre scară.

— Ai vrea s-o vezi pe acea persoană?

— Doar atât, dar cum s-o fac? sării eu bucuros.

— Păi, să mergem pur și simplu acolo cât timp e singură. Altminteri, dacă află el că am fost la dânsa, o stâlcește în bătaie. De multe ori am vizitat-o așa pe furie. Mai deunăzi a trebuit să-l smulg cu forța de lângă ea când se apucase iar s-o bată.

— Ce spui?

— Ce puteam face? L-am apucat de păr și l-am tras ca s-o scap. A vrut să sară la bătaie cu mine, dar l-am speriat puțin și cu asta totul s-a terminat. Mă tem însă că într-o zi, întorcându-se beat, își va aduce aminte și o s-o ia la bătaie și pentru asta.

Coborâram imediat.

V.

Ușa spre încăperile lui Lebeadkin era doar închisă, fără să fie încuiată, și am intrat nestingheriți. Toată locuința consta din două cămăruțe mici, mizere, cu pereții înnegriți de fum, pe care literalmente atârnavă în fâșii niște tapete murdare. Cândva, cu ani în urmă, era aici o cârciumă, înainte ca Filippov, proprietarul, s-o fi mutat în casa cea nouă. Celelalte încăperi, care serviseră altădată drept local propriu-zis, erau acum încuiate; iar aceste două cămăruțe îi fuseseră închiriate lui Lebeadkin. Mobilierul, cu excepția unui fotoliu vechi cu un braț lipsă, consta din simple bănci și mese de brad. În cealaltă cameră, în colț, se afla un pat acoperit cu o plapumă de cit, aparținându-i acestei m-lle Lebeadkina, iar căpitanul, culcându-se să doarmă, se trântea de fiecare dată pe dușumea, adesea așa îmbrăcat cum era. Peste tot se vedeau firimituri, gunoaie, urme de apă vărsată; o cârpă mare, groasă și udă zăcea în mijlocul primei odăi, chiar pe dușumea, și tot aici într-o băltoacă de apă se vedea un papuc scâlciat.

Era limpede că nimeni nu deretică aici, sobele nu se încălzesc, mâncare nu se gătește; n-aveau nici samovar, după cum am înțeles din lămuririle sumare date de Șatov. Căpitanul și sora lui sosiseră în localitate absolut fără nici un fel de bagaj, ca niște cerșetori și, după cum spunea Liputin, el a început prin a bate pragurile unor case cerșind; dar căpătând pe neașteptate o sumă de bani, s-a apucat imediat de băutură, umbla tot timpul amețit și nu-i păsa deloc de neorânduiala din casă.

M-lle Lebeadkina, pe care râvneam atât de mult s-o văd, ședea cuminte și neauzită într-un colț din a doua încăpere, la masa de bucătărie din lemn de brad, pe o bancă. Nu ne-a adresat nici un cuvânt când am deschis ușa, nici nu s-a mișcat de la locul ei. Șatov spunea că ușa lor nici nu se încuie, iar o dată ușa din antreu a stat deschisă la perete toată noaptea. La lumina unei lumânări mici, subțiri, înfiptă într-un sfeșnic de fier, am reușit să disting trăsăturile unui chip de femeie de vreo treizeci de ani, cu aerul bolnăvicios, firavă la trup, îmbrăcată într-o rochie veche de stambă, de culoare închisă, cu gâtul lung neacoperit și cu părul întunecat, strâns la ceafă într-un coculeț de mărimea unui pumnișor de copil de doi ani. Ne privi destul de veselă; afară de sfeșnic, în fața ei, pe masă, se aflau o oglinjoară în cadru de lemn cum se pot vedea la țară, un pachet de cărți de joc, un volumaș uzat de cântece și o chiflă albă nemțească, din care cineva mușcase o dată sau de două ori. Se putea observa că m-lle Lebeadkina se dă cu cremă și cu fard pe obraz și-și drege cu ceva buzele; sprâncenele ei frumos arcuite, subțiri și brune, de asemenea erau date cu negru. Pe fruntea îngustă, dar înaltă, cu tot fardul, se desenau destul de clar trei cute lungi. Știam că este șchioapă, dar în fața noastră ea nu se mai ridică să umble. Cândva, în prima tinerețe, această fată slăbită poate că era destul de atrăgătoare; dar ochii ei blânzi, calzi, cenușii și acum erau minunați; o lumină visătoare, plină de bucurie naivă se revărsa din privirea ei blândă, aproape radioasă. Această bucurie calmă, lină, care se exprima în zâmbetul ei, mă surprinse nespus, mai ales după tot ceea ce auzisem despre cravașa căzăcească și toate sălbăticiile fratelui ei. Părea curios că în loc de un sentiment penibil de silă sau de sficiune amestecată cu teamă, pe care-l încercă omul în prezența unor asemenea ființe bătute de Dumnezeu, am simțit că-mi face pur și simplu plăcere chiar din prima clipă s-o privesc și doar un fel de milă, nicidecum de silă, m-a cuprins ulterior.

— Uite așa stă mereu și literalmente zile întregi singură-singurică, nici nu se urnește din loc, ghicește în cărți sau se privește în oglinjoară, mi-o arată din prag Șatov. El nu-i dă nimic de mâncare. Bătrânica din pavilion îi mai aduce din când în când de pomană câte ceva; cum de-o lasă cu lumânarea aprinsă!

Spre mirarea mea, Șatov vorbea tare, ca și cum ea nici n-ar fi fost de față.

— Bună ziua, Șatușka! îi zâmbi m-lle Lebeadkina.

— Ți-am adus un musafir, Maria Timofeevna, zise Șatov.

— Musafirul să fie bine-venit. Nu știi pe cine mi-ai adus, nu-mi amintesc să-l fi văzut, mă privi ea atentă din spatele lumânării și imediat i se adresă lui

Şatov (iar de mine nu se mai ocupă deloc în tot timpul convorbirii, ca şi cum n-aş fi fost prezent lângă ei). Te-ai cam plictisit probabil stând singur şi umblând de colo până colo prin cameră? râse ea dezvăluind două şiraguri de dinţi superbi.

— M-am şi plictisit, dar şi pe tine am vrut să te văd.

Şatov trase mai aproape de masă banca; se așeză invitându-mă şi pe mine lângă el.

— Sunt totdeauna bucuroasă să stau de vorbă cu tine, numai că tare-mi vine să râd de tine, Şatuşka, parcă ești un călugăr. De când nu te-ai mai pieptănat? Ia să-ți aranjez eu părul, și scoase din buzunar un pieptene mic. Cred că de atunci când te-am pieptănat ultima oară nici nu ți-ai mai atins părul?

— N-am nici pieptene, râse Şatov.

— Adevărat? Îți fac eu cadou unul, dar nu pe acesta, ci un alt pieptene, să-mi aduc numai aminte.

Cu aerul cel mai serios, ea se apucă să-l pieptene, îi făcu şi o cărare, apoi se trase puțin înapoi, ca să vadă mai bine dacă totul e în ordine, şi-și vârî iar pieptenele în buzunar.

— Mă uit la tine, Şatuşka, clătină ea din cap, ești un om cu scaun la cap dar te plictisești. Mă uit la voi și mă minunez; nu înțeleg cum poate un om să se plictisească. Tristețea nu este plictiseală. Eu nu mă plictisesc. Sunt veselă.

— Și când vine fratele tău, tot veselă ești?

— Vorbești de Lebeadkin? El e lacheul meu și mi-e totuna dacă e aici sau nu. Îl strig: „Lebeadkin, adu-mi apă; Lebeadkin, adu-mi papucii”, iar el aleargă; uneori mă prinde și păcatul să râd de el, atât e de caraghios.

— Și uite așa tot timpul, zise cu glas tare și fără jenă, adresându-mi-se, Şatov. Ea într-adevăr îl tratează ca pe un lacheu; am fost de față când îi striga: „Lebeadkin, adu-mi apă” și râdea în hohote; toată diferența e că el de fapt nu aleargă după apă, ci o bate pentru asta; dar ea nu se teme deloc. Are niște crize nervoase, aproape zilnic, care îi atacă memoria, încât după aceste crize uită totul, tot ce se întâmplase cu câteva minute înainte, și e mereu în deficiență cu noțiunea de timp. Crezi că ea mai ține minte cum am intrat? Poate că și ține minte, dar sunt sigur că-și închipuie totul în felul ei și ne consideră acum, și pe dumneata, și pe mine, altcineva decât suntem noi în realitate, deși a reținut că eu sunt Şatuşka. N-are nici o importanță că spun toate astea cu glas tare; din clipa în care omul nu vorbește cu ea, încetează să-l mai asculte și se avântă în lumea ei de visuri; exact: se avântă. E o visătoare nemaipomenită; câte opt ore pe zi e în stare să stea într-un loc. Uite, în fața ei este o chiflă, de dimineață până acum poate că a mușcat o singură dată din ea și o va termina probabil mâine. Uite-acum, s-a apucat să dea în cărți...

— Dau eu, dau, Şatuşka, dar nu prea îmi iese cum trebuie, prinse deodată firul Maria Timofeevna, la auzul ultimului cuvânt și, fără să se uite, întinse mâna stângă spre chiflă (probabil tot la auzul vorbelor despre chiflă). Apucă în sfârșit chifla, dar după ce o ținu un timp în mâna stângă, captivată de

reluarea conversației, o lăsă pe masă cu o mișcare mecanică și fără să fi mușcat măcar o dată.

— Îmi cade mereu același lucru: un drum, un om rău, niște urzeli din partea cuiva, așternut de moarte, o scrisoare de undeva, o veste neașteptată – cred că sunt minciuni toate, ce zici, Șatușka? Dacă mint oamenii, de ce să nu mintă cărțile? Amestecă deodată cărțile. Același lucru i-am spus odată maicii Praskovia, o femeie venerabilă, mereu trecea pe la mine în chilie să ghicească în cărți pe ascuns de maica stareță. Și nu numai ea, veneau și altele. Se miră, clătină din cap, pun țara la cale, iar eu râd. „Da’ de unde, zic, maică Praskovia, să-ți pice scrisoare când de doisprezece ani nu ți-a venit nimic?” Ginerile ei a dus-o pe fiică-sa undeva prin Turcia și de doisprezece ani nu se știa nimic despre ei. A doua zi către seară stau la ceai la maica stareță (e de neam de cneji), era la dânsa și o doamnă oarecare aflată în trecere, mai visătoare, și un călugăraș, tot în trecere, venit de la muntele Athos, un omuleț destul de caraghios după părerea mea. Și ce crezi, Șatușka, acest călugăraș îi adusese în dimineața aceea maicii Praskovia din Turcia o scrisoare de la fata ei. Ca să vezi valetul de caro ce înseamnă, o veste neașteptată! Bem noi ceai, iar călugărașul de la muntele Athos îi spune maicii starețe: „Cel mai mult, cuvioasă maică stareță, a binecuvântat Domnul Dumnezeu mănăstirea dumneavoastră prin aceea că ține în sânul ei o comoară atât de prețioasă”. „Ce comoară?”, întreabă maica stareță. „Maica Lizaveta cea săracă cu duhul.” Lizaveta aceea scrântită era zidită în ograda mănăstirii într-o cușcă cam de un stânjen lungime și cam de doi arșini înălțime; stă ea după zăbrelele acelea de fier de șaisprezece ani, iarna și vara într-o cămașă de pânză, și tot scormonește cu un pai sau cu o surcea prin cămașa ei împungând în pânză și nu spune nimic, nu se piaptănă, nu se spală de șaisprezece ani. Iarna i se vâra un cojocel printre gratii și în fiecare zi i se strecoară câte o coajă de pâine și o cană cu apă. Credincioșii o privesc, se minunează, oftează și lasă câte un bănuț acolo. „Ți-ai găsit comoară, răspunse maica stareță (s-a supărat; nu putea s-o suferă pe Lizaveta). Lizaveta asta numai din răutate stă așa, din încăpățănare, și totul la ea este o prefăcătorie.” Nu mi-a plăcut asta deloc; îmi pusesem tocmai în gând să mă sihăstresc și eu așa. „Dar după mine, zic, Dumnezeu și natura sunt același lucru.” Cu toții strigară atunci într-un glas: „Asta-i bună!”. Stareța a râs, i-a șopti ceva cucoanei, m-a chemat, m-a mângâiat, iar cucoana mi-a dăruit o fundă roz, vrei să ți-o arăt? Iar călugărașul s-a apucat să mă povățuiască, vorbea cu blândețe și cu smerenie și cu multă înțelepciune, se vede; stau și ascult. „Ai înțeles?” mă întreabă. „Nu, zic, n-am înțeles nimic și lăsați-mă, zic, în pace.” Ei, și de atunci m-au lăsat în deplină pace, Șatușka. Între timp îmi șoptește, ieșind din biserică, una dintre maicile trimise la noi spre pocăință, fiindcă proceea: „Născătoarea de Dumnezeu ce este după tine?”. „Maica tuturor, răspund, nădejdea neamului omenesc.” „Așa, zice, născătoarea de Dumnezeu este maica tuturor, este glia roditoare, și mare este de aceea bucuria omului. Și orice durere lumească și orice lacrimă pământescă sunt pentru bucuria noastră; iar când ai udat pământul sub tine cu lacrimile tale ca să

pătrundă la o jumătate arșin adâncime, atunci te va cuprinde o bucurie neasemuită. Și nu vei mai avea, zice, nici o amărăciune; asta este, zice, prorocirea.” M-au atins adânc în suflet aceste cuvinte. Și am început de atunci să fac la rugăciuni, închinându-mă până la pământ, să sărut de fiecare dată pământul; îl sărut și plâng. Și uite, crede-mă, Șatușka: nimic rău nu există în aceste lacrimi; și chiar dacă n-ai avea nici o durere, totuna, lacrimile tale chiar de bucurie vor curge. De la sine curg, e adevărat. Plecam câteodată pe malul lacului: de o parte mănăstirea noastră, de cealaltă, muntele nostru cu vârful ascuțit; așa se și cheamă, Muntele Ascuțit. Urcam pe acest munte, mă întorceam cu fața spre răsărit, mă închinam lipindu-mă de pământ și plângeam, plângeam și nu mai știam de cât timp plâng și nu mai știam eu atunci nimic. Mă ridicam apoi, mă întorceam cu fața în urma mea, iar soarele era la apus, un soare mare, falnic, frumos – îți place să privești soarele, Șatușka? E bine, dar e trist. Îmi întorceam iar fața spre răsărit; iar umbra, umbra muntelui nostru aluneca departe pe lac ca o săgeată îngustă și lungă, lungă ca de o verstă, până la ostrovul din lac; iar ostrovul acela de piatră îl spinteca în două, și când îl spinteca în două, atunci mă apuca tristețea și dorul; atunci îmi venea și memoria, mă tem de inserare, Șatușka. Și îmi plâng mereu copilașul...

— Păi, l-ai avut? îmi dădu cu cotul Șatov, care o asculta tot timpul cu luare-aminte.

— L-am avut, firește: mititel, roz, cu unghiute așa, mici, mici de tot, și toată tristețea mea este că nu mai țin minte dacă era fetiță sau băiat. Ba-mi amintesc că era băiat, ba că era fetiță. Și când l-am născut atunci, l-am înfășurat în batist și în dantele, l-am legat cu panglicuțe roz, l-am acoperit cu floricele, am făcut și o rugăciune asupra lui și l-am dus așa, nebotezat; îl port eu astfel în brațe prin pădure și mi-e frică de pădure, și mi-e groază, dar mai ales plâng că l-am născut, iar bărbatul nu mi-l amintesc.

— Poate că ai avut și un bărbat? întrebă prudent Șatov.

— Mă faci să râd, Șatușka, cu judecata ta. De avut poate că l-am avut, dar ce folos că l-am avut, când de fapt e ca și cum nu l-am avut? Ei, poftim, ghici ghicitoarea mea, că nu-i așa de grea? surâse ea.

— Și unde ți-ai lăsat copilașul?

— L-am lăsat în heleșteu, suspină ea.

Șatov îmi dădu din nou un ghiont ușor.

— Nu cumva n-ai avut nici un copil și toată chestia asta e numai o aiureală, ce zici?

— Greă întrebare îmi pui, Șatușka, răspunse ea îngândurată și fără să se mire. În privința asta nu-ți voi spune nimic, poate că nici n-am avut; după mine, din partea ta nu-i decât o simplă curiozitate; eu tot am să-l plâng și de aici încolo, că doar nu în vis mi s-a năzărit? Și lacrimi mari sclipiră în ochii ei. Șatușka, Șatușka, dar e adevărat că te-a părăsit nevasta? zise ea, punându-și amândouă mâinile pe umerii lui și privindu-l cu compătimire. Nu te supăra pe mine, nici mie nu mi-e ușor. Știi, Șatușka, mi s-a arătat așa un vis: vine el iar

la mine, îmi face semn cu mâna, mă cheamă: „Pisicuța mea, zice, pisicuța mea, vino la mine!” și uite la vorba aceasta, „pisicuță”, m-am bucurat cel mai mult: mă iubește, îmi zic.

— Poate că va veni și aievea, murmură încet Șatov.

— Ba nu, Șatușka, n-a fost decât un vis... nu vine aievea. Cunoști cântecul:

Nu-mi trebuie palate, Colea-n chilia mea, Cu rugi înfocate, Domnului pentru tine m-oi ruga.

— Of, Șatușka, Șatușka, scumpul meu, de ce nu mă întrebi nimic niciodată?

— Păi, tot n-ai să-mi spui, de aceea nu te întreb.

— Nu-ți spun, nu-ți spun, taie-mă în bucăți, tot nu-ți spun, zise ea aprinsă, arde-mă și nu-ți spun. Și oricât ar trebui să îndur, nu voi spune, nu vor afla oamenii!

— Ei, vezi, fiecare cu ale lui, care vasăzică, murmură și mai încet Șatov, aplecându-și tot mai mult capul.

— Și dacă m-ai ruga, totuși poate că ți-aș spune, poate că ți-aș spune! repetă ea extaziată. De ce nu mă rogi? Roagă-mă, roagă-mă bine de tot, Șatușka, poate că ție îți spun; înduplecă-mă, Șatușka, ca să mă învoiesc eu singură... Șatușka, Șatușka!

Dar Șatușka rămase mut; timp de un minut domni tăcerea. Lacrimile se prelingeau încet pe obraji ei fardați; rămase nemișcată, uitându-și mâinile pe umerii lui Șatov, dar cu privirea dusă cine știe unde.

— Ei, dar ce-mi pasă mie de tine, ar fi și păcat, se sculă brusc în picioare Șatov. Ridică-te puțin! trase el supărat de sub mine banca și o așeză pe locul dinainte. Dacă vine el să nu-și dea seama; e timpul să plecăm.

— Despre cine vorbești, despre lacheul meu? râse deodată Maria Timofeevna. Ți-e frică! Ei, cu bine, oaspeți dragi; dar ia ascultă o clipă ce o să-ți spun. Deunăzi a trecut pe aici acest Nilâci cu Filippov, proprietarul, barbă roșcovană; fratele meu tocmai se repezise la mine. Numai ce văd că proprietarul acesta pune mâna pe dânsul și mi-l ia la rost târându-l prin cameră, iar al meu țipă: „N-am nici o vină, pentru vina altora sufăr!”. N-ai să mă crezi, ne-am prăpădit de răs cu toții...

— Aoleu, Timofeevna, eu eram acela despre care zici tu că avea barbă roșcată, eu l-am tras deunăzi de chică pe fratele tău ca să te scap; iar proprietarul a fost la voi acum trei zile ca să se certe cu voi; ai cam încurcat lucrurile.

— Ia stai, te pomenești că le-am încurcat, poate că ai fost tu într-adevăr. Ei, ce să mai vorbim despre fleacuri; parcă nu-i totuna pentru el cine-i trage chelfâneala, zise ea râzând.

— Să mergem, mă trase brusc de mânecă Șatov, am auzit scârțâind portița; dacă ne găsește aici, o stâlcește în băți.

Nici n-apucărăm să urcăm pe scară, și în poartă se și auziră zbierete și înjurături de om beat. Șatov mă introduse în camera lui și încuie ușa cu zăvorul.

— Va trebui să stai câtva timp, dacă nu vrei să izbucnească scandal. Îl auzi cum zbiară ca un porc înjunghiat, probabil iar s-a împiedicat de prag; de fiecare dată cade poticnindu-se acolo.

Și totuși n-am scăpat de scandal.

VI.

Șatov rămase în spatele ușii zăvorâte, ascultând ce se petrece pe scară, și deodată îl văzui sărind înapoi.

— Vine încoace, am prevăzut, îmi șopti el furios, te pomenești că nici până-n miezul nopții nu scăpăm de el. Se auziră câteva izbituri puternice cu pumnul în ușă.

— Șatov, Șatov, deschide! zbieră căpitanul. Șatov, prietene...

Am venit să te salut, Am venit să te salut.

Și să-ți spun c-afară mândrul soare.

Foc r-r-revarsă din țării.

Cântă-n codru... sindrofii.

Ca să viu încoace, pui de lele, M-am trezit... de tot... sub răchițele...

Ca sub vergi, ha, ha, ha!

Orice păsăruică... are sete.

Aș mai bea, că nu-s vreun gorobete, Aș mai bea... dar zău dacă știi ce...

La dracu' cu această curiozitate prostească! Șatov, înțelegeți tu cât de frumos e să trăiești pe lume!

— Nu răspunde, îmi șopti Șatov iar.

— Deschide odată! Înțelegeți tu că există ceva mai sublim decât bătaia... în omenire; există clipe de nobilă simțire... Șatov, eu sunt mărinimos; te voi ierta... Șatov, la naiba cu manifestele, ce zici?

Tăcere.

— Înțelegeți tu, măgarule, eu sunt îndrăgostit, mi-am cumpărat și un frac, privește, fracul iubirii, cincisprezece ruble; dragostea unui căpitan pretinde respectarea bunei-cuviințe... Deschide! urlă el sălbatic, bombardând ușa cu pumnii.

— Cară-te dracului! strigă deodată Șatov.

— Sclavule! Sclav iobag, și soră-ta este sclavă, sclavă și... hoată!

— Iar tu ți-ai vândut sora.

— Minți! Plătesc pentru altul și ar fi destul un singur cuvânt din partea mea... Îți dai tu seama cine e ea?

— Cine? Șatov se apropie de ușă plin de curiozitate.

— Dar înțelegeți tu?

— Voi înțelege, n-ai grijă, spune, cine?

— Am curajul s-o spun! Am curajul s-o spun în public! ...

— Mă îndoiesc că vei avea curajul, îl ațâță Șatov, făcându-mi semn să ascult.

— Nu îndrăznesc?
— Eu așa cred, că nu îndrăznești.
— Nu îndrăznesc?
— Păi, vorbește, dacă nu ți-e frică de pedeapsa cu bice boierești... Ești un fricos și încă te pretinzi căpitan!
— Eu... eu... ea... ea este... bâigui căpitanul cu vocea tremurătoare, emoționată.
— Ei? Iși lipi urechea de ușă Șatov.
Se așternu o tăcere de cel puțin o jumătate de minut.
— Ți-că-losule! se auzi în sfârșit în dosul ușii. Și căpitanul se retrase repede jos pe scară, pufăind ca un samovar, și împiedicându-se de fiecare treaptă.
— E șiret și nici beat nu se trădează, se depărtă Șatov de ușă.
— Dar despre ce este vorba? întrebai eu.
Șatov dădu din mână, deschise ușa, ciulind iar urechea spre scară; ascultă mult timp, coborî încetișor câteva trepte. Și în sfârșit se întoarse.
— Nu se aude nimic, n-a sărit s-o bată; înseamnă că s-a prăbușit de cum a intrat și doarme. E timpul să pleci.
— Ascultă, Șatov, ce pot deduce eu din toate astea?
— Ei, ce vrei! răspunse el cu un glas obosit și dezgustat și se așeză la masa lui de scris.

Am plecat. Un gând neverosimil mi se întărea tot mai mult în închipuire. Mă gândeam cu neliniște la a doua zi...

VII.

Această „a doua zi”, adică acea duminică în care urma să se hotărască irevocabil soarta lui Stepan Trofimovici, a fost una dintre zilele cele mai importante din cronica mea. A fost o zi de surprize, ziua dezlegării unor vechi enigme și a apariției altora noi, o zi care ne dezvăluie lămuriri uluitoare, dar care făcu să crească confuzia generală. Dimineața, după cum îi este cunoscut cititorului, trebuia să-mi însoțesc prietenul la Varvara Petrovna, potrivit poruncii acesteia, iar la ora trei după-amiază urma să fiu la Lizaveta Nikolaevna, ca să-i spun nici eu nu știu ce, și s-o ajut, nici eu nu știu cum. Între timp însă lucrurile se desfășurară cum nu s-ar fi așteptat nimeni. Într-un cuvânt, a fost o zi de coincidențe extraordinare.

Începu prin aceea că eu cu Stepan Trofimovici, prezentându-ne la Varvara Petrovna exact la ora douăsprezece, cum fixase ea, n-o găsirăm acasă; nu se întorsese încă de la biserică. Bietul meu prieten era într-așa fel dispus, mai bine zis indispus, încât acest singur fapt avu darul să-l doboare; aproape extenuat, el se lăsă greoi pe un fotoliu din salon. I-am oferit un pahar cu apă; dar cu toată paloarea chipului său și chiar cu tot tremurul mâinilor, el refuză cu multă demnitate. Între altele, ținuta lui se distingea de data aceasta printr-o eleganță excepțională: cămașa, aproape de gală, din batist cu broderii, cravata albă, o pălărie nouă pe care o ținea în mână, mănuși noi de culoarea paiului, ba și o adiere ușoară de parfum. De-abia ne așezarăm, că intră Șatov introdus

de valet; nu încăpea nici o îndoială, venise tot la invitația formală a stăpânei. Stepan Trofimovici dădu să se ridice ca să-i întindă mâna, dar Șatov, aruncându-ne o privire scrutătoare, se îndreptă spre un colț și se așeză acolo, fără măcar să ne fi salutat din cap. Stepan Trofimovici îmi căută ochii, speriat.

Rămaserăm astfel câteva minute în deplină tăcere. Stepan Trofimovici începu la un moment dat să-mi șoptească ceva în grabă, dar eu nu-l înțelegeam; de altfel, era atât de emoționat, că renunță îndată să mai continue. Intră iarăși valetul ca să îndrepte ceva pe masă; mai exact, să vadă ce facem. Șatov i se adresă brusc, cu glas tare:

— Aleksei Egorâci, nu știi cumva, Daria Pavlovna a plecat cu ea?

— Varvara Petrovna a binevoit să plece la biserică singură, iar Daria Pavlovna a binevoit să rămână în camera ei, sus; nu prea se simte bine, raportă cuviincios și cu sfătoșenie Aleksei Egorâci.

Îngrijorat, bietul meu prieten îmi căută iar privirea, dar mă hotărâi să-mi feresc ochii. Deodată în fața intrării se auzi huruit de trăsură și ecourile surde ale unei forfoteli ce se iscă prin casă ne vestiră că gazda se întorsese. Schițărăm cu toții mișcarea de a sări din loc, dar interveni o altă surpriză: răsună zgomot de pași numeroși, ceea ce însemna că gazda nu era singură, lucru care într-adevăr părea cam ciudat, întrucât chiar ea ne fixase această oră. În sfârșit se auzi cu totul distinct că cineva vine cu o grabă ciudată, aproape în fugă; era exclus să fie Varvara Petrovna. Și deodată ea apăru ca purtată de vijelie, cu sufletul la gură, pradă unei tulburări teribile. În urma ei, cu pas mai lent, venea Lizaveta Nikolaevna, ținând-o de mână pe Maria Timofeevna Lebeadkina! Dacă mi s-ar fi arătat o asemenea imagine în vis, nici atunci n-aș fi crezut.

Pentru a explica această surpriză cu totul de neînchipuit, ar trebui să ne întoarcem cu o oră în urmă și să relatăm mai amănunțit extraordinara peripeție prin care trecuse Varvara Petrovna în biserică.

Mai întâi, pentru această liturghie se adunase aproape tot orașul: mă refer, bineînțeles, la pătura sus-pusă a societății noastre. Se știa că va asista pentru prima oară de la sosirea sa și soția guvernatorului. Notez că la noi se zvonise deja că ea era liber-cugetătoare și adepta unor „noi principii”. Toate doamnele știau de asemenea că ea va fi îmbrăcată cu un extraordinar rafinament; de aceea toaletele doamnelor noastre străluceau de data aceasta prin eleganță și lux. Numai Varvara Petrovna era îmbrăcată ca întotdeauna, modest și în negru, cum obișnuia să se îmbrace în ultimii patru ani. Intrând în biserică, ea își luă locul obișnuit, în stânga, în primul rând, și un fecior așeză în fața ei o pernă de catifea pentru îngenuncheri, într-un cuvânt, totul decurse ca de obicei. Se observă însă că de această dată în tot timpul cât ținuse serviciul divin se rugă cu multă ardoare; avea să se spună mai târziu, când totul se preciză până la amănunt, că lumea observase chiar și lacrimi în ochii ei. În sfârșit, liturghia se termină și protoiereul nostru, părintele Pavel, ieși ca să-și rostească predica de sărbătoare. Predicile lui erau foarte apreciate; la un moment dat se insistă chiar ca el să și le publice, dar părintele ezita. De data aceasta predica lui păru nu știu cum, foarte lungă.

Și iată că în cursul predicii sosi la biserică o doamnă cu o birjă de modă veche, adică una dintre acelea în care doamnele puteau șede numai pe părțile laterale, ținându-se de centura birjarului și clătinându-se la zdruncinăturile trăsurii ca un firicel de iarbă în bătaia vântului. Asemenea birje continuă să circule și astăzi în orașul nostru. Oprind într-un colț lângă curtea catedralei, pentru că în fața porții de intrare staționau numeroase trăsurile, ba erau și jandarmi, doamna care sosise cu această birjă sări jos și-i întinse birjarului patru copeici de argint.

— Ți se pare puțin, Vanea?! strigă ea, observându-i expresia de nemulțumire. Tot ce am, adăugă ea jalnic.

— Fie, Dumnezeu cu tine, nu m-am tocmit când te-am luat, dădu din mână birjarul și o privi gândindu-se probabil: „Ar fi și păcat să te obijduiesc”; vârându-și apoi în buzunarul de la piept portmoneul de piele, îi dădu bici calului și plecă însoțit de glumele zeflemitoare ale birjarilor adunați acolo. Ironii și strigăte de mirare o însoțiră și pe doamna respectivă tot timpul cât merse până la poarta catedralei, printre trăsurile și lacheii care-și așteptau stăpânii. Într-adevăr, constituia ceva neobișnuit și surprinzător pentru toți apariția unei asemenea persoane pe stradă într-o mulțime atât de numeroasă. Arăta bolnăvicios de slabă și șchiopăta ușor, era tare sulemenită, cu gâtul lung neînfășurat, fără basma pe cap, fără scurteică, numai într-o rochie veche de culoare închisă, deși vremea era destul de răcoroasă în această zi senină de septembrie și sufla vântul. Avea capul complet gol, cu părul strâns într-un coculeț minuscul pe ceafă, iar pe partea dreaptă își prinsese un trandafir artificial, de felul aceluia cu care sunt împodobiți heruvimii în săptămâna Floriilor. Un asemenea heruvim împodobit cu o cunună de trandafiri de hârtie am observat cu prilejul vizitei de ieri în colțul cu icoane din camera Mariei Timofeevna. Unde mai pui că doamna aceasta, deși mergea cu privirea lăsată cu modestie în jos, avea pe buze tot timpul un zâmbet șiret și vesel. Dacă ar fi întârziat câteva clipe doar, probabil că n-ar fi fost lăsată să intre în catedrală... Reuși însă să se strecoare și, intrând în biserică, își făcu pe nesimțite loc înainte.

Cu toate că predica nu fusese încă rostită decât pe jumătate și masa compactă de oameni care umpluse biserica asculta cu atenție pioasă și într-o profundă liniște, câteva perechi de ochi se îndreptară totuși curioase și nedumerite asupra acestei necunoscute. Ea se prăbuși în genunchi pe treptele altarului, plecându-și chipul fardat, și rămase așa îndelung, probabil plângând; ridicându-și însă capul și sculându-se din genunchi, își reveni curând și fața ei se învioră, luând o expresie amuzată. Cu un aer vesel și cu vizibilă plăcere își plimbă privirile pe fețele celor prezenți și pe pereții bisericii; cu o deosebită curiozitate își ațintea privirea pe chipurile unor doamne, ridicându-se în acest scop chiar și în vârful picioarelor, ba de vreo două ori chicoti. Dar iată că predica luă sfârșit și preotul apăru cu crucea. Soția guvernatorului porni prima s-o sărute, dar la doi pași zăbovi puțin, dorind probabil s-o lase pe Varvara Petrovna să treacă înainte; aceasta într-adevăr înaintase dârz și cu aerul că nu

vedea pe nimeni înaintea ei. Era în extrema atenție a soției guvernatorului, fără îndoială, o doză de malițiozitate evidentă și destul de abilă în felul ei; așa înțelese toată lumea; așa înțelese probabil și Varvara Petrovna; dar ea continuă să înainteze, cu aerul că nu observă nimic și pe nimeni, plină de demnitate netulburată și, după ce sărută crucea, porni direct spre ieșire. Valetul în livrea îi deschidea drum, deși toată lumea se trăsesse și-așa, pentru a-i lăsa loc de trecere. Dar iată că la ieșire, chiar în pridvor, un grup de oameni îmbulziți îi bară drumul pentru câteva clipe. Varvara Petrovna se opri și deodată o ființă ciudată și cu o înfățișare foarte neobișnuită, femeia cu trandafirul de hârtie în păr, strecurându-se printre oameni, se aplecă în fața ei în genunchi. Varvara Petrovna, care nu se lăsa prea ușor descumpănită, mai ales în public, o privi grav și sever.

Mă grăbesc să remarc aici, cât se poate pe scurt, că Varvara Petrovna, deși devenise în ultimii ani, cum se spunea, excesiv de economicoasă, ba chiar și puțin avară, niciodată nu se zgârcea la bani în ceea ce privește actele de binefacere. Era membră a unor societăți filantropice din capitală. În anul cumplitei foamete expediase la Petersburg, pe adresa comitetului general pentru colecta de ajutoare în favoarea victimelor, cinci sute de ruble, fapt care nu trecuse la noi neobservat. În sfârșit, chiar în ultimul timp, înainte de numirea noului guvernator, inițiase personal constituirea unui comitet local de doamne pentru ajutorarea celor mai sărace lehuze din oraș și din întreaga gubernie. Mulți o învinuiau de vanitate; dar o anumită impetuozitate temperamentală a Varvarei Petrovna, dublată de o extraordinară energie și perseverență erau pe cale să învingă toate piedicile; societatea părea aproape înființată, iar ideea inițială câștiga teren tot mai larg, luând în mintea entuziastă a fondatoarei forme tot mai precise: visa să întemeieze un asemenea comitet și la Moscova și să-i extindă încetul cu încetul activitatea în toată Rusia. Și deodată, din cauza schimbării neașteptate a guvernatorului, totul se opri în loc; iar soția noului guvernator, se zicea, apucase să exprime în public câteva observații usturătoare și mai ales nimerite și judicioase în privința ineficienței practice a înseși ideii de înființare a unui asemenea comitet, ceea ce, bineînțeles cu argumentările și înfloriturile de rigoare, ajunsese deja la urechile Varvarei Petrovna. Unul Dumnezeu poate să pătrundă adâncul inimilor, dar cred că Varvara Petrovna încercă și oarecare plăcere oprindu-se astfel în fața ușilor catedralei, deoarece urma să treacă imediat soția guvernatorului, apoi și toți ceilalți și „las’ să vadă că puțin îmi pasă de ceea ce crede ea și de ceea ce spune despre substratul vanitos al faptelor mele filantropice. Așa să știe toată lumea!”.

— Ce e cu dumneata, draga mea, ce vrei să mă rogi? o privi cu atenție Varvara Petrovna pe femeia îngenuncheată în fața ei. Necunoscuta se uită la ea cu niște ochi sfioși, rușinați, aproape plini de evlavie, apoi deodată surâse și chicoti în felul ei ciudat.

— Ce e cu ea? Cine e?

Varvara Petrovna își plimbă întrebătoare privirea autoritară pe fețele oamenilor din jur, și nimeni nu-i răspunde.

— Ești nefericită? Ai nevoie de ajutor?

— Am nevoie... am venit... bâigui „nefericita” cu o voce sugrumată de emoție. Am venit numai să vă sărut mâna... și iar chicoti. Cu acea privire candidă cu care îi linguesc copiii pe cei mari, ca să obțină ceva, se întinse să prindă mâna Varvarei Petrovna, dar speriindu-se parcă, își retrase mișcarea.

— Numai pentru asta ai venit? zâmbi Varvara Petrovna cu un aer de compasiune, dar imediat își scoase din buzunar portmoneul de sidef și, luând o bancnotă de zece ruble, i-o întinse necunoscutei. Femeia primi banii. Varvara Petrovna părea foarte intrigată și nu considera probabil această persoană drept o solicitatoare de rând.

— I-a dat zece ruble, zise careva din mulțime.

— Mâna dumneavoastră, vă rog! bâigui „nefericita”, apucând tare, cu degetele mâinii stângi, bancnota de zece ruble primită, pe care o flutura vântul. Varvara Petrovna, nu se știe de ce, se cam încruntă și, cu un aer grav, aproape sever, îi întinse mâna; femeia o sărută cu venerație. Privirea ei recunoscătoare străluci într-un fel de extaz. Tocmai în clipa aceea se apropie soția guvernatorului, urmată de o mulțime de doamne și domni din protipendadă. Fără să vrea, soția guvernatorului trebui să se oprească pentru o clipă în această îmbulzeală; ceilalți, la fel.

— Dumneata tremuri, ți-e frig? observă deodată Varvara Petrovna și, lepădându-și jacheta, prinsă în zbor de valet, își luă de pe umeri șalul negru (destul de scump) și cu propriile-i mâini înfășură gâtul descoperit al femeii care stătea încă în genunchi.

— Dar ridică-te, te rog, ridică-te din genunchi!

Femeia se ridică.

— Unde stai? Chiar așa, nimeni nu știe unde locuiește această femeie? se întoarse ea nerăbdătoare, privind în jur. Dar mulțimea de adineauri se împrăștiase; erau numai chipuri de cunoscuți, de funcționari superiori, care priveau scena, unii cu o mirare severă, alții cu o curiozitate vicleană și în același timp cu o dorință ascunsă de a asista la un mic scandal, alții începuseră chiar să schimbe surâsuri ironice.

— Mi se pare că o cheamă Lebeadkina, se găsi în sfârșit un om săritor cu răspunsul, onorabilul și mult respectatul nostru negustor Andreev, cu ochelari, barbă căruntă, în veșminte de croială rusească și cu un cilindru pe care-l ținea acum în mâini. Stă în casa lui Filippov pe strada Bogoiavlenskaia.

— Lebeadkin? Casa Filippov? Am auzit eu ceva... Vă mulțumesc, Nikon Semionâci, dar cine este acest Lebeadkin?

— Se zice că e un căpitan, un om pare-se cam nesăbuit. Iar dumneaei este într-adevăr surioara lui. E de presupus că a scăpat de sub supraveghere, adăugă el cu o voce mai scăzută, privind-o cu înțeles pe Varvara Petrovna.

— Vă înțeleg; vă mulțumesc, Nikon Semionâci. Așadar, draga mea, ești doamna Lebeadkina?

— Nu, nu sunt Lebeadkina.
— Atunci poate fratele dumitale este Lebeadkin?
— Fratele meu este Lebeadkin.
— Uite ce facem, te iau acum cu mine, iar de la mine te vor duce cu trăsura la familia dumitale; vrei să mergi cu mine?
— O, da, vreau! își împreună mâinile dna Lebeadkina.
— Tanti, tanti! Ia-mă și pe mine cu dumneata! se auzi glasul Lizavetei Nikolaevna.

Menționez că Lizaveta Nikolaevna venise la biserică împreună cu soția guvernatorului, iar Praskovia Ivanovna, conform recomandării medicului, plecase între timp să facă o plimbare în cupeu. Ca să nu se plictisească, îl luase cu dânsa și pe Mavriki Nikolaevici. Liza o părăsi deodată pe soția guvernatorului și se apropie în grabă de Varvara Petrovna.

— Draga mea, știi prea bine că eu sunt totdeauna bucuroasă să te văd, dar ce-o să spună maică-ta? răspunse grav Varvara Petrovna, dar se opri brusc, jenată, observând agitația Lizei.

— Tanti, tanti, vreau neapărat să vin cu dumneata, o imploră ea, sărutând-o pe Varvara Petrovna.

— Mais qu'avez vous donc, Lise! zise cu mirare accentuată soția guvernatorului.

— O, iartă-mă, chère cousine, drăguța mea, aș vrea să mă duc la tanti, se întoarce sprintenă Liza către draga-i verișoară neplăcut surprinsă de gestul ei și o sărută de două ori.

— Spune-i și lui maman să vină imediat după mine la tanti; maman voia neapărat, neapărat să vină la tanti, chiar adineauri mi-a spus-o și eu am uitat să vă previn, turui Liza. Mă simt vinovată, nu te supăra, Julie... chère cousine... Tanti, sunt gata!

— Dacă nu mă iei acum, tanti, o să alerg după cupeul dumitale țipând ca din gură de șarpe, șopti ea repede și disperată aproape la urechea Varvarei Petrovna; bine că n-a auzit nimeni. Varvara Petrovna, uimită, se dădu chiar puțin înapoi, cercetând-o cu o privire pătrunzătoare pe această fată care își pierduse capul. Privirea aceasta hotărî totul: se gândi pe loc că trebuie neapărat s-o ia cu dânsa și pe Liza!

— Trebuie pus capăt la toate astea, lăsă ea să-i scape. Bine, te iau cu plăcere, Liza, adăugă imediat cu glas tare, bineînțeles dacă Iulia Mihailovna consimte să te lase, se întoarce ea direct și cu sinceritate demnă către soția guvernatorului.

— O, bineînțeles, n-aș vrea s-o lipsesc de această plăcere, mai ales că eu însămi... (cu ce amabilitate surprinzătoare ciripea Iulia Mihailovna) eu însămi știu prea bine cât de fantastic și voluntar e căpșorul acestei fetițe (Iulia Mihailovna schiță un zâmbet fermecător) ...

— Vă mulțumesc din toată inima, îi spuse Varvara Petrovna făcând o plecăciune ceremonioasă, plină de prestanță.

— Cu deosebită plăcere, continuă să îngaime Iulia Mihailovna aproape cu entuziasm, roșind cu totul de emoție și plăcere, și cu atât mai mult cu cât văd că, afară de bucuria de a merge cu dumneavoastră, Liza este stăpânită acum de un sentiment atât de frumos, atât de înalt aș putea spune... compasiunea... (ea aruncă o privire asupra „nenorocitei”) ... și... chiar pe treptele sfântului locaș...

— Felul dumneavoastră de a privi lucrurile vă onorează, încuviință generos Varvara Petrovna. Cu o mișcare plină de elan, Iulia Mihailovna îi întinse mâna pe care Varvara Petrovna o atinse în treacăt cu degetele. Impresia generală fu excelentă; chipurile unora dintre cei de față se luminau de plăcere, se iviră câteva zâmbete dulce și servile.

Într-un cuvânt, dintr-odată tot orașul își dădu seama că nu Iulia Mihailovna fusese aceea care arătase desconsiderare față de Varvara Petrovna și n-o vizitase, ci, dimpotrivă, însăși Varvara Petrovna o „ținuse la distanță pe Iulia Mihailovna, în timp ce aceasta poate că ar fi alergat și pe jos ca să-i facă vizita, numai să fi avut convingerea că Varvara Petrovna n-avea să-i închidă ușa”. Prestigiul Varvarei Petrovna crescuse.

— Ia loc deci, draga mea, o invită Varvara Petrovna pe m-lle Lebeadkina, arătându-i trăsura trasă în acel moment în fața lor; „nenorocita” alergă bucuroasă la portiera cupeului, unde o susținu de braț valetul ca s-o ajute să se urce.

— Cum?! Dumneata șchiopătezi! strigă Varvara Petrovna aproape speriată și pălind totodată. (Toată lumea observase atunci acest lucru, dar nu înțelesese nimic...)

Cupeul porni. Casa Varvarei Petrovna se afla foarte aproape de catedrală. Liza mi-a povestit pe urmă că Lebeadkina, în cele trei minute cât dură călătoria, râdea fără încetare cu râsul ei isteric, iar Varvara Petrovna ședea „ca într-un somn magnetic”, după expresia personală a Lizei.

Capitolul al cincilea.

Șarpele cel înțelept.

I

Varvara Petrovna sună din clopoțel și se așeză în fotoliul de lângă fereastră.

— Așază-te aici, draga mea, îi indică ea Mariei Timofeevna locul în mijlocul salonului lângă masa cea mare, rotundă. Stepan Trofimovici, ce înseamnă asta? Poftim, uită-te la această femeie, da, uită-te, ce înseamnă asta?

— Eu... eu... bâigui Stepan Trofimovici...

Dar apăru valetul.

— O ceașcă de cafea, imediat, și cât se poate de repede! Cupeul să rămână cu caii înhămați.

— Mais, chère et excellente amie, dans quelle inquiétude... exclamă cu voce pierdută Stepan Trofimovici.

— Ah! în franțuzește, în franțuzește! Se vede dintr-odată că e o lume selectă! bătu din palme Maria Timofeevna, pregătindu-se să asculte cu nesaț o conversație în limba franceză. Varvara Petrovna o privi aproape cu groază.

Noi toți tăceam, așteptând să vedem cum se vor sfârși toate astea. Șatov nu-și ridicase deloc capul, iar Stepan Trofimovici se afla într-o stare de agitație extremă, ca și cum s-ar fi simțit vinovat de toate; transpirase la tâmplă. Mă uitai la Liza (se așezase în același colț unde ședea și Șatov). Privirea ei trecea necruțătoare de la Varvara Petrovna la femeia cea șchioapă și viceversa; pe buze îi tremura un zâmbet crispat, neplăcut. Varvara Petrovna observase acest zâmbet. Între timp, Maria Timofeevna părea extaziată; cu nespusă plăcere și fără nici o jenă examina salonul superb al Varvarei Petrovna, mobilierul, covoarele, tablourile de pe pereți, plafonul sculptat în stil antic, crucifixul mare de bronz din colț, lustra de faianță, albumele și obiectele de pe masă.

— Și tu ești aici, Șatușka! exclamă ea deodată. Închipește-ți, te văd de când am venit și mă gândesc: nu e el! Cum ar putea să ajungă el aici?!

Și râse vesel.

— O cunoști pe această femeie? se întoarse îndată către el Varvara Petrovna.

— O cunosc, murmură Șatov și schiță o mișcare ca pentru a se ridica de pe scaun, dar rămase pe loc.

— Și ce știi despre dânsa? Te rog cât mai repede!

— Ce să spun... zâmbi el cu totul deplasat și se poticni... vedeți doar și dumneavoastră.

— Ce să văd? Ei haide, vorbește!

— Locuiește în casa unde stau și eu... cu fratele... un ofițer.

— Ei și?

Șatov ezită iar.

— Nici nu merită să discutăm... mormăi el și tăcu hotărât. Sforțarea de a formula acest răspuns categoric făcu să-i năvălească sângele în obraz.

— Firește. De la dumneata, nici nu se poate aștepta omul la mai mult! i-o reteză indignată Varvara Petrovna. Își dădea acum prea bine seama că toată lumea știe ceva, dar se și teme de ceva, din moment ce se ferește să răspundă la întrebările ei; i se tănuiește ceva.

Intră valetul, care aduse pe o tavă mică de argint cafeaua, o singură ceașcă, cum i se comandase, și imediat, la un semn al ei, se îndreptă spre Maria Timofeevna.

— Draga mea, te-a cam pătruns adineauri frigul, bea mai repede și încălzește-te.

— Merci, făcu Maria Timofeevna, luă ceașca și izbucni deodată în râs pentru faptul că îi spusese lacheului merci. Dar, întâlnind privirea severă a Varvarei Petrovna, se intimidă și lăsă ceașca pe masă.

— Tanti, te-ai supărat cumva? îngână ea cu o candoare jucăușă.

— Poof-tim? tresări și se îndreptă țepănă în fotoliu Varvara Petrovna. Ce fel de tanti îți sunt eu? Ce îți-ai închipuit?

Maria Timofeevna, care nu se așteptase la asemenea explozie de mânie, se înfioră toată, cuprinsă de un tremur mărunț, convulsiv, ca într-o criză, și se smuci înapoi, lipindu-se de speteaza fotoliului.

— Eu... eu am crezut că așa trebuie, bâigui ea privind-o cu ochii larg deschiși pe Varvara Petrovna. Așa vă spunea Liza.

— Care Liza?

— Uite domnișoara asta, arată cu degetul ei mic Maria Timofeevna.

— Ai ajuns să-i zici pe nume, Liza?

— Dumneavoastră așa i-ați spus adineauri, prinse puțin curaj Maria Timofeevna. De altfel, văzusem și în vis așa o fată frumoasă, zâmbi ea, parcă fără să vrea.

Dumirindu-se, Varvara Petrovna se liniști într-o clipă; ba schiță și un zâmbet la auzul ultimelor cuvinte ale Mariei Timofeevna. Aceasta, surprinzându-i zâmbetul, se sculă de pe fotoliu și se apropie șchiopătând.

— Luați-l, am uitat să vi-l restitui, nu vă supărați pentru lipsa mea de politețe, trase ea jos de pe umerii săi șalul negru, cu care îi înfășurase gâtul mai înainte Varvara Petrovna.

— Pune-ți-l pe umeri și păstrează-ți-l pentru totdeauna. Așază-te la locul dumitale și bea-ți cafeaua și te rog să nu-ți fie teamă de mine, draga mea, liniștește-te. Încep să te înțeleg.

— Chcere amie... îți îngădui să intervină iar Stepan Trofimovici.

— Ah, Stepan Trofimovici, situația e și-așa destul de complicată și fără dumneata; cruță-mă cel puțin dumneata... Trage, te rog, de șnurul clopoțelului de alături...

Se făcu tăcere adâncă. Privirea ei luneca bănuitoare și enervată pe chipurile noastre. Apăru Agașa, camerista ei favorită.

— Adu-mi basmaua în carouri pe care am cumpărat-o la Geneva. Ce face Daria Pavlovna?

— Nu se simte prea bine.

— Du-te și poștește-o să vină aici. Mai spune-i că o rog foarte mult, deși nu se simte prea bine.

În clipa aceea, din încăperile de alături se auzi iarăși un zgomot neobișnuit de pași și glasuri, ca și prima oară, și deodată apăru în prag, gâfâind și „tulburată”, Praskovia Ivanovna. Mavriki Nikolaevici o susținea de braț.

— Dumnezeule, de-abia m-am târât până aici; Liza, nebuno, ce faci cu maică-ta! țipă ea punând în acest țipăt, după obiceiul tuturor firilor slabe, dar foarte irascibile, toată enervarea care se acumulase în ea.

— Dragă Varvara Petrovna, am venit la dumneata să-mi iau fata!

Varvara Petrovna o privi pe sub sprâncene, se ridică puțin în întâmpinarea ei și își ascunse cu greu ciuda.

— Bine ai venit, Praskovia Ivanovna, fă-mi plăcerea și ia loc, zise. Știam că o să vii.

II.

Pentru Praskovia Ivanovna această primire nu putea constitui o surpriză. Varvara Petrovna o trata totdeauna, încă din anii copilăriei, pe fosta ei colegă de pension destul de tiranic și, sub masca prieteniei, aproape cu dispreț. Dar în

cazul de față situația era mult diferită. În ultimele zile raporturile dintre cele două case evoluau cu repeziciune spre o ruptură completă, după cum semnalăm în treacăt mai înainte. Cauzele acestui început de ruptură erau deocamdată pentru Varvara Petrovna cam misterioase, și de aceea și mai jignitoare; esențialul era însă că Praskovia Ivanovna apucase să adopte față de dânsa o atitudine neobișnuit de trufașă. Varvara Petrovna se simți bineînțeles atinsă în amorul ei propriu; între timp începuseră să ajungă la urechile ei niște zvonuri stranii, care de asemenea o iritau în gradul cel mai înalt, și mai ales prin caracterul lor confuz. Varvara Petrovna era o fire dreaptă și de o franchețe fără cusur, semeță, dacă s-ar putea spune astfel. Detesta până la dezgust insinuările misterioase, acuzațiile și instigările din umbră și totdeauna prefera un război pe față. În orice caz, de cinci zile cele două doamne nu se mai văzuseră; ultima vizită o făcuse Varvara Petrovna, care plecase de la „Drozdovoia” contrariată și ofensată. Aș putea susține fără teamă de a greși că Praskovia Ivanovna intrase acum cu naiva convingere că Varvara Petrovna, nu se știe de ce, trebuia să se sperie de venirea ei; acest lucru i se citea pe expresia chipului. Dar și pe Varvara Petrovna se pare că tocmai atunci o apucă demonul mândriei celei mai arogante, când abia-abia doar putea bănui că cineva ar crede că ea a fost umilită. Praskovia Ivanovna, asemenea majorității persoanelor cu firea slabă, care îngăduie timp îndelungat să fie ofensate fără a schița vreun protest, excela în pasiunea care o îndemna să atace la cea dintâi întorsătură favorabilă a împrejurărilor. E adevărat că în acest moment era cam bolnavă, stare în care devenea totdeauna mai irascibilă. Voi adăuga, în sfârșit, că noi, toți cei prezenți în salon, nu le-am fi putut stânjeni prea mult prin prezența noastră pe cele două prietene din copilărie, în cazul când între ele ar fi izbucnit o ceartă; eram considerați drept oameni ai casei, dacă nu chiar și subordonați. Mi-am dat seama, și nu fără teamă, de acest lucru imediat. Stepan Trofimovici, care nu se așezase încă din momentul sosirii Varvarei Petrovna, se lăsă istovit pe un scaun și cu disperare căuta să-mi surprindă privirea. Șatov se răsuci brusc pe locul lui și mormăi ceva pe sub nas. Cred că voise să se ridice și să plece. Liza se săltă ușor de pe scaun, dar se reachează imediat, neacordând nici o atenție țipătului mamei sale, nu din cauza „firii sale recalcitrante”, ci pentru că se afla evident sub puterea unei impresii puternice de cu totul altă natură. Privirea ei era ațintită acum undeva în gol, aproape absentă, încetând să-i mai acorde atenție până și Mariei Timofeevna.

III

— Uite, aici! arătă Praskovia Ivanovna un fotoliu de lângă masă și se lăsă greoi în el, cu ajutorul lui Mavriki Nikolaevici. Nu m-aș fi așezat la dumneata, draga mea, dacă nu m-ar fi necăjit picioarele! adăugă ea cu o voce găfăită.

Varvara Petrovna înălță ușor capul, lipindu-și degetele mâinii drepte de tâmpla dreaptă, cu un aer suferind, probabil din cauza durerii puternice pe care o simțea (tic douloureux).

— Dar de ce, Praskovia Ivanovna, de ce adică să nu te așezi să mai stai la mine? Eu m-am bucurat din partea decedatului tău soț o viață întreagă de o

sinceră prietenie, iar noi împreună și ca fetișcane ne jucam de-a păpușile la pension.

Praskovia Ivanovna își agită mâinile.

— Am bănuț eu! Totdeauna începi cu pensionul când ai de gând să-mi reproșezi ceva, e tertipul dumitale. Iar după părerea mea toate astea sunt oratorie goală. Nu pot suferi pensionul acesta al dumitale.

— Mi se pare că ai venit foarte indispusă; cum îți simți picioarele? Uite, ți-aduc cafeaua, poftim, bea și nu te supăra.

— Dragă Varvara Petrovna, vorbești cu mine de parcă aș fi o fetiță. Nu vreau cafea și gata!

Și cu acest gest enervat, ea făcu din mână semn că refuză categoric către sluga care îi aducea cafeaua. (De altfel, refuzaseră cafeaua și toți ceilalți, afară de mine și de Mavriki Nikolaevici. Stepan Trofimovici luă ceașca, dar o lăsă alături pe masă, neatinsă. Maria Timofeevna, deși ar fi dorit să bea o ceașcă, întinse mâna, dar se răzgândi și refuză ceremonios, vizibil mulțumită de propria-i hotărâre.) Varvara Petrovna schiță un zâmbet silit.

— Îmi vine să cred, draga mea Praskovia Ivanovna, că ți s-a năzărit iar cine știe ce bazaconie și de aceea ai intrat aici atât de pornită. Toată viața te-ai condus numai după închipuirile tale năstrușnice. Văd că te-ai înfuriat pentru referirea mea la pension; dar ții minte cum, venind de acasă, ai încercat să convingi toată clasa că te-a cerut în căsătorie husarul Șablâkin și cum madame Lefébure te-a prins pe loc cu minciuna. Și de fapt nu mințeai, ci te-ai lăsat târâtă de o închipuire amăgitoare. Ei, hai, spune: de ce-ai venit? Ce ți-ai mai vârât în cap, care ți-e nemulțumirea?

— Iar dumneata te-ai îndrăgostit de popa care ne preda la pension religia, na, poftim, dacă ești atât de ranchiunoasă, ha, ha, ha!

Hohotul ei de răs veninos se înecă în tuse.

— Aha, nu l-ai uitat pe popă... o privi cu ură Varvara Petrovna.

Se înverzise la față. Praskovia Ivanovna luă deodată un aer demn.

— Nu-mi arde mie acum, draga mea, de răs; de ce mi-ai amestecat fiica în scandalul dumitale, în văzul întregului oraș, iată de ce am venit!

— În scandalul meu? se îndreptă țeapănă și amenințătoare Varvara Petrovna.

— Maman, te-aș ruga și eu să fii mai moderată, zise deodată Lizaveta Nikolaevna.

— Cum ai spus? se porni iar pe țipat mama, dar se potoli brusc sub privirea scânteietoare a fiicei sale.

— Cum ai putut, mamă, să vorbești despre nu știu ce scandal? se aprinse toată la față Liza. Am venit singură, cu îngăduința Iuliei Mihailovna, pentru că mă interesa să aflu povestea acestei nefericite, ca să-i pot fi cumva de folos.

— Povestea acestei nefericite!”, repetă lungind vorba și cu un răs răutăcios Praskovia Ivanovna. Dar îți șade bine ție să te amesteci în asemenea „povești”? Ei bine, draga mea, ne-am săturat de despotismul dumitale! se

întoarse ea furioasă către Varvara Petrovna. Se spune, nu știu dacă e adevărat sau nu, că muștruluiești aici tot orașul, dar se vede că ți-a venit și dumitale rândul!

Varvara Petrovna ședea dreaptă și încordată, ca săgeata gata să țâșnească din arc. Timp de vreo zece secunde o fixă pe Praskovia Ivanovna cu o privire severă, neclintită.

— Ei bine, mulțumește-i lui Dumnezeu, Praskovia, că toți cei de față sunt oameni de-ai casei, rosti ea în sfârșit cu un calm rău-prevestitor, ai vorbit cam mult ce nu trebuie.

— Eu, draga mea, nu am de ce să mă tem de părerea lumii, ca alții; dumneata ești aceea care sub masca mândriei tremuri în fața părerii lumii. Iar faptul că toți cei de față sunt oameni de-ai casei e spre binele dumitale; mai rău ar fi fost dacă auzeau străinii.

— Te-ai făcut cumva mai deșteaptă în această săptămână?

— Nu m-am făcut mai deșteaptă în această săptămână, dar se vede treaba că a ieșit la iveală adevărul în această săptămână.

— Și ce adevăr, mă rog, a ieșit la iveală în această săptămână? Ascultă, Praskovia Ivanovna, nu mă enerva, ci explică-te îndată, te rog omenește; ce fel de adevăr a ieșit la iveală și ce vrei să spui prin asta?

— Păi, iată-l, adevărul, e aici, pe acest fotoliu! arătă Praskovia Ivanovna, cu acea hotărâre disperată, care nu mai ține seama de nici un fel de urmări și este mânată numai de dorința de a lovi. Maria Timofeevna, care tot timpul o privea cu o curiozitate veselă, râse fericită la vederea degetului musafirei mânioase îndreptat spre dânsa și se foi voioasă în fotoliu.

— Doamne, Iisuse Hristoase, au înnebunit cu toții sau ce e cu ei! exclamă Varvara Petrovna pălind brusc și se sprijini de speteaza fotoliului.

Pălise atât de tare, încât printre cei de față se produse o adevărată panică. Stepan Trofimovici se repezi spre dânsa cel dintâi, m-am apropiat și eu; până și Liza se ridică în picioare, dar rămase pe locul ei lângă fotoliu; mai mult decât toți ceilalți însă se sperie Praskovia Ivanovna: scoase un țipăt, se ridică cum putu în picioare și aproape că strigă cu un glas plângăreț:

— Măicuță, Varvara Petrovna, iartă-mi nerozia răutăcioasă! Dar aduceți careva un pahar cu apă!

— Nu mai boci te rog, Praskovia Ivanovna, și dați-vă la o parte, domnilor, faceți bine, nu e nevoie de apă! articulă Varvara Petrovna cu glasul ferm, deși cam încet, și cu buzele palide.

— Măicuță, continuă Praskovia Ivanovna liniștindu-se un pic, draga mea Varvara Petrovna, mă recunosc vinovată de cuvintele imprudente spuse, dar am fost enervată la culme de scrisorile acelea anonime, cu care sunt bombardată de niște indivizi; să-ți fi scris ție, dacă au ceva de spus despre tine, dar eu am o fiică!

Varvara Petrovna o privea mută, cu ochii larg deschiși, ascultând cu mirare. În aceeași clipă se deschise neauzit ușa laterală din colț și apărură Daria Pavlovna. Se opri cam nedumerită la vederea agitației noastre și-și plimbă

privirea prin salon. N-o observase probabil dintr-odată pe Maria Timofeevna, despre prezența căreia nu fusese prevenită. Stepan Trofimovici o zări cel dintâi, schiță o mișcare precipitată, se înroși, și nu se știe de ce anunță cu glas tare: „Daria Pavlovna!”, încât dintr-odată toate privirile se întoarseră spre cea nou-venită.

— E adevărat? E chiar Daria Pavlovna a dumneavoastră? exclamă Maria Timofeevna. Ei bine, Șatușka, nu-ți seamănă deloc surioara! Cum se poate ca fratele acesta al meu să spună unei fete atât de frumoase Dașka-iobaga!

Daria Pavlovna între timp se apropiase de Varvara Petrovna; dar, surprinsă de exclamația Mariei Timofeevna, se întoarse brusc, rămânând nemișcată în fața scaunului și cu privirea ațintită asupra infirmei.

— Stai jos, Dașa, zise Varvara Petrovna cu un calm amenințător. Mai aproape, uite așa; poți s-o vezi și stând pe scaun pe această femeie. O cunoști?

— N-am văzut-o niciodată, răspunse încet Dașa și, după un timp de tăcere, adaugă: Este probabil sora bolnavă a unui domn Lebeadkin.

— Și eu, draga mea, tot pentru prima oară te-am văzut acum, deși aș fi vrut mult să te cunosc, pentru că în fiecare gest al dumitale constat o bună-creștere, strigă cu înflăcărare Maria Timofeevna. Cât despre faptul că lacheul meu vorbește vrute și nevrute, cine să-l creadă că i-ai luat banii tocmai dumneata, o persoană atât de bine-cunoscută și atât de drăguță? Pentru că dumneata ești foarte, foarte, foarte drăguță, și-o spun eu! încheie ea cu entuziasm, fluturându-și mâna mică.

— Înțelegi ceva?

— Înțeleg totul...

— Despre bani ai auzit?

— Probabil e vorba despre aceiași bani pe care eu, la rugămintea lui Nikolai Vsevolodovici, încă din Elveția, m-am angajat să-i transmit acestui domn Lebeadkin, fratele ei.

Urmă o tăcere destul de lungă.

— Nikolai Vsevolodovici te-a rugat personal să-i transmiți?

— Voia foarte mult să transmită acești bani, în total trei sute de ruble, domnului Lebeadkin. Dar fiindcă nu-i cunoștea adresa și aflând că domnul Lebeadkin urmează să vină în orașul nostru, m-a împuternicit să-i transmit eu, pentru cazul când domnul Lebeadkin într-adevăr ar sosi.

— Ce fel de bani... au dispărut? Ai auzit ce a spus chiar acum această femeie?

— În privința aceasta nu mai știu nimic; a ajuns la urechile mele cum că domnul Lebeadkin ar fi spus în public că nu i-am predat întreaga sumă; dar eu nu pricep despre ce anume poate fi vorba. Mi s-au încredințat în total trei sute de ruble și i-am transmis trei sute de ruble.

Daria Pavlovna părea că se liniștise aproape complet. Și în general se cuvine să remarc: era și greu s-o uluiești cu ceva pentru mult timp pe această fată, s-o scoți din apele ei, oricare ar fi fost starea ei sufletească. Toate răspunsurile ei și le formulă cumpănit, fără grabă, răspunzând imediat clar și

precis la fiecare întrebare, cu voce calmă, egală, fără urmă din emoția inițială cauzată de neprevăzut și fără să se fi încurcat cât de cât, ceea ce ar fi constituit poate o dovadă că simte o oarecare vină. Privirea Varvarei Petrovna n-o părăsi nici o clipă în tot timpul cât vorbi. Varvara Petrovna reflectă un minut.

— Ei bine, rosti ea în sfârșit cu toată fermitatea, evident adresându-li-se celor de față, deși o privea numai pe Dașa, dacă Nikolai Vsevolodovici nu s-a adresat cu această însărcinare a lui nici chiar mie, ci te-a rugat pe tine, înseamnă, desigur, că avea motivele lui să procedeze astfel. Nu mă consider îndreptățită să caut a le afla, de vreme ce ele trebuie să constituie și față de mine un secret. Dar singurul fapt că tu ești amestecată în această chestiune îmi dă liniștea desăvârșită în privința acestor motive, să știi acest lucru, Daria, înainte de toate. Gândește-te însă, draga mea, având cugetul absolut curat ai fi putut totuși, necunoscând viața, să faci vreo imprudență; și ai făcut-o luând asupra ta sarcina contactului cu un ticălos. Zvonurile răspândite de acest om mizerabil confirmă că ai făcut o greșală. Voi avea eu grijă să aflu ce hram poartă acest domn și ca ocrotitoare a ta voi ști să te apăr. Iar acum e timpul să punem capăt la toate astea.

— Cel mai bine ar fi, când va veni el, interveni deodată Maria Timofeevna, aplecându-se înainte în fotoliul ei, să-l trimitеți în odăile slugilor. Lăsați-l să bată acolo cărțile cu lacheii, iar noi vom rămâne aici să bem cafea. O ceașcă de cafea s-ar putea încă să i se trimită, dar eu îl disprețuiesc profund.

Și ea făcu un gest expresiv din cap.

— Trebuie să punem capăt, repetă Varvara Petrovna, după ce-o ascultă cu multă atenție pe Maria Timofeevna. Stepan Trofimovici, sună, te rog.

Stepan Trofimovici apăsă pe sonerie și deodată păși înainte, cuprins de emoție.

— Dacă... dacă eu... bâigui el febril, roșindu-se, bâlbâindu-se și întrerupându-se, dacă mi-a fost dat să aud cea mai dezgustătoare născocire sau, mai bine zis, calomnie, apoi... plin de indignare, enfin c'est un homme perdu et quelque chose comme un forçat évadé...

Se întrerupse și nu mai termină; Varvara Petrovna, îngustându-și pleoapele, îl privi din cap până-n picioare. Intră ceremonios Aleksei Egorâci.

— Cupeul, porunci Varvara Petrovna, iar tu, Aleksei Egorâci, pregătește-te s-o însoțești pe doamna Lebeadkina acasă, îți va arăta ea singură unde.

— De câtăva vreme domnul Lebeadkin o așteaptă personal pe dumneaei jos și a rugat stăruitor să fie anunțat, zise Aleksei Egorâci.

— E cu neputință, Varvara Petrovna, se neliniști deodată Mavriki Nikolaevici, care tăcuse tot timpul imperturbabil, făcând acum un pas înainte; dacă-mi îngăduiți, nu este un om care să fie admis în societate, este... este... un om imposibil, Varvara Petrovna.

— Mai așteaptă, se adresă Varvara Petrovna către Aleksei Egorâci și acesta se făcu iar nevăzut.

— C'est un homme malhonnête et je crois même que c'est un forțat évadé ou quelque chose dans ce genre, murmură iar Stepan Trofimovici, roșind iar și neterminându-și vorba.

— Liza, e timpul să plecăm, anunță cu dezgust Praskovia Ivanovna și se ridică de la locul ei. Părea că regretă acum faptul de a se fi recunoscut adineauri, când o cuprinsese frica, drept o proastă. În timp ce vorbea Daria Pavlovna, ea ascultase cu buzele strânse într-o expresie trufașă. Dar cel mai mult m-a surprins înfățișarea Lizavetei Nikolaevna, din clipa apariției Dariei Pavlovna; în ochii ei sclipiră ura și disprețul cel mai nedisimulat.

— Mai așteaptă un minut, Praskovia Ivanovna, te rog, o reținu Varvara Petrovna cu același calm neverosimil. Fii amabilă și ia loc puțin; am de gând să spun tot ce gândesc, iar pe tine te dor picioarele. Uite așa, îți mulțumesc. Adineauri mi-am pierdut cumpătul spunându-ți câteva vorbe pripite, fii drăguță și iartă-mă; am procedat prosteste și cea dintâi regret, pentru că în toate îmi place dreptatea. Bineînțeles, și tu, pierzându-ți răbdarea, ai amintit despre o anonimă. Orice afirmație calomnioasă anonimă merită tot disprețul, fie chiar și pentru singurul fapt că nu este semnată. Dacă ești de altă părere în privința aceasta, nu te invidiez. În orice caz, în locul tău nu m-aș fi ostenit să scot asemenea fițuică murdară din buzunar, nu m-aș fi mânjit, iar tu te-ai mânjit. Întrucât însă chiar tu ai început discuția despre acest lucru, vreau să-ți spun că și eu am primit acum șase zile o scrisoare anonimă, mai mult decât ridicolă. În această scrisoare un ticălos mă asigură că Nikolai Vsevolodovici a înnebunit și că eu trebuie să mă feresc de o femeie șchioapă, care „va avea de jucat un mare rol în existența mea”, am reținut bine această expresie. Chibzuind mai temeinic și știind că Nikolai Vsevolodovici are foarte mulți dușmani, am trimis să fie chemat un om de aici, unul dintre dușmanii lui ascunși, cel mai răzbunător și cel mai dezgustător dintre toți dușmanii lui, și din convorbirea cu el m-am convins imediat de proveniența abjectă a scrisorii anonime. Dacă te-au deranjat din cauza mea și pe tine, sărmana mea Praskovia Ivanovna, cu scrisori asemănătoare sau, cum te-ai exprimat, „ai fost bombardată”, firește eu cea dintâi regret faptul că am fost cauza, fără nici o vină din partea mea. Iată tot ce am vrut să-ți spun ca o explicație. Cu regret constat că ai obosit atât de tare și nu te simți în toată firea. De altfel, sunt hotărâtă irevocabil să-l las să intre chiar acum pe acest om suspect, despre care Mavriki Nikolaevici s-a exprimat nu tocmai potrivit; că el nu poate fi admis. Mai ales Liza n-ar mai avea de făcut nimic aici. Apropie-te de mine, Liza, sufletul meu, și îngăduie-mi să te mai sărut o dată.

Liza traversă încăperea și se opri în tăcere în fața Varvarei Petrovna. Aceasta o sărută, o prinse de mâini, o îndepărtă puțin de ea și o privi înduioșată, apoi o binecuvântă cu semnul crucii și iar o sărută.

— Așadar, adio, Liza (în glasul Varvarei Petrovna se simțiră accente de lacrimi), crede-mă, n-am să încetez să te iubesc, orice ți-ar hărăzi soarta de aici înainte... Dumnezeu să te aibă în paza lui. Întotdeauna am binecuvântat mâna lui dreaptă...

Ar fi vrut se pare să mai adauge ceva, dar, stăpânindu-se, tăcu. Liza porni spre locul ei, tot așa tăcută și absorbită de gânduri, și deodată se întoarse oprindu-se în fața maică-sii.

— Mamă, eu nu plec încă, mai rămân puțin la tanti, zise ea cu glas scăzut, dar în tonul potolit cu care rostise aceste cuvinte răsună o hotărâre dură ca fierul.

— Dumnezeule mare, dar ce înseamnă asta! strigă Praskovia Ivanovna, plesnind neputincioasă din palme. Dar Liza nu răspunse nimic, ca și cum n-ar fi auzit-o: ea se așeză la locul ei în colț și își aținti privirea undeva în gol.

O expresie de triumf și de orgoliu licări pe chipul Varvarei Petrovna.

— Mavriki Nikolaevici, m-ai îndatora mult dacă mi-ai accepta rugămintea să te duci personal să-ți arunci ochii pe individul care așteaptă acolo jos; și dacă există măcar o posibilitate oarecare de a fi admis, adu-l aici.

Mavriki Nikolaevici se înclină și părăsi salonul. Peste un minut se întoarse urmat de domnul Lebeadkin.

IV.

Am mai avut prilejul să vorbesc despre înfățișarea acestui domn: un om înalt, voinic, cu părul creț, în vârstă de vreo patruzeci de ani, cu fața roșie-vânăță, puțin tumefiată; cu obrajii flasci ce tresăreau la orice mișcare; cu niște ochi mici, injectați și uneori destul de șireți; cu mustăți, favoriți și cu mărul lui Adam cărnos amenințând să devină tot mai proeminent, de un aspect destul de neplăcut. Cel mai mult surprindea însă în înfățișarea lui faptul de a fi apărut acum în frac și cu cămașă curată. „Există oameni în ținuta căroră lenjeria curată constituie aproape o necuviință”, obiectase Liputin la remarcă amicală a lui Stepan Trofimovici, când acesta îi reproșase odată în glumă neglijența vestimentară. Căpitanul avea și mănuși negre, nou-nouțe, din care pe cea dreaptă, încă neprobată niciodată, o ținea în mâna stângă, iar cea stângă, trasă probabil cu greu, fără să se poată încheia, îi acoperea pe jumătate laba lui imensă, în care mai ținea și o pălărie rotundă cu luciu, absolut nouă, cumpărată probabil recent de tot și folosită pentru prima oară. Așadar „fracul dragostei” despre care îi strigase ieri lui Șatov exista în realitate. Toate acestea, adică fracul și lenjeria, fuseseră pregătite (după cum am aflat mai târziu) la îndemnul lui Liputin, pentru niște scopuri misterioase. Nu încăpea nici o îndoială că și sosirea lui de acum (într-un cupeu de piață) fusese sugerată tot de altcineva; el singur nu s-ar fi gândit s-o facă, și nici să se îmbrace, să se pregătească și să se hotărască în vreo patruzeci de minute, presupunându-se chiar că scena de pe treptele catedralei ajunsese la cunoștința lui imediat. Nu era beat, dar se afla în acea stare de mahmureală grea a omului care abia s-a trezit după multe zile de beție continuă. Părea că este de ajuns să-l clatine cineva ușurel de umăr ca să se amețească îndată.

Își luase o alură degajată la intrarea în salon, dar avu ghinionul să se poticnească chiar în ușă în covor. Maria Timofeevna pufni în răs cu mare haz. El îi aruncă o privire fioroasă și brusc porni înainte, făcând câțiva pași spre Varvara Petrovna.

— Am venit, doamnă... tună el cu glasul lui de trompetă.

— Fii amabil, domnul meu, se îndreptă Varvara Petrovna în fotoliu, și ia loc acum pe scaun. Te voi auzi și de acolo; de altfel, îmi va fi comod și să te privesc.

Căpitanul se opri cu privirea tâmpă ațintită înainte, dar se întoarse imediat pe loc și se așeză pe scaunul indicat, chiar lângă ușă. Fața lui trăda acum o mare nesiguranță; în același timp un anumit aer de insolentă și un fel de iritabilitate constantă se manifestau vizibil în expresia trăsăturilor lui. O frică teribilă pusese stăpânire pe el, era evident, dar se simțea atins și în amorul propriu; și se putea lesne ghici că sub impulsul amorului propriu iritat ar fi în stare să comită, la ocazie, cu toată frica ce-l stăpânea, orice act de impertinență. Părea că se teme de orice mișcare a corpului său mătăhălos. Se știe că principala suferință a unor asemenea personaje, nimerite printr-o întâmplare oarecare într-o societate de condiție bună, sunt propriile lor mâini și conștiința de fiecare moment că nu știu ce să facă cu ele. Căpitanul rămase nemișcat pe scaunul său, cu pălăria și mănușile în mână și cu privirea ațintită pe chipul sever al Varvarei Petrovna. Ar fi vrut poate să se uite mai atent în jurul său, dar nu se hotărâ deocamdată. Maria Timofeevna, găsind probabil din nou că figura lui pare foarte caraghioasă, izbucni în hohote de râs, dar el continua să rămână imobil. Fără nici o milă, îndelung, un minut întreg poate, Varvara Petrovna îl ținu astfel în această poziție, examinându-l neîndurător.

— Înainte de toate, permite-ne să-ți cunoaștem numele de la dumneata personal, rosti ea târăganat și grav.

— Căpitanul Lebeadkin, tună căpitanul. Am venit, doamnă... dădu el să iasă din incremenire, schițând o mișcare ușoară.

— Dă-mi voie! îl opri iar Varvara Petrovna. Această nefericită persoană, care mi-a trezit atâta interes, este într-adevăr sora dumitale?

— Sora mea, doamnă, care a scăpat de sub supraveghere, întrucât se află într-o asemenea stare...

Aici el se încurcă; sângele îi năvăli în obraz.

— Să nu mă înțelegeți greșit, doamnă, se bâlbâi el groaznic. Un frate bun nu va mânji... într-o asemenea stare, care va să zică, înseamnă nu, în asemenea stare... în înțelesul care adică ar compromite reputația... în ultimul timp...

Și se întrerupse brusc.

— Domnule! ridică capul Varvara Petrovna.

— Iată în ce stare! încheie el pe neașteptate, arătând cu degetul în mijlocul frunții sale. Urmă iar o scurtă tăcere.

— Și de mult suferă astfel? întrebă Varvara Petrovna cu vocea puțin târăganată.

— Stimată doamnă, am venit să vă mulțumesc pentru generozitatea arătată pe treptele bisericii, rusește, frățeste...

— Frățeste?

— Adică nu frățește, ci numai în sensul că eu sunt fratele surorii mele, stimată doamnă, și vă rog să mă credeți, se pripi el roșind iar, că nu sunt chiar atât de incult cum s-ar putea crede de la prima vedere în salonul dumneavoastră. Eu și sora mea nu suntem nimic, în comparație cu splendorile pe care le vedem aici. Dar mai sunt și clevetitori. Lebeadkin este însă mândru de reputația lui, și... și... am venit să vă mulțumesc... Poftim banii, stimată doamnă!

Aici el își smulse din buzunar portofelul, trase din el un teanc de bancnote pe care începu să le numere cu degetele tremurătoare, cuprins de un adevărat acces de nerăbdare. Se vedea că ar fi vrut cât mai repede să explice ceva, avea nevoie neapărat s-o facă; simțind însă că zăbava aceasta cu banii îi dă o înfățișare și mai stupidă, își pierdu și ultima stăpânire de sine: banii nu voiau să se potrivească la socoteală, degetele se încurcau și, spre culmea rușinii, o bancnotă verde alunecând din portofel zbură în zigzaguri pe covor.

— Douăzeci de ruble, stimată doamnă, sări el deodată cu teancul de bani în mână și cu fața transpirată de atâta chin; observând bancnota căzută jos, dădu să se aplece ca s-o culeagă, dar, rușinându-se nu se știe de ce, renunță cu un gest de indiferență din mână.

— S-o ia personalul dumneavoastră, stimată doamnă, valetul care o va ridica s-o țină minte pe Lebeadkina.

— Așa ceva nu pot admite, spuse grăbit și cu oarecare teamă Varvara Petrovna.

— În cazul acesta...

El se aplecă, ridică bancnota, se făcu roșu-vânăt la față și deodată, apropiindu-se de Varvara Petrovna, îi împinse banii numărați.

— Ce e asta? se sperie de-a binelea Varvara Petrovna, dându-se înapoi pe speteaza fotoliului.

Mavriki Nikolaevici, eu și Stepan Trofimovici pășirăm spre cei doi.

— Liniștiți-vă, liniștiți-vă, eu nu sunt nebun, zău că nu sunt nebun! asigura căpitanul tulburat, privind în toate părțile spre cei de față.

— Ba eu cred, domnule, că ai înnebunit.

— Stimată doamnă, toate astea nu înseamnă ceea ce vă închipuiți! Eu sunt desigur o verigă neînsemnată... O, stimată doamnă, sunt bogate interioarele dumneavoastră, dar sărace ale Mariei Necunoscuta, sora mea, născută Lebeadkina, dar pe care s-o numim deocamdată Maria Necunoscuta, deocamdată, stimată doamnă, numai deocamdată, deoarece pentru totdeauna nu va îngădui însuși Domnul Dumnezeu! Stimată doamnă, i-ați dat zece ruble și dânsa le-a primit, dar numai pentru că i-ați dat dumneavoastră, stimată doamnă! Mă auziți, stimată doamnă? De la nimeni în lume nu ar primi această Maria Necunoscuta, altminteri s-ar cutremura în mormânt căpitanul de cavalerie, bunicul ei, ucis în Caucaz sub privirile lui Ermolov însuși; dar de la dumneavoastră, stimată doamnă, ea va primi orice. Deși cu o mână va primi, iar cu cealaltă vă va întinde douăzeci de ruble, ca danie pentru unul dintre comitetele de binefacere din capitală, a cărei membră, stimată doamnă,

sunteți... După cum și dumneavoastră personal, stimată doamnă, ați publicat în Curierul Moscovei că aveți aici pentru orașul nostru un registru al societății de binefacere, în care oricine poate subscrie.

Căpitanul se întrerupse brusc; respira greu, ca după o ispravă foarte grea. Toate aceste cuvinte referitoare la comitetul de binefacere fuseseră probabil dinainte pregătite, posibil chiar dictate de Liputin. Transpirase acum și mai mult; broboane de sudoare literalmente apăruseră pe tâmplele lui. Varvara Petrovna îl privea cu ochi pătrunzători.

— Acest registru, zise ea cu glas sever, se află permanent jos la intrare, la portarul casei mele; acolo puteți subscrie dania voastră, dacă aveți o asemenea dorință. De aceea te rog să-ți ascunzi banii în buzunar și să nu-i mai vânturi în aer. Așa. Și acum te rog să te așezi pe locul dumatăle. Așa. Îmi pare rău, stimat domn, că am greșit în privința surorii dumatăle și i-am dat bani considerând-o săracă, când ea este atât de bogată. Un lucru nu înțeleg însă: de ce ea poate primi numai de la mine și de la nimeni altul n-ar accepta să primească. Ai insistat atât de mult asupra acestei chestiuni, încât vreau să am o explicație absolut precisă.

— Stimată doamnă, este o taină care poate fi îngropată numai în sicriu! răspunse căpitanul.

— Dar de ce? întrebă Varvara Petrovna, cu un glas mai puțin ferm.

— Stimată doamnă, stimată doamnă! ...

Căpitanul tăcu posomorât, cu privirea lăsată în jos și cu mâna lipită de piept în dreptul inimii. Varvara Petrovna aștepta, fără a-și desprinde privirea de pe fața lui.

— Stimată doamnă! zbieră el deodată. Mi-ați îngădui să vă pun o întrebare, numai una, dar sincer, deschis, rusește, din toată inima?

— Te rog, s-aud întrebarea.

— Ați suferit vreodată în viața dumneavoastră, stimată doamnă?

— Vrei de fapt să spui că ai avut de suferit sau chiar suferi din cauza cuiva?

— Stimată doamnă, stimată doamnă! sări el brusc iarăși, fără să-și dea seama probabil și lovindu-se cu pumnul în piept. Aici, în această inimă, s-au adunat atâtea, încât se va mira Dumnezeu însuși, când se va afla la Judecata de Apoi!

— Hm, e cam tare spus.

— Stimată doamnă, eu vorbesc poate prea iritat...

— Nici o grijă, voi ști eu când o fi cazul să te opresc.

— Pot să vă mai pun o întrebare, stimată doamnă?

— Vorbește, te ascult.

— Poate muri cineva numai și numai din noblețe sufletească?

— Nu știu, nu mi-am pus niciodată o asemenea întrebare.

— Nu știți! Nu v-ați pus niciodată o asemenea întrebare! strigă el pe un ton de patetică ironie. Dacă e așa, dacă e așa, Taci, inimă fără speranță!

Și el se lovi cu putere în piept.

Acum iar umblă de colo-colo prin încăpere. Trăsătura distinctivă a oamenilor de felul lui este o incapacitate totală de a-și stăpâni, de a-și reține dorințele pentru ei înșiși; dimpotrivă, sunt mânați de o tendință irezistibilă de a și le manifesta, în toată urâtenia lor. Nimerind într-un mediu în care se simte străin, un asemenea individ începe prin a se comporta de obicei foarte timid, dar în clipa în care îi întinzi un deget, nu va întârzia să treacă imediat la atitudinea cea mai insolentă. Căpitanul se înfierbântase, umbla prin salon, dădea din mâini, nu asculta întrebările, vorbea despre el însuși pripindu-se peste măsură, încât i se încâlcea și limba și, înghițind apoi cuvintele, sărea la fraza următoare. E adevărat că era puțin probabil să fi fost treaz; de altfel, în apropiere se afla și Lizaveta Nikolaevna, la care nu se uitase niciodată, dar a cărei prezență se pare că îl înflăcărase până la amețală; deși nu este decât o presupunere a mea personală. Există așadar un motiv pentru care Varvara Petrovna, învingându-și dezgustul, se hotărâse să-l asculte pe un asemenea om. Praskovia Ivanovna pur și simplu tremura de frică, e drept fără să înțeleagă prea bine despre ce este vorba. Tremura și Stepan Trofimovici, dar acesta dimpotrivă, pentru că era înclinat întotdeauna să înțeleagă mai mult decât ar fi cazul. Mavriki Nikolaevici stătea în picioare în poziția unui apărător al tuturor. Liza ședea palidă și nu-și lua ochii larg deschiși de pe chipul căpitanului sălbatic. Șatov rămăsese pe scaun în poziția lui de până atunci; mai ciudat însă mi s-a părut faptul că Maria Timofeevna nu numai că încetase să mai râdă, dar devenise deodată foarte tristă. Sprijinindu-și mâna dreaptă pe masă, ascultase cu o privire lungă și melancolică perorația fratelui său. Numai Daria Pavlovna mi s-a părut că se păstrase cu desăvârșire calmă.

— Toate astea nu sunt decât niște alegorii absurde, se mânie în cele din urmă Varvara Petrovna. Nu mi-ai răspuns la întrebarea: „de ce?”. Insist să-mi dai un răspuns.

— N-am răspuns la acest „de ce?”. Așteptați răspunsul la „de ce”-ul dumneavoastră, zise căpitanul făcând cu ochiul. Această mică expresie „de ce” este răspândită prin tot universul încă de la facerea lumii, stimată doamnă, și natura toată în fiecare clipă îi strigă creatorului ei: „de ce?”. Și iată, sunt de atunci șapte mii de ani și nu primește nici un răspuns. Cum ar putea așadar să răspundă singur căpitanul Lebeadkin? Și ar fi just oare, stimată doamnă?

— Toate astea nu sunt decât prostii și nu ceea ce aștept eu! Începu să-și piardă răbdarea Varvara Petrovna. E o alegorie; afară de asta vorbești prea pompos, stimată domn, ceea ce consider că este o impertinență.

— Stimată doamnă, n-o ascultă căpitanul. Poate că aș fi vrut să mă numesc Ernest, și totuși sunt nevoit să suport numele grosolan de Ignat; de ce adică, cum credeți? Aș fi vrut să mă numesc prințul de Montbard, și totuși nu mă numesc decât Lebeadkin, de la lebedă, de ce? Eu sunt poet, stimată doamnă, în sufletul meu sunt poet și aș putea să capăt o mie de ruble de la orice editor, totuși sunt nevoit să locuiesc într-o covată, de ce, de ce? Stimată doamnă! După părerea mea, Rusia este un joc al naturii și nimic mai mult!

— Așadar, nimic mai precis n-ai putea să-mi spui?

— Aș putea să vă recit Gândacul, stimată doamnă!

— Poof-tim?

— Stimată doamnă, nu sunt încă un nebun! Voi ajunge nebun, cu siguranță, dar încă nu sunt! Stimată doamnă, un prieten de-al meu – o persoană de ma-re no-blețe sufletească – a scris o fabulă după Krîlov, intitulată Gândacul, pot să v-o recit?

— Vrei să ne reciți o fabulă de Krîlov?

— Nu, nu o fabulă de Krîlov vreau să vă recit, ci o fabulă a mea personală, compunerea mea proprie! Vă rog să mă credeți, stimată doamnă, fără să mi-o luați în nume de rău, că nu sunt chiar într-atât de incult și de pervers ca să nu înțeleg că Rusia are un mare fabulist, Krîlov, căruia ministrul instrucțiunii i-a ridicat un monument în Grădina de Vară, pentru amuzament la vârsta copilăriei. M-ați întrebat, stimată doamnă, „de ce?”. Răspunsul se află în tâlcul acestei fabule, scris cu litere de foc!

— Să auzim fabula dumitale.

— A fost odată un gândac, Vrednic de gândăcescul neam, Și nimeri el tam-nisam.

Într-un pahar cu muscărie...

— Doamne, ce-i asta? exclamă Varvara Petrovna.

— Asta înseamnă că în zilele de vară, se apucă să explice căpitanul, dând teribil din mâini, cu iritarea unui autor întrerupt din lectura operei sale, când adică într-un pahar se adună multe muște, se produce, adică, o muscărie, orice gogoman înțelege, nu mă întrerupeți, nu mă întrerupeți, veți vedea mai departe... (și dădea mereu din mâini).

Cercă să-și facă loc noul venit, Dar muștele se revoltară, Că și așa mulțimea lor dădea pe-afară, Ba și lui Jupiter s-au jeluit.

Numai că-n toiul sfadei lor.

Se arată acolo binișor.

Blajinul moș Nikifor...

N-am scris încă sfârșitul, dar n-are nici o importanță. Vă spun așa! se înfierbântă căpitanul. Nikifor ia paharul și, cu toate strigătele de protest, varsă toată comedia asta în hârdău, cu muște și cu gândac cu tot, ceea ce trebuia de mult să facă. Un lucru observați însă, stimată doamnă, gândacul nu protestează! Iată răspunsul la întrebarea dumneavoastră: „de ce?”, proclamă el triumfător. „Gândacul nu pro-testea-ză!” În ce-l privește pe Nikifor, el reprezintă natura, adăugă căpitanul, la fel de repezit, și, mulțumit de sine, porni să se preumbe prin salon.

Varvara Petrovna se înfurie.

— Dar despre ce fel de bani este vorba, dă-mi voie să te întreb, trimiși chipurile de Nikolai Vsevolodovici și care nu ți-au fost predați integral, căci așa pretinzi dumneata, mi se pare, îndrăznind să învinuiești o anumită persoană care face parte din casa mea?

— Calomnie curată! zbieră Lebeadkin, ridicându-și într-un gest dramatic mâna dreaptă.

— Nu, nu este o calomnie.

— Stimată doamnă, există circumstanțe care-l silesc pe om să îndure mai curând dezonoarea în propria lui familie, decât să spună cu glas tare adevărul. Căpitanul Lebeadkin va ști să tacă, stimată doamnă!

Părea orbit total; era cuprins de un soi de inspirație; se simțea în centrul atenției; în fața ochilor săi tulburi mijea o anumită întruchipare. Ajunsesese la un punct când ar fi vrut să jighească pe cineva, să facă o mârșăvie, să-și arate puterea.

— Stepan Trofimovici, fii amabil și sună, rugă Varvara Petrovna.

— Lebeadkin e șiret, stimată doamnă! făcu el cu ochiul zâmbind dezgustător. E șiret, dar nu e lipsit nici el de slăbiciuni, are și el un prag al pasiunilor! Acest prag nu-i altceva decât bătrânul șip de husar, odinioară cântat de Denis Davâdov. Și uitate, când ajunge să se afle în pragul pasiunii, stimată doamnă, se poate întâmpla să trimită o scrisoare în versuri, o scrisoare superbă, dar pe care după aceea ar fi vrut s-o primească înapoi cu prețul unor lacrimi vărsate o viață întreagă, pentru că este violat sentimentul frumosului. Dar păsărica, odată luându-și zborul, n-o mai prinzi de coadă! Ei bine, în acest prag, stimată doamnă, în acest prag, Lebeadkin ar fi putut scăpa o vorbă și despre o domnișoară nobilă, în chip de nobilă indignare a unui suflet revoltat de jigniri, și uitate, de acest fapt profită calomniatorii săi. Dar Lebeadkin e șiret, stimată doamnă! În zadar îl pândește un lup feroce, turnându-i băătură clipă de clipă în așteptarea finalului; Lebeadkin nu va spune nimic, iar pe fundul sticlei, în loc de cele așteptate, apare de fiecare dată Șiretenia lui Lebeadkin! Destul însă, o! destul! Stimată doamnă, apartamentele dumneavoastră somptuoase sunt demne să aparțină celei mai nobile persoane, dar gândacul nu se plânge! Remarcați, așadar, remarcați, în cele din urmă, că el nu se plânge și recunoașteți în el un suflet mare!

În aceeași clipă, de jos, din camera portarului, se auzi sunetul clopoțelului și aproape imediat apăru Aleksei Egorâci, care zăbovise să vină la chemarea lui Stepan Trofimovici. Bătrânul și încercatul servitor, contrar ținutei lui obișnuite, era acum foarte tulburat.

— Nikolai Vsevolodovici a binevoit să sosească în acest moment și vine încoace, anunță el răspunzând privirii întrebătoare a Varvarei Petrovna.

Mi s-a întipărit în memorie în mod deosebit înfățișarea ei din acea clipă; păli mai întâi, dar imediat după aceea ochii ei scânteiară. Se încordă dreaptă în fotoliu, cu o expresie de o extraordinară hotărâre în ochi. Încolo toată lumea a rămas înmărmurită. Sosirea cu totul neașteptată a lui Nikolai Vsevolodovici, care urma să vină abia peste o lună, păru ciudată nu numai prin surpriza cu care se producea, ci mai ales prin faptul de a fi coincis cu acest moment atât de fatidic. Până și căpitanul rămase stană de piatră în mijlocul salonului, cu gura căscată și cu o înfățișare total neroadă, privind spre ușă.

Și iată că, din camera alăturată, o încăpere mare și lungă, se auziră apropiindu-se în grabă pași iuți, mărunți; aveai impresia că cineva aleargă pe

niște rotile și deodată în salon năvăli în fugă nu Nikolai Vsevolodovici, ci un tânăr necunoscut celor prezenți.

V.

Îmi îngădui să mă întrerup aici ca să-l înfățișez măcar în câteva trăsături fugare pe acest personaj apărut atât de brusc.

Era un om tânăr, în vârstă de aproximativ douăzeci și șapte de ani, de statură depășind puțin înălțimea mijlocie, cu părul rar și blond și în plețe destul de lungi, cu mustățile și barba în smocuri prizărite. Îngrijit îmbrăcat, curat, chiar după moda zilei, dar fără o eleganță pretențioasă; la prima vedere puțin adus din spate și neîndemânatic, și totuși nici urmă de gârboveală ori stângăcie, ci foarte degajat în mișcări. Producea impresia unui om original, cu toate că ulterior toată lumea la noi fu de acord că are maniere foarte civilizate și o conversație întotdeauna la locul ei.

Nimeni n-ar fi spus că este urât, dar chipul lui nu plăcea nimănui. Conformația capului puțin alungit spre ceafă și turtit ușor de ambele părți dădea figurii sale o expresie cam ascuțită. Avea fruntea înaltă și îngustă, iar trăsăturile feței plate; ochii pătrunzători, nasul mic și ascuțit, buzele lungi și subțiri. Expresia feței părea că trădează o stare a sănătății șubredă, bolnăvicioasă, dar nu era decât o aparență. Pe obraji și sub pomeți avea un fel de cută uscată, ceea ce îi imprima un aer de convalescență după o boală grea. Și totuși era complet sănătos, vânjos și niciodată n-a fost bolnav.

Mersul și mișcărilor le avea pripite, dar nu se grăbea nicăieri niciodată. Părea că nimic n-ar putea să-l facă să-și piardă cumpătul; în orice circumstanțe și în orice societate, el rămânea același. Era plin de sine, personal însă nu-și dădea seama de acest lucru câtuși de puțin.

Vorbea repede, precipitându-se, în același timp cu multă siguranță și prezență de spirit. Cu toată precipitarea aparentă, ideile sale erau perfect ordonate, clare și precise, amănunt cu deosebire izbitor. Se exprima uluitor de limpede; cuvintele lui se rostogoleau înșiruindu-se într-o succesiune curgătoare ca niște mărgelușe netede, întotdeauna bine potrivite și întotdeauna gata să vă servească. La început acest lucru place, dar cu timpul începe să dezguste, tocmai din cauza acestei cursivități prea lejere a unor cuvinte întotdeauna gata să se reverse. Ai impresia la un moment dat că limba lui are o conformație specială, neobișnuit de lungă și subțire, foarte roșie, cu vârful extrem de ascuțit și într-o continuă mișcare automată.

Și iată-l pe acest tânăr năvălind acum vijelios în salon și, mă credeți, până acum am rămas cu ideea că începuse să vorbească încă în încăperea vecină și a intrat chiar așa cu vorba în gură. Într-o clipită l-am și văzut postat în fața Varvarei Petrovna.

— Închipuți-vă, Varvara Petrovna, l-am auzit turuind cu multă volubilitate, intru cu gândul să-l găsesc aici venit de cel puțin un sfert de oră; căci a sosit de o oră și jumătate; ne-am întâlnit la Kirillov, el a plecat înainte cu o jumătate de oră direct spre casă, spunându-mi să vin și eu peste un sfert de oră...

— Dar despre cine este vorba? Cine ți-a spus să vii aici? îl interogă Varvara Petrovna.

— Nikolai Vsevolodovici, cine?! E posibil să nu vă fi informat nimeni până acum despre sosirea lui și să aflați abia în clipa aceasta? Bagajul lui trebuia doar să ajungă aici mult mai înainte, cum de nu vi s-a spus? Înseamnă că eu cel dintâi vă aduc această veste. Totuși ar fi bine poate să fie trimis cineva să-l caute, deși sunt sigur că va apărea îndată și poate exact în momentul corespunzător anumitor prevederi și, după cum aș putea eu să judec, anumitor calcule ale sale. Aici el își roti privirea prin salon și cu atenție deosebită zăbovi asupra căpitanului. Ah, Lizaveta Nikolaevna, sunt foarte bucuros să vă întâlnesc chiar din primul meu pas aici, sunt fericit să vă strâng mâna, zbură el către Lizaveta Nikolaevna, ca să prindă mâna ce-i fusese întinsă cu zâmbet vesel de Liza, și pe cât îmi dau seama nici prea stimata Praskovia Ivanovna nu și-a uitat, se pare, „profesorul”, ba nici nu este supărată pe el, așa cum se supăra mereu în Elveția. Dar cum se simt aici picioarele dumneavoastră, Praskovia Ivanovna, și se adeverește recomandarea consultului specialiștilor elvețieni în ce privește clima din patrie? Poftim? Prișnițe? Probabil că au un efect binefăcător. Cât am regretat eu, Varvara Petrovna (se întoarce el iar), că nu am reușit să ajung la timp atunci în străinătate pentru a vă prezenta personal omagiile mele și a-mi exprima respectul, afară de faptul că aveam atâtea și atâtea să vă comunic... I-am scris aici bătrânului meu, dar el, după obiceiul său de totdeauna, se pare...

— Petrușa! strigă Stepan Trofimovici, revenindu-și într-o clipită din încremenirea care îl cuprinsese; plesnind din palme, se repezi să-și îmbrățișeze fiul. Pierre, mon enfant, să știi că nu te-am recunoscut! și îl strânse în brațe lăcrimând.

— Ei lasă, fără gesturi; ajunge, ajunge, te rog, murmură grăbit Petrușa, încercând să scape de îmbrățișarea bătrânului.

— Întotdeauna m-am simțit vinovat față de tine!

— Ei bine, ajunge; vorbim noi mai pe urmă. Știam eu că o să începi cu efuziuni sentimentale. Fii mai lucid, te rog.

— Dar nu te-am văzut de zece ani!

— Cu atât mai puține sunt motivele pentru efuziuni...

— Mon enfant!

— Bine, bine; te cred că mă iubești; ia-ți mâinile de pe mine. Îi incomodezi pe ceilalți... Iată-l și pe Nikolai Vsevolodovici; dar lasă-mă, lasă-mă, te rog!

Nikolai Vsevolodovici într-adevăr apăruse în salon; intră încet și pentru o clipă se opri în ușă, cuprinzând într-o privire calmă întreaga adunare.

Ca și acum patru ani, când l-am văzut pentru prima oară, am fost la fel de uimit și de data aceasta, de la cea dintâi privire. Nu-l uitasem deloc; dar există, se pare, chipuri care cu fiecare apariție îți relevă parcă ceva nou, ce n-ai observat până atunci, cu toate că le-ai mai văzut poate și de-o sută de ori. Aparent era același, așa cum l-am cunoscut cu ani în urmă: la fel de elegant, la

fel de grav, cu același mers impunător ca și atunci, ba și la fel de tânăr poate. Zâmbetul lui ușor, tot atât de satisfăcut de sine, păstrase aceeași afabilitate de circumstanță; privirea la fel de severă, îngândurată și oarecum distrată. Într-un cuvânt, ca și cum ne-am fi despărțit ieri. Un singur lucru mă izbi totuși: înainte, chiar dacă era socotit un bărbat frumos, fața lui într-adevăr „semăna cu o mască”, ca să folosesc expresia unei doamne răutăcioase din societatea noastră. Acum însă, nu știu de ce, chiar de la întâia privire, el mi se păru un bărbat de o frumusețe incontestabilă, încât în nici un caz nu se putea susține că fața lui seamănă cu o mască. Poate pentru că fața aceasta devenise ceva mai palidă decât altădată și ceva mai slăbită parcă? Sau poate că în ochii lui sclipea acum licărul unui gând nou?

— Nikolai Vsevolodovici! strigă Varvara Petrovna încordându-se dreaptă în fotoliu, dar fără să se ridice, și oprindu-l cu un gest poruncitor. Așteaptă o clipă!

Dar pentru a explica întrebarea teribilă care urmă imediat după acest gest și această exclamație, întrebare a cărei posibilitate n-aș fi întrevăzut-o nici chiar la Varvara Petrovna, îl voi ruga pe cititor să-și amintească de firea ei în general, așa cum s-a manifestat toată viața, și îndeosebi de temperamentul extraordinar de impulsiv al Varvarei Petrovna în anumite momente critice. Îl rog de asemenea să țină seama că, în ciuda tăriei sale sufletești excepționale și a unei considerabile doze de luciditate și de simț practic, ca să zic așa, gospodăresc, pe care-l poseda, în viața ei nu lipsiseră totuși și destule momente în voia cărora se lăsase brusc și cu desăvârșire și, dacă-mi este permis să mă exprim astfel, fără nici o reținere. Îl rog de asemenea să ia în considerare și faptul că momentul acesta într-adevăr putea constitui pentru dânsa unul dintre acelea în care se concentrează brusc, ca într-un focar, toată esența vieții, tot ce existase în trecut, tot prezentul, ba poate chiar și viitorul. Voi reaminti apoi în treacăt și despre scrisoarea anonimă la care se referise atât de iritată în discuția aprinsă cu Praskovia Ivanovna, deși trecuse mi se pare sub tăcere ultima parte din conținutul acestei scrisori; nu este exclus că tocmai acolo se ascundea dezlegarea – motivul formulării acelei cumplite întrebări pe care i-o adresa deodată fiului ei.

— Nikolai Vsevolodovici, repetă ea accentuând cuvintele cu glasul ferm, în care răsunau notele dure ale unei groaznice amenințări. Te rog să-mi spui imediat, fără să te miști din acel loc: este adevărat că această nenorocită, această șchioapă, iat-o, stă acolo, privește-o! E adevărat că femeia aceasta este... soția dumitale legitimă?

Mi-a rămas întipărită în memorie prea bine această secundă; el nici nu clipi din ochi, uitându-se țintă la maică-sa; pe fața lui nu se văzu nici o schimbare. În sfârșit, un surâs calm și indulgent îi învioră oarecum chipul și, fără a rosti un cuvânt măcar, el se apropie încet de Varvara Petrovna, îi luă mâna, o duse respectuos la buze și o sărută, și într-atât era de puternică influența lui constantă și de neînvincis asupra mamei sale, încât ea nici nu îndrăzni să-și retragă mâna. Îl privea țintă, concentrată asupra acestei singure

întrebări și, după toată înfățișarea ei încordată la ultima limită, se vedea că încă o clipă și ea nu va mai fi în stare să mai suporte această incertitudine.

Dar el continua să tacă. Sărutându-i mâna, el cuprinse încă o dată cu privirea întreaga asistență și, tot așa fără grabă, se îndreptă direct spre Maria Timofeevna. E foarte greu să descrii expresia de pe chipul oamenilor în anumite momente. Eu personal, de pildă, am reținut că Maria Timofeevna, cu respirația tăiată de teamă, se ridică în picioare în întâmpinarea lui, împreunându-și mâinile ca într-un gest de implorare; dar îmi revine totodată în memorie și neasemuitul extaz din privirea ei, un extaz nebun, care îi desfigura aproape chipul, un extaz pe care oamenii cu greu îl suportă. Sau poate că erau și una, și alta: și teamă, și extaz; dar țin minte că am schițat o mișcare ca s-o susțin (mă aflam chiar lângă dânsa), fiindcă mi se păruse că în aceeași clipă va leșina.

— Nu mai poți rămâne aici, îi spuse Nikolai Vsevolodovici, cu un glas blând, melodios, și ochii lui se luminau de o duioșie neobișnuită. Stătea în fața ei în cea mai cuviincioasă poză și fiecare mișcare a lui trăda cel mai sincer respect. Într-o semișoaptă grăbită, aproape sufocându-se, sărmana bâigui:

— Dar se poate... acum... să cad în genunchi în fața dumitale?

— Nu, așa ceva chiar deloc nu se poate, zise el cu un zâmbet superb, încât o făcu și pe ea să zâmbească fericită. Cu același glas melodios și îndemnând-o cu duioșie, ca pe un copil, el adăugă grav: Gândește-te că ești o domnișoară, iar eu, deși sunt prietenul dumitale cel mai devotat, sunt totuși o persoană străină; nu-ți sunt nici soț, nici tată, nici logodnic. Dă-mi așadar mâna și să mergem; te voi conduce până la cupeu și, dacă îmi îngădui, chiar eu te voi însoți până acasă.

Ea îl ascultă și își plecă capul, reflectând parcă.

— Să mergem, zise ea apoi cu un suspin și-i întinse mâna.

Dar aici avu un mic ghinion. Întorcându-se probabil cam imprudent, ea călcă cu toată greutatea pe piciorul său cel bolnav și scurt, într-un cuvânt, căzu pe o coastă în fotoliu, și poate dacă nu se lovea de fotoliu, s-ar fi prăbușit pe dușumea. El o prinse repede și o susținu, o apucă apoi de braț și cu multă grijă și atenție o conduse spre ușă. Ea se simți probabil foarte amărâtă de căderea ei pentru că părea jenată, roșind și rușinându-se. Cu privirea în pământ, șchiopătând tare, ea îl urmă aproape atârând de brațul lui. Și așa, la braț, ieșiră din salon. Liza, am văzut prea bine, nu se știe de ce, dădu să sară de la locul ei, în timp ce ei plecau; cu o privire fixă îi urmări până la ușă. Apoi se lăsă iar tăcută în fotoliu. Trăsăturile ei se contractară într-o grimasă convulsivă ca la atingerea unei reptile dezgustătoare.

În tot timpul cât ținut această scenă între Nikolai Vsevolodovici și Maria Timofeevna, toată lumea rămase mută de uimire; s-ar fi putut auzi și zborul unei muște; dar în clipa când ușa se închise în urma lor, toți deodată începură să vorbească.

VI.

De fapt, nu se prea auzeau vorbe în explozia aceea de glasuri, mai mult exclamații răzlețe. Am și uitat într-o câțiva succesiunea schimbului de cuvinte,

pentru că s-a produs o zăpăceală nemaipomenită. Exclamă ceva în franțuzește Stepan Trofimovici plesnindu-și palmele, dar Varvara Petrovna n-avea timp de dânsul. Până și Mavriki Nikolaevici articulă ceva repezit și cu vocea sacadată. Cel mai surescitat era însă Piotr Stepanovici; cu gesturi largi, făcea eforturi disperate s-o convingă pe Varvara Petrovna de ceva, dar mult timp n-am putut înțelege de ce anume se agită. Se adresa și Praskoviei Ivanovna, și Lizavetei Nikolaevna, ba în toiul înflăcărării îi strigă în treacăt și tatălui său ceva, într-un cuvânt, era într-o fierbere continuă învărtindu-se prin tot salonul. Varvara Petrovna, roșie la față, sări la un moment dat de la locul ei, strigându-i Praskoviei Ivanovna: „Ai auzit, ai auzit tu ce i-a spus el chiar acum acestei fete?”. Dar Praskovia Ivanovna era incapabilă să mai răspundă; nu fu în stare decât să bâiguie ceva, dând din mână. Biata femeie era copleșită de propriile ei griji: neconținut își întorcea capul spre Liza, privind-o cu o teamă inexplicabilă, dar să se ridice și să plece n-ar fi îndrăznit cât timp nu se ridica și fiică-sa. Între timp, căpitanul, care din clipa când apăru Nikolai Vsevolodovici arăta foarte speriat, vădi clar intenția s-o șteargă neobservat, am băgat de seamă bine acest lucru, dar Piotr Stepanovici îl prinse de mână și nu-l lăsă să plece.

— Este necesar, absolut necesar, îi tot dădea el din gură, rostogolindu-și cu o stăruitoare persuasiune cuvintele, ca niște mărgele, în fața Varvarei Petrovna, care se reasezase între timp în fotoliul său și, țin minte, îl asculta cu aviditate; în cele din urmă, el își atinse scopul cucerindu-i toată atenția.

— Este necesar, Varvara Petrovna. Vedeți doar și singură că avem de-a face aici cu o neînțelegere, și după toate aparențele, cu niște lucruri ciudate, dar de fapt foarte clare, limpezi și simple ca bună ziua. Înțeleg foarte bine că n-am nici o dezlegare să povestesc și poate că apar cam ridicol, insistând în această privință. Dar, în primul rând, însuși Nikolai Vsevolodovici nu atribuie acestei chestiuni cine știe ce importanță și, în definitiv, există și cazuri în care îi vine greu omului să se hotărască pentru o explicație personală, ba este chiar absolut necesar ca altcineva, o terță persoană, să facă acest lucru, întrucât îi vine mai ușor să vorbească despre unele chestiuni mai delicate. Credeți-mă, Varvara Petrovna, că Nikolai Vsevolodovici nu-i deloc de condamnat pentru faptul că n-a răspuns la întrebarea dumneavoastră de acum printr-o explicație categorică, deși chestiunea în sine este cu totul minoră; o știu încă din timpul șederii sale la Petersburg. De altfel, tot cazul acesta nu poate decât să-l onoreze pe Nikolai Vsevolodovici, dacă este neapărat nevoie să recurgem la acest cuvânt vag, „onoare”...

— Vrei să spui că ai fost martor la vreun incident care a ocazionat... această neînțelegere? întrebă Varvara Petrovna.

— Martor și participant, confirmă grăbit Piotr Stepanovici.

— Dacă-mi dai cuvântul că asta nu va răni delicatețea lui Nikolai Vsevolodovici și sentimentele pe care știu că le nutrește față de mine, întrucât el nu-mi ascunde nimic... și dacă totodată ești convins că procedând astfel îi vei face chiar plăcere...

— Negreșit așa va fi, și tocmai de aceea socot că îmi fac și eu cu aceasta o datorie deosebit de plăcută. Sunt convins că el însuși m-ar fi rugat să fac asta.

Părea destul de stranie și în afară de orice uzanță socială o asemenea dorință stăruitoare a acestui domn, picat parcă din cer, să relateze istoriile altora. Dar izbutise s-o prindă în undiță pe Varvara Petrovna atingând punctul cel mai sensibil. Pe atunci încă nu cunoștea caracterul acestui om și cu atât mai puțin intențiile lui.

— Să auzim, încuviință Varvara Petrovna, pe un ton circumspect și rezervat, vizibil necăjită de această îngăduință a sa.

— Istoria ca atare e scurtă; și, dacă vreți, de fapt nici nu este o istorie în adevăratul sens al cuvântului, se porni Piotr Stepanovici să-și răsfire șuvoiul de cuvinte, ca pe niște mărgele. Un romancier, neavând altă treabă, ar fi putut confecționa și un roman. O întâmplare destul de nostimă, Praskovia Ivanovna, și eu sunt convins că Lizaveta Nikolaevna o va asculta cu interes, deoarece găsim în ea multe lucruri dacă nu chiar minunate, în orice caz bizare. Acum cinci ani, la Petersburg, Nikolai Vsevolodovici l-a cunoscut pe acest om, iată-l, e aici în fața dumneavoastră, domnul Lebeadkin care stă acum cu gura căscată și intenționase pare-se s-o șteargă neobservat. Scuzăți-mă, Varvara Petrovna. Dar nu te sfătuiesc s-o ștergi din loc, domnule fost funcționar din fostul departament al aprovizionării (după cum vezi, te țin minte foarte bine). Și eu, și Nikolai Vsevolodovici cunoaștem prea bine toate matrapazlăcurile dumitale de aici, pentru care, nu uita acest lucru, va trebui să dai socoteală. Încă o dată vă cer scuze, Varvara Petrovna. Pe atunci Nikolai Vsevolodovici îl numea pe domnul acesta Falstaff al său; ceea ce vrea să însemne probabil (explică el deodată) că e vorba de un vechi personaj, un caracter burlesque, de care toată lumea râde și care le permite tuturor să râdă de el, numai bani să iasă. Nikolai Vsevolodovici ducea pe atunci la Petersburg o viață, ca să zic așa, în bătaie de joc, n-aș putea să găsesc un alt cuvânt mai potrivit ca s-o definesc, pentru că omul acesta nu se lăsa pradă deziluziei niciodată și desconsidera orice ocupație. Vorbesc numai de acea perioadă, Varvara Petrovna. Acest Lebeadkin avea o soră, persoana care a stat aici până adineauri. Fratele și surioara n-aveau nici un adăpost și trăiau aciindu-se pe la străini. El bătea caldarâmul sub arcadele magazinelor de la Gostinnâi Dvor, totdeauna îmbrăcat în fosta lui redingotă de uniformă, acosta trecătorii mai spilcuiți și tot ce aduna dădea pe băutură. Iar surioara lui se hrănea ca păsările cerului. Se angaja prin diferite case mizere, ca să-și țină într-un fel zilele. Un sodom îngrozitor; aș vrea să trec peste tabloul acestei existențe de unghere, existență în care se complăcuse pe atunci din excentricitate și Nikolai Vsevolodovici. Numai despre perioada de atunci vorbesc, Varvara Petrovna; iar expresia „excentricitate” îi aparține lui personal. Nu avea de ascuns cine știe ce lucruri față de mine. Mademoiselle Lebeadkina, care într-un timp avusese repetate ocazii să-l vadă pe Nikolai Vsevolodovici, rămase profund impresionată de înfățișarea lui. Era, ca să zic așa, un diamant pe fondul mizer al vieții acestei fete. Nu mă pricep la descrierea sentimentelor, de aceea voi trece peste asta; dar niște oameni

păcătoși au luat-o imediat în derâdere, ceea ce o făcu să cadă într-o adâncă tristețe. În general, acolo toată lumea își bătea joc de dansa, dar nici ea nu prea lua în seamă toate acestea. Minte ei încă de pe atunci nu era în perfectă ordine, deși nu chiar în starea de acum. E de presupus, și sunt destule temeieri pentru asta, că în copilărie, datorită nu știu cărei binefăcătoare, era aproape să capete o educație frumoasă. Nikolai Vsevolodovici nu-i dădea nici o atenție și se mulțumea să joace preferans cu niște funcționari – dintr-un pachet soios, pe un sfert de copeică. Într-o zi însă, când batjocura lor întrecuse orice măsură, el (fără a mai întreba de ce și pentru ce) îl prinse de guler pe unul dintre acești funcționari și-i dădu drumul jos pe fereastră, de la etajul întâi. Nici urmă de indignare cavaleriească în favoarea inocenței fugare nu se făcu simțită cu acest prilej; toată operația aceasta se desfășura în hazul general și cel mai mult râdea Nikolai Vsevolodovici. Când totul se termină cu bine, cei doi se împăcară și se apucară de băut puncti. În schimb ea, inocenta ultragiată, nu uită acest lucru. Bineînțeles, rezultatul a fost zdruncinarea definitivă a facultăților ei mintale. Repet, nu sunt meșter în a descrie sentimente, dar cred că în esență aici este vorba de un vis. Iar Nikolai Vsevolodovici, ca un făcut, ațâța și mai mult acest vis: în loc să râdă, el începu să-i arate acestei mademoiselle Lebeadkina un respect neobișnuit. Kirillov, care era de față (un original nemaipomenit, Varvara Petrovna, și un om dintr-o bucată; poate că îl veți cunoaște vreodată, se află acum aici), ei bine, acest Kirillov, care de obicei tăcea mereu, se aprinde deodată, mi-aduc aminte foarte exact acest lucru, și-i spune lui Nikolai Vsevolodovici că o tratează pe această doamnă ca pe o marchiză și cu aceasta îi dădu ultima lovitură. Mai adaug că Nikolai Vsevolodovici îl respecta pe acest Kirillov. Și ce credeți că i-a răspuns: „Îți închipui cumva, domnule Kirillov, că-mi bat joc de ea; te rog să mă crezi că o respect cu adevărat, pentru că ea e mai bună decât noi toți”; dar, știți, a spus-o cu tonul cel mai serios. Adevărul este că în aceste două-trei luni, afară de bună ziua și la revedere, n-a schimbat de fapt cu ea nici un cuvânt. Eu, care am fost mereu de față, țin minte foarte bine că ea ajunsese să se iluzioneze atât de tare, încât începuse să-l considere un fel de logodnic al ei, care nu îndrăznea s-o „răpească” numai pentru că avea mulți dușmani și întâmpina piedici din partea familiei sau altceva de genul acesta. Ce s-a mai răs și pe chestia asta! S-a terminat prin aceea că, urmând să plece încoace, Nikolai Vsevolodovici a dat dispoziție ca cineva să aibă grijă de întreținerea ei și i-a fixat o pensie anuală destul de măricică, de vreo trei sute de ruble, mi se pare, dacă nu și mai mult. Într-un cuvânt, să zicem că toate acestea au fost un amuzament, fantezia unui om obosit prea devreme; admitem în sfârșit că a fost, cum zicea Kirillov, o nouă experiență a unui om blazat cu scopul de a afla până unde poate fi dusă o infirmă pe jumătate nebună. „Dumneata, zicea el, anume ți-ai ales-o pe cea mai nevolnică ființă, pe această sărmană infirmă, veșnic expusă batjocurilor și bătăilor, știind mai ales că ființa aceasta se prăpădește de o dragoste ridicolă pentru dumneata; și te-ai apucat să-i zăpăcești capul numai pentru plăcerea de a vedea ce va rezulta!” În definitiv, ce vină avea omul dacă acestei femei țicnite i

s-a năzărit așa ceva, când, notați acest lucru, el nu schimbase cu ea nici două fraze în tot acest timp! Există, Varvara Petrovna, lucruri despre care nu numai că nu se poate vorbi în mod inteligent, dar despre care nici nu este inteligent să te apuci să vorbești. Hai să zicem, dacă vrei, că e o ciudățenie, dar mai mult decât atât nu-mi imaginez ce s-ar mai putea spune; și totuși ne este dat să vedem acum ce istorie s-a brodat din acest mic episod... Îmi este cunoscut în bună parte, Varvara Petrovna, ce se petrece aici.

Povestitorul se întrerupse brusc cu intenția vizibilă de a i se adresa lui Lebeadkin, dar Varvara Petrovna îl opri; era într-o stare de extremă exaltare.

— Ai terminat? întrebă ea.

— Nu încă; dar pentru ca tabloul să fie complet, aș fi vrut, dacă îmi îngăduiți, să-i pun câteva întrebări acestui domn... Veți afla îndată despre ce este vorba, Varvara Petrovna.

— Ajunge, mai pe urmă, oprește-te pentru o clipă, te rog. O, ce bine am făcut lăsându-te să vorbești!

— Și remarcați, Varvara Petrovna, reluă cu vioiciune Piotr Stepanovici, putea oare Nikolai Vsevolodovici singur să vă explice acest lucru adineauri, ca răspuns la întrebarea dumneavoastră formulată poate prea categoric?

— O, da, prea categoric!

— Și n-am avut eu dreptate, susținând că în unele cazuri îi e mult mai ușor unei terțe persoane să explice decât celui direct vizat?

— Da, da, așa este... doar într-o singură privință te-ai înșelat și cu regret observ că persisti în această eroare.

— Se poate? Cum anume?

— Vezi... dar mai bine să iei loc, Piotr Stepanovici.

— Voia dumneavoastră, mă simt chiar puțin obosit; vă mulțumesc.

Își trase îndată un fotoliu întorcându-l în așa fel ca să stea între Varvara Petrovna și Praskovia Ivanovna lângă masă și cu fața spre domnul Lebeadkin, pe care nu-l slăbea din ochi nici o clipă.

— Greșești când numești asta „excentricitate”...

— O, dacă numai asta e...

— Nu, nu, așteaptă puțin, îl opri Varvara Petrovna, pregătindu-se probabil să se lanseze într-o perorație lungă și entuziastă. Piotr Stepanovici observă îndată acest lucru și-și ascuți atenția.

— Nu, asta a fost ceva mai mult decât o „excentricitate” și, crede-mă, ceva aproape sfânt! Un om mândru și prea de timpuriu jignit, ajuns să ducă viața în „bătaie de joc”, despre care ai amintit în remarcă dumitale atât de subtilă, într-un cuvânt, prințul Harry, cum l-a comparat admirabil Stepan Trofimovici la un moment dat și cu care m-aș declara întru totul de acord dacă n-ar fi semănat încă mai mult cu Hamlet, cel puțin după părerea mea.

— Et vous avez raison, observă cu emoție gravă Stepan Trofimovici.

— Îți mulțumesc, Stepan Trofimovici, dumitale, în mod deosebit, îți mulțumesc și mai ales pentru încrederea neclintită în Nicolas, în generozitatea

lui sufletească și în înalta lui menire. Cu încrederea aceasta mi-o întăreai și pe a mea, ori de câte ori cădeam pradă îndoielii.

— Chchre, chchre... Stepan Trofimovici făcu un pas înainte, dar se opri, socotind probabil că e primejdios să o întrerupă.

— Și dacă Nicolas (continuă Varvara Petrovna, târăgânând rostirea cuvintelor pe un ton aproape cântat) l-ar fi avut prin preajma lui pe Horațio al său, calm, superb în smerenia lui – o altă expresie admirabilă a dumitale, Stepan Trofimovici – poate că de mult ar fi fost salvat de acest trist și „năprasnic demon al ironiei” care l-a chinuit toată viața (excelentă expresie, demonul ironiei, tot dumitale îți aparține, Stepan Trofimovici). Nicolas însă n-a avut niciodată parte de Horațio, nici de Ofelia. N-o avea decât pe maică-sa, dar ce poate să facă o mamă singură și în asemenea împrejurări? Știi, Piotr Stepanovici, mi se pare acum întru totul de înțeles că o ființă ca Nicolas a putut să apară chiar și în asemenea spelunci despre care mi-ai povestit. Îmi închipui acum cu toată claritatea această luare în „bătaie de joc” a vieții (o foarte reușită expresie a dumitale!), această sete nepotolită de contraste, acest fond sumbru al tabloului în care el apare ca un diamant, de asemenea după comparația dumitale, Piotr Stepanovici. Și iată-l întâlnind acolo o ființă nedreptățită de toți, o infirmă semidementă, și totuși însuflețită poate de sentimente foarte nobile!

— Hm, da, să zicem.

— Și cu toate astea vi se pare de neînțeles că el nu-și bate joc de dânsa, ca toți ceilalți! Vai, ce oameni! Vi se pare de neînțeles că el o apără împotriva celor care o nedreptățesc și-i arată stimă „ca unei marchize” (acest Kirillov probabil că are un dar excepțional de a înțelege profund sufletul omenesc, deși nici el nu l-a înțeles pe Nicolas!). Și, dacă vreți, tocmai din cauza acestui contrast s-a iscat nenorocirea; dacă nefericita s-ar fi aflat într-un alt mediu, poate că nici n-ar fi ajuns până la un asemenea stadiu de exaltare în iluziile ei. Numai o femeie, o femeie poate înțelege acest lucru, Piotr Stepanovici, și ce rău îmi pare că dumneata... adică, nu că nu ești femeie, dar că cel puțin față de acest caz nu ai firea unei femei, ca să înțelegi!

— Adică în sensul că nu există rău fără bine, înțeleg, înțeleg, Varvara Petrovna. E ca și în religie: cu cât mai rău trăiește omul sau cu cât este mai oropsit ori mai sărac întreg poporul, cu atât mai dârz și mai fervent visează el la răsplata din rai, iar dacă se mai ostenește pentru asta și o sută de mii de preoți, ațâțând acest vis, speculându-l, atunci... vă înțeleg, Varvara Petrovna, fiți liniștită.

— De fapt, nu e tocmai așa. Dar ia spune-mi, te rog: crezi cumva că Nicolas, pentru a stinge un asemenea vis în acest organism nenorocit (de ce Varvara Petrovna a folosit aici cuvântul „organism”, n-am înțeles), trebuia neapărat să rădă și el de dânsa și să se poarte față de ea ca și ceilalți funcționari? Nu-mi închipui ca dumneata să refuzi a recunoaște acel sentiment de compasiune superioară, acea vibrație a organismului său întreg, care l-au făcut pe Nicolas să-i răspundă cu atâta gravitate lui Kirillov: „Eu nu rîd de dânsa”. Ce răspuns nobil, sfânt!

— Sublime, murmură Stepan Trofimovici.

— Și vă rog să notați, el nu este chiar atât de bogat, cum și-ar fi putut închipui cineva; bogată sunt eu, și nu el; iar pe atunci el nu accepta de la mine aproape nimic.

— Înțeleg, înțeleg toate astea, Varvara Petrovna, dădu semne de nerăbdare Piotr Stepanovici.

— O, dar e chiar firea mea! Mă recunosc în Nicolas. Îmi este atât de familiară această tinerețe, acest clocot răscolitor de impulsuri nestăpânite, amețitoare, cumplite... Și dacă ne vom cunoaște cândva mai de aproape, Piotr Stepanovici, ceea ce eu personal aș dori-o sincer, mai ales că îți sunt atât de recunoscătoare astăzi, poate că vei înțelege atunci ceea ce...

— O, vă rog să mă credeți, la rândul-mi doresc... murmură cu vocea sacadată Piotr Stepanovici.

— Vei înțelege atunci acel impuls, care te face ca în această orbire a sentimentului de generozitate să-ți oprești deodată ochii asupra unui om chiar și nedemn de tine în toate privințele, care nu te înțelege câtuși de puțin, este gata să te chinuiască la orice prilej și pe care, în ciuda celei mai evidente realități, să-l transformi într-un fel de ideal, să-l iei drept întruchiparea unui vis al tău, să-ți concentrezi asupra lui toate speranțele, să te închini în fața lui, să-l iubești o viață întreagă, absolut fără să știi pentru ce sau poate tocmai pentru faptul că el n-o merită... O, cum am suferit eu toată viața, Piotr Stepanovici!

Stepan Trofimovici, a cărui față trăda o expresie îndurerată, îmi căuta privirea; dar m-am eschivat la timp.

— Și încă recent, recent de tot – o, cât de vinovată mă simt eu în fața lui Nicolas! ... Nici n-ai să mă crezi dacă îți spun ce hărțuită am fost din toate părțile; m-au chinuit toți, toți: și dușmanii, și intriganții, și prietenii; poate prietenii mai mult decât dușmanii. Când mi-au adresat prima dintre aceste abjecte scrisori anonime, poate n-ai să mă crezi, Piotr Stepanovici, nici n-am mai găsit în mine suficientă forță pentru a răspunde cu dispreț la toată răutatea asta... niciodată, niciodată nu-mi voi ierta această slăbiciune!

— Am și auzit câte ceva despre scrisorile anonime de aici, se învioră brusc Piotr Stepanovici, aflu eu cine sunt autorii, nici o grijă.

— Dar nici nu-ți închipui ce intrigi s-au țesut aici! Au copleșit-o până și pe sărmana noastră Praskovia Ivanovna, dar pentru ce și pe dânsa, mă rog? Am fost poate astăzi prea nedreaptă cu tine, draga mea Praskovia Ivanovna, adăugă ea într-un generos elan de înduioșare, dar nu și fără o ironie triumfătoare.

— Vai, draga mea, murmură Praskovia Ivanovna în silă, după mine, ar trebui să se pună capăt acestor discuții; s-a vorbit destul... și o privi sfioasă pe Liza, care se uita țintă la Piotr Stepanovici.

— Iar pe ființa aceasta sărmană și nefericită, pe scrântita aceasta care și-a pierdut totul, păstrându-și însă inima, aș vrea acum s-o înfiez, strigă deodată Varvara Petrovna, este o datorie a mea, pe care am de gând s-o împlinesc cu sfințenie! Începând chiar de astăzi o iau sub ocrotirea mea!

— Și va fi foarte, foarte bine dintr-un anumit punct de vedere, se însufleți de tot Piotr Stepanovici. Scuzați-mă, adineauri nu terminasem încă. Mă gândesc la ceea ce ați spus despre ocrotire. Închipuți-vă, când a plecat atunci Nikolai Vsevolodovici (reiau în continuare exact momentul la care mă oprisem, Varvara Petrovna), acest domn Lebeadkin imediat și-a închipuit că are tot dreptul să dispună în întregime de ajutorul fixat surorii lui; și, într-adevăr, a dispus. Nu știu precis cum anume rânduiise totul Nikolai Vsevolodovici atunci, dar peste un an, în străinătate, aflând ceea ce se petrece, a fost nevoit să-și schimbe dispozițiile anterioare. Nu cunosc nici în această privință toate amănuntele, le veți afla de la dânsul, dar știu un lucru: persoana în cauză a fost internată într-o mănăstire, în condiții foarte confortabile, dar sub o supraveghere amicală, înțelegeți? Și ce credeți că întreprinde domnul Lebeadkin? Face mai întâi toate încercările ca să afle unde a fost ascunsă sursa lui de venituri, adică surioara; recent de tot își atinge scopul; o scoate din mănăstire, invocând nu știu ce fel de drepturi, și o aduce direct aici. O ține în mizerie, nu-i dă nimic de mâncare, o bate, o tiranizează, în sfârșit, nu știu pe ce căi primește din partea lui Nikolai Vsevolodovici o sumă considerabilă pe care o irosește într-o beție continuă, iar în loc de recunoștință recurge la o provocare impertinentă față de Nikolai Vsevolodovici, formulând niște pretenții absurde, amenințându-l să-l dea în judecată în cazul că nu-i va plăti pensia direct lui în mână. În felul acesta darul benevol al lui Nikolai Vsevolodovici se transformă într-un fel de bir, vă puteți imagina? Domnule Lebeadkin, este adevărat tot ceea ce am spus eu acum aici?

Căpitanul care stătuse tot timpul tăcut, cu ochii lăsați în pământ, făcu doi pași înainte înroșindu-se ca racul.

— Piotr Stepanovici, ești crud față de mine, bâigui el scurt.

— Cum adică sunt crud cu dumneata, de ce? Dar să lăsăm asta: chestiunea cruzimii sau blândeții o discutăm noi mai târziu; acum te rog numai să-mi răspunzi la prima mea întrebare: este adevărat tot ce am spus eu acum aici sau nu? Dacă crezi că nu este adevărat, poți s-o declari imediat.

— Eu... știi și dumneata, Piotr Stepanovici... bâigui căpitanul și amuți încurcat.

E de notat că Piotr Stepanovici ședea într-un fotoliu picior peste picior, iar căpitanul stătea în fața lui în cea mai respectuoasă poziție. Ezitățile domnului Lebeadkin mi se pare că nu prea îi plăcură lui Piotr Stepanovici; fața lui se contractă într-o convulsie răutăcioasă.

— Nu cumva ai avea într-adevăr să declari ceva? îl privi el cu tâlc ascuns pe căpitan. În cazul acesta fă bine și vorbește, toată lumea vrea să te audă.

— Știi prea bine, Piotr Stepanovici, că n-am ce declara.

— Ba nu știu nimic și aud asta pentru prima dată; de ce n-ai putea să declari?

Căpitanul tăcea cu privirea lăsată în pământ.

— Îngăduie-mi să plec, Piotr Stepanovici, zise el hotărât.

— Da, însă nu mai înainte ca dumneata să dai un răspuns precis la întrebarea mea: este adevărat tot ce am spus eu?

— E adevărat, zise surd Lebeadkin, ridicându-și ochii asupra călăului său. Îl trecuseră nădușelile și pe tâmple îi apărură broboane de transpirație.

— Totul este adevărat?

— Totul este adevărat.

— Mai ai ceva de adăugat, să faci vreo obiecție? Dacă crezi că noi te nedreptățim, spune-o; protestează, declară cu glas tare că ești nemulțumit.

— Nu, n-am nimic de spus.

— L-ai amenințat recent de tot pe Nikolai Vsevolodovici?

— Aici... aici e de vină mai mult băutura, Piotr Stepanovici. (El își înalță deodată capul.) Piotr Stepanovici! Dacă onoarea familiei și rușinea nemeritată la care a fost expusă inima vor da țipăt în fața lumii, și atunci oare este vinovat omul? zberă el în neștire, izbucnind ca mai adineauri.

— Dar acum dumneata ești treaz, domnule Lebeadkin? îl țintui cu o privire pătrunzătoare Piotr Stepanovici.

— Sunt... treaz.

— Ce înseamnă aceste fraze despre onoarea familiei și rușinea nemeritată de inimă?

— Nu mă refer la nimeni, nu m-am gândit la nimeni. Numai la mine... se prăbuși din nou căpitanul.

— Am impresia că te-au jignit expresiile mele cu privire la dumneata și la purtarea dumatăle? Ești prea irascibil, domnule Lebeadkin, dar îți atrag atenția că eu încă n-am început să vorbesc despre purtarea dumatăle așa cum se înfățișează ea cu adevărat. Voi vorbi și despre purtarea dumatăle în adevărata ei înfățișare. E posibil s-o și spun, dar deocamdată n-am atins această chestiune în adevărata ei înfățișare.

Lebeadkin tresări, uitându-se cu ochi înnebuniți la Piotr Stepanovici.

— Piotr Stepanovici, abia acum încep să mă trezesc!

— Hm, eu sunt acela care te-am trezit?

— Da, dumneata m-ai trezit, Piotr Stepanovici, și am dormit patru ani sub un nor negru suspendat deasupra capului meu. Pot să plec, în sfârșit, Piotr Stepanovici?

— Acum poți să pleci, dacă Varvara Petrovna nu va găsi necesar... Ea dădu din mâini în sensul că nu are nimic de spus.

Căpitanul salută din cap, făcu doi pași spre ușă, apoi se opri brusc, își lipi mâna de piept în dreptul inimii, vrând să spună ceva, dar nu mai scoase nici o vorbă și se rezezi afară. Chiar în ușă însă, se ciocni cu Nikolai Vsevolodovici; acesta se dădu deoparte; căpitanul se zgribuli într-un mod cam ciudat în fața lui și rămase împietrit, neputând să-și ia ochii de pe chipul lui, ca un iepure sub privirea unui șarpe boa. Așteptând un pic, Nikolai Vsevolodovici îl dădu ușor în lături cu mâna și intră în salon.

VII.

Părea binedispus și calm. Poate că i se întâmplase ceva deosebit de plăcut, necunoscut încă nouă; în orice caz, era vizibil foarte mulțumit.

— Mă vei ierta oare vreodată, Nicolas? nu se putu stăpâni Varvara Petrovna, ridicându-se grăbită în întâmpinarea lui.

Dar Nicolas râse voios.

— Exact așa cum am crezut! strigă el glumeț cu bonomie. Văd că ai aflat totul. Plecând de aici mă gândeam în cupeu: „Trebuia cel puțin să istorisesc măcar ceva, să nu plec așa!”. Dar amintindu-mi că a rămas aici Piotr Stepanovici, mi-a dispărut orice îngrijorare.

Spunând asta, el aruncă o privire fugară prin încăpere.

— Piotr Stepanovici ne-a povestit un vechi episod din viața petersburgheză a unui om bizar, reluă entuziasmată Varvara Petrovna, a unui om capricios și nesăbuit, dar întotdeauna generos în sentimentele sale, întotdeauna nobil ca un adevărat cavaler...

— Cavaler? Chiar până acolo ați ajuns? râse Nicolas. Totuși îi sunt foarte recunoscător lui Piotr Stepanovici de data aceasta pentru graba lui (aici el schimbă cu acesta o privire fulgerătoare). Trebuie să știi, maman, că Piotr Stepanovici e împăciuitorul tuturor; este rolul, boala lui, marota lui, și chiar l-aș recomanda în mod special din acest punct de vedere. Îmi închipui cam ce a putut el să vă turuie, pentru că el realmente turuie când povestește; capul lui e o adevărată cancelarie. Notați că, în calitate de realist, el n-ar putea să spună un neadevăr și că adevărul i se pare mai prețios decât succesul... Bineînțeles afară de unele cazuri speciale, când succesul pentru el este mai scump decât adevărul. (Spunând acest lucru, el nu contenea să-și plimbe privirea prin încăpere.) Așadar, e limpede, maman, că nu este cazul ca dumneata să-mi ceri iertare și dacă s-a comis cine știe ce nebunie, asta numai eu am făcut-o, asta arată în cele din urmă că eu sunt totuși un nebun, trebuie doar să-mi mențin reputația de care mă bucur aici.

Cu aceste vorbe, el își îmbrățișă duios mama.

— În orice caz, chestiunea aceasta este închisă, totul s-a spus și am putea prin urmare să schimbăm subiectul, adăugă el și accente seci răsunară în glasul lui. Varvara Petrovna sesiză îndată aceste accente; dar exaltarea ei nu trecuse, ci dimpotrivă.

— Nu te așteptam decât peste o lună, Nicolas!

— Bineînțeles, îți voi explica totul, maman, acum însă...

Și el se îndreptă spre Praskovia Ivanovna.

Dar ea abia își întoarse spre el capul, deși cu o jumătate de oră înainte fusese uluită de apariția lui. Avea acum alte griji: din clipa în care ieșise căpitanul și se ciocnise în ușă cu Nikolai Vsevolodovici, Liza se pornise pe răs, la început discret, apoi tot mai clocotitor și sacadat, încât devenea din ce în ce mai distinct și mai zgomotos. Se roșise toată. Contrastul cu dispoziția ei sumbră de mai înainte era izbitor. În timp ce Nikolai Vsevolodovici vorbea cu Varvara Petrovna, ea, printr-un semn din mână, îl chemase de vreo două ori pe Mavriki Nikolaevici, voind parcă să-i șoptească ceva, dar în momentul când

acesta se apleca, ea se pornea pe răs; s-ar fi putut crede că râde tocmai de bietul Mavriki Nikolaevici, deși în realitate părea că încearcă să se stăpânească ducându-și batista la gură. Cu aerul cel mai candid și mai plin de franchețe, Nikolai Vsevolodovici o salută.

— Te rog să mă scuzi, răspunse ea pripit, dumneata... dumneata desigur l-ai văzut pe Mavriki Nikolaevici... Doamne, ești inadmisibil de înalt, Mavriki Nikolaevici!

Și iar o pufni răsul. Mavriki Nikolaevici într-adevăr era un om înalt, dar nu de o statură chiar inadmisibilă.

— Dumneata... ai sosit de mult? murmură ea stăpânindu-se iar, ba și jenată oarecum, dar cu privirea scânteietoare.

— Cam de vreo două ore, răspunse Nicolas, uitându-se la ea atent.

E de notat că se menținea în timpul acestei conversații în marginile unei curtoazii rezervate, dar, făcându-se abstracție de această curtoazie, chipul lui trăda o expresie de totală indiferență și poate chiar de apatie.

— Și unde ai de gând să stai?

— Aici.

Varvara Petrovna o urmărea pe Liza și brusc o străfulgeră un gând neașteptat.

— Și unde ai fost, Nicolas, până acum în aceste două ore? zise ea apropiindu-se. Trenul sosește la ora zece.

— L-am dus mai întâi pe Piotr Stepanovici la Kirillov, iar cu Piotr Stepanovici m-am întâlnit în Matveevo (cu vreo trei stații înainte) și ne-am continuat drumul în același vagon.

— Așteptam la Matveevo de dimineață, interveni Piotr Stepanovici, vagoanele din urmă de la trenul nostru săriseră de pe șină, puțin rămăsese să nu-mi strivesc picioarele.

— Să-ți strivești picioarele! strigă Liza. Maman, maman, și noi am vrut săptămâna trecută să plecăm la Matveevo, ne strivea și nouă picioarele!

— Doamne ferește! se cruci Praskovia Ivanovna.

— Maman, maman, draga mea maman, să nu te sperii, dacă într-adevăr o să-mi frâng cu adevărat picioarele; cu mine se poate întâmpla oricând, chiar și matale o spui, fiindcă zilnic călăresc ca o nebună. Mavriki Nikolaevici, ai să mă însoțești ca să mă duci la braț șchioapă? hohoti Liza iar. Dacă se va întâmpla așa ceva, nu-i voi permite nimănui să mă conducă, afară de dumneata, poți fi sigur de asta. Să zicem că îmi voi frânge un singur picior... Dar fii drăguț și spune-mi că o vei considera o fericire.

— Ce mai fericire, cu un singur picior? răspunse grav Mavriki Nikolaevici încruntându-se.

— În schimb ai să mă conduci singur și nu va mai fi nimeni altul!

— Chiar și atunci tot dumneata ai să mă conduci, Lizaveta Nikolaevna, murmură și mai grav Mavriki Nikolaevici.

— Dumnezeule, a vrut să facă un calambur! strigă aproape îngrozită Liza. Mavriki Nikolaevici, să nu mai îndrăznești să te aventurezi pe această cale! Ca

să vezi ce egoist ești. Sunt convinsă, spre cinstea dumatăle, că în cazul de față te ponegrești singur; dimpotrivă: de dimineață și până seara mă vei asigura că fără un picior am devenit și mai interesantă! Un singur lucru va fi ireparabil, dumneata ești nemăsurat de înalt, iar eu fără un picior voi deveni prea scundă, cum ai să mă conduci atunci la braț, nu ne vom potrivi!

Și Liza izbucni iar într-un râs nervos. Spiritele și aluziile ei erau plate, dar se pare că în acea clipă nu-i ardea de glume.

— Isterie, îmi șopti Piotr Stepanovici, ar fi bine să-i aducă cineva un pahar cu apă.

Ghicise bine; după un minut toată lumea se agita în jurul ei, cineva adusese apă. Liza își îmbrățișă mama sărutând-o fierbinte, plângea pe umărul ei și imediat dădea capul înapoi, o privea țintă în față și începea iar să râdă în hohote. Izbucni în plâns, în cele din urmă, și maman. Varvara Petrovna le luă repede în apartamentul ei și dispărură după ușa prin care intrase în salon mai înainte Daria Pavlovna. Dar nu zăboviră acolo decât foarte puțin, vreo patru minute, nu mai mult...

Încerc să-mi reconstitui acum în memorie fiecare amănunt din ultimele minute ale acelei dimineți de neuitat. Am reținut bine că rămânând singuri, fără doamne (cu excepția Dariei Pavlovna, care se mișcase din locul ei), Nikolai Vsevolodovici trecu pe lângă fiecare dintre noi salutându-ne, pe toți afară de Șatov, care stătea ca și înainte în colțul său, aplecat și mai mult și cu privirea ațintită mereu în podea. Stepan Trofimovici încercă o conversație foarte spirituală cu Nikolai Vsevolodovici, dar acesta se îndreptă grăbit spre Daria Pavlovna. În acest timp însă îl interceptă aproape cu forța Piotr Stepanovici și, trăgându-l la fereastră, începu să-i șoptească repede ceva foarte important probabil, judecând după expresia feței și gesturile cu care își însoțea șoapta. Nikolai Vsevolodovici în schimb îl asculta aproape impasibil și distrat, cu zâmbetul lui protocolar pe buze, iar spre sfârșit chiar și cu un aer de nerăbdare, voind parcă să scape cât mai repede de interlocutorul său. Se depărtă de fereastră exact în momentul când se întoarseră doamnele noastre; Varvara Petrovna o așeză pe Liza în locul pe care stătuse înainte, asigurându-se că trebuie să mai rămână neapărat măcar vreo zece minute să-și revină și că aerul proaspăt n-ar fi prea favorabil acum nervilor zdruncinați. Arăta o grijă deosebită față de Liza, așezându-se chiar alături de ea. Piotr Stepanovici, eliberat de discuția cu Nikolai Vsevolodovici, veni în grabă la ele și începu o conversație viaie, veselă. Și chiar în acel moment Nikolai Vsevolodovici se apropie în cele din urmă de Daria Pavlovna, cu aceiași pași mășurați; Dașa aproape că tremura pe locul ei, văzându-l că se apropie, și repede dădu să sară, vădit tulburată și cu obrajii împurpurați.

— Mi se pare că pot să te felicit... sau nu încă? zise el cu o expresie cu totul neobișnuită pe față.

Dașa îi răspunse ceva ce nu se putu desluși.

— Iartă-mi indiscreția, ridică el glasul, dar să știi că am fost înștiințat în mod expres. Ai știut de acest lucru?

— Da, am știut că ați fost încunoștințat.

— Sper că n-am fost inoportun cu felicitarea mea, râse el, și dacă Stepan Trofimovici...

— Cu ce, cu ce s-o feliciți? sări brusc Piotr Stepanovici. Cu ce te felicită, Daria Pavlovna? Aha, aha! Nu cumva cu...? Îmbujorarea dumitale arată că am ghicit. Într-adevăr, cu ce ar putea fi felicitate frumoasele și virtuosele noastre domnișoare și de ce natură pot fi felicitările care le fac să roșească cel mai mult? Ei, atunci primește și felicitările mele, dacă am ghicit bine, și te somez să-ți achiți pariul pierdut: îți mai aduci aminte, în Elveția, ai pariat că nu te vei mărita niciodată... Apropo de Elveția – ce e cu mine? Închipuiți-vă că, pe jumătate, motivul călătoriei mele a fost tocmai acesta, și era aproape să uit: ia spune-mi, tată, se întoarse el repede către Stepan Trofimovici, când ai de gând să pleci în Elveția?

— Eu... în Elveția? se miră jenat Stepan Trofimovici.

— Păi, cum? Nu pleci? Că doar și tu te căsătorești... Mi-ai scris!

— Pierre! exclamă Stepan Trofimovici.

— Ei, ce Pierre... Trebuie să știi, bineînțeles, dacă îți face plăcere: mă grăbeam să ajung aici cât mai repede ca să-ți spun că n-am nimic împotriva, întrucât ai dorit să afli părerea mea cât mai neîntârziat; iar dacă (turui el) trebuie să te „salvez”, după cum mai scrii și mă implori în aceeași scrisoare, îți stau la dispoziție. E adevărat că se căsătorește? se întoarse el repede către Varvara Petrovna. Sper că nu sunt indiscret; mi-a scris doar cu mâna lui că tot orașul știe și că toată lumea îl felicită, încât, pentru a evita aceste felicitări, nu iese din casă decât noaptea. Scrisoarea e în buzunarul meu. Vă rog să mă credeți, Varvara Petrovna, că eu pur și simplu nu-l mai înțeleg! Spune-mi un lucru, Stepan Trofimovici, ce trebuie să fac: să te felicit sau să te „salvez”? Nici n-o să mă credeți; alături de cele mai fericite efuziuni dai și de niște rânduri pline de lamentații disperate. Întâi și întâi îmi ceri iertare; hai, să zicem, e obiceiul dumitale... Deși, ce să ne ascundem: închipuiți-vă un om care în viața lui nu m-a văzut decât de două ori, dar și atunci cu totul întâmplător, și deodată acum, în pragul de a contracta o a treia căsătorie, i se năzare că nesocotește nu știu ce îndatoriri față de mine, mă imploră de la distanță de o mie de verste să nu mă supăr și să-i dau consimțământul meu! Te rog să nu te formalizezi, Stepan Trofimovici, e trăsătura vremii; privesc lucrurile larg și nu condamn, de fapt asta îți face onoare etc., etc., și totuși esențialul este că tocmai esențialul nu-l înțeleg. S-au amestecat aici și niște „păcate din Elveția”. Mă căsătoresc, adică pentru niște păcate sau din cauza păcatelor nu știu cui sau cum apare la el acolo, într-un cuvânt, „păcate”. „O fată zice, perlă și diamant” și, bineînțeles, „el nu este demn”, mă rog, stilul dumnealui; dar din cauza unor păcate sau circumstanțe „este nevoit să-și pună pirostriile pe cap și apoi să plece în Elveția” și deci „lasă imediat totul și vino să mă salvezi”. Înțelegi ceva din toate astea? Deși... deși, din expresia chipurilor de aici observ (el își rotea privirea cu un zâmbet candid, cercetând fețele și ținând scrisoarea în mână) că, după obiceiul meu, am făcut o gafă... din cauza sincerității mele

stupide sau, cum s-a exprimat Nikolai Vsevolodovici, din cauza firii mele prea repezite. Am crezut totuși că suntem prea intimi, adică în mediul tău intim, Stepan Trofimovici, mediul tău intim, pentru că eu de fapt sunt un străin aici, și văd... și văd că toată lumea știe ceva, ceva ce nu cunosc și-mi scapă.

Spunând toate acestea el continua să scruteze chipurile celor de față.

— Chiar așa ți-a scris Stepan Trofimovici, că se însoară cu „păcatele altcuiva săvârșite în Elveția”, și să vii „ca să-l salvezi”, exact cu aceste cuvinte? se apropie de el brusc Varvara Petrovna, cu fața galbenă și descompusă, cu buzele tremurând.

— Să vedeți, adică, dacă n-am înțeles ceva aici, părea că se sperie pripindu-se și mai mult Piotr Stepanovici, vina e a dumnealui, pentru că așa scrie. Am aici scrisoarea. Știți, Varvara Petrovna, niște scrisori interminabile și neconținute, iar în ultimele două-trei luni am primit pur și simplu scrisoare după scrisoare și, mărturisesc, uneori nici nu le citeam până la capăt. Iartă-mă, Stepan Trofimovici, pentru această mărturisire stupidă, dar cred că vei fi de acord că, deși te adresai mie, scriai mai mult pentru generațiile viitoare, încât ți-este absolut egal... Ei hai, nu te supăra; doar noi suntem atât de apropiați! Scrisoarea aceasta însă, Varvara Petrovna, scrisoarea aceasta am citit-o până la capăt. Aceste „păcate” – aceste „păcate ale altuia” – probabil sunt anumite păcate ale noastre personale și, sunt gata să pariez, foarte inocente, dar din cauza cărora i s-a năzărit să înceapă această istorie teribilă cu iz de noblețe și a început-o numai și numai de dragul acestui iz de noblețe. Vedeți, aici cred că avem de-a face cu vreo defecțiune mai mult de ordin contabilicesc, ar fi cazul, în definitiv, s-o recunoaștem. Știți, nouă ne cam place să filăm cartonașele... deși e cu totul de prisos, într-adevăr, e cu totul de prisos să mă ating de această chestiune. Vă rog să mă iertați, sunt prea guraliv, dar credeți-mă, Varvara Petrovna, el pur și simplu m-a speriat și într-adevăr mă pregătisem întru câtva să-l „salvez”. De fapt, în privința asta am muștrări de conștiință. Chiar așa, să-i bag cuțitul în coastă? Ce sunt eu, un vampir de creditor? Văd că scrie aici ceva despre zestre... Și la urma urmelor, te căsătorești cu adevărat, Stepan Trofimovici? Deoarece se poate întâmpla și așa, ne aprindem, înșirăm niște vorbe frumoase, dar mai mult de dragul vorbeii... Ah, Varvara Petrovna, eu sunt convins că acum, de fapt, și dumneavoastră mă condamnați, pentru aceeași vorbărie multă...

— Dimpotrivă, dimpotrivă, văd că ai fost împins la capătul răbdării și desigur ai avut motive temeinice să fii necăjit, zise cu năduf Varvara Petrovna.

Ascultase cu o plăcere răutăcioasă avalanșa de cuvinte „sincere” debitate de Piotr Stepanovici, care, evident, juca un rol (ce rol anume, pe atunci nu-mi dădeam seama, dar jocul era prea străveziu și fusese interpretat destul de grosolan).

— Dimpotrivă, continuă ea, îți sunt recunoscătoare pentru ceea ce ai spus; fără dumneata n-aș fi aflat aceste lucruri. Pentru prima dată în acești douăzeci de ani mi se deschid ochii. Nikolai Vsevolodovici, ai spus adineauri că

și dumneata ai fost anunțat în mod special: nu cumva și dumitale ți-a scris Stepan Trofimovici în același gen?

— Am primit din partea dumisale o scrisoare foarte inocentă și... și... foarte generoasă...

— Văd că eziți și nu găsești o expresie potrivită, e suficient! Stepan Trofimovici, aștept din partea dumitale să-mi faci o mare favoare, i se adresă ea brusc cu ochii scânteind, fii amabil și părăsește-ne îndată, iar pe viitor te rog să nu-mi mai calci pragul. Rog să nu se uite recenta „exaltare”, care nici în momentul de față nu trecuse. Adevărat, Stepan Trofimovici avea o mare vină! Dar ceea ce m-a uimit atunci în mod deosebit era faptul că el a rezistat cu o demnitate surprinzătoare atât „demascărilor” lui Petrușa, fără gând să le întrerupă, cât și „afuriseniei” Varvarei Petrovna. De unde o fi găsit atâta tărie sufletească? Mi-a fost dat mai târziu să aflu doar un singur lucru: că fusese, fără îndoială, profund jignit de felul cum a decurs prima lui întâlnire cu Petrușa, și anume de momentul îmbrățișării. Pentru Stepan Trofimovici, așa cum înțelegea el lucrurile, pentru inima lui, scena aceasta a constituit o profundă și reală durere. Simțise în acele clipe și o altă durere, una a cărei cauză erau chinuitoarele muștrări de conștiință, pentru faptul că procedase într-un mod josnic; acest lucru mi l-a mărturisit chiar pe urmă cu toată sinceritatea. O durere reală, adevărată este capabilă să-l facă uneori și pe un om de o superficialitate fenomenală să devină serios și stoic, fie chiar și pentru scurtă vreme; mai mult, de pe urma unei dureri adevărate chiar și unii oameni proști se întâmplă să se deștepte, desigur, tot pentru un timp oarecare; e o însușire curioasă a durerii. Iar dacă este așa, ne putem lesne închipui ce s-ar putea petrece cu un om ca Stepan Trofimovici. O adevărată transformare, bineînțeles, tot atât de vremelnică.

El se înclină cu demnitate în fața Varvarei Petrovna fără să scoată o vorbă (e drept că nici n-ar fi avut altceva mai bun de făcut). Dădu chiar să plece, dar nu-l răbdă inima și se apropie de Daria Pavlovna. Aceasta presimțise, probabil, că așa se va întâmpla, pentru că îndată chiar ea cea dintâi, și aproape speriată, i-o luă înainte, grăbindu-se parcă să-l prevină:

— Vă rog, Stepan Trofimovici, pentru numele lui Dumnezeu, nu spuneți nimic, începu ea să-i vorbească precipitat, cu o expresie de suferință întipărită pe față și întinzându-i scurt mâna, credeți-mă că eu vă respect ca și înainte... și vă prețuiesc la fel și... gândiți-vă la mine cu aceleași gânduri bune, Stepan Trofimovici, și eu voi prețui mult, mult acest lucru...

Stepan Trofimovici o salută, înclinându-se adânc în fața ei.

— Voia ta, Daria Pavlovna, știi prea bine că în toată chestiunea aceasta ești stăpână absolută pe voința ta! Ai fost și ești și acum, vei fi și pe viitor, conchise grav Varvara Petrovna.

— Vai! Înțeleg totul acum, își lovi fruntea Piotr Stepanovici. Dar... în ce situație am fost pus eu, după toate acestea? Daria Pavlovna, te rog să mă ierți! ... Vezi ce mi-ai făcut? se întoarse el spre tatăl său.

— Pierre, ai putea să te exprimi față de mine puțin mai altfel, nu-i așa dragul meu? rosti încet de tot Stepan Trofimovici.

— Nu striga, te rog, își vântură Pierre mâinile, crede-mă că toate aceste enervări bolnăvicioase, bătrânești, nu-ți vor folosi la nimic. Spune-mi mai bine, ai fi putut doar presupune că voi vorbi chiar din primele clipe: de ce nu m-ai prevenit?

Stepan Trofimovici îl privi scrutător în ochi.

— Pierre, tu care știi atâtea din ce se petrece aici, se poate să nu fi știut nimic în privința aceasta, să nu fi auzit nimic?

— Pof-tim? Ca să vezi, ce oameni! Vasăzică, suntem nu numai niște copii bătrâni, dar și copii răutăcioși pe deasupra? Varvara Petrovna, ați auzit ce-a spus?

Aici se stârni un adevărat vacarm; dar în furtuna aceasta se produse deodată un fapt de-a dreptul uluitor, la care chiar că nimeni nu s-ar fi așteptat.

VIII.

În primul rând voi aminti că în ultimele două-trei minute Lizaveta Nikolaevna începu iarăși să dea semne vizibile de frământare; schimba șoapte grăbite cu maică-sa și cu Mavriki Nikolaevici, care se apleca mereu spre dânsa. Fața ei trăda o mare neliniște, dar și o hotărâre fermă. În sfârșit, ea se ridică de pe locul ei și se grăbi să plece zorind-o și pe maică-sa, pe care Mavriki Nikolaevici o ajută să se ridice din fotoliu. Dar se vede că nu le-a mai fost dat să plece fără să fi asistat la întreaga suită de episoade, până la sfârșit.

Șatov, uitat de toată lumea în colțul său retras (nu departe de Lizaveta Nikolaevna) și care, probabil, nici el însuși nu știa de ce rămăsese și nu plecase, se ridică deodată de pe scaun și traversând întreaga încăpere cu pas lent, dar hotărât, se îndreptă spre Nikolai Vsevolodovici, privindu-l drept în față. Acesta îl observase de departe cum se apropie și schiță un surâs; în momentul însă când Șatov veni aproape piept în piept cu dânsul, încetă să mai surâdă.

Când Șatov se propti în fața sa, tăcut și cu privirea țintă în ochii lui, toată lumea băgă de seamă acest lucru și dintr-odată se așternu tăcerea. Ultimul se potoli Piotr Stepanovici; Liza și maman se opriră în mijlocul salonului. Se scurseră astfel vreo cinci secunde; pe chipul lui Nikolai Vsevolodovici expresia de nedumerire sfidătoare cedă locul mâniei, el se încruntă și deodată...

Și deodată Șatov ridică mâna lui grea și lungă și cu toată puterea îl lovi în obraz. Nikolai Vsevolodovici se clătină tare sub puterea acestei lovituri.

De altfel, și lovitura venise cu totul într-alt fel decât se dau în asemenea împrejurări palmele (dacă se poate spune astfel); Șatov nu lovise cu palma, ci cu pumnul lui zdravăn, greu, osos, acoperit cu puf roșiatic și cu pistrui. Lovitura căzu pe obraz din plin, atingând marginea stângă a buzelor și dinții maxilarului superior, de unde imediat începu să curgă sânge. Dacă i-ar fi atins nasul, i-ar fi zdrobit, desigur, cartilajul.

Se pare că în aceeași clipă se auzi un țipăt, strigase poate Varvara Petrovna, nu-mi mai aduc aminte, pentru că imediat totul păru că încremenește. De altfel, nici scena întreagă nu dură decât cel mult zece secunde.

Dar și în aceste zece secunde se petrecură o mulțime de lucruri.

Îi voi reaminti cititorului că Nikolai Vsevolodovici aparținea acelei categorii de oameni care nu știu ce este frica. Într-un duel putea să înfrunte împușcătura adversarului, neclintit, să țintească și să omoare cu un calm feroce. Dacă l-ar fi lovit cineva pe obraz, cel puțin așa mi se pare mie, nici nu l-ar fi provocat la duel, ci l-ar fi omorât pe loc pe ofensator; acesta era omul și ar fi ucis deliberat și cu deplina conștiință a faptului săvârșit și nicidecum pierzându-și cumpătul. Ba mi se pare că el nici nu cunoscuse vreodată asemenea momente de furie oarbă, care nu mai îngăduie o judecată atât de lucidă. În cele mai teribile accese de mânie, care îl cuprindeau uneori, el era în stare totuși să rămână stăpân deplin asupra acțiunilor lui și deci să-și dea seama că pentru omuciderea comisă în afară de duel va fi negreșit trimis la ocnă; și totuși l-ar fi omorât neapărat pe ofensator, fără nici o ezitare.

Studiase în tot timpul din urmă firea lui Nikolai Vsevolodovici și, datorită unui concurs special de circumstanțe cu totul deosebite, pot afirma că în acest moment, când scriu despre asta, cunosc numeroase cazuri concrete în acest sens. L-aș compara poate cu unele personaje din trecut, despre care s-au păstrat astăzi în societatea noastră unele amintiri legendare. Se povestea, de pildă, despre decembristul L-n, care o viață întreagă a căutat să înfrunte mereu tot felul de primejdii, îmbătându-se cu senzația pericolului, transformând această senzație într-o adevărată cerință a firii sale: în tinerețe se bătea în duel pentru o nimica toată; în Siberia pornea să înfrunte ursul numai cu un cuțit în mână; îi plăcea să dea ochii în desişul codrilor Siberiei cu ocnașii fugiți, care, în treacăt fie zis, erau mai primejdioși decât un urs. Fără îndoială, aceste personaje legendare erau capabile să simtă, poate chiar într-un grad considerabil, frica, altfel ar fi dus o viață mult mai potolită și n-ar fi făcut din senzația primejdiei o adevărată cerință a firii lor. Ceea ce îi ispitea era tocmai dorința de a-și înfrânge această frică. Îi pasiona beția neconținută a victoriei și conștiința că nu au fost învinși de nimeni. Acest L-n și înainte de a fi fost deportat înfruntase un timp foamea și prin muncă istovitoare își câștigase pâinea zilnică numai și numai pentru că nu voia în nici un chip să se supună pretențiilor tatălui său bogat, pretenții pe care le considera nejustificate. Așadar concepea lupta într-un mod unilateral, și nu numai sub aspectul ei de confruntare cu ursul sau în dueluri, prețuia în el însuși tenacitatea și forța de caracter.

Dar s-au scurs de atunci ani destui, iar firea nervoasă, istovită și dedublă a oamenilor din vremea noastră exclude cu totul în prezent o cerință asemănătoare celei pe care o simțeau pe atunci unii domni neastâmpărați în activitatea lor, unii oameni din vremurile de altădată, cerința unor senzații nemijlocite și totale. Nikolai Vsevolodovici poate că l-ar fi privit pe L-n cu un aer

de superioritate sau l-ar fi numit chiar un fricos care face mereu pe curajosul, un cocoșel, bineînțeles, fără a o spune cu glas tare. S-ar fi bătut și în duel, împușcându-și adversarul, ar fi mers împotriva ursului, dacă ar fi trebuit, ar fi știut să se descotorosească și de tâlharul din pădure cu același succes și tot atât de neînfricat ca și L-n, dar fără nici un fel de plăcere, ci numai dintr-o necesitate dezagreabilă, cu indiferență, plictiseală, ba poate chiar și în silă. Sub raportul mâniei el constituia, bineînțeles, un progres față de L-n, chiar și față de Lermontov. Nikolai Vsevolodovici era capabil poate să ajungă la un grad de mânie mult mai mare și mai intens decât cei doi poli luați împreună, dar mânia aceasta era rece, calmă și, dacă se poate spune astfel, rațională, cu alte cuvinte cea mai dezgustătoare și cea mai oribilă mânie din câte ar putea să existe. Repet: de pe atunci încă îl consideram, îl consider și acum (când totul s-a sfârșit), drept omul care, dacă ar fi primit o lovitură în obraz sau o jignire echivalentă, l-ar fi ucis pe loc pe adversarul său, imediat, fără nici o ezitare și fără să-l provoace la duel.

Și totuși, în cazul de față, lucrurile se petrecură cu totul diferit și într-un fel care ne stupefie pe toți.

În momentul în care își regăsi echilibrul, după ce se clătinase într-o parte atât de umilitor, până la un unghi de înclinație cât aproape jumătatea staturii sale, de pe urma palmei primite, și se părea că nu amuțise încă în salon sunetul scârbos, aproape umed, al loviturii pe obraz, Nikolai Vsevolodovici îl înșfăcă pe Șatov de umeri cu amândouă mâinile; dar cu aceeași repeziciune își trase înapoi amândouă mâinile, încrucișându-le la spate. Se uită țintă în ochii lui Șatov și păli ca o pânză. Ciudat însă, privirea lui părea că se stinge. Peste vreo zece secunde ochii lui se uitau rece și, sunt convins că nu greșesc, calm. Atâta doar că era îngrozitor de palid. Bineînțeles, n-aveam cum să-mi dau seama cam ce se petrecea în forul lui lăuntric. Nu vedeam decât ce se petrece în exterior. Mi se pare că dacă ar exista un asemenea om care apucând în mână, de exemplu, o bară de fier încinsă până la roșu, ar strânge-o cu scopul de a-și încerca tăria și după aceea în decurs de zece secunde ar rezista durerii insuportabile, terminând totuși prin a o învinge, acel om, cred eu, ar fi suportat ceva asemănător cu ceea ce încercase acum, în aceste zece secunde, Nikolai Vsevolodovici.

Primul lăsă privirea în jos Șatov, și, desigur, pentru că fu nevoit să și-o plece. După care se întoarse lent și părăsi încăperea, dar nu cu mersul cu care se apropiase mai adineauri de Stavroghin. Plecă încet, ridicându-și nu știu cum stângaci umerii, cu capul în jos, ducând parcă un dialog neauzit cu sine însuși; ba mi s-a părut chiar că își șoptea ceva. Înainta precaut, evitând să atingă ori să răstoarne vreun obiect; ușa o deschise foarte puțin, strecurându-se prin ea oarecum lateral, ca printr-o crăpătură. În timp ce se strecura astfel, moțul lui rebel de pe cap se făcuse și mai vizibil.

Apoi, înaintea oricărui alt glas, se auzi un strigăt teribil. Văzui cum Lizaveta Nikolaevna o prinse pe maică-sa de umăr, pe Mavriki Nikolaevici de braț și îi smuci de câteva ori după dânsa, ca să-i scoată din salon. Dar în

aceeași clipă scoase un strigăt și se prăbuși fără cunoștință, căzând ca secerată. Parcă aud și acum zgomotul pe care îl făcu ceafa ei izbindu-se de covor.

Partea a doua.

Capitolul întâi.

Noaptea.

I

Se scurseseră opt zile. Astăzi, când totul a trecut și eu scriu această cronică, știm cu toții despre ce este vorba; dar pe atunci nu cunoșteam încă nimic și, bineînțeles, diferite lucruri ni se păreau foarte stranii. Cel puțin la început eu și cu Stepan Trofimovici ne-am retras izolându-ne complet de lumea de afară și cu teamă observam evenimentele de la distanță. Hai să zicem că eu personal mai ieșeam din când în când, continuând ca și altădată să-i aduc diferite știri, fără de care el n-ar fi putut trăi nici o zi.

Prin oraș începură să circule, bineînțeles, cele mai diverse zvonuri despre palmă, leșinul Lizavetei Nikolaevna și tot ce se întâmplase în acea duminică. Ceea ce ne mira însă cel mai mult fu rezezițiunea și precizia cu care transpirase totul. Cine putuse s-o facă? Niciuna din persoanele care au fost de față nu părea să aibă vreun interes și nici nevoia de a trăda secretul celor întâmplate. Din personalul de serviciu nu asistase nimeni; singur Lebeadkin ar fi fost în stare să pălăvrăgească, și nu atât din răutate, deoarece plecase extrem de speriat (iar frica față de dușman alungă până și ura împotriva lui), ci pentru că nu putea pur și simplu să-și țină gura. Dar Lebeadkin împreună cu surioara lui dispăruseră fără veste chiar de a doua zi; în casa Filippov nu mai fură găsiți; se mutaseră probabil într-un loc neștiut de nimeni, ca și cum ar fi intrat în pământ. Șatov, la care încercai să mă informez despre Maria Timofeevna, se încuiase în camera lui, de unde nu ieși în tot acest timp, întrerupându-și chiar și ocupațiile din oraș. Trecând a treia zi, marți, pe la dansul, îi bătui în ușă, dar nu-mi răspunse. Convins după anumite indicii neîndoielnice că este totuși acasă, bătui încă o dată. Atunci el, sărind probabil din pat, se apropie cu pași mari de ușă și-mi strigă cu glas tare: „Șatov nu este acasă”. Și a trebuit să fac cale-ntoarsă.

Eu și cu Stepan Trofimovici, cu toată cutezanța presupunerii, dar încurajându-ne reciproc, ne fixarăm în sfârșit asupra următoarelor supoziții: vinovat de răspândirea acestor zvonuri nu putea fi decât Piotr Stepanovici, deși el mai târziu, într-o convorbire cu tatăl său, îl asigură că toată istoria alergase imediat din gură în gură, în special la club și că tot ce se petrecuse era deja cunoscut guvernatorului și soției lui. Și încă un fapt demn de reținut: chiar a doua zi, luni seară, mă întâlnii cu Liputin, care știa totul până la ultimul cuvânt rostit, încât era evident că fusese printre cei dintâi informat.

Multe doamne (chiar din lumea mondenă) manifestară o nemaipomenită curiozitate în ce o privea pe „misterioasa șchioapă”, cum i se spunea Mariei Timofeevna. Se găsiră chiar și persoane interesate s-o vadă negreșit personal și s-o cunoască, încât cei ce se grăbiră să-i ascundă pe Lebeadkini se dovediră a fi

destul de bine inspirați. Și totuși pe primul plan rămânea leșinul Lizavetei Nikolaevna, lucru de care se interesa „toată lumea bună”, fie chiar și prin faptul că o privea în mod direct pe Iulia Mihailovna, ca rudă ocrotitoare a Lizavetei Nikolaevna. Dar câte și mai câte nu se spuneau în această privință! Bârfa era întetită și de caracterul misterios al împrejurărilor: cele două case rămâneau închise și cu obloanele trase; Lizaveta Nikolaevna, după cum se spunea, zăcea în delir; același lucru se afirma și despre Nikolai Vsevolodovici, cu unele amănunte dezgustătoare privind un dinte scos și obrazul umflat. Se mai șoptea pe la colțuri că nu este exclus să ne pomenim în fața unui omor, întrucât Stavroghin nu este omul care să înghită o asemenea jignire și, bineînțeles, îl va ucide pe Șatov, dar într-un mod misterios, ca într-o vendetta corsicană. Ideea seducea spiritele; dar majoritatea tineretului nostru aparținând cercurilor mondene asculta cu desconsiderare aceste presupuneri, afectând un aer de indiferență disprețuitoare. În general, vechea ostilitate din sânul societății noastre față de Nikolai Vsevolodovici reapăru cu toată evidența. Până și oamenii cei mai serioși căutau să-l învinuiască, deși niciunul n-ar fi știut pentru ce anume. Se șușotea că el ar fi compromis bunul renume al Elizavetei Nikolaevna, cu care ar fi întreținut relații apropiate în timpul șederii în Elveția. Oamenii mai prudenți se arătau bineînțeles mai reticenți, dar cu toții ascultau vorbăria cu multă plăcere. Se ventilau și alte aserțiuni, care nu se discutau în public, ci numai în cercuri restrânse, aproape închise, aserțiuni deosebit de ciudate și despre care amintesc numai spre a-i preveni pe cititori în vederea expunerii ulterioare a istorisirii mele și anume: unii susțineau, încruntându-se, și Dumnezeu știe pe ce teme, cum că Nikolai Vsevolodovici are de îndeplinit în gubernia noastră o misiune specială, că el, prin contele K., a pătruns la Petersburg în niște cercuri sus-puse sau chiar se află într-un anumit serviciu, fiind investit cu anumite împuterniciri. Când oamenii mai reținuți și mai serioși răspundeau la acest zvon surzând și remarcând că un om care duce o viață de scandal și care își începe activitatea la noi cu o falcă umflată nu prea seamănă a funcționar, li se replica în șoaptă că serviciul lui nu are caracter oficial de fapt, ci numai confidențial și în asemenea cazuri este chiar necesar ca funcționarul respectiv să semene cât mai puțin cu un slujbaș. Remarca aceasta își produse efectul necesar; se știa că activitatea zemstvei din gubernia noastră era urmărită în mod special în capitală. Repet, aceste insinuări se iviră oarecum instantaneu și dispărură tot atât de fulgerător, fără nici o urmă deocamdată, chiar la prima apariție a lui Nikolai Vsevolodovici; notez însă că la originea multor insinuări de acest fel se aflau în bună parte cele câteva cuvinte scurte, dar răutăcioase, aruncate vag printre dinți la club, imediat după reîntoarcerea sa recentă din capitală, de Artemi Pavlovici Gaganov, căpitan de gardă în retragere, un mare moșier din gubernia și din județul nostru, om de lume din capitală și fiul răposatului Pavel Pavlovici Gaganov, respectabilul senior al clubului cu care Nikolai Vsevolodovici avusese acum patru ani acea altercație de pomină prin neașteptata și nemaipomenita ei grosolanie, despre care am amintit încă la începutul povestirii mele.

Toată lumea știe imediat că Iulia Mihailovna îi făcuse o vizită specială Varvarei Petrovna la ușa căreia i se spusese că aceasta, „nesimțindu-se bine, n-o poate primi”. Apoi că peste vreo două zile după această vizită Iulia Mihailovna trimisese în mod special un curier ca să afle de sănătatea Varvarei Petrovna. Și în sfârșit, că începuseră să „apere” pe Varvara Petrovna, bineînțeles în sensul cel mai elevat al cuvântului, adică pe cât era posibil în termenii cei mai vagi. Toate zvonurile și aluziile inițiale despre întâmplarea de duminică ea le ascultase cu un aer sever și rece, încât în zilele următoare în prezența ei nimeni nu se mai încumeta să le readucă în discuție. În felul acesta se înrădăcină pretutindeni convingerea că Iulia Mihailovna cunoaște nu numai toată această istorie misterioasă, dar și dedesubturile ei până în cele mai mici amănunte și nu ca o persoană absolut străină de cauză, ci ca o părtașă. Notez cu acest prilej că între timp ea începuse să-și câștige la noi, treptat, acea influență de ordin superior la care râvnea desigur atât de mult, și își crease chiar un „anturaj”. O parte din opinia publică a societății îi recunosc o anumită inteligență practică și tact... dar aceasta se va vedea mai târziu. Tot prin ocrotirea ei se explicau în parte și succesele foarte rapide înregistrate de Piotr Stepanovici în societatea noastră, succese care îl surprinseseră mai ales pe Stepan Trofimovici.

Sau poate că noi doi exagerăm într-o măsură în privința asta. În orice caz, chiar în primele patru zile de la apariția sa, Piotr Stepanovici izbuti într-un fel vertiginos să cunoască aproape tot orașul. Sosise duminică. Iar în ziua de marți îl și zări în trăsură împreună cu Artemi Pavlovici Gaganov, un om orgolios, irascibil și arogant, cu toată educația lui mondenă, o persoană cu care din cauza firii sale dificile cu greu se puteau întreține relații. Piotr Stepanovici se introduse și în casa guvernatorului, unde se bucură de o primire excelentă, ajungând în scurt timp unul dintre intimii casei, ca să zicem așa, sau în situația de tânăr protejat; lua masa la Iulia Mihailovna aproape zilnic. Făcuse cu ea cunoștință încă din Elveția și totuși acest succes rapid în casa Excelenței sale părea într-adevăr cam straniu. Într-un timp avusese totuși reputația de revoluționar emigrant în străinătate, nu se știe pe cât era de adevărat sau nu, dar se acreditase cândva zvonul cum că participase la diferite congrese și colaborase la diferite publicații din străinătate, „ceea ce se poate dovedi chiar și cu paginile respective din ziare”, după cum se exprimase cu ciudă, întâlnindu-mă într-o zi, Alioșa Teleatnikov, în prezent, vai, un biet funcționar ieșit la pensie, dar care mai înainte avusese și el poziția de tânăr agreat și protejat în casa fostului guvernator. În același timp însă toată lumea trebui să constate realitatea unui fapt incontestabil: fostul revoluționar se întorsese în patria sa dragă nu numai fără nici o dificultate sau neplăcere, dar și bucurându-se aproape de anumite semne de încurajare; și deci bănuielile acestea puteau să fie și neadevărate. Personal m-am pomenit într-o zi cu Liputin șoptindu-mi că, potrivit unor zvonuri, Piotr Stepanovici își prezentase la locul în drept cuvenita mărturisire de pocăință și obediență; cu prețul divulgării câtorva nume ar fi obținut iertarea și în felul acesta probabil și-a răscumpărat vina, promițând să fie și pe viitor un cetățean folositor patriei. I-am transmis această frază

veninoasă lui Stepan Trofimovici care, deși era aproape cu totul incapabil să mai judece, căzu pe gânduri. Ulterior se află că Piotr Stepanovici sosise la noi cu o scrisoare de recomandare specială din partea unui personaj important, că în orice caz o asemenea scrisoare i-a fost adusă soției guvernatorului din partea unei bătrânicii venerabile și cu întinse relații în capitală, iar soțul ei era unul dintre cei mai de vază bătrâni din Petersburg. Această bătrânică, nașa Iuliei Mihailovna, menționa în scrisoarea ei și că contele K. Îl cunoștea bine pe Piotr Stepanovici prin intermediul lui Nikolai Vsevolodovici, îi arăta multă bunăvoință și îl găsea drept un „tânăr merituos, cu toate rătăcirile lui de altădată”. Iulia Mihailovna ținea foarte mult la relațiile ei din „sferele înalte”, puține câte erau și pe care le menținea cu atâta greutate și, bineînțeles, a fost fericită să primească o asemenea scrisoare din partea venerabilei bătrânicii; și totuși părea că se întrevede aici și altceva ce scăpa deocamdată observației. Chiar și pe soțul ei l-a pus în relații aproape tot atât de familiare cu Piotr Stepanovici, încât domnul von Lembke se plângea... dar să nu anticipăm.

Tot ca să nu uit, notez că și ilustrul scriitor se arată foarte binevoitor cu Piotr Stepanovici, invitându-l imediat în casa lui. Graba aceasta a unui om îngâmfat avu darul să-l atingă profund pe Stepan Trofimovici; eu însă îmi explicai puțin într-alt fel acest fapt: invitându-l în casa lui pe un nihilist, domnul Karmazinov avusese în vedere desigur evoluția relațiilor sale cu tineretul progresist din cele două capitale... Marele scriitor tremura de o emoție bolnăvicioasă în fața noului tineret revoluționar, închipuindu-și, în necunoștință de cauză, că acesta deține în mâinile lui cheile viitoarei dezvoltări a Rusiei; se lingusea pe lângă ei în modul cel mai umilitor, mai ales din cauză că acest tineret nu-i acorda nici o atenție.

II.

Piotr Stepanovici trecu de vreo două ori pe la tatăl său, din păcate tocmai când lipseam eu. Prima dată îl vizită miercuri, adică a patra zi după prima lor întâlnire la Varvara Petrovna, și numai într-o chestiune de afaceri. Și fiindcă veni vorba, țin să arăt că socotelile lor în ce privește moșioara se încheiară într-un mod oarecum tacit, fără să fi transpirat ceva. Varvara Petrovna preluase asupra ei totul, achitând bineînțeles tot ce se cuvenea și rămânând astfel proprietara moșiei, iar Stepan Trofimovici fu încunoștințat că afacerea este lichidată. Împuternicitul Varvarei Petrovna, credinciosul majordom Aleksei Egorovici, îi prezentase să semneze o hârtie, ceea ce el făcu executându-se în tăcere și cu multă demnitate. În privința demnității, aș vrea să amintesc că aproape nici nu-l recunoșteam în aceste zile pe „bătrânul” nostru. Comportarea lui se schimbă brusc: deveni surprinzător de tăcut și nu-i mai scrise nici o scrisoare Varvarei Petrovna începând de duminică încoace, ceea ce mi se păru o adevărată minune; impresiona mai ales calmul lui. Era limpede că se fixase definitiv asupra unei idei de importanță extraordinară pentru el, care-i aducea calm și echilibru. Descoperise această idee și acum aștepta în liniște. E drept că la început se simțise cam bolnav, mai ales în ziua de luni, când se pomeni iar cu o criză de holerină. Bineînțeles, nici fără vești nu putea rămâne mult

timp; dar în clipa în care, lăsând la o parte latura faptică, încercam să trec la miezul chestiunii emițând vreo ipoteză, el începea să dea din mâini ca să mă opresc. Cele două întrevederi cu fiul avură totuși asupra lui un efect cam dureros, fără să-i clintească însă hotărârea. De fiecare dată după aceste vizite, în restul zilei el zăcea pe divan cu capul înfășurat într-un prosop înmuiat în oțet, în esență continuând totuși să rămână calm.

Se întâmpla uneori să nu dea din mâini pentru a mă opri. Ba mi se părea câteodată că hotărârea misterioasă pe care o adoptase e pe cale să-l părăsească și în el se isca o luptă cu un aflux seducător de idei noi, captivante. Nu erau decât impresii de o clipă, dar le semnalez. Bănuiesc că ar fi dorit mult să se afirme din nou, părăsindu-și solitudinea, să se avânte iar în luptă, să dea o ultimă bătălie.

— Cher, i-aș zdrobi iremediabil! lăsă el să-i scape joi seara, după cea de-a doua întâlnire cu Piotr Stepanovici, zăcând lungit pe divan, cu capul înfășurat într-un prosop.

Până în acea clipă el nu-mi adresase nici un cuvânt în tot cursul zilei.

— Fils, fils cheri” și așa mai departe, sunt de acord că toate aceste expresii sunt absurde, vocabular de bucătăreasă, mă rog, văd și eu acum. Nu l-am hrănit, nu l-am crescut, l-am expediat din Berlin în gubernia V., pe când era încă un prunc, prin poștă etc., etc., mă rog sunt de acord... „Tu, zice, m-ai crescut și m-ai expediat prin poștă, ba m-ai și jefuit aici.” Dar, nenorocitul, îi strig eu, inima mea a sângerat pentru tine toată viața, fie chiar și prin poștă! Il rit. Dar sunt de acord, de acord... fie prin poștă, conchise el ca într-un delir. Passons, reluă el peste vreo cinci minute. Nu-l înțeleg pe Turgheniev. Bazarov al lui e un fel de personaj fictiv, care nu există în realitate; ei cei dintâi l-au respins atunci, declarând că nu semăna cu nimic. Acest Bazarov e un amestec vag de Nozdrev și Byron, c'est le mot. Privește-i mai atent: se zbenguie, se dau de-a berbeleacul și țipă de bucurie, ca niște stânci la soare; sunt fericiți, sunt învingători! Ce caută aici Byron! ... Și de fapt ce platitudine! Ce susceptibilități de țată isterică, câtă sete meschină de faire du bruit autour de son nom, fără să observe că son nom... o, ce caricatură! Dă-mi voie, îi strig eu, nu cumva îți închipui că ai putea să te oferi oamenilor în locul lui Crist? Il rit, il rit beaucoup, il rit trop. Are un zâmbet ciudat. Maică-sa nu avea asemenea zâmbet. Il rit toujours.

Se așternea iar o lungă tăcere.

— Ei sunt șireți, duminică ei au fost înțeleși... trânti el deodată.

— O, fără îndoială, am strigat eu, ciulind urechile, toate acestea nu erau decât o înscenare cusută cu ață albă și destul de prost jucată.

— Altceva vreau să spun. Îți dai seama că anume a fost cusută cu ață albă, ca să observe cei... ce trebuia să observe? Înțelegi cum vine asta?

— Nu, nu înțeleg.

— Tânt mieux. Passons. Sunt foarte nervos astăzi.

— Dar de ce era nevoie să angajezi o asemenea discuție cu el, Stepan Trofimovici? îi reproșai eu.

— Je voulais convertir. Râzi bineînțeles. Cette pauvre tanti, elle entendra de belles choses! O, dragul meu, mă crezi, adineauri m-am simțit patriot! Deși întotdeauna mă simțeam rus... da, un rus adevărat nici n-ar putea fi altfel decât așa cum suntem amândoi. Il y a l'f-dedans quelque chose d'aveugle et de louche.

— Negreșit, răspunsei eu.

— Dragul meu, adevărul adevărat este întotdeauna neverosimil, ai știut acest lucru? Ca să faci adevărul să pară verosimil, e nevoie neapărat să-i mai adaugi și puțină minciună. Oamenii au procedat întotdeauna astfel. Poate că există aici un ce pe care nu-l înțelegem. Cum crezi, există și ceva de care nu ne dăm seama în aceste țipete triumfătoare? Aș fi vrut să existe. Aș fi vrut.

Am tăcut. Rămase și el într-o lungă tăcere.

— Unii zic, spirit francez... murmură el brusc, ca într-o febră, e o minciună, întotdeauna a fost așa. Dar de ce să calomniem spiritul francez? E pur și simplu lenea noastră rusească, incapacitatea noastră umilitoare de a naște o idee, parazitismul nostru dezgustător în concertul popoarelor. Ils sont tout simplement des paresseux, și nicidecum spiritul francez. Vai, pentru binele omenirii, rușii ar trebui exterminați, ca niște paraziți dăunători! La altceva, la cu totul altceva râvneam noi; și nu înțeleg nimic. Am încetat să mai înțeleg! Îți dai seama, îi strig eu, îți dai seama că dacă ghilotina ocupă la voi primul loc, și încă sunteți entuziasmați de ea, e numai și numai pentru că cel mai ușor lucru este să tai capete, iar cel mai greu este să ai idei! Vous êtes des paresseux! Votre drapeau est une guenille, une impuissance. Aceste căruțe sau cum spun ei: „zgomotul căruțelor, care transportă pâine omenirii” este mai util decât Madona Sixtină sau cum zic ei acolo... une bêtise dans ce genre. Cum nu-ți dai seama, îi strig eu, cum nu îți dai seama că, afară de fericire, omul mai are nevoie în egală măsură și de nefericire? Il rit. Ție-ți arde, zice, să faci calambururi, „lăfăindu-ți mădularele (s-a exprimat el mult mai vulgar!) pe divanul acela de catifea...”. Și bagă de seamă obiceiul acesta al nostru de a-și vorbi la per tu între tată și fiu; hai, să zicem, dacă ar fi o discuție cordială – mai merge, dar când te cerți?

Se așternu iar un moment de tăcere.

— Cher, conchise el brusc, ridicându-se în capul oaselor, știi că toate astea negreșit se vor termina cu ceva?

— Bineînțeles, răspunsei eu.

— Vous ne comprenez pas. Passons. În general... totul în lume se încheie prin nimic, dar aici va fi un sfârșit, negreșit, negreșit!

Se ridică de pe divan și începu să umble de colo-colo prin cameră, cuprins de o puternică emoție și, ajungând la un moment dat până la divan, se prăbuși pe el istovit.

Vineri dimineată Piotr Stepanovici plecă undeva în județ și nu se întoarse decât luni. Despre plecarea lui aflai de la Liputin și tot atunci, venind vorba, aflai de la acesta că Lebeadkinii, fratele și sora, se află undeva peste râu, în mahalaua Gorșecinaia. „Doar eu i-am transportat peste râu”, adăugă Liputin și,

părăsind subiectul, îmi spuse deodată că Lizaveta Nikolaevna se mărită cu Mavriki Nikolaevici și, cu toate că încă nu s-a anunțat nimic oficial, logodna a avut loc și chestiunea este aranjată. A doua zi o întâlnii pe Lizaveta Nikolaevna călare în compania lui Mavriki Nikolaevici; ieșise pentru prima oară după boală. Mă străfulgeră de la distanță cu privirea ei, râse și mă salută prietenos din cap. Toate acestea i le transmisi lui Stepan Trofimovici, care păru interesat oarecum de știrea privitoare la Lebeadkini.

Și acum, după ce am relatat situația confuză în care ne-am aflat în cursul acestor opt zile, când nu știam aproape nimic, reiau cronica mea în deplină cunoștință de cauză, adică expunând evenimentele așa cum îmi apar ele azi, când totul s-a dezvoltat și știu despre ce e vorba. Voi începe chiar din ziua a opta după memorabila duminică, adică cu seara zilei de luni, pentru că de fapt tocmai din acea seară începu „o nouă istorie”.

III.

Era ora șapte seara. Nikolai Vsevolodovici se afla în cabinetul său, camera lui preferată de multă vreme: înaltă, cu podeaua acoperită cu covoare, mobilată cu piese destul de greoaie, de un model cam învechit. Ședea pe un colț al divanului, îmbrăcat ca de oraș, deși părea că nu are intenția să iasă. Pe masa din fața lui ardea o lampă cu abajur. Colțurile și pereții laterali ai mării încăperi rămâneau în umbră. Avea privirea îngândurată și concentrată, nu tocmai liniștită; chipul lui părea obosit și cam slăbit. Suferea într-adevăr de un abces; dar zvonul despre un dinte scos era exagerat. Dintele fusese clătinat doar, acum se întărise iar... Avea buza de sus cam sfârtecată pe dinăuntru, dar și ea era pe cale să se vindece. Abcesul nu scăzuse o săptămână întregă, numai pentru că bolnavul nu acceptase să fie vizitat de medic ca să-i facă intervenția necesară, ci aștepta să se coacă și să se spargă de la sine. Nici pe maică-sa aproape că n-o lăsa să-l viziteze și ea reușea să intre la el doar o dată pe zi, numai pentru un minut și de regulă pe înserate, când începea să se întunece, și înainte de aprinderea lămpilor. Nu-l primi nici pe Piotr Stepanovici, care zilnic trecea de două-trei ori pe la Varvara Petrovna, în zilele când rămânea în oraș. Și iată, în sfârșit, întorcându-se luni dimineața după o absență de trei zile, după o alergătură prin tot orașul și după ce luase masa de prânz la Iulia Mihailovna, Piotr Stepanovici se înfățișă către seară la Varvara Petrovna, care-l aștepta cu nerăbdare. Interdicția fusese anulată și Nikolai Vsevolodovici dădu voie să fie vizitat. Varvara Petrovna îl conduse personal pe musafir până la ușa cabinetului; dorea de mult să aibă această întrevedere, iar Piotr Stepanovici îi făgădui să treacă apoi de la Nicolas la dansa și să-i relateze convorbirea. Varvara Petrovna bătu ușor în ușă, dar neprimind nici un răspuns, îndrăzni să o întredeschidă ușor.

— Nicolas, pot să-l las să intre pe Piotr Stepanovici? întrebă ea încet și cu glas stăpânit, încercând să-l examineze pe Nikolai Vsevolodovici din spatele lămpii cu abajur.

— Se poate, se poate, firește că se poate! strigă tare și voios Piotr Stepanovici, deschise larg ușa și intra.

Nikolai Vsevolodovici nu auzise bătaia în ușă, ci doar întrebarea timidă a mamei sale, dar nu apucă să răspundă nimic. În fața lui, în acea clipă, zăcea pe masă o scrisoare chiar atunci citită și asupra căreia tocmai medita. Auzind strigătul neașteptat al lui Piotr Stepanovici, el tresări și acoperi scrisoarea în grabă cu tamponul care îi căzuse sub mână, dar colțul scrisorii și aproape întreg plicul rămâneau vizibile.

— Anume am strigat atât de tare ca să ai timp să te pregătești, îi șopti grăbit și cu multă candoare Piotr Stepanovici, venind în grabă spre masă și ațintindu-și privirea asupra tamponului și colțului descoperit al scrisorii.

— Și, bineînțeles, ai apucat să observi cum ascund de dumneata sub tampon o scrisoare chiar acum primită, rosti calm Nikolai Vsevolodovici fără a se mișca din loc.

— O scrisoare? Nu mă interesează deloc scrisoarea dumitale, strigă musafirul, dar... principalul, șopti el iar, întorcându-și privirea spre ușa acum închisă, cu un gest din cap spre ieșire.

— N-are obiceiul să asculte la ușă, zise rece Nikolai Vsevolodovici.

— Și chiar dacă ar asculta! reluă imediat, înălțându-și voios glasul și așezându-se în fotoliu, Piotr Stepanovici. N-am nimic împotriva, am alergat doar într-un suflet să stăm de vorbă între patru ochi... În sfârșit am reușit să pătrund la dumneata! Mai întâi și întâi, cum te simți? Văd că arăți admirabil și chiar mâine probabil îți vei face apariția, nu-i așa?

— Poate.

— Dar liniștește-i în sfârșit și lămurește-mă și pe mine! gesticulă el larg și cu un aer glumeț și amabil. Dacă ai ști ce a trebuit să le spun. Știi de altfel. Piotr Stepanovici râse.

— Nu știu totul. Am auzit de la mama că... te agiți mult...

— Dar n-am spus nimic precis, tresări Piotr Stepanovici, apărându-se parcă de un atac primejdios, știi, am recurs la cazul cu soția lui Șatov, adică am folosit zvonurile despre relațiile dintre voi la Paris, fapt prin care se și poate explica, desigur, incidentul de duminică. Nu te superi?

— Sunt convins că ai depus o maximă diligență.

— Uite, tocmai de asta m-am temut eu. Ce înseamnă „maximă diligență”? Sună ca un reproș. De altfel, văd că pui chestiunea direct în față; și eu care mă temeam, venind încoace, că n-ai să vrei s-o abordezi direct.

— Tocmai că nu vreau să abordez nimic direct, ripostă Nikolai Vsevolodovici cu oarecare enervare, dar pe loc schiță un surâs.

— Dar nu este vorba despre asta; să nu cazi în greșeală, nu despre asta vorbesc eu, nu despre asta! își flutură mâinile Piotr Stepanovici lăsând să-i tâșnească vorbele șuvoi, ca niște boabe de mazăre, și bucurându-se vădit de enervarea gazdei. Nu vreau să te enervez cu afacerea noastră, mai ales în situația în care te afli acum. Am venit numai să discutăm cazul de duminică și numai în măsura în care este necesar în momentul de față, pentru că altfel nu se poate. Sunt mânat de cea mai sinceră dorință de a mă explica și de această explicație am absolută nevoie eu și nu dumneata, o spun asta ca să-ți menajez

amorul propriu, dar totodată spunându-ți și purul adevăr. Am venit cu gândul să fiu de aici încolo totdeauna sincer față de dumneata.

— Ceea ce înseamnă că până acum n-ai fost sincer?

— O știi doar prea bine și singur. Am recurs de multe ori la șiretenii...

Văd că zâmbești și mă bucur de acest zâmbet, pentru că îmi va servi ca pretext pentru explicație; înadins am provocat acest zâmbet prin cuvântul meu lăudăros „șiretenii”, ca să te superi imediat; cum aş fi îndrăznit, adică, să cred că ascunzându-mă față de dumneata prin șiretlicuri să pot ajunge la o explicație? Observi, observi cât de sincer am devenit acum! Ei bine, vrei să mă ascuți?

Pe fața lui Nikolai Vsevolodovici, disprețuitor de calmă și chiar ironică, în ciuda intenției evidente a musafirului de a-l enerva prin impertinența calculată a naivităților sale premeditat grosolane, își făcu loc, în sfârșit, o expresie de ușoară curiozitate îngrijorată.

— Ascultă așadar, se agită Piotr Stepanovici și mai mult. Plecând încoace, adică, în general, spre acest oraș, acum zece zile, eu, bineînțeles, eram hotărât să joc un rol. Cel mai bine ar fi fost să nu joc nici un rol și să apar așa cum sunt eu, cu adevărata mea față adică, nu-i așa? Nu există nimic mai derutant decât fața adevărată a omului, deoarece nimeni n-o crede.

Mărturisesc, am vrut la un moment dat să fac pe prostul, pentru că fizionomia de prost e mai comodă decât propria-ți fizionomie; întrucât însă figura de prost constituie o extremă, iar extremele totdeauna stârnesc curiozitate, m-am decis să apar cu fața mea adevărată. Și care este, de fapt, fața mea adevărată? Mediocritatea aurită: nici prost, nici deștept, destul de modest înzestrat și căzut din lună, cum se exprimă aici unii înțelepți, nu-i așa?

— De, s-ar putea să fie și așa, schiță un surâs abia perceptibil Nikolai Vsevolodovici.

— Așadar ești de acord; eram sigur că prin asta nu fac altceva decât să exprim ceea ce gândești chiar dumneata... Nici o grijă, nici o grijă, nu mă supăr și, dacă m-am caracterizat astfel, am făcut-o nu ca să-mi atrag din partea dumitale niște obiecții compensatorii laudative: „că adică nu-i chiar așa, nu ești lipsit de talente, dimpotrivă, ești un om deștept”... Observ că iar zâmbești... altă gafă. N-ai fi spus: „ești deștept”, hai să zicem; admit orice. Passons, cum zice papa și, între paranteze fie spus, nu te supăra pentru vorbăria mea. Să-ți dau, dacă vrei, și un exemplu: întotdeauna vorbesc mult, adică înșir nenumărate cuvinte, și mă grăbesc, și de aceea nu reușesc niciodată să exprim ceea ce doresc. Dar de ce vorbesc mult, cu multe cuvinte și nu-mi ating scopul niciodată? Pentru că nu știu să vorbesc. Cei care se pricep să vorbească bine se exprimă concis. Iată deci și lipsa mea de talent, nu-i așa? Întrucât însă acest talent de a nu avea talente, cu totul firesc mie, îl am ca dar natural, de ce nu l-aș folosi profitând de el în mod artificial? Și deci îl folosesc și profit din plin. E adevărat că pregătindu-mă să vin în aceste locuri m-am gândit să adopt o atitudine de tăcere; pentru a ști să taci însă îți trebuie un mare talent, deci ceva nepotrivit persoanei mele; pe de altă parte, tăcerea este totuși primejdioasă; și

atunci m-am hotărât definitiv că e mai bine să vorbesc, și să vorbesc exact așa cum vorbesc, fără nici un talent, adică mult, mult, mult, precipitându-mă să demonstrez și la sfârșit să mă încurc întotdeauna în propriile mele demonstrații, încât ascultătorul să se depărteze de mine fără să fi ascultat până la capăt, dând din umeri și desfăcându-și nedumerit brațele sau, și mai exact, scuipând cu dezgust. Rezultatul: în primul rând, ai dat dovadă și ai convins că ești cam simpluț și un mare naiv; în al doilea rând, ai reușit să plictisești la culme; în al treilea, ai rămas neînțeles; deci ai trei avantaje dintr-odată! Gândește-te, așadar, cum s-ar putea ca, după toate astea, cineva să te bănuiască de cine știe ce intenții ascunse sau urzeli misterioase? Oricare dintre ei s-ar simți personal ofensat de acela care ar veni cu presupunerea că aș nutri niște gânduri ascunse. Unde mai pui că uneori izbutesc chiar să-i fac să râdă cu mare haz, ceea ce este deja o izbândă prețioasă. Acum ei îmi vor ierta orice, fie chiar și pentru simplul fapt că deșteptul care publica acolo undeva manifeste s-a dovedit aici mai prost decât ei toți, nu-i așa? Zâmbetul dumitale îmi spune că mă aprobi.

De fapt, Nikolai Vsevolodovici nu zâmbea deloc, ci dimpotrivă, asculta cam încurcat și nerăbdător.

— Aud? Poftim? Mi se pare că ai spus „absolut egal”? turui Piotr Stepanovici. (Nikolai Vsevolodovici nu scosese nici o vorbă.) Dar bineînțeles, bineînțeles, fii sigur că nu fac asta pentru a te compromite cu tovărășia mea. Știi, am impresia că astăzi nu prea ești în apele dumitale; am alergat aici cu sufletul deschis și vesel, iar dumneata îmi suspectezi orice cuvântel; te asigur deci că astăzi nu voi atinge nici o chestiune delicată, ai cuvântul meu și accept anticipat toate condițiile dumitale!

Nikolai Vsevolodovici continua să tacă.

— Poftim? Ai spus ceva? Văd, văd că iarăși am făcut o gafă; n-ai propus nici un fel de condiții, și nici nu vei propune; cred, cred, dar te rog calmează-te; îmi dau seama prea bine că nu merit să mi se pună vreo condiție, nu-i așa? Răspund chiar eu pentru dumneata, cu anticipație și, bineînțeles, din lipsă totală de talent; numai și numai din lipsă de talent, exclusiv din lipsă de talent... Râzi? Aud? Ce-ai spus?

— Nimic, zâmbi în sfârșit Nikolai Vsevolodovici, mi-am adus aminte în clipa aceasta că într-adevăr te-am calificat într-o zi drept un om lipsit de talente, dar nu erai de față și înseamnă că ți s-a transmis... Te-aș ruga să treci mai repede la ceea ce te aduce.

— Păi, tocmai despre acestea am vorbit până acum, despre cele întâmplate duminică! bâigui Piotr Stepanovici. Ei bine, cum crezi că m-am comportat eu duminică? Exact ca o mediocritate grăbită și lipsă de harul talentelor și care în modul cel mai netaalentat a pus stăpânire pe întreaga conversație, forțând toată desfășurarea ei. Dar mi s-a iertat totul, în primul rând pentru că sunt căzut din lună – se pare că toți sunt de acord în această privință; în al doilea rând, pentru că le-am povestit o istorioară drăguță și v-am scos pe toți din bucluc, nu-i așa? Este sau nu este adevărat?

— Da, ai povestit-o în așa fel încât să persiste dubiul și să dai în vileag indirect înțelegerea și înscenarea noastră, care de fapt nici n-a existat, știind prea bine că eu nu te-am rugat nimic în acest sens.

— Exact, exact! se înflăcăra Piotr Stepanovici, arătându-se entuziasmat. Am procedat în așa fel ca dumneata să observi tot angrenajul acestui resort; am făcut-o doar pentru dumneata, numai pentru dumneata m-am izmenit făcând acest circ, pentru că urmăream să te prind și să te compromit. Dar mai ales voiam să aflu în ce măsură îți este frică.

— Sunt curios de ce mi-o spui acum atât de franc?

— Nu te supăra, nu te supăra; nu mă fulgera cu privirea dumitale scânteietoare. De altfel, nici nu fulgeri, nici nu scânteiezi. Ai vrea să știi de ce vorbesc atât de sincer? Păi, tocmai pentru faptul că totul acum s-a schimbat, s-a terminat, a trecut și a rămas acoperit de nisip. Mi-am schimbat brusc ideea pe care mi-o făcusem despre dumneata. Calea cea veche s-a epuizat; de acum încolo nu te voi mai compromite niciodată pe această cale; ci pe o cale nouă.

— E o schimbare de tactică?

— Nu există nici o tactică. Acum în toate domnește voia dumitale deplină; dacă vrei, spui da, dacă vrei, spui nu. Iată tactica mea cea nouă. Iar despre cauza noastră nu voi scoate nici un cuvânt până când nu-mi vei porunci chiar dumneata. Râzi? Voia dumitale; și eu râd. De data aceasta însă foarte, foarte serios, deși un om care se grăbește atâta este desigur lipsit de talent, nu-i așa? Nu importă, fie și fără talent, dar o fac foarte, foarte serios.

Și într-adevăr le spusese toate astea cu multă seriozitate, pe un ton cu totul schimbat și cuprins de o emoție neobișnuită la el, încât Nikolai Vsevolodovici îl privi plin de curiozitate.

— Zici că ți-ai schimbat ideea pe care ți-o făcuseși despre mine? întrebă el.

— Mi-am schimbat ideea în privința dumitale exact în clipa când, după gestul lui Șatov, ți-ai dus mâinile la spate; și atâta ajunge, ajunge; te rog, fără alte întrebări; mai mult nu voi spune nimic.

Piotr Stepanovici sări de la locul său fluturându-și mâinile, alungând parcă din fața lui presupusele întrebări; însă întrucât nu urmă nici o întrebare, și cum n-avea nici un motiv să plece, se așeză din nou în fotoliu, oarecum liniștindu-se.

— Apropo, între paranteze, reluă el imediat, unii susțin aici că ai să-l omori, s-au angajat și pariuri, încât Lembke s-a gândit la un moment dat să pună în mișcare poliția, dar Iulia Mihailovna i-a interzis. Dar ajunge, ajunge despre asta, am spus-o doar așa, cu titlu informativ. Și tot fiindcă veni vorba: în aceeași zi i-am transportat pe Lebeadkini peste râu, cunoști acest lucru; ai primit bilețelul meu cu adresa unde se află ei?

— L-am primit chiar atunci.

— De data aceasta însă n-am făcut-o „din lipsă de talent”, ci cu toată sinceritatea, din devotament. Chiar dacă rezultatul denotă o lipsă de talent, în schimb intenția a fost sinceră.

— N-aș avea nimic de obiectat, poate că tocmai așa trebuia... zise îngândurat Nikolai Vsevolodovici, te rog însă pe viitor să nu-mi mai trimiți bilețele.

— N-am avut încotro, doar unul singur.

— Prin urmare, Liputin știe?

— Nu se putea altfel; dar știi și dumneata că Liputin nu va îndrăzni...

Totuși ar trebui să trecem pe la ai noștri, adică și pe la ei, nu pe la ai noștri, altminteri parcă văd că te legi iar de cuvinte. Fii liniștit însă, nu chiar acum, ci cândva mai târziu. Acum plouă. Îi voi înștiința, se vor aduna, iar noi ne vom duce seara. Ne așteaptă cu nerăbdare, cu gurile căscate, ca niște pui de cioară în cuib, să vadă ce surprize o să le aducem! Niște capete înflăcărare. Și-au făcut rost de cărți, se pregătesc de o discuție. Virghinski reprezintă ideea general umană, Liputin este fourierist cu înclinații vădite pentru treburi polițieneste; trebuie să-ți spun că într-o anumită privință este un om prețios, în toate celelalte însă reclamă multă severitate; în sfârșit, cel cu urechile lungi își va expune sistemul lui propriu. Știi, sunt cam ofensați de faptul că îi tratez cam de sus și-i răcoresc din când în când cu câte un jet de apă rece, ha, ha! Trebuie neapărat să ne ducem pe acolo.

— M-ai prezentat cumva ca pe un fel de șef? lăsa să-i scape cât se poate de nepăsător Nikolai Vsevolodovici.

Piotr Stepanovici îi aruncă o privire scurtă.

— Apropo, schimbă el subiectul, ca și cum n-ar fi auzit întrebarea lui Stavroghin, cu vădită intenție de a se eschiva, am venit de câte două ori și chiar de trei ori pe zi la venerabila Varvara Petrovna și a trebuit obligat să vorbesc mult.

— Îmi închipui.

— Să nu-ți închipui nimic, ci pur și simplu i-am spus că n-ai să-l omori și bineînțeles alte lucruri plăcute. Și ce crezi: chiar de a doua zi, dumneaei știa că eu am transportat-o pe Maria Timofeevna peste râu; i-ai spus dumneata?

— Nici gând.

— Eram convins că nu de la dumneata a aflat. Dar cine altul putea să-i spună afară de dumneata? Sunt foarte curios să știu.

— Liputin, bineînțeles.

— Nu, nu; în nici un caz Liputin, murmură, încruntându-se, Piotr Stepanovici, voi afla eu cine anume. Mă cam bate gândul că s-a amestecat Șatov. De altfel, vorbesc prostii, să lăsăm acum asta! deși e un lucru foarte important... Apropo, am tot așteptat ca mama dumitale să-mi pună brusc, după cum are obiceiul, întrebarea esențială... Dar în toate zilele acestea ea mi s-a părut tare morocănoasă; când colo, sosind astăzi, o găsesc într-o dispoziție excelentă. Cum vine asta?

— Foarte simplu, pentru că astăzi i-am dat cuvântul că o să mă duc s-o cer în căsătorie, peste cinci zile, pe Lizaveta Nikolaevna, zise Nikolai Vsevolodovici cu o sinceritate neașteptată.

— Asta-i vasăzică... acum înțeleg, băigui Piotr Stepanovici, încurcat parcă. Cică se logodește cu Mavriki Nikolaevici. Dar ai dreptate, asta nu contează, ar fi în stare să fugă și de sub cununie. E de ajuns să-i faci un semn. Nu te supăra că-ți vorbesc așa, de-a dreptul.

— Nu mă supăr deloc.

— Observ că astăzi nimic nu este în stare să te supere și încep să mă tem de dumneata. Sunt curios cum te vei înfățișa mâine. Ai pregătit probabil multe năstrușnicii. Nu te superi că-ți vorbesc astfel?

Nikolai Vsevolodovici nu-i mai răspunse nimic, ceea ce avu darul să-l nerveze la culme pe Piotr Stepanovici.

— Apropo, i-ai spus în mod serios mamei dumitale despre intenția pe care o ai în privința Lizavetei Nikolaevna? întrebă el.

Nikolai Vsevolodovici îl fixă cu o privire rece.

— Aha, înțeleg, ca s-o liniștești numai, bineînțeles.

— Dar dacă ar fi chiar foarte serios? îl întrebă hotărât Nikolai Vsevolodovici.

— Mă rog, Dumnezeu să vă binecuvânteze, cum se spune în asemenea ocazii, nu va dăuna deloc cauzei (observi, n-am spus cauzei noastre, nu prea înghiți cuvântul noastră), în ce mă privește... sunt bineînțeles întru totul la dispoziția dumitale, o știi prea bine.

— Crezi?

— Nu cred, nu cred nimic, se grăbi să spună răsând Piotr Stepanovici, întrucât știu prea bine că în problemele personale ai obiceiul să chibzuiești temeinic dinainte și că deci totul la dumneata este pus la punct în această privință. N-am vrut să spun decât că mă pun cu toată seriozitatea la dispoziția dumitale, adică oriunde și în orice împrejurări poți conta pe mine, înțelegi?

Nikolai Vsevolodovici căscă.

— Te-am plictisit, sări brusc Piotr Stepanovici de pe locul său punând mâna pe pălăria lui rotundă, absolut nouă, și dând parcă să plece, deși continua să rămână și să vorbească neîntrerupt, stând în picioare, din când în când umblând prin cameră, iar în momentele mai agitate lovindu-se cu pălăria peste genunchi.

— Intenționez să te mai distrez puțin cu soții Lembke, strigă el vesel.

— Mai bine s-o lăsăm pe altă dată. Totuși, cum se simte Iulia Mihailovna?

— Ce înseamnă și mondenitatea! Nici măcar nu-ți pasă de sănătatea ei, după cum nu-ți pasă, să zicem, de sănătatea unei pisici cenușii, și totuși mă întrebi de sănătatea Iuliei Mihailovna. E foarte lăudabil, bineînțeles. E sănătoasă, te respectă până la superstiție și tot până la superstiție se așteaptă la multe din partea dumitale. În ce privește cazul de duminică, păstrează o tăcere rezervată și este convinsă că vei învinge totul prin însăși apariția dumitale. Crede-mă, zău, ea își închipuie că ești capabil de niște lucruri extraordinare. De altfel, ești acum o persoană enigmatică și mai mult ca oricând învăluită de aureolă romantică – poziție extrem de avantajoasă. Toată

lumea te așteaptă cu nerăbdare nemaipomenită. La plecarea mea cu toții stăteau ca pe jăromatic, iar acum poți să-ți închipui ce se petrece acolo. Apropo, mulțumesc încă o dată pentru scrisoare. Se cam tem cu toții, nu știu de ce, de contele K. Știi că ei te consideră drept un fel de spion? Iar eu îi las să creadă ținându-le isonul; te superi cumva?

— Deloc.

— Nu strică; mai târziu s-ar putea să fie de mare folos. Au aici rânduielile lor. Eu, bineînțeles... caut să-i încurajez; Iulia Mihailovna în frunte, apoi Gaganov... Râzi? E tactica mea: dau din gură, înșir vrute și nevrute și deodată plasez câte un cuvânt cu tâlc, tocmai în momentul când toată lumea e în căutarea lui și e dornică să-l audă. Se adună buluc în jurul meu, dar eu m-am și lansat într-ale mele. În privința mea toată lumea este lămurită: „E capabil, zic ei, dar e căzut din lună”. Lembke îmi propune să-mi iau o slujbă, ca să mă redresez. Știi, față de dânsul am adoptat o atitudine destul de compromițătoare pentru el, cască niște ochi cât cepele. Iulia Mihailovna mă încurajează. Apropo, Gaganov e foarte supărat pe dumneata. Ieri la Duhovo mi-a vorbit foarte urât despre dumneata. Atunci i-am spus tot adevărul, bineînțeles, nu chiar tot adevărul. Am stat la el la Duhovo o zi întreagă. O moșie excelentă, un conac superb.

— Cum, mai stă încă și acum la Duhovo? tresări Nikolai Vsevolodovici, săltându-se printr-o mișcare repezită înainte și aproape sărind din loc.

— Nu, doar am venit cu el azi-dimineață în oraș, ne-am întors împreună, zise Piotr Stepanovici, ca și cum n-ar fi observat emoția subită a lui Nikolai Vsevolodovici. Dar ce fac eu? Am dat fără să observ cartea asta jos, se aplecă el ca să ridice keepsake-ul atins din nebăgare de seamă. Femeile în opera lui Balzac, volum ilustrat, deschise el cartea, n-am citit-o. Și Lembke scrie romane.

— Da? făcu mirat Nikolai Vsevolodovici, ca și cum acest lucru l-ar fi interesat realmente.

— În limba rusă, așa, în secret, bineînțeles. Iulia Mihailovna știe despre asta și-i permite. Un bleg. De altfel, scrie după un ritual și cu procedee anume, toate bine puse la punct în spiritul formației lor. Câtă rigurozitate în formă, câtă consecvență rectilinie! Uite, așa ceva ne-ar trebui și nouă.

— Faci elogiul administrației?

— Și de ce nu adică?! Singurul lucru care la noi în Rusia vine de la sine, în mod natural, și a ajuns... Bine, bine, am tăcut, se întrerupse el brusc, n-am spus nimic, nici un cuvânt, în chestiunea asta delicată. Și acum la revedere, arăți cam prost.

— Am febră.

— Se și vede. Culcă-te mai bine. Apropo: avem aici în județ niște grupuri de scapeți, lume interesantă... Dar să lăsăm pe altă dată. De altfel, aș putea să-ți mai spun un fapt destul de curios; e încartiruit la noi în județ un regiment de infanterie. Vineri seara la B-ți am băut cu niște ofițeri. Avem printre ei trei prieteni, vous comprenez? S-a vorbit mult despre ateism și, bineînțeles, Dumnezeu a fost aruncat la coș. Entuziasmați, țipă de bucurie. Apropo, Șatov

susține că dacă ar fi să înceapă în Rusia o revoltă, trebuie neapărat început cu ateismul. Poate că are dreptate. Ședea acolo împreună cu noi un căpitan cărunt, morocănos, n-a scos tot timpul nici o vorbă și deodată se scoală în picioare, iese în mijlocul camerei și, cu glas tare, dar ca pentru sine, exclamă: „Dacă Dumnezeu nu există, atunci ce fel de căpitan sunt eu?”. Și-a luat chipiul și, desfăcându-și nedumerit brațele, a părăsit încăperea.

— A exprimat omul o idee destul de încheată, căscă pentru a treia oară Nikolai Vsevolodovici.

— Așa crezi? Eu n-am înțeles; voiam să te întreb pe dumneata. Ei, ce să-ți mai spun: e foarte interesantă fabrica Șpigulin; după cum știi, numără cinci sute de muncitori, e un focar de holeră, nu s-a făcut curățenie de vreo cincisprezece ani și lucrătorii sunt jecmăniți la plată; de negustorii milionari. Ei bine, te rog să mă crezi că unii dintre muncitori au o oarecare idee despre Internaționale. De ce zâmbești? O să te convingi personal, aș avea doar nevoie de ceva timp, nu prea lung! Ți-am mai cerut odată un asemenea răgaz, iar acum îmi reînnoiesc cererea și atunci... am înțeles, iartă-mă, nu mai scot nici o vorbă, dar nu m-am referit la asta; nu te încrunta; așadar, adio. Dar ce-i cu mine? se întoarce el de la ușă. Am uitat să-ți spun tocmai esențialul, pentru care venisem doar: am aflat adineauri că ne-a sosit lada din Petersburg.

— Adică? îl privi Nikolai Vsevolodovici, fără să înțeleagă despre ce este vorba.

— Adică lada dumitale, cu lucrurile dumitale, cu fracurile, pantalonii și lenjeria; a sosit? Este adevărat?

— Parcă mi s-a spus ceva mai adineauri.

— Dar nu s-ar putea chiar acum? ...

— Vorbește cu Aleksei.

— Bine, să lăsăm atunci pe mâine; mâine, nu-i așa? Împreună cu lucrurile dumitale am pus acolo și haina mea, fracul și trei perechi de pantaloni, lucrute la Charmeur, după recomandarea dumitale, ții minte?

— Am auzit că aici faci pe gentlemanul elegant! surâse Nikolai Vsevolodovici. Este adevărat că ai de gând să iei lecții de călărie?

Piotr Stepanovici schiță un surâs crispat.

— Știi ce propun eu, Nikolai Vsevolodovici, vorbi el pripit de tot, cu vocea tremurătoare și întretăiată, să lăsăm personalitățile deoparte. Renunțăm la persiflări de această natură, o dată pentru totdeauna. E mai bine. Poți să mă disprețuiești cât vrei, bineînțeles, dacă în ochii dumitale apar atât de ridicol, dar un timp oarecare ar fi mai bine să renunțăm la personalități, nu-i așa?

— Bine, mă voi conforma, se învoi Nikolai Vsevolodovici.

Piotr Stepanovici zâmbi, își lovi genunchiul cu pălăria, schimbă greutatea corpului de pe un picior pe celălalt și chipul lui își reluă expresia obișnuită.

— Unii mă consideră un fel de rival al dumitale în privința Lizavetei Nikolaevna; cum vrei să n-am grijă de exteriorul meu? întrebă el râzând. Dar cine o fi acela care te informează? Hm. E ora opt; trebuie să plec; i-am promis Varvarei Petrovna că trec pe la dânsa, dar îmi este imposibil, iar dumneata

culcă-te și mâine vei fi mai înviorat. Afară plouă, e întuneric, de altfel mă așteaptă birjarul, pentru că oricum pe stradă aici noaptea nu prea ai siguranță... Apropo: prin preajma orașului, chiar și prin oraș uneori, rătăcește un ocnaș fugit din Siberia, Fedka-Ocnașul. Și închipuie-ți, e un fost iobag din curtea noastră pe care taică-meu, acum cincisprezece ani, l-a dat la oaste luând bani pentru el. Un personaj foarte interesant.

— Dumneata... ai stat de vorbă cu el? îi rezezi o privire scurtă Nikolai Vsevolodovici.

— Am stat de vorbă. De mine nu se ascunde. Este gata să facă orice, pentru bani bineînțeles, dar nu este lipsit și de anumite convingeri, în genul său firește. Și încă ceva, bine că mi-am adus aminte și de asta: dacă cumva e într-adevăr serios ceea ce mi-ai spus adineauri despre intențiile dumitale în privința Lizavetei Nikolaevna, îți repet încă o dată că și eu sunt o persoană gata să facă orice, de orice natură și oricând, fiind complet la dispoziția dumitale... Ce rost are să pui mâna pe baston? Aha, am greșit... Mi s-a părut că ai căutat cu privirea bastonul?

Nikolai Vsevolodovici nu căutase nimic cu privirea și nici nu spusese nimic, deși, ce-i drept, se săltase puțin și cam brusc din fotoliu, cu o ciudată expresie pe față.

— Dacă o să ai nevoie de ceva în privința domnului Gaganov, trânti deodată Piotr Stepanovici, arătând cu o mișcare din cap spre tamponul de pe masă, bineînțeles, aș putea să aranjez totul și sper că nu mă vei desconsidera din acest punct de vedere.

Părăsi camera brusc, fără să se mai aștepte la vreun răspuns, dar imediat își vârî din nou capul pe ușă.

— O spun asta, strigă el cu repeziciune, pentru că nici Șatov, de pildă, n-avea dreptul să-și riște duminică viața apropiindu-se de dumneata, nu-i așa? Aș fi dorit să te gândești puțin la acest lucru.

Și dispăru, fără să mai aștepte un răspuns.

IV.

Și-o fi închipuit omul, dispărând astfel, că Nikolai Vsevolodovici, odată rămas singur, avea să sară și să izbească cu pumnii în pereți; desigur, ar fi fost fericit să tragă cu ochiul și să vadă acest lucru, dacă așa ceva ar fi fost posibil. Dar se înșela amarnic: Nikolai Vsevolodovici rămăsese calm, în poziția în care îl lăsase. Timp de vreo două minute stătu el astfel lângă masă, profund îngândurat; după care un zâmbet rece, incolor se schiță pe buzele lui. Se reazează fără grabă pe locul lui din colțul divanului, apoi închise ochii, copleșit parcă de oboseală. Colțișorul scrisorii se vedea de sub tampon, dar el nu mai schiță nici o mișcare ca să-l acopere.

Curând îl cuprinse toropeala. Istovită de grijile din ultimele zile, Varvara Petrovna, când văzu că Piotr Stepanovici nu-și ține făgăduiala să treacă pe la ea la plecare, nu mai putu rezista și riscă să intre ea însăși la Nicolas, cu toate că ora nu era deloc potrivită. Tot mai trăgea nădejde că va auzi din partea lui, în sfârșit, un cuvânt clar și definitiv. Bătu încetișor ca și adineauri la ușă și,

neprimind nici un răspuns, o deschise. Îl văzu pe Nicolas într-o poziție prea imobilă și se apropie repede de canapea cu inima palpitând violent. Rămase surprinsă că el adormise atât de repede și că poate dormi în poziția aceasta, șezând drept și atât de straniu; aproape că nu i se putea auzi nici respirația. Chipul lui palid și sever părea țeapăn, împietrit: sprâncenele erau puțin împreunate, într-o contracție rigidă: impresia unei figuri neînsuflețite, de ceară era copleșitoare. Stătu așa fără să-și ia privirea de la chipul lui vreo trei minute, reținându-și respirația, și deodată simți că o cuprinde frica; porni spre ușă în vârful picioarelor, se opri în prag, ridică mâna într-un gest grăbit și își binecuvântă cu semnul crucii fiul astfel adormit, apoi se depărtă neobservată, purtând pe inimă o nouă apăsare chinuitoare și o nouă presimțire grea.

Nikolai Vsevolodovici dormi mult, mai bine de o oră, în aceeași stare de înțepenire; nici un mușchi de pe fața lui nu tresări, nici o mișcare nu se ivi în tot corpul său; sprâncenele rămăseseră tot așa încruntate. Dacă Varvara Petrovna ar mai fi zăbovit încă vreo trei minute, n-ar mai fi fost în stare să suporte impresia cutremurătoare pe care o producea imobilitatea aceasta letargică și sigur l-ar fi deșteptat. El însă deschise deodată ochii și rămase în aceeași poziție nemișcată, vreo zece minute, cu privirea ațintită fix, dar plină de curiozitate, asupra unui obiect din colțul camerei care se părea că îl uimește, deși acolo nu se putea vedea nimic nou, nimic deosebit.

În sfârșit se auzi bătaia domoală și profundă a orologiului din perete, care sună o singură dată. El întoarse cu oarecare neliniște capul spre ceas, dar aproape în aceeași clipă se deschise ușa din fundul camerei care ducea spre culoar și apăru bătrânul valet Aleksei Egorovici. Într-o mână ținea un palton călduros, fularul și pălăria, iar în cealaltă, o tăviță de argint pe care se vedea un bilețel.

— E ora nouă și jumătate, anunță el cu glas potolit și, depunând îmbrăcămintea pe scaunul din colț, îi aduse tăvița cu bilețelul, un peticuț de hârtie, fără plic, conținând două rânduri scrise cu creionul. Parcurgând aceste rânduri, Nikolai Vsevolodovici luă de pe masă un creion, scrise în josul bilețelului două cuvinte și îl depuse înapoi pe tăviță.

— Să fie transmis imediat ce ies, iar acum dă-mi să mă îmbrac, zise el sculându-se de pe canapea.

Observând că este îmbrăcat într-o haină ușoară de catifea, chibzui puțin și porunci să i se aducă un surtuc de stofă pe care-l folosea mai mult seara, când făcea vizite. În sfârșit, complet îmbrăcat și cu pălăria pe cap, el încuie ușa prin care intrase la el Varvara Petrovna și, luând scrisoarea ascunsă sub tampon, ieși pe culoar însoțit de Aleksei Egorovici. Din culoar coborâră pe scara îngustă de piatră a intrării de serviciu, care dădea direct în parc. În colțul vestibulului se aflau un mic felinar și o umbrelă enormă.

— Din cauza ploii mari, pe străzi e un noroi scârbos, raportă Aleksei Egorovici în chip de sfioasă și ultimă încercare de a-l face pe stăpân să renunțe la călătorie. Dar acesta ieși tăcut afară, desfăcu umbrela și pătrunse în bătrânul parc întunecos ca o pivniță, rece și umed. Vântul sufla printre crengi

legănând vârfurile copacilor pe jumătate despuiți; cărările înguste acoperite cu nisip erau îmbibate de apă și lunecoase. Aleksei Egorovici îl urma așa cum ieșise din casă, în frac și fără pălărie, luminându-i drumul cu trei pași înainte.

— N-o să se vadă? întrebă deodată Nikolai Vsevolodovici.

— Prin ferestre nu se vede nimic și în afară de asta am avut grijă de tot dinainte, a răspuns servitorul încet și cumpănit.

— Mama doarme?

— S-a încuiat după obiceiul ei din ultima vreme fix la ora nouă și n-ar avea cum să afle ceva. La ce oră porunciți să vă aștept? adăugă el îndrăznind întrebarea.

— La ora unu, la unu și jumătate, nu mai târziu de ora două.

— Am înțeles.

Făcând ocolul întregului parc pe cărările lui întortocheate, pe care amândoi le cunoșteau cu ochii închiși, ajunseră până la gardul de piatră, unde, într-un colț, dădură peste o porțiță care ducea într-o ulicioară îngustă și neumblată, vecină cu parcul; porțița aceasta era încuiată totdeauna, dar Aleksei Egorovici luase cu el cheia.

— N-o să scârțâie porțița? întrebă iar Nikolai Vsevolodovici.

Dar Aleksei Egorovici îi raportă că încă din ajun a uns-o, „și astăzi încă o dată”. Era ud learcă. După ce deschise porțița îi întinse cheia lui Nikolai Vsevolodovici.

— Dacă aveți de gând să mergeți ceva mai departe, îmi permit să vă previn că lumea de aici, dar mai ales de pe străduțele mai retrase, nu prea este sigură, cu atât mai mult cea de peste râu, nu-l mai răbdă inima pe Aleksei Egorovici să nu-și prevină stăpânul încă o dată. Era un slujitor vechi, fostul îngrijitor al lui Nikolai Vsevolodovici, pe care-l dădăcise cândva purtându-l în brațe, un om de ispravă, priceput și serios, căruia îi plăcea să asculte și să citească cărți sfinte.

— Să n-ai nici o grijă, Aleksei Egorâci.

— Dumnezeu să vă binecuvânteze, domnule, dar numai la fapte bune.

— Cum? se opri Nikolai Vsevolodovici care pășise spre stradă.

Aleksei Egorovici repetă cu fermitate urarea lui; niciodată înainte n-ar fi cutezat să și-o exprime în asemenea cuvinte cu glas tare în fața stăpânului său.

Nikolai Vsevolodovici încuie porțița, vârî cheia în buzunar și porni pe ulicioară înaintând cu greu prin noroiul adânc până peste căpute. Ajungând la capătul ulicioarei, răzbi în sfârșit pe o stradă mai mare, pavată. Cunoștea orașul ca pe cele cinci degete ale sale; dar strada Bogoiavlenskaia era încă departe. Trecuse de ora zece când el se opri în cele din urmă în fața porții încuiate a casei vechi și sumbre a lui Filippov. Încăperile de jos, după plecarea lui Lebeadkin, rămăseseră complet goale, cu obloanele închise la ferestre, dar la mansardă fereastra lui Șatov era luminată. Întrucât la poartă nu exista clopoțel, Stavroghin se apucă să bată în ea cu pumnul. O ferestruică se deschise și în ea se arătă capul lui Șatov privind spre stradă; era întuneric

beznă și greu de recunoscut cineva la poartă; după ce se uită îndelung, Șatov întrebă:

— Dumneata ești?

— Eu sunt, răspunse musafirul nepoftit.

Șatov închise fereastra, coborî jos și deschise poarta. Nikolai Vsevolodovici păși peste pragul înalt și, fără a rosti un cuvânt, trecu pe lângă el direct spre pavilionul lui Kirillov.

V.

Aici totul era deschis vrainste. Vestibulul și primele două camere erau în întuneric, dar ultima, în care locuia și-și bea ceaiul Kirillov, era luminată și se auzeau de acolo râsete și exclamații. Nikolai Vsevolodovici se îndreptă într-acolo, dar înainte de a intra, se opri în pragul ușii. Pe masă se servise ceaiul. În mijlocul camerei stătea o bătrână, ruda gazdei, cu capul gol, numai în cămașă și fustă, cu picioarele goale vârâte în papuci și cu o cațaveică din blănițe de iepure pe umeri. Ținea în brațe un copilăș de un an și jumătate, îmbrăcat numai în cămășuță, cu piciorușele goale și obrajii aprinși, cu părul zbârlit, chiar atunci luat probabil din leagăn. Se vedea că plânsese, pentru că pe obraji îi luceau încă urme de lacrimi; în clipa aceea însă își întinsese mânuțele bătând din palme și râzând în hohote, cum râd copiii mici, cu sughițuri. În fața lui, Kirillov izbea de podea o minge mare de cauciuc, care se înălța până la tavan și iar cădea, iar copilul striga: ba, ba! Kirillov prindea „babaul” și i-l dădea lui, iar copilul îl arunca acum singur cu mânuțele lui stângace și nesigure. Kirillov se lăsă deodată jos, întins pe dușumea, încercând să scoată mingea de sub dulap. Nikolai Vsevolodovici intră în cameră; văzându-l, copilul se lipi de pieptul bătrânei, izbucnind într-un plâns neostoit; femeia plecă imediat cu el din cameră.

— Stavroghin? zise Kirillov ridicându-se de jos cu mingea în mână, fără să se mire câtuși de puțin de această vizită neașteptată. Vrei un pahar cu ceai? Se ridicase și stătea acum în picioare.

— Cu multă plăcere, dacă e cald, zise Nikolai Vsevolodovici, m-au pătruns ploaia și frigul.

— Un ceai cald, ba chiar fierbinte, confirmă cu plăcere Kirillov. Ia loc; ai picioarele pline de noroi, nu-i nimic; șterg eu pe urmă podeaua cu o cârpă udă. Nikolai Vsevolodovici se așeză și bău aproape fără răsuflare ceaiul servit.

— Încă o ceașcă? întrebă Kirillov.

— Mulțumesc.

Kirillov, care până atunci rămăsese în picioare, se așeză și el la masă în fața musafirului și-l întrebă:

— Cu ce treburi?

— Iată despre ce este vorba. Citește scrisoarea aceasta pe care am primit-o de la Gaganov. Ți-aduci aminte. Ți-am vorbit despre el la Petersburg.

Kirillov luă scrisoarea, o citi, o depuse pe masă și-l privi cu un aer de așteptare.

— Pe acest Gaganov, începu să explice Nikolai Vsevolodovici, după cum știi, l-am întâlnit acum o lună la Petersburg, pentru prima oară în viața mea. Am dat ochii cu el de vreo trei ori în societatea altor oameni. Fără să fi făcut cunoștință cu mine și fără să schimbe măcar un cuvânt, el găsi totuși de cuviință să se poarte obraznic față de mine. Ți-am povestit mi se pare. Iată însă ce nu cunoști dumneata: plecând atunci de la Petersburg înaintea mea, el mi-a trimis pe neașteptate o scrisoare, deși nu ca asta, dar extrem de necuviincioasă și cu atât mai ciudată cu cât această scrisoare nu dădea nici o explicație asupra motivului pentru care mi-a fost adresată. I-am răspuns imediat tot în scris și absolut sincer mi-am exprimat părerea că el este supărat pe mine probabil din cauza incidentului pe care l-am avut acum patru ani aici la club cu tatăl său și că sunt gata să-i prezint orice scuze ar dori pe baza faptului că gestul meu de atunci n-a fost deloc intenționat, ci determinat de starea mea de boală. L-am rugat să ia în considerare scuzele mele. Nu mi-a răspuns nimic și a plecat; iată însă că îl găsesc aici cu desăvârșire turbat. Mi s-au transmis câteva păreri exprimate de el în public despre mine, absolut injurioase, și niște acuzații surprinzătoare. În sfârșit, astăzi primesc această scrisoare cu un conținut cum probabil nimeni și niciodată n-a avut ocazia să primească, plină de injurii și de expresii cum ar fi „botul dumitale pălmuit”. Am venit la dumneata în speranța că n-o să refuzi să-mi fii martor.

— Ai spus că asemenea scrisoare nimeni n-a mai primit niciodată, observă Kirillov. Într-un acces de furie se poate întâmpla; au mai fost cazuri. Pușkin i-a scris lui Heekeren. Bine, accept. Spune-mi ce am de făcut!

Nikolai Vsevolodovici îi explică; vrea să înceapă chiar mâine și negreșit prin reînnoirea scuzelor, ba și printr-o promisiune de a-i adresa o a doua scrisoare cu scuze, dar cu o condiție, ca și Gaganov la rândul său să-i promită că n-o să-i mai scrie. Scrisoarea de față ar urma să fie considerată ca inexistentă.

— Prea multe concesii, nu va consimți, murmură Kirillov.

— Am venit în primul rând să aflu dacă accepți să-i transmiți aceste condiții.

— Accept. Te privește. Dar nu va consimți.

— Știu că nu va consimți.

— Vrea să se bată. Spune, cu ce arme?

— Esențialul pentru mine este ca toată această afacere să se consume chiar mâine. Pe la ora nouă vei fi acolo. El o să te asculte și o să respingă propunerile dumitale dar o să-ți facă cunoștință cu martorul lui; să zicem că acest lucru o să aibă loc pe la ora unsprezece. Te vei înțelege cu martorul respectiv ca la ora unu sau două după-amiază să ne întrunim cu toții la locul hotărât. Te rog să ai grijă să fie exact așa. Arma, bineînțeles, pistolul; și mai insist ca barierele de întâlnire să fie la distanța de zece pași una de alta; apoi ne postați pe fiecare la zece pași de la bariera respectivă și la semnalul convenit pornim spre liniile de barieră. Fiecare trebuie negreșit să ajungă la această linie, având dreptul să tragă și înainte, din mers. Iată tot ce propun eu.

— Zece pași distanță între linii e prea aproape, observă Kirillov.

— Hai să zicem doisprezece, dar nu mai mult; mă înțelegi, el vrea să se bată în mod serios. Știi să încarci pistoalele?

— Mă pricep. Am și pistoale; îmi voi da cuvântul meu de onoare că dumneata n-ai tras cu ele. La fel și martorul lui își va da cuvântul de onoare în ce privește pistoalele lui; două perechi de pistoale, și vom trage la sorți care dintre ele să fie folosite.

— Perfect.

— Vrei să vezi pistoalele?

— Desigur.

Kirillov se aplecă, lăsându-se pe vine deasupra valizei sale din colț, care rămăsese încă în starea pe care o lăsase la sosire, dar din care lucrurile erau scoase pe măsura trebuinței. Trase din fundul valizei o cutie din lemn de palmier, căptușită cu catifea roșie, și dădu la iveală două pistoale elegante și extrem de scumpe.

— Am aici totul, și pulbere, și gloanțe, și cartușe. Mai am și un revolver. Să ți-l arăt.

Răscolind iar prin valiză, scoase o altă cutie cu un revolver american cu șase țevi.

— Ai destul armament, și foarte scump.

— Foarte.

Om sărac, aproape cerșetor, Kirillov, care de altfel niciodată nu-și observa halul de mizerie în care trăia, arăta acum cu multă mândrie prețioasele lui arme, achiziționate desigur cu mari sacrificii.

— Tot n-ai renunțat la gândul dumitale? întrebă Stavroghin, cu oarecare precauție și după un minut de tăcere.

— N-am renunțat, răspunse scurt Kirillov, ghicind după tonul interlocutorului său despre ce este vorba, și se apucă să-și așeze la loc armele.

— Când? întrebă și mai prudent Nikolai Vsevolodovici, după o nouă tăcere.

Kirillov, care între timp își plasase în valiză ambele cutii, se așeză pe locul lui.

— După cum știi, nu depinde de mine; când mi se va porunci, murmură el stingherit parcă de această întrebare, în același timp însă vizibil dispus să răspundă la orice alte întrebări. Se uita la Stavroghin țintă cu ochii săi negri fără luciu, cu o expresie de calm și bunăvoință caldă în privire.

— Înțeleg, desigur, că cineva vrea să se împuște, reluă încruntându-se puțin Nikolai Vsevolodovici, după o tăcere îngândurată, lungă de minute întregi, uneori am încercat și eu să-mi închipui cam în ce fel s-ar petrece, dar de fiecare dată intervenea un gând nou: dacă ai comite, de pildă, o crimă oribilă sau, mai ales, o faptă extrem de rușinoasă, adică execrabilă, în orice caz neînchipuit de mârșavă și... ridicolă, care să rămână întipărită în memoria oamenilor pentru o mie de ani, încât să le vină tuturor să scuipe de scârbă o mie de ani, și deodată, „un glonț în tâmplă și nu mai rămâne nimic”. Ce-mi

pasă atunci de restul omenirii și de faptul că ei vor scuipa o mie de ani, nu-i așa?

— Și dumneata numești asta o idee nouă? murmură Kirillov, după o clipă de gândire.

— Nu... zic că e nouă... Dar când mi-a venit, am simțit că e nouă...

— Ai „simțit” o idee? repetă Kirillov. E bine spus. Există astfel multe idei care totdeauna devin deodată noi. Așa este. Multe lucruri acum mi se pare că le văd pentru prima oară.

— Să zicem că ai locuit un timp pe Lună, îl întrerupse Stavroghin, fără să-l asculte și continuându-și gândul. Să zicem că acolo ai săvârșit toate aceste mârșăvii ridicole... De aici îți dai prea bine seama că acolo vor râde de tine și vor scuipa la auzul numelui tău, o mie de ani, veșnic, pe toată Luna. Dar în momentul de față te afli și te uiți la Lună de aici: ce te privește pe tine tot ce ai săvârșit pe pământ, că locuitorii de pe Lună te vor scuipa o mie de ani, nu-i așa?

— Nu știu, răspuse Kirillov, n-am fost niciodată pe Lună, adăugă el fără pic de ironie, pur și simplu precizând starea de fapt.

— Al cui este copilul pe care l-am văzut la tine adineauri?

— Soacra bătrânei a sosit, ba nu, nora... totuna. De trei zile. Zace bolnavă, cu pruncul; noaptea țipă groaznic. Burta. Maică-sa doarme, iar bătrâna îl aduce la mine; îl distrez cu mingea. Mingea am cumpărat-o la Hamburg; o arunc și o prind; întărește șira spinării. O fetiță.

— Iubești copiii?

— Îmi sunt dragi, răspuse Kirillov, pe un ton destul de indiferent.

— Înseamnă că iubești și viața?

— Iubesc și viața, dar de ce întrebi?

— Mă gândesc totuși că ești hotărât să te împuști.

— Ce are a face? De ce le amesteci? Asta e ceva, cealaltă chestie e altceva. Viața există, moartea nu există.

— Ai început să crezi în viața de apoi, veșnică?

— Nu în viața veșnică, de apoi, ci în veșnicia vieții de aici. Există clipe, ajungi la asemenea clipe, când timpul încetează brusc să curgă și vine veșnicia.

— Speri să atingi o asemenea clipă?

— Da.

— Nu cred că așa ceva este posibil în vremea noastră, răspuse Nikolai Vsevolodovici, de asemenea fără nici o ironie, cu glas tăragănat și oarecum dus pe gânduri. În Apocalips, Îngerul jură că timpul nu va mai fi.

— Știu. E foarte bine spus acolo; clar și precis. Când omul, în integritatea lui, va atinge fericirea, timpul va înceta să mai existe, pentru că nu va mai fi nevoie de el. O idee foarte justă.

— Și ce se va întâmpla cu timpul? Unde îl vor ascunde?

— Nu-l vor ascunde nicăieri. Timpul nu este un obiect sau lucru, ci un concept. Se va stinge în intelect.

— Vechi speculații filosofice, prea răsuflăte, aceleași de la începutul veacurilor, murmură Stavroghin cu un fel de compătimire disprețuitoare.

— Aceleași! Mereu aceleași de la începutul veacurilor, și altele nu vor exista, nicidecum, de nici un fel! strigă Kirillov cu privirea scânteietoare, ca și cum însăși ideea aceasta reprezenta aproape o victorie.

— Se pare că ești foarte fericit, Kirillov?

— Da, sunt foarte fericit, răspunse acesta, ca și cum ar fi dat un răspuns foarte banal.

— Și când mă gândesc că nu prea de mult erai atât de amărât, atât de pornit împotriva lui Liputin!

— Hm... Acum nu mai sunt. Pe atunci încă nu știam că sunt fericit. Ai văzut vreodată o frunză, o frunză de copac?

— Am văzut.

— Am văzut nu demult o frunză galbenă, puțin verzuie, care începuse să putrezească pe la margini. O purta vântul. La vârsta de zece ani, pe timp de iarnă, închideam înadins ochii și-mi închipuiam o frunză, de un verde succulent și viu, cu nervuri, strălucind în bătaia soarelui sclipitor. Deschideam ochii și nu-mi venea să cred că n-o mai văd, pentru că în închipuire era atât de bine, și iar îi închideam.

— E o alegorie?

— Nu... Nu e vorba de nici o alegorie! Pur și simplu o frunză, o singură frunză. E bine că există frunza. Totul e bine.

— Totul?

— Totul. Omul e nefericit pentru că nu știe că este fericit; numai de aceea. Asta-i tot, tot! Cine izbutește să afle devine îndată, imediat, în aceeași clipă fericit. Soacra aceasta va muri, dar fetița va rămâne, e bine. Am avut această revelație.

— Dar cel care moare de foame și cel care face rău unei fetițe, o necinstește, și asta e bine?

— Da. Și dacă vreunul va zdrobi capul celui care a necinstit fetița, e bine; și dacă nimeni nu i-l va zdrobi, tot bine e. Totul e bine, totul. Sunt fericiți toți aceia care știu că totul e bine. Dacă ar ști că sunt fericiți, ar fi fericiți; cât timp însă nu știu că sunt fericiți, tot atât timp vor fi nefericiți. Iată ideea, întreaga idee; în afara ei nu există alta!

— Și când ai aflat că ești atât de fericit?

— Săptămâna trecută, marți; ba nu, miercuri, pentru că marțea trecuse, noaptea.

— Cu ce prilej?

— Nu-mi aduc aminte. Pur și simplu așa, dintr-odată; mă plimbam prin cameră... N-are importanță. Am oprit ceasul, era ora două și treizeci și șapte de minute noaptea.

— Ca semn că timpul trebuie să înceteze a curge?

Kirillov nu răspunse.

— Nu sunt buni, reluă el brusc, pentru că nu știu că sunt buni. Când vor afla, nu vor silui fetița. Trebuie să afle că sunt buni și cu toții imediat vor deveni buni, toți până la unul.

— Dumneata ai aflat, înseamnă că ești bun?

— Da, sunt bun.

— De altfel, cu asta sunt pe deplin de acord, murmură încruntat Stavroghin.

— Acela care va ști să învețe oamenii că toți sunt buni va desăvârși universul, lumea.

— Acela care i-a învățat a fost răstignit.

— O să vină totuși, și numele lui va fi Omul-Dumnezeu.

— Dumnezeu-Omul?

— Omul-Dumnezeu, tocmai aici e deosebirea.

— Nu cumva tot dumneata îți aprinzi și candela?

— Da, eu am aprins-o.

— Te-ai pătruns de credință?

— Îi place bătrânei să fie aprinsă candela... Dar astăzi n-a avut timp, murmură Kirillov.

— Dar rugăciuni încă nu faci?

— Mă rog la orice. Vezi păianjenul care umblă pe acest perete, îl privesc și-i sunt recunoscător pentru faptul că umblă.

Ochii lui se aprinseră din nou. Se uită drept în ochii lui Stavroghin cu o privire fermă, neclintită. Stavroghin îl urmărea încruntat și cu dezgust, dar fără pic de ironie.

— Pariez că până la următoarea mea vizită o să ajungi să crezi și în Dumnezeu, zise el ridicându-se și luându-și pălăria.

— De ce adică? dădu să se ridice și Kirillov.

— Dacă ai fi știut să crezi în Dumnezeu, credeai și acum; întrucât însă nu știi că crezi în Dumnezeu, nu crezi încă, surâse Nikolai Vsevolodovici.

— Nu-i tocmai așa, chibzui Kirillov, mi-ai răstălmăcit ideea. Tertipuri de salon. Adu-ți aminte de ceea ce ai însemnat dumneata pentru mine, Stavroghin.

— La revedere, Kirillov.

— Vino într-o noapte. Pe când?

— Nu cumva ai uitat despre ziua de mâine?

— Adevărat, uitasem; fii pe pace, o să fiu în picioare la ora nouă. Știu să mă trezesc când vreau. Mă culc și-mi spun: la ora șapte, și mă trezesc la ora șapte; la ora zece, și mă trezesc la ora zece.

— Ai niște însușiri admirabile, îi scrută fața palidă Nikolai Vsevolodovici.

— Îți descui poarta.

— Nu te deranja, îmi descuie Șatov.

— Așa, Șatov. Bine, adio.

VI.

Geamlâcul casei pustii în care locuia Șatov nu era încuiat; pătrunzând însă în antreu, Stavroghin se pomeni complet în întuneric și trebui să bâjbâie până găsi scara spre mansardă. Deodată sus se deschise ușa și-i lumină puțin drumul; Șatov nu apărură în întâmpinarea lui, ci se mulțumi doar să-i deschidă ușa camerei.

Oprindu-se în prag, Nikolai Vsevolodovici îl zări stând în picioare lângă masa din colț și așteptându-l să intre.

— Ești dispus să mă primești, să discutăm ceva? întrebă el din prag.

— Intră și ia loc, răspunse Șatov. Încuie ușa; sau lasă că o încui eu singur.

Șatov încuie ușa, se întoarse lângă masă și se așeză în fața lui Nikolai Vsevolodovici. În cursul acestei săptămâni el slăbise vizibil, iar acum părea mistuit de friguri.

— M-ai lăsat să mă chinuiesc atâta, zise el cu privirea în pământ, într-o șoaptă abia deslușită. De ce n-ai venit?

— Erai atât de sigur că voi veni?

— Da. Ia stai, aiuram... poate că și acum aiurez... O clipă.

El se ridică și, întinzând mâna, luă un obiect aflat pe polița de sus a etajerei de cărți cu trei rafturi. Era un revolver.

— Într-o noapte, aiurind, mi s-a năzărit că vei veni să mă omori și a doua zi dimineața am cumpărat acest revolver de la nemernicul de Leamșin, dându-i ultimii mei bani; nu voiam să mă las răpus de dumneata. Apoi mi-am venit în fire... N-am nici pulbere, nici gloanțe; și de atunci zace așa pe raft. O clipă...

Se ridică puțin și deschise oberlihtul.

— Nu-l arunca, n-are rost, îl opri Nikolai Vsevolodovici. Costă bani, iar oamenii or să înceapă să pălăvrăgească: din fereastra lui Șatov se aruncă revolve; pune-l la loc, așa; acum șezi. Spune-mi, de ce ai aerul acesta de pocăință în fața mea pentru gândul pe care zici că l-ai avut, că voi veni să teucid? De altfel, nici acum n-am venit ca să mă împac, ci ca să stăm de vorbă în privința celor necesare. Explică-mi în primul rând: nu m-ai lovit pentru legătura mea cu soția dumitale, nu-i așa?

— Știi prea bine că nu pentru asta, își coborî iar privirea Șatov.

— Și nu pentru că ai dat crezare acelei bârfe stupide în privința Dariei Pavlovna?

— Nu și nu, bineînțeles! Prostii! Soră-mea chiar de la început mi-a spus... explică tăios și cu nerăbdare Șatov, aproape bătând din picior în podea.

— Așadar și eu, și dumneata am ghicit, continuă pe un ton calm Stavroghin. Ai dreptate: Maria Timofeevna Lebeadkina este soția mea legitimă, cu care m-am cununat la Petersburg acum patru ani și jumătate. Pentru ea m-ai lovit, așa este?

Total uluit, Șatov îl asculta fără să scoată o vorbă.

— Am ghicit și nu-mi venea să cred, bâigui el în sfârșit, privindu-l cu un aer straniu.

— Și totuși m-ai lovit?

Șatov se înroși la față și bolborosi aproape fără nici o legătură:

— Pentru că ai decăzut... pentru minciuni. Nu m-am apropiat ca să te pedepsesc; în momentul când mă apropiam, nu știam că te voi lovi... Te-am lovit pentru ceea ce ai însemnat atâta timp și atât de mult în viața mea... Eu...

— Înțeleg, înțeleg, fă economie la vorbă. Îmi pare rău că ești într-o stare febrilă; vreau să discut cu tine o chestiune foarte importantă.

— M-ai lăsat să te aștept prea mult, aproape se cutremură Șatov și se ridică pentru o clipă de pe locul său. Spune-mi despre ce este vorba, am și eu ceva să-ți spun... Mai pe urmă...

Și se așeză.

— Chestiunea care mă aduce nu are nimic comun cu afacerea asta, încep Nikolai Vsevolodovici, observându-l cu curiozitate. Anumite împrejurări m-au obligat să vin chiar astăzi alegând această oră, ca să te previn că s-ar putea să fii ucis.

Șatov se uită la el cu o privire sălbatică.

— Știi că mă paște o primejdie. Dar cum de știi dumneata acest lucru?

— Pentru că și eu fac parte din organizația lor, ca și dumneata, și sunt membru al asociației lor, ca și dumneata.

— Dumneata... membru al societății?

— După ochii dumitale văd că te-ai fi așteptat la orice din partea mea, dar nu la așa ceva, zâmbi ușor Nikolai Vsevolodovici. Dă-mi voie însă; vasăzică dumneata știai că se pune la cale așa ceva împotriva dumitale?

— Nici prin gând nu mi-a trecut. Și nici acum nu-mi pasă, cu toate că mi-ai spus asta, deși... deși cine ar putea să garanteze pentru ceea ce sunt în stare să facă acești imbecili! strigă el, înfuriindu-se brusc și izbind cu pumnul în masă. Nu mă tem de ei! Am rupt-o cu ei. Asta a venit la mine de vreo patru ori ca să-mi spună că e posibil... dar, îl privi el scrutător pe Stavroghin, de fapt, ce știi dumneata?

— Nici o grijă, nu caut să te induc în eroare, continuă destul de rece Stavroghin, cu aerul omului care își îndeplinește o datorie. Mă întrebi ce știi? Știi că ai intrat în societate în străinătate, acum doi ani, și încă de pe vremea organizării ei vechi, chiar în preajma călătoriei dumitale în America, și se pare că imediat după ultima noastră convorbire, despre care mi-ai scris atât de mult din America în scrisoarea dumitale. Și fiindcă veni vorba, scuză-mă că nu ți-am răspuns tot în scris, ci m-am limitat...

— Să-mi trimiți bani; o clipă, îl opri Șatov trăgând grăbit sertarul mesei și scoțând de sub niște hârtii o bancnotă. Poftim, îți restitui cele o sută de ruble pe care mi le-ai trimis; fără de care aș fi pierit acolo. Nu ți le-aș fi restituit atât de repede, dacă n-ar fi intervenit mama dumitale: această sută de ruble mi-a dăruit-o cu nouă luni în urmă, ca să mă scoată din mizeria în care mă aflam după boală. Dar continuă, te rog...

Se sufoca.

— În America ți-ai schimbat vederile și, revenind în Elveția, ai vrut să te retragi. Ei nu ți-au răspuns nimic, dar te-au împuternicit pe tine să iei în

primire aici în Rusia de la cineva o tipografie și s-o păstrezi până la predarea ei persoanei care se va prezenta în acest scop. Nu cunosc chestiunea în toate amănunțele, dar esențialul se pare că ăsta e? Iar dumneata, în speranța sau cu condiția că asta va fi ultima lor pretenție și că după aceea vei fi eliberat de tot, ai acceptat. Toate acestea, fie că sunt adevărate sau nu, nu le-am aflat de la ei, ci cu totul întâmplător. Un lucru însă mi se pare că nu știi nici până acum: domnii aceștia nici gând n-au să se despartă de dumneata.

— Dar e absurd! zberă Șatov. Doar le-am declarat cinstit că mă despart, fiind într-un dezacord total cu ei! Este un drept al meu, dreptul conștiinței și gândirii mele... Nu admit așa ceva! Nu există o forță care să poată...

— Știi ce, nu striga, îl opri cu multă seriozitate Nikolai Vsevolodovici. Acest Verhovenski este un om care poate că și în clipa aceasta ne aude, cu urechile lui sau ale altora, poate chiar din vestibulul dumitale. Până și bețivanul de Lebeadkin fusese aproape obligat să te supravegheze, iar dumneata să-l supraveghezi pe el, nu-i așa? Spune-mi mai bine: ți-a acceptat de data aceasta Verhovenski argumentele sau nu?

— Le-a acceptat; a spus că se poate și că am dreptul...

— Ei bine, să știi că te înșală. Îmi este cunoscut că până și Kirillov, care aproape nici nu mai aparține grupului lor, i-a informat despre dumneata; au numeroși agenți, chiar și oameni care nici nu știu că servesc societatea. Pe dumneata te-au supravegheat mereu. Piotr Verhovenski, între altele, a sosit aici ca să termine cu cazul dumitale și are toate împuternicirile, anume: să te lichideze în momentul oportun, pentru motivul că știi prea multe și ai putea să-i denunți. Repet, e ceva absolut cert; și dă-mi voie să adaug că ei sunt convinși, nu știu de ce, că dumneata ești un spion și că, dacă încă nu i-ai denunțat, îi vei denunța. Este adevărat?

Colțul gurii lui Șatov se contractă într-un spasm la auzul unei asemenea întrebări puse pe un ton atât de obișnuit.

— Chiar dacă aș fi un spion, cui aș putea să-i fac un asemenea denunț? zise el iritat și fără a da un răspuns direct. Ei bine, să lăsăm asta, dracu' să mă ia! strigă el revenind brusc la ideea care-l preocupase inițial și-l tulburase vizibil cu mult mai puternic decât știrea primejdiei care îl amenința personal. Dumneata, dumneata, Stavroghin, cum de-ai putut să te lași atras în această aberație deșăntată și abjectă a unor nulități cu mentalitate și apucături de slugoi? Dumneata, membru al societății lor! ăsta să fie actul de supremă dăruire al lui Nikolai Stavroghin? strigă el aproape cuprins de exasperare.

Șatov își plesni chiar palmele, ca și cum nimic mai amar și mai dezolant n-ar fi putut să existe pentru el ca această descoperire.

— Iartă-mă, se miră cu adevărat Nikolai Vsevolodovici, dar am impresia că dumneata vezi în mine un fel de astru, iar pe dumneata te consideri o gănganie față de mine. Am remarcat acest lucru chiar din conținutul scrisorii dumitale din America.

— Dumneata... dumneata știi... Dar să nu mai vorbim despre mine, persoana mea prea puțin interesează! se întrerupse brusc Șatov. Dacă poți să-

mi dai vreo lămurire despre dumneata, explică-mi. Ți-am pus o întrebare! repetă el ca într-un delir.

— Cu plăcere. Mă întrebi: cum de am putut să mă las târât într-o astfel de afacere murdară. După cele ce ți le-am comunicat, mă simt chiar obligat să fiu oarecum sincer în această chestiune. De fapt, într-un sens riguros, eu nici nu aparțin acestei organizații; n-am aparținut nici înainte și am mai mult drept decât dumneata să mă dezic de ei, pentru că nici nu m-am înregimentat vreodată. Dimpotrivă, chiar de la început am declarat categoric că nu mă consider tovarăș cu ei și, dacă i-am ajutat întâmplător, am făcut-o numai fiindcă n-aveam nici o altă ocupație. Întru câtva, am participat la reorganizarea societății, conform noului plan, și atâta tot. Acum însă ei s-au răzgândit, hotărând în sinea lor că ar fi primejdios să mă elibereze chiar și pe mine și se pare că sunt și eu condamnat.

— O, da, ei nu visează decât condamnări la moarte și lucrează numai pe bază de instrucțiuni, hârtii prevăzute cu ștampile, semnate de trei oameni și jumătate; și, crede-mă, ar fi în stare!

— Aici dumneata, în parte, ai dreptate, în parte însă nu, continuă Stavroghin cu aceeași impasibilitate, aproape apatic. Există fără îndoială și multă fantezie, ca de obicei în asemenea cazuri: un mic grup își exagerează statura și importanța. Și dacă vrei să știi, după părerea mea, tot grupul lor în cazul de față se reduce la un singur și unic personaj, Piotr Verhovenski, și el este încă prea modest, considerându-se numai un simplu agent al întregii sale societăți. De altfel, ideea lor de bază nu este mai stupidă decât altele de acest gen. Ei au legături cu Internaționale, au știut să-și recruteze agenți în Rusia, ba au descoperit, se pare, și unele procedee care nu sunt deloc lipsite de originalitate... numai teoretic, bineînțeles. Cât privește însă intențiile lor de aici, trebuie să recunoaștem că mișcarea organizației noastre rusești este o afacere atât de obscură și aproape întotdeauna atât de neașteptată, imprezizibilă, încât realmente la noi se poate încerca orice. Notează-ți că Verhovenski este un om tenace.

— O ploșniță, un ignorant, un imbecil care nu înțelege nimic din ceea ce se petrece în Rusia! strigă mânios Șatov.

— Nu-l cunoști bine. Este adevărat că în general ei nu prea își dau seama ce se petrece în Rusia, dar nu cu mult mai puțin decât mine și tine; și-apoi, Verhovenski este un entuziast.

— Verhovenski, entuziast?

— O, da. Există un punct de la care el încetează să mai fie un măscărici și devine... semidement. Aș vrea să-ți reamintesc ce mi-a spus într-o zi: „Îți dai seama cât de puternic poate fi un om?”. Sunt propriile dumitale cuvinte. Te rog să nu râzi, el este cu adevărat în stare să apese pe trăgaci. Ei sunt convinși că și eu sunt un spion. Și, fiindcă habar n-au cum trebuie să acționeze, sunt cu toții foarte dispuși să-i acuze pe alții de spionaj.

— Dumitale însă nu ți-e frică, nu-i așa?

— N-nu... nu prea... În ce te privește însă, situația se schimbă. Te-am prevenit ca să-ți iei toate măsurile. După părerea mea, n-ai de ce să te simți jignit de faptul că primejdia te amenință din partea unor imbecili; inteligența aici n-are nici o importanță: au ridicat ei mâna și asupra unor oameni mai grozavi decât dumneata și ca mine. Dar să nu uităm că e unsprezece și un sfert – își privi el ceasul și se ridică de pe scaun – aș fi vrut să-ți pun o întrebare de cu totul altă natură.

— Dar te rog! strigă Șatov, sărind brusc de pe scaun.

— Cum adică? îl privi întrebător Nikolai Vsevolodovici.

— Pune, pune întrebarea dumitale, te rog, repetă Șatov cuprins de o emoție indescritibilă, dar cu o condiție: să-mi dai voie să-ți pun și eu o întrebare. Te implor... dacă îmi permiți... eu nu pot... ei, pune întrebarea!

Stavroghin așteptă câțva timp și începu:

— Am auzit că te-ai bucurat aici de oarecare influență asupra Mariei Timofeevna și că îi plăcea să te vadă și să te asculte. Este adevărat?

— Da... mă asculta... bâigui Șatov cam încurcat.

— Am intenția să anunț în mod public zilele acestea, aici în oraș, că sunt căsătorit cu ea.

— E posibil așa ceva? șopti aproape îngrozit Șatov.

— Adică în ce sens? Nu prezintă nici o dificultate; martorii actului de căsătorie sunt aici. Totul s-a petrecut atunci la Petersburg pe cale absolut legală și normală, iar dacă n-a fost dat nimic în vileag până acum e numai pentru că cei doi singuri martori ai căsătoriei, Kirillov și Piotr Verhovenski și, în sfârșit, însuși Lebeadkin (pe care am plăcerea acum să-l consider ruda mea) și-au dat atunci cuvântul să tacă.

— Nu m-am gândit la asta... Vorbești atât de calm... Dar continuă, te rog! Ascultă, doar n-ai fost constrâns prin forță să închei această căsătorie, nu-i așa?

— Deloc, nimeni nu m-a constrâns, zâmbi Nikolai Vsevolodovici, ca răspuns la precipitarea febrilă a lui Șatov.

— Dar ceea ce vorbește ea tot timpul despre copilașul ei? îl zori Șatov ca într-un delir și fără nici o legătură.

— Vorbește despre copilașul ei? Ei uite, despre asta n-am știut nimic, pentru prima oară aud. N-a avut nici un copil și nici n-ar fi putut avea: Maria Timofeevna e fecioară.

— Ah! Așa am crezut și eu! Ascultă!

— Ce e cu tine, Șatov?

Șatov își acoperi fața cu palmele, se întoarse și, deodată, îl apucă brusc pe Stavroghin de umăr.

— Dar măcar știi, strigă el, da, știi măcar pentru ce ai făcut toate acestea și de ce accepți acum această pedeapsă?

— Întrebarea dumitale este inteligentă și usturătoare, dar la rândul meu am de gând să te uimesc: da, aproape știu pentru ce m-am căsătorit atunci și de ce accept această pedeapsă, cum te-ai exprimat.

— Să lăsăm asta... O să mai vorbim altă dată, stai, nu-mi spune nimic; să vorbim despre ceea ce este esențial, esențial: te-am așteptat doi ani.

— Da?

— Te-am așteptat de mult și îndelung, și mereu m-am gândit la dumneata. Ești singurul om care putea... încă din America ți-am scris despre asta.

— Țin minte foarte bine lunga dumitale scrisoare.

— Prea lungă pentru a putea fi citită? De acord; șase foi de hârtie poștală. Taci, taci! Spune-mi: poți să-mi acorzi încă zece minute, dar acum, îndată... Prea mult te-am așteptat!

— Poftim, îți acord o jumătate de oră, dar numai atât, nici un minut în plus, dacă îți convine.

— Și cu o condiție, totuși, reluă furios Șatov, să renunți la acest ton. Auzi, eu cer, pretind, în loc să te implor. Înțelegi ce înseamnă să pretinzi, când ar trebui să rogi?

— Înțeleg că în felul acesta dumneata te înalți deasupra cotidianului, în scopuri superioare, zâmbi ușor Nikolai Vsevolodovici. Dar constat totodată cu durere că ești într-o stare febrilă.

— Cer, pretind un minimum de respect! strigă Șatov. Respect nu față de persoana mea, ducă-se dracului persoana mea, ci față de altcineva, măcar în acest moment, pentru cele câteva cuvinte. Suntem două ființe care s-au întâlnit într-un infinit... pentru ultima oară în lume. Renunță la tonul dumitale și adoptă un ton uman! Măcar o dată în viața dumitale vorbește cu glas omenesc. N-o cer pentru mine, ci chiar pentru dumneata... Ți dai seama că trebuie să-mi ierți această lovitură pe obrazul dumitale, fie chiar și pentru singurul fapt că ți-am dat prilejul să descoperi cu această ocazie forța dumitale nemărginită... Iarăși acest zâmbet disprețuitor de om de lume. O, când vei putea să mă înțelegi! Ducă-se dracului marele senior! Înțelege odată că eu pretind, pretind acest lucru; altminteri n-o să vorbesc, n-o să vorbesc în ruptul capului! Surescitarea lui ajungea la paroxism; Nikolai Vsevolodovici se încruntă și păru că devine mai prudent.

— Dacă am rămas pentru o jumătate de oră, zise el grav și apăsător, în timp ce clipele îmi sunt acum atât de prețioase, crede-mă, te rog, că am de gând să te ascult cel puțin cu interes și... sunt convins că voi auzi de la dumneata lucruri necunoscute mie.

Spunând aceasta el se așeză pe scaun.

— Ia loc! strigă Șatov și brusc se așeză și el.

— Dă-mi voie să-ți reamintesc totuși, ținu să precizeze încă o dată Stavroghin, că începusem să formulez o rugămintă în ce o privește pe Maria Timofeevna, care prezintă pentru ea o importanță deosebită...

— Ei bine? se încruntă brusc Șatov, cu aerul omului întrerupt în momentul cel mai important și care, chiar dacă se uită la om, nu s-a dumirit încă asupra întrebării lui.

— Nici dumneata nu m-ai lăsat să termin, adăugă surâzând Nikolai Vsevolodovici.

— Prostii, mai pe urmă! făcu un gest dezgustat cu mâna Șatov, înțelegând în sfârșit despre ce era vorba și reveni imediat la ideea lui.

VII

— Știi dumneata, începu el amenințător, aplecându-se înainte pe scaunul său, cu ochii scânteind și ridicându-și degetul arătător al mâinii drepte (desigur fără să-și dea seama), știi dumneata care popor din lume este astăzi singurul „purtător al dumnezeirii”, care vine să înnoiască și să salveze lumea în numele unui nou Dumnezeu și care ține cheile vieții și ale cuvântului celui nou... Știi dumneata care este acel popor și cum se numește?

— Potrivit formulării dumitale și tonului cu care ai rostit-o, necesarmente eu trebuie să conchid, și se pare cât mai repede, că acest popor nu este altul decât poporul rus...

— Te și văd gata să pufnești în râs, o, ce neam! se suci din locul lui Șatov.

— Liniștește-te, te rog; m-am așteptat în mod precis la ceva de genul ăsta.

— Te-ai așteptat la ceva de genul acesta? Dar dumitale nu ți se par cunoscute aceste cuvinte?

— Foarte cunoscute; ghicesc prea bine la ce te gândești. Întreaga frază a dumitale, până și expresia popor „purtător al dumnezeirii”, nu este decât concluzia discuției noastre, pe care am avut-o acum doi ani și mai bine în străinătate, cu puțin înainte de plecarea dumitale în America... Cel puțin, pe cât îmi pot aduce aminte acum.

— Este o frază care-ți aparține în întregime dumitale. Și nu mie. Propria dumitale frază, și nu numai o încheiere a discuției noastre. Nici n-am avut o discuție „a noastră”: exista un dascăl care rostea niște vorbe mari și exista un învățăcel înviat din morți. Eu sunt acel învățăcel, iar dumneata ești dascălul.

— Dar dacă ne aducem bine aminte, tocmai după aceste cuvinte ale mele dumneata te-ai înregimentat în acea asociație și abia după aceea ai plecat în America.

— Da, ți-am scris despre asta din America; ți-am scris despre toate. Da, nu puteam să mă smulg imediat de ceea ce fusesem prins cu trup și suflet din copilărie, pentru care îmi irosisem lacrimile urii mele... Nu e ușor să-ți schimbi zeii. Nu te-am crezut atunci, pentru că n-am vrut să cred, și m-am agățat pentru ultima oară de această cloacă, de acest hârdău cu lături... Dar sămânța a rămas în mine și a încolțit. Spune-mi, dar sincer, ai citit până la capăt scrisoarea mea din America? Poate că n-ai citit-o deloc?

— Am citit trei pagini, primele două și ultima, cele din mijloc le-am parcurs fugitiv. Tot intenționam...

— Să lăsăm asta, ducă-se dracului, dădu din mână Șatov. Dacă te-ai lepădat acum de cuvintele acelea, de ceea ce ai spus atunci despre popor, cum de-ai putut să le rostești atunci? ... Iată ce mă apasă acum.

— Nu glumeam atunci cu dumneata; încercând să te conving, poate că mă gândeam mai mult la mine decât la dumneata, zise enigmatic Stavroghin.

— N-ai glumit! În America am zăcut trei luni pe un așternut de paie alături de unul... un... nenorocit și am aflat de la el că în același timp, adică în timp ce sădeai în inima mea ideea dumnezeirii și a patriei, în același timp sau poate chiar în aceleași zile umpleai de venin inima acestui nenorocit, acestui maniac, Kirillov... Cultivai în el minciuna și negația și i-ai împins rațiunea până la marginea nebuniei... Du-te și-l vezi acum, este opera dumitale... De altfel, l-ai și văzut.

— În primul rând, îți voi spune că însuși Kirillov mi-a declarat chiar adineauri, mi-a declarat că este fericit și că a atins perfecțiunea. Supoziția dumitale că toate acestea s-au petrecut în același timp este aproape exactă; și totuși ce dovedește asta? Repet, nu vă mințeam atunci nici pe dumneata, nici pe dânsul.

— Dumneata ești ateu? Acum ești ateu?

— Da.

— Dar atunci?

— Exact la fel, atunci ca și acum.

— Nu pentru mine și față de persoana mea am pretins eu respect când am început această discuție; cu inteligența dumitale ar fi fost cazul să înțelegi acest lucru, bâigui revoltat Șatov.

— Nu m-am ridicat chiar după primele cuvinte spuse de dumneata ca să curm discuția, n-am plecat de la dumneata, ci stau până acum și îți răspund cuminte la întrebări. Și... suport țipetele dumitale, vasăzică nu te-am lipsit încă de respectul cuvenit.

Șatov îl întrerupse cu un gest:

— Îți aduci aminte expresia dumitale: „Un ateu nu poate fi rus, acela care devine ateu încetează imediat să fie rus”, îți aduci aminte?

— Da? păru că-i întoarce cu îndoială întrebarea Nikolai Vsevolodovici.

— Mă întrebi pe mine? Ai uitat? Și de fapt este una din afirmațiile cele mai exacte în privința trăsăturii specifice principale a spiritului rus, intuită de dumneata. Nu se poate s-o fi uitat! Ba îți mai amintesc și altceva, tot atunci ai spus: „Cine nu este ortodox nu poate fi rus”.

— Presupun că asta este o idee slavofilă.

— Nu; slavofilii de astăzi o vor repudia. Oamenii au devenit astăzi mai inteligenți. Dumneata însă ai mers și mai departe: dumneata profesai convingerea că nici catolicismul roman nu mai este creștinism; dumneata susțineai că Roma l-a proclamat pe Crist căzut în ispita celei de-a treia ademeniri diavolești și, vestind lumii întregi că Hristos nu poate dăinui pe pământ fără o împărăție pământească, catolicismul prin însuși faptul acesta l-a proclamat pe Antihrist și astfel a dus la pierzanie întreaga lume occidentală. Și demonstrei că dacă Franța se zbate în zvârcoliri chinuitoare, ea suferă numai și numai din vina catolicismului, deoarece a repudiat Dumnezeu roman împuțit,

fără a-și fi aflat însă unul nou. Iată ce-ai fost în stare să vorbești atunci! Țin minte foarte bine discuțiile noastre.

— Dacă aș fi credincios, fără îndoială, aș repeta acest lucru și acum; n-am mințit atunci vorbind ca un credincios, zise cu seriozitate Nikolai Vsevolodovici. Crede-mă însă, îmi produce o impresie prea neplăcută această repetare a unor gânduri ale mele din trecut. N-ar fi cazul să încetezi?

— Dacă ai fi credincios? strigă Șatov fără să acorde vreo atenție rugămintii acestuia. Dar nu mi-ai spus chiar dumneata că dacă ți s-ar demonstra matematic că adevărul este în afara lui Hristos ai prefera totuși să rămâi cu Hristos, decât cu adevărul? Ai spus asta? Ai spus?

— Dar dă-mi voie în sfârșit să-ți pun și eu o întrebare, ridică glasul Stavroghin, unde vrei să ajungi cu acest examen nerăbdător și... plin de ură?

— Examenul acesta va dispărea pentru totdeauna și nu-ți va fi reamintit.

— Ții la ideea dumitale că suntem în afara spațiului și timpului?

— Taci! strigă deodată Șatov. Sunt stupid și nătâng, piară numele meu în ridicol! Însă dă-mi voie să-ți repet acum ideea dumitale principală de atunci... O, numai zece rânduri, concluzia.

— Repet-o, dacă este vorba numai de o concluzie...

Stavroghin schiță o mișcare să se uite la ceas, dar se reținu și n-o duse la capăt.

Șatov se smuci iar înainte pe scaunul său și chiar își înălță din nou degetul pentru o clipă.

— Nici un popor, începu el ca și cum ar fi citit dintr-un text și continuând totodată să se uite cu o privire cumplită la Stavroghin, nici un popor deocamdată nu s-a organizat pe temeiul principiilor științei și ale rațiunii; n-a existat nicicând un asemenea exemplu și dacă a existat vreodată a fost numai pentru un minut poate, și numai dintr-o pură prostie. Socialismul prin însăși esența lui trebuie negreșit să fie ateism, fiindcă a proclamat de la început că își propune să construiască o societate pe baza unor principii exclusiv științifice și raționale. Acum și la începutul veacurilor rațiunea și știința în viața popoarelor au îndeplinit totdeauna doar o funcție de ordin secundar și de serviciu; la fel o vor îndeplini și până la sfârșitul veacurilor. Popoarele se formează și se mișcă în virtutea unei alte forțe, dominante și imperative, dar a cărei origine rămâne necunoscută și inexplicabilă. Forța aceasta este dorința de nestins de a atinge sfârșitul și care constituie în același timp negarea acestui sfârșit. Este forma afirmării neconținute și neobosite a existenței sale și a negării morții. Spiritul vieții, după cum spune Scriptura, „râurile de apă vie”, a căror secare o prevestește amenințător Apocalipsul. Principiul estetic, cum se exprimă filosofii, principiul etic, cum zic aceiași filosofi. „Căutarea lui Dumnezeu”, cum o numesc eu mult mai simplu. Scopul întregii mișcări a masei, la oricare popor și în oricare perioadă a existenței sale, constituie numai și numai căutarea lui Dumnezeu, a unui Dumnezeu al său, negreșit al lui propriu, și a credinței în el ca Dumnezeu unic și adevărat. Dumnezeu este personalitatea sintetică a întregului popor, luat în totalitatea

lui, de la începutul și până la sfârșitul existenței sale. Niciodată nu s-a întâmplat ca toate popoarele sau mai multe popoare să aibă un Dumnezeu comun, dar întotdeauna s-a întâmplat ca fiecare popor să aibă un Dumnezeu al lui, aparte. Când dumnezeii încep să devină comuni este un indiciu că națiile respective sunt pe cale de dispariție. Când dumnezeii devin comuni, ei mor și moare și credința în ei, odată cu popoarele înseși. Cu cât un popor e mai puternic, cu atât Dumnezeul e mai specific. Niciodată n-a existat un popor fără religie, adică fără noțiunea de bine și de rău. Orice popor are noțiunea sa proprie despre bine și despre rău și un bine și un rău al lui propriu. Când noțiunile de bine și de rău încep să devină comune la mai multe popoare, atunci încep să dispară popoarele respective și însăși deosebirea dintre bine și rău începe să se șteargă și să dispară. Niciodată rațiunea n-a fost în măsură să definească binele și răul sau numai să separe binele de rău, cât de aproximativ, dimpotrivă, întotdeauna, spre rușinea ei, le-a confundat într-un mod lamentabil; iar știința oferea soluții fondate pe forța brutală. Se distinge în această privință mai ales semiștiința, cel mai cumplit flagel al omenirii, mai cumplit decât molima, foametea și războiul, un flagel necunoscut până-n secolul nostru. Semiștiința este un despot cum n-a existat niciodată până acum. Un despot care-și are slujitorii lui, sacerdoți și sclavi; un despot în fața căruia totul s-a prosternat cu dragoste și superstiție, cum nimeni nu și-ar fi putut imagina până acum, în fața căruia tremură chiar și știința însăși și-i cântă în strună într-un mod rușinos. Toate acestea sunt propriile dumitale cuvinte, Stavroghin, cu excepția cuvintelor despre semiștiință; acestea îmi aparțin, le-am adăugat de la mine pentru că eu însumi nu sunt decât semiștiință întruchipată și deci am motive însutite și puternice s-o urăsc. În ce privește ideile, ba chiar și cuvintele dumitale, n-am schimbat nimic, nici măcar o silabă.

— Nu cred să nu le fi schimbat chiar deloc, observă prudent Stavroghin, le-ai recepționat cu pasiune și cu aceeași pasiune le-ai denaturat, fără să-ți dai seama. Simplul fapt că reduci noțiunea de Dumnezeu la un simplu atribut al nației...

Începuse deodată să-l observe pe Șatov cu atenție deosebit de accentuată, urmărind cu un interes crescut nu atât ceea ce spunea el, cât mai ales figura lui.

— Reduc noțiunea de Dumnezeu până la un atribut al nației? strigă vehement Șatov. Dimpotrivă, înalț poporul până la Dumnezeu. Dar, mă rog, a fost cândva și altfel? Poporul este trupul lui Dumnezeu. Orice popor numai într-atât și atâta timp există ca popor, cât timp își are un Dumnezeu al său, excluzând neîmpăcat orice alt Dumnezeu din lume; cât timp are credința în faptul că prin Dumnezeul său îi va învinge și îi va izgoni din lume pe toți ceilalți dumnezei. Această credință o aveau toți de la începutul veacurilor, cel puțin toate popoarele mari, toate popoarele care cât de cât s-au afirmat în istorie, toate popoarele care s-au aflat în fruntea omenirii. Imposibil să lupți contra faptelor. Evreii n-au trăit decât pentru a-l aștepta pe Dumnezeul cel adevărat și

au lăsat lumii un Dumnezeu adevărat. Grecii antici au divinizat natura și au testat lumii religia lor, adică filosofia și arta. Roma și-a zeificat poporul personificându-l în structura de stat și a lăsat moștenire popoarelor statul. Franța, în decursul îndelungatei sale istorii, n-a fost decât întruchiparea și dezvoltarea ideii Dumnezeului roman, și dacă s-a lepădat în sfârșit de Dumnezeul său roman, aruncându-l în genune, și a căzut în ateism, care deocamdată poartă la ei numele de socialism, n-a făcut-o decât pentru că ateismul este totuși mai sănătos decât catolicismul roman. Dacă un popor mare nu are credința că el este singurul deținător al adevărului (unic și exclusiv), dacă nu are credința că numai el este capabil și chemat să-i învie pe toți și să-i salveze prin adevărul lui, acest popor încetează imediat de a mai fi un popor mare și devine un simplu material etnografic. Un popor cu adevărat mare nu se va împăca niciodată cu un rol secundar în societatea umană, și nici chiar cu un rol de prim ordin, ci va râvni negreșit și exclusiv la un rol mai de frunte. Cine pierde o asemenea credință nu mai constituie un popor. Dar adevărul e unul singur și prin urmare numai unul dintre popoare poate avea un Dumnezeu adevărat, chiar dacă celelalte popoare au și ele dumnezeii lor deosebiți și mari. Singurul popor „purtător de Dumnezeu” este poporul rus și... și... dar nu se poate să mă crezi chiar atât de prost, Stavroghin, zbieră el deodată furios, drept un imbecil care nu este în stare nici măcar să deosebească dacă vorbele sale în această clipă sunt o veche pălăvrăgeală decrepită, pe care au măcinat-o toate morile slavofile din Moscova, sau dacă reprezintă un cuvânt absolut nou, ultimul cuvânt, singurul cuvânt de înnoire și de renaștere și... și... ce-mi pasă mie de râsul dumitale în această clipă? Ce-mi pasă mie că nu mă înțelegi deloc, absolut deloc, nu înțelegi nici un cuvânt, nici un sunet! ... O, cum detest eu în această clipă și râsul dumitale trufaș și privirea dumitale plină de orgoliu!

Șatov sări de pe locul său; făcuse și spume la gură.

— Dimpotrivă, Șatov, dimpotrivă, zise Stavroghin neobișnuit de grav și de reținut, fără să se ridice de pe scaun, dimpotrivă, cuvintele dumitale înflăcărare au avut darul să-mi evoce amintiri deosebit de puternice. În cuvintele dumitale recunosc propria mea stare de spirit de acum doi ani și de data aceasta eu nu-ți voi spune, ca adineauri, că dumneata ai exagerat în privința ideilor mele de atunci. Ba mi se pare că ele au sunat și mai tăios, și mai intransigent; și te rog pentru a treia oară să mă crezi că tare aș fi vrut să se confirme tot ce-am spus, până la ultimul cuvânt, dar...

— Dar ai nevoie de iepure?

— Poftim?

— O expresie josnică de-a dumitale, râse cu răutate Șatov, așezându-se la loc: „Ca să prepari un sos de iepure, ai nevoie de iepure; ca să crezi în Dumnezeu, ai nevoie de un Dumnezeu”. Se zice că la Petersburg îl parafrazai pe Nozdrev, care voia să prindă iepurele apucându-l de picioarele dinapoi.

— Ba nu, acela se lăuda că l-ar fi prins aieva. Apropo, dă-mi voie totuși să te deranjez cu o întrebare, mai ales că am impresia că am acum pe deplin drept să ți-o pun. Spune-mi: iepurele dumitale e prins sau tot mai aleargă?

— Ți interzic să mă chestionezi în felul acesta! Întreabă-mă în alți termeni, alți, alți termeni! se înfioră deodată Șatov începând să tremure.

— Bine, să te întreb în alți termeni, îl privi aspru Nikolai Vsevolodovici. Voiam doar să știu: dumneata personal crezi sau nu crezi în Dumnezeu?

— Eu cred în Rusia, eu cred în ortodoxia ei... Eu cred în trupul lui Hristos... Eu cred că a doua venire a Lui se va săvârși în Rusia. Eu cred... bâigui Șatov, intrat în paroxismul exaltării.

— Dar în Dumnezeu? În Dumnezeu?

— Eu... Eu voi crede în Dumnezeu.

Nici un mușchi nu tresări pe fața lui Stavroghin. Șatov se uita la el ținută, cu ochi sfidători, ca și cum ar fi vrut să-l transforme în scrum cu privirea-i scânteietoare.

— În definitiv, eu nu ți-am spus că nu cred absolut deloc! strigă el în sfârșit. Eu semnalez numai că nu sunt decât o carte nenorocită, plicticoasă și altceva nimic deocamdată, deocamdată... Dar las' să piară numele meu! Nu e vorba de mine acum, ci de dumneata... Eu nu sunt decât un om lipsit de har și pot doar să-mi dau sângele și nimic mai mult, ca orice om lipsit de har. Piară și sângele meu! Eu vorbesc despre dumneata, doi ani te-am așteptat... Pentru dumneata Țopăi eu aici de o jumătate de oră despuiat. Dumneata, numai dumneata ai putea să înalți acest steag! ...

Nu-și termină gândul și, deznădăjduit, se sprijini cu coatele de masă, apucându-se de cap cu amândouă mâinile.

— Numai fiindcă veni vorba, din simplă curiozitate aș vrea să te întreb, îl întrerupse brusc Stavroghin: De ce oare toată lumea vrea să-mi pună în mâini nu știu ce steag? Piotr Verhovenski este convins și el că eu aș putea „să le ridic steagul”, cel puțin așa mi-a spus. Și-a băgat în cap că eu aș putea să joc pentru ei rolul unui Stenka Razin, dată fiind „aptitudinea mea extraordinară pentru crimă”, sunt chiar cuvintele lui.

— Cum? întrebă Șatov. „Dată fiind aptitudinea dumitale extraordinară pentru crimă?”

— Exact.

— Hm. Dar este adevărat că dumneata, surâse el răutăcios, este adevărat că dumneata făceai parte la Petersburg dintr-o societate secretă de indivizi cu înclinații de bestialitate senzuală? Este adevărat că marchizul de Sade ar fi avut ce învăța de la dumneata? Este adevărat că ademeneai copii ca să-i murdărești? Vorbește, și să nu îndrăznești să minți, strigă el ieșindu-și complet din fire. Nikolai Stavroghin nu poate minți în fața lui Șatov, care l-a palmuit! Spune totul, și dacă este adevărat, te voi ucide imediat, pe loc!

— Am spus asemenea cuvinte, dar nu m-am atins de copii, zise Stavroghin, abia după o lungă tăcere. Pălise și în ochi i se iviră săgeți aprinse.

— Ai spus-o totuși! continuă autoritar Șatov, fără să-și ia ochii scânteietori de pe chipul lui. Este adevărat că ai afirmat că nu faci nici o deosebire între o mârșăvie oarecare de senzualitate bestială și orice faptă de sublimă generozitate, fie chiar și una ce comportă sacrificiul suprem pentru binele omenirii? Este adevărat că la ambii acești poli ai găsit o coincidență a frumuseții, o similitudine a voluptății?

— E imposibil de răspuns la asemenea întrebări... nu vreau să răspund, murmură Stavroghin care, deși ar fi putut prea bine să se ridice și să plece, nu se ridică și nu pleacă totuși.

— Nici eu nu știu de ce e răul odios, iar binele e sublim, dar știu de ce sentimentul acestei deosebiri se șterge și dispare la domni ca Stavroghin, nu se lăsă Șatov, care tremura continuu, vrei să-ți spun de ce te-ai căsătorit atunci într-un fel atât de infam și de ticălos? Tocmai pentru că aici absurdul și infamia mergeau până la genialitate! O, nu este în firea dumitale să rătăcești pe marginea abisului, ci te arunci hotărât cu capul în el. Te-ai căsătorit din pasiune pentru supliciu, din pasiune pentru remușcări, din voluptate morală. Cuprins de un paroxism nervos... Sfidarea bunului-simț era prea ademenitoare și n-ai rezistat! Stavroghin și o biată șchioapă, săracă lipită pământului, cu trupul pirpiriu și mintea rătăcită. Când l-ai mușcat pe guvernator de ureche, ai simțit vreo voluptate? Ai simțit? Cuconaș trândav și pierde-vară ce ești, ai simțit?

— Ești un psiholog, păli din ce în ce mai mult Stavroghin, deși în privința cauzelor căsătoriei mele greșești întru câtva... Cine a putut totuși să-ți procure toate aceste informații, schiță el un surâs cam forțat, Kirillov probabil? Dar el n-a luat parte...

— Te-ai îngălbenit?

— În definitiv, ce vrei de la mine? ridică în sfârșit vocea Nikolai Vsevolodovici. De-o jumătate de oră stau sub biciul dumitale șfichiuitor. Ai fi putut să mă lași cel puțin să plec în mod politicos... dacă într-adevăr nu ai un motiv rezonabil să procedezi cu mine în felul acesta.

— Un motiv rezonabil?

— Bineînțeles. Cred că era de datoria dumitale să-mi spui cel puțin ce scop urmărești. Am tot așteptat s-o faci, dar până acum n-am văzut nici o pornire turbată. Te rog, descuie-mi poarta.

Cu aceste cuvinte el se ridică de pe scaun. Șatov se repezi nebun în urma lui.

— Sărută pământul, scaldă-l cu lacrimile tale, cere-i iertare! strigă el scuturându-l de umăr.

— Și totuși, nu te-am ucis... în dimineața aceea... Și mi-am ascuns mâinile la spate... zise aproape cu durere Stavroghin, plecându-și privirea.

— Termină-ți gândul, termină-l! Ai venit să mă previi despre primejdia care mă paște, m-ai lăsat să vorbesc, mâine vrei să-ți dai în vileag căsătoria în mod public! ... Parcă nu văd eu după chipul dumitale că te încercă acum un nou gând teribil... Stavroghin, de ce sunt eu condamnat să cred în dumneata

pe veci? Aș fi putut oare vorbi în felul acesta cu altcineva? Eu sunt un om auster, dar nu m-am temut să mă arăt gol: Stavroghin era cel care mă asculta. Nu m-am temut să caricaturizez o idee măreață atingându-mă de ea, fiindcă îi vorbeam tocmai lui Stavroghin... Crezi că n-am să sărut urmele pașilor dumitale după ce vei pleca? Nu sunt în stare să te smulg din inima mea, Nikolai Stavroghin!

— Îmi pare rău, dar nu pot să te iubesc, Șatov, zise cu răceală Nikolai Vsevolodovici.

— Știi că nu poți și știi că nu minți. Ascultă, aș putea repara totul: îți voi procura iepurele!

Stavroghin tăcea.

— Dumneata ești ateu pentru că ești aristocrat, ultimul aristocrat. Nu mai știi să discerni binele de rău, pentru că ai încetat să-ți înțelegi poporul. Vine o nouă generație, ieșită direct din inima poporului, și n-o vom cunoaște deloc nici dumneata, nici alde Verhovenski, fiul ca și tatăl, nici eu, pentru că și eu sunt un domn, eu, fiul lacheului vostru iobag Pașka... Ascultă, caută-l pe Dumnezeu pe căile muncii; totul aici stă; sau, dacă nu, dispare; dispare ca un mucegai; găsește-l prin muncă.

— Pe Dumnezeu prin muncă? Ce muncă?

— Prin muncă țărănească. Du-te, leapădă-ți bogățiile... Aha! râzi, ți-e frică de ridicol?

Stavroghin însă nu râdea.

— Crezi că Dumnezeu poate fi aflat prin muncă și anume prin muncă țărănească? repetă el reflectând, ca și cum într-adevăr ar fi auzit ceva nou și serios, ce merita să fie luat în considerare. Apropo, trecu el brusc la o altă idee, m-ai făcut să-mi amintesc acum: știi oare că eu nu sunt deloc bogat, încât nici n-aș avea ce lepăda? Aproape că nu sunt în stare să-i asigur nici viitorul Mariei Timofeevna... Și încă ceva: venisem cu intenția să te rog, dacă se poate, s-o ocrotești și pe viitor pe Maria Timofeevna, pentru că ești singurul om care poate avea oarecare influență asupra minții ei sărmane... Spun asta pentru orice eventualitate...

— Bine, bine, în privința Mariei Timofeevna, dădu din mână Șatov, ținând în cealaltă lumânarea, bine, pe urmă, se înțelege de la sine... Ascultă, du-te la Tihon.

— La cine?

— La Tihon. Tihon e un fost arhiereu. Din motive de sănătate s-a retras și locuiește în tihnă aici în oraș, în raza orașului, la mănăstirea Nașterii Domnului din cartierul mărginaș Efimievo.

— Și ce e cu el?

— Ce să fie! Umblă la el tot felul de lume. Du-te; ce te costă? Ce ai de pierdut?

— Aud pentru prima oară și... niciodată n-am cunoscut asemenea oameni. Îți mulțumesc, mă voi duce.

— Pe aici, lumine Șatov coborând înaintea lui pe scară. Poftim! deschise el larg porțița spre stradă.

— Nu voi mai veni niciodată la tine, Șatov, zise încet Stavroghin, pășind pe poartă.

Întunericul și ploaia domneau afară ca și înainte.

Capitolul al doilea.

Noaptea (continuare)

I.

Străbătu toată strada Bogoiavlenskaia; apoi ajunse la un urcuș, picioarele îi alunecau în noroi și deodată în fața lui se deschise un spațiu larg, cenușiu, ce părea gol – râul. Casele făcură loc bojdeucilor, strada dispăru într-un noian de ulicioare. Nikolai Vsevolodovici merse îndelung pe lângă garduri, fără a se depărta de malul apei, dar își găsea drumul cu siguranță și poate chiar fără să fie prea mult preocupat de acest lucru. Gândurile lui erau îndreptate în cu totul altă parte și se uită cu mirare în jurul său, când, revenind din profunda-i îngândurare, se pomeni aproape în mijlocul podului nostru de pontoane, lung și umed. Jur-împrejur, nici țipenie, încât i se păru cu totul ciudat că la un moment dat auzi pe neașteptate aproape de cotul său un glas politicos, familiar, destul de plăcut de altfel, cu acel accent sacadat dulceag, pe care îl afectează la noi târgoveții prea civilizați sau tinerii vânzători cârlionțați din Gostinnâi Read.

— Îmi îngăduiți, stimate domn, să profit de umbrela dumneavoastră?

Într-adevăr, o siluetă se strecură sau numai avu aerul că se strecoară sub umbrela lui. Vagabondul pășea alături de el aproape „simțindu-l cu cotul”, cum se exprimă ostașii. Încetinindu-și pasul, Nikolai Vsevolodovici se aplecă puțin ca să-l poată vedea pe necunoscut, pe cât era posibil acest lucru în întuneric; un om de statură mijlocie, cu înfățișarea unui târgoveț chefliu; era îmbrăcat destul de prost și deloc potrivit pentru timpul rece; avea părul zburlit și puțin creț și purta o șapcă de postav cu cozorocul pe jumătate desprins. Părea să fie un brunet uscățiv și cu fața smeadă; avea ochii mari, desigur negri, cu un luciul puternic și cu sclipiri gălbui, ca la țigani; chiar și în întuneric se ghicea acest lucru. De vreo patruzeci de ani ca vârstă și deloc beat.

— Mă cunoști? întrebă Nikolai Vsevolodovici.

— Domnul Stavroghin, Nikolai Vsevolodovici; mi-ai fost arătat duminica trecută în stație când s-a oprit trenul, afară de faptul că am auzit de dumneavoastră și înainte.

— De la Piotr Stepanovici? Tu... tu ești Fedka-Ocnașul?

— Botezat am fost Feodor Feodorovici; maică-mea care m-a născut trăiește și astăzi prin locurile acestea, o bătrânică uitată de Dumnezeu, cu un picior în groapă, se roagă pentru noi lui Dumnezeu zi și noapte, ca să nu-și irosească timpul bătrâneții zăcând degeaba pe cuptor.

— Ești evadat din ocnă?

— Adică mi-am schimbat cariera. M-am lepădat de cărți și clopote și de toate treburile bisericesti, fiindcă am fost trimis pe drumul ocnei pe viață. Dar era puțin cam lung pentru mine.

— Și ce faci pe aici?

— Păi ce să fac, trece ziua, trece noaptea și cam asta e toată viața. Și unchiul nostru și-a încheiat zilele săptămâna trecută în pușcăria de aici pentru bănuți falși. Și uite, făcându-i parastasul, două duzini de pietre am împărțit la câini – atâta treabă am avut până acum, deocamdată. Afară de asta, Piotr Stepanovici mă ține cu nădejdea să capăt buletin de identitate de negustor ca să pot umbla prin toată Raseia, și uite aștept să se îplinească făgăduiala lui mărinimoasă. Pentru că, zice, tăticu te-a pierdut atunci la cărți la clubul englez; de aceea, zice, eu găsesc fapta aceasta neomenoasă lipsită de dreptate. Ai bunătatea, domnule, și ferește-mă cu trei rublișoare ca să am cu ce-mi încălzi măruntaiele la ceainărie.

— Vasăzică mă pândeai; nu-mi place. Din ordinul cui?

— Despre ordin nici nu poate fi vorba; din partea nimănu. Știam însă omenia dumneavoastră, cunoscută de toată lumea. Veniturile noastre, după cum știți, sunt ca un smoc de fân sau o furcă în sân. Vinerea trecută m-am îndopat cu plăcinte ca Mărtan cu săpun și de atunci o zi n-am mâncat, a doua zi am fost adăstat, iar a treia zi iar n-am mâncat. Apă în râu găsești câtă vrei, cresc în burtă carași și brotăcei... Și de aceea mă rog dumneavoastră să binevoiți a nu mă lăsa fără milă oblăduitoare; am aici pe aproape o cumetrică care însă nu m-ar primi fără niște rublișoare.

— Ți-a promis ceva din partea mea Piotr Stepanovici?

— Nu c-ar fi promis, dar spunea că pot, la nevoie, să vă fiu de folos domniei voastre, dacă se ivește vreo trebuință oarecare, de pildă; dar cum și ce anume nu mi-a spus, care vasăzică, mai exact, pentru că Piotr Stepanovici mă încearcă în fel și chip de probă în răbdare căzăcească și nu prea-mi arată mare încredere.

— De ce adică?

— Piotr Stepanovici e un astrolom și cunoaște toate planidele Domnului, dar nici el nu e fără cusur. Mă înfățișez înaintea dumneavoastră, domnule, ca înaintea lui Dumnezeu cel adevărat, pentru că am auzit multe despre dumneavoastră. Una este Piotr Stepanovici, cu totul altceva sunteți dumneavoastră, domnule. Dumnealui dacă a hotărât despre un om că e un ticălos, apoi din vorba asta nu-l mai scoate, nimic altceva nu vrea să știe. Sau dacă a apucat să spuie – un prost, apoi pe omul acela tot prost îl face. Dar poate că eu sunt prost numai în zilele de marți și miercuri, iar joia sunt mai deștept decât dânsul. Și uite așa se face că știind despre mine cum tânjesc grozav după un buletin, pentru că în Raseia nu-i chip să fie cineva fără acte, dumnealui crede că mi-a robit sufletul. Piotr Stepanovici este omul, trebuie să-ți spun, domnule, care duce o viață ușoară pe lumea asta, pentru că are despre oameni o idee inventată și trăiește pe urmă cu ei conform acestei invenții. Unde mai pui că e și foarte zgârcit. Dumnealui crede că fără cuvântul dumisale nu

voi îndrăzni să vă bat la cap. Eu însă, domnule, în fața dumneavoastră îs ca în fața Celui-de-Sus – uite, a patra noapte vă aștept pe domnia voastră pe acest pod, numai ca să știe că și fără dumnealui aş putea să-mi găesc pe îndelete un drum propriu. Căci așa cred eu, mai bine să mă închin cizmei, decât unei opinci.

— Dar cine ți-a spus că aş putea trece pe pod noaptea?

— Apoi lucrul acesta, mărturisesc, l-am aflat cu totul din întâmplare, mai mult din prostia căpitanului Lebeadkin, pentru că asta nu e în stare să-și țină gura deloc... Încât cele trei rublișoare din partea dumneavoastră ar veni cam câte una pentru cele trei zile și trei nopți de plictiseală. Și că m-a pătruns ploaia nu mai punem la socoteală, n-avem nici o pretenție pentru asta.

— Eu o iau la stânga, tu la dreapta; am trecut podul. Ascultă, Feodor, îmi place ca o vorbă spusă de mine să fie înțeleasă o dată pentru totdeauna; nu-ți dau nici o copeică și pe viitor să nu-mi mai ieși în cale nici pe pod și nici în alt loc, n-am nevoie de tine și nici nu voi avea, iar dacă nu mă ascuți – te leg burduf și te dau pe mâna poliției. Marș!

— Ia te uită, cel puțin pentru că v-am ținut tovărășie aruncați-mi ceva, v-am înveselit drumul.

— Hai, șterge-o!

— Dar măcar cunoașteți drumul? E un păienjeniș de străduțe întortocheate... Aș putea să vă fiu de folos; pentru că orașul acesta e așezat fără nici o noimă, de parcă dracul în coș l-a purtat și țopăind din coș l-a răsturnat.

— Bagă de seamă, te rog! se întoarse mânios Nikolai Vsevolodovici.

— Poate că vă răzgândeți, domnule; nu e greu să nedreptățești un biet orfan.

— Cum văd, ești cam prea sigur de tine!

— Eu, domnule, sunt sigur de dumneavoastră, cât despre mine, nu prea.

— Nu am nevoie de dumneata, ți-am spus!

— Dar eu am nevoie de dumneavoastră, domnule, aici e buba. Vă aștept la întoarcere, fie.

— Pe cuvânt de onoare: dacă te mai găesc aici – te leg.

— Atunci să-mi pregătesc și o cingătoare. Drum bun, domnule. Oricum, l-ați încălzit pe un biet orfan sub umbrelă, numai pentru atât și vă voi fi recunoscător până la mormânt.

Fedka rămase în urmă. Nikolai Vsevolodovici ajunse la destinație cam îngrijorat. Acest om picat din cer era absolut convins că îi era necesar și chiar foarte grăbit să i-o spună cu toată neobrăzarea. În general, nu se prea sinchisea de el, după câte se părea. Nu era exclus însă ca vagabondul să nu-i fi spus numai minciuni și-și oferea serviciile din proprie inițiativă și oarecum fără știrea lui Piotr Stepanovici. Sub acest aspect chestiunea devenea într-adevăr destul de interesantă.

II.

Casa spre care se îndrepta Nikolai Vsevolodovici se afla într-o fundătură pustie, străjuită de niște garduri, în spatele cărora se întindeau grădinile de zarzavat, literalmente la marginea orașului. Era o căsuță de lemn singuratică, de curând construită și cu pereții încă necăptușiți în scânduri. La una dintre ferestre obloanele fuseseră anume lăsate deschise, iar pe pervaz ardea o lumânare, evident cu scopul de a-i servi drept far musafirului întârziat în seara aceea. La o distanță de vreo treizeci de pași Nikolai Vsevolodovici observă pe pridvor silueta unui om de statură înaltă, probabil stăpânul casei, ieșit să scruteze nerăbdător drumul. Se auzi și vocea lui nerăbdătoare și oarecum timidă:

— Dumneavoastră sunteți? Dumneavoastră?

— Eu sunt, răspunse Nikolai Vsevolodovici, dar nu înainte de a fi ajuns la pridvor și de a-și fi închis umbrela.

— În sfârșit! se agită fără rost căpitanul Lebeadkin, căci el era. Permiteți-mi să vă preiau umbreluța; ce vreme urâtă; o desfac aici pe dușumea, în colț. Poftim, poftim.

Ușa din vestibul care dădea spre camera luminată cu două lumânări era larg deschisă.

— Dacă nu mă preveneați atât de categoric că veniți neapărat, aș fi renunțat să vă mai aștept.

— E ora unu fără un sfert, se uită la ceas Nikolai Vsevolodovici, intrând în cameră.

— Afară plouă și distanța e mare... N-am nici ceas, iar din fereastră nu văd decât grădini, încât... sunt în urma evenimentelor... N-o spun cu reproș, cum aș îndrăzni, cum mi-aș permite așa ceva, ci doar ca să-mi arăt nerăbdarea, care mă roade de o săptămâna întreagă, ca să se rezolve... în sfârșit.

— Poftim?

— Ca să-mi cunosc soarta, Nikolai Vsevolodovici. Vă rog, luați loc.

El se înclină, arătând un loc la măsuța din fața canapelei.

Nikolai Vsevolodovici cercetă cu privirea încăperea; era o cameră minusculă, scundă; ca mobilier avea numai strictul necesar: câteva scaune, o canapea de lemn, două măsuțe de lemn de tei, una lângă canapea, alta într-un colț, acoperită cu față de masă, pe care, sub un șervet imaculat, se desenau contururile unui aranjament de cină. De altfel, toată camera era ținută se pare într-o mare curățenie. De vreo opt zile căpitanul Lebeadkin nu pusese pic de băutură în gură; cam tras și gălbejit la față, avea privirea neliniștită, plină de curiozitate și vizibil nedumerită: era prea evident că nici el nu știa încă ce ton să adopte în această convorbire și care să-i fie cât mai avantajos.

— Vedeți, arătă el cu un gest încăperea, trăiesc ca Zosima. Cumpătate, singurătate și sărăcie – legământul vechilor cavaleri.

— Crezi că vechii cavaleri de altădată făceau asemenea legăminte?

— Am greșit poate? Vai, sunt cam lipsit de binefacerile culturii! Am dat cu piciorul la toate! Mă credeți, Nikolai Vsevolodovici, abia aici pentru prima

oară mi-am venit în fire, trezindu-mă din păcătoșenia mea, nici un păhărel, nici o picătură! Am un colț al meu și șase zile simt harurile conștiinței netulburate, chiar și pereții miros a smoală, amintindu-mi de natură. Și ce-am fost eu, ce-am fost eu?

Noaptea rătăcesc fără popas, Ziua umblu tot cu limba scoasă, după expresia genială a poetului! Dar... v-a cam pătruns ploaia... Nu doriți un ceai?

— Nu te deranja.

— Samovarul l-am ținut în clocot de la ora opt, dar... acum s-a stins... ca orice pe lume. Se zice că și soarele la rându-i se va stinge... Deși, dacă trebuie, pregătesc totul îndată, Agafia nu doarme.

— Spune-mi, Maria Timofeevna...

— E aici, aici, se grăbi să confirme în șoaptă Lebeadkin. Doriți s-o vedeți? arată el cu capul spre ușa închisă ce da în cealaltă cameră.

— Nu doarme?

— Nu, nu, cum se poate? Dimpotrivă, de cu seară vă tot așteaptă, și când a aflat adineauri, imediat a început să se gătească, își strâmbă el gura într-un zâmbet glumeț, dar se și stăpâni îndată.

— Cum se simte în general? întrebă încruntându-se Nikolai Vsevolodovici.

— În general? După cum știți (el ridică din umeri compătimator), iar acum... acum stă și dă în cărți...

— Bine, mai târziu; mai întâi să termin cu dumneata.

Nikolai Vsevolodovici se așeză pe un scaun.

Căpitanul nu mai îndrăzni să se așeze pe canapea, ci imediat își trase un alt scaun și, într-o așteptare înfrigurată, se aplecă încordat înainte, gata să asculte.

— Ce ai acolo în colț sub șervet? băgă de seamă deodată Nikolai Vsevolodovici.

— Acolo? se întoarce și Lebeadkin. Din dărnicia dumneavoastră, ca să zic așa, pentru sărbătorirea mutării în casă nouă, ținând seama totodată și de drumul foarte lung, precum și de fireasca oboseală, chicoti el înduioșat, apoi se sculă de la locul lui și, apropiindu-se în vârful picioarelor, grijuliu și respectuos, dădu la o parte șervetul de pe masă. Era pregătită o gustare: șuncă, friptură rece de vițel, sardele, brânză, o carafă mică verzuie și o sticlă lunguiață de bordo; toate fuseseră aranjate cu mare grijă și pricepere, în desăvârșită curățenie, aproape cu eleganță.

— Dumneata ai pregătit toate astea?

— Eu. De ieri încă și cu tot ce am putut, în cinstea dumneavoastră...

Maria Timofeevna, după cum știți, în privința aceasta e indiferentă. Principalul este că totul s-a făcut din dărnicia dumneavoastră, vă aparține, cum s-ar zice; dumneavoastră sunteți aici stăpân, și nu eu; eu, ca să zic așa, nu sunt decât împuternicitul dumneavoastră, pentru că, orice s-ar zice, Nikolai Vsevolodovici, sunt totuși un spirit independent! N-o să mă privați, sper, de acest ultim avut al meu! încheie el înduioșat.

— Hm! ... Ai face bine să te așezi totuși.

— Re-cu-nos-că-tor, recunoscător, dar mai bine independent! (El se așeză.) Ah, Nikolai Vsevolodovici, în inima aceasta s-a adunat atâta clocot, încât nici nu mai știam cum să vă aștept! Iată, acum îmi veți hotărî soarta și... soarta acestei nenorocite, iar încolo... încolo ca pe vremuri, ca odinioară, îmi voi revărsa tot ce simt, ca acum patru ani! Pe atunci îmi făceați chiar onoarea să mă ascultați, îmi citeați versurile... N-are a face că pe atunci îmi ziceau că sunt Falstaff-ul dumneavoastră din Shakespeare, dumneavoastră ați însemnat atât de mult în viața mea! ... Căci și acum sunt cuprins de o mare frică și numai de la dumneavoastră mă pot aștepta la un sfat și la lumină. Piotr Stepanovici procedează cu mine în mod îngrozitor!

Nikolai Vsevolodovici îl asculta cu multă curiozitate, scrutându-l cu privirea. Era evident că Lebeadkin, deși încetase să bea, se afla totuși departe de ceea ce se cheamă o stare armonioasă, echilibrată. În psihicul unor asemenea bețivi inveterați se înrădăcinează în cele din urmă pentru totdeauna o stare de incoerență, de zăpăceală, un fel de dezaxare apropiată de sminteală, ceea ce nu-i împiedică să mintă, să înșele și să trișeze la nevoie, aproape tot atât de bine ca și alții.

— Văd că nu te-ai schimbat deloc, căpitane, în acești patru ani și mai bine, zise ceva mai binevoitor Nikolai Vsevolodovici. Este adevărat probabil că a doua jumătate din viața omului se compune de obicei numai din niște deprinderi acumulate în prima ei jumătate.

— Ce cuvinte sublime! Rezolvați enigma vieții! strigă căpitanul, pe jumătate viclean, dar pe jumătate sincer cuprins de un entuziasm nespus, pentru că era un mare amator de vorbe de spirit. Din toate cuvintele dumneavoastră, Nikolai Vsevolodovici, mi-a rămas întipărită în memorie mai ales o expresie pe care ați folosit-o încă de la Petersburg: „Trebuie să fii într-adevăr un om mare, ca să poți rezista chiar și împotriva bunului-simț”. Asta e!

— În egală măsură și un imbecil.

— Mă rog, fie și un imbecil, dar toată viața dumneavoastră ați strălucit prin vorbe de spirit, iar ei? Să spună Liputin, de exemplu, sau Piotr Stepanovici măcar ceva, ceva asemănător! O, cât de barbar a procedat cu mine Piotr Stepanovici! ...

— Dar și dumneata, căpitane, dumneata cum te-ai comportat?

— Starea de ebrietate, la care mai adăugați și liota de dușmani! Dar acum toate acestea au trecut și eu renasc ca un șarpe. Nikolai Vsevolodovici, știți că eu îmi scriu testamentul și că l-am și scris?

— Interesant. Dar ce lași prin acest testament și cui?

— Patriei, umanității și studenților. Nikolai Vsevolodovici, am citit în ziare biografia unui american. Și-a lăsat toată averea lui imensă fabricilor și științelor pozitive; scheletul său l-a testat studenților academiei de acolo, iar pielea și-a lăsat-o pentru a fi întinsă pe tobă, cu condiția ca zi și noapte un toboșar să bată pe ea imnul național american. Vai, noi suntem niște pigmei în comparație cu zborul avântat al gândirii Statelor Nord-Americane; Rusia este

un joc al naturii, dar nu al inteligenței. Să încerc numai să testez pielea pentru toba regimentului de infanterie Akmolinsk, în care am avut onoarea să-mi încep cariera militară, cu dispoziția ca în fiecare zi toboșarul să bată în fața regimentului imnul național rus, ei bine, mă vor acuza de liberalism, îmi vor interzice pielea... și de aceea m-am mărginit numai la studenți. Vreau să las prin testament scheletul meu academiei, dar cu o condiție, ca pe fruntea craniului să fie lipită pentru vecii vecilor o etichetă cu următoarele cuvinte: „Un liber-cugetător pocăit”. Asta e!

Căpitanul vorbea cu înflăcărare și bineînțeles credea absolut sincer în frumusețea testamentului american, dar, fiind și mare șmecher, voia de asemenea să-l mai distreze pe Nikolai Vsevolodovici, al cărui măscărici fusese multă vreme. Dar acesta nici nu surâse măcar, ci, dimpotrivă, îl întrebă cu oarecare suspiciune:

— Vasăzică ai intenția să-ți publici testamentul, fiind încă în viață, și să capeți o recompensă?

— Și chiar dacă ar fi așa, Nikolai Vsevolodovici, de ce n-aș face-o? îl privi circumspect Lebeadkin. Gândiți-vă ce soartă am avut! Am ajuns să nu mai scriu nici versuri; și a fost o vreme când versurile mele vă amuzau, Nikolai Vsevolodovici, vă aduceți aminte, la un pahar de băutură? Dar s-a sfârșit cu pana mea! N-am scris decât o singură poezie, așa cum a scris Gogol Ultima povestire, țineți minte, chiar el anunțase întreaga Rusie că este „cântarea” inimii lui. Tot astfel, și eu mi-am cântat cântecul și cu asta s-a sfârșit.

— Ce fel de poezie?

— În cazul când dânsa și-ar frânge piciorul!

— Pof-tim?

Căpitanul atât așteptase. Își admira și prețuia mult versurile, dar în virtutea aceleiași duplicități coțcărești a sufletului său îi plăcea de asemenea și faptul că Nikolai Vsevolodovici se înveselea întotdeauna ascultând stihurile sale, râzând în hohote, ba uneori chiar ținându-se de burtă. În felul acesta își atingea dublul scop; și pe cel poetic, și pe cel de serviciu; de data aceasta însă urmărirea și un al treilea scop, cu totul special și deosebit de delicat: împingându-și pe prima linie stihurile, căpitanul spera să se justifice într-un anumit punct, pe care îl considera deosebit de primejdios pentru el și în privința căruia se simțea foarte vinovat.

— În cazul când dânsa și-ar frânge piciorul, adică într-un caz de călărie. O fantezie, Nikolai Vsevolodovici, o aiureală, dar o aiureală de poet: într-o zi am fost impresionat, trecând pe stradă, de o călăreață și mi-am pus întrebarea concretă: „Ce s-ar întâmpla atunci?”, adică într-un asemenea caz. Era limpede: toți candidații s-ar retrage, toți pretendenții la mâna ei ar da bir cu fugiții; vorba aia, bună ziua și adio; și numai poetul singur ar rămâne devotat, cu inima zdrobită în piept. Nikolai Vsevolodovici, chiar și un păduche, chiar și acela ar putea să se îndrăgostească, căci nu-i interzice nici o lege. Și totuși persoana respectivă s-a simțit jignită și de scrisoare, și de versuri. Ba se zice că și dumneavoastră v-ați supărat, așa este? E foarte trist, nici nu-mi venea să

cred. Ce rău puteam pricinui numai cu zborul imaginației mele? Și, afară de asta, jur pe cinstea mea că m-a pisat și Liputin: „Trimite-i-o, trimite-i-o, orice om are dreptul la corespondență”. Și atunci i-am trimis-o.

— Mi se pare că te-ai oferit pretendent la mâna ei?

— Scornirile dușmanilor mei! Peste tot numai dușmani.

— Să-ți aud versurile, îl întrerupse aspru Nikolai Vsevolodovici.

— O aiureală, v-am mai spus doar, o aiureală.

Dar nu întârzie să-și umfle pieptul țațoș și întinzând mâna începu:

— Frumoasa-ntre frumoase și-a rupt un mădular, Și iat-o mai vartos frumoasă.

Îndrăgostitul, ce-o-ndrăgea barbar, Și mai vartos se-ndrăgosti de-a lui crăiasă!

— Bine, ajunge, dădu din mână Nikolai Vsevolodovici.

— Visez la Piter, schimbă repede subiectul Lebeadkin, ca și cum n-ar fi fost vorba până atunci despre versuri, visez renașterea... Binefăcătorule! Aș putea să sper că mă veți ajuta cu bani să pot pleca acolo? V-am așteptat toată săptămâna ca pe un soare.

— Scuză-mă, dar am rămas aproape fără de mijloace, și apoi ce rost ar avea să-ți dau bani? ...

Nikolai Vsevolodovici părea brusc supărat. Cu glasul sec și pe scurt, enumeră toate ticăloșiile căpitanului: beția, minciuna, însușirea și irosirea banilor destinați întreținerii Mariei Timofeevna, scoaterea ei prin înșelăciune din mănăstire, scrisorile neobrazate, cu amenințarea de a da în vileag secretul, calomnierea Dariei Pavlovna etc., etc. Căpitanul pufăia, gesticula, încerca să obiecteze, dar Nikolai Vsevolodovici de fiecare dată îl oprea cu un gest poruncitor.

— Și dă-mi voie să-ți mai spun, zise el în sfârșit, îmi scrii mereu despre o „dezonoare familială”. Ce dezonoare poate constitui pentru dumneata faptul că sora dumitale este căsătorită legal cu Stavroghin?

— Da, dar această căsătorie este ținută în taină, Nikolai Vsevolodovici, căsătoria este ținută în taină și e o taină fatală. Primesc de la dumneata bani și deodată sunt întreat: pentru ce primești acești bani? Legat prin cuvânt, eu nu pot să răspund, în dauna surorii mele, în dauna demnității mele familiale.

Căpitanul ridică tonul: îi plăcea să vorbească pe această temă pe care punea mare preț scontându-i efectele. Dar, vai, nici nu bănuia, prăpăditul, ce lovitură buimăcitoare avea să primească. Calm și precis, ca și cum ar fi fost vorba despre o dispoziție obișnuită de ordin casnic, Nikolai Vsevolodovici îi comunică: zilele acestea, poate chiar mâine sau poimâine, el intenționa să facă actul său de căsătorie cunoscut în mod public, „atât poliției, cât și societății”, încât va dispărea de la sine problema demnității familiei, va lua sfârșit totodată și chestiunea subsidiilor. Căpitanul rămase cu ochii holbați; părea că nici nu înțelege; fu nevoie să i se mai explice.

— Dar ea este... pe jumătate nebună? ...

— Voi avea grijă de cele necesare.

— Dar... ce va spune mama dumneavoastră?
— Ce-o să vrea.
— Va trebui totuși să vă introduceți soția în casa dumneavoastră?
— Poate că da. De altfel, nu este deloc treaba dumitale și toate acestea nu te privesc câtuși de puțin.
— Cum asta, nu mă privesc, strigă căpitanul, dar cu mine cum rămâne?
— Dumneata, bineînțeles, nu vei avea ce căuta în casa mea.
— Dar nu-i sunt rudă?
— De asemenea rude lumea se ferește. Și atunci ce rost ar avea să-ți mai dau bani, judecă și dumneata?
— Nikolai Vsevolodovici, Nikolai Vsevolodovici, așa ceva este imposibil; poate că te mai gândești, n-o să vrei doar să-ți faci seama... ce-o să-și închipuie, ce-o să spună lumea?
— Puțin îmi pasă de lumea dumitale. M-am căsătorit atunci cu sora dumitale, fiindcă așa mi-a venit după o petrecere cu chef mare, pariind pe sticle de vin, iar acum voi face în mod public cunoscut acest lucru... de vreme ce mă amuză! Spusese toate acestea pe un ton atât de enervat, încât Lebeadkin începu să-i dea crezare, îngrozit.
— Dar eu, eu ce mă fac? ... Principalul în toată treaba asta: cu mine ce se întâmplă? Glumiți poate, Nikolai Vsevolodovici?
— Nu glumesc deloc.
— Voia dumneavoastră, Nikolai Vsevolodovici, dar eu nu vă cred... atunci fac reclamație.
— Ești teribil de prost, căpitane.
— Mă rog, să fie și așa, dar ce altceva îmi rămâne de făcut? se zăpăci total căpitanul. Altădată, pentru slujirea ei acolo prin unghere căpătam cel puțin locuință, dar acum ce mă fac dacă vă deziceți complet de mine?
— N-ai spus chiar dumneata adineauri că vrei să pleci la Petersburg și să-ți schimbi ocupațiile? Apropo, e adevărat ce am auzit, că ai de gând să pleci acolo cu o delațiune, în speranța să capeți iertarea, denunțându-i pe ceilalți?
Căpitanul rămase cu gura căscată și cu ochii holbați, fără a răspunde.
— Ascultă, căpitane, zise foarte serios Stavroghin, aplecându-se deasupra mesei. Până atunci el vorbise oarecum în doi peri, încât Lebeadkin, din experiența lui în rolul de măscărici, până în ultima clipă nu avea totuși certitudinea dacă stăpânul său se supără cu adevărat sau dacă glumește, exprimând intenția absurdă de a-și anunța căsătoria. Acum însă aerul extrem de grav al lui Nikolai Vsevolodovici era atât de convingător, încât căpitanul simți că-l trec fiori reci pe spate. Ascultă, și să-mi spui drept, Lebeadkin: ai făcut vreun denunț până acum sau încă nu? Ai apucat să faci ceva în acest sens? N-ai trimis vreo scrisoare din prostie?
— Nu, n-am apucat nimic și... nici gând n-am avut, îl privea nemișcat căpitanul.

— Că nici gând n-ai avut e o minciună, tocmai pentru asta vrei să pleci la Petersburg. Dar dacă nu l-ai scris, nu cumva ai pălăvrăgit în fața cuiva de pe aici? Spune adevărul, parcă am auzit eu ceva.

— I-am spus lui Liputin, beat fiind. Liputin este un trădător. Mi-am deschis în fața lui inima, șopti bietul căpitan.

— Inima ca inima, dar omul nu trebuie să fie chiar atât de prost. Dacă ți-a trecut prin cap un asemenea gând, trebuia să-l păstrezi numai pentru dumneata; astăzi oamenii deștepți știu să tacă și nu pălăvrăgesc.

— Nikolai Vsevolodovici! începu să tremure căpitanul. Dumneavoastră doar n-ați participat la nimic, în ce vă privește pe dumneavoastră...

— N-ai fi cutezat, firește, să-ți denunți vaca de muls.

— Nikolai Vsevolodovici, gândiți-vă, gândiți-vă! ... Cuprins de disperare și cu lacrimi în ochi, căpitanul se apucă să-și povestească viața pe care o dusese în cei patru ani. Era povestea stupidă a unui neghiob, care se băgase într-o afacere a cărei însemnătate nici măcar n-o înțelesese până-n ultima clipă, din cauza beției și a chefurilor. Mărturisi că încă la Petersburg se „atașase mai întâi, pur și simplu din prietenie, ca un student adevărat, deși nu era student”, și neștiind despre ce este vorba, „cu totul nevinovat”, împrăștiat tot felul de foi pe scări, lăsa cu zecile în fața ușilor, soneriilor, le vâra în loc de ziare, le aducea la teatru, le băga în pălăriile oamenilor, le strecura și prin buzunare. Apoi începuse să capete de la ei și bani „pentru că ce mijloace aveam eu!”. În două gubernii împrăștiase prin județe „tot felul de păcătoșenii”. O, Nikolai Vsevolodovici, exclamă el, cel mai mult mă revoltă faptul că toate acestea erau contrare legilor civile și mai ales celor naționale! Scria în ele la un moment dat că să se pună mâna pe furci și să nu se uite că cine va ieși dimineața sărac poate că seara se va întoarce acasă bogat, gândiți-vă numai! Personal mă simțeam cutremurat, dar le împrăștiam. Sau deodată, cinci-șase rânduri adresate tam-nisam Rusiei întregi: „Închideți cât mai repede bisericile, distrugeți-l pe Dumnezeu, rupeți căsătoriile, desființați dreptul de moștenire, înarmați-vă cu cuțite”, și așa mai departe, și dracu' mai știe ce. Și uite cu o asemenea fițuică, de cinci rânduri numai, cât pe-aci era s-o pățesc, dar ofițerii regimentului mi-au tras o bătaie zdravă și, Dumnezeu să-i aibă în pază, mi-au dat drumul. Și anul trecut erau aproape să pună mâna pe mine când i-am transmis lui Korovaev niște bancnote de cincizeci de ruble falsificate în Franța: norocul meu că acest Korovaev, fiind beat, s-a înecat chiar atunci în heleșteu și n-am mai fost descoperit. Aici la Virghinski proclamam dreptul femeii la dragoste. În iunie, într-un județ, la fel, am împrăștiat asemenea fițuici. Aud că ne vor obliga iar... Mă pomenesc deodată cu Piotr Stepanovici, care mă anunță că trebuie să mă supun fără crâcnire; de mult mă amenință. Cum s-a purtat el atunci duminică față de mine! Nikolai Vsevolodovici, eu sunt un sclav, un vierme, nu un zeu, numai prin asta mă deosebesc de poetul Derjavin. Dar cunoașteți dumneavoastră resursele mele?

Nikolai Vsevolodovici îl ascultase cu mult interes până la sfârșit.

— Multe lucruri din cele ce mi-ai spus nu le-am știut, zise el, bineînțeles, se puteau întâmpla atâtea cu un om ca dumneata... Ascultă, zise el după un pic de reflecție, dacă vrei, spune acolo cui știi că Liputin a mințit și că n-ai vrut decât să mă sperii pe mine cu acest denunț, crezând că și eu sunt compromis și în felul acesta să storci cât mai mulți bani de la mine. Înțelegi?

— Nikolai Vsevolodovici, scumpul meu, să fie chiar adevărat că mă amenință o asemenea primejdie? Așteptam cu nerăbdare prilejul să vă întreb. Nikolai Vsevolodovici schiță un surâs.

— La Petersburg, bineînțeles, nu te vor lăsa să pleci chiar dacă ți-aș da bani de drum... dar e timpul să mergem la Maria Timofeevna. Și el se ridică de pe scaun.

— Nikolai Vsevolodovici, dar cum va fi cu Maria Timofeevna?

— Așa cum am spus.

— Este totuși adevărat?

— Tot nu-ți vine să crezi?

— Nu-mi vine să cred că mă veți lepăda ca pe o pereche de cizme uzate.

— Mai văd eu, răsă Nikolai Vsevolodovici, acum lasă-mă.

— Doriți să rămân puțin afară în pridvor... ca nu cumva să trag întâmplător cu urechea... odăițele sunt cam micuțe.

— Bună idee; rămâi în pridvor. Ia și umbrela.

— Umbrela dumneavoastră... merit eu așa ceva? exageră căpitanul.

— O umbrelă merită oricine.

— Pe loc știți să determinați minimum-ul drepturilor omului...

Dar toate acestea le bâigui absolut mașinal; era prea copleșit de cele aflate și părea complet derutat. Și totuși, aproape imediat ce ieși în cerdac și desfăcu umbrela, în capul lui trăsniț de coțcar își făcu loc din nou același gând consolator cum că nu i s-a spus adevărul, că este dus de nas și că, dacă e așa, el n-are de ce să se teamă, ci, dimpotrivă, alții se tem de el.

„Dacă ei mint și umblă cu șiretlicuri, care să fie pricina?” își frământa el creierul. Anunțarea căsătoriei i se părea o absurditate: „E adevărat, de la un asemenea făcător de minuni te poți aștepta la orice; nu trăiește decât pentru a face rău oamenilor. Dar dacă el se teme, după afrontul înghițit duminică, și se teme cum nu s-a mai temut niciodată până acum? Iată-l deci fuga-fuguța să mă asigure că va declara singur, de teamă să n-o fac eu. Ia seama, Lebeadkin, să nu dai greș! Și ce rost are să vii noaptea, pe furiș, când vrei chiar a doua zi să anunți ceva în mod public? Iar dacă se teme, înseamnă că se teme chiar în acest moment, că teama l-a cuprins acum, și anume în aceste câteva zile... Ia seama, Lebeadkin, fii cu ochii în patru! ... Mă sperie cu Piotr Stepanovici. Într-adevăr, e îngrozitor! Când mă gândesc la asta, mă trec fiorii! Cine m-a pus să trăncănesc cu Liputin! Cine știe ce pun la cale ticăloșii ăștia, niciodată n-am putut să-i înțeleg. Iar se agită ca acum cinci ani. Într-adevăr, cui puteam să-i adresez denunțul? „Nu cumva i-ai scris cuiva din prostie?” Hm, înseamnă că se poate scrie din prostie? Să fie un sfat, o sugestie? „Pentru asta pleci la Petersburg.” Escrocul, eu numai am visat, iar el mi-a ghicit visul! Parcă m-a

îndemnat chiar el să plec. Nu pot fi aici decât două chestii, ori una, ori alta: ori el însuși se teme, întrucât și-a cam făcut de cap, ori... nu se teme personal de nimic și umblă numai să mă îndemne ca eu să-i denunț pe ei toți! Îngrozitor! Ia seama, Lebeadkin, să nu dai greș!”.

Într-atât era de absorbit de gânduri încât uită să mai tragă cu urechea. De altfel, era și greu să facă acest lucru; ușa cu un singur canat era groasă și înăuntru se vorbea încet de tot; nu ajungeau la el decât sunete vagi. Căpitanul scui pă de necaz și se întoarse în pridvor, fluierând îngândurat.

III.

Odăița Mariei Timofeevna era de două ori mai mare decât aceea pe care o ocupa căpitanul și mobilată cu lucruri rudimentare asemănătoare; însă masa din fața canapelei era acoperită cu o față de masă elegantă, în mijlocul căreia ardea o lampă cu petrol; podeaua era acoperită cu un covor minunat; patul fusese despărțit de restul încăperii cu o draperie lungă, verde, iar lângă masă se afla și un fotoliu mare, comod, pe care însă Maria Timofeevna nu se așeza niciodată. Într-un colț, ca și în fosta-i locuință, atârna o icoană cu candela aprinsă; pe masă se găseau rânduie toate lucrurile necesare ei: un joc de cărți, oglinjoara, o cărticică de cântece, ba și un cozonăcel, și de asemenea două cărțuții cu poze colorate. Una – extrase din peripețiile unui călător foarte popular, adaptate pentru adolescenți; cealaltă – o culegere de povestiri moralizatoare, în bună parte din viața cavalerilor, bune ca daruri de pomul de Crăciun sau pentru pensioanele de fete. Mai era pe masă și un album cu tot felul de fotografii. Maria Timofeevna își așteptase desigur musafirul, după cum îl informase căpitanul; în momentul când Nikolai Vsevolodovici intră în camera ei, ea dormea sprijinită cu spatele de speteaza canapelei și cu capul lăsat pe o pernă brodată. Musafirul închise încet ușa după el și, fără a se urni din loc, contemplă femeia adormită.

Căpitanul exagerase spunând că se gătise astăzi în mod special. Era îmbrăcată în aceeași rochie de culoare închisă, ca și în duminica aceea la Varvara Petrovna. La fel își pieptănase și părul, strângându-l într-un coc mititel la ceafă; tot așa avea dezgolit și gâtul ei lung și slab. Șalul dăruit de Varvara Petrovna fusese împăturit cu grijă și pus la un capăt al canapelei. Cu aceeași lipsă de pricepere se și sulemenise. Nikolai Vsevolodovici rămase așa nemișcat doar un minut, deoarece ea se trezi deodată, simțind parcă privirea lui îndreptată asupra ei, deschise ochii și-și redresă corpul pe canapea. Dar și cu musafirul se-ntâmplase ceva ciudat probabil, deoarece continua să rămână lângă ușă tăcut și nemișcat, scrutându-i chipul cu o privire fixă și pătrunzătoare. Poate că privirea aceasta era prea dură, poate că exprima dezgust sau o plăcere sadică la vederea spaipei pe care i-o provocase – dacă totul nu era cumva o nălucire pe care ea o avusese în vis; fapt este însă că, după o așteptare de un minut aproape, pe fața biete fete se ivi o expresie de groază cumplită; chipul i se schimonosi și ea ridică mâinile, agitându-le într-un gest de apărare; brusc, izbucni în plâns, exact ca un copil speriat; încă o clipă

și ar fi țițat. Dar musafirul își reveni; dintr-odată chipul lui își schimbă expresia și cu zâmbetul cel mai binevoitor și mângâios el se apropie de masă.

— Iartă-mă, Maria Timofeevna, te-am trezit din somn intrând fără veste, zise el întinzându-i mâna.

Glasul lui când rosti aceste cuvinte duioase își produse efectul; expresia de groază dispăru de pe chipul ei, deși continua să-l privească cu oarecare teamă, silindu-se parcă să înțeleagă ceva. Îi întinse sfios mâna. În sfârșit, zâmbetul îi coloră buzele.

— Bună ziua, prințe, șopti ea privindu-l într-un fel cam ciudat de insistent.

— Ai avut probabil un vis urât? continuă el, zâmbindu-i tot mai amabil și mai cald.

— Dar dumneata de unde știi că am visat despre aceasta? ...

Și deodată se cutremură iar și se trase înapoi, ridicându-și mâinile în față, cu același gest parcă de apărare, gata să izbucnească din nou în plâns.

— Liniștește-te, de ce ți-e frică, nu m-ai recunoscut? o îndemnă Nikolai Vsevolodovici.

Dar de data aceasta cu greu reuși s-o liniștească; ea se uita la el în tăcere, cu aceeași privire nedumerită și chinuită de un gând apăsător care întârzia în capul ei sărman, străduindu-se vizibil să înțeleagă ceva nedeslușit. Ba își pleca privirea, ba îl învăluia într-o căutătură rapidă și iscoditoare. În sfârșit, departe de a se fi liniștit cât de cât, păru mai degrabă că izbutește să ia o hotărâre.

— Șezi, te rog, lângă mine, ca să te pot vedea mai de aproape, zise ea destul de ferm, stăpânită evident de un gând nou. Acum să n-ai nici o grijă, n-am să te mai privesc, ci am să mă uit în jos. Să nu te mai uiți nici dumneata la mine până când nu te voi ruga. Dar ia loc, adăugă ea aproape cu nerăbdare.

Se vedea că senzația cea nouă punea tot mai mult stăpânire pe ea. Nikolai Vsevolodovici se așeză așteptând; interveni o tăcere destul de lungă.

— Hm! mi se pare ciudat, murmură ea aproape cu dezgust. Am avut niște vise urâte, desigur; dar de ce a trebuit să te visez pe dumneata în felul acesta?

— Să lăsăm visele departe, spuse el nerăbdător, întorcându-se spre ea contrar interdicției, și se părea că expresia de adineauri licări iar în ochii lui. Observase de câteva ori că ea ar fi vrut să-l privească, dar rezista că tărie uitându-se în jos.

— Ascultă, prințe, ridică ea brusc glasul, ascultă, prințe...

— De ce-ți întorci privirea, de ce nu te uiți la mine și ce rost are această comedie? strigă el neputându-se stăpâni.

Maria Timofeevna păru că nici nu aude întrebarea.

— Ascultă, prințe, repetă ea pentru a treia oară cu glas ferm, cu o expresie de îngrijorare neplăcută pe față. În clipa în care mi-ai spus atunci în trăsură că vei anunța căsătoria noastră, m-am speriat groaznic că taina se va sfârși. Acum însă nici eu nu mai știu: m-am tot gândit și văd limpede că nu sunt potrivită deloc pentru așa ceva. Voi ști să mă îmbrac, și să primesc lume,

poate; ce mare lucru să inviți la o ceașcă de ceai, mai ales când ai și servitori? Și totuși, cum li se va părea străinilor? În dimineața aceea de duminică am reușit să văd multe în casa voastră. Domnișoara aceea drăguță se uita mereu la mine, mai ales când ai intrat dumneata. Dumneata ai intrat atunci, nu-i așa? Mama ei e pur și simplu o bătrânică de societate foarte caraghioasă. Lebeadkin al meu s-a distins și el; ca să nu mai râd mereu, mă uitam în tavan, e foarte frumos pictat plafonul. Mamei lui i-ar șede mai bine să fie stareță de mănăstire; mi-e frică de ea, cu toate că mi-a dăruit un șal negru. Îmi închipui că toți m-au văzut și m-au judecat atunci printr-o latură cu totul surprinzătoare; nu mă supăr, dar ședeam atunci și mă gândeam: ce fel de rudă le-aș fi eu? Bineînțeles, de la o contesă nu se cer decât calități sufletești, pentru că în ce privește treburile gospodărești are destui lachei, și oarecare cochetărie modernă, ca să știe să primească vizitatori și călători străini. Și cu toate astea, atunci, duminică, se uitau la mine exasperați. Numai Dașa este un înger. Mi-e teamă ca nu cumva ei să-l amărăscă cu cine știe ce remarcă imprudentă despre mine.

— Să nu-ți fie frică și să n-ai nici o grijă, își schimonosi gura Nikolai Vsevolodovici.

— De altfel, nu mă deranjează cu nimic toate astea, chiar dacă îi va fi puțin rușine cu mine, deoarece întotdeauna aici va exista mai multă milă decât rușine, judecând după om, bineînțeles. El doar știe că mai curând ar trebui mie să-mi fie milă de ei, decât lor de mine.

— Mi se pare că te-au rănit adânc, Maria Timofeevna?

— Pe mine? Deloc, surâse cu candoare. Chiar deloc, deloc. M-am uitat eu la toți, atunci: cu toții erau supărați și v-ați certat între voi; ca să vezi, se adună laolaltă, dar nu știi nici măcar să petreacă din tot sufletul. Atâta bogăție și ce puțină veselie – mi-e scârbă. De altfel, nu-mi pare rău acum de nimeni, afară de mine însămi.

— Am auzit că ai dus-o foarte rău cu fratele tău în lipsa mea?

— Cine ți-a spus? Prostii; acum e mult mai rău; acum am vise urâte, iar visele au devenit urâte pentru că ai sosit dumneata. Și de ce ai apărut, mă rog, de ce?

— Nu vrei să te întorci la mănăstire?

— Poftim! Presimțeam eu că mi se va propune iar să intru la mănăstire! Ce mare minune e și mănăstirea voastră! Și pentru ce să mă duc acolo, cu ce voi intra acum acolo? Acum sunt doar singură de tot! E prea târziu să încep o a treia viață.

— Văd că ești tare supărată; nu cumva ți-e teamă că nu te mai iubesc?

— În privința dumitale nu-mi fac nici o grijă. Mi-e teamă de mine, să nu încetez de tot a iubi pe cineva.

Și surâse disprețuitor.

— Probabil că sunt vinovată față de el în ceva foarte important, adăugă ea ca pentru sine, numai că nu știu care anume este vina mea și aici e toată nenorocirea mea în veci. Mereu, mereu, în toți acești cinci ani mă apasă

gândul, zi și noapte, că am o vină față de el. Mă rog, mă închin și mă gândesc mereu la această vină mare pe care o am față de el. Și uite că totul s-a adeverit.

— Ce s-a adeverit?

— Mi-e teamă numai dacă nu-mi poartă și el vreun gând, continuă ea fără să-i răspundă la întrebare, poate și fără să-l fi auzit. Și totuși nu cred ca el să se fi împrietenit cu oamenii aceștia de nimic. Contesa ar fi bucuroasă să mă sfâșie, deși m-a luat în cupeul ei. Toți complotază – și el oare? Să mă fi trădat și el? (Bărbia și buzele ei începură să tremure.) Ascultă: ai citit despre Grișka Otrepiev, cel care a fost afurisit de șapte soboare?

Nikolai Vsevolodovici rămase mut.

— Ei bine, acum îmi întorc fața spre dumneata ca să te privesc, se hotărî ea deodată, întoarce-te și dumneata spre mine și privește-mă drept în ochi. Vreau să mă conving pentru ultima dată.

— Te privesc de mult.

— Hm, făcu Maria Timofeevna privindu-l cu multă atenție. Te-ai cam îngrășat...

Ar fi vrut să mai spună ceva, însă brusc, pentru a treia oară, spaima de adineauri îi schimonosi fața și ea se trase înapoi iarăși, ridicându-și mâinile înaintea ochilor.

— Dar ce e cu dumneata? strigă Nikolai Vsevolodovici aproape furios.

Însă spaima nu dură decât o singură clipă; chipul ei se crispa într-un zâmbet ciudat, bănuitor, neplăcut.

— Te rog, prințe, ridică-te și intră, zise ea deodată cu glas ferm și stăruitor.

— Cum adică intră? Unde să intru?

— De cinci ani nu-mi închipui decât cum va intra el. Scoală-te, treci dincolo de ușă, în cealaltă cameră. Eu voi rămâne așa, ca și cum n-aș aștepta nimic, voi lua în mână cartea și deodată dumneata vei intra după cinci ani de călătorie. Vreau să văd cum va fi.

Nikolai Vsevolodovici scrâșni reținut din dinți și murmură ceva nedeslușit.

— Ajunge, zise el, izbind cu palma în masă, te rog, Maria Timofeevna, să mă asculți. Fă bine și concentrează-ți pe cât poți toată atenția. Că doar nu ești nebună de tot! lăsa el să-i scape de nerăbdare. Măine anunț în public căsătoria noastră. Nu vei locui niciodată într-un palat, renunță la acest gând. Dacă vrei, vei sta cu mine toată viața, dar numai foarte departe de aici. În munții din Elveția, există acolo un loc... Nu te neliniști, nu te voi părăsi niciodată și nici într-o casă de nebuni nu te voi interna. Voi avea bani destui ca să nu trebuiască să cerșesc. Vei avea o slujnică; n-o să fii nevoită să lucrezi nimic. Tot ce-o să dorești, din cele posibile, vei avea. O să te închini și o să te rogi, o să te duci unde o să vrei și o să faci ce vrei. Nu mă voi atinge de dumneata. Nici eu nu voi pleca nicăieri de acolo toată viața; dacă vei fi dispusă, îmi vei povesti în fiecare seară, ca atunci la Petersburg prin ungherele acelea, poveștile dumitale. Îți voi citi cărți, dacă vei dori. Dar vom sta o viață întreagă în același loc, iar

locul e cam posomorât. Vrei? Decide-te! Nu vei regreta? Nu mă vei chinui cu lacrimile, cu blestemele dumitale?

Ea ascultă cu mult interes și rămase apoi într-o lungă tăcere, reflectând.

— Ce-mi spui dumneata mi se pare cu totul nefiresc, rosti ea în sfârșit cu ironie și dezgust. Te pomenești că va trebui să trăiesc astfel patruzeci de ani în munții aceia.

Și izbucni în râs.

— E posibil să trăim și patruzeci de ani, se încruntă Nikolai Vsevolodovici.

— Hm. Nu plec în ruptul capului.

— Nici cu mine?

— Dar cine ești, mă rog, ca să plec cu dumneata? Patruzeci de ani neconținut să stau cu el pe un vârf de munte – ți-ai găsit. Mă și mir ce oameni răbdători au apărut astăzi! Nu, nu-mi pot închipui ca șoimul să se facă bufniță. Nu seamănă deloc cu prințul meu! Își săltă ea capul mândru și solemn.

Un gând neașteptat îl luminează pe Stavroghin.

— De ce mă numești prinț și... cine crezi că sunt eu? întrebă el brusc.

— Cum? Nu ești prinț?

— N-am fost niciodată.

— Și mi-o spui chiar așa, drept în față, mărturisind că nu ești prinț?

— Îți spun că n-am fost niciodată.

— Doamne! plesni ea din palme. La orice m-aș fi așteptat din partea vrăjmașilor lui, dar la o asemenea obrăznicie, niciodată! Trăiește? strigă ea aproape turbată, înaintând spre Nikolai Vsevolodovici. Mărturisește, l-ai ucis sau ce-ai făcut?

— Drept cine mă iei? sări el din loc cu față descompusă.

Dar ea nu putea fi speriată, triumfa:

— Cine poate să te știe cine ești și de unde ai apărut?! O, inima mea, inima mea a presimțit în toți anii aceștia uneltirea! Iar eu stau și mă mir; ce bufniță oarbă îmi dă târcoale? Ei bine, pușorule, să știi că ești un actor prost, mai prost chiar decât Lebeadkin. Transmite-i contesei salutul meu preaplecător și spune-i să trimită unul mai priceput. Te-a tocmit dumneaei, răspunde? Ești în serviciul ei la bucătărie? Văd toată înșelăciunea voastră ca într-o oglindă; v-am ghicit eu pe voi toți, toți, până la unul!

El o prinse cu putere de mână, mai sus de cot; ea îi râdea drept în față cu hohote:

— Semeni tu, semeni foarte mult, poate că îi ești și rudă, ce oameni vicleni! Numai că al meu e un șoim și e prinț, iar tu ești o bufniță și un negustoraș! Al meu, de vrea, i se închină lui Dumnezeu, de nu vrea, nu i se închină, iar pe tine Șatușka (dragul de el, scump și bun!) te-a pălmuit, mi-a povestit Lebeadkin al meu. Și de ce te-ai speriat atunci, când ai intrat? Cine te-a speriat așa? Când ți-am văzut fața ticăloasă, când am căzut și tu m-ai ridicat, parcă un vierme mi s-a strecurat în inimă: nu este el, mi-am zis, nu este el! Nu s-ar fi rușinat șoimul meu niciodată de mine în fața unei domnișoare din lumea

mare! O, Doamne! Dar eu eram fericită în toți acești cinci ani chiar și cu gândul numai că șoimul meu trăiește, undeva dincolo de munți, și zboară și se bucură de soare... Spune, impostorule, mulți bani ai plătit? Cu cât te-ai învoit? Eu nu ți-aș fi dat nici o para chioară. Ha, ha, ha! Ha, ha, ha! ...

— Ce idioată! scrâșni din dinți Nikolai Vsevolodovici, continuând s-o țină de braț.

— Afară, impostorule! ... strigă ea poruncitor. Eu sunt soția prințului meu, nu mi-e teamă de cuțitul tău!

— Cuțitul!

— Da, cuțitul! Ții ascuns în buzunar un cuțit. Ai crezut că dorm, dar eu am văzut; când ai intrat adineauri, ai scos cuțitul!

— Ce spui, nenorocito, ce visuri ți se năzar! zbieră el respingând-o cu toată puterea, încât se izbi dureros cu umerii și cu capul de canapea. El o luă la fugă; dar ea sări imediat pe urmele lui schiopătând și pripindu-se în mers săltat să-l ajungă și chiar de-acum în pridvor, ținută din răspuțeri de Lebeadkin, speriat la culme, reuși să-i mai strige, cu țipete și hohote, în întunericul nopții:

— Grișka Ot-rep-iev a-na-te-mă!

IV

„Cuțit, cuțit!”, repeta el furios la culme, mergând cu pași mari prin noroi și băltoace, fără a mai alege drumul. E drept că uneori se simțea în stare să izbucnească în hohote tari, turbate; dar nu se știe de ce se stăpânea, reținându-și râsul. Își veni în fire abia pe pod, exact în locul unde se întâlnește la ducere pe Fedka; același Fedka îl aștepta acolo și, cum îl văzu, își scoase șapca rânjind vesel și începu să-i povestească ceva, cu multă vioiciune. Nikolai Vsevolodovici, de data aceasta, își continuă drumul fără să se mai oprească, ba un timp chiar și fără să-l mai asculte pe vagabond, care i se alăturase. Deodată îl uimi gândul că uitase complet de prezența acestuia și uitase tocmai în momentul când își repeta în gând neîncetat, în fiecare minut, cuvântul „cuțit, cuțit”. Îl prinse pe vagabond de guler și, cu toată furia acumulată în el, îl izbi cu putere de pod. O clipă acesta se gândi să-l înfrunte, dar dându-și seama imediat că în fața acestui adversar, care îl și atacase atât de neașteptat, nu însemna decât un fir de pai, se potoli fără să mai opună vreo rezistență. Stând în genunchi, apăsător spre pământ, cu coatele întoarse la spate, vicleanul vagabond aștepta calm sfârșitul, fără să se gândească, se pare, la vreo adevărată primejdie.

Nu greșise; Nikolai Vsevolodovici, care își scosese între timp cu mâna stângă fularul călduros ca să-i lege mâinile, dintr-odată, nu se știe de ce, renunță și-l respinse. Acesta sări într-o clipă în picioare, se întoarse și un cuțit lat de cizmărie, scos fulgerător, numai el știa de unde, sclipi în mâna lui.

— Leapădă cuțitul, ascunde-l, ascunde-l imediat! porunci cu un gest nerăbdător Nikolai Vsevolodovici și în aceeași clipă cuțitul dispăru tot atât de fulgerător cum apăruse.

Nikolai Vsevolodovici, la fel de tăcut și fără a mai privi înapoi, își continuă drumul; dar încăpățânatul vagabond nu se lăsă și-l urmă cu îndărătnicie, e adevărat, fără pălăvrăgeală acum și chiar având grijă să mențină respectuos distanța de un pas în spatele lui. Străbătura în felul acesta podul și pășiră pe mal, de data aceasta luând-o la stânga într-o altă străduță lungă și pustie pe care se putea ajunge mai repede în centrul orașului decât pe strada Bogoiavlenskaia.

— Este adevărat ce se spune, că ai jefuit zilele trecute undeva prin județ o biserică? întrebă deodată Nikolai Vsevolodovici.

— De fapt intrasem să mă închin, răspunse vagabondul grav și prevenitor, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat; ba se putea spune că nu numai cu aer grav, ci cu oarecare demnitate. Aerul de familiaritate „amicală” de adineauri dispăruse complet. Acum vorbea un om serios și priceput în treburi, care e cu adevărat jignit pe nedrept, dar care știe să și uite jignirile.

— Și dacă am văzut încotro m-au purtat pașii pe căile Domnului, continuă el, har cerurilor, mi-am zis în gând! Pentru sărăcia mea se-ntâmplă toate, știut fiind că prin soarta și după șartul nostru nu e chip de trăit fără ajutoare. Ei bine, vă rog să mă credeți, domnule, martor mi-e Dumnezeu, toate mi-au mers în pagubă, m-a pedepsit se vede Cel-de-Sus pentru păcatele mele: pentru cădelnița și pentru patrafirul diaconului n-am căpătat decât douăsprezece ruble. Podoaba de argint de la icoana Sfântului Nicolae s-a dus pe degeaba, cică era dintr-un amestec de aramă și zinc, nici pomeneală de aur.

— L-ai înjunghiat pe paznic?

— De fapt, împreună cu el am adunat lucrurile, împreună cu paznicul; după aceea însă spre ziuă, pe malul râului, s-a iscat între noi o ciorovăială, cine să ducă sacul. M-a împins păcatul și l-am ușurat de povară.

— Jefuiește mai departe, înjunghie.

— Tot așa mi-a spus și Piotr Stepanovici, dar exact așa, cuvânt cu cuvânt, ca și dumneata mă sfătuiește, pentru că e tare zgârcit și fără înțelegere când e vorba să dea un ajutor omului. Afară de faptul că nu crede nici cât negru sub unghie în Creatorul din cer, care ne-a făcut oameni din țărână, și spune că totul a fost făcut numai de natură, până la ultima lighioană, dumnealui nu înțelege nici atât că, după cum ne-a fost hărăzit nouă, n-am putea viețui nicicum fără un ajutor mărinimos, dar cu nici un chip n-am putea. Cum începi să-i spui însă toate astea, se uită ca berbecul în apă, de rămâi cu gura căscată. Uite, mă credeți sau nu, dar se întâmpla ca la căpitanul Lebeadkin, la care ați fost acuma, pe când locuia încă înainte de venirea dumneavoastră în casa lui Filippov, ușa să rămână uneori deschisă toată noaptea; el zăcea beat mort, iar din buzunare îi curgeau banii pe jos. Cu ochii mei am avut prilejul să văd acest lucru, pentru că după datul nostru nu se poate să trăim fără niscai ajutor...

— Cum adică, cu ochii tăi? Ai intrat la el noaptea?

— Poate că am și intrat, dar lucrul acesta nu-l știe nimeni.

— Și de ce nu l-ai înjunghiat?

— Socotindu-mă bine, am zis să mă stăpânesc. Pentru că, de vreme ce mi-a fost dat să aflu o dată cu toată siguranța cum că cel puțin vreo sută cincizeci de rublișoare aş putea oricând să-i scot din buzunar, ce rost avea să fac așa ceva, când mai așteptând puțin putea să-mi cadă și o mie cinci sute? Pentru că Lebeadkin (cu urechile mele am auzit) totdeauna punea mare nădejde pe dumneavoastră când era beat și nu exista tractir sau cârciumioară cât de prăpădită unde să nu fi vorbit despre asta la beție, întocmai așa, precum v-am spus. Încât auzind despre acest lucru din mai multe grupuri, mi-am pus și eu toată nădejdea în Excelența voastră. Vă spun, domnule, ca unui tată sau unui frate, întrucât Piotr Stepanovici nu va afla asta de la mine niciodată, și nimeni altul. Ce ziceți, Excelența voastră, vă îndurați sau nu față de mine cu vreo trei rublișoare? Lămuți-mă o dată pentru totdeauna, Excelență, ca să cunosc adică adevărul-adevărat, pentru că alde noi fără asemenea ajutoare nu putem trăi.

Nikolai Vsevolodovici izbucni în hohote de râs și, scoțând din buzunar portofelul în care avea vreo cincizeci de bancnote mărunte, îi aruncă din pachețul o bancnotă, apoi alta, apoi a treia și a patra. Fedka le prindea din zbor, se avânta după ele, unele din ele cădeau în noroi. Prinzându-le, Fedka striga scurt: „Așa, așa!”. În cele din urmă, Nikolai Vsevolodovici trânti în el tot pachetul și, continuând să râdă în hohote, porni repede înainte, de data asta singur. Vagabondul rămase în genunchi, târându-se prin noroi în căutarea bancnotelor împrăștiate de vânt și rătăcite prin băltoace; timp de o oră se mai putea auzi după aceea prin întunericul nopții și exclamația lui grohăită: „Așa, așa!”.

Capitolul al treilea.

Duelul.

I

A doua zi, pe la orele două după-amiază, avu loc duelul. Neastâmpărata pornire a lui Artemi Pavlovici Gaganov, care ținea cu orice preț să se bată, precipită deznodământul acestei afaceri de onoare. Nu înțelegea deloc comportarea adversarului său și era înfuriat la culme. O lună întreagă îl ținuse nepedepsit sub focul unor jigniri insuportabile și totuși nu izbutise să-l scoată din sărite. Îi era necesar ca faptul decisiv să vină din partea lui Nikolai Vsevolodovici, deoarece el personal n-avea nici un pretext plauzibil pentru a formula o provocare la duel. Se jena să-și mărturisească motivul ascuns al urii sale bolnăvicioase față de Stavroghin pentru jignirea pe care acesta o adusese cu patru ani în urmă familiei sale. Invocarea unui asemenea pretext, mai ales în urma scuzelor prea umile prezentate în două rânduri de Nikolai Vsevolodovici, i se părea nejustificată. Își vârâse în cap că acesta este de fapt un laș de cea mai joasă speță; nu putea pricepe cum un om de condiția lui a fost în stare să rabde palma primită de la Șatov. Astfel se hotărî, în sfârșit, să trimită acea scrisoare nemaipomenit de grosolană, care îl determină în cele din urmă pe Nikolai Vsevolodovici să propună o întâlnire la bariera de onoare pe teren. Expediind în ajun această scrisoare și așteptând cu nerăbdare febrilă

provocarea, Gaganov își cumpănea chinuit sortii de izbândă, într-o frământare continuă între speranță și disperare; pentru orice eventualitate avusese grijă totuși, de cu seară încă, să se asigure cu un martor, rugându-l în acest scop pe Mavriki Nikolaevici Drozdov, care-i era prieten, fost coleg de școală și omul pe care îl respecta cel mai mult. În felul acesta, Kirillov, care se prezentă a doua zi la ora nouă dimineața să-și îndeplinească misiunea, găsi terenul complet pregătit. Toate scuzele și concesiile de necrezut ale lui Nikolai Vsevolodovici fură respinse dintru început cu vehemență. Mavriki Nikolaevici, care de-abia în ajun fusese informat asupra desfășurării conflictului, la auzul acestor propuneri nemaipomenite, căscă gura de uimire și fu gata să intervină pentru o împăcare, dar observând că Artemi Pavlovici, care-i ghicise intenția, începu să tremure de furie pe scaunul său, tăcu și nu mai stăruî. Dacă n-ar fi apucat prietenul său să-și dea cuvântul, ar fi plecat imediat; rămase numai pentru că mai nutrea speranța să mai poată fi de folos cu ceva chiar în cursul duelului. Kirillov transmise provocarea; toate condițiile întâlnirii formulate de Stavroghin fură acceptate pe loc integral, fără nici o obiecție. O singură modificare se făcu, de altfel foarte dură, și anume: dacă în urma primului schimb de focuri la barieră nu va rezulta nimic decisiv, să aibă loc un al doilea schimb de focuri; dacă nici a doua oară nu va rezulta nimic, să urmeze un al treilea. Kirillov se încruntă, stăruî să se renunțe la cel de-al treilea, dar, nereușindu-i încercarea, consimți, însă cu precizarea că „de trei ori se mai poate, dar nici într-un caz și a patra oară”. Mai concesivă de data aceasta, partea adversă se declară de acord în privința ultimei precizări. Astfel, la ora două după-amiază, întâlnirea avu loc la Brâkovo, adică într-o pădure situată între Skvoreșniki și fabrica Șpigulin. Ploaia din ajun încetase, dar aerul era umed, pământul jilav, sufla vântul. Nori grei, tulburi și zdrențuiți goneau pe cerul rece; copacii șuierau des și prelung din vârfurile lor agitate, scrâșnind amar pe la încheieturi. Era o dimineață grozav de mohorâtă.

Gaganov și Mavriki Nikolaevici sosiră la locul fixat într-un docar elegant tras de o pereche de cai voinici pe care îi mâna Artemi Pavlovici; în spatele docarului aveau un valet. Aproape în același minut apărură Nikolai Vsevolodovici și Kirillov, dar nu în trăsură, ci călare, urmați de asemenea de un valet tot pe cal. Kirillov, deși nu călărise niciodată, se ținea în șa drept și curajos, purtând în mâna dreaptă o cutie grea cu pistoale, pe care nu voise s-o încredințeze valetului, iar cu mâna stângă, din nepricepere, trăgea și încorda neîndemânatic dârlogii, din care cauză calul smucea mereu din cap, manifestând dorința de a se cabra, ceea ce totuși nu-l speria deloc pe călăreț. Bănuitor și extrem de susceptibil cum era din fire, Gaganov socoti prezentarea aceasta călare a adversarului său drept o nouă jignire, în sensul că dușmanii săi prea erau siguri de succes, de vreme ce nici nu se gândiseră la posibilitatea că vor avea nevoie de trăsură în cazul când Stavroghin ar fi rănit. Coborî din docarul său, galben de furie, și simți cum îi tremură mâinile, fapt pe care i-l comunică îndată lui Mavriki Nikolaevici. La salutul lui Nikolai Vsevolodovici nu binevoi să răspundă, întorcându-și capul. Martorii procedară la alegerea

armelor: sortii indicară pistoalele lui Kirillov; măsurară și marcară distanța dintre bariere, postară adversarii pe locurile lor, expediară trăsura și caii cu servitorii la o depărtare de vreo trei sute de pași, încărcară pistoalele și le înmănară adversarilor.

E regretabil că nevoia de a grăbi istorisirea nu ne îngăduie o descriere mai amănunțită; se cer totuși menționate câteva observații. Mavriki Nikolaevici părea trist și îngrijorat. În schimb Kirillov era absolut calm și imperturbabil; își îndeplinea conștiincios, până la cele mai mici detalii, funcția asumată, fără a se agita și fără a vădi vreun interes sau pic de curiozitate pentru sfârșitul fatal iminent al acestei afaceri. Nikolai Vsevolodovici arăta mai palid ca de obicei; era îmbrăcat destul de ușor, în pardesiu și cu pălărie albă de fetru. Părea foarte obosit, din când în când își încrunta sprâncenele și evident nu găsea necesar câtuși de puțin să-și ascundă proasta dispoziție. Figura cea mai de remarcă însă în acel moment era Artemi Pavlovici, și de aceea se cuvine neapărat să-i acord câteva cuvinte aparte.

II.

N-am avut prilejul până acum să-i descriu înfățișarea. Un om voinic, blond, bine hrănit, cum se spune în popor, aproape gras, cu părul rar de culoarea spicului, în vârstă cam de treizeci și trei de ani și cu trăsăturile feței aproape frumoase. Chipeș colonel, își dăduse pe neașteptate demisia din armată, deși, dacă ar fi rămas în activitate și ar fi parvenit să ajungă la gradul de general, ar fi făcut o figură și mai impozantă și ar fi devenit probabil un brav general combatant. Nu este lipsită de interes pentru caracterizarea personajului nici împrejurarea că ceea ce îl determinase de fapt să demisioneze era tocmai gândul chinuitor și obsedant la dezonoarea ce apăsa asupra familiei sale în urma ofensei aduse de Nikolai Vsevolodovici tatălui său la club, cu patru ani în urmă. Considera lipsită de onestitate rămânerea lui mai departe în cadrele active ale armatei și era convins, în forul său intim, că prin aceasta își compromitea regimentul și camarazii, deși nimeni dintre ei nu știa nimic despre incident. E adevărat că mai manifestase o dată intenția de a demisiona, cu mult mai înainte de această ofensă și pentru un motiv cu totul diferit, dar tot ezitase s-o facă. Oricât de ciudat s-ar părea, acest motiv inițial sau mai bine zis acest îndemn lăuntric de a demisiona avea drept cauză manifestul din 19 februarie pentru abolirea iobăgiei. Latifundiar de frunte printre moșierii cei mai bogați din gubernia noastră, Gaganov, care nici nu suferise cine știe ce pierdere mare de pe urma acestei reforme, ba era el însuși capabil să-și dea seama de caracterul umanitar al manifestului și chiar să înțeleagă într-o anumită măsură avantajele economice ale acestei reforme, se simțise totuși jignit personal. Era ceva cu totul inconștient, asemănător unui sentiment tulbure, dar cu atât mai puternic cu cât scăpa oricărei perceperii raționale. De altfel, până la moartea tatălui său nu putuse întreprinde nici un pas decisiv; dar la Petersburg ajunsese cunoscut, prin concepțiile sale „nobile”, printre un mare număr de personalități marcante cu care întreținea relații strânse. Era tipul de om retras în sine, rezervat și necomunicativ. Și încă o trăsătură: aparținea acelei categorii

cam stranii de moșieri-nobili ce nu mai pot fi întâlniți în Rusia, care țin teribil la vechimea spiței și la puritatea originii lor, acordând o importanță excesivă și un interes serios acestor chestiuni. În același timp detesta istoria rusă și, în general, toate obiceiurile rusești, considerându-le în bună parte o adevărată porcărie. Încă din anii de fragedă tinerețe, pe băncile școlii militare create anume pentru fiii familiilor bogate și de neam, în care avusese onoarea să-și înceapă și să-și termine instrucția, manifestase oarecare înclinații poetice: îi plăceau castelele, viața medievală, toate aspectele ei de operetă, atmosfera de cavalerism; doar că nu plângea de rușine la gândul că un boier rus din timpul statului moscovit putea fi supus de țar la o pedeapsă corporală, și orice comparație în acest sens cu persoana lui îl făcea să roșească. Omul acesta dificil, cu firea aparent rigidă și pedantă, care-și cunoștea la perfecție serviciul și-și executa conștiincios îndatoririle, era în sufletul lui de fapt un visător. Se spunea că era capabil să țină cuvântări în fața unei adunări, dovedind un adevărat talent oratoric; și totuși, până la vârsta de treizeci și trei de ani câți avea, preferase să se încuie într-o muțenie desăvârșită. Chiar și în mediul acela înalt din Petersburg, pe care-l frecventase în ultimul timp, se purta cu multă trufie. Întâlnirea de la Petersburg cu Nikolai Vsevolodovici, abia reîntors din străinătate, fusese aproape să-l scoată din minți. În momentul de față, postat în fața barierei, se afla într-o stare de cumplită neliniște. Tot i se părea că ar putea interveni ceva care să împiedice duelul și cea mai mică zăbavă îl făcea să tremure de nerăbdare. O expresie dureroasă se întipări pe chipul său când Kirillov, în loc să dea semnalul pentru începerea duelului, se apucă deodată să vorbească, e adevărat, numai de formă, după cum se și grăbi să precizeze:

— Cu titlu de ultimă formalitate: în acest moment când pistoalele se află în mâinile dumneavoastră și urmează să se dea semnalul, propun pentru ultima oară împăcarea! E datoria mea de martor.

Ca un făcut, Mavriki Nikolaevici, care tăcuse până atunci, dar care încă de ieri încoace nu încetase să-și reproșeze amarnic moliciunea și o prea mare îngăduință, se agăță brusc de propunerea lui Kirillov și interveni:

— Mă asociez în totul cuvintelor domnului Kirillov... Ideea că în fața barierei nu se admite împăcarea este o prejudecată, bună pentru francezi... De altfel, eu nici nu înțeleg în ce constă aici ofensa; să-mi fie cu iertare, dar de mult voiam să vă spun acest lucru... De vreme ce au fost oferite toate scuzele care se puteau pretinde, nu-i așa?

Se înroșise până-n vârful urechilor. Rareori se întâmplase să vorbească atât de mult și cu atâta emoție.

— Reînnoiesc și acum oferta de a prezenta orice scuze s-ar pretinde, confirmă cu mare grabă Nikolai Vsevolodovici.

— Cum este posibil așa ceva? strigă furios Gaganov, adresându-i-se lui Mavriki Nikolaevici și izbind cu piciorul în pământ. Explicați-i omului acestuia, dacă îmi sunteți martor și nu dușman, Mavriki Nikolaevici (și împunse aerul cu pistolul spre Nikolai Vsevolodovici), că asemenea concesiuni nu pot constitui decât o agravare a ofensei! Dumnealui se consideră mai presus de orice posibilitate

de a se simți jignit de mine! ... Nu vede pentru dânsul nimic rușinos în faptul de a se fi retras din fața mea de la barieră! Drept cine mă socoate el, după toate acestea, chiar în prezența dumneavoastră... Și încă sunteți martorul meu! V-ați propus să mă enervați, ca să nu țintesc bine. El izbi iar cu piciorul în pământ; strigase toate acestea împroșcând stropi de salivă.

— Pertractările au luat sfârșit. Vă rog să fiți atenți la comanda mea! strigă din răputeri Kirillov. Unu! Doi! Trei!

La auzul cuvântului trei, adversarii se îndreptară unul împotriva altuia. Gaganov ridică imediat pistolul și la al cincilea sau al șaselea pas apăsă trăgaciul. Se opri pentru o clipă și, văzând că ratase, grăbi pasul și ajunse la barieră. Se apropie de semnul demarcării. Nikolai Vsevolodovici ridică pistolul, cam prea sus însă, și trase aproape fără să țintească. Își scoase apoi batista și o înfășură în jurul degetului său mic, de la mâna dreaptă. Abia atunci își dădură seama și ceilalți că Artemi Pavlovici nu greșise de tot și că glonțul său atinsese mâna adversarului la deget numai, dar fără să fi atins osul; cu alte cuvinte, provocându-i o zgârietură neînsemnată. Kirillov anunță imediat că dacă adversarii nu se declară satisfăcuți, duelul continuă.

— Declar, hârâi Gaganov (i se uscaseră gâtulejul), adresându-i-se din nou lui Mavriki Nikolaevici, că omul acesta (el împunse iar aerul cu pistolul înspre Stavroghin) a tras intenționat în aer... O nouă jignire! Vrea să facă acest duel imposibil!

— Am dreptul să trag cum vreau și mă privește exclusiv, cât timp o fac cu respectarea regulamentului, declară cu fermitate Nikolai Vsevolodovici.

— Ba nu, nu are dreptul! Explicați-i, explicați-i! strigă Gaganov.

— Mă asociez întru totul părerii lui Nikolai Vsevolodovici, anunță Kirillov.

— De ce mă cruță? urlă Gaganov fără să asculte. Detest cruțarea lui.

Scuip... Eu...

— Vă dau cuvântul meu de onoare că nu am intenționat să vă jignesc, zise cu nerăbdare Nikolai Vsevolodovici. Am tras în sus pentru că nu vreau să maiucid pe nimeni, nici pe dumneata, nici pe oricare altul, oricine ar fi, nu vă privește. E adevărat, nu mă consider ofensat și îmi pare rău că acest lucru vă supără. Dar nu îngădui nimănui să se amestece în ceea ce consider că este dreptul meu.

— Dacă se teme atâta de sânge, întrebați-l de ce m-a provocat? zbiră Gaganov, adresându-i-se mereu lui Mavriki Nikolaevici.

— Cum putea să nu vă provoace, interveni Kirillov, n-ați vrut să ascultați nimic, cum putea să scape de dumneavoastră?

— Aș vrea să se noteze un lucru, zise Mavriki Nikolaevici cu vădit efort și consternat de penibila desfășurare a acestui duel: dacă adversarul declară anticipat că va trage în sus, duelul într-adevăr nu poate continua... din motive delicate și... evidente.

— N-am declarat că de fiecare dată voi trage în aer! strigă Stavroghin, pierzându-și de tot răbdarea. N-aveți de unde ști ce e în capul meu și cum voi trage acum... Nu zădărnicesc cătuși de puțin desfășurarea duelului.

— Întâlnirea deci poate continua, i se adresează Mavriki Nikolaevici lui Gaganov.

— Domnilor, reluați-vă locurile! comandă Kirillov.

O nouă întâlnire la barieră, o nouă ratare la Gaganov și un nou foc în aer la Stavroghin. De altfel, aceste focuri în aer erau destul de discutabile: Nikolai Vsevolodovici ar fi avut tot dreptul să afirme că nu se pricepe să tragă bine, dacă n-ar fi recunoscut singur ratarea intenționată. Nu țintea direct în sus sau într-un copac, ci îndreptându-și pistolul în adversar, dar în așa fel încât glonțul să poată trece cam la o jumătate de metru deasupra capului. La această a doua împușcătură țintise și mai jos, încât execuția părea și mai verosimilă; dar acum Gaganov nu s-ar fi lăsat convins nici în ruptul capului.

— Iarăși! scrâșni el din dinți. Dar îmi este egal! Am fost provocat și profit de dreptul meu. Vreau să trag și a treia oară... orice s-ar întâmpla.

— Aveți tot dreptul, îl liniști Kirillov.

Mavriki Nikolaevici nu mai spuse nimic. Adversarii luară poziție pentru a treia oară, se auzi comanda; de data aceasta Gaganov merse până la linia de barieră și de acolo, de la distanța de doisprezece pași, ridică pistolul țintind. Măinile îi tremurau prea tare ca să poată executa o împușcătură corectă. Stavroghin stătea cu pistolul lăsat în jos și aștepta nemișcat să tragă adversarul său.

— Prea mult durează ochirea, prea mult! strigă Kirillov. Trageți! Trageți!

Se auzi împușcătura și de data aceasta pălăria albă de fetru zbură de pe capul lui Nikolai Vsevolodovici. Focul fusese destul de precis, câțiva centimetri mai jos și s-ar fi sfârșit cu Stavroghin. Kirillov prinse pălăria și i-o întinse lui Nikolai Vsevolodovici.

— Trageți, nu țineți pe adversar! strigă extrem de emoționat Mavriki Nikolaevici, văzând că Stavroghin părea să fi uitat de tot că trebuia să tragă și să examineze împreună cu Kirillov pălăria. Stavroghin tresări, se uită la Gaganov, întoarse capul și de data aceasta, fără nici un fel de menajamente, slobozi focul în cu totul altă parte, spre pădurice. Duelul luase sfârșit. Gaganov stătea copleșit. Mavriki Nikolaevici se apropie de el, căutând să-i explice ceva, dar acesta părea că nu înțelege nimic. Kirillov, la plecare, își ridică pălăria și-l salută din cap pe Mavriki Nikolaevici; cât despre Stavroghin, părea că uitase cu totul de comportarea lui politicoasă de totdeauna; trăgând în direcția păduricii, el nici nu se mai întoarse la barieră; îi zvârli pistolul lui Kirillov și se îndreptă grăbit spre locul unde se aflau caii. Fața lui exprima mânie. Tăcea. Tăcea și Kirillov. Încălecară și porniră în galop.

III

— De ce taci? îl apostrofă el nerăbdător pe Kirillov când se apropiară de casă.

— Ce vrei? răspunse acela, aproape gata să alunece de pe calul ce se ridicase pe picioarele dinapoi.

Stavroghin se stăpâni.

— N-am vrut să-l jignesc pe... imbecilul acela, și totuși l-am jignit iar, zise el încet.

— Da, l-ai jignit iar, reteză Kirillov, și unde mai pui că nici nu este un imbecil.

— Dar am făcut, se pare, tot ce se putea.

— Nu.

— Și ce trebuia să fac?

— Să nu-l provoci.

— Să mai suport și alte palme.

— Da, să mai suporti și alte palme.

— Încep să nu mai înțeleg nimic! zise furios Stavroghin. De ce, mă rog, toată lumea așteaptă de la mine ceea ce nu se așteaptă de la nimeni? De ce să suport eu ceea ce nimeni nu suportă, și de ce trebuie să iau asupra mea poveri pe care nimeni nu le poate duce?

— Credeam că dumneata însuți cauți asemenea poveri.

— Eu caut poveri?

— Da.

— Ai observat așa ceva?

— Da.

— E atât de vizibil?

— Da.

Se așternu un moment de tăcere. Stavroghin părea foarte îngrijorat, aproape uluit.

— N-am tras, fiindcă n-am vrut să-l omor, și nimic altceva n-a fost la mijloc, te asigur, zise el grăbit și tulburat, ca pentru a se justifica.

— Nu trebuia să-l jignești.

— Și cum trebuia să procedez?

— Trebuia să-l omori.

— Îți pare rău că nu l-am omorât?

— Nu-mi pare rău de nimic. Crezusem că vrei să-l omori cu adevărat. Nici nu știi ce vrei, ce cauți.

— Caut poveri, râse Stavroghin.

— Dacă nu voiai sânge, de ce i-ai oferit prilejul să omoare?

— Dacă nu-l provocam, m-ar fi omorât pur și simplu, fără duel.

— Nu e treaba dumitale. Poate că nu te-ar fi omorât.

— M-ar fi bătut numai?

— Nu e treaba dumitale. Poartă-ți povara! Altminteri dispare meritul destoiniciei.

— Scuip pe această destoinicie a dumitale, nu caut nici un fel de merit.

— Și eu care credeam că îl cauți, conchise cu un calm înspăimântător Kirillov.

Intrară în curtea casei.

— Urci pe la mine? propuse Nikolai Vsevolodovici.

— Nu, plec acasă, adio.

Kirillov coborî de pe cal și-și luă lădița subsuoară.

— Cel puțin dumneata nu ești supărat pe mine? îi întinse mâna Stavroghin.

— Nici gând! se întoarse Kirillov ca să-i strângă mâna. Dacă mie-mi vine ușor să-mi port povara, pentru că așa mi-e firea, e posibil ca dumitale să-ți fie mai greu, pentru că așa îți este firea. Nu este cazul să-ți fie foarte rușine, ci doar așa, puțin...

— Știu că am o fire nevolnică, dar nici nu mă erijez în om tare!

— Bine faci; nu ești un om tare. Treci pe la mine la o ceașcă de ceai.

Nikolai Vsevolodovici urcă în camera lui extrem de tulburat.

IV.

Află îndată de la Aleksei Egorovici că Varvara Petrovna, foarte mulțumită de această plimbare călare a lui Nikolai Vsevolodovici – prima după opt zile de boală – porunci să i se pună caii la trăsură plecând singură „ca de obicei, să ia puțin aer curat, pentru că în cele opt zile aproape că uitase ce înseamnă să respire aer curat”.

— A plecat singură sau cu Daria Pavlovna? îl întrerupse brusc Nikolai Vsevolodovici și se încruntă auzind că Daria Pavlovna „refuzase s-o însoțească simțindu-se nu tocmai bine și că acum se află în apartamentul dumisale”.

— Ascultă, bătrâne, se hotărî brusc Stavroghin, supraveghează-o astăzi toată ziua și dacă observi că se îndreaptă spre camera mea, întâmpin-o și transmite-i că în aceste zile nu voi putea s-o primesc... Că o rog să îndeplinească această dorință... Iar când va veni momentul, o chem eu singur, ai înțeles?

— Transmit, zise Aleksei Egorovici cu tristețe în glas, lăsându-și privirea în pământ.

— Dar nu-i spui decât dacă vezi limpede că se îndreaptă spre camera mea.

— Nici o grijă, nu voi greși. Doar prin mine au avut loc până acum toate vizitele; întotdeauna a cerut ajutorul meu.

— Știu. Și totuși să fii atent ca nu cumva să-i spui fără să fii convins că vine la mine. Adu-mi ceaiul și, dacă se poate, cât mai repede.

Aproape în acel moment, după plecarea bătrânului, ușa se deschise și în prag se ivi Daria Pavlovna. Avea privirea calmă, dar chipul palid.

— De unde ai apărut? strigă Stavroghin.

— Eram în fața ușii și așteptam să iasă ca să pot intra la dumneata. Am auzit porunca dumitale și, când a dat să iasă, m-am ascuns după ieșindul din dreapta și el nu m-a văzut.

— De mult voiam s-o rup cu dumneata, Dașa... cât timp... mai este posibil. Nu pot să te primesc în noaptea aceasta, cu toată scrisoarea pe care mi-ai trimis-o... Voiam să-ți scriu, dar nu mă pricep la scris, adăugă el cu necaz, ba și cu dezgust aproape.

— Și eu cred că trebuie să punem capăt... Varvara Petrovna e pusă pe bănuieli și suspectează serios relațiile dintre noi.

— N-are decât.

— Nu trebuie să-i pricinuim griji. Așadar nu mai avem decât să așteptăm sfârșitul?

— Tot mai crezi că va veni negreșit un sfârșit?

— Da, sunt convinsă.

— Pe lumea aceasta nimic nu se sfârșește.

— În cazul de față va fi un sfârșit. Atunci să mă chemi, voi veni. Acum adio.

— Și care va fi acest sfârșit? surâse Nikolai Vsevolodovici.

— Nu ești rănit? Și... n-ai vărsat sânge? întrebă ea fără să răspundă la întrebarea lui despre sfârșit.

— A fost ceva stupid; n-am ucis pe nimeni, fii liniștită. De altfel, chiar astăzi vei afla totul din gura lumii. Nu știu ce am, dar mă simt cam prost.

— Plec. Divulgarea căsătoriei n-o mai faci astăzi? adăugă ea nehotărâtă.

— Astăzi nu; nici mâine; poimâine – nu știu, poate că murim cu toții și va fi cu atât mai bine. Dar lasă-mă, lasă-mă odată.

— N-ai s-o duci la pierzanie pe cealaltă... pe smintită?

— Pe cele smintite nu le voi duce la pierzanie, nici pe una, nici pe cealaltă, pe cea înțeleaptă însă cred că o pierd; într-atât de ticălos și mârșav sunt eu, Dașa, încât pe dumneata te voi chema, probabil, când va veni acel „sfârșit definitiv”, cum te-ai exprimat adineauri și, cu toată înțelepciunea dumitale, mă tem că vei veni. De ce îți cauți cu tot dinadinsul pierzania?

— Știi că în cele din urmă voi rămâne singură, eu cu dumneata și... aștept această clipă.

— Dar dacă în cele din urmă eu nu te voi chema, ci voi fugi de dumneata?

— Așa ceva este imposibil, mă vei chema.

— Ai mult dispreț față de mine în cele ce-mi spui acum.

— Știi prea bine că nu numai despre dispreț poate fi vorba aici.

— Vasăzică disprețul nu există totuși?

— Nu m-am exprimat bine. Martor îmi este Dumnezeu, tare aș vrea să nu ai niciodată nevoie de mine.

— O frază onorează pe alta. Și eu aș fi vrut să nu te duc la pierzanie.

— Niciodată, în nici un fel, n-ai putea să mă duci la pierzanie, o știi mai bine decât oricare altul, replică Daria Pavlovna cu vioiciune și fermitate în glas. Dacă nu va trebui să vin lângă dumneata, mă fac soră de caritate, infirmieră sau colportoare de cărți bisericești. Așa am hotărât. Nu pot deveni soția nimănui; nu pot trăi în case ca aceasta. Altceva aș vrea eu... Cunoști doar totul.

— Nu, niciodată n-am reușit să înțeleg ce anume vrei dumneata; am impresia că interesul pe care mi-l porți e de maniera acelor infirmiere bătrâne care, nu se știe de ce, manifestă un interes deosebit mai ales față de unul dintre bolnavii lor sau, și mai potrivit, e ca a acelor bătrâne bisericose,

amatoare de ceremonii funebre, care printr-o curioasă selectare își îndreaptă preferința spre leșurile mai arătoase. De ce mă privești atât de ciudat?

— Ești foarte bolnav? îl întrebă ea cu vădită compasiune, scrutându-i stăruitor chipul. Doamne! Și omul acesta vrea să se dispenseze de mine!

— Știi, Dașa, de la o vreme încoace mi se năzar mereu tot felul de vedenii. O stârpitură de diavol mi s-a oferit aseară pe pod să-i înjunghie pe Lebeadkin și pe Maria Timofeevna, ca să se pună capăt căsătoriei mele legitime și să nu se mai știe nimic. Mi-a cerut avans trei ruble, dar mi-a dat de înțeles clar că toată operația va costa cel puțin o mie cinci sute. Ca să vezi ce diavol calculat! Contabil, nu altceva! Ha, ha!

— Ești sigur că a fost o nălucire?

— Da' de unde, nici o nălucire! Fedka-Ocnașul în carne și oase, un tâlhar evadat din ocnă. Dar nu-i vorba de asta; cum crezi, ce-am făcut eu? I-am aruncat toți banii pe care-i aveam în portofel și acum el este ferm convins că i-a primit drept acoută! ...

— L-ai întâlnit noaptea și ți-a făcut această ofertă? Dar nu-ți dai seama că te-au încolțit din toate părțile ca într-o plasă?

— N-au decât. Ia ascultă, citesc în ochii tăi o întrebare mută, te muncește un gând. Hai, dă-i drumul, adăugă el iritat și cu un zâmbet răutăcios.

Dașa se sperie.

— N-am nimic de întrebat și nici un fel de îndoieli. Încetează, te rog! strigă ea alarmată, apărându-se parcă de asemenea întrebări.

— Vasăzică ești sigură că nu mă voi duce în dugheana lui Fedka?

— O, Doamne! imploră Dașa, plesnindu-și palmele. De ce m-o fi chinuind astfel?

— Ei, hai, iartă-mi te rog această glumă stupidă, încep să împrumut probabil din manierele lor oribile. Știi, de aseară mă podidește mereu râsul, am o poftă nepotolită să râd întruna, mult, mult, fără oprire. Ca și cum mi-ar fi inoculat microbul râsului... Auzi! A sosit mama; cunosc huruitul roților când se oprește cupeul în fața pridvorului.

Dașa îl cuprinse de mână.

— Să te păzească Dumnezeu de demonul dumitale și... să mă chemi, să mă chemi cât mai curând!

— Aș, ce demon! Un mic drac răutăcios, scrofulos și guturăiat, un drac ratat. Am însă impresia că iar te roade ceva la inimă și nu îndrăznești să-mi spui?

Dașa îl privi cu reproș și durere în ochi și porni spre ușă.

— Ascultă, strigă el din urmă cu un surâs răutăcios, schimonosit. Dacă... în sfârșit, ei bine... mă înțelegi, dacă m-aș duce, să zicem, în dugheana aia, și după aceea te-aș chema, ai veni, adică după aceea?

Ea părăsi odaia, fără să se mai întoarcă să-l privească sau să-i răspundă, acoperindu-și fața cu palmele.

— Va veni chiar și după dugheană! murmură el reflectând un pic și o expresie de scârbă și dispreț se întipări pe chipul lui: Infirmieră! Hm... Deși poate că e tocmai ceea ce-mi trebuie.

Capitolul al patrulea.

Toată lumea e în așteptare.

I

Povestea cu duelul se răspândi cu repeziciune în întreaga noastră societate și produse o extraordinară impresie, toată lumea grăbindu-se, fără nici o rezervă, să ia partea lui Nikolai Vsevolodovici. Mulți dintre dușmani se declarară categoric printre prietenii săi. Cauza principală a acestui reviriment neașteptat în sânul opiniei publice trebuia căutată în acele câteva cuvinte nimerite și bine plasate, spuse tare de un personaj care până atunci se ținuse într-o rezervă totală, iar acum imprimase brusc acestui eveniment o semnificație atât de neașteptată, încât avu darul să suscite un interes extraordinar în cercurile largi ale opiniei noastre publice. Iată ce se întâmplase: chiar a doua zi după acest eveniment, tot orașul se întrunise în saloanele soției mareșalului nobilimii din gubernia noastră, cu prilejul onomasticii gazdei. Luase parte sau, mai bine zis, deținuse acolo un rol de frunte și Iulia Mihailovna, acompaniată de Lizaveta Nikolaevna, care strălucea de frumusețe și iradia de o veselie atât de neobișnuită pentru felul ei de a fi, încât multe dintre doamnele noastre se simțiră dispuse imediat să întrevadă în aceasta ceva foarte suspect. Și fiindcă veni vorba: nu mai încăpea nici o îndoială în privința logodnei Lizavetei Nikolaevna cu Mavriki Nikolaevici. La întrebarea pusă în glumă de un general în retragere, dar cu o poziție de vază și despre care va fi vorba ceva mai departe, Lizaveta Nikolaevna răspunse fără ezitare în seara aceea că este logodită. Și totuși niciuna, dar absolut niciuna dintre doamnele noastre nu vru să dea crezare acestei logodne. Toată lumea persista în presupunerea că îndărătul acestor aparențe se ascunde enigma unui roman ținut secret, o taină fatală de familie, survenită în Elveția și, nu se știe de ce, negreșit cu participarea Iuliei Mihailovna. E greu de spus care era substratul unei acreditări atât de persistente a tuturor acestor zvonuri sau, să zicem așa, visuri și de ce trebuia să fie neapărat amestecată aici Iulia Mihailovna. Din clipa intrării acesteia în salon, întreaga asistență își îndreptă privirile spre dânsa, încărcate de o stranie curiozitate. De notat că, din cauza noutății de ultimă oră și a anumitor circumstanțe în care se petrecuseră lucrurile, despre acest eveniment se vorbea în seara aceea cu destulă prudență, se discuta mai mult în șoaptă. De altfel, nici atitudinea autorităților superioare nu se făcuse cunoscută încă. Se știa doar că cei doi dueliști nu fuseseră deocamdată deranjați cu nimic. Astfel, toată lumea aflase că Artemi Pavlovici plecase dis-de-dimineată la moșia sa, Duhovo. E lesne de închipuit așadar cu câtă nerăbdare aștepta întreaga asistență să se deschidă vorba cu glas tare despre aceste evenimente, rupându-se astfel zăgazurile din calea curiozității febrile a tuturor. Și nu fără temeii, toate speranțele se concentraseră asupra persoanei sus-menționatului general.

Acestui general – unul dintre cei mai vajnici membri ai clubului nostru, un moșier nu prea bogat, dar cu spirit și vederi de o remarcabilă originalitate, un crai de modă veche, iscusit distribuitor de complimente tinerelor doamne – îi plăcea nespuse de mult să vorbească la marile reuniuni cu glas tare și cu toată greutatea cuvântului său de general tocmai despre lucruri pe care alții nu le discutaseră decât în șoaptă și prin aluzii discrete. Acesta era de fapt rolul său special, ca să zicem așa, în societatea noastră. În asemenea cazuri adopta o manieră de vorbire deosebit de tăgănată, savurând cuvintele pe care le rostea cu o dulce graseiere, împrumutând probabil această deprindere de la rușii noștri călătoriți prin străinătăți sau de la foștii latifundiari ruși, care s-au ruinat cel mai tare după reforma țărănească. Stepan Trofimovici relevase chiar într-o zi că un moșier cu cât este mai ruinat, cu atât mai tăgănată și mai sâsâită îi devine vorba. De altfel, el însuși avea acest obicei, dar nu-și dădea seama de propria-i meteahnă.

Generalul vorbi în cunoștință de cauză. Afară de faptul că era într-o câțiva rudă depărtată cu Artemi Pavlovici, deși certat și se pare chiar și în proces cu acesta, personal avusese și el cândva două dueluri, iar pentru unul dintre ele fusese degradat și trimis într-o unitate din Caucaz ca simplu soldat. Cineva pomeni numele Varvarei Petrovna, care, „întremată după boală”, își reluate de două zile plimbările, și nu atât cu persoana ei atrăsese atenția, cât cu atelajul superb de patru cai suri din propria herghelie, înhămați la cupeu. Aici generalul lăsă să-i scape vorba că în cursul zilei îl întâlnise pe „tânărul Stavroghin” călare... Toată lumea tăcu brusc. Generalul își frământă fălcile țuguind buzele și deodată declară, învărtind între degete tabachera lui de aur primită în dar oficial:

— Regret că n-am fost aici cu câțiva ani în urmă... Vreau să spun că eram pe atunci la Karlsbad. Hm... Mă interesează foarte mult acest tânăr, despre care am auzit la întoarcere circulând atâtea zvonuri. Hm. Dar este adevărat că e nebun? Parcă așa mi s-a spus pe atunci. Aud acum că a fost insultat aici de un student în prezența verișoarei sale și că s-a ascuns sub masă. Ieri însă am auzit de la Stepan Vâsoțki că același Stavroghin s-a bătut în duel cu acest... Gaganov. Și numai cu scopul galant de a-și expune fruntea în fața unui om turbat de furie. Numai ca să se descotorosească odată de el. Hm. E absolut în stilul și spiritul eticii unităților de gardă din anii '20. Vizitează el pe careva dintre cei prezenți aici?

Generalul tăcu plimbându-și privirea ca în așteptarea unui răspuns. Porțile nerăbdării publice fuseseră deschise.

— E foarte simplu, răsună deodată glasul Iuliei Mihailovna, enervată de faptul că toată lumea își întorsese ca la comandă privirea către dânsa. De ce să ne mirăm că Stavroghin s-a duelat cu Gaganov și n-a răspuns studentului? Doar nu putea să-l provoace la duel pe fostul său iobag!

Cuvinte magice: această idee simplă și clară nu-i trecuse totuși până atunci nimănui prin cap. Cuvinte care avură consecințe extraordinare. Toate aspectele de scandal și de intrigă, toate aserțiunile de natură meschină și

anecdotică fură împinse dintr-odată pe ultimul plan; se relevă o altă semnificație. Apărea un personaj nou, în privința căruia toată lumea până atunci se aflase într-o profundă eroare, chipul unui om cu trăsături ce denotau o austeritate de concepții aproape ideală. Pălmuit de un student, adică de un om cult și de mult ieșit din starea de iobăgie, el desconsideră această jignire de moarte, pentru că ofensatorul este totuși fostul lui iobag. Societatea zumzăia în bârfă și cancanuri; societatea aceasta ușuratică privește cu dispreț pe omul pălmuit; ei bine, el desconsideră opinia unei societăți care nu s-a ridicat încă până la adevăratele concepții superioare și care se aventurează totuși să le comenteze.

— Și când te gândești, Ivan Alexandrovici, că mai avem pretenția să discutăm adevăratele principii, strigă cu o nobilă ardoare unul dintre bătrânii clubului, adresându-i-se vecinului său.

— Așa este, Piotr Mihailovici, așa este, îi ținu hangul celălalt cu voluptate, ca să vezi cum e tineretul.

— Nu-i vorba de tineret, Ivan Alexandrovici, interveni un al treilea, aici nu se pune problema tinerei generații; e vorba de un astru, nicidecum de un tânăr oarecare; așa trebuie văzute lucrurile.

— Exact ce ne trebuie; ducem o mare lipsă de asemenea oameni.

Principalul era că „omul cel nou”, pe lângă faptul că se dovedise a fi „un nobil incontestabil”, mai era și cel mai bogat proprietar de moșii din gubernie și prin urmare întru totul capabil de a contribui cu o substanțială activitate la viața publică și la mersul treburilor obștești ale ținutului. Am avut prilejul să menționez în treacăt undeva mai înainte despre starea de spirit generală a moșierilor noștri.

Zelul demonstrării atinge adesea forme frenetice:

— Nu numai că nu l-a provocat pe student, ba și-a ascuns chiar mâinile la spate, e un lucru cu totul remarcabil, Excelența voastră, argumenta unul.

— Și nici nu l-a târât măcar în fața justiției noi, adăugă altul.

— Cu toate că această justiție nouă l-ar fi supus, pentru această ofensă personală adusă unui nobil, la cincisprezece ruble amendă. He, he, he!

— Să vă spun eu secretul noilor instanțe judecătorești, se aprindea până la paroxism al treilea: dacă cineva fură sau escrochează și e prins și dovedit fără putință de tăgadă, n-are decât să se repeadă cât mai este timp acasă și să-și omoare mama. Cu siguranță va fi achitat de toate fărădelegile lui și cuconetul din balcoane își va flutura fericit batistele de mătase extrafină; acesta e adevărul-adevărat!

— Adevărat, adevărat!

Nu lipsiră nici anecdotele. Își aduseră aminte oamenii de relațiile lui Nikolai Vsevolodovici cu contele K. Opinia separată și atitudinea plină de rezervă a contelui K. În privința ultimelor reforme erau cunoscute. Era cunoscută și activitatea lui remarcabilă, întru câțva frânată în ultimul timp. Și iată că, dintr-odată, apăru absolut neîndoielnic pentru toată lumea că Nikolai Vsevolodovici este logodit cu una dintre fiicele contelui K., deși nimic nu

îndreptătea un asemenea zvon. Iar în ce privește unele aventuri din Elveția și pe Lizaveta Nikolaevna, până și doamnele încetaseră să le amintească. Vom menționa totodată că între timp familia Drozdov reușise să se achite de toate vizitele cu care întârziase atâta. Toată lumea, bineînțeles, o găsisse pe Lizaveta Nikolaevna drept o fată foarte obișnuită, care „se fandosea” cu nervii ei delicați. Leșinul ei din ziua sosirii lui Nikolai Vsevolodovici era explicat acum numai prin spaima cauzată de purtarea îngrozitoare a studentului. Se accentua voit până la exagerare caracterul prozaic al faptelor cărora înainte căutau să le atribuie un colorit oarecum fantastic. Cât despre o anumită șchioapă, ea fusese total dată uitării; se și jenau să-și mai amintească. „Și o sută de șchioape să fi fost, care dintre noi n-a fost tânăr?!” Era scos în evidență respectul deosebit al lui Nikolai Vsevolodovici față de maică-sa, căutându-i-se diferite alte virtuți; se făceau aprecieri binevoitoare asupra erudiției sale câștigate în cei patru ani de studii prin universitățile germane. Comportarea lui Artemi Pavlovici fu calificată drept lipsită de tact. Iar Iulia Mihailovna își câștigă definitiv reputația de femeie de o perspicacitate remarcabilă.

În felul acesta, când își făcu în sfârșit apariția Nikolai Vsevolodovici însuși, toată lumea îl întâmpină cu cea mai candidă seriozitate; toate privirile îndreptate asupra lui trădau așteptare și nerăbdare. Nikolai Vsevolodovici însă se încuie într-o tăcere severă, prin care, bineînțeles, oferi tuturor mai multă satisfacție decât dacă ar fi ținut chiar și un întreg discurs. Într-un cuvânt, totul îi mergea din plin, ajunsese în mare vogă. Cine-și face o dată apariția într-o societate provincială nu mai are cum să se țină deoparte. Nikolai Vsevolodovici își relua obligațiile mondene, cu eleganță și rafinament, conformându-se tuturor rânduielilor guberniale. Nimeni nu pretindea să-l vadă vesel și bine-dispus: „Omul a suferit, nu e un om ca oricare altul; are la ce să mediteze”. Până și atitudinea lui mândră și distantă, care îi atrăsese atâta antipatie și ură cu patru ani în urmă, era acum respectată și chiar apreciată.

Adevăratul triumf însă era cel al Varvarei Petrovna. N-aș putea spune în ce măsură o decepționase faptul că visurile ei în privința Lizavetei Nikolaevna se năruiseră. Și orgoliul de familie o ajutase, desigur, să se consoleze repede. Lucru ciudat însă: Varvara Petrovna căpătă deodată credința fermă că Nicolas într-adevăr „își alesese” una dintre fiicele contelui K.; dar și mai ciudat părea că această credință și-o baza pe aceleași zvonuri ajunse la dânsa ca și la toți ceilalți, din gura lumii; se temea totuși să-l întrebe direct. Nu rezistă însă ispitei și de vreo două-trei ori îi reproșă discret, pe un ton glumeț, faptul că nu este sincer de tot cu dânsa; Nikolai Vsevolodovici zâmbi continuând să tacă. Tăcerea lui fu considerată drept mărturisire. Și totuși nu-i ieșea din cap gândul la șchioapă; era ca o piatră pe inimă, ca un coșmar chinuitor cu năzăriri ciudate și presimțiri grele, totul învălmășindu-se haotic în noianul lui de visuri cu privire la fiicele contelui K. Dar despre aceasta vom mai vorbi. În societate Varvara Petrovna regăsi, firește, respectul de altădată, redevenind obiectul celei mai prevenitoare atenții, dar prea puțin profita de ele și rareori se întâmpla să iasă din casă.

Îi făcu totuși o vizită solemnă soției guvernatorului. Desigur că nimeni n-a fost mai încântat și cucerit de acele cuvinte remarcabile ale Iuliei Mihailovna rostite la recepția soției mareșalului nobilimii decât Varvara Petrovna; multă amărăciune luară ele de pe inima ei și dintr-odată aduseră rezolvarea atâtor motive de supărare care o copleșiseră după duminica aceea de pomină. „Mărturisesc, n-am știut s-o înțeleg pe această femeie!” rosti ea într-o bună zi și cu impetuoșitatea ei caracteristică îi declară Iuliei Mihailovna că a venit să-i aducă mulțumiri. Iulia Mihailovna se simți măgulită, dar știu să-și păstreze independența. Între timp începuse să-și dea seama de propria ei valoare, ba într-o măsură cam exagerată poate. Astfel, în toiul conversației, nu se sfii să declare, de pildă, că niciodată nu auzise nimic despre activitatea și erudiția lui Stepan Trofimovici.

— Îl primesc, desigur, pe tânărul Verhovenski cu toată bunăvoința. E cam nesăbuit, dar e încă prea tânăr; de altfel, posedă cunoștințe destul de temeinice. Oricum, nu e un oarecare fost critic demodat.

Varvara Petrovna se porni imediat să precizeze că Stepan Trofimovici de fapt n-a fost niciodată un critic, ci dimpotrivă, toată viața și-o petrecuse în casa ei, dar devenise renumit prin activitatea sa de la începutul carierei „preacunoscute lumii întregi”, iar în ultimul timp, prin studiile sale în domeniul istoriei Spaniei; intenționează de asemenea să scrie despre starea actualelor universități germane, ba și ceva despre Madona de la Dresda. Într-un cuvânt, Varvara Petrovna nu vru să-l abandoneze pe Stepan Trofimovici în fața Iuliei Mihailovna.

— Despre Madona de la Dresda? E vorba de Madona Sixtină? Chcere Varvara Petrovna, am stat două ceasuri încheiate în fața acestui tablou ca să plec decepționată. N-am înțeles nimic și am rămas foarte mirată. Și Karmazinov e de aceeași părere, că e foarte greu de înțeles. Astăzi nimeni nu găsește în el ceva extraordinar, nici rușii, nici englezii. Tot renumele lui trâmbițat aparține gustului vechii generații.

— O nouă modă, vasăzică?

— Eu însă cred că nu trebuie să-i priviți de sus nici pe tinerii noștri. Sunt învinuiți cu spume la gură că ar fi comuniști, în timp ce după părerea mea trebuie să-i cruțăm și să-i prețuim. Citesc acum totul, toate ziarele, lucrările despre comunism, științele naturale, mi se aduc zilnic pe masă, că doar trebuie să știe omul, în definitiv, pe ce lume trăiește și cu cine are de-a face. Nu se poate ca toată viața să ți-o petreci pe crestele fanteziei tale. Am tras concluzia necesară și mi-am impus ca regulă să protejiez tineretul și prin aceasta să-l opresc de a se precipita dincolo de extrema limită. Crede-mă, Varvara Petrovna, că numai noi, societatea, prin influența noastră binefăcătoare, și anume prin bunătațe și gingașă atenție, putem să-i oprim de pe marginea prăpastiei în care îi împinge intoleranța tuturor acestor bătrâni închistați. În orice caz, sunt fericită să aflu de la dumneata despre Stepan Trofimovici. Mi-ai sugerat o idee: ar putea să ne fie de mare folos la matineul nostru literar. M-am gândit să organizez o serbare de o zi cu un program artistic și distractiv, pe bază de

subscripție, în beneficiul guvernantelor sărace din gubernia noastră. Sunt împrăștiate în număr mare prin toată Rusia; vreo șase numără județul nostru; în afară de asta: două telegrafiste, două învață la academie, ar fi vrut să studieze și celelalte, dar nu au mijloace. Destinul femeii ruse este groaznic, Varvara Petrovna! Problema lor a devenit acum o problemă universitară; s-a ținut o ședință specială a Consiliului de Stat consacrată acestei chestiuni. În Rusia noastră plină de ciudățenii se poate face orice. Consider deci că și aici numai prin blândețe ocrotitoare și prin compasiunea caldă a întregii societăți am putea să dirijăm această măreață operă comună pe făgașul cel bun. Personalitățile de elită sunt, vai, numeroase! Ele există desigur, dar sunt răzlețite. Să ne unim așadar, ca să devenim mai puternici. Pe scurt, voi avea mai întâi un matineu literar, apoi o gustare frugală, vom face o pauză, după care la orele obișnuite de seară va urma balul. Am vrut să începem serata cu tablouri vivante, dar aceasta m-ar angaja mi se pare la cheltuieli prea mari și de aceea am hotărât să-i oferim publicului un cadril sau două cu măști și costume caracteristice, care să reprezinte anumite curente literare. Ideea aceasta nostimă ne-a sugerat-o Karmazinov; el mă ajută mult. Știi, ne-a promis să ne citească la acest matineu ultima sa lucrare, absolut inedită; renunță la scris și nu-și va mai relua condeiul; cu acest eseu își ia rămas-bun de la public. O bucată adorabilă intitulată Merci. Titlul e franțuzesc, dar el găsește că sună mai glumeț și mai delicat. Și eu cred la fel, chiar l-am și sfătuit. Cred că Stepan Trofimovici ar putea să citească ceva care să nu fie prea lung și... prea savant. Mi se pare că vor mai citi câte ceva Piotr Stepanovici și alți câțiva. Piotr Stepanovici va trece pe la dumneata să-ți comunice programul; sau mai bine îngăduie-mi să ți-l aduc chiar eu.

— Îmi vei da voie și mie să subscriu la lista dumneavoastră. O să-i spun lui Stepan Trofimovici și o să-l rog și eu personal.

Varvara Petrovna se întoarce acasă complet fermecată; era acum întru totul de partea Iuliei Mihailovna și nu se știe de ce se supără foc pe Stepan Trofimovici. Sărmanul nu știa însă nimic, stând mereu acasă.

— Sunt îndrăgostită de ea și nu înțeleg cum de a fost posibil să greșesc într-atât în privința acestei femei, le mărturisii ea lui Nikolai Vsevolodovici și lui Piotr Stepanovici, care se abătuse pe la ei în seara aceea.

— Și totuși ar fi cazul să vă împăcați cu bătrânul, sugerează Piotr Stepanovici. E disperat. Ca și cum l-ați fi expediat la bucătărie. Aseară, întâlnind trăsura dumneavoastră, v-a salutat, dar ați întors capul. Știți, avem de gând să-l promovăm; am anumite calcule în privința lui și poate să ne fie încă de folos.

— O, da, ne va citi ceva la matineu.

— Nu mă gândesc numai la asta. Voiam chiar astăzi să trec pe la dânsul. Pot să-i comunic?

— Dacă vreți; deși nu-mi închipui cum veți aranja asta, zise ea nehotărâtă. Intenționez să am cu el o explicație personală și ar trebui să fixez ziua și locul.

Se încruntă.

— Dar nu e nevoie să-i fixați o întrevvedere specială. Îi transmit pur și simplu despre ce e vorba și atâta tot.

— Mă rog, fie și așa, transmite-i. Dar te mai rog să adaugi că-i voi fixa o zi de întrevvedere, să adaugi negreșit.

Piotr Stepanovici se duse într-un suflet, cu surâsul pe buze. În general, pe cât mi-aduc aminte, în perioada aceea el era, nu știu cum, prea impulsiv și chiar își permitea unele ieșiri de-a dreptul necuviincioase prin răbdarea lui răutăcioasă, aproape față de toată lumea. Ciudat era însă faptul că toate i se treceau cu vederea. În general, se înrădăcinase părerea că e un ins cu o fire cam aparte și deci trebuie tratat cu respectiva înțelegere. Notez că el se arătase furibund aflând despre duelul lui Nikolai Vsevolodovici. Fusese luat prin surprindere de această întâmplare; se înverzise la față când i se relatase faptul. S-o fi simțit poate atins în amorul lui propriu, întrucât nu aflase noutatea decât a doua zi, când toată lumea deja o cunoștea?

— Dar știi că n-aveai dreptul să te bați, îi șopti el lui Stavroghin în a cincea zi, văzându-l întâmplător la club.

E de remarcat că în cursul celor cinci zile ei nu se întâlniră nicăieri, deși Piotr Stepanovici trecea zilnic pe la Varvara Petrovna.

Nikolai Vsevolodovici îl privi în tăcere cu un aer distrat, neînțelegând parcă despre ce este vorba și trecând mai departe. Străbătea salonul cel mare al clubului îndreptându-se spre bufet.

— Te-ai dus și la Șatov... Vrei să dai în vileag și chestiunea cu Maria Timofeevna, se ținea el după dânsul și, preocupat de ceea ce avea de spus, îl prinse de umăr.

Nikolai Vsevolodovici se scutură printr-o mișcare bruscă de mâna lui și se întoarse spre el încruntat. Piotr Stepanovici îl privi drept în ochi cu un zâmbet ciudat, prelung. Totul nu dură decât o clipă. Nikolai Vsevolodovici porni mai departe.

II.

Ieșind de la Varvara Petrovna, Piotr Stepanovici trecu pe la bătrân și, dacă se grăbi atâta, o făcu numai și numai din răutate, ca să se răzbune pentru o jignire anterioară, despre care nu știuse nimic. Cu prilejul ultimei lor întâlniri, și anume joia trecută, bătrânul, care de altfel singur începuse discuția, la sfârșit își alungase fiul amenințându-l cu bastonul. Acest fapt, Stepan Trofimovici mi-l ascunsese; dar acum, în momentul când Piotr Stepanovici apăru vijelios cu veșnicul lui surâs, de o candoare orgolioasă, și cu privirea lui neplăcută, scormonind curioasă prin toate colțurile, Stepan Trofimovici îmi făcu un semn discret să rămân în cameră. În felul acesta mi-a fost dat să cunosc adevăratele lor relații, întrucât de data aceasta am asistat la toată convorbirea dintre ei.

Stepan Trofimovici ședea sprijinit de speteaza canapelei cu picioarele întinse înainte. Din joia aceea fața îi slăbise vizibil și se îngălbenise. Cu aerul cel mai familiar, Piotr Stepanovici se așeză lângă el, punându-și picioarele fără

ceremonie pe canapea și ocupând în felul acesta mult mai mult loc decât impunea respectul față de tatăl său. Demn și fără să scoată o vorbă, Stepan Trofimovici se dădu mai la o parte.

Pe masă se afla o carte deschisă. Era romanul Ce-i de făcut? Trebuie să mărturisesc, vai, o ciudată naivitate a prietenului nostru: nutrea o idee veche că trebuie să-și iasă din solitudine și să dea o ultimă bătălie; acest vis domina tot mai mult închipuirea lui bolnăvicioasă. Mi-am dat seama că și-a procurat și studiază acest roman numai cu scopul ca în eventualitatea unei ciocniri inevitabile cu cei „care țipă” să le cunoască dinainte procedeele și argumentele chiar din „catehismul” lor și pregătit în felul acesta să-i biruie pe toți în „ochii ei”. O, cât de mult îl chinuia această carte! O arunca uneori pe masă și, sărind de pe scaun, se plimba prin cameră aproape înnebunit.

— Sunt de acord că ideea fundamentală a autorului este adevărată, îmi spunea el înfrigurat, dar asta e cu atât mai groaznic! Este chiar ideea noastră; exact ideea noastră; noi, noi am lansat-o cei dintâi, am insuflat-o, am cultivat-o; de altfel, ce lucru nou ar mai fi în stare să spună ei după noi! Dar cum e prezentată, Dumnezeule mare; cum totul este ciuntit, deformat, denaturat! strigă el, subliniindu-și revolta prin lovituri de deget în carte. Asemenea concluzii vizam noi? Cine ar mai putea recunoaște aici ideea inițială?

— Te instruești? surâse Piotr Stepanovici, luând volumul de pe masă și citindu-i titlul. Era și cazul, de mult. Îți aduc și altele, dacă vrei, și mai grozave.

Stepan Trofimovici nu catadicsi să-i răspundă nici de data aceasta, păstrând o tăcere plină de demnitate. Ședeam într-un colț, pe cealaltă canapea.

Piotr Stepanovici explică în grabă motivul vizitei sale. Bineînțeles, Stepan Trofimovici rămase foarte surprins, ascultându-l aproape speriat și indignat la culme.

— Și această Iulia Mihailovna crede că eu voi accepta să citesc la matineul ei?

— De fapt, ea nu are cine știe ce mare nevoie de participarea ta. O face numai ca să te fleteze și prin aceasta să intre în grațiile Varvarei Petrovna. Oricum însă, cred că nu-ți va trece prin cap s-o refuzi. Sunt convins că arzi de nerăbdare să apari în public, zâmbi el; voi, bătrânii, sunteți cu toții stăpâniți de o ambiție infernală. Ai grijă totuși să nu fii prea plictisitor. Care e subiectul tău, din istoria Spaniei, mi se pare? Dă-mi materialul cu câteva zile înainte să-l văd și eu, altminteri te pomenești că toată lumea adoarme.

Brutalitatea nedisimulată a acestor înțepături, aruncate grăbit, într-o înșiruire neîntreruptă, era vădit intenționată. Ai fi zis, auzindu-l, că față de Stepan Trofimovici nici nu putea vorbi probabil într-un limbaj mai fin. Stepan Trofimovici continua stoic să nu observe jignirile. Dar noutățile pe care le afla cu acest prilej produceau asupra-i o impresie tot mai zguduitoare.

— Chiar dumneaei, dumneaei personal te-a însărcinat să-mi transmiți aceasta... pe dumneata? întrebă el pălind.

— Adică, să vezi, dânsa vrea să-ți fixeze ziua și locul pentru explicația voastră; rămășițele strâmbăturilor voastre sentimentale. Timp de douăzeci de

ani ai tot cochetat cu ea și ai obișnuit-o cu cele mai ridicole procedee. Dar fii fără grijă, acum lucrurile s-au cam schimbat; o spune mereu ea singură, că abia acum „i s-au deschis ochii”. I-am explicat pe față că prietenia aceasta a voastră constă în a vă arunca unul înaintea altuia câte-o căldare de lături. Mi-a povestit, bătrâne, foarte multe; când mă gândesc ce funcție de lacheu ai îndeplinit în tot timpul acesta! Până și eu m-am simțit rușinat pentru tine.

— Eu am îndeplinit o funcție de lacheu? nu se mai putu stăpâni Stepan Trofimovici.

— Mai rău, te-ai lăsat întreținut, adică te-ai complăcut într-un rol de lacheu benevol. Nu-ți place să muncești, în schimb îți plac bănișorii veniți de-a gata. Acum își dă seama și ea de toate astea; în orice caz, mi-a povestit despre tine niște lucruri îngrozitoare. Ce-am mai râs de scrisorile tale către dânsa; rușinos și dezgustător. Nici nu mi-am închipuit vreodată că ești atât de pervers, atât de pervers! Orice act de miluire conține în el întotdeauna ceva iremediabil depravant și cazul tău e un exemplu concludent!

— Ți-a arătat scrisorile mele!

— Pe toate. Bineînțeles, nu aveam cum să le citesc chiar pe toate. Câtă hârtie ai fost în stare să umpli scriindu-i peste două mii de scrisori... Știi ce mă gândesc, bătrâne, că în relațiile voastre a existat un moment când ea ar fi fost gata să se mărite cu tine! Ai pierdut ocazia în modul cel mai stupid! Vorbesc, bineînțeles, din punctul tău de vedere, dar tot ar fi fost mai bine decât să te lași peșit ca acum acoperind „păcatele altora”, ca un bufon de râsul tuturor, pentru bani.

— Pentru bani! Auziți, pentru bani! Ea să spună așa ceva! gemu Stepan Trofimovici.

— Dar ce credeai? Liniștește-te însă, ți-am luat apărarea. E singura cale pentru justificarea ta. Ea a înțeles că aveai nevoie de bani, ca oricare altul, și că din acest punct de vedere poate că aveai dreptate. I-am demonstrat matematic că viața voastră a fost bazată pe avantaje reciproce: ea reprezenta capitalul, iar tu făceai pe lângă dânsa pe bufonul sentimental. De altfel, nu pentru bani e ea supărată, cu toate că ai mulș-o ca pe o capră. O cuprinde însă ciuda pentru faptul că timp de douăzeci de ani a avut în tine toată încrederea, pentru faptul că ai fraierit-o cântându-i în struna generozității și nobleței și că ai făcut-o atâta timp să mintă. Că a mințit ea însăși, n-o va recunoaște, bineînțeles, și tocmai de aceea se răsfârâge totul pe capul tău, îndoit. Nu înțeleg cum de nu te-ai gândit că va trebui cândva să dai socoteală pentru toate astea. Că doar nu ți-a lipsit inteligența. Ieri am sfătuit-o să te interneze într-un azil, n-ai nici o grijă, un azil onorabil, nu-ți va părea rău; probabil că așa va face. Îți aduci aminte ultima ta scrisoare către mine trimisă în gubernia H., acum trei săptămâni?

— Nu cumva i-ai arătat-o? sări îngrozit Stepan Trofimovici.

— Și de ce nu i-aș fi arătat-o, mă rog! E primul lucru pe care l-am făcut. Exact scrisoarea în care mă încunoștințai că ea te exploatează, îți invidiază talentul, bineînțeles și despre „păcatele altora”. Ei bine, frate dragă, fiindcă veni

vorba, trebuie să-ți spun că ai niște susceptibilități teribile! Să te prăpădești de râs, nu altceva. În general însă, toate scrisorile tale sunt foarte plicticoase; ai un stil imposibil, de multe ori nici n-am avut răbdare să le citesc, iar una dintre ele și acum zace undeva printre hârtiile mele nedesfăcută; ți-o restitui mâine. Dar asta, ultima ta scrisoare, este o capodoperă! M-a amuzat foarte mult! Am râs în hohote!

— Bestie, bestie! zbieră Stepan Trofimovici.

— Ei, drăcie, nici nu se poate sta de vorbă cu tine. Ascultă, văd că iar te șifonezi ca joia trecută!

Stepan Trofimovici se descovoie amenințător:

— Cum îți permiți să vorbești cu mine în felul acesta?

— Cum adică, în felul acesta? Îți vorbesc simplu și clar.

— Dar spune-mi, în sfârșit, bestie, ești tu fiul meu sau nu ești?

— Asta ar trebui s-o știi tu mai bine. Bineînțeles, orice tată este înclinat în asemenea cazuri să fie orb...

— Taci, taci! se cutremură Stepan Trofimovici.

— Ai văzut, țiți și mă cerți ca și joia trecută, când ai vrut să dai cu bastonul în mine; eu însă actul acela l-am găsit atunci. De curiozitate, toată seara mi-am pierdut-o scotocind în valiză. Ce-i drept, nu există nimic precis, poți să fii liniștit. E doar un bilețel adresat de maică-mea polonezului acelaia. Judecând însă după temperamentul ei...

— Încă un cuvânt și te pălmuiesc.

— Ce oameni! mi se adresă brusc Piotr Stepanovici. Să vezi, chestiunea aceasta s-a iscat între noi joia trecută. Îmi pare bine că astăzi ești și dumneata de față, poți să-ți dai o părere judicioasă. În primul rând, starea de fapt: el îmi reproșează felul cum vorbesc despre maică-mea, dar cine m-a împins la asta? Când eram încă licean la Petersburg, n-a fost el acela care mă trezea de două ori pe noapte, îmbrățișându-mă și plângând ca o muiere și povestindu-mi – cum credeți, ce-mi povestea el atunci noaptea? Tocmai aceste istorioare indecente despre maică-mea! Chiar de la el primul le-am aflat.

— Dar bine, îți înfățișam atunci lucrurile în sensul cel mai elevat! Vai, nu m-ai înțeles. Nimic, nimic n-ai înțeles.

— În orice caz, ticăloșia ta de atunci era mult mai mare decât a mea acum, recunoaște. Căci, în definitiv, dacă vrei, mie îmi este absolut egal. Vorbesc pentru tine, situându-mă pe punctul tău de vedere. În ce mă privește, fii pe pace: nu-i fac mamei nici o vină; ori tu, ori polonezul, mie îmi este egal. N-am nici o vină că acolo la Berlin ați ajuns într-un asemenea hal de nerozie. De altfel, nici n-ați fost capabili să faceți ceva mai inteligent. Spune-mi, așadar, nu sunteți voi niște caraghioși, după toate astea?! Și ce-ți pasă ție dacă eu sunt sau nu sunt fiul tău? Ascultă, mi se adresă el iar, omul acesta n-a cheltuit pentru mine o para chioară în toată viața lui, până la vârsta de șaisprezece ani nici nu m-a cunoscut, apoi m-a jefuit aici, iar acum țiți că inima lui a sângerat toată viața pentru mine și se izmenește în fața mea ca un actor. Să am iertare, drept cine mă iei? Doar nu sunt Varvara Petrovna!

Piotr Stepanovici se sculă și-și luă pălăria.

— Afurisit să fii, și de azi înainte nu vreau să știu de tine, își întinse mâna spre dânsul Stepan Trofimovici, alb ca varul.

— Ca să vezi până la ce prostie poate să ajungă un om! zise cu mirare Piotr Stepanovici. Așadar, adio, bătrâne; nu mai vin la tine niciodată. Nu uita să-mi trimiți articolul din timp; și caută, dacă poți, să nu scrii aberații; fapte, fapte și numai fapte. Dar mai ales să fii concis. Adio.

III.

De altfel, toată discuția aceasta avea și un substrat încărcat de cauze lăturalnice. Fără îndoială, Piotr Stepanovici își făcuse anumite socoteli în privința tatălui său. Cred că își propusese să-l împingă pe bătrân la exasperare și prin aceasta să-l determine la vreo ieșire scandaloasă, într-o manieră scontată de el, în vederea realizării scopurilor sale viitoare, nemărturisite și cu totul în afara relațiilor dintre ei, despre care va fi vorba mai departe. O mulțime de proiecte și planuri de același gen roiau în acea perioadă în capul tânărului și, bineînțeles, în cea mai mare parte erau cu totul fanteziste. Mai avea el în vedere și o altă victimă, afară de Stepan Trofimovici. În general, pusese omul ochii pe mai multe victime și nu puține la număr, după cum s-a constatat ulterior; dar mai ales pe una conta el în mod deosebit și aceasta era chiar domnul von Lembke.

Andrei Antonovici von Lembke aparținea aceluia neam privilegiat (de natură) care în Rusia, potrivit condicilor de evidență, număra câteva sute de mii de indivizi și care poate că nici ei nu știu că în totalitatea lor formează în această țară un fel de asociație perfect organizată. Și desigur, o asociație nicidecum născocită și premeditată, ci inerentă spiritului întregului neam, fiindând fără cuvinte și fără un acord prealabil, ca o îndatorire morală obligatorie, în virtutea căreia toți membrii acestui neam se ajută și se susțin unul pe altul întotdeauna, pretutindeni și în orice împrejurări. Andrei Antonovici avusese onoarea să-și facă studiile în una dintre acele instituții rusești de învățământ superior care sunt frecventate de tinerii proveniți din familia față de care soarta se arătase mai darnică în avuții sau relații. Absolvenții acestei instituții de învățământ, aproape imediat după terminarea școlii, erau numiți în posturi destul de importante dintr-un anumit departament al administrației de stat. Andrei Antonovici avea un unchi locotenent-colonel genist și un alt unchi brutar; izbuti totuși să se strecoare în această școală superioară, ba întâlni acolo și destul de mulți semeni din seminția respectivă. Era un camarad vesel; învăța destul de prost, dar fusese îndrăgît de toți. Chiar și în clasele superioare, când mulți dintre tineri, îndeosebi cei de origine rusă, începuseră deja să discute probleme importante de actualitate, cu un aer care părea să arate că abia așteaptă absolvirea școlii ca să le rezolve dintr-odată pe toate, Andrei Antonovici continua să se preocupe de cele mai naive șotii școlărești. Prin glume destul de prostești, poate și cam cinice, stârnea hazul celorlalți, făcându-și din aceasta un scop. Ba își sufla nasul într-un fel caraghios, când profesorul la lecție puneă vreo întrebare,

reușind astfel să provoace râsul camarazilor și al profesorului; ba înfățișa în dormitor un tablou vibrant într-o poză cinică, în aplauzele tuturor; ba executa exclusiv pe nas (cu destulă iscusință) uvertura din Fra Diavolo. Printr-o neglijență voită, își atribuia nu știu ce notă de originalitate. În ultimul an de școală se apucă să scrie poezioare rusești. Limba neamului său o cunoștea destul de agramat, ca mulți alți conaționali ai săi din Rusia. Înclinația pentru stihuri îl împrietenii cu un camarad posac și cu o înfățișare veșnic amărâtă parcă, fiul unui general sărac și care trecea printre colegii lui de școală drept o viitoare glorie a literaturii ruse. Acesta îl luă sub protecția sa. Întâmplarea făcu însă ca la vreo doi ani după absolvirea liceului, acest camarad posac, care se lăsase între timp de cariera funcționărească pentru a se consacra literaturii ruse și care, drept consecință, umbla în ghete scâlciate și dârdâia de frig, fiind îmbrăcat toamna târziu într-un pardesiu ușor de vară, să-l întâlnească întâmplător lângă podul Anicikov pe fostul lui protégé, pe „Lembka”, cum îi spuneau colegii săi de școală. Și ce credeți? Era de nerecunoscut, încât omul se uită la el aproape uluit. În fața lui stătea un tânăr îmbrăcat impecabil, cu favoriții de nuanță roșcată ajustați îngrijit, cu pince-nez, ghete de lac și mănuși nou-nouțe, într-un palton larg de croială modernă și cu o servietă la subsuoară. Lembke se arătă foarte amabil față de colegul său, îi dădu adresa lui și-l invită să vină la el într-o seară. Se constată cu acest prilej că el nu mai era „Lembka”, ci von Lembke. Fostul său camarad se duse totuși să-l viziteze, probabil numai de ciudă. La intrare, în fața unei scări prea puțin prezentabile și nici pe departe luxoase, dar cu treptele acoperite cu preș roșu de postav, îl întâmpină un portar întrebându-l pe cine caută. Se auzi apoi răsunând puternic, sus la etaj, un clopoțel. Dar în locul ambianței de bogăție și lux pe care vizitatorul se aștepta s-o vadă, îl găsi pe „Lembka” al său aciuat într-o cămăruță dosnică, întunecoasă și prost întreținută, despărțită în două printr-o draperie de culoare verde-închis, cu o mobilă tapițată în aceeași culoare, dar foarte veche, cu storuri de culoare verde pe niște ferestre înguste și înalte. Von Lembke stătea la o rudă a sa depărtată, un general, care îl proteja. Își întâmpină musafirul cu un aer cordial, se purtă cu multă seriozitate și cu o politețe amabilă. Discutără și despre literatură, dar în limitele convenite într-o conversație ocazională. Un lacheu cu cravată albă le servi ceai slab și câte un fursec rotund minuscul și uscat. Furios, colegul lui ceru apă gazoasă. I se servi, dar cu oarecare întârziere, fapt care îl făcu se pare pe Lembke să se simtă prost și să-l cheme a doua oară pe lacheu repetându-și dispoziția. Îi propuse musafirului să ia o gustare și rămase vizibil mulțumit când acesta refuză și în sfârșit plecă. Pe scurt, în acea vreme Lembke stătea la acest general influent în calitate de conațional milit.

Era perioada când el se topea de dragoste după cea de-a cincea fiică a generalului, bucurându-se, se pare, de reciprocitate. Și totuși Amalia fu măritată, când îi sosi vremea, cu un bătrân neamț, fabricant de băuturi spirtoase, vechi camarad al bătrânului general. Andrei Antonovici nu se tângui prea mult, ci-și construi din carton un teatru. Cortina se ridica, apăreau niște

actori care gesticulau; lojile erau pline de spectatori, orchestra acționată de un mecanism trăgea din arcușuri pe strunele viorilor, capelmaistrul își mișca bagheta, iar la parter, cavalerii și ofițerii băteau din palme. Totul fusese făcut din hârtie, totul fusese conceput și executat personal de von Lembke; asta îi luase o jumătate de an. Generalul convocă în mod special o reuniune intimă într-o seară și capodopera fu demonstrată oaspeților. Toate cele cinci fiice ale generalului, printre care și noua căsătorită Amalia, fabricantul ei și celelalte domnișoare și doamne cu nemții lor s-au uitat cu mare interes și au laudat teatrul, după care s-a dansat. Lembke a rămas foarte mulțumit și curând s-a consolat definitiv.

Trecură ani și cariera lui se preciză. Deținuse mereu posturi prin instituții importante și totdeauna sub conducerea unor șefi de același neam cu el și în sfârșit ajunse la un grad foarte înalt pentru vârsta lui. De mult dorea să se însoare și de mult căuta o pereche corespunzătoare. Pe ascuns de șefii săi, trimisese redacției unei reviste o povestire, care însă nu mai văzu lumina tiparului. În schimb construi din carton un tren întreg de cale ferată și cu același succes: călătorii ieșeau din gară cu valijoarele, rucsacurile, copiii și cățeii lor intrau în vagoane. Conducătorii și îngrijitorii umblau încoace și încolo, suna clopoțelul, se auzea semnalul de plecare și trenul pornea. Realizarea acestei capodopere complicate i-a luat un an întreg de trudă migăloasă. Și totuși trebuia să se căsătorească. Cercul său de cunoștințe era destul de larg și, în bună parte, format din lume nemțească; dar frecvența și cercuri rusești, bineînțeles la reuniunile șefilor săi. În sfârșit, când împlini treizeci și opt de ani, îi pică și o moștenire. Decedase un unchi, brutarul, lăsându-i prin testament treisprezece mii de ruble. Rămânea acum să se fixeze asupra unui post potrivit. Domnul von Lembke, cu tot nivelul destul de înalt al sferei sale de serviciu, era un om modest. S-ar fi mulțumit să i se dea conducerea unui departament cu atribuții poate mai puțin prestigioase, dar cu administrație independentă, în care să aibă drepturi depline de a dispune, să zicem, asupra recepționării lemnului livrat statului sau chiar alt locșor de acest gen, dar la fel de mănos și tihnit, unde să rămână toată viața. Iată însă că în loc de o Minnă sau o Ernestină, cum se aștepta el, interveni în viața lui Iulia Mihailovna. Cariera lui săltă deodată pe o treaptă mai sus. Modestul și conștiinciosul von Lembke simți că și el ar putea fi ambițios.

Iulia Mihailovna poseda, conform tabelor vechi de evidență cadastrală, vreo două sute de suflete la care se adăuga și o considerabilă zestre de relații utile. Pe de altă parte, von Lembke era frumos, iar ea depășise vârsta de patruzeci de ani. E de remarcat că el, încetul cu încetul, se îndrăgosti de dânsa cu adevărat, pe măsură ce se complăcea în situația de logodnic. În ziua cununiei îi trimise de dimineață niște versuri. Toate acestea o încântau, chiar și versurile: patruzeci de ani sunt patruzeci de ani, nu te joci cu o astfel de cifră. Curând după căsătorie el primi o și mai sensibilă avansare în grad cu decorația aferentă, iar după aceea fu numit să conducă gubernia noastră.

Pregătindu-se să plece la noi, Iulia Mihailovna socoti necesar să-și dădăcească puțin soțul. Era convinsă că nu e un om lipsit de capacități; știa să-și facă apariția și să se prezinte cu demnitate; să asculte cu un aer important și să rămână într-o tăcere gravă, aparent grăitoare; își formase o ținută de prestanță; era capabil să rostească chiar și un discurs; ba mai avea și niscai frânturi și crâmpie de idei; prinsese omul și spoiala unui liberalism necesar, la modă. Și totuși, o nelinișteea faptul că se arăta cam prea puțin receptiv și, după atâta amar de căutare a unei poziții mai bune în carieră, începuse acum să dea semne evidente că ar avea nevoie de liniște. Ea ar fi vrut să-i transmită ambiția ei, când colo el se apucă deodată să construiască din mucava o biserică protestantă; pastorul apărea să-și spună predica, credincioșii ascultau împreunându-și cu evlavie mâinile pe piept, o doamnă își ștergea cu batista lacrimile, un bătrânel își sufla nasul; la sfârșit răsuna o minusculă orgă comandată anume din Elveția, cu mare cheltuială. De cum află de existența ei, Iulia Mihailovna, aproape cu un fel de spaimă, îi confiscă opera pe loc, încuind-o în dulap; în schimb, îi îngădui drept mângâiere să scrie un roman, dar fără să-și dea în vileag această preocupare. Din nefericire, se putea întrevădea în decizia aceasta o precumpănire ușuratică a nechibzuinței și fanteziei asupra simțului măsurii. Soarta o ținuse prea mult în situația de fată bătrână. Ideile îi ațâțau vanitatea, una după alta, asaltându-i mintea surescitată. Nutrea gânduri ambițioase, voia cu orice preț să conducă gubernia, se vedea de pe acum înconjurată de o lume în plină admirație, își fixase și direcția de activitate. Von Lembke simți cum începe să-l cuprindă teama; curând însă intui, cu flerul lui funcționăresc, că de fapt nu ar avea deloc motive de îngrijorare pentru scaunul său de guvernator. Și într-adevăr, primele două, trei luni se scurseră chiar într-un climat de guvernare satisfăcător. Dar iată că se ivi Piotr Stepanovici și lucrurile luară o întorsătură mai mult decât bizară.

Fapt e că, dintru început chiar, tânărul Verhovenski manifestă o lipsă totală de respect față de Andrei Antonovici, arogându-și niște drepturi ciudate, iar Iulia Mihailovna, totdeauna atât de geloasă în ce privește prestigiul soțului ei, nu se arătase dispusă deloc să observe acest lucru; în orice caz, nu-i acorda nici o importanță. Tânărul deveni favoritul ei; mânca, bea și aproape că dormea în casa lor. Von Lembke începu să se apere, îi spunea în fața lumii „tinere”, îl bătea ocrotitor pe umăr, dar cu aceasta nu reuși deloc să se impună: Piotr Stepanovici părea mereu că își râde de el pe față, chiar și atunci când îi vorbea cu toată seriozitatea, iar în prezența altora îi spunea cele mai surprinzătoare lucruri. Într-o zi, întorcându-se acasă, Lembke îl găsi pe tânăr în cabinetul său, dormind pe canapea fără să-i fi cerut voie. Acesta se justifică prin aceea că intrând și negăsindu-l acasă „a profitat de ocazie ca să tragă un pui de somn”. Von Lembke se simți ofensat și se plânse soției; ea își bătu joc de enervarea lui și făcu remarca usturătoare că probabil el nu știe să se impună; cel puțin față de dânsa „acest băiețandru” nu-și permite niciodată familiarități; de altfel, „este cam naiv și de o prospețime sufletească care iese, ce-i drept, din cadrul uzanțelor societății”. Von Lembke se bosumflă. Dar ea reuși să-i împace. Fără

să-și fi cerut formal scuze, Piotr Stepanovici scăpă nu știu cum printr-o glumă plată, care în alte împrejurări ar fi apărut drept o nouă jignire, dar în cazul de față fusese acceptată ca un semn de căință. Vulnerabilitatea lui Andrei Antonovici rezida în faptul că avusese slăbiciunea chiar de la începutul cunoștinței lor să-i mărturisească faptul că scrie un roman. Închipuindu-și că are de-a face cu un tânăr cu sufletul vibrând de poezie și visând de mult să găsească un ascultător receptiv, îi citi chiar din primele zile de cunoștință două capitole din opera sa. Acesta ascultase fără să-și ascundă plictiseala, căscând nepolitic și fără să fi exprimat măcar o laudă, dar la plecare îi ceruse totuși manuscrisul ca să-și facă o părere citindu-l în liniște acasă, iar Andrei Antonovici i-l încredințase. De atunci manuscrisul nu-i fusese restituit, deși nu era zi ca tânărul să nu vină în casa lor, iar la întrebările lui, de fiecare dată, răspundea doar prin răs; în cele din urmă îi declară că-l pierduse undeva pe stradă chiar în ziua când îl primise. Aflând despre toate acestea, Iulia Mihailovna se supără foc pe soțul ei.

— Nu cumva i-ai spus despre biserică? se alarmă ea aproape speriată.

Von Lembke pur și simplu căzu pe gânduri, iar prea multă îngândurare îi fusese interzisă de medici, ca fiindu-i dăunătoare. Afară de faptul că-i picară o mulțime de complicații survenite prin gubernie, despre care vom vorbi mai jos, căpătase omul și o belea de cu totul altă natură, strict intimă: se simțea atins nu numai în orgoliul lui de șef suprem al guberniei, dar și în străfundurile ascunse ale inimii. Cerând-o în căsătorie pe Iulia Mihailovna, Andrei Antonovici nu și-ar fi închipuit niciodată posibilitatea vreunor neînțelegeri sau disensiuni în viitor. Astfel își închipuia el căsnicia de o viață întreagă, visând la Minna și Ernestina. Simțea că nu e în stare să facă față vreunei furtuni familiale. Dar iată că Iulia Mihailovna avu cu el în cele din urmă o explicație deschisă.

— N-ai de ce să te formalizezi de toate astea, zise ea, fie chiar și pentru motivul prea evident că tu ești întreit mai rezonabil și infinit superior ca poziție pe scara ierarhiei sociale. Băiatul acesta mai are numeroase metehne rămase de pe urma deprinderilor anterioare de liber-cugetător și pe care eu le consider pur și simplu mofturi ștregărești; nu poți să-l schimbi dintr-odată, ci treptat. Trebuie să prețuim tineretul nostru; eu procedez cu blândețe și bunăvoință și izbutesc să-i rețin de pe marginea prăpastiei.

— Dar e o gură-spartă și vorbește dracu' știe ce, obiectă von Lembke. Nu mai pot tolera ca în public și în prezența mea să afirme cum că guvernul încurajează beția, înlesnind poporului consumul de votcă, anume ca să-l abrutizeze și în felul acesta să-l împiedice de a se răscula. Gândește-te în ce situație sunt pus eu când trebuie să ascult toate acestea în fața lumii.

Spunând acest lucru, von Lembke își aduse aminte de conversația recentă cu Piotr Stepanovici. În speranța naivă că îl va dezarma pe tânăr prin liberalismul său, îi arătă colecția sa personală de felurite proclamații, rusești și din străinătate, pe care și-o adunase cu grijă începând din anul 1859, mai mult dintr-o utilă curiozitate, decât ca simplu amator. Piotr Stepanovici, ghicindu-i intenția, declară brutal că într-un singur rând al unora dintre manifeste există

mai mult sens decât într-o cancelarie întreagă, „inclusiv cancelaria dumneavoastră”, aş zice eu.

Lembke se simţi şocat.

— Dar e prea devreme, prea devreme pentru noi așa ceva, murmură el aproape rugător, arătând colecția de manifeste.

— Nicidecum; din moment ce vă este teamă, înseamnă că nu este prea devreme.

— Și totuși există aici, de pildă, un îndemn la dărâmarea bisericilor.

— Și de ce nu, adică? Dumneavoastră sunteți doar un om inteligent și desigur nu credeți în Dumnezeu, și înțelegeți prea bine că aveți nevoie de credință numai pentru abrutizarea poporului. Adevărul este mai cinstit decât minciuna.

— De acord, de acord, sunt perfect de acord cu dumneata, și totuși e prea devreme, prea devreme pentru noi... își încrețea rădăcina nasului și fruntea von Lembke.

— Atunci ce fel de funcționar al guvernului sunteți, dacă personal sunteți de acord cu însuși faptul dărâmării bisericilor și al ridicării ciomegelor împotriva Petersburgului, și toată obiecțiunea dumneavoastră se reduce doar la o chestiune de termen?

Prins cu vorba atât de brutal și profund vexat, Lembke își pierdu cumpătul.

— Nu, nu; nu este deloc așa, se împotrivi el cu înfocare, întărindu-se din ce în ce mai mult în amoru-i propriu zgândărit, dumneata, ca om tânăr, și mai ales necunoscând scopurile noastre, greșești. După cum am înțeles, dragul meu Piotr Stepanovici, dumneata ne consideri pe noi funcționari ai guvernului? Așa. Funcționari cu drept de inițiativă personală? Așa. Dar ia să vedem, cum acționăm noi? Noi purtăm toată răspunderea; și de fapt, dacă privim lucrurile în finalitatea lor, și noi, ca și voi, servim aceeași cauză comună. Atâta doar că noi proptim ceea ce voi zdruncinați și ceea ce fără de noi s-ar fi desfăcut împrăștiindu-se în toate direcțiile. Noi nu vă suntem dușmani, nicidecum, noi vă spunem: mergeți înainte, progresați, zdruncinați chiar, adică tot ce este vechi și trebuie modificat; dar tot noi suntem aceia care, la nevoie, va trebui să vă ținem în limitele necesare, salvându-vă de voi înșivă, pentru că fără noi doar ați răvăși întreaga Rusie, privând-o de înfățișarea ei decentă, iar sarcina noastră este tocmai salvarea acestei înfățișări decente. Înțelegeți dar că noi și voi avem nevoie unii de alții. În Anglia whigs și tories sunt la fel de necesari în mod reciproc. Așadar, noi suntem tories, iar voi, whigs, așa înțeleg eu lucrurile. Andrei Antonovici începu să devină emfatic. De pe timpul când era la Petersburg încă îi plăcea să vorbească lucruri inteligente și în spirit liberal, dar mai ales când știa că nimeni nu trage cu urechea. Piotr Stepanovici tăcea cu un aer neobișnuit de serios pentru el. Aceasta îl stimula și mai mult pe orator.

— Știi dumneata că eu, „stăpânul guberniei”, continuă el preumblându-se prin cabinet, știi dumneata că eu, din cauza multiplelor mele obligații, nu pot să îndeplinesc niciuna dintre ele, iar pe de altă parte aş putea tot atât de

bine să-ți spun că nici n-am ce face aici. Tot secretul constă în faptul că toate sunt în funcție de vederile guvernului și depind de guvern. Dacă guvernul, din cine știe ce considerații politice sau pentru potolirea pasiunilor, instaurează chiar și o republică, să zicem, dar totodată întărește puterea guvernatorilor, ei bine, și noi, guvernatorii, înghițim republica; și nu numai republica: înghițim tot ce vreți; eu cel puțin simt că sunt gata... Într-un cuvânt, dacă guvernul îmi cere telegrafic activitate devorante, desfășor și eu activitate devorante. Eu am declarat aici categoric: „Domnilor, pentru echilibrul și propășirea tuturor instituțiilor guberniale se cere un singur lucru: întărirea puterii guvernatorilor”. Să vezi, este necesar ca toate aceste instituții – fie ale zemstvei, fie judecătorești – să aibă, ca să zic așa, o existență dublă, adică este necesar ca ele să existe (sunt absolut de acord că așa ceva este necesar), iar pe de altă parte este necesar ca ele să nu existe. Totul depinde de vederile guvernului. Va veni la un moment dat un suflu ca instituțiile să fie necesare, și ele vor apărea imediat în gubernia mea. Va dispărea această necesitate și nimeni nu le va mai găsi la mine. Iată ce înțeleg eu prin activitate devorante, care însă nu va mai putea exista fără întărirea puterii guvernatorilor. Vorbim aici între patru ochi. Știi, am și comunicat la Petersburg că este nevoie de o santinelă specială la ușa reședinței particulare a guvernatorului. Aștept răspunsul.

— Aveți nevoie de două, zise Piotr Stepanovici.

— De ce adică de două? se opri în fața lui von Lembke.

— Pentru că o singură santinelă e prea puțin, ca să vă faceți respectat.

Aveți nevoie negreșit de două.

Fața lui Andrei Antonovici se contractă într-o grimasă convulsivă.

— Dumneata... îți permiți prea mult, Piotr Stepanovici. Profiți de bunătatea mea, îmi spui tot felul de impertinențe și faci aici pe bourru bienfaisant...

— Mă rog, murmură Piotr Stepanovici, și totuși dumneavoastră ne deschideți nouă drumul și ne pregătiți succesul.

— Adică cui anume nouă și ce fel de succes? îl privi uluit von Lembke, dar nu primi nici un răspuns.

Iulia Mihailovna, ascultându-i raportul despre această conversație, se arată foarte nemulțumită.

— Doar nu pot, se justifică von Lembke, să-l tratez cu autoritatea unui șef pe favoritul tău și încă într-o discuție între patru ochi... Mai scap câte o vorbă... în bunătatea inimii mele.

— Exagerat de bună. Nici n-am știut că ai o colecție de manifeste, fă bine și mi-o arată.

— Dar... mi le-a cerut să i le dau pentru o zi.

— Și le-ai dat, iar! se supără Iulia Mihailovna. Ce lipsă de tact!

— Trimit acum să le ia înapoi.

— Nu ți le dă.

— Îi impun! se aprinse von Lembke și sări de pe locul lui. Cine este el ca să mă tem atâta de dânsul și cine sunt eu ca să nu pot face nimic?

— Stai jos și liniștește-te, îl opri Iulia Mihailovna. Ți voi răspunde la prima întrebare: am despre el niște referințe de recomandare excelente; e un tânăr capabil și uneori spune niște lucruri foarte inteligente. Karmazinov m-a asigurat că el are relații aproape peste tot și o influență extraordinară asupra tineretului din capitală. Iar dacă prin el voi atrage pe alții, grupându-i în jurul meu, îi voi feri de pierzanie, deschizând perspective noi ambiției lor. Îmi este devotat din toată inima și mă ascultă în toate.

— Dar dacă în timp ce tu îl ocrotești, ei vor face... dracu' știe ce. Desigur, este o idee... se apără vag von Lembke, dar... uite, aud că în județul X au apărut niște manifeste.

— Dar zvonul acesta a circulat încă vara trecută, manifeste, bancnote false și mai știu eu ce, și totuși până acum n-au pus mâna pe niciuna. Cine ți-a spus?

— Am auzit de la von Blum.

— Ia lasă-mă cu von Blum al dumatăle; să nu mai aud pomenindu-se numele lui!

Iulia Mihailovna se înfurie și timp de un minut nici nu mai fu în stare să scoată o vorbă. Von Blum era unul dintre funcționarii cancelariei guberniale pe care ea prinsese o ură deosebită. Dar despre aceasta vom mai vorbi.

— Te rog, să n-ai nici o grijă în privința lui Verhovenski, conchise ea, dacă ar fi participat la vreo ștregărie oarecare, nu ți-ar fi vorbit așa cum vorbește cu tine și cu toți cei de aici. Palavragiile nu sunt primejdioși, ba aș putea să-ți spun și altceva: de-ar fi să se întâmple ceva, eu prima voi afla prin el. Îmi este devotat în mod fanatic.

Notez, anticipând evenimentele, că dacă n-ar fi tronat aici ambiția nemăsurată și prezumțiozitatea Iuliei Mihailovna, poate că nici nu s-ar fi întâmplat tot ceea ce au izbutit să facă la noi acești indivizi mizerabili. Ea poartă o mare răspundere!

Capitolul al cincilea.

În ajunul serbării.

I

Serbarea inițiată de Iulia Mihailovna pe bază de listă de subscripție în folosul institutoarelor din gubernia noastră se amânase de câteva ori. Printre cei ce se înghesuiau în jurul soției guvernatorului erau nelipsiții Piotr Stepanovici, neînsemnatul funcționar Leamșin, care îndeplinea diferite comisioane mărunte și care într-o vreme frecventase reuniunile lui Stepan Trofimovici, iar acum intrase deodată în grațiile Iuliei Mihailovna pentru că știa să cânte la pian; adesea Liputin, pe care Iulia Mihailovna îl desemnase ca viitor redactor-șef al proiectatului ziar independent gubernial, câteva doamne și domnișoare și, în sfârșit, chiar Karmazinov care, deși nu era prezent mereu, anunțase solemn și cu un aer satisfăcut că va oferi publicului o surpriză plăcută cu prilejul „cadrilului literaturii”. Înscriși pe liste și donatorii erau în număr extraordinar de mare și, în primul rând, cei ce alcătuiau elita orașului; erau acceptate să subscrie însă și persoane de rând, dacă veneau, bineînțeles,

cu donații în bani. Iulia Mihailovna declarase că uneori este cazul să se îngăduie și un amestec între clase sociale, „altfel cine să-i lumineze pe acești oameni sărmani?”. Se constitui un comitet neoficial dintre intimii casei guvernatorului care hotărî ca festivitatea să aibă un caracter democratic. Abundența subscripțiilor ispitea la cheltuieli; se urmărea o realizare nemaipomenită, din care cauză interveniseră atâtea amânări. Tot nu se puteau decide unde să organizeze balul de seară: în imensa casă a soției mareșalului nobilimii, care își oferise saloanele în acest scop, sau la Varvara Petrovna, la conacul Skvoreșniki? Skvoreșniki se afla cam depărțitor de oraș, dar mulți membri ai comitetului erau de părere că acolo lumea „se va simți mai liberă”. Personal, Varvara Petrovna ar fi fost încântată ca balul să aibă loc la dânsa. E greu de spus de ce această femeie mândră căuta atât de mult să-i intre în voie Iuliei Mihailovna. Probabil îi plăcea faptul că și soția guvernatorului, la rândul ei, aproape se umilea în fața lui Nikolai Vsevolodovici și era mai amabilă cu el decât cu oricare altul. Repet: Piotr Stepanovici nu înceta să acrediteze în casa guvernatorului o idee lansată înainte, insinuând în șoaptă că Nikolai Vsevolodovici este un om cu foarte misterioase relații în cele mai misterioase cercuri și, desigur, se află aici într-o misiune specială.

Stranie stare de spirit domnea într-adevăr la noi pe atunci! Mai ales în societatea cucoanelor apăruse un fel de frivolitate și nu s-ar putea spune că acest lucru nu se produsese dintr-odată. Se instaurase o atmosferă de exuberanță nestăpânită, ușuratică, lipsită de jenă și nu totdeauna agreabilă. Devenise la modă un fel de zvăpăiere deșuchetă a minților și ideile cele mai anapoda erau întâmpinate cu entuziasm. Mai târziu, după ce evenimentele se consumară, lumea o învinui pe Iulia Mihailovna, anturajul ei și influența acestuia; dar nu-mi vine să cred că toate se datorau exclusiv Iuliei Mihailovna și că ea e unica vinovată. Dimpotrivă, foarte mulți, la început, se întreceau în laude la adresa soției noului guvernator, relevându-i meritele de a fi știut să unească societatea și să creeze o atmosferă destinsă. Avuseseră loc chiar și câteva fapte scandaloase pentru care Iulia Mihailovna realmente n-a avut nici o vină; dar pe atunci cu toții râdeau și se distrau și nu s-a găsit nimeni care să-i oprească. A rezistat, ce e drept, ținându-se deoparte, un grup destul de numeros de persoane, care-și formase o părere aparte asupra cursului evenimentelor momentului; dar nici acestea nu-și exprimau atunci nemulțumirea; ba chiar zâmbeau.

Mi-aduc aminte că se alcătuiseră atunci, nu știu cum de la sine, un cerc destul de larg al cărui centru poate că într-adevăr se afla în salonul Iuliei Mihailovna. În cadrul acestui cerc mai intim, adunat în jurul ei, se îngăduiau, desigur, printre tineri, tot felul de șotii, într-adevăr uneori destul de deplasate. Din acest cerc făceau parte printre altele și câteva doamne chiar fermecătoare. Tineretul organiza picnicuri, serate, uneori plimbări prin oraș în cavalcade întregi, în trăsuri sau călare. Se pasionau după tot felul de năstrușnicii și uneori le inventau anume numai pentru a crea motive de distracție și istorioare de povestit. Își făceau de cap, ca și cum ar fi nimerit în târgul de pomină

Glupov. Grupul lor fusese poreclit „farsorii sau batjocoritorii”, pentru că nu se dădeau înapoi de la nimic. S-a întâmplat astfel ca soția unui locotenent din localitate, o brunetă foarte tânără, deși cam anemică din cauza condițiilor proaste de trai din casa bărbatului ei, la una dintre serate, dintr-o pornire ușuratică, să se așeze la masa de joc, în speranța că o să câștige la cărți, spre a-și cumpăra o mantilă, și în loc de asta s-a pomenit că a pierdut cincisprezece ruble. De frica bărbatului și neavând cu ce să plătească, aducându-și aminte de îndrăzneala ei de altădată, se hotărî să-i ceară discret împrumut suma respectivă, chiar acolo la serată, fiului primarului orașului nostru, un june ticălos, ofilit de timpuriu. Acesta nu numai că o refuză, dar se mai duse să-i spună și soțului râzând în hohote. Locotenentul, care într-adevăr o ducea cam greu, trăind uneori din soldă, aducându-și acasă soția, o snopi în bătaie, cu toate țipetele, vaietele și rugămintele bieteii femei, care în genunchi îi cerea iertare. Acest caz revoltător nu stârni în oraș decât hohote de râs și, cu toate că biata soție de locotenent nu făcea parte din anturajul Iuliei Mihailovna, una dintre doamnele „cavalcadei”, o ființă excentrică și năstrușnică, care o cunoștea pe ofițereasă, trecu pe la dânsa și pur și simplu o luă acasă la ea. Aici o înconjură tinerii zurlii, o copleșiră cu atenții, îi făcură nenumărate cadouri și o ținură pe loc patru zile fără să o lase să se întoarcă acasă. Rămase astfel la doamna aceasta zănată și zile întregi merse cu ea în trăsură și cu întreaga-i societate, care se distra plimbându-se prin oraș, participând la petreceri și dansuri. Toți o îndemneau să-l dea pe soț în judecată, să facă scandal. Făgăduiau s-o susțină cu toții, depunând ca martori. Soțul tăcea, neîndrăznind să lupte. În cele din urmă, biata femeie își dădu seama că intrase în bucluc și, moartă de frică, a patra zi, în amurg, fugi la soț. Nu s-a aflat exact ce s-a petrecut între ofițer și soția lui; dar timp de două săptămâni obloanele de la ferestrele casei scunde în care locotenentul își închiriasse locuința nu se mai deschiseră. Iulia Mihailovna îi dojeni pe zurbagii și rămase foarte nemulțumită de fapta doamnei excentrice, cu toate că aceasta i-o prezentase în mod special pe soția locotenentului chiar în ziua răpirii. Dar toate acestea fură curând uitate.

Un alt caz s-a petrecut în casa unui modest funcționar, dar bun familist, demn de tot respectul. Un tânăr dintr-un județ vecin, tot mic funcționar, reuși să-i obțină consimțământul de a se căsători cu fiica lui, o fetiță de șaptesprezece ani, frumoasă foc, bine-cunoscută în tot orașul. Curând se află însă că în noaptea nunții tânărul soț s-a purtat foarte urât cu frumoasa jună, răzbunându-se pentru cinstea pângărită. Leamșin, care fusese aproape martor ocular la această istorie, întrucât se îmbătase la nuntă și rămăsese peste noapte în casa tatălui miresei, a doua zi dis-de-dimineată trecu pe la toți făcând cunoscută această știre senzațională. Imediat se formă un grup de vreo zece tineri, toți călări, unii chiar pe cai căzăcești închiriați, ca de pildă Piotr Stepanovici și Liputin; acesta din urmă, cu toată vârsta lui, participa la toate aventurile zgomotoase ale tineretului nostru flușturatic. Când tânăra pereche apărură în stradă într-o trăsură, făcând vizitele de rigoare statornicite de obiceiul

locului pentru a doua zi după cununie, orice s-ar fi întâmplat între timp, întreaga cavalcadă înconjură în chip de escortă trăsură și cu râsete și strigăte voioase îi însoți toată dimineața prin oraș. E adevărat că nimeni dintre ei nu intra prin case, ci așteptau călare în fața porților; nu și-au permis să aducă aici nici un fel de jignire specială mirelui și miresei și totuși provocară un scandal. Tot orașul se umplu de vorbe. Bineînțeles, toată lumea râdea în hohote. Dar de data aceasta se revoltă von Lembke, care ținu să aibă cu Iulia Mihailovna o discuție aprinsă. Aceasta, la rândul ei, se supără și hotărî pe loc să le refuze zurbagiilor accesul în casa ei. Dar a doua zi îi iertă în fața stăruințelor lui Piotr Stepanovici și a câtorva cuvinte spuse de Karmazinov. Acesta găsi „gluma” destul de spirituală.

— Cadrează perfect cu moravurile de aici, zise el, și în orice caz nu este lipsită de originalitate și de... îndrăzneală; uitați-vă, toată lumea râde și numai dumneavoastră sunteți indignată.

Dar se petrecură și năzbâtii evident intolerabile, cu anumită tendențiozitate.

În oraș sosi o colportoare de cărți bisericești; o femeie respectabilă, deși dintr-un mediu de târgoveți. Atrăsese atenția pentru că în presa din capitală apăruseră niște articole interesante despre această colportoare. Ticălosul de Leamșin se distinse și aici: cu ajutorul unui seminarist, care își pierdea vremea degeaba în așteptarea unui post de învățător la vreo școală, strecură pe furiș în sacul colportoarei, în timp ce se făcea că vrea să cumpere cărți, un teanc întreg de fotografii „deochete” din străinătate, dăruite de cineva anume în acest scop – după cum s-a aflat mai pe urmă, de către un bătrânel foarte onorabil, al cărui nume omit să-l menționez, care purta o decorație importantă și căruia îi plăcea, după propria-i expresie, „râsul sănătos și gluma veselă”. Când biata femeie începu să scoată din sac cărțile sfinte ca să le expună spre vânzare în piața mare a orașului, căzură risipindu-se pe caldarâm și fotografiile păcătoase. Se stârniră râsete și murmure de indignare; mulțimea se îmbulzi, se auziră ocări; n-ar fi scăpat femeia nici de bătaie, probabil, dacă n-ar fi intervenit poliția. Colportoarea de cărți bisericești fu băgată la zdup și numai către seară, prin intervenția lui Mavriki Nikolaevici, care aflase indignat amănuntele ascunse ale acestei istorii urâte, femeia a fost eliberată și condusă până la marginea orașului. Iulia Mihailovna îi interzise categoric lui Leamșin să-i mai calce pragul, dar în aceeași seară ai noștri, apărând în grup compact, îl aduseră și pe el anunțând că dumnealui a compus o nouă bucată pentru pian, cu totul originală, convingând-o să-i îngăduie doar să se producă. Pieseta într-adevăr se dovedi să fie amuzantă, având și un titlu caraghios: Războiul franco-prusian. Se începea prin intonarea impresionantă a sunetelor Marsiliezei:

Qu' un sang impur abreuve nos sillons!

Răsunau în introducerea aceasta accente de trufașă sfidare, beția viitoarelor victorii. Iată însă că, prin măsurile meșteșugit variate ale imnului, de undeva de alături, jos de tot, într-un colțișor, dar foarte aproape, încep să se furișeze sunetele răutăcioase ale melodiei Mein lieber Augustin. Marsilieza nu le

observă, Marsilieza e în culmea freneziei maiestuoase; dar Augustin-ul devine tot mai obraznic și iată că măsurile Augustin-ului încep neașteptat să coincidă cu măsurile Marsiliezei. Aceasta pare să înceapă a da semne de supărare; observă în sfârșit Augustin-ul, vrea să se descotorosească de el, să-l alunge ca pe o muscă sâcâitoare, dar Mein lieber Augustin s-a prins de ea bine; e vesel și sigur de el; e fericit și obraznic; și Marsilieza deodată se protestește: nu mai ascunde că e jignită și enervată; răsună acum în țipete de indignare, în lacrimi și jurăminte, cu mâinile întinse către providență:

Pas un pouce de notre terrain, pas une pierre de nos forteresses!

Dar este nevoită să cânte acum în același tact cu Mein lieber Augustin. Apoi melodia ei, într-un mod stupid, se transformă în Augustin, se pleacă, se stinge. Din când în când doar, printr-o tresărire convulsivă, se mai aude iar: qu' un sang impur..., pentru ca imediat să sară pe melodia urâtă a valsului. Și iat-o resemnându-se complet: este Jules Favre plângând la pieptul lui Bismarck și cedând totul, totul... Dar acum devine furios Augustin-ul: se aud sunete răgușite, se simte berea băută peste măsură, furia lăudăroșeniei, pretențiile de multe miliarde, de țigări de foi fine, de șampanie, de ostatici; Augustin-ul se transformă într-un urlat turbat... Războiul franco-prusian se termină. Ai noștri aplaudă, Iulia Mihailovna zâmbește și zice: „Ei, cum să-l dai afară?”. Pacea e încheiată. Avea într-adevăr talent ticălosul. Stepan Trofimovici mă asigură într-o zi că cele mai alese talente artistice pot fi și niște canalii odioase și că una pe alta nu se exclud. A circulat apoi zvonul că Leamșin șterpelise această piesetă de la un tânăr talentat, dar modest, un amic de-al său aflat în trecere și rămas necunoscut; să lăsăm însă asta. Acest nemernic care câțiva ani la rând se tot învărtise prin preajma lui Stepan Trofimovici, reprezentând la seratele lui, la cerere, tipuri de ovreiași, spovedania unei bătrâne surde, nașterea unui prunc, acum îl caricaturiza, printre altele, la Iulia Mihailovna și cu destul succes uneori, chiar pe Stepan Trofimovici însuși, în chip de „liberal din deceniul al cincilea”. Toată lumea se prăpădea de râs, încât de fapt era aproape imposibil să fie alungat: devenise prea necesar. Unde mai pui că intrase sub pielea lui Piotr Stepanovici, care la rândul-i câștigase între timp o influență ciudată asupra Iuliei Mihailovna...

Nu m-aș fi referit la acest ticălos în mod special și nici n-ar merita să ne ocupăm de el; dar aici s-a produs o istorie revoltătoare la care se spune că și el a luat parte, iar cazul acesta n-aș putea să-l omit din cronică mea.

Într-o bună dimineață se răspândi prin tot orașul știrea despre o faptă odioasă și revoltătoare de profanare. La intrarea în imensa piață de mărfuri a orașului se află o veche biserică cu hramul Nașterii Maicii Domnului, cel mai remarcabil monument istoric din acest oraș străvechi. La poartă afară, din vechime fusese pusă o icoană mare a Maicii Domnului, fixată în zid și apărată de un grilaj. Și iată că peste noapte icoana aceasta fusese jefuită, geamul chivotului spart, grilajul smuls și din cunună și odăjdii fuseseră scoase câteva pietre și perle, nu se știe dacă erau sau nu atât de prețioase ca valoare. Aspectul cel mai grav al acestui furt îl constituia însă faptul că se comisese

totodată și un act absurd de blasfemie: în spatele geamului spart al icoanei, fusese găsit, se spune, un șoarece viu. Se știe precis acum, după patru luni, că furtul fusese săvârșit de ocnașul Fedka, dar nu se știe cum și de ce a fost implicat apoi și Leamșin. Pe atunci nimeni nu pomenea numele lui și nu-l bănuia, acum însă toată lumea susține că el ar fi introdus acolo șoarecele. Mi-aduc aminte că autoritățile noastre își cam pierduseră capul în fața acestui caz. Lumea se îmbulzi la locul infracțiunii chiar de dimineață. O mulțime de cel puțin o sută de oameni se găsea acolo tot timpul. Unii veneau, alții plecau. Cei care se apropiau își făceau semnul crucii, sărutau icoana; se depuneau și ofrande; un călugăr aduse pentru aceasta o tavă și abia către ora trei autoritățile se duminiră că le-ar putea ordona oamenilor să nu staționeze, ci rugându-se, sărutând icoana și depunându-și obolul să-și vadă de treburi. Acest caz abominabil produse cea mai deprimantă impresie asupra lui von Lembke. Iulia Mihailovna, după cum mi s-a transmis ulterior, s-ar fi exprimat că, începând din dimineața aceasta fatală, ea observase la soțul ei acea stare de depresie ciudată care nu-l mai părăsi apoi deloc până la plecarea lui definitivă, cu două luni în urmă, pe motiv de boală, și care persista, se pare, și acum în Elveția, unde continua să se odihnească după activitatea lui scurtă în gubernia noastră.

Mi-aduc aminte că pe la ora unu ziua m-am dus și eu în piață; mulțimea stătea într-o tăcere gravă, posomorâtă. Dintr-o trăsură coborî un negustor gras și galben la față, se închină până la pământ, sărută icoana, depuse pe tavă o rublă, scoase un oftat, se urcă iar în trăsură și plecă. Sosi și o caleașcă cu două dintre doamnele noastre de societate, însoțite de doi tineri din cunoscutul grup de poznași. Tinerii (dintre care unul nu era deloc așa de tânăr) coborâră și ei din trăsură și-și făcură loc prin mulțime spre icoană, înlăturându-i destul de disprețuitor pe cei care formau cercul. Nu găsiră de cuviință să se descopere, iar unul dintre ei își puse pe nas și lornionul. În mulțime se auziră murmure, e adevărat cam surde, dar evident ostile. Tânărul cu lornion scoase din portofelul ticsit de bancnote un bănuț de aramă și-l aruncă pe tavă. Amândoi se întoarseră spre caleașcă râzând și vorbind tare. În clipa aceea deodată apărură călare Lizaveta Nikolaevna, însoțită de Mavriki Nikolaevici. Ea sări de pe cal, îi aruncă dârlogii însoțitorului său, rămas din porunca ei călare, și se apropie de icoană exact în momentul când fusese aruncat acel bănuț. O roșeață de indignare îi năvăli în obraz; ea își scoase pălăria rotundă, mânușile, se lăsă în genunchi în fața icoanei, direct pe trotuarul murdar, și cu multă evlavie făcu trei închinăciuni până la pământ, apoi își scoase portmoneul, dar constatând că nu conține decât câteva monede de argint, își scoase repede cerceii cu briliante și-i puse pe tavă.

— Se poate, se poate? Pentru împodobirea sfintei? îl întrebă ea cu tulburare pe călugăr.

— Se poate, răspunse acesta, orice obol este binecuvântat.

Mulțimea tăcea, fără să manifeste nici un semn de aprobare sau dezaprobare; Lizaveta sări pe cal cu rochia mânjită de noroi și dispăru.

II.

Două zile după cazul descris mai sus am întâlnit-o într-o companie numeroasă plecând undeva în trei trăsură, înconjurată de călăreți. Îmi făcu semn cu mâna să mă apropii, opri trăsura și-mi ceru stăruitor să mă alătur societății lor. Se găsi un loc în caleașcă și ea mă recomandă răsând însoțitoarelor sale, niște doamne luxos îmbrăcate, iar mie-mi preciză că se proiectează o expediție extrem de interesantă. Râdea în hohote și părea să fie chiar peste măsură de fericită. Într-adevăr, expediția era cam excentrică: tot grupul pleca pe malul celălalt al râului, la casa negustorului Sevastianov, în curtea căruia, într-o atenansă, de vreo zece ani trăia în liniște, bunăstare și răsfaț cunoscutul, și nu numai la noi, dar și prin guberniile învecinate, ba chiar și în cele două capitale, Semion Iakovlevici, scrântitul nostru întru Domnul și prezicător. Îl vizita multă lume, mai ales venită din alte părți, râvnind să-i audă vorba, să i se închine și să depună oboluri. Aceste oboluri, uneori destul de importante, dacă nu dispunea de ele imediat însuși Semion Iakovlevici, erau duse cu evlavie la bisericile Domnului și mai ales în mănăstirea noastră Nașterea Maicii Domnului; din partea mănăstirii în acest scop veghea în permanență pe lângă Semion Iakovlevici un călugăr. Întreaga societate spera să aibă o aventură plină de haz și veselie. Nimeni dintre ei încă nu-l văzuse pe Semion Iakovlevici. Numai Leamșin se dusese o dată acolo și acum povestea că acesta poruncise să fie alungat cu un măturoi, ba aruncase cu mâna lui, în urmă-i, cu doi cartofi fierți. Printre călăreți îl observai pe Piotr Stepanovici, și de data aceasta tot pe un cal căzăcesc închiriat – ținându-se destul de neîndemânatic -, precum și pe Nikolai Vsevolodovici. Acesta din urmă nu se eschiva de a lua parte uneori la petrecerile comune și în asemenea cazuri avea totdeauna o atitudine decent voioasă, deși vorbea ca și înainte, puțin și rar. Când alaiul ajunsese, coborând panta spre pod, în dreptul hotelului, cineva anunță deodată că într-o cameră de hotel fusese găsit chiar atunci un călător care se împușcase și este așteptată să sosească poliția. Imediat altcineva făcu propunerea să ne ducem să-l vedem pe sinucigaș. Propunerea fu acceptată: doamnele noastre nu mai văzuseră niciodată un sinucigaș. Mi-aduc aminte că una dintre ele a spus atunci cu glas tare că „totul a ajuns atât de plictisitor, încât nu este cazul să ne sinchisim în ce privește natura distracției, numai să fie interesantă”. Doar câțiva rămaseră să aștepte în fața intrării; ceilalți intrară grămadă în hotel pătrunzând într-un culoar murdar și printre ei, spre surprinderea mea, am văzut-o și pe Lizaveta Nikolaevna. Camera celui care se împușcase era deschisă și, bineînțeles, nimeni nu îndrăzni să nu ne lase să intrăm. Era un tânăr cu fața aproape de adolescent, de vreo nouăsprezece ani, nu mai mult, probabil foarte drăguț la chip, cu părul blond des, cu un oval al feței regulat, cu o frunte pură frumoasă. Corpul lui intrase deja în stare de rigiditate cadaverică și chipul lui alb părea ca de marmură. Pe masă zăcea un bilețel în care scrisese cu mâna lui să nu fie nimeni învinuit de moartea sa și că s-a împușcat din cauză că „a topit în chefuri” patru sute de ruble. Expresia „topit în chefuri” figura textual în bilet: în cele patru rânduri scrise erau trei

greșeli gramaticale. Se căina în mod deosebit lângă trupul lui un moșier gras, probabil un vecin al familiei mortului, care trăsesse într-o altă cameră a hotelului, venit în chestiuni de afaceri. Din spusa acestuia reieșea că băiatul fusese trimis de familia sa, de mama văduvă, de surori și de mătuși din satul lor la oraș, ca sub îndrumarea unei rubedenii ce locuia aici să facă diferite cumpărături pentru zestrea surorii lui mai mari, care urma să se mărite, și să aducă aceste cumpărături acasă. Îi încredințaseră cele patru sute de ruble – strânse cu greu de-a lungul câtorva decenii – cu multă frică și îngrijorare, însoțindu-l cu numeroase povește, rugăciuni și binecuvântări. Băiatul fusese până atunci foarte cuminte și foarte serios. Sosind acum trei zile în oraș, nu se mai dusesse la rubedenia sa, ci se oprise la hotel, ducându-se direct la club în speranța că o să găsească undeva în odăile din fund vreun cartofor ținând bancul sau vreun loc unde să se joace barbut, dar în seara aceea nu se înjghebase acolo nici un fel de joc de zaruri sau de cărți. Întorcându-se în camera sa cam pe la miezul nopții, el ceru să i se aducă șampanie, havane și o cină compusă din șase sau șapte feluri de mâncare. Șampania îl ameți, țigările de foi îi făcură greață, încât nici nu se atinse de mâncăruri, culcându-se și adormind aproape fără cunoștință. Trezindu-se a doua zi, proaspăt ca un măr, plecă imediat într-o șatră de țigani – ce își așezase tabăra peste râu, într-o suburbie – despre care auzise în ajun la club, și timp de două zile nu mai apărui la hotel. În sfârșit, ieri, cam pe la ora cinci după-amiază, se întorsese beat, se culcase îndată și dormise până la ora zece seara. Trezindu-se, ceru o pârjoală, o sticlă de château-yquem, niște struguri, hârtie, cerneală și contul. Nimeni nu observase la el nimic neobișnuit. Era calm, blând și amabil. Se împușcase probabil cam pe la miezul nopții, deși pare ciudat că nimeni nu auzise împușcătura, ci se alarmară abia a doua zi la prânz. Bătură în ușă și, neprimind nici un răspuns, o forțară. Sticla cu vin era pe jumătate golită, strugurii cam tot pe jumătate consumați. Se împușcase cu un revolver mic cu trei țevi drept în inimă. Cursese foarte puțin sânge; revolverul îi căzuse din mână pe covor. Tânărul stătea pe jumătate rezemat de canapea. Moartea survenise probabil fulgerător; nici un semn de suferință, de agonie, nu se observa pe chipul lui. Fața avea o expresie calmă, aproape fericită, plină parcă de dor de viață. Toți cei din grupul nostru îl cercetau cu privirile avide. În general, orice nenorocire a semenului oferă întotdeauna ceva ce bucură privirea celorlalți, oricine ar fi în cauză. Doamnele noastre se uitau în tăcere, în schimb însoțitorii lor excelară printr-o înaltă prezență de spirit și câteva remarci fine. Unul strecură că băiatul găsisese soluția cea mai bună și că n-ar fi putut proceda mai inteligent; altul ținu să releve faptul că măcar o clipă, dar cel puțin a trăit-o bine. Un al treilea trânti deodată: de ce oare la noi cazurile de sinucidere prin împușcare sau spânzurare au devenit atât de frecvente, ca și cum oamenii aceștia s-ar fi rupt din rădăcini, ca și cum pământul le-ar fi fugit de sub picioare? Priviri ostile curmară reflecțiile respectivului. În schimb, Leamșin, care-și făcea un titlu de onoare din rolul său de bufon, șterpeli de pe farfurie un ciorchine de strugure. Exemplul său îl urmă răsând un altul, iar un al

treilea întinse mâna spre sticla cu vin. Dar polițaiul sosit între timp îl opri, ba îi și pofți „să elibereze camera”. Întrucât toată lumea privise îndeajuns, se supuseră fără obiecții, deși Leamșin se legase totuși nu se știe de ce de polițai. Buna dispoziție generală, râsetele și conversația voioasă crescuseră devenind aproape îndoit mai animate în tot restul drumului.

Sosirăm la Semion Iakovlevici exact la ora unu ziua. Porțile de la intrarea imensei case negustorești erau larg deschise și accesul spre pavilion liber. De îndată se află că Semion Iakovlevici binevoiește să ia masa de prânz, dar că primește și vizite. Întreg grupul pătrunse la el buluc. Camera în care primea și mânca scrântitul era destul de încăpătoare, cu trei ferestre și era împărțită exact la mijloc, de la un perete la altul, de un grilaj de lemn, înalt cam de un metru și ceva, până la nivelul pieptului. Vizitatorii obișnuiți rămâneau în fața despărțiturii, iar cei norocoși erau admiși, după dispoziția scrântitului, să treacă în al doilea compartiment printr-o ușiță și acolo erau așezați, dacă binevoia el, pe niște fotolii vechi de piele și pe o canapea; gazda trona totdeauna pe un fotoliu uzat de modă veche în stil voltairian. Era un om destul de voinic, cu fața puhavă și gălbejită, în vârstă de vreo cincizeci de ani, blond și chel, cu părul rar pe locurile unde se mai păstrase, cu barba rasă, cu obrazul drept umflat și cu o gură cam strâmbă, cu un mare neg lângă nara stângă, cu ochi mici, înguști, și cu o expresie calmă, gravă și somnoroasă a feței. Era îmbrăcat în haine de croială nemțească, în surtuc negru, dar fără vestă și cravată. De dedesubtul surtucului se vedea o cămașă destul de groasă, dar albă; picioarele lui, se pare bolnave, erau în pantofi de casă. Auzisem că pe vremuri fusese funcționar, având și un grad oarecare. Tocmai mâncase ciorbă de pește și se apucase de felul doi preferat: cartofi fierți în coajă pe care îi mânca presărându-i cu sare. Altceva nu mânca niciodată; bea mult ceai, fiind un mare amator. În preajma lui se învârteau vreo trei servitori plătiți de negustor; unul dintre ei era îmbrăcat în frac, celălalt semăna cu un meșteșugar, al treilea cu un paracliser. Mai era acolo și un alt băiat, de vreo șaisprezece ani, vioi și sprinten în mișcări. Afară de acest personal de serviciu, asista și un respectabil călugăr cu părul cărunt și cam prea obez, ținând în mâini cutia milelor. Pe una dintre mese clocotea un samovar imens și cu o tavă alături, pe care se aflau peste douăzeci de pahare. Pe o altă masă, în partea opusă a camerei, erau așezate darurile: câteva căpățâni și cornete de zahăr, vreo doi funți de ceai, o pereche de pantofi brodați, un fular, un cupon de postav, un balot de pânză și altele. Obolurile bănești intrau aproape în întregime în cutia călugărului. Camera era ticsită de lume, cam peste zece vizitatori, dintre care doi ședeau dincolo de grilaj, în compartimentul din fund, lângă Semion Iakovlevici; aceștia erau un bătrânel cărunt, închinător pe la locurile sfinte, pelerin din „prostime”, și un călugăr mic de statură și uscățiv, aflat în trecere, care ședea cuviincios, cu privirea plecată în pământ. Toți ceilalți vizitatori stăteau în picioare în compartimentul din față, dincoace de despărțitură, mai mult lume de jos, afară de un negustor sosit dintr-o capitală de județ, un bărbos îmbrăcat în haine tradiționale rusești și care era cunoscut ca un om bogat, o doamnă dintr-o familie de nobili scăpătați

și un moșier. Cu toții așteptau să le pice norocul, neîndrăznind să deschidă gura ei înșiși. Vreo patru oameni stăteau în genunchi, dar cel mai mult atrăgea atenția moșierul, un om gras de vreo patruzeci și cinci de ani, care îngenunchease cu evlavie chiar lângă grilaj, în față, înaintea tuturor și cu multă evlavie aștepta privirea binevoitoare sau cuvântul lui Semion Iakovlevici. Stătea așa cam de o oră, dar acesta nu-l lua în seamă. Doamnele noastre se îmbulziră chiar lângă despărțitură, schimbând șoapte vesele și glumețe. Cei așezați în genunchi, ca și ceilalți vizitatori, fură împinși deoparte sau lăsați în spate, afară de moșier, care rămăsese dârz în față ținându-se cu mâinile de grilaj. Priviri curioase, avide și vesele se ațintiră asupra lui Semion Iakovlevici, deopotrivă cu lornioanele, ochelarii și chiar binoclurile de teatru; Leamșin cel puțin se înarmase cu un binoclu. Semion Iakovlevici, calm și alene, se uită la toți cu privirea ochișorilor săi mici.

— Șolticării, șolticării, zise el cu o voce de bas, ușor spartă.

Toți cei din grupul nostru râseră: „Ce însemna această vorbă?”. Dar Semion Iakovlevici se afundă în tăcere, terminându-și cartofii. În sfârșit, se șterse cu șervețelul la gură și i se servi ceaiul.

De obicei nu bea ceaiul singur, ci îl oferea vizitatorilor, dar nu oricui, ci indicând personal pe cel fericit. Dispozițiile acestea întotdeauna uimeau, prin neprevăzutul lor. Ocolindu-i pe cei bogați și pe demnitari, îl indica pe un țăran sau pe o băbuță uitată de Dumnezeu pe lume; altădată, ocolindu-i pe cei săraci, ospăta pe vreun negustor gras, bogătan. Chiar și ceaiul era servit în diferite feluri, unii îl primeau cu zahărul pus în pahar, alții cu zahărul fărâmat bucăți lângă pahar, alții îl primeau fără zahăr. De data aceasta norocul căzuse pe călugărul aflat în trecere, care căpătă un pahar cu zahărul înăuntru, și pe bătrânul pelerin care primi ceai fără zahăr. Iar călugărul gras cu cutia mănăstirii nu se știe de ce fusese uitat, deși până atunci i se oferea zilnic câte un pahar.

— Semion Iakovlevici, spuneți-mi ceva, am vrut atât de mult să vă fac cunoștință, gânguri surâzând și mijindu-și ochii acea doamnă planturoasă din trăsura noastră, care făcuse observația de adineauri că nu trebuie să alegeți distracția, numai amuzant să fie.

Semion Iakovlevici nici nu se uită la ea. Moșierul care stătea în genunchi oftă adânc și cu zgomot, de parcă ar fi fost ridicate și apăstate brațele unor foale imense.

— Cu zahăr în pahar! indică deodată Semion Iakovlevici, arătând spre negustorul bogătan; acesta păși înainte și se opri lângă moșier.

— Mai pune-i zahăr! porunci Semion Iakovlevici, după ce paharul fusese umplut. Încă o porție; și încă una, și încă una!

Adăugară zahăr și a treia și a patra oară. Negustorul se apucă să bea siropul fără crâcnire.

— Doamne! șopti mulțimea făcându-și cruce. Moșierul răsuflă iarăși adânc și zgomotos.

— Taică! Semion Iakovlevici! se auzi brusc glasul trist, dar atât de ascuțit încât nimeni nu s-ar fi așteptat să-l aibă doamna cea săracă pe care ai noștri o împinseseră spre perete. De un ceas întreg, dragul meu, aștept binecuvântarea. Rostește-ți cuvântul, lămurește-mă pe mine, nefericita.

— Întreab-o, porunci Semion Iakovlevici servitorului cu înfățișare de paracliser.

Acesta se apropie de despărțitură.

— Ai îndeplinit ceea ce ți-a poruncit data trecută Semion Iakovlevici? o întrebă el pe văduvă, cu glas potolit și măsurat.

— Cum s-o împlinesc, taică Semion Iakovlevici, cum aș fi putut s-o îndeplinesc, cu niște oameni ca ei?! se tângui văduva. Niște fiare, se plâng împotriva mea la tribunal, amenință să facă jalbă la senat; împotriva mamei care i-a născut! ...

— Dați-i! ... arată Semion Iakovlevici spre căpățâna de zahăr.

Băiatul sări, apucă căpățâna de zahăr și i-o duse văduvei.

— Of, taică, mare îți este mila. La ce-mi trebuie atâta zahăr? începu să strige văduva.

— Încă, încă! o fericea Semion Iakovlevici.

I se dădu încă o căpățână, „încă, încă”, porunci scrântitul; aduseră o a treia și o a patra căpățână. Văduva era acum înconjurată din toate părțile de căpățâni de zahăr. Călugărul mănăstiresc suspină: toate acestea ar fi putut nimeri chiar astăzi în cămărilor mănăstirii, după semnele de adineauri.

— Ce să fac cu atâta zahăr, oftă umilită văduva, mi se apleacă, așa singură cum sunt! ... N-o fi vreo prorocie, taică?

— Întocmai, o prorocie, zise cineva din mulțime.

— Dați-i și o pungă! nu se astâmpără Semion Iakovlevici.

Pe masă rămăsese încă o căpățână întreagă, dar Semion Iakovlevici indicase punga și văduvei îi dădură o pungă de zahăr.

— Doamne! Doamne! oftă și își făcu cruce mulțimea. E curată prorocie.

— Îndulcește-ți de-aici înainte inima cu bunătate și cu milostenie și după aceea să vii să plângi de copiii tăi, os din osul tău, iată ce pare să însemne acest simbol, zise încet, dar mulțumit de el, călugărul gras, neospătat cu ceai, luând asupra-și tălmăcirea, fiind cuprins de un acces de amor propriu iritat.

— Ce spui, taică, se înfurie brusc văduva, păi, ei m-au dus cu arcanul în foc, când s-a aprins la alde Verșinin, mi-au aruncat în așternut o pisică moartă, sunt gata să-mi facă orice mârșăvie...

— Alung-o, alung-o! dădu din mâini Semion Iakovlevici.

Servitorul cu înfățișarea de paracliser și băiatul ieșiră dincolo de despărțitură. Cel dintâi o luă pe văduvă de mână și aceasta, cumițindu-se, porni spre ușă, întorcând capul spre căpățânile de zahăr primite în dar, pe care le luă băiatul și i le dădu.

— Luați-i una înapoi, înapoi! îi strigă Semion Iakovlevici servitorului cu înfățișare de meșteșugar.

Acesta se repezi după cei plecați și toți trei servitorii se întoarseră peste scurt timp aducând înapoi una dintre căpățânile dăruite văduvei, care totuși plecase cu trei căpățâni.

— Semion Iakovlevici, se auzi un glas chiar de lângă ușă, am văzut în vis o pasăre, o cioară, și-a luat zborul din apă spre foc. Ce înseamnă acest vis?

— Arată a ger, zise Semion Iakovlevici.

— Semion Iakovlevici, dar de ce nu mi-ai răspuns nimic, mă interesez de dumneata de atâta timp? ridică iar glasul doamna noastră.

— Întreabă-! arată deodată spre moșierul lăsat în genunchi și fără s-o asculte Semion Iakovlevici.

Călugărul de la mănăstire, care fusese indicat să întrebe, se apropie grav de moșier.

— Prin ce-ai păcătuit? Și n-ai avut poruncă să îndeplinești ceva?

— Să nu bat, să-mi stăpânesc mâinile, răspunse răgușit moșierul.

— Și ai îndeplinit porunca? întrebă călugărul.

— N-o pot îndeplini, nu pot să mă stăpânesc!

— Alungă-l, alungă-l! Cu mătura, cu mătura! își vântură mâinile Semion Iakovlevici.

Moșierul, fără să mai aștepte executarea pedepsei, sări din loc și fugi din cameră.

— A lăsat o monedă de aur, anunță călugărul ridicând de pe podea moneda.

— Să i se dea lui! arată cu degetul Semion Iakovlevici spre negustorul bogat.

Bogătanul nu îndrăzni să refuze și o luă.

— Aurul la aur trage, nu-l răbdă inima să nu spună pe călugărul de la mănăstire.

— Iar ăstuia, ceai cu zahăr în pahar, îl arată deodată Semion Iakovlevici pe Mavriki Nikolaevici.

Servitorul turnă ceaiul și îl aduse din greșeală filfizonului cu ochelari.

— Lunganului, lunganului, îl corectă Semion Iakovlevici.

Mavriki Nikolaevici luă paharul, salută discret militărește și începu să bea. Nu știu de ce ai noștri se prăpădiră toți de răs.

— Mavriki Nikolaevici, i se adresă Liza, domnul acela care a stat în genunchi a plecat, ia-i locul în genunchi.

Mavriki Nikolaevici o privi nedumerit.

— Te rog, îmi vei face o mare plăcere. Ascultă, Mavriki Nikolaevici, începu ea deodată să-i vorbească repede, repede, cu stăruință aprinsă, îndărătnică, lasă-te în genunchi negreșit, vreau să te văd cum o să stai. Dacă nu te lași în genunchi, să nu mai vii pe la mine. Vreau, vreau neapărat! ...

Nu știu ce o fi vrut să spună cu asta; dar o pretindea cu o stăruință neînduplecată, ca într-un acces de isterie. Mavriki Nikolaevici interpretase, după cum vom vedea mai departe, aceste manifestări capricioase ale ei, foarte frecvente în ultima vreme, drept niște izbucniri de ură oarbă față de dânsul,

pornite nu din răutate sau mânie, dimpotrivă, ea îl respecta, îl iubea și îl prețuia, el o știa, ci dintr-o ură inconștientă, inexplicabilă, pe care ea nu era în stare s-o învingă uneori.

El îi dădu ceașca de ceai unei bătrâne care se afla în spatele lui, deschise portița despărțiturii, păși fără a fi poftit în jumătatea intimă a lui Semion Iakovlevici și se lăsă în genunchi în văzul tuturor. Cred că a fost prea zguduit în sufletul lui simplu și delicat de această ieșire brutală și batjocoritoare a Lizei, în fața întregii societăți. Și-o fi închipuit poate că ea se va rușina de fapta ei, văzându-l atât de umilit, prin stăruința ei nesăbuită. Bineînțeles, nimeni altul n-ar fi îndrăznit să încerce o îndreptare a unei femei zănatice pe o cale atât de naivă și riscantă, afară de dânsul. Stătea în genunchi cu o față gravă și imperturbabilă, lung, deșirat, ridicol. Dar ai noștri nu mai râdeau; pretenția aceasta cu totul neașteptată produse un efect rău. Toate privirile se îndreptară spre Liza.

— Mir pe frunte, mir pe frunte, murmură Semion Iakovlevici.

Liza păli brusc, strigă, scoțând un „ah” strident, și se repezi dincolo de despărțitură și aci se produse fulgerător o scenă isterică: din toate puterile ea se sili să-l ridice pe Mavriki Nikolaevici din genunchi, trăgându-l cu ambele mâini de cot.

— Ridică-te, ridică-te! strigă ea, ca ieșită din minți. Ridică-te îndată, îndată! Cum ai îndrăznit să te lași în genunchi?!

Mavriki Nikolaevici se ridică în picioare.

Ea îl apucă de brațe mai sus de cot și, strângându-i-le tare, îl privea țintă în obraz. Ochii ei trădau spaimă.

— Șolticării, șolticării! repetă încă o dată Semion Iakovlevici.

În sfârșit, ea îl scoase pe Mavriki Nikolaevici dincoace de despărțitură. Tot grupul nostru fu cuprins de o teribilă agitație. Doamna din trăsura noastră, voind probabil să împrăște impresia, pentru a treia oară îl întrebă cu glas tare și strident pe Semion Iakovlevici, schițând același zâmbet cochet:

— Dar bine, Semion Iakovlevici, chiar așa, n-ai să „rostești” nimic la întrebarea mea? Contam atât de mult pe dumneata.

— Să-mi... în tine! Să-mi... în tine... zise deodată, întorcându-se spre dânsa, Semion Iakovlevici.

Cuvintele fuseseră rostite cu furie și cu o claritate înspăimântătoare. Doamnele noastre, scoțând țipete stridente, dădură buzna afară, iar cavalerii izbucniră într-un hohot de râs nebun. Așa luă sfârșit călătoria noastră la Semion Iakovlevici.

Și totuși, se zice că se produsese cu acest prilej încă un fapt foarte enigmatic și, mărturisesc, tocmai din cauza lui am relatat cu atâta amănunțime această călătorie. Se zice că, după ce toată lumea năvăli afară, Liza, susținută de Mavriki Nikolaevici, se ciocni deodată în înghesuiala de la ușă cu Nikolai Vsevolodovici. Trebuie spus că din dimineața aceea de duminică și de la leșinul Lizei, deși se mai întâlniseră de câteva ori în societate, nu se apropiaseră unul de celălalt și nu schimbaseră nici o vorbă. Am văzut bine momentul ciocnirii la

ușă: mi s-a părut că amândoi se opresc brusc și se privesc într-un fel ciudat. S-ar putea totuși ca eu să fi văzut prost în mulțime. Ceilalți asigurau însă într-un glas și cu toată seriozitatea că Liza ridicase repede mâna, cam la nivelul obrazului celuilalt și că l-ar fi lovit probabil dacă el n-ar fi apucat să se dea puțin la o parte. Poate că nu i-a plăcut expresia feței lui sau vreun surâs al lui, mai ales atunci, după acel episod cu Mavriki Nikolaevici. Mărturisesc, eu personal n-am văzut nimic, și totuși cei ce pretindeau că au văzut afirmău cu tărie că așa a fost, deși după părerea mea acest lucru n-ar fi putut să-l observe chiar toată lumea din cauza zăpăcelii și îmbulzelii, ci doar câțiva. De fapt, nici n-am dat crezare atunci acestei afirmații. Mi-aduc aminte totuși că la întoarcere Nikolai Vsevolodovici era cam palid.

III.

Aproape în același timp, mai exact în aceeași zi, avu loc în sfârșit și întâlnirea dintre Stepan Trofimovici și Varvara Petrovna, pe care aceasta de mult o proiectase și o anunțase fostului său mare prieten, dar nu se știe de ce o amânase mereu. Întâlnirea avu loc la Skvoreșniki, Varvara Petrovna sosi în conacul ei încărcată de griji: în ajun se luase hotărârea definitivă ca festivitatea proiectată să aibă loc la soția mareșalului nobilimii. Dar Varvara Petrovna își făcu imediat socoteala, cu mintea ei ageră, că după festivitate nimic n-o va împiedica să ofere o chermeză specială la Skvoreșniki, convocând tot orașul. Astfel toată lumea ar fi avut ocazia să se convingă a cui casă este mai frumoasă și cine știe mai bine să primească și să dea un bal cu mai mult gust. În general, era de nerecunoscut. Părea că renăscuse transformându-se din inaccesibila de altădată, „venerabilă doamnă” (expresia îi aparține lui Stepan Trofimovici), într-o femeie de lume dintre cele mai obișnuite și mai capricioase. Deși nu era exclus ca totul să nu fie decât o simplă aparență.

Sosind în conacul pustiu, ea trecu prin toate camerele însoțită de bătrânul și credinciosul ei slujitor Aleksei Egorovici și de Fomușka, un om umblat și trecut prin multe, mare specialist în materie de ornamentare și decor. Se angajă o consfătuire amplă în privința celor ce erau de făcut: ce anume mobilier urma să fie adus din casa de la oraș; ce obiecte, ce tablouri, cum să fie aranjate; cum să folosească florile din seră, ca și sera însăși; unde să fie puse draperii noi, unde să fie instalat bufetul, numai unul, sau chiar două? și așa mai departe. Ei bine, în toiul acestor preocupări însuflețite, îi veni deodată în cap să-și trimită trăsura ca să-l aducă pe Stepan Trofimovici.

Acesta fusese de mult anunțat și pregătit, zilnic așteptându-se la o asemenea invitație fără veste. Așezându-se în cupeu, el își făcu semnul crucii; se hotărâ soarta lui. Își găsi prietena în salonul cel mare, pe micuța canapea din nișă, în fața unei măsuțe de marmură, cu hârtie și creion în mână; Fomușka măsură cu arșinul înălțimea balconului pentru cor și a ferestrelor, iar Varvara Petrovna nota personal cifrele, făcând însemnări marginale. Fără a-și părăsi ocupația, ea dădu din cap înspre Stepan Trofimovici și, când acesta bâigui nu știu ce salut, îi întinse repede mâna arătându-i fără să-l privească locul de lângă dansa.

— Am stat și am așteptat vreo cinci minute, „cu inima strânsă”, îmi povesti el mai târziu. Am văzut cu totul altă femeie decât aceea pe care o cunoscusem timp de douăzeci de ani. Convingerea absolută, în privința sfârșitului inevitabil, mi-a dat niște forțe care au uimit-o și pe dânsa. Îți jur că ea a rămas surprinsă de stoicismul meu din această ultimă oră.

Varvara Petrovna lăsă deodată creionul pe măsuță și se întoarse cu o mișcare bruscă către Stepan Trofimovici.

— Stepan Trofimovici, trebuie să stăm puțin de vorbă. Sunt convinsă că ți-ai pregătit o sumedenie de fraze frumoase și tot felul de expresii patetice, dar e mai bine să pășim direct la obiectul discuției noastre, nu-i așa?

El tresări scuturat de un fior rece. Prea se arăta grăbită să-și impună tonul, la ce se mai putea el aștepta în cursul conversației?

— Așteaptă, taci, lasă-mă să-ți spun tot ce am de spus eu și după aceea vei vorbi dumneata, deși nu știu, zău, ce ai mai putea să-mi obiectezi, continuă ea pe același ton precipitat. O mie două sute de ruble cu titlu de pensie viageră consider a mea datorie sfântă să ți-o prestez până la sfârșitul vieții; adică de ce să-i zicem neapărat datorie sfântă, pur și simplu o înțelegere între noi ar fi o formulare mult mai conformă cu realitatea, nu-i așa? Dacă vrei, o consemnăm și într-un act formal. Pentru cazul morții mele, am lăsat dispoziții speciale. Afară de aceasta, eu îți asigur dumitale de aici încolo locuință, serviciul și întreținerea completă. Dacă transformi toate acestea în bani, vor reprezenta suma de o mie cinci sute de ruble, nu-i așa? Mai adaug pentru cazuri neprevăzute trei sute de ruble, în total fac trei mii. Îți va fi de ajuns pe un an? Mi se pare că nu e puțin? În cazuri cu totul excepționale, voi veni și cu alte sume. Așadar, primește banii, dă-le drumul oamenilor mei și rânduiește-ți viața după pofta inimii, unde vrei, la Petersburg, la Moscova, în străinătate sau chiar aici, numai nu la mine? E bine?

— Nu de mult tot atât de hotărât și tot atât de rapid mi se transmisese prin aceeași gură o altă propunere, zise rar și cu o claritate tristă Stepan Trofimovici. M-am resemnat și... am jucat cazaciocul ca să fiu pe placul dumitale. Oui, la comparaison peut être permise. C'était comme un petit cosak du Don, qui sautait sur sa tombe. Acum...

— Oprește-te, Stepan Trofimovici. Ești formidabil de vorbăreț. N-ai jucat, ci mi te-ai înfățișat punându-ți cravată nouă, cămașă nouă, înmănușat, pomădat și parfumat. Te asigur, erai chiar foarte dispus să te căsătorești; se vedea cât de colo după fața dumitale și, crede-mă, nu era deloc plăcută la vedere. Dacă nu ți-am spus-o chiar atunci a fost numai și numai din delicatețe. Căci dumneata doreai, doreai să te căsătorești cu toate josniciile pe care le proferai în scrisorile dumitale intime în privința mea și a logodnicei dumitale. Acum totul s-a schimbat. Și ce rost are să pozezi în nu știu ce cosak du Don deasupra unui mormânt al dumitale închipuit? Nu înțeleg deloc comparația. Dimpotrivă, n-ai de ce să mori, ci trebuie să trăiești, trăiește cât mai mult și eu voi fi mulțumită.

— Într-un azil?

— În azil? Nimeni nu se duce într-un azil având un venit de trei mii de ruble. Ah, da, îmi amintesc, zâmbi ea; într-adevăr, Piotr Stepanovici a pomenit o dată în glumă despre azil. Dar gândește-te că este un azil într-adevăr cu totul aparte, la care merită să reflectezi. O instituție specială pentru persoane foarte onorabile, e internat acolo un colonel, acum solicită să fie internat și un general. Dacă vei intra cu banii de care dispui, vei găsi acolo fără îndoială și liniște, și mulțumire, și personal de serviciu. Îți vei dedica timpul științei și oricând vei putea să faci o partidă de preferans...

— Passons.

— Passons? repetă contrariată Varvara Petrovna. În cazul acesta, suntem înțeleși; dumneata ai luat cunoștință și de azi înainte ducem o viață separată.

— Și atâta tot? E tot ce a mai rămas din cei douăzeci de ani?

— Îți plac grozav exclamațiile patetice, Stepan Trofimovici. Astăzi nu mai sunt la modă. Ei vorbesc brutal, dar simplu. Ți-au intrat în cap acești douăzeci de ani! Douăzeci de ani de harță orgolioasă reciprocă și altceva nimic. Fiecare dintre scrisorile dumitale adresate mie n-a fost scrisă pentru mine, ci pentru posteritate. Ești un stilist, nu un prieten, iar prietenia la dumneata nu era decât un cuvânt frumos, care în cazul nostru nu se reducea în fond decât la plăcerea reciprocă de a deșerta hârdăul cu lături...

— Doamne, câte cuvinte ce nu-ți aparțin! Lecții prinse și învățate din zbor! Și dumneata ești radioasă, și dumneata stai în soare; chchere, chchere, pentru ce blid de linte ți-ai vândut libertatea dumitale!

— Nu sunt un papagal, ca să repet cuvintele altora, se aprinse Varvara Petrovna. Fii sigur că am destule lucruri acumulate în inimă, de atâta timp, ca să găsesc cuvintele care-mi convin. Ce ai făcut pentru mine în acești douăzeci de ani? Mi-ai refuzat până și cărțile, pe care ți le procuram prin abonamente și care, dacă nu treceau pe la legătorie, ar fi rămas netăiate. Ce mi-ai dat să citesc, când te-am rugat să mă îndrumi în primii ani? Pe Capefigue și mereu pe Capefigue. Erai gelos până și pe năzuința mea de a mă cultiva și-ți luai măsurile respective. Și când mă gândesc că, de fapt, toată lumea râde de dumneata. Mărturisesc, întotdeauna te-am considerat un simplu critic; ești un critic literar și nimic mai mult. Când am plecat la Petersburg, ți-am explicat pe drum că aș vrea să editez o revistă și să-mi consacru ei toată viața; nu s-a ivit în inima dumitale alt imbold decât să schițezi un zâmbet ironic și să mă privești de sus, cu aroganță.

— Dar n-a fost așa, n-a fost așa... Ne temeam doar de persecuții pe atunci...

— Ba așa a fost; iar la Petersburg n-avea de ce să-ți fie frică de persecuții. Îți aduci aminte cum mai târziu, în februarie, când s-a răspândit vestea despre revistă, ai venit la mine în fuga mare, speriat la culme, cerându-mi să-ți dau imediat o dovadă, în formă de scrisoare, că dumneata nu ai nici un amestec în revista proiectată și că tineretul vine la mine, și nu la dumneata, iar dumneata nu ești decât preceptorul casei, care locuiește în casa mea numai pentru că nu

i s-a achitat salariul, n-a fost așa? Îți aduci aminte de asta? Te-ai distins mereu în acest sens toată viața dumitale, Stepan Trofimovici.

— N-a fost decât o clipă de timorare, un moment petrecut între patru ochi, strigă el disperat; dar e posibil așa ceva, e posibil ca o ruptură definitivă să fie provocată de niște impresii atât de mărunte? E posibil oare ca nimic mai mult să nu fi rămas mai trainic între noi după atâția ani?

— Ești foarte calculat; mereu ai vrea să fie așa ca tot eu să-ți rămân datoare. Când te-ai întors din străinătate, mă priveai de sus și nu mă lăsați să spun nici un cuvânt, iar când am plecat eu acolo și întorcându-mă am deschis vorba despre impresia produsă asupra-mi de Madona Sixtină, n-ai vrut să mă ascuți și ai arborat un zâmbet disprețuitor examinându-ți cravata, ca și cum n-aș fi fost în stare să am aceleași sentimente ca și dumneata.

— Dar nu este așa, probabil că n-a fost așa... J'ai oublié.

— Ba așa a fost; de altfel, nici nu era cazul să te lauzi atâta în fața mea pentru că toate nu erau decât niște prostii și născociri de-ale dumitale. Astăzi nimeni, dar nimeni nu se mai entuziasmează de Madona și nu-și pierde timpul cu așa ceva, afară de bătrânii închistați. E un lucru dovedit.

— Chiar și dovedit?

— Nu este de nici un folos. Cana aceasta este folositoare, pentru că se poate turna apă în ea; creionul acesta este folositor pentru că poți scrie cu el; pe când aici ce vezi: un chip de femeie și încă inferior atâtor chipuri văzute în natură. Încearcă să pictezi un măr și pune alături de el un măr adevărat, pe care îl vei lua? N-ai să greșești, desigur. Iată la ce se reduc toate teoriile dumitale acum, de îndată ce au fost luminate de cea dintâi rază a unei cercetări libere.

— Așa, așa.

— Zâmbești ironic. Dar ce-mi spuneai, de pildă, despre milostenie? Când de fapt, bucuria actului de milostenie este o bucurie orgolioasă, vanitoasă și imorală, plăcerea omului care dispune de avuție, voluptatea puterii și a comparației între importanța sa și lipsa de orice importanță a unui cerșetor. Pomana îl pervertește și pe cel care dă și pe cel care o ia și afară de aceasta nu-și atinge scopul, pentru că nu face decât să accentueze mizeria. Leneșii care nu vor să lucreze se îmbulzesc în jurul celor care dau de pomană, ca jucătorii în jurul meselor de joc în speranța să câștige. În realitate, sumele mizere care le sunt aruncate nu sunt suficiente nici pentru a suta parte. Cât ai dat în felul acesta în viața dumitale? Vreo opt grivne, nu mai mult, adu-ți aminte. Încearcă să-ți amintești când ai dat pentru ultima oară; acum doi ani sau poate acum patru ani. Vorbăria și strigătele dumitale îi împiedică pe alții să lucreze. Pomana trebuie interzisă prin lege chiar și în societatea noastră de astăzi. Noua orânduire nu va cunoaște săraci.

— Vai, ce torent de cuvinte împrumutate! Așadar a ajuns treaba și până la o nouă orânduire? Sărmana, să te ajute Dumnezeu!

— Da, așa este, a ajuns, Stepan Trofimovici; mi-ai ascuns cu grijă orice idei noi, acum cunoscute tuturor, și ai făcut-o numai din gelozie, ca să mă

domini. Astăzi, până și această Iulia e cu o sută de verste înaintea mea. Dar acum mi s-au deschis și mie ochii. Te-am apărat, Stepan Trofimovici, cât am putut; pe dumneata te învinuiește toată lumea.

— Destul, dădu el să se ridice din fotoliu, destul! Și ce ar trebui să-ți mai urez altceva decât să te căiești?

— Așază-te pentru un minut, Stepan Trofimovici, aș avea ceva să te mai întreb. Ți s-a transmis invitația să citești ceva la matineul literar; prin mine s-a aranjat. Spune-mi, ce anume ai de gând să citești?

— Păi, tocmai despre această regină a reginelor, despre acest ideal al omenirii, despre Madona Sixtină care nu valorează, după părerea dumitale, nici cât un pahar sau un creion.

— Cum adică, nu ai de gând să tratezi un subiect din istorie? se miră necăjită Varvara Petrovna. Dar nu te va asculta nimeni. Ți-a intrat în cap această Madonă! Ce rost are, dacă toată lumea va dormi? Fii sigur, Stepan Trofimovici, că nu-ți vorbesc decât în interesul dumitale. Altceva este dacă vii cu o istorioară scurtă, dar amuzantă, cu subiect luat din viața vreunei curți medievale, să zicem, din istoria Spaniei sau, și mai bine, un fapt cu caracter anecdotic, presărat cu tot felul de reflecții spirituale, cum știi să le faci dumneata. Au existat în această țară curți somptuoase, cu femei impresionante, cu otrăviri. Karmazinov zice că va părea ciudat dacă tocmai din istoria Spaniei fiind subiectul, nu ar ieși ceva amuzant.

— Așa vasăzică, Karmazinov, acest nerod, complet epuizat, îmi alege el tema?

— Karmazinov are o inteligență aproape de om de stat! Ești prea îndrăzneț vorbind astfel, Stepan Trofimovici.

— Karmazinov al dumitale este o muiere îmbătrânită și înrăită, care nu mai e în stare să scrie! Chăre, căre, ce puțin timp le-a trebuit ca să te lași înrobite de ei, o, Doamne!

— Eu nici acum nu-l pot suferi pentru aerele lui de importanță, dar trebuie să-i recunosc inteligența. Repet, te-am apărat din răspuțeri, pe cât mi-a fost posibil. Și ce rost are să te expui riscului de a fi ridicol și plictisitor? De ce, adică, să nu apari pe estradă cu un zâmbet venerabil, ca un reprezentant demn al secolului trecut, povestind două-trei anecdote cu acea eleganță spirituală care te caracterizează, așa cum te pricepi uneori să povestești. Să zicem că ești un om bătrân, să zicem că aparții unor timpuri trecute, să zicem, în sfârșit, că ai rămas în urma lor; dar o vei recunoaște chiar dumneata cu zâmbetul pe buze în introducere și toată lumea își va da seama că ești un vestigiu simpatic, bun, spiritual... Într-un cuvânt, un om de altădată, dar suficient de perspicace ca să-și dea seama de toată enormitatea unor concepții pe care le-a urmat până acum. Fă-mi această plăcere, te rog.

— Chăre, ajunge! Nu mă ruga, pentru că nu pot s-o fac. Voi prezenta o expunere despre Madona, dar voi stârni o furtună care sau îi va strivi pe toți, sau mă va prăbuși pe mine!

— Presupun că numai pe dumneata, Stepan Trofimovici.

— Acesta îmi este destinul. Voi povesti despre acel sclav nemernic, despre acel slugoi pervers și puturos care primul se va urca pe scară cu foarfecele în mână și va sfâșia chipul dumnezeiesc al mărețului ideal, în numele egalității, invidiei și... digestiei. Să răsune blestemul meu, și pe urmă, pe urmă...

— Direct la ospiciu?

— Se poate. În orice caz însă, fie că voi fi învins, fie că voi ieși învingător, în aceeași seară îmi iau pe umăr traista, traista mea de cerșetor, las puținele lucrșoare pe care le am, toate subvențiile și făgăduielile de binefaceri viitoare și voi pleca pe jos ca să-mi închei viața ca preceptor la vreun negustoraș ori să mor undeva de foame sub un gard. Am zis. Alea iacta est!

El dădu din nou să se ridice.

— Eram sigură, se ridică Varvara Petrovna cu ochii scânteind, eram sigură de ani de zile că nu trăiești decât cu gândul ca spre sfârșit să-mi acoperi casa și pe mine de rușine prin cine știe ce calomnii. Ce înseamnă cuvintele dumitale că te vei duce ca preceptor la un negustoraș ori că vei muri sub gard? Nimic altceva decât răutate și calomnie!

— Întotdeauna m-ai disprețuit; dar eu voi termina ca un cavaler, credincios doamnei sale, pentru că părerea dumitale mi-a fost totdeauna mai scumpă decât orice. Începând din clipa aceasta nu primesc nimic, ci te respect dezinteresat.

— Ce stupizenie!

— Nu mi-ai purtat niciodată măcar un pic de respect. Se prea poate să fi avut o mulțime de slăbiciuni. Da, ți-am mâncat pâinea; folosesc acum limbajul nihilistilor; dar aceasta niciodată n-a constituit principiul suprem al actelor mele. S-au întâmplat nu știu cum, de la sine... Am crezut întotdeauna că între noi va exista și va dăinui ceva ce depășește actul ingurgitării și niciodată, niciodată n-am fost un ticălos! Așadar, la drum, ca să mai dreg ce se poate drege! La un drum întârziat, afară e toamnă, ogoarele sunt învăluite în ceață rece, o brumă moșnegească acoperă viitoarea-mi cale, iar vuietul vântului îmi amintește de mormântul ce mă așteaptă curând... La drum, așadar, la drum, la un drum nou:

Pătruns de o dragoste curată, Credincios unui vis ademenitor...

O, adio, visurile mele! Douăzeci de ani! Alea iacta est!

Fața lui fu brusc scăldată în lacrimi. El își luă pălăria.

— Nu înțeleg latina, pronunță Varvara Petrovna ferindu-se țepănă de emoția care o stăpânea.

Cine știe, poate că îi venea și ei să plângă, dar indignarea și capriciul învinseseră și de data aceasta.

— Dar știi un singur lucru, că toate acestea nu sunt decât niște mofturi. Niciodată n-ai fost în stare să-ți duci la îndeplinire amenințările pline de egoism. Nu vei pleca nicăieri, la nici un negustor, ci vei isprăvi prin a rămâne senin pe brațele mele, încasând subvenția și adunându-ți în fiecare marți amicii dumitale imposibili. Adio, Stepan Trofimovici.

— Alea iacta est! o salută el cu o plecăciune adâncă și se întoarse acasă abia târându-și picioarele, mai mult mort decât viu.

Capitolul al șaselea.

Piotr Stepanovici se agită.

I

Ziua serbării fusese fixată definitiv, iar von Lembke devenea tot mai trist și mai îngândurat. Era plin de presentimente ciudate, sinistre, și asta o neliniștea mult pe Iulia Mihailovna. E drept că nici prin gubernie lucrurile nu prea mergeau bine. Cumsecadele nostru fost guvernator lăsase administrația cam în dezordine. Se iviseră semnele unei epidemii de holeră; pe alocuri dăduse molima în vite; vara întreagă prin orașe și sate bântuiră incendii, iar în popor se înrădăcina tot mai mult credința că focul era pus de cineva și se auzeau murmure protesti. Jaful luase proporții mari. Dar toate acestea n-ar fi fost desigur lucruri prea grave, dacă nu s-ar fi adăugat și alte motive de neliniște pentru Andrei Antonovici, care se simțise atât de fericit până atunci.

O surprindea pe Iulia Mihailovna mai ales faptul că, pe zi ce trecea, el devenea tot mai taciturn și, lucru ciudat, mai ascuns. Și ce ar fi avut, mă rog, de ascuns? E adevărat, rareori o contrazicea și în bună parte i se supunea cu totul. La insistența ei au fost luate, de pildă, două sau trei măsuri foarte riscante și aproape ilegale în scopul întăririi autorității guvernatorului. Au fost îngăduite și câteva favoruri inadmisibile, cu același scop; astfel, indivizi care meritau să fie judecați și trimiși în Siberia, numai și numai la intervenția ei fură propuși spre decorare. Unele plângeri și interpelări sistematice erau lăsate fără răspuns. Toate acestea se aflară mai târziu. Lembke nu numai că semna orice, dar nici nu punea în discuție măsura participării soției sale în efectuarea propriilor lui îndatoriri. În schimb, îl apuca din când în când duhul împotrivirii la niște „adevărate fleacuri”, uimind-o pe Iulia Mihailovna. Desigur, pentru zilele de ascultare simțea omul nevoia să se recompenseze prin câteva clipe de revoltă. Din nefericire, Iulia Mihailovna, cu toată perspicacitatea ei, nu știu să înțeleagă acest rafinament la un om delicat din fire! Vai, era preocupată prea mult de altele ca să-și dea seama de asta și de aceea se ajunsese la atâtea încurcături.

Nu stă în puterile mele și nici nu voi ști să povestesc unele lucruri. După cum nici nu este de competența mea să discut unele greșeli cu caracter administrativ. De altfel, tot aspectul acesta administrativ îl las deoparte, înlăturându-l de plano. Apucându-mă să scriu această cronică, îmi propusesem alte scopuri. Afară de aceasta, multe lucruri vor ieși la iveală abia după ancheta care în prezent este încă în curs în gubernia noastră, încât se cuvine să mai așteptăm puțin. Câteva lămuriri totuși mi se par necesare.

Dar să ne reîntoarcem la Iulia Mihailovna. Biata femeie, îmi pare sincer rău de ea, ar fi reușit să obțină tot ce-și dorise și o pasiona atâtea (glorie și altele) fără acele acțiuni forțate și excentrice pe care și le propusese să le întreprindă chiar din capul locului. Fie din cauza unei înclinații excesiv de romantice, fie din cauza neizbânzilor și decepțiilor îndelungate din prima ei

tinerete, ea se simți brusc, odată cu această schimbare a sortii, într-un fel purtătoarea unei meniri aparte, aproape unsă cu har, „deasupra capului căreia se aprinsese o limbă de foc”, și tocmai în această limbă de foc zăcea adevărata nenorocire; oricum, nu era un concii pe care-l poți pune pe orice cap de femeie. E un adevăr însă de care nu poți să convingi o femeie; dimpotrivă, cântându-i în strună, izbutești întotdeauna, ceea ce se și întâmplă în realitate, cei din jurul ei profitând din plin. Și dintr-odată biata femeie se pomeni punct convergent și jucăria celor mai diverse influențe, deplin convinsă totodată că este foarte originală. Mulți profitori își încălziră în preajma ei mâinile, manevrând cu abilitate naivitatea ei, în timpul scurt cât îi fu dat să conducă destinele guberniei. Și ce harababură rezultă din această pretinsă independență și originalitate! Îi plăceau și proprietatea latifundiară, și elementul aristocratic, și întărirea autorității guvernatorului, și elementul democratic, și noile instituții, și ordinea, și tendințele liber-cugetătoare, și ideile socialiste, și ținuta riguroasă a salonului aristocratic, și atitudinea vulgar-degajată, aproape de cafenea, a tineretului din anturajul ei. Visa să aducă fericirea și să împace ceea ce era de neîmpăcat sau, mai exact, să unească pe toți și totul în adorarea propriei personalități. Avea și câțiva favoriți: Piotr Stepanovici, de pildă, care acționa, între altele, printr-o lingușire brutală, îi plăcea foarte mult. De altfel, ținea la el dintr-o altă cauză, năstrușnică de tot, și care o caracteriza cel mai bine pe biata femeie: nutrea mereu speranța că acesta-i va divulga un mare complot contra statului! Oricât de greu ar fi să ne închipuim o asemenea speranță naivă, acesta era adevărul. I se părea, nu se știe de ce, că în gubernie se ascund negreșit firele unui complot antistatal. Piotr Stepanovici, prin tăcerile lui în unele cazuri și aluziile în altele, contribuise mult la întărirea acestei idei. Își vârâse femeia în cap că el întreține legături cu toate elementele revoluționare din Rusia, și că îi este devotat ei în același timp până la adorație. Descoperirea complotului, recunoștința Petersburgului, perspectivele unei cariere strălucite în viitor, exercitarea unei influențe binefăcătoare „prin blândețe și atenție” asupra tineretului, pentru a-l reține de pe marginea prăpastiei, toate acestea se împăcau perfect în capul ei fantezist. Îl salvase doar, îl subjugase pe Piotr Stepanovici (nu se știe de ce era ferm convinsă de acest lucru), tot astfel va ști să-i salveze și pe alții. Nimeni, nimeni dintre ei nu va trebui să piară, îi va salva pe toți; îi va categorisi; va raporta în acest sens; va proceda astfel în scopul justiției supreme și nu este exclus ca istoria și întreaga mișcare liberală rusă să-i binecuvânteze numele; dar și complotul va fi descoperit. Toate avantajele dintr-odată.

Și totuși era necesar ca pentru ziua festivității chipul lui Andrei Antonovici să se lumineze. Trebuia neapărat să fie înveselit și liniștit. În acest scop îl trimise la el pe Piotr Stepanovici, sperând că acesta va izbuti să-l scoată din starea depresivă în care se afla printr-un procedeu oarecare, numai lui cunoscut. Poate chiar prin niște informații, ca să zicem așa, transmise din prima sursă. Era deplin incredințată de priceperea acestuia. Piotr Stepanovici de mult nu mai intrase în cabinetul domnului von Lembke. Pătrunse vijelios la

el, tocmai într-un moment când pacientul se afla într-o dispoziție din cale-afară de proastă.

II.

Intervenise o complicație pe care domnul von Lembke nu izbutea nicidecum s-o dezlege. Într-unul din județe (chiar în județul unde chefuiseră nu de mult Piotr Stepanovici) un căpitan îi făcuse o admonestare verbală subalternului său. Faptul se petrecuse în fața întregii companii. Subalternul era un ofițer tânăr, cu grad de sublocotenent, recent sosit din Petersburg, totdeauna foarte tăcut și posomorât, cu un aer impunător, deși mic de statură, gras și rubicond. Neputând suporta admonestarea, el se repezi brusc asupra comandantului său cu un țipăt surprinzător de ascuțit, care uimi toată compania și, aplecându-și într-un mod ciudat capul, îl lovi cu toată puterea și-l mușcă de umăr; cu greu putură să-l tragă deoparte. Nu încăpea îndoială că omul înnebunise; în orice caz, se constată că în ultimul timp dăduse numeroase semne de comportare mai mult decât ciudată. Astfel, aruncase din locuința sa două icoane care aparțineau gazdei, iar pe una dintre ele o sfărâmaseră cu toporul; în camera sa expuseseră, pe niște suporturi în chip de trei pupitre, scrieri de Vogt, Moleschott și Büchner, aprinzând regulat în fața fiecărui pupitru lumânări de ceară bisericești. După numărul de cărți găsite la el se putea conchide că era un om foarte cult. Dacă ar fi avut cincizeci de mii de franci, probabil că ar fi plecat pe insulele Marchize, ca acel „cadet” despre care amintește cu atâta haz d. Herzen într-una dintre operele sale. Când fu ridicat, în buzunarele sale și în locuință se găsi un teanc de proclamații incendiare.

Proclamațiile ca atare erau cu totul lipsite de importanță și, după părerea mea, n-ar fi putut fi cauza a cine știe ce bătaie de cap. Am văzut atâtea în viața noastră. De altfel, nici nu prezentau vreo noutate; exemplare identice, după cum s-a constatat mai pe urmă, fuseseră împrăștiate în gubernia H., iar Liputin, care făcuse un drum cu vreo lună și jumătate înainte în acel județ și în gubernia învecinată, asigura că pe atunci încă văzuse acolo asemenea foi. Ceea ce îl uimise pe Andrei Antonovici era însă faptul că directorul fabricii Șpigulin, exact în același timp, depusese la poliție două sau trei pachete de manifeste identice cu ale sublocotenentului, aruncate noaptea prin fabrică. Nici nu fuseseră desfăcute și nimeni dintre muncitori nu apucase să citească măcar unul. Faptul părea de o naivitate prostească evidentă, dar Andrei Antonovici căzu pe gânduri. Chestiunea i se înfățișa într-un aspect extrem de complicat și de neplăcut.

Tocmai în această fabrică se iscase acea „istorie” despre care s-a vorbit atât de mult, făcându-se caz mare la noi, și care fusese relatată cu lux de amănunte în diferite versiuni de gazetele din capitală. Cu vreo trei săptămâni în urmă se îmbolnăviseră și decedaseră acolo unul dintre muncitori, atins de holera asiatică; după el se îmbolnăviră și alți câțiva. Tot orașul fu cuprins de spaimă, întrucât primejdia răspândirii molimei venea dintr-o gubernie învecinată. Notez că la noi fuseseră luate din timp măsuri sanitare preventive, în limita posibilităților destul de satisfăcătoare, pentru a bara drumul acestei musafire

nepoftite. Fabrica Șpigulin însă, proprietatea unor milionari și oameni cu întinse relații, fusese nu știu cum omisă. Și deodată toată lumea începu să țipe într-un glas că tocmai acolo se ascunde un focar de infecție, că în fabrică și îndeosebi în locuințele muncitorilor domnește atâta necurățenie, încât chiar dacă nu s-ar fi încuibat holera venind din altă parte, ea tot ar fi trebuit să apară acolo. Bineînțeles, fură luate toate măsurile și Andrei Antonovici insistă în modul cel mai energic ca ele să fie imediat puse în aplicare. Fabrica fu curățată și dezinfectată în trei săptămâni, dar proprietarii, nu se știe de ce, o închiseră. Unul dintre frații Șpigulin locuia permanent la Petersburg, iar celălalt, după ordinul de revizuire sanitară, plecase la Moscova. Directorul începu concedierea muncitorilor și, după cum s-a constatat ulterior, făcuse abuzuri cu acest prilej, înșelându-i. Muncitorii începură să murmure, pretinzând o socoteală dreaptă; din prostie începură să bată pragurile poliției, deși fără prea multă gălăgie și deloc agitați. Ei bine, tocmai în acest moment Andrei Antonovici primi teancurile de proclamații trimise de director.

Piotr Stepanovici pătrunse în cabinet fără să fie anunțat, ca un prieten bun și om al casei, ba și cu o însărcinare de îndeplinit din partea Iuliei Mihailovna. Văzându-l, von Lembke își încruntă sprâncenele și se opri cu un aer ursuz lângă biroul său. Până atunci se plimbase prin cabinet discutând între patru ochi cu șeful cancelariei sale, Blum, un neamț foarte posac și greoi pe care-l adusese cu el din Petersburg, cu toată împotrivirea energică a Iuliei Mihailovna. Funcționarul, văzându-l pe Piotr Stepanovici, se trase spre ușă, dar nu ieși. Piotr Stepanovici avu chiar impresia că acesta schimbă o privire plină de înțeles cu șeful său.

— În sfârșit, v-am prins, căpetenie ascunsă a guberniei, strigă râzând Piotr Stepanovici și acoperi cu palma proclamația de pe masă, piesa aceasta e merită probabil să vă îmbogățească colecția, nu-i așa?

Andrei Antonovici se aprinse la față. Un tremur convulsiv îi strâmbă fața.

— Încetează, încetează imediat! strigă el tresărind de mânie. Îți interzic... domnule...

— Dar ce este? Am impresia că sunteți supărat?

— Dă-mi voie să-ți spun, domnul meu, că de azi înainte nu sunt deloc dispus să-ți mai suport apucăturile acestea sans fașon și te rog să nu uiți...

— Ei drăcie, văd că vorbești serios!

— Taci, taci odată, bătu din picior von Lembke, și să nu îndrăznești...

Dumnezeu știe până unde s-ar fi ajuns. Căci se strecurase la mijloc o împrejurare total necunoscută nici lui Piotr Stepanovici, nici Iuliei Mihailovna însăși. Bietul Andrei Antonovici ajunsese într-un asemenea hal de zăpăceală, încât în ultimele zile începuse să fie gelos pe Piotr Stepanovici în legătură cu soția sa. Rămânând singur, mai ales noaptea, el trăia momente de frământare penibilă.

— Și eu care credeam că odată ce un om, două zile la rând, îți citește până la miezul nopții romanul, cerându-ți părerea, asemenea convenții strict protocolare nu-și mai au rostul... Iulia Mihailovna mă primește în termeni

foarte amicali; nici nu știu ce să mai cred, zise Piotr Stepanovici cu un aer nu tocmai lipsit de demnitate. Și fiindcă veni vorba, poftim, aveți aici și romanul dumneavoastră, depuse el pe birou un caiet voluminos făcut sul și înfășurat într-o coală de hârtie albastră.

Lembke se făcu roșu la față și dădu semne de ezitare.

— Și unde l-ai găsit? întrebă el nehotărât, cuprins de o bucurie năvalnică pe care nu putea s-o rețină, dar pe care ar fi vrut totuși să și-o stăpânească.

— Închipuiți-vă, așa cum era făcut sul, se rostogolise în spatele comodei. Probabil că intrând în odaie l-am aruncat nu prea îndemânat și abia acum trei zile a fost găsit, cu prilejul curățeniei; mare bătaie de cap mi-ați dat!

Lembke își plecă sever privirea în jos.

— Două nopți la rând n-am dormit din pricina dumneavoastră. Acum trei zile a fost găsit și a trebuit să citesc nopțile, neavând timp ziua. Ei bine, nu mă satisface: ideea nu-mi convine. Dar să lăsăm asta, n-am fost niciodată un critic; ce-i drept însă, n-am putut să mă smulg până nu l-am citit până la capăt, cu toate că nu sunt mulțumit! Capitolele patru și cinci sunt... sunt... dracu' știți ce! Și ce încărcătură densă de umor, am răs în hohote. Sunteți un meșter grozav de a lua în răs sans que cela paraisse! Hai, să zicem, în capitolele nouă și zece, unde se vorbește despre dragoste, nu-i domeniul meu; și totuși sunt pline de efect; după scrisoarea lui Igrenev îmi venea aproape să plâng, deși l-ați înfățișat cu multă finețe... Știți, e și emoționant și în același timp parcă ați vrea să-l înfățișați printr-o latură falsă, nu-i așa? Am ghicit bine sau nu? Iar în ce privește finalul, pur și simplu v-aș lua la bătaie. În definitiv care este ideea? Aceeași idealizare de altădată a fericirii familiale, cu înmulțirea copiilor și a capitalurilor, cu viața prosperă dominată de grija de înavuțire! Cititorii vor rămâne bineînțeleși încântați, dacă până și eu nu m-am putut smulge, dar e cu atât mai rău. Cititorul e la fel de prost ca altădată, ar trebui ca oamenii cu scaun la cap să-l zguduie puțin, iar dumneavoastră... Dar ajunge deocamdată, adio. Să nu vă supărați, altă dată; veneam să vă spun câteva vorbe foarte necesare; dar sunteți într-o dispoziție...

Între timp Andrei Antonovici își culesese de pe masă romanul, încuindu-l în dulapul de stejar plin cu cărți și reușind totodată să-i facă lui Blum un semn discret să plece. Acesta dispăru, cu fața amărâtă și tristă.

— Nu sunt eu chiar așa... ci pur și simplu... tot felul de neplăceri, murmură el încruntându-se, dar acum fără mânie, și așezându-se la birou, ia loc și spune-mi ce te aduce. De mult nu te-am mai văzut, Piotr Stepanovici, numai te rog nu mai intra pe viitor în felul acesta... Uneori chestiunile de serviciu...

— Felul meu este același...

— Știu și cred că n-o faci intenționat, însă împovărat fiind uneori de felurite griji... Dar șezi, te rog.

Piotr Stepanovici se așază comod pe canapea, trăgându-și picioarele sub el.

— Și ce griji, mă rog; nu cumva flecușetele astea? arată el cu capul spre manifeste. Dacă vrei, vă aduc foi de astea cu toptanul, încă de prin gubernia X am făcut cunoștință cu ele.

— Adică pe timpul când ai locuit acolo?

— Bineînțeles, doar nu puteam s-o fac nefiind acolo. Are și o vinieta, o secure desenată în partea de sus. Îmi dați voie (și luă un manifest)? Ei da, uite și securea; este exact aceeași.

— Da, da; o secure. Vezi dumneata, o secure.

— Ei și ce, v-ați speriat de secure?

— Nu de secure... și nu m-am speriat, dar afacerea asta... e o afacere care... dă de gândit, date fiind împrejurările...

— Ce împrejurări? Faptul că au fost găsite în fabrică? He, he. Dar știți că la fabrica aceasta a dumneavoastră foarte curând înșiși muncitorii vor scrie proclamații?

— Cum adică? îl privi sever von Lembke.

— Uite așa. Să fiți atent la ei. Sunteți prea blând, Andrei Antonovici; scrieți romane. Când, de fapt, ar trebui să procedați după metode vechi.

— Care metode vechi, ce fel de sfaturi sunt astea? Fabrica a fost dezinfectată; am dat ordin și s-a făcut curățenie radicală.

— Iar muncitorii sunt în plină răscoală. Ar fi cazul să fie bătuți zdravăn cu nuiua, toți până la unul, și să se pună capăt agitației, o dată pentru totdeauna.

— Răscoală? Prostii; am dat poruncă să se facă curățenie.

— De, Andrei Antonovici, sunteți prea moale!

— În primul rând, nu sunt chiar atât de moale, și în al doilea... se simți iar atins von Lembke. Vorbea cu tânărul vădit în silă, mai mult din curiozitate, poate afla de la el ceva nou.

— Aha, încă o cunoștință veche! îl întrerupse Piotr Stepanovici, ațintindu-și privirea pe o altă foaie vârată sub tampon. Probabil tot o proclamație, tipărită, se pare, în străinătate, dar în versuri, pe asta o știu chiar pe de rost: O personalitate luminoasă! Ia să vedem: exact, O personalitate luminoasă, așa cum am crezut. Cunosoc această personalitate încă din străinătate. De unde ați dezgropat-o?

— Zici că ai văzut-o în străinătate? tresări von Lembke.

— Ba bine că nu, cu patru sau cinci luni în urmă.

— Multe lucruri ai mai văzut dumneata în străinătate, observă subtil von Lembke, privindu-l țintă. Fără să-l asculte, Piotr Stepanovici desfăcu foaia și citi cu glas tare versurile:

O personalitate luminoasă.

Nu era de neam vestit, Din popor s-a fost ivit.

Cu dârzenie înfruntă.

Țarul și prigoana cruntă, Veninata boierime, Învechită-n uri și crime.

Nu e spaimă să-l abată.

De pe calea lui bărbată;

Și cuvântu-i arzător.

Viu răsună în popor:

Libertate și frăție, Toți de-o seamă să se știe!

Vis de altă rânduială.

L-a purtat într-o răscoală, Și-a fugit atunci din țară.

Dintr-a călăului gheară.

Iar poporul clocotește.

De luptă se chibzuiește...

De la Smolensk la Tașkent.

Îl așteaptă pe student, Țar, boieri și silnicie.

Să răpună pe vecie.

Ogoare să înfrățească, Viață nouă să-și clădească!

— Le-ați găsit probabil la ofițerul acela? întrebă Piotr Stepanovici.

— Îl cunoști și pe acest ofițer?

— Ba bine că nu. Vreo două zile am chefuit cu ei acolo. Nu-i rămânea decât să înnebunească.

— Poate că nici nu-i vorba de nebunie.

— Pentru că a început să muște?

— Dă-mi voie însă, dacă zici că ai citit aceste versuri în străinătate și după aceea se găsesc aici, la acest ofițer...

— Vi se pare curios, nu-i așa? După cum văd, Andrei Antonovici, mă supuneți unui examen? Să vedeți, începu el cu un aer neobișnuit de grav, întrucât le-am citit în străinătate, la întoarcerea mea în țară, am și adus faptul la cunoștința celor în drept, cu explicațiile respective, explicații apreciate ca fiind satisfăcătoare, altminteri orașul n-ar fi avut fericirea să se bucure de prezența mea. Consider afacerea lămurită și încheiată din acest punct de vedere și nu sunt obligat să dau nimănui socoteală. Și este încheiată nu pentru că aș fi un denunțător, ci pentru că n-am avut cum proceda altfel. Cei ce i-au scris Iuliei Mihailovna, în deplină cunoștință de cauză, m-au descris ca pe un om cinstit... Dar să lăsăm naibii toate acestea, venisem să vă expun o chestiune foarte importantă, și bine ați făcut că l-ați expediat pe hornarul ăsta al dumneavoastră. O chestiune foarte importantă pentru mine, Andrei Antonovici; vin la dumneavoastră cu o rugămintă specială.

— O rugămintă? Hm, poftim, te ascult și, mărturisesc, cu multă curiozitate. Și, în general, aș vrea să adaug că dumneata, Piotr Stepanovici, pur și simplu mă uimești.

Von Lembke părea tulburat. Piotr Stepanovici își puse picior peste picior.

— La Petersburg, începu el, am fost destul de sincer în multe privințe, dar unele lucruri, ca, de exemplu, această foaie (el lovi cu degetul în O personalitate luminoasă) le-am trecut sub tăcere; în primul rând, pentru că nu merita să vorbesc despre asta, în al doilea rând, pentru că n-am declarat decât ceea ce m-au întrebat. Nu-mi place să anticipez asupra unor lucruri în privința cărora nu sunt întrebat; în aceasta, după mine, stă deosebirea între un ticălos și un om cinstit, căzut pur și simplu în niște împrejurări... în sfârșit, să lăsăm

asta la o parte. Acum însă... când acești neghiobi... în sfârșit, când chestiunea aceasta a ieșit la iveală și se află în mâinile dumneavoastră și, după cum înțeleg, nu poate scăpa vigilenței dumneavoastră, pentru că sunteți un om cu ochi ageri și nimeni n-ar putea să vă ghicească gândurile, iar acești imbecili, cum văd eu, se încapățânează să continue, eu... eu, într-un cuvânt, am venit să mă rog să salvați un om, tot un imbecil, poate chiar și un nebun, în numele tinereții, nenorocirilor sale, în numele concepțiilor dumneavoastră umanitariste... că doar nu sunteți uman numai în paginile romanelor dumneavoastră de fabricație proprie! își curmă el brusc discursul, cu un sarcasm brutal și plin de nerăbdare.

Într-un cuvânt, apărui ca un om sincer și deschis, dar lipsit de abilitate și de politețea necesară, din cauza sentimentelor umane care-l copleșeau și poate chiar din cauza delicateții exagerate a unui om cam redus, după cum aprecie îndată von Lembke și cum îl crezuse încă de multă vreme, mai ales în ultima săptămână când, rămânând singur în cabinetul său, îndeosebi nopțile, îl înjura în gând pentru succesele lui inexplicabile pe lângă Iulia Mihailovna.

— Pentru cine intervii și ce înseamnă toate acestea? se informă guvernatorul grav, căutând să-și ascundă curiozitatea.

— Pentru... pentru... ei drăcie... dar n-am nici o vină că eu cred în dumneavoastră! ce vină am eu că vă consider un om cu sufletul nobil și generos și, mai ales, un om înțelept... capabil adică să înțeleagă... dracu'...

Sărmanul, se vedea cât colo, nu izbutea să-și învingă jena.

— Dar înțelegeți odată, continuă el, înțelegeți că rostindu-i numele îl dau legat în mâinile dumneavoastră; îl trădez, nu-i așa? Nu-i așa?

— Păi, cum altfel aș putea eu să știu despre cine este vorba, dacă nu îndrăznești să-mi spui chiar dumneata?

— Ei vedeți, asta e, totdeauna mă dați gata cu această logică a dumneavoastră, dracu'... ei, la dracu'... În sfârșit, n-am încotro... Această „personalitate luminoasă”, acest „student” este Șatov... Poftim, am spus-o!

— Șatov? Cum adică este Șatov?

— Șatov e „studentul” despre care se amintește aici. El locuiește aici, e un fost iobag, acela care l-a pălmuit pe Stavroghin.

— Cunosc, cunosc, își îngustă ochii Lembke, dă-mi voie însă, ce acuzații i se aduc și care e în definitiv rostul intervenției dumitale?

— Păi, vă rog să-l salvați, mă înțelegeți? L-am cunoscut încă de acum opt ani, i-am fost chiar prieten poate, își ieși din fire Piotr Stepanovici. În definitiv, nu sunt obligat să vă dau socoteală despre viața mea anterioară, dădu el din mâini, și de fapt nu era decât o înjghebare mizeră, în total trei oameni și jumătate, iar cu cei din străinătate nu se numărau poate decât vreo zece oameni; principalul e că mi-am pus nădejdea în spiritul dumneavoastră uman, în înțelepciunea dumneavoastră. Veți înțelege cum trebuie lucrurile și veți înfățișa chestiunea în lumina ei adevărată, și nu cine știe cum, doar ca un vis absurd al unui om zănatic... din cauza nenorocirilor, notați, din cauza unor

nenorociri îndelungate, și nu ca un complot nemaipomenit antistatal sau dracu' mai știe cum...

Aproape se sufoca.

— Hm. Văd că el este vinovat de aceste proclamații cu securea, conchise aproape maiestuos Lembke, dă-mi voie să-ți spun totuși că, dacă e singur, cum putea să le difuzeze și aici, și în provincie, ba și în gubernia X și... și, în sfârșit, principalul, de unde le-a luat?

— Păi, nu v-am spus că nu sunt, probabil, decât vreo cinci oameni în total, hai să zicem zece, de unde să știi?

— Dumneata nu știi?

— Păi, de unde dracu' să știi?

— Dar văd că despre Șatov ai știut că este unul dintre complici?

— Of! dădu din mână Piotr Stepanovici, apărându-se parcă de perspicacitatea zdrobitoare a celui care-l întreba. Ei bine, ascultați atunci, vă spun tot adevărul: în privința manifestelor n-am nici o cunoștință, adică nu cunosc absolut nimic, dracu' să le ia, înțelegeți ce înseamnă nimic? ... Desigur, e acel sublocotenent sau altcineva de aici... poate și acest Șatov, și altcareva, și atâta tot, niște prăpădiți păcătoși... Eu însă am venit să vă rog în privința lui Șatov, el trebuie salvat, pentru că aceste versuri sunt scrise de el, le-a compus chiar el, și în străinătate prin el au fost tipărite; iată tot ce cunosc eu absolut precis, dar despre manifeste nu știu chiar nimic.

— Dacă a scris versurile înseamnă că a compus și manifestele. Dar ce anume te face să-l bănuiești pe domnul Șatov?

Cu aerul omului total scos din răbdări, Piotr Stepanovici își smulse din buzunar portofelul, iar din portofel un bilet.

— Poftim dovada! strigă el aruncând biletul pe birou. Lembke îl desfăcu; biletul fusese scris cu jumătate de an în urmă și expediat de aici undeva în străinătate, era foarte scurt și nu cuprindea decât aceste cuvinte: „Personalitate luminoasă” n-o pot tipări aici, de altfel nu pot face nimic aici; tipăriți-o în străinătate.

Iv. Șatov.

Lembke își aținti privirea asupra lui Piotr Stepanovici. Bine îl caracterizase Varvara Petrovna că avea întru câtva o privire de berbec, mai ales în unele momente.

— Adică, iată cum vine toată treaba, se smuci iar din loc Piotr Stepanovici, el a scris, vasăzică, versurile acestea aici, acum o jumătate de an, dar n-a putut să le tipărească în vreo tipografie tăinuită și de aceea roagă să fie tipărite în străinătate... Nu e clar?

— Da, e clar, dar cui i se adresează el în acest bilet? Iată ce nu apare clar! observă Lembke cu ironia cea mai șireată.

— Lui Kirillov, desigur; biletul îi este adresat lui Kirillov în străinătate... Ce, n-ați știut? Ceea ce mă necăjește e faptul că dumneavoastră, probabil, vă prefăceți în fața mea cum că nu știți, când de fapt de mult știați despre aceste versuri și despre tot! Cum se explică faptul că ele se află pe biroul

dumneavoastră? S-au priceput ele așa, singure, să apară aici! De ce mă chinuiți, așadar?

El își șterse cu un gest convulsiv transpirația de pe frunte.

— Poate că am știut și eu ceva... se eschivă abil Lembke, dar cine este acest Kirillov?

— Păi, un inginer sosit de curând, a fost martorul lui Stavroghin la duel, un maniac, un nebun; sublocotenentul dumneavoastră într-adevăr poate că e într-o stare de delirium tremens, dar acesta e nebun cu adevărat... De asta vă garantez. Eh, Andrei Antonovici, dacă ar ști guvernul ce fel de oameni de nimica sunt toți, n-ar mișca nici un deget împotriva lor. Pe toți i-ar trimite grămadă la dracu' în praznic; încă în Elveția și la diferitele lor congrese mi-am dat seama ce fel de oameni sunt.

— De acolo este condusă mișcarea de la noi?

— Cine să conducă? Trei oameni și încă o jumătate de om. Numai când îi privești, îți vine să mori de plictiseală. Și care mișcare de la noi, mă rog? Cea a circulației de manifeste, cumva? Și cine este recrutat aici, niște sublocoteninți ajunși în stare de delirium tremens și doi-trei studenți și niște neisprăviți, în vârstă de douăzeci și doi de ani? Și câți sunt la număr, mă rog? Îmi închipui că un milion de dulăi îi caută, și câți au fost găsiți? Șapte inși. Vă spun, îți vine să mori de plictiseală.

Lembke îl ascultă cu multă atenție, dar cu o expresie care părea să spună: „Vrei să vinzi castraveți grădinarului?”.

— Dă-mi voie să-ți spun totuși, dumneata binevoiești să afirmi că biletul a fost expedit în străinătate; dar nu văd nici un fel de adresă; cum puteai ști dumneata că adresantul este domnul Kirillov și, în sfârșit, trimis în străinătate și... și... că într-adevăr e scris de domnul Șatov?

— Procurati-vă imediat ceva scris de Șatov și controlați. În cancelaria dumneavoastră negreșit trebuie să existe vreo hârtie cu semnătura lui, iar faptul că a fost adresat lui Kirillov îl știu chiar de la acesta, de la Kirillov, care mi-a și arătat biletul atunci.

— Prin urmare și dumneata...

— Ei da, bineînțeles, și eu. Câte și mai câte mi s-au arătat acolo. Iar în ce privește versurile, se pare că însuși decedatul Herzen i le-a scris atunci lui Șatov, când acesta rătăcea prin străinătate, ca amintire despre întâlnirea lor și cu titlu de elogiu pentru el, de recomandare sau dracu' știe pentru ce... iar Șatov le difuzează în rândurile tineretului. Aflați, adică, cum m-a apreciat însuși Herzen.

— Ie-te-te, se dumiri în sfârșit complet Lembke. Mă gândeam eu: manifeste, mă rog, se înțelege de la sine, dar ce rost au versurile?

— Păi, tocmai dumneavoastră să nu înțelegeți? Dracu' știe de ce v-am spus eu toate acestea! Ascultați-mă, mie să mi-l dați pe Șatov, iar în ce privește pe toți ceilalți, să-i ia dracu', chiar și pe Kirillov, care stă acum încuiat în casa lui Filippov, unde se ascunde Șatov. Ei nu mă suferă, pentru că m-am întors... Dar făgăduiți-mi-l pe Șatov, și atunci vi-i servesc pe toți ca pe tavă. Vă voi fi de

folos, Andrei Antonovici! Tot grupușorul acesta mizer de vreo nouă-zece oameni, cred. Și-i urmăresc, din proprie inițiativă. Trei ne sunt cunoscuți deja: Șatov, Kirillov și acel sublocotenent. Pe ceilalți îi am deocamdată sub observație... deși poate că nu sunt chiar atât de miop. Exact ca în gubernia X; au fost surprinși acolo cu manifeste asupra lor doi studenți, un licean, doi nobili în vârstă de douăzeci de ani, un învățător și un maior în retragere, de vreo șaiszeci de ani, amețit de băutură, și atâta tot; și vă rog să mă credeți că aceștia erau toți; s-au și mirat chiar, că numai atâția erau. Dar am nevoie de vreo șase zile. Mi-am și făcut socoteala pe abac; vreo șase zilișoare, nu mai înainte. Dacă vreți să obțineți un rezultat serios, să nu vă atingeți de ei încă vreo șase zile și eu vi-i predau pe toți grămadă; dacă faceți vreo mișcare mai devreme, cuibul va fi gol. Să mi-l dați însă pe Șatov, mă rog pentru Șatov... Și cel mai bine ar fi să fie chemat în mod secret și prietenește, fie chiar și aici în biroul dumneavoastră, și anchetat temeinic, arătându-i-se adevărul, ridicând cortina în fața ochilor săi... sunt convins că el singur se va arunca la picioarele dumneavoastră și va izbucni în lacrimi! Este o fire nervoasă, nenorocită; nevastă-sa e în relații cu Stavroghin. Mângâiați-l, adresați-i niște cuvinte calde și va spune totul; dar trebuie să aveți răbdare vreo șase zile... Și mai ales, mai ales, nici un cuvânt să nu-i spuneți Iuliei Mihailovna. Să fie secret, puteți păstra secretul?

— Cum? căscă ochii Lembke. Nu i-ai spus nimic... Iuliei Mihailovna?

— Iuliei Mihailovna? Ferească sfântul! Vai de mine, Andrei Antonovici! Să vedeți: prețuiesc mult prietenia pe care mi-o arată și o stimez nespus de mult, mă rog, și toate celelalte... dar n-aș face o asemenea greșală. N-o contrazic, pentru că, știți și dumneavoastră, e primejdios s-o contrazică cineva. Am aruncat poate așa, un cuvântel, pentru că îi plac asemenea chestii, dar ca să-i spun ei totul, cum am făcut acum direct dumneavoastră? Pentru că sunteți totuși bărbat, un om serios, cu o experiență de serviciu de ani de zile, pătruns de fermitate profesională. Ați văzut atâtea în viața dumneavoastră. Cred că orice pas făcut de cineva pe aceste cărări vă este cunoscut anticipat, după exemplele pe care le-ați avut la Petersburg. Dar dacă i-aș fi spus dumneaei aceste două nume, de exemplu, ar fi pornit imediat să bată toba... că doar dumneaei vrea să uimească Petersburgul cu ceva de aici. Nu, nu; este exclus, e prea înflăcărată, să știți.

— Da, într-adevăr, e cam repezită, murmură cu o vădită satisfacție Andrei Antonovici, regretând în același timp teribil că acest individ redus își permite se pare să-și dea cu părerea cam prea liber despre Iulia Mihailovna. În schimb, Piotr Stepanovici avu impresia, probabil, că a spus prea puțin și că trebuie să mai îngroașe puțin culorile și, flatându-i amorul propriu lui „Lembka”, să-l subjuge astfel total.

— Exact, cam repezită, îi cântă el în strună; să zicem că este într-adevăr o femeie genială, o literată, dar e în stare să sperie vrăbiile. Nici șase ore nu va rezista să țină secretul, necum șase zile. Ei bine, Andrei Antonovici, este riscant să pui o femeie la o asemenea restricție pe un termen de șase zile! Îmi veți

recunoaște totuși și mie oarecare experiență în aceste chestiuni; cunosc doar și eu câte ceva, de altfel știți și dumneavoastră că pot cunoaște câte ceva. Aceste șase zile nu vi le solicit așa, dintr-un capriciu, ci în interesul cauzei.

— Am auzit... ezită să-și exprime gândul Lembke, am auzit că reîntorcându-te din străinătate ți-ai făcut în fața celor în drept... un fel de mea culpa?

— Mă rog, ce a fost, a fost.

— Bineînțeles, n-aș vrea să intru în... dar am avut mereu impresia că tot timpul aici ai vorbit într-un stil cu totul diferit, despre religia creștină, de pildă, despre temeuriile organizării sociale și, în sfârșit, despre guvern...

— Se poate, câte n-am vorbit eu. Același lucru spun și acum, numai că aceste idei nu trebuie promovate în felul cum o fac imbecilii aceia, iată care-i deosebirea. Ce folos dacă-l mușcă de umăr? N-ați fost și dumneavoastră de acord cu mine, dar rămânând la părerea că este prea devreme?

— De fapt, nu în privința aceasta înțelegeam eu să fiu de acord și spuneam că e prea devreme.

— E surprinzător cum fiecare cuvântul al dumneavoastră este bine cântărit și plasat la locul lui. Ehei, sunteți un om extraordinar de circumspect! se înveseli brusc Piotr Stepanovici. Dar bine, tată dragă, trebuia doar să fac cunoștință cu dumneavoastră, tocmai de aceea am vorbit în stilul meu personal. Și nu numai cu dumneavoastră, ci cu mulți alții fac cunoștință în felul acesta. Poate că voiam să vă cunosc caracterul.

— Pentru ce-ți trebuia să-mi cunoști caracterul?

— Păi, ce știu eu (râse el iarăși)? Vedeți, mult stimat și scumpe Andrei Antonovici, sunteți un om șiret, dar până la aceasta lucrurile n-au ajuns încă și, desigur, nu vor ajunge, mă înțelegeți? Probabil că înțelegeți. Deși am prezentat unde trebuie explicațiile mele la întoarcerea din străinătate, și zău nu știu de ce un om cu anumite vederi și convingeri n-ar putea să acționeze în favoarea acestor convingeri ale sale sincere... dar mie acolo nimeni nu mi-a vorbit nimic despre firea dumneavoastră și nici un fel de indicații în acest sens n-am luat asupra-mi de acolo. Gândiți-vă: aș fi avut posibilitatea să divulg aceste două nume nu numai decât dumneavoastră, ci direct acolo, adică acolo unde am prezentat explicațiile inițiale; iar dacă și-ar putea închipui cineva că o fac din interes personal sau financiar, desigur ar fi o socoteală greșită din parte-mi, pentru că toată recunoștința celor de acolo se va revărsa acum asupra dumneavoastră, și nu asupra mea. Eu lupt pentru Șatov, adăugă cu un aer nobil Piotr Stepanovici, numai pentru Șatov, și numai în numele prieteniei de altădată... Mă rog, când veți pune mâna pe condei ca să raportați acolo, poate că, și numai dacă veți dori, bineînțeles, strecurați și pentru mine o laudă... nu mă opun, he, he! Adieu! E timpul să plec, am abuzat cam mult; n-ar fi trebuit să vorbesc atâta! adăugă el cu un zâmbet afabil, ridicându-se de pe canapea.

— Dimpotrivă, îmi pare bine că lucrurile încep, ca să zic așa, să se precizeze, se ridică și von Lembke de pe fotoliu, zâmbind și el foarte amabil,

plăcut impresionat probabil de ultimele cuvinte ale interlocutorului său. Primesc cu recunoștință serviciul dumitale și fii încredințat că tot ce se va putea din parte-mi în ce privește referințele și aprecierea râvnei dumitale...

— Numai șase zile. Principalul, să-mi acordați acest răgaz de șase zile în care dumneavoastră să nu întreprindeți nici o mișcare, numai atâta îmi trebuie!

— Fie.

— Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că vreau să vă leg la mâini, de altfel nici n-aș putea îndrăzni. O supraveghere se impune, iată pe ce mizez eu contând pe înțelepciunea și pe experiența dumneavoastră. Îmi închipui câți copoi și agenți aveți în acest scop, he, he! trânti, cu haz și cu ușurința caracteristică unui tânăr flușturatic, Piotr Stepanovici.

— Ei, nu-i chiar așa, se eschivă cu un zâmbet afabil Lembke. E o prejudecată a tinereții, că sunt nenumărați... Apropo, dă-mi voie să te întreb un lucru: păi, dacă acest Kirillov a fost martorul lui Stavroghin, înseamnă că și domnul Stavroghin în acest caz...

— Cum adică?

— Vreau să spun, adică, întrucât sunt prieteni atât de buni?

— A, nu, nu, nu! Aici ați dat greș, cu toate că sunteți foarte perspicace. Mă și surprinde. Am crezut că în privința aceasta aveți informații suficiente... Hm, Stavroghin este exact contrariul, dar absolut... Avis au lecteur.

— Să fie adevărat? Te pomenești! făcu Lembke cu un aer neîncredător. Mi-a spus Iulia Mihailovna că, potrivit informațiilor pe care le deține de la cineva din Petersburg, este un om cu oarecare, ca să zicem așa, însărcinări...

— Eu nu știu nimic, nu știu nimic, absolut nimic. Adieu. Avis au lecteur! găsi cu cale Piotr Stepanovici să se eschiveze brusc și nedisimulat.

Cu aceste cuvinte, el se repezi spre ușă.

— Dă-mi voie, Piotr Stepanovici, dă-mi voie, strigă Lembke, încă o chestiune de mică importanță, și imediat îți dau drumul.

Guvernatorul scoase dintr-un sertar al biroului un plic.

— Iată o mică mostră, din aceeași categorie, și prin aceasta îți dovedesc încrederea mea deosebită față de dumneata. Poftim, ce părere ai?

Plicul cuprindea o scrisoare ciudată, anonimă, adresată lui Lembke și primită chiar în ajun. Spre marea lui ciudă, Piotr Stepanovici citi următoarele:
Excelență!

Pentru că așa vă numiți. Prin aceasta vă anunț că se pregătește un atentat asupra vieții unor înalte personaje și asupra patriei; căci totul duce la asta. Personal am difuzat neconținut ani de-a rândul. Așijderea și impietate. Se pregătește o răscoală, iar manifeste câteva mii și după fiecare manifest vor alerza o sută de oameni cu limba scoasă, dacă acestea nu vor fi din timp confiscate de autorități, pentru că multă recompensă se promite, iar mulțimea e neroadă, pe deasupra mai e și votca. Poporul, respectându-l pe vinovat, îi distruge și pe unul și pe celălalt, și, temându-mă de ambele părți, mă căiesc de ceea ce am făcut, pentru că așa sunt împrejurările mele. Dacă doriți un denunț pentru salvarea patriei, precum și a bisericilor și a icoanelor, numai eu aș

putea să-l fac, dar și cu condiția să mi se dea iertare din partea secției a treia imediat telegrafic numai mie singur, dintre toți, iar ceilalți să fie trași la răspundere. Pe fereastra portarului, în semn convenit, să ardă în fiecare seară la ora șapte o lumânare. Văzând-o, voi crede și voi veni să vă sărut mâna milostivă din capitală, dar cu condiția să-mi fie asigurată o pensie, căci altfel cum voi trăi? Iar dumneavoastră nu veți regreta, pentru că veți fi decorat. Trebuie procedat discret, pentru că altminteri mă curăț.

Al Excelenței voastre, un om disperat.

Cad la picioarele dumneavoastră, Un liber-cugetător pocăit.

INCOGNITO.

Von Lembke lămuri că scrisoarea fusese lăsată ieri în vestibulul casei în lipsa portarului.

— Și ce părere aveți despre asta? întrebă brutal Piotr Stepanovici.

— Înclin să cred că nu este decât o murdară intrigă anonimă, în bătaie de joc.

— Mai mult ca probabil că așa este. Văd că nu vă lăsați păcălit.

— Am ajuns la această concluzie pentru că e prea absurdă.

— Ați mai primit aici și alte asemenea scrisorele?

— De vreo două ori, anonime.

— Bineînțeles, cine ar cuteza să le semneze? Într-un stil diferit? Scrise de mâini diferite.

— Într-un stil diferit și cu scris diferit.

— Aveau și un conținut caraghios, ca acesta?

— Da, erau caraghioase, știi... foarte scârboase.

— E clar, dacă ați primit, înseamnă că și asta vine din aceeași sursă.

— Dar mai ales e atât de tâmpit. Aceia sunt doar niște oameni culți și, desigur, nu vor scrie într-un fel atât de stupid.

— Bineînțeles, bineînțeles.

— Dar nu cumva acest cineva ar vrea totuși să facă un denunț adevărat?

— Neverosimil, i-o reteză sec Piotr Stepanovici. Ce vrea să zică telegrama din partea secției a treia și pensie? E un caraghioslâc, evident.

— Ai dreptate, se rușină Lembke.

— Știți ceva, dați-mi-o mie deocamdată. Sunt sigur că voi afla de unde vine. Mai înainte chiar decât să vi-i dau în mână pe toți ceilalți.

— Poftim, se învoi von Lembke, deși cu oarecare ezitare.

— Ați arătat-o cuiva?

— Nu, cum se poate, nimănui.

— Adică, vreau să spun, Iuliei Mihailovna.

— Ferească sfântul, și te conjur să nu i-o arăți nici dumneata! strigă Lembke speriat. Va fi zguduită... și se va supăra foc pe mine.

— Într-adevăr, veți fi primul care să aibă neplăceri, va spune că ați meritat-o, de vreme ce vi se scrie în felul acesta. Cunoaștem noi logica femeiască. Așadar, adio. E posibil ca peste vreo două-trei zile să vi-l prezint pe acest autor de anonime. Esențialul, să ne respectăm înțelegerea!

IV.

Piotr Stepanovici era poate un om destul de inteligent, dar Fedka-Ocnașul îl ghicise bine spunând despre el că „trăia cu ideea despre un om pe care și-l inventase”. Plecă el de la von Lembke perfect convins că a reușit să-l liniștească cel puțin timp de șase zile, termen de care avea absolută nevoie. Își făcuse totuși o idee greșită, și numai pentru că își făurise chiar de la început imaginea unui Andrei Antonovici închipuit, o dată pentru totdeauna, drept un prost fără margini.

Ca orice om ipohondru și suspicios, Andrei Antonovici se arăta de fiecare dată foarte încrezător în primele clipe de evadare din necunoscut. Întorsătura nouă a lucrurilor i se înfățișa la început într-un chip destul de plăcut, cu toate complicațiile îngrijorătoare ce se puteau întrevădea. În orice caz, cel puțin îndoielile de până atunci puteau să se risipească. Afară de aceasta, în ultimele zile se simțea atât de obosit, atât de chinuit și de neajutorat, încât sufletul său tânjea după liniște. Dar, vai, liniștea aceasta nu dură mult. Viața îndelungată la Petersburg îi lăsase în suflet urme neșterse. Istoria oficială, ba și cea secretă, „a generației noi”, îi fusese destul de bine cunoscută, era un om curios din fire și colecționa chiar manifeste, dar nu fusese niciodată în stare să înțeleagă din ele cuvântul esențial. Iar acum rătăcea ca într-un codru: prin toate fibrele ființei sale presimțea că în cuvintele lui Piotr Stepanovici se ascunde ceva cu totul fără noimă, în afară de orice forme și condiții, „deși dracu’ știe ce se mai poate întâmpla cu această „generație nouă” și dracu’ știe cum se pot petrece lucrurile la ei acolo”, medita el, pierzându-se în tot felul de considerații.

Și, ca un făcut, tocmai în acel moment își vârî capul pe ușa cabinetului său Blum. Tot timpul cât durase vizita lui Piotr Stepanovici, el așteptase prin apropiere. Blum acesta îi venea lui Andrei Antonovici întru câtva și rudă depărtată, faptul acesta însă fusese ascuns cu grijă și teamă toată viața. Cer iertare cititorului pentru cele câteva cuvinte acordate acestui personaj neînsemnat. Blum făcea parte din familia ciudată a nemților „nenorociți”, și nu din cauza incapacității sale totale, dar tocmai ca să nu se știe din ce cauze anume. Nemții „nenorociți” nu sunt un mit, ci există realmente, chiar și în Rusia, și reprezintă un tip aparte. Andrei Antonovici a nutrit o viață întreagă față de Blum cea mai înduioșătoare compasiune și pretutindeni, unde se putea, pe măsura propriilor sale succese în serviciu, îl promova și pe Blum într-un loc subordonat lui la instituția respectivă; dar omului nu-i mergea nicăieri. Ori postul era declarat la un moment dat disponibil, ori se schimba între timp conducerea, ba o dată a fost cât pe-aci să fie trimis în judecată împreună cu mai mulți alții. Era un funcționar punctual și meticulos, dar cam prea posomorât, fără a fi nevoie și de multe ori în dauna sa; un om roșcovan, înalt, adus de spate, cu aer deprimat, sentimental întru câtva și, cu toată înfățișarea lui umilă, încăpățânat și tenace ca un bou, deși totdeauna anapoda. Față de Andrei Antonovici, atât el, cât și nevastă-sa și numeroșii săi copii nutreau o afecțiune îndelungată și aproape pioasă. Afară de Andrei Antonovici, nimeni niciodată nu-l iubise. Iulia Mihailovna dintru început l-a declarat indezirabil,

nereușind totuși în această privință să înfrângă îndărătnicia soțului ei. De fapt, a fost prima lor ceartă de familie și care avusese loc imediat după căsătorie, chiar în cele dintâi zile de miere, în momentul când a apărut în fața ei pentru prima oară Blum, care până atunci fusese cu grijă ținut în umbră, la adăpostul tainei relațiilor de rubedenie dintre ei. Andrei Antonovici implora, împreunându-și palmele și povestind cu emoție întreaga istorie a prieteniei sale cu Blum încă din fragedă copilărie, dar Iulia Mihailovna se socoti dezonorată pentru vecie și recurse chiar la tactica leșinurilor, dar von Lembke nu cedă cu nici un pas, declarând că nu-l va părăsi pe Blum pentru nimic în lume și nu-l va depărta din preajma sa, încât până la urmă și ea rămase uimită, împăcându-se cu gândul prezenței lui Blum. Fusese însă hotărât că înrudirea aceasta va fi ținută și mai departe în taină cu toată grija, foarte strict, dacă va fi posibil, și chiar numele și prenumele lui Blum vor fi schimbate, întrucât, nu se știe prin ce împrejurare, el se numea, ca și von Lembke, tot Andrei Antonovici. În orașul nostru, Blum nu legă cunoștință cu nimeni, afară doar de farmacistul neamț; nu făcea vizite nimănui și, după obiceiul său, ducea o viață zgârcită și singuratică. Cunoștea de mult păcatele literare ale lui Andrei Antonovici. Tocmai el era acela care trebuia să asculte lectura primară a romanului în ședințele secrete între patru ochi, rezistând câte șase ore la rând așezat pe scaun și neîndrăznind să facă nici o mișcare; omul transpira, își încorda toate puterile ca să nu adoarmă și ca să zâmbească; întorcându-se acasă, suspina împreună cu lungana și uscățiva lui nevastă, vorbind despre slăbiciunea nefericită a binefăcătorului lor pentru literatura rusă.

Andrei Antonovici se uită cu ochii plini de suferință la Blum care între timp pătrunsese în birou.

— Te rog, Blum, să mă lași în pace, începu el agitat, intenționând probabil să evite reluarea conversației lor, întrerupte prin venirea lui Piotr Stepanovici.

— Și totuși, acest lucru s-ar putea aranja într-un mod foarte discret, fără nici un fel de publicitate; aveți doar toate împuternicirile, stăruii Blum respectuos, dar cu îndărătnicie, încovoiindu-și spatele și mai mult și apropiindu-se cu pași mărunți de Andrei Antonovici.

— Blum, tu îmi ești atât de devotat și atât de serviabil, încât de fiecare dată mă uit la tine cuprins de teamă.

— Întotdeauna spuneți niște lucruri spirituale și, mulțumit de cele spuse, adormiți în liniște, dar tocmai prin aceasta singur vă faceți rău.

— Blum, chiar adineauri m-am convins că de fapt ceea ce am discutat noi apare cu totul într-altfel, e absolut altceva.

— Nu cumva vă formați această idee pe baza spuselor acestui tânăr fals și vicios, pe care chiar dumneavoastră îl bănuți? V-a subjugat prin laude lingușitoare pentru talentul dumneavoastră literar.

— Blum, nu înțelegi nimic; proiectul tău este absurd, îți spun eu. Nu vom găsi nimic, dar va stârni un scandal enorm, după care vor urma hohote de răs, batjocura, iar apoi Iulia Mihailovna...

— Vom găsi neapărat ceea ce căutăm, păși ferm spre dânsul Blum, lipindu-și palma dreaptă de piept. Vom face percheziție inopinată, dis-dimineață, cu toate menajamentele necesare față de persoana respectivă și cu respectarea tuturor formalităților legale. Tinerii, Leamșin și Teatnikov, sunt ferm convinși că vom găsi tot ce urmărim. Au fost acolo de nenumărate ori. Față de domnul Verhovenski nimeni nu are simpatie, generăleasa Stavroghina i-a refuzat pe față protecția sa, și orice om cinstit, dacă există în populația grosolană a acestui oraș un asemenea om, este convins că în acel loc întotdeauna s-a ascuns sursa proprietății și a teoriei socialiste. Acolo sunt păstrate toate cărțile interzise, Cugetările lui Răleev, toate scrierile lui Herzen... Pentru orice eventualitate, am întocmit o listă aproximativă...

— O, Doamne, aceste cărți le are oricine, cât de prost ești, sărmanul meu Blum!

— Și multe manifeste, continuă Blum fără să țină seama de observația șefului. Vom încheia prin a da negreșit de urma manifestelor pe care le aveți în birou. Acest tânăr Verhovenski mi se pare foarte, foarte suspect.

— Dar îl confunzi pe tatăl cu fiul. Ei nu se au bine; fiul își bate joc pe față de tatăl său.

— E numai o mască.

— Blum, ți-ai propus să mă omori chinuindu-mă! Gândește-te, doar e o persoană marcantă aici. Fost profesor, un om cunoscut, va protesta și imediat se vor porni în oraș glume și ironii, și câte și mai câte... Dar gândește-te ce se va întâmpla cu Iulia Mihailovna!

Blum îi da zor înainte, fără să asculte.

— N-a fost decât conferențiar, numai conferențiar, iar ca grad n-a ajuns decât la asesor de colegiu în retragere, se bătu el cu mâna în piept; nu are nici un fel de decorație, a fost destituit din serviciu fiind bănuit de complot împotriva guvernului. A fost un timp și probabil că se află și acum sub supraveghere secretă. În fața dezordinilor iscate acum, sunteți pur și simplu obligat să luați măsuri. Iar dumneavoastră, dimpotrivă, pierdeți ocazia de a vă distinge, protejându-l pe adevăratul vinovat.

— Iulia Mihailovna! Cară-te, Blum! strigă brusc von Lembke, auzind din camera învecinată glasul soției sale.

Blum tresări, dar nu cedă.

— Dar dați-mi voie, dați-mi voie, stărui el, lipindu-și și mai tare mâinile pe piept.

— Pleacă...! scrâșni din dinți Andrei Antonovici. Fă ce vrei... pe urmă... O, Doamne!

Draperia se dădu deoparte și apăru Iulia Mihailovna. Se opri maiestuos văzându-l pe Blum, îl măsură cu o privire trufașă jignită, ca și cum simpla prezență a acestui om constituia pentru dânsa o mare ofensă. Blum o salută tăcut și respectuos printr-o plecăciune adâncă și, încovoiat de respect, se îndepărtă în vârful picioarelor spre ușă, cu brațele în lături, atârând ca două vâsle.

Nu se știe, fie pentru că într-adevăr înțelesese ultima exclamație isterică a lui Andrei Antonovici drept permisiune directă de a proceda așa cum solicitase, fie pentru că voise să profite de acest echivoc în interesul direct al binefăcătorului său, întrucât era prea convins că întreaga acțiune propusă de el se va încununa cu succes, dar, în urma acestei conversații a șefului cu subalternul său, se produsese niște lucruri neașteptate, care stârniră hazul multora. Ele provocară însă mânia cumplită a Iuliei Mihailovna și prin aceasta mărirea și mai mult zăpăceala și confuzia din capul lui Andrei Antonovici care, în definitiv derutat, căzu pradă, într-un moment critic, celei mai deplorabile nehotărâri.

V.

Ziua aceea a fost pentru Piotr Stepanovici încărcată de griji. De la von Lembke el se grăbi să alerge în strada Bogoiavlenskaia, dar, trecând pe strada Bikov pe lângă casa în care se stabilise Karmazinov, el se opri brusc, surâse și intră în casă. I se răspunse: „Sunteți așteptat”, ceea ce i se păru destul de curios, întrucât nu prevenise pe nimeni despre această vizită.

Dar marele scriitor îl aștepta într-adevăr, de altfel, de ieri și de alaltăieri încă. Cu vreo trei zile în urmă îi încredințase manuscrisul operei sale *Merci* (pe care voia s-o citească la matineul literar al serbării organizate de Iulia Mihailovna) și o făcuse din amabilitate, deplin convins că faptul de a-i oferi personal posibilitatea de a cunoaște anticipat o operă atât de importantă îl va măguli nespus pe acest tânăr. Piotr Stepanovici observase de mult că domnul acesta vanitos, răsfățat și jignitor de inaccesibil pentru simplii muritori, această „intelență aproape ca de om de stat”, caută pur și simplu, cu o lacomă nerăbdare, să se dea bine pe lângă el. Mi se pare că tânărul ghicise, în cele din urmă, că domnul acesta, chiar dacă nu se vedea în el capul întregii mișcări secrete revoluționare din toată Rusia, îl considera cel puțin unul dintre cei mai apropiați de cercul care deține secretele revoluției ruse și care exercita o influență incontestabilă asupra tineretului. Concepțiile și starea de spirit „ale omului celui mai inteligent din Rusia” îl interesau mult pe Piotr Stepanovici, dar până acum el, din anumite motive, evitase să le cerceteze și să le lămurească.

Marele scriitor se instalase în casa surorii sale, soție de șambelan și proprietară de moșii; și ea, și soțul ei o venerau pe ruda lor celebră, dar în momentul de față se aflau la Moscova, spre marele lor regret, încât onoarea de a-l întâmpina și de a-l primi reveni unei bătrâne, rudă săracă și depărtată a șambelanului, care locuia de mult în această casă și conducea menajul. Din ziua sosirii domnului Karmazinov, tot personalul casei începu să umble în vârful picioarelor. Bătrâna comunica la Moscova aproape zilnic cum dormise oaspetele, ce mâncase, iar într-o zi expediase chiar o telegramă cu știrea cum că, după un prânz de gală la primarul orașului, musafirul a fost nevoit să înghită o linguriță dintr-un anumit medicament. Nu îndrăznea să intre în camera lui decât rareori, deși acesta i se adresa cu multă politețe, dar destul de sec, și vorbea cu dânsa numai în chestiuni de gospodărie legate de persoana

sa. În momentul când apăru Piotr Stepanovici, Karmazinov își consuma chifteluța de dimineață, având în față și o jumătate de pahar de vin negru. Cu prilejul altor vizite, Piotr Stepanovici mai asistase la oficierea acestui dejun matinal, privind cum își consuma chifteluța de dimineață în prezența sa, fără să-l trateze însă cu ceva și pe vizitator. După chifteluța i se aduse și o mică ceașcă de cafea. Valetul care îl servea era îmbrăcat în frac, purta mănuși și cizme moi, încât nu i se auzeau pașii.

— A-a! se ridică Karmazinov de pe canapea ștergându-se cu șervetul și, cu un aer de mare bucurie, se apropie să-l sărute, obicei caracteristic rușilor, dacă sunt personaje foarte celebre. Dar Piotr Stepanovici reținuse din experiența trecută că, dând să-l sărute, gazda de fapt îi oferea obrazul și de aceea procedă și el la fel; cei doi obraji se atinseră. Karmazinov, fără a arăta că a observat acest lucru, se așeză pe canapea și, cu un zâmbet afabil, îi indică lui Piotr Stepanovici fotoliul din față, în care acesta se și grăbi să se trântescă.

— Dar dumneata... n-ai dori să iei o gustare? întrebă gazda, trădându-și de data aceasta obiceiul, dar spunând-o cu un aer care sugera evident un răspuns politicos negativ. Piotr Stepanovici declară pe loc că ar dori să ia o gustare. O umbră de uimire jignită întunecă chipul gazdei, dar numai pentru o clipă; sună nervos valetul și, cu toată buna lui creștere, ridică dezgustat glasul, poruncind să fie servită gustarea.

— Ce doriți, o chifteluță sau cafea? întrebă ea încă o dată.

— Și chifteluța și cafea, și vin dacă se poate, simt că am flămânzit, răspunse Piotr Stepanovici, examinând cu atenție calmă costumul gazdei. Domnul Karmazinov era îmbrăcat într-un fel de pufoaică de casă, ca o jachețică, cu năsturei de sidex, dar atât de scurtă, încât nu se potrivea deloc cu burtica lui îndestulată și cu rotunjimea destul de proeminentă a șoldurilor. Ținea pe genunchi un pled de lână care-i acoperea picioarele până la podea, deși în cameră era cald.

— Sunteți cumva bolnav? se informă Piotr Stepanovici.

— Nu, nu sunt bolnav, însă mă tem să nu mă îmbolnăvesc, dată fiind clima de aici, răspunse scriitorul cu glasul lui pițigăiat, dar scandând grațios fiecare cuvânt și pelticând delicat cuvintele, după maniera aristocratică. V-am așteptat încă de ieri.

— Cum așa? N-am promis doar.

— Da, dar v-am încredințat manuscrisul meu. L-ați... citit?

— Manuscrisul, ce fel de manuscris?

Karmazinov păru foarte surprins.

— L-ați adus totuși acum? se neliniști el brusc într-atât, încât încetă să mai mănânce și-l privi pe Piotr Stepanovici cu un aer speriat.

— A, e vorba de acel Bonjour, mi se pare?

— Merci.

— N-are importanță. Am uitat de el și nu l-am citit, n-am avut timp. Nici nu știu dacă e la mine, în buzunare, nu-l găsesc... L-oi fi lăsat acasă pe birou, nici o grijă, se va găsi.

— Totuși ar fi mai bine să trimit pe cineva acasă la dumneavoastră. Poate să dispară; s-ar putea să-l fure cineva.

— Cine să aibă nevoie de el! dar ce atâta sperietură, știu de la Iulia Mihailovna că de obicei pregătiți mai multe copii, una în străinătate la notarul public, alta la Petersburg, a treia la Moscova, alta o păstrați în seiful băncii, se pare.

— Păi, Moscova ar putea fi mistuită de incendiu și odată cu ea să dispară și manuscrisul meu. Mai bine trimit imediat să-l aducă.

— Un moment, iată-l! și Piotr Stepanovici scoase din buzunarul de la spate un teanc de foi pentru corespondență. S-a cam mototolit. Închipuiți-vă, chiar în momentul când l-am luat de la dumneavoastră a rămas așa în buzunarul din spate, unde-mi țin batista; am uitat.

Karmazinov apucă febril manuscrisul, îl examinează cu multă atenție, numără foile și, cu o grijă pioasă, îl depuse deocamdată pe o măsuță alăturată, dar în așa fel ca să-l aibă mereu sub ochi.

— Mi se pare că nu prea citiți mult? șuieră el, nemaiputând rezista.

— Într-adevăr, nu prea.

— Dar din beletristica rusă, nici atât?

— Din beletristica rusă? Dați-mi voie, ceva-ceva am citit eu... Pe drum sau La drum... sau La răscruce de drumuri, parcă așa ceva, nu țin minte. E cam mult de atunci, au trecut vreo cinci ani. N-am timp.

Urmă un timp de tăcere.

— Chiar din momentul sosirii, i-am asigurat pe toți că sunteți un om foarte deștept, și acum, se pare, toată lumea e nebună după dumneavoastră.

— Vă mulțumesc, răspunse calm Piotr Stepanovici.

Se servi gustarea. Piotr Stepanovici se năpusti și mănăcă cu o poftă extraordinară chifteluța, bău paharul de vin, apoi și cafeaua.

„Acest ignorant, îl examinează gânditor, privindu-l cu coada ochiului, Karmazinov, înghițindu-și ultima îmbucătură și sorbind ultima picătură de cafea, acest ignorant o fi înțeles acum toată usturimea frazei mele... de altfel, sunt convins că mi-a citit manuscrisul cu mult interes, dar nu știu de ce se preface. Deși s-ar putea să nu mintă, ci e pur și simplu un prost sadea. Prefer ca omul genial să fie într-o câțva prost. Nu cumva acest om e cu adevărat un geniu la ei, dracu' să-l ia.”

Se ridică de pe canapea și porni să se plimbe prin cameră, dintr-un colț în celălalt, într-un fel de mișcare ritmică pentru stimularea digestiei, pe care o executa zilnic după dejun.

— Mai stați mult pe aici? întrebă Piotr Stepanovici, rămânând în fotoliu și aprinzându-și o țigaretă.

— Am venit de fapt să-mi vând moșia și plecarea mea depinde acum de administratorul meu.

— După câte știu însă, ați venit se pare pentru că lumea de acolo se așteaptă la tot felul de epidemii după război?

— N-nu, nu tocmai de aceea, continuă domnul Karmazinov scandându-și cu o calmă seninătate frazele și la fiecare întoarcere din colț făcând o mișcare vioaie cu piciorușul drept, abia perceptibilă de altfel. Într-adevăr, surăse el cu oarecare venin, îmi propun să trăiesc un timp cât mai îndelungat. Boierimea rusă are în ea ceva care se uzează extraordinar de repede sub toate raporturile. Dar eu aș vrea să mă uzez cât mai târziu posibil și acum am de gând să mă stabilesc în străinătate pentru totdeauna; e și clima mai bună acolo, și clădirile sunt de piatră, și totul e mai trainic. Pentru veleatul meu Europa va dăinui, cred. Dumneata ce crezi?

— N-am de unde să știu.

— Hm. Dacă într-adevăr acolo se va prăbuși Babilonul și vom asista la o cădere impresionantă (în această privință sunt perfect de acord cu dumneata, deși sunt convins că pentru cât mai am eu de trăit va rezista încă), în schimb la noi în Rusia nici nu are ce să se prăbușească, vorbesc în sens comparativ. Nu avem nimic de piatră care să se prăbușească și totul va aluneca în mocirlă. Sfânta Rusie este cel mai puțin capabilă să opună vreo rezistență. Poporul simplu se mai ține cumva prin credința în Dumnezeu rusesc; dar acest Dumnezeu rusesc, după ultimele informații, este prea nesigur, încă până și în fața reformei țărănești abia a reușit să rămână în picioare, în orice caz s-a clătinat destul de serios. Unde mai pui apariția căilor ferate, unde mai pui că ați apărut și voi... nu, nu, nu mai cred deloc în Dumnezeul rus.

— Dar în cel european?

— Nu cred în nici un Dumnezeu. Am fost calomniat în fața tineretului rus. Întotdeauna am simpatizat mișcările sale, mi-au fost arătate proclamațiile de aici. Sunt privite cu nedumerire pentru că toată lumea e speriată de forma lor și, cu toate acestea, toți sunt convinși de puterea lor, chiar dacă nu sunt conștienți de aceasta. Cu toții au început de mult să se prăbușească și de mult știu că n-au de ce să se agațe. Sunt convins de succesul acestei propagande secrete, fie chiar și pentru faptul că Rusia este prin excelență țara din lume unde orice se poate produce fără să i se opună vreo rezistență oarecare. Îmi dau seama prea bine de ce toți rușii înstăriți iau calea străinătății și cu fiecare an tot mai mulți pleacă acolo. Ei se lasă pur și simplu mânați de instinct. O corabie amenințată să se scufunde e părăsită în primul rând de șobolani. Sfânta Rusie este o țară cu case de lemn, mizeră și... primejdioasă; țara unor trufași săraci în straturile superioare, iar marea ei majoritate trăiește în niște bojdeuci. Ar fi fericită orice ieșire i s-ar propune, e de ajuns numai să i se explice. Singur guvernul vrea încă să reziste, dar dă cu bâta pe întuneric în dreapta și în stânga, lovind în ai săi. Aici totul este predestinat și condamnat. Rusia, așa cum apare, nu are nici un viitor. Am devenit neamț și îmi fac din aceasta un titlu de onoare.

— Ați pomenit adineauri despre proclamații; spuneți-mi, care este părerea dumneavoastră în privința lor?

— Toată lumea se teme de ele, înseamnă că sunt puternice. Ele demască în mod fățiș minciuna și demonstrează că la noi nu există nimic de care să te

agăți și nici pe ce să te sprijini. Ele vorbesc în gura mare, când toată lumea tace. Forța lor biruitoare (în pofida formei) constă mai ales în cutezanța, nemaipomenită până azi, cu care privesc adevărul în față. Capacitatea aceasta de a privi adevărul drept în față este apanajul exclusiv al generației ruse. Nu, nu, în Europa nu există o asemenea îndrăzneală: acolo e o împărăție a pietrei, acolo mai există și lucruri de care să te poți sprijini. Pe cât mi-a fost dat să văd și să judec, esența ideii revoluționare ruse constă în negarea onoarei. Îmi place că ideea aceasta este proclamată cu atâta îndrăzneală și fără nici un fel de teamă. Nu, nu, Europa încă nu e în stare să înțeleagă acest lucru, în timp ce la noi tocmai asta va prinde. Pentru omul rus onoarea este o adevărată povară de prisos. De altfel, în tot cursul istoriei sale a fost o povară. Mult mai repede poate fi atras rusul proclamând în fața lui „dreptul la dezonoare”. Aparțin unei generații vârstnice și, mărturisesc, mai sunt încă pentru onoare, dar n-o fac decât în virtutea unei deprinderi. Țin încă la formele vechi, să zicem, dintr-un fel de lașitate; trebuie doar să-mi trăiesc cumva veacul.

Gazda se opri brusc. „Eu tot vorbesc, vorbesc mereu, gândi el, iar dumnealui tot tace și mă observă, a venit probabil ca să-i pun întrebarea pe față. Și am să i-o pun.”

— Iulia Mihailovna m-a rugat să aflu cumva, pe căi ocolite, de la dumneata ce fel de surpriză pregătești pentru balul de poimâine? îl întrebă deodată Piotr Stepanovici.

— Da, într-adevăr, va fi o surpriză și-i voi ului realmente... se umflă în pene Karmazinov, dar secretul nu ți-l voi spune.

Piotr Stepanovici nu mai stăruie.

— Aveți aici pe unul Șatov, se informă marele scriitor, și închipuiți-vă, nu l-am văzut încă.

— E un personaj interesant. Dar de ce întrebați?

— Așa. Mi se pare că și el ține nu știu ce cuvântare. N-o fi acela care l-a palmuit pe Stavroghin?

— El este.

— Dar despre Stavroghin ce părere ai?

— Nici nu știu ce să spun; un crai.

Karmazinov prinsese ură pe Stavroghin pentru că acesta îl ignora cu desăvârșire.

— Acest crăișor, zise el chicotind, dacă se va realiza la noi vreodată ceva în sensul proclamat în manifeste, probabil va fi spânzurat de o cracă.

— Nu este exclus să se întâmple și mai devreme, zise deodată Piotr Stepanovici.

— S-ar cuveni, îl aprobă Karmazinov, de data aceasta fără să mai râdă și cu un aer grav de tot.

— Mi-ați mai spus o dată acest lucru și eu, știți, i-am transmis.

— Cum așa, i-ai transmis cu adevărat? râse iar Karmazinov.

— La care el a răspuns că dacă el merită să fie spânzurat de o cracă, pentru dumneavoastră probabil va fi de ajuns o bătaie cu nuiiua, dar nu numai de formă, ci în modul cel mai drastic, cum sunt bătuți mujicii.

Piotr Stepanovici puse mâna pe pălărie și se ridică de pe fotoliu. Karmazinov îi întinse, în semn de rămas-bun, ambele mâini.

— Dar cum crezi, miorlăi el cu un glăscior mieros și cu o intonație cu totul aparte, continuând să-i rețină mâinile în ale sale, cum crezi, dacă va fi să se făptuiască tot... ce se plănuiește atunci... cam când s-ar putea să se întâmple?

— De unde să știu, răspunse Piotr Stepanovici cam brutal. Amândoi se priviră țintă în ochi.

— Dar așa, aproximativ? miorlăi și mai mieros Karmazinov.

— Veți avea timp să vă vindeți moșia și să plecați în străinătate, murmură și mai brutal Piotr Stepanovici. Și iarăși se priviră țintă în ochi. Se așternu un minut de tăcere.

— Către începutul lui mai viitor se va porni, iar cam pe la sfârșitul lui octombrie totul se va încheia, zise deodată Piotr Stepanovici.

— Vă mulțumesc din tot sufletul, zise cu glas emoționat Karmazinov strângându-i mâinile.

„Vei avea timpul, șobolanule, să părăsești corabia!” gândi Piotr Stepanovici ieșind în stradă. „Ei bine, dacă până și această „inteligentă aproape ca de om de stat” este atât de convinsă că trebuie să se informeze în privința zilei și orei și cu atâta respect mulțumește pentru informația primită, ce să ne mai îndoim atunci chiar noi de noi înșine după toate astea. (El surâse.) Hm. Într-adevăr, omul acesta al lor nu e chiar atât de prost și... nu este decât un șobolan care părăsește corabia; unul ca el nu va denunța!”

El porni grăbit spre casa Filippov, din strada Bogoiavlenskaia.

VI.

Piotr Stepanovici intră întâi la Kirillov. Kirillov era singur, ca de obicei, și în momentul acela își făcea exercițiile de gimnastică în mijlocul camerei, stând cu picioarele depărtate unul de altul și învărtindu-și brațele deasupra capului într-un anumit fel. O minge de cauciuc zăcea jos pe podea. Ceaiul de dimineață, răcit, nu fusese încă strâns de pe masă. Piotr Stepanovici se opri un pic în prag.

— Văd că îți îngrijești serios sănătatea, strigă el voios pătrunzând în cameră. Ce minge frumoasă, ia te uită cum sare, tot pentru gimnastică?

Kirillov își îmbracă haina.

— Da, tot pentru sănătate, murmură el sec, ia loc.

— Am trecut numai pentru o clipă. Dar hai să mă așez. Sănătate-sănătate, dar vreau să-ți amintesc de înțelegerea noastră. Se apropie „într-un anumit sens” termenul nostru, conchise el neîndemânatic.

— Care înțelegere?

— Cum care înțelegere? se alarmă Piotr Stepanovici, aproape speriat.

— Nici o înțelegere și nici o obligație, nu sunt legat prin nimic, e o eroare.

— Ascultă, ce ai de gând să faci? sări din loc Piotr Stepanovici.
— Voința mea.
— Care?
— Aceeași dintotdeauna.
— Adică, ce vrea să zică asta? Înseamnă că ai rămas la ideea de atunci?
— Exact. Dar nici un fel de înțelegere n-a existat și nu mă simt legat prin nici o obligație. A existat numai voința mea și acum la fel nu există altceva decât voința mea.

Precizarea aceasta Kirillov o făcu tăios și cu dezgust.

— Sunt de acord, de acord, fie și voința ta, numai să nu te schimbe cumva, se așază Piotr Stepanovici cu un aer satisfăcut. Te superi pentru niște cuvinte. Ai devenit prea supărăcios în ultimul timp, de aceea am evitat să mai vin pe la dumneata. De altfel, eram absolut sigur că nu vei trăda.

— Nu te iubesc deloc; dar poți fi absolut sigur. Deși nu accept acest termen de trădare.

— Ar fi cazul totuși, se alarmă Piotr Stepanovici, din nou, să ne lămurim cum trebuie, ca să n-o încurcăm. Afacerea cere multă precizie, iar dumneata mă zăpăcești groaznic. Îmi dai voie să-ți vorbesc?

— Vorbește, i-o reteză Kirillov, privind într-un colț.

— Ai hotărât mai demult să-ți curmi viața... Adică ai avut o asemenea idee. Mă exprim bine? Nu există nici o greșeală?

— Și acum nutresc această idee.

— Perfect. Notează în același timp că nimeni nu te-a silit la așa ceva.

— Ei asta-i! Vorbești prostii.

— Fie, fie; m-am exprimat ca un tâmpit. Fără îndoială că ar fi fost cu totul absurd să îndemni pe cineva la asta; așadar: ai fost membru al Societății încă de pe timpul vechii organizații și ai mărturisit atunci despre intenția dumitale unuia dintre membrii Societății.

— N-am mărturisit nimic, ci pur și simplu i-am spus.

— Mă rog. Ar fi fost și caraghios să „mărturisești”, ca la spovedanie. Pur și simplu, ai spus, perfect.

— Ba nu, nu-i deloc perfect, pentru că prea o lungești. Nu-ți datorez nici un fel de socoteală, și nici nu ești în stare să-mi înțelegi gândurile. Vreau să-mi curm viața pentru că am în mine această idee, pentru că nu vreau să existe frica morții, pentru că... pentru că nici n-ai de ce să știi pentru ce... Dorești ceva? Vrei ceai? E rece. Să-ți aduc un alt pahar.

Piotr Stepanovici pusese într-adevăr mâna pe ceainic și căuta un pahar gol. Kirillov îi aduse din dulap un pahar curat.

— Am luat adineauri micul dejun cu Karmazinov, zise musafirul, apoi am ascultat vorbăria lui și am transpirat, alergând încoace am transpirat de asemenea, și mi-e sete grozav.

— Bea. Ceaiul rece face bine.

Kirillov se așază iar pe scaun și-și aținti privirea în același colț.

— În Societate s-a născut ideea, continuă el pe același ton, că aș putea fi cu ceva de folos dacă mă omor. În momentul când veți face o boacăna pe aici și vor începe căutarea vinovaților, eu o să mă împușc pe neașteptate, lăsând o scrisoare în care să arăt că vinovatul sunt eu, încât, cel puțin un an întreg, să rămâneți în afară de orice bănuială.

— Măcar câteva zile; și o singură zi este prețioasă.

— Bine. În acest sens mi s-a spus ca eu să mai aștept dacă vreau. Am răspuns că voi aștepta până mi se va anunța ziua din partea Societății, pentru că mi este absolut egal.

— Așa este, dar adu-ți aminte că te-ai obligat ca redactarea scrisorii acesteia s-o faci împreună cu mine și că, sosind în Rusia, să fii la... într-un cuvânt la dispoziția mea, bineînțeles numai în vederea acestui caz, exclusiv; în toate celelalte privințe dumneata ești desigur absolut liber, adăugă Piotr Stepanovici aproape cu amabilitate.

— Nu m-am obligat, ci am consimțit, pentru că îmi este absolut egal.

— Atunci totul e perfect, perfect. N-am nici o intenție să-ți lezez amorul propriu, dar...

— Nici nu poate fi vorba despre amor propriu.

— Adu-ți aminte totuși că pentru dumneata, prin colectă, a fost adunată suma de o sută douăzeci de taleri bani de drum, vasăzică, ai luat niște bani.

— Nicidecum, se aprinse Kirillov, e cu totul altceva. Pentru așa ceva nu se iau bani.

— Uneori se iau totuși.

— Minți. Printr-o scrisoare trimisă de la Petersburg am anunțat că-i voi restitui, iar la sosirea dumitale la Petersburg ți-am numărat în mână o sută douăzeci de taleri... care au fost expediați acolo, dacă nu i-ai reținut cumva dumneata.

— Bine, bine, nu te contrazic, au fost expediați. Principalul este că nu ai renunțat la ideea dumitale de atunci.

— N-am renunțat. Când vei veni și îmi vei spune „a sosit momentul”, mă voi executa. E vorba să fie curând?

— E o chestiune de zile... Nu uita însă, bilețelul îl vom întocmi împreună, chiar în noaptea aceea.

— Poate fi și ziua-n amiaza mare. Ai spus că trebuie să iau asupra-mi răspunderea pentru manifeste?

— Și încă ceva.

— Dar nu-mi iau chiar totul asupra mea.

— Ce anume nu vrei să iei asupra ta? se neliniști iar Piotr Stepanovici.

— Ceea ce nu mi-ar conveni; destul. Nu mai am chef să vorbesc despre asta.

Piotr Stepanovici se stăpâni și schimbă subiectul.

— Altceva vreau să-ți spun, îl preveni el, vii diseară la ai noștri?

Virghinski își sărbătorește ziua onomastică, e un pretext bun pentru a ne aduna.

— Nu vin.

— Fii bun, vino. E necesar. Trebuie să impunem și prin numărul celor prezenți și prin înfățișare... Ai o figură... într-un cuvânt, ai o figură fatală.

— Găsești? râse Kirillov. Bine, voi veni; dar nu pentru a-mi etala figura.

Când?

— Cât mai devreme, pe la șase și jumătate. Știi, poți să intri și să te așezi, fără să fie nevoie să stai de vorbă cu cineva, oricâți ar fi de față. Dar nu uita să iei cu dumneata hârtie și creion.

— Pentru ce?

— Îți este doar egal; e o rugămintă a mea specială. Stai liniștit, nu schimbi o vorbă cu nimeni, ascultă și te prefaci că notezi câte ceva din când în când; de fapt, poți chiar să desenezi ce-ți place.

— Ce prostie, pentru ce?

— Dacă zici că ți-e egal, o spui mereu că-ți este absolut egal.

— Și totuși ce rost are?

— Rostul este că acel membru delegat al Societății, inspectorul, s-a împotmolit la Moscova, iar eu m-am apucat să anunț că e posibil să fim vizitați de un inspector; și iată că în felul acesta își vor închipui că dumneata ești acela, și întrucât ești aici de vreo trei săptămâni, surprinderea lor va fi și mai mare.

— Ce tertipuri. N-ai dumneata nici o umbră de inspector acolo la Moscova.

— Să zicem că există, dracu' să-l ia, ce te privește și prin ce te poate incomoda acest lucru? Ești doar membru al Societății.

— Poți să le spui lor că eu sunt inspectorul; voi sta fără să deschid gura, dar nu vreau să am în mână hârtie și creion.

— Dar de ce?

— Nu vreau.

Piotr Stepanovici se înfurie, aproape se înverzi la față; dar se stăpâni iar, își luă pălăria și se ridică de pe scaun.

— Ăla e la dumneata? întrebă el coborând deodată vocea.

— E la mine.

— Foarte bine. Curând îl scot de aici, nici o grijă.

— Nici gând să fiu îngrijorat. Nu vine decât noaptea, să doarmă. Bătrâna e la spital, i-a murit nora; de două zile sunt singur. I-am arătat locul din gard, cu scândura desprinsă: se strecoară pe acolo, fără să fie văzut.

— Îl iau curând.

— El zice că are mai multe locuri unde poate înnopta.

— Minte, este căutat, iar aici n-o să-i treacă nimănui prin cap să-l caute.

Stați și de vorbă?

— Aproape toată noaptea. Te înjură teribil. I-am citit într-o noapte din Apocalips, l-am tratat și cu ceai. A ascultat cu multă atenție; cu foarte multă atenție, toată noaptea.

— Ei drăcie, te pomenești că-l aduci la credința creștină!

— De fapt, este creștin. Nu te teme, va înjunghia. Dar pe cine vreți voi să înjunghiați?

— Nu-l țin ascuns în acest scop; am alte gânduri cu el... Dar Șatov știe despre Fedka?

— Cu Șatov nu stau niciodată de vorbă și nici nu-l văd.

— Sunteți porniți unul contra altuia?

— Nu, nu suntem porniți, ci numai ne întoarcem privirile când ne întâlnim. Prea mult timp am zăcut într-un loc împreună în America.

— Trec acum pe la el.

— Cum vrei.

— Pe la ora zece, poate vin la dumneata direct de acolo împreună cu Stavroghin.

— Veniți.

— Trebuie să discut cu el o chestiune foarte importantă... Știi ce te-aș ruga, fă-mi cadou mingea dumată; la ce-ți poate folosi acum? Aș face și eu exerciții de gimnastică. Dacă vrei, îți plătesc cât costă.

— Ți-o dau așa.

Piotr Stepanovici vâri mingea în buzunarul din spate.

— N-ai să afli nimic de la mine împotriva lui Stavroghin, murmură Kirillov conducându-și musafirul.

Acesta îl privi mirat, dar nu mai spuse nimic.

Ultimele cuvinte aruncate în urma lui de Kirillov îl tulburară mult pe Piotr Stepanovici; nu reușea încă să pătrundă sensul lor adevărat, dar, ajungând la scara lui Șatov, se forță să-și schimbe expresia de nemulțumire într-un zâmbet amabil. Șatov era acasă și nu se simțea prea bine. Zăcea întins pe pat, deși îmbrăcat complet.

— Ce rău îmi pare! strigă Piotr Stepanovici din prag. Ești bolnav în mod serios?

Expresia amabilă dispăru brusc de pe chipul lui; ascuțisuri răutăcioase sclipiră în ochii săi.

— Deloc, se săltă nervos pe pat Șatov, nu sunt deloc bolnav, numai capul puțin...

Părea că se pierde cu firea; apariția neașteptată a unui asemenea vizitator îl speriasse cumplit.

— Vin într-o chestiune care nu îngăduie boală, începu Piotr Stepanovici vorbind repezit și oarecum autoritar, dă-mi voie să iau loc (și se așeză), iar dumneata așază-te pe patul dumată, uite așa. Astăzi, sub pretextul onomasticii lui Virghinski, se vor aduna la el câțiva dintre ai noștri; nici un alt caracter nu va avea reuniunea, s-au luat măsuri. Voi veni cu Nikolai Stavroghin. Nu te-aș târi pe dumneata acolo, bineînțeles, cunoscându-ți starea de spirit din acest moment... adică în sensul că n-aș fi vrut să te chinuiești acolo, și deci nu pentru că am crede că ai putea să ne denunți. Și totuși, situația impune ca să fii prezent și dumneata. Îi vei întâlni acolo pe aceia cu care va trebui să se ia hotărârea definitivă în ce mod ai putea să părăsești

Societatea și cui să predai ceea ce se află la dumneata. Acest lucru se va face cu totul discret; ne vom retrage undeva într-un colț: va fi lume multă și n-are nici un rost să știe toți. Mărturisesc că a trebuit să pledez cam mult cauza dumitale; acum însă ei sunt de acord se pare, bineînțeles cu obligația pentru dumneata să predai tipografia și toate actele. Și atunci ești liber să pleci unde vrei.

Șatov ascultă încruntat și mânios. Șocul nervos de pe urma spaimei de adineauri trecuse de tot.

— Nu recunosc nici un fel de obligație de a da dracu' știe cui vreun raport, i-o reteză el, nimeni nu poate și n-are căderea să-mi dea sau nu voie să plec unde vreau.

— Nu e chiar așa. Ți s-au încredințat prea multe. N-aveai nici un drept s-o rupi brusc, cum te taie capul. Și, în definitiv, n-ai fost niciodată precis și clar în această privință, încât i-ai ținut tot timpul într-o situație echivocă.

— Sosind aici, am anunțat clar acest lucru printr-o scrisoare.

— Nu, n-a fost deloc clar, obiectă calm Piotr Stepanovici, ți-am trimis, de exemplu, Personalitatea luminoasă ca s-o tipărești aici și exemplarele să le păstrezi până ce îți vor fi cerute de cineva de aici; la fel și două proclamații. Le-ai restituit cu o scrisoare echivocă, din care nu reieșea nimic precis.

— Am refuzat categoric să le tipăresc.

— Ai refuzat, dar nu categoric. Ai scris: „Nu pot”, dar n-ai explicat motivul pentru care nu poți. „Nu pot” nu înseamnă și „Nu vreau”. Se putea crede că nu poți pur și simplu din cauze materiale. Exact așa s-a și interpretat, ei considerând că ești totuși de acord să continui legătura cu Societatea, și deci, bazându-se pe asta, s-ar fi putut întâmpla să-ți mai încredințeze și altceva, riscând astfel să fie compromiși. Cei de aici susțin că dumneata pur și simplu ai vrut să-i induci în eroare, cu scopul de a primi vreo comunicare importantă și de a-i denunța. Te-am apărat cât mi-a stat în putere și le-am arătat răspunsul dumitale scris în două rânduri, drept act doveditor în favoarea dumitale. Dar și eu a trebuit să recunosc, recitind acum acele rânduri, că sunt vagi și capabile să inducă în eroare.

— Ai păstrat cu atâta grijă această scrisoare?

— Nu e rău că am păstrat-o; și acum o am asupra mea.

— N-ai decât, la dracu'! ... strigă furios Șatov. Imbecilii aceștia ai dumitale n-au decât să considere că i-am denunțat, puțin îmi pasă! Aș vrea să văd ce ați putea să-mi faceți?

— Te-ar nota și la cea dintâi izbândă a revoluției te-ar spânzura.

— Adică în momentul când veți pune mâna pe puterea supremă și veți subjuga Rusia?

— Nu râde. Repet, te-am apărat. Oricum ar fi, eu te sfătuiesc totuși să te prezinți astăzi. Ce rost au atâtea cuvinte inutile izvorâte dintr-un fals sentiment de mândrie? Nu e mai bine să ne despărțim prietenește? Că doar va trebui, în orice caz, să predai tiparnița împreună cu literele și actele vechi, iată dar că vom avea ce discuta.

— Voi veni, murmură Șatov îngândurat și cu privirea în pământ.
Piotr Stepanovici îl observa atent din locul său, privindu-l cu coada ochiului.

— Vine și Stavroghin? întrebă deodată Șatov, ridicând capul.

— Vine negreșit.

— He, he!

Se așternu un minut de tăcere. Șatov zâmbea scârbit și iritat.

— Dar acea mizerabilă Personalitate luminoasă a dumitale, pe care eu n-am vrut s-o tipăresc aici, a fost tipărită?

— E tipărită.

— Și liceenilor trebuie să li se spună că însuși Herzen ți-a scris-o în albumul dumitale?

— Însuși Herzen.

Iar se așternu o tăcere de vreo trei minute. În sfârșit Șatov se ridică în picioare.

— Poți să pleci, n-am nici un chef să stau cu dumneata.

— Plec, zise aproape înveselit Piotr Stepanovici, ridicându-se imediat; un singur cuvânt încă: Kirillov, mi se pare, stă singur-singurel în pavilionul lui, și fără servitoare.

— Singur-singurel. Pleacă, nu mai pot suporta să stau în aceeași încăpere cu dumneata.

„Ai ajuns într-un hal, n-am ce zice! gândi Piotr Stepanovici ieșind în stradă. În același hal vei fi diseară, tot ce-mi trebuie, de fapt, acum, nici nu m-am așteptat să se potrivească lucrurile atât de bine, atât de bine! Însuși Dumnezeu rusesc îmi vine în ajutor!”

VII.

Alergase probabil foarte mult cu treburile lui în acea zi și bineînțeles cu mult succes, deoarece pe față i se putea citi o expresie de mulțumire în acea seară când, exact la ora șase, apăru la Nikolai Vsevolodovici. Dar nu fu lăsat să intre imediat; Nikolai Vsevolodovici tocmai se încuiase în cabinetul său între patru ochi cu Mavriki Nikolaevici. Vestea aceasta îl umplu imediat de îngrijorare. El se așeză chiar lângă ușa cabinetului, cu gândul să aștepte până la plecarea musafirului. De după ușă se auzeau glasuri, dar nu se putea distinge nici un cuvânt. Vizita dură puțin; curând se auziră pași, răsună o voce puternică și tăioasă, după care se deschise ușa și Mavriki Nikolaevici ieși cu fața albă ca varul. Fără să-l observe pe Piotr Stepanovici, el trecu repede spre ieșire. Imediat Piotr Stepanovici pătrunse în cabinet.

Îmi este imposibil să nu relatez cât mai amănunțit despre această foarte scurtă întâlnire a celor doi „rivali”, întâlnire care părea imposibilă, date fiind circumstanțele din ultimul timp, și care totuși avu loc.

Iată cum se întâmplase: Nikolai Vsevolodovici dormita în cabinetul său întins pe canapea imediat după masă, când Aleksei Egorovici anunță vizita acestui musafir neașteptat. Auzind numele anunțat, el aproape sări de pe canapea, nevenindu-i să-și creadă urechilor. Curând însă pe buzele lui flutură

un zâmbet, un zâmbet orgolios de triumf și în același timp de uimire tâmpă, neîncrezătoare. Mavriki Nikolaevici, care intrase între timp, fu surprins pare-se de acest zâmbet, în orice caz se opri brusc în mijlocul încăperii, nehotărât parcă: să înainteze mai departe ori să se întoarcă? Gazda izbuti însă pe loc să-și schimbe expresia feței și, cu un aer de gravă nedumerire, păși în întâmpinarea lui. Acesta nu-i strânse mâna care-i fusese întinsă, trase neîndemânatic un scaun și, fără a spune un cuvânt, se așeză înaintea de a o fi făcut gazda și fără să mai aștepte invitația. Nikolai Vsevolodovici se așeză la rândul-i puțin pieziș pe canapea și, scrutând chipul lui Mavriki Nikolaevici, aștepta în tăcere.

— Dacă poți, căsătorește-te cu Lizaveta Nikolaevna, îl ferici brusc Mavriki Nikolaevici și, ceea ce păru și mai curios, nu se putea ști după intonația glasului său ce vrea să însemne această declarație: o rugămintă, o recomandare, o cedare sau un ordin.

Nikolai Vsevolodovici continua să tacă; oaspetele însă părea că spusese tot ce avea de spus și îl privea cu ochii țintă, așteptând răspunsul.

— Dacă nu mă înșel (deși e prea evident), Lizaveta Nikolaevna este logodită cu dumneata, rosti în sfârșit Stavroghin.

— Logodită, și-am schimbat și inelele, confirmă clar și ferm Mavriki Nikolaevici.

— V-ați certat? ... Te rog să mă scuzi, Mavriki Nikolaevici.

— Nu, ea mă „iubește și mă respectă”, repet cuvintele ei. Cuvintele ei sunt pentru mine lucrul cel mai de preț.

— O, fără îndoială.

— Dar să știi, chiar dacă va sta în fața altarului cu pirostriile pe cap, la chemarea dumitale mă va părăsi imediat, pe mine și pe toți, și se va duce la dumneata.

— De la cununie?

— Și după cununie.

— Nu greșești cumva?

— Nu. În spatele urii neconținute, sincere și nemărginite, în fiecare clipă se străvâd dragostea și... nebunia... Cea mai sinceră și nemăsurată dragoste și nebunie! Și dimpotrivă, prin dragostea pe care o nutrește față de mine, tot atât de sincer, în fiecare clipă, străbate ura cea mai cumplită! Niciodată până acum nu mi-aș fi putut închipui asemenea... metamorfoze.

— Mă surprinde, totuși, cum de-ai putut veni cu gândul de a dispune de mâna Lizavetei Nikolaevna? Ce drept ai avut s-o faci? Sau ai venit din împuternicirea ei?

Mavriki Nikolaevici se încruntă și pentru moment își lăsă capul în piept.

— Nu sunt decât niște cuvinte gratuite din partea dumitale, zise el deodată, cuvinte de răzbunare și de triumf, sunt sigur că dumneata înțelege subtextul și un sentiment de vanitate meschină nu-și are locul aici. Nu-ți este de ajuns satisfacția pe care o încerci? Neapărat trebuie să înșirăm la fraze punând punctul pe „i”, poftim, sunt gata să pun aceste puncte, dacă ai atâta

nevoie de umilirea mea; n-am nici un drept să vorbesc în numele ei, nici un fel de împuternicire nu este posibilă de imaginat; Lizaveta Nikolaevna nu știe nimic despre vizita aceasta a mea, iar logodnicul ei, pierzându-și ultima rațiune, ar merita să fie internat într-o casă de nebuni și, culmea culmilor, se prezintă chiar el ca să-ți raporteze aceste lucruri. În lumea întreagă, numai dumneata ai putea s-o faci fericită și numai eu aș putea s-o fac nefericită. Dumneata aspiri la ea, o urmărești, și nu știu de ce nu te căsătorești cu ea. Dacă este vorba despre o ceartă întâmplată în străinătate, care pentru a putea fi curmată ar necesita să fiu eu sacrificat, sacrificăți-mă. E prea nefericită și acest lucru n-aș putea să-l suport. Cuvintele mele nu sunt nici autorizație, nici ordin, și de aceea în nici un caz nu te poți considera atins în amorul propriu. Dacă ai fi vrut să-mi iei locul în fața altarului, ai fi putut s-o faci fără învoirea mea și, bineînțeles, n-ar fi avut nici un rost să vin la dumneata cu această nebunie. Cu atât mai mult că nici căsătoria noastră n-ar fi posibilă după un asemenea demers din partea mea. Dar nu pot s-o duc la altar ca un ticălos! Ceea ce fac eu acum, aici, precum și faptul că ți-o predau dumitale, celui mai neîmpăcat dușman al ei poate, după părerea mea este o ticăloșie pe care, bineînțeles, nu voi fi în stare s-o suport.

— Te vei împușca când vom merge la cununie?

— Nu, mult mai târziu. De ce să-i mânjesc vâlul de cununie cu sângele meu? Poate că nici nu mă împușc; nici acum, nici mai târziu.

— Spunând acestea, vrei probabil să mă liniștești?

— Pe dumneata? Ce ar putea să mai însemne pentru dumneata o țâșnire de sânge în plus?

Mavriki Nikolaevici păli și ochii îi scânteiară. Urmă o tăcere scurtă.

— Te rog să mă scuzi pentru întrebările pe care ți le-am pus, încep Stavroghin, pe unele dintre ele n-aveam nici un drept să le formulez, dar una singură în orice caz am tot dreptul s-o pun: spune-mi, ce anume te-a făcut să ajungi la asemenea concluzie în privința sentimentelor mele față de Lizaveta Nikolaevna? Mă refer la acel grad de sentimente în privința cărora, fiind pe deplin convins, ți-ai îngăduit să vii la mine și... să riști asemenea propunere.

— Cum? tresări Mavriki Nikolaevici. N-ai dorit mâna ei? N-ai dorit și nu continui s-o mai dorești?

— În general, despre sentimentele mele față de o femeie sau alta eu nu mă simt capabil să-i vorbesc unei a treia persoane, și nimănui, oricine ar fi, afară de acea femeie. Te rog să mă ierți, dar e o ciudățenie a firii mele. În schimb îți voi spune tot restul adevărului. Sunt căsătorit și-mi este imposibil să mai contractez o căsătorie sau s-o „doresc”.

Mavriki Nikolaevici păru atât de uluit, încât se sprijini de speteaza fotoliului, rămânând un timp cu ochii pironiți pe chipul lui Stavroghin.

— Ei bine, așa ceva nu mi-a trecut prin minte niciodată, murmură el, ai spus atunci, în dimineața aceea, că nu ești căsătorit... și am crezut că nu ești căsătorit...

Chipul lui deveni tot mai palid; deodată el izbi cu pumnul cu toată puterea în masă.

— Dar dacă după această mărturisire n-o vei lăsa în pace pe Lizaveta Nikolaevna și o vei face nenorocită, te voi omori izbindu-te cu bastonul ca pe un câine sub gard!

El sări din loc și părăsi repede cabinetul.

Piotr Stepanovici, care intră imediat după el în mare grabă, îl găsi pe Stavroghin stăpânit de cea mai neașteptată voie bună.

— A, dumneata ești! răsă în hohote Stavroghin; părea că râde de mutra lui Piotr Stepanovici, care năvălise mânat de o curiozitate mistuitoare.

— Ai ascultat la ușă? Ia stai, cu ce scop ai venit? Mi se pare că ți-am promis ceva... Așa, mi-am adus aminte; să mergem la „ai noștri”! Merg, cu multă plăcere, nici că se putea o propunere mai nimerită în acest moment.

Își apucă pălăria și părăsiră casa.

— Râzi anticipat de faptul că îi vei vedea pe „ai noștri”? se gudură vesel Piotr Stepanovici, ba încercând să meargă în pas alături de însoțitorul său pe trotuarul îngust de cărămidă, ba coborând pe caldarâm, în noroi, pentru că acesta nu observa deloc că merge prin mijlocul trotuarului, nelăsându-i loc și celuilalt.

— Nu râd deloc, răspunse Stavroghin cu glas voios, dimpotrivă, sunt convins că se vor aduna acolo niște oameni foarte serioși.

— Niște imbecili morocănoși”, cum ai binevoit să te exprimi într-o zi.

— Ce poate fi mai amuzant decât un imbecil morocănos?

— Te referi probabil la Mavriki Nikolaevici! Sunt convins că a venit la dumneata ca să-ți cedeze logodnica, am dreptate? Eu i-am sugerat indirect acest gând, îți închipui? Iar de n-o vrea să cedeze, o luăm noi și fără voia lui, ce zici?

Piotr Stepanovici știa, desigur, că e cam riscant să recurgă la asemenea manevre, dar în clipele când se simțea foarte agitat prefera să riște totul decât să rămână în necunoștință de cauză. Nikolai Vsevolodovici nu-i răspunse decât printr-o nouă explozie de răs.

— Tot te mai gândești să mă ajuți? întrebă el.

— Dacă mă chemi. Să știi însă că există o cale dintre cele mai bune.

— Cunosc calea dumitale.

— Ba nu, deocamdată e un secret, ține minte însă că secretul costă bani. „Știu și cât costă”, murmură în sinea lui Stavroghin, dar se stăpâni și tăcu.

— Cât? Cum ai spus? se încordă Piotr Stepanovici.

— Am zis: să te ia dracu’ cu secretul dumitale! Spune mai bine cine va mai fi acolo? Știu că mergem să sărbătorim o onomastică, dar cine anume?

— O, tot felul de lume pestriță! Până și Kirillov va fi.

— Toți membrii grupurilor voastre?

— Ei drăcie, ce grăbit ești! Nici un singur grup măcar nu s-a constituit.

— Cum ai reușit atunci să difuzezi atâtea manifeste?

— Acolo unde mergem noi, vor fi numai patru membri ai grupului. Ceilalți, în așteptare, se spionează unul pe altul, întrecându-se să-mi raporteze. Oameni singuri. E un material care se cere organizat, trebuie s-o fac și apoi dispar. De altfel, chiar dumneata ai întocmit statutul, nu e nevoie să-ți explic.

— Și cum merge, cam greu, nu-i așa? Întâmpini piedici?

— Cum merge? Ușor, cum nici nu s-ar cuveni. Aș putea să-ți povestesc câteva lucruri care să te facă să te prăpădești de răs: în primul rând îi fascinează uniforma cu atributele ei. Uniforma exercită o putere magică. Am născocit anume tot felul de funcții și de grade: am secretari, agenți secreți, casieri, președinți, registratori și respectivii lor adjuncți: le place extraordinar și a prins de minune. Vine apoi forța următoare, bineînțeles, sentimentalismul. Știi, socialismul la noi se răspândește mai ales din sentimentalism. Nenorocirea este că dăm uneori și peste indivizi cum e acest sublocotenent colțos, care din când în când îți fac pocinogul. Urmează apoi escrocii sadea; aceștia, să zicem, sunt oameni de treabă, uneori sunt chiar foarte convenabili, dar reclamă mult timp, trebuie neconținut supravegheați. Și, în sfârșit, forța principală, cimentul care încheagă totul, este teama de a avea o opinie personală. Ei bine, asta e o forță grozavă! Și cine a elaborat-o, cine e „drăguțul” care a muncit și s-a ostenit atâta, încât nimănui nu i-a mai rămas în cap o singură idee proprie măcar! Le-ar fi rușine să gândească prin ei înșiși.

— Atunci, ce te mai agiți atâta?

— Păi cum, să nu profiți de situație? Cum să nu pui mâna pe unul care se dă gata legat? Se poate chiar în mod serios să nu crezi în posibilitatea succesului nostru? Credință există, dar lipsește dorința. Numai cu astfel de oameni e posibil succesul. Îți spun, vor merge la semnul meu până și-n foc, numai să strig la ei că nu sunt suficient de liberali. Gogomanii îmi reproșează că i-am păcălit pe toți cu gogorița comitetului central și a „nenumăratelor ramificații”. Chiar și dumneata mi-ai reproșat acest lucru într-o zi; dar ce fel de păcăleală? Comitetul central suntem eu și dumneata, iar ramificații vor exista câte vrei.

— Și toți, unul și unul, niște ticăloși!

— Acesta e materialul. Vor fi buni de ceva și ei.

— Tot mai contezi pe mine?

— Dumneata ești șeful, dumneata ești forța; iar eu doar pe lângă dumneata, îți voi fi secretar. Știi, ne așezăm într-o luntre, cu vâsle de arțar, cu pânze de mătase, pe pupă stă frumoasa zână Lizaveta Nikolaevna... sau cum naiba îi spune acolo în cântecul lor...

— Te-ai poticnit! râse în hohote Stavroghin. Mai bine să-ți spun un adaos la poveste. Dumneata văd că socotești pe degete din ce forțe se organizează grupurile. Toți factorii aceștia de ordin funcționăresc și sentimental constituie un mortar bun de cimentare, dar există ceva și mai bun: ațâță vreo patru membri ai grupului să-l omoare pe al cincilea, sub pretextul că acesta va denunța, și dintr-odată îi legi pe toți, ca într-un nod strâns, prin sângele vărsat.

Vor deveni sclavii dumitale, nu vor mai îndrăzni să se răzvrătească sau să pretindă dări de seamă. Ha, ha, ha!

„Ei bine, tu... ei bine, va trebui să-mi plătești aceste cuvinte, gândi în sinea lui Piotr Stepanovici, și anume chiar în seara aceasta. Cam prea multe îți permiți!”

În felul acesta, sau aproape în felul acesta, trebuia să fi gândit Piotr Stepanovici. De altfel, se și apropiară de casa lui Virghinski.

— Te pomenești că m-ai prezentat acolo drept cine știe ce membru fondator, sosit din străinătate, care ține legătura cu Internaționale, sau drept inspector? întrebă deodată Stavroghin.

— Nu, nu ca inspector; inspector nu vei fi dumneata; dumneata vei apărea ca membru fondator venit din străinătate, care deține cele mai importante secrete, acesta este rolul dumitale. Vei lua cuvântul, nu-i așa?

— Ce ți-a venit?

— Acum trebuie să iei cuvântul.

Stavroghin se opri în mijlocul străzii, în apropierea felinarului, atât de mirat era. Piotr Stepanovici rezistă obraznic și calm privirii sale. Stavroghin scuipă și porni înainte.

— Dar dumneata vei vorbi? îl întrebă el brusc pe Piotr Stepanovici.

— Nu, prefer să te ascult pe dumneata.

— Dracu' să te ia. Dar cu acestea îmi sugerezi o idee.

— Care? sări în fața lui Piotr Stepanovici.

— Să zicem că acolo iau eu cuvântul, dar după aceea îți trag o bătaie, dar știi, o bătaie zdravănă.

— Apropo, deunăzi i-am vorbit lui Karmazinov despre dumneata și i-am spus că ai declarat despre dânsul că trebuie bătut, și nu pur și simplu de formă, ci cu adevărat, ca pe un mujic.

— Păi, n-am spus niciodată așa ceva, ha, ha!

— Nu face nimic. Se non č vero...

— Pentru aceasta îți mulțumesc, îți mulțumesc sincer.

— Știi ce mai spune Karmazinov: că în fond doctrina noastră este o negare a onoarei și că proclamând un drept deschis la dezonoare este cel mai ușor să-l tentezi și să-l antrenezi pe omul rus.

— Admirabile cuvinte! strigă Stavroghin. A sesizat bine punctul vulnerabil! Dreptul la dezonoare, păi asta înseamnă că toată lumea va alerga la noi, nu va rămâne nimeni dincolo! Dar ia ascultă, Verhovenski, nu cumva faci parte din aparatul superior al poliției?

— Știam că asemenea întrebări, chiar dacă îi trec cuiva prin gând, nu se pun.

— Înțeleg. Dar suntem între noi.

— Nu, deocamdată nu fac parte. Gata, am ajuns. Compune-ți o mină potrivită, Stavroghin; întotdeauna fac asta când apar la ei. O expresie cât mai tenebroasă și atât, nu e nevoie de nimic altceva; e simplu de tot.

Capitolul al șaptelea.

La ai noștri.

I

Virghinski locuia în propria lui casă, adică în casa nevestei sale, pe strada Muravinia. Era o casă de bârne, cu un singur cat, și nimeni altul în afară de familia lui nu mai locuia în ea. Sub pretextul onomasticii stăpânului, se adunaseră vreo cincisprezece musafiri; dar adunarea aceasta nu semăna deloc cu o serată de petrecere obișnuită în provincie. Chiar de la începutul conviețuirii lor, soții Virghinski conveniră o dată pentru totdeauna că este o prostie să chemi oaspeți la onomastici, când în realitate „nu există nici un motiv de bucurie”. În decurs de câțiva ani reușiră astfel să se izoleze complet de societate. Om capabil și deloc „un sărac oarecare”, el apărea în ochii tuturor, și nu se știe de ce, drept un original care preferă singurătatea și care, în plus, vorbește „cu aere de superioritate”. Iar m-me Virghinskaia, de profesie moașă, prin însuși faptul acesta ocupa o poziție de ultimă treaptă pe scara socială; inferioară și celei de preteasă, cu tot rangul funcționăresc al soțului ei. Însă nu prea dădea dovadă de modestie corespunzătoare poziției sale. Iar după legătura ei stupidă și inadmisibil de fățișă, din principiu, cu un escroc, căpitanul Lebeadkin, până și cele mai binevoitoare dintre doamnele noastre îi întorseseră spatele cu un dispreț total. M-me Virghinskaia însă acceptă toate astea, ca și cum tocmai asta urmărise. E de remarcat că aceleași doamne austere, în cazul când rămâneau însărcinate, se adresau pe cât era posibil tot Arinei Prohorovna (adică Virghinskaia), evitându-le pe celelalte trei moașe din orașul nostru. Veneau la dânsa chiar și trăsurile moșieritelor din raza județului, într-atât toată lumea era încredințată de priceperea, îndemânarea și norocul ei în asemenea cazuri imperioase. Ajunsesse, în cele din urmă, să-și exercite profesia numai și numai în casele cele mai bogate; mai ales că era și lacomă de bani. Simțindu-și pe deplin puterea, nu se mai sinchisea de nimic în manifestările firii ei. Și probabil înadins chiar, cu prilejul practicării meseriei ei în cele mai selecte case, își permitea să sperie clientele cu nervii slabi printr-o nemaipomenită și nihilistă uitare a bunei-cuviințe sau, în sfârșit, prin zeflemisirea a „tot ce este sfânt”, și tocmai în clipele când apelul la „cele sfinte” era poate de cea mai mare utilitate. Medicul-șef Rozanov, de la noi, de specialitate mamoș, relatează ca un fapt autentic cum, într-un caz, în timp ce femeia care năștea zbiera în gura mare invocând numele atotputernic al lui Dumnezeu, din gura moașei ieșise, fulgerător „ca un foc de pistol”, tocmai o astfel de expresie libertină care, sperându-o pe bolnavă, avu drept efect salutar o rapidă eliberare de sarcină. Deși nihilistă, Arina Prohorovna nu disprețuia deloc obiceiurile lumești și nu numai de uzanță curentă, dar și pe cele vechi de tot, bazate pe cele mai absurde prejudecăți, când asemenea prejudecăți puteau să-i aducă folos. N-ar fi admis în rușii să lipsească, de pildă, de la botezul pruncului moșit de dânsa, apărând la asemenea ocazii într-o rochie de mătase verde cu trenă, cu părul pieptănat și aranjat în cărlionți și bucle, deși în restul timpului simțea o adevărată voluptate să umble cât se poate mai neglijent. Și cu toate că în timpul ofierii tainei afișa întotdeauna „aerul cel mai insolent”,

încât clerul se simțea scandalizat, după terminarea ceremoniei însă, ținea neapărat să apară personal cu tava pentru a servi cupele de șampanie de rigoare (singurul scop pentru care venea gătită astfel), și să fi îndrăznit careva, luând cupa de șampanie, să nu pună pe tavă un ban.

Oaspeții adunați de data aceasta la Virghinski (aproape numai bărbați) aveau aerul de a se fi reunit din întâmplare și cu totul ocazional. Nu se serviră nici gustări, nu se înjghebară nici partide de cărți. În mijlocul camerei celei mai încăpătoare, care servea de salon, captușită cu tapet bleu, foarte vechi, fuseseră alăturate două mese acoperite cu o față de masă mare, altminteri nu prea curată, iar pe acestea clocoteau două samovare. O tavă imensă cu douăzeci și cinci de pahare și un coș cu franzelă tăiată în numeroase felii, așa cum se obișnuiește în pensionatele pentru băieți și fete, odrasle de nobili, erau așezate într-un capăt al mesei. Ceaiul îl turna o domnișoară în vârstă de vreo treizeci de ani, sora stăpânei casei, cu părul blond spălăcit, fără urmă de sprâncene, o ființă tăcută și înveninată, dar care împărtășea noile concepții și de care până și Virghinski însuși se temea în ambianța casei. Nu erau decât trei doamne în salon: gazda, surioara ei cea fără de sprâncene și sora bună a lui Virghinski, domnișoara Virghinskaia, care tocmai sosise din Petersburg. Arina Prohorovna era o doamnă impozantă, de vreo douăzeci și șapte de ani, destul de drăguță, pieptănată cam neglijent și îmbrăcată într-o rochie verzuie de lână, ca de toate zilele. Ședea plimbându-și ochii îndrăzneți pe fețele musafirilor, voind parcă să spună neapărat: „Vedeți cum nu mă tem de nimic?”. Domnișoara Virghinskaia, nou-sosită, destul de drăguță și ea, studentă și nihilistă, durdulie ca o minge, cu obrajii rumeni, mică de statură, se așezase lângă Arina Prohorovna, aproape fără să-și fi schimbat costumul de călătorie, ținând un sul de hârtie în mână, și examina fețele musafirilor cu o privire nerăbdătoare, plină de neastâmpăr. În seara aceea Virghinski nu prea se simțise bine, și totuși apărură și el, luând loc într-un fotoliu la masa de ceai. Toți musafirii se așezaseră și în dispoziția aceasta ordonată a scaunelor în jurul mesei se putea întrevedea că este vorba de o ședință. Era limpede că toată lumea era încă în așteptare și că deocamdată cei prezenți duc o conversație însuflețită pe chestiuni de alt ordin. Când apărură Stavroghin și Verhovenski se așternu o liniște completă.

Aici îmi voi permite să dau câteva lămuriri necesare pentru mai multă claritate.

Sunt convins că toți domnii aceștia se adunaseră într-adevăr cu speranța plăcută că vor auzi ceva foarte interesant, mai ales că fuseseră și preveniți. Toți reprezentau crema liberalismului celui mai roșu din vechiul nostru oraș și fuseseră cu multă grijă selecționați de Virghinski pentru această „ședință”. Mai notez că unii dintre ei (deși nu prea mulți) niciodată până atunci nu-i frecventaseră casa. Bineînțeles, majoritatea oaspeților n-aveau o idee clară în ce scop fuseseră preveniți. De altfel, cu toții îl considerau pe Piotr Stepanovici drept un emisar sosit din străinătate cu anumite împuterniciri; ideea aceasta se înrădăcină oarecum brusc și, natural, păru măgulitoare. Și totuși, în grupul

acesta de cetățeni adunați sub pretextul sărbătoririi unei onomastici, erau și unii cărora li se făcuseră anumite propuneri concrete. Piotr Verhovenski izbutise să închege la noi „un cerc de cinci”, asemănător aceluia pe care îl avea la Moscova și, după cum s-a constatat ulterior, și în județul nostru printre ofițeri. Se spunea că mai avea un asemenea grup și în gubernia X. Acești cinci aleși ședeau acum la masa comună și cu multă iscusință știuseră să-și dea aerul celor mai obișnuiți oameni, încât nimeni să nu-i poată recunoaște. Erau, fiindcă astăzi nu mai este nici o taină, în primul rând Liputin, apoi Virghinski însuși, urecheatul Șigaliiov, fratele doamnei Virghinski, Leamșin și, în sfârșit, unul Tolkacenko, un personaj ciudat, om de peste patruzeci de ani, vestit prin cunoștințele lui vaste asupra poporului, îndeosebi prin studii în mediul escrocilor și tâlharilor; hoinărea în mod special prin cărciumi (deși nu exclusiv pentru studiul poporului) și brava prin veșmintele sale ponosite, prin cizmele unse, prin aerul său șiret-iscoditor și prin vorbirea sa cu înflorituri din graiul popular. O dată sau de două ori, Leamșin îl mai adusesese la seratele lui Stepan Trofimovici, unde însă nu produsese de fapt cine știe ce impresie. În oraș apărea cu intermitențe, mai ales când rămânea fără serviciu la calea ferată, în rețeaua căreia își căuta de obicei de lucru. Toți acești cinci militanți formaseră primul grup cu credința fermă că acesta nu este decât o mică unitate printre sutele și miile de alte asemenea unități răspândite prin toată Rusia și că totul depinde de un for central, masiv, dar secret, care la rândul său este organic legat de revoluția mondială din Europa. Din păcate însă, trebuie să recunosc că printre ei chiar și în această vreme începuseră să se ivească semne de discordie. Adevărul era că toți așteptau încă din primăvară venirea lui Piotr Verhovenski, anunțată mai întâi de Tolkacenko, apoi de Șigaliiov, imediat după sosirea sa. Se așteptau din partea lui la niște minuni extraordinare și, cu toate că acceptaseră imediat, fără nici un fel de obiecții, ca la cea dintâi chemare a lui să constituie respectivul cerc, tot imediat după constituirea acestuia se simțiră ofențați, și anume tocmai din cauza acestei adeziuni prea grăbite. Acceptaseră să intre în cerc bineînțeles dintr-o jenă generoasă, ca să nu se spună pe urmă că ei n-au îndrăznit să participe; și totuși Piotr Verhovenski era dator să aprecieze în modul cuvenit isprava lor nobilă și cel puțin să le spună drept recompensă ceva foarte important și esențial. Dar Verhovenski nici gând nu avea să satisfacă curiozitatea lor legitimă și nu le spunea decât ceea ce considera el absolut indispensabil. În general îi trata cu multă severitate, ba și cu un fel de desconsiderare. Faptul în sine avu darul să-i irite. Și unul dintre membri, anume Șigaliiov, îi și instigase pe ceilalți „să ceară darea de seamă”, bineînțeles, nu acum în casa lui Virghinski, unde se adunase atâta lume și din afara grupului.

În ce-i privește pe acești oameni din afară, mă bate de asemenea gândul să cred că sus-numiții membri ai primului cerc de cinci erau dispuși să bănuiască prezența printre musafirii lui Virghinski și a unor membri făcând parte din alte cercuri necunoscute lor, dar înființate prin oraș, potrivit aceluiași sistem secret și de către același Verhovenski, încât în cele din urmă toți cei

adunați se suspectau unii pe alții, pozând fiecare în fața celorlalți și afectând diferite aere, ceea ce imprima întregii adunări o înfățișare confuză, ba și cam bizară. Erau de față totuși și persoane absolut în afară de orice bănuială. Un maior activ, de pildă, ruda apropiată a lui Virghinski, un om cu totul inocent, care nu fusese invitat, dar venise din proprie inițiativă să-l felicite pe sărbătorit, încât nu se putea să nu-l primească. Amfitrionul era totuși liniștit, pentru că maiorul „n-ar fi putut denunța în nici un caz”, deoarece, în pofida tâmpeniei lui, îi plăcuse toată viața să se bage oriunde printre liberali extremiști. Nu simpatiza personal cu aceștia, dar îi plăcea să-i asculte. Mai mult, fusese chiar și compromis: cu totul întâmplător, prin mâinile sale trecuseră în tinerețe depozite întregi ale revistei Clopotul și manifeste și, cu toate că se temuse să arunce în ele măcar o privire, socotise drept o ticăloșie să refuze răspândirea lor; așa sunt unii ruși chiar și până în ziua de astăzi. Ceilalți musafiri reprezentau fie tipul purtătorului unui nobil amor propriu, profund lezat, fie tipul primului elan generos al tinereții înflăcărate. Categoria aceasta o formau doi sau trei învățători, dintre care unul șchiop, de vreo patruzeci și cinci de ani, profesor de gimnaziu, foarte veninos la vorbă și un om extrem de vanitos, precum și doi sau trei ofițeri. Dintre aceștia, unul era un tânăr artilerist care, sosit abia de câteva zile dintr-un liceu militar, un băiat tăcut și necunoscând încă pe nimeni, se pomeni deodată la Virghinski, cu un creion în mână și, fără a participa la discuție, nota mereu ceva în carnetul său. Toată lumea observase acest lucru, dar cu toții, nu se știe de ce, aveau aerul că nu observă. Mai erau prezenți: un seminarist vântură-lume, care împreună cu Leamșin strecurase acele fotografii obscene în desaga colportoarei de cărți bisericești, un vlăjgan cu privirea insolentă, dar și neîncrezătoare totodată, afișând mereu un zâmbet sarcastic și în același timp un aer satisfăcut, plin de conștiința triumfătoare a propriei sale perfecțiuni. Mai era aici, nu se știe pentru ce, și fiul primarului nostru, acel imperb mizerabil, înglodat în vicii și uzat înainte de vreme, despre care am mai pomenit relatând pățania micuței soții de locotenent. Junele acesta rămase tăcut toată seara. Și în sfârșit, ca să închei lista, un licean, un băiețandru de vreo optsprezece ani, cu fire aprinsă și păr vâlvoi, care ședea cu înfățișarea sumbră a unui tânăr jignit în demnitatea lui, suferind vizibil pentru tinerețea celor optsprezece ani ai săi. Acest puști era la rândul său șeful unui grup independent de complotiști, care se formase în clasele superioare ale liceului, fapt descoperit spre surprinderea generală abia mai târziu. N-am amintit nimic despre Șatov: acesta se așezase în colțul din fund al mesei, cu scaunul scos puțin înainte din rând, uitându-se mereu în jos într-o tăcere posomorâtă. Refuză ceaiul și pâinea și tot timpul își ținu șapca în mâini, ca și cum ar fi vrut prin aceasta să arate că nu este musafir, ci a venit numai cu treabă și că va pleca îndată ce va găsi de cuviință. În apropierea lui se așezase și Kirillov, la fel de tăcut și el, dar cu privirea dreaptă, cercetând atent chipul fiecărui vorbitor cu ochii aproape ficși, lipsiți de orice luciuri, și ascultând totul fără nici un fel de emoție sau mirare. Unii dintre invitați, care nu-l mai văzuseră până atunci, îl examinau pe furiș cu priviri îngândurate. Nu se știe

dacă m-me Virghinskaia cunoștea ceva despre existența grupului de cinci. Consider că știa totul de la soțul ei. Studenta, bineînțeles, nu lua parte la nimic, dar avea o preocupare proprie; intenționa să rămână doar o singură zi sau cel mult două, după care să plece mai departe și mai departe, prin toate orașele universitare, „ca să participe la suferințele studenților săraci și să-i îndemne la un protest”. Căra cu dânsa câteva sute de exemplare dintr-o proclamație litografiată și compusă, pare-se, chiar de ea personal. E de notat că liceanul chiar de la început prinse față de ea o ură de moarte, deși o vedea pentru prima dată în viața lui, după cum și ea începu imediat să-l urască pe el. Maiorul era un unchi de-al ei care o întâlni aici prima oară după zece ani. În momentul când apărură Stavroghin și Verhovenski, obrajii fetei ardeau ca doi maci roșii, fiindcă tocmai atunci se certase cu unchiul ei în problema femeii.

II.

Cu o remarcabilă nepăsare, Verhovenski se instalase comod pe un scaun la capătul din față al mesei, aproape fără să fi schimbat cu nimeni un cuvânt de salut. Avea un aer dezgustat și chiar disprețuitor. Stavroghin salută politicos, dar, cu toate că numai ei mai erau așteptați să vină, cei de față, ca la comandă, se făcură că aproape nici nu-i observă. Stăpâna casei i se adresă sever lui Stavroghin, de îndată ce acesta se așeză pe scaun.

— Stavroghin, vrei ceai?

— Toarnă-mi, răspunse acesta.

— Ceai pentru Stavroghin, îi porunci ea celei care se îngrijea de umplerea paharelor, dar dumneata vrei? se întoarse ea și către Verhovenski.

— Dar bineînțeles. De unde-i moda aceasta să întrebi un musafir despre așa ceva? Dar aș vrea cu frișcă, la voi întotdeauna se servește un ceai mizerabil; și când te gândești că e ziua onomastică a stăpânului casei.

— Cum, și dumneata recunoști zilele onomastice? râse deodată studenta. Chiar acum s-a discutat această chestiune.

— E o chestiune răsuflată, mormăi liceanul din celălalt capăt al mesei.

— Ce este răsuflat? Renunțarea la prejudecăți nu poate fi niciodată ceva răsuflat, chiar dacă e vorba de cele mai nevinovate, ci, dimpotrivă, spre rușinea generală, până astăzi este încă ceva nou, replică rapid studenta smucindu-se din tot trupul înainte pe scaunul ei. De altfel, nici nu există prejudecăți nevinovate, adăugă ea cu înverșunare.

— Am vrut numai să spun, se agită groaznic liceanul, că prejudecățile, deși sunt lucruri desigur învechite și trebuie extirpate, dar în privința onomasticii, toată lumea știe că este o prostie, o chestie prea învechită, ca să mai pierdem cu ea timpul prețios, și așa destul de mult pierdut de o lume întreagă, încât agerimea minții ar putea fi folosită pentru un subiect mai util...

— Prea o lungești, nimic nu se înțelege, strigă studenta.

— Mi se pare că oricine are dreptul de a lua cuvântul egal cu ceilalți, și dacă doresc să-mi exprim părerea, ca orișicare altul, atunci...

— Nimeni nu-ți ia dreptul de exprimare, i-o reteză brusc însăși gazda, ești numai invitat să vorbești mai clar și mai concis, pentru că nimeni nu te poate înțelege.

— Dați-mi voie să remarc totuși că dumneavoastră nu mă respectați deloc; dacă n-am reușit să-mi duc ideea până la capăt, nu e pentru că n-aș avea idei, ci mai curând dintr-un prisos de idei... bâigui aproape disperat liceanul și se încurcă definitiv.

— Dacă nu te pricepi să vorbești, mai bine taci, trânti studenta.

Gimnazistul aproape sări de pe scaun.

— Am vrut numai să declar, strigă el roșu de rușine și temându-se să se uite în jurul lui, că dumneata ai vrut numai să arăți cât de inteligentă ești pentru că a intrat domnul Stavroghin, asta este!

— Gândul dumitale e murdar și imoral și arată toată mizeria nivelului dumitale intelectual. Te rog, de aici încolo să nu-mi adresezi nici un cuvânt, turui studenta.

— Stavroghin, începutu gazda, înainte de venirea voastră s-a discutat aici foarte aprins despre drepturile familiei – iată acest ofițer (și arată cu capul spre ruda sa, maiorul). Și, bineînțeles, nu eu ar trebui să deranjez cu asemenea probleme răsuflăte și de mult lămurite. Și totuși, de unde au putut să apară drepturile și îndatoririle familiale în sensul acelei prejudecăți în care acum ne sunt înfățișate. Iată întrebarea. Ce părere ai?

— Cum așa, de unde au putut să apară? întrebă, repetându-i cuvintele, Stavroghin.

— Cu alte cuvinte, noi știm, de pildă, că prejudecata despre Dumnezeu provine de la tunet și fulger, se smuci iar studenta, aproape năpustindu-se cu ochii asupra lui Stavroghin, este prea bine cunoscut că omul primitiv, speriat de tunet și de fulger, l-a zeificat pe dușmanul invizibil, simțindu-și neputința în fața lui. Dar de unde provine prejudecata în privința familiei? De unde provine familia însăși?

— Nu e același lucru... încercă s-o întrerupă gazda.

— Cred că răspunsul la această întrebare riscă să fie cam indecent, răspunse Stavroghin.

— Cum adică? se smuci iar studenta.

Dar în grupul dascălilor se auziră chicote la care imediat se alăturară din celălalt capăt al mesei și cele ale lui Leamșin și ale liceanului, iar pe urmă hohotele de râs răgușite ale maiorului, ruda studentei.

— Ți-ar șede bine să scrii vodeviluri, observă Virghinskaia adresându-i-se lui Stavroghin.

— Deloc nu-ți face cinste, nu-ți cunosc numele, reteză categoric indignată studenta.

— Ca să te învețe minte și să nu te bagi! trânti maiorul. Ești o domnișoară și s-ar cuveni să te ții mai modestă, când colo, parcă te-ai așezat pe un ac.

— Te poftesc să taci și să nu îndrăznești să-mi vorbești pe tonul acesta familiar, venind cu asemenea comparații vulgare. Te văd pentru prima oară și nici nu vreau să te recunosc ca rudă.

— Îți sunt unchi doar; te-am purtat în brațe când erai încă un prunc!

— Nu mă interesează ce-ai purtat dumneata și când ai purtat. Nu te-am rugat să mă porți și prin urmare, domnule ofițer necuviincios, asta îți făcea o plăcere personală. Și dă-mi voie să-ți atrag atenția să nu mai îndrăznești a-mi vorbi la per tu. Dacă nu o faci dintr-un principiu civic, eu personal îți interzic o dată pentru totdeauna.

— Așa sunt ei toți! izbi maiorul cu pumnul în masă, adresându-i-se lui Stavroghin, care ședea în dreptul lui de cealaltă parte a mesei. Dați-mi voie, mă atrag liberalismul și contemporaneitatea și-mi place să ascult discuții inteligente, dar cu o condiție – când discută bărbații. Dar când se bagă femeile, când sar să clănțanească farfaralele astea contemporane, să am iertare, mi se face lehamite! Nu te mai suci atâta! îi strigă el studentei care se smucea mereu să sară de pe scaun. Asta-i culmea! Cer și eu cuvântul, mă simt jignit.

— Dumneata doar îi împiedici pe alții să vorbească, și singur nu ești în stare să spui nimic, murmură indignată gazda.

— Ba nu, vreau să spun tot ce gândesc, se înfierbântă maiorul, adresându-i-se lui Stavroghin. Eu, domnule Stavroghin, contez pe dumneata ca pe un om nou apărut, deși nu am onoarea să te cunosc. Fără bărbați ele se vor pierde ca muștele, iată părerea mea. Toată problema lor feminină nu este decât o lipsă de originalitate. Vă asigur că problema aceasta feminină a fost născocită pentru ele tot de bărbați, dintr-o prostie, s-au legat singuri la cap; slavă Domnului că nu sunt căsătorit! Nici un fel de variație, un simplu model de broderie nu sunt în stare să născocescă; și modelele acestea tot bărbații le născocesc pentru ele! Poftim, am purtat-o în brațe, când avea zece ani dansam cu ea mazurca, a sosit astăzi aici, bineînțeles m-am zorit să vin s-o îmbrățișez, ca să aud din gura ei, de la cea de-a doua vorbă spusă, că Dumnezeu adică nu există. Hai să zicem de la a treia să fi fost, dar nu chiar de la a doua; ți-ai găsit, se grăbește! Să zicem că oamenii inteligenți nu cred, dar asta se explică prin faptul că sunt inteligenți, dar tu, tu, mormolocule, ce te pricepi tu în chestiunea dumnezeirii? Te-a învățat vreun student? De te învăța să aprinzi candelă, le aprindeai.

— Tot ce spui e o minciună, ești un om foarte rău, iar adineauri ai demonstrat cu toată claritatea inconsistența dumitale etică, replică studenta cu dispreț, ca și cum ar fi considerat de prisos să discute cu un asemenea om. Ți-am spus adineauri că pe noi toți ne-au învățat după catehism: „Dacă-ți vei respecta tatăl și părinții, vei trăi mulți ani pe pământ și te vei bucura de bogăție”. E în Decalog. Dacă Dumnezeu a găsit necesar să ofere în schimbul iubirii filiale o recompensă, înseamnă că Dumnezeul vostru este imoral. Cu aceste cuvinte ți-am demonstrat adineauri, și nu din al doilea cuvânt și numai pentru că ți-ai reclamat drepturile. Cine e de vină că ești redus și până acum n-

ai înțeles? Te doare acest lucru și de aceea ești furios, iată enigma generației dumitale.

— Neroado! zise maiorul.

— Imbecilule!

— Așa, dă-i drumul!

— Dă-mi voie, Kaspiton Maksimovici, doar dumneata însuși îmi spuneai că nu crezi în Dumnezeu, piui din capătul mesei Liputin.

— Ce are a face că așa fi spus-o, eu sunt cu totul altceva! Poate că și cred, dar nu chiar de tot. Deși poate nu cred deplin, n-aș spune totuși că Dumnezeu trebuie împușcat. Pe când îmi făceam încă serviciul la husari, mă tot bătea gândul în privința lui Dumnezeu. În toate versurile nu auzi decât că husarul bea și chefuieste; ei bine, poate că am și băut, dar, vă rog să mă credeți, săream uneori din așternut și mă apucam să fac semnul crucii în fața icoanelor, ca Dumnezeu să mă lumineze cu credința, pentru că nici pe atunci nu aveam liniște și mă frământa gândul: există Dumnezeu sau nu există? Mi-era uneori și lehamite! Dimineața, bineînțeles, te lăsați prins de altele și părea că iar dispăre credința; și, în general, am observat că ziua credința într-o dată dispăre.

— N-aveți cumva cărți de joc? căscă tare Verhovenski, adresându-i-se gazdei.

— Consider foarte bine-venită întrebarea dumneavoastră! se smuci studenta, roșie de indignare față de cele auzite de la maior.

— Se pierde un timp prețios cu aceste discuții stupide, le-o reteză gazda și îl privi poruncitor pe soțul ei.

Studenta se reculese:

— Am vrut să înfățișez adunării suferințele și protestul studenților, dar întrucât se pierde timpul în discuții imorale...

— Nu există nimic moral sau imoral! interveni imediat liceanul, de cum o auzi pe studentă.

— Știu acest lucru, domnule licean, l-am știut cu mult înainte de a te fi dumerit să-l înveți dumneata.

— Eu însă declar, se înverșună acesta, că dumneata nu ești decât un copilaș sosit de la Petersburg cu pretenții să ne luminezi asupra unor lucruri pe care le cunoaștem cu toții de mult. În ce privește porunca: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta”, pe care n-ai știut nici măcar s-o reproduci, și faptul că ea este imorală o știe toată Rusia încă de pe timpul lui Belinski.

— Dar nu se termină cu asta odată? i se adresă hotărâtă m-me Virghinskaia soțului. În calitate de gazdă, ea se rușina pentru nivelul mizer al acestei discuții, mai ales că observa câteva zâmbete, ba și semne de nedumerire printre oaspeții poftiți.

— Domnilor, înălță deodată vocea Virghinski, dacă cineva dorește să treacă la o discuție mai la obiect sau are de făcut vreo declarație, propun să începem, fără a mai pierde timp.

— Mi-aș permite să formulez o întrebare, zise blând dascălul șchiop, care până atunci păstrase tăcerea și o ținută foarte cuviincioasă. Aș vrea să știu, ne constituim aici într-o ședință sau pur și simplu formăm o adunare de simpli muritori, veniți în vizită? Întreb acest lucru mai mult pentru respectarea unei rânduieli și ca să nu plutim într-o incertitudine.

Întrebarea aceasta „șireată” își produse efectul; toți schimbară între ei priviri, ca și cum așteptau ca celălalt să dea răspunsul, și deodată, brusc, ca la comandă, privirile tuturor se ațintiră asupra lui Verhovenski și Stavroghin.

— Propun pur și simplu să punem la vot întrebarea: „Suntem în ședință sau nu?” zise m-me Virghinskaia.

— Mă alătur întru totul propunerii, zise Liputin, deși e formulată cam vag.

— Și eu mă alătur, și eu, se auziră voci.

— Și mi se pare că astfel vom avea într-adevăr mai multă ordine, întări Virghinski.

— Așadar, chestiunea se pune la vot! anunță stăpâna casei. Leamșin, te rog, așază-te la pian: poți și de acolo să-ți dai votul, când va începe scrutinul.

— Iarăși, strigă Leamșin, nu ajunge cât v-am tot zdrăngănit?

— Te rog stăruitor să cânti; nu vrei să fii de folos cauzei?

— Dar te asigur, Arina Prohorovna, că nimeni nu ascultă la ferestre. E o fantezie de-a dumitale, de altfel și ferestrele sunt destul de sus, și apoi cine va putea înțelege măcar ceva, chiar dacă ar asculta?

— Nici noi înșine nu putem înțelege despre ce este vorba, murmură careva.

— Eu însă vă spun că măsurile de precauție sunt întotdeauna necesare. Mă gândesc la cazul vreunor spioni, îi explică ea lui Verhovenski, din stradă să se audă muzica, așa ca la onomastică.

— Ei drăcie! zise cu năduf Leamșin.

Se așeză la pian și se apucă să zdrăngăne un vals, lovind în clape aproape cu pumnul.

— Cine dorește ca să ne constituim în ședință, propun să ridică sus mâna dreaptă, zise m-me Virghinskaia.

Unii ridicară mâna, alții nu. Ba unii, după ce o ridicară, imediat o traseră în jos. După ce o traseră, iar o ridicară.

— Dracul să mă ia! N-am înțeles nimic, strigă un ofițer.

— Nici eu nu înțeleg, strigă altul.

— Ba eu înțeleg, strigă al treilea, dacă ești pentru da, ridici mâna în sus.

— Dar acest da ce înseamnă?

— Înseamnă ședință.

— Nu, nu înseamnă ședință.

— Eu am votat pentru ședință, strigă liceanul, adresându-se către m-me Virghinskaia.

— Atunci de ce n-ai ridicat mâna?

— M-am uitat la dumneavoastră și, văzând că n-ați ridicat-o, n-am ridicat-o nici eu.

— Dar e stupid, pentru că eu am fost aceea care am făcut propunerea, tocmai de aceea n-am ridicat-o. Domnilor, propun să procedăm invers: cine vrea ședință să stea locului și să nu ridice mâna, iar cine nu vrea să ridice mâna dreaptă.

— Cine nu vrea? întrebă liceanul.

— Dar ce e cu dumneata, o faci înadins? strigă mânioasă m-me Virghinskaia.

— Dar, dați-ne voie, cine vrea sau cine nu vrea, pentru că acest lucru trebuie bine precizat? se auziră două-trei voci.

— Cine nu vrea nu vrea.

— Bine, bine, dar ce trebuie să facem, să ridicăm sau să nu ridicăm, dacă nu vrem? strigă ofițerul.

— Ehe, nu suntem încă obișnuiți cu constituția! observă maiorul.

— Domnule Leamșin, fă bine, lovești atât de tare, încât nimeni nu poate auzi nimic, zise dascălul șchiop.

— Dar crede-mă, Arina Prohorovna, nimeni nu ascultă la ferestre, sări Leamșin. Nu vreau să mai cânt! Am venit în ospeție la voi, nu să zdrăngănesc la pian.

— Domnilor, propuse Virghinski, răspundeți cu glas răspicat: suntem noi în ședință sau nu?

— Ședință, ședință! se auzi din toate părțile.

— Păi, dacă e așa, ce nevoie avem de vot, e suficient. Sunteți mulțumiți, domnilor, mai e nevoie să votăm?

— Nu e nevoie, nu e nevoie, am înțeles!

— Poate că cineva nu vrea să fie ședință?

— Nu, nu, vrem cu toții.

— Dar ce înseamnă ședință? strigă un glas. Nu i se răspunse.

— Să alegem un președinte, se auziră strigăte din diferite părți.

— Stăpânul, bineînțeles, stăpânul!

— Domnilor, dacă este așa, începu Virghinski în calitate de președinte ales, reînnoiesc propunerea mea de adineauri: dacă cineva dorește să ia cuvântul mai la obiect sau are de făcut vreo declarație, să poștească și să înceapă fără a mai pierde timpul.

Se așternu o tăcere generală. Privirile tuturor se îndreptară iarăși asupra lui Stavroghin și a lui Verhovenski.

— Verhovenski, n-ai nimic de spus? întrebă direct m-me Virghinskaia.

— Absolut nimic, își destinse acesta trupul, căscând, pe scaun. Deși aș dori poate un păhărel de coniac.

— Stavroghin, dumneata nu dorești?

— Mulțumesc, eu nu beau.

— Vreau să spun, dorești să iei cuvântul sau nu, nu e vorba de coniac.

— Să iau cuvântul despre ce anume? Nu, nu doresc.

— Ți se va servi coniacul, îi răspunse ea lui Verhovenski.

Se ridică studenta. Până atunci de câteva ori ea schițase mișcarea să sară de pe scaun.

— Am sosit aici ca să fac o declarație despre suferințele nenorociților studenți și despre necesitatea de a fi îndemnați pretutindeni să protesteze...

Aici ea își înghiți vorba; în celălalt capăt al mesei se ivi un concurent, și toate privirile se întoarseră spre el. Clăpăugul Șigaliiov, cu un aer sumbru și întunecat, se ridică încet de pe locul său și depuse melancolic un caiet cu scriere mărunță pe masă. Rămase în picioare și în tăcere. Mulți priveau consternați caietul, dar Liputin, Virghinski și dascălul șchiop păreau că încearcă o mulțumire.

— Cer cuvântul, zise ursuz, dar ferm Șigaliiov.

— Aveți cuvântul, încuviință Virghinski.

Oratorul se așază, tăcu aproximativ o jumătate de minut și rosti cu glas grav:

— Domnilor...

— Poftim coniacul! zise cu scârbă și dispreț ruda gazdei, care turna ceai și adusese acum coniacul, punând sticla în fața lui Verhovenski împreună cu un păhărel adus în mână, fără tavă sau farfurioară.

Oratorul întrerupt se opri cu un aer plin de demnitate.

— Nu e nimic, continuați, eu nu ascult, strigă Verhovenski turnându-și coniac.

— Domnilor, adresându-mă atenției dumneavoastră, reîncepu Șigaliiov, după cum veți vedea mai departe, solicitându-vă concursul într-un punct de importanță primordială, mă văd nevoit să fac o introducere.

— Arina Prohorovna, n-aveți niște foarfece? întrebă deodată Piotr Stepanovici.

— Ce nevoie ai de foarfece? căscă ea ochii spre dânsul.

— Am uitat să-mi tai unghiile, de trei zile vreau s-o fac, zise Piotr Stepanovici examinându-și imposibil unghiile lungi și murdare.

Arina Prohorovna se înroși, dar domnișoarei Virghinskaia îi plăcu probabil această figură.

— Mi se pare că am văzut niște foarfece adineauri aici pe fereastră, se ridică ea de la masă, pornind într-acolo să caute foarfecele și întorcându-se apoi cu ele în mână. Piotr Stepanovici, fără să o privească, apucă foarfecele și-și făcu cu ele de lucru. Arina Prohorovna înțelese că este vorba de un procedeu cu un anumit rost și se rușină de susceptibilitatea ei. Adunarea schimba priviri tăcute. Dascălul șchiop urmărea cu privirea mânioasă și plin de invidie gesturile lui Verhovenski. Șigaliiov continuă:

— Consacrându-mi energia problemei studiului organizării sociale a societății viitoare, care va veni s-o înlocuiască pe cea prezentă, am ajuns la concluzia că toți făuritorii sistemelor sociale, de la cele mai îndepărtate timpuri și până în anul nostru 187..., erau niște visători, niște fanteziști, niște neghiobi, care se contraziceau pe ei înșiși neînțelegând absolut nimic din

știința naturii și în ce privește acel animal ciudat care este omul. Platon, Rousseau, Fourier nu sunt decât coloane de aluminiu, toate acestea sunt bune pentru vrăbii, și nu pentru societatea umană. Întrucât însă forma socială viitoare este necesară tocmai acum, când noi toți, în sfârșit, ne pregătim să trecem la acțiune, ca să nu existe nici un fel de ezitare, eu propun propriul meu sistem de organizare a lumii. Iată-l! izbi el cu pumnul în caiet. Am vrut să expun adunării cartea mea pe cât se poate într-o formă prescurtată; dar văd că va fi nevoie să mai adaug și o mulțime de explicații orale, peste cele cuprinse în text, ceea ce înseamnă că întreaga expunere va necesita cel puțin zece ședințe, după numărul capitolelor din carte. (Se auziră râsete.) Afară de aceasta, anunț dinainte că sistemul meu nu este încă terminat. (Iar râsete.) M-am încurcat în datele mele proprii și concluzia la care am ajuns este în directă opoziție cu ideea inițială de la care am pornit. Pornind de la o libertate nelimitată, eu închei printr-un despotism nelimitat. Țin să adaug totuși că afară de soluția aceasta a mea, în ce privește formula socială, nu poate exista o altă soluție.

Râsul creștea tot mai puternic, dar râdeau mai mult tinerii și, ca să zicem așa, musafirii prea puțin inițiați. Pe chipul doamnei Virghinskaia, al lui Liputin și al dascălului șchiop se ivi o oarecare expresie de ciudă.

— Dacă dumneata însuși n-ai reușit să-ți închei propriul sistem și ai ajuns la disperare, ce am putea face noi? observă prudent unul dintre ofițeri.

— Aveți dreptate, domnule ofițer activ, i se adresă răstit Șigaliiov, mai ales în ce privește folosirea foarte nimerită a termenului „disperare”. Da, am ajuns la disperare și totuși tot ce am expus în cartea mea este de neînlocuit și nu există o altă soluție; nimeni niciodată nu va născoci altceva. Și de aceea mă grăbesc, fără a mai pierde timpul, să invit întreaga adunare să-și exprime părerea după ce va asculta expunerea mea în cele zece ședințe. Iar dacă membrii nu vor dori să asculte, să ne împrăștiem chiar de la început, bărbații ca să-și vadă de serviciul la stat, femeile pe la bucătării, pentru că, respingând cartea mea, o altă soluție ei nu vor găsi. Nici o altă soluție! Iar prin pierderea de timp își vor dăuna lor înșiși, întrucât mai târziu se vor întoarce inevitabil la același lucru.

Se produse o mișcare: „E nebun cumva?” se auziră glasuri.

— Vasăzică, toată chestiunea constă în disperarea lui Șigaliiov, conchise Leamșin, iar problema esențială în a se ști: este sau nu cazul să fie dumnealui disperat?

— Eventuala stare de disperare a lui Șigaliiov este o problemă a sa personală, declară liceanul.

— Propun să se pună la vot în ce măsură disperarea lui Șigaliiov privește cauza comună și, totodată, merită sau nu merită să fie ascultat? decise vesel ofițerul.

— Chestiunea se prezintă puțin altfel, interveni, în sfârșit, șchiopul. În general el vorbea cu un zâmbet întru câtva ironic, încât era de fapt greu să-ți dai seama dacă vorbește serios sau glumește. E altceva aici. Domnul Șigaliiov este prea devotat sarcinii sale și totodată este prea modest. Cartea dumisale îmi

este cunoscută. Dumnezeu propune, ca o soluție finală a problemei, diviziunea omenirii în două părți inegale. O a zecea parte capătă libertatea personală și dreptul neîngrădit asupra celorlalte nouă zecimi ale omenirii. Aceste nouă zecimi trebuie să-și piardă personalitatea și să se transforme într-o turmă și printr-o supunere nelimitată să atingă, pe calea unei regenerări succesive, o stare de inocență primitivă, un fel de rai primitiv, deși vor trebui totuși să lucreze. Măsurile propuse de autor pentru deposedarea celor nouă zecimi din omenire de libertatea voinței și pentru transformarea lor într-un fel de turmă, pe calea reeducării mai multor generații, sunt absolut remarcabile, se bazează pe date naturale și sunt foarte logice. Am putea să nu fim de acord cu unele concluzii, dar este greu să încapă vreo îndoială în ce privește inteligența și cunoștințele autorului. E regretabil că acea condiție cu cele zece seri de ședințe este cu totul incompatibilă cu circumstanțele, altminteri am putea auzi multe lucruri extrem de interesante.

— Vorbești serios? i se adresă m-me Virghinskaia dascălului șchiop, cuprinsă de oarecare neliniște. Dacă acest om, neștiind ce să facă cu oamenii, transformă nouă zecimi din ei în sclavi? De mult mi s-a părut suspect individul.

— Vorbești adică despre frățiorul dumitale? întrebă șchiopul.

— Rubedenie? Ți bați joc de mine?

— Și afară de asta, este o ticăloșie să lucrezi pentru niște aristocrați și să te supui lor ca unor zeități! explodă furioasă studenta.

— Nu propun ticăloșii, ci raiul, raiul terestru, și nici un alt rai pe pământ nu poate să existe, încheie autoritar Șigaliiov.

— Eu însă în loc de rai, strigă Leamșin, aș lua aceste nouă zecimi din omenire, dacă n-ai ce să faci cu ele, și le-aș arunca în aer, lăsând numai o mână de oameni culți, care să înceapă a trăi huzurind după regulile științei.

— Așa poate vorbi numai un bufon! izbucni studenta.

— E un bufon, dar folositor, îi șopti m-me Virghinskaia.

— Poate că aceasta ar fi cea mai bună soluție a problemei! i se adresă înflăcărat Șigaliiov lui Leamșin. Dumneata, bineînțeles, nici nu-ți dai seama, vechiul meu demon, ce idee profundă ai reușit să exprimi. Întrucât însă ideea dumitale este aproape irealizabilă, va trebui să ne mulțumim cu acest rai pământesc, dacă așa a fost dat să-l denumim.

— Și totuși e destul de absurd, lăsă involuntar Verhovenski să-i scape o reflecție, posibil, cu totul fără voie. De altfel, fără a-și ridica privirea, el continua cu aceeași nepăsare să-și taie unghiile.

— De ce adică să fie absurd? interveni imediat șchiopul, ca și cum nu așteptase din partea lui Verhovenski decât rostirea acestui prim cuvânt, ca să se ia cu el la harță. De ce adică să fie absurd? Domnul Șigaliiov e într-o câtva un fanatic al umanismului. Să ne aducem aminte însă că și Fourier și Cabet mai ales, și chiar Proudhon însuși au o mulțime de soluții dintre cele mai despotice și mai fanteziste în această problemă. Domnul Șigaliiov oferă o soluție mult mai lucidă decât ei. Vă asigur că, după ce ai citit cartea, este aproape imposibil să

nu fii de acord cu unele lucruri. Poate că tocmai el este acela care, mai puțin decât oricare altul, s-a depărtat de realism, și raiul lui pământesc este aproape rai adevărat, exact același pentru pierderea căruia suspină întreaga omenire, dacă acest rai a existat cândva aievea.

— Știam eu că voi fi luat în furci, murmură iar Verhovenski.

— Dați-mi voie, se înfierbântă tot mai mult șchiopul, discuțiile și considerațiile în privința organizării sociale viitoare sunt aproape o necesitate imperioasă a tuturor oamenilor de gândire contemporană. Herzen toată viața lui n-a avut decât grija aceasta. Belinski, după cum știu cu precizie, petrecea seri întregi cu prietenii săi, dezbătând și soluționând anticipat până și pe cele mai mici, ca să zicem așa, amănunte de bucatărie ale viitoarei orânduiri sociale.

— Ba unii înnebunesc chiar, remarcă pe dată maiorul.

— Am putea ajunge totuși la o concluzie oarecare, decât să stăm așa și să tăcem cu aere de dictatori, șuieră Liputin îndrăznind parcă să înceapă, în sfârșit, atacul.

— Nu m-am gândit la Șigaliiov când am spus că este absurd, târăgână Verhovenski. Vedeți, domnilor, își săltă el un pic privirea, după părerea mea, toate cărțile acestea, Fourier, Cabet, toate aceste „drepturi la muncă”, și celelalte de la Șigaliiov citire, toate acestea sunt un fel de romane, care pot fi scrise cu sutele de mii. O delectare estetică. Înțeleg că aici în acest orașel vă plictisiți și, desigur, vă năpustiți cu aviditate asupra unor pagini scrise.

— Dați-mi voie, se agită pe scaunul său șchiopul, deși suntem niște provinciali și, bineînțeles, demni de toată compătimirea, știm totuși că pe lumea aceasta deocamdată nu s-a întâmplat nici un fapt extraordinar sub raportul noutății și a căruia ignorare va trebui s-o deplângem. Ni se propune, de pildă, prin tot felul de foi strecurate, de factură străină, să ne strângem rândurile și să ne organizăm în grupuri cu unicul scop de distrugere generală sub pretextul că, oricât ai lecui lumea aceasta, tot bolnavă va rămâne, dar așa, retezând radical o sută de milioane de capete și prin aceasta ușurându-ți sarcina, poți mai ușor să sari peste șanț. Ideea e excelentă, fără îndoială, dar cel puțin tot atât de incompatibilă cu realitatea, ca și cele „de la Șigaliiov citire”, în privința cărora ați emis chiar acum aprecieri atât de disprețuitoare.

— Mă rog, de altfel nici n-am sosit aici pentru discuții, lăasă Verhovenski să-i scape un cuvânt de tulburătoare semnificație și, făcându-se că nu-și dă seama de această gafă, trase lumânarea mai aproape de el, ca să aibă înaintea lui mai multă lumină.

— E regretabil, e foarte regretabil că n-ați venit aici pentru discuții, și e mai regretabil că în momentul acesta sunteți atât de preocupat de toaleta dumneavoastră.

— Dar ce vă deranjează la toaleta mea?

— O sută de milioane de capete retezate e tot atât de greu realizabil ca și transformarea lumii prin propagandă. Chiar mai greu poate, mai ales dacă vrei s-o faci în Rusia, riscă iar Liputin.

— Tocmai în Rusia se pune toată nădejdea, strecură ofițerul.

— Am auzit-o noi și pe asta, cum că în Rusia e toată nădejdea, profită de prilej șchiopul. Știm că asupra patriei noastre minunate a fost ațintit acel index misterios, ca țara cea mai aptă pentru înfăptuirea sarcinii mărețe. Un lucru însă vreau să vă spun: în cazul rezolvării treptate a problemei prin propagandă, eu personal măcar ceva-ceva voi avea de câștigat, să zicem, chiar și prin faptul că voi purta niște discuții plăcute, iar din partea șefilor poate voi căpăta și un grad pentru serviciile aduse cauzei sociale; pe când în cazul celeilalte alternative, care urmărește o soluție rapidă prin rețezarea a o sută de milioane de capete, la ce recompensă aș putea să mă aștept de fapt? Pentru asemenea propagandă, te pomenești că îți taie limba.

— Dumitale negreșit ți-o vor tăia, zise Verhovenski.

— Vedeți așadar. Întrucât însă, chiar în condițiile cele mai favorabile, un asemenea măcel nu poate fi terminat decât peste vreo cincizeci de ani, hai să zicem treizeci, că doar nu sunt ei niște berbeci și te pomenești că nu se lasă chiar așa de ușor căsăpiți, n-ar fi cazul atunci, luându-ne catrafusele, să ne strămutăm undeva peste mări și țări, pe niște insule pașnice ca să închidem acolo ochii fără grijă? Credeți-mă, bătu el semnificativ cu degetul în masă, cu asemenea propagandă nu veți reuși nimic altceva decât să provocați o emigrare masivă!

Omul încheie cu un aer vizibil triumfător. Era incontestabil una dintre mințile luminate ale guberniei. Liputin zâmbea viclean, Virghinski asculta cam abătut, toți ceilalți urmăreau disputa cu atenție încordată, mai cu seamă doamnele și ofițerii. Își dădeau seama cu toții că agentul celor o sută milioane de capete fusese strâns cu ușa și așteptau urmarea.

— Am impresia că ceea ce spui dumneata nu e deloc rău, rosti rar și târăgănat Verhovenski, cu un aer și mai impasibil, aproape plictisit. Ideea emigrării este bună. Și totuși, dacă, în pofida oricăror dezavantaje pe care le întrevezi, se ridică pentru cauza aceasta comună pe zi ce trece tot mai mulți oșteni, înseamnă că se va putea și fără dumneata. Aici, dragul meu, o religie nouă vine s-o înlocuiască pe cea veche, de aceea apar atâția combatanți și de aceea cauza aceasta este o întreprindere de mari proporții. Dumneata n-ai decât să emigrezi! Și te-aș sfătui chiar să te duci la Dresda și nu în niște insule pașnice. În primul rând, este un oraș care n-a cunoscut niciodată nici un fel de epidemii, și întrucât ești un om cult, probabil că ți-e frică de moarte. În al doilea rând, vei fi destul de aproape de granița rusească, încât vei putea mult mai ușor și repede să-ți primești din scumpa dumitale patrie veniturile; în al treilea rând, are o mulțime de comori de artă, iar dumneata ești un estetician, fost profesor de teorie literară, mi se pare; și, în sfârșit, mai conține într-însul și un fel de Elveție în miniatură, proprie inspirațiilor dumitale poetice, deoarece scrii probabil și versuri. Într-un cuvânt, e o comoară într-o tabacheră.

Se produse o animație generală; mai ales se agitară ofițerii. Încă un moment și toată lumea s-ar fi pornit să vorbească dintr-odată. Dar șchiopul se năpusti enervat asupra momelii:

— Să avem iertare, dar noi poate că nici nu vom părăsi cauza comună! Acest lucru trebuie să fie bine înțeles...

— Cum adică, ai intra poate și într-un grup de cinci, dacă ți-aș propune? trânti pe neașteptate Verhovenski și depuse foarfecele pe masă.

Cu toții tresăriră parcă. Omul enigmatic se dădea brusc pe față într-un mod surprinzător: se referise expres și fără ezitare la „grupul celor cinci”.

— Oricare dintre noi se simte un om cinstit și nu se va eschiva de la cauza comună, se izmeni șchiopul, dar...

— Mă rog, mă rog, aici nu mai încapе nici un dar, îl întrerupse autoritar și tăios Verhovenski. Vă anunț, domnilor, că am nevoie de un răspuns categoric. Îmi dau seama, perfect de bine, că, venind aici și adunându-vă laolaltă, vă datorez niște explicații (altă dezvăluire neașteptată), dar eu nu pot să dau nici un fel de explicații fără să cunosc orientarea dumneavoastră ideologică. Lăsând la o parte orice discuții, pentru că doar nu vom sta treizeci de ani tot la discuții, cum am tot pălăvrăgit până acum timp de treizeci de ani, eu vă întreb ce preferați: calea lentă, care constă în compunerea romanelor sociale și într-o rezolvare birocratică a destinelor omenirii cu anticipații de o mie de ani numai pe hârtie, în timp ce despotismul va înghiți mereu bucăți fripte, care de fapt zboară singure în gurile voastre și pe care voi le lăsați să vă scape, sau o soluție rapidă, oricare ar fi ea, dar care, în sfârșit, ne va dezlega mâinile și va permite omenirii să-și întocmească în voie singură orânduirea socială ce-i convine, dar de data aceasta prin fapte concrete, și nu pe hârtie? Unii tipă: „O sută de milioane de capete”! Hai să zicem că ar putea să fie o metaforă, dar de ce să ne temem de asta, dacă în cazul visărilor pe hârtie despotismul va devora într-o sută de ani nu o sută, ci poate cinci sute de milioane de capete? Vă rog să mai notați că un bolnav incurabil n-are cum să se vindece, orice i s-ar prescrie pe hârtia rețetelor, ci, dimpotrivă, dacă se întârzie, până într-atât se va descompune, încât și pe noi ne va molipsi, alterând toate forțele proaspete pe care încă mai putem conta astăzi, încât în cele din urmă ne vom prăbuși cu toții. Sunt absolut de acord că este foarte plăcut să duci discuții liberale frumoase, iar trecerea la acțiune e cam incomodă... În sfârșit, nu mă pricep la discursuri; am sosit aici pentru a face niște comunicări și de aceea rog întreaga onorabilă adunare nu să voteze de fapt, ci să declare deschis și categoric ce-i surâde mai mult: un mers de broască-țestoasă prin mocirlă sau cu toată viteza peste mlaștină?

— Eu sunt pentru mersul cu toată viteza! strigă liceanul.

— Și eu, zise Leamșin.

— Bineînțeles, nu există nici o îndoială în ce privește alegerea, murmură unul dintre ofițeri, urmat apoi de altul, și încă de careva. Deosebit de puternic îi impresionase pe toți mai ales faptul că Verhovenski avea de făcut „comunicări”, promițând să ia cuvântul în acest sens.

— Domnilor, eu văd că aproape toată lumea se declară pentru o soluție în spiritul proclamațiilor, zise el, plimbându-și privirea de la un chip la altul.

— Toată lumea, toată lumea, se auzi strigătul majorității glasurilor.

— Eu, personal, trebuie să mărturisesc, sunt mai mult adeptul unei soluții umane, murmură maiorul, întrucât însă toată lumea zice așa, mă alătur și eu glasului celorlalți.

— Vasăzică, nici dumneata nu te opui? i se adresă Verhovenski dascălului șchiop.

— Nu că m-aș... se înroși acesta, dar dacă sunt de acord cu toată lumea, e numai pentru a nu tulbura.

— Uite, așa sunteți voi toți! O jumătate de an e capabil omul să discute de dragul oratoriei liberale, ca la urmă să termine prin a vota ca ceilalți! Domnilor, gândiți-vă bine încă o dată, cu adevărat sunteți cu toții gata? (La ce anume să fie gata? era o chestiune vagă de tot, însă grozav de ademenitoare.)

— Bineînțeles, toți... se auziră glasuri.

Deși cu toții se uitau unii la alții.

— N-o să vă simțiți pe urmă ofențați de faptul că v-ați dat adeziunea atât de repede? Pentru că la voi cam așa se întâmplă aproape totdeauna.

Se produse o tulburare extraordinară în cele mai diverse sensuri. O adevărată fierbere. Șchiopul îl apostrofă pe Verhovenski, fără nici o reticență:

— Dă-mi voie să-ți spun totuși că răspunsurile la asemenea întrebări în mod obișnuit trebuie condiționate. Chiar dacă ne-am declarat hotărâți, notați că întrebarea pusă într-un fel atât de ciudat...

— Cum adică, într-un fel ciudat?

— Pentru că asemenea întrebări nu se pot pune astfel.

— Mă rog, învățați-mă, cum anume? De altfel, eram convins că dumneata vei fi primul care te vei simți jignit.

— Ne-ai smuls aici răspunsul că suntem gata pentru o acțiune imediată, dar cu ce drept ai procedat astfel? Ce împuterniciri ai ca să pui asemenea întrebări?

— Păi, n-aveai decât să pui în prealabil această întrebare! De ce ai răspuns? Ți-ai dat consimțământul și acum bați în retragere.

— Credința mea este că franchețea ușuratică a întrebării dumentale principale îndrituiește presupunerea că dumneata nu dispui de nici un fel de împuterniciri sau drepturi, ci ai procedat din proprie inițiativă și dintr-o simplă curiozitate personală.

— Dar despre ce este vorba, despre ce? strigă Verhovenski, cuprins parcă de neliniște.

— Eu cred că adeziunile, oricare ar fi ele, trebuie date între patru ochi, și nu într-o adunare întregă de douăzeci de oameni necunoscuți! trânti șchiopul. Își descărcase năduful, dar era prea enervat. Verhovenski se întoarse repede către adunare, cu un aer de îngrijorare bine simulat.

— Domnilor, consider de datoria mea să declar în fața tuturor că toate acestea sunt niște prostii și că discuția noastră a depășit orice limită. N-am luat încă adeziunea nimănui, și nimeni nu are dreptul să afirme că eu adun adeziuni, ci pur și simplu am discutat problema opiniilor. Nu-i așa? Într-un fel sau altul, totuși îmi provoci o mare îngrijorare, i se adresă el din nou

șchiopului, nici prin gând nu mi-a trecut că aici, unde discutăm niște chestiuni aproape cu totul inofensive, ar fi fost cazul să vorbim între patru ochi. Vă temeți cumva de denunț? E cu puțință ca între noi să se afle vreun denunțător?

Se iscă o mare larmă; toată lumea începu să vorbească deodată.

— Domnilor, dacă ar fi așa, continuă Verhovenski, cel mai compromis aș fi eu și de aceea propun să mi se răspundă la o singură întrebare, bineînțeles dacă doriți. Aveți toată libertatea.

— Ce întrebare? Ce întrebare? strigară cu toții.

— O întrebare care va limpezi totul: este cazul să mai rămânem aici cu toții laolaltă sau ar fi mai bine să ne luăm în tăcere căciulile și să ne împrăștiem care încotro.

— Să auzim întrebarea! Întrebarea!

— Dacă fiecare dintre noi ar avea cunoștință despre punerea la cale a unui omor de natură politică, s-ar duce el să denunțe, prevăzând toate consecințele, sau ar rămâne acasă așteptând desfășurarea evenimentelor? Aici opiniile pot fi împărțite. Răspunsul la întrebarea aceasta ne va lămurii dacă trebuie să ne despărțim sau să rămânem împreună și de aici încolo și nu numai pentru o adunare de o singură seară. Dă-mi voie să te întreb pe dumneata primul, se întoarse el către dascălul șchiop.

— De ce să fiu eu primul?

— Pentru că dumneata ai fost acela care ai început. Fă bine și nu te eschiva, nu-ți va fi de folos nici un fel de subterfugiu. Deși, voia dumitale, ești liber să procedezi cum vrei.

— Scuză-mă, dar o asemenea întrebare este chiar jignitoare.

— Nu s-ar putea să fii mai precis?

— N-am fost niciodată un agent al poliției secrete, se schimonosi celălalt și mai mult.

— Fă bine și răspunde precis, nu zăbovi.

Șchiopul se înfuriase într-atâta, încât încetă să mai răspundă. Cu pâlpâiri de răutate în ochi, se uita țintă la călăul său pe deasupra ochelarilor.

— Da sau nu? Ai denunța sau n-ai denunța? strigă Verhovenski.

— Bineînțeles că nu voi denunța! strigă și mai tare șchiopul.

— Și nimeni nu va denunța, bineînțeles că nu va denunța, se auziră mai multe glasuri.

— Dă-mi voie să mă adresez acum dumitale, domnule maior: ai denunța sau nu ai denunța? continuă Verhovenski. Și, te rog, notează, în mod intenționat mă adresez acum dumitale.

— Nu voi denunța.

— Dar dacă ai ști că cineva vrea să omoare și să-l jefuiască pe un altul, pe un simplu muritor, în cazul acesta ai denunța, ai aduce la cunoștință?

— Desigur, e doar un caz civil, iar aici e vorba de un denunț politic. N-am fost niciodată un agent al poliției secrete.

— Și nimeni de aici dintre noi n-a fost, se auziră iar glasuri. O întrebare de prisos. Cu toții avem același răspuns. Nu există denunțători printre noi!

— De ce se ridică acest domn? strigă studenta.

— E Șatov. De ce te-ai sculat, Șatov? strigă m-me Virghinskaia.

Șatov într-adevăr se sculase de pe scaunul său cu căciula în mână și se uită la Verhovenski. Părea că vrea să-i spună ceva, dar ezită. Fața îi era palidă, dar se stăpâni, nu pronunță nici un cuvânt și porni tăcut spre ieșire.

— Șatov, dar ceea ce faci este în defavoarea ta! strigă enigmatic în urma lui Verhovenski.

— În schimb va fi în avantajul tău, spion și mizerabil ce ești! îi strigă din prag Șatov și părăsi încăperea.

Izbucniră iar strigăte și exclamații.

— Poftim proba! strigă un glas.

— A fost de folos! strigă altul.

— Numai să nu fi fost prea tardivă? observă un al treilea.

— Cine l-a invitat? Cine l-a primit? Cine e acest Șatov? Va denunța sau nu va denunța? se precipitară întrebările.

— Dacă era un denunțător, s-ar fi prefăcut, dar văd că a scuipat și a plecat, zise careva.

— Uite că pleacă și Stavroghin, nici Stavroghin n-a răspuns la întrebare, strigă studenta.

Stavroghin într-adevăr se ridicase în picioare și, o dată cu el, în celălalt capăt al mesei, se ridică și Kirillov.

— Dă-mi voie, domnule Stavroghin, i se adresă tăios stăpâna casei, noi toți aici am răspuns la întrebare, pe când dumneata vrei să pleci fără să te pronunți?

— Nu găsesc pentru mine necesar să răspund la întrebarea ce vă interesează pe dumneavoastră, murmură Stavroghin.

— Dar noi ne compromitem, iar dumneata nu, se auziră câteva strigăte.

— Ce mă privește pe mine faptul că voi vă compromiteți? râse Stavroghin, dar ochii îi scânteiară.

— Cum ce te privește? Cum ce te privește? se auziră exclamații. Mulți săriră de pe scaune.

— Dați-mi voie, domnilor, dați-mi voie, strigă șchiopul, dar nici domnul Verhovenski n-a răspuns la întrebare, ci numai a pus-o.

Observația avu un efect uluitor. Toată lumea schimbă priviri. Stavroghin îi râse drept în față dascălului șchiop și plecă. Kirillov îl urmă imediat. Verhovenski se rezezi după ei în vestibul.

— Ce mi-ați făcut? bâigui el, prinzându-l pe Stavroghin de mână și strângându-i-o cu toată puterea. Acesta își smulse în tăcere mâna.

— Duceți-vă direct la Kirillov. Vin și eu... Am absolută nevoie, absolută nevoie!

— Eu însă nu simt nici o nevoie să merg, refuză sec Stavroghin.

— Stavroghin va veni, curmă Kirillov. Stavroghin, e necesar să vii și dumneata. Îți voi demonstra acolo.

Capitolul al optulea.

Țareviciul Ivan.

I

Cei doi plecară. Piotr Stepanovici se repezi să se întoarcă la „ședință”, ca să restabilească ordinea, dar, socotind probabil că nu merită osteneala, renunță lăsând totul baltă și peste două minute era în stradă, zorindu-se în urma celor plecați. În timp ce alerga, își aduse aminte de ulicioara prin care putea ajunge mai repede la casa lui Filippov; afundându-se pe alocuri în noroi până la genunchi, el se repezi pe această ulicioară și într-adevăr ajunse chiar în clipa când Stavroghin și Kirillov intrau pe poartă.

— Ai și sosit? zise Kirillov. Foarte bine. Intră.

— Parcă spuneai că stai singur! zise Stavroghin, văzând în vestibul samovarul în clocot.

— Vei vedea îndată cu cine stau, murmură Kirillov, intrați.

Imediat ce intrară, Verhovenski scoase din buzunar scrisoarea anonimă luată în ziua aceea de la Lembke și o depuse în fața lui Stavroghin. Toți trei se așezară. Stavroghin citi în tăcere scrisoarea.

— Ei? făcu el.

— Mizerabilul va proceda întocmai așa cum a scris acolo, explică Verhovenski. Fiindcă el depinde de dumneata, învață-mă cum să procedez. Te asigur că e în stare chiar mâine să se ducă la Lembke.

— N-are decât.

— Cum așa? Putem să-l împiedicăm.

— Greșești, el nu depinde de mine. De altfel, îmi este absolut egal; pe mine nu mă amenință, ci te amenință pe dumneata.

— Și pe dumneata.

— Nu cred.

— Dar nu-ți dai seama că ceilalți ar putea să nu te cruțe? Ascultă, Stavroghin, ce rost are să ne jucăm cu cuvintele? Ți pare rău cumva de bani?

— Crezi că are nevoie de bani?

— Neapărat, vreo două mii sau minimum o mie cinci sute. Dă-mi mâine sau chiar astăzi și mâine seară îl expediez la Petersburg, ceea ce, de fapt, și urmărește. Dacă vrei, o ia și pe Maria Timofeevna, notează acest lucru.

Părea cu totul derutat, vorbea fără nici un pic de prudență. Lăsa să-i scape cuvinte nechibzuite. Stavroghin îl privi surprins.

— Nu văd nici o nevoie s-o expediez pe Maria Timofeevna.

— Poate că nici nu vrei? zâmbi ironic Piotr Stepanovici.

— Poate că nici nu vreau.

— Mă rog, dai sau nu bani? strigă el la Stavroghin cu o nerăbdare mâniașă și pe un ton ce părea că nu mai admite nici o discuție. Acesta îl măsură de sus până jos cu o privire gravă.

— Nu dau nici un ban.

— Bagă de seamă, Stavroghin! Probabil că ai aflat ceva sau ți-ai luat toate măsurile. Glumești?

Fața i se schimonosi, colțurile buzelor tresăriră și deodată el izbucni într-un râs fără nici o noimă, cu totul nelalocul lui.

— Dumneata ai primit niște bani de la tatăl dumitale pentru moșie, observă calm Nikolai Vsevolodovici. Mama ți-a dat șase sau opt mii pentru Stepan Trofimovici. N-ai decât să plătești o mie cinci sute din acești bani. Nu mai am nici un chef să plătesc pentru alții, și așa am dat destui bani, mă cam sâcăie asta... surâse el de propriile sale cuvinte.

— Văd că nu ești dispus să glumești...

Stavroghin se sculă de pe scaun, în aceeași clipă sări și Verhovenski și mașinal se postă cu spatele la ușă, barând parcă ieșirea. Nikolai Vsevolodovici schiță un gest să-l înlăture și să iasă, dar se opri brusc.

— Nu ți-l cedez pe Șatov, zise el.

Piotr Stepanovici tresări. Amândoi se priviră țintă în ochi.

— Ți-am spus mai deunăzi: de ce ai nevoie de sângele lui Șatov? scânteie din ochi Stavroghin. Vrei cu acest lipici să-ți încheși grupulețele. Ai reușit cu dibăcie să-l alungi adineauri pe Șatov: știai prea bine că el n-ar fi spus: „Nu voi denunța”, iar ca să mintă în fața dumitale, ar fi considerat acest lucru drept o josnicie. Dar de mine, ce nevoie ai avut acum de mine? Te-ai legat de mine încă din străinătate. Ceea ce mi-ai explicat până acum este o pură aiureală. Și acum încerci să mă faci ca, dându-i lui Lebeadkin o mie cinci sute de ruble, să-i ofer lui Fedka ocazia să-l înjunghie. Știu că ți-a intrat în cap că aș vrea să fie înjunghiată și nevastă-mea. Legându-mă printr-o asemenea crimă, dumneata speră, desigur, să capeți asupra mea un ascendent absolut, așa este? Ce nevoie ai de această putere? Ce nevoie ai de mine? Uită-te o dată pentru totdeauna cu ochii bine deschiși la mine: pot fi eu omul care-ți trebuie dumitale? Și pe urmă lasă-mă în pace.

— Fedka a venit la dumneata? întrebă sufocându-se Verhovenski.

— Da, a fost la mine; a și fixat prețul; e același, o mie cinci sute... Dacă vrei, îți va confirma el însuși, iată-l... întinse Stavroghin mâna.

Piotr Stepanovici se întoarse fulgerător. În prag, din întuneric, se ivi o siluetă; era Fedka, îmbrăcat în cojoc, dar fără căciulă, ca la el acasă. Stătea și surâdea, rânjindu-și șiragul de dinți albi. Ochii săi negri cu sclipiri gălbui scormoneau prudent prin cameră, observându-i pe domni. Ceva scăpa înțelegerii lui; probabil că-l adusese chiar Kirillov și de aceea privirea lui întrebătoare se întoarse către acesta; se opri în prag și nu făcu nici un pas ca să intre în cameră.

— L-ați ținut ascuns aici probabil ca să audă târguiala noastră sau chiar să vadă și banii în mâinile noastre, nu-i așa? întrebă Stavroghin și, fără să mai aștepte un răspuns, ieși din casă. Verhovenski îl ajunse la poartă, aproape înnebunit.

— Stai! Nici un pas mai departe! strigă el, prinzându-l de cot. Stavroghin își smuci brațul, dar nu reuși să se desprindă. Îl cuprinse o furie turbată: prinzându-l pe Verhovenski de păr cu mâna stângă, îl izbi din toată puterea de

pământ și ieși pe poartă. Dar nu făcu nici treizeci de metri, când acesta îl ajunse iar din urmă.

— Să ne împăcăm, să ne împăcăm, îi șopti el febril, sufocat.

Nikolai Vsevolodovici ridică din umeri, dar nu se opri și nici nu se întoarse.

— Ascultă, chiar mâine o să ți-o aduc pe Lizaveta Nikolaevna, vrei? Nu? De ce nu răspunzi? Spune ce vrei și fac orice. Ascultă: ți-l cedez pe Șatov, vrei?

— Vasăzică, tot este adevărat că ați hotărât să-l suprimați? strigă Nikolai Vsevolodovici.

— Dar ce nevoie ai de Șatov? Ce nevoie? continuă Verhovenski în șoaptă găfâită, ca un apucat, precipitându-se și mereu ieșindu-i în față și prinzându-l pe Stavroghin de cot, probabil fără să-și dea seama. Ascultă: ți-l cedez, să ne împăcăm. Contul dumitale e mare, dar... să ne împăcăm!

Stavroghin îl privi în cele din urmă și rămase uimit. Avea cu totul altă privire; auzea cu totul altă voce decât cea obișnuită sau cu care vorbise chiar adineauri la Kirillov; văzu aproape cu totul alt chip. Intonația vocii era schimbată; Verhovenski se ruga, implora; avea înfățișarea unui om încă nedezmeticit, căruia i se ia ori i se luase lucrul cel mai prețios.

— Dar ce e cu dumneata? strigă Stavroghin.

Acesta nu răspunse, ci continua să alerge după el și să-l privească cu aceiași ochi imploratori, dar totodată și neînduplecați.

— Să ne împăcăm! șopti el încă o dată. Ascultă, am în carâmbul cizmei, ca și Fedka, un cuțit, dar vreau să mă împac cu dumneata.

— Dar spune-mi odată, ce nevoie ai de mine, dracu' să te ia! strigă mândros și uimit la culme Stavroghin. E vreo taină la mijloc? Ce sunt eu, un talisman pentru dumneata?

— Ascultă, vom provoca un haos, răsturnând totul pe dos, murmură Piotr Stepanovici pripindu-se, ca într-un delir aproape. Nu-ți vine să crezi că vom provoca un haos? Un asemenea haos, încât totul se va răsturna din temelii. Karmazinov are dreptate că ei n-au de ce să se agațe. Karmazinov este foarte deștept. Încă vreo zece grupuri ca cel de aici să am în toată Rusia și voi fi de negăsit.

— Imbecili ca toți aceștia, îi scăpă fără să vrea lui Stavroghin.

— O, te rog, fii mai prost, Stavroghin, fii mai prost! Știi, nici nu ești chiar atât de deștept, ca să râvnești la așa ceva: dumitale îți este frică, dumneata nu crezi, te sperie proporțiile. Și de ce, adică, ei sunt imbecili? Nu sunt chiar așa de imbecili; nimeni astăzi nu poate spune că e deștept prin el însuși. Astăzi rareori găsești inteligențe originale. Virghinski este omul cel mai pur, mai pur decât noi de zece ori; dar să-l lăsăm pe el. Liputin e o canalie, dar îi cunosc punctul vulnerabil. Nu există canalie care să nu aibă un punct vulnerabil. Singur Leamșin nu are asemenea punct, în schimb îl am la mână. Câteva asemenea grupuri încă și voi avea peste tot acte de identitate și bani, e ceva, nu-i așa? Dar nu numai atât. Voi avea și gazde tănuite, și atunci n-au decât să

mă urmărească. Un grup va cădea, la altul se vor împotmoli. Vom provoca un haos... Se poate să nu crezi că e de-ajuns să fim numai noi doi?

— Ia-l pe Șigaliiov; pe mine lasă-mă în pace...

— Șigaliiov e un om genial! Știi că e un geniu de felul lui Fourier; dar mai îndrăzneț decât Fourier, dar mai puternic decât Fourier, mă voi ocupa de el. A născocit „egalitatea”!

„Are febră și aiurează; s-a întâmplat cu el ceva extraordinar”, îl privi încă o dată Stavroghin. Amândoi mergeau fără oprire.

— Totul la el e bine pus la punct în caietul acela, continuă Verhovenski, instaurează în primul rând spionajul. Fiecare membru al societății îl supraveghează pe celălalt și este obligat să denunțe. Fiecare aparține tuturor, și toți fiecăruia în parte. Toți sunt sclavi și egali în sclavie. În cazuri extreme calomnia și omorul, esențialul însă este egalitatea. Mai întâi și întâi scade nivelul culturii, științelor, talentelor. Un nivel înalt al științelor și talentelor este accesibil numai unor capacități superioare, dar nu e nevoie de capacități superioare! Capacitățile superioare totdeauna acaparează puterea și devin despoți. Capacitățile superioare nu pot să nu fie despotice și întotdeauna au adus mai multă pervertire decât folos; ele trebuie eliminate sau executate. Lui Cicero i se taie limba, unui Copernic i se scot ochii, un Shakespeare este omorât cu pietre, iată ce este șigaliiovismul! Sclavii trebuie să fie egali; fără despotism n-a existat încă nici libertate, nici egalitate, dar în turmă trebuie să domnească egalitatea. Și iată deci șigaliiovismul! Ha, ha, ha, ți se pare ciudat? Sunt pentru șigaliiovism!

Stavroghin căuta să grăbească pasul și să ajungă cât mai repede acasă. „Dacă omul acesta e beat, unde a apucat totuși să se îmbete? gândea el. Coniacul băut?”

— Ascultă, Stavroghin: a nivela munții e o idee excelentă, deloc ridicolă. Eu sunt pentru Șigaliiov! Nu e nevoie de instrucție, cultură; destul cu știința! Și fără știință va fi material suficient pentru o mie de ani, însă trebuie orânduită supunerea. Un singur lucru lipsește în lume: ascultarea. Setea de instrucție este deja o sete aristocratică. Cum apare familia sau dragostea, apare îndată și dorința de proprietate. Vom ucide această dorință: vom slobozi beția, intriga, denunțul; vom dezlănțui un dezmăț inimaginabil; orice geniu îl vom înăbuși încă în fașă, vom reduce totul la un singur numitor, egalitate deplină. „Am învățat o meserie și suntem oameni cinștiți, n-avem nevoie de nimic altceva”, iată răspunsul recent al muncitorilor englezi. Este necesar numai necesarul, iată deviza globului terestru de acum încolo. Dar va fi nevoie și de convulsii: de asta vom avea grijă noi, guvernanții. Sclavii trebuie să aibă guvernanți. Ascultare deplină, depersonalizare deplină, dar o dată la treizeci de ani Șigaliiov dezlănțuie și o convulsie, și lumea începe brusc să se devoreze reciproc, până la o anumită limită, și numai pentru a evita plictiseala. Plictiseala este un sentiment aristocratic; șigaliiovismul nu admite dorințe. Dorința și suferința sunt pentru noi, iar pentru sclavi șigaliiovismul.

— Pe dumneata personal te excluzi? lăsa Stavroghin să-i scape iar.

— Și pe dumneata. Știi, mă bătea gândul să predau lumea papei. Lasă-l să iasă pe jos și desculț și să se arate mulțimii: „Iată, adică, în ce hal m-au adus!” și toată omenirea îl va urma, inclusiv oștirea. Papa e sus, noi în jurul său, iar dedesubt șigaliovismul. E nevoie numai ca între papă și Internaționale să intervină o înțelegere; și așa va fi. Moșneguțul va consimți imediat. De altfel, nici nu ar avea altă ieșire, ține minte ce-ți spun, ha, ha, ha, ți se pare stupid? Spune, e stupid sau nu?

— Destul, murmură Stavroghin cu dispreț.

— Destul! Ascultă, am renunțat la papă! Ducă-se dracului șigaliovismul! Ducă-se dracului papa! Ne trebuie ceva de actualitate acută și nu șigaliovismul, pentru că acest șigaliovism este o lucrare fină de giuvaiergiu. E un ideal, o chestiune de viitor. Șigaliiov e giuvaiergiu și este prost ca orice filantrop. Avem nevoie de muncă brută, iar Șigaliiov disprețuiește munca brută: papa va trona în Apus, iar la noi, la noi vei fi dumneata!

— Ești beat, lasă-mă în pace! murmură Stavroghin și grăbi pasul.

— Stavroghin, ești superb! strigă Piotr Stepanovici aproape în extaz. Nici nu știi ce superb ești! Și ceea ce este mai prețios la dumneata e că uneori nici nu-ți dai seama de asta. O, te-am studiat bine! De multe ori te observ discret, de undeva dintr-un colț! Ai în dumneata chiar și un fel de candoare și naivitate, știi asta? Încă mai ai, mai ai! Probabil că suferi, suferi sincer, din cauza acestei candori. Admir frumusețea. Sunt nihilist, dar admir frumusețea. Eu nu iubesc numai idolii, eu însă iubesc idolul! Dumneata ești idolul meu! Dumneata nu jignești pe nimeni, și toată lumea te urăște: dumneata tratezi pe toată lumea egal și toți se tem de dumneata, e foarte bine că este așa. Nimeni nu va veni la dumneata să te bată pe umăr. Ești un aristocrat teribil. Când un aristocrat vine în democrație este fascinant! Pe dumneata nu te costă nimic să-ți jertfești viața, s-o jertfești și pe a altuia. Ești exact așa cum îmi trebuie. Am nevoie de unul exact ca dumneata. Nu cunosc altul ca dumneata. Dumneata ești conducătorul, ești soarele, iar eu sunt viermele dumitale...

Pe neașteptate, Verhovenski îi sărută mâna. Pe spinarea lui Stavroghin trecură fiori reci și își smulse speriat mâna. Se opriră.

— Ești nebun! șopti Stavroghin.

— Se poate, se poate, oi fi aiurând, reluă el febril, dar eu sunt acela care am dibuit cum trebuie făcut primul pas. Niciodată Șigaliiov nu va fi în stare să conceapă primul pas. Există mulți ca Șigaliiov! Dar unul singur, un singur om numai în toată Rusia a născocit primul pas și știe cum să-l facă. Acest om sunt eu. De ce te uiți așa la mine? Am nevoie de dumneata, fără dumneata sunt zero. Fără dumneata sunt o gănganie, o idee în retortă, un Columb fără Americă.

Nemișcat, Stavroghin stătea și-l privea în ochii demenți.

— Ascultă, mai întâi vom provoca tulburările, vorbea găfâind Verhovenski, apucându-l mereu de mâneca stângă. Ți-am mai spus: vom pătrunde în sânul poporului. Știi că de pe acum suntem foarte tari? Lucrează pentru noi nu numai aceia care asasinează, incendiază și trag împușcături

clasice sau mușcă. Aceștia sunt de fapt o piedică. Fără disciplină nu concep nimic. Sunt un escroc, nu un socialist, ha, ha! Ascultă, i-am numărat pe toți: dascălul care-și bate joc împreună cu copiii de Dumnezeu lor și de leagănul lor este deja al nostru. Avocatul care-l apără pe un ucigaș cult pe motivul că este mai evoluat decât victimele sale și care, pentru a-și face rost de bani, n-ar fi putut să nu ucidă este deja al nostru. Școlarii care-l omoară pe un mujic ca să încerce o senzație tare sunt ai noștri. Jurații care îi achită pe criminali sunt toți ai noștri. Procurorul care tremură în instanță de teamă să nu pară prea puțin liberal e al nostru, e al nostru. Administratorii, funcționarii administrativi, literații, o, avem mulți, foarte mulți, sunt ai noștri fără să-și dea seama de asta! Pe de altă parte, supunerea școlarilor și a prostănacilor a ajuns la extrema limită; dascălii au vezica biliară umflată și fac fiere; pretutindeni vanitatea a atins proporții neînchipuite, lăcomia a devenit fără margini, ca de fiară... Știi dumneata cât vom câștiga numai cu ajutorul ideilor gata confecționate? Când plecam din țară, băntuia teza lui Littré, potrivit căreia crima este un act de demență; mă întorc, și crima deja nu mai este o nebunie, ci un act de bun-simț, aproape o datorie, în cel mai rău caz un protest nobil. „Cum să nu omoare un ucigaș cult dacă are nevoie de bani?” Dar toate astea nu sunt decât floare la ureche. Dumnezeu rus a și dat înapoi în fața „basamacului”. Poporul o ține într-o beție neconținută, mamele sunt bete, copiii sunt beți, bisericile goale, iar în instanțele judecătorești: „Două sute de lovituri cu nuiua sau la cărat hârdăul”. O, lăsați numai să crească generația! Regret însă că nu mai pot să aștept, altfel i-am avea pe toți și mai beți! Ce păcat că n-avem proletari! Dar îi vom avea, îi vom avea, într-acolo mergem...

— Și mai păcat e că ne-am prostit de-a binelea, murmură Stavroghin și-și continuă drumul.

— Ascultă, am văzut cu ochii mei un copil de șase ani care își târa mama beată acasă, iar ea îl împrășca cu vorbe scârboase. Crezi că mă bucur de toate astea? Când vor nimeri în mâinile noastre, poate că îi vom lecui... iar de va fi nevoie, îi vom izgoni în deșerturi pentru patruzeci de ani... Una sau două generații de desfrânare însă sunt acum necesare; e nevoie de un desfrâu nemaiauzit de ticălos, când omul se transformă într-o scârnăvie dezgustătoare, lașă, egoistă și ferică, iată ce ne trebuie! Mai adăugăm și puțin „sângișor proaspăt”, ca să se mai aclimatizeze. De ce râzi? Nu mă contrazic deloc. Îți contrazic numai pe filantropi și șigaliovismul. Sunt escroc și nu socialist! Ha, ha, ha! păcat că nu prea avem timp de așteptat. I-am promis lui Karmazinov că încep în luna mai și isprăvesc în octombrie. Rapid, nu-i așa, ha, ha! Ascultă ce-ți spun, Stavroghin: s-a mai văzut până în prezent că cinismul nu este în firea poporului rus, deși înjură cu vorbe scârnavă. Știi că sclavul iobag se respecta mai mult decât se respectă Karmazinov? Era bătut și schingiuit, dar și-a apărat, și-a păstrat zeii, pe când Karmazinov nu și i-a apărat.

— Ei bine, Verhovenski, te ascult pentru prima dată și trebuie să-ți spun că te ascult cu mirare, zise Nikolai Vsevolodovici, așadar, dumneata într-adevăr nu ești socialist, ci un fel de ambițios... politic?

— Zi escroc! Escroc. Te îngrijorează că sunt astfel? Doar nu degeaba ți-am sărutat mâna. Dar e nevoie ca și poporul să creadă ce știm noi, ce vrem, și că ceilalți numai „învârtesc bâta deasupra capului și dau în ai lor”. Aoleu, dacă am avea timp! Nenorocirea e că n-avem timp. Vom proclama distrugerea... De ce, de ce totuși această idee este atât de fascinantă! E nevoie totuși să ne mai dezmoșțim oscioarele. Vom da naștere la incendii... vom lansa legende... În treaba asta orice „grup” răpănos ne va fi util. Chiar în aceste grupuri voi găsi asemenea amatori, încât se vor oferi pentru orice împruscătură, ba ne vor fi recunoscători pentru onoarea ce li se face. Și astfel va începe haosul! Să-i dai vânt numai, se va porni un iureș pe care lumea nu l-a cunoscut nicicând... Se va încețoșa Rusia, va boci pământul după vechile zeități... Ei bine, abia atunci noi vom face să apară... cine?

— Cine?

— Ivan Țarevici.

— Cine-i?

— Țareviciul Ivan, dumneata, dumneata!

Stavroghin reflectă un minut.

— Un impostor? Întrebă el brusc, privindu-l cu profundă mirare pe acest exaltat. Iată, în sfârșit, planul dumitale, vasăzică.

— Vom spune că el „se ascunde”, zise Verhovenski încet, într-o șoaptă aproape drăgăstoasă, încât părea că este într-adevăr beat. Știi ce efect pot produce aceste cuvinte: „El se ascunde”. Dar se va înfățișa, se va înfățișa. Vom lansa o legendă mai grozavă decât cea a scapeților. El există, dar nimeni nu l-a văzut. O, ce legendă se poate porni! Și principalul, vine o forță nouă. Când tocmai de așa ceva este nevoie. După așa ceva tânjește toată lumea. Ce găsește în socialism: distruge forțele vechi, dar forțe noi nu aduce. Pe când aici e o forță, și încă ce forță nemaipomenită! N-avem nevoie decât de o pârghie, pentru o singură dată, ca să ridicăm pământul. Totul se va ridica.

— Așadar, contezi pe mine în mod serios? surâse cu răutate Stavroghin.

— De ce râzi, și încă cu atâta răutate? Nu mă speria. Acum eu sunt ca un copil, ai putea să mă sperii de moarte cu un singur zâmbet ca acesta. Ascultă, nu te voi înfățișa nimănui, nimănui... Așa trebuie... El există, dar nimeni nu l-a văzut, se ascunde. Deși s-ar putea să-l și arătăm unuia singur dintr-o sută de mii, de pildă. Și se va porni pe toată fața pământului zvonul: „L-am văzut, l-am văzut”. Și Ivan Filippovici, dumnezeul Savaot, a fost văzut cum s-a înălțat într-un car de foc în cer în fața oamenilor, l-au văzut cu „propriii” lor ochi. Or, dumneata nu ești un Ivan Filippovici. Dumneata ești un Făt-Frumos, mândru ca un zeu, care nu vrea nimic pentru el, cu nimb de sacrificiu, „care se ascunde”. Principalul este să pornească legenda! Îi vei învinge. Arunci o singură privire și ai învins. Poartă un adevăr nou și „se ascunde”. Mai lansăm totodată și două-trei judecăți solomoniene. Avem doar grupurile, grupurile de câte cinci, nu e nevoie de ziare! Dacă din zece mii o singură cerere va fi satisfăcută, toți vor veni cu cereri. În orice sat, orice țăran va ști că există undeva o asemenea scorbura unde trebuie lăsate cererile. Și se va porni un vuiet pe fața

pământului: „O lege nouă și dreaptă vine”, și se va tulbura marea; și se va prăbuși șandramaua; și, uite, atunci ne vom gândi cum să înălțăm o zidire de piatră. Pentru prima oară! Ziditorii vom fi noi, numai noi, numai noi!

— Nebunie curată! murmură Stavroghin.

— De ce, de ce nu vrei? Ți-e frică? Dar eu m-am agățat de dumneata, tocmai pentru că nu ți-e frică de nimic. Ți se pare ceva total lipsit de înțelepciune? Păi, deocamdată nu sunt decât un Columb fără Americă; poate părea înțelept un Columb fără America?

Stavroghin tăcea. Între timp ajunseseră la el și se opriră în fața ușii de la intrare.

— Ascultă, se plecă Verhovenski la urechea lui, voi face totul și fără bani; voi termina mâine cu Maria Timofeevna... fără bani, și chiar mâine ți-o voi aduce pe Liza. Vrei să ți-o aduc pe Liza chiar mâine?

„O fi înnebunit cu adevărat?” surâse Stavroghin. Ușa se deschise.

— Stavroghin, e a noastră America? îl prinse de mână pentru ultima oară Verhovenski.

— La ce bun? murmură grav și sever Nikolai Vsevolodovici.

— Îți lipsește dorința, am știut eu! strigă acesta cuprins de furie. Minți, cuconaș păcătos, pervers și fandosit ce ești; nu te cred, ai o poftă de lup! ... Nu ți dai seama ce încărcat este contul dumitale acum și că nu mai pot renunța la dumneata! Nu există pe suprafața pământului altul ca dumneata! Eu te-am plăsmuit încă în străinătate; te-am plăsmuit privindu-te. Dacă nu te-aș fi privit pe furiș din colțuri nu mi-ar fi venit în cap această idee! ...

Stavroghin porni în sus pe scară fără a răspunde.

— Stavroghin, strigă în urma lui Verhovenski, îți dau o zi... două... să zicem trei; mai mult de trei nu pot, și aștept răspunsul dumitale!

Capitolul al nouălea.

O percheziție la Stepan Trofimovici.

I

Între timp interveni la noi un eveniment care mă miră mult, iar pe Stepan Trofimovici pur și simplu îl zgudui. Pe la orele opt de dimineață veni la mine în fugă Nastasia cu știrea din partea lui cum că boierul a fost „percheziționat”. La început n-am priceput aproape nimic: la urmă am înțeles totuși că au venit niște funcționari, au „percheziționat”, au ridicat niște hârtii pe care un soldat le-a adunat într-o legătură mare și „le-a dus cu roaba”. Știrea era uluitoare. M-am dus imediat la Stepan Trofimovici.

L-am găsit într-o stare ciudată: indispus, foarte tulburat și în același timp privind cu un aer triumfător. Pe masă, în mijlocul camerei, clocotea samovarul și se vedea un pahar de ceai plin rămas neatins. Stepan Trofimovici se plimba absent în jurul mesei și până-n toate colțurile, fără să-și dea seama de mișcările sale. Purta obișnuita lui flanelă roșie, dar zărindu-mă se grăbi să-și îmbrace vesta și haina, ceea ce înainte n-o făcuse niciodată când vreunul din apropiații săi îl găsea în această flanelă. Imediat se repezi și-mi prinse cu multă căldură mâna.

— Enfin un ami! (El respira din tot pieptul.) Cher, am trimis numai la dumneata și nimeni nu știe nimic. Voi da ordin Nastasiei să încuie ușile și să nu lase pe nimeni să intre, cu excepția dumnealor, bineînțeles... Vous comprenez?

Mă privi îngrijorat așteptând parcă un răspuns. Bineînțeles, mă grăbii să-i pun întrebări și, cu chiu, cu vai, din vorbirea lui confuză, cu nenumărate întreruperi și inutile digresiuni, aflai că la ora șapte de dimineață a venit la el „pe neașteptate” un funcționar al cancelariei guberniale...

— Pardon, j'ai oublié son nom. Il n'est pas du pays, dar se pare că a fost adus de Lembke, quelque chose de bête et d'allemand dans la physionomie. Il s'appelle Rosenthal.

— Nu cumva Blum?

— Blum. Exact așa s-a recomandat. Vous le connaissez? Quelque chose d'hébéte et de très content dans la figure, pourtant très sévère, raide et sérieux. Un tip din poliție, din cei subordonați, je m'y connais. Încă dormeam și, închipuiește-ți, m-a rugat să-i dau voie „să arunce o privire” în cărțile și manuscrisele mele, oui, je m'en souviens, il a employé ce mot. Nu m-a arestat, ci mi-a confiscat doar cărțile... Il se tenait à distance și, când a început să-mi explice această vizită, avea aerul că eu... enfin il avait l'air de croire que je tomberai sur lui immédiatement et que je commencerais à le battre comme plâtre. Tous ces gens du bas étage sont comme ça, când au de-a face cu un om cumsecade. Desigur am înțeles imediat totul. Voilà vingt ans que je m'y prépare. I-am deschis toate sertarele și i-am predat toate cheile; i-am înmănat personal totul. J'étais digne et calme. Dintre cărți a reținut edițiile din străinătate ale lui Herzen, un exemplar legat din Clopotul, patru copii ale poemului meu, et enfin tout ça, apoi hârtiile și scrisorile et quelques unes de mes ébauches historiques, critiques et politiques. Toate acestea le-a luat cu el. Nastasia zice că soldatul le-a dus într-o roabă acoperindu-le cu un șorț; oui, c'est cela, cu un șorț.

Semăna a delir. Cine putea înțelege ceva din toate astea. L-am copleșit iar cu întrebări: Blum a venit singur sau cu altcineva? Trimis de cine? Cu ce drept? Cum de a îndrăznit? Cum și-a explicat vizita?

— Il était seul, bien seul, deși a mai fost cineva dans l'antichambre, oui, je m'en souviens, et puis... A mai fost și încă cineva, mi se pare, iar în vestibul stătea paznicul. Trebuie s-o întreb pe Nastasia; ea știe mai bine. J'étais surexcité, voyez-vous. Il parlait, il parlait... un tas de choses; de altfel, el a vorbit puțin, mai mult eu am vorbit... I-am povestit viața mea, bineînțeles, anume sub acest aspect numai... J'étais surexcité, mais digne, je vous l'assure. Mă tem totuși că am izbucnit în plâns, mi se pare. Roaba au luat-o de la băcanul de alături.

— O, Doamne, cum a fost posibil așa ceva! Dar fii te rog mai precis, Stepan Trofimovici, ceea ce povestești dumneata e ca un vis urât!

— Cher, eu însumi parcă visez... Savez-vous, il a prononcé le nom de Teatnikov și eu cred că tocmai acesta se ascundea în vestibul. Da, mi-am

adus aminte, propunea un procuror, și mi se pare pe Dmitri Mitrici... qui me doit encore quinze roubles de la panțarolă soit dit en passant. Enfin, je n'ai pas trop compris. Dar i-am dus de nas, și-apoi ce-mi pasă mie de Dmitri Mitrici. Mi se pare că am stăruiet prea mult rugându-l să nu transpire în public, prea mult m-am rugat, și mă tem că m-am înjosit, comment croyez-vous? Enfin il a consenti. Da, mi-am adus aminte că el însuși a zis că e mai bine să rămână totul secret, pentru că a venit numai „să arunce o privire”, et rien de plus, și nimic mai mult, nimic... și că dacă nu se va găsi nimic, nici nu va fi nimic. Încât am terminat totul en amis, je suis tout fait content.

— Dar, dă-mi voie, el ți-a propus obișnuitele, în asemenea cazuri, garanții procedurale, iar dumneata l-ai respins! strigai eu, cuprins de o indignare amicală.

— Lasă că e mai bine așa, fără garanții. Ce nevoie am de scandal? Să rămână până una-alta en amis... Știi, dacă se află în orașul acesta al nostru... mes ennemis... et puis il qu'on bon ce procureur, ce cochon de notre procureur, qui deux fois m'a manqué de politesse et qu'on a rossé il plaisir l'autre année chez cette charmante et belle Natalia Pavlovna, quand il se cacha dans son boudoir. Et puis, mon ami, nu mă contrazice și nu mă descuraja, te rog, pentru că nu există nimic mai insuportabil, când omul este nefericit, iar o sută de prieteni țin să-i arate ce prostie a făcut. Ia loc totuși și bea un ceai, căci eu, mărturisesc, mă simt foarte obosit... N-ar fi mai bine să mă întind aici pe canapea și să-mi pun o compresă cu oțet pe cap? Cum crezi?

— Neapărat, strigai eu, și puțină gheață, ești foarte tulburat. Ești palid, îți tremură mâinile. Culcă-te, odihnește-te și îmi povestești mai pe urmă. Rămân lângă dumneata și aștept.

Nu se hotăra totuși să se culce, dar stăruii și îl convinsei. Nastasia aduse într-un castronaș oțet, înmuie în el un șervet și i-l pusei pe frunte. Apoi Nastasia se urcă pe un scaun ca să aprindă candela în fața icoanei. Am înregistrat acest lucru cu surprindere, pentru că înainte nu exista această candelă în cameră, și acum deodată apăruse.

— Am dat dispoziție adineauri, după ce au plecat ăia, murmură Stepan Trofimovici, cu o privire șireată, quand on a de ces choses-là dans sa chambre et qu'on vient vous arrêter, asta impune, de altfel sunt și ei datori să raporteze ce au văzut.

Terminând cu candela, Nastasia rămase nemișcată în ușă, cu palma dreaptă lipită de obraz și privindu-l cu o față jalnică.

— Eloignez-la sub un pretext oarecare, îmi făcu el semn cu capul de pe canapea, nu pot suferi această milă rusească, et puis ça m'embête.

Dar ea plecă singură. Observai că el tot se uită îngrijorat spre ușă, atent la ce se aude în vestibul.

— Il faut être prêt, voyez-vous, zise el cu înțeleles privind-mă, chaque moment... vin, te ridică, și hait, dispăre omul!

— Doamne, dar cine să vină? Cine să te ridice?

— Voyez-vous, mon cher, l-am întrebat de-a dreptul când pleca: ce se întâmplă acum cu mine?

— De ce n-ai întrebat și unde te vor deporta? strigai eu plin de indignare.

— La asta mă gândeam, punând întrebarea, dar el a plecat fără să-mi răspundă. Voyez-vous: în ce privește lenjeria, hainele, îmbrăcămintea călduroasă mai ales, cum vor dispune ei, dacă spun să mă ridice așa cum mă găsesc, sunt în stare să mă trimită și într-o manta soldățească. Am reușit însă (coborî el vocea, uitându-se cu fereală spre ușa prin care ieșise Nastasia) să-mi strecur în tăietura buzunarului de la vestă treizeci și cinci de ruble, uite aici, pipăie... Cred că nu-mi vor scoate și vesta, iar ca să alung orice bănuială am lăsat în portofel șapte ruble, „adică tot ce am asupra-mi”. Sunt acolo și niște bani mărunți pe masă, încât nu se vor dumeri că mi-am ascuns banii și vor crede că ăștia sunt toți banii mei. Dumnezeu știe unde voi fi nevoit să-mi petrec noaptea ce vine.

Lăsaî capul în jos auzind această nebunie. Era evident, după felul relatat de el, că nu se proceda astfel nici la arestări, nici la percheziție și, desigur, el o încurcase rău. E drept că toate acestea se întâmplau înainte de a intra în vigoare noile legi de astăzi. Este exact și faptul că i s-a propus (după cum spunea chiar el) o procedură mai legală, dar el i-a dus, refuzând... Bineînțeles înainte vreme, adică nu chiar așa de demult, guvernatorul avea dreptul în cazuri extreme... Dar ce fel de caz excepțional era acesta? Iată ce nu puteam eu să înțeleg.

— Probabil că s-a primit vreo telegramă din Petersburg, zise deodată Stepan Trofimovici.

— O telegramă! În privința dumatăle? Pentru scrierile lui Herzen și pentru poemul dumatăle, ai înnebunit, pentru asta să te aresteze?

Eram pur și simplu furios. El schiță o grimasă, vizibil șocat, cauza fiind nu apostrofarea mea, ci gândul că n-ar exista nici un motiv ca el să fie arestat.

— Cine e în măsură să știe astăzi pentru ce un om poate fi arestat? murmură el enigmatic.

Un gând stupid, idiot, îmi trecu prin cap.

— Stepan Trofimovici, spune-mi ca unui bun prieten, strigai eu, ca unui adevărat prieten, n-am să te trădez: faci parte din vreo societate secretă sau nu?

Ei bine, spre surprinderea mea, nici de asta el nu era absolut convins: făcea sau nu făcea parte dintr-o societate secretă.

— Păi, depinde cum o iei, voyez-vous...

— Cum adică... „depinde cum o iei”?

— Când aparții cu tot sufletul cauzei progresului și... cine poate garanta... crezi în același timp că nu aparții, te pomenești că se constată, în cele din urmă, că aparții totuși unui ce, nu știu care.

— Cum este posibil așa ceva, aici nu încap decât un da sau un nu!

— Cela date de Pétersbourg, când am vrut împreună cu dânsa să înființăm o revistă. Aici e buba. Atunci am șters-o la timp și am fost uitați, dar

acum și-au adus aminte. Cher, cher, parcă nu știi cum e la noi! strigă el cu sfârșeală în glas. Te ridică, te urcă într-o chibitcă, și marș în Siberia pentru toată viața, sau te face uitat într-o cazemată...

Și cu aceste cuvinte el izbucni într-un plâns nestăpânit, vărsând șiroaie de lacrimi fierbinți. Își acoperi ochii cu fularul lui roșu și plânse în hohote cu zguduirii convulsive timp de vreo cinci minute. Simții cum toată ființa mi se crispează. Omul acesta, care timp de douăzeci de ani a făcut pe profetul în fața noastră, pe propovăduitorul, îndrumătorul, patriarhul, acest Kukolnic al nostru, a cărui figură plana deasupra noastră, a tuturor, într-o sferă superioară și pe care îl veneram din tot sufletul, considerând prezența sa între noi drept o mare cinste, ei bine, omul acesta mi se înfățișa deodată plângând, plângând în hohote, ca un băiețandru prins cu o poză care își aștepta pedeapsa cu nuiua, pe care se ducea s-o ia dascălul. Mi se făcu tare milă de el. El credea în „chibitcă” tot atât de ferm ca în prezența mea în acel moment alături de dânsul și o aștepta în dimineața aceea să apară în orice clipă, și toate acestea pentru scrierile lui Herzen și un poem al lui oarecare. Necunoașterea aceasta completă, absolută, a realității cotidiene era înduioșătoare, dar și dezgustătoare întru câtva.

În sfârșit, el încetă să mai plângă, se ridică de pe canapea și-și reluă plimbarea prin încăpere, continuând să discute cu mine, dar uitându-se mereu pe fereastră și trăgând cu urechea spre vestibul. Convorbirea noastră continuă haotic. Toate asigurările mele și încercările de a-l liniști fură zadarnice. Aproape că nici nu asculta și totuși simțea nevoia să fie consolată și neconținut vorbea în așa fel încât să provoace asemenea consolări. Îmi dădui seama că el n-ar putea rămâne acum nici o clipă fără prezența mea și nu m-ar lăsa să plec în ruptul capului. De aceea rămăsei și stăturăm astfel împreună peste două ore. În cursul discuției el își aduse aminte că Blum îi confiscase printre altele și două manifeste.

— Ce fel de manifeste, mă alarmai eu prostește, nu cumva...

— Mi-au fost strecurate vreo zece bucăți, răspunse el cu necaz (vorbea cu mine sau de sus și iritat, sau umil și plângăreț); m-am descotorosit de opt dintre ele, așa că Blum n-a luat decât două...

Și deodată se înroși de indignare.

— Vous me mettez avec ces gens-là! Îți închipui cumva că aş putea fi laolaltă cu acești nemernici, care strecoară tot felul de maculatură, cu fiul meu Piotr Stepanovici, avec ces esprits forts de la lâcheté! O, doamne!

— Nu cumva te-au confundat cu altul... Deși e absurd, imposibil! remarcai eu.

— Savez-vous, izbucni el deodată, simt uneori, que je ferai là-bas quelque esclandre. O, nu pleca, nu mă lăsa singur! ma carrière est finie aujourd'hui, je le sens. Țțâi, nu este exclus ca eu să mă reped și să mușc acolo pe careva, ca acel sublocotenent...

El se uită la mine cu o privire stranie, speriată și în același timp doritoare parcă să sperie. Îl sâcăia, desigur, un gând, enervându-se din ce în ce mai mult

pe ceva și cineva, pe măsură ce trecea timpul și „chibitca” tot nu apărea; ba se pare că acest fapt îl înciuda. Deodată Nastasia, care ieșise nu se știe pentru ce din bucătărie în vestibul, atinse și răsturnă cuierul. Stepan Trofimovici se cutremură și încremeni pe loc; când se lămuri însă ce se-ntâmplase, izbucni în țipete isterice împotriva Nastasiei și, bătând din picioare, o expedie îndărăt la bucătărie. Peste un minut îmi zise, privindu-mă cu disperare:

— Sunt pierdut! Cher, se așeză el deodată lângă mine, privindu-mă jalnic ținută în ochi, cher, eu nu mă tem de Siberia, îți jur, o, je vous jure (îi dăduseră și lacrimi în ochi), mă tem de altceva.

După expresia feței lui am ghicit ce vrea să-mi comunice, în sfârșit, ceva foarte important, pe care deci se reținuse până acum să mi-l împărtășească.

— Mă tem de oprobriul public ce-mi va acoperi numele, îmi șopti el tainic.

— Ce fel de oprobriu? Dimpotrivă! Crede-mă, Stepan Trofimovici, că totul se va lămuri chiar astăzi în favoarea dumitale...

— Ești convins că voi fi iertat?

— Ce înseamnă „iertat”? Ce vorbe sunt astea! Ce crimă ai făcut! Te asigur că n-ai săvârșit nimic ilegal!

— Qu'en savez-vous; toată viața mea a fost... cher... își vor aduce aminte de toate... iar dacă nu vor găsi nimic, cu atât mai rău pentru mine, adăugă el pe neașteptate.

— Cum adică, cu atât mai rău?

— Mai rău.

— Nu înțeleg.

— Scumpul meu, scumpul meu prieten, nu mă sperie Siberia, nu mă sperie Arhanghelskul, nu mă sperie privațiunea de drepturi, dacă e vorba să pier voi pieri, dar... mă tem de altceva (din nou șoptă, aer speriat și plin de mister).

— Ce anume te sperie?

— Că voi fi bătut cu varga, zise el uitându-se la mine zdrobit.

— Cine să te bată? Unde? Pentru ce? strigai eu alarmat la gândul că poate și-a pierdut mințile.

— Unde? Acolo... unde se face asta.

— Dar unde se face asta?

— Nici nu știi, dragul meu, îmi șopti el aproape de ureche, se desface sub dumneata brusc podeaua, te cufunzi până la piept... toată lumea știe.

— Povești, strigai eu dumerindu-mă, povești vechi; și chiar ai crezut în asemenea baliverne? Izbucnii în răs.

— Povești! Nu iese fum fără foc, poveștile astea n-au apărut așa fără un temei; pentru cel supus la o asemenea execuție n-ar fi nici un titlu de glorie sau de laudă. De zeci de mii de ori mi-am închipuit cum vine asta!

— Pe dumneata însă pentru ce să te bată? Doar n-ai făcut nimic!

— Cu atât mai rău, vor vedea că n-am făcut nimic și mă vor bate.

— Și ești convins că în acest scop vei fi transportat la Petersburg!

— Dragul meu, ți-am spus că nu-mi pare rău de nimic, ma carričre est finie. Din clipa aceea de la Skvoretņniki, când ea și-a luat rămas-bun de la mine, n-are de ce să-mi pară rău de viață... Dar oprobriul, oprobriul, que dira-t-elle când va afla?

Mă privi sārmanul exasperat, înroșindu-se până în vârful urechilor. Mi-am plecat și eu privirea.

— Dānsa nu va afla nimic, pentru că nimic nu se va întâmpla cu dumneata. Ca și cum aș sta de vorbă cu dumneata pentru prima oară în viață, Stepan Trofimovici, într-atāt m-ai uimit în dimineața asta.

— Dragul meu, dar nu este vorba de frică. Să zicem că mă vor ierta chiar, să zicem că mă vor aduce înapoi aici și nu-mi vor face nimic, și totuși voi fi pierdut. Elle me soupçonnera toute sa vie... pe mine, pe mine, poetul, gânditorul, omul pe care l-a adorat timp de douăzeci de ani!

— Nici prin cap nu-i va trece.

— Îi va trece, șopti el profund convins. De câteva ori am discutat cu ea despre asta la Petersburg, în postul mare, înainte de a pleca, când ne temeam amāndoi... Elle me soupçonnera toute sa vie... Și cum s-o conving de contrariul? Imposibil! Și cine mă va crede în orășelul acesta, c'est envraisemblable... Et puis les femmes... Se va bucura teribil. Va fi foarte amārātă, foarte, sincer, ca un prieten adevārat, dar în sinea ei se va bucura... Îi voi furniza o armă împotriva mea pentru toată viața. O, s-a dus viața mea! Douăzeci de ani în deplină fericire cu ea... poftim!

El își acoperi fața cu palmele.

— Stepan Trofimovici, n-ar fi mai bine să-i comunicii imediat Varvarei Petrovna cele întâmplare? propusei eu.

— Ferească sfântul! tresări el și sări din loc. Pentru nimic în lume. Niciodată, după cele ce mi s-au spus la despărțire atunci, la Skvoretņniki, niciodată!

Ochii lui scānteiară.

Rāmaserām apoi tăcuți mai bine de o oră, într-o așteptare încordată, așa i se nāzārise. Se întinse apoi pe o canapea, chiar închise ochii și rămase astfel fără a scoate nici un cuvânt vreo douăzeci de minute, încāt îl crezusem adormit sau în neștire totală. Când deodată se ridică fulgerător în capul oaselor, își smulse șervetul de pe cap, sări de pe canapea, se repezi spre oglindă, își legă cu mâinile tremurānde cravata și, cu un glas tunător, o strigă pe Nastasia, poruncind să-i aducă paltonul, pālăria cea nouă și bastonul.

— Nu mai pot răbda mai mult, zise el cu voce întretăiată, nu mai pot, nu mai pot! ... Mă duc personal acolo.

— Unde? sării eu.

— La Lembke. Dragul meu, trebuie, sunt obligat. E de datoria mea. Sunt cetățean și om, nu o așchie oarecare, am tot dreptul, îmi reclam drepturile... Timp de douăzeci de ani nu mi-am reclamat drepturile, o viață întregă le-am ignorat în mod criminal... dar acum, le voi pretinde. El este dator să-mi spună

totul. El a primit telegrama. Cum își permite să mă chinuiască astfel, să mă aresteze, să mă aresteze, să mă aresteze!

Strigă toate acestea cu o voce stridentă, aproape schelălăită, și bătând din picioare în podea.

— Te aprob, zisei eu intenționat și cât mai calm, deși mi-era frică de ceea ce va urma, desigur e mult mai bine așa, decât să stai și să te chinuiești, dar nu-ți aprob starea de surescitare în care te afli; uite în ce hal ești și cum poți să te duci în halul acesta acolo! Il faut être digne et calme avec Lembke. Într-adevăr, ai putea să te năpustești asupra cuiva acolo și să-l muști.

— Mă predau eu singur. Mă duc drept în gura leului...

— Merg și eu cu dumneata.

— Nici nu m-am așteptat la mai puțin din partea dumitale, și îți accept sacrificiul, sacrificiul unui prieten adevărat, dar numai până la intrare, numai până la intrare: dumneata nu trebuie, n-ai dreptul să te compromiți de aici încolo, arătându-te în societatea mea. O, croyez moi, je serai calme! Mă simt în clipa aceasta r la hauteur de tout ce qu'il y a de plus sacré...

— Poate că voi intra și în casă împreună cu dumneata, îl întrerupsei eu. Ieri am fost înștiințat din partea comitetului lor stupid, prin Vâsoțki, că cei de acolo contează pe mine și mă invită să iau parte la festivitatea de mâine ca supraveghetor de ordine, sau cum i se mai spune... adică să fiu unul dintre cei șase tineri care sunt desemnați să supravegheze tăvile, să facă curte doamnelor, să indice oaspeților locurile și să poarte o fundă din panglici albe și roșii pe umărul stâng. Intenționez să refuz, dar acum de ce n-aș intra în casă sub pretextul solicitării unor explicații din partea Iuliei Mihailovna personal... Și astfel vom intra împreună.

El ascultă, dând din cap, dar avui impresia că nu înțelegea nimic. Stătea în prag.

— Cher, întinse el mâna spre colțul unde ardea candela, cher, niciodată n-am crezut în asta, dar... fie, fie! (Își făcu semnul crucii.) Allons!

„Așa e mai bine, gândii eu, ieșind împreună cu dânsul în pridvor, pe drum luăm puțin aer proaspăt, ne vom potoli, ne întoarcem acasă și ne culcăm apoi să ne odihnim...”

Dar socoteala mea nu se adeveri. Tocmai pe drum interveni ceva care îl zgudui și mai mult pe Stepan Trofimovici, făcându-l să rămână și mai hotărât în decizia sa... încât, mărturisesc, nici nu m-aș fi așteptat din partea prietenului nostru la explozia de energie impetuoasă de care dădu dovadă în dimineața aceea. Săracul, bunul meu prieten!

Capitolul al zecelea.

Flibustierii. O dimineață nefastă.

I

Întâmplarea ce ne aștepta pe drum era de asemenea dintre cele mai surprinzătoare. Dar să urmărim faptele petrecute în ordinea desfășurării lor. Cu o oră înainte ca noi, Stepan Trofimovici și cu mine, să ieșim în stradă, prin oraș trecea sub ochii curioșilor un grup numeros de vreo șaptezeci de oameni,

sau și mai mulți poate, muncitorii de la fabrica Șpigulin. Pășeau în ordine, aproape într-o tăcere deplină, încolonați în rânduri regulate. Mai târziu s-a spus că acești șaptezeci de oameni erau reprezentanți ai celor nouă sute de muncitori din fabrică delegați să meargă la guvernator și, în lipsa proprietarilor, să-i solicite acestuia ocrotire împotriva abuzurilor administratorului fabricii, care închizând întreprinderea și concediind muncitorii îi înșelase la socoteli, fapt asupra căruia nu există acum absolut nici un fel de îndoială. Unii până și astăzi resping afirmația că aceștia reprezentau un grup de delegați aleși, susținând că șaptezeci de oameni ar fi fost un număr exagerat pentru o asemenea delegație și că această mulțime era compusă din cei mai nedreptățiți, care porniseră să ceară în numele lor personal ocrotire, încât n-a fost de fapt nici pomeneală de acea „răzvrătire” generală în fabrică, despre care s-a vorbit și s-a scris atâta mai târziu. Alții susțineau cu spume la gură că acești șaptezeci de oameni nu erau simpli nemulțumiți, ci adevărați răzvrățiți politici, oameni dintre cei mai turbulenți, care fuseseră ațâțați și de niște manifeste subversive. Într-un cuvânt, nici până astăzi nu se știe precis dacă a existat realmente vreo influență sau vreo acțiune de instigare din afară. Părerea mea personală este că muncitorii n-au citit asemenea manifeste subversive, și chiar dacă le-ar fi citit, n-ar fi înțeles nici un cuvânt, fie chiar și pentru simplul fapt că autorii acestor foi, cu toată violența stilului, scriu foarte confuz. Întrucât însă muncitorii fabricii într-adevăr avuseseră de suferit și erau nemulțumiți, iar poliția, căreia i se adresaseră, n-a vrut să le ia apărarea, n-a fost nimic mai firesc ca ei să ajungă la ideea că n-au altă ieșire decât să se adreseze în masă „generalului însuși” și dacă se poate chiar cu jalba în proțap, să se posteze în ordine în fața intrării reședinței sale și, în clipa când se va arăta căpetenia guberniei, să se arunce cu toții în genunchi cerându-i ocrotirea sa providențială. Cred că în cazul de față nu era nevoie nici de răscoală, nici chiar de delegați, întrucât calea aceasta este uzitată din vechime, este o cale de tradiție istorică; poporul rus, din moși-strămoși, îndrăgise aceste apeluri directe către „însuși generalul”, fie și numai din plăcerea de a sta cu el de vorbă, independent de rezultatul în sine la care ar duce această discuție.

De aceea sunt absolut convins că, deși Piotr Stepanovici, Liputin, poate că și altcineva, poate chiar și Fedka, circulară în prealabil printre muncitori (întrucât în privința aceasta într-adevăr există indicii destul de serioase) și stătuseră de vorbă cu unii dintre ei, în orice caz nu mai mult decât cu vreo doi-trei sau, hai să zicem, cu cinci oameni, doar ca o încercare, aceste convorbiri ale lor nu avuseseră nici un efect. În ce privește răzvrătirea, chiar dacă muncitorii înțeleseseră câte ceva din propaganda lor, sunt sigur că le-au și întors spatele imediat, încetând să-i mai asculte și socotind că nu le arde lor acum de asemenea bazaconii. Altfel se prezentau lucrurile în cazul lui Fedka: acesta mi se pare că avusese mai mult succes decât Piotr Stepanovici. După cum s-a constatat mai târziu, la incendiile care au provocat focul în oraș trei zile mai târziu, împreună cu Fedka, luaseră parte și doi muncitori de la fabrică, iar cam peste o lună fuseseră prinși încă trei foști muncitori ai fabricii care se

indeletniceau prin județ cu incendieri și jafuri. Și chiar dacă Fedka izbutise să-i atragă pe unii muncitori pentru o acțiune directă, imediată, nu mai puțin adevărat este însă că îndemnul lui s-a soldat doar cu înhăitarea celor cinci, de vreme ce despre nimeni altul nu s-a auzit așa ceva.

Oricum o fi fost – muncitorii ajunseseră în sfârșit în grup compact în mica piațetă din fața reședinței guvernatorului rânduindu-se tăcuți, într-o ordine perfectă. Apoi rămaseră cu gurile căscate spre ușa de intrare așteptând urmarea. Mi s-a spus că ei își scoaseră căciulile chiar în clipa când se rânduiau, adică cu o jumătate de oră înainte de apariția stăpânului guberniei, care, ca un făcut, nu se afla acasă. Bineînțeles, imediat sosită organele polițienești, la început figuri răzlețe, pe urmă în formațiuni complete; și, bineînțeles, aceștia începură să dea porunci amenințătoare ca mulțimea să se împrăstie. Dar muncitorii rămaseră dârji, ca o turmă de oi ajunsă cu botul în gard, și răspundeau laconic că ei au venit la „generalul însuși”; hotărârea lor fermă era evidentă. Strigătele de somație nefirești încetară și le luă locul o schimbare de atitudine mai chibzuită, cu dispoziții date în șoaptă și îngrijorări sumbre ale șefilor cu sprâncenele încruntate. Comisarul preferă să aștepte sosirea lui von Lembke. Este cu totul inventată afirmația că acest comisar ar fi apărut într-o trăsură înhamată cu trei cai mânați în goană și că imediat ar fi început să dea cu pumnii în cei adunați. Era un om căruia îi plăcea într-adevăr să circule în goana mare în trăsura lui vopsită la spate în galben și pe măsură ce „lăturașii ațâțați până la desfrâu” luau din ce în ce mai mult avânt, entuziasmându-i pe toți negustorii din Piața halelor, el se ridica în picioare ținându-se de o curea fixată anume pe aceasta, în spatele caprei vizitiului, și întinzându-și mâna dreaptă în aer contempla în felul acesta orașul. Dar în cazul de față el nu lovi pe nimeni, cu toate că nu era exclus să fi slobozit și un cuvânt mai tare, dar a făcut-o exclusiv numai ca să-și mențină popularitatea. Era și mai absurdă afirmația că fuseseră scoase unități de soldați cu baionetele la armă și că telegrafic s-ar fi cerut de undeva să se trimită tunuri și detașamente de cazaci: sunt baliverne pe care nu le mai cred acum nici născocitorii lor. Tot atât de absurdă era și afirmația că fură aduse tulumbele pompierilor care improșcară mulțimea cu jeturi de apă. Pur și simplu Ilia Ilici, șeful poliției, înfierbântat, strigase că o să-i bage pe toți la apă; din asta probabil s-a ajuns la imaginea unor butoaie de apă, iar apoi și la tulumbe, cum a și apărut ulterior în corespondențele ziarelor din capitală. Versiunea cea mai exactă era desigur aceea că mulțimea fusese înconjurată pentru început de un lanț de polițiști, câți putuseră aduna, iar șeful secției întâi fusese trimis special la Lembke și acesta zburase în trăsura șefului poliției pe drumul spre Skvoreșniki, știindu-se că într-acolo plecase cu o jumătate de oră înainte de Lembke în caleașca sa...

Mărturisesc însă că pentru mine rămâne neclară o singură chestiune: cum a fost posibil ca apariția unui grup, fie chiar și mai numeros, de petiționari, de vreo șaptezeci de oameni, adică o simplă mulțime obișnuită de petiționari, să fie înfățișată chiar de la început ca un act de răscoală ce amenința cu subminarea temelilor statului? De ce Lembke însuși s-a agățat de

această idee, când a apărut la vreo douăzeci de minute după plecarea curierului? Înclin să cred (nu este decât o părere a mea personală) că Ilia Ilici, cumătru cu administratorul fabricii, era interesat să-i prezinte lui von Lembke apariția mulțimii într-o asemenea lumină, ca să nu se ajungă la o cercetare substanțială a acestui caz; iar versiunea ca atare polițaiul și-o construisese pe baza unor presupuneri exprimate de Lembke însuși. În ultimele două zile guvernatorul avusese cu acesta două consfătuiri secrete, deși foarte confuze, din care Ilia Ilici se alesese totuși cu convingerea că guvernatorul se cramponase ferm de ideea efectului incendiar al manifestelor și că muncitorii fabricii fraților Șpigulin fuseseră instigați de cineva la răscoală socială și era într-atât de pornit pe această cale, încât ar fi regretat poate dacă acțiunea de instigare s-ar fi dovedit inexistentă. „Vrea să se distingă cumva în fața mărimilor din Petersburg, gândi șiretul Ilia Ilici, părăsind cabinetul lui von Lembke, fie, cu atât mai bine pentru noi.”

Sunt încredințat însă că bietul Andrei Antonovici n-ar fi dorit o asemenea răscoală nici chiar pentru a fi remarcat și distins. Era un funcționar extrem de conștiincios, care își păstrase inocența până la căsătorie. Și ce vină avea el că în locul unor inocente stive de lemne și al unei tot atât de inocente Minchen, această prințesă în vârstă de patruzeci de ani îl înălțase până la nivelul ei? Știu aproape cu certitudine că tocmai din această dimineață fatală s-au manifestat la el primele semne evidente ale acelei stări psihice, care l-au dus între zidurile unei instituții speciale din Elveția, unde cică își adună acum noi forțe. Admițând însă că tocmai din această dimineață au apărut la el aceste semne neîndoielnice de așa ceva, nu este deloc exclus, după părerea mea, că și în ajun încă s-ar fi putut ivi asemenea semne, fie chiar și nu atât de evidente. Din surse cu totul intime (presupuneți chiar, mă rog, că însăși Iulia Mihailovna ulterior, și nu în perioada ei de mare triumf, aproape căindu-se, pentru că o femeie niciodată nu se poate căi deplin, mi-ar fi comunicat o părțică din această istorie) știu că Andrei Antonovici a venit la nevastă-sa în ajun, noaptea târziu, pe la orele trei spre ziuă, a trezit-o și i-a cerut să-i asculte „ultimatumul”. Cererea era atât de insistentă, încât femeia a trebuit să se scoale din așternut, indignată și cu părul în bigudiuri, și s-a așezat pe o canapeluță, cu un dispreț sarcastic, să-l asculte totuși. Abia atunci, pentru prima oară, își dăduse ea seama cât de avansată era starea aceea a lui Andrei Antonovici și se îngrozi. Ar fi fost cazul, în sfârșit, ca ea să-și revină și să se îmblânzească, dar ea, învingându-și groaza, se îndârji și mai mult. Avea, ca toate soțiile, probabil, o manieră proprie de comportare față de Andrei Antonovici, verificată de atâtea ori și care nu o dată îl ducea la exasperare. Maniera Iuliei Mihailovna constă în adoptarea unei atitudini de tăcere disprețuitoare timp de o oră, două ore, douăzeci și patru de ore, ba chiar și pe timp de câteva zile, o tăcere din care nu ieșea orice ar fi spus el, orice ar fi făcut, chiar dacă ar fi încercat să se arunce de la fereastra etajului doi, procedeu insuportabil pentru un om mai sensibil! Fie că voia să-și pedepsească soțul pentru greșelile lui din ultimele zile, pentru invidia lui stupidă față de

capacitățile ei administrative; fie că era revoltată pentru felul critic cu care privea el comportarea ei față de tineret și de întreaga noastră societate, fără să poată înțelege scopurile ei subtile și de abilități previziune politică; fie că era supărată pentru gelozia lui obtuză și absurdă față de Piotr Stepanovici, în orice caz Iulia Mihailovna era ferm hotărâtă să rămână neînduplecată, chiar și în ceasul acesta al treilea din noapte, cu toată tulburarea nemaipomenită a lui Andrei Antonovici. Plimbându-se, scos din fire, în toate direcțiile pe covoarele budoarului ei, el îi spuse totul, totul, e adevărat foarte incoerent, dar tot ce se adunase în sufletul lui pentru că „depășea orice limită”. Începu prin a-i declara că toată lumea își bate joc de el și că „este dus de nas”. „Puțin îmi pasă de expresii, țipă el imediat, surprinzându-i zâmbetul, lasă să fiu dus „de nas”, dar este adevărat! ... Nu, doamnă, a sosit momentul; să știi că nu-mi arde de răsete și de tertipurile cochetăriei femeiești. De data aceasta nu mai suntem în budoarul unei femei simandicoase, ci două ființe abstracte într-un aerostat, care ne-am întâlnit ca să ne spunem tot adevărul. (Vorbea confuz, firește, și nu găsea formulele corespunzătoare pentru a-și exprima ideile, de altfel, foarte juste.) Dumneata, dumneata ești aceea, stimată doamnă, care m-a scos din poziția pe care o aveam, și am acceptat acest loc numai pentru dumneata, din cauza vanității dumitale... Zâmbești ironic? Nu te grăbi să triumfi. Să știi, doamnă, să știi că eu m-aș fi priceput, aș fi fost în stare să fac față cerințelor acestui post, și nu numai ale unui singur post ca acesta, ci și ale altor zece asemenea posturi, pentru că sunt un om capabil; dar cu dumneata, doamnă, alături de dumneata, îmi este imposibil; pentru că alături de dumneata capacitățile mele sunt anihilate. Două centre nu pot coexista, iar dumneata ai instituit două, unul la mine, altul la dumneata, în budoarul dumitale, două centre ale autorității, doamnă, dar eu nu pot tolera așa ceva, nu mai pot! În serviciu, ca și în căsnicie, există un singur centru, două centre sunt imposibile... Care a fost atitudinea dumitale față de mine? continuă el să-și descarce mânia. Căsnicia noastră constă numai în faptul că dumneata, tot timpul, oră de oră, îmi demonstrei că sunt o nulitate, că sunt un nerod, și chiar ticălos, iar eu tot timpul, oră de oră, și în chipul cel mai umilitor mă vedeam obligat să-ți demonstrez că nu sunt o nulitate, nu sunt un nerod, și că toți sunt impresionați de noblețea mea sufletească. Spune și dumneata dacă nu este umilitor pentru ambele părți?” Aici el se porni să bată mărunț în covor cu ambele picioare, încât Iulia Mihailovna se văzu nevoită să schițeze o pornire de a se ridica de pe canapeluță, cu un aer de severă demnitate. Dumnealui se potoli îndată, în schimb apăsă pe coarda sentimentală, izbucnind în lacrimi (da, în hohote de plâns), lovindu-se în piept cu pumnul timp de aproape cinci minute și pierzându-și cumpătul din ce în ce mai mult din cauza tăcerii profunde a Iuliei Mihailovna.

În sfârșit, făcând o gafă iremediabilă, mărturisii că este gelos pe Piotr Stepanovici. Dându-și seama pe loc de această gafă stupidă, el se înfurie de tot și zbieră că „nu va permite negarea lui Dumnezeu”, că el va desființa „salonul ei deșănțat al celor fără credință”; că un guvernator este chiar obligat să creadă în

Dumnezeu, „și că prin urmare și soția lui”; că nu va mai îngădui prezența acestor tineri; că „dumneata, dumneata doamnă, ar trebui, apărându-ți propria dumitale demnitate, să stai de veghe la bunul renume al soțului dumitale, să-i sprijini inteligența, chiar dacă el ar fi lipsit de aptitudini potrivite (or, eu nu sunt deloc lipsit de asemenea aptitudini!), pe când dumneata, tocmai dumneata ești aceea care atrage asupra mea disprețul tuturor, dumneata ești aceea care ai dat tonul acestei atitudini! ...”. Mai strigă el că va nimici problema feminină, că va stârpi până și amintirea acestei probleme, că festivitatea stupidă pe bază de subscripții în folosul guvernantelor (dracu’ să le ia!) o va interzice chiar mâine și-i va alunga pe toți; că va expulza chiar mâine din raza guberniei pe cea dintâi guvernantă ce se va nimeri, sub escortă de cazaci. „Înadins, înadins! țipă el. Știi dumneata, strigă el, știi că ticăloșii dumitale ațâță oamenii din fabrică și că acest lucru a ajuns la cunoștința mea? Știi că ei difuzează înadins manifeste, î-na-dins! Știi că eu cunosc numele a patru ticăloși din ăștia și simt că înnebunesc, înnebunesc definitiv, definitiv!!! ...” Aici însă Iulia Mihailovna își întrerupse tăcerea și declară grav că și ea știe de mult despre aceste uneltiri criminale și că toate astea sunt prostii, că el o ia prea în serios, iar în ce-i privește pe ștregari ea cunoaște numele nu numai ale celor patru, ci numele tuturor (aici ea minți); dar că n-are de gând deloc să înnebunească din această cauză, ci, dimpotrivă, încrederea ei în propria-i inteligență se întărește și speră să dirijeze totul spre un final armonios: să încurajeze tineretul, să-l readucă la bunul-simț, făcându-l să asculte de glasul rațiunii, să demonstreze brusc și prin surprindere că uneltirile lor sunt cunoscute și apoi să le indice perspectiva unor noi scopuri pentru o activitate rezonabilă și mai luminoasă. Ei bine, nu vă închipuiți ce se petrecu atunci cu Andrei Antonovici! Aflând că Piotr Stepanovici iar îl păcălise, bătându-și joc atât de grosolan de el, dezvăluindu-i ei mult mai înainte și mult mai multe decât lui și că, în sfârșit, poate că însuși Piotr Stepanovici era uneltitorul principal și instigatorul tuturor acțiunilor criminale, furia lui Andrei Antonovici ajunse la paroxism. „Să știi, femeie nesăbuită și plină de venin ce ești, explodă el rupând deodată toate zăgazurile, să știi că pe acest amant nemernic al dumitale îl aretez îndată, îl pun în lanțuri și-l voi închide în cazemată sau mă arunc îndată eu însumi sub ochii tăi pe fereastră!” La această tiradă Iulia Mihailovna, cu fața înverzită de furie, cu triluri și tremouluri, exact ca pe scena teatrului francez, când o actriță pariziană, angajată pentru o sută de mii de ruble să joace rolul unei cochete, râde în fața soțului care a îndrăznit să fie gelos. Von Lembke dădu să se repeadă spre fereastră, dar se opri brusc ca înțepenit în loc, își încrucișă brațele pe piept și, cu fața albă ca varul, o privi cu niște ochi scânteietori pe femeia care râdea... „Știi tu, știi tu, Iulia... zise el sufocându-se și cu un glas implorator, știi tu că eu aș fi în stare de cine știe ce?” Dar la o nouă explozie și mai puternică de hohot ce urmă după ultimele lui cuvinte, Lembke scrâșni din dinți, gemu brusc, se năpusti, dar nu spre fereastră, ci asupra soției sale, ridicând amenințător pumnul! Dar nu lăsă să i se abată pumnul, nu, de trei ori nu; în schimb dispăru fulgerător. Nemaidându-și seama ce i se întâmplă, ajunse în

goana mare în cabinetul său, se aruncă așa îmbrăcat cum era, cu fața în jos, pe așternutul divanului pregătit pentru el, se înfășură cu mișcări convulsive trăgând cearșaful până peste cap și zăcu astfel vreo două ore, fără somn, fără gânduri, cu inima ca de piatră și cu sufletul amortit într-o disperare neclintită. Uneori numai, tresărea din tot corpul, scuturat de fiori de febră dureroasă. Îi mijiră în cap diferite lucruri confuze, cu totul anapoda: ba se gândea, de pildă, la un orologiu vechi de perete, pe care-l avusese cu cincisprezece ani în urmă la Petersburg și căruia îi căzuse minutarul; ba la funcționarul vesel Millebois și cum împreună cu acesta prinsese într-o zi o vrabie, în parcul Aleksandrovski și prinzând-o, își aduseră aminte râzând în hohote, ce răsunaseră în tot parcul, că unul dintre ei avea deja gradul de asesor de colegiu. Îl fură somnul, cred, abia pe la șapte dimineața și dormi cu voluptate, în visuri agreabile. Trezindu-se pe la ora zece, el sări brusc din așternut, își aduse aminte de toate și se lovi tare cu palma peste frunte; refuză gustarea; nu-l primi nici pe Blum, nici pe șeful poliției, nici pe funcționarul venit să-i dea de știre că membrii unei adunări guberniale îl așteaptă să prezideze ședința din acea dimineață; nu voi să asculte și nu înțelegea nimic, se repezi ca un nebun în apartamentul Iuliei Mihailovna. Acolo, Sofia Antropovna, o bătrânică dintr-o familie de nobili scăpătați, care se aciuse de mult pe lângă Iulia Mihailovna, îi spuse că încă de pe la ora zece soția sa a binevoit să plece, într-o mare companie, în trei trăsură, la Varvara Petrovna Stavroghina, ca să vadă locul pregătit la Skvoroșniki pentru viitoarea, cea de-a doua serbare proiectată, ce urma să aibă loc peste două săptămâni, și că așa fusese înțelegerea cu Varvara Petrovna încă de acum trei zile. Uluit de această veste, Andrei Antonovici se întoarse în cabinetul său strigând nerăbdător să i se pună caii la trăsură. Cu greu izbuti să aștepte până ce trăsura trase la scară. Sufletul lui râvnea la Iulia Mihailovna: s-o vadă numai, să stea în preajma ei măcar cinci minute; îl va observa poate, îl va privi, îi va zâmbi ca altădată, îl va ierta, o, o! „Dar de ce întârzie trăsura?” Cu un gest automat deschise cartea groasă ce se afla pe masă (uneori încerca să-și ghicească astfel după carte, o deschidea la întâmplare și citea primele trei rânduri de la începutul paginii din dreapta.) Îi ieși: „Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles”. Voltaire, *Candide*. Scuiță și alergă să urce în trăsură: „La Skvoroșniki!”. Vizitiul povesti pe urmă că boierul îl îndemna tot drumul să mâne cât mai repede, dar când se apropiară de conacul moșiei porunci să întoarcă și să mâne în oraș: „Mai repede, te rog, mai repede”. „Înainte de a ajunge la centura orașului, Excelența sa îmi porunci să opresc, ieși din trăsură și trecând peste drum porni pe câmp; crezui că pentru vreo nevoie oarecare, dar se opri numai așa, ca să privească floricelele și rămase mult timp astfel, mi se păru nu știu cum prea ciudat, zău, și mă cuprinse îndoiala.” Așa suna mărturia vizitiului. Mi-aduc aminte starea timpului din acea dimineață: era o zi senină și rece, cu vânt de septembrie; în fața lui Andrei Antonovici, ieșit din câmp, se întindea un peisaj aspru de ogoare despuiate de recolta din vară; suflul șuierător al vântului legăna probabil niște rămășițe de floricele galbene, muribunde... Simțise cumva nevoia să-și compare destinul cu

al acestor floricele pirpirii bătute de vitregia timpului de toamnă? Nu-mi vine a crede. Ba înclin să cred mai mult că n-avusese un asemenea imbold și nici nu-și amintea nimic de flori, cu toată mărturia vizitiului și a șefului secției întâi de poliție, care tocmai atunci ajunsese acolo în trăsura comisarului și care susținea mai târziu că îl găsisese într-adevăr pe guvernator cu un buchetel de flori galbene în mână. Acest polițist, reprezentant tipic al tagmei care întruchipa gradul extatic al freneziei administrative, cu numele de Vasili Ivanovici Flibustierov, fusese numit recent în orașul nostru, dar se și distinsese prin zelul său exagerat și zgomotos, prin ardoarea sa exacerbată în executarea tuturor ordinelor și prin starea sa nativă de ebrietate. Sărind din trăsura și fără a-și face gânduri la vederea ocupației șefului guberniei se repezi spre dânsul și, cu un aer dement, dar convins, raportă dintr-o răsuflare că „în oraș nu e liniște”.

— Cum? Ce dorești? se întoarse către el Andrei Antonovici cu o față severă, dar fără nici un fel de mirare sau licărire de gând la trăsura și vizitiu, ca la el în cabinet.

— Șeful secției întâi, Flibustierov, Excelența voastră. În oraș e răscoală.

— Flibustierii? întrebă Andrei Antonovici, dus pe gânduri.

— Întocmai, Excelența voastră. S-au răsculat cei de la fabrica Șpigulin.

— De la fabrica Șpigulin! ...

Ceva îi miji parcă în memorie guvernatorului la auzul cuvintelor „fabrica Șpigulin”. Tresărind își duse degetul la frunte: „Cei de la fabrica Șpigulin!”. Tăcut și la fel de îngândurat porni fără grabă spre trăsura, urcă și porunci să fie dus în oraș. Polițistul îl urmă în trăsura lui.

Îmi închipui că își imagina vag pe drum numeroase lucruri foarte interesante, pe teme diferite, dar nu cred să fi avut vreo idee precisă sau vreo intenție clară la sosirea sa în piața din fața reședinței guberniale. De îndată ce zări însă mulțimea de „răsculați”, postată ferm în rânduri neclintite, cordonul de polițiști și pe neputinciosul (poate că intenționat neputinciosul) polițai și privirile pline de așteptare ațintite spre dânsul, sângele îi năvăli în inimă. Palid la față, el coborî din trăsura.

— Jos căciulile! rosti el abia perceptibil și sufocându-se. În genunchi! țipă el deodată și tocmai în această explozie neașteptată și pentru el însuși trebuie căutată poate și explicația la tot ce urmă apoi în această afacere. Totul se petrecu așa cum se întâmplă la săniuș; este imposibil ca săniuța, odată pornită în zbor vertiginos de sus, să se oprească în mijlocul dealului. Ca un făcut și în pofida firii sale, Andrei Antonovici se distinsese toată viața lui printr-o fire calmă și niciodată nu strigase la nimeni și nu bătuse din picioare; cu asemenea oameni e mare primejdie, dacă se întâmplă vreodată ca săniuța lor să o ia razna în mod neașteptat de pe vârful dealului. Totul se învârteji înaintea ochilor lui.

— Flibustierilor! țipă el și mai ascuțit și mai absurd, și vocea i se frânse. Se opri, neștiind încă ce avea de făcut, dar simțind prin toate fibrele ființei sale că va face ceva, negreșit.

„Doamne!” se auzi un suspin de mulțumire. Un flăcău începu să-și facă semnul crucii; trei-patru inși într-adevăr dădură să se lase în genunchi, dar ceilalți se urniră în masă cu vreo trei pași înainte și deodată, prinzând glas, începură să strige cu toții: „Excelența voastră... ne-am tocmit cu patruzeci de copeici... directorul... n-ai voie să vorbești” etc., etc. Nu se putea înțelege nimic.

Vai! Andrei Antonovici nu era în stare să priceapă: buchețelul de floricele mai era încă în mâinile sale. Răscoala era pentru el tot atât de evidentă, cum îi erau de evidente mai deunăzi lui Stepan Trofimovici chibitcele. Iar în rândurile mulțimii de „rebeli”, cu ochii căscați spre dânsul, umbla agitat Piotr Stepanovici „ațâțându-i” și a cărui imagine nu-l părăsise de ieri nici o clipă, același Piotr Stepanovici pe care-l ura atâta...

— Vărgile! strigă el la fel de neașteptat.

Se așternu o tăcere mormântală.

Iată deci cum s-au desfășurat lucrurile chiar de la început, judecând după datele cele mai precise și după unele presupuneri ale mele. De aci încolo aceste informații devin tot mai puțin precise, ca și presupunerile mele de altfel. Cu toate că printre acestea nu lipsesc și unele fapte concrete.

În primul rând, snopul de vărgi apăru surprinzător de repede; fuseseră probabil pregătite din timp de zelosul șef al poliției. Totuși nu fură pedepsiți decât vreo doi inși, hai să zicem trei, dar nu cred; insist asupra acestui fapt. E o pură născocire că fuseseră pedepsiți toți sau cel puțin jumătate din mulțime. E absurdă apoi și afirmația că o oarecare doamnă săracă din nobilimea scăpătată, trecând pe acolo, fusese prinsă și ea și supusă execuției, și totuși mi-a fost dat să citesc eu însumi așa ceva mai târziu într-o corespondență publicată de unul dintre ziarele petersburgheze. S-a vorbit mult la noi despre o biată pensionară de la azilul de bătrâni de lângă cimitir, cu numele de Avdotia Petrovna Tarapâghina, care întorcându-se dintr-o vizită la azilul său și trecând întâmplător prin piață s-ar fi băgat și ea printre cei ce se uitau cu o curiozitate firească la ceea ce se petrecea și ar fi exclamat: „Ce rușine!” și ar fi scuipat cu acest prilej. Pentru acest fapt, cică, au pus mâna și pe dânsa „supunând-o la bătaia cu vărgile”. În legătură cu acest caz au apărut în ziare nu numai informații în acest sens, dar în orașul nostru s-a inițiat la repezeală și o chetă pe bază de listă de subscripții. Personal și eu am scris douăzeci de copeici. Și ce credeți? Se constată astăzi că nici n-a existat la noi vreo bătrână cu numele de Tarapâghina internată în azil! M-am dus personal să mă conving în azilul respectiv: nu se știa acolo nimic despre o presupusă pensionară Tarapâghina; mai mult, se simțiră chiar jigniți, când le relatai zvonul care circula. Mă refer la cazul acesta cu Avdotia Petrovna inexistentă, numai pentru faptul că un asemenea caz, asemănător cu al ei (dacă acesta ar fi existat aievea), era cât pe-aici să se întâmple și cu Stepan Trofimovici; nu este exclus însă ca zvonul acesta absurd despre Tarapâghina să se fi iscat tocmai pornind de la cele ce i s-au întâmplat lui Stepan Trofimovici, adică pur și simplu, în cursul nenumăratelor relatări ale pățaniei lui, gura lumii îl transformase pe el într-o Tarapâghina oarecare. De altfel, nu-mi pot da seama cum se făcu oare că

îl pierdai de lângă mine chiar în clipa când intrarăm în piață. Presimțind că se petrece ceva foarte grav, mă gândii să-l duc în jurul pieței direct spre intrarea casei guvernatorului, dar împins de curiozitate mă oprii doar pentru o clipă ca să-ntreb pe primul întâlnit ce se întâmpla și, când întorsei ochii iar spre Stepan Trofimovici, acesta dispăruse. Din instinct mă repezii să-l caut în locul cel mai primejdios, nu știu ce presimțire îmi spunea că și săniuța lui o luase razna de pe vârful dealului. Și, într-adevăr, îl găsi chiar în centrul evenimentului. Îmi aduc aminte că l-am apucat de mână, dar el se uită la mine calm și mândru, cu un aer de nemăsurată autoritate:

— Cher, zise el cu un glas în care vibrau accente sfâșietoare de coardă plesnită. Dacă ei toți procedează aici în piață atât de arbitrar, la ce-am putea să ne așteptăm din partea unuia ca acesta, de pildă... dacă va trebui să acționeze personal din propria-i inițiativă.

Și tremurând de indignare, cu o dorință nemăsurată în ochi de a sfida, arată cu degetul amenințător și demascator spre Flibustierov, care la vreo doi pași de noi se uita la el cu ochii holbați.

— Țsta! strigă Flibustierov simțind că i se întunecă lumea înaintea ochilor. Care ăsta? Dar tu cine ești? înaintă el ridicându-și pumnul. Tu cine ești? zbieară el turbat, chinuit, exasperat. (Notez că îl cunoștea bine pe Stepan Trofimovici.) Încă o clipă și, desigur, l-ar fi apucat de guler; din fericire, Lembke își întoarse spre noi capul la auzul acestui zbieret. Nedumerit, își opri ochii asupra lui Stepan Trofimovici și îl privi fix, încercând parcă să se dumirească, și deodată dădu din mână nerăbdător. Flibustierov înghiți în sec. Îl scosei pe Stepan Trofimovici din mulțime. De altfel, și el se pare că era doritor să bată în retragere.

— Acasă, acasă, insistam eu, dacă n-am mâncat bătaie e numai și numai datorită lui Lembke.

— Du-te, dragă prietene, din vina mea te expui și dumneata. Ai încă în față viitorul și cariera dumitale, iar mie mon heure a sonné. El păși ferm pe treptele casei guvernatorului. Portarul mă cunoștea; îi spusei că venim amândoi la Iulia Mihailovna. În salonul de primire luarăm loc așteptând. Nu mă înduram să-mi părăsesc prietenul, dar nici nu găseam necesar să-i mai vorbesc. Avea înfățișarea omului care își sacrifică viața mergând la o moarte sigură pentru salvagardarea patriei. Ne așezarăm în colțuri diferite, eu mai aproape de ușa de la intrare, el mult mai departe, în fund, cu capul aplecat într-o profundă îngândurare și cu mâinile sprijinite pe baston. În mâna stângă își ținea pălăria cu boruri late. Rămaserăm astfel în așteptare vreo zece minute.

II.

Lembke intră brusc cu pași repezi, însoțit de șeful poliției, aruncă repede o privire distrată spre noi și, fără a ne lua în seamă, dădu să intre pe ușa dreaptă în cabinet, dar Stepan Trofimovici se postă în față-i barându-i drumul. Statura lui înaltă și cu totul deosebită de a celorlalți produse impresie; Lembke se opri.

— Cine e dumnealui? murmură el nedumerit, adresându-se parcă șefului poliției, dar fără să fi întors măcar capul și continuând să-l scruteze cu privirea pe Stepan Trofimovici.

— Asesorul de colegiu în retragere, Stepan Trofimovici Verhovenski, Excelența voastră, răspunse Stepan Trofimovici salutând din cap cu multă demnitate. Excelența sa continua să-l cerceteze, de altfel, cu o privire destul de tâmpă.

— Despre ce este vorba?

Și cu un gest laconic și autoritar își întoarse nerăbdător și dezgustat urechea spre Stepan Trofimovici, luându-l drept un solicitator obișnuit, care se prezintă cu vreo cerere scrisă.

— Mi s-a făcut astăzi o percheziție domiciliară de către un funcționar care proceda în numele Excelenței voastre; de aceea voiam...

— Numele? Numele? întrebă nerăbdător Lembke, părând că începe să se dumirească.

Stepan Trofimovici își repetă numele cu un aer și mai impunător.

— A-ha-ha! E... e acea pepinieră... Domnul meu, te-ai manifestat într-un fel... Dumneata ești profesor? Profesor?

— Cândva am avut onoarea să țin câteva prelegeri tineretului la universitatea N.

— Ți-ne-retului! păru că tresare Lembke, deși sunt gata să pariez că nu prea își dădea seama despre ce era vorba și cu cine discuta. Eu, domnul meu, nu sunt dispus să tolerez așa ceva, se mânie el brusc. Nu admit nici un fel de tineret. Asta înseamnă manifeste. Atentat împotriva societății, domnul meu, un act de piraterie, flibustierism... Ce rugămintे aveți?

— Dimpotrivă, soția dumneavoastră m-a rugat să iau cuvântul mâine la serbarea dumisale. Eu nu solicit nimic. Am venit să-mi afirm drepturile...

— La serbare? Nu va avea loc nici un fel de serbare. Nu voi admite nici un fel de serbare! Prelegeri? Prelegeri? strigă el furios.

— Aș dori să vorbiți cu mine mai politicos, Excelența voastră, fără să bateți din picior și fără să țipați la mine ca la un băietan.

— Îți dai dumneata seama cu cine vorbești? roși Lembke.

— Perfect, Excelența voastră.

— Menirea mea este să apăr societatea, iar voi o distrugeți. O dis-trugeți! Voi... de altfel îmi aduc aminte de dumneata: ai fost un timp preceptor în casa generăleseii Stavroghina?

— Așa este, am fost... preceptor... în casa generăleseii Stavroghina.

— Și în decurs de douăzeci de ani ai fost semănătorul a tot ce acum s-a acumulat... Iată roadele... Mi se pare că te-am văzut chiar acum în piață. Ferește-te însă, domnul meu, ferește-te; cursul ideilor dumitale este cunoscut. Fii sigur că te am în vedere. Eu, domnule, nu pot admite prelegerile dumitale, nu pot. Cu asemenea cereri să nu mi te adresezi mie.

Guvernatorul dădu să treacă înainte.

— Repet, sunteți în profundă eroare, Excelența voastră; personal soția dumneavoastră m-a invitat să iau cuvântul, nu să țin o prelegere, ci să țin această conferință. Vă rog respectuos să-mi explicați dacă este posibil: prin ce împrejurare și pentru care motiv am fost supus unei percheziții domiciliare astăzi? Mi-au ridicat niște cărți, acte, o corespondență privată, scumpă pentru mine și le-au cărat prin oraș într-o roabă...

— Cine te-a percheziționat? tresări Lembke dumerindu-se complet și sângele îi năvăli în obraji. El se întoarse repede spre șeful poliției. În aceeași clipă în ușă apăru silueta adusă din spate a lunganului Blum.

— M-a percheziționat acest funcționar, arată spre dânsul Stepan Trofimovici.

Blum păși înainte cu un aer vinovat, dar hotărât să rămână pe poziția sa.

— Vous ne faites que des bêtises, îi aruncă mânios și cu necaz Lembke și brusc păru că se transformă, venindu-și complet în fire. Scuzăți... bâigui el aproape zăpăcit și roșind pe cât mai era posibil, a fost... a fost probabil o simplă lipsă de tact, o confuzie... O simplă confuzie.

— Excelența voastră, zise Stepan Trofimovici, în tinerețe am fost martor ocular la un caz tipic. Într-o seară la teatru, pe culoar cineva s-a apropiat repede de altcineva și în fața publicului i-a dat o palmă răsunătoare. Dându-și seama imediat că persoana respectivă nu era aceea căreia îi fusese destinată palma, ci cu totul altă persoană, care semăna doar într-o câtva, agresorul furios și grăbit, cu aerul omului care nu are vreme de pierdut, i-a spus exact așa cum ați rostit dumneavoastră, Excelența voastră: „Am greșit... scuzați, a fost o confuzie, o simplă confuzie”. Iar când omul palmuit a continuat totuși să protesteze, agresorul i-a strigat foarte agasat: „Vă spun doar că a fost o confuzie, ce mai țipați?!”.

— E... e, bineînțeles, foarte caraghios... zâmbi acru Lembke, dar... dar îți dai seama cât de nefericit sunt eu însumi?

Aproape strigase aceste cuvinte și... și mi se pare voi să-și acopere fața cu palmele.

Acest strigăt dureros, neașteptat, aproape plâns, era insuportabil. Fusese probabil clipa luării de cunoștință clară și deplină a celor petrecute, începând din ajun, urmată imediat de un sentiment de disperare, totală, umilitoare, dezarmantă; cine știe, încă o clipă și ar fi izbucnit poate în hohote de plâns chiar acolo, în văzul tuturor. Stepan Trofimovici îl privi la început cu niște ochi sălbatici, apoi își plecă fruntea și cu un glas emoționat zise:

— Excelența voastră, nu vă mai ocupați de plângerea mea săcâitoare și dispuneți numai să-mi fie restituite cărțile și scrisorile... Dar fu întrerupt. Se întorsese Iulia Mihailovna însoțită de întregul ei anturaj zgomotos. Aici însă aș vrea să descriu lucrurile cât mai amănunțit posibil.

III.

Întâi că întregul grup care sosise în trei trăsuri năvăli zgomotos în salonul de primire. Apartamentul Iuliei Mihailovna avea o intrare separată direct dinspre peron, care ducea în interiorul aripii stângi; dar de data aceasta

toată lumea intră prin salonul de primire și eu cred că tocmai din cauză că se afla acolo Stepan Trofimovici, ceea ce însemna că toate întâmplările, inclusiv cele cu muncitorii de la fabrica Șpigulin, îi fuseseră aduse deja la cunoștință Iuliei Mihailovna la intrarea ei în oraș. Acest lucru apucase să-l facă Leamșin care, pentru o vină oarecare fiind lăsat acasă, nu participase la călătorie și în felul acesta aflase noutățile înaintea tuturor. Cu o bucurie răutăcioasă el se repezi, călare pe o mârtoagă închiriată, spre Skvoreșniki în întâmpinarea cavalcadei, ca să facă cunoscute aceste vești amuzante. Cred că Iulia Mihailovna, cu tot aerul ei de supremă siguranță, se simți contrariată, aflându-le; deși probabil numai pentru moment. Așa, de pildă, aspectul politic al chestiunii părea că n-o deranjase; în nenumărate rânduri Piotr Stepanovici găsisse prilejul să-i sugereze că turbulenții din fabrica Șpigulin ar trebui să fie bătute cu vârgile și de la un timp încoace într-adevăr devenise în ochii ei un om cu multă autoritate. „Și totuși... și totuși el îmi va plăti asta”, probabil se gândi în sinea ei Iulia Mihailovna, iar acest el desigur se referea la soțul ei. Notez, în treacăt, că Piotr Stepanovici, ca un făcut, de data aceasta nu luase parte la plimbarea colectivă și nimeni nu-l mai văzuse încă de dimineață. Voi menționa de asemenea că Varvara Petrovna, primind în conacul ei grupul de musafiri, se întorsese împreună cu ei în oraș (în aceeași trăsură cu Iulia Mihailovna), cu scopul de a lua parte negreșit la ultima ședință a comitetului de organizare a serbării de a doua zi. E de presupus că veștile lui Leamșin, privindu-l pe Stepan Trofimovici, fură de natură s-o intereseze, ba chiar s-o și tulbure.

Sanționarea lui Andrei Antonovici începu imediat. Vai, el simți asta din prima ochire aruncată pe chipul superbeii sale soții. Cu un aer degajat, cu un zâmbet fermecător pe buze, ea se apropie repede de Stepan Trofimovici, îi întinse mâna elegant înmănușată și-l copleși cu cele mai amabile atenții, ca și cum n-ar fi avut o altă grijă în toată dimineața aceea, decât să-l vadă cât mai repede și să-l copleșească cu atenții, numai și numai pentru faptul de a fi avut în sfârșit fericirea să-l întâlnească în casa ei. Nici o aluzie la percheziția din dimineața aceea; ca și cum nici nu s-ar fi cunoscut acest lucru. Nici un cuvânt adresat soțului ei, nici o privire spre dânsul, ca și cum acesta nici n-ar fi fost prezent în sală. Mai mult, Stepan Trofimovici fu imediat și autoritar confiscat și dus în salonul ei, ca și cum acesta n-ar fi avut nici un fel de explicații cu Lembke sau, în orice caz, chiar dacă ar fi avut, nu merita să le continue. Repet încă o dată: impresia mea este că, în cazul acesta, Iulia Mihailovna, cu toată alura ei de mondenitate aleasă, mai comisesse o greșală. Contribui la aceasta și Karmazinov (care participase și el la excursie, răspunzând invitației speciale a Iuliei Mihailovna, și făcând în sfârșit, în felul acesta, în mod indirect, vizita mult așteptată de Varvara Petrovna, care avu slăbiciunea să se arate încântată). Chiar din ușă (el intrase ultimul) Karmazinov scoase o exclamație de bucurie văzându-l pe Stepan Trofimovici și se repezi să-l îmbrățișeze, întrerupând-o chiar pe Iulia Mihailovna.

— Nu ne-am mai văzut de atâția ani! În sfârșit! ... Excellent ami!

Se repezi să-l sărute și bineînțeles își întinse obrazul. Zăpăcit, Stepan Trofimovici se văzu nevoit să-l sărute.

— Cher, îmi spunea el în seara aceea, aducându-și aminte de tot ce se întâmplase în decursul zilei, m-am gândit la un moment dat care dintre noi este mai ticălos? El, care mă îmbrățișa pentru a mă umili, sau eu, care îl detestam și totuși îl sărutam pe obraz, deși puteam foarte bine să evit... Ptiu!

— Ei hai, spune, spune totul, sâsâi dulceag Karmazinov, ca și cum Stepan Trofimovici ar fi putut așa, dintr-odată, să-i povestească toată viața din cei douăzeci și cinci de ani trecuți. Dar superficialitatea aceasta stupidă era în tonul „societății alese”.

— Mi-aduc aminte că ne-am văzut ultima dată la Moscova, la masa oferită în cinstea lui Granovski, și că de atunci au trecut douăzeci și patru de ani... începuse foarte rezonabil (și deci nu în tonul societății alese) Stepan Trofimovici.

— Ce cher homme, îl întrerupse familiar și cu glas țipător Karmazinov strângându-i cu mâna umărul printr-un gest amical afectat, dar duceți-ne mai repede la dumneavoastră, Iulia Mihailovna, să ia loc acolo și să ne povestească totul.

— Și când te gândești că eu cu această țată enervantă n-am fost niciodată în relații apropiate, continua să mi se plângă Stepan Trofimovici tot atunci seara, tremurând de ciudă. Eram aproape niște imberbi, și încă de pe atunci începusem să-l urăsc... la fel și el pe mine, bineînțeles...

Salonul Iuliei Mihailovna se umplu repede de lume. Varvara Petrovna era deosebit de surescitată, deși căuta să pară indiferentă, dar mi-a fost dat să surprind la ea două-trei priviri de ură îndreptate împotriva lui Karmazinov și de mânie împotriva lui Stepan Trofimovici, de mânie anticipată, din gelozie, din dragoste: de s-ar fi întâmplat ca Stepan Trofimovici să fi dat cumva în gropi, îngăduindu-i lui Karmazinov să-l pună în încurcătură față de toți, bănuiesc că ea n-ar fi ezitat să sară imediat și să-l ia la palme. Uitai să spun că era acolo și Liza, pe care n-am văzut-o niciodată mai veselă, mai radioasă și mai fericită ca atunci. Bineînțeles, era de față și Mavrîki Nikolaevici. În mulțimea doamnelor tinere și a tinerilor cam deșucheți care formau suita obișnuită a Iuliei Mihailovna și în rândurile cărora comportarea deșănțată se considera drept veselie, iar cinismul ieftin drept inteligență, remarcă și două-trei chipuri noi: un polonez aflat în trecere, foarte băgăreț și lingușitor, un doctor neamț oarecare, bătrân voinic și care râdea mereu cu mare poftă și glas succulent la glumele pe care le spunea el și, în sfârșit, un tânăr prințisor din Petersburg, cu mișcări automatizate, cu aerul unui om de stat și cu guler extrem de înalt. Se vedea însă că Iulia Mihailovna era mândră de acest musafir și chiar îngrijorată pentru ținuta salonului ei...

— Cher monsieur Karmazinoff, începuse Stepan Trofimovici așezându-se într-o manieră epatantă pe divan și sâsâind tot așa de bine ca și Karmazinov, cher monsieur Karmazinoff, viața unui om din timpurile noastre și care posedă

anumite convingeri ar putea să pară monotonă, chiar dacă s-ar întinde pe un interval de douăzeci și cinci de ani...

Neamțul slobozi un hohot sacadat, aș zice un fel de nechezat, crezând probabil că Stepan Trofimovici spusese ceva foarte amuzant. Acesta îl privi cu o mirare prefăcută, fără a produce însă asupra bătrânului vreun efect oarecare. Îl privi pe neamț și prințisorul, întorcând spre el tot gulerul și arborându-și pince-nez-ul, deși fără prea mare curiozitate.

— Ar trebui să pară prea monotonă, repetă înadins Stepan Trofimovici, trăgând cât se poate mai mult și fără jenă fiecare cuvânt. Așa a fost și existența mea în decursul acestui sfert de veac, et comme on trouve partout plus de moines que de raison, și întrucât sunt absolut de acord cu aceasta, rezultă că în decursul acestui sfert de veac...

— C'est charmant, les moines, șopti Iulia Mihailovna, întorcându-se spre Varvara Petrovna, care ședea alături de dânsa.

Varvara Petrovna îi răspunse cu o privire plină de mândrie. Karmazinov însă nu suportă succesul frazei franțuzești și cu o voce stridentă se grăbi să-l întrerupă pe Stepan Trofimovici.

— În ce mă privește eu sunt în această privință liniștit și iată de vreo șase ani stau permanent la Karlsruhe. Și când, anul trecut, consiliul municipal a hotărât să construiască o nouă conductă de canalizare, am simțit cu toată inima că această problemă de canalizare a municipiului Karlsruhe îmi este mai scumpă și mai dragă decât toate problemele neprețuitei mele patrii... pe tot intervalul așa-ziselor reforme de aici.

— Mă văd nevoit să vă exprim compasiunea mea, fie chiar și împotriva vrerii inimii mele, suspină Stepan Trofimovici aplecându-și semnificativ capul.

Iulia Mihailovna triumfa: conversația devenea și profundă, și cu tendință.

— O conductă pentru scurgerea impurităților? se informă cu glas tare doctorul.

— O conductă de canalizare, doctore, de canalizare, și eu chiar i-am ajutat la întocmirea proiectului.

Doctorul hohoti tunător. Pilda lui o urmărea și alții, dar râzând vizibil și de el, ceea ce bătrânul nici nu observă, rămânând foarte satisfăcut că toată lumea râde.

— Permite-mi să nu fiu de acord cu dumneata, Karmazinov, se grăbi să intervină Iulia Mihailovna. Karlsruhe e altă chestiune, dar dumitale îți place să mistifici și de aceea nu te vom crede de data aceasta. Care dintre ruși, dintre scriitori, a înfățișat atâtea personaje reprezentative ale spiritului modern, a anticipat atâtea probleme de epocă relevând tocmai acele aspecte contemporane din care se poate forma ideea unui om de acțiune modern? Dumneata singurul, dumneata și nimeni altul. În zadar vrei să ne asiguri de indiferența dumitale față de patrie și de interesul grozav pentru rețeaua de canalizare din Karlsruhe! Ha, ha!

— Da, e adevărat, sâsâi Karmazinov, am reprezentat în personajul Pogojev toate defectele slavofililor, iar în chipul lui Nikodimov toate defectele occidentalistilor...

— Ei, chiar toate, șopti discret Leamșin.

— Dar fac acest lucru oarecum în treacăt, tangențial, numai ca să-mi omor cumva timpul agasant și... să satisfac oarecum aceste pretenții agasante ale compatrioților mei.

— Cunoașteți probabil, Stepan Trofimovici, continuă entuziasmată Iulia Mihailovna, că mâine vom avea nespusa plăcere de a asculta admirabile rânduri... una dintre cele mai recente și mai subtile inspirații beletristice ale lui Semion Egorovici, care se intitulează Merci. Dumnezeu declară în această bucată că de aci încolo nu va mai scrie, nu va mai scrie pentru nimic în lume, chiar dacă îngerul din cer sau, mai bine zis, întreaga societate selectă l-ar implora să-și schimbe hotărârea. Într-un cuvânt, își depune condeii pe masă pentru totdeauna, și acest grandios Merci se adresează publicului cu titlu de recunoștință pentru acel entuziasm constant cu care a recepționat de atâția ani truda sa neostoită în slujba ideii ruse cinstite.

Iulia Mihailovna trăia clipe de supremă voluptate.

— Așa este, îmi voi lua rămas-bun; îmi voi rosti supremul Merci și voi pleca; și acolo, la Karlsruhe... voi închide ochii, începu treptat să se înduioșeze Karmazinov.

Ca și mulți alți scriitori mari de la noi (iar noi avem foarte mulți scriitori mari) el nu rezista laudelor și imediat se înduioșa, cu toate că era un om de spirit. Cred însă că așa ceva este de neiertat. Se spune că unul dintre Shakespeare-ii noștri ar fi trântit pur și simplu într-o conversație particulară că „noi, oamenii mari, nici n-am putea altfel” etc.

— Acolo, la Karlsruhe deci, voi închide ochii. Nouă, oamenilor celebri, nu ne rămâne altceva de făcut decât, săvârșindu-ne opera, să închidem cât mai repede ochii, fără a râvni la recompensă. La fel voi face și eu.

— Lăsați-mi adresa și voi veni la Karlsruhe să vă vizitez mormântul, hohoti nestăpânit neamțul.

— Acum morții sunt transportați și pe calea ferată, zise pe neașteptate unul dintre tinerii insignifianți aflați de față.

Leamșin chelălăi de plăcere. Iulia Mihailovna se încruntă. Intră Nikolai Stavroghin.

— Închipuiți-vă, mi s-a spus că ați fost luat la poliție? zise el tare, adresându-i-se în primul rând lui Stepan Trofimovici.

— Nu, n-a fost decât un caz particular, de ambiție, glumi Stepan Trofimovici.

— Sper însă că faptul acesta nu va avea nici un fel de consecință defavorabilă în privința rugăminții mele, interveni repede Iulia Mihailovna, nădăjduiesc că, în pofida acestei neplăceri regretabile, despre care n-am avut până acum nici o cunoștință, dumneata nu vei dezamăgi cele mai plăcute

așteptări și nu ne vei lipsi de marea bucurie de a te asculta la matineul nostru literar.

— Nici nu știu ce să spun, eu... acum...

— Vai, ce nefericită mă simt, Varvara Petrovna... și închipuiește-ți, tocmai acum când ardeam de nerăbdare să cunosc cât mai repede personal pe una dintre cele mai remarcabile și independente inteligențe rusești, și iată că pe neașteptate Stepan Trofimovici manifestă intenția de a ne părăsi.

— Elogiul a fost rostit cu o voce atât de tare, încât eu n-ar fi trebuit să-l aud, răspică Stepan Trofimovici, dar nu-mi vine a crede că sărmana și modesta mea persoană ar fi atât de necesară pentru festivitatea dumneavoastră de mâine. Deși, în ce mă privește...

— Ce înseamnă acest răsfăț! strigă Piotr Stepanovici intrând vijelios în salon. De-abia reușii să-l strunesc, și deodată, într-o singură dimineață, percheziție, arestare, polițaiul îl apucă de guler, iar acum, poftim, e înconjurat și elogiut de doamne în salonul capului guberniei! Cred că îi tresare acum fiecare oscior de plăcere; nici n-a visat un asemenea recital. Să-l vezi numai cum începe acum să-i denunțe pe socialiști!

— Este exclus, Piotr Stepanovici. Socialismul este o idee prea măreață, ca să nu-și dea seama de acest lucru tocmai Stepan Trofimovici, interveni energic Iulia Mihailovna.

— Ideea este măreață, dar slujitorii ei nu prea sunt întotdeauna niște uriași, et brisons l'f, mon cher, conchise Stepan Trofimovici, adresându-i-se fiului său și ridicându-se cu eleganță de pe fotoliu.

Dar aici interveni ceva cu totul imprevizibil. Von Lembke se afla de câțva timp în salon, neobservat parcă de nimeni, deși toată lumea văzuse când a intrat. Pornită pe atitudinea ei inițială, Iulia Mihailovna continua să-l ignore. El luă loc lângă ușă și, cu un aer sumbru și fața severă, asculta atent conversația. Surprinzând aluziile la evenimentele din dimineața aceea, el deveni cam neliniștit, îl fixă la un moment dat pe prințisor, surprins probabil de gulerașele lui mult ieșite înainte, țepene de atâta scrobeală; apoi tresări parcă, auzind glasul și văzându-l pe Piotr Stepanovici cum intră în salon și, imediat după ce Stepan Trofimovici apucă să-și rostească aforismul despre socialiști, se îndreptă spre dânsul, împingându-l în drum pe Leamșin, care se dădu la o parte cu un gest de surprindere comică, frecându-se la umăr și prefăcându-se că a fost izbit teribil.

— Destul! zise von Lembke, apucându-l energic pe Stepan Trofimovici de braț și strângându-l cu toată forța. Acesta îl privi speriat. Destul, flibustierii timpurilor noastre au fost identificați. Nici un cuvânt mai mult. Măsurile au fost luate...

Vorbise tare, în auzul întregii asistențe, și ultimele cuvinte le rosti cu multă energie. Impresia produsă fu penibilă. Toată lumea simți că ceva nu este în regulă. Observai cum Iulia Mihailovna păli brusc. Efectul produs culmină printr-o întâmplare stupidă. Anunțând că toate măsurile au fost luate, Lembke făcu stânga-împrejur și dădu să iasă grăbit din încăpere, dar la al treilea pas se

potnici de covor, cu greu reușind să-și recapete echilibrul și să nu se lungească pe podea. Pentru un moment el se opri, privi locul de care se împiedicase și rosti tare: „Să fie schimbat”, apoi dispăru pe ușă. Iulia Mihailovna alergă în urma lui. Odată cu plecarea ei se stârni o mare larmă, în care era greu să înțelegi ceva. Se spunea că este „indispus”, alții susțineau că „este apucat”. Ba unii arătau cu degetul spre frunte; Leamșin, din colț, își arboră două degete deasupra frunții. Se făceau aluzii la niște neînțelegeri familiale, bineînțeles, numai în șoaptă. Nimeni nu manifesta intenția să plece, și toată lumea rămăsese în așteptare. Nu știu ce reuși să facă Iulia Mihailovna, dar peste vreo cinci minute ea se întoarse silindu-se din răspuț să pară liniștită. Răspunse evaziv că Andrei Antonovici e cam tulburat, dar că nu e nimic grav, deoarece asemenea stări ar fi avut el și în copilărie, că dumnealui știe „mult mai bine” ce îi trebuia și că serbarea de mâine, desigur, îl va înveseli. Apoi îi adresă câteva cuvinte măgulitoare, și numai de conveniență, lui Stepan Trofimovici și o invitație cu glasul mai ridicat membrilor comitetului să treacă imediat la deschiderea ședinței. Și abia atunci cei care nu făceau parte din comitet se duminiră să se pregătească de plecare; dar întâmplările penibile din această zi fatală nu luaseră încă sfârșit...

Chiar din clipa în care intrase Nikolai Vsevolodovici, observai că Liza îi aruncă o privire foarte atentă, fixându-l apoi astfel îndelung, atât de îndelung, încât în cele din urmă atrase atenția generală. Văzui de asemenea că la un moment dat Mavriki Nikolaevici se aplecă spre dânsa din spate, voind se pare să-i șoptească ceva, dar renunță, își relua poziția dinainte, cu o privire vinovată. Suscită curiozitatea asistenței și Nikolai Vsevolodovici: avea fața mai palidă decât de obicei, iar privirea extrem de distrată. Aruncându-i întrebarea lui Stepan Trofimovici în momentul intrării, el părea că îl și uitase pe loc și mă tem să nu greșesc, dar se pare că uitase s-o salute chiar și pe gazdă. Spre Liza nu privise o singură dată măcar, nu pentru că n-ar fi vrut s-o facă, și de aceea îmi îngădui să afirm că nici pe dânsa n-o observase. Când deodată, după tăcerea care se așternuse un timp imediat după invitația Iuliei Mihailovna de a se proceda fără zăbavă la deschiderea ultimei ședințe, răsună glasul Lizei pe un ton voit ridicat, adresându-i-se lui Nikolai Vsevolodovici.

— Nikolai Vsevolodovici, un oarecare căpitan, care se dă drept rudă a dumitale, frate al soției dumitale, cu numele de Lebeadkin, îmi adresează mereu scrisori necuviincioase în care se plânge împotriva dumitale, oferindu-mi să-mi divulge nu știu ce secrete despre dumneata. Dacă este într-adevăr rudă cu dumneata, te rog să-i interzici să mă deranjeze și scutește-mă de asemenea neplăceri.

O provocare teribilă răsună în aceste cuvinte și toată lumea înțelese acest lucru. Acuzația era fățișă, deși poate că și pentru dânsa era absolut neașteptată. O făcuse aidoma omului care brusc și-ar închide ochii și s-ar arunca de pe acoperiș.

Răspunsul lui Nikolai Vsevolodovici fu și mai uluitor.

În primul rând păru cu totul ciudat că el nu se arătă deloc surprins și o ascultă pe Liza cu cea mai calmă atenție. Nici urmă de zăpăceală sau de mânie nu se observă pe chipul lui. Simplu, ferm, ba și cu un aer foarte prevenitor, el răspunse la această întrebare nefastă:

— Într-adevăr, am nefericirea să fiu rudă cu acest om. Sunt soțul surorii sale, născută Lebeadkina, de mai bine de cinci ani. Fiți incredințată că-i voi transmite somația dumneavoastră în timpul cel mai scurt și garantez că de aci încolo el nu vă va mai deranja.

Niciodată nu voi putea uita spaima care se zugrăvi pe chipul Varvarei Petrovna. Cu un aer dement, ea se ridică de pe fotoliu și își întinse în față mâna dreaptă, ca într-un gest de apărare. Nikolai Vsevolodovici se uită la ea, se uită la Liza, cuprinse apoi într-o privire întreaga asistență și, zâmbind deodată cu un aer de nemărginit orgoliu, părăsi fără grabă încăperea. Toată lumea văzu cum Liza sări de pe divan, de îndată ce Nikolai Vsevolodovici se întoarse ca să plece, și schiță vizibil o mișcare să alerge după dânsul, dar revenindu-și imediat, se stăpâni și părăsi și dânsa salonul, la fel fără a spune nimănui nici un cuvânt, fără a privi pe nimeni, bineînțeleles însoțită de Mavriki Nikolaevici, care imediat se smulse din loc urmând-o...

Nu cred că mai e necesar să amintesc de fierberea și discuțiile ce se iscară prin oraș în acea seară. Varvara Petrovna se încuie în casa ei din oraș, iar Nikolai Vsevolodovici, se zice, plecă direct la Skvoreșniki, fără să-și fi văzut mama. Stepan Trofimovici mă trimise spre seară la „cette chère amie” ca să-i obțin permisiunea de a o vizita, dar n-am fost primit. El era zguduit, plângea. O asemenea căsătorie! O asemenea căsătorie! O asemenea grozăvie în familie, repeta el necontenit. Își aducea aminte totuși și de Karmazinov, făcându-l de trei parale. Se pregătea totodată cu multă energie și pentru matineul literar de a doua zi și, fire artistică!, o făcea în fața oglinzii, încercând să-și reamintească toate calambururile și cuvintele de spirit adunate în decursul vieții întregi și notate într-un caiet special, ca să le folosească cu prilejul conferinței sale de a doua zi.

— Dragul meu, o fac în numele ideii mărețe, îmi zicea el, probabil ca o justificare. Cher ami, m-am urnit din locul meu pe care am lăncezit timp de douăzeci și cinci de ani, și iată-mă gata de drum, încotro, nu știu, dar am pornit...

Partea a treia.

Capitolul întâi.

Festivitatea. Prima parte – matineul.

I

Festivitatea a avut loc, în pofida tuturor nedumeririlor provocate de întâmplările „șpiguliene” din ziua precedentă. Cred că nici chiar moartea lui Lembke, dacă acesta ar fi decedat peste noapte, n-ar fi împiedicat ținerea serbării în dimineața aceea, atâta importanță și semnificație deosebită atribuia Iulia Mihailovna acestui eveniment. Vai, până în ultimul minut ea continua să rămână într-o orbire totală, nedându-și seama de starea de spirit care

cuprinsese societatea. Nimeni, în cele din urmă, nu mai credea că această zi solemnă se va termina fără vreun scandal monstru, fără „deznodământ”, cum spuneau unii, frecându-și anticipat mâinile. E adevărat că mulți căutau să arboreze un aer posomorât și avertizat; dar, în general vorbind, grozav îi place rusului nostru orice dandana scandaloaasă în societate. E adevărat, de asemenea, că exista la noi și ceva mult mai serios decât o simplă sete de scandal; o iritare generală, un fel de mânie nesățioasă; toată lumea părea scârbită de tot și de toate. Se întronase un fel de cinism haotic general, un cinism în silă, forțat. Numai doamnele nu se lăsau dezorientate, și numai într-o singură privință: rămâneau ferme în ura lor necruțătoare față de Iulia Mihailovna. Asupra acestui punct se reuniseră într-un concert unanim toate tendințele și curente tagmei lor. Iar aceasta, sârmana, nu bănuia nimic; până în ultimul moment rămăsese convinsă că este „anturată” și că toată lumea continuă să-i fie „devotată până la fanatism”.

Am menționat undeva mai înainte că apăruseră la noi tot felul de indivizi. În vremuri tulburi de șovăială sau de tranziție întotdeauna și pretutindeni apar tot felul de indivizi. Nu mă refer la oamenii așa-zisi „avansați”, care se grăbesc întotdeauna să fie înaintea tuturor (preocuparea lor principală), deși adesea cu scopul cel mai stupid, în orice caz însă cu un scop mai mult sau mai puțin precis. Nu despre aceștia este vorba, ci mă refer la canalii. În orice vremuri de tranziție se ridică această pleavă ticăloasă, care există în orice societate și nu numai lipsită de orice scop, dar neavând nici cea mai palidă mijire de idei, ci doar purtând în ea clocotul unui neastâmpăr și al unei nerăbdări intense. Ei bine, drojdia aceasta, fără să-și dea seama, aproape întotdeauna se lasă condusă de acel grup neînsemnat de „avansați”, care acționează cu un scop precis și care dirijează tot gunoiul acesta unde-i convine, dacă nu este cumva el însuși format numai din niște idioți sadea, cum de altfel se mai întâmplă în viață. N-auzim la noi spunându-se astăzi, când totul aparține trecutului, că Piotr Stepanovici era condus de „Internațională”, la rândul său Piotr Stepanovici o dirija pe Iulia Mihailovna, iar aceasta, la comanda lui, dirija tot felul de canalii? Cele mai cumpănite minți de la noi se întreabă acum nedumerite: cum de nu și-au dat seama atunci de ceea ce se întâmpla cu adevărat? În ce consta vremea noastră tulbure, de la ce anume și spre ce anume urma să se treacă, nu știu, și nimeni altul nu știe, cred eu, afară poate de unii oaspeți observatori din afară. Cert este că niște personaje dubioase, de factură abjectă, căpătară brusc ascendent, începură să critice în public tot ce era sfânt, în timp ce înainte nici nu îndrăzneau să deschidă gura; iar oamenii de frunte, care până atunci dețineau întâietatea în chip atât de fericit, începură deodată să-i asculte în tăcere, ba unii dintre ei chiar să-i încurajeze, chicotind în modul cel mai rușinos. Indivizi ca Leamșin, Teleatnikov, moșieri de teapa lui Tentetnikov, imberbi mărginiți, cu ifose de urmași ai lui Radișcev, ovreiași cu zâmbetul trist și arogant, exuberanți călători în trecere și izbucnind în răs ca din senin, poeți de tendință, veniți din capitală, poeți fără tendință și fără talent, dar în bluză țărănească și cu cizme unse cu dohot, maiori și colonei care

își băteau joc de gradele lor absurde și pentru o rublă în plus erau gata să-și lepede săbiile și să se facă conțopiști la calea ferată; generali dezertați în avocatură; intermediari evoluți, negustorași în curs de evoluție, nenumărați seminariști, femei care se considerau personificarea problemei feminine, toată această adunătură căpătă brusc preponderență deplină, și asupra cui? Asupra clubului, asupra demnitarilor respectabili, asupra generalilor în proteze, asupra societății noastre inexpugnabile de doamne austere. Dacă și Varvara Petrovna, până în momentul catastrofei cu fiul ei, ajunsese să îndeplinească comisioanele acestei adunări ticăloase, cum să nu fie iertată sminteala de atunci a celorlalte Minerve ale noastre? Acum totul se aruncă, după cum spuneam, pe seama „Internaționalei”. Ideea aceasta se înrădăcină într-atât, încât persoanelor sosite din alte părți să se intereseze de cele întâmplate li se relatau lucrurile în acest sens. Chiar și acum nu demult, consilierul de stat Kubrikov, în vârstă de șaizeci și doi de ani, decorat cu ordinul Stanislav cu cordon, se prezentă din proprie inițiativă ca să destăinuie cu o voce tulburată că în decursul celor trei luni cât a stat la noi s-a aflat desigur sub influența „Internaționalei”. Iar când fu invitat, cu tot respectul convenit vârstei și meritelor sale, să dea o explicație mai satisfăcătoare, acesta, deși nu fusese în stare să prezinte nici un fel de acte doveditoare sau să invoce vreun argument cât de cât plauzibil, afară de faptul că „o simțea prin toate fibrele ființei sale”, rămase totuși ferm pe poziția acestei declarații, încât renunțară la audierea lui fără să-i mai ceară părerea.

Repet încă o dată. Rămăsese și la noi un grup infim de persoane prudente, care se ținură deoparte chiar de la început, ba se și izolară de tot, încuindu-se în casă. Dar ce lacăt poate rezista în fața unei legi a firii? În familiile cele mai prudente cresc de obicei, ca și la alții, domnișoare dornice și ele să danseze. Și iată deci că până și aceste persoane serioase sfârșiră toate prin a semna lista de subscripție în folosul institutoarelor. Iar balul proiectat promitea să fie tot atât de strălucitor și grandios, încât se povesteau minunății; circulau zvonuri cu o mulțime de amănunte senzaționale, printre care figurau: prinți cu lornioane; zeci de supraveghetori pentru ordine – tot tineri cavaleri, unul și unul, cu funde pe umărul stâng, nu știu ce animatori celebri din Petersburg; faptul că și Karmazinov, în scopul măririi chetei, se învoise să-și citească opera Merci, îmbrăcat în veșmintele unei institutoare din gubernia noastră; un „cadril al literaturii” în travesti, fiecare costum reprezentând un anumit curent literar; și, în sfârșit, că va dansa tot în travesti și o oarecare „gândire rusă cinstită”, ceea ce prin însuși faptul anunțării ca atare constituia o noutate nemaipomenită. Cum să nu subscrie omul? Și au scris toți.

II.

Ziua festivă, potrivit programului, fusese împărțită în două: un matineu literar începând de la amiază până la ora patru și apoi balul, de la ora nouă până a doua zi dimineață. Ei bine, însuși programul astfel conceput conține în el germenii dezordinii. În primul rând, chiar de la început se acredita în public zvonul că imediat după matineul literar, sau chiar în timpul acestui matineu, dar într-o pauză anume prevăzută în acest scop, li se va oferi participanților un

dejun cu șampanie, bineînțeles, gratuit, inclus ca un punct în program. Prețul excesiv al biletului (trei ruble) contribuise mult la acreditarea acestui zvon. „Altfel ce rost ar fi avut să subscriu? Se programează o serbare de douăzeci și patru de ore, oamenilor li se va face foame, deci trebuie să le dai și să mănânce”, auzai vorbindu-se peste tot. Trebuie să spun că însăși Iulia Mihailovna fu aceea care dădu prilej să prindă aripi acest zvon dăunător, din cauza superficialității ei. Cu o lună înainte încă, entuziasmată la culme de formidabilă ei inițiativă, deschidea vorba despre proiectata serbare cu oricine se nimerea să iasă în calea ei, iar faptul că la această serbare se vor ține toasturi se inserase chiar și în paginile unui ziar din capitală. O încânta pe atunci nespus gândul la aceste toasturi: voia personal să le anunțe și în așteptarea evenimentului era mereu preocupată de redactarea lor. Toasturile urmau să explice deviza principală înscrisă pe steagul nostru (ce fel de steag? pariez că biata femeie nici până la sfârșit nu reuși să și-l imagineze), să apară în cadrul unor corespondențe prin paginile ziarelor din capitală, să înduioșeze și să încante autoritățile de acolo și apoi să se răspândească prin toate guberniile provocând uimire și dorința de a o imita. Dar pentru rostirea toasturilor era necesar să existe și cupe de șampanie, iar cum știut este că șampania nu se poate bea pe stomacul gol, în mod automat, ca de la sine, se impunea necesitatea unui dejun. Mai târziu, când datorită eforturilor ei fu organizat un comitet și se păși mai serios la executarea programului, i se demonștră pe loc și explicit că, dacă se va da un mic dejun, bietele guvernante se vor alege cu o nimica toată, oricât de frumoasă ar fi suma. Așadar, se impunea următoarea alternativă: un ospăț balthazarian și toasturi, și doar vreo nouăzeci de ruble ce vor mai rămâne pentru institutele sau realizarea unui beneficiu important în cadrul unei serbări, ca să zicem așa, organizate mai mult de formă. Prin aceasta, comitetul încercase, de fapt, s-o sperie puțin, gândindu-se totuși la o a treia soluție mai prudentă, de compromis, adică la o serbare destul de serioasă în toate privințele, dar fără șampanie, încât să rezulte un beneficiu onorabil depășind cu mult suma de nouăzeci de ruble. Iulia Mihailovna însă nu voi să accepte; detesta media mic-burgheză și hotărî pe loc, de vreme ce prima variantă nu era realizabilă, să adopte imediat și integral extrema cealaltă, adică să se realizeze o colectă colosală care să provoace invidia tuturor guberniilor. „Ar trebui, în definitiv, să înțeleagă și publicul, își încheie dânsa discursul înflăcărat rostit în sânul comitetului, că atingerea unor scopuri general-umane este mai presus de orice satisfacții trupești de moment; că serbarea în fond nu este decât un mijloc de promovare a unei idei mărețe, și de aceea lumea trebuie să se mulțumească cu un bal nemțesc, economicos, cu un gest simbolic, dacă nu ne putem dispensa chiar deloc de acest bal nesuferit”, într-atât începuse deodată să-l urască. În cele din urmă, reușiră s-o liniștească. Tocmai cu acest prilej se născu, de pildă, ideea salutară a unui „cadril al literaturii”, ca și celelalte propuneri de program estetic, care să înlocuiască satisfacțiile trupești. Tot atunci Karmazinov consimți definitiv să-și citească opera Merci (deoarece până atunci mereu răspundea cam în doi peri) și prin lectura aceasta să

exterminate însăși ideea hranei din mințile publicului nostru prea puțin temperat. În felul acesta balul își recăpătă caracterul dorit de solemnitate magnifică, deși într-o manieră diferită de aceea cu care publicul era obișnuit. Iar ca să nu existe impresia că totul plutește prea mult în nori, hotărâră că la începutul balului se poate servi câte un ceai cu lămâie și cu fursecuri rotunjoare, apoi oranjadă și limonadă, iar către sfârșit și înghețată, dar atât și nimic mai mult. Pentru persoanele însă care invariabil, întotdeauna și pretutindeni sunt chinuite de foame și, mai ales, de sete, să se organizeze în fundul anfiladei de încăperi un bufet special de care se va ocupa Prohorâci (bucătarul-șef al clubului), de altfel sub cea mai strictă supraveghere a comitetului, și care să servească la cerere tot ce ar pofti musafirii, dar contra plată, lucru în privința căruia să se pună un afiș special pe ușa saloanelor, cu precizarea expresă că bufetul nu face parte din program. A doua zi dimineața însă hotărâră să nu se deschidă un asemenea bufet, ca să nu fie tulburată partea literară, deși bufetul s-ar fi aflat abia în a șasea încăpere de la salonul alb, în care Karmazinov acceptase să-și citească opera Merci. Pare curios că acestui eveniment, adică lectura operei Merci, comitetul îi acordase o importanță atât de exagerată, și nu numai comitetul ca atare, ci până și spiritele cele mai practice dintre organizatori. Cât despre spiritele poetice, soția mareșalului nobilimii, de pildă, îi declarase lui Karmazinov că imediat după matineu va porunci să se bată pe unul dintre pereții salonului său alb o placă de marmură cu inscripția de aur, pe care să se scrie că la data cutare din anul cutare, aci, în acest loc, marele scriitor rus și european, depunându-și condeiul, a dat citire operei sale Merci și în felul acesta pentru prima oară își lua rămas-bun de la publicul rus în persoana reprezentanților orașului nostru și că această inscripție o vor putea citi chiar cei prezenți la bal, adică numai la cinci ore după ce va fi fost citită Merci. Cunosc din surse foarte sigure că tocmai Karmazinov a fost acela care a cerut ca în cursul dimineții să nu existe nici un fel de bufet, până nu isprăvește lectura, sub nici o formă, cu toate obiecțiunile unora dintre membrii comitetului că așa ceva n-ar cadra deloc cu moravurile noastre.

Astfel se prezentau lucrurile când în oraș tot mai dăinuia credința într-un ospăț balthazarian, adică a unui bufet oferit chiar de comitetul de organizare; crezură până în ultima oră. Chiar și domnișoarele visau o cantitate imensă de bomboane și dulciuri și încă ceva nemaipomenit. Toată lumea știa că rețeta e colosală, că tot orașul intenționează să ia parte la serbare, că sosesc oameni de prin județe și că nu ajung biletele. Se știa, de asemenea, că pe lângă sumele încasate din vânzarea билетelor se oferiseră și contribuții considerabile: Varvara Petrovna, de pildă, plătise pentru biletul ei trei sute de ruble și dăruise pentru înfrumusețarea sălii toate florile din sera ei. Soția mareșalului nobilimii (membră în comitet) și-a oferit în acest scop imensa ei casă plus iluminatul; clubul a pus la dispoziție orchestra și personalul de serviciu, cedându-l și pe Prohorâci pentru toată ziua. Se făcuseră și alte donații, deși nu atât de mari, încât se născu ideea de a se reduce prețul biletului de la trei ruble la două.

Într-adevăr, comitetul se gândi la început că pe un bilet de trei ruble nu vor veni domnișoarele și reflectase asupra propunerii de a emite niște bilete de familie, și anume fiecare familie să plătească numai pentru o singură domnișoară, iar celelalte domnișoare din aceeași familie, fie chiar și în număr de zece exemplare, să intre gratis. Dar toate aceste temeri se risipiră curând; tocmai domnișoarele erau acelea care veniră în număr mare. Până și cei mai săraci funcționari își aduseră fetele, deși era limpede că dacă nu aveau fete domnișoare nici prin gând nu le-ar fi trecut să subscrie. Un biet secretăraș se prezentă cu toate cele șapte fiice ale sale, fără a mai socoti soția și o nepoată, și fiecare dintre ele ținea în mână câte un bilet de intrare de trei ruble. Așadar, ne putem închipui ce revoluție se stârnise în oraș! Să ne gândim numai la faptul că, festivitatea fiind împărțită în două reprize, a fost necesar ca fiecare reprezentantă a sexului feminin să-și procure două rânduri de toalete, una pentru matineul literar și una pentru balul de seară. Mulți din clasa mijlocie, cum s-a dovedit mai pe urmă, și-au amanetat pentru această zi tot ce aveau, inclusiv lenjeria de familie până la cearșafuri și în unele cazuri și la saltele, împrumutându-se de la evreii noștri, care parcă anume în ultimii doi ani se înmulțiseră considerabil și numărul lor în orașul nostru creștea neconținut. Aproape toți funcționarii își luaseră avansuri din salarii, iar unii dintre moșieri își vânduseră vitele necesare muncii câmpului, și toate acestea numai pentru a-și prezenta domnișoarele ca pe niște marchize spre a nu fi ele mai prejos decât celelalte. Splendoarea toaletelor a fost de data aceasta nemaivăzută prin locurile noastre. Cu vreo două săptămâni înainte încă, orașul fusese invadat de tot felul de anecdote care imediat ajungeau la cunoștința curții Iuliei Mihailovna și dădeau prilej zeflemeștilor noștri să-și ascută limba în voie. Începuseră să circule în acest sens și caricaturi. Personal am văzut în albumul Iuliei Mihailovna câteva desene de acest gen. Toate acestea ajungeau cu repeziciune la cunoștința caselor respective, iată de ce, mi se pare, se iscă atâta ură prin familii față de Iulia Mihailovna în ultimele zile premergătoare serbării. Astăzi toți se revoltă și, aducându-și aminte, scrâșnesc din dinți. Era limpede însă că, dacă comitetul nu va reuși să satisfacă publicul sau va șchiopăta cumva balul, explozia de indignare va fi nemaipomenită. Iată de ce fiecare în sinea lui se aștepta să se ajungă la un scandal; și de vreme ce scandalul era atât de așteptat, cum se putea să nu se producă?

Exact la ora douăsprezece răsunară alămurile fanfarei. Făcând parte din grupul de supraveghetori pentru menținerea ordinii, adică dintre cei doisprezece „tineri cavaleri cu fundă la umăr”, am fost martor ocular la felul cum s-a început această zi de tristă amintire. În primul rând, chiar de la început se iscă o îmbulzeală nemaipomenită la intrare. Cum de s-a întâmplat ca totul să meargă anapoda chiar după întâiul pas și toți se zăpăciră, în frunte cu poliția? Nu învinuiesc publicul cel adevărat: capii familiilor nu numai că nu se înghesuiau și nu împingeau pe nimeni, cu toate gradele și titlurile lor, ci, dimpotrivă, se scandalizară, zice-se, încă din stradă, văzând o atare îmbulzeală de lume, neobișnuită în orașul nostru, o mulțime tumultuoasă care nu intra

pur și simplu, ci lua intrarea cu asalt. Între timp trăsurile soseau neconținut și în cele din urmă blocau strada. Astăzi, când scriu aceste lucruri, am date incontestabile pentru a afirma că o parte din ticăloșimea orașului nostru a fost introdusă fără bilete de Liputin și Leamșin sau poate chiar și de altcineva din rândul supraveghetorilor de ordine, cum eram eu. În orice caz, în sală apărură și niște persoane cu totul necunoscute, venite de prin județe și nu se mai știe de unde. Aceste brute, de îndată ce pășeau în sală (executând parcă un consemn) se interesau aproape într-un glas unde-i bufetul și, aflând că nu există bufet, fără nici o jenă și cu o neobrăzare neobișnuită la noi până atunci, începeau să vocifereze. E adevărat că unii dintre ei veniseră beți. Alții, impresionați ca niște sălbatici de splendoarea saloanelor soției mareșalului, rămâneau un timp în tăcere privind cu gura căscată, întrucât nimic asemănător nu mai văzuseră până atunci. Salonul alb, o încăpere imensă, deși de o arhitectură arhaică, era într-adevăr superb: vast, cu ferestre mari în două rânduri suprapuse, cu plafonul ornat în ghips și poleit cu aur, cu balcoane sus, cu oglinzi enorme între ferestre, încadrate de draperii roșii, cu statui de marmură prin diferite locuri (nu erau cine știe ce, dar erau totuși statui), cu mobilier greoi din epoca napoleoniană, alb cu dungi aurii și tapisat în catifea roșie. În momentul pe care-l descriu, în fundul sălii se înălța o estradă înaltă pentru cei care vor lua cuvântul la matineul literar, iar tot restul sălii era plin de rânduri regulate de scaune cu intervale largi, ca într-un parter de teatru cu locuri destinate publicului. După primele minute de surprindere însă începură să plouă cele mai absurde întrebări și pretenții. „Poate că noi nici nu vrem să ascultăm lecturi literare... Noi am plătit bani... Publicul a fost înșelat... Noi suntem stăpâni și nu Lembke! ...” Într-un cuvânt, ca și cum fuseseră lăsați să intre numai pentru ca să facă scandal. Mi s-a întipărit bine în memorie mai ales o altercație în care s-a distins prințisorul aflat în trecere și care în dimineața din ajun fusese la Iulia Mihailovna, cel cu gulere tari înalte și cu fața de păpușă de lemn. Și el, la stăruitoarele ei rugăminți, consimți să facă parte din grupul de ordine cu fundă prinsă pe umărul stâng. Se dovedi însă că această figură mută de ceară și pe resorturi știa, dacă nu să vorbească, în orice caz să acționeze în felul lui. Când un vlăjgan cu fața ciupită de vărsat, un căpitan în rezervă, escortat de un grup întreg de derbedei, care se ținea după el tot timpul, îl acostă, cerându-i să-i arate intrarea la bufet, prințisorul făcu din ochi un semn discret plutonierului de poliție. Ordinul fu imediat executat: cu toate protestele și vociferările căpitanului beat, acesta fu scos afară din sală. Între timp începu să apară în cele din urmă și „publicul adevărat” și în trei șiruri lungi pătrunse în sală prin cele trei intervale dintre scaune. Elementele turbulente începură să se potolească, dar publicul, în general, chiar și cel mai „curățel”, avea un aer nemulțumit, surprins; iar unele dintre doamne păreau pur și simplu speriate.

În sfârșit, toată lumea fu plasată pe locurile respective; încetă și muzica. Începură să-și sufle nasurile în batiste și să se uite în jurul lor. Publicul aștepta cu un aer prea solemn, ceea ce întotdeauna constituia un semn rău. „Lembkii”

nu apărură încă. Mătăsurile, catifelele ardeau în culori vii, diamantele sclipeau din toate părțile; prin aer pluteau miresme parfumate. Bărbații erau toți în ținută de gală cu ordine la revere și gât, iar bătrânii chiar și în uniformă. Apăru în sfârșit și soția mareșalului, însoțită de Liza. Niciodată n-a fost Liza mai orbitor de frumoasă ca în acea dimineață și într-o toaletă atât de superbă. Avea părul coafat în bucle fermecătoare, ochii îi scânteiau, fața îi radia de un zâmbet, de un zâmbet fericit. Produse incontestabil o impresie puternică asupra tuturor; toți o priveau cu interes și schimbau șoapte discrete. Unii susțineau că îl caută cu privirea pe Stavroghin, dar nici Stavroghin, nici Varvara Petrovna nu veniseră. N-am înțeles atunci ce era cu ea: de unde atâta fericire, bucurie, energie și forță se adunaseră în expresia chipului ei? Gândul la ceea ce îmi fusese dat să văd ieri și ceea ce vedeam acum mă făcu să rămân pur și simplu perplex. Dar „Lembkii” tot nu apăreau. Era o mare greșală. Mai târziu am aflat că Iulia Mihailovna îl așteptase până în ultimul moment pe Piotr Stepanovici, fără de care în ultimul timp nu era în stare să facă nici un pas, deși în sinea ei n-ar fi vrut s-o recunoască. Menționez în paranteză că Piotr Stepanovici, în ajun, la ultima ședință a comitetului, depusese funda de supraveghetor, refuzând să participe în această calitate, ceea ce o amărâse pe Iulia Mihailovna până la lacrimi. Spre surprinderea, iar mai apoi și spre cea mai mare nedumerire a ei (lucru asupra căruia anticipez), el dispăruse în acea dimineață și nu se prezentase nici la matineu, încât până seara nimeni nu-l mai văzu. În cele din urmă, publicul începu să dea semne de nerăbdare. Nici pe estradă nu apărea nimeni. În rândurile din spate se auziră aplauze ca la teatru. Bătrânii și cucoanele în vârstă se încruntară: „Acești Lembke prea o fac pe grozavii”. Până și în rândurile publicului select începu să circule șoapta că festivitatea s-ar putea într-adevăr să nu aibă loc, pentru că Lembke te pomenești că este realmente foarte bolnav etc., etc. Dar, slavă Domnului, soții Lembke în sfârșit își făcură apariția; el o conducea la braț; mărturisesc că și eu personal mă cam îndoiam de venirea lor. Dar toate temerile în această privință se dovediră imediat neîntemeiate și adevărul triumfă. Publicul părea că răsuflă ușurat. Lembke părea să aibă înfățișarea de om perfect sănătos, după cum mi-aduc aminte, întrucât, vă închipuiți, doar, câte priviri îl întâmpinară. Mai notez pentru a caracteriza atmosfera că, în general, erau prea puțini în rândurile societății noastre selecte care să fi crezut cu adevărat că Lembke este în mod serios bolnav; iar comportarea lui fusese considerată foarte normală, într-atât de normală încât până și cazul de ieri dimineață petrecut în piață fusese primit cu aprobare. „Așa trebuie să se procedeze chiar de la început, ziceau demnitarii. Poți să faci pe filantropul cât vrei, tot la asta ajungi, fără să-ți dai seama că așa ceva este necesar chiar și pentru filantropia însăși”, cel puțin așa se discuta la club. O singură vină i se găsea, că prea mult se iuțise. „Lucrurile acestea trebuie făcute cu mai mult sânge rece, ei, dar n-ai ce face, omul e încă fără experiență”, spuneau specialiștii. Cu aceeași aviditate se întoarseră privirile și spre Iulia Mihailovna. Bineînțeles, nimeni n-ar avea dreptul să-mi pretindă mie, ca povestitor, prea multe amănunte precise în privința unui

anumit punct: aici e vorba de o taină, e vorba de o femeie; știu însă un lucru: în seara trecută, Iulia Mihailovna intră în cabinetul lui Andrei Antonovici și zăbovi acolo mult peste miezul nopții. Andrei Antonovici fu iertat și consolată. Soții se înțeleaseră în toate, totul fusese uitat și, la sfârșitul explicației, când Lembke se lăsă totuși în genunchi în fața ei, aducându-și aminte cu groază despre episodul final din noaptea precedentă, mânuța grațioasă, iar apoi și buzele soției îi stăviliră efuziunile înflăcărâte și discursul de pocăință al omului covârșit de înduioșare și delicat ca un cavalier. Toată lumea o vedea acum radiind de fericire. Pășea cu fața deschisă, sigură de ea, îmbrăcată într-o rochie superbă. Părea că se află în culmea mulțumirii; serbarea, scopul și încununarea politicii sale, fusese realizată. Trecând spre locurile lor, chiar în primul rând din fața estradei, soții Lembke salutau și răspundeau la plecaciuni, în dreapta și în stânga. Imediat în jurul lor se formă un cerc. Soția mareșalului nobilimii se ridică în picioare în întâmpinarea lor... Dar aici interveni o deficiență deplorabilă: tam-nisam orchestra intonă un Tusch, nu un marș oarecare, ci pur și simplu un Tusch de ospăț, cum se obișnuia la noi la club, când la un banchet oficial se bea în sănătatea cuiva. Astăzi știu precis că figura aceasta era opera lui Leamșin care, în calitatea lui de supraveghetor de ordine, ceruse să se intoneze un Tusch, chipurile în onoarea soților Lembke. El, bineînțeles, oricând ar fi putut să se justifice că a făcut-o dintr-o prostie sau zel excesiv... Din păcate, eu nu știam încă pe atunci că ei nici nu-și mai băteau capul în privința justificărilor, ci erau hotărâți să-și ducă la capăt tot planul chiar în aceeași zi. Dar lucrurile nu se opriră aici: în timp ce publicul rămăsese contrariat, schimbând priviri nedumerite sau zâmbete ironice, în fundul sălii și în balcoane răsunară strigăte de ură, tot parcă în onoarea soților Lembke. Nu erau voci prea multe, dar strigătele ținură o bună bucată de vreme. Iulia Mihailovna se aprinse toată la față, ochii îi scânteiară. Lembke se opri în dreptul scaunului său și întorcându-se în direcția strigătelor cercetă cu o privire severă, impunătoare, fundul sălii... Cei de lângă el se grăbiră să se așeze. Din nou observai cu teamă pe fața lui acel zâmbet primejdios pe care-l avea ieri stând în salonul soției sale și privindu-l pe Stepan Trofimovici, înainte de a se apropia de el. Mi se păru că și acum mijeste pe fața lui o expresie fatală și, ceea ce era mai rău, într-o câțiva comică, expresia omului care este gata să se sacrifice pentru realizarea scopurilor superioare ale soției sale... Iulia Mihailovna îmi făcu semn să mă apropii și-mi șopti să alerg la Karmazinov și să-l rog să înceapă. Dar, chiar în clipa când mă întorsei să plec, se produse o altă mârșăvie, dar mult mai urâtă decât prima. Pe estradă, spre care se îndreptau în acea clipă toate privirile și toate așteptările și unde nu se vedea decât o măsuță cu un scaun în spatele ei, iar pe măsuță un pahar de apă pe o tăviță de argint, pe estrada aceasta goală apăru deodată silueta mătăhăloasă a căpitanului Lebeadkin în frac și cu cravată albă. Rămăsei atât de uimit, încât nu-mi venea să-mi cred ochilor.

Căpitanul păru intimidat și se opri pentru un moment în fundul estradei. Deodată, din public se auzi un strigăt: „Lebeadkin, tu ești?”. Mutra stupidă și

roșie a căpitanului (era complet beat) la auzul acestui strigăt răspunse cu un zâmbet larg și tâmp. Își ridică mâna, își frecă fruntea, dădu din capul lui lăptos, ca și cum s-ar fi hotărât brusc la orice, făcu doi pași înainte și deodată pufni în răs, nu prea tare, dar chicotind prelung și fericit, din care cauză corpul lui masiv și gras începu să se zguduie caraghios, iar ochii și așa pierduți în grăsime se ascuseră în fundul unor crăpături. La aceasta, aproape jumătate din asistență izbucni în răs, iar vreo douăzeci de persoane începură să aplaude. Publicul serios schimba priviri posomorâte; totul nu dură însă decât vreo jumătate de minut. Pe estradă apărură în fugă Liputin cu funda lui de supraveghetor și doi servitori; aceștia îl prinseră ușurel de brațe, iar Liputin îi șopti ceva. Căpitanul se încruntă și mormăi: „Dacă-i așa, mă rog”, dădu din mână a lehamite, își întoarse spatele imens către public și dispăru împreună cu cei care îl însoțeau. După o clipă Liputin se înființă iar pe estradă. Avea pe buze cel mai mios dintre zâmbetele lui dulcele de totdeauna, care aminteau de obicei gustul de oțet amestecat cu zahăr, iar în mâini ținea o foaie de felul hârtiei pentru scrisori. Cu pași mărunți și repezi se apropie de rampă.

— Domnilor, se adresă el publicului, din cauza lipsei de supraveghere s-a întâmplat o defecțiune comică, dar care a fost înlăturată; eu însă luai asupra-mi însărcinarea de a prezenta cea mai respectuoasă rugămintă a unuia dintre versificatorii noștri localnici... Animat de o năzuință înaltă, plină de simțire umanitară... cu toată înfățișarea sa... de acel scop, care ne-a reunit pe noi toți... ca să ștergem de pe obrajii sărmanelor fete instruite din gubernia noastră lacrimile... acest domn, adică vreau să spun acest poet localnic... dorind să rămână incognito... ar fi dorit mult ca versurile lui să fie citite înainte de începerea balului... adică, vreau să spun, a matineului literar. Cu toate că această poezie nu este prevăzută în program și nu figurează... deoarece abia de o jumătate de oră ne-a parvenit nouă... (adică cui nouă? reproduc cuvânt cu cuvânt această prezentare confuză), dar noi considerăm că remarcabila naivitate a sentimentului, laolaltă cu remarcabila dispoziție de haz a acestei poezii îngăduie să fie citită aici, adică nu ca pe ceva serios, ci ca ceva potrivit serbării... Într-un cuvânt, la idee... Cu atât mai mult că nu sunt decât câteva rânduri... Și de aceea cer permisiunea publicului binevoitor.

— Citiți-o! zberă un glas din fundul sălii.

— Așadar, s-o citesc?

— Citiți, citiți! se auziră mai multe glasuri.

— O voi citi cu permisiunea publicului, își schimonosi fața Liputin din nou, în același zâmbet mios. Părea totuși că nu prea îndrăznește, iar eu personal avui impresia că este și emoționat. Cu toată îndrăzneala care-i caracterizează, oamenii aceștia se și poticnesc uneori, deși seminaristul n-ar fi ezitat probabil, dar Liputin oricum aparținea societății de altădată.

— Previn, adică am onoarea să previn că este vorba nu de un fel de odă, cum se scriau altădată pentru solemnități, ci aproape, ca să zic așa, o glumă, dar pătrunsă de un sentiment incontestabil, îmbinat cu o veselie cochetă și, ca să zic așa, cu adevărul arhireal.

— Citește-o, citește-o!

Liputin despături foaia. Bineînțeles, nimeni nu mai apucă să-l oprească. De altfel, apăruse cu funda lui de veghetor la ordinea balului. Cu glas răsunător el recită:

— Institutoarei naționale de pe aceste meleaguri, din partea unui poet, cu prilejul sărbătorii.

Salut, salut, institutoare, Triumfă și te bucură din plin!

Ție, o retrogradă ori o george-sandistă, Eu versul meu din inima-ți închin!

— Păi, sunt versurile lui Lebeadkin! Ale lui Lebeadkin, sigur! răsunară câteva glasuri. Se auziră râsete și chiar aplauze, deși nu prea multe.

— Te ostenești să-nveți copii mucoși.

Pe-abecedar cu slovă franțuzită, Dar orișicui i-ai face azi ochi dulci, Numai să-ți ceară mâna ofilită.

— Ura! Ura!

— Află că-n veacul nostru de reforme, Nici un paracliser n-o să te ia.

Împacă-te cu stropul tău de soartă, Te-ntoarce la abecedar, frumoasa mea...

— Exact, exact. Acesta este adevăratul realism, fără „strop”, nici un pas!

— Nu-ți face gânduri negre! Astă-seară, Când petrecurăm la ospăț și-n dansuri, Ți-am încropit cu toții mândră zestre.

Și mâine soarta n-o mai fi amară...

Tu, retrogradă ori o george-sandistă, Te bucură: ai zestre, domnișoară!

Scuipă pe tot, uită de orice chin – Triumfă și te bucură din plin!

Mărturisesc, nu-mi venea să-mi cred urechilor. Era o impertinență crasă, atât de evidentă, încât nu încăpea nici un fel de scuză pentru Liputin, nici chiar scuza prostiei. Și de fapt Liputin nu era deloc un prost. Intenția era clară, cel puțin pentru mine: se grăbeau să provoace dezordine. Unele versuri din poezia asta idioată, ultimul, de pildă, era de așa natură, încât nici un fel de prostie n-ar fi îngăduit-o. Se pare că Liputin își dădea seama el însuși că luase prea mult asupra sa: ducându-și isprava la capăt, păru atât de năucit de propria-i îndrăzneală, încât nici nu se gândi să plece de pe estradă, ci rămase pe loc, ca și cum ar fi vrut să mai adauge ceva. Crezuse probabil că efectul va fi cu totul altul; dar până și grupul de gălăgioși, care aplaudase tot timpul farsei, tăcu brusc, uluit probabil și el. Stupizenia cea mai mare era că mulți dintre ei priviseră toată înscenarea asta cu multă emoție, luând-o drept o realitate, un adevăr tulburător în privința institutoarelor, drept o poezie cu tendință, și nu un pamflet. Dar natura deșănțată a versurilor îi surprinsese până și pe ei. Cât despre restul publicului, întreaga sală rămăsese nu numai scandalizată, dar și jignită, se pare. Cred că nu greșesc deloc, împărtășindu-vă această impresie. Iulia Mihailovna spunea mai târziu că încă o clipă și ar fi leșinat. Unul dintre cei mai venerabili bătrâni și-a luat la braț bătrânica și au părăsit amândoi sala sub privirile îngrijorate ale publicului. Cine știe, poate că exemplul lui ar fi fost urmat și de alții, dacă în clipa aceea n-ar fi apărut pe estradă însuși Karmazinov, în frac, cu cravată albă și cu un caiet în mână. Iulia Mihailovna îl

învăluu într-o privire entuziasmată, ca pe un adevărat salvator... Mă repezii în dosul culiselor să-l caut pe Liputin.

— Intenționat ai făcut-o! îi zisei eu indignat, apucându-l de mână.

— Nici prin gând nu mi-ar fi trecut așa ceva, se zgribuli el începând să mintă și prefăcându-se nenorocit, chiar atunci mi-au fost aduse aceste versuri și am crezut că au haz...

— N-ai crezut dumneata așa ceva. Nu-mi vine a crede că ai putea să consideri această mângălitură ordinară drept o glumă hazlie!

— Și totuși, așa o consider.

— Pur și simplu minți, și nici nu e adevărat că ți s-au adus acum aceste versuri. Chiar dumneata le-ai compus împreună cu Lebeadkin, și poate chiar ieri, anume ca să provoci scandal. În orice caz, ultimul vers îți aparține, fără îndoială, ca și versul cu paracliserul, de altfel. Cum se face că Lebeadkin a apărut îmbrăcat în frac? Înseamnă că v-ați înțeles ca el să le citească, și așa ar fi fost dacă nu s-ar fi îmbătat.

Liputin mă privi rece și vanitos.

— Dar pe dumneata ce te privesc toate astea? întrebă el deodată, cu un calm ciudat.

— Cum ce mă privesc? Văd că și dumneata porți pe umăr această fundă... Unde este Piotr Stepanovici?

— Nu știu; pe aici, pe undeva, trebuie să fie; dar de ce întrebi?

— Pentru că văd prea limpede acum ce se întâmplă aici. E un complot împotriva Iuliei Mihailovna, pentru a compromite această zi...

Liputin mă privi pieziș.

— Dar ce te doare pe dumneata? zâmbi el și, dând din umeri, îmi întoarse spatele.

Rămăsei locului încremenit. Toate bănuielile mele se adevereau. Și când mă gândesc că sperasem tot timpul să n-am dreptate! Ce trebuia să fac? Mă gândii mai întâi să mă sfătuiesc cu Stepan Trofimovici, dar acesta stătea în fața oglinzii, încercând diferite surâsuri și mereu aruncându-și ochii pe foaia în care își făcuse diferite note. Urma să ia cuvântul imediat după Karmazinov și nu-i ardea deloc să stea de vorbă cu mine. Să alerg la Iulia Mihailovna? Era cam prea devreme; ca să fi înțeles avea nevoie de o lecție mai aspră, care s-o vindece de convingerea ei că e „anturată” și că toată lumea îi este „devotată până la fanatism”. Nici nu m-ar fi crezut și m-ar fi socotit un scrântit. De altfel, ce ar mai fi putut să facă ea acum? „La urma urmelor, gândii eu, într-adevăr, ce mă privesc pe mine toate astea, de ce mă amestec; îmi scot funda și plec acasă, de îndată ce va începe.” Chiar așa mi-am și zis, „de îndată ce va începe”, țin minte bine.

Dar era timpul să mă duc să-l ascult pe Karmazinov. Aruncându-mi ochii pentru ultima dată prin culise observai că mișună pe acolo tot felul de indivizi absolut străini, printre care și femei, într-un du-te-vino neconținut. „Culisele” acestea reprezentau un spațiu destul de îngust, despărțit de privirile publicului printr-o perdea compactă și comunicând prin culoar cu celelalte încăperi. Aci

își așteptau rândul cei care urmau să se producă pe estradă. Dar m-a surprins în clipa aceea mai ales conferențiarul, care trebuia probabil să apară imediat după Stepan Trofimovici. Era și el, cred, un fel de profesor (nici astăzi nu știu exact cine este), demisionat de bunăvoie dintr-o instituție de învățământ oarecare după o istorie cu tulburări studentești și sosit nu se știe pentru ce în orașul nostru acum câteva zile. Fusese și el recomandat Iuliei Mihailovna care îl primise, firește, aproape cu venerație. Știu astăzi că n-o vizitase decât o singură dată, la o serată, și că tot timpul rămăsese tăcut, zâmbind cu o expresie ambiguă la glumele și tonul grupului care o înconjură pe Iulia Mihailovna, și produsese asupra tuturor o impresie neplăcută prin aerul lui arogant și în același timp susceptibilitatea lui bănuitoare. Îl invitase să conferențieze însăși Iulia Mihailovna. Acum se plimba dintr-un colț în altul și, aidoma lui Stepan Trofimovici, își șoptea ceva sub nas, dar nu privind-se în oglindă, ci cu ochii în pământ. Nu-și potrivea nici un fel de zâmbete, deși mereu surâdea cu o expresie răutăcioasă, crudă. Era limpede că nici cu acesta nu se putea sta de vorbă. Era mic de statură, în vârstă de vreo patruzeci de ani, absolut chel, cu o bărbuță căruntă, îmbrăcat destul de decent. Mai interesant era faptul că la fiecare mișcare de întoarcere pe loc el își ridica pumnul în sus, îl clătina scurt și energic deasupra capului și-l abătea apoi brusc în jos, zdrobind parcă un inamic închipt. Figura aceasta o repeta mereu și invariabil. Simții cum mă cuprinde frica. Plecai repede de acolo ca să-l ascult pe Karmazinov.

III.

Atmosfera din sală nu promitea nimic bun. Țin să subliniez: mă închin în fața măreției unui geniu; dar de ce acești domni, oamenii noștri de geniu, către sfârșitul anilor glorioși ai activității lor procedeză uneori absolut ca niște copilandri? Ei, și ce dacă ești tu Karmazinov și ți-ai făcut apariția umflându-te în pene cât cinci șambelani laolaltă? E admisibil oare să reții atenția unui public ca al nostru asupra unui singur articol timp de o oră întreagă? În general, am observat că poți fi și un arhigeniu, dar la un matineu literar nu poți acapara nepedepsit atenția asistenței asupra persoanei tale mai mult de douăzeci de minute. Ce e drept, apariția marelui geniu fu primită cu mult respect. Până și cei mai pretențioși și severi dintre bătrâni își manifestară aprobarea și interesul, iar doamnele chiar și un fel de entuziasm. Totuși, aplauzele răsunară scurt, cam răzlețite și nu prea convinse. În schimb, în ultimele rânduri nu se mai auzi nici o neorânduială până în clipa când domnul Karmazinov începu să vorbească, și nici chiar în acest moment nu interveni de fapt ceva grav, ci mai mult un fel de neînțelegere. Am amintit cu altă ocazie că avea un glas prea strident, într-o câtva feminin, și o pronunție aristocratică, cu un sâsâit cochet. N-apucă să rostească nici câteva cuvinte când în sală cineva își îngădui să râdă, un prostălău oarecare, probabil lipsit de experiența vieții și neștiutor în ceea ce privea lumea mondenă, ba având poate și o predispoziție innăscută de a râde din te miri ce. Însă nici vorbă de vreo demonstrație oarecare; dimpotrivă, pomenindu-se privit chiorâș și somat cu un sst!

poruncitor de cei din jurul lui, nerodul se potoli pe loc. Dar iată-l pe domnul Karmazinov anunțând cu un ton afectat și modulări cochete în glas că el „la început n-a vrut în ruptul capului să accepte să citească” (ce rost avea să mai anunțe așa ceva!). „Că există, adică, rânduri care izvorăsc direct din inimă încât nici n-ai cum să le exprimi în cuvinte și deci cu atât mai puțin asemenea lucruri sacre ar fi potrivite să fie înfățișate în public” (atunci de ce le înfățișa?); cedând însă unor rugăminți stăruitoare, le-a adus să le înfățișeze publicului și întrucât, mai ales, își depune condeiul pe masă pentru totdeauna, jurându-și să nu mai scrie nimic, treacă de la dânsul, a scris această ultimă operă; și întrucât a jurat de asemenea să nu mai citească în public nimic și niciodată, fie, de data aceasta, își va citi acest ultim articol în fața publicului etc., etc...

Dar hai să zicem că asta n-ar fi nimic, cine nu cunoaște asemenea introduceri ale unui autor? Deși mă gândesc că față de gradul redus de cultură al publicului nostru și de starea de spirit a celor din ultimele rânduri toate acestea comportau oarecare riscuri. Ce era mai simplu decât să fi citit o scurtă nuvelă, o schiță oarecare în genul aceluia pe care le scrisese până atunci, adică deși cu fandoseli și manierisme, dar și cu oarecare spirit? În felul acesta totul era salvat. Aș, ți-ai găsit! Dădu drumul vorbăriei! Dumnezeule mare, ce nu găseai aici! Spun fără nici o ezitare, până și publicul din capitală n-ar fi rezistat, nu numai al nostru. Închipuiți-vă aproape două coli de tipar întregi de peltea lungă și inutilă; unde mai pui că domnul acesta și citea cu un aer de superioritate, ca o mare favoare pentru ascultători și îndurerat parcă de a fi trebuit să facă această concesie, încât pe bună dreptate publicul nostru avea cum să se simtă jignit. Tema... Dar cine ar putea să descifreze această temă? Un fel de dare de seamă despre niște impresii, despre niște amintiri. Dar ce fel și care anume? Oricât își încrețeau frunțile înțelepții din gubernia noastră în prima jumătate a cuvântării, nu reușiră să înțeleagă nimic, încât restul timpului ascultară numai din politețe. E adevărat, se vorbea acolo mult despre dragoste, despre dragostea unui geniu pentru nu se știe ce persoană, dar, trebuie să mărturisesc, lucrul acesta suna cam penibil. Părea că nu prea cadrează cu silueta grăsună și otova a scriitorului genial relatarea aceasta a momentului primei sale sărutări... Cel puțin așa socot eu. Și ceea ce era și mai supărător, aceste sărutări se produceau oarecum într-alt fel decât la toți oamenii. Pretutindeni creștea grozama (negreșit grozama sau altă asemenea iarbă oarecare, denumirea căreia n-o întâlnești decât poate în tratatele de botanică). Cerul căpătase, negreșit, un colorit violaceu, pe care niciodată nimeni dintre simplii muritori nu-l observase, adică îl văzuseră cu toții, desigur, dar nu se priceuseră să-l observe, pe când „iată eu am știut să-l observ și vi-l descriu acum vouă, proștilor, ca pe un lucru foarte obișnuit”. Copacul sub care se așezase perechea îndrăgostită era, negreșit, de culoare portocalie sau așa ceva. Ședeau ei undeva în Germania. Deodată îl zăriră pe Pompeius sau pe Cassius în ajunul bătăliei și pe amândoi îi străbătură fiorii reci ai entuziasmului. O știmă țipă în tufiș. Gluck începu deodată să cânte la vioară prin stufăriș. Melodia pe care o intonase era denumită en toutes lettres,

dar n-o cunoaște nimeni și, ca să afli despre ce este vorba, trebuie să cercetezi un dicționar muzical. Între timp ceața se involburase, într-atât se involburase, încât semăna mai mult cu un milion de perne decât cu ceață. Și deodată totul dispăre și marele geniu traversează în plină iarnă pe vreme de moină fluviul Volga. Două pagini și jumătate de traversare, și totuși se prăbușește printr-un ochi de gheață în apă. Geniul se îneacă, dar credeți că s-a înecat? Nici gând; toate astea i-au trebuit ca să arate cum, fiind gata să se înece definitiv și să dispară sub apă, în fața lui apăru deodată un crâmpei de gheață, un firicel de gheață cât un bob de mazăre, dar atât de pur și atât de cristalin „ca o lacrimă înghețată” și cum în acest crâmpei de gheață se oglindi toată Germania sau, mai bine zis, cerul Germaniei amintindu-i, prin jocul iradiat al acestei imagini reflectate, acea lacrimă, care, „ți-aduci aminte, s-a prelins din ochii tăi, când ședeam sub copacul acela de smarald, și tu ai exclamat cuprinsă de bucurie: „Nu există crimă!” „Da, am zis și eu printre lacrimi, dar dacă este așa, atunci nu există nici oameni drepti”. Am izbucnit amândoi în hohote de plâns și ne-am despărțit pentru totdeauna”.

Ea a plecat undeva pe malul mării, el în niște peșteri; și iată-l că începe să coboare, coboară și coboară, timp de trei ani coboară sub turnul Suharev din Moscova și deodată în adâncul pământului, în peșteri, vede o candelă, iar în fața candelii un sihastru. Sihastrul se roagă. Geniul pătrunde până la ferestruica lui cu gratii și deodată aude un suspin, vă închipuiți cumva că a suspinat sihastrul? Nicidecum. Puțin îi pasă lui de sihastrul vostru! Acest suspin pur și simplu „i-a amintit lui însuși primul ei suspin, scos cu treizeci și șapte de ani în urmă”, când „ți-aduci aminte, în Germania, ședeam sub copacul de culoarea agatului și tu mi-ai spus: „Ce rost are dragostea? Privește, în jurul nostru crește umbra nopții și eu te iubesc, dar când va înceta să crească umbra nopții – voi înceta și eu să te iubesc”. Aci iar se involbură ceața, apăru Hoffman, șuieră din Chopin o știmă și deodată din ceață apăru, într-o cunună de lauri, deasupra acoperișurilor Romei, Ancus Martius, nepot al regelui Numa Pompilius, cel de-al patrulea rege legendar al Romei. Fiori de extaz ne-au străpuns spinările și noi ne-am despărțit pentru totdeauna” etc., etc. Într-un cuvânt, poate că nu redau atât de exact conținutul și nici nu m-aș pricepe s-o fac, dar sensul poliloghiei sale era tocmai acesta. Și, în sfârșit, ce-o mai fi și cu pasiunea aceasta scandaloasă a minților noastre luminate pentru calambururi într-un sens superior! Un mare filosof european, un mare savant, un inventator, un truditor, un martir – toți acești trudiți ai cugetării și împovărați ai faptuirilor sunt pentru marele nostru geniu rus un fel de bucătari în conacul lui. El este boierul, iar ei se prezintă în fața lui cu bonetele albe în mână și-i așteaptă poruncile. E adevărat, el surâde cu aere de superioritate și când e vorba de Rusia, iar cea mai mare plăcere a sa este să anunțe falimentul Rusiei sub toate raporturile față de marile spirite din Europa; în ce privește însă propria-i persoană, o, aici situația este exact contrară; el este acela care se-nalță deasupra acestor spirite mari ale Europei; toți nu sunt decât un material bun pentru calambururile lui. Preia ideea cuiva, îi alătură antiteza ei și

calamburul este gata. Există crimă, nu există crimă; nu există adevăr, nu există oameni drekți; ateism, darwinism, clopotele Moscovei...

Dar, vai, el nu mai crede în clopotele Moscovei; Roma, laurii... dar el nu mai crede nici în lauri... Adăugați și un acces obligatoriu de tristețe byroniană, o schimă din Heine, ceva din Peciorin, și tot așa, dă-i și dă-i înainte, se porni șuierând mașina... „Dar puteți să mă lăudați, desigur, puteți, așa ceva îmi place grozav; v-am spus numai așa că depun condeiul; nici o grijă, vă mai plictisesc eu încă, și de trei sute de ori poate, veți obosi citind...”

Bineînțeles că lectura nu se încheie chiar atât de bine; mai rău era însă că tocmai de aici se și porni totul. În sală de mult se iscaseră și se făceau tot mai auzite smiorcăieli, târșit de picioare, tuse și ce se mai poate auzi când la un matineu literar autorul, oricine ar fi el, reține atenția publicului mai mult de douăzeci de minute. Dar genialul scriitor nu observa nimic. El continua să-și debiteze poliloghia dulceagă și sâsăită, făcând abstracție de public, încât toată lumea începu să schimbe priviri nedumerite. Deodată în rândurile din fund se ridică un glas singuratic, dar răsunător:

— Doamne, ce prostii!

A fost o izbucnire involuntară și, sunt convins, fără gând de ostentație. Pur și simplu, obosise omul. Dar domnul Karmazinov se opri, privi ironic spre public și se formaliză pe neașteptate, cu aerul unui demnitar jignit. Mi se pare că prea v-am plictisit, domnilor?

Tocmai aici e vina lui, de a fi deschis primul vorba: provocând în felul acesta un răspuns, oferise posibilitatea unor nemernici să deschidă gura și, ca să zicem așa, cu deplin drept, în timp ce, dacă s-ar fi abținut, totul s-ar fi limitat la niște smiorcăieli și ar fi trecut cumva cu bine... S-o fi așteptat omul la un ropot de aplauze ca răspuns la întrebarea lui? Dar nu aplaudă nimeni; dimpotrivă, toată lumea păru că se zgribulește speriată, și nu mișcă.

— Nu l-ați văzut niciodată pe Ancus Martius, nu sunt decât vorbe goale, se auzi o voce enervată, aproape chinuită.

— Exact, interveni și o altă voce, astăzi nu mai există vedenii, ci științe naturale. Documentați-vă în științele naturii.

— Domnilor, cel mai puțin m-am așteptat la asemenea obiecții, se arătă surprins Karmazinov.

Marele geniu se dezobișnuise, stând mereu la Karlsruhe, de realitățile patriei.

— În secolul nostru este o rușine să afirmi că universul se sprijină pe trei balene, turui deodată o domnișoară. Este absolut exclus ca dumneata, Karmazinov, să fi coborât în peșteră la schimnic. Și cine mai vorbește astăzi despre schimnici?

— Domnilor, cel mai mult mă surprinde că toate acestea sunt spuse pe un ton serios. De altfel... de altfel, aveți perfectă dreptate. Nimeni nu respectă mai mult decât mine adevărul real...

Cu toate că zâmbea ironic, se vedea că era uluit. Chipul lui părea că spune: „Eu, doar, nu sunt așa cum vă închipuiți, eu sunt cu voi, lăudați-mă

numai, lăudați-mă cât mai mult, cât mai mult, îmi place grozav să fiu lăudat...”.

— Domnilor, strigă el în sfârșit, profund atins, văd că sărmanul meu poem nu și-a găsit locul aici. De altfel, și mie mi se pare că n-am nimerit unde trebuie.

— A ochit în cioară, și a nimerit în vacă, zbieră cât îl ținea gura un gogoman oarecare, beat probabil, și care desigur nu merita să i se dea nici o atenție.

E drept că se auzi un râset nepoliticos.

— În vacă ziceți? reluă imediat Karmazinov. Glasul lui devenea tot mai strident. În ce privește ciorile și vacile, îmi permit să mă abțin, domnilor. Port prea mult respect oricărui public, ca să-mi permit vreo comparație, cât de inocentă ar fi; dar eu am crezut...

— Totuși, stimată domn, dumneata să nu-ți... strigă careva din ultimele rânduri.

— Dar eu am crezut că, depunându-mi condeiul și luându-mi rămas-bun de la cititori, voi fi ascultat...

— Nu, nu, vrem să vă ascultăm, vrem, se auziră, prinzând curaj în sfârșit, câteva glasuri din primele rânduri.

— Citiți mai departe, citiți! se asocieră și câteva voci entuziaste de doamne, și în sfârșit se înfiripă și un scurt ropot de aplauze, e adevărat foarte anemice și răzlețe.

Karmazinov zâmbi acru și dădu să se ridice de pe locul său.

— Crede-ne, Karmazinov, că toată lumea consideră drept o cinste... nu se abținu chiar și soția mareșalului nobilimii.

— Domnule Karmazinov, răsună deodată o voce tinerească din fundul sălii. Strigase un învățător foarte tânăr dintr-o școală medie județeană, un tânăr admirabil, cuminte și generos, recent venit la noi. Se ridicase de pe locul său. Domnule Karmazinov, dacă aș fi avut fericirea să iubesc în felul acesta, cum ne-ați descris, credeți-mă, n-aș fi făcut descrierea iubirii mele într-un articol destinat de a fi citit în public...

Tânărul se roșise ca racul.

— Domnilor, strigă Karmazinov, eu am terminat. Omit să mai citesc sfârșitul și mă îndepărtez. Îngăduiți-mi totuși să vă citesc numai șase rânduri cu care închei. „Da, prietene cititor, adio! începu el imediat să citească din manuscris și fără să se mai așeze. Adio, cititorule; nici nu prea stărui în dorința mea de a ne despărți prieteni: la ce bun să te mai deranjez, într-adevăr? Ba, poți să mă și înjuri, o înjură-mă cât vrei, dacă aceasta îți va face vreo plăcere. Ar fi mult mai bine însă dacă am uita unul de altul. Și chiar dacă voi toți, cititorii, v-ați arătat atât de buni încât, lăsându-vă, în genunchi, m-ați ruga cu lacrimi în ochi: „Scrie, o mai scrie pentru noi, Karmazinov, pentru patrie, pentru urmași, pentru cununi de lauri”, chiar și atunci v-aș răspunde, bineînțeles mulțumindu-vă cu tot respectul: „Nu, dragii mei compatrioți, ne-am

ocupat destul unul de altul. Merci! E timpul să ne despărțim! Merci, merci, merci!”,..

Karmazinov se închină ceremonios și, roșu ca racul, se retrase în culise.

— Dar nimeni nu se gândește să stea în genunchi; ce aberație!

— Dar și ce orgoliu!

— E numai umor, încercă să-l corijeze careva mai avizat.

— Ba să mă scutești de acest umor al dumitale.

— Totuși, e o neobrăzare, domnilor.

— Bine, cel puțin, că a terminat odată.

— Ce plictiseală e la ei aici!

Dar toate aceste exclamații ignorante în rândurile din spate (deși nu numai în cele din spate) au fost acoperite de aplauzele celeilalte părți a publicului, care îl aclama pe Karmazinov cerând să reapară pe scenă. Câteva doamne, în frunte cu Iulia Mihailovna și soția mareșalului nobilimii, se îngrămădeau în fața estradei. În mâinile Iuliei Mihailovna apăru o cunună de lauri superbi pe o pernuță de catifea albă, încadrată într-o jerbă de trandafiri vii.

— Lauri! rosti Karmazinov cu un surâs fin și puțin malițios. Eu, bineînțeles, sunt mișcat și accept cu cel mai viu sentiment această cunună, pregătită dinainte, care însă n-a apucat încă să se vestejească; dar vă asigur, mesdames, am devenit brusc atât de realist, încât consider că în secolul nostru frunzele de lauri sunt mai la locul lor în mâinile unui bucătar priceput, decât în mâinile mele...

— Sigur, bucătarii sunt mai folositori, strigă același seminarist care participase la „ședința” de la Virghinski.

Ordinea părea că se tulbură. Din multe rânduri lumea sări ca să vadă mai bine ceremonia oferirii cununii de lauri.

— Pentru chestia cu bucătarul sunt gata să adaug acum încă trei ruble, se auzi un glas ridicat, prea răsunător, voit răsunător.

— Și eu.

— Și eu.

— Dar cum se poate să n-aibă ei un bufet?

— Domnilor, am fost trași pe sfoară...

De altfel, trebuie să recunoaștem că toți acești domni gălăgioși se cam temeau încă vizibil de demnitarii prezenți și de polițaiul care veghea în sală. Treptat, cam în vreo zece minute, toată lumea își relua locurile, dar ordinea de la început nu se mai restabili. Și iată, tocmai pe acest început de haos nimeri sârmanul Stepan Trofimovici...

IV.

Apucai totuși să mă reped încă o dată în culise ca să-l previn, extrem de tulburat, că după părerea mea totul s-a dus de râpă și ar face mai bine să nu apară pe scenă, ci imediat să plece acasă pretextând o indispoziție stomacală, fiind și eu hotărât să-mi lepăd funda și să plec împreună cu dânsul. Dădui

peste el tocmai când se îndrepta spre estradă; se opri brusc, mă privi de sus, măsurându-mă din cap până-n picioare, și îmi zise cu un aer solemn:

— Ce te face, domnule, să mă consideri capabil de asemenea mârșăvie?

A trebuit să mă retrag. Eram sigur că, așa cum doi ori doi fac patru, fără catastrofă nu va scăpa de acolo. În timp ce stăteam deprimat la culme, în fața mea apăru iar silueta fostului profesor, care urma să ia cuvântul după Stepan Trofimovici și care adineauri ridica mereu și lăsa să se abată cu toată puterea pumnul. Ca și atunci se plimba de colo până colo, concentrat și murmurându-și ceva sub nas, cu un zâmbet perfid, dar triumfător. Aproape fără nici un gând (naiba m-a pus) mă apropiai și de dânsul.

— Știți, zisei eu, s-a văzut din nenumărate exemple că dacă lectorul reține atenția publicului mai mult de douăzeci de minute, acesta nu-l mai ascultă. O jumătate de oră nici chiar o celebritate nu reușește să se mențină...

El se opri brusc și aproape tremura de jignire. O expresie de nemărginit orgoliu îi apăru pe față.

— N-aveți nici o grijă, murmură el cu dispreț și porni mai departe.

În aceeași clipă se auzi din sală glasul lui Stepan Trofimovici.

„Dracu' să vă ia pe voi toți!” îmi zisei și alergai în sală.

Stepan Trofimovici se așeză în fotoliu, încă în plin vacarm. Rândurile din față se pare că îl întâmpinară cu priviri ostile. (La club, în ultimul timp, încetaseră să-l mai agreeze și nu i se arătau semnele de respect de altădată.) Tot era bine că nu se auzeau fluierături. Un gând ciudat mă stăpânea încă de ieri: că, negreșit, va fi fluierat îndată ce va apărea. De fapt, nici nu fusese observat dintr-odată, din cauza dezordinii ce încă nu se potolise complet. La ce mai spera omul acesta, dacă și față de Karmazinov procedară astfel? Stepan Trofimovici era palid; mai bine de zece ani nu mai apăruse în fața publicului. După emoția care-l cuprinsese și întreaga lui înfățișare, prea bine cunoscute mie, n-avui nici pic de îndoială că el însuși consideră apariția sa de acum pe estradă ca pe un moment decisiv al destinului său, în orice caz neapărat ceva în sensul acesta.

Tocmai de asta mă temeam. Îmi era tare drag acest om. Dar cum m-am simțit eu când l-am văzut începându-și cuvântarea și i-am auzit prima frază!

— Domnilor! rosti el deodată, decis parcă să dea foc în urma lui la toate punțile, și în același timp cu o voce aproape sugrumată. Domnilor, chiar în dimineața zilei acesteia am avut sub ochii mei pe masă una dintre foile clandestine împrăștiate recent aici și pentru a suta oară mi-am pus întrebarea: „Care este misterul ei?”

Întreaga sală amuți dintr-odată, și toate privirile se întoarseră către el, unele vădit speriate. N-am ce zice, se pricepea să suscite interesul de la primul cuvânt. Până și din culise se arătară câteva capete; Liputin și Leamșin păreau numai ochi și urechi. Iulia Mihailovna îmi făcu iar semn cu mâna să mă apropii.

— Opriți-l, orice s-ar întâmpla, opriți-l! îmi șopti ea tulburată.

Dădui neputincios din umeri: mai putea fi oprit un om care se decisese? Vai, îmi dădeam seama perfect de ceea ce se petrece cu Stepan Trofimovici.

— Ehe, despre proclamații! se auziră șoapte în rândurile publicului. Toată sala se încordă.

— Ei bine, domnilor, am dezlegat acest mister. Tot misterul efectului produs de ele constă în stupiditatea lor! (Ochii lui scânteiară.) Da, domnilor, dacă ar fi fost o stupiditate premeditată, afișată dintr-un anumit calcul, o, desigur, ar fi fost ceva genial! Dar se cuvine să fim dreپți și să recunoaștem: ei n-au falsificat absolut nimic, nu găsim în ele nici o mistificare. Avem de-a face aici cu cea mai despuiată, cea mai naivă, cea mai rudimentară prostie, c'est la bêtise dans son essence la plus pure, quelque chose comme un simple chimique. Dacă era spus într-un fel cât de cât inteligent, oricine ar fi văzut îndată toată sărăcia mizeră a acestei prostii reduse. Acum însă toți se opresc cuprinși de nedumerire; nimănui nu-i vine să creadă că este posibilă o asemenea prostie primitivă. „Nu se poate să fie numai atât și nimic, nimic altceva”, își spune în gând fiecare și caută dezlegarea secretului, vede în asta un mister, vrea să citească printre rânduri, și iată deci că efectul e obținut! O, niciodată încă prostia n-a fost recompensată printr-o consacrare atât de triumfală, cu toate că de nenumărate ori o meritase... Fiindcă, en paranthèse, prostia cea mai crasă, ca și geniul cel mai sublim sunt deopotrivă de folositoare destinului omenirii...

— Calambururi din deceniul al patrulea! se auzi un glas, de altfel foarte modest, dar suficient ca să provoace răsturnarea tuturor zăgazurilor; se dezlănțui un vacarm nemaipomenit.

— Domnilor, ura! Propun un toast pentru prostie! strigă Stepan Trofimovici într-o frenezie totală, sfidând întreaga sală.

Alergai la el ca pentru a-i turna un pahar cu apă.

— Stepan Trofimovici, încetează, Iulia Mihailovna te imploră...

— Ba te rog să încetezi dumneata și să mă lași în pace, tinere pierde-vară! se răsti el la mine în auzul tuturor. Mă grăbii să dispar. Messieurs, continuă el, ce rost are această tulburare, ce rost au strigătele de indignare pe care le aud? Am venit cu ramura de măslin. Vă aduc cuvântul definitiv pentru că în chestiunea aceasta eu am ultimul cuvânt și vom ajunge la împăcare.

— Jos cu el! strigau unii.

— Liniște, lăsați-l să vorbească, lăsați-l să spună ce are de spus, zbieră o altă parte a sălii.

Se agita mai ales tânărul învățător, care îndrăznind o dată să deschidă gura părea că nu se mai poate opri.

— Messieurs, ultimul cuvânt în chestiunea aceasta este un cuvânt de iertare. Sunt un bătrân care-mi închei viața, și declar solemn că spiritul vieții adie ca și înainte, așa cum forța cea vie n-a secat în tânăra generație. Entuziasmul tinereții contemporane este la fel de pur și luminos cum era și în zilele noastre. N-a survenit nici o schimbare: inversarea scopurilor, substituirea unei concepții a frumosului prin alta! Toată problema constă în a se ști dacă

Shakespeare este superior unei perechi de cizme sau Rafael unui bidon cu petrol.

— E un denunț, murmurau unii.

— Întrebări compromițătoare!

— Agent-provocator!

— Iar eu declar, țipă Stepan Trofimovici într-un hal de surescitare ajunsă la paroxism, iar eu declar că Shakespeare și Rafael sunt mai presus de dezrobirea țăranilor, mai presus de naționalitate, mai presus de socialism, mai presus de tânăra generație, mai presus de chimie, mai presus aproape de întreaga umanitate, pentru că ei sunt deja un rod, un rod real al întregii omeniri, și poate chiar rodul perfect din câte ar putea să existe! O formă a frumuseții deja atinsă, fără realizarea, fără de existența căreia nici n-aș consimți să trăiesc... O, Doamne! își împreună el cu un plesnet palmele. Acum zece ani exact același lucru l-am strigat la Petersburg și tot de pe estradă, rostind aceleași cuvinte, și la fel ca atunci ei n-au înțeles nimic, râdeau și fluierau, ca acum; oameni mărginiți, ce vă lipsește ca să mă înțelegeți? Știți voi oare, știți voi oare că fără englezi mai poate trăi omenirea, și fără Germania poate, fără omul nostru rus cu atât mai mult ar putea să trăiască, fără știință la fel, fără pâine la fel, numai fără frumusețe nu poate, pentru că atunci nici n-ar avea ce face omul pe lumea aceasta! Aici e tot misterul, aici e toată istoria! Însăși știința nu va putea dăinui un singur minut fără frumusețe, vă dați voi seama de asta, voi de acolo care râdeți, se va ticăloși degenerând în incultură crasă, nu va fi capabilă să născocască un simplu cui... Nu voi ceda! urlă el într-un mod cu totul absurd de încheiere, izbînd cu toată puterea cu pumnul în masă.

Dar în timp ce el țipa fără rost și fără legătură, se destrămă și ordinea din sală. Mulți săriră de pe locurile lor, unii se repeziră înainte, mai aproape de estradă. În general, toate astea se petrecură cu mult mai repede decât decurge descrierea mea și n-a fost timp să se ia nici o măsură. Sau poate că nici nu s-a voit o asemenea intervenție.

— Vă vine ușor să vorbiți, vouă, răzgâiaților, feciori de bani gata! zbieră chiar în fața estradei același seminarist, rânjindu-i cu plăcere drept în față lui Stepan Trofimovici.

Acesta îl observă și sări chiar lângă rampă:

— N-am fost eu acela care chiar acum am afirmat că entuziasmul tinerei generații este la fel de pur și de luminos cum a fost și altădată, și că ea piere greșind doar în formele frumosului?! Nu vă ajunge? Și dacă mai țineți seama de faptul că lucrul acesta îl afirmă un tată jignit, zdrobit, este posibil oare, o, minți înguste ce sunteți, este posibil oare ca cineva să se ridice mai presus în atitudinea imparțială și obiectivă a acestui tată? Ingrăților... Nedreptilor... De ce, de ce nu vreți să ne împăcăm?

Și, pe neașteptate, el izbucni într-un plâns isteric. Își ștergea lacrimile cu degetele. Umerii și pieptul lui tresăreau de hohote de plâns... Uitase cu totul pe ce lume se afla.

Publicul se alarmă peste măsură, aproape toată lumea sări de pe locuri. Sări cu repeziciune și Iulia Mihailovna, îl prinse de braț pe soțul ei, căutând să-l ridice de pe fotoliu... Scandalul lua proporții nemaipomenite.

— Stepan Trofimovici! urlă fericit seminaristul. Aici prin oraș și prin împrejurimi rătăcește acum Fedka-Ocnașul, un evadat din ocna. El jefuiește și de curând a săvârșit o nouă crimă. Dați-mi voie să vă întreb: dacă acum cincisprezece ani nu l-ați fi predat ca recrut în armată pentru a vă achita o datorie la cărți, adică dacă nu l-ați fi pierdut pur și simplu la jocul de cărți, ar fi nimerit el la ocna? Ar fi căsăpît el oamenii ca acum în lupta pentru existență? Ce aveți de spus, domnule estet?

Renunț să mai descriu scena care a urmat. În primul rând, izbucni un ropot de aplauze asurzitoare. Nu aplauda toată lumea, poate că numai a cincea parte din asistență, dar cei care aplaudau o făceau într-un fel delirant. Restul publicului năvăli spre ieșire, întrucât însă partea de public care aplauda se înghesuia la rândul ei, înaintând spre estradă, se produse o învâlmășeală inimaginabilă. Doamnele scoteau țipete, unele dintre domnișoare izbucniră în lacrimi și se rugau să fie duse acasă. Lembke, stând în picioare în dreptul scaunului său, privea mereu în juru-i cu niște ochi sălbatici. Iulia Mihailovna se zăpăcise de tot, pentru prima oară de la începerea activității ei la noi. Cât îl privește pe Stepan Trofimovici, în primul moment el păru literalmente strivit de cuvintele seminaristului; dar imediat după aceea înălță ambele mâini, întinzându-le parcă deasupra publicului, și urlă:

— Îmi scutur praful de pe picioare și blestem... Am terminat... am terminat...

Și smucindu-se din loc, alergă în culise, agitându-și amenințător mâinile.

— A jignit societatea! ... Să fie adus îndărăt! ... zbierau turbații.

Careva voi să se repeadă după el. Nimeni n-ar fi putut să-l oprească, cel puțin în clipa aceea, și, deodată, catastrofa definitivă se abătu ca o bombă asupra adunării și explodă în mijlocul ei: al treilea conferențiar, maniacul care își agita mereu pumnul în dosul culiselor, apăru brusc, venind în fugă pe scenă.

Avea înfățișarea unui adevărat nebun. Cu un zâmbet larg și triumfător, plin de sine și încrezut peste măsură, își plimba privirea satisfăcută peste sala agitată, bucurându-se parcă de această dezordine. Nu-l contraria deloc faptul că trebuia să ia cuvântul într-un asemenea vacarm, dimpotrivă, părea fericit. Era atât de evident acest lucru, încât dintr-odată atrase asupra lui atenția.

— Dar asta ce-o mai fi?! se auziră întrebări. Cine mai e și acesta? Sst! Să auzim ce vrea să spună?

— Domnilor! strigă din răspuțeri maniacul, postându-se chiar la marginea rampei și aproape cu un glas la fel de țipător, feminin ca al lui Karmazinov, dar fără sâsâitul aristocratic al acestuia. Domnilor, cu douăzeci de ani în urmă, în ajunul războiului cu jumate-Europă, Rusia stătea sus ca un ideal în ochii tuturor consilierilor activi și onorifici. Literatura era servitoarea cenzurii; prin universități se preda mărșăluirea; oastea fusese transformată în

balet, iar poporul plătea impozite și tăcea sub cnutul regimului iobăgist. Patriotismul se transformase în jumulirea de șperțuri de pe vii și morți. Cei care nu luau șperțuri erau considerați răzvrățiți, pentru că tulburau armonia sistemului. Pădurile de mesteacăn erau defrișate ca mijloc auxiliar pentru menținerea ordinii. Europa tremura... Dar niciodată Rusia, în decursul unui mileniu întreg de existență tembelă, n-a atins un asemenea grad de rușine...

Oratorul își înălță cu extaz pumnul și, agitându-l cumplit deasupra capului, îl abătu brusc și cu toată puterea asupra unui inamic închipt, zdrobindu-l cu furie, să se aleagă praful din el. Un urlet asurzitor izbucni din toate părțile, o furtună de aplauze potopi imensa sală. Aplauda aproape jumătate din asistență; se înflăcăraseră până și cei mai inocenți: era hulită Rusia în mod public, în gura mare, cum să nu-i vină omului să urle de entuziasm?

— Așa da! Așa înțeleg și eu! Ura! Aici nu mai e vorba de estetică!

Maniacul continuă cuprins de beție:

— De atunci au trecut douăzeci de ani. Universitățile sunt deschise și au crescut la număr. Mărșăluirea, muștruluirea sunt o legendă; numărul ofițerilor este neîndestulător și reclamă alte mii în completare. Căile ferate au înghițit toate capitalurile și au împânzit Rusia ca un păienjeniș, încât peste vreo cincisprezece ani poate că va avea omul într-adevăr posibilitatea să facă și o călătorie undeva. Podurile nu ard decât ici-colo, iar orașele ard reglementar, după o anumită ordine, pe rând, în sezoanele de incendii. Instanțele judecătorești dau sentințe solomoniene, iar jurații iau șperț exclusiv numai în cadrul luptei pentru existență, când sunt amenințați să moară de foame. Iobagii s-au eliberat și, în amintirea croielilor cu vărgile de către foștii lor stăpâni moșieri, se croiesc acum unii pe alții. Mări și oceane de votcă se consumă pentru susținerea bugetului, iar la Novgorod în fața anticei și inutilei Sofii s-a înălțat solemn un glob de bronz uriaș în memoria mileniului nostru de dezordine și prostie. Europa se încruntă și iar începe să se îngrijoreze... Cincisprezece ani de reforme! Și totuși, nicicând Rusia, chiar și în cele mai caricaturale epoci ale tembelismului său, n-a atins...

Ultimele cuvinte nici nu se mai auziră din cauza urletului mulțimii. Se văzu cum el ridică iar mâna și lăsă cu forță încă o dată pumnul în jos. Entuziasmul depășise orice limită: lumea urla, bătea din palme, până și unele dintre doamne strigau: „Destul! Nimic mai bun n-ai putea să ne mai spui!” Toți erau ca în delir. Oratorul își plimba deasupra capetelor privirea, topindu-se parcă în propriul lui triumf. Îl zării în fugă pe Lembke, cuprins de o tulburare nemaipomenită; arăta cuiva nu se știe ce. Iulia Mihailovna, albă ca varul, îi demonstra ceva cu febrilitate prințisorului care se apropiase în fugă de dânsa... În această clipă, un grup de vreo șase persoane cu funcții mai mult sau mai puțin oficiale se repezi din culise pe estradă, îl înșfăcă pe orator și îl târî înapoi. Nu înțeleg cum putu el să scape din strânsoarea lor, dar se vede că reuși, pentru că apăru iar în capătul estradei lângă rampă și apucă să mai strige din răsputeri, agitându-și pumnul:

— Dar niciodată Rusia n-a atins încă...

Aici fu iar înșfăcat și tras înapoi. Văzui cum cincisprezece indivizi se repeziră în culise ca să-l elibereze, dar nu sărind pe estradă, ci prin culoarul lateral, forțând îngrăditura ușoară de scânduri care, cedând presiunii, se prăbuși imediat... Văzui apoi, fără să-mi cred ochilor, că pe estradă apăru brusc de undeva studenta (ruda lui Virghinski), cu același sul sub braț, îmbrăcată în aceeași rochie, la fel de roșie la obraz, la fel de grăsuță, înconjurată de alte două-trei femei și de vreo doi-trei bărbați și însoțită de dușmanul ei de moarte, liceanul. Apucați chiar să aud fraza: „Domnilor, am sosit aici ca să vă aduc la cunoștință suferințele bieților studenți și să-i îndemn să protesteze...”. Dar nu mai aveam timp, trebuia să fug. Îmi ascunsei funda în buzunar și prin culoare dosnice cunoscute ieșii din casă în stradă. În primul rând mă îndreptai, bineînțeles, spre locuința lui Stepan Trofimovici.

Capitolul al doilea.

Finalul serbării.

I

Nu voi să mă primească. Se încuiase și scria. La bătăile mele repetate și la chemarea mea, îmi răspunse din dosul ușii:

— Dragul meu, am terminat totul, ce mi se mai poate cere?

— N-ai terminat nimic, ci ai contribuit numai la acest dezastru total.

Pentru numele lui Dumnezeu, lasă calambururile, Stepan Trofimovici, și deschide. Trebuie luate măsuri; s-ar putea să vină la dumneata și să te insulte...

Mă consideram în drept să fiu față de el aspru și sever. Mi-era teamă să nu întreprindă ceva și mai nesăbuit. Dar, spre surprinderea mea, mă izbii de o fermitate neașteptată:

— Atunci de ce ții neapărat să iasă așa, de parcă vrei dumneata să mă jignești primul? Îți mulțumesc pentru toate cele din trecut, dar repet încă o dată: am încheiat toate socotelile cu oamenii, cu cei buni și cu cei răi. Îi scriu Dariei Pavlovna, pe care o neglijasem atât de inadmisibil până acum. Măine, dacă vrei, te rog să duci scrisoarea; iar acum, „merci”.

— Stepan Trofimovici, te asigur că situația e mult mai gravă decât îți închipui dumneata. Crezi cumva că ai zdrobit acolo pe careva? N-ai zdrobit pe nimeni, ci te-ai zdrobit pe dumneata însuși, ca pe o eprubetă goală de sticlă fină (o, am fost dur și nepoliticos; îmi aduc aminte cu amărăciune!). N-ai de ce să-i scrii Dariei Pavlovna... Și ce te faci acum fără mine? Ce soluție concretă vezi? Probabil că ți s-a năzărit să mai întreprinzi ceva? Vei suferi un nou eșec dacă ți-a intrat în cap să mai încerci vreun pas... El se ridică și se apropie de ușă.

— Ai stat în mijlocul lor foarte puțin timp, dar te-ai molipsit de limbajul și tonul lor, Dieu vous pardonne, mon ami, et Dieu vous garde. Am observat însă întotdeauna la dumneata niște trăsături de bun-simț, și poate că îți mai revii, aprês le temps, bineînțeles, așa cum se întâmplă cu noi toți, cu noi rușii. În ce privește observația dumitale la lipsa mea de simț practic, îți voi reaminti o cugetare de a mea de multă vreme: că la noi în Rusia un număr imens de

oameni nu fac altceva decât să se năpustească, găsind în asta o adevărată îndeletnicire, cu o înverșunare crescândă și din ce în ce mai agasantă, ca muștele vara, împotriva lipsei de simț practic la alții, acuzând-o la fiecare și la toți, dar excluzându-se bineînțeles pe ei înșiși. Cher, nu uita că sunt foarte tulburat și nu mă chinui. Încă o dată îți spun merci pentru tot și ne despărțim de aici încolo, cum s-a despărțit Karmazinov de public, adică să uităm unul de altul, pe cât se poate cu mai multă generozitate. De fapt, la el a fost o șiretenie tactică, această rugămintă stăruitoare de a fi uitat de foștii săi cititori; quant à moi nu sunt atât de orgolios și mizez mai ales pe tinerețea inimii dumată neprihănită: n-ai cum să-l ții minte mult timp pe un biet bătrân inutil! „Să trăiești mult”, dragul meu prieten, cum mi-a urat Nastasia, rândul trecut de ziua mea onomastică (ces pauvres gens ont quelque fois des mots charmants et pleins de philosophie). Nu-ți doresc fericire multă, te va plictisi; nu-ți doresc nici nenorociri; după pilda filosofiei populare, repet pur și simplu: „Să trăiești mult” și caută să reușești să nu te plictisești prea mult; această urare vană o adaug de la mine. Așadar, adio și adio în mod serios. Și nu mai sta în fața ușilor mele, pentru că nu-ți voi deschide.

Cu aceste cuvinte el se depărtă în interior și nu mai reușii să obțin nimic de la el. Cu toată „tulburarea” lui, vorbea lent, potolit, cu multă greutate, căutând vizibil să mă convingă. Bineînțeles, îmi purta puțină pică și în mod indirect căuta să se răzbune pe mine, poate pentru chibitca de ieri și „podelele ce se desfăceau sub picioare”. Lacrimile lui vărsate în mod public în dimineața aceea, cu toată speranța sa de victorie, îl situau într-o poziție întru câtva comică, și nu exista alt om care să fie mai zelos ca dânsul pentru frumusețea și austeritatea formelor în relațiile cu prietenii. O, nu-l acuz! Dar această rigurozitate și tonul sarcastic, care dăinuiau la el, cu toate zguduirile din ultimul timp, avură darul să mă liniștească totuși: un om care a reușit să nu se schimbe aproape deloc după asemenea evenimente nu poate fi dispus desigur în acea clipă să facă cine știe ce gest necugetat sau tragic. Așa crezusem eu atunci și, Dumnezeu, cât de mult greșeam! Pierdusem din vedere numeroase alte lucruri...

Anticipând evenimentele, voi reproduce câteva din primele rânduri ale scrisorii sale către Daria Pavlovna, care într-adevăr o primi chiar a doua zi.

Mon enfant, mâna mea tremură, dar am încheiat totul. N-ai fost de față la ultima mea bătălie cu oamenii; n-ai venit la acest matineu literar și bine ai făcut. Dar ți se va povesti că în Rusia noastră sărăcită de caractere s-a ridicat un om integru și, sfidând amenințările cu moartea proferate împotriva lui din toate părțile, le-a spus acestor imbecili adevărul lor intim, adică faptul că sunt imbecili. O, ce sont des pauvres petits vauriens et rien de plus, des petits imbéciles, voilr le mot! (Sunt niște sărmane secături și nimic altceva, niște proști, acesta e cuvântul!) Zarurile au fost aruncate; plec din orașul acesta pentru totdeauna, și nu știu unde. Toți aceia pe care i-am iubit mă reneagă. Dar dumneata, ființă pură și candidă, dumneata, ființă blândă, a cărei soartă era cât pe-acum să se unească cu a mea, după vrerea unei inimi capricioase și

despotice, dumneata care te uitai poate cu dispreț cum vărsam lacrimi lașe în ajunul căsătoriei noastre ce n-a avut loc; dumneata, care, nu se poate, oricine ai fi, să nu vezi în mine decât un personaj comic; o, dumitale se adresează acest ultim strigăt al inimii mele, numai față de dumneata îmi îndeplinesc această ultimă și supremă datorie, numai față de dumneata! N-aș putea să te las pentru totdeauna cu gândul că am fost un nerod nerecunoscător, un necioplit și egoist, cum probabil afirmă în fața dumitale despre mine zi de zi o inimă nerecunoscătoare și crudă, pe care, vai, nu pot s-o uit...

Și așa mai departe, și așa mai departe, în total patru pagini de format mare.

Izbind, drept răspuns la „nu-ți voi deschide”, de trei ori în ușă cu pumnul și strigând în urma lui că astăzi chiar el o va trimite, poate și de trei ori, după mine pe Nastasia să mă cheme, dar că de data aceasta nici eu nu voi veni, am făcut cale întoarsă alergând spre Iulia Mihailovna.

II.

Aici mă pomenii martorul unei scene revoltătoare: sărmana femeie era păcălită în modul cel mai nerușinat și ținută în eroare în pofida oricărei evidențe, iar eu n-aveam cum s-o ajut. Într-adevăr, ce i-aș fi putut spune? Apucasem într-o câțva să-mi revin și să-mi dau seama că nu dispuneam decât de niște impresii, vagi sentimente și bănuieli, și nimic mai mult. O găsii scăldată în lacrimi, aproape într-o criză de nervi, tamponându-și fruntea cu apă de colonie. În fața ei stătea Piotr Stepanovici, care vorbea fără încetare, și mai la o parte prințul, într-o tăcere mută, de parcă avea lacăt la gură. Cu ochii înlăcrimați, bând apă, cu sughițuri și exclamații, ea îi reproșa lui Piotr Stepanovici că „a renegat-o”. M-a surprins din capul locului că tot insuccesul scandalos, toată rușinea dimineții aceleia, într-un cuvânt absolut totul, ea căuta să-l atribuie absenței lui Piotr Stepanovici.

Iar la el observai o schimbare importantă: părea extrem de preocupat de ceva, și aproape grav de tot. De obicei el niciodată nu se arăta prea serios, mereu râdea, chiar și când se supăra, iar momentele acestea de supărare erau la el foarte frecvente. O, da, și acum era mânios, vorbea brutal, neglijent, cu necaz și nerăbdare. Încerca s-o asigure că avusese groaznice dureri de cap cu vărsături, în timp ce se afla în sala lui Gaganov, pe la care trecuse întâmplător dis-de-dimineată. Vai, sărmana femeie era încă atât de dornică să mai fie înșelată! Chestiunea principală care constituia subiectul discuției lor în momentul când am intrat era: să aibă sau să nu aibă loc balul, adică partea a doua a festivității? Iulia Mihailovna refuza categoric să apară la bal după „jignirile de adineauri”, cu alte cuvinte, dorea din toate fibrele ființei sale să fie silită să meargă și negreșit chiar de el, de Piotr Stepanovici. Se uita la el ca la un oracol, și părea că, de i-ar veni lui în gând să plece imediat, ar cădea îndată și ea bolnavă în pat. Dar el nu se grăbea să plece: avea neapărat nevoie să obțină prin orice mijloc ca balul să aibă loc astăzi și ca Iulia Mihailovna să participe negreșit și ea...

— Dar ce rost au lacrimile? Vă trebuie neapărat o scenă? Ca să dați vina pe cineva? Dați-o pe mine, dar mai repede, pentru că timpul trece și trebuie să vă hotărâți. Nu ne-a mers cu matineul literar, vom reuși cu balul. Iată, și prințul este de aceeași părere. Da, da, dacă nu era prințul, nu știu ce s-ar fi întâmplat la voi acolo!

Prințul, la început, se declară împotriva balului, adică împotriva apariției la bal a Iuliei Mihailovna (balul în orice caz trebuia să aibă loc), dar după două-trei asemenea referiri la părerea lui începu și el treptat să mormăie ceva în semn de acord.

M-a surprins de asemenea și tonul neobișnuit de nepoliticos al lui Piotr Stepanovici. O! Resping cu indignare josnică bârfa care se răspândi mai târziu despre relațiile dintre Iulia Mihailovna și Piotr Stepanovici. Nimic de acest gen nu avusese loc și era exclus să fie. Căpătase ascendent asupra ei numai prin tactica lui servilă de a-i încuraja din răspuțeri, chiar de la început, visurile ei în care se vedea exercitând asupra societății și ministerului o anumită influență; de a-i stimula planurile, ba și de a-i le făuri sugerându-i anumite idei; și toate acestea folosind cea mai grosolană lingușire, prinzând-o în mrejele lui total și făcându-se necesar ca aerul.

Când mă văzu, ea strigă cu ochii scânteietori:

— Poftim, întreabă-l pe dânsul, care tot timpul nu s-a depărtat de mine ca și prințul. Spune, nu este clar că toate acestea au fost rezultatul unui complot, unui complot perfid și josnic, ca să-mi cauzeze cât mai mult rău mie și lui Andrei Antonovici? O, da, ei au fost înțeleși! Au procedat după un anumit plan. E un partid, un partid întreg!

— Mergeți prea departe, ca de obicei. Veșnicele poeme din căpșorul dumneavoastră. De altfel, îmi pare bine de venirea domnului... (se prefăcu că-mi uitase numele) ca să-și dea și el părerea.

— Părerea mea, mă grăbii eu, concordă întru totul cu părerea Iuliei Mihailovna. Complotul e prea evident. Am adus aceste panglici, Iulia Mihailovna. Va avea sau nu va avea loc balul e o chestiune care nu mă privește, desigur, întrucât nu depinde de mine; dar rolul meu de supraveghetor s-a sfârșit. Iertați-mi această intervenție, dar nu pot acționa în detrimentul bunului-simț și al convingerii mele.

— Ai auzit, ai auzit! plesni ea din palme.

— Aud și iată ce vreau să-ți spun duminică, se întoarce el către mine, eu cred că voi toți ați înghițit ceva, din care cauză sunteți cu toții cuprinși de delir. După părerea mea, nu s-a produs nimic din ceea ce nu s-a întâmplat și înainte și ce nu s-ar putea întâmpla oricând în orașul acesta. Ce fel de complot? S-au petrecut lucruri detestabile, rușinos de stupide, dar unde vedeți voi complotul? Un complot împotriva Iuliei Mihailovna, împotriva ocrotitoarei lor, care îi răsfăță și le iartă toate șotiile? Iulia Mihailovna! Nu v-am bătut eu la cap o lună întregă neîncetat? Ce rost avea să adunăm gloata aceasta? Ce rost avea să ne încurcăm cu atâta lume? Ce rost, pentru ce? Ca să reunim societatea, dar sunt ei capabili să se unească, gândiți-vă!

— Când m-ai prevenit? Dimpotrivă, ai aprobat mereu, ba ai cerut chiar... Mărturisesc, sunt atât de surprinsă... Chiar dumneata ai fost acela care mi-ai prezentat o sumedenie de indivizi ciudați.

— Dimpotrivă, am obiectat totdeauna, și n-am aprobat, de adus, e drept, i-am adus, dar abia când năvăliseră deja zeci de persoane la dumneavoastră și numai în ultimul timp, ca să se constituie „cadrilul literaturii”, n-aveam cum să ne dispensăm de mitocanii ăștia. Sunt totuși gata să pariez că în dimineața aceasta cel puțin câteva zeci de alți asemenea mitocani au fost introduși fără bilete în sală!

— Absolut sigur, confirmai eu.

— Ei vezi, începi să fii de acord și dumneata. Aduceți-vă aminte ce atmosferă domnea în ultimul timp în tot orașul! Un iureș furibund de indecență și de neobrăzare; un scandal neconținut cu valuri de bârfe și zvonuri murdare, cu larma cea mai deșănțată. Și cine i-a încurajat, mă rog? Cine acoperea totul prin autoritatea ei? Cine i-a derutat pe toți? Cine a iritat toată gloata aceasta? În albumul dumneavoastră sunt doar reproduse toate secretele familiilor de pe aici. N-ați fost dumneavoastră aceea care îi mângâiați pe cap pe toți acești poeți și desenatori ai dumneavoastră? Nu-i întindeați dumneavoastră lui Leamșin mânuța să v-o sărute? Dar seminaristul acela, nu l-a ofensat el în prezența dumneavoastră pe bătrânul consilier de stat, iar fiicelor sale nu le-a mânjit el rochiile cu cizmele lui unse cu dohot? De ce vă mirați că publicul vă este ostil?

— Dar toate acestea au fost provocate de dumneata! O, Doamne, Dumnezeule!

— Ba nu, eu v-am avertizat, ne-am certat chiar, auziți, ne-am certat!

— Dumneata minți cu nerușinare.

— Bineînțeles, ce vă costă să aruncați în mine cu asemenea cuvinte!

Aveți nevoie de o victimă, ca să vă vărsați năduful pe cineva; mă rog, descărcați-vă furia pe mine, am mai spus-o. Mă întorc la dumitale, domnule... (tot nu reușea să-și aducă aminte numele meu). Să enumerăm pe degete: eu afirm că afară de Liputin n-a existat nici un fel de complot, absolut de nici un fel! Și o voi demonstra; dar să analizăm mai întâi cazul Liputin. El a apărut cu versurile dobitocului de Lebeadkin, și ce înseamnă asta, un complot după părerea dumitale? Dar știi dumneata că Liputin e capabil să considere asta drept o simplă glumă și încă foarte spirituală? Că e convins, dar absolut convins că a făcut o surpriză foarte spirituală, s-a gândit, pur și simplu, să-i distreze și să-i înveselească pe toți, și în primul rând pe a lui patroană, Iulia Mihailovna, și atâta tot? Nu e de crezut? Dar nu este și acest lucru în tonul celor petrecute aici timp de o lună întreagă? Și dacă vreți o spun pe șleau: sunt convins că în alte împrejurări probabil că ar fi trecut cu bine! O glumă grosolană, hai să zicem prea tare, dar amuzantă, nu-i așa că a fost amuzantă?

— Cum?! Dumneata consideri că ceea ce a făcut Liputin a fost spiritual? strigă în culmea indignării Iulia Mihailovna. O asemenea stupiditate, asemenea lipsă de tact, asemenea josnicie, ticăloșie, totul premeditat, văd eu că o spui înadins! Înseamnă că și dumneata ai complotat împreună cu ei!

— Negreșit și bineînțeles stăteam în spatele lor ascuns și manevrăm întreaga mașinărie! Păi, dacă aș fi luat parte eu la un complot – vă rog să înțelegeți acest lucru! – nu s-ar fi rezumat la un singur om, la Liputin! Din cele ce spuneți dumneavoastră acum, ar reieși nici mai mult, nici mai puțin că m-am înțeles cu taică-meu ca să provoace înadins un asemenea scandal? Dar cine e de vină că taică-meu a fost admis să ia cuvântul? Vă aduceți aminte, cine vă spunea nu, chiar ieri, ieri?

— Oh, hier il avait tant d'esprit, contam atât de mult pe dânsul și e atât de manierat: credeam că el și Karmazinov... și, poftim!

— Tocmai, poftim. Și cu tot atât d'esprit-ul lui, taică-meu a făcut o boacăna, și dacă aș fi știut dinainte că se va întâmpla așa, întrucât ziceți că fac parte din acest complot neîndoielnic împotriva festivității dumneavoastră, n-aș fi căutat nicidecum să vă conving să nu-i dați drumul caprei în grădină, nu-i așa? Și totuși chiar eu și încă de ieri v-am sfătuit că nu, pentru că presimțeam parcă ceva. Bineînțeles, nu se putea prevedea totul, nu era chip: nici el singur probabil nu știa cu un minut înainte ce-i va ieși din gură! Mă gândesc totuși că se mai pot salva încă aparențele, cât de cât măcar: trimiteți mâine, spre satisfacția publicului și pentru a-i închide gura, pe cale administrativă și cu toate onorurile, doi medici care să se informeze de starea sănătății sale; ba s-ar putea face acest lucru chiar și astăzi, și să-l ducă direct la spital sub dușuri reci. Cel puțin toată lumea va râde și-și va da seama că n-are de ce să se simtă jignită. Voi putea să anunț acest lucru chiar astăzi la bal, în calitatea mea de fiu. Altceva e cu Karmazinov; acesta a procedat ca un neghiob și a ținut publicul cu articolul lui o oră întreagă, acesta era desigur în complot cu mine! Hai să-i facem, adică, o poznă Iuliei Mihailovna!

— O, Karmazinov, quelle honte! Îmi ardea obrazul de rușine pentru publicul nostru!

— Ei bine, mie nu mi-ar fi fost atât de rușine, ci i-aș fi făcut ceva lui Karmazinov. Oricum, publicul are dreptate. Dar cine e de vină pentru cazul Karmazinov? Vi l-am vârat eu pe gât cumva? Am luat cumva parte la adorarea lui? Dar dracu' să-i ia! Cu totul altceva e cu maniacul acela, al treilea, cel politic. Cu el, într-adevăr, am dat greș cu toții, și nu este numai complotul meu.

— Vai, nici nu mai pomeni, e groaznic, groaznic! Aici e vina mea, numai a mea!

— Bineînțeles, dar în cazul acesta mă văd în situația să vă dau eu deplină justificare. Cine e în stare să-i supravegheze pe toți ăștia, sincerii! De ei nici la Petersburg nu reușesc să se ferească. V-a fost recomandat doar, și încă ce recomandație! Veți fi de acord, cred, că acum sunteți pur și simplu obligată să apăreți la bal. E o chestiune foarte importantă, l-ați invitat personal să ia cuvântul la tribună. Sunteți obligată acum să declarați în mod public că nu vă solidarizați cu așa ceva, că individul se află pe mâinile poliției și că ați fost în mod inexplicabil indusă în eroare. Trebuie să declarați cu indignare că ați căzut victima unui dement. Pentru că e un dement în toată puterea cuvântului. În

privința lui s-ar cădea să fie înaintat și un raport. Nu pot să-i sufăr pe indivizii ăștia care se reped să muște. Vorbesc și eu uneori poate lucruri și mai deocheate, dar n-o fac la tribună. Toată lumea acum nu discută decât despre senator.

— Ce fel de senator? Cine vorbește despre senator?

— Vedeți, nici eu nu înțeleg ce se petrece. Dumneavoastră, Iulia Mihailovna, nu știți nimic despre un senator?

— Senator?

— Ca să vedeți, ei sunt convinși că a fost numit aici un senator, iar dumneavoastră sunteți transferați la Petersburg. Am auzit de la mulți.

— Am auzit și eu, confirmai la rândul meu.

— Și cine o spune? se roși la față Iulia Mihailovna.

— Adică cine a spus-o primul? De unde să știu? Dar circulă zvonul. Mulțimea vorbește. Ieri mai ales s-a vorbit mult. Și toți par s-o spună cu foarte multă seriozitate, deși nu se poate înțelege nimic din spusele lor. Desigur, oamenii mai deștepți și mai pricepuți la astfel de lucruri se abțin, dar și dintr-ăștia unii au ciulit urechile.

— Ce mârșăvie! Și... ce prostie!

— Uite, tocmai de aceea este cazul să vă prezentați la bal, ca să le demonstrați acest lucru acestor gogomani.

— Mărturisesc, încep să-mi dau seama și eu că nu sunt chiar obligată, dar... dacă mă așteaptă o altă rușine? Ce va fi dacă nu mai vine nimeni? Pentru că sunt convinsă că nu va veni nimeni, nimeni, nimeni!

— Ce judecată pripită! Cum să nu vină? Dar toaletele pregătite, dar costumele domnișoarelor? În cazul acesta dați-mi voie să-mi schimb părerea despre dumneavoastră ca femeie. Grozav mai cunoașteți oamenii!

— Soția mareșalului nobilimii nu va veni, nu va veni!

— Dar, la urma urmelor, ce anume s-a întâmplat?! De ce să nu vină? strigă el cuprins de o nerăbdare mâniașă.

— Ne-am acoperit de rușine, ne-am compromis, iată ce s-a întâmplat. Nu știu ce a fost, dar ceea ce mi-a fost dat să văd și să aud e de așa natură încât mă împiedică absolut să apar acolo.

— Dar de ce? În definitiv, care este vina dumneavoastră? De ce vreți neapărat să preluați toată răspunderea asupra dumneavoastră? Dar publicul însuși nu poartă nici o vină, bătrâneii dumneavoastră, venerabilii dumneavoastră capi de familie? Ei trebuiau să-i rețină pe derbedei și pe nemernici pentru că totul a fost provocat numai de derbedei și de nemernici, iar în mod serios n-a fost nimic. În nici o societate și nicăieri poliția singură nu se poate descurca în asemenea cazuri. La noi fiecare pretinde, intrând într-un loc public, să i se dea câte un vardist ca să-l apere. Nici atâta nu pot înțelege: că societatea prin ea însăși trebuie să se apere. Ce fac în asemenea cazuri la noi capii de familie, demnitarii, soțiile, fiicele? Tac și se bosumflă. N-au nici măcar atâta spirit de inițiativă obștească să pună la locul lor niște golani.

— O, da, este foarte adevărat! Tac, se bosumflă și... se uită în jurul lor.

— Păi, dacă este adevărat, ar trebui s-o spuneți în auzul tuturor, cu demnitate și severitate. Tocmai ca să arătați că n-ați fost înfrântă. Și tocmai acestor bătrânei și mame. O, dumneavoastră veți ști s-o faceți, aveți un dar adevărat, când vă este capul limpede. Îi grupați în jurul dumneavoastră și le-o spuneți verde în obraz. După aceea, o corespondență la Golos sau la Birjevâie. Lăsați că mă ocup eu personal de această chestiune, aranjez eu totul. Bineînțeles cât mai multă atenție la bufet, să fie supravegheat; rugați-l pe prinț, rugați-l pe dumnealui... Doar nu puteți să ne lăsați, monsieur, când totul trebuie luat de la început. Și, în sfârșit, dumneavoastră veți apărea la braț cu Andrei Antonovici. Cum se simte Andrei Antonovici?

— O, cât de nedrept ați fost, cât de greșit și jignitor l-ați judecat voi pe acest înger de om! strigă deodată Iulia Mihailovna, cuprinsă de un elan neașteptat și aproape cu lacrimi în glas, ducându-și batista la ochi.

Piotr Stepanovici, în primul moment, se zăpăci de tot.

— Cum se poate, eu... păi eu... întotdeauna...

— Niciodată, niciodată! Dumneata niciodată nu-i dădeai dreptate!

— E greu de pătruns în sufletul unei femei! mormăi Piotr Stepanovici cu un zâmbet silit.

— Este omul cel mai drept, cel mai delicat, are un suflet de înger! Este omul cel mai bun!

— Bine, dar în ce privește bunătatea... întotdeauna i-am recunoscut bunătatea...

— Niciodată! Dar să lăsăm asta. Nu prea mă pricep să-l apăr. Adineauri iezuita aceea, soția mareșalului, nu pierdu prilejul să strecoare câteva aluzii sarcastice despre cele întâmplare ieri.

— O, nu-i arde ei acum de aluzii în privința celor întâmplare ieri, abia face față grijilor de astăzi. Și de ce vă preocupă atâta că nu va veni la bal? Bineînțeles că nu va veni, dacă a nimerit în asemenea scandal. Poate că n-are nici o vină și totuși și reputația ei e în joc; nu se poate ca mânuțele ei să nu fie murdărite!

— Ce vrei să spui, nu înțeleg: cum adică mânuțele murdărite? îl privi nedumerită Iulia Mihailovna.

— Bineînțeles nu pot afirma categoric, dar prin oraș circulă deja zvonuri că ea a fost aceea care le-a mijlocit.

— Poftim? Ce le-a mijlocit?

— Cum, nu știți nimic! strigă el cu mirare perfect simulată. Întâlnirea între Stavroghin și Lizaveta Nikolaevna.

— Cum? Ce vrei să spui? strigarăm noi toți.

— Chiar nu știți nimic? Ptiu! E o întreagă tragicomedie! Lizaveta Nikolaevna s-a mutat direct din cupeul mareșălesei în cupeul lui Stavroghin și a șters-o cu „acesta din urmă” la Skvoreșniki, ziua în amiaza mare. Acum o oră, nici chiar o oră n-a trecut.

Am rămas încremeniți. Bineînțeles, îl asaltarăm imediat cu întrebări, dar spre mirarea noastră nici el, cu toate că fusese din „întâmplare” martor ocular,

nu mai știu să povestească nimic ca lumea. Cică totul s-ar fi petrecut astfel: când soția mareșalului nobilimii i-a adus pe Liza și pe Mavriki Nikolaevici de la „matineul literar” acasă la mama Lizei (mereu suferindă de picioare), în apropiere de casă, la vreo douăzeci și cinci de pași distanță, staționa un cupeu. Liza a sărit din cupeul mareșălesei spre scara de intrare, dar imediat a schimbat direcția și a alergat spre acel cupeu; portiera se deschise și apoi se închise cu zgomot; Liza îi strigase lui Mavriki Nikolaevici: „Cruțați-mă!”, și cupeul pornise imediat în goana mare spre Skvoreșniki. La întrebările noastre febrile: „A fost vreo înțelegere prealabilă? Cine se afla în acel cupeu?”, Piotr Stepanovici declară că nu știe nimic; că au fost, desigur, înțeleși în prealabil, dar că pe Stavroghin n-avusese timp să-l vadă dacă era sau nu în cupeu; posibil să fi fost numai bătrânul Aleksei Egorâci. La întrebarea: „Dar cum s-a întâmplat să fii de față? Și de unde știi că au plecat la Skvoreșniki?”, el lămuri că faptul se petrecuse tocmai în momentul când el trecea pe acolo și că, văzând-o pe Liza, se apropiase în fugă de cupeu (și totuși nu văzuse cine se afla în cupeu, deși curiozitatea lui era arhicunoscută!), că Mavriki Nikolaevici nu numai că nu pornise să-i urmărească, dar nici nu încercase s-o oprească pe Liza, ba chiar o reținuse cu mâna lui pe mareșăleasă, care se agita țipând în gura mare: „Fuge la Stavroghin, fuge la Stavroghin!”. Aici îmi ieșii din fire și-i strigai cu furie lui Piotr Stepanovici:

— Tu, nemernicule, tu ai aranjat toate astea! De aceea ai lipsit toată dimineața. Tu l-ai ajutat pe Stavroghin, tu ai sosit în cupeu și tot tu ai urcat-o... Tu, tu, tu! Iulia Mihailovna, omul acesta este dușmanul dumneavoastră, vă duce la pierzanie! Feriți-vă!

Și părăsii în fugă salonul, ieșind în stradă.

Nici până astăzi nu-mi dau seama și mă gândesc plin de mirare cum de i-am strigat lui toate acestea. Dar ghicisem perfect: totul se petrecuse aproape exact așa cum îi spusese și după cum se adevăra ulterior. Mai ales prea bătător la ochi fusese acel procedeu fals prin care ne comunicase el știrea. Nu ne relatase cazul imediat ce intrase în casă, cum era și normal, drept cea mai uluitoare și proaspătă știre, ci se prefăcu a crede că noi îl știm deja, ceea ce ar fi fost imposibil într-un termen atât de scurt. Și dacă am fi aflat, tot ar fi fost exclus să nu se pomenească nimic despre asta până ce n-a deschis el vorba. Era o minciună și faptul că prin oraș circulau deja „zvonuri” în privința mareșălesei, tot din cauză că intervalul era prea scurt pentru așa ceva. Iar în timp ce ne povestea, el lăsă să i se vadă de vreo două ori un zâmbet perfid și flușturistic, taxându-ne probabil drept niște proști care s-au lăsat atât de ușor duși de nas. Dar nu mai aveam vreme de pierdut cu acest individ; faptul în sine îmi părea verosimil și plecai de la Iulia Mihailovna aproape înnebunit. Catastrofa mă lovi drept în inimă. Sufeream dureros până la lacrimi; poate chiar și plângeam. M-am dus la Stepan Trofimovici, dar în încăpățânarea lui omul acesta revoltător iar nu-mi deschise. Nastasia mă asigură într-o șoptă plină de venerație că s-a culcat să se odihnească, dar eu n-o crezui.

Acasă la Liza reușii să mai descos servitorii; aceștia îmi confirmară fuga, dar altceva nu știau nimic. Casa era cuprinsă de neliniște; bătrâna Drozdova căzuse într-o serie de leșinuri; Mavriki Nikolaevici veghea lângă dânsa. Mi se păru imposibil să-l chem pe Mavriki Nikolaevici. Cu privire la Piotr Stepanovici, mi s-a răspuns că el în timpul din urmă venea des pe acolo, ba uneori și de câte două ori pe zi. Servitorii erau triști și vorbeau despre Liza cu un respect deosebit; țineau mult la dânsa. Că Liza apucase pe drumul pierzaniei, al pierzaniei definitive, n-aveam nici o îndoială, dar latura psihologică a cazului îmi era absolut de neînțeles, mai ales după scena de ieri dintre ea și Stavroghin. Mi se păru odios să alerg prin oraș pentru a culege informații prin casele atât de pornite împotriva Lizei, unde probabil vestea se răspândise; de altfel, consideram că și pentru Liza ar fi fost umilitor. Ciudat însă că m-am dus la Daria Pavlovna, unde de fapt nici nu am fost primit (în casa Stavroghinilor începând din ajun nu era primit nimeni); nici nu știu ce aș fi putut să-i spun și cu ce scop m-am dus la ea! De acolo o luai spre casa Filippov, la fratele ei. Șatov mă ascultă posomorât, în tăcere. Notez că îl găsi într-o stare neobișnuit de sumbră; părea foarte îngândurat și mă ascultă în silă. Nu-mi spuse aproape nimic și începu să se plimbe de colo până colo prin cameră, cu cizmele lui, și mai greoi decât de obicei. Iar la plecare îmi strigă în urmă să trec pe la Liputin: „Acolo vei afla totul”. Dar nu m-am dus la Liputin, ci m-am întors aproape la jumătatea drumului iar la Șatov și, întredeschizând ușa, fără să intru, i-am pus o întrebare fără nici o explicație: „O să te duci cumva astăzi la Maria Timofeevna?”. La care Șatov mă înjură și trebui să plec de la ușă. Notez ca să nu uit că în seara aceea el s-a dus anume la Maria Timofeevna, pe care n-o văzuse de mult, tocmai în marginea orașului. O găsi într-o stare a sănătății și într-o dispoziție relativ bune, iar pe Lebeadkin beat mort, dormind pe divanul din prima cameră. Lucrul acesta s-a întâmplat exact la ora nouă. Așa mi-a relatat el a doua zi când m-am întâlnit cu el întâmplător pe stradă. Abia la ora zece mă hotărâi să mă duc la bal, dar nu în calitate de „tânăr responsabil pentru ordine” (de altfel și funda o lăsasem la Iulia Mihailovna), ci dintr-o dorință invincibilă să aflu ce mai e (fără să mai întreb): cam ce se spune la noi în oraș despre toate aceste evenimente în general? Pe de altă parte, aș fi vrut să văd cum apare acolo și pe Iulia Mihailovna, măcar de la distanță. Mă muștra conștiința că am plecat în felul acesta de la dânsa.

III.

Toată noaptea aceasta cu evenimentele ei atât de absurde și cu „deznodământul” groaznic dinspre dimineață îmi apare acum ca un coșmar oribil și reprezintă – cel puțin pentru mine – partea cea mai apăsătoare a cronicii mele. Deși întârziat, apucau totuși să intru către sfârșitul balului, atât de repede fusese dat ca el să se încheie. Trecuse de ora zece când ajunsei în casa mareșalesei, unde același salon alb, în care avusese loc matineul literar, fusese aranjat ca să servească acum drept sală de dans și unde se presupunea că va fi prezent întregul oraș. Oricât de sceptic eram eu încă în dimineața aceea în privința reușitei acestui bal, totuși nu presimțeam întregul adevăr: înalta

societate strălucea prin absența ei; până și funcționarii cu grade ceva mai importante ignorară evenimentul, iar faptul acesta era îndeajuns de semnificativ. Cât privește doamnele și domnișoarele, socotelile de adineauri ale lui Piotr Stepanovici (acum evident perfide) se dovediră extrem de greșite: veniseră foarte puține: cam o doamnă la patru bărbați, și ce doamne! „Niște” soții de subofițeri, tot felul de slujbași mărunți de la poștă și alte instituții, trei doftorese cu fiicele, două-trei moșierese scăpătate, șapte fiice și o nepoată ale aceluiasi secretar despre care am mai pomenit mai sus, soții de negustori, deci foarte departe de ceea ce se aștepta să vadă Iulia Mihailovna! Până și negustorii nu veniră nici pe jumătate la număr. Cât despre bărbați, cu toată absența în masă a nobilimii, numărul lor era totuși destul de mare, dar produceau o impresie îndoielnică, ba chiar destul de suspectă. Bineînțeles, erau aici și câțiva ofițeri foarte ponderați și respectuoși, cu soțiile lor, câțiva capi de familie docili, ca, de exemplu, același secretar, tată a șapte fete. Întreagă această lume mărunță și supusă se prezentă, ca să zicem așa, „din obligație”, cum s-a exprimat, de altfel, unul dintre acești domni. Pe de altă parte, numărul de persoane cu o comportare extrem de degajată și mulțimea de indivizi pe care eu și Piotr Stepanovici îi bănuisem mai adineauri ca fiind lăsați să intre fără bilete părea să crească mai mult decât în cursul dimineții. Toți aceștia se aciuseră deocamdată la bufet și intrând în salon se îndreptau direct acolo, ca într-un loc convenit dinainte. Cel puțin asta a fost impresia mea. Bufetul se afla în fund, la capătul anfiladei de încăperi, într-o sală încăpătoare, unde se instalase Pohorâci cu toate produsele ispitoare ale bucătăriei sale de la club și cu o întreagă expoziție de gustări și băuturi. Observai aici câțiva indivizi în haine aproape zdrențuite, dubioși în aceste veșminte absolut nepotrivite pentru bal, treziți din beție cu multă trudă și pentru puțin timp și culeși cine știe de unde, străini de oraș. Știam că, potrivit ideii Iuliei Mihailovna, se intenționa organizarea unui bal în spiritul cel mai democratic, „fără a se refuza accesul chiar și târgoveților, dacă se întâmpla ca vreunul dintre ei să-și achite biletul”. Aceste cuvinte putea să le pronunțe cu toată îndrăzneala în sânul comitetului, fiind deplin convinsă că niciunul dintre târgoveții orașului nostru, în masa lor absolută niște nevoiași, nu se va gândi măcar să cumpere un bilet. Și totuși pentru mine era un mare semn de întrebare dacă acești surtucari posomorâți și aproape zdrențuiți puteau fi lăsați să intre, cu tot democratismul comitetului.

Cine i-a lăsat totuși să intre și cu ce scop? Liputin și Leamșin fuseseră scoși din rândul purtătorilor de funde (deși erau de față la bal, ca participanți la „cadriul literaturii”); dar locul lui Liputin, spre surprinderea mea, îl luase cunoștința noastră de dimineață, seminaristul care a contribuit cel mai mult la compromiterea „matineului” prin disputa lui cu Stepan Trofimovici, iar locul lui Leamșin îl luase însuși Piotr Stepanovici; la ce te mai puteai aștepta în cazul acesta? Căutai să fii atent la ceea ce se vorbește. Unele păreri surprindeau prin absurditatea lor. Se afirma, de pildă, într-un cerc, că toată istoria cu Stavroghin și Liza fusese aranjată de Iulia Mihailovna și că pentru acest lucru luase chiar și bani de la Stavroghin; se preciza și suma. Unii susțineau că și

festivitatea fusese organizată anume cu acest scop; de aceea nici nu venise aproape jumătate din oraș aflând cum stă treaba, iar Lembke personal fusese atât de șocat, încât „i s-a tulburat creierul” și acum ea îl „poartă” așa nebun cum este. Peste tot se auzeau hohotele de râs ale unor glasuri răgușite, sălbătice, denotând o anumită stare de spirit. Toată lumea critica groaznic balul, iar pe Iulia Mihailovna o înjurau fără nici o jenă. În general, multă pălăvrăgeală incoerentă, explozivă și dură a unor oameni amețiți de băutură și turbulenți, încât era foarte greu să-și formeze cineva o impresie precisă. Tot aici, la bufet, se aciuaseră și persoane pur și simplu dispuse să petreacă, ba erau și câteva doamne din categoria acelor pe care nu le mai poți speria sau mira cu nimic, foarte amabile și vesele, în bună parte tot neveste de ofițeri cu bărbații lor. Acestea se așezaseră în jurul unor măsuțe separate în grupuri de cunoștințe și beau cu multă voie bună ceai. Bufetul se transformase într-o oază aproape pentru jumătate din publicul venit la bal. Și totuși, peste un timp oarecare, întregă această masă urma să năvălească în sală; mă cuprindea groaza când mă gândeam la acest lucru.

Între timp, în salonul alb, cu participarea prințului, se înjghebaseră trei cadrilașe anemice. Domnișoarele dansau, iar părinții se bucurau privindu-le. Dar și aici, multe dintre aceste persoane respectabile începuseră să chibzuiască cum să plece mai din timp, după ce își vor distra puținel odraslele, fără să mai rămână până când „se va începe”. Toată lumea era pe deplin convinsă că negreșit trebuia „să înceapă” ceva. Mi-este foarte greu să descriu dispoziția Iuliei Mihailovna însăși. Nu intrai în vorbă cu ea, deși mă apropiam destul de mult de locul unde stătea. La plecăriunea mea în momentul intrării, ea nu răspunse, neobservându-mă (cu adevărat nu mă observase). Chipul ei arăta o dispoziție bolnăvicioasă, privirea îi era disprețuitoare și trufașă, dar neliniștită. Se forța vizibil într-un fel chinuitor să facă față momentului. De ce și pentru cine? Ar fi trebuit să plece imediat și, mai ales, să-și ducă de acolo soțul, dar ea se încăpățâna să rămână! Chiar după fața ei se putea observa că ochii „i se deschiseseră de tot” și că n-avea rost să mai aștepte. Nici nu-l chema lângă dânsa pe Piotr Stepanovici (de altfel, și acesta se pare că o evita; l-am văzut la bufet, era foarte vesel). Iulia Mihailovna continua totuși să rămână la bal și nu-l lăsa pe Andrei Antonovici să se depărteze de ea nici pentru o secundă. O, desigur, până în ultima clipă și cu cea mai sinceră indignare ea ar fi respins orice aluzie la starea sănătății lui, chiar și cu privire la momentele din dimineața aceea. Acum însă urma să se dumerească și în această privință. Cât despre mine, avui impresia, îndată ce îl zării, că Andrei Antonovici arăta mult mai prost decât dimineață. Părea că se află într-o stare de absență totală și că nu-și dă seama unde se găsește. Brusc arunca uneori în jurul său câte o privire neașteptat de severă, cum îl surprinsei de două ori uitându-se la mine, de pildă. La un moment dat încercă să spună ceva, cu glas tare, și nu-și mai termină vorba, sperându-l aproape pe un umil funcționar bătrân, care se pomenise lângă el. Dar până și partea aceasta ordonată și modestă a publicului prezent în sala albă se ferea cu teamă de Iulia Mihailovna, aruncând în același

timp priviri ciudate asupra soțului ei, priviri care nu se armonizau prin insistența lor nedisimulată cu aerul timid al acestor oameni.

— Ei bine, tocmai această trăsătură m-a surprins atunci și abia în clipa aceea am început să mă dumeresc în privința lui Andrei Antonovici, mi-a mărturisit mai târziu Iulia Mihailovna.

Da, o dată mai mult ea comisese o greșeală. Probabil că, după plecarea mea precipitată și imediat după ce hotărâseră împreună cu Piotr Stepanovici ca balul să aibă loc și ca ei să participe, probabil că ea se mai dusesse în cabinetul lui Andrei Antonovici, „suprazguduit” de „matineu” și, recurgând iarăși la mijloacele ei de seducție, îl târâse cu dansa. Dar cât de mult se chinuia acum! Și totuși nu pleca! O rodea mândria sau pur și simplu își pierduse de tot cumpătul, nu știu. Cu destulă umilință și surâzând amabil, cu toată trufia ei, încercă să vorbească cu unele doamne, dar acestea se zăpăceau imediat nefiind în stare să spună decât câte un „da” sau „nu”, căutând s-o evite.

Dintre personalitățile cu adevărat reprezentative ale elitei orașului nostru nu fusese de față aici la bal decât una singură, acel impozant general în retragere, pe care am mai avut prilejul să-l descriu și care la recepția soției mareșalului nobilimii, după duelul lui Stavroghin cu Gaganov, „deschisese ușile nerăbdării obștești”. Se plimba grav prin saloane observând și ascultând ce se vorbește, cu aerul omului care a venit mai mult pentru a veghea asupra ținutei moravurilor, decât pentru propria lui plăcere. Sfârși apoi prin a se așeza definitiv lângă Iulia Mihailovna și nu se mai depărtă de dansa nici un pas, căutând probabil s-o încurajeze și s-o liniștească. Incontestabil, era un om de o extremă bunătate, foarte prezentabil și într-atât de bătrân, încât din partea lui părea suportabilă până și compătimirea. Îi venea greu totuși să recunoască, în sinea ei chiar, că acest bătrân palavragiu îndrăznește s-o compătimizească și aproape s-o protejeze, conștient că îi face o adevărată onoare prin însăși prezența lui. Iar generalul nu se lăsa și vorbea fără încetare.

— Un oraș, se zice, nu poate exista fără cei șapte oameni dreپți ai lui. Șapte mi se pare, nu mai țin minte numărul convenit. Nu știu câți dintre acești șapte... dreپți incontestabili din urbea noastră... au avut onoarea de a veni la balul dumneavoastră, dar cu toată prezența lor, eu încep să mă simt nu tocmai în plină siguranță. Vous me pardonnerez, charmante dame, n'est-ce pas? Vorbesc a-le-go-ric, dar m-am dus la bufet și sunt fericit că m-am întors teafăr... Neprețuitul nostru Prohorâci nu e la locul său acolo și am impresia că spre ziuă chioșcul lui va fi făcut țândări. Glumesc, de altfel. Aștept numai să văd cum se prezintă acest „cadril al li-te-ra-tu-rii” și apoi – drept acasă la culcare. Vă rog să-l iertați pe bătrânul bolnav de podagră care sunt, dar obișnuiesc să mă culc devreme, de altfel v-aș sfătui și pe dumneavoastră să vă duceți să faceți „nani”, cum li se spune aux enfants. Și când mă gândesc că am venit să admir junele frumuseții... pe care, desigur, nicăieri n-aș putea să le văd într-o garnitură atât de splendidă ca în locul acesta... Toate sunt peste râu, or eu acolo nu prea mă duc. Nevasta unui ofițer... de vânători, se pare... e destul de drăguță, ba chiar foarte drăguță și... o știe și ea. Am stat de vorbă cu

ștrengărița; e vioaie și... bineînțeles, fetițele sunt și foarte fragede; și atât; afară de frăgezime, nimic altceva. De altfel, le-am privit cu plăcere. Niște bobocci; numai că au buzele prea groase. În general, frumusețea chipurilor femeilor ruse nu prea excelează printr-o regularitate a trăsăturilor și... și seamănă puțin cu o clătită... Vous me pardonnerez, n'est-ce pas... De altfel, au ochi frumoși... niște ochișori surâzători. Acești bobocci timp de vreo doi ani sunt adorabili, chiar și trei... pe urmă însă se lăbărțează pentru totdeauna... provocând la soții lor acel jalnic indiferentism, care contribuie atât de mult la intensificarea problemei feminine... dacă înțeleg just această problemă... Hm! salonul e superb; încăperile sunt aranjate destul de plăcut. Se putea întâmpla să fie un aranjament mai prost. Muzica putea fi și mult mai proastă... Nu zic că ar fi trebuit să fie. O impresie defavorabilă produce faptul că sunt prea puține doamne, în general. Despre toalete nici nu mai vorbesc. E destul de rău că domnul acesta în pantaloni gri își permite cu atâta lipsă de jenă să danseze cancanul... I-aș trece acest lucru cu vederea dacă aș ști că o face din exuberanță și apoi pentru că este un farmacist din localitate... deși la ora unsprezece s-ar părea că e prea devreme chiar și pentru un farmacist... Dincolo la bufet doi inși s-au luat la bătaie și n-au fost dați afară. La ora unsprezece s-ar cuveni ca bătăușii să fie scoși afară, oricare ar fi moravurile publicului... nu mai spun de ora trei, aci, să zicem, sunt necesare oarecare concesii în fața opiniei publice – o, numai dacă acest bal va mai apuca să dăinuie până la ora trei. Totuși Varvara Petrovna nu s-a ținut de cuvânt și n-a trimis flori. Hm, se pare că nu-i arde ei de flori acum, pauvre mcre! Iar biata Liza, ați auzit? Se spune că e ceva plin de mister și... iarăși pe arenă același Stavroghin... Hm. M-aș duce să mă culc... Mă doboară somnul. Și când urmează acest „cadril al lite-ra-tu-rii”?

În sfârșit, începu și „cadrilul literaturii”. În oraș, în ultimul timp, când începea discuția despre balul ce urma să aibă loc, negreșit venea vorba și despre acest „cadril al literaturii” și întrucât nimeni nu-și putea închipui cam ce reprezenta asta, faptul stârnea o curiozitate nemaipomenită. Nimic mai primejdios pentru succesul unui punct dintr-un program și, într-adevăr, ce decepție generală urmă!

Se deschiseseră ușile laterale ale sălii albe, care până atunci fuseseră închise, și apărură câteva măști. Publicul nerăbdător făcu cerc în jurul lor. Întreg bufetul, până la ultimul om, năvăli deodată în sală. Măștile se pregătiră de dans. Reușii să mă strecor în față și mă oprii exact în spatele grupului pe care-l formau Iulia Mihailovna, von Lembke și generalul. În același moment, în mers grăbit, săltăreț, se apropie de Iulia Mihailovna Piotr Stepanovici, care rămăsese nevăzut până atunci.

— Am stat tot timpul la bufet ca să observ, șopti el cu un aer vinovat de școlar, de altfel anume disimulat, ca s-o enerveze și mai mult.

Iulia Mihailovna se făcu roșie de mânie.

— Cel puțin acum ar fi bine să nu mă înșeli, nerușinat personaj ce ești! lăsă ea să-i scape cu glas tare, încât se auzi și în rândurile publicului.

Piotr Stepanovici se depărtă extrem de mulțumit de el însuși. E greu să-și închipuie cineva o alegorie mai lamentabilă, mai banală, mai plată și mai fadă decât acest „cadril al literaturii”. Nimic mai nepotrivit nu s-ar fi putut născoci pentru publicul nostru; și totuși se spunea că îl concepuse Karmazinov. E drept că îl organizase același Liputin, sfătuindu-se cu învățătorul șchiop, pe care-l văzusem la serata lui Virghinski. Dar Karmazinov venise totuși cu ideea și se zice că intenționase chiar el personal să se travestească, luând asupra sa nu știu ce rol special. Cadrilul era format din șase perechi de măști mizere, aproape că nici nu erau măști, pentru că purtătorii lor apăărură în costume obișnuite, cu nimic deosebite de îmbrăcămintea celor din sală. Așa, de pildă, un domn în vârstă, de statură mijlocie, în frac, într-un cuvânt, așa cum se îmbracă toți, dar cu o barbă albă respectabilă (aplicată, și în asta consta toată deghizarea lui), dansa, ținând pe loc cu o expresie gravă, bătând mărunț din picioare și aproape fără să se urnească. Scotea niște sunete moderate cu o voce de bas răgușit și această răgușeală a vocii trebuia să întruchipeze unul dintre zăpezile de mare circulație. În fața acestei măști, din partea opusă, dansau doi giganti X și Z și aceste litere erau cusute pe fracurile lor, ceea ce voia să însemne că acești X și Z rămăseseră o enigmă. „Cinstita gândire rusă” era reprezentată de un domn în vârstă de vreo patruzeci de ani, cu ochelari, în frac, cu mănuși și în lanțuri (lanțuri veritabile). „Cinstita gândire rusă” ținea subsuoară o servietă cu nu știu ce „cauză”. Din buzunar i se vedea o scrisoare din străinătate desfăcută, care cuprindea un certificat, pentru toți cei care s-ar fi îndoit de onestitatea „cinstitei gândiri ruse”. Toate acestea erau explicate de tinerii supraveghetori de ordine, pentru că scrisoarea din buzunar nu era bineînțeles lizibilă. În mâna dreaptă purtătorul „cinstitei gândiri ruse” ținea o cupă, cu aerul că vrea să pronunțe un toast. De ambele părți ale acestei măști și alături de dansa înaintau cu pași mărunți două nihiliste tunse, iar în față dansa un domn tot în vârstă, dintre cei aflați în trecere, în frac, cu o bătă grea în mână și care întruchipa o publicație nepetersburgheză, dar cumplită: „Te pocnesc, praf te fac”. Dar cu toată bătă lui, el nu putea să suporte privirea ațintită asupra lui prin ochelari a „cinstitei gândiri ruse” și și-o ferea uitându-se în lături, iar când făcea pas des deux se încovoia, se răsucea, neștiind încotro să dispară, într-atât îl muștra probabil conștiința... De altfel, nici nu-mi amintesc chiar toate născocirile lor stupide; toate erau cam în genul acesta, încât foarte curând mi se făcu de-a dreptul rușine. Și iată că exact aceeași impresie de rușine se văzu și pe chipul publicului, chiar și pe fețele cele mai ursuze, venite de la bufet. Un timp toată lumea privi în tăcere și cu o nedumerire mâniașă acest spectacol. Omul covârșit de rușine începe de obicei să se supere și înclină spre cinism. Încetul cu încetul în public se auzi o rumoare.

— Ce înseamnă prin urmare chestia asta? murmură dintr-un grup un bufetier.

— O prostie oarecare.

— Ceva din literatură. Își bat joc de Golos.

— Și ce mă interesează asta pe mine?

Într-un alt grup:

— Niște măgari!

— Nu sunt ei măgari, ci noi suntem măgari.

— Și de ce ești tu măgar?

— Dar nu sunt deloc măgar.

— Păi, dacă nu ești măgar, eu nici atâta.

Într-un al treilea grup:

— Să li se tragă o mamă de bătaie, și ducă-se dracului.

— N-ar strica să fie scuturată toată sala.

În al patrulea:

— Cum nu le e rușine la alde Lembke să se uite?

— De ce să le fie lor rușine? Nici ție nu ți-e rușine!

— Ba, mi-e rușine și mie, dar el e guvernator.

— Iar tu ești un porc.

— În viața mea n-am văzut un bal atât de anost, zise cu venin o doamnă aflată chiar lângă Iulia Mihailovna, probabil cu intenția de a fi auzită.

Doamna aceasta era în vârstă de vreo patruzeci de ani, voinică și sulemenită, într-o rochie de mătase în culori țipătoare; o cunoștea aproape tot orașul, dar nu era primită în nici o casă. Era văduva unui fost consilier, care îi lăsase moștenire o casă de bârne și o mică pensie, dar o ducea binișor, avea și un atelier propriu cu o pereche de cai. Îi făcuse cu două luni în urmă cea dintâi vizită Iuliei Mihailovna, dar nu fusese primită.

— Era și de prevăzut, adăugă ea uitându-se obraznic drept în ochii Iuliei Mihailovna.

— Dacă ai prevăzut, de ce ai mai venit? nu se abținu Iulia Mihailovna.

— Din naivitate, i-o reteză imediat vorbăreața doamnă, încordându-se toată (era grozav de dornică să provoace o altercație); dar generalul se interpușe între ele:

— Chcre dame, se aplecă el spre Iulia Mihailovna, ar fi mai bine să plecăm. Prezența noastră îi cam incomodează, fără noi se vor distra foarte bine. V-ați făcut datoria, ați deschis balul, și acum lăsați-i în voia lor... De altfel, și Andrei Antonovici nu prea se simte în apele lui, se pare... Să nu se întâmple ceva?

Dar era prea târziu.

Andrei Antonovici, în tot timpul cadrilului, se uita la cei care dansau cu un fel de nedumerire mâniaoasă, iar când se auziră aprecieri din rândurile publicului, începu să se uite în jurul său neliniștit. Abia acum zări el câteva personaje dintre amatorii de bufet; în ochii lui apăru o expresie de mirare extraordinară. Deodată sala izbucni în hohote de râs, provocate de o figură de cadril: editorul „cumplitei publicații extrapetersburgheze”, care dansa cu bâta în mână, simțind definitiv că nu mai poate suporta privirea ochelariilor „cinstitei gândiri ruse” și neștiind unde să se ascundă, brusc, la ultima figură a dansului, porni spre acești ochelari cu picioarele în sus, ceea ce de fapt urma

să însemne denaturarea constantă și de-a-ndoaselea a oricărui bun-simț în paginile „publicației cumplite extrapetersburgheze”. Întrucât numai Leamșin se pricepea să meargă în mâini, el era acela care fusese pus să-l întruchipeze pe editorul cu bâta. Iulia Mihailovna nu știa nimic de acest număr cu picioarele în sus. „Mi-au ascuns acest lucru”, repeta ea mai târziu plină de disperare și de revoltă. Râsetele publicului salutară, desigur, nu alegoria ca atare, care nu interesa pe nimeni, ci pur și simplu umblatul cu picioarele în sus în frac cu falduri. Lembke tresări și se înfurie.

— Nemernicul! strigă el arătându-l cu degetul pe Leamșin. Puneți mâna pe nemernic și întoarceți-l... întoarceți-l cu picioarele... cu capul... Capul să fie sus... sus!

Leamșin sări în picioare. Hohotele de râs se întetiră.

— Să fie dați afară toți mizerabilii care râd! porunci brusc Lembke.

Mulțimea se agită și se produse tumult.

— Așa ceva nu se poate, Excelența voastră.

— Nu e permis să insultați publicul.

— E un prost! se auzi de undeva un glas din colț.

— Flibustierilor! strigă careva dintr-un alt capăt al sălii.

Lembke se întoarse repede la acest strigăt și se făcu galben la față. Un zâmbet stupid se schiță pe buzele lui, ca și cum ar fi înțeles ceva deodată și și-ar fi adus aminte.

— Domnilor, se adresă Iulia Mihailovna mulțimii care înainta, trăgându-l în același timp în urma ei pe soț, domnilor, scuzați-l pe Andrei Antonovici, Andrei Antonovici nu se simte bine... Scuzați, iertați-l, domnilor!

Am auzit precis cum a spus acest cuvânt: „Iertați-l”. Scena se desfășură cu o repeziciune uluitoare. Dar mi-aduc aminte foarte bine că o parte din public se repezi în același timp afară din sală, cuprinsă parcă de frică tocmai la auzul acestor cuvinte ale Iuliei Mihailovna. Mi s-a întipărit de asemenea și un strigăt printre lacrimi, scos de un glas de femeie:

— Ah, iar ca mai deunăzi!

Și deodată în acest început de învălmășeală căzu ca o bombă, anume „iar ca deunăzi”, un alt strigăt:

— Foc! Arde Zarecie!

Nu țin minte de unde s-a auzit prima oară acest strigăt îngrozitor: din sală sau, pe cât se pare, cineva venise în fugă de afară, dar imediat după aceea se stârni o panică atât de mare, încât îmi este pur și simplu imposibil s-o descriu. Mai mult de jumătate din publicul venit la bal era din Zarecie, proprietari ai caselor de lemn de acolo sau locatarii acestora. Se repeziră la ferestre, într-o clipă perdelele fură date la o parte, storurile smulse. Zarecie ardea în vâlvătaii. E drept că incendiul era încă la început, dar focul se vedea arzând în trei locuri cu totul diferite, tocmai acest fapt îi speriasse cel mai mult.

— Focul a fost pus de cei de la Șpigulin! zbierau din mulțime.

Îmi răsunau în memorie câteva exclamații foarte caracteristice:

— Îmi spunea mie inima că vor da foc, o presimțeam în toate zilele acestea!

— Cei de la Șpigulin, de la Șpigulin, nimeni altcineva!

— Am fost adunați aici anume, ca să fie pus acolo focul!

Acest ultim și cel mai surprinzător strigăt îl scosese un glas de femeie, cu totul spontan și fără un gând anume, o Korobocika, sinistrată. Mulțimea se repezi spre ieșire. Nu voi mai descrie îmbulzeala din vestibul cu prilejul primirii paltoanelor, șalurilor și scurteicilor de la garderobă, țipătul femeilor speriate, plânsetele domnișoarelor. Nu cred să fi avut loc cu acest prilej vreo încercare de furt, dar nu era de mirare că într-un asemenea haos unii să fi plecat și fără îmbrăcămintea lor călduroasă, fapt care dădu loc la tot felul de povești cu înflorituri și adevărate legende, care circulară ulterior prin oraș. Lembke și Iulia Mihailovna fură aproape striviți de mulțime în ușă.

— Să fie opriți toți! Nu lăsați pe nimeni să iasă! zbiera Lembke cu mâna întinsă în întâmpinarea celor ce dădeau buzna. Să fie percheziționați sever absolut toți, imediat!

Din sală se auziră înjurături tari.

— Andrei Antonovici! Andrei Antonovici! strigă Iulia Mihailovna exasperată.

— Ea cea dintâi să fie arestată! strigă el îndreptând degetul amenințător spre dânsa. Prima să fie percheziționată! Balul a fost organizat cu scopul să se pună foc...

Cu un țipăt ea leșină (o, desigur, de data aceasta leșină cu adevărat). Eu, prințul și generalul ne repezirăm în ajutorul ei; mai erau și alții care ajutară în această clipă grea, chiar și câteva doamne. Am scos-o pe nenorocită din acest infern și am dus-o în cupeu; nu-și veni în fire decât aproape când să ajungem la ea acasă, și primul ei strigăt fu: Andrei Antonovici. Odată cu prăbușirea tuturor iluziilor ei fanteziste nu-i mai rămânea decât el singur, Andrei Antonovici. Fu chemat doctorul. Rămase la dânsa o oră întreagă, de asemenea și prințul; generalul, într-un acces de generozitate (cu toate că el însuși fusese foarte speriat), n-ar fi vrut să se depărteze nici o clipă, rămânând toată noaptea „lângă patul nenorocitei”, dar peste zece minute, când medicul era așteptat încă, adormi în salon, într-un fotoliu, unde îl și lăsai pe urmă, așa adormit.

Șeful poliției, care se grăbea să plece de la bal la locul incendiului, apucase să-l scoată în urma noastră pe Andrei Antonovici voind să-l urce în cupeu lângă Iulia Mihailovna, convingându-l stăruiitor pe Excelența sa „să se odihnească nițel”. Dar nu înțeleg de ce n-a insistat până la capăt. Bineînțeles, Andrei Antonovici nici nu voi să audă despre odihnă, ținând cu orice preț să meargă la locul incendiului; polițistul însă n-ar fi trebuit să cedeze. Sfârși prin a-l duce acolo chiar în trăsurica lui. Mai târziu povesti că tot drumul Lembke gesticula și „striga niște lucruri care erau imposibil de executat”. Ulterior s-a și raportat în acest sens, că, adică, Excelența sa în acele clipe deja se afla în stare de febră albă din cauza „sperieturii neașteptate”. N-are nici un rost să vă povestesc cum s-a terminat balul. Câteva zeci de petrecăreți, printre care și

câteva femei, au rămas în saloane. Nici un polițist. Muzica a fost sechestrată, iar muzicanții care au încercat să plece au fost luați la bătaie. Spre ziuă tot „chioșcul lui Prohorâci” fu devastat, se bău fără socoteală, se dansă komarinski într-o manieră nerușinată, încăperile fură murdărite de scârnavii, și abia când începu să se lumineze de ziuă o parte din banda aceasta, complet beată, apucă să ajungă la locul incendiului pe sfârșite, gata pentru noi dezordini... Ceilalți rămaseră peste noapte trântiți prin saloane, care cum nimeriră, pe canapelele de catifea și pe jos, beți morți, adormiți pe locurile pe unde se puteau vedea acum urmările stării lor... Dimineața, fură târați de picioare de servitori și dați afară în stradă. Așa se încheie serbarea organizată în beneficiul institutoarelor din gubernia noastră.

IV.

Incendiul îngrozi publicul nostru din cartierul Zarecie tocmai prin faptul că incendierea fusese premeditată și prea evidentă. E de remarcat că la primul strigăt „arde Zarecie” imediat răsună și strigătul că „cei de la Șpigulin au pus focul”. Acum se știe precis că într-adevăr trei muncitori de la fabrica Șpigulin luaseră parte la incendiere, dar numai aceștia trei; toți ceilalți acuzați de la fabrică au fost absolviți și de opinia generală, și de autorități. Afară de cei trei nemernici (dintre care unul a fost prins și a mărturisit, iar ceilalți doi sunt dați dispăruți și până astăzi), a luat parte la punerea focului incontestabil și Fedka-Ocnașul. Iată tot ce se știe deocamdată cu privire la cauzele incendiului; altfel stau lucrurile cu supozițiile. Ce anume i-a îndemnat pe acești trei mizerabili, au fost puși sau nu de cineva? Un răspuns la aceste întrebări este foarte greu de dat, chiar și astăzi.

Din cauza unui vânt puternic și prin faptul că a fost pus în trei părți focul se întinse repede, cuprinzând un sector întreg de construcții de lemn, într-o mare de flăcări (de altfel, incendiul mare, așa cum se dezlănțuise, pornise numai din două locuri, pentru că al treilea focar a fost stins aproape în momentul izbucnirii, după cum se va vedea mai jos). Dar în corespondențele ziarelor din capitală nenorocirea abătută asupra orașului nostru fu prezentată totuși în culori exagerat de sumbre; incendiul nu mistuise decât (ba poate și mai puțin) o pătrime din întreaga suburbie Zarecie, vorbind cu oarecare aproximație. Echipa noastră de pompieri, deși foarte slabă în comparație cu întinderea orașului, acționă totuși foarte energic, precis și cu multă abnegație. Și cu toate acestea n-ar fi reușit să facă cine știe ce mare lucru, cu tot concursul solidar și însuflețit al locuitorilor, dacă spre ziuă vântul nu și-ar fi schimbat direcția și nu s-ar fi potolit aproape de tot. Când ajunsei, cam peste o oră după fuga de la bal, la Zarecie focul încă băntuia cu furie. O stradă întreagă, paralelă cu râul, era cuprinsă de flăcări. Se vedea totul ca ziua. Nu voi descrie în amănunt tabloul incendiului: care locuitor din Rusia nu-l cunoaște? Pe ulicioarele din preajma străzii cuprinse de flăcări erau o larmă și o zăpăceală nemaipomenite. Primejdia ca focul să se întindă și acolo era iminentă și locuitorii își dădeau afară tot avutul, rămânând încă lângă casele lor, iar în așteptare ședeau pe scrinurile și saltelele scoase, fiecare sub ferestrele lui. O

parte din populația bărbătească lucra din greu la dărâmarea nemiloasă a gardurilor, ba și a unor căsuțe întregi, aflate în apropierea focului sub bătaia vântului. Plângeau numai copiii treziți din somn și urlau bocind femeile care apucaseră să-și scoată boarfele. Cei care n-o făcuseră trebăluiau de zor la evacuarea lor în tăcere.

Vântul purta departe scânteii și tăciuni încinși pe care oamenii se grăbeau să-i stingă cât se putea mai repede. În imediata apropiere a focului se îmbulzeau privitori adunați din toate cartierele orașului. Unii ajutau la stins, alții căscau gura privind. Un foc mare în timpul nopții produce întotdeauna o impresie excitantă și înviorătoare; așa se explică și efectul focurilor de artificii; dar acolo limbile de foc sunt dispuse în jerbe și dâre luminoase armonios combinate și, dată fiind lipsa oricărei primejdii, produc o senzație captivantă de elan și vioiciune, ca după o cupă de șampanie băută. Cu totul alta este senzația pe care o provoacă vederea unui incendiu adevărat: aici groaza și un oarecare sentiment de primejdie personală, odată cu o anumită impresie înviorătoare produsă de un foc în noapte, provoacă în spectator (bineînțeles, nu și în cel sinistat) o oarecare comoție cerebrală și un fel de răscolire a propriilor instincte distructive, care, vai! se ascund în sufletul fiecăruia, chiar și în sufletul celui mai cuminte și mai potolit slujbaș familist cu grad nominal modest de consilier titular... Această senzație obscură creează aproape întotdeauna o dispoziție de îmbătare. „Nici nu știu, zău, dacă ar putea cineva să privească un incendiu fără să simtă o anumită plăcere?” Reproduc cuvânt cu cuvânt cele spuse mie de Stepan Trofimovici, după ce se reîntorsese odată de la un incendiu nocturn, la care nimerise întâmplător și sub impresia încă vie a spectacolului. Bineînțeles, același autor de incendii nocturne n-ar ezita nici o clipă, desigur, să se arunce primul în foc ca să scoată din flăcări un copil sau o bătrână, dar aceasta este o altă latură a chestiunii.

Zorind pasul în urma mulțimii de curioși, ajunsei fără să mai cer vreo lămurire la punctul principal și cel mai primejdios al incendiului, unde îl zării în sfârșit pe Lembke, pe care îl căutam din însărcinarea Iuliei Mihailovna însăși. Silueta lui se profila singuratică, oferind o imagine uluitoare. Stătea în picioare pe un gard doborât; în stânga lui, la vreo treizeci de pași distanță, se contura scheletul negru al unei clădiri de două caturi aproape complet arse, cu găuri în loc de ferestre în ambele caturi, cu acoperișul prăbușit în flăcări, ale căror limbi șerpuitoare se mai prelingeau ici-colo pe bărnele carbonizate. În fundul curții, la vreo douăzeci de pași de casa arsă, tocmai luase foc o atenansă tot cu două niveluri, în jurul căreia acționau din răspuțeri pompierii. Mai la dreapta alți pompieri și mulțimea adunată încercau să zăgăzuiască drumul focului spre o clădire de lemn destul de mare, care nu ardea încă, dar se aprinsese de câteva ori și părea sortită să cadă pradă incendiului. Lembke striga și gesticula cu fața spre atenansă, dând porunci pe care nimeni nu le executa. Crezui la început că fusese părăsit aici de toți. În orice caz, din mulțimea densă și foarte pestriță strânsă în jurul său, în care printre tot felul de oameni se aflau și niște domni, ba chiar și protopopul catedralei, deși îl

ascultau cu mirare și curiozitate, nimeni nu-i spunea nici o vorbă și nu încerca să-l ducă de acolo. Lembke, palid, cu ochii scânteietori, rostea cele mai uimitoare lucruri; unde mai pui că era cu capul descoperit, fiindcă își pierduse probabil pălăria de mult.

— E mâna nihilistilor! E nihilism! Dacă arde ceva în flăcări, e nihilism! auzii eu aproape cu groază. Desigur, nu trebuia să mă mir de nimic. Dar realitatea brută are întotdeauna în ea ceva zguduitor.

— Excelența voastră, apăru lângă dânsul un polițai, șef de secție, dacă ați binevoi să încercați tihna de acasă... E prea primejdios pentru Excelența voastră să rămâneți aici.

Acest polițai, după cum am aflat mai târziu, fusese lăsat anume pe lângă Andrei Antonovici de șeful poliției spre supraveghere, încercând tot posibilul ca să-l ducă acasă, iar în caz de primejdie să folosească chiar forța, un ordin evident peste puterile executantului.

— Lacrimile sinistraților se vor șterge, dar orașul îl vor arde. Sunt cei patru ticăloși, patru și jumătate. Să fie arestat ticălosul! El e singurul vinovat, iar cei patru și jumătate sunt calomniați de el. El se strecoară și compromite onoarea familiilor. Pentru incendierea caselor au fost folosite învățătoarele. E o ticăloșie, ticăloșie! Vai, ce face el! strigă Andrei Antonovici observând pe acoperișul clădirii în flăcări un pompier sub picioarele căruia acoperișul arsese, iar în jur se ridicau flăcări. Să fie dat jos, să fie dat jos, se va prăbuși, va arde, stingeți-l... Ce face el acolo?

— Stinge focul, Excelența voastră.

— Imposibil. Incendiul e în minți, în capete, și nu pe acoperișul caselor. Să fie dat jos și lăsat totul baltă! Mai bine să fie lăsat totul, lăsat totul! Se va sfârși cumva de la sine! Dar cine plânge acolo? O bătrână! Țipă bătrâna, de ce a fost uitată bătrâna?

Într-adevăr, în catul de jos al clădirii-anexe cuprinse de flăcări striga o bătrână, în vârstă de optzeci de ani, ruda negustorului, proprietarul casei incendiate. Dar nu fusese uitată, se întorsese ea singură în casă, cât se mai putuse, cu gândul nebun să-și scoată salteaua din cămăruța din colț, încă neatinsă. Sufocându-se de fum și țipând de căldură, pentru că se aprinsese și cămăruța, ea încerca din toate puterile să împingă salteaua prin gemulețul spart de la fereastră, cu mâinile ei bătrânești. Lembke se repezi în ajutorul ei. Toată lumea văzu cum el se apropie de fereastră, apucă de colțul saltelei și, trăgând din răsuputeri, încercă s-o scoată prin geam. Ca un făcut, de pe acoperiș căzu exact în acel moment o scândură desprinsă și-l izbi pe nenorocit. Nu-l omorî, ci în zbor îl atinse cu un capăt pe gât, dar activitatea lui Andrei Antonovici luă sfârșit, cel puțin la noi; lovitura îl doborî la pământ și el căzu fără simțire.

În sfârșit, se iviră zorile: sumbre, posomorâte. Incendiul se domolea vizibil; după ce se potoli vântul de tot, se făcu brusc liniște, apoi se porni o ploaie lentă, mărunță, parcă cernută prin sită. Mă aflam acum în cealaltă parte a cartierului Zarecie, departe de locul unde căzuse Lembke și aici, în mulțime,

îmi fu dat să aud niște vorbe foarte ciudate. Se descoperise un fapt bizar: chiar la marginea cartierului, în mijlocul unui imens loc viran, dincolo de grădinile de zarzavat, ca la vreo cincizeci de pași de orice altă clădire, sta singuratică o casă de lemn nu de mult construită și tocmai această casă izolată se aprinsese aproape printre primele, chiar la începutul incendiului. Chiar dacă ar fi ars această casă, din cauza distanței la care se afla de celelalte, focul nu s-ar fi putut întinde și asupra vreunei clădiri a cartierului și viceversa, dacă ar fi ars și întregul cartier Zarecie, această casă singuratică ar fi scăpat, oricât de puternic ar fi fost vântul. Reieșea că focul se iscase aici cu totul independent și deci nu întâmplător. Esențialul era că nu arsesse de fapt și în interiorul ei, spre ziuă, se descoperiră lucruri uluitoare. Proprietarul acestei case noi, un târgoveț, care locuia într-o suburbie din imediata apropiere, cum zări că arde casa lui cea nouă, se repezi acolo și apucă să stingă focul cu ajutorul vecinilor săi, și anume un foc iscat într-o stivă de lemne așezată lângă unul dintre pereții laterali. Dar casa era locuită, o ocupau un căpitan cunoscut în tot orașul și sora lui, împreună cu o servitoare bătrână, și iată că acești locatari, căpitanul, sora lui și servitoarea, fură găsiți asasinați și evident jefuiți. (Acolo se dusesse șeful poliției de la locul incendiului mare, când Lembke încerca să salveze salteaua.)

Către ziuă știrea se răspândi și valuri întregi de oameni și mulți sinistrați din Zarecie năvăliră pe acest loc viran înconjurând casa cea nouă. Aproape că nici nu se putea trece, atâta lume se adunase. Mi se povesti imediat că primul fusese găsit căpitanul cu beregata tăiată, pe o laviță, îmbrăcat și că probabil fusese omorât fiind beat mort, încât nu auzise nimic, iar din el cursese sânge „ca dintr-un taur”; că sora sa, Maria Timofeevna, toată „împunsă” cu cuțitul, zăcea pe dușumea în fața ușii, încât era de presupus că se zbătuse și se luptase cu ucigașul; iar servitoarea, care probabil și ea se trezise, avea capul complet spart. După spusele proprietarului casei, încă în ajun căpitanul trecuse pe la el beat și, laudându-se, îi arătase o sumă importantă de bani, vreo două sute de ruble. Vechiul portofel verde și uzat al căpitanului fusese găsit gol pe dușumea; dar scrinul Mariei Timofeevna rămăsese neatins, de asemenea și sfita de argint a icoanei; toată îmbrăcămintea căpitanului se găsi și ea la locul ei. Se vedea că tâlharul fusese grăbit, fiind un om care cunoștea bine situația și obiceiurile căpitanului, și că venise numai pentru bani, știind și unde îi ține. Dacă n-ar fi ajuns atât de repede proprietarul, focul pus în stiva de lemne ar fi cuprins toată casa, „iar după cadavrele carbonizate ar fi fost greu să se afle adevărul”.

Așa se povestea. Se mai adăugau și alte informații: că locuința aceasta fusese închiriată pentru căpitan și sora lui de fiul generălesei Stavroghina, domnul Stavroghin, Nikolai Vsevolodovici, care venise personal în acest scop și stăruise mult, deoarece proprietarul nu era dispus s-o închirieze, căci destinase casa pentru cârciumă, dar că Nikolai Vsevolodovici nu se zgârcise la bani și achitase chiria pe jumătate de an înainte.

— Focul ăsta își are tâlcul lui ascuns, se auzea spunându-se în mulțime.

Cei mai mulți însă tăceau, chipurile oamenilor erau posomorâte, dar o iritare prea mare, mai vizibilă, nu se observa. De jur împrejur însă istoriile despre Nikolai Vsevolodovici nu conteneau; și că femeia ucisă era soția lui; și că ieri chiar „în mod necinstit” făcuse să fugă la el o tânără, fiica generalului Drozdov, a cărui casă era una dintre cele mai de frunte din oraș; și că se vor face plângeri împotriva lui la Petersburg; iar că soția lui a fost asasinată, ca el să se poată căsători cu tânăra Drozdova, nu încapă îndoială. Skvoreșniki se afla cam la vreo două verste și jumătate numai și mi-aduc aminte că mă gândii chiar atunci dacă n-ar fi bine să mă duc acolo și să dau de știre. De altfel, n-am observat vreun ațâțător prin mulțime, n-aș vrea să păcătuesc, deși prin fața mea trecură și vreo două sau trei mutre dintre cele pe care le zărisem la „bufet” și care apăruseră acum spre ziuă la incendiu; i-am recunoscut bine. Mi se întipări îndeosebi chipul unui vlăjgan uscățiv și înalt cu înfățișare de târgoveț, cu părul creț și negru, cu fața smolită, cu mutra de bețiv, după cum am aflat mai târziu, un lăcătuș. Acum nu era beat, dar spre deosebire de mulțimea care stătea posomorâtă, el părea ieșit din minți. Mereu se adresa ba unuia, ba altuia, dar nu mai țin minte ce anume spunea. Tot ce reținui mai încheșat din spusele lui suna cam așa: „Dar bine, fraților, cum vine asta? Se poate chiar așa să rămână?” și-și vântura brațele.

Capitolul al treilea.

Sfârșitul unui roman.

I

Din sala cea mare a conacului Skvoreșniki (aceea în care avusese loc ultima întrevvedere dintre Varvara Petrovna și Stepan Trofimovici) incendiul putea fi văzut în întregime. Spre ziuă, pe la ora șase dimineața, în fața ultimei ferestre din dreapta stătea Liza, cu privirea ațintită spre vâlvătaia în scădere. Se afla singură în încăpere. Era tot în rochia de ieri, cu care fusese la matineul literar, de culoare verde pal, luxoasă, toată în dantele, dar acum șifonată, îmbrăcată la repezeală și neglijent. Observând deodată că rochia ei nu era bine încheiată la piept, ea se roși, se încheie în grabă, apucă de pe fotoliu un șal roșu, pe care îl lepădase ieri intrând în casă, și-și acoperi gâtul și umerii. Părul bogat, cu buclele răvășite, îi ieșea de sub basma pe umărul drept. Avea fața obosită, îngrijorată, dar ochii ardeau sub sprâncenele încruntate. Se apropie din nou de fereastră și-și sprijini fruntea înfierbântată de geamul rece. Se deschise ușa și intră Nikolai Vsevolodovici.

— Am trimis un călăreț special, zise el, peste vreo zece minute vom afla totul, deocamdată însă rândașii din curte spun că a ars o parte din Zarecie, dinspre malul râului, la dreapta de pod. Focul a început cam pe la ora douăsprezece; și acum scade.

Nu se apropie de fereastră, ci se opri în spatele ei, la vreo trei pași; ea însă nu-și întoarse fața spre dânsul.

— După calendar, încă de acum o oră trebuia să se lumineze de ziuă, și totuși e întuneric ca noaptea, zise ea cu necaz.

— Greșesc calendarele, încercă el să glumească cu un surâs amabil, dar rușinându-se adăugă grăbit: e plictisitor să trăiești după calendar, Liza.

Și tăcu definitiv, necăjit de această nouă banalitate pe care o spusese; Liza zâmbi în silă.

— Ești atât de indispus, încât nici nu găsești cuvinte potrivite ca să stai cu mine de vorbă. Dar fii liniștit, ai nimerit bine; într-adevăr, trăiesc totdeauna după calendar, fiecare pas al meu este calculat după calendar. Te surprinde? Ea se depărtă brusc de fereastră și se așează într-un fotoliu.

— Ia loc și dumneata, te rog. Avem la dispoziție prea puțin timp și vreau să spun tot ce îmi vine în cap... De ce, adică, n-ai proceda și dumneata la fel, spunând tot ce-ți trece prin cap?

Nikolai Vsevolodovici se așează alături de dânsa și încetișor, aproape sfios, o prinse de mână.

— Ce înseamnă acest limbaj, Liza? Ce rost are? Ce înseamnă „avem prea puțin timp la dispoziție”? Observ că este a doua frază enigmatică în jumătatea aceasta de oră, pe care o rostești de când te-ai trezit.

— Te-ai apucat să-mi numeri frazele enigmatice? râse ea. Dar îți aduci aminte că ieri, intrând, ți-am spus că primești vizita unui cadavru ambulant? Acest lucru găsești necesar să-l uiți, probabil, sau să nu-l observi.

— Nu-mi aduc aminte, Liza. De ce cadavru? Viața trebuie trăită...

— Uite că ai și tăcut! Ți-a dispărut complet darul oratoric. Eu mi-am trăit ora pe lumea asta și-mi ajunge. Îți aduci aminte de Hristofor Ivanovici?

— Nu, nu-mi amintesc, se încruntă el.

— Hristofor Ivanovici, de la Lausanne? Te plictisea groaznic. De fiecare dată, deschizând ușa, spunea: „Vin numai pentru un minut” și rămânea toată ziua. N-aș vrea să semăn cu Hristofor Ivanovici și să rămân o zi întreagă.

O expresie dureroasă se întipări pe fața ei.

— Liza, mă doare acest limbaj forțat. Grimasa aceasta te costă scump, chiar și pe dumneata însăși. Ce rost are, pentru ce?

Ochii lui se aprinseră.

— Liza, strigă el, îți jur, acum te iubesc mai mult decât ieri, când ai intrat la mine!

— Ce mărturisire ciudată! Are vreun rost această comparație între ieri și azi, ce să măsoari?

— N-ai să mă părăsești, continuă el aproape cu disperare, vom pleca împreună, chiar astăzi, nu e așa? Nu e așa?

— Vai, nu-mi strânge atât de tare mâna, mă doare! Unde să plecăm împreună chiar astăzi? Iarăși undeva ca să „renaștem”? Nu, mi-ajung încercările de până acum... e atât de lent totul; de altfel, nici nu sunt capabilă de așa ceva; e prea sublim pentru mine. Dacă e vorba să plecăm, vreau numai la Moscova, iar acolo să facem vizite, să primim și noi, iată idealul meu, îl cunoști; nu ți-am ascuns nici în Elveția cum sunt în realitate. Și, întrucât este imposibil să plecăm la Moscova și să facem vizite, deoarece ești căsătorit, n-are nici un rost să vorbim despre asta.

— Liza! Dar atunci ce a fost aseară?
— Ce a fost a fost.
— Nu se poate! Ar fi prea crud din partea ta!
— Și ce, dacă e prea crud, ia-ți inima în dinți și suportă cruzimea.
— E o răzbunare pentru fantezia de ieri, murmură el, surâzând răutăcios.

Liza se aprinse la față.
— Ce gând meschin!
— Atunci de ce mi-ai dăruit... „atâta fericire”? Am dreptul să aflu și eu?
— Nu, descurcă-te cumva fără să reclami vreun drept; nu-ți încununa presupunerea josnică și printr-o prostie. Astăzi nu-ți reușește. Apropo, nu cumva ți-e frică de opinia publică și că vei fi dezaprobat pentru „atâta fericire”? O, dacă e vorba de asta, fii pe pace. Dumneata n-ai nici o vină și nu vei avea de răspuns în fața nimănui. Când am deschis ieri ușa duminică, nici nu știai cine intră. E într-adevăr o fantezie de-a mea și nimic mai mult, așa cum te-ai exprimat acum. Poți cu tot curajul și absolut victorios să te uiți în ochii oricui.

— Cuvintele tale, acest răs, iată, de o oră îmi dau fiori reci de spaimă. Această „fericire”, despre care îmi vorbești cu atâta pornire, mă costă... totul. Cum aș putea să te pierd acum? Îți jur, ieri încă te iubeam mai puțin. De ce atunci îmi iei totul astăzi? Am câștigat-o cu prețul unei vieți.

— Al vieții tale sau al altcuiva?
El se ridică brusc în picioare.
— Ce înseamnă asta? zise el târăgănat, uitându-se fix la ea.
— Ai plătit-o cu prețul vieții tale sau al vieții mele, iată ce am vrut să te întreb? Sau ai început să nu mă mai înțelegi deloc? izbucni Liza. De ce ai sărit așa deodată? De ce mă privești cu un aer atât de ciudat? Mă sperii. De ce te temi? De mult am observat că ți-e frică, tocmai acum, tocmai acum...
Dumnezeule, cum pălești!

— Dacă tu știi ceva, Liza, îți jur că eu nu știu... și nicidecum nu vorbeam despre asta, când am spus că plătesc cu viața...

— Nu te înțeleg deloc, îngăimă ea cu teamă.
În sfârșit, un surâs îngândurat apăru încet pe buzele lui. Se așeză lent, își sprijini coatele pe genunchi și-și acoperi cu mâinile fața.

— Un vis urât și aiureli... Vorbeam despre două lucruri diferite.
— Nu știu deloc despre ce-ai vorbit... Se poate să nu-ți fi dat seama că astăzi voi pleca de la tine, ai știut sau n-ai știut acest lucru? Să nu mă minți, ai știut sau n-ai știut?

— Am știut... zise el încet.
— Ei bine, ce mai vrei atunci? Ai știut și ai reținut „clipa” pentru dumneata. Ce socoteli ar mai putea să aibă loc?

— Spune-mi tot adevărul, strigă el profund îndurerat; ieri când deschideai ușa mea ca să intri, erai conștientă că o deschizi numai pentru o oră?

Ea îl privi cu ură.

— Într-adevăr, chiar și omul cel mai serios poate pune cele mai surprinzătoare întrebări. Ce te neliniștește atât? Te simți cumva atins în orgoliul dumitale, prin faptul că o femeie te lasă cea dintâi, și nu dumneata pe dânsa? Știi, Nikolai Vsevolodovici, în acest scurt răstimp cât am stat la dumneata m-am convins, între altele, că te porți față de mine cu multă generozitate, și tocmai acest lucru nu-l pot suporta.

El se ridică de la locul său și făcu câțiva pași plimbându-se prin cameră.

— Fie, să zicem că așa trebuia să se termine... Dar cum s-a putut întâmpla asta?

— Altă grijă! Mai ales că dumneata știi acest lucru, ca pe degete, și-l înțelegi mai bine decât oricine altul din lume, ba și contai pe asta. Eu sunt o domnișoară, inima mea a fost educată la operă, iată de unde s-a început, iată și dezlegarea enigmei.

— Nu.

— Nu există aici nimic de natură să-ți sfâșie amorul propriu, și tot ce-ți spun este adevăr curat. A început printr-un moment frumos, la care n-am avut destulă tărie să rezist. Alaltăieri, când te-am „jignit” în public, iar dumneata mi-ai răspuns cu atâta cavalerism, după ce m-am întors acasă mi-am dat seama imediat că mă eviți pentru că ești căsătorit, și nu pentru că mă disprețuiești, lucru de care mă temeam cel mai mult, cum se și cuvine unei domnișoare din societatea aleasă. Am înțeles atunci că fugind de mine, nesăbuită cum mă arătasem, căutai tocmai să mă ocrotești. Observi ce mult prețuiesc eu generozitatea dumitale! Deodată a sărit Piotr Stepanovici și mi-a descoperit, mi-a explicat totul. Mi-a dezvăluit că te reține o idee măreață în fața căreia nici eu, nici el nu reprezentăm nimic, și că totuși eu îți stau în cale. A ținut să-și asocieze și propria-i persoană la asta, ținea să figurăm toți trei laolaltă și mi-a vorbit despre niște lucruri suprafantastice, despre o luntre și vâslele de arțar dintr-un anumit cântec rusesc. L-am lăudat, i-am spus că este un poet, și el n-a văzut în toate astea nimic ce nu i s-ar cuveni. Întrucât însă știam încă de mult, și fără de asta, că hotărârile mele nu sunt decât un foc de paie, am și luat pe loc una. Asta-i tot și cred că e destul, să lăsăm la o parte orice explicație. Te pomenești că ne și certăm. Să nu-ți fie teamă de nimic și de nimeni, iau asupra mea totul. Sunt rea, capricioasă, m-am lăsat ispășită de imaginea bărcii de operă, sunt o domnișoară... Știi, eu am crezut totuși că mă iubești teribil. Nu disprețui naivitatea mea și nu râde văzând această lacrimă, care mi-a scăpat. Grozav îmi place să plâng „de mila mea însămi”. Așadar, destul, destul. Nu sunt capabilă de nimic, și nici dumneata nu ești capabil de nimic; două bobârnace căpătate reciproc, să ne consolăm deci cu atât. Cel puțin nu vom suferi în amorul nostru propriu.

— Un vis urât și aiureală! strigă Nikolai Vsevolodovici, frângându-și mâinile și plimbându-se prin cameră. Biata mea Liza, ce-ai făcut din tine?

— M-am ars la flacăra unei lumânări, și atâta tot. Nu cumva plângi și tu? Fii mai decent, fii mai insensibil...

— De ce, de ce ai venit la mine?

— Dar nu-ți dai seama, în sfârșit, în ce situație comică te pui chiar dumneata în fața opiniei publice cu asemenea întrebări?

— De ce te-ai dus la pierzanie în modul acesta monstruos și atât de stupid, și ce e de făcut acum?

— Și acesta este Stavroghin, „vampirul Stavroghin”, cum te numește aici o doamnă îndrăgostită de dumneata! Ascultă, ți-am spus doar: mi-am dat viața unei singure ore și sunt liniștită. Fă și dumneata la fel... Deși cu dumneata e altceva; ai în față atâtea asemenea „ore” și „clipe”, care te așteaptă în viitor.

— Tot atâtea câte ai și tu; îți dau cuvântul meu suprem, nici o oră mai mult decât ai avea tu!

El continua să se plimbe și nu observă privirea ei scurtă și pătrunzătoare, iluminată parcă de un licăr de speranță. Dar licărul se stinse în aceeași clipă.

— Dacă ai cunoaște prețul imposibilei mele sincerități în clipa de față, Liza, dacă aș putea numai să-ți dezvălui...

— Să-mi dezvălui? Vrei să-mi dezvălui ceva? Ferească-mă sfântul de dezvăluirile dumitale! îl întrerupse ea aproape cu teamă.

El se opri și așteaptă cu neliniște.

— Trebuie să-ți mărturisesc că încă de atunci, încă din Elveția, mi-a intrat în cap că te apasă pe suflet ceva oribil, murdar și sângeros și... și în același timp ceva care te pune într-o postură teribil de ridicolă. Ferește-te să-mi dezvălui ceva, dacă este adevărat: îmi voi bate joc de dumneata. Voi râde de dumneata în hohote toată viața... Văd că iar ai pălit? Bine, bine, încetez, plec imediat, sări ea din loc cu un gest de scârbă și de dispreț.

— Chinuiește-mă, pedepsește-mă, descarcă-ți ura pe mine! strigă el exasperat. Ai tot dreptul! Știam că nu te iubesc și totuși te-am dus la pierzanie. Da, „am reținut pentru mine clipa”: nutream o speranță... De mult încă... Ultima... N-am rezistat luminii care îmi învăluisese inima când te-am văzut intrând ieri la mine, singură, spontan. Și am crezut deodată... Poate că mai cred și acum.

— Pentru sinceritatea aceasta plină de noblețe îți voi răspunde cu aceeași sinceritate: nu vreau să-ți fiu soră de caritate. Și chiar dacă voi ajunge cândva cu adevărat soră de caritate, dacă nu reușesc să mor azi, ceea ce ar fi foarte potrivit, în orice caz nu pe dumneata te voi îngriji, deși meriți mai mult decât oricare olog sau ciung. Mi s-a părut totdeauna că mă vei duce într-un loc unde trăiește un imens păianjen de statură omenească, și noi vom sta acolo toată viața și-l vom privi, stăpâniți mereu de frică. Și astfel va decurge dragostea noastră reciprocă. Adresează-te Dașenkăi; ea va merge cu dumneata unde vrei.

— N-ai putut să nu te referi la ea nici într-o împrejurare ca asta?!

— Sărmana cățelușă! Salut-o din partea mea. Știe că încă în Elveția ți-ai rezervat-o pentru vreme de bătrânețe? Câtă grijă! Câtă prevedere! Ah, cine este?

În fundul sălii se întredeschise ușa; un cap se arătă pentru o clipă și dispăru imediat.

— Tu ești, Aleksei Egorâci? întrebă Stavroghin.

— Ba nu, nu sunt decât eu, se vâri acum Piotr Stepanovici numai pe jumătate. Bună ziua, Lizaveta Nikolaevna; mai bine zis, bună dimineața. Eram convins că vă găsesc pe amândoi în această sală. N-am venit decât pentru o clipă, Nikolai Vsevolodovici, aș avea neapărat nevoie să-ți spun câteva cuvinte... Foarte urgent... Numai două cuvinte!

Stavroghin porni spre dânsul, dar după ce făcu vreo trei pași se întoarse spre Liza.

— Dacă vei auzi acum ceva, Liza, să știi: eu sunt vinovatul.

Ea tresări și îl privi speriată; dar el se grăbi să iasă.

II.

Camera din care se arătase prin ușă Piotr Stepanovici era un vestibul de formă ovală. Până la venirea lui aici veghea Aleksei Egorâci, dar Stavroghin îl expediase. Nikolai Vsevolodovici trase ușa după el și se opri în așteptare. Piotr Stepanovici îl cuprinse într-o privire scrutătoare, fugară.

— Ei?

— Dacă ai aflat cumva totul, începu febril Piotr Stepanovici, scormonind cu ochii, de parcă ar fi vrut să-i scruteze adâncurile sufletului, atunci să știi că nimeni dintre noi nu este vinovat și mai ales dumneata, pentru că un asemenea concurs... coincidență de împrejurări... într-un cuvânt, din punct de vedere juridic ești în afară de cauză și am venit în grabă să te previn.

— Au ars? Au fost asasinați?

— Au fost asasinați, dar n-au ars, ceea ce este foarte rău, dar îți dau cuvântul meu de onoare că nici aici nu sunt eu de vină, oricât m-ai bănui, pentru că mă bănuiești probabil, nu-i așa? Vrei să știi tot adevărul: să vezi, într-adevăr, m-a ispitit gândul, chiar dumneata mi l-ai sugerat, nu în mod serios, ci necăjindu-mă (că doar nu te-ai apucat să-mi sugerezi așa ceva în mod serios), dar eu nu îndrăzneau și n-aș fi îndrăznit în ruptul capului, nici pentru o sută de ruble, de altfel n-aș fi avut nici un folos, pentru mine personal... (Se pripea groaznic și turuia aproape înecându-se.) Dar să vezi coincidență: din banii mei (auzi, din banii mei, de la dumneata n-am avut nici măcar o rublă, de altfel, o știi prea bine) i-am dat acestui neghiob bețiv Lebeadkin două sute treizeci de ruble alaltăieri seara, auzi, alaltăieri și nu ieri după „matineu”, notează bine asta: este o coincidență foarte importantă, pentru că de fapt nu știam nimic pe atunci cu siguranță, dacă va merge sau nu la dumneata Lizaveta Nikolaevna; i-am dat însă banii mei personali numai pentru că alaltăieri te-ai distrat grozav, declarând în public taina dumitale. Dar nu mă amestec... te privește... cavalier... mărturisesc însă că am rămas uluit, parcă m-ar fi izbit cineva cu o ghioagă în frunte. Întrucât însă toate tragediile acestea m-au plictisit groaznic, și notează, îți vorbesc serios, deși folosesc asemenea expresii, întrucât toate astea, în definitiv, îmi încurcă planurile, mi-am dat cuvântul să-i expediez pe Lebeadkini cu orice preț și fără știrea dumitale la Petersburg, cu atât mai mult că ei râvneau să plece acolo. O singură greșeală am făcut: am dat banii ca din partea dumitale; e o greșeală sau nu? Poate că n-

a fost nici o greșeală, ce zici? Ascultă acum, ascultă dar cum s-au încurcat lucrurile...

În fierbințeala pledoariei, el se apropiase de Stavroghin și dăduse să-l apuce de reverul hainei (poate chiar înadins). Printr-o mișcare scurtă, Stavroghin îl lovi peste mână.

— Dar ce faci... ai putea să-mi frângi mâna... esențialul este cum s-au întâmplat lucrurile... turui el mai departe, fără să-i pese de lovitură. Îi dau banii lui Lebeadkin ca să plece împreună cu soră-sa a doua zi dis-diminează; îl însărcinez pe Liputin să aranjeze expedierea. Dar ticălosului de Liputin nu știu de ce i-a trebuit să facă figura aceea în fața publicului, poate că ai auzit? La „matineu”? Ascultă dar, ascultă: se așază la băut amândoi, compun versuri, din care jumătate îi aparțin lui Liputin; îl îmbracă în frac pe Lebeadkin, asigurându-mă între timp că l-a și expediat de diminează, dar de fapt îl ține ascuns undeva într-o cămăruță dosnică, ca să-l împingă apoi pe estradă. Acela însă, nu se știe cum, reușește să se îmbete la repezeală. Apoi urmează scandalul cunoscut, după care el este adus acasă beat mort, iar Liputin îi scoate din buzunar două sute de ruble, oprind mărunțișul. Din nefericire, Lebeadkin, încă de diminează, se fălise cu aceste două sute de ruble scoțând banii din buzunar și arătându-i unde nu se cădea. Întrucât însă Fedka atâta aștepta, iar la Kirillov auzise câte ceva (ții minte aluzia dumitale?), s-a hotărât să profite de ocazie. Acesta e tot adevărul. Îmi pare bine cel puțin că Fedka n-a găsit bani. Își făcuse socoteala mizerabilul să pună mâna pe o miișoară! S-a grăbit și mi se pare că el însuși s-a speriat de incendiu... Mă crezi, incendiul acesta m-a năucit... Nu, zău, să mă ia dracul! O astfel de samavolnicie... Ei bine, nutresc atâtea speranțe în privința dumitale, încât n-am să-ți ascund nimic: e adevărat, de mult încă mă ducea gândul la un asemenea foc, întrucât așa ceva prinde grozav în rândul maselor, dar mi-l păstram pentru un moment critic, pentru acel moment prețios când ne vom ridica cu toții și... Când colo, li s-a năzărit să acționeze cu de la sine putere și fără nici un ordin s-o facă acum, într-un asemenea moment, când de fapt trebuiau să se pitească undeva, să se ascundă și nici să nu sufle! Ca să vezi, ce samavolnicie! ... Într-un cuvânt, nu știu încă nimic, se vorbește despre doi inși de la fabrica Șpigulin... dar dacă sunt amestecați printre ei și de-ai noștri și măcar unul dintre ei și-a încălzit mâinile la treaba asta, vai de capul lui! Iată ce înseamnă să slăbești cât de puțin frâiele! Nu zău, canaliile acestea democratice, cu nucleele lor de cinci, sunt o bază nesigură; aici se cere o voință unică, fascinantă și subjugătoare, o voință despotică, voință care să nu se întemeieze pe ceva întâmplător și din afară... Atunci și nucleele de cinci vor sta cu coada între picioare, supuse și servile, realmente folosibile la nevoie. În orice caz, deși cei de acolo țipă acum în gura mare că Stavroghin avea nevoie să-și ardă în flăcări nevasta și că din această cauză s-a dat foc orașului, totuși...

— Au și început s-o spună în gura mare?

— Adică nu tocmai așa și, mărturisesc, eu n-am auzit absolut nimic, dar ce te faci cu mulțimea, mai ales cu cei sinistrați: Vox populi, vox Dei. Nu e deloc

greu să arunci în vânt un asemenea zvon! ... Dumneata însă n-ai de ce să te temi în orice caz. Din punct de vedere juridic ești în afară de cauză, conștiința dumitale este curată, doar n-ai vrut-o? N-ai vrut-o, nu e așa? Nici un fel de dovezi, o simplă coincidență... S-ar putea totuși ca Fedka să-și aducă aminte de cuvintele dumitale imprudente spuse atunci la Kirillov (și ce rost avea să le spui?), dar asta încă nu dovedește nimic, iar pe Fedka îl aranjăm. Chiar astăzi îl aranjez...

— Și cadavrele n-au ars deloc?

— Deloc; canalia asta n-a știut să facă nimic cum trebuie. Dar îmi pare bine cel puțin că ești atât de calm... Pentru că, deși n-ai nici o vină, nici cu gândul măcar, totuși... Și apoi, cred că ești de acord, toate astea dau o întorsătură admirabilă treburilor dumitale! Ești acum văduv liber și chiar în clipa aceasta poți să te căsătorești cu o domnișoară superbă și cu bani mulți, care de fapt se află deja în mâinile dumitale. Iată ce poate să iasă dintr-un concurs brutal de împrejurări, nu e așa?

— Mă ameninți cumva, cap sec ce ești?

— Ei, asta e acum, ce înseamnă cap sec și acest ton? În loc să te bucuri, dumneata... Am zburat într-un suflet aici ca să-ți dau de știre cât mai repede... Și cum aș putea să te ameninț? Ce mi-ar folosi să te țin în amenințări?! Am nevoie de consimțământul dumitale liber, și nu constrâns. Dumneata ești lumina și soarele... Eu sunt acela care se teme de dumneata cumplit, și nu dumneata de mine! Eu doar nu sunt Mavriki Nikolaevici... Și închipuiește-ți, zbor înapoi într-o trăsurică ușoară, și-l văd pe Mavriki Nikolaevici stând lângă gardul parcului vostru, în colțul din fund... În manta, pătruns de ploaie, a stat probabil toată noaptea! Minunății! Până în ce hal de nebunie pot ajunge unii oameni!

— Mavriki Nikolaevici? Este adevărat?

— Adevărat, adevărat, e și acum acolo. De aici, cam la vreo trei sute de pași, cred. Am trecut repede pe lângă dânsul, dar m-a văzut. N-ai știut? În cazul acesta îmi pare bine că n-am uitat să-ți spun. Uite. Un om ca ăsta e cel mai periculos dacă mai are la el și un revolver, unde mai pui că a stat o noapte întregă de veghe în ploaie și în vânt, enervat la culme firește, pentru că să ne gândim în ce situație se află el, ha, ha! Cum crezi, de ce s-a postat el acolo?

— O așteaptă pe Lizaveta Nikolaevna, bineînțeles.

— Asta e! Dar cum îți închipui dumneata că o să iasă ea la dânsul! Și pe o ploaie... ca asta... Mare dobitoc!

— Chiar acum ea o să iasă la dânsul.

— Oho! Ce noutate! Vasăzică... Dar ascultă, situația ei acum s-a schimbat cu totul: ce, o interesează acum Mavriki? Doar ești un văduv, liber, și puteți chiar mâine să vă căsătoriți! Ea nu știe încă, lasă-mă pe mine să aranjez imediat totul. Unde este ea, să-i spun bucuria.

— Bucuria?

— Dar cum crezi? Mergem.

— Și crezi că ea nu se va dumeri ce e cu aceste cadavre? își îngustă destul de ciudat ochii Stavroghin.

— Firește că nu se va dumeri, hotărî cu un aer de prostălău Piotr Stepanovici, pentru că din punct de vedere juridic... Mare lucru! Chiar dacă s-ar fi dumerit! Femeile au o capacitate de a trece cu vederea atât de bine peste toate astea, încă nu le cunoști! Afară de faptul că acum i-ar conveni în orice caz să se mărite cu dumneata, de vreme ce s-a compromis în așa hal, i-am mai vorbit și despre „luntre” și mi-am dat seama că imaginea acesteia poate să aibă cel mai mare efect asupra ei; care va să zică, îți dai seama ce temperament zace în această domnișoară. N-avea nici o grijă, va păși cu atâta hotărâre peste aceste cadavre, încât îți va fi mai mare dragul s-o privești, cu atât mai mult că dumneata doar n-ai nici un amestec, absolut nici un amestec, nu e așa? Doar că le va păstra pentru sine aceste cadavre ca să te înțepe la vreo doi ani după căsătorie. Orice femeie, mergând la cununie, are grijă să se înarmeze pentru orice eventualitate cu ceva din trecutul soțului în acest scop; ei, dar atunci... peste un an câte și mai câte nu se pot întâmpla? Ha, ha, ha!

— Dacă ai venit cu o droșcă, ia-o cu dumneata și du-o imediat la Mavrîki Nikolaevici. Acum câteva clipe mi-a spus că nu mă poate suferi și pleacă de la mine și, bineînțeles, nu va accepta să se urce în trăsura mea.

— Ehe! Într-adevăr, vrea să plece? Dar care să fie cauza? îl privi cam aiurit Piotr Stepanovici.

— Și-o fi dat seama cumva în această noapte că n-o iubesc deloc... Lucru pe care l-a știut de altfel întotdeauna.

— Dar dumneata n-o iubești? zise Piotr Stepanovici cu un aer de mirare nemărginită. Apoi, dacă e așa, de ce când a intrat ieri la dumneata ai reținut-o, nu i-ai spus direct ca un om de onoare că n-o iubești? Nu e deloc cinstit din partea dumitale, și apoi în ce lumină mizerabilă m-ai pus pe mine în fața ei?

Stavroghin izbucni în râs.

— Râd de o maimuță a mea, explică el imediat.

— Aha! Ai ghicit că fac pe mucalitul, începu să râdă cu haz și Piotr Stepanovici, ca să te înveselesc! Închipuiește-ți, chiar în clipa în care ai apărut aici, ieșind la mine, mi-am dat seama după expresia feței dumitale că ai avut „ghinion”. Sau poate chiar un eșec complet, ai? Pariez, strigă el aproape încându-se de haz, că toată noaptea ați stat alături în sala aceasta pe scaune și ați discutat despre cine știe ce sublimă noblețe sufletească, pierzând în asemenea discuții tot timpul prețios... Dar iartă-mă, iartă-mă; nu mă privește; încă de ieri eram sigur că totul se va termina la voi în modul cel mai stupid. Ți-am adus-o numai ca să te mai distrezi și să-ți dovedesc că n-ai să te plictisești cu mine alături; de sute de ori îți voi mai fi de folos în felul acesta; în general îmi place să le ofer oamenilor lucruri plăcute. Iar dacă acum n-ai nevoie de ea, ceea ce am scontat și eu, și tocmai de aceea am și venit, atunci...

— Și zici că mi-ai adus-o numai cu gândul de a mă distra, de a-mi face plăcere?

— Dar cum altfel?

— Nu ca să mă faci să-mi omor nevasta?

— Haida de, dar ce, ai omorât-o dumneata? Ce spirit tragic.

— Totuna e, chiar dacă dumneata ai omorât-o.

— Păi ce, am omorât-o eu? Îți spun doar, n-am nici un amestec. Totuși începi să mă îngrijorezi...

— Continuă-ți ideea, ai spus: „Dacă acum nu ai nevoie de dânsa, atunci...”.

— Las-o în seama mea, bineînțeles! O mărit foarte bine cu Mavriki Nikolaevici, pe care, de altfel, nu l-am postat eu lângă gardul parcului, nu cumva să-ți intre așa ceva în cap. Să știi însă că acum mi-e cam frică de el. Uite, spuneai de droșcă: am trecut pe lângă el în goana mare... Nu zău, te pomenești că are asupra lui și revolver? ... Bine că mi l-am luat și eu pe al meu. Iată-l (scoase din buzunar revolverul, îl arată și imediat îl ascunde). L-am luat din cauză că drumul e destul de lung... Uite ce, aranjez eu totul într-o clipă: inimioara dumneaei acum cred că tânjește după Mavriki... În orice caz, ea îl regretă... Să știi că începe într-o clipă să-mi pară rău de dânsa! O duc la Mavriki și imediat se va apuca să-l certe, inimă de femeie! Văd că iar râzi? Mă bucur că te-ai înveselit. Atunci, să mergem. Cum intru, îi spun despre Mavriki, iar despre ceilalți... despre cei morți... n-ar fi mai bine deocamdată să nu spun nimic? Oricum, află pe urmă.

— Despre ce să afle? Cine a fost omorât? Ce-ai spus despre Mavriki Nikolaevici? deschise brusc ușa Liza.

— Aha! Ați ascultat la ușa?

— Ce-ai spus chiar acum despre Mavriki Nikolaevici? A fost ucis?

— A! Vasăzică, n-ați auzit bine! Liniștiți-vă, Mavriki Nikolaevici este viu și sănătos și vă puteți convinge de acest lucru imediat, pentru că e chiar prin apropiere, stă lângă gardul parcului... și mi se pare că a stat acolo toată noaptea; este ud learcă, în manta. M-a văzut venind înapoi.

— Nu este adevărat. Ai spus „omorât”... Cine a fost omorât? stăruie dânsa cu un glas plin de neîncredere și chin.

— Au fost omorâți numai soția mea, fratele ei, Lebeadkin, și servitoarea lor, zise ferm Stavroghin.

Liza tresări și se făcu palidă ca varul.

— Un caz monstruos, ciudat, Lizaveta Nikolaevna, un caz de tâlhărie stupidă, cu scop de jaf, profitând de incendiu, se ambală imediat Piotr Stepanovici. E mâna tâlharului Fedka-Ocnașul și din cauza prostiei imbecilului de Lebeadkin, care le-a arătat tuturor că are asupra lui bani... Am venit tocmai ca să aduc această veste... Ca o lovitură de măciucă în cap. Stavroghin era cât pe-acum să cadă când i-am spus. Ne sfătuia aici: să-ți spunem dumitale acum sau nu.

— Nikolai Vsevolodovici, e adevărat ceea ce spune el? abia reuși să bâiguiască Liza.

— Nu este adevărat.

— Cum nu este adevărat, tresări Piotr Stepanovici, ce înseamnă asta?!

— Doamne, simt că înnebunesc, strigă Liza.

— Dar nu vă dați seama cel puțin că el este nebun în clipa aceasta! strigă din răspuțeri Piotr Stepanovici. Oricum: i-a fost omorâtă nevasta. Vedeți ce palid este... Că doar o noapte întregă a stat cu dumneavoastră, nu v-a părăsit nici o clipă, cum să fie bănuț el?

— Nikolai Vsevolodovici, spune-mi ca în fața lui Dumnezeu, ești vinovat sau nu, iar eu, îți jur, voi crede în cuvântul dumatăle ca în cel al Domnului și voi merge cu dumneata până-n capătul pământului, o, voi merge! Voi merge ca o cățelușă...

— Dar de ce te chinuiești, ființă nesăbuită! se înfurie Piotr Stepanovici. Lizaveta Nikolaevna, îți jur, să mă faci piftie în piuliță, el n-are nici o vină, dimpotrivă, e doborât cu adevărat și aiurează, vedeți doar. Nici un amestec, dar absolut nici un amestec, nici cu gândul măcar! ... Este fapta unor tâlhari, care peste câteva zile, sunt sigur, vor fi prinși și pedepsiți... E unul, Fedka-Ocnașul, și niște oameni de la fabrica Șpigulin, tot orașul vorbește despre asta, de aceea o spun și eu.

— E adevărat? E adevărat? murmură Liza, tremurând toată, în așteptarea sentinței supreme pentru ea.

— Nu i-am omorât și am fost împotriva acestui omor, dar știam că vor fi omorâți și nu i-am oprit pe ucigași. Pleacă de la mine, Liza, zise Stavroghin și intră în sală.

Liza își acoperi fața cu mâinile și porni spre ieșire. Piotr Stepanovici dădu să alerge după dânsa, dar se întoarse repede în sală.

— Așa vasăzică. Așa vasăzică? Dumneata, vasăzică, nu te temi de nimic, se năpusti el spre Stavroghin, cuprins de o furie nebună, improșcând cu spume la gură cuvinte ce aproape nu se înțelegeau.

Stavroghin rămăsese în picioare în mijlocul camerei și nu răspunse nimic. Își prinsese ușor cu mâna stângă o șuviță de păr de pe cap și zâmbea pierdut. Piotr Stepanovici îl trase cu putere de mânecă.

— Ți-ai ieșit cumva din minți? Ce ți-ai pus în gând? Vrei să-i denunți pe toți, și singur să te duci la mănăstire sau la dracu'... Dar să știi că te omor, chiar dacă nu ți-e frică de mine!

— A, dumneata turui? îl observă în sfârșit Stavroghin. Fugi, își veni el în fire brusc, fugi după dânsa, ia cupeul meu, n-o părăsi... Fugi, fugi! Condu-o până acasă, să nu știe nimeni și mai ales să nu se ducă acolo... la cadavre... la cadavre... Urc-o cu forța în cupeu... Aleksei Egorâci! Aleksei Egorâci!

— Stai, nu striga! Ea acum e în brațele lui Mavrîki... N-o va urca Mavrîki în trăsura dumatăle... Așteaptă! Avem de discutat lucruri mai importante decât cupeul!

El își scoase brusc revolverul; Stavroghin îl privi grav.

— N-ai decât să mă omori, zise el încet, aproape împăciuitor.

— Ca să vezi cu ce minciună este în stare să-și încarce conștiința un om! se înfioră Piotr Stepanovici. Ar fi cazul să te omor! Într-adevăr, meritai ca ea să te scuipe în față! ... Ce fel de „luntre” ești dumneata, barcă putredă de

transportat lemne și bună de aruncat la foc! ... Măcar înfurie-te, asta te-ar trezi! Dar îți este absolut egal, de vreme ce nu-ți mai pasă de nimic și nu aștepți decât să ți se tragă un glonț în cap.

Pe fața lui Stavroghin lunecă un surâs ciudat.

— Dacă n-ai fi atât de caraghios, poate că ți-aș fi spus acum: da... Dacă ai fi un pic mai deștept...

— Oi fi eu caraghios, dar nu vreau, nu vreau ca dumneata, principala mea jumătate, să devii caraghios! Înțelegeți ce-ți spun?

Stavroghin era singurul care îl înțelegea pe Piotr Stepanovici. Șatov se mirase când Stavroghin îi spusese că Piotr Stepanovici e capabil de entuziasm.

— Acum piei din ochii mei la dracu', până mâine poate că reușesc să storc din mine ceva în sensul unei hotărâri. Vino mâine.

— Da? Da?

— Nu știu încă nimic! ... La dracu', la dracu'!

Și părăsi sala.

— Poate că e spre mai bine, murmură Piotr Stepanovici, ascunzându-și revolverul.

III.

Se repezi s-o ajungă din urmă pe Lizaveta Nikolaevna, care abia se depărtase cu câțiva pași de casă. Aleksei Egorâci încercase s-o rețină și acum o urma la un pas distanță, în frac, aplecat respectuos și fără pălărie. Se ruga de ea neîncetat să aștepte trăsura; bătrânul era speriat și aproape plângea.

— Întoarce-te, domnul vrea ceai, n-are cine să-l servească, îl împinse Piotr Stepanovici și o luă pe Lizaveta Nikolaevna de braț.

Aceasta nu-și smulse brațul, dar se pare că nu-și dădea seama de nimic, nu-și revenise încă.

— În primul rând, n-ați pornit bine, vorbi Piotr Stepanovici, trebuie s-o luăm în direcția aceasta, și nu pe lângă parc; în al doilea rând, este imposibil să mergeți pe jos, sunt vreo trei verste până la dumneavoastră și n-aveți peste rochie nici un fel de îmbrăcăminte. N-ar fi bine să așteptați un pic numai, sunt aici cu trăsura, e în curte, o chem imediat, veți urca în trăsură și vă duc acasă, nimeni n-o să vă vadă?

— Ce bun ești... zise blând Liza.

— Vai de mine, într-un asemenea caz orice om de omenie în locul meu la fel...

Liza îl privi și se miră.

— Dumnezeule, eu am crezut că e tot acel bătrân!

— Ascultați-mă, mă bucur că priviți astfel lucrurile, pentru că totul nu este decât o groaznică prejudecată și, în cazul acesta, n-ar fi mai bine să-i spun acestui bătrân să comande cupeul, va fi gata în zece minute, iar noi ne întoarcem deocamdată și așteptăm în pridvor, ce ziceți?

— Întâi și întâi vreau... unde sunt cei uciși?

— O, ce fantezie! De asta m-am temut... Să lăsăm mai bine aceste orori deoparte; n-are nici un rost să le vedeți.

— Eu știu unde sunt, cunosc casa.

— Ei, și ce dacă știți, pe așa o vreme, ploaie, ceață (ca să vezi, ce obligație sfântă mi-am luat!) ... Lizaveta Nikolaevna, una din două: ori acceptați să mergeți cu mine în trăsura mea și atunci rămâneți aici pe loc, pentru că dacă mai facem vreo douăzeci de pași, ne vede negreșit Mavriki Nikolaevici.

— Mavriki Nikolaevici! Unde e? Unde e?

— Mă rog, dacă doriți totuși să plecați cu el, pot să vă conduc încă puțin și să vă arăt unde stă, iar eu îmi iau tălpășița; n-aș vrea deloc să dau ochii cu el acum.

— El mă așteaptă, Dumnezeu! se opri ea brusc și sângele îi năvăli în obraz.

— Dar de ce nu, dacă este un om fără prejudecăți! Știți, Lizaveta Nikolaevna, nu este treaba mea; eu n-am nici un amestec aici și dumneavoastră o știți prea bine; dar vă doresc sincer binele... Dacă nu ne-a reușit „barca” noastră, dacă s-a dovedit că tot ce ne închipuiserăm noi nu este decât ceva putred, bun de aruncat la gunoi...

— Admirabil, strigă Liza.

— Admirabil, ziceți, dar printre lacrimi. E nevoie de tărie, de fermitate. Nu e cazul ca o femeie să cedeze cu nimic față de un bărbat. În secolul nostru, când femeia... la dracu' (era aproape să scuipe Piotr Stepanovici)! De fapt, nici n-ar fi cazul să vă pară rău: poate că tot ce s-a întâmplat e spre mai bine. Mavriki Nikolaevici este un om... într-un cuvânt, un om cu sensibilitate, deși poate nu prea vorbăreț, ceea ce, de asemenea, nu e rău deloc, bineînțeles cu condiția dacă se ridică deasupra oricărui prejudecăți.

— Admirabil, admirabil! râse isteric Liza.

— Ei, drăcie... Lizaveta Nikolaevna, se ofensă brusc Piotr Stepanovici, de fapt nu mă zbat decât pentru dumneavoastră... Mie ce-mi pasă... v-am făcut un serviciu ieri, când v-ați exprimat singură dorința, dar astăzi... Mă rog, de aici se vede Mavriki Nikolaevici, uitați-vă, stă acolo, el nu ne vede pe noi. Lizaveta Nikolaevna, ați citit Polinka Saks?

— Ce este asta?

— E un roman, Polinka Saks. L-am citit când eram încă student... Acolo un funcționar, Saks, foarte bogat, își sechestrează în vila sa soția pentru necredință... La dracu', puțin îmi pasă! Veți vedea că Mavriki Nikolaevici, înainte chiar să ajungeți acasă, vă va cere în căsătorie. El încă nu ne vede.

— E mai bine, e mai bine că nu ne vede! strigă brusc Liza ca o nebună. Să plecăm, să plecăm! În pădure, pe câmp!

Și o luă la fugă înapoi.

— Lizaveta Nikolaevna, e o lașitate! Piotr Stepanovici alergă după dânsa. Și de ce nu vreți să vă vadă? Dimpotrivă, priviți-l drept în ochi, cu toată mândria... Dacă vă gândiți cumva la acel lucru... feciorelnic... este o prejudecată atât de absurdă, anacronică... Dar unde vă duceți, încotro? Uitați-vă cum fuge! Să ne întoarcem mai bine la Stavroghin, luăm trăsura... Dar încotro? E câmp gol acolo... Poftim, a căzut! ...

El se opri. Liza zbură ca o pasăre, fără să știe încotro, iar Piotr Stepanovici rămăsese aproape de vreo cincizeci de pași în urmă. Ea căzu împiedicându-se de un mușuroi. În aceeași clipă de undeva din urma lor, venind oarecum dintr-o parte, se auzi un strigăt groaznic, strigase Mavriki Nikolaevici, care văzând-o cum aleargă și cade se repezi spre dânsa peste câmp. Piotr Stepanovici se retrase în aceeași clipă, adăpostindu-se în poarta conacului lui Stavroghin, ca să-și ia mai repede trăsura.

Între timp Mavriki Nikolaevici, speriat la culme, o ajunsese și stătea aplecat spre Liza, care reușise să se ridice în picioare ținându-și mâna între mâinile lui. Condițiile neverosimile ale acestei întâlniri îi zguduiseră rațiunea și pe față îi curgeau lacrimi. O văzuse pe Liza, în fața căreia era gata să se închine, alergând peste câmp la o oră ca aceasta și pe un timp groaznic, numai în rochie, în această rochie de bal acum motolită și plină de noroiul căderii... Nu era în stare să scoată nici o vorbă, se dezbrăcase de manta și cu mâinile tremurătoare încerca să-i învelească umerii. Și deodată el scoase un țipăt, simțind că ea îi atinsese cu buzele mâna.

— Liza, strigă el, nu mă pricep la nimic, dar nu mă alunga de lângă tine!

— O, da, să plecăm mai repede de aici, nu mă lăsa! și prinzându-l de mână ea îl târi după dânsa. Mavriki Nikolaevici, coborî ea brusc și cu teamă glasul, acolo am făcut-o pe curajoasa, dar aici, acum, mă tem de moarte. Voi muri, voi muri foarte curând, dar mi-e frică de moarte... șoptea ea, strângându-i cu putere mâna.

— O, măcar dacă ar trece cineva! se uită el în jurul său cu disperare. Ei, un vehicul oarecare! Ai să-ți uzi picioarele, dumneata... îți vei pierde mințile!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, îl încuraja ea, așa, lângă dumneata, mă tem mai puțin, ține-mă de mână, du-mă... Încotro mergem, acasă? Nu, nu; vreau mai întâi să-i văd pe cei asasinați. Ei spun că a fost asasinată nevasta lui, iar el zice că el a asasinat-o; dar nu este adevărat, nu este adevărat, nu-i așa? Vreau să-i văd cu ochii mei pe cei omorâți... Din cauza mea... Din cauza lor el în noaptea aceasta a încetat să mă iubească... Dacă văd, aflu totul. Mai repede, mai repede, cunosc casa aceasta... Acolo e incendiu... Mavriki Nikolaevici, prietene drag, să nu mă ierți pe mine, necinstita! De ce să mă ierți? De ce plângi? Dă-mi o palmă și omoară-mă aici, în câmp, ca pe un câine!

— Nimeni n-are dreptul să te judece acum, zise ferm Mavriki Nikolaevici, Dumnezeu să te ierte, iar eu pot să te judec mai puțin decât oricine!

Conversația lor însă ar părea prea ciudată dacă aș transcrie-o. Mergeau alături mână în mână, grăbindu-se ca doi semidemenți. Se îndreptau direct spre incendiu. Mavriki Nikolaevici tot spera să întâlnească măcar o căruță, dar nimeni nu le ieșea în cale. O ploaie mărunță și deasă cernea peste toată împrejurimea, înghițind orice reflex și orice nuanță și transformând totul într-o pânză plumburie uniformă ca ceața. De mult se făcuse ziuă, și totuși părea că nu se luminează încă. Și, deodată, din această negură fumurie și rece se profilă o siluetă ciudată, absurdă, venind spre ei. Imaginându-mi acum acest tablou, cred că nu mi-aș fi crezut ochilor, chiar dacă aș fi fost în locul Lizavetei

Nikolaevna; și totuși ea îl recunoscuse imediat pe omul care se apropia de ei și scoase un strigăt de bucurie. Era Stepan Trofimovici. Cum a plecat, cum s-a putut realiza ideea absurdă, care i se năzărise la un moment dat, de a fugi, va veni vorba mai pe urmă. Voi menționa doar atât: că în dimineața aceea se pomenise cuprins de frigurile febrei, dar nici starea aceasta de boală nu-l oprise; pășea ferm pe pământul ud; se vedea că își chibzuisese cât mai bine acest pas, cu toată lipsa de experiență a omului de birou. Era îmbrăcat „ca de drum”, adică în manta, încins cu o centură lată de piele lăcuită prinsă în cataramă, încălțat în cizme noi înalte și cu pantalonii vârați în carâmbi. Probabil că de mult își făurise imaginea aceasta a drumețului, iar centura și cizmele cu carâmbi tari de cavalerist, în care nici nu știa să umble, și le procurase cu câteva zile în urmă. Pe cap avea o pălărie cu boruri late, un fular de lână moale și-l înfășurase în jurul gâtului, în mâna dreaptă ținea un baston, în cea stângă un sac de voiaj mic, dar umplut până la refuz. Mai ținea în mâna dreaptă și o umbrelă desfăcută. Aceste trei obiecte – umbrela, bastonul și sacul de voiaj – le purtase destul de anevoios prima verșă, dar la a doua deveniseră și mai incomode.

— Dumneata ești, cu adevărat? strigă Liza, privindu-l cu mirare tristă, care cedase locul primului elan de bucurie spontană.

— Lise! strigă și Stepan Trofimovici, avântându-se spre dânsa ca într-o febră. Chcre, chcre, ești dumneata cu adevărat... În ceața aceasta? Vezi: reflexul vâlvătăilor! Vous êtes malheureuse, n'est-ce pas? Văd, văd, nu-mi spune nimic, dar nici pe mine nu mă întreba. Nous sommes tous malheureux, mais il faut les pardonner tous. Pardonnons, Lise, și vom fi liberi pentru totdeauna. Ca să ne dispensăm de această lume și să devenim absolut liberi. Il faut pardonner, pardonner, pardonner!

— Dar de ce te lași în genunchi?

— Pentru că, luându-mi rămas-bun de la lume, vreau în persoana și chipul dumatăle să-mi iau rămas-bun de la tot trecutul meu! El izbucni în lacrimi și-și lipi ambele ei mâini de ochii săi. Mă las în genunchi în fața a tot ce a fost frumos în viața mea, îți sărut mâinile și îți mulțumesc! Acum m-am împărțit în două: acolo – omul nesăbuit care visase să se înalțe la cer, vingt deux ans! Aici bătrânul preceptor distrus și înfrigurat... chez ce marchand s'il existe pourtant ce marchand... Dar ești udă toată, Lise! strigă el sărind în picioare, simțind că i s-au pătruns de umezeală și genunchii săi pe pământul ud. Dar cum se poate așa, în această rochie? ... Și pe jos, și în acest câmp... Plângi? Vous êtes malheureuse? Ah da, am auzit ceva... Dar de unde vii acum? Cu un aer înfricoțat îți grăbea el întrebările, privindu-l profund și nedumerit pe Mavriki Nikolaevici. Mais savez-vous l'heure qu'il est?

— Stepan Trofimovici, ai auzit ceva despre niște oameni omorâți acolo... Este adevărat? Adevărat?

— Oamenii aceștia! Am văzut vâlvătăile faptelor lor furibunde toată noaptea. Nici nu s-ar fi putut termina... (Ochii săi scânteiară iarăși.) Fug de o lume în delir, fug de coșmar, alerg în căutarea Rusiei, existe-t-elle la Russie?

Bah, c'est vous, cher capitaine? Niciodată nu m-am îndoit că te voi întâlni undeva la postul de onoare, îndeplinindu-ți o datorie de onoare... Dar luați umbrela mea și de ce ați pornit neapărat pe jos? Vă implor, luați măcar umbrela mea, eu tot voi angaja o trăsură. Am plecat pe jos numai pentru că Stasie (adică Nastasia) ar fi zbirat în gura mare în auzul întregii străzi, dacă ar fi aflat că plec; de aceea am șters-o pe cât s-a putut incognito. Nu știu, am citit în Golos despre nenumărate tâlhării la drumul mare, dar nu cred că tocmai acum, când am pornit eu la drum, să apară imediat și tâlharul? Chère Lise, ai spus parcă de cineva că ar fi omorât pe altcineva? O, mon Dieu, ți-e rău?

— Să mergem, să mergem! strigă Liza ca într-un acces de isterie și trăgându-l iar după dânsa pe Mavriki Nikolaevici. Așteaptă un pic, Stepan Trofimovici, se întoarce brusc spre acesta, dă-mi voie, sârmanul meu, să te binecuvânteț cu semnul crucii. Poate că ar trebui să fii legat, dar mai bine te binecuvânteț. Roagă-te și dumneata pentru „sârmana” Liza. Cât de puțin, nu te obosi prea tare, Mavriki Nikolaevici, restituie-i acestui copil umbrela lui, dă-i-o neapărat. Așa... Să mergem dar! Să mergem!

Sosirea lor la casa fatală coincise exact cu momentul când mulțimea densă adunată în fața casei auzise destule despre Stavroghin și cât de interesat era el să-și omoare nevasta. Și totuși, repet, imensa majoritate a celor de față continua să asculte nemișcată și în tăcere. Zbierau și se revoltau numai niște bezmetici amețiți de băutură și unii dintre „apucați”, de felul aceluia târgoveț care dădea neîncetat din mâini. Toți îl știau drept un om foarte tăcut și potolit, dar din când în când părea că-l apucă brusc o forță nevăzută și-l poartă fără vrerea lui, în cazurile când un lucru îl impresiona în mod deosebit. Eu n-am văzut cum au ajuns acolo Liza și Mavriki Nikolaevici: când o zării, înmărmurii de uimire, era departe de mine în mijlocul mulțimii, iar pe Mavriki Nikolaevici la început nici nu-l observai. Se pare că la un moment dat el rămăsese în urma ei la vreo doi pași din cauza înghesuiei sau din cauză că fusese împins într-o parte. Liza, răzbind prin mulțime și fără să vadă nimic în jurul ei, ca într-un delir, ca o bolnavă fugită din spital, bineînțeles, atrase foarte repede atenția tuturor: se auziră murmure și exclamații tari și deodată mulțimea izbucni în urlete. Cineva strigă: „E iubita lui Stavroghin!”. Iar altcineva din altă parte adăugă: „N-a fost de ajuns că i-a omorât, a venit să-i și vadă!”. Deodată zării pe deasupra capului ei, ridicându-se din spate și abătându-se, un pumn; Liza căzu. Se auzi un strigăt nebun al lui Mavriki Nikolaevici, care se smulsese și sărise în ajutorul ei și-l izbise din toată puterea pe omul care-l împiedica să răzbată stând în fața Lizei. În aceeași clipă însă fusese prins cu amândouă mâinile de acel târgoveț. Câteva clipe nu se putu desluși nimic în încăierarea produsă. Se pare că Liza se ridică, dar căzu iar, doborâtă de o altă lovitură. Brusc, mulțimea se dădu în lături și se formă un cerc gol în jurul Lizei întinse la pământ, iar Mavriki Nikolaevici, însângerat și înnebunit, stătea lângă ea, strigând, plângând și frângându-și mâinile. Nu-mi aduc aminte exact ce a fost mai departe; știu numai că Liza a fost ridicată și purtată pe mâini. Alergai după dânsa; era încă vie și poate conștientă încă. Cei din mulțime puseră mâna pe

târgoveț și pe încă trei inși. Aceștia trei și până astăzi neagă c-ar fi luat parte la crimă, susținând cu tărie că au fost prinși din greșeală; poate că au dreptate. Târgovețul identificat deplin, dar un om cu totul aiurit, nici până astăzi nu poate să explice ca lumea ce s-a petrecut. Și eu, martor ocular, deși mă aflam mult mai departe, a trebuit să-mi fac depoziția. Am declarat că totul s-a produs absolut din întâmplare, din cauza unor oameni, poate că și porniți, dar prea puțin conștienți de ceea ce fac, beți și care își pierduseră firul conștiinței faptelor. De aceeași părere sunt și astăzi.

Capitolul al patrulea.

Hotărârea supremă.

I

În dimineața aceea multă lume îl întâlnește pe Piotr Stepanovici; toți cei care-l văzuseră își aduceau aminte că el se afla într-o stare de extremă surescitare. Pe la ora două după prânz trecuse pe la Gaganov, sosit cu o zi înainte din conacul său; casa era plină de vizitatori, care comentau cu multă animație și cu belșug de amănunte evenimentele recent petrecute. Piotr Stepanovici vorbea mai mult decât toți ceilalți, reușind treptat să monopolizeze atenția tuturor. Toată lumea îl socotea la noi drept „un student, palavragiu fără seamăn și cam într-o ureche”, dar acum el vorbea despre Iulia Mihailovna și în atmosfera de fierbere și zarvă generală tema era palpitantă. În calitate de confident intim al ei până în ultimul timp, el relată despre o mulțime de amănunte absolut noi și surprinzătoare; în treacăt (și, desigur, prea nesocotit), lăsa să-i scape și câteva păreri de-ale ei despre unele persoane bine-cunoscute în orașul nostru, reușind astfel să zgândăre pe loc amorul propriu al celor prezenți dintre ei. Totul apărea în relatarea lui confuz și neclar, ca la omul plin de naivități, dar care se vede totuși pus în situația ingrată, chinuitoare, de a lămuri o dată pentru totdeauna o sumedenie de nedumeriri și care, în naivitatea lui neîndemânatică, nici nu știe de unde să înceapă și cu ce să termine. Destul de imprudent lăsa el să-i scape și informația că Iulia Mihailovna cunoștea toată taina lui Stavroghin și tocmai ea a fost aceea care a patronat întreaga intrigă. Tot ea a fost aceea care l-a indus în eroare și pe el, Piotr Stepanovici, pentru că și el era îndrăgostit de nefericita aceasta de Liza, și când colo astfel „l-au amețit” încât el a trebuit aproape s-o ducă în cupeu la Stavroghin. „Desigur vă vine ușor, domnilor, să râdeți, dar dacă știam, dacă știam eu cum se vor sfârși toate acestea!”, încheie el. La tot felul de întrebări alarmante despre Stavroghin, el declară categoric că această catastrofă cu Lebeadkin, după părerea lui, este un caz cu totul întâmplător și că e de vină exclusiv Lebeadkin singur, care s-a apucat să-și arate peste tot banii. Mai ales aspectul acesta știu să-l explice foarte bine. Unul dintre ascultători îi obiectă că degeaba „se preface”, deoarece a mâncat și a băut și aproape că a dormit în casa Iuliei Mihailovna, iar acum, el cel dintâi se apucă s-o ponegrească, ceea ce nu e deloc frumos, cum își închipuie el. Dar Piotr Stepanovici știu imediat să se apere:

— Am mâncat și am băut nu pentru că n-aveam bani; ce vină am eu dacă eram mereu invitat? Îngăduiți-mi să pot judeca și singur în ce măsură ar trebui să fiu eu recunoscător pentru aceasta.

În general, impresia rămase favorabilă lui: „Chiar dacă e un băiat cam trăsnit și, bineînțeles, superficial, dar ce vină are el de toate prostiile făcute de Iulia Mihailovna? Dimpotrivă, reiese că el a încercat chiar s-o mai domolească...”.

Pe la orele două se răspândi brusc știrea că Stavroghin, despre care se discuta atâta, ar fi plecat cu trenul de amiază la Petersburg. Vestea stârni interes; mulți se încruntară. Piotr Stepanovici păru atât de impresionat, încât se spune că ar fi făcut fețe-fețe și ar fi strigat: „Dar cine l-a lăsat să plece?”. Și alergă imediat nu se știe unde. Totuși, după aceea mai fusese văzut și în alte două sau trei case.

Pe înserat, el găsi posibilitatea să pătrundă la Iulia Mihailovna, deși cu foarte mare greutate, pentru că aceasta nu voia categoric să-l primească. Abia după trei săptămâni am aflat despre această împrejurare, de la dânsa personal, înainte de plecarea ei la Petersburg. Nu-mi dădu amănunte, dar mărturisi cutremurându-se că el „a uimit-o peste măsură”. Cred că a speriat-o pur și simplu prin amenințarea de complicitate, în cazul când i-ar fi trecut prin cap „să vorbească”! Necesitatea de a o speria însă era în strânsă legătură cu proiectele lui de atunci, desigur necunoscute ei, și abia după aceea, cam peste vreo cinci zile, ea își dădu seama de ce fusese el atât de îngrijorat îndoindu-se de tăcerea ei și temându-se de alte explozii de indignare din partea Iuliei Mihailovna.

Către orele opt seara, când se întunecase de tot, în capătul orașului, pe străduța Fomin, într-o căsuță scundă și aplecată într-o parte de vechime, în locuința sublocotenentului Erkel, se adunară toți ai noștri, nelipsind niciunul dintre cei cinci. Adunarea generală fusese fixată chiar aici de Piotr Stepanovici; el însă întârzie inadmisibil de mult și membrii îl așteptau de mai bine de o oră. Acest sublocotenent Erkel era același ofițeraș venit din altă parte, care la serata lui Virghinski stătuse tot timpul cu creionul în mână și cu carnetul de note în față. Sosise în urbea noastră de foarte puțin timp, își închiriasse o locuință pe această străduță izolată la două surori, bătrâne târgovețe, și curând urma să părăsească orașul; aici la el era locul cel mai discret, mai indicat pentru întrunire. Băiatul acesta ciudat se remarcă printr-o extraordinară capacitate de a tăcea; era capabil să stea zece seri la rând într-o companie zgomotoasă, asistând la cele mai banale conversații fără să scoată un singur cuvânt, și totuși, urmărindu-i cu cea mai mare atenție cu ochii lui copilărești pe cei ce discutau și ascultând. Era foarte drăguț la chip și avea o față ce producea o impresie de inteligență. Nu aparținea grupului de cinci; „ai noștri” erau convinși că fusese investit de undeva cu niște însărcinări speciale, de ordin pur executiv. Acum se știa prea bine că nu avusese nici un fel de însărcinări și că probabil nici el nu-și dădea prea bine seama de situația lui. Fusese impresionat de personalitatea lui Piotr Stepanovici întâlnindu-l recent, cu totul întâmplător.

Dacă întâmplarea ar fi făcut să întâlnească un monstru oarecare pervertit înainte de vreme și acesta, sub un pretext oarecare, de natură social-romantică, l-ar fi atras în organizarea unei bande de tâlhari, iar pentru încercare i-ar fi poruncit să-l omoare și să-l jefuiască pe cel dintâi țăran întâlnit, el desigur s-ar fi conformat întocmai și ar fi săvârșit această faptă fără nici o ezitare. Avea o mamă bolnavă pe undeva, căreia îi trimitea jumătate din leafa lui mizeră, și probabil această mamă săruta cu multă dragoste căpșorul lui blond, și cât mai tremura și se mai ruga pentru el! Am insistat mai mult asupra descrierii lui numai pentru că îmi pare deosebit de rău de acest biet tânăr.

„Ai noștri” erau foarte agitați. Evenimentele din noaptea trecută îi uluiseră și se pare că îi umpluseră de frică. Un simplu, deși sistematic organizat, scandal la care participaseră cu atâta râvnă până atunci luase o întorsătură cu totul neașteptată pentru ei. Incendiul din noaptea aceasta, asasinarea Lebeadkinilor, sălbatica linșare a Lizei, doborâtă de pumnii mulțimii furioase – toate astea erau pentru ei niște surprize care nici pe departe nu bănuiseră că vor intra în programul lor. Cu multă pornire acuzau acum mâna care îi dirija de nesinceritate și despotism. Într-un cuvânt, în așteptarea lui Piotr Stepanovici se montară unii pe alții atât de mult, încât erau decizi să-i ceară explicații categorice și definitive, iar dacă el și de astă dată, cum o mai făcuse, se va eschiva de la această explicație, să rupă total cu el destrămând grupul de cinci, dar cu intenția de a înființa în locul acestuia o nouă societate secretă pentru „propagarea ideilor”, însă după concepția lor proprie și pe baza principiului democratic de egalitate în drepturi. Liputin, Șigaliiov și cunoscătorul spiritului poporului apărau cu deosebită râvnă această idee; Leamșin tăcea, deși cu un aer de acord deplin. Virghinski ezita dorind să-l asculte mai întâi pe Piotr Stepanovici. Hotărâră să rămână la soluția audierii lui Piotr Stepanovici; dar acesta întârzia să apară; o asemenea neglijență învenină și mai mult atmosfera. Erkel rămase tot timpul mut și dădu doar poruncă să se pregătească ceai, pe care îl aduse personal din încăperea gazdelor, în pahare rânduite pe o tavă, fără a mai aduce samovarul și nelăsând să intre servitoarea.

Piotr Stepanovici apăru abia pe la ora opt și jumătate. Cu pași repezi, el se apropie de masa rotundă din fața canapelei, pe care se așezase întregul grup, rămânând în picioare cu pălăria în mâini și refuzând ceaiul. Avea un aer veninos, sever și trufaș. Observase probabil imediat, după fețele celor prezenți, că „se revoltau”.

— Înainte de a deschide eu gura, spuneți voi ce aveți de spus, pentru că vă văd cam încordați, observă el cu un surâs răutăcios, plimbându-și privirea pe chipurile celorlalți.

Liputin începu „în numele tuturor” și, cu glasul tremurând de jignire, declară „că dacă se va continua astfel, s-ar putea să se pomenească cu frunțile sparte”. O, nu le e teamă că-și vor sparge frunțile și chiar sunt gata și la așa ceva, dar numai pentru cauza comună (animație generală și semne de

aprobare). De aceea ei doresc să li se vorbească deschis și sincer ca să știe de aci încolo totul, „altminteri unde ajungem?”. (Iar animație, și câteva sunete din gătlej.) Este înjositor și periculos pentru noi un asemenea mod de a proceda... Nu pentru că ni-e frică, dar dacă acționează unul singur, iar ceilalți nu sunt decât niște pioni, s-ar putea ca acest unul singur să-și facă de cap și toți ceilalți să cadă vinovați. (Exclamații: da, da! Aprobare generală.)

— La dracu', nu înțeleg ce vreți voi!

— Ce legătură au cu cauza comună, se aprinse Liputin, aceste aventuri ale domnului Stavroghin? N-are decât să facă parte din cine știe ce societate secretă de la centru, dacă acest centru fantezist într-adevăr există, și despre care noi nici nu vrem să știm. Dar s-a comis o crimă, a fost pusă în picioare poliția; vor dibui capătul firului și vor ajunge până la ghemuleț.

— Intri în bucluc cu Stavroghin al dumitale și atunci intrăm și noi odată cu dumneata, adăugă specialistul în problemele poporului.

— Și nici un folos pentru cauza comună, încheie abătut Virghinski.

— Ce prostii! Crima nu-i decât un fapt incidental și a fost săvârșită de Fedka cu scop de jaf.

— Hm. Coincidența totuși mi se pare ciudată, se strâmbă Liputin.

— Și dacă vrei, s-a produs din cauza dumitale.

— Adică cum din cauza mea?

— În primul rând, dumneata, Liputin, personal ai participat la această intrigă și, în al doilea rând, și acesta este esențial, ai primit dispoziția să-l expediezi pe Lebeadkin și să-i înmânezi banii care i s-au dat, iar dumneata ce ai făcut? Dacă îl expediai, nu se întâmpla nimic din toate astea.

— Dar n-ai fost chiar dumneata cu ideea că n-ar fi rău să fie scos pe scenă să-și citească versurile?

— Ideea nu este o dispoziție. Dispoziția a fost să-l expediezi.

— Dispoziție. Un cuvânt destul de ciudat... Dimpotrivă, dumneata chiar ai dispus să se suspende expedierea.

— Ai înțeles greșit și ai dat dovadă de prostie. Ai procedat arbitrar. Iar asasinatul este opera lui Fedka, care a acționat cu scop de jaf. Ați auzit ce se zvonește prin oraș și ați dat crezare acestor zvonuri. V-ați speriat. Stavroghin nu este atât de prost și, drept dovadă, el a plecat la ora douăsprezece astăzi, după o întrevvedere avută cu viceguvernatorul; dacă era la mijloc ceva, n-ar fi fost lăsat să plece la Petersburg ziua în amiaza-mare.

— Dar noi nu susținem că domnul Stavroghin a comis omorul personal, reluă veninos și fără nici o jenă Liputin, se putea nici să nu știe despre asta, așa cum n-am știut nici noi; și dumneata cunoști prea bine faptul că eu n-am știut nimic, deși, poftim, am intrat ca musca în lapte, ca berbecul în cazan.

— Și pe cine învinuiești dumneata? îl privi sumbru Piotr Stepanovici.

— Pe aceia care aveau nevoie să dea foc orașelor.

— Nenorocirea este că dumneata cauți mereu să vorbești în cimilituri. De altfel, fă bine și citește asta și transmite-le și celorlalți, cu titlu de informare.

Piotr Stepanovici scoase din buzunar scrisoarea anonimă a lui Lebeadkin adresată lui Lembke și i-o înmână îngândurat vecinului; scrisoarea trecu cu repeziciune din mână în mână.

— Este chiar de mâna lui Lebeadkin? interveni Șigaliiov.

— E scrisul lui, confirmară Liputin și Tolkacenko (adică specialistul în problemele poporului).

— V-am prezentat aceasta numai spre cunoștință și numai fiindcă v-ați arătat atât de sensibili la chestiunea Lebeadkin, repetă Piotr Stepanovici, luându-și scrisoarea înapoi, așadar, domnilor, un oarecare Fedka, cu totul din întâmplare, ne-a scutit de un om primejdios pentru noi. Iată ce înseamnă uneori întâmplarea! Este instructiv, nu-i așa?

Membrii schimbară priviri scurte.

— Iar acum, domnilor, mi-a venit și mie rândul să întreb, luă Piotr Stepanovici un aer grav. Dați-mi voie să vă întreb cu ce scop v-ați apucat să dați foc orașului fără o permisiune specială?

— Asta-i bună! Dar ce, noi am dat foc orașului? Firește, e cel mai ușor lucru, când n-ai încotro, să dai vina pe alții!

Se auziră proteste.

— Înțeleg că ați sărit peste cal, continuă cu îndârjire Piotr Stepanovici, dar asemenea lucruri nu se compară cu micile scandaluri cu Iulia Mihailovna. V-am adunat aici, domnilor, ca să vă explic în ce situație primejdioasă v-ați pus voi singuri și care este de natură să periclitizeze multe altele, pe lângă faptul că vă amenință pe voi personal.

— Dă-mi voie, iar noi tocmai intenționăm să protestăm contra ilegalității și despotismului cu care a fost adoptată, fără consultarea prealabilă a tuturor membrilor, această măsură foarte gravă și în același timp foarte ciudată, strigă aproape cu indignare Virghinski, care până atunci tăcuse tot timpul.

— Prin urmare, negați? Eu însă afirm că focul l-ați pus voi, numai voi și nimeni altcineva. Domnilor, nu încercați să mințiți, am informații precise. Prin acțiunea voastră de la sine putere ați supus primejdiei chiar cauza comună. Voi nu sunteți decât un nod al acelei rețele infinite de noduri și sunteți obligați a da ascultare oarbă centrului. Când colo, trei dintre voi i-au ațâțat pe cei de la fabrica Șpigulin să pună focul, neavând nici un fel de instrucțiuni în acest sens, și incendiul a avut loc.

— Cine sunt acei trei? Care trei dintre noi?

— Acum trei zile, la ora patru dimineața, dumneata, Tolkacenko, l-ai îndemnat pe Fomka Zavialov în localul „Nezabudka”.

— Dar bine, dădu acesta să sară din loc, n-am rostit decât un singur cuvânt, și fără nici o intenție, și numai pentru faptul că în dimineața aceea el a fost bătut cu vârgile, dar imediat l-am lăsat în plata Domnului, văzând că este prea beat. Dacă nu-mi aminteai de acest lucru, l-aș fi uitat complet. Nu se naște un foc, un incendiu mare, de la un simplu cuvânt rostit.

— Semeni cu omul care s-ar mira că din cauza unei scânteii micițe a sărit în aer o întreagă fabrică de explozive.

— I-am vorbit în șoaptă într-un colț, la ureche, de unde ai putut să afli? se dumiri deodată Tolkacenko.

— Eram acolo, ascuns sub masă. N-aveți nici o grijă, domnilor, îmi sunt cunoscute toate mișcărilor voastre. Zâmbești cu perfidie, domnule Liputin? Dar eu știu, de pildă, că acum patru zile ai ciupit-o până la sânge pe soția dumitale la miezul nopții, în dormitorul vostru, înainte de a vă culca.

Liputin păli rămânând cu gura căscată. (Ulterior s-a aflat că despre isprava lui Liputin Verhovenski știa de la Agafia, servitoarea lui Liputin, căreia îi dădea bani, chiar de la început, ca să-l spioneze.)

— Aș putea să fac o constatare? se ridică brusc Șigaliiov.

— Poftim.

Șigaliiov se așeză și se încordă:

— Pe cât mi-a fost dat să înțeleg, de altfel nici nu s-ar putea să nu se înțeleagă, chiar dumneata personal la început, și pe urmă încă o dată, într-o expunere foarte frumoasă, deși cam prea teoretică, ai înfățișat tabloul unei Rusii acoperite de o rețea infinită de noduri. La rândul său fiecare dintre grupurile în acțiune, atrăgând prozeliți și dezvoltându-se prin infinite ramificații laterale, are sarcina printr-o propagandă sistematică demascatoare să submineze neconținut importanța și poziția autorității locale, să provoace prin sate confuzii și nedumeriri, să provoace scandaluri și atitudini cinice, o lipsă de încredere totală în orice ar fi, o sete de mai bine și, în sfârșit, recurgând la incendieri, ca un mijloc prin excelență în spiritul poporului, să arunce țara, la un moment fixat, dacă este nevoie, chiar și într-o stare de exasperare. Sunt sau nu cuvintele dumitale, pe care am căutat să le reproduc literalmente? Este sau nu este acesta programul dumitale de acțiune, comunicat nouă în calitate de împuternicit al comitetului central, dar necunoscut până acum nouă și aproape fantezist pentru noi?

— Așa este, numai că te rog să n-o lungești atâta.

— Oricine are dreptul să-și spună cuvântul. Lăsându-ne să înțelegem că pe tot cuprinsul Rusiei există în ziua de astăzi câteva sute de asemenea noduri ale rețelei generale și dezvoltând supoziția că dacă fiecare își va desfășura cu succes activitatea, atunci țara întregă, la termenul fixat, la semnalul convenit...

— Ei, drăcia dracului, mă așteaptă atâtea treburi! se răsuci în fotoliu Piotr Stepanovici.

— Bine, voi renunța la rest și voi încheia printr-o întrebare: am văzut până acum scandaluri, am văzut nemulțumirea populației, am asistat și am participat la prăbușirea administrației de aici și în sfârșit, cu ochii noștri, am văzut incendiul. Ce te nemulțumește? Nu este realizarea programului dumitale? Care este acuzația pe care ai putea să ne-o aduci?

— Vă acuz de insubordonare! strigă furios Piotr Stepanovici. Cât timp mă aflu aici, n-aveți dreptul să acționați fără învoirea mea. Destul. Un denunț este pe cale să fie făcut și, poate chiar mâine sau în noaptea aceasta, veți fi toți arestați. Poftim. Știrea este absolut exactă.

Cei de față rămaseră cu gura căscată.

— Arestați nu numai ca incendiatori, dar și ca membri ai grupului de cinci. Denunțatorul cunoaște tot secretul rețelei. Iată ce ați făcut voi!

— Nimeni altul decât Stavroghin! strigă Liputin.

— Cum... de ce tocmai... Stavroghin? articulă buimac Piotr Stepanovici. Ei drăcie – își reveni el îndată -, este Șatov! Mi se pare că știți acum cu toții că Șatov într-un timp făcea parte din organizație. Trebuie să vă spun că, supraveghindu-l prin persoane pe care el nici nu le bănuiește, am aflat spre mirarea mea că el cunoaște întreaga organizare a rețelei și... într-un cuvânt, tot. Ca să scape de învinuirea pentru participarea sa anterioară, el ne va denunța pe toți. Până acum făcea impresia că șovăie, și l-am cruțat. Acum însă, prin acest incendiu al vostru, l-ați dezlegat de orice obligație: este zguduit și nu mai are nici un motiv de ezitare. Chiar mâine vom fi cu toții arestați ca incendiatori și criminali politici.

— E adevărat? De unde știe Șatov?

Emoția era de nedescris.

— E absolut adevărat. N-am dreptul să vă dezvălui căile prin care am reușit să descopăr acest lucru, dar iată ce aș putea face eu pentru voi: prin intermediul unei anumite persoane, aș putea exercita o oarecare influență asupra lui Șatov, încât, fără să bănuiască nimic, să întârzie cu denunțul, măcar pentru douăzeci și patru de ore. Peste acest termen îmi va fi imposibil. Așadar, vă puteți considera în siguranță până poimâine dimineață.

Toți tăceau.

— Ia să-l trimitem la mama dracului! strigă, primul, Tolkacenko.

— De mult trebuia! strecură cu răutate Leamșin, izbind cu pumnul în masă.

— Dar cum s-o facem? murmură Liputin.

Piotr Stepanovici, prinzând imediat momentul, își expuse planul: Șatov să fie atras, pentru predarea tipografiei secrete aflate la el, în acel loc singuratic unde este îngropată tipografia, chiar mâine la căderea nopții, și „acolo să se facă tot ce trebuie”. Apoi intră în numeroase detalii necesare, peste care acum trecem, și explică în mod amănunțit relațiile ambigue în care se complăcuse Șatov față de societatea centrală și care îi sunt deja cunoscute cititorului.

— Mă rog, nimic de zis, observă nehotărât Liputin, dar nu credeți, întrucât va constitui... o nouă aventură de același gen... că toate astea vor zgudui spiritele...

— Fără îndoială, conveni Piotr Stepanovici, dar și acest lucru a fost prevăzut. Avem un mijloc sigur de a înlătura orice bănuială.

Și cu aceeași meticulozitate înfățișă cazul Kirillov, intenția lui de a se împușca și promisiunea de a aștepta semnalul convenit, lăsând înainte de a muri un bilețel prin care va lua asupra-și tot ce i se va dicta. (Într-un cuvânt, tot ce este deja cunoscut cititorului.)

— Hotărârea lui fermă de a-și pune capăt zilelor – de natură filosofică, zice el, eu aș zice dementă – este cunoscută acolo (continuă să explice Piotr

Stepanovici). Acolo nu se pierde nici un fir de păr, nici un firicel de praf, totul este folosit în interesul cauzei comune. Prevăzând un anumit folos și convingându-se că intenția lui este absolut serioasă, i s-au oferit mijloace și posibilități de a se deplasa în Rusia (nu se știe de ce vrea neapărat să moară în Rusia), dându-i-se o însărcinare, pe care el s-a obligat s-o îndeplinească (și a îndeplinit-o), și în plus a fost obligat, pe baza promisiunii deja cunoscute vouă, să-și pună capăt zilelor numai atunci când i se va spune. A promis să se conformeze întocmai. Notați-vă că el aparține cauzei pe baze cu totul speciale și dorește să fie de folos; mai mult nu vă pot dezvălui nimic. Măine, după Șatov, eu îi voi dicta biletul, în care el va scrie că este vinovat de moartea lui Șatov. Va apărea absolut verosimil: au fost prieteni și au călătorit împreună în America, acolo s-au certat, și toate acestea vor fi arătate în bilet... Și... și chiar, judecând după circumstanțe, va fi posibil poate să i se dicteze ceva lui Kirillov și despre manifeste, de exemplu, sau poate chiar relativ la incendiu. La acest lucru, de altfel, trebuie să mai reflectez. N-aveți nici o grijă, este absolut liber de orice prejudecăți; va semna orice.

Se auziră glasuri de îndoială. Povestea li se părea cu totul fantezistă. Despre Kirillov auziseră ei ceva; cele mai multe știa despre el Liputin.

— Dar dacă se răzgândește totuși și nu acceptă, zise Șigaliov, oricum, este de fapt un nebun, deci nu e prea sigur.

— Nici o grijă, domnilor, va fi de acord, rețeză Piotr Stepanovici. Conform înțelegerii, sunt obligat să-l previn din ajun, chiar astăzi adică. Îl invit pe Liputin să meargă chiar acum cu mine și să se convingă, iar el, reîntorcându-se la voi, domnilor, vă va comunica, în caz de nevoie chiar astăzi, dacă este adevărat sau nu tot ce v-am spus. De altfel, scurtă el brusc cu o enervare evidentă, ca și cum ar fi simțit că prea multă onoare le face stăruind și bătându-și capul cu acești indivizi, de altfel procedați cum doriți. Dacă nu sunteți decizi, asociația se dizolvă, dar exclusiv din cauza nesupunerii și a trădării voastre. Așadar, chiar din momentul de față ne despărțim și fiecare pleacă unde-l duce capul. Dar să știți că în cazul acesta voi, afară de neplăcerile denunțului din partea lui Șatov și urmările acestui denunț, vă expuneți la încă o mică neplăcere, despre care ați fost preveniți categoric de la constituirea asociației. În ce mă privește, domnilor, nu prea mă tem de voi... Să nu vă închipuiți cumva că depind de voi într-o măsură oarecare... De altfel, îmi este absolut egal.

— Ce mai vorbă, suntem hotărâți, declară Leamșin.

— N-avem altă ieșire, murmură Tolkacenko, și dacă Liputin ne confirmă consimțământul lui Kirillov, atunci...

— Eu sunt contra, prin toate fibrele ființei mele protestez împotriva unei asemenea soluții sângeroase, se ridică de pe locul lui Virghinski.

— Dar? întrebă Piotr Stepanovici.

— Ce dar?

— Dumneata ai spus dar... și eu aștept.

— Mi se pare că n-am spus nici un dar... am vrut numai să spun că, dacă sunt hotărâți, atunci...

— Atunci?

Virghinski tăcu.

— Eu cred că se poate nesocoti propria siguranță a vieții, deschise pe neașteptate gura Erkel, dar dacă asta dăunează cauzei comune, atunci eu cred că nu este îngăduit a se nesocoti propria siguranță a vieții...

Se încurcă și roși. Oricât de preocupat era fiecare cu ale lui, îl priviră cu toții surprinși, atât de necrezut li se păru faptul că și el a deschis gura să vorbească.

— Sunt pentru cauza comună, rosti deodată Virghinski.

Toată lumea se ridică în picioare. Hotărâră să se întâlnească a doua zi la amiază încă o dată pentru a se informa reciproc, fără a se întruni însă cu toții laolaltă, și pentru a conveni definitiv asupra celor ce are de făcut fiecare. Se preciză locul unde era îngropată tipografia, se distribuira rolurile și sarcinile. Liputin și Piotr Stepanovici plecară imediat la Kirillov.

II.

Toți „ai noștri” acceptară fără pic de îndoială afirmația că Șatov îi va denunța; dar tot atât de neîndoielnic era pentru ei și faptul că Piotr Stepanovici îi manevrează ca pe niște pioni. Mai știau apoi cu toții că a doua zi negreșit se vor prezenta, absolut până la unul, la locul fixat și că soarta lui Șatov fusese hotărâtă. Se simțiră dintr-odată prinși ca niște muște în țesătura unui monstruos păianjen; clocoteau de mânie, dar și tremurau de frică.

Piotr Stepanovici avea incontestabil o mare vină față de ei; totul putea să decurgă mai în deplin acord și mai ușor, dacă el ar fi avut grijă măcar un pic să îndulcească culorile sumbre ale realității. În loc să prezinte faptul într-o lumină discret înălțătoare, ca o datorie civică de tip roman, să zicem, sau ceva în felul acesta, el acționase brutal, punând accentul exclusiv pe grozava primejdie ce-i paște și pe frica pentru propria lor piele, ceea ce li se păru o totală lipsă de bun-simț. Bineînțeles, principiul luptei pentru existență în toate este singurul valabil, orice s-ar spune, o știe toată lumea, și totuși...

Dar Piotr Stepanovici nu avea timp să-i răscolească pe romani; el însuși se simțea îmbrâncit de pe șine. Fuga lui Stavroghin îl ului și îl copleși. Mințise spunând că Stavroghin stătuse de vorbă cu viceguvernatorul; tocmai aici era buba, că acela plecase fără să dea ochii cu cineva, măcar cu maică-sa, și într-adevăr părea ciudat că nu fusese deloc deranjat. (Ulterior autoritățile trebuira să dea socoteală în mod special pentru acest lucru.) Piotr Stepanovici alergase toată ziua căutând să afle măcar ceva despre el, dar deocamdată nu reușise să afle nimic și niciodată nu se simțise atât de îngrijorat. Și cum putea el oare așa deodată să renunțe la Stavroghin? Iată de ce nu fu în stare să se arate ceva mai delicat față de „ai noștri”. Afară de aceasta, ei îl legau de mâini și de picioare: hotărâse imediat să pornească în urmărirea lui Stavroghin și iată că îl reținea Șatov, trebuia neapărat și definitiv să cimenteze legătura dintre cei cinci din

grup, pentru orice eventualitate. „Doar nu pot s-o las așa baltă, fără să-i am în rezervă la nevoie.” Îmi închipui că așa judeca el.

În privința lui Șatov, Piotr Stepanovici era absolut convins că acesta va denunța. Mințise spunând grupului despre existența unui denunț scris: nu văzuse și nu auzise nimic concret; dar era convins că un asemenea denunț există, așa cum era sigur că doi ori doi fac patru. I se părea că Șatov nu va fi în stare să suporte acest moment – moartea Lizei, moartea Mariei Timofeevna – și tocmai acum negreșit se va hotărî s-o facă. Cine știe, poate că avea și anumite date concrete să creadă astfel. Se cunoștea de asemenea că-i purta lui Șatov o ură personală; cândva avusese cu el o ceartă, iar Piotr Stepanovici nu era omul care să ierte vreodată jignirile primite. Sunt convins chiar că tocmai acesta era motivul principal.

Trotuarele noastre sunt înguste, de cărămidă roșie, ba pe alocuri și podite. Piotr Stepanovici mergea chiar prin mijlocul trotuarului, ocupându-l în întregime, și nu-i dădea nici o atenție lui Liputin, care nu mai avea loc alături, încât trebuia fie să-l urmeze la un pas după, fie, ca să poată vorbi, să coboare pe caldarâmul noroios al străzii. Deodată, Piotr Stepanovici își aduse aminte cum abia cu câteva zile în urmă alergase și el la fel prin noroi ca să se țină după Stavroghin, care ca dânsul acum mergea prin mijlocul trotuarului, nelăsându-i loc. Își aduse aminte de scena aceea și simți că se sufocă de furie.

Dar și Liputin simțea că se sufocă de revoltă. Piotr Stepanovici n-are decât să se poarte cu „ai noștri” cum îi place, dar cu el? Că doar el știe mai multe decât toți „ai noștri”, se află cel mai aproape de cauză, este cel mai intim legat de ea și până acum, fie chiar și indirect, a luat parte neconținut la acțiunile în folosul cauzei comune. O, el știa prea bine că Piotr Stepanovici chiar și acum putea să-l piardă fără milă într-un caz extrem. Dar începuse să-l urască pe Piotr Stepanovici încă demult și nu din cauza primejdiei la care îl expunea, ci pentru atitudinea lui plină de trufie. Acum, când urma să se decidă la un asemenea pas, el era mai furios decât toți „ai noștri”, luați împreună. Vai, el știa că mâine cel dintâi, „ca un sclav”, va fi prezent negreșit la locul fixat, ba îi va aduce și pe toți ceilalți, și dacă ar fi fost cumva în stare să-l omoare acum, până mâine, pe Piotr Stepanovici, bineînțeles fără să se expună pierzaniei, l-ar fi ucis negreșit.

Adâncit în sentimentele lui, el tăcea tropăind în urma călăului său. Acesta părea că uitase de dânsul; uneori numai, neatent și nepolitic, îl împingea cu cotul. Deodată, în plin centrul străzii noastre principale, Piotr Stepanovici se opri și se îndreptă spre intrarea unei cârciumi.

- Încotro? se înfurie Liputin. E un birt.
- Am poftă să mănânc un biftec.
- Nici vorbă, e totdeauna plin de lume.
- Puțin îmi pasă.
- Dar... întârziiem. E ora zece.
- Acolo nu e niciodată târziu să vii.
- Dar întârzii eu! Ei așteaptă întoarcerea mea.

— Lasă-i să aștepte; de altfel, ar fi și cam stupid să te întorci la ei. Din cauza tâmbălăului vostru de astăzi nici n-am stat la masă, iar la Kirillov cu cât vom merge mai târziu, cu atât va fi mai bine.

Piotr Stepanovici reținu un separeu. Liputin se așeză mânios și jignit într-un fotoliu, departe de masă, și se uita cum acesta mănâncă. Trecu mai bine de o jumătate de oră. Piotr Stepanovici nu se grăbea, mânca cu poftă, îl sună pe ospătar să-i aducă alt muștar, apoi încă o dată și ceru bere, lui însă nu-i adresa nici un cuvânt. Era absorbit de gânduri. Avea capacitatea să facă concomitent aceste două lucruri: să mănânce cu poftă și să mediteze adânc. În cele din urmă, Liputin se umplu de atâta ură față de el, încât nu mai fu în stare să-și desprindă privirea de pe chipul lui. Ajunsese într-un fel de criză nervoasă. Număra fiecare bucățică de biftec expediată de acela în gură, îl ura pentru felul cum deschide gura, cum mestecă, cum savurează bucățelele mai groase, ura chiar acest biftec. La un moment dat, totul începu să se tulbure înaintea ochilor săi; capul începu să i se învârtă ușor; pe spinare îi treceau alternând fiori fierbinți și de gheață.

— Fiindcă tot n-ai treabă, citește asta, îi aruncă deodată o hârtiuță Piotr Stepanovici.

Liputin se apropie de lumânare. Peticul de hârtie fusese acoperit cu un scris mărunț, urât și cu pete pe fiecare rând. Când reuși în sfârșit să-l descifreze, Piotr Stepanovici făcuse deja plata și pleca. Pe trotuar Liputin îi restituia hârtiuța.

— Las-o la dumneata; îți spun mai târziu. Deși, ce părere ai?

Liputin tresări.

— După părerea mea... un asemenea manifest... este ceva ridicol, stupid...

Furia răzbise în afară; avu senzația omului luat și dus pe sus.

— Dacă ne hotărâm, continuă el scuturat de-un tremur mărunț, să răspândim asemenea manifeste, vom culege un dispreț total pentru prostia și incapacitatea noastră.

— Hm, eu sunt de altă părere, pășea ferm Piotr Stepanovici.

— Iar eu de alta; e posibil să fi compus dumneata așa ceva?

— Nu te privește.

— Cred de asemenea că și stihurile O personalitate luminoasă sunt de cel mai prost gust din câte ar putea să existe, și niciodată Herzen n-ar fi fost în stare să compună așa ceva.

— Greșești, versurile sunt bune.

— Mă surprinde, de pildă, chiar și faptul, îi dădea înainte Liputin purtat de iureșul furiei, că ni se propune să acționăm în așa fel încât totul să se ducă de râpă. În Europa e firească asemenea dorință, ca totul să se ducă de râpă, pentru că acolo acționează proletariatul, pe când noi nu suntem decât niște amatori și, după părerea mea, aruncăm numai praf în ochi.

— Credeam că ești fourierist.

— Altceva e la Fourier, cu totul altceva.

— Știu un singur lucru, că e o prostie.

— Nu, nu, nu e deloc prostie ceea ce spune Fourier... Scuză-mă, dar nu pot să cred că în luna mai va izbucni răscoala.

Liputin trebui să se descheie la nasturi, atât de înfierbântat se simțea.

— Să lăsăm asta și, ca să nu uităm, zise Piotr Stepanovici schimbând vorba cu un calm înspăimântător, această foaie va trebui s-o culegi personal și s-o tipărești. Vom dezgropa tipografia lui Șatov și chiar mâine o vei lua în primire. În termenul cel mai scurt vei culege textul și vei tipări un număr cât mai mare de exemplare, și apoi toată iarna le vei difuza. Mijloacele îți vor fi indicate. Este nevoie de cât mai multe exemplare, pentru că vor veni la dumneata cereri și din alte localități.

— Nu, scuză-mă, dar eu nu pot lua asupra-mi asemenea... Refuz.

— Și totuși va trebui să accepți. Acționez conform instrucțiunilor comitetului central și trebuie să te supui.

— Iar eu consider că centrele noastre din străinătate au uitat complet realitatea rusă, au pierdut orice legătură cu ea și de aceea aiurează... aberații... Ba înclin să cred că numeroasele sute de grupuri de câte cinci din Rusia se reduc numai la unul singur și nu există nici un fel de rețea, răbufni în cele din urmă Liputin aproape sufocându-se.

— Cu atât mai rușinos pentru dumneata că, fără să ai încredere în cauza noastră, te-ai atașat alergând după dânsa... Și acum alergi după mine, ca o javră ticăloasă.

— Ba să mă ierți, nu alerg deloc. Avem tot dreptul să ne desprindem și să constituim o societate nouă.

— Im-be-cilule! tună înfricoșător Piotr Stepanovici, fulgerându-l cu privirea.

Amândoi se opriseră unul în fața celuilalt. Piotr Stepanovici se întoarse iarăși brusc și își reluă mersul cu pași fermi.

Prin mintea lui Liputin scăpără un gând: „Îl las și mă întorc înapoi: dacă nu plec acum, nu mai scap niciodată”. Stăpânit de acest gând mai făcu exact zece pași; la al unsprezecelea un gând nou și disperat miji în capul lui: nu se mai întoarse și nu mai plecă îndărăt.

Ajunseră la casa Filippov, dar înainte de a se apropia, apucară pe o străduță sau mai bine zis pe o cărăruie abia vizibilă de-a lungul gardului și un timp se strecurară pe bordul înclinat al rigolei, ținându-se cu mâna de gard pentru a nu aluneca în șanț. În colțul cel mai întunecat al gardului vechi și strâmb, Piotr Stepanovici desprinse o scândură și vârându-se prin această deschizătură trecu dincolo. Mirat, Liputin se strecură la rândul-i, după care scândura fu așezată la loc. Era acea intrare ascunsă, pe care o folosea Fedka, când venea la Kirillov.

— Șatov nu trebuie să știe că suntem aici, îi șopti sever Piotr Stepanovici lui Liputin.

III.

Kirillov, ca de obicei la această oră, ședea pe divanul său de piele în fața unei cești cu ceai. Nu se ridică să-i întâmpine, dar se încordă tot, uitându-se îngrijorat la cei doi vizitatori nocturni.

— N-ai greșit, zise Piotr Stepanovici, am venit conform înțelegerii.

— Astăzi?

— Nu, nu. Mâine... Cam la aceeași oră.

Și se așeză grăbit lângă masă, scrutând cu oarecare neliniște chipul tulburat al lui Kirillov. Dar acesta își recăpătă repede calmul și privea acum cu aerul lui dintotdeauna.

— Dumnealor n-au vrut să creadă. Nu te superi că l-am adus pe Liputin?

— Astăzi nu mă supăr, dar mâine vreau să fiu lăsat singur.

— Dar nu înainte să vin eu, și deci în prezența mea.

— Aș fi preferat fără prezența dumitale.

— Dar ai uitat promisiunea de a scrie și semna tot ce-ți voi dicta?

— Îmi este absolut indiferent. Acum aveți de gând să stați mult?

— Aș avea nevoie să mă întâlnesc cu cineva și să rămân aici cam o jumătate de oră; de aceea n-am încotro, și va trebui să-mi rabzi prezența în această jumătate de oră.

Kirillov n-a mai spus nimic. Liputin se așeză deoparte sub portretul arhiereului. Gândul disperat de adineauri puneă stăpânire tot mai mult pe cugetul lui. Kirillov aproape că nici nu-l observa. Liputin cunoștea teoria lui Kirillov mai de mult și își bătea joc de el totdeauna; dar acum tăcea și se uita în jurul său cu o față posomorâtă.

— N-aș avea nimic împotriva unui pahar cu ceai, trase scaunul mai aproape de masă Piotr Stepanovici, am mâncat adineauri un biftec și contam pe un ceai la dumneata.

— Poftim, poți să bei.

— Altădată mă tratai personal, observă cu o expresie acră Piotr Stepanovici.

— Nu importă. Să bea și Liputin.

— Nu, eu... nu pot.

— Nu vreau sau nu pot? se întoarce către el cu repeziciune Piotr Stepanovici.

— Nu vreau să beau la dumnealui, refuză precizând Liputin.

Piotr Stepanovici își încruntă sprâncenele.

— Miroase a misticism; dracu' știe ce fel de oameni sunteți voi toți!

Nimeni nu-i răspunse; tăcerea dură un minut.

— Știi însă un lucru, adăugă el brusc și cu glas tăios, că nici un fel de prejudecată nu-l va opri pe niciunul dintre noi să-și facă datoria.

— Stavroghin a plecat? întrebă Kirillov.

— A plecat.

— Bine a făcut.

Ochii lui Piotr Stepanovici scânteiară, dar el se stăpâni.

— Puțin îmi pasă ce crede fiecare, principalul este să se țină de cuvântul dat.

— Eu mă voi ține de cuvânt.

— De altfel, am fost totdeauna convins că-ți vei face datoria, ca om independent și progresist.

— Ești ridicol.

— N-are a face, îmi pare bine că te amuză. Sunt bucuros întotdeauna să-i fiu pe plac omului.

— Se vede că tare vrei să mă împușc și ți-e frică să nu dau brusc înapoi?

— De fapt, după câte știu eu, dumneata singur ți-ai legat planul de acțiunile noastre. Contând pe planul dumatiale, noi am întreprins unele acțiuni, încât ar fi imposibil să mai dai acum înapoi, pentru că ar însemna că, inducându-ne în eroare, ne-ai băgat la apă.

— Dar fără să aveți un drept cât de mic.

— Înțeleg, înțeleg, e voința dumatiale absolut liberă, noi nu contăm, totul este ca voința dumatiale deplin liberă să se îplinească.

— Și va trebui să iau asupra mea toate mârșăviile voastre?

— Ascultă, Kirillov, nu cumva te-a apucat frica? Dacă vrei să renunți, spune-o imediat.

— Nu mi-e frică.

— A trebuit să-ți vorbesc așa pentru că te văd întrebând prea multe.

— Vă cărați repede?

— Iar întrebi?

Kirillov îi aruncă o privire disprețuitoare.

— Ei vezi, continuă Piotr Stepanovici tot mai îngrijorat și mânios, nereușind să găsească un ton potrivit, vrei ca eu să plec, pentru a rămâne singur, pentru a putea să te concentrezi, dar toate acestea sunt niște indicii primejdioase chiar pentru dumneata, pentru dumneata în primul rând. Ai vrea să meditezi cât mai mult. Părerea mea este că n-are nici un rost să faci asta, e mult mai bine ca totul să rămână așa. Lucrul acesta, mărturisesc, îmi provoacă îngrijorarea.

— Mă scârbește numai faptul că în clipa aceea va fi în preajma mea o lighioană ca dumneata.

— Cât despre asta, pot să-ți spun că-mi este absolut egal. Aș putea să ies în momentul acela ca să aștept în pridvor. Dacă hotărându-te să mori nu ești în stare să rămâi total indiferent la asemenea lucruri... e cam primejdios. Eu ies în pridvor, iar dumneata imaginează-ți că sunt un om care nu înțelege nimic și infinit inferior dumatiale.

— N-aș spune infinit; ești un om cu anumite capacități, dar nu înțelegi foarte multe lucruri, pentru că ești mârșav.

— Îmi pare bine, îmi pare bine. Ți-am mai spus că sunt fericit dacă pot să-ți fac o plăcere... într-un asemenea moment.

— Nu înțelegi absolut nimic.

— În orice caz eu... te ascult cu multă stimă.

— Nu ești în stare de nimic; nici chiar acum nu ești în stare să-ți ascunzi ura mizeră, cu toate că nu e deloc în interesul dumitale s-o manifesti. Dacă mă întărâți așa fi în stare să amân încă o jumătate de an.

Piotr Stepanovici își controlează ceasul.

— Niciodată n-am înțeles nimic din toată teoria dumitale, dar știu că n-ai conceput-o pentru noi, ceea ce înseamnă că o vei realiza și fără noi. Mai știu de asemenea că nu dumneata ai devorat ideea, ci ideea te-a devorat pe dumneata, și prin urmare nu vei amâna.

— Cum? Ideea m-a devorat pe mine?

— Da.

— Nu eu am devorat-o? E bine spus. Ai și dumneata ceva idei în creierașul dumitale. De fapt, scopul dumitale e să mă ațâți și asta mă face să mă simt mândru.

— Și foarte bine, foarte bine, exact așa trebuie să fie, să te mândrești.

— Destul; ți-ai băut ceaiul, poți pleca.

— Să mă ia dracu', va trebui să plec, se ridică în picioare Piotr Stepanovici. E cam devreme totuși. Ascultă, Kirillov, îl găsesc eu la Measniciha pe omul acela, înțelegi? Sau a fost o minciună din partea ei?

— Nu-l vei găsi, pentru că e aici și nu acolo.

— Cum adică aici, dracu' să-l ia, unde e?

— E dincolo, în bucătărie, mănâncă și bea.

— Dar cum și-a permis? roși de mânie Piotr Stepanovici. Era obligat să aștepte... Prostii! N-are nici acte, nici bani!

— Nu știu. A venit să-și ia rămas-bun; e gata de plecare. Pleacă și nu se mai întoarce. Zice că dumneata ești un ticălos și nu vrea să aștepte bani de la dumneata.

— Aha! se teme că eu... Păi, eu și acum pot să-l... dacă... Unde e, în bucătărie?

Kirillov deschise o ușă care dădea într-o cămăruță întunecoasă; din cămăruța aceasta trei trepte duceau jos la bucătărie, dând direct în despărțitura în care de obicei se afla patul bucătăresei. Aici, într-un colț, sub icoane, ședea acum Fedka la o masă de brad neacoperită. Pe masă, în față, avea o jumătate de rachiu, pe o farfurie niște felii de pâine și într-o strachină o bucată de carne de vită rece cu cartofi. Degusta fără grabă și era într-o stare de semiebrietate, dar ședea îmbrăcat în cojoc și evident gata să pornească oricând. În dosul despărțiturii de scânduri clocotea samovarul, dar nu pentru Fedka, ci însuși Fedka avea grijă să-l țină în clocot încontinuu de o săptămână încoace sau de mai mult, în fiecare noapte, pentru „Alekssei Nilâci, pentru că e tare obișnuit să bea ceai noaptea”. Mă bate gândul că mâncarea de carne cu cartofi, în lipsa bucătăresei, o preparase pentru Fedka chiar în dimineața aceea însuși Kirillov.

— Ce ți-a trăsniț? coborî la el cu repeziciune Piotr Stepanovici. De ce n-ai așteptat acolo unde ți-am poruncit?

Și izbi tare cu pumnul în masă.

Fedka se îndreptă cu un aer grav.

— Stai puțin, Piotr Stepanovici, stai, vorbi el pronunțând răspicat fiecare cuvânt, trebuie să ții seama, în primul rând, că te afli în vizită nobilă la domnul Kirillov, la Aleksei Nilâci, căruia ar fi cazul să-i cureți cizmele întotdeauna, pentru că în fața ta el este o minte învățată, iar tu nu ești decât – ptiu!

Și Fedka scuipă artistic într-o parte, repezind un scuipat sec pe podea. Avea un aer arogant, hotărât și de un calm forțat, al omului dispus pentru moment să discute cu răbdare, până la cea dintâi explozie. Dar Piotr Stepanovici nu mai avea cum să observe primejdia, de altfel nici nu se potriveau cu felul lui de a privi lucrurile. Evenimentele și eșecurile din ziua aceea îl copleșiseră de tot... Liputin se uita cu multă curiozitate în jos din pragul celor trei trepte ale cămăruței întunecoase.

— Vrei sau nu vrei să ai buletin de identitate sigur și bani destui ca să pleci unde ți s-a poruncit? Da sau nu?

— Să vezi, Piotr Stepanovici, chiar de la început m-ai dus de nas, fapt pentru care ești față de mine un adevărat ticălos, un păduche scârnav, iată cine-mi ești. Mi-ai făgăduit pentru sânge nevinovat bani mulți și mi-ai jurat ca pentru domnul Stavroghin, și de fapt nu este din partea dumitale decât o nesimțire. Eu n-am luat parte nici cât negru sub unghie, necum, să zicem, de o mie cinci sute, iar domnul Stavroghin ți-a tras la palme deunăzi, ceea ce știm și noi. Acum văd că mă ameninți iarăși și-mi făgăduiești bani, pentru ce anume – taci. Iar eu așa chibzuiesc, cu mintea mea, că de aceea mă trimiți la Petersburg ca să mă răzbun împotriva domnului Stavroghin, Nikolai Vsevolodovici, punând temei pe buna mea credință. De aceea te socot pe tine al mai mare ucigaș. Știi ce ți s-ar cuveni, fie chiar și prin punctul acela că din cauza stricăciunii tale ai încetat să crezi în Dumnezeu însuși, creatorul cel adevărat? Aidoma unui închinător la idol și pe aceeași treaptă cu tătarul sau cu mordvianul te afli. Aleksei Nilâci, ca un filosof ce este, ți-a lămurit adevărul despre Domnul și ziditorul adevărat de nenumărate ori și despre facerea lumii, precum și șartul viitor al schimbării la față a oricărei vietăți și oricărei lighioane din cartea Apocalipsei. Iar tu, ca un idol nătâng, în surzenie și muțenie stăruiești și l-ai adus în același hal și pe sublocotenentul Ertelev, ca acel nelegiuit ademenitor, cu numele de ateu...

— Mutră de bețivan ce ești! Jefuiești icoanele și ai încă obraz să-mi ții predici despre Dumnezeu!

— Să-ți spun o vorbă, Piotr Stepanovici, așa este, am jefuit; dar nu luam decât mărgăritarele, și n-ai de unde să știi, poate că și lacrima mea în fața focului Celui-de-Sus în clipa aceea a fost primită de bunul Dumnezeu pentru o anumită nedreptate care mi s-a făcut, pentru că, așa cum mă vezi, sunt lepădat de izbeliște, neavând nici măcar un adăpost unde să mă aciuez. Știi tu ce scrie în cărți că odinioară, în timpuri străvechi, un negustor oarecare, la fel, cu astfel de lacrimi, suspine și rugăciuni a furat de pe icoana sfintei născătoare o perlă care-i împodobește cununa luminoasă și pe urmă în fața întregii obști, căzând în genunchi, a adus toți banii luați pentru această perlă și i-a pus în fața icoanei;

și Maica Domnului ocrotitoare în fața lumii întregi l-a binecuvântat acoperindu-l cu un văl minunat, încât despre asta chiar și pe vremea aceea se spunea prin cărțile stăpânirii că s-a făcut o minune. Iar tu ai strecurat în icoana sfântă un șoarece, înseamnă că ți-ai bătut joc de însuși degetul lui Dumnezeu. Și de n-ai fi tu stăpânul meu lăsat de fire, pe care eu copil fiind încă l-am purtat în brațe, să știi că acum te-aș fi răpus pe loc fără să mă mișc chiar de pe această laviță.

Piotr Stepanovici se înfurie teribil:

— Spune, l-ai mai văzut pe Stavroghin?

— Nnicând să nu îndrăznești să mă iei la întrebări. Domnul Stavroghin stă în fața ta plin de mirare și nici cu vrerea lui nu e amestecat, necum să fi dat vreun ordin ori bani. Tu m-ai îndemnat.

— Bani vei primi, și două mii de asemenea capeți la Petersburg, acolo pe loc; toți deodată, ba și ceva peste asta.

— Mă minți, drăguțule, și îmi vine să râd văzând ce minte scurtă ai. Domnul Stavroghin față de tine ca pe o scară stă sus, iar tu latri la el de jos ca un țânc nerod în timp ce dumnealui socoate că ți-ar face prea mare cinste chiar și scuipând pe tine de acolo de sus.

— Dar știi tu, nemernicule, urlă furios Piotr Stepanovici, că nu te las să faci nici un pas de aici și te dau pe mâna poliției?

Fedka sări în picioare și ochii îi scânteiară de mânie. Piotr Stepanovici scoase cu repeziciune revolverul. Aci se produse o scenă rapidă și respingătoare: înainte să fi apucat Piotr Stepanovici să îndrepte împotriva lui Fedka revolverul, acesta se răsuci fulgerător și-l izbi cu toată puterea în obraz, apoi răsună încă o lovitură groaznică, și încă una, și a patra, tot în obraz. Piotr Stepanovici rămase năuc, cu ochii căscați, bâigui ceva și deodată se prăbuși lungit pe dușumea.

— Poftim, luați-l! strigă Fedka cu un aer triumfător.

Repede puse mâna pe căciulă, trase de sub bancă o bocceluță și dus a fost. Piotr Stepanovici hârâia fără cunoștință. Liputin crezu chiar că se comisese un omor. Kirillov se repezi în bucătărie.

— Să turnăm apă pe el! strigă, și cu un polonic mare de tablă luă apă din căldare și o vărsă pe capul lui Piotr Stepanovici.

Acesta se mișcă, înălță capul, se ridică puțin și se uită buimac în fața lui.

— Ei, cum te simți? întrebă Kirillov.

Piotr Stepanovici îl privi țintă fără să-l recunoască, dar zărindu-l pe Liputin, care se uita la el din bucătărie, schiță obișnuitu-i zâmbet dezgustător și sări brusc luându-și de jos revolverul.

— Dacă ai de gând să fugi mâine ca ticălosul de Stavroghin, se năpusti el turbat asupra lui Kirillov, palid ca varul, bâlbâindu-se și stâlcind cuvintele, te voi găsi și la capătul celălalt al pământului... te voi strivi ca pe o muscă... te voi strivi... înțelegi?

Lipi țeva revolverului drept în fruntea lui Kirillov, dar aproape în aceeași clipă, revenindu-și în sfârșit de tot, își trase mâna înapoi, vârî revolverul în buzunar și, fără a mai spune un cuvânt, alergă afară. Liputin se luă după el. Se

strecurară prin același loc din gard și porniră pe aceeași cărăruie, ținându-se de scânduri. Piotr Stepanovici o luă prin străduța întunecoasă atât de repede, încât Liputin abia reușea să se țină după dânsul. La cea dintâi încrucișare de străzi, el se opri brusc.

— Ei? se întoarse el sfidător către Liputin.

Acesta reținuse în minte manevrele lui cu revolverul și tremura încă sub impresia scenei care se petrecuse; dar răspunsul veni cumva de la sine și, cu totul pe neașteptate, îi țâșni brusc de pe limbă.

— Eu cred... eu cred că „de la Smolensk la Tașkent nu-l așteaptă chiar cu atâta nerăbdare pe student”.

— Dar ai văzut ce-a băut Fedka la bucătărie?

— Ce să bea? A băut votcă.

— Ei bine, să știi că a băut votcă pentru ultima oară în viața lui. Te sfătuiesc să îți minte acest lucru pentru viitor, iar acum cară-te la dracu', n-am nevoie de dumneata până mâine... Dar bagă de seamă: să nu faci prostii!

Liputin porni în fuga mare drept acasă.

IV.

Avea pregătit de mult un pașaport pe nume fictiv. Oricât de absurd ar fi fost să-și închipuie cineva un asemenea lucru și totuși acest omuleț ordonat, mic tiran al familiei sale, în orice caz un funcționar (deși fourierist) și mai cu seamă un capitalist și cămătar, de mult de tot avusese ideea fantastică de a-și procura pentru orice eventualitate acest act, care să-i permită s-o șteargă peste graniță, dacă... vasăzică, admitea posibilitatea acestui dacă, deși bineînțeles niciodată n-ar fi fost în stare să-și formuleze cam ce-ar putea să reprezinte acest dacă...

Acum însă dintr-odată sensul acestui dacă se preciză de la sine și într-o formă cu totul neașteptată. Ideea disperată cu care intrase la Kirillov, după invectiva „imbecilule” înghițită din partea lui Piotr Stepanovici pe trotuar, consta în aceea că trebuia chiar mâine dis-de-diminează să lase totul și să se expatrieze! Cine nu crede că asemenea lucruri fantastice se întâmplă în realitatea noastră cotidiană și acum să se informeze cercetând biografiile tuturor emigranților ruși de astăzi aflați în străinătate. Niciunul dintre ei n-a fugit într-un mod mai inteligent și mai realist. Aceeași domnie nestăvilită a fantasmelor și nimic altceva.

Ajungând acasă, el începu prin a se încuia, își scoase sacul de drum și își făcu febril pregătirile. Grija principală îi fu la bani, cât și cum va reuși să salveze. Acesta era cuvântul – să salveze, pentru că după judecata lui nu mai putea întârzia nici o oră și înainte de a se lumina de ziuă el trebuia să ajungă la șosea. Nu știa nici cum va reuși să se urce în tren; hotărâse vag să ia trenul undeva la a doua sau a treia stație mai mare după cea din oraș, iar până acolo să ajungă fie chiar și pe jos. În felul acesta în mod instinctiv și aproape cu totul mașinal, cu un noian de gânduri în cap, se moșmonea deasupra sacului, ca deodată să se oprească, să lase baltă totul și cu un geamăt profund să se culce pe divan.

Își dădu seama limpede deodată că de fugit poate că va fugi, dar este absolut incapabil acum să hotărască când s-o facă, înainte sau după Șatov? Că acum el este total lipsit de voință și nu reprezintă decât un corp vlăguit și insensibil, o masă inertă, dar că este mânat de o forță străină, înspăimântătoare și cu toate că are un pașaport, și cu toate că ar putea să fugă de Șatov (altfel pentru ce atâta grabă?), va fugi totuși nu înainte de Șatov, și nu de Șatov, ci abia după cazul lui Șatov, și că așa a fost hotărât, semnat și pecetluit. Torturat de o spaimă insuportabilă, tremurând în fiecare clipă și mirându-se de el însuși, gemând și amorzind alternativ, rămase așa, încuiat și întins pe divan, până la ora unsprezece a zilei următoare, când interveni brusc impulsul așteptat, care îl făcu să ia o decizie. La ora unsprezece, în momentul când descuie ușa și apăru în mijlocul familiei sale, află de la ei că tâlharul, ocnașul evadat Fedka, care băgase spaima în toată lumea, jefuitorul de biserici, recentul ucigaș și incendiator, pe care-l urmărea și nu reușea să-l prindă poliția noastră, a fost găsit în zorii zilei asasinat, la șapte verste de oraș, la cotitura de unde un drum pornește de la șosea spre satul Zaharino și că despre asta vuieste tot orașul. Imediat porni în mare grabă în oraș ca să afle amănunte și într-adevăr află mai întâi că Fedka, găsit cu capul spart, fusese după toate semnele jefuit și, în al doilea rând, că poliția avea motive temeinice să bănuiască, ba și unele indicii precise ca să ajungă la concluzia că Fedka a fost ucis de lucrătorul Fomka de la fabrica Șpigulin, chiar acela cu care el, fără îndoială, îi înjunghiase pe Lebeadkini, încercând să dea foc casei, și că cearta dintre ei s-a iscat pe drum din cauza banilor, chipurile doșiți de Fedka, furați de la Lebeadkin... Liputin alergă spre locuința lui Piotr Stepanovici și reuși să afle de la cei din curte, în mod discret, că Piotr Stepanovici, deși se întorsese aseară acasă pe la ora unu din noapte, toată noaptea dormise liniștit la el acasă până la ora opt de dimineață. Nu încăpea, așadar, nici o îndoială că moartea tâlharului Fedka nu prezenta nimic extraordinar și că asemenea cazuri de deznodământ sunt cele mai frecvente în carierele de natura aceasta, dar coincidența cuvintelor fatidice: „Că Fedka pentru ultima dată în seara aceasta a băut votcă” cu urmarea imediată adevăritoare a acestei preziceri i se păru lui Liputin atât de plină de tâlc, încât el încetă să mai ezite. Impulsul fusese dat, ca și cum un pietroi i-ar fi căzut deasupra ținându-l sub greutatea lui pentru totdeauna. Întorcându-se acasă, el împinse cu piciorul sacul său de drum sub pat, iar seara la ora fixată se prezentă cel dintâi la locul indicat pentru întâlnirea cu Șatov, e adevărat, având încă pașaportul în buzunar...

Capitolul al cincilea.

O călătoare.

I

Catastrofa cu Liza și moartea Mariei Timofeevna produsese o impresie profundă și deprimantă asupra lui Șatov. Am amintit undeva că în dimineața aceea, întâlnindu-l întâmplător timp de câteva clipe, îmi făcuse impresia că n-ar fi chiar în toate mințile. Între altele îmi spusese că în ajun, pe la orele nouă seara (vasăzică, cu vreo trei ore înainte de incendiu), a fost la Maria

Timofeevna. Fusesese a doua zi de dimineată să vadă cadavrele, dar, după câte știu, atunci nu i se ceruse să depună nici un fel de mărturie. Dar frământarea din cursul zilei către seară se transformase într-o adevărată furtună și... și cred că aș putea afirma, a fost un moment când, odată cu inserarea, voi să se scoale și să se ducă pentru a declara totul. Ce era acest tot, știa numai el. Bineînțeles n-ar fi obținut nimic, ci pur și simplu s-ar fi trădat pe sine însuși. N-avea nici un fel de dovezi ca să demaște monstruoasa crimă săvârșită, de altfel, el însuși nu avea decât unele presupuneri vagi care numai pentru el constituiau un argument temeinic spre o deplină convingere. Era însă gata să se sacrifice mergând la pierzanie, numai pentru a-i „strivi pe acești nemernici”, cum s-a exprimat el. Piotr Stepanovici nu se înșela prea tare, bănuind la el posibilitatea unei asemenea porniri, și-și dădea perfect seama că riscă mult amânând executarea ideii sale groaznice până a doua zi. Și aici se manifestau la el obișnuita și excesiva lui încredere în sine și acel dispreț total față de toți „omuleții” aceștia, și în special față de Șatov. Îl detesta pe Șatov de mult pentru „idioția lui lăcrimoasă”, cum se exprimase despre acesta încă în străinătate, și era convins ferm că va reuși să-i vină de hac acestui om naiv, supraveghindu-l toată ziua și împiedicându-l să facă vreo mișcare la cel dintâi semn de primejdie. Și totuși, „nemernicii” scăpară pentru un timp destul de apreciabil datorită unei împrejurări cu totul neașteptate și absolut neprevăzute de ei...

Pe la orele opt seara (adică exact în timpul când „ai noștri” erau adunați la Erkel și în așteptarea lui Piotr Stepanovici tunau și fulgerau), Șatov zăcea, cu dureri de cap și cuprins de o febră ușoară, întins pe patul său în întuneric, fără să fi aprins lumânarea; era chinuit de nedumeriri, se înfuria, gata să ia o hotărâre, nu reușea să se decidă definitiv și, blestemând, presimțea că toate acestea nu vor duce la nimic. Treptat el ațipi și adormind pentru o clipă, avu un vis ce semăna a coșmar; se făcea că este legat de patul lui cu frânghii atât de tare, încât nici nu se putea mișca, iar prin toată casa răsunau lovituri cumplite în gard, în poartă, în ușă, în pavilionul lui Kirillov, încât se cutremura întreaga clădire; o voce tânguioasă, dar cunoscută și chinuitoare pentru el, ce venea de departe, îl chema mereu. Trezindu-se brusc, el se ridică în capul oaselor. Spre mirarea lui, loviturile în poartă continuau. Și, cu toate că nu răsunau atât de tare cum i se arătase în vis, erau stăruitoare și neconținute, iar glasul ciudat și „chinuitor” se auzea din fața porții, nici pe departe atât de jalnic, ci, dimpotrivă, nerăbdător și supărat, împreună cu un alt glas, mai reținut și obișnuit. Sări din pat, deschise gemulețul și scoase capul afară.

— Cine e acolo? strigă el, literalmente înghețând de frică.

— Dacă ești dumneata, Șatov, i se răspunse tăios și ferm de jos, binevoiește să-mi spui cinstit și deschis, consimți să mă lași să intru sau nu? Asta era: recunoscuse acest glas!

— Marie! ... Tu ești?

— Da, sunt eu, eu, Maria Șatova și te rog să mă crezi că nu-l pot reține nici o clipă mai mult pe birjar.

— Imediat... Lumânarea... strigă el cu glasul stins.

Apoi se repezi să caute chibriturile. După cum se întâmplă în asemenea cazuri, chibriturile nu se lăsau găsite. Scăpă sfeșnicul cu lumânarea jos și, auzind iar de afară strigătul aceluia glas nerăbdător, se repezi în fugă pe scara lui foarte abruptă ca să deschidă porțița.

— Fii bun, ține-mi sacul până-l plătesc pe acest nerod, îl întâmpină jos doamna Maria Șatova, și-i vârî în mâini sacul ei de drum destul de ușurel și ieftin, din pânză bătută în cuie de bronz, confecție dresdeneză, după care se întoarse și se năpusti enervată asupra birjarului:

— Te asigur că ceri prea mult. Dacă m-ai purtat o oră întreagă peste cât trebuia pe străzile murdare de aici, ești singur vinovat pentru că înseamnă că nu cunoști unde este această stradă stupidă și această casă caraghioasă. Binevoiește să iei cele treizeci de copeici ale dumitale și să te convingi că nu vei căpăta nimic mai mult.

— Vai, cuconiță, chiar dumneata m-ai mînat în strada Voznesenskaia și când colo îți trebuia strada Bogoiavlenskaia: strada Voznesenskaia e mult mai departe de aici. Mi-am omorât calul.

— Voznesenskaia, Bogoiavlenskaia, numele acestea stupide trebuie să le știi dumneata mai bine decât mine, fiindcă ești de aicea și apoi nici nu ai dreptate: înainte de toate ți-am spus că vreau să ajung la casa Filippov și dumneata mi-ai confirmat că o cunoști. În orice caz poți să mă dai în judecată mâine. Dar acum te rog să mă lași în pace.

— Poftim, poftim încă cinci copeici! își scoase Șatov repede din buzunar pitacul și-l împinse birjarului.

— Te rog, să nu faci așa ceva! se aprinse m-me Șatova, dar birjarul își pornise calul, iar Șatov, prinzând-o de mână, o trase pe poartă.

— Mai repede, Marie, mai repede... N-are nici o importanță, iar tu ești udă learcă! Încetșor, trebuie să urcăm, ce rău îmi pare că n-am apucat să aprind lumina, scara este foarte abruptă, ține-te mai bine, mai bine de balustradă, așa, iată și chiliuța mea. Scuză-mă, n-am apucat să aprind lumina... imediat!

Ridică de jos sfeșnicul, dar îi trebui încă mult timp ca să găsească chibriturile. Doamna Șatova rămase în picioare în mijlocul camerei, tăcută și nemișcată.

— Slavă Domnului, în sfârșit! strigă el bucuros aprinzând lumânarea. Maria Șatova aruncă o privire fugară prin încăpere.

— Mi s-a spus că o duci rău și totuși nu mi-am închipuit că stai în halul acesta, zise ea cu scârbă și se îndreptă spre pat. Sunt foarte obosită! se așeză ea, sleită de puteri, pe patul tare. Pune, te rog, undeva sacul și așază-te pe scaun. Deși, cum vrei, ai rămas stană de piatră. Primește-mă provizoriu, până-mi găsesc de lucru, nu cunosc aici pe nimeni și nici bani nu am. Dar dacă te incomodez, fă bine, iarăși te rog, și spune-mi imediat, așa cum ești dator s-o faci dacă ești om cinstit. Aș putea să vând ceva ca să-mi plătesc hotelul, dar până la hotel fă bine să mă conduci dumneata... Vai, ce obosită sunt!

Șatov se cutremură.

— Nu trebuie, Marie, nu e nevoie de hotel! Pentru ce hotel? Ce rost are, ce rost?

Își împreună rugător mâinile.

— Bine, dacă ne putem dispensa de hotel, fie; dar trebuie să lămurim lucrurile. Adu-ți aminte, Șatov, că am stat împreună căsătoriți la Geneva două săptămâni și câteva zile, ne-am despărțit acum trei ani, de altfel fără prea mare gălceavă. Dar să nu-ți închipui cumva că m-am reîntors ca să reluăm prostia de altădată. Trebuie să-mi caut de lucru și, dacă am venit direct în acest oraș, e numai pentru că-mi este indiferent unde mă oploșesc. N-am venit să-ți prezint regrete și nici s-o fac pe pocăita; fă bine și nu te gândești la asemenea prostii.

— O, Marie! nu e cazul, nu e deloc cazul să vorbești astfel, murmură zăpăcit Șatov.

— Dacă e așa, dacă ești un om cu idei atât de avansate, încât poți înțelege și asta, îmi voi permite să mai adaug că, dacă acum m-am adresat direct dumatăle, în bună parte numai și numai pentru că întotdeauna te-am considerat departe de a fi un ticălos, și poate chiar mai presus decât alți... nemernici! ...

Ochii i se aprinseră. Suferise probabil mult din cauza unor „nemernici”.

— Și, te rog, să fii sigur că nu-mi bat joc acum de dumneata, spunându-ți că ești un suflet bun. Ți-am spus deschis ceea ce cred, fără elocință, de altfel nici nu e în firea mea așa ceva. Dar să lăsăm aceste prostii. Întotdeauna am nutrit speranța că vei fi destul de inteligent ca să nu stărui... Vai, ce obosită sunt!

Se uită la el cu o privire lungă, chinuită, obosită. Șatov stătea în fața ei cam la vreo cinci pași distanță și o asculta sfios, dar cu sufletul înnoit parcă, cu fața radiind parcă de o lumină neobișnuită. Acest om voinic și dur, cu înfățișarea mereu zbârlită, dintr-odată se îmblânzi și se luminează la chip. În sufletul lui vibra ceva neobișnuit, cu totul neașteptat. Cei trei ani de despărțire, trei ani de căsătorie desfăcută nu i-au alungat din inimă nimic. Și poate că zi de zi în acești trei ani el visa la ea, ființa atât de dragă lui, care îi spusese odată: „Te iubesc”. Cunoscându-l pe Șatov, afirm cu tărie că nu și-ar fi îngăduit nicicând să viseze că o femeie ar putea să-i spună vreodată „Te iubesc”. Era auster și rușinos până la sălbăticie, își vârâse în cap că are o înfățișare oribilă, își ura chipul, caracterul, se considera drept un monstru bun de purtat și de expus prin iarmaroace. Din cauza aceasta punea cel mai mare preț pe cinste, iar convingerile și le cultiva cu o stăruință fanatică, era posac, mândru, supărăcios și tăcut. Și iată că singură această ființă, care l-a iubit timp de două săptămâni (întotdeauna, întotdeauna crezuse că așa a fost!), ființă pe care el o considera incomparabil superioară lui, cu toate că își dădea seama prea bine de rădăcinile ei, o ființă căreia el putea să-i ierte totul, absolut totul (dar despre așa ceva nici nu putea fi vorba, ci dimpotrivă, în credința lui el era vinovat față de dânsa), această femeie, această Maria Șatova deodată apăru iarăși în casa lui, se afla iar în fața lui... Era un lucru aproape de neînțeles pentru dânsul! Fusese atât de uluit, evenimentul acesta cuprindea atâtea lucruri

încăpătoare pentru el și în același timp atâta fericire, încât el nu izbutea, desigur, sau poate că nici nu voia să-și vină în fire. Era un vis. Dar când ea îl privi cu acești ochi chinuți, el înțelese că ființa aceasta atât de dragă lui suferă și probabil poartă în inimă o profundă jignire. Inima i se opri în loc. Îi scrută cu durere trăsăturile: de mult dispăruse de pe acest chip obosit strălucirea primei tinereți. E drept, era încă foarte drăguță, iar în ochii lui, ca și altădată, foarte frumoasă (în realitate era o femeie de vreo douăzeci și cinci de ani, destul de voinică, înălțată – mai înaltă decât Șatov – cu păr bogat, blond, de o nuanță mai închisă, un chip palid oval, cu ochi mari negri, care acum străluciau febril). Dar exuberanța ei de altădată, superficială, ușuratică, naivă și încrezătoare, atât de cunoscută lui, cedase locul unei stări de ursuzenie irascibilă, decepționată, aproape cinică, cu care ea încă nu apucase să se obișnuiască și care o deprima. Principalul era însă că ea era bolnavă, de acest lucru el își dădu prea bine seama. Cu toată teama lui față de dânsa, el se apropie brusc și o prinse de ambele mâini.

— Marie... Știi... Poate că ești foarte, foarte obosită, te implor nu te supăra... Dacă ai accepta, de pildă, măcar o ceașcă de ceai, ce zici? Ceaiul o să te întărească, nu-i așa? Dacă ai accepta! ...

— Ce să te mai rogi, bineînțeles că accept, tot copil ai rămas, ca și altădată. Dacă ai posibilitatea, dă-mi ceai. Ce strâmt e la tine! Ce frig!

— O, aduc imediat lemne, lemne... am lemne! se agită Șatov. Lemne... adică, dar... imediat aduc ceaiul, și cu un gest din mână, de parcă lua o hotărâre disperată, își apucă șapca.

— Unde vrei să te duci? Înseamnă că n-ai în casă ceai?

— Va fi, va fi, va fi, imediat aduc tot... eu... luă de pe poliță revolverul. Vând imediat acest revolver... sau îl amanetez...

— Ce prostie și apoi cere și timp! Ia, uite, am niște bani, dacă n-ai nimic. Am vreo opt grivne, e tot ce am, mi se pare. La dumneata e ca într-o casă de nebuni.

— Nu e nevoie, nu e nevoie să-mi dai bani, într-o clipă, chiar și fără revolver...

Și se repezi direct la Kirillov. Toate acestea se petrecură probabil cu vreo două ore înainte ca la Kirillov să fi venit Piotr Stepanovici și Liputin. Șatov și Kirillov, care locuiau în aceeași curte, aproape nu se vedeau deloc. Iar întâlnindu-se, nu se salutau și nu schimbau nici o vorbă: prea mult „zăcuseră” împreună în America.

— Kirillov, știu că bei întotdeauna ceai: ai samovar și ceai?

Kirillov, care se plimba prin cameră (după obiceiul lui, toată noaptea, de la un colț la altul), se opri brusc și se uită țintă la cel intrat în fugă, de altfel fără nici o mirare.

— Am și ceai, am și zahăr, am și samovar, dar nu e nevoie de samovar pentru că e apă încă fierbinte. Ia loc și bea.

— Kirillov, am zăcut împreună în America... Mi-a sosit nevasta... Eu... dă-mi ceai... Am nevoie de samovar.

— Dacă ți-a venit nevasta, e nevoie de samovar. Dar lasă samovarul pe urmă. Am două. Acum însă ia de pe masă ceainicul. E plin cu apă fierbinte, aproape în clocot. Ia tot; ia zahăr; ia-l tot. Pâine... am pâine destulă; ia-o toată. Am friptură de vițel. Bani, o rublă.

— Dă-mi, prietene, îți restitui mâine! Ah, Kirillov!

— E nevastă-ta aceea din Elveția? E foarte bine. Și faptul c-ai venit în fugă tot e bine.

— Kirillov! strigă Șatov, cu ceainicul atârând pe braț, iar în ambele mâini ținând zahărul și pâinea. Kirillov! Dacă... dacă ai putea să renunți la fanteziile dumitale groaznice și la aiureala dumitale atee... O, ce fel de om ai fi dumneata, Kirillov!

— Se vede că-ți iubești nevasta chiar și după Elveția. E foarte bine, dacă și după Elveția. Când vei mai avea nevoie de ceai vino iar. Poți să vii în tot cursul nopții. Eu nu dorm deloc. Samovarul va fi în clocot. Ia rubla aceasta, poftim. Du-te la nevastă. Eu aici mă voi gândi la dumneata și la soția dumitale.

Maria Șatova părea vizibil mulțumită de repeziciunea cu care se aprovizionase el și aproape cu nerăbdare se apucă să bea ceai, dar n-a mai fost nevoie și de samovar; bău numai o jumătate de ceașcă și înghiți doar o felioară mică de pâine; friptura o respinse cu dezgust și enervare.

— Ești bolnavă, Marie, ai niște manifestări atât de bolnăvicioase, observă sfios Șatov, servind-o cu timiditate.

— Da, sunt bolnavă, firește; fii bun și ia loc. De unde ai luat ceai, dacă nu l-ai avut?

Șatov îi povesti ușor, pe scurt, despre Kirillov. Ea auzise ceva despre el.

— Știi că e un nebun; te rog, ajunge; câți nerozi nu există pe lumea asta? Zici că ați fost împreună în America? Am auzit, ai scris.

— Da, eu... am scris la Paris.

— Ajunge, și te rog să vorbim despre altceva. Ești slavofil după convingeri?

— Eu... nu că... din cauza imposibilității de a fi rus, am devenit slavofil, surâse el acru, cu expresia omului care face un spirit cu totul nelalocul lui și cu multe eforturi.

— Cum, nu ești rus?

— Nu, nu sunt rus.

— Vorbești prostii. Fii bun, ia loc, în sfârșit. Ce tot te învârți încolo și încoace? Crezi că aiurez? Poate că ajung și să aiurez. Zici că nu sunteți decât voi doi în toată casa?

— Numai noi doi... Jos...

— Și tot atât de deștepți. Ce este jos? Ai spus jos?

— Nu e nimic.

— Ce nu e nimic? Vreau să știu.

— Vreau să spun că acum nu suntem decât doi oameni în toată curtea, jos trăiau înainte Lebeadkinii...

— Aceea pe care au asasinat-o în noaptea aceasta? se încordă ea brusc. Am auzit. Cum am ajuns aici, am auzit. Ați avut și un incendiu?

— Da, Marie, da, și poate că fac o ticăloșie în clipa aceasta că-i cruț pe nemernici, se sculă el brusc și încep să se plimbe prin cameră, cu mâinile ridicate deasupra capului ca într-un gest de supremă disperare.

Dar Marie nu prea înțelese bine. Îi asculta răspunsurile distrată; întreba doar, fără să asculte.

— Se petrec lucruri grozave aici la voi. Ce mârșăvie! Ce ticăloși sunt toți! Dar așază-te, te rog, în sfârșit. O, cum mă enervezi! și își lăsă sleită de puteri capul pe pernă.

— Marie, încetez... Poate că ai vrea să te culci, Marie?

Ea nu răspunse, închizând, istovită, ochii. Fața ei palidă căpătă o culoare cadaverică. Adormi aproape imediat. Șatov se uită în jurul lui, îndreptă lumânarea, îi privi încă o dată fața neliniștit, își strânse palmele cu putere și părăsi camera în vârful picioarelor, ieșind în antreu. În fața scării se lipi cu fața într-un colț și rămase astfel vreo zece minute, tăcut, nemișcat. Ar fi stat poate și mai departe așa, dar de jos se auziră deodată pași prudenți și rari. Cineva urca pe scară. Șatov își aduse aminte că a uitat să încuie portița.

— Cine e acolo? întrebă el în șoaptă.

Vizitatorul necunoscut urcă fără grabă și fără să răspundă. Ajungând sus se opri; în întuneric era greu să-i distingi fața; și deodată se auzi întrebarea lui prudentă:

— Ivan Șatov?

Șatov își spuse numele, dar imediat își întinse mâna ca să-l oprească; dar vizitatorul îl prinse el de mână și Șatov tresări, ca de atingerea unei lighioane înspăimântătoare.

— Stai aici, șopti el grăbit, nu intra, nu pot să te primesc înăuntru acum. S-a întors nevastă-mea. Aduc o lumânare.

Revenind cu lumânarea aprinsă în mână, văzu în fața lui un ofițeraș tânăr; nu-i cunoștea numele, dar îl zărise undeva.

— Erkel, se recomandă acesta. M-ai văzut la Virghinski.

— Mi-aduc aminte; ședeai la masă și notai. Ascultă, se aprinse brusc Șatov, apropiindu-se de dânsul cu o furie crescândă, dar continuând să vorbească în șoaptă; mi-ai făcut acum un semn, când m-ai prins de mână. Dar să știi că aș putea să scuip pe toate semnele acestea! Nu recunosc... nu vreau... Aș putea să te arunc pe scară jos, știi asta?

— Nu, nu știu nimic și nici nu înțeleg de ce te-ai supărat în așa hal, răspunse musafirul fără pic de pornire, aproape cu naivitate. Am însărcinarea să-ți transmit ceva și am venit în acest scop, mai ales că n-am timp de pierdut. Ai la dumneata o tiparniță care nu-ți aparține și pentru care ești obligat să dai socoteală, după cum îți este bine-cunoscut. Am poruncă să-ți cer s-o predai chiar mâine, exact la ora șase după-amiază, lui Liputin. Afară de aceasta, am poruncă să-ți comunic că nimic și niciodată nu ți se va pretinde mai mult.

— Nimic?

— Absolut nimic. Cererea dumitale este satisfăcută și pentru totdeauna ești îndepărtat. Iată ceea ce mi s-a spus să-ți comunic.

— Cine te-a trimis?

— Cei ce mi-au transmis semnul convențional.

— Vii din străinătate?

— Faptul acesta... faptul acesta cred că-ți este indiferent.

— Ei drăcie! dar de ce n-ai venit până acum, dacă ai avut asemenea însărcinare?

— Am urmat instrucțiunile primite și nici n-am fost singur.

— Înțeleg, înțeleg că n-ai fost singur. Ei... drăcie! Dar de ce n-a venit Liputin personal?

— Așadar, vin să te iau mâine exact la ora șase seara și ne vom duce acolo pe jos. Afară de noi trei nu va fi de față nimeni.

— Vine și Verhovenski?

— Nu, Verhovenski nu vine. El pleacă mâine dimineață din oraș la ora unsprezece.

— Eram sigur, șopti furios Șatov și se lovi cu pumnul în șold, fuge, canalia!

Tulburat, rămase pe gânduri. Erkel se uita la el țintă și aștepta în tăcere.

— Și cum o veți ridica? Nu se poate transporta dintr-odată luând-o în brațe.

— Nici nu va fi nevoie. Vei indica numai locul, iar noi ne vom încredința că într-adevăr acolo este îngropată. Noi nu știm decât aproximativ unde se află, locul exact însă nu-l cunoaștem. Ai arătat cumva și altcuiva acest loc?

Șatov îl privi fix.

— Mă mir de dumneata, un puști, un puști naiv, de ce te-ai băgat ca un bleg în această afacere? Bineînțeles, au nevoie numai de ăștia ca dumneata! Bine, poți să pleci! Ca să vezi! Nemernicul acela v-a păcălit pe toți și a șters-o.

Erkel se uita calm și cu ochi senini, dar părea că nu înțelege.

— Verhovenski a șters-o, Verhovenski! scrâșni din dinți Șatov.

— Păi, n-a plecat încă, e aici. Am stăruit personal să asiste în calitate de martor; instrucțiunea mea se adresa lui (mărturisi el ca un adolescent lipsit de experiență). Dar el n-a consimțit din păcate, pretextând plecarea de mâine; și, într-adevăr, l-am văzut foarte grăbit.

Șatov îl privi încă o dată pe sărmanul naiv cu un aer plin de compătimire, apoi dădu din mână, ca și cum și-ar fi spus în gând: „Nu merită nici o milă”.

— Bine, voi veni, scurtă el brusc, acum însă poți să pleci, marș!

— Așadar, la ora șase fix, salută politicos Erkel și coborî fără grabă pe scară.

— Prostălaule! nu-l răbdă inima să nu-i strige în urmă Șatov din capătul de sus al scării.

— Poftim? răspunse acela de jos.

— Nimic, du-te.

— Am crezut că mi-ai spus ceva.

II.

Erkel era un „prostălău” în capul căruia nu-și găsisese loc decât capacitatea de a vedea lucrurile în mare, de a discerne esențialul; era, cum s-ar zice, fără scaun la cap; dar o pricepere de a se descurca în situații concrete de subordonare avea în suficientă măsură, ba uneori ajungea până la istețime. Devotat în mod fanatic, copilăresc, „cauzei comune”, și de fapt lui Piotr Verhovenski, el proceda conform instrucțiunilor acestuia, primite cu prilejul ședinței din seara precedentă la „ai noștri”, când se stabiliseră și se distribuiseră rolurile pentru a doua zi. Piotr Stepanovici îi încredințase rolul de curier, apucând să stea cu el de vorbă vreo zece minute între patru ochi. Rolul de executant era o necesitate a firii lui șterse, lipsite de personalitate, prea puțin cerebrale și mereu setoase de a se supune unei voințe străine – o, bineînțeles, exclusiv în interesul cauzei „comune” sau „mărețe”. Dar acest lucru n-avea importanță, pentru că fanaticii mărunți, de speța lui Erkel, nici nu concep slujirea unei idei altfel decât identificând-o cu însăși persoana, care după înțelegerea lor exprimă această idee. Sensibil, bun și blând, Erkel era poate cel mai nemilos dintre toți ucigașii adunați să-l execute pe Șatov; ar fi asistat la uciderea lui fără nici un fel de ură personală și fără a clipi din ochi. I se spusese, de pildă, să observe cu atenție starea și atitudinea lui Șatov, cu prilejul îndeplinirii ordinului, și când Șatov, primindu-l pe scară, ca o justificare lăsă să-i scape, nerăbdător cum se arătase, vorba că i s-a întors nevasta, Erkel avu imediat atâta șiretenie instinctivă ca să nu manifeste nici un fel de curiozitate în această privință, cu toate că în capul lui miji presupunerea că faptul de a se fi reîntors nevasta lui Șatov prezintă mare importanță pentru succesul acțiunii lor.

Și nu greșise: singur acest fapt îi salvă pe „nemernici” de realizarea intenției lui Șatov, și totodată îi și ajută să „scape” de el... Sosirea atât de neașteptată a soției îl tulbură pe Șatov, îl scoase din făgaș, îi paraliză perspicacitatea și prudența obișnuite. Nici un gând la propria siguranță nu avea acum loc în capul lui preocupat de cu totul altceva. Dimpotrivă, el crezu cu toată convingerea că Piotr Verhovenski fuge, de vreme ce pleacă mâine, ceea ce coincidea atât de mult cu bănuielile lui! Reîntorcându-se în cameră, el se așeză iar în colț, își propti coatele pe genunchi și-și acoperi fața cu palmele. Îl chinuiau gânduri amare...

Și iar își ridică fruntea, se ducea în vârful picioarelor s-o privească: „Doamne! Te pomenești că până mâine dimineată o cuprinde febra, pare să fi început chiar! A răcit, desigur. Nu e obișnuită cu această climă groaznică; și apoi trenul, vagonul de clasa a treia, un timp mizerabil cu furtună și ploaie, și e îmbrăcată atât de ușor, aproape că nu are nimic mai gros pe dânsa... Cum s-o lase acum fără nici un ajutor! Ce sac micuț, ușor, nici patru kilograme! Sărmana, e sleită de puteri, câte o fi îndurat! E mândră și de aceea nu se plânge. Dar e nervoasă, nervoasă! Semn că e bolnavă: și un înger poate deveni irascibil la boală. Ce fierbinte trebuie să-i fie fruntea, ce cearcăne mari are la ochi și... și totuși ce minunat este ovalul acestui chip și acest păr bogat, ce...”.

Se grăbea să-și smulgă privirea, să se retragă cât mai repede, temându-se parcă de gândul să vadă în ea și altceva decât o biată ființă nefericită și suferindă ce are nevoie de ajutor. „Despre ce speranțe poate fi vorba! O, cât de meschin, cât de mârșav este omul!” și se întorcea iar în colțul său, se așeza iar, acoperindu-și fața cu mâinile, și iar visa, iar își amintea... și iar i se năzăreau tot felul de speranțe.

„Vai, ce obosită sunt, vai, ce obosită sunt!” își amintea el exclamațiile ei, glasul ei slăbit, întretăiat. „Doamne! Cum s-o las acum, n-are decât opt grivne; și-a întins portmoneul vechi, minuscul! A venit să-și caute aici loc, ce înțelege ea care e situația aici cu locurile, ce știe ea despre cele ce se petrec în Rusia? E aidoma acelor copii răsfățați care trăiesc într-o lume de fantezii, creată de ei înșiși; și se mai supără, sărmana, de ce Rusia nu seamănă cu visurile lor de oameni trăiți în străinătate! O, sărmanii nenorociți, o, sărmanii nevinovați! ... Și totuși e cam frig aici, într-adevăr...”

Își aduse aminte că ea s-a plâns de frig și că i-a promis să facă focul. „Ar trebui să aduc lemne, numai să n-o trezesc. Voi căuta să umblu încet. Dar cum să fac în privința fripturii? Când se scoală va voi să mănânce... Dar asta mai pe urmă; Kirillov nu doarme toată noaptea. Cu ce aș putea s-o acopăr? Doarme profund, dar i-e frig probabil, frig, frig firește.”

Și încă o dată se duse s-o vadă; rochia i se desfăcuse puțin și un picior rămase dezvelit până-n genunchi. El se trase brusc, aproape speriat, își scoase de pe umeri paltonul și, rămânând în hăinuța lui ponosită, o acoperi evitând să privească locul dezvelit.

Încinsul focului, umblatul pe vârfuri, cercetarea repetată a chipului adormitei, pauzele cât a stat pe scaun, furat de visuri, în colțul lui și mereu alte reveniri, ca să vadă cum doarme Maria, toate acestea luară mult timp. Trecuseră vreo două-trei ore. Între timp, Kirillov primise vizita lui Verhovenski și Liputin. În cele din urmă, Șatov ațipi în locul lui din colț. Deodată auzi un geamăt; ea se trezise și-l chemă; el sări ca un criminal.

— Marie! M-a furat somnul... Ah, ce mizerabil sunt, Marie!

Ea se ridică în capul oaselor, privind în jurul ei cu mirare, nedându-și seama parcă unde se află și deodată se agită de indignare, de mânie:

— Ți-am ocupat patul, am adormit fiindcă mă simțeam sleită de puteri; de ce nu m-ai trezit? Cine ți-a dat dreptul să crezi că am intenția să-ți fiu o povară?

— Da' cum puteam să te trezesc, Marie!

— Puteai; trebuia! N-ai alt pat în cameră și eu ți l-am ocupat pe al tău. Nu trebuia să mă pui într-o situație falsă. Sau poate că ți-ai închipuit că am venit să profit de binefacerile dumitale? Ocupă-ți imediat patul, iar eu mă culc în colț pe scaune...

— Marie, n-am atâtea scaune, și nici n-aș avea cu ce să aștern.

— Mă culc direct pe jos. Dumneata nu vei fi nevoit să te culci pe podea! Vreau să mă culc pe jos, imediat, imediat!

Ea se ridică, voi să facă un pas, brusc însă o durere ascuțită, spasmodică îi tăie toate puterile și toată hotărârea și cu un geamăt ascuțit ea se prăbuși pe pat. Șatov alergă la dânsa, dar Marie, ascunzându-și fața între perne, îl prinse de mână strângând-o și frământând-o convulsiv. Asta dură cam un minut.

— Marie, draga mea, dacă e nevoie, cunosc un doctor prin apropiere, Frenzel... Aș da o fugă să-l chem.

— Prostii!

— Nu sunt prostii. Spune, Marie, ce te doare? Poate că aș putea să-ți pun comprese... pe abdomen, de pildă, pot s-o fac și fără doctor... sau cataplasme cu muștar.

— Ce e asta? întrebă ea ciudat, înălțându-și capul și uitându-se la el speriată.

— Ce anume, Marie? nu înțelegea Șatov. Despre ce întrebi? Dumnezeuule, mi-am pierdut capul, Marie, iartă-mă că nu înțeleg nimic.

— Lasă-mă, nici nu trebuie să înțelegi. Ar fi fost și ridicol... zise ea cu amărăciune. Spune-mi ceva. Plimbă-te prin cameră și vorbește, nu sta lângă mine și nu mă privi, mai ales asta, te rog mult, ți-am spus de cinci sute de ori!

Șatov începu să se plimbe prin cameră, cu privirea în jos, căutând cu grijă să nu se uite la ea.

— Aș putea, să nu te superi, Marie, te implor, să-ți aduc puțină friptură de vițel, e aproape, și ceai... ai mâncat atât de puțin adineauri...

Ea dădu din mâini cu scârbă și mânie. Șatov tăcu disperat.

— Ascultă, mă gândesc să deschid aici o legătorie, pe principiul asocierii. Întrucât stai aici de mult, ce crezi, există șanse sau nu?

— Vai, Marie, la noi aici nimeni nu citește cărți, și de fapt nici nu există. Ți-ai găsit să-ți aducă el așa ceva, ba încă la legat?

— Cine el?

— Cititorul de aici, locuitorul de aici, în general, Marie.

— Păi, așa spune, mai clar, zici el, dar cine e el nu se știe. Nu cunoști gramatica.

— E spiritul limbii, Marie, murmură Șatov.

— Fugi de acolo cu spiritul dumitale, mă plictisești. De ce adică locuitorul sau cititorul de aici n-o să vrea să-și lege cărțile?

— Pentru că a citi o carte și a avea grijă s-o legi sunt două etape imense în dezvoltarea omului, foarte diferite. La început el citește câte puțin și cu trecerea veacurilor se obișnuiește, bineînțeles; dar în mâinile lui cartea ajunge ferfeniță, fiindcă nu consideră că e un lucru serios. A lega o carte înseamnă a simți pentru ea un respect, înseamnă nu numai a o îndrăgi, dar și a-i recunoaște utilitatea, importanța. Rusia încă n-a ajuns la stadiul acesta. Europa de mult își leagă cărțile.

— Deși e cam pedant, dar cel puțin e inteligent spus și-mi amintește timpul de acum trei ani; te dovedea uneori destul de inteligent, cu vreo trei ani în urmă.

Rosti aceste cuvinte cu același dezgust cu care rostise toate frazele ei capricioase de până atunci.

— Marie, Marie, i se adresă înduioșat Șatov, o, Marie! Dacă ai ști câte s-au întâmplat și s-au scurs în acești trei ani! Am auzit mai târziu că ai început să mă detești pentru că mi-am schimbat convingerile. Dar pe cine am părăsit? Cine sunt ei? Dușmani ai vieții însuflețite: liberali anacronici care se tem de propria lor independență: slugoi ai ideii, dușmani ai personalității și libertății, propovăduitori ramoliți a tot ce este mort și mușcăit! Ce reprezintă ei: senilitatea, mediocritatea cea mai filistină, cea mai ticăloasă incapacitate, o egalitate plină de invidii, egalitate fără simțul propriei demnități, egalitate așa cum o concepe un lacheu sau cum o concepea francezul din anul nouăzeci și trei... dar mai ales peste tot și pretutindeni numai și numai niște ticăloși și nemernici, ticăloși și nemernici!

— Da, mulți nemernici există, zise ea tăios și cu accente de durere. Stătea culcată întinsă și nemișcată, temându-se parcă să facă cea mai mică mișcare, cu capul lăsat pe pernă, puțin înclinat într-o parte, privind în tavan cu ochii oboșiți, dar febrili. Avea o față palidă, buzele arse.

— Vasăzică, îți dai seama, Marie, îți dai seama! strigă Șatov. Ea ar fi vrut se pare să facă un semn negativ cu capul, dar deodată se cutremură, zguduită de același spasm. Își ascunsese iar fața în pernă, strângând-o aproape un minut până la durere, atunci când el, cuprins de spaimă, alergase la dânsa.

— Marie, dacă-mi spuneai ce anume începe... căci eu... Marie!

— Taci... nu vreau, nu vreau, striga ea aproape furioasă, întorcându-se iar cu fața în sus, să nu îndrăznești să te uiți la mine cu acești ochi compătimitori! Plimbă-te prin cameră și spune ceva, vorbește...

Pierzându-și cumpătul, Șatov începu iar să bâiguie ceva.

— Cu ce te ocupi? întrebă ea cu nerăbdare scârbită, întrerupându-l.

— Lucrez la scriptele unui negustor. Eu, Marie, dacă aș vrea cu adevărat, aș putea și aici să câștig ceva bani.

— Cu atât mai bine pentru dumneata...

— Să nu înțelegi greșit, Marie, am spus-o așa, într-o doară...

— Și altceva ce faci? Ce propovăduiești? Dumneata doar nu poți trăi fără să propovăduiești; e în firea dumitale!

— Îl propovăduiesc pe Dumnezeu, Marie.

— În care dumneata personal nu crezi. Ei bine, ideea aceasta niciodată n-am putut s-o înțeleg.

— Să lăsăm asta, Marie, pe urmă.

— Ce reprezintă aici această Maria Timofeevna?

— Și despre asta vorbim mai pe urmă, Marie.

— Să nu îndrăznești să-mi faci asemenea observații! E adevărat că moartea aceasta poate fi atribuită crimei... acestor oameni?

— Negreșit, scrâșni din dinți Șatov.

Marie ridică deodată capul și strigă cu durere în glas:

— Să nu îndrăznești să-mi vorbești mai mult despre asta, niciodată să nu îndrăznești, niciodată!

Și iar recăzu pe pernă într-un acces de durere spasmodică; o simțea pentru a treia oară, dar de data aceasta gemetele ei deveniră mai tari și se transformară în țipete.

— O, ce nesuferit ești, ce nesuferit! se zbătea ea fără nici o milă de ea însăși, respingându-l pe Șatov care stătea aplecat deasupra patului.

— Marie, dacă vrei mă voi plimba prin cameră vorbindu-ți...

— Dar nu vezi că a început?

— Ce a început, Marie?

— Ce știu eu? Parcă pricep ceva... O, blestemata! Fie blestemat totul dinainte!

— Marie, dacă-mi spuneai ce anume începe... căci eu... ce să înțeleg?

— Ești un flecar abstract și inutil. O, fie blestemat totul pe lume!

— Marie, Marie!

Se gândi serios că e în pragul unei crize de nebunie.

— Dar nu înțelegi, omule, nu înțelegi că au început chinurile nașterii, se ridică ea puțin uitându-se la el cu o mânie cumplită, dureroasă, care îi desfigura chipul. Fie blestemat dinainte acest copil!

— Marie, strigă Șatov, dumerindu-se în sfârșit despre ce este vorba. Marie... de ce nu mi-ai spus de la început? se agită el brusc, punând mâna cu hotărâre pe șapcă.

— De unde să știu eu intrând aici? Nici n-aș fi venit la dumneata! Mi s-a spus că peste zece zile! Unde pleci, unde? Să nu îndrăznești!

— Chem o moașă! Vând revolverul; în primul rând, bani!

— Să nu îndrăznești să faci nimic, să nu chemi moașa, doar o femeie oarecare simplă, o bătrână, am în portmoneu opt grivne... câte femei de pe la sate nu nasc fără moașă, iar dacă mor, cu atât mai bine...

— Va veni și moașa, va veni și o bătrână. Numai cum să te las pe tine singură, Marie?

Dar chibzuind că e mai bine s-o lase așa singură, cu toată starea ei de furie, decât să rămână fără nici un ajutor, el nu mai ținu seama de gemetele și strigătele ei mânioase și, punându-și toată nădejdea în picioarele sale, fugi afară în mare grabă.

III.

Mai întâi se repezi la Kirillov. Era cam pe la ora unu noaptea. Kirillov stătea în mijlocul camerei.

— Kirillov, naște nevastă-mea!

— Adică cum?

— Naște, naște un copil!

— Dumneata... nu greșești?

— O, nu, nu, au început contracțiile! ... E nevoie de o femeie, o bătrână oarecare, negreșit, imediat... unde aș putea găsi? Veneau mai multe la dumneata...

— Îmi pare rău că nu mă pricep să nasc, răspunse îngândurat Kirillov, adică nu eu să nasc, ci să fac așa ca să nască altcineva, nu mă pricep... Stai, ei bine, nu știu cum să spun.

— Adică nu poți personal să ajuți la naștere, dar nu despre aceasta e vorba; o bătrână, o bătrână îmi trebuie, o servitoare, cineva să asiste!

— O bătrână găsim poate, dar nu chiar acum. Dacă vrei, vin eu în loc de...

— Nu se poate; eu alerg la moașa Virghinskaia.

— Ticăloasa aceea!

— Așa e, Kirillov, așa e, dar e mai pricepută ca altele! Firește, totul va fi fără evlavie, fără bucurie, cu dezgust, cu ocară, cu blasfemie la această mare taină a venirii unei ființe noi! ... Ea de pe acum îl și blestemă! ...

— Dacă vrei, eu...

— Nu, nu, alerg eu deocamdată (o, o aduc eu pe Virghinskaia!), dumneata din când în când apropie-te de scara mea și ascultă, dar să nu intri, ai s-o sperii, în nici un caz să nu intri, ascultă numai... pentru cazul că s-ar întâmpla ceva groaznic. Iar dacă într-adevăr se petrece ceva cu totul neobișnuit, atunci intră.

— Înțeleg. Iată încă o rublă. Poftim. Am vrut să-mi iau o găină mâine, dar acum nu mai vreau. Aleargă mai repede, aleargă cât te țin puterile. Samovarul va fierbe toată noaptea.

Kirillov nu știa nimic despre ceea ce se urzea împotriva lui Șatov, de altfel nici înainte nu știuse despre primejdia extrem de gravă care-l păștea. Știa doar că are niște socoteli vechi cu „oamenii aceia”, și cu toate că personal fusese într-o câțva amestecat în această chestiune prin instrucțiunile ce i se comunicaseră din străinătate (de altfel foarte superficiale, pentru că nu participase direct sau prea apropiat la nimic), dar în ultimul timp se lepădase de tot, de orice însărcinări, se trăsese deoparte de orice treburi, și în primul rând de „cauza comună”, abandonându-se total unei existențe contemplative. Piotr Verhovenski, deși cu prilejul adunării îl chemase pe Liputin să vină cu el la Kirillov ca să se convingă că acesta va lua asupra sa în momentul de față „afacerea Șatov”, în explicația pe care o avusese cu Kirillov atunci nu pomeni nici un cuvânt despre Șatov, nu făcu nici o aluzie, socotind probabil așa ceva apolitic, iar pe Kirillov poate chiar drept un om pe care nu se poate conta, amânând totul pentru a doua zi, când treaba va fi făcută și când pentru Kirillov va fi deci „absolut egal”; în orice caz, acestea erau socotelile pe care și le făcuse Piotr Stepanovici în privința lui Kirillov. Liputin observase și el că despre Șatov, cu toată promisiunea, nu se pomenise nimic, dar Liputin era prea tulburat ca să se gândească a formula vreo obiecție.

În cea mai mare goană, Șatov se îndreptă spre strada Muravinaia, căreia nu-i vedea capătul, blestemând distanța.

Trebuie să bată îndelung la ușa lui Virghinski: toată lumea era de mult adâncită în somn. Dar Șatov începu să bată din toate puterile în oblon, fără nici

o jenă. Câinele legat în lanț în curte sărea și se smucea lătrând cu furie. Săriră și câinii de pe toată strada și se stârni o asurzitoare larmă câinească.

— De ce bați și ce dorești dumneata? se auzi, în sfârșit, la fereastră glasul lui Virghinski, blând și cu totul necorespunzător „jignirii”.

Oblonul se întredeschise și prin oberlihtul deschis se auzi un glas de femeie strident și care într-adevăr exprima jignire.

— Cine e nemernicul care bate? strigă fata bătrână, ruda lui Virghinski.

— Sunt Șatov, s-a reîntors nevastă-mea și acum se află în chinurile nașterii...

— Atunci las-o să nască și cară-te!

— Am venit după Arina Prohorovna, nu plec fără Arina Prohorovna.

— Nu poate veni ea la oricine. Noaptea e o practică specială... Du-te la Makșeeva și nu mai face atâta gălăgie! țipă cu răutate femeia. Se auzea de afară cum Virghinski încearcă s-o potolească; dar fata bătrână îl combătea și nu ceda.

— Eu nu plec de aici! strigă iar Șatov.

— Așteaptă, așteaptă! strigă în sfârșit Virghinski, reușind să potolească furia fetei bătrâne. Te rog, Șatov, așteaptă vreo cinci minute, o trezesc pe Arina Prohorovna și încetează te rog să mai bați și să țipi... O, dar e îngrozitor!

Peste cinci minute nesfârșite apăru Arina Prohorovna.

— Ți-a venit soția? se auzi prin oberliht glasul ei și, spre surprinderea lui Șatov, absolut lipsit de mânie, ci numai poruncitor ca de obicei; dar acesta era felul de a vorbi al Arinei Prohorovna.

— Da, soția, și naște.

— Maria Ignatovna?

— Da, Maria Ignatovna, bineînțeles, Maria Ignatovna!

Se făcu tăcere. Șatov aștepta. Prin casă se auzeau șoapte.

— De mult a sosit? întrebă iar m-me Virghinskaia.

— În seara aceasta, la ora opt. Vă rog, mai repede.

Iar se auziră șoapte, ca și cum cei dinăuntru se sfătuiau.

— Ascultă, nu greșești? Chiar ea te-a trimis să mă chemi?

— Nu, nu m-a trimis după dumneata, vrea o bătrână oarecare, o femeie simplă, ca să nu mă împovăreze cu cheltuieli, dar n-aveți nici o grijă, eu achit.

— Bine, vin, n-are importanță dacă plătești sau nu. Am prețuit totdeauna sentimentele de independență ale Mariei Ignatovna, deși poate că nu mă ține minte. Ai ceva din lucrurile cele mai necesare?

— N-am nimic, dar procur tot ce trebuie, procur, procur... „Există totuși la oamenii ăștia și unele generozități, gândea Șatov, îndreptându-se spre Leamșin. Convingerile și omul sunt, pare-se, două lucruri mult deosebite. Poate că am și eu o mare vină față de ei! ... Toți sunt vinovați, toți sunt vinovați și... dacă s-ar fi convins toată lumea de acest lucru! ...”

La ușa lui Leamșin nu trebui să bată prea mult; spre surprinderea sa acesta deschise îndată fereștră, sărind din așternut desculț și dezbrăcat, riscând să capete guturai; era un om foarte prudent și se îngrijea de sănătatea

lui. Dar graba cu care răspunse își avea explicația ei: Leamșin tremurase toată seara și nici până acum nu reușise să adoarmă, tulburat de ședința de la „ai noștri”; i se năzărea mereu că-l vizitează niște musafiri nepoftiți și absolut nedoriți. Îl neliniștea mai ales vestea denunțului lui Șatov și iată că se pomeni deodată cu aceste bătăi îngrozitoare în fereastră! ...

Se speriasse într-adevăr văzându-l pe Șatov, pentru că închise brusc ferestruica și se refugiase în pat. Șatov începu să bată și să strige și mai tare.

— Cum îți permiti să bați în felul acesta în miez de noapte? strigă amenințător, dar tremurând de frică, Leamșin, care peste vreo două minute se hotărî totuși să deschidă iar oberlihtul și să se convingă dacă Șatov era singur sau nu.

— Ți-am adus revolverul; ia-l înapoi și dă-mi cincisprezece ruble.

— Ce, ești beat? E jaf curat, am să răcesc. Așteaptă să iau ceva pe mine.

— Dă-mi îndată cincisprezece ruble. Dacă nu mi-i dai, bat și strig până-n zori; îți sparg geamurile.

— Iar eu am să strig ajutor și te vor închide.

— Dar eu ce, n-am gură? Nu pot să strig ajutor? Cine trebuie să se teamă de asemenea strigăte, dumneata sau eu?

— Și dumneata ești în stare să ai asemenea gânduri ticăloase... știu la ce te gândești... așteaptă, așteaptă, nu mai bate, pentru Dumnezeu! Unde s-a mai pomenit să dea cineva bani noaptea? Ce nevoie ai de bani, numai dacă nu ești beat?

— S-a întors nevastă-mea. Ți-am redus cu zece ruble, n-am tras niciodată, ia-ți revolverul. Ia-l îndată.

Leamșin întinse mașinal prin ferestruică mâna și luă revolverul; așteaptă puțin, și deodată își scoase capul prin ferestruică, bâiguind înnebunit și cu fiori reci în spate:

— Minți că s-a întors nevasta dumitale. Dumneata... vrei pur și simplu să fugi de aici.

— Ești un prost, încotro să fug? Piotr Verhovenski al vostru n-are decât să fugă, dar eu n-am de ce să fug. Vin acum de la moașa Virghinskaia și s-a învoit să vină la mine. Verifică dacă te interesează. Nevastă-mea se chinuiește, am nevoie de bani; dă-mi banii!

Un foc întreg de artificii sclipi în creierul perspicace al lui Leamșin. Totul începu să capete o altă întorsătură, dar frica îl împiedica încă să judece mai bine.

— Păi, cum așa... Doar ești despărțit de nevastă?

— Vrei să-ți sparg capul pentru asemenea întrebări?

— O, Doamne, iartă-mă, înțelege că sunt uluit... Dar acum înțeleg, înțeleg și... și zici că Arina Prohorovna vine la dumneata? Mi-ai spus acum că ea a primit să meargă? Mi se pare că nu-i adevărat. Vezi, vezi, vezi că nu este nimic adevărat din tot ce spui dumneata.

— Sunt sigur că acum e lângă nevastă-mea. Nu mă întârzia, n-am nici o vină că ești un prost.

— Nu-i adevărat, nu sunt prost. Iartă-mă, nu pot deloc...

Și, pierzându-și total cumpătul, pentru a treia oară dădu să închidă ferestruica, dar Șatov zbieră atât de tare, încât acela își scoase iar capul.

— Dar e un atentat asupra persoanei! Ce vrei de la mine? Ce anume, spune? Și ia aminte bine, vii în miez de noapte!

— Cer să-mi dai cincisprezece ruble, cap de bou ce ești!

— Dar poate că nici nu vreau să primesc revolverul înapoi. N-ai nici un drept. Ai cumpărat obiectul și cu asta s-a terminat, nu mai ai nici un drept. Nu pot noaptea să-ți dau atâția bani. De unde să iau această sumă?

— Ai întotdeauna la dumneata bani; am scăzut zece ruble, dar tu vād că nu vrei să-ți dezminți năravul.

— Vino poimăine, poimăine dimineață, exact la ora douăsprezece îți dau toată suma, e bine așa?

Șatov pentru a treia oară bătu furios în ramă:

— Dă-mi zece ruble, iar mâine dis-de-dimineață cinci.

— Nu, poimăine dimineață îți dau restul de cinci, mâine nu pot, zău. Nici să nu vii, să nu vii.

— Dă-mi cele zece, ticălosule.

— Și de ce înjuri? Așteaptă, să fac lumină; uite, mi-ai spart geamul... Cine se apucă să injure în halul acesta noaptea? Poftim! întinse el prin geam bancnota.

Șatov smulse din mâna lui bancnota, era o hârtie de cinci ruble.

— Zău nu pot, să mă tai nu pot, poimăine îți dau tot, dar acum nu pot.

— Nu plec, zbieră Șatov.

— Poftim, ia și asta, atâta tot, mai mult nu dau. Poți să zbieri cât te ține gura, nu dau. Întâmplesse orice, nu dau; nu dau și nu dau!

Părea că îl cuprinsese o disperare turbată, transpirase tot la față. Cele două hârtii pe care se îndurase să le mai dea erau de câte o rublă. În total, Șatov ținea în mână șapte ruble.

— Dracu' să te ia, vin mâine. Să știi că te omor în bătaie, Leamșin, dacă nu-mi pregătești pentru mâine opt ruble.

„Nu mă mai găsești acasă, prostule!” își zise în sinea lui Leamșin.

— Ia stai, stai! strigă el cât îl ținea gura în urma lui Șatov care o luase la fugă. Așteaptă, întoarce-te; spune, te rog, este adevărat ce mi-ai spus că ți s-a întors nevasta acasă?

— Imbecilule! scuipe Șatov și o luă la fugă spre casă.

IV.

Notez că Arina Prohorovna nu știa nimic despre hotărârile de aseară, luate în ședință. Virghinski, întorcându-se acasă uluit și deprimat, nu îndrăzni să-i comunice acest lucru; dar nu rezistă ispitei să dezvăluie taina pe jumătate, adică știrea comunicată de Verhovenski că Șatov are intenția negreșit să-i denunțe, adăugând însă că el, Virghinski, nu prea dă crezare acestei știri. Arina Prohorovna se sperie groaznic. Nu știu de ce, în momentul când Șatov veni s-o cheme, ea, cu toate că era foarte obosită veghind la patul unei lehuze în

noaptea precedentă, se hotărî imediat să plece. Întotdeauna era convinsă că „un mizerabil ca Șatov este capabil să facă o ticăloșie cetățenească”; dar sosirea Mariei Ignatievna putea să dea lucrurilor o altă întorsătură. Chipul speriat al lui Șatov, tonul disperat al rugămintilor sale, felul cum implora ajutor marcau o schimbare de sentimente la trădător: un om hotărât chiar să se trădeze pe el, numai ca să-i ducă la pierzanie pe alții, ar fi trebuit să aibă o altă înfățișare și un alt ton decât cum apărea în realitate. Într-un cuvânt, Arina Prohorovna se hotărî să se convingă personal la fața locului. Virghinski rămase foarte mulțumit de hotărârea ei, ca și cum i s-ar fi luat de pe umeri o grea povară! Începuse și el să nutrească o speranță: înfățișarea lui Șatov i se păru cu totul necorespunzătoare presupunerii lui Verhovenski...

Șatov nu greșise; ajungând acasă o găsi pe Arina Prohorovna lângă Marie. Îndată ce apăru, ea îl alungă cu dispreț pe Kirillov, care veghea jos lângă scară; făcu în grabă cunoștință cu Marie, care nu voi să recunoască de a fi cunoscut-o înainte; o găsi pe aceasta „într-o stare deplorabilă”. Adică înrăită, buimacă și „în cea mai lașă disperare”; dar în cinci minute îi răsturnă toate obiecțiile.

— Ce ți-ai vârât în cap că nu vrei o moașă scumpă? spunea Virghinskaia în clipa când apăru Șatov. E curată prostie, gânduri deformate din cauza situației dumentale anormale. Cu ajutorul unei bătrâne oarecare, unei moașe primitive, ai fi avut cincizeci la sută risc să se încheie totul în modul cel mai nefavorabil; și după aceea ai fi avut infinit mai multe cheltuieli decât cu o moașă scumpă. Și de unde știi, mă rog, că sunt o moașă scumpă? Îmi veți plăti pe urmă, nu iau nimic peste cât trebuie, iar rezultatul îl garantez; la mine n-ai să mori, am văzut eu multe. De altfel, și copilul aș putea chiar mâine să ți-l trimit la orfelinat, iar după aceea poate fi trimis la țară ca să crească acolo și cu aceasta totul se va aranja. Între timp dumneata te însănătoșești, te apuci de o muncă potrivită și în scurt timp îi restitui lui Șatov cheltuielile pe care le va face și care de fapt nici nu vor fi atât de mari...

— Nu-i vorba despre asta... N-am dreptul să-l împovărez...

— Înțeleg aceste sentimente rezonabile și de justificată ținută civică, dar crede-mă că Șatov nu va cheltui aproape nimic, dacă va accepta să se transforme dintr-un individ fantezist într-un om cu idei cât de cât juste. N-are decât să nu mai facă prostii, să nu bată toba, să nu alerge cu limba scoasă prin tot orașul. Dacă nu-l reținem, este în stare până mâine dimineață să-i pună în picioare pe toți medicii de aici. N-a stârnit toți câinii de pe strada mea? De doctor însă nu e nevoie, am mai spus, garantez că totul va fi bine. O femeie bătrână, mă rog, n-ar fi rău să fie angajată pentru diferite servicii, nu costă cine știe cât. De altfel, și el personal ar putea să ne fie de folos, n-o fi capabil numai de prostii. Are mâini, are picioare, va alerga la farmacie, fără să-ți jignească sentimentele cu cine știe ce acte de binefacere. Și ce binefacere, mă rog? Nu este el acela care te-a adus în starea aceasta? N-a fost el acela care te-a făcut să te cerți cu familia în care erai guvernantă, și cu scopul exclusiv egoist de a se căsători cu dumneata? Am auzit noi... De altfel, a și alergat la noi ca un

nebun, zbierând în gura mare. N-am intenția să mă bag împotriva voinței nimănui și am venit numai din principiu, pentru că toți ai noștri sunt obligați să fie solidari; i-am spus-o asta încă înainte de a ieși din casă. Dacă crezi că sunt de prisos, n-am decât să-ți spun adio și plec; dar să nu ne pomenim pe urmă cu cine știe ce complicații pe care am putea să le evităm atât de ușor acum.

Și se sculă de pe scaun.

Marie era atât de neajutorată, suferea atât de mult și, trebuie s-o spunem deschis, se temea atâta de ceea ce o așteaptă, încât nu îndrăzni s-o lase să plece. Dar femeia aceasta îi deveni deodată nesuferită; vorbea despre lucruri cu totul străine de ceea ce era în sufletul Mariei! Dar avertismentul despre o eventuală moarte în mâinile unei moașe nepricepute o făcu să-și învingă repulsia. În schimb, față de Șatov din clipa aceea se arătă și mai pretențioasă, și mai necruțătoare. Ajunse, în cele din urmă, până la a-i interzice nu numai să se uite la dansa, dar și să stea cu fața spre dansa. Suferința ei se întetea. Blestemele, chiar și înjurăturile, deveneau mai violente.

— Păi, dacă e așa, să-l expediem mai bine afară, reteză Arina Prohorovna, are fața albă ca varul, mai mult te sperie; e palid ca un cadavru! Dar dumneata ce ai, om ciudat și caraghios ce ești? Ce comedie!

Șatov nu răspunse; era decis să nu răspundă nimic.

— Am mai văzut eu tați proști în asemenea cazuri, care aproape să înnebunească, dar aceia cel puțin...

— Încetează sau lasă-mă să crăp aici! Să nu mai rostești nici un cuvânt! Nu vreau, nu vreau! strigă Marie.

— Ca să nu mai rostesc nici un cuvânt îmi este imposibil, dacă nu cumva ți-ai pierdut mințile; cam așa te văd eu în situația în care te afli. Dar avem nevoie să vorbim și despre ceea ce ne interesează direct: spune, ai ceva pregătit? Răspunde dumneata, Șatov, ea nu mai este în stare.

— Spune, ce anume trebuie?

— Vasăzică, n-aveți nimic pregătit.

Virghinskaia înșiră repede tot ce îi trebuia și, ca să fim drepti, mărginindu-se numai la cele absolut necesare, până la limita mizeriei. Câte ceva se găsi la Șatov. Marie îi întinse cheița sacului ca să caute el acolo ce mai avea. Întrucât însă mâinile îi tremurau, zăbovi destul de mult, încercând să descuie lacătul necunoscut. Marie se supără groaznic, dar când sări Arina Prohorovna ca să încerce ea, aceasta nu-i permise în ruptul capului să se uite în sacul ei și cu un strigăt capricios stărui ca sacul să fie deschis numai de Șatov.

Unele lucruri trebui să le ceară de la Kirillov. Dar îndată ce Șatov dădu să plece, Marie imediat începu să strige, chemându-l înapoi, și nu se liniști decât atunci când Șatov, reîntors de pe scară, o asigură că nu va lipsi decât un minut cât îi trebuie ca să aducă ce mai este necesar.

— Dumitale, cucoană, e greu să-ți intre în voie cineva, răsă Arina Prohorovna: ba stai cu fața la perete și să nu îndrăznească nimeni să se uite la

dumneata, ba să nu îndrăznească să plece nici pentru o clipă, gata să izbucnești în lacrimi. Îl duci pe om în stare să intre la idei. Ia lasă, lasă mofturile și nu te mai necăji, glumesc doar.

— N-are voie să intre la nici un fel de idei!

— Asta e acum, dacă nu era îndrăgostit de dumneata, nu alerga ca un turbat pe străzi, cu limba scoasă, și n-ar fi stârnit prin oraș toți câinii. Știi că mi-a spart rama de la fereastră!

V.

Șatov îl găsi pe Kirillov tot așa, plimbându-se de la un capăt la celălalt al camerei și atât de distrat, încât părea că uitase de sosirea nevestei acestuia și-l asculta fără să înțeleagă.

— A, da, își aduse el aminte brusc, smulgându-se cu greu parcă și numai pentru o clipă de la ideea care-l preocupa.

— Da, da... o bătrână... Soție sau bătrână? Ia stai: și soția, și bătrâna, nu e așa? Mi-aduc aminte; am fost; bătrâna vine, dar nu chiar acum. Ia perna asta. Altceva? Da... Ascultă, Șatov, ți s-a întâmplat vreodată să ai clipe de armonie veșnică?

— Știi, Kirillov, n-ai voie să nu dormi deloc nopțile.

Kirillov își reveni și – lucru ciudat – începu să vorbească mult mai legat chiar decât vorbea întotdeauna; se vedea că totul fusese la el formulat de mult, poate chiar și în scris:

— Există clipe, nu durează decât cinci sau șase secunde, nu mai mult, când simți brusc prezența armoniei veșnice, deplin atinse. Nu e ceva pământesc; și nu în sensul că ar fi ceva celest, ci în sensul că omul, în întruparea lui pământeană, este incapabil s-o suporte. Trebuie să se transforme fizicește sau să moară. Este un sentiment clar și indiscutabil. Ai brusc senzația că simți natura în toată plenitudinea ei și te surprinzi îndată spunând: da, e adevărat. Zidind lumea, Dumnezeu la sfârșitul fiecărei zile de creație a zis: „Da, e adevărat, e bine”. Nu este... nu e înduioșare, ci numai așa, bucurie. Nici că ierți ceva, pentru că nu mai ai ce ierta. Nici iubire nu este, o, nu! – e ceva deasupra iubirii! E înfricoșător mai ales că e atât de limpede și e atâta bucurie. Dacă ține mai mult de cinci secunde, sufletul nu mai suportă și trebuie să dispară. În aceste cinci secunde trăiesc o viață și pentru ele îmi voi da întreaga viață, pentru că merită. Ca să suportți zece secunde trebuie să te transformi fizicește. Eu cred că omul trebuie să înceteze de a naște. Ce rost are să aduci pe lume copii, ce rost are evoluția, dacă scopul este atins? În evanghelie se spune că după înviere nu se va mai naște nimeni și vor fi numai îngerii Domnului. E o aluzie. Soția dumitale naște?

— Kirillov, îți vine des asta?

— La trei zile o dată, la o săptămână o dată.

— Nu ai epilepsie?

— Nu.

— Înseamnă că te pândește. Ferește-te, Kirillov, am auzit că epilepsia începe exact așa. Un epileptic mi-a descris amănunțit această senzație

premergătoare crizei, dar la fel cu ceea ce-mi spui dumneata; tot la cinci secunde limita și el timpul, spunând că nu mai poate suporta. Adu-ți aminte de ulciorul lui Mahomed, care nu se golise de tot, în răstimpul ce-i trebuise lui Mahomed, zburând pe calul său, să facă ocolul raiului. Ulciorul acesta reprezintă tocmai acele cinci secunde; prea seamănă cu armonia dumitale, iar Mahomed era un epileptic. Ferește-te, Kirillov, să nu te lovească epilepsia!

— Nu va avea timp, surâse blând Kirillov.

VI.

Noaptea trecea. Șatov era luat la goană, certat, chemat, Marie ajunsese în ultimul grad de frică pentru viața ei. Țipa că vrea să trăiască „negreșit, negreșit!”, că se teme de moarte. „Nu trebuie, nu trebuie!” repeta ea. Dacă nu era Arina Prohorovna, într-adevăr, ar fi fost rău de tot. Treptat ea reuși să-și domine cu desăvârșire pacienta. Aceasta începu să asculte de fiecare cuvânt al ei, de fiecare strigăt, ca un copilăș. Arina Prohorovna se impunea prin severitate și nu prin blândețe, în schimb lucra cu o pricepere extraordinară. Se lumina de ziuă. Moașei îi trăsni deodată să inventeze că Șatov ieșind mereu pe scară se roagă lui Dumnezeu și izbucni în râs. Râse și Marie, râse cu răutate, veninos, ca și cum s-ar fi simțit mai ușor după acest râs. În cele din urmă, îl dădură pe Șatov afară de tot. Veni și dimineața, rece și umedă. El își lipi obrazul de perete, în colț, exact ca în ajun când primise vizita lui Erkel. Tremura ca frunza, se temea să cugete, dar creierul lui se agăța cu gândul de tot ce răsărea în închipuire, cum se întâmplă în vis. Visurile îl captivau mereu și mereu se destrămau cum s-ar rupe un fir de ață putredă.

Dar iată că dinăuntru gemetele se transformară în zbierete îngrozitoare, pur animalice, insuportabile, imposibile. Voia să-și astupe urechile, dar nu mai putu și, căzând în genunchi, repeta inconștient: „Marie, Marie!”. Și iată, în sfârșit, se auzi un țipăt nou, un țipăt care-l făcu pe Șatov să tresalte și să sară în picioare, un țipăt de prunc, slab, plesnit. Își făcu semnul crucii și se repezi înăuntru. În brațele Arinei Prohorovna țipa și se vânzolea mișcând din mânuțe și piciorușe o ființă mică, roșie, zbârcită, îngrozitor de neputincioasă și depinzând, ca un firicel de praf, de cea dintâi suflare a vântului, dar care striga și-și afirma prezența, ca și cum avea și ea un drept deplin la viață... Marie zăcea fără simțire, dar peste un minut își deschise ochii și se uită la Șatov cu o privire foarte ciudată: era cu totul nouă această privire, cum anume el nu era încă în stare să-și dea seama, dar niciodată înainte nu văzuse la dânsa o asemenea privire.

— E băiat? Băiat? o întrebă ea cu glas suferind pe Arina Prohorovna.

— Un puști! strigă aceasta, răspunzându-i și înfășurând copilul.

Pentru un moment, după ce-l înfășură și înainte de a-l culca de-a curmezișul patului între două perne, ea îl trecu în brațele lui Șatov să-l țină puțin. Marie, cu coada ochiului și temându-se parcă de Arina Prohorovna, îi făcu un semn din cap. El înțelese imediat și apropiindu-se îi arătă pruncul.

— Ce... draguț... șopti ea cu un zâmbet palid.

— Ia te uită la dumnealui cum privește! râse veselă și triumfătoare Arina Prohorovna, scrutând fața lui Șatov. Ce mutră are!

— Veselește-te, Arina Prohorovna... e o mare bucurie... băigui Șatov cu o expresie idioată de fericire pe fața lui care se luminează la auzul celor două cuvinte spuse de Marie despre copil.

— Despre ce mare fericire vorbești dumneata? se distra Arina Prohorovna, agităndu-se prin cameră, dereticând de zor ca să pună totul în ordine.

— Taina apariției unei ființe noi, marea și inexplicabila taină, Arina Prohorovna, și-mi pare rău că nu înțelegi asta!

Șatov băiguiua cuvintele fără șir, confuz, extaziat. Părea că-și pierduse capul și, peste voința lui, sufletul lui se descărca de la sine.

— Erau doi și deodată a apărut un al treilea om, un spirit nou, complet, deplin închegat, cum nu poate crea mâna omului; un cuget nou și o dragoste nouă, e aproape înfricoșător... Nimic mai sublim nu poate exista pe lume!

— Poftim, ce e în stare să îndruge! E pur și simplu dezvoltarea continuă a organismului și nimic mai mult, nici un fel de taină nu există în asta, râse cu sinceritate Arina Prohorovna. Dacă o luăm așa, orice musculiță este o taină. Altceva însă: oamenii de prisos n-ar trebui să se nască. Întâi și întâi refaceți totul în așa fel ca ei să nu fie de prisos, și pe urmă nașteți-i. Dar așa, uite acesta mâine-poimâine va trebui să fie dus la orfelinat... De altfel, e mult mai bine așa.

— Nu voi lăsa niciodată să fie dus de la mine la orfelinat! zise ferm Șatov cu privirea în dușumea.

— Îl înfiezi?

— Este fiul meu.

— În definitiv ce mai vorbă multă, el este Șatov după lege, este Șatov și n-ai de ce să pozezi în binefăcător al neamului omenesc. Dumnealor nu pot fără fraze pompoase. Ei bine, bine, numai că iată ce vreau să vă spun, domnilor, zise ea isprăvind dereticatul, eu trebuie să plec. Mai vin în dimineața aceasta și deseară, de va fi nevoie de mine; dar acum, întrucât totul a decurs cu bine, trebuie să alerg și în altă parte, sunt așteptată acolo. Am văzut, Șatov, că te așteaptă acolo o bătrână: e foarte bine că ai chemat-o, dar nu conta prea mult pe ea și stai aici, rămâi lângă lehoză, poate va fi nevoie de dumneata; am impresia că Maria Ignatievna nu te va alunga... Bine, bine, glumesc...

Șatov ieși s-o conducă până la poartă și pe drum ea mai adăugă:

— Nici nu știi ce caraghios erai, n-am s-o uit o viață întregă; bani nu-ți iau; și în somn am să râd. Ceva mai caraghios de cum erai dumneata în noaptea asta nu mi-a fost dat să văd.

Virghinskaia plecă deplin satisfăcută. După înfățișarea lui Șatov și felul cum vorbea era limpede ca ziua că omul acesta „se pregătește să ia în serios rolul de tată și e un molău cum nu găsești altul pe lume”. Porni direct acasă, ca să-i împărtășească lui Virghinski constatările ei, deși îi venea mai aproape să treacă pe la o altă pacientă.

— Marie, ea te sfătuiește să nu dormi un timp, deși îmi dau seama c-o să-ți fie greu... începu Șatov sfios; rămân aici lângă fereastră ca să veghez lângă tine, ce zici?

Se așeză lângă fereastră în spatele divanului, ca să nu stea în ochii ei. Dar nu trecu nici un minut și Marie îl chemă, rugându-l cu dezgust să-i îndrepte perna. El se apucă s-o facă. Ea se uita mânioasă în perete.

— Nu așa, of, nu așa... Ce neîndemânatic!

Șatov încercă să aranjeze și mai bine perna.

— Apleacă-te spre mine, zise ea brusc cu un glas aproape sălbatic, ferindu-și privirea.

El tresări, dar se aplecă.

— Mai mult... Nu așa... Mai aproape, și deodată mâna ei stângă îl cuprinse cu repeziciune pe după gât și el simți pe fruntea lui un sărut tare, umed.

— Marie!

Buzele ei tremurau, se vedea că luptă să se stăpânească, brusc însă se ridică puțin sprijinită pe mâini și cu ochii scânteietori strigă:

— Nikolai Stavroghin e un ticălos!

Recăzu cu fața în pernă sleită, ca o tulpină tăiată de coasă, izbucnind într-un plâns isteric și strângând cu putere în mâna ei mâna lui Șatov.

Din clipa aceea ea nu-l mai lăsă să se depărteze de lângă dânsa și-i ceru să se așeze chiar la căpătâiul ei. Nu era în stare să vorbească mult, dar tot se uita la el, zâmbind fericită. Părea că devenise brusc o biată ființă prostuță. Amândoi păreau renăscuți. Șatov ba plângea ca un băiețuș, ba îndruga Dumnezeu știe ce, confuz, înflăcărat, nebun; îi săruta mâinile; ea îl asculta încântată, poate chiar și fără să înțeleagă, dar își trecea duios mâna slăbită prin firele chicii lui, apoi le netezea, bucurându-se. El îi vorbi despre Kirillov, despre viața nouă pe care ei acum „o vor reîncepe și pentru totdeauna”, despre existența lui Dumnezeu și despre oameni care toți sunt buni... Entuziasmați, luară iar pruncul să-l admire.

— Marie, strigă el ținând pruncul în brațe, s-a terminat cu coșmarul de până acum, cu rușinea și putreziciunea! Ne apucăm de muncă și pornim pe un drum nou tustrei, da, da! ... Dar cum îl vom numi, Marie?

— Pe el? Cum îl vom numi? repetă ea cu mirare și deodată pe chipul ei se zugrăvi o profundă tristețe.

Își plesni palmele și, aruncându-i o privire plină de reproș, își ascunse fața în pernă.

— Marie, ce-i cu tine? strigă el dezolat.

— Și ai fost în stare, ai fost în stare... O, ingraturile!

— Marie, iartă-mă, Marie... Te-am întrebat numai cum îl vom numi. Eu nu știu...

— Ivan, Ivan, își ridică ea fața aprinsă și scăldată în lacrimi, cum ai fost în stare să-ți închipui că îi vom da un alt nume, îngrozitor?

— Liniștește-te, Marie, vai ce tulburată ești!

— Altă grosolănie? Ce înțeles vrei să atribui tulburării mele? Pariez că dacă aș fi vrut să i se dea... numele acela îngrozitor, te-ai fi declarat imediat de acord, nici n-ai fi băgat de seamă! O, ce ingrați sunteți, ce meschini, toți, toți!

Peste un minut, desigur, veni iar împăcarea. Șatov o convinsese să adoarmă. Ea adormi, dar continuând să țină mâna lui în a ei, se trezea des, se uita la el temându-se parcă să nu plece și adormea iar.

Kirillov o trimise pe bătrână „cu felicitări” și totodată și cu ceai fierbinte, pârjoale calde și supă cu pâine albă pentru „Maria Ignatievna”. Bolnava sorbi supa cu lăcomie, bătrâna reînfășă copilul. Marie îl sili pe Șatov să mănânce o pârjoală.

Timpul trecea. Șatov, sleit de puteri, adormi apoi pe scaun, sprijinindu-și capul pe perna soției. Așa îi găsi Arina Prohorovna, care se ținu de cuvânt. Îi trezi făcând haz, discută cele trebuincioase cu Marie, cercetă copilul și îi porunci iar lui Șatov să rămână nelipsit lângă lehză. Apoi, mai făcând haz de „soți” cu un aer de oarecare dispreț și orgoliu, plecă la fel de mulțumită ca și dimineața.

Întunericul se lăsase de tot când Șatov se trezi. Aprinse repede lumânarea și alergă s-o cheme pe bătrână; dar în clipa când dădu să coboare scara, niște pași liniștiți și discreți se auziră urcând spre el. Era Erkel.

— Nu intra! șopti Șatov și, prinzându-l de mână, îl trase înapoi spre poartă. Așteaptă aici, vin îndată, am uitat de dumneata! O, cum ai știut să-mi amintești!

Era atât de grăbit, încât nici nu mai trecu pe la Kirillov, ci se mulțumi s-o cheme numai pe bătrână. Marie se arătă disperată și indignată că „a fost posibil să-i treacă prin cap s-o lase singură”.

— Dar gândește-te, strigă el entuziasmat, că e ultimul pas! După aceea pornim pe un drum nou, și niciodată, niciodată nu ne vom mai aminti de coșmarul acesta!

Reuși cu greu s-o convingă promițând să se întoarcă exact la ora nouă; o sărută fierbinte, sărută și copilul și coborî repede la Erkel.

Amândoi se îndreptară spre parcul Stavroghinilor de lângă conacul Skvoreșniki, la marginea căruia, într-un loc izolat unde începea pădurea de brazi, cu un an și jumătate în urmă îngropase tipografia ce îi fusese incredințată. Locul era pustiu și sălbatic, nevăzut din conacul Skvoreșniki care se afla la o distanță considerabilă. De la casa Filippov urmau să parcurgă vreo trei și jumătate sau chiar patru verste.

— Și mergem așa pe jos? Iau un birjar.

— Vă rog foarte mult să nu faceți asta, obiectă Erkel, au insistat mult să venim pe jos. Și birjarul poate fi martor.

— Bine... la dracu'! Totuna, numai să terminăm, să terminăm odată! Porniră în pas grăbit.

— Erkel, băiețașule, strigă Șatov, ai fost vreodată fericit?

— Dumneata pari acum fericit, zise Erkel privind-l cu multă curiozitate. Capitolul al șaselea.

O noapte de chin.

I

În cursul zilei, Virghinski pierdu două ore ca să treacă pe la toți „ai noștri” și să-i anunțe că Șatov nu va denunța sigur, pentru că se întorsese nevastă-sa și născuse în camera lui un copil și deci „știută fiind inima omenească”, era imposibil să-și închipuie cineva că în aceste momente el poate fi primejdios. Dar spre surprinderea lui nu găsi aproape pe nimeni acasă, afară de Erkel și de Leamșin. Erkel îl ascultă în tăcere, uitându-se cu o privire senină în ochii lui, și la întrebarea directă: „Va merge la ora șase sau nu?” răspunse cu zâmbetul cel mai candid că „va merge, desigur”.

Leamșin zăcea, probabil bolnav foarte serios, cu plapuma trasă peste cap. Văzându-l pe Virghinski se sperie și, îndată ce acesta începu să vorbească, se apucă să dea din mâini pe sub plapumă, rugându-l să-l lase în pace. Și totuși vestea despre Șatov o ascultă; iar știrea că ceilalți n-au fost găsiți acasă îl uimi vizibil. Se dovedi cu acest prilej că el aflase (de la Liputin) despre moartea lui Fedka și se grăbi la rândul lui să-i povestească în vorbe confuze lui Virghinski, care la rândul-i rămase uluit. Iar la întrebarea directă a lui Virghinski: „Trebuie să meargă sau nu trebuie?”, începu să-l implore dând din mâini că el „nu se amestecă, nu știe nimic și să fie lăsat în pace”.

Virghinski se întoarse acasă deprimat și profund tulburat; îl apăsa de asemenea faptul că trebuia să ascundă totul de familia sa; era obișnuit să-i spună totul soției și dacă nu s-ar fi aprins în creierul lui încins în clipa aceea un gând nou, un plan nou împăciuitor în privința acțiunii de urmat, probabil că ar fi căzut și el bolnav la pat, ca și Leamșin. Dar gândul acesta nou îl întări, ba mai mult, începu să aștepte acum cu nerăbdare ora fixată și porni chiar mult mai înainte spre locul de adunare.

Era un loc sumbru, la capătul imensului parc al Stavroghinilor. M-am dus după aceea anume ca să-l văd și, cum era și de așteptat, părea extrem de sumbru în seara aceea mohorâtă de toamnă. Se afla la marginea unei păduri bătrâne ce aparținea rezervațiilor statului; imenși brazi seculari se puteau distinge ca niște pete negre și neclare în întunericul nopții. Era atât de întuneric, încât la doi pași distanță doi oameni nu-și puteau distinge siluetele; dar Piotr Stepanovici, Liputin și apoi și Erkel aduseseră felinare. Nu se știe de ce și când, din timpuri imemorabile fusese construită aici din bolovani de piatră necioplită o grotă destul de becisnică. Masa, scaunele dinăuntru grotii de mult putreziseră și se fărâmaseră. La vreo două sute de pași spre dreapta se afla marginea celui de-al treilea heleșteu al parcului. Aceste trei heleșteie, începând de la conac, erau unul după altul, mai bine de o verstă distanță până la marginea parcului. Era greu de presupus că vreun zgomot, strigăt sau chiar împușcătură ar fi putut ajunge la urechile locuitorilor bătrânului conac părăsit al Stavroghinilor. Odată cu plecarea de ieri a lui Nikolai Vsevolodovici și în același timp a lui Aleksei Egorovici în toată casa nu rămăseseră decât vreo cinci-șase oameni din personal și toți, ca să zicem așa, invalizi. În orice caz, aproape cu certitudine se putea presupune că, dacă ar fi auzit chiar vreunul

dintre acești locatari rămași în singurătate țipete sau strigăte de ajutor, s-ar fi făcut probabil mici de frică și niciunul dintre ei nu s-ar fi mișcat ca să sară în ajutor de pe cuptoarele lor calde.

La orele șase și douăzeci de minute, aproape toți, afară de Erkel, trimis după Șatov, se prezentară la fața locului. Piotr Stepanovici de data aceasta nu mai întârzie, venise împreună cu Tolkacenko. Tolkacenko era posomorât și îngrijorat; tot aerul lui hotărât și insolent-lăudăros pe care-l afișase până atunci dispăruse. Aproape că nu se depărta cu nici un pas de Piotr Stepanovici și părea că devenise brusc nemărginit de devotat acestuia; preocupat, căuta mereu să schimbe șoapte cu el; dar acesta aproape nu-i răspundea deloc sau mormăia numai ceva cu necaz, ca să scape de insistențele lui.

Șigaliiov și Virghinski veniseră chiar ceva mai devreme decât Piotr Stepanovici și la apariția acestuia se traseră imediat puțin mai deoparte, profund și evident hotărâți să tacă. Piotr Stepanovici își ridică felinarul și-i cercetă cu o atenție insolentă și jignitoare. „Vor să vorbească”, miji în capul lui.

— Leamșin lipsește? îl întrebă el pe Virghinski. Cine a spus că e bolnav?

— Sunt aici, făcu să se audă Leamșin apărând pe neașteptate din umbra unui copac. Era îmbrăcat într-un palton călduros și înfășurat bine cu un pled pe umeri, încât era greu să i se distingă chipul chiar și la lumina felinarului.

— Vasăzică, lipsește numai Liputin?

Dar și Liputin apăru în tăcere din grotă. Piotr Stepanovici ridică iar felinarul.

— Ce v-ați ascuns cu toții, de ce nu vă arătați? ...

— Eu cred că avem cu toții dreptul să ne păstrăm libertatea... mișcărilor noastre, murmură Liputin, deși probabil fără să-și dea seama ce anume a vrut să spună.

— Domnilor, ridică glasul Piotr Stepanovici, pentru prima oară depășind semișoapta de până atunci, ceea ce produse impresie, cred că vă dați seama prea bine că n-are nici un rost acum s-o lungim. Ieri s-a spus și s-a discutat totul precis și definitiv. Poate că unii, judecând după fizionomii, ar avea ceva să declare; în cazul acesta îi rog s-o facă mai repede. La naiba, avem prea puțin timp la dispoziție, și Erkel poate să vină cu el din clipă în clipă...

— Îl aduce negreșit, nu se știe de ce strecură Tolkacenko.

— Dacă nu mă înșel, mai întâi se va proceda la predarea tipografiei? se informă Liputin cu același aer al omului care nu-și dă seama pentru ce pune această întrebare.

— Bineînțeles, n-are nici un rost să pierdem obiectul, ridică Piotr Stepanovici felinarul spre fața lui. Totuși ieri ne-am înțeles că în mod efectiv nu va avea loc predarea-primirea. El ne va arăta punctul unde e îngropat obiectul; iar noi îl vom dezgropa după aceea. Știu că se află la vreo zece pași de unul dintre colțurile acestei grote... dar, dracu' să mă ia, cum ai reușit să și uiți acest lucru, Liputin? Am convenit să-l întâmpini aici dumneata singur, și după aceea vom apărea noi... Mă miră că mai întrebi sau numai o faci așa, ca să te afli în treabă?

Liputin tăcu posomorât. Tăceau și ceilalți. Vântul clătina vârfulile brazilor.

— Sper, domnilor, că fiecare își va face datoria, le-o reteză cu nerăbdare Piotr Stepanovici.

— Am aflat din sursă sigură că la Șatov s-a întors nevastă-sa și peste noapte a născut un copil, vorbi deodată Virghinski, emoționându-se și grăbindu-se, abia izbutind să formuleze cuvintele și gesticulând agitat. Cunoscând inima omenească... putem fi siguri că acum el nu va denunța... pentru că e fericit... De aceea, am trecut adineauri pe la voi toți, dar n-am găsit acasă pe nimeni... și să vedem, poate că nici n-ar mai fi cazul acum...

El se opri: i se tăiase respirația.

— Dacă ai fi devenit brusc, domnule Virghinski, fericit, pași spre dânsul Piotr Stepanovici, ai fi renunțat să faci nu un denunț, despre așa ceva nu este vorba, ci o faptă eroică cetățenească de mare risc, pe care ai fi conceput-o înainte de a veni fericirea și pe care ai fi socotit-o drept o datorie și o obligație, cu tot riscul de a-ți pierde fericirea?

— Nu, n-aș fi renunțat! În ruptul capului n-aș fi renunțat! zise agitându-se Virghinski cu o înflăcărare aproape comică.

— Ai fi preferat mai curând să devii iarăși nefericit sau să ajungi un ticălos?

— Da, da... ba chiar dimpotrivă... aș fi preferat să fiu un ticălos absolut... adică nu... poate că nu ticălos, ci, dimpotrivă, absolut nefericit, decât ticălos.

— Ar trebui să știi în cazul acesta că Șatov consideră acest denunț drept o faptă eroică și cetățenească, convingerea sa supremă, și drept dovadă este că riscă personal să fie tras la răspundere de autorități, deși i se vor ierta multe desigur pentru acest denunț. Unul ca el nu mai renunță. Nici o fericire nu poate învinge aici; peste o zi își va veni în fire, reproșându-și, și se va duce să-și facă datoria. De altfel, nici nu văd ce mare fericire poate să fie pentru el sosirea unei soții care apare peste trei ani și anume să nască la el pruncul lui Stavroghin.

— Și totuși nimeni n-a văzut denunțul lui, zise deodată cu hotărâre Șigaliiov.

— Denunțul l-am văzut eu, strigă Piotr Stepanovici, el există, și toate discuțiile astea mi se par foarte stupide, domnilor!

— Eu însă, se înfierbântă deodată Virghinski, eu protestez... și protestez din toate puterile... Eu vreau... iată ce vreau eu: vreau ca, atunci când va veni el, să ieșim cu toții și, înconjurându-l, să-l întrebăm – dacă este adevărat, să-l facem să-și regrete pasul și dacă-și dă cuvântul de onoare să-l lăsăm în pace. În orice caz, o judecată; să-l judecăm. Dar nu așa, ascunzându-ne cu toții și apoi năpustindu-ne asupra lui.

— Să riști o cauză comună, pe simplul cuvânt de onoare, e culmea prostiei! Să mă ia dracu', dar e stupid, domnilor, într-un astfel de moment! Și ce rol vă asumați într-o clipă de primejdie?

— Eu protestez, eu protestez, o ținea întruna Virghinski.

— Cel puțin nu zbiera, nu vom auzi semnalul. Șatov, domnilor... (Să mă ia dracu', ce stupide mi se par toate astea într-un moment ca acesta!) V-am mai spus, Șatov e slavofil, adică unul dintre oamenii cei mai reduși... deși, dracu' să mă ia, n-are nici o importanță și puțin îmi pasă! Mă derutați, domnilor! ... Șatov, domnilor, a fost un om înrăit și, întrucât făcea parte din societate, intenționa sau nu intenționa, voia sau nu voia, eu până la ultimul moment am sperat că poate fi folosit pentru cauza comună și anume folosit tocmai pentru că e un om înrăit. L-am cruțat și l-am păstrat, cu toate dispozițiile absolut precise... l-am cruțat de o sută de ori mai mult decât merita! Și totuși a sfârșit prin a denunța; ei, dar la dracu', puțin îmi pasă! ... Să vă văd acum pe careva încercând s-o șteargă! Niciunul dintre voi nu are dreptul să se eschiveze de la sarcină! Puteți să vă pupați cu el dacă vreți, dar să trădați pe cuvânt de onoare cauza comună n-aveți nici un drept! Așa poate proceda numai un porc de câine sau unul vândut guvernului!

— Adică cine de aici e vândut guvernului? strecură iar Liputin.

— Poate chiar dumneata. Mai bine ai tăcea, Liputin, vorbești ca să-ți răcești gura degeaba. Sunt vânduți, domnilor, toți aceia care se arată lași în momentul primejdiei. De frică, se va găsi totdeauna vreun imbecil care în ultimul moment să fugă și să strige: „Vă rog, iertați-mă, și vi-i vând pe toți!”. Dar să știți, domnilor, că nici un fel de denunț de aici încolo nu vă mai folosește. Chiar dacă or să vă scadă cu vreo două grade pedeapsa din punct de vedere juridic, tot Siberia vă așteaptă și afară de aceasta nu veți scăpa și de cealaltă sabie. Iar cealaltă sabie e mai ascuțită decât cea a guvernului.

Piotr Stepanovici era furios și-l cam lua gura pe dinainte. Șigaliiov făcu ferm spre dânsul vreo trei pași.

— Începând de aseară am chibzuit mult, încep eu cu multă siguranță și metodic, după obiceiul lui (și, mi se pare, chiar de s-ar fi prăbușit sub picioarele lui pământul, el nu și-ar fi accentuat intonația și n-ar fi schimbat nici o iotă din expunerea lui metodică), și după ce am chibzuit temeinic, am hotărât că omorul proiectat nu este numai o pierdere de timp prețios, care s-ar putea folosi pentru chestiuni mai substanțiale și mai apropiate de țel, dar mai reprezintă și acea deviere dăunătoare de la calea normală, care întotdeauna a prejudiciat cel mai mult cauzei și pentru zeci de ani a îndepărtat realizarea succeselor, supunându-se influenței unor oameni superficiali și prin excelență politici, în loc să fie urmați socialiștii puri. Am venit aici numai și numai ca să protestez împotriva acțiunii întreprinse și ca să fiți bine lămurii cu toții, iar după aceea să mă retrag de la acest moment pe care dumneata nu știu de ce îl califici drept un moment de primejdie ce te paște. Plec, dar nu de frica acestei primejdii și nici dintr-un imbold sentimental față de Șatov, cu care n-am nici un chef să mă pup, ci numai pentru că toată treaba aceasta de la început și până la sfârșit este absolut contrară programului meu. Cât despre posibilitatea denunțului și eventualitatea de a intra în solda guvernului, în privința mea puteți fi absolut liniștiți: nici un denunț nu voi face.

Șigaliiov le întoarse spatele și porni.

— Ei drăcie, se va întâlni cu ei și-l va preveni pe Șatov! strigă Piotr Stepanovici scoțând revolverul din buzunar. Se auzi țăcănitul trăgaciului ridicat.

— Poți fi sigur, se întoarse către el Șigaliiov, că întâlnindu-l pe Șatov în drum voi schimba poate cu el un salut, dar n-am de gând să-l previn.

— Dar știi că s-ar putea s-o pățești pentru asta, domnule Fourier?

— Îți atrag atenția că nu sunt Fourier. Confundându-mă cu acest molău sentimental și abstract, dumneata confirmi că manuscrisul meu, deși s-a aflat în mâinile dumatiale, nu-ți este cunoscut deloc. Iar în ce privește răzbunarea dumatiale, îți voi spune că degeaba ai ridicat trăgaciul: în clipa de față nu-ți convine deloc așa ceva. Iar dacă te gândești la o amenințare pentru mâine sau poimâine, afară de niște griji peste măsură de plictisitoare, n-ai nimic de câștigat împușcându-mă: chiar dacă mă omori, mai curând sau mai târziu tot va trebui să ajungi la sistemul meu. Adio.

În clipa aceea, la vreo două sute de pași de parc, dinspre heleşteu, se auzi un fluierat. Liputin răspunse imediat, potrivit înțelegerii din ajun, tot printr-un fluierat (în care scop, nefiind sigur de gura lui cam știrbă, cumpărase în dimineața aceea din piață cu o copeică un signal de lut, jucărioară din acelea pentru copii). Erkel apucase pe drum să-l prevină pe Șatov că se vor schimba semnale cu fluierături, încât acesta nu avu nici o bănuială.

— Nici o grijă, voi trece la o distanță respectabilă de ei și nu mă vor observa, preveni cu o șoaptă gravă Șigaliiov și după aceea, fără nici o grabă și fără a-și iuți pasul, plecă definitiv prin parcul întunecos.

Acum se știe până în cele mai mici amănunte cum s-a produs acel groaznic eveniment. Mai întâi, Liputin îi întâmpină pe Erkel și pe Șatov în fața grotei; Șatov nu-l salută și nu-i întinse mâna, dar imediat, foarte grăbit și cu glas tare, întrebă:

— Ei, unde e cazmaua și n-aveți un felinar? Nici o teamă, nimeni nu vine pe aici, iar în Skvoroșniki nu se va auzi chiar dacă trași cu tunul. Iată locul, chiar aici, în acest punct...

Și, într-adevăr, el izbi cu piciorul într-un loc aflat la vreo zece pași de la colțul din spate al grotei, în direcția pădurii. În aceeași clipă se năpusti asupra lui din spate Tolkacenko, care stătea ascuns în dosul unui copac, iar Erkel îl prinse tot din spate ținându-l de coate. Liputin sări asupră-i din față. Toți trei îl doborâră imediat și-l apăsă la pământ. Atunci sări și Piotr Stepanovici cu revolverul în mână. Se spune că Șatov apucă să-și întoarcă capul spre dânsul și să-l recunoască. Trei felinare luminau scena. Șatov scoase deodată un strigăt scurt și disperat; dar n-a mai fost lăsat: Piotr Stepanovici lipi țeava revolverului încet și sigur de fruntea lui și apăsă pe trăgaci. Împușcătura se pare n-a fost prea răsunătoare, pentru că cel puțin la Skvoroșniki n-a auzit-o nimeni. O auzi, bineînțeles, Șigaliiov, care probabil nici n-apucase să se depărteze mai mult de trei sute de pași, auzi și strigătul și împușcătura, dar după propria lui mărturie nu se întoarse și nu se opri. Moartea a fost fulgerătoare. O prezență de spirit completă – n-aș spune și calmă – păstrase numai Piotr Stepanovici; lăsându-se

pe vine, el cercetă în grabă, dar cu mâna sigură, buzunarele mortului. Bani nu găsiră asupra lui (portofelul rămăsese pe perna Mariei Ignatievna). Se găsiră două-trei petice de hârtie, fără importanță, o notiță de birou, titlul unei cărți și un cont vechi de la un restaurant din străinătate. Toate hârtiuțele acestea Piotr Stepanovici le trecu în buzunarul său și, observând deodată că toți se îngrămădiseră cu ochii ațintiți pe cadavru și nu fac nimic, începu să înjure brutal și mânios, îndemnându-i să se grăbească; Tolkacenko și Erkel, revenindu-și, se repezică în grotă de unde aduseră două pietre de câte șapte-opt kilograme greutate fiecare, ascunse acolo încă în cursul dimineții și pregătite în acest scop, adică bine legate în frânghii. Întrucât cadavrul urma să fie dus până la heleșteul cel mai apropiat (al treilea) și aruncat în apă, se apucară să-i lege picioarele de picioare și de gât. Lega Piotr Stepanovici, iar Tolkacenko și Erkel țineau și îi dădeau pe rând pietrele. Erkel îi dădu piatra primul și în timp ce Piotr Stepanovici, mormăind și înjurând, o lega cu funia de picioare, Tolkacenko, în tot timpul acesta destul de lung, ținu piatra în mâini, aplecându-se mult și cu respect parcă cu tot corpul înainte, ca să servească piatra imediat, la cel dintâi semn, și nu se gândi măcar un moment să-și depună deocamdată povara jos. Când, în sfârșit, amândouă picioarele fură legate și Piotr Stepanovici se ridică de jos ca să vadă fețele celor prezenți, interveni un fapt foarte ciudat și cu totul neașteptat, care îi uimi pe toți.

După cum spuneam, aproape toți stăteau fără să facă nimic, afară de Tolkacenko și Erkel. Virghinski, deși se repezise odată cu ceilalți spre Șatov, nu puse mâna pe el și nici nu ajută să fie ținut. Iar Leamșin apăru în grup abia după împușcătură. Cu toții în decursul percheziționării și legării cadavrului, care ținu poate vreo zece minute, păreau că își pierduseră o parte din conștiință. Se grupară cu toții împrejur și, înainte de a încerca vreo neliniște sau teamă, rămaseră câteva clipe cuprinși de o nespusă mirare. Liputin stătea în față chiar lângă cadavru. Virghinski, în spatele lui, se uita peste umărul său cu un fel de curiozitate cu totul aparte și străină parcă, ba se ridica și în vârful picioarelor ca să vadă mai bine. Iar Leamșin se ascunse în spatele lui Virghinski și numai uneori scotea capul cu teamă ca să privească și iar și-l ascundea. Când, în sfârșit, pietrele fură legate și Piotr Stepanovici se ridică în picioare, Virghinski fu apucat brusc de un tremur mărunț și, plesnindu-și palmele, strigă îndurerat cât îl ținea glasul:

— Nu e asta, nu e asta! Nu, deloc nu e asta!

Ar fi adăugat poate și altceva la această exclamație atât de tardivă, dar Leamșin nu-l lăsă să termine: cu toată puterea el îl cuprinse deodată pe la spate și scoase un țipăt absolut neverosimil. Există momente de mare spaimă, de pildă, când omul începe să strige cu un glas ce pare străin, un glas pe care nimeni înainte n-ar fi bănuț că ar putea să-l scoată, și momentul acesta este într-adevăr îngrozitor. Leamșin scosese un asemenea strigăt, care nu avea în el nimic omenesc, ci ceva de fiară. Strângând tot mai tare și mai tare mâinile care i se încheșaseră convulsiv în jurul lui Virghinski, el țipa fără încetare, fără nici o întrerupere, holbându-și ochii la toți și cu gura larg deschisă, iar cu picioarele

izbea mărunț-mărunț pe loc în pământ, ca un ropot de bătăi în tobă. Virghinski se sperie într-atâta, încât începu și el să țipe ca un nebun, cuprins parcă și el de o furie turbată, ceea ce de la Virghinski nu s-ar fi așteptat nimeni, și căutând să se smulgă din înlanțuirea lui Leamșin, zgâriindu-l și izbindu-l cât putea să ajungă cu mâinile. Erkel îl ajută în cele din urmă să scape de Leamșin. Dar când Virghinski sări înspăimântat la vreo zece pași de Leamșin, acesta, văzându-l deodată pe Piotr Stepanovici, scoase iar un țipăt prelung și se năpusti asupra lui. Poticnindu-se de cadavru, el căzu peste Piotr Stepanovici, cuprinzându-l într-o îmbrățișare sălbatică, tot atât de strânsă și de spasmodică, apăsându-și capul în pieptul lui, încât nici Piotr Stepanovici, nici Tolkacenko, nici Liputin în primul moment nu reușiră să facă nimic. Piotr Stepanovici striga, înjura, îl lovea cu pumnul în cap; în sfârșit, smulgându-se cumva din strânsoarea lui, scoase revolverul și-l îndreptă drept spre gura căscată a lui Leamșin, care continua să zbiere și pe care îl țineau acum de mâini Tolkacenko, Erkel și Liputin. Dar Leamșin continua să zbiere chiar cu revolverul în dreptul gurii. În cele din urmă Erkel, făcându-și fularul boț, i-l vârî cu dibăcie în gură și în felul acesta zbieretele încetară. Între timp, Tolkacenko îi legase mâinile cu capătul rămas de frânghie.

— E ceva foarte ciudat, zise Piotr Stepanovici cercetând cu o privire îngrijorată chipul nebulului.

Părea uluit.

— L-am crezut cu totul altfel, adăugă el îngândurat.

Deocamdată îl lăsară lângă el pe Erkel. Trebuiau să se grăbească cu mortul: se produsese atâta gălăgie, răsunaseră atâtea zbierete, încât s-ar fi putut ca cineva să-i fi și auzit. Tolkacenko și Piotr Stepanovici ridicară felinarele și apucară cadavrul de sub cap; Liputin și Virghinski îl prinseră de picioare și porniră spre heleșteu. Din cauza celor două pietroaie povara era grea, iar distanța de parcurs, peste două sute de pași. Mai voinic decât toți era Tolkacenko. La un moment dat, el îi îndemnă pe ceilalți să-și potrivească pasul, dar nu-i răspunse nimeni și merseră așa, care cum pornise. Piotr Stepanovici era de partea dreaptă și, aplecat mult, purta pe umărul său capul mortului, cu mâna stângă susținând piatra. Întrucât Tolkacenko aproape jumătate din drum nu se dumiri să-l ajute la susținerea pietrei, Piotr Stepanovici în cele din urmă țipă la el, înjurându-l. Țipătul veni pe neașteptate și singuratic; ceilalți continuară drumul în tăcere și numai în fața heleșteului Virghinski, îndoindu-se sub greutatea poverii și sleit parcă de putere, strigă deodată cu același glas ascuțit și plângător:

— Nu e asta, nu, nu, deloc nu e asta!

Locul unde ajungea capătul acestui heleșteu destul de mare și ultimul din parcul Skvoreșniki, la care îl aduseră pe cel ucis, era unul dintre cele mai pustii și mai nefrecventate locuri din parc, mai ales în acest anotimp. La capătul acesta, lângă mal, apa era plină de ierburi. Lăsară jos felinarul, îi făcură vânt cadavrului legându-l de câteva ori și-l aruncară în apă. Se auzi un sunet surd și prelung. Piotr Stepanovici ridică felinarul și toți se îmbulziră

în spatele lui ca să vadă cum se duce la fund cadavrul; dar nu se văzu nimic: sub greutatea celor două pietroaie, cadavrul se afundase dintr-odată. Cercurile mari ce unduiau la suprafața apei se topiră repede. Treaba fusese făcută.

— Domnilor, li se adresă tuturor Piotr Stepanovici, acum ne vom împrăștia. Fără îndoială, sunteți cuprinși de sentimentul unei mândrii libere, pe care v-o dă conștiința datoriei împlinite în mod liber. Dacă totuși, din păcate, tulburarea împiedică nașterea unui asemenea sentiment, îl veți trăi, fără îndoială, mâine, când va fi chiar o rușine să nu-l aveți. Izbucnirea scandalos de compromițătoare a lui Leamșin înclin s-o consider drept un acces de delir, cu atât mai mult că el, după cum mi s-a spus încă de dimineață, se simțea cam bolnav. Iar duminică, Virghinski, o clipă de liberă meditație îți va demonstra că, având în vedere interesele superioare ale cauzei comune, nu se putea acționa punându-se bază numai pe cuvânt de onoare, ci numai în felul în care am procedat. Consecințele îți vor dovedi că a existat un denunț. Sunt dispus să uit exclamațiile duminică. Cât despre o eventuală primejdie, așa ceva nu se prevede. Nimănui nu-i va veni în cap să-l bănuiască pe careva dintre noi, mai ales dacă veți ști să vă purtați în mod corespunzător, încât esențialul oricum depinde numai de voi și de convingerea voastră deplină pe care, sper eu, o veți găsi desigur chiar mâine. Tocmai de aceea v-ați și reunit într-o organizație separată și liberă a unor oameni de același crez, cu aceleași concepții, să vă ajutați unii pe alții și, dacă va fi cazul, și să vegheați unul asupra celuilalt. Fiecare din voi este obligat să răspundă în fața forului superior. Sunteți chemați să înnoiți o cauză anemiată și pe cale să mucegăiască din cauza inactivității; să aveți în fața ochilor voștri întotdeauna imaginea aceasta pentru a rămâne oricând plini de vigoare. Pașii pe care urmează să-i faceți deocamdată constau în a distruge: și statul, și morala lui. Vom rămâne numai noi, cei care ne-am pregătit pentru luarea puterii: pe cei deștepți îi vom atrage la noi, pe cei proști îi vom călări. Nu trebuie să vă jenați de acest lucru. Generația trebuie reeducată ca să devină demnă de libertate. Vor mai fi încă mii de cazuri Șatov. Ne vom organiza pentru a domina curentul; e o rușine să nu întinzi mâna ca să iei în stăpânire ceea ce zace nefolosit și cască gura la noi. Acum eu plec la Kirillov și mâine vom avea acel document prin care el, înainte de a muri și în chip de explicație față de autorități, va lua totul asupra sa. Nimic mai verosimil decât această combinație. În primul rând, el era în dușmănie cu Șatov; au stat împreună în America, încât au avut timp destul ca să se certe. Se știe că Șatov și-a schimbat convingerile; vasăzică, dușmănia lor izvorăște din deosebiri de convingere, este deci de ordin principial, și din teama unui denunț, adică cea mai neiertătoare dușmănie. Acest lucru va apărea clar acolo, în biletul lui. În sfârșit, va fi menționat și faptul că în casa Filippov, în locuința lui, a stat ascuns Fedka. În felul acesta orice bănuială va fi îndepărtată de voi, pentru că aceste capete de berbeci vor fi complet derutate. Mâine, domnilor, nu ne vom mai revedea; plec pentru scurt timp în județ. Dar poimâine veți primi comunicările mele. V-aș sfătui toată ziua de mâine să rămâneți fiecare acasă. Acum vom porni de aici pe două drumuri diferite. Pe

dumneata, Tolkacenko, te rog să te ocupi de Leamșin și să-l duci acasă. Ai posibilitatea să-l influențezi și mai ales să-i explici în ce măsură se expune el cel dintâi prin lașitatea sa. Nu vreau deloc să mă îndoiesc, domnule Virghinski, de ruda dumitale Șigaliiov, ca și de dumneata; el nu va denunța. Rămâne să regretăm atitudinea lui; el n-a declarat că ar vrea să părăsească societatea și de aceea e prea devreme să-l îngropăm. Așadar, grăbiți-vă, domnilor; deși acolo stau niște capete de berbeci, orice prudență se impune de la sine...

Virghinski porni împreună cu Erkel. Erkel, predându-l pe Leamșin lui Tolkacenko, apucă să-l aducă în fața lui Piotr Stepanovici și să declare că acela și-a venit în fire, regretă și cere iertare și că de altfel nici nu ține minte ce a fost cu el. Piotr Stepanovici porni singur, ocolind pe partea cealaltă a heleșteelor, pe lângă parc. Drumul acesta era cel mai lung. Spre mirarea lui, aproape la jumătatea drumului, îl ajunse din urmă Liputin.

— Piotr Stepanovici, mă tem că Leamșin va denunța!

— Nu, după ce-și va reveni complet, își va da seama că primul care va bate drumul Siberiei va fi el, dacă denunță. Acum nimeni nu ne mai denunță, nici dumneata.

— Dar dumneata?

— Bineînțeles, vă bag pe toți la zdup, imediat ce veți face o singură mișcare pentru a trăda, și voi știți acest lucru. Dar nu veți trăda. Pentru asta ai alergat după mine aproape doi kilometri?

— Piotr Stepanovici, Piotr Stepanovici, poate că nici nu ne vom mai întâlni vreodată!

— De ce crezi așa ceva?

— Spune-mi un singur lucru numai.

— Ce anume? Ei bine, aș vrea ca dumneata să te cari cât mai repede.

— Un singur răspuns, dar să fie exact: suntem cumva singurul cerc de cinci pe lume sau e adevărat că există câteva sute de asemenea cercuri? Întreb în sensul cel mai înalt, Piotr Stepanovici.

— O văd după starea dumitale. Dar știi că dumneata ești mai primejdios decât Leamșin?

— Știu, știu, dar mă interesează răspunsul, răspunsul dumitale.

— Cap sec ce ești! Dar nu ți-e totuna acum, dacă există un singur cerc sau o mie?

— Vasăzică, unul singur! Am știut eu! strigă Liputin. Întotdeauna am știut că e unul singur, până în această ultimă clipă...

Și fără să mai aștepte vreun alt răspuns, se întoarse și dispăru repede în întuneric.

Piotr Stepanovici rămase un timp pe gânduri.

— Ba nu, nimeni nu va denunța, zise el hotărât, dar grupul trebuie să rămână grup și să dea ascultare sau îi... ce indivizi ticăloși sunt totuși!

II.

Se duse mai întâi drept acasă la el și, foarte meticulos, fără grabă, își făcu valiza. Dimineața la șase pleca trenul expres. Acest tren expres matinal

circula o singură dată pe săptămână și fusese înființat de foarte curând, în chip experimental deocamdată. Piotr Stepanovici, deși îi prevenise pe „ai noștri” că pentru un timp va pleca prin județ, avea în intenție, după cum s-a constatat ulterior, cu totul altceva. Terminând cu bagajele, el îi plăti gazdei anunțate din timp și se mută cu o trăsură la Erkel, care locuia aproape de gară. Și abia după aceea, cam pe la ora unu, porni spre locuința lui Kirillov, la care pătrunse iarăși prin trecătoarea ascunsă a lui Fedka.

Piotr Stepanovici era într-o dispoziție îngrozitoare. Afară de numeroase alte și foarte importante pentru el nemulțumiri (tot nu știa încă nimic despre Stavroghin), primi se pare – pentru că n-aș putea afirma cu siguranță – în cursul zilei, de undeva (cel mai probabil din Petersburg), o știre secretă despre primejdia care-l amenință în scurt timp. Bineînțeles, cu privire la intervalul acesta de timp, la noi în oraș circulă acum numeroase legende; dar chiar dacă se știa ceva sigur, acest lucru nu-l știau decât aceia care trebuiau să fie la curent. Eu, personal, presupun că Piotr Stepanovici s-ar putea să fi avut legături și în alte părți afară de orașul nostru, încât într-adevăr putea să fi primit vreo înștiințare. Ba sunt și convins, contrar îndoielii disperate și cinice a lui Liputin, că mai avea două-trei grupuri de câte cinci afară de al nostru, de exemplu, în cele două capitale; și de nu erau chiar grupuri de cinci, în orice caz avea niște legături și relații, ba dintre cele mai curioase poate. La vreo trei zile după plecarea lui din oraș, se primi un ordin din capitală pentru arestarea lui imediată, pentru ce anume – pentru afacerea noastră sau altele – nu știu. Ordinul sosi într-un moment când nu putea decât să intensifice sentimentul cumplit de frică, aproape mistică, care cuprinsese autoritățile noastre și întreaga societate constant ușuratică până atunci, imediat după descoperirea asasinării misterioase și foarte semnificative a studentului Șatov, asasinat care pusese vârf tuturor absurdităților ce avuseseră loc la noi și circumstanțelor extrem de misterioase în care se produsese acest caz. Dar ordinul sosise cu întârziere: Piotr Stepanovici se afla deja la Petersburg, sub alt nume, de unde, aflând cum stau lucrurile, se strecură peste graniță... Dar văd că am anticipat prea mult.

El intră la Kirillov cu un aer răutăcios și sfidător. Voia parcă să smulgă de la Kirillov și ceva personal, afară de ceea ce îl interesa în primul rând, să se răzbune asupra acestuia pentru cine știe ce nemulțumire a sa. Kirillov păru că se bucură de venirea sa; se vedea că-l așteptase mult și cu o nerăbdare bolnăvicioasă. Avea fața și mai palidă ca de obicei, privirea ochilor săi negri era grea și de o fixitate ciudată.

— Începusem să cred că nu mai vii, zise el apăsător de pe colțul divanului, de unde nici nu se mișcase în întâmpinarea lui Piotr Stepanovici. Acesta se opri în fața lui și, înainte de a vorbi, îi scrută cu multă atenție chipul.

— Înseamnă că totul e în ordine, și nu renunțăm la intenția noastră, bravo! zâmbi el cu un aer insolent și protector. Ce să-i faci, adăugă el pe un ton de glumă răutăcioasă, n-ai de ce să te plângi că am întârziat: ți-am dăruit trei ore.

— Nu vreau să primesc de la dumneata în dar ore în plus, de altfel tu nici nu ești în măsură să-mi dăruiești... imbecilule!

— Poftim? tresări Piotr Stepanovici, dar imediat se stăpâni. Ce susceptibilități! Nu cumva suntem furioși? replică el cu același aer de superioritate jignitoare. În asemenea momente cred că e preferabil calmul. Mai bine să te consideri acum drept un Columb, să vezi în mine un șoarece și să nu te simți jignit. Încă de ieri ți-am recomandat.

— Nu vreau să văd în tine un șoarece.

— Cum să consider asta, un compliment? Văd că și ceaiul s-a răcit, vasăzică, totul e pe dos. Ehe, se petrec aici lucruri suspecte. Aha! Observ ceva acolo pe fereastră, pe farfurie (el se apropie de fereastră). Ia te uită, o găină fiartă, cu orez! ... Și nici nu te-ai atins măcar de ea! Înseamnă că ne aflăm într-o dispoziție atât de proastă, încât până și găina...

— Am mâncat și nu e treaba dumitale; taci!

— O, bineînțeles, nu-i treaba mea. Dar n-aș putea spune că puțin îmi pasă; închipuiește-ți, n-am mâncat astăzi aproape deloc și de aceea dacă găina aceasta, cum îmi închipui, nu-ți mai face trebuință...?

— Mănâncă, dacă poți.

— Mulțumesc, și după aceea beau ceai.

Piotr Stepanovici se instalează repede la celălalt capăt al divanului și cu o lăcomie extraordinară se apucă să devoreze găina; în același timp însă și supraveghea clipă de clipă victima. Kirillov îl privea cu o scârbă mâniaoasă, nefiind în stare să-și ia ochii ațintiți asupra lui.

— Și totuși, se neliniști deodată Piotr Stepanovici, continuând să mănânce, să vorbim despre chestiunea noastră. Așadar, nu dăm înapoi, nu e așa? Dar biletul?

— Am hotărât în noaptea aceasta că-mi este absolut egal. Îl scriu. Despre manifeste?

— Da, și despre manifeste. De altfel, ți-l voi dicta. Doar îți este absolut egal. Ar putea să te preocupe conținutul biletului într-un asemenea moment?

— Nu te privește.

— Nu mă privește, bineînțeles. De altfel, numai câteva rânduri: că dumneata împreună cu Șatov ați răspândit manifeste, ajutați de Fedka, care se ascundea în locuința dumitale. Acest din urmă punct despre Fedka și locuința dumitale este foarte important, ba chiar cel mai important. Vezi, așadar, că sunt absolut sincer cu dumneata.

— Cu Șatov? De ce cu Șatov? În ruptul capului nu despre Șatov.

— Ei asta e acum, ce-ți pasă? Nu-i mai poți face nici un rău acum!

— I-a sosit nevasta. S-a trezit și a trimis să-l caute la mine: unde este el?

— A trimis să întrebe unde este el? Hm, nu e bine. Te pomenești că iar mai trimite; nimeni nu trebuie să știe că mă aflu aici.

Piotr Stepanovici se neliniști.

— Nu va afla, doarme acum; lângă ea e moașa, Arina Virghinskaia.

— Păi, tocmai că... și nu va auzi, cum crezi? Știi, ar fi mai bine să încui ușa de la intrare.

— Nu va auzi nimic. Iar dacă vine Șatov, te ascund în camera de alături.

— Șatov nu vine; vei scrie că v-ați certat pentru trădare și denunț... în seara aceasta... și că ești cauza morții lui.

— E mort! strigă Kirillov sărind de pe divan.

— Astă-seară la ora opt sau, mai bine zis, aseară pe la ora opt, pentru că acum e ora unu.

— Tu l-ai ucis! Am prevăzut acest lucru încă de ieri!

— Cum să nu prevezi? Uite, cu acest revolver (scoase revolverul, probabil ca să-l arate, dar nu-l mai vârî în buzunar, ci continuă să-l țină în mâna dreaptă, rămânând astfel gata pentru orice eventualitate). Ce om ciudat ești totuși, Kirillov, știai doar că așa urma să termine acest imbecil. Ce mai era de prevăzut? Ți-am spus-o de câteva ori. Șatov se pregătea să denunțe: l-am urmărit; nu puteam lăsa lucrurile așa. De altfel, și dumneata ai primit instrucțiuni ca să-l supraveghezi; chiar dumneata mi-ai spus-o acum vreo trei săptămâni...

— Taci! L-ai omorât pentru că la Geneva te-a scuipat între ochi!

— Și pentru asta și pentru altceva. Pentru multe altele; deși fără nici un fel de pornire. Ce rost are să sari? Ce sunt pozele astea? Oho! Așa vasăzică! ...

El sări și întinse amenințător revolverul. Într-adevăr, Kirillov pusese mâna pe revolverul său de pe fereastră, pregătit și încărcat încă de dimineață. Piotr Stepanovici luă poziție țintind în Kirillov. Celălalt râse cu răutate.

— Mărturisește, ticălosule, că ai venit înarmat pentru că te voi împușca... Dar nu te împușc... deși... deși...

Și iar își îndreptă revolverul împotriva lui Piotr Stepanovici, țintind și nefiind parcă în stare să-și refuze plăcerea de a-și închipui cum l-ar fi împușcat. Piotr Stepanovici, în aceeași poziție, așteptă, așteptă până în ultima clipă, fără să apese pe trăgaci, riscând să primească primul glonț în frunte; de la un „maniac” te puteai aștepta la orice. Dar „maniacul”, în cele din urmă, lăsă mâna în jos, sufocându-se și tremurând, nefiind în stare să vorbească.

— Ei, ne-am distrat și ajunge, coborî mâna cu revolverul și Piotr Stepanovici. Am știut eu că ți-a venit chef să te joci; să știi însă că ai riscat: puteam să apăs pe trăgaci.

Și, destul de calm, se așeză pe divan turnându-și ceai, de altfel cu o mână puțin tremurătoare. Kirillov lăsă revolverul pe masă și porni să se plimbe de colo până colo.

— Nu voi scrie că l-am omorât pe Șatov și... nu voi scrie nimic acum. Nu las nici un bilet!

— Nu?

— Nu.

— Ce ticăloșie și ce prostie! se înverzi de mânie Piotr Stepanovici. De altfel, o presimțeam. Să știi că nu mă surprinde deloc. Cum vrei. Dacă aș putea să te oblig cu forța, te-aș obliga. Dar văd că ești un ticălos, se înfierbânta tot

mai mult Piotr Stepanovici. Atunci ne-ai cerut bani și ne-ai promis marea cu sarea... Dar să știi că nu plec de aici fără rezultat, să văd cel puțin cum îți vei crăpa țeasta singur.

— Vreau să pleci imediat, se opri Kirillov ferm în fața lui.

— A, nu, așa ceva este imposibil, puse mâna iar pe revolver Piotr Stepanovici, te pomenești că acum de ciudă și lașitate îți va trăsni prin cap să amâni totul și mâine să te duci cu denunțul, ca să-ți faci rost de bani; pentru asta îți voi plăti doar. Dracu' să vă ia, indivizi ca dumneata sunt capabili de orice! Dar să n-ai nici o grijă, am prevăzut totul: nu voi pleca de aici până nu-ți voi găuri țeasta cu acest revolver, cum am făcut și cu ticălosul de Șatov, dacă vei fi atât de laș și vei renunța la hotărârea dumitale, dracu' să te ia!

— Vrei neapărat să vezi curgând și sângele meu?

— Nu din răutate, înțelege-mă; puțin îmi pasă. Ci ca să fiu liniștit pentru cauza noastră. Nu pot conta pe oameni, vezi și dumneata. Eu nu înțeleg rostul fanteziei dumitale, să te omori. Nu ți-am sugerat eu asta. Ci dumneata singur ai declarat acest lucru și nu mie primul, ci membrilor din străinătate. Și adu-ți aminte, nimeni dintre ei n-a căutat să te tragă de limbă, nimeni dintre ei nu te cunoștea deloc, singur ai venit să-ți expui ideile din sentimentalism. Ce pot face eu, dacă pe aceasta s-a bazat, cu consimțământul și chiar la propunerea dumitale (bagă de seamă: la propunerea dumitale!), un anumit plan de acțiune al nostru de aici, care acum nu mai poate fi schimbat nicicum. Te-ai pus într-o situație care ți-a dat posibilitatea să cunoști prea multe din ceea ce nu trebuia să cunoști. Dacă-ți cășunează să te duci mâine și să ne denunți, îți închipui cumva că ne va conveni grozav, cum crezi? Nu, nu; te-ai obligat, ți-ai dat cuvântul, ai primit bani. Toate astea n-ai cum să le negi...

Piotr Stepanovici se înfierbântase teribil, dar Kirillov nu-l asculta de mult. Se plimba prin cameră, adâncit în gânduri.

— Îmi pare rău de Șatov, zise el oprindu-se iar în fața lui Piotr Stepanovici.

— Și mie îmi pare rău, dacă vrei să știi, cum...

— Taci, ticăloșule! urlă Kirillov, făcând o mișcare cumplită și prea grăitoare. Te omor!

— Bine, bine, să zicem că am mințit, de acord, nu-mi pare deloc rău; hai, destul, destul! sări el cu teamă, întinzând mâna înainte.

Kirillov se potoli și iar porni să se plimbe.

— Nu voi amâna deloc, vreau chiar acum să mă omor; toți sunt niște ticăloși.

— Iată o idee; bineînțeles că toți sunt niște ticăloși și întrucât un om cinstit se umple de scârbă, atunci...

— Imbecilule, și eu sunt un ticălos ca și tine, ca și toți, și nu sunt un om cinstit. N-au existat nicăieri cinste și onestitate.

— În sfârșit, te dumeriși. Se poate că până acum să nu-ți fi dat seama, Kirillov, cu inteligența dumitale, că toți sunt la fel, că nu există nici mai buni, nici mai răi, ci doar mai deștepți sau mai proști, și că de vreme ce toți sunt

ticăloși (lucru, de altfel, absurd), atunci înseamnă că nu trebuie să existe nici neticăloși?

— Aud? Într-adevăr, nu glumești? Kirillov îl privi cu oarecare mirare. Cu atâta foc și atât de simplu... E posibil ca indivizi ca tine să aibă convingeri?

— Kirillov, niciodată n-am putut înțelege de ce vrei să te omori. Știu doar că o faci din convingere... fermă. Dar dacă simți nevoia să-ți descarci sufletul, îți stau la dispoziție... trebuie însă să ținem seama de timp...

— Cât e ora?

— Oho, două fix, își controlează ceasul Piotr Stepanovici și-și aprinse o țigară.

„Se pare că mai sunt ceva șanse de înțelegere”, gândi el.

— N-aș avea ce să-ți spun, murmură Kirillov.

— Țin minte că era vorba despre Dumnezeu... mi-ai explicat o dată; ba de două ori chiar. Dacă te împuști, devii Dumnezeu, așa mi se pare?

— Da, devin Dumnezeu.

Piotr Stepanovici nici nu zâmbi măcar; aștepta; Kirillov îl privi scrutător.

— Dumneata ești un escroc și intrigant politic, vrei pur și simplu să mă abați spre filosofie și extaz și să obții împăcarea, ca să-mi alungi mânia și, când mă vei vedea împăcat, să-mi smulgi mențiunea în bilet că eu l-am omorât pe Șatov.

Piotr Stepanovici răspunse cu o candoare aproape naturală:

— Să zicem că sunt o asemenea canalie, și totuși în aceste ultime clipe nu-ți este absolut indiferent, Kirillov? De ce adică să ne certăm: dumneata ești așa, eu sunt așa, ce rost are? Și unde mai pui că amândoi...

— Suntem niște canalii.

— Să zicem că suntem și canalii. Știi doar că nu sunt decât vorbe.

— O viață întregă am dorit să fie numai vorbe. De aceea am și trăit, fiindcă n-am vrut să fie așa. Și acum, tot timpul, vreau să fie numai vorbe.

— Ce să-i faci, fiecare caută unde-i este mai bine. Peștele... adică fiecare caută un fel de confort; atâta tot. E un lucru prea cunoscut.

— Confort, zici?

— Nu merită să ne certăm din cauza unor cuvinte.

— Ba nu, ai spus-o foarte bine; fie și confort. Dumnezeu este necesar, și de aceea trebuie să existe.

— Perfect.

— Dar eu știu că el nu există și nu poate exista.

— Așa e mai exact.

— Cum de nu înțelegi că un om stăpânit de asemenea două idei nu poate rămâne în viață?

— Și deci nu-i rămâne decât să se împuște, nu-i așa?

— Cum de nu înțelegi că numai acest singur fapt îi impune omului să se împuște? Nu înțelegi că poate exista un asemenea om, unul din o mie de milioane ale voastre, unul care nu vrea să admită așa ceva și nu poate suporta.

— Înțeleg doar atât: că dumneata, mi se pare, eziți... E foarte rău.

— Și pe Stavroghin l-a devorat ideea, trecu peste remarcă Kirillov, plimbându-se posomorât prin cameră.

— Cum adică, ciuli urechile Piotr Stepanovici, care idee? Ți-a spus el ceva?

— Nu, am ghicit-o singur: Dacă crede Stavroghin, nu crede că crede. Iar dacă nu crede, nu crede că nu crede.

— Totuși, Stavroghin mai are și altceva, mai inteligent decât asta, murmură arțăgos Piotr Stepanovici, urmărind cu neliniște întorsătura pe care o lua discuția și observând chipul palid al lui Kirillov.

„Dracu' să-l ia, nu se va împușca, gândea el, o presimțeam mereu, o scrânteală cerebrală și nimic altceva; ce oameni păcătoși!”

— Tu ești ultimul om pe care-l văd; n-aș vrea să ne despărțim cu dușmănie, îl ferici deodată Kirillov.

Piotr Stepanovici nu răspunse imediat. „Ei drăcie, ce-o mai fi și asta?” gândi el iarăși.

— Crede-mă, Kirillov, că n-am nimic împotriva dumitale, ca om, și întotdeauna...

— Tu ești un ticălos și o pseudointeligență. Dar și eu sunt la fel și mă voi împușca, iar tu vei rămâne în viață.

— Vrei să spui deci că sunt atât de mârșav, încât voi dori să rămân în viață.

Nu putea decide încă dacă continuarea acestei discuții într-un asemenea moment e convenabilă sau nu pentru el și de aceea hotărî „să se lase în voia împrejurărilor”. Dar tonul de superioritate și de dispreț constant și fățiș al lui Kirillov îl irita și înainte întotdeauna, iar acum nu se știe de ce îl irita și mai mult. Poate că prin faptul că acest Kirillov peste o oră urma să moară (Piotr Stepanovici nu pierdea totuși din vedere acest lucru), i se înfățișa lui deja în chip de semiom, adică într-o situație care nu permitea să i se îngăduie o asemenea atitudine orgolioasă.

— Am impresia că te lauzi în fața mea prin aceea că te vei împușca?

— Întotdeauna mă mira faptul că toți continuă să trăiască, nu-i auzi remarca Kirillov.

— Hm, să zicem că e o idee, dar...

— Maimuțoiule, îmi cânti în strună ca să mă subjugi. Taci, nu vei înțelege nimic. Dacă nu există Dumnezeu, atunci eu sunt Dumnezeu.

— Tocmai acest punct nu l-am putut înțelege niciodată la dumneata: prin ce ești Dumnezeu, adică?

— Dacă Dumnezeu există, atunci totul e în voia lui, și din această voință eu nu pot ieși. Dacă nu există, înseamnă că totul este în voința mea, și eu sunt dator să-mi afirm voința supremă absolut liberă.

— Voința absolut liberă? Și de ce ești dator?

— Pentru că întreaga voință a devenit a mea. E posibil ca nimeni din toată planeta aceasta, desființându-l pe Dumnezeu și crezând în puterea absolut liberă a voinței sale suverane, să nu îndrăznească să-și afirme această

voință absolut liberă, în sensul ei integral? Ca și cum un sărac ar primi o moștenire, și sperându-se, n-ar îndrăzni să se apropie de sac, considerându-se neînstare de a-l stăpâni. Vreau să-mi afirm voința absolut liberă. Chiar dacă voi fi singurul, dar o voi face.

— Fă-o atunci.

— Sunt dator să mă împușc, pentru că expresia integrală a voinței mele suverane absolut libere ar fi să-mi pun capăt zilelor mele.

— Dar nu ești singurul care se omoară; există mulți sinucigași.

— Din anumite cauze. Dar fără nici un fel de cauză, ci numai pentru a afirma libertatea deplină a voinței suverane, o voi face numai eu. „Nu se va împușca”, se gândi iar Piotr Stepanovici.

— Știi ce, remarcă el iritat, în locul dumatăle eu aș demonstra această voință absolut liberă, omorând pe altcineva și nu omorându-mă pe mine. Ai fi devenit în felul acesta util. Și-ți voi indica pe cine anume, dacă nu te sperie acest lucru. În cazul acesta nu te mai împușca astăzi. Am putea să ne înțelegem.

— A omorî pe altcineva ar fi punctul inferior extrem al voinței mele absolut libere, și pe acest punct extrem te afli tu. Eu nu sunt tu: eu tind spre punctul extrem superior și mă voi omorî pe mine însumi.

„Rodul meditației sale proprii”, murmură mânios Piotr Stepanovici.

— Sunt obligat să afirm necredința, continua să se plimbe prin cameră Kirillov. Pentru mine nu există o idee superioară aceleia că Dumnezeu nu există. În sprijinul meu stă istoria omenirii. Omul n-a făcut altceva decât să-și nascocoască un Dumnezeu, pentru a putea trăi fără să se ucidă; în aceasta constă întreaga istorie universală de până acum. Sunt primul în întreaga istorie universală care n-am voit să-mi nascocesc un Dumnezeu. Să se afle acest lucru o dată pentru totdeauna.

„Nu se va împușca”, gândi cu neliniște Piotr Stepanovici.

— Dar cine să afle? îl ațâță el. Nu suntem aici decât eu și dumneata; Liputin poate?

— Toți trebuie să afle; vor afla toți. Nu este nimic tănuit care nu va fi cunoscut. A spus-o el.

Și, cu un extaz febril, Kirillov arătă spre icoana Mântuitorului, în fața căreia ardea candela. Piotr Stepanovici se înfurie.

— Vasăzică, tot mai crezi în el, ba ai aprins și candela; nu cumva „pentru orice eventualitate”?

Kirillov nu-i răspunse nimic.

— Știi ce ți-aș spune eu: am impresia că tu crezi mai mult chiar decât un popă.

— În cine să cred? În el? Ascultă, se opri Kirillov, rămânând cu privirea fixă plină de extaz ațintită în gol. Ascultă, o idee grandioasă: a existat pe fața pământului o zi și în centrul pământului, trei cruci. Unul de pe cruce credea atât de mult, încât i-a spus celuilalt: „Astăzi vei fi cu mine în rai”. Se sfârși ziua, amândoi muriră, porniră și nu găsiră nici raiul, nici învierea. Cele spuse

nu se adevăra. Ascultă: omul acesta era spiritul cel mai sublim de pe fața pământului, constituia însăși rațiunea lui de a fi. Întreaga planetă, cu tot ce există pe suprafața ei, fără acest om nu este decât o nebunie. N-a existat nici înainte, nici după el unul asemenea lui și niciodată, până la această minune. Tocmai de aceea este o minune, pentru că n-a existat și nu va exista unul ca el niciodată. Iar dacă este așa, dacă legile naturii nu l-au cruțat nici pe acesta, nefiindu-le milă nici de propria lor minune, ci l-au obligat și pe dânsul să trăiască în mijlocul minciunii și să moară pentru minciună, înseamnă că întreaga planetă este o minciună, se întemeiază pe minciună și pe o ironie stupidă. Înseamnă că înseși legile planetei sunt o minciună și o farsă diavolească. Ce rost are atunci să trăiești, răspunde, dacă ești om?

— E un alt aspect al problemei. Mi se pare că ai confundat aici două cazuri diferite; ceea ce este departe de a oferi o certitudine. Dă-mi voie însă, să zicem că dumneata ești Dumnezeu?! Să zicem că s-a terminat minciuna și dumneata ai ajuns să-ți dai seama că toată minciuna provine din faptul că a existat până acum alt Dumnezeu. Mai departe?

— În sfârșit, ai înțeles! strigă Kirillov entuziasmat. Vasăzică se poate înțelege dacă și unul ca tine a înțeles! Îți dai seama acum că salvarea tuturor stă în a demonstra această idee. Cine s-o demonstreze? Eu! Nu înțeleg cum a putut până acum un ateist, știind că nu există Dumnezeu, să nu se omoare imediat? Să-ți dai seama că nu există Dumnezeu și să nu-ți dai seama imediat că tu însuși ai devenit prin aceasta Dumnezeu este o ineptie, altminteri te omori imediat. În momentul când ai ajuns însă la această conștiință – tu ești domn și împărat și nu te vei omori, ci vei trăi în gloria cea mai sublimă. Și numai acela care primul a ajuns conștient de aceasta trebuie să se omoare singur neapărat, altfel cine va începe și va demonstra? Eu mă voi omori negreșit pentru a începe și a demonstra. Eu sunt deocamdată Dumnezeu fără voie și sunt nefericit pentru că sunt obligat să-mi afirm voința suverană absolut liberă. De aceea omul a fost până acum atât de nefericit și de sărac, pentru că s-a temut să-și afirme punctul capital, al voinței absolut libere, și se manifesta astfel numai periferic, ca un școlar. Sunt foarte nefericit pentru că mă tem groaznic. Frica este blestemul omului... Dar îmi voi afirma libertatea absolută de voință, sunt obligat să cred că nu cred. Voi începe și voi termina, și voi deschide porțile. Și voi salva. Numai acest lucru îi va salva pe toți oamenii și în generația următoare chiar îi va regenera fizicește; pentru că în înfățișarea lui fizică de acum, după cum mi-am dat seama eu, omul nu poate exista fără Dumnezeul anterior. Timp de trei ani am căutat atributul dumnezeirii mele și l-am găsit: atributul dumnezeirii mele este Voința suverană, absolut liberă! Iată tot ce aș putea să-mi demonstrez, în punctul esențial, nesupunerea și totodată libertatea mea nouă înfricoșătoare. Pentru că este într-adevăr înfricoșătoare. Îmi pun capăt zilelor, ca să-mi afirm nesupunerea și libertatea mea cea nouă înfricoșătoare.

Chipul lui avea o paloare nefirească, privirea insuportabil de grea. Era ca într-un acces de febră intensă. Piotr Stepanovici avu impresia că e gata-gata să se prăbușească.

— Dă-mi condeiul! strigă cu totul pe neașteptate Kirillov, pradă unei inspirații subite, dictează, semnez orice. Voi semna și că l-am ucis pe Șatov. Dictează, până mă amuză. Nu mă tem de ce vor crede sclavii aroganți! Vei vedea că tot ce este tăinuit va fi cunoscut! Iar tu vei fi strivit... Cred! Cred!

Piotr Stepanovici sări din loc și-i întinse repede călimara și hârtia și începu să dicteze, profitând de această clipă și tremurând pentru succesul ei. „Eu, Aleksei Kirillov, declar...”

— Stai! nu accept! Cui declar?

Kirillov tremura ca scuturat de friguri. Cuvântul declar și o idee pe care i-o sugeră subit păreau că îl absorbiseră cu totul, ca o porțiță de ieșire spre care se avânta, măcar pentru o clipă, sufletul lui chinuit:

— Cui declar? Vreau să știu, cui anume?

— Nimănui, tuturor, primului care va citi. Ce rost ar avea să precizezi? Lumii întregi!

— Lumii întregi? Bravo! Și fără nici un fel de căință. Nu vreau căință; nu vreau autorități!

— Bine, bine, nu e nevoie, la naiba cu autoritățile! Dar scrie odată, dacă ești hotărât în mod serios! ... țipă la el cu glas isteric Piotr Stepanovici.

— Stai, vreau să desenez sus o mutră cu limba scoasă.

— Ce prostie, se mânie Piotr Stepanovici, se poate exprima totul și fără desen, numai prin ton.

— Prin ton? Admirabil. Așa e, prin ton, prin ton! Dictează în acest ton.

„Eu, Aleksei Kirillov, dictă ferm și autoritar Piotr Stepanovici, aplecându-se deasupra umărului lui Kirillov și urmărind fiecare literă, eu, Kirillov, declar că astăzi... octombrie, la orele opt seara, l-am ucis pe studentul Șatov, pentru trădare, în parc, și pentru denunț despre manifeste și despre Fedka-Ocnașul care a stat ascuns la noi amândoi în casa Filippov, rămânând zece zile și zece nopți. Mă împușc astăzi cu revolverul nu pentru că regret și mă tem de voi, ci pentru că am avut intenția încă din străinătate să-mi curm viața.”

— Numai atât? strigă Kirillov cu mirare și revoltă.

— Nici un cuvânt mai mult! dădu din mână Piotr Stepanovici, căutând să-i smulgă declarația.

— Stai! își apăsă mâna cu putere pe hârtie Kirillov. Stai, e absurd! Vreau să spun și cu cine am omorât. Ce amestec are Fedka? Dar incendiul? Vreau să arăt totul și să înjur, cu tonul, cu tonul!

— E destul, Kirillov, destul, te asigur că e prea destul! aproape îl implora Piotr Stepanovici, tremurând de teamă ca acesta să nu rupă hârtia; ca ei să creadă, trebuie ca totul să apară cât mai confuz, exact așa, numai prin aluzii. Adevărul trebuie să apară dezvăluit numai într-un colțisor și numai atâta cât trebuie ca să-i ațâțe. Întotdeauna vor inventa mai mult decât a existat în realitate și desigur se vor crede pe ei înșiși mai mult decât pe noi, ceea ce e

mult mai bine, mult mai bine! Dă-mi-o; e admirabil, scrisă așa, dă-mi-o, dă-mi-o!

Și tot încerca să smulgă foia. Kirillov asculta cu ochii cășcați, căutând parcă să se dumerească; dar părea că încetase să mai înțeleagă.

— Ei drăcie, se înfurie deodată Piotr Stepanovici, nici n-ai semnat încă! Ce te holbezi așa, semnează!

— Vreau să-i înjur... murmură Kirillov, luând în mână tocul și semnând. Vreau să-i înjur...

— Semnează: Vive la république, și atât.

— Bravo! aproape urlă de entuziasm Kirillov. Vive la république démocratique, sociale et universelle ou – la mort! ... Nu, nu așa. Liberté, égalité, fraternité ou la mort... așa e mai bine, e mai bine, scrise el cu voluptate sub semnătura sa.

— Ajunge, ajunge, repeta mereu Piotr Stepanovici.

— Stai, încă puțin... Știi, vreau să mai semnez o dată și pe franțuzește: „De Kirilloff, gentilhomme russe et citoyen du monde”, ha, ha, ha! râse el cu hohote. Ba nu, nu, nu, stai, am găsit ceva mai bun, evrika: gentilhomme-séminariste russe et citoyen du monde civilisé! Uite, așa va fi cel mai bine... sări el de pe divan și, apucând cu o mișcare grăbită revolverul de pe fereastră, fugi în camera de alături și trase după el ușa închizând-o bine. Piotr Stepanovici rămase un minut pe gânduri, cu privirea în ușă.

„Dacă nu ezită deloc, poate că apasă pe trăgaci, dacă mai rămâne pe gânduri, nu va fi nimic!”

Deocamdată luă foaia de hârtie scrisă și, așezându-se, o reciti.

Redactarea îi plăcu iar: „Ce trebuie mai mult deocamdată? E nevoie ca pentru început să fie complet derutați și în felul acesta să fie sustrasă atenția. Parcul? În oraș nu există nici un parc și vor ajunge în cele din urmă să se gândească la Skvoreșniki. Până se va afla ceva va trece timp, până vor căuta iar mai trece timp. Iar când vor găsi cadavrul, înseamnă că deci ce s-a scris aici e adevărat; totul e adevărat; înseamnă că și despre Fedka e adevărat. Dar ce reprezintă Fedka? Fedka e incendiul, Lebeadkinii: înseamnă că totul pornește de aici, din casa Filippov, și deci ei, vasăzică, n-au văzut nimic, ei, vasăzică, au căscat gura, asta îi va depăși cu totul. Despre ai noștri nici prin cap nu le va trece: Șatov, Kirillov, Fedka și Lebeadkin; dar de ce s-au omorât unul pe altul, iată încă o întrebare pentru ei. Ei drăcie, nu se aude nici o împușcătură! ...”

Chiar în timpul când citea și-și admira redactarea, atenția lui încordată veghea și ascultând cu neliniște chinuitoare, clipă de clipă, el se înfurie deodată. Își controlează îngrijorat ceasul și văzu că e destul de târziu; trecuseră zece minute de când acela plecase... Apucă lumânarea și se îndreptă spre ușa camerei în care se închisese Kirillov. Ajungând în fața ușii, se gândi că și lumânarea se termină și peste douăzeci de minute se va stinge, iar alta nu avea de unde să ia. Apucă de clanță și ascultă prudent, nu se auzi nici cel mai mic sunet; brusc el deschise ușa, ridicând sus lumânarea; ceva se năpusti cu un urlat spre dânsul. Trase cu putere ușa și o ținu astfel, dar nu se mai auzi

nimic, se așternu iar o tăcere de moarte. Rămase așa mult timp, nehotărât, cu lumânarea în mână. În frântura de secundă cât ținu ușa deschisă, prea puțin reuși să vadă, și totuși zărise chipul lui Kirillov care stătea în adâncimea odăii lângă fereastră și observase furia turbată cu care acesta se repezise spre dânsul. Piotr Stepanovici tresări, lăsă lumânarea pe masă, își pregăti revolverul și se trase pe vârfuri în colțul opus, încât dacă acela ar fi deschis ușa și s-ar fi repezit cu revolverul spre masă, el să aibă timp să țintească și să apese pe trăgaci înaintea lui Kirillov.

Nu mai credea acum în posibilitatea sinuciderii! „Stătea în mijlocul odăii și reflecta, chibzuia febril Piotr Stepanovici. Și e întuneric beznă în odaia aceea înspăimântătoare. S-a năpustit urlând – una din două: ori l-am tulburat chiar în momentul când era gata să apese pe trăgaci, ori... stătea chibzuind cum să mă omoare. Da, așa este, chibzuia... el știe că nu plec, fără să-l omor, dacă el dă înapoi, deci va trebui să mă omoare el înainte, ca să nu-l omor eu... și iar, iar e liniște acolo. Groaznic: dacă deschide brusc ușa... porcăria cea mare e că el crede în Dumnezeu mai mult decât un popă... Nu se împușcă în nici un caz. De-alde ăștia care dibuie soluții „prin raționamente proprii” sunt o mulțime astăzi. Canalia! Ei drace, lumânarea, lumânarea! Peste un sfert de oră se stinge precis... Trebuie să terminăm; orice ar fi, trebuie să terminăm... Firește, acum pot să-lucid... Față de hârtia aceasta, nu-și va închipui nimeni că eu l-am ucis. Aș putea să-l aranjez în așa fel pe dușumea cu revolverul descărcat în mână, încât oricine va crede că el singur... A naibii treabă, cum dracu' să-l omor? Dacă deschid, se năpustește iar și trage primul. Aș! greșește ținta, bineînțeles!”

Astfel se frământa el, tremurând în fața inevitabilității soluției și din cauza nehotărârii sale. În cele din urmă, apucă lumânarea și iar se apropie de ușă, ținând revolverul gata să tragă; iar cu mâna stângă în care ținea lumânarea apăsă clanța. Dar o făcu fără îndemânare: clanța scoase un țăcănit. „Va trage îndată ce deschid!” se gândi Piotr Stepanovici. Împinse cu toată puterea ușa cu piciorul, ridică lumânarea și întinse revolverul înainte; dar nu urmă nici o împușcătură, nici vreun strigăt... în odaie nu era nimeni.

Piotr Stepanovici tresări. Odaia nu avea o altă ieșire și Kirillov n-ar fi avut pe unde să fugă. Ridică și mai sus lumânarea și privi cu atenție: nu văzu pe nimeni. Îl strigă cu glasul coborât pe Kirillov, apoi încă o dată mai tare; nici un răspuns.

„Te pomenești că a fugit pe fereastră?”

Într-adevăr, la una dintre ferestre era deschis oberlihtul. „Prostii, doar nu putea să iasă pe ferestruică.” Piotr Stepanovici străbătu camera spre fereastră: „Imposibil”. Brusc el se întoarse pe loc și ceva nemaipomenit îl făcu să se cutremure.

Lângă peretele opus ferestrelor, în dreapta ușii, se afla un dulap. În partea dreaptă a dulapului, în colțul format de perete și dulap, stătea Kirillov într-o poziție îngrozitor de ciudată, nemișcat, cu mâinile și corpul întinse ca în poziție de drepti; cu capul puțin înălțat și cu ceafa lipită chiar de colț, ca și cum ar fi vrut să se facă nevăzut, să se ascundă. După toată aparența se ascundea,

dar nu era deloc de crezut. Piotr Stepanovici, care stătea pe o linie de unghi piezișă față de colț, nu putea să observe decât contururile vizibile ale siluetei. Nu îndrăznește să facă o mișcare spre stânga ca să-l vadă pe Kirillov în întregime și să înțeleagă ce se întâmplă. Inima începu să-i bată cu putere... Și deodată îl cuprinse o furie nebună: se smulse din locul lui, zbieră bătând din picioare și se năpusti turbat spre acel loc înspăimântător.

Ajungând însă aproape de tot, el se opri iar stană de piatră, și mai îngrozit. Îl surprinse mai ales faptul că celălalt, cu tot strigătul și saltul lui turbat, nu se urni din loc, nu mișcă nici o parte a corpului, rămânând împietrit sau ca o figură de ceară. Paloarea chipului său era nefirească, ochii negri absolut ficși priveau în gol. Piotr Stepanovici plimbă lumânarea de sus în jos și de jos în sus, luminând și cercetând bine acest chip. Și deodată observă că Kirillov, deși privește undeva în gol, se uită și la el pieziș și poate chiar îl urmărește. Imediat îi trecu prin gând să apropie flacăra chiar de fața „acestui ticălos” și să vadă cum reacționează. I se păru deodată că bărbia lui Kirillov se mișcă și pe buze îi apărură un zâmbet ironic, ca și cum i-ar fi ghicit gândul. Se înfioră și, ieșit din minți, îl prinse cu putere pe Kirillov de umăr.

Atunci se petrecu ceva atât de îngrozitor și cu atâta repeziciune, încât Piotr Stepanovici nu mai fu în stare mult timp după aceea să-și adune amintirea faptului într-o ordine oarecare. Chiar în momentul când îl atinsese pe Kirillov, acesta își aplecă repede capul și tot cu capul îi scoase lumânarea din mână; sfeșnicul se izbi cu zgomot de podea și lumânarea se stinse. În aceeași clipă el simți o durere îngrozitoare în degetul mic al mâinii stângi. Scoase un țipăt și de aici încolo nu-și mai aducea aminte decât că, orbit de turbare, izbi din toată puterea cu revolverul în capul care se lipise de el și-i mușcase degetul. Apoi își smulse din gura lui degetul și, fără să mai știe ce face, se repezi glonț și ieși din cameră direct spre ieșire. În timp ce căuta înnebunit ușa ce da în antreu, auzi în bezna întunericului, venind din urmă-i din cameră, niște zbierete cumplite:

— Îndată, îndată, îndată, îndată...

De vreo zece ori. Însoțit de aceste zbierete înspăimântătoare, ajunse în tindă, când deodată răsună o împușcătură puternică. Se opri brusc și rămase în întuneric vreo cinci minute chibzuind; apoi se întoarse iar înăuntru. Dar avea nevoie să-și facă rost de o lumânare. N-avea decât să găsească în dreapta dulapului sfeșnicul scos din mâinile sale și căzut pe dușumea; dar cum să aprindă mucul de lumânare? În capul lui miji brusc o impresie vagă: își aminti că în ajun, când coborâse în fugă spre bucătărie, ca să se năpustească asupra lui Fedka, zărise parcă în colțul raftului o cutie mare, roșie, de chibrituri. Orbecăind se îndreptă spre stânga, căutând ușa care ducea la bucătărie, o găsi, străbătu antreiașul și coborî pe scară. Pe raft, exact în locul despre care-și amintise, dădu pipăind în întuneric peste o cutie plină, încă neînțeleasă, de chibrituri. Fără a mai aprinde vreunul, se grăbi să se întoarcă sus și numai când ajunse lângă dulap, la locul unde îl izbise cu revolverul pe Kirillov după acea mușcătură, își aduse aminte de degetul mușcat și în aceeași clipă simți o

durere insuportabilă. Scrâșnind din dinți, el aprinse în cele din urmă restul de lumânare, îl vârî iar în sfeșnic și privi în jurul său: lângă fereastra cu gemulețul deschis, cu picioarele spre colțul drept al camerei, zăcea cadavrul lui Kirillov. Revolverul fusese descărcat în tâmpla dreaptă și glonțul ieșise în partea superioară a tâmplei opuse, străpungând craniul. Se vedeau stropi de sânge și de creier. Revolverul rămăsese în mâna căzută pe podea a sinucigașului. Moartea survenise probabil instantaneu. Cercetând totul cu meticulozitate, Piotr Stepanovici se ridică și părăsi odaia în vârful picioarelor, trase ușa fără s-o închidă, lăsă sfeșnicul cu lumânarea pe masa camerei din față, se gândi puțin și hotărî să n-o stingă, dându-și seama că nu poate provoca un incendiu. Aruncând o ultimă privire spre declarația scrisă de pe masă, el surâse mașinal și după aceea, tot în vârful picioarelor, nu se știe de ce, părăsi casa. Se strecură iar prin deschizătura secretă a lui Fedka, trăgând apoi scândura la loc.

III.

Exact la orele șase fără zece minute, pe peronul stației de cale ferată, de-a lungul unui șir destul de lung de vagoane, se plimbau Piotr Stepanovici și Erkel. Piotr Stepanovici pleca, Erkel venise să-și ia rămas-bun. Bagajul fusese predat, sacul dus în vagonul de clasa a doua pe locul ales. Sunase primul semnal de plecare și erau în așteptarea celui de-al doilea. Piotr Stepanovici se uita cu privirea deschisă în toate părțile, observând persoanele care intră în vagoane. Cunoscuți mai apropiați nu văzuse; de vreo două ori trebui să salute din cap pe un negustor de țară, care urma să coboare la a treia stație, pentru a ajunge la parohia sa. Erkel dorea vizibil ca în aceste ultime minute să discute chestiuni mai importante, deși poate că nici el nu știa despre ce anume; dar nu îndrăznea să înceapă. I se părea mereu că îl jenează pe Piotr Stepanovici, care așteaptă cu nerăbdare ultimul semnal.

— Priviți în jurul dumneavoastră atât de senin, observă el cu oarecare sficiune, voind parcă să-l avertizeze.

— Și de ce nu? N-am voie să mă ascund încă. E prea devreme. Nici o grijă. Singurul lucru de care m-aș teme este ca să nu-l pună dracu' pe Liputin să apară; dacă află, mă pomenesc cu el aici.

— Piotr Stepanovici, nu sunt oameni pe care să te poți bizui, zise hotărât Erkel.

— Liputin?

— Toți, Piotr Stepanovici.

— Fleacuri, acum ei sunt legați într-un singur lanț de cele întâmplătoare așară. Niciunul nu va trăda. Cine e nebun să se vâre în gura lupului de bunăvoie spre o pierzanie sigură!

— Piotr Stepanovici, nu este exclus ca ei să-și piardă mințile.

Gândul acesta probabil îl încercase și pe Piotr Stepanovici, și de aceea observația lui Erkel îl supără și mai mult.

— Nu cumva ți-e frică? Mă bizui pe dumneata mai mult decât pe ei toți. Am văzut acum câte parale face fiecare. Să le transmiți verbal chiar astăzi că-i pun în subordinea dumitale. Treci pe la ei chiar în dimineața aceasta.

Instrucțiunile mele scrise să le citiți mâine sau poimâine, adunându-vă când ei vor fi în stare să asculte... Dar te asigur, chiar mâine vor fi în stare, pentru că sunt groaznic de speriați și vor deveni supuși ca ceara... Principalul e să nu-ți pierzi curajul dumneata.

— Ah, Piotr Stepanovici, mai bine ar fi să nu plecați!

— Păi, nu voi lipsi decât câteva zile; mă întorc imediat înapoi.

— Piotr Stepanovici, grăi prudent, dar cu fermitate Erkel, chiar dacă plecați la Petersburg. Ce, nu-mi dau seama că tot ce faceți e în interesul exclusiv al cauzei comune?

— Nici nu m-am așteptat la mai puțin din partea dumatăle, Erkel. Dacă te-ai gândit că plec la Petersburg, înseamnă că ai înțeles că ieri nu puteam să le-o spun, în momentul acela, că plec atât de departe, ca să nu-i sperii. Ai văzut doar și singur în ce hal erau. Dar îți dai seama, bineînțeles, că o fac în interesul cauzei, în interesul cauzei principale și extrem de importante, pentru cauza comună, și nu pentru ca s-o șterg, cum își închipuie unul ca Liputin.

— Piotr Stepanovici, fie chiar și peste graniță, eu voi înțelege și asta; voi înțelege că trebuie să-ți pui la adăpost persoana, pentru că dumneata reprezintă totul, iar noi nu suntem nimic. Sunt în stare să înțeleg, Piotr Stepanovici.

Bietul băiat era atât de emoționat, încât îi tremura și vocea.

— Îți mulțumesc, Erkel... Ah, mi-ai atins degetul rănit (Erkel îi strânsese neîndemânatic mâna; degetul bolnav fusese cu grijă înfășurat cu un pansament negru). Dar îți spun încă o dată că mă reped la Petersburg uneori să aflu câte ceva și poate că nu voi rămâne acolo mai mult de douăzeci și patru de ore, și imediat mă întorc înapoi. După ce mă întorc, pentru salvarea aparențelor, mă stabilesc la moșia lui Gaganov. Dacă ei vor simți că-i paște vreo primejdie, voi sări primul s-o împart cu ei. Iar de va trebui să mai zăbovesc la Petersburg, vă dau imediat de știre... pe calea cunoscută, iar dumneata le-o comunicați lor.

Se auzi al doilea semnal.

— Vasăzică, mai sunt cinci minute până la plecare. Știi, n-aș vrea ca grupul de aici să se destrame. Personal nu mă tem, nici o grijă în ce mă privește; asemenea grupuri în rețeaua generală există multe, și n-am nici un motiv să pun atâta preț pe cel de aici; dar și acesta chiar nu strică să existe. De altfel, în privința dumatăle sunt complet liniștit, deși te las aproape singur cu acești monștri: să n-ai nici o grijă, nu vor denunța, nu îndrăznesc... Aha, și dumneata pleci astăzi? strigă el cu glasul schimbat de tot și plin de voieșie unui tânăr care se apropiase cu zâmbetul pe față să-l salute. N-am știut că și dumneata pleci cu expresul. Încotro, la mama?

Mama acestui tinerel era o moșiereasă foarte bogată din gubernia vecină, iar tânărul, o rudă depărtată a Iuliei Mihailovna și stătuse musafir în orașul nostru vreo două săptămâni.

— Nu, merg ceva mai departe, la R... Am de petrecut în vagon vreo opt ore. Pleci la Petersburg? râse tânărul.

— De ce crezi că neapărat la Petersburg? râse și mai voios Piotr Stepanovici.

Tânărul făcu un gest de amenințare cu degetul înmănușat.

— Ai ghicit, așa este, îi șopti cu un aer misterios Piotr Stepanovici, duc niște scrisori din partea Iuliei Mihailovna și trebuie să vizitez vreo trei-patru persoane, știi dumneata cam ce fel de persoane, dracu' să-i ia, între noi fie vorba. Păcătoasă slujbă!

— Dar de ce s-a speriat atâta, mă rog? șopti și tânărul. Nici pe mine ieri n-a vrut să mă primească; după părerea mea însă n-are de ce să-i fie frică pentru soț; dimpotrivă, el a căzut atât de exemplar la incendiu, ca să zic așa, riscându-și viața.

— Ca să vezi, râse Piotr Stepanovici. Se teme, probabil, că de aici au plecat niște informații... adică unii domni de aici... pe scurt, principalul aici e Stavroghin; adică contele K... Ei, dar ce să mai vorbim, o istorie întreagă; îți voi povesti câte ceva pe drum, bineînțeles cât îmi permite spiritul de cavalier... Ruda mea, sublocotenentul Erkel din județ, făcu el prezentările.

Tânărul, care se uita pieziș la Erkel, își duse mâna la pălărie; Erkel îl salută.

— Știi, Verhovenski, opt ore să stai în vagon e un chin. Împreună cu noi pleacă într-un compartiment de clasa întâi Berestov, un colonel foarte nostim, vecin cu moșia noastră; e căsătorit cu Gărână (née de Garine), și să știi că e un om de treabă. Ba e și un om cu oarecare idei. N-a stat aici decât două zile. Mare amator de whist: ce-ai zice să înjghebăm ceva? M-am gândit și la al patrulea, la Pripuhlov, un negustor de-al nostru bărbos, milionar, adică un adevărat milionar, crede-mă ce-ți spun. Vă fac cunoștință, un tip interesant, e doldora de lucruri amuzante, vom râde în hohote.

— Un whist așa face cu multă plăcere, mai ales îmi place în tren, dar eu am bilet de clasa a doua.

— N-are nici o importanță, să știi că nu te las! Vino cu noi. Dau dispoziții imediat să-ți treacă bagajul în clasa întâi. Conducătorul-șef mă ascultă. Ce ai dumneata, un sac de voiaj? Un pled?

— Perfect, mergem!

Piotr Stepanovici își luă sacul de voiaj, pledul, o carte și imediat, cu cea mai mare grabă, se mută în clasa întâi. Erkel îl ajută. Sună și al treilea semnal.

— Dragă Erkel, îi întinse mâna cu un aer grăbit și preocupat, prin fereastra vagonului, Piotr Stepanovici, după cum vezi mă așez cu ei la cărți.

— Dar de ce-mi explici, Piotr Stepanovici, eu doar înțeleg, înțeleg totul, Piotr Stepanovici!

— Așadar, la bună vedere, strigă el și se întoarce imediat la chemarea tânărului care voia să-i facă cunoștință cu partenerii. Și de atunci Erkel nu-l mai revăzu pe Piotr Stepanovici al său!

Se întoarce foarte trist și nu pentru că îl neliniștea plecarea atât de pripită a lui Piotr Stepanovici, dar... dar își întorsese capul de la el atât de

repede la chemarea acestui tânăr filfizon, și apoi... ar fi fost cazul să-i spună altceva decât „la bună vedere” sau... să-i strângă cel puțin mâna mai tare.

Tocmai acest din urmă fapt i se păru mai important. Ceva nedeslușit începu să-l râcăie la inimă, ce nici el săracul nu înțelegea încă, dar simțea că este în legătură cu seara din ajun.

Capitolul al șaptelea.

Ultima peregrinare a lui Stepan Trofimovici.

I

Sunt convins că Stepan Trofimovici se lăsase tot mai mult cuprins de teamă, simțind apropierea termenului pentru realizarea întreprinderii sale nesăbuite. Sunt convins, de asemenea, că suferise mult de frică, mai ales în noaptea din ajun, în acea noapte cumplită. Nastasia avea să spună mai pe urmă că el se culcase foarte târziu și adormise. Dar acest lucru nu demonstrează nimic; se zice că cei condamnați la moarte adorm adânc în ajunul execuției. Deși el pornise încă pe lumină, când oamenii nervoși se simt întotdeauna mai curajoși (maiorul, ruda lui Virghinski, înceta chiar să creadă în Dumnezeu de cum se lumina de ziuă), sunt sigur că niciodată până atunci el n-a fost în stare să se gândească fără groază închipuindu-se singur pe șosea într-o asemenea stare. Bineînțeles, o anumită disperare din capul lui atenua probabil într-o măsură oarecare, mai ales la început, ascuțimea acelei senzații groaznice de singurătate subită, în care el se pomeni brusc, din momentul când o părăsi pe Stasia și locul călduț cu care se obișnuise în acest răstimp de douăzeci de ani. Dar independent de asta, și având chiar deplina conștiință a tuturor grozăviilor care îl așteaptă, el tot ar fi ieșit pe acest drum și l-ar fi urmat! Exista în toate acestea ceva magnific și care îl entuziasma, în ciuda oricăror alte considerații. O, ar fi putut accepta condițiile admirabile ale Varvarei Petrovna și să rămână sub oblăduirea ei comme un vulgaire parazit! Dar el nu acceptase pomana și refuzase să rămână. Și iată-l, părăsind-o el însuși, ridicând „steagul marii idei” și pornind la moarte pe drumul larg în numele acestui steag! Desigur acesta era sentimentul pe care îl încerca atunci; și tocmai așa își închipuia el isprava sa.

Mi-am pus de multe ori și o altă întrebare: ce anume îl făcea să fugă, adică literalmente să alerge pe jos, în loc să plece cu vreun vehicul? La început îmi explicai acest lucru printr-o totală lipsă de spirit practic dovedită în cei cincizeci de ani ai săi și printr-o deviere fantezistă a ideilor sub influența unui sentiment puternic. Mi se părea că gândul la un mijloc de transport (chiar și cu clopoței) i se înfățișa prea banal și prozaic; și dimpotrivă, peregrinajul, fie chiar și cu umbrela în mână, apărea mult mai de efect și cu nuanță de iubire răzbunătoare. Astăzi însă, când totul s-a terminat, sunt dispus să cred că lucrurile se petrecuseră atunci mult mai simplu: în primul rând, se temuse să angajeze cai, pentru că Varvara Petrovna putea să afle și să-l rețină cu forța, ceea ce dumneaei ar fi făcut negreșit, iar el cu siguranță s-ar fi supus și atunci – adio marii idei, pentru totdeauna. În al doilea rând, ca să angajeze un mijloc de transport, trebuia cel puțin să știe încotro pleacă. Dar tocmai acest lucru, de

a ști încotro pleacă, constituia principala lui suferință în acel moment: n-ar fi fost în stare să fixeze și să indice locul unde pleacă. Pentru că, în momentul în care s-ar fi decis pentru un anumit oraș, chiar din clipa aceea toată întreprinderea lui ar fi devenit în ochii săi și absurdă, și imposibilă; o presimțea bine. Ce avea să facă într-un asemenea oraș și de ce neapărat acolo și nu în alt loc? să-l caute pe ce marchand?

Dar pe care marchand? Și aici se ivea această a doua și cea mai înspăimântătoare întrebare. De fapt, nu exista pentru el nimic mai înspăimântător decât acest marchand pe care el pornise cu atâta hotărâre să-l caute și de care se temea cel mai mult să-l găsească în realitate. Nu, decât așa, era preferabil, pur și simplu, drumul cel mare; să iasă pur și simplu pe acest drum și să meargă fără a se gândi la nimic, cât timp se va putea să nu se mai gândească. Drumul cel mare e ceva lung, lung, al cărui capăt nu se vede, ca o viață de om, ca o visare omenească. Marele Drum e o idee; dar un vehicul angajat ce idee poate întruchipa? Un vehicul angajat înseamnă sfârșitul ideii... Vive la grande route, iar încolo – ce-o da Domnul.

După întâlnirea neașteptată și uluitoare cu Liza, pe care v-am relatat-o, el porni înainte într-o uitare de sine și mai desprinsă de lumea reală. Drumul de șleau trecea cam la o jumătate de verstă distanță de Skvoreșniki și – lucru ciudat – el nici nu băgă de seamă cum păși pe el. Ca să judece temeinic sau cel puțin să-și dea seama cu ceva mai multă luciditate era peste puterile lui în clipele acelea, un lucru insuportabil. Ploaia mărunță ba înceta, ba începea iar să cearnă; dar el nu observa nici ploaia. Nu-și dădu seama nici cum își aruncă sacul peste umăr și nici cum îi veni astfel mai ușor să meargă. Parcurse probabil în starea aceasta un kilometru sau unul și jumătate, când se opri brusc și privi în jurul său. Drumul umblat, negru și desfundat de roți, se întindea înaintea lui ca un fir fără capăt, mărginit de un șir de răchite albe; la dreapta, întinderi pustii, ogoare de mult cosite, la stânga, niște tufe, și dincolo de ele o pădurice. Iar în față, în depărtare, linia abia perceptibilă a căii ferate care o lua pieziș și fumul unui tren; dar nu se mai auzea nici un zgomot. Stepan Trofimovici se simți cam speriat, dar numai pentru o clipă. Suspiniând fără nici un gând, el își lăsă sacul lângă o răchită și se așeză să se odihnească. Făcând mișcarea de a se așeza, simți un frison și se înfășură în pled; observând totodată că plouă, desfăcu umbrela. Rămase așa destul de mult, ținând strâns mânerul umbrelei. Tot felul de chipuri se perindară într-un alai febril în fața ochilor, succedându-i-se cu repeziciune în creier. „Lise, Lise, gândea el, împreună cu Maurice... ce oameni ciudați... dar ce incendiu ciudat a fost acolo și despre ce asasinați vorbeau ei...? Cred că Stasie n-a apucat încă să afle nimic și așteaptă să mă scol la cafea... La joc de cărți? Am pierdut eu oameni la joc de cărți? Hm... la noi în Rusia, pe timpul așa-zisului sistem de iobăgie... o, Doamne, dar Fedka?”

Tresări brusc și se uită în jurul său: „Nu cumva prin tufișurile astea stă ascuns acest Fedka; se zice că are o întreagă bandă de tâlhari de drumul mare! O, Doamne, atunci eu... atunci îi voi spune tot adevărul, că sunt vinovat... și că

am suferit zece ani gândindu-mă la el, mai mult decât acolo la oaste, și... îi voi da portmoneul. Hm, j'ai en tout quarante roubles; il prendra les roubles et il me tuera tout de même”.

De frică, nu se știe pentru ce, își închise umbrela punând-o alături. Departe, dinspre oraș, apăru o căruță; el se uită cu neliniște într-acolo: „Grace r Dieu e o căruță și merge la pas, nu poate fi ceva primejdios. Niște căluți oboșiți cum se văd pe aici peste tot... De atâtea ori am pus problema rasei... deși mi se pare că Piotr Ilici a fost acela care spunea la club despre rasă, iar eu atunci i-am luat potul, et puis, dar ce văd acolo în spate... mi se pare că este și o femeie în căruță. O țărancă și un țăran, cela commence r être rassurant. Femeia în spate, iar mujicul în față, c'est trcs rassurant. În spatele căruței e legată de coarne o vacă, c'est rassurant au plus haut degré”. Căruța ajunsese în dreptul lui, o căruță țărănească, destul de mare și de solid făcută. Femeia ședea pe un sac plin, bine îndesat, iar țăranul pe loitră, cu picioarele atârdate în partea drumului dinspre Stepan Trofimovici. În spatele căruței, într-adevăr, era legată de coarne o vacă roșcată. Țăranul și femeia se uitau cu ochii holbați la Stepan Trofimovici, care se holba și el la ei. După ce căruța se depărtă vreo douăzeci de pași, el se ridică brusc și porni grăbit s-o ajungă. În apropierea unei căruțe i se păru, firește, că se simte mai liniștit, dar ajungând-o, uită imediat de toate și se afundă iarăși în crâmpiele sale de gânduri și închipuiri. Pășea astfel și nu bănuia, desigur, că pentru țăran și femeia din căruță în clipa aceea reprezenta obiectul cel mai curios și mai enigmatic din câte ar fi putut întâlni pe acest drum.

— Dacă-mi este îngăduit, din ce tagmă sunteți? n-o răbdă inima pe femeie să nu întrebe, când Stepan Trofimovici, la un moment dat, o privi distrat.

Femeia era de vreo douăzeci și șapte de ani, voinică, cu fața rumenă, avea sprâncenele negre și buzele roșii, surâzătoare, care lăsau să se vadă un șir de dinți albi și frumoși.

— Pe... pe mine mă întrebi? murmură cu o mirare tristă Stepan Trofimovici.

— Din cea negustorească, pesemne, zise cu siguranță țăranul.

Era un țăran înalt și vânos, cu o față lată și destul de isteată și cu o barbă roșcată impunătoare.

— Nu, nu sunt negustor, eu... eu... moi c'est autre chose, se eschivă Stepan Trofimovici și pentru orice eventualitate rămase ceva mai în urma căruței mergând acum în dreptul vacii.

— Dintre domni, vasăzică, hotărî țăranul, auzind cuvinte nerusești și îndemnă căluțul.

— Ne miram de dumneata, ca și cum ai fi pornit la plimbare? nu-și stăpâni curiozitatea femeia.

— De... mine vorbiți?

— Uneori trec pe aici străini cu trenul... nu prea seamănă cu cele obișnuite prin partea locului cizmele dumneavoastră...

— Cizme militare, strecură grav și cu un aer competent țăranul.

— Nu, nu că aș fi militar, eu... „Ce muiere curioasă, își zise în ciudat Stepan Trofimovici, și cum mă examinează... Mais enfin... Într-un cuvânt, pare cam ciudat, ca și cum aș avea vreo vină față de ei, și de fapt nu sunt vinovat cu nimic față de ei.”

Femeia schimbă câteva vorbe în șoaptă cu țăranul.

— Dacă nu vă este cu supărare, am putea să vă luăm în căruță, numai dacă vă face plăcere.

Stepan Trofimovici se dumiri brusc.

— Da, da, prieteni, cu multă plăcere, pentru că mă simt tare obosit, dar cum să mă urc?

„Ciudat, gândi el, de atâta timp merg alături de vaca aceasta și nu mi-a venit în gând să cer să mă ia cu ei... „Viața aceasta reală” îți oferă niște aspecte foarte caracteristice...”

Totuși țăranul nu opri calul.

— Dar unde mergeți? se informă el cu oarecare suspiciune.

Stepan Trofimovici nu înțelese dintr-odată.

— La Hatovo, pesemne.

— La Hatovo? Nu, nu chiar la Hatovo... și nici nu prea cunosc; deși am auzit parcă.

— Satul Hatovo, un sat la nouă kilometri distanță de aici.

— Sat? C'est charmant, într-adevăr, am auzit parcă...

Stepan Trofimovici mergea acum ținându-se de căruță, dar țăranul nu-l pofți să urce. Un gând genial îi trecu prin minte:

— Vă închipuiți poate că eu... am acte și sunt profesor, adică, dacă doriți, învățător... dar din cei superiori. Un dascăl superior. Oui, c'est comme ça qu'on peut traduire. Aș fi vrut să mă luați în căruță, și vă cumpăr... vă cumpăr pentru asta o jumătate de rachiu.

— Cincizeci de copeici, domnule, drumul e greu.

— Altfel ar fi nedrept, strecură și femeia.

— Cincizeci? Bine, fie cincizeci. C'est encore mieux, j'ai en tout quarante roubles, mais...

Stepan Trofimovici, cu ajutorul celor doi, fu urcat și așezat în căruță alături de femeie, pe sac. Iureșul de gânduri nu-l părăsea. Uneori își dădea seama și el că e îngrozitor de distrat și gândește cu totul altceva decât trebuie, și părea foarte mirat. Conștiința slăbiciunii bolnăvicioase a creierului său îi devenea uneori foarte apăsătoare și chiar jignitoare.

— Asta... cum vine, adică, vaca din spate? o întrebă el deodată pe femeie.

— Vai, domnule, parcă n-ai mai văzut niciodată o vacă, râse femeia.

— Am cumpărat-o în oraș, interveni țăranul, vitele noastre în primăvara asta au murit toate; molimă. Toate împrejurimile au pățit la fel, nici jumătate din câte erau n-au rămas, îți vine să urli.

Și iar îndemnă calul înglodat în noroi.

— Da, lucruri de-astea se întâmplă la noi în Rusia... și în general, noi, rușii... mă rog, se întâmplă, nu-și mai isprăvi gândul Stepan Trofimovici.
— Dacă sunteți învățător, ce căutați la Hatovo, sau mergeți mai departe.
— Eu... nu că aș merge mai departe... c'est r dâre, la un negustor.
— La Spasov, vasăzică?
— Da, da, la Spasov. De altfel, mi-e totuna.
— Dacă mergeți la Spasov și ați pornit pe jos, în cizmulițele dumneavoastră, ar însemna să mergeți o săptămână încheiată, râse femeia.
— Așa-i, așa-i, de altfel îmi este egal, mes amis, îmi este egal, reteză nerăbdător Stepan Trofimovici.

„Ce lume curioasă; femeia vorbește mai curățel decât el și observ că de la nouăsprezece februarie încoace s-a cam îmbunătățit și stilul lor, și... ce-i interesează, merg la Spasov sau nu merg la Spasov? Voi plăti doar pentru că m-au luat, de ce nu mă lasă în pace?”

— Dacă mergeți la Spasov, trebuie să luați vaporul, nu se lăsă țăranul.
— Așa este, se alătură și femeia cu însuflețire, pentru că dacă e să mergi cu căruța de-a lungul malului, faci un ocol de vreo treizeci de verste.

— Ba și patruzeci.
— Iar mâine exact la ora două la Ustievo aveți un vapor, întări femeia.
Dar Stepan Trofimovici tăcu îndărătnic. Tăcură și cei doi. Țăranul își îndemnă căluțul; femeia din când în când schimba cu el observații scurte. Stepan Trofimovici ațipi. Se miră grozav când femeia îl trase răsând de mânecă și se văzu într-un sat destul de mare, în fața intrării unei izbe cu trei ferestre.

— Ați ațipit, domnule?
— Ce este? Unde sunt? Ah, da! Îmi e totuna, suspină Stepan Trofimovici și coborî din căruță.

Privi trist în jurul său: priveliștea acestei așezări sătești i se păru foarte ciudată și îngrozitor de străină.

— Uitai să-ți dau cele cincizeci de copeici! i se adresă el țăranului cu un gest excesiv de grăbit; părea că regretă că va trebui să se despartă de ei.

— În casă ne vom socoti, poftim intrați, îl invită țăranul.
— Ne vom simți bine, îl încurajă femeia.

Stepan Trofimovici păși pe scările șubrede ale pridvorului.

„Dar cum e posibil așa ceva”, șopti el cuprins de o nedumerire profundă și cu un aer speriat, dar intră în casă. „Elle l'a voulu”, i se înfipse ceva în inimă, și dintr-odată uită totul, chiar și faptul că intrase în casă.

Era o casă țărănească luminoasă, destul de curată, cu trei ferestre și două camere; nu semăna cu un han, ci cu o casă de musafiri, în care în puterea unei vechi deprinderi se opreau unii trecători cunoscuți. Stepan Trofimovici, fără nici o jenă, trecu în colțul din față, zis de onoare, uitând să dea bună ziua, se așeză și căzu pe gânduri. Între timp o senzație plăcută de căldură, după trei ore de drum în aer umed, îi cuprinse tot corpul. Până și fiorii, care îi treceau din când în când pe spate, cum se întâmplă întotdeauna într-o stare febrilă, dar mai ales la oamenii nervoși la trecerea bruscă de la frig

la cald, i se părură deodată ciudat de plăcuți. Ridică fruntea și un miros plăcut de blințele fierbinți, pe care le pregătea la plită stăpâna casei, îi gâdila nările. Cu un zâmbet copilăros pe față, el se întinse spre gospodină și bâigui:

— Ce sunt astea? Blințele? Mais... c'est charmant.

— Nu doriți și dumneavoastră, domnule? îi oferi imediat politicos gospodina.

— Doresc, sigur că doresc, și... v-aș ruga și ceai, se învioră Stepan Trofimovici.

— Să pun samovarul? Cu multă plăcere din partea noastră.

Pe o farfurie mare cu niște modele mari albastre apărură blințele, cunoscutele blințele țărănești, subțiri, din făină de grâu și hrișcă amestecate, stropite cu unt de vacă proaspăt și fierbinte, niște blințele foarte gustoase. Stepan Trofimovici gustă cu plăcere.

— Ce grase și gustoase! Și dacă s-ar putea un doigt d'eau-de-vie.

— Doriți cumva nițică votcă, domnule?

— Da, da, puțină, un tout petit rien.

— De cinci copeici, vasăzică?

— De cinci, de cinci, de cinci, de cinci, un tout petit rien, repetă cu un zâmbet fericit Stepan Trofimovici.

Rugați-l pe un om simplu să facă ceva pentru dumneavoastră și el vă servește, dacă poate și vrea, cu multă râvnă și plăcere; dar cereți-i să aducă rachiu și atunci ospitalitatea lui calmă și obișnuită se transformă brusc într-o grijă prevenitoare grăbită și fericită, aproape pioasă față de dumneavoastră. Cel ce pleacă să aducă votcă, deși veți bea numai dumneavoastră, și nu el, lucru pe care-l știe de altfel singur, participă și el personal într-o măsură oarecare la plăcerea ce vă așteaptă... Nu trecură nici trei-patru minute (cârciuma era la doi pași) și în fața lui Stepan Trofimovici apărură pe masă un șip și un pahar de sticlă verzuie.

— Și tot rachiuul acesta este pentru mine? se miră el nespus; am avut totdeauna rachiu, dar n-am știut că atâta rachiu se dă pentru cinci copeici.

Umplu un pahar, se sculă în picioare și cu un aer oarecum ceremonios traversă camera până în colțul opus, unde se instalase însoțitoarea lui de drum, femeia cu sprâncenele negre, care-l plictisise atât de mult cu întrebările ei. Femeia se rușină și încercă să refuze, dar rostind tot ce se cuvenea după ritual, în cele din urmă se ridică în picioare, bău cu decență, în trei sorbituri, cum beau femeile, și exprimând pe față ei o suferință extraordinară restitui paharul cu o plecăciune în fața lui Stepan Trofimovici. Cu același aer grav el îi răspunse tot printr-o plecăciune și se întoarse la masă plin de mândrie.

Toate acestea se petrecură la el ca dintr-o inspirație subită; nici el cu o secundă înainte nu știa că se va apuca s-o trateze pe femeie.

„Mă pricep de minune, dar absolut de minune să stau de vorbă cu oamenii din popor, și le-am spus-o întotdeauna”, gândi el cu satisfacție, turnându-și restul de rachiu din șip; cu toate că paharul nu se umplu, băutura îl învioră, ba i se urcă și puțin la cap.

„Je suis malade tout à fait, mais ce n’est pas trop mauvais d’être malade.”

— Nu doriți să achiziționați un exemplar? se auzi lângă el un glas blând de femeie.

 și ridică privirea și spre surprinderea lui văzu în fața sa o doamnă – une dame et elle en avait l’air, cam de peste treizeci de ani, foarte modestă la  nfățisare, îmbrăcată orășenește, cu rochie de culoare închisă și cu un șal mare cenușiu pe umeri. Chipul  i radia de bunătate și-i plăcu lui Stepan Trofimovici. Chiar atunci ea intrase în casă și se oprise lângă locul pe care se așezase între timp Stepan Trofimovici. Observase că avea cu ea o servietă, băgase bine de seamă acest lucru, în momentul când intrase. O examin  cu multă curiozitate și văzu că mai avea și un sac de mușama de mărime mijlocie. Din sacul acesta scoase două cărți frumos legate cu semnul crucii imprimat pe copertă și le oferi lui Stepan Trofimovici.

— Eh... Mais je crois que c’est l’ vangile; cu multă plăcere... Așa, acum înțeleg... Vous  tes ce qu’on appelle colportoare de cărți; am citit-o de mai multe ori... Cincizeci de copeici?

— Câte treizeci și cinci de copeici, răspunse v nz toarea.

— Cu cea mai mare plăcere. Je n’ai rien contre l’ vangile... De mult voiam să recitesc...

 i trecu prin minte în acel moment că nu mai citise Evanghelia de cel puțin treizeci de ani și numai cu vreo șapte ani în urmă își mai reamintise câte ceva de acolo, și numai citind cartea lui Renan Vie de Jésus.  ntruc t nu avea bani mărunți, își scoase cele patru bancnote de c te zece ruble – tot ce avea. Gazda se oferi să schimbe și abia atunci el băgă de seamă că în odaie se adunase destul de multă lume, că toți aceștia îl observă de mult și se pare că discută despre dânsul. Mai vorbeau și despre incendiul din oraș, mai ales stăpânul căruței cu vaca, fiindcă chiar atunci se întorsese din oraș. Se vorbea despre faptul că focul fusese pus de cineva, despre muncitorii de la fabrica Șpigulin.

„Ca să vezi, tot drumul a vorbit vrute și nevrute, dar despre incendiu nu mi-a spus nimic”, gândi deodată Stepan Trofimovici.

— T icușule, Stepan Trofimovici, dumneavoastră sunteți? Nici n-aș fi crezut! ... Nu mă recunoașteți? strigă un ins destul de în vârstă, cu  nfățisarea de om de curte de altădată, cu barba rasă și îmbrăcat într-o manta cu guler mare p n  la umeri.

Stepan Trofimovici se sperie auzindu-și numele.

— Scuză-mă, b igui el, nu-mi aduc aminte cine ești...

— Ați uitat! Sunt doar Anisim, Anisim Ivanov. Am fost în serviciul răposatului boier Gaganov și v-am văzut de atâtea ori împreună cu Varvara Petrovna la răposata Avdotia Sergheevna. Vă aduceam din partea dumneai cărți și bomboane sosite din Petersburg, de două ori v-am adus...

— Așa, acum îmi aduc aminte, Anisim, zâmbi Stepan Trofimovici. Locuiești aici?

— Aproape de Spasov, la mănăstirea V., în posadă la Marfa Sergheevna, sora Avdotiei Sergheevna, poate că mai ții minte, și-a frânt piciorul când a sărit din caleașcă, pleca la bal. Acum locuiește în preajma mănăstirii și eu sunt în serviciul dumneaei, m-am oprit aici în drum spre ai mei din gubernie, mă duc să-i văd.

— Așa, așa.

— Tare m-am bucurat când v-am văzut, ați fost totdeauna bun față de mine, zâmbea entuziasmat Anisim. Dar încotro ați pornit, boierule, așa singur-singurel... Niciodată, mi se pare, nu plecați singur?

Stepan Trofimovici îl privi speriat.

— Nu cumva la noi, la Spasov?

— Da, merg la Spasov. Il me semble que tout le monde va r Spassof...

— Te pomenești că mergeți la Feodor Matveevici? Se va bucura mult. Vă purta respect încă de pe atunci; chiar și astăzi își aduce aminte deseori...

— Da, da, și la Feodor Matveevici.

— Așa, așa. Tare s-au mirat țărani de aici, cică ați pornit pe șosea pe jos. Niște proști.

— Eu... să vezi... eu știu, Anisim, am pus rămășag, cum fac englezii, că voi ajunge pe jos, și...

Broboane de sudoare îi apărură pe frunte și pe tâmple.

— Așa, așa... îl asculta cu o curiozitate nemiloasă Anisim.

Dar Stepan Trofimovici nu mai era în stare să reziste mai departe. Se simți atât de rușinat, încât hotărî să se ridice și să iasă din izbă. Dar tocmai atunci aduseră samovarul și imediat după aceea se întoarse și colportoarea de cărți sfinte. Cu gestul omului care caută salvarea, se întoarse el către dânsa oferindu-i ceai. Anisim trebui să se retragă. Într-adevăr, printre țărani plutea o nedumerire: „Ce fel de om este acesta? A fost găsit mergând singur pe drum, zice că e dascăl, îmbrăcat în haine europenești, iar la judecată e ca un copilăș, răspunde anapoda. Ca și cum ar fi fugit de cineva, ba are și bani!” Le trecea prin cap să anunțe autoritățile – „mai ales că în oraș nu e prea liniște”. Dar Anisim izbuti să-i potolească într-o clipă. Ieșind în tindă, el le povesti celor care voiră să-l asculte că Stepan Trofimovici nu că ar fi un învățător, ci „un mare învățat care se îndeletnicește cu științe înalte, este un moșier din partea locului și stă de mai bine de douăzeci de ani la cucoana generalului plin Stavroghin, că e socotit drept omul cel mai de seamă din casă și că în oraș se bucură de mare cinstire. La clubul dvorenilor pierdea la cărți într-o singură seară câte douăzeci și cinci și chiar o sută de ruble, că are gradul de consilier, egal cu gradul de locotenent-colonel, cu un singur grad mai mic decât un colonel plin. Iar faptul că are bani nu-i deloc de mirare, întrucât poate avea prin generăleasa Stavroghina bani nenumărați” etc., etc.

„Mais c'est une dame, et trcs comme il faut”, răsufli Stepan Trofimovici de atacul lui Anisim, examinând-o cu o curiozitate plăcută pe vecina sa, colportoarea de cărți sfinte, care își bea ceaiul din farfurioară, de altfel, și luând în gură zahărul fărâmat bucățele. „Ce petit morceau de sucre ce n'est rien...

Chipul ei degajă o anumită distincție și independență și în același timp multă blândețe. Le comme il faut tout pur, dar întru câtva în alt gen.”

Curând află de la dânsa că se numește Sofia Matveevna Ulitina și locuiește de fapt la K.; are acolo o soră văduvă din tagma târgoveților; că și ea este văduvă, iar soțul ei, cu gradul de sublocotenent ridicat din plutonier-major, a fost ucis la Sevastopol.

— Dar sunteți atât de tânără, vous n’avez pas trente ans...

— Treizeci și patru, zâmbi Sofia Matveevna.

— Văd că înțelegeți și franțuzește?

— Puțin; am fost vreo patru ani într-o casă de intelectuali și am mai prins ceva de la copii.

Povesti apoi că, rămânând văduvă la vârsta de optsprezece ani, a stat un timp la Sevastopol „ca soră de caritate”, după aceea s-a mutat prin diferite alte locuri, iar acum umblă vânzând Evanghelia.

— Mais, mon Dieu, nu cumva tocmai dumneavoastră vi s-a întâmplat în oraș istoria aceea cam ciudată, chiar foarte ciudată?

Ea se roși la față; într-adevăr, despre ea era vorba.

— Ces vauriens, ces malheureux! ... începui el cu glasul tremurând de indignare; o amintire dureroasă și oribilă renăscu în inima lui. Pentru un minut el păru că rămăsese fără să mai știe de sine.

„Ce e asta, iar a plecat?” se agită el observând că femeia dispăruse de lângă dânsul. Pleacă mereu și e preocupată de ceva; observ chiar că pare îngrijorată... bah, je deviens egoiste.” Își înalță ochii și iar îl văzu pe Anisim, dar de data aceasta într-o ambianță cu totul amenințătoare. Izba întregă era plină de țărani pe care îi adusesese probabil Anisim. Erau de față și stăpânul casei, și țăranul cu vaca, alți doi țărani (care se dovediră apoi că sunt cărauși), încă un omuleț aproape beat de tot, îmbrăcat țărănește, dar ras și cu înfățișare de târgoveț bețiv și care vorbea cel mai mult. Cu toții discutau despre el, Stepan Trofimovici. Țăranul cu vaca știa una și bună, că mergând pe mal e de făcut un ocol de vreo patruzeci de verste și că e mai bine să plece neapărat cu „vamporul”. Târgovețul beat și stăpânul casei susțineau cu foc că nu e bine așa.

— Pentru că, măi frățioare, pentru dumnealui sigur că pe vampor e mult mai scurt drumul dacă trece lacul; asta așa este; dar vamporul, se știe, poate că nici nu vine.

— Vine, vine, o săptămână încă mai umblă, susținea cu multă tărie Anisim.

— Așa este, trebuie să vină! Da’ nu vine regulat, pentru că e vremea târzie, la Ustievo uneori lumea așteaptă câte trei zile.

— Măine vine sigur, la ora două o să fie aici. Până-n seară ajungeți la Spasov, domnule, stăruia cu multă pasiune Anisim.

— Mais qu’est-ce qu’il a cet homme, tremura Stepan Trofimovici așteptând cu frică să i se decidă soarta.

Pășiră înainte și cărăușii, începând să se tocmească; cereau până la Ustievo trei ruble. Ceilalți strigau că nu este mult, că așa e prețul, și că toată vara până la Ustievo li se plătea cărăușilor acest preț.

— Dar... și aici e bine... Nu vreau să plec, încercă să se opună Stepan Trofimovici.

— Ba e foarte bine, boierule, aveți dreptate, la Spasov la noi e foarte bine acum, și Feodor Matveevici se va bucura mult.

— Mon Dieu, mes amis, toate astea mi se par atât de neașteptate.

În sfârșit, se reîntoarse Sofia Matveevna. Dar se așeză pe bancă, foarte tristă și deprimată.

— N-am noroc să ajung la Spasov, îi zise ea gazdei.

— Cum, și dumneavoastră mergeți la Spasov? se învioră Stepan Trofimovici.

Reieși că o moșierasă, Nadejda Egorovna Svetlițana, îi spusese s-o aștepte la Hatovo promițând s-o ducă până la Spasov, dar n-a mai venit.

— Ce mă fac eu acum? repeta mereu Sofia Matveevna.

— Mais, ma chère et nouvelle amie, aș putea să vă duc eu, în locul moșieresei, în satul acela, cum îi zice, pentru care am angajat o căruță. Și atunci mâine, chiar mâine pornim împreună la Spasov.

— Dar dumneavoastră mergeți tot la Spasov?

— Mais que faire, et je suis enchanté! Vă voi lua cu dragă inimă până acolo; uite, dumnealor vor să mă ducă, și i-am angajat... pe care din voi l-am angajat? se umplu brusc Stepan Trofimovici de dorința de a pleca la Spasov.

Peste un sfert de oră ei se așezau într-o brișcă, una cu coviltir; Stepan Trofimovici foarte voios și mulțumit, iar Sofia Matveevna cu sacul ei și cu un zâmbet recunoscător, lângă el. Anisim îi ajută să se urce.

— Drum bun, boierule, se agita el cu multă râvnă în jurul briștii, nici nu știți ce bucuroși vor fi acolo de venirea dumneavoastră.

— Adio, adio, dragul meu, adio.

— Să mergeți, boierule, la Feodor Matveevici...

— Da, dragă prietene, da... la Feodor Petrovici... Așadar, adio.

II

— Vedeți, dragă prietenă, îmi dați voie să mă consider prietenul dumneavoastră, n'est-ce pas? începu grăbit Stepan Trofimovici, de cum brișca se puse în mișcare. Să vedeți, eu... J'aime le peuple, c'est indispensable, mais il me semble que je ne l'avais jamais vu de près. Stasie... cela va sans dâre qu'elle est aussi du peuple... mais le vrai peuple, adică adevăratul popor, cel de pe drumul mare, mi se pare că n-are altă treabă decât să știe încotro merg... Dar să lăsăm nemulțumirile deoparte. Mi se pare că o cam iau razna, dar numai pentru că mă grăbesc.

— Mi se pare că nu vă simțiți bine, îl privi scrutător, dar cu respect, Sofia Matveevna.

— Nu, nu, n-am decât să mă înfășor mai bine; și în general suflă un vânt cam rece, chiar foarte rece, dar să uităm asta. De fapt, eu altceva am vrut să

spun. Chère et incomparable amie, mi se pare că sunt aproape fericit și de vină sunteți dumneavoastră. Mie nu-mi convine să fiu fericit, pentru că sunt gata imediat să-mi iert toți dușmanii...

— Dar de ce, e chiar foarte bine.

— Nu totdeauna, chère innocente. L'Évangile... voyez-vous, désormais nous le prêcherons ensemble, și voi porni cu plăcere să vând frumoasele dumneavoastră cărțuții. Da, simt că aceasta ar fi o idee, quelque chose de très nouveau dans ce genre. Poporul este religios, c'est admis, dar el nu cunoaște încă Evanghelia. Le voi face expuneri... Printr-o expunere orală se pot îndrepta unele erori din această remarcabilă carte, față de care eu, bineînțeles, sunt gata să am tot respectul. Voi fi de folos și pe drumul mare. Întotdeauna am fost de folos, întotdeauna le-am spus lor acest lucru et r cette chère ingrate... O, să-i iertăm, înainte de toate să-i iertăm pe toți și întotdeauna... să sperăm că ni se va ierta și nouă. Da, pentru că toți și fiecare suntem vinovați unul față de celălalt. Toți suntem vinovați! ...

— Ceea ce ați binevoit a spune este foarte, foarte bine spus.

— Da, da... Simt că vorbesc foarte bine. Le voi vorbi foarte bine; dar ce am vrut eu să spun, ceva foarte important? Mereu mă încurc și uit... Îmi dai voie să nu mă despart de dumneata? Simt că privirea dumitale și... mă surprinde chiar maniera dumitale: ești simplă, îți răstorni ceașca cu fundul în sus pe farfurioară... cu această bucățică oribilă de zahăr; dar ai ceva adorabil și văd după trăsăturile dumitale... o, nu roși și nu te feri de mine ca bărbat. Chère et incomparable, pour moi une femme c'est tout. Nu pot să trăiesc fără o femeie lângă mine, dar numai atât, să fie lângă mine... M-am încurcat groaznic, groaznic... nu sunt în stare să-mi aduc aminte ce am vrut să spun. O, e fericit acela căruia Dumnezeu mereu îi scoate în cale femeia, și... și eu cred că sunt întru câtva și entuziasmat. Și pe drumul cel mare există o mare idee! Iată, iată ce am vrut să spun despre această idee, acum mi-am adus aminte, mereu îmi scapă. Dar de ce ne poartă mai departe? Acolo era atât de bine, iar acum cela devient trop froid. R'propos, j'ai en tout quarante roubles et voilr cet argent, ia-i, ia-i, eu nu mă pricep, îi voi pierde și mi-i vor lua, și... Mi se pare că mi-e somn: mi se învârte capul. Așa se învârte, se învârte... O, ce bună ești, cu ce mă învelești?

— Aveți probabil friguri și v-am învelit cu pătura mea, în ce privește însă banii, eu...

— O, pentru numele lui Dumnezeu, n'en parlons plus, parce que cela me fait mal, o, cât de bună ești!

Încetă brusc să vorbească și aproape imediat adormi, cuprins de un somn neliniștit, cu fiori de febră. Drumul de țară pe care străbătură cele șaptesprezece verste nu era deloc neted și trăsura îi zdruncina groaznic. Stepan Trofimovici se trezea des, își ridică repede capul de pe pernuța pe care i-o vârâse sub cap Sofia Matveevna, o prindea de mână și întreba: „Ești aici?”, ca și cum se teme ca dânsa să nu-l părăsească. O asigură că i se arătase în vis o

falcă deschisă cu dinți oribili și asta îl dezgusta. Sofia Matveevna se îngrijora tot mai mult de starea lui.

Cărăușii se opriră în fața unei izbe mari cu patru ferestre și cu mai multe anexe locuite în curte. Trezindu-se, Stepan Trofimovici se grăbi să intre în casă și pătrunse direct în odaia din fund, cea mai bună și mai încăpătoare din toată casa. Chipul lui somnoros căpătă deodată un aer foarte preocupat. O lămuri imediat pe gazdă, o femeie voinică și înaltă, de vreo patruzeci de ani, cu părul foarte negru și aproape cu mustăți, că închiriază întreaga cameră, și că „cere să fie ținută sub cheie și nimeni să nu mai fie lăsat să intre, parce que nous avons r parler. Oui, j'ai beaucoup r vous dâre, chère amie.

— Plătesc, plătesc! dădu din mâini spre gazdă.

Deși arăta atât de grăbit, își mișca limba cu destulă greutate. Gazda îl asculta cu un aer posomorât, dar tăcu în semn de acceptare, în care de altfel se simțea o amenințare ascunsă. El nu observă nimic din toate astea și tot așa de grăbit (se grăbea groaznic) îi ceru gazdei să plece imediat și să servească cât mai repede masa de prânz, „fără nici o zăbavă”.

Aici femeia cu mustăți nu se mai stăpâni.

— Nu sunteți aici într-un han, domnule, nu servim masa călătorilor. Putem să vă aducem niște raci fierți sau un samovar, altceva n-avem nimic. Mâine vom avea pește proaspăt.

Dar Stepan Trofimovici își vântură brațele a mânie repetând cu nerăbdare: „Plătesc, numai cât mai repede, mai repede”. Hotărâră pentru masă o ciorbă de pește și găină friptă; gospodina anunță că în tot satul nu se poate găsi o găină; de altfel, consimți să plece în căutare, dar cu aerul că le face un mare serviciu.

De îndată ce gazda ieși, Stepan Trofimovici se așeză într-o clipă pe divan și o invită lângă el și pe Sofia Matveevna. În cameră se aflau o canapea și niște fotolii în cea mai deplorabilă stare. În general toată odaia aceasta destul de încăpătoare (cu o despărțitură într-un colț, unde se afla patul), cu niște tapete galbene vechi și sfâșiate, cu litografii îngrozitoare pe teme mitologice pe pereți, cu un lung șir de icoane și triptice bătute în alamă în colțul de onoare, cu tot mobilierul adunat la întâmplare și cu un aspect foarte ciudat, înfățișa un amestec jalnic de elemente orășenești și tipic țărănești. Dar el nici nu se uita la toate astea, nu aruncă măcar o privire spre lacul imens, al cărui mal era numai la vreo treizeci de pași de izbă.

— În sfârșit, suntem doar noi, și nici nu-i vom lăsa pe alții să intre! Vreau să-ți povestesc totul, totul chiar de la început.

Sofia Matveevna, îngrijorată la culme, îl opri:

— Știți, Stepan Trofimovici...

— Comment, vous savez déjà mon nom? zâmbi el fericit.

— L-am auzit pronunțat adineauri de Anisim Ivanovici, când ați stat de vorbă cu dânsul. Iată ce aș îndrăzni să vă spun...

Și începu să-i șoptească grăbit, uitându-se mereu spre ușa închisă, ca să nu audă nimeni, că în satul acesta nu e bine. Toți țărani de aici, deși sunt

pescari, se ocupă mai mult cu găzduirea călătorilor contra plată, luând de la ei cât vor. Satul nu se află pe un drum de mare circulație, ci cam într-o parte; dar călătorii vin pentru că aici se oprește vaporul și când se întâmplă să nu vină vaporul, din cauza timpului rău, atunci se adună în câteva zile multă lume și toate izbele din sat sunt pline, iar gazdele atâta așteaptă: pentru cel mai mic lucru cer prețuri întreprinse, iar stăpânul casei acesteia este un om îngâmfat și jecmănitor, pentru că trece prin partea locului drept cel mai bogat; are un năvod care costă nu mai puțin de o mie de ruble.

Stepan Trofimovici se uita la Sofia Matveevna cu câtă aprindere vorbea despre aceste lucruri și o expresie de reproș i se arătă pe față; de câteva ori schiță un gest ca s-o oprească. Dar ea stăruie și își spuse gândul din care se putea înțelege că a mai fost pe aici vara cu „o doamnă foarte nobilă” din oraș și au trebuit să rămână peste noapte până la sosirea vaporului care a întârziat două zile și că a pățit atâtea, încât se îngrozea chiar amintindu-și.

— Iată, dumneavoastră, Stepan Trofimovici, ați cerut această cameră numai pentru dumneavoastră... V-o spun, ca să vă previn... Dincolo, în cealaltă încăpere, s-au adunat alți călători, un om mai în vârstă și un om tânăr, o doamnă cu copii, iar mâine în toată casa se va aduna lume multă până la ora două, deoarece vaporul, care de două zile este așteptat, vine sigur mâine. Pentru o cameră separată și pentru masa pe care ați comandat-o și pentru faptul că ceilalți călători au fost lăsați la înghesuală, ei vor pretinde atâtea, încât nici prin capitale nu există asemenea prețuri... Dar el suferea, suferea în modul cel mai sincer.

— Assez, mon enfant, te implor; nous avons notre argent, et aprês, et aprês le bon Dieu. Mă și surprinde că dumneata cu vederile dumitale superioare... Assez, assez, vous me tourmentez, zise el nervos: în fața noastră e tot viitorul, iar dumneata... dumneata mă sperii cu ce ni se poate întâmpla în acest viitor.

Imediat se apucă să-și povestească toată istoria, și cu atâtea grabă, încât de la început nici nu se înțelegea nimic din ce spunea. Expunerea aceasta ținu destul de mult. Se servi ciorba de pește, se servi găina friptă, li se aduse la urmă și samovarul, el tot mai vorbea... Toată istorisirea lui suna cam bizar și bolnăvicios; de altfel, și arăta realmente bolnav. Era o încordare bruscă și intensă a forțelor sale intelectuale, după care, desigur, și acest lucru îl prevedea Sofia Matveevna în tot timpul povestirii, ar fi urmat inevitabil o depresie profundă cu o scădere extraordinară a forțelor organismului său atât de sleit. Începu aproape cu vârsta copilăriei, când „cu pieptul proaspăt alergam pe câmp”; abia peste o oră ajunsese la cele două căsătorii ale sale și la viața berlineză. De altfel, n-aș îndrăzni să fac haz de asta. Pentru el, într-adevăr, toate acestea reprezentau ceva sublim și, folosind un limbaj modern, însăși lupta lui pentru existență. Vedea în fața sa ființa pe care și-o alesese ca să meargă alături de el pe drumul viitorului și se grăbea, ca să zicem așa, să i se destăinuie. Genialitatea lui nu trebuia să mai rămână pentru dânsa o taină... Se prea poate că exagerase mult în privința Sofiei Matveevna, dar o și

desemnase în gând aleasa lui. Nu se putea lipsi de prezența unei femei. Își dădea seama el însuși, după expresia chipului ei, că dânsa aproape că nu-l înțelege deloc și nici măcar esențialul din ceea ce spunea el.

Ce n'est rien, nous attendrons, deocamdată ar putea înțelege prin intuiție...

— Dragă prietenă, n-am nevoie decât de inima dumitale! strigă el întrerupându-și povestirea. Și de această privire de acum a ochilor dumitale fermecători și dragi, cu care te uiți la mine. O, nu trebuie să roșești! Ți-am spus doar...

Urmară lucruri și mai confuze pentru înțelegerea sărmanei Sofia Matveevna, când istoria se transformă aproape într-o adevărată disertație pe tema faptului că nimeni niciodată n-a fost în stare să-l înțeleagă pe Stepan Trofimovici și cum „pier la noi în Rusia talentele”. Toate acestea erau prea „inteligente”, povestea ea mai târziu cu tristețe. Îl asculta vădit chinuită, cu ochii puțin holbați, iar când Stepan Trofimovici se lansă în aprecieri umoristice și în spirite usturătoare pe seama „progresiștilor și diriguitorilor noștri”, de amărăciune ea încercă de vreo două ori și să zâmbească răspunzând la răsul lui, dar efortul ei apărură mai deplorabil chiar decât dacă ar fi lăcrimat, încât Stepan Trofimovici în cele din urmă se simți el însuși jenat, năpustindu-se, drept consecință, cu o vehemență și mai neiertătoare împotriva nihilistilor și „oamenilor noi”. Dar această nouă explozie pur și simplu o sperie. În sfârșit, găsi prilejul să mai răsufle puțin, în modul cel mai înșelător de altfel, abia când începu romanul propriu-zis. Femeia rămâne întotdeauna femeie, chiar și atunci când este călugăriță. Zâmbea, dădea din cap și totodată roșea mult și-și pleca ochii, ceea ce avu darul să-l aducă pe Stepan Trofimovici într-o stare de extraordinară admirație și să-i ațâțe și mai mult inspirația, încât își permise chiar să strecoare și câteva exagerări conștiente. Varvara Petrovna apărea în descrierea lui ca o brunetă fermecătoare („care stârnea admirația întregului Petersburg și a multor alte capitale din Europa”), iar soțul ei se lăsase „răpus de un glonț la Sevastopol”, numai și numai pentru că se simțea nedemn de dragostea ei și pentru a o ceda astfel rivalului său, adică aceluiași Stepan Trofimovici.

— Nu te jena, blânda mea creștină, exclamă el, adresându-i-se Sofiei Matveevna, aproape crezând el însuși în cele ce povestea, a fost ceva de neînchipuit, ceva atât de sublim, încât noi nici chiar nu ne-am mărturisit niciodată dragostea în tot restul vieții! Cauza unei asemenea situații era, după cum reieșea din continuarea povestirii, o blondină (dacă nu se gândea la Daria Pavlovna, nici nu mai știu la cine se referea aici Stepan Trofimovici). Această blondină îi datora totul brunetei și în calitate de rudă depărtată fusese crescută în casa acesteia. În cele din urmă bruneta, observând dragostea blondinei față de Stepan Trofimovici, se încuie în lumea sentimentelor ei intime. Blondina, la rândul ei, observând dragostea brunetei față de Stepan Trofimovici, se încuie și dânsa în lumea ei. Și astfel tustrei, purtând povara generozității reciproce, au tăcut mereu timp de douăzeci de ani, rămânând fiecare izolat în lumea sa. „O,

ce pasiune mare a fost, ce pasiune mare!” striga el cu lacrimi de cel mai sincer entuziasm. Am văzut o înflorire deplină a frumuseții ei (brunetei), vedeam „cu durere în inimă” zilnic cum trecea pe lângă mine, rușinându-se parcă de frumusețea ei. (O dată îi scăpă: „rușinându-se de plinătatea ei”.) În cele din urmă, el fugi, desprinzându-se de tot visul acesta arzător care durase două decenii. Vingt ans! Și iată-l acum pe drumul cel mare... Apoi, într-un fel de învăpăiere a creierului, se apucă să-i explice Sofiei Matveevna ce ar trebui să însemne „întâlnirea lor, atât de neprevăzută și atât de predestinată, în vecii vecilor”. Sofia Matveevna se ridică în sfârșit de pe canapea extrem de încurcată; el dădu chiar să se lase în fața ei în genunchi, întrucât ea izbucnise în plâns. Umbrele înserării deveneau tot mai întunecoase; amândoi stătuseră în această odaie încuiată câteva ore...

— Vă rog, lăsați-mă mai bine să trec în odaia de alături, bâigui dânsa, ce-ar putea să creadă oamenii despre mine?

În sfârșit ea scăpă; Stepan Trofimovici o lăsă să plece, făgăduindu-i să se culce imediat. Luându-și rămas-bun, se plânse că îl doare tare capul. Sofia Matveevna încă înainte de a intra își lăsase sacul și lucrurile în prima încăpere, intenționând să rămână peste noapte împreună cu gazdele; dar nu-i fu dat să se odihnească.

Peste noapte Stepan Trofimovici avu acel acces de holerină atât de cunoscut mie și tuturor prietenilor săi, acces cu care se sfârșeau toate momentele de încordare nervoasă violentă, zguduirile sale morale. Sărmana Sofia Matveevna nu dormi toată noaptea. Întrucât, îngrijindu-l pe bolnav, trebui să iasă și să intre destul de des trecând prin încăperea gazdelor, acestea, ca și călătorii găzduiți peste noapte, mormăiau, ba către sfârșit începură s-o certe când ea se apucă, spre ziuă, să pună samovarul. Stepan Trofimovici, în tot timpul accesului, se afla într-o stare de semiconștiență; uneori i se părea că cineva aduce samovarul, că i se dă ceva de băut (cu gust de zmeură), i se oblojește cu ceva cald abdomenul, pieptul. Dar simțea aproape în fiecare clipă că ea se afla lângă dânsul; că ea era aceea care venea și pleca, îl cobora din pat și iar îl culca. Către ora trei din noapte se simți în sfârșit mai bine; se ridică în capul oaselor, își lăsă picioarele jos pe podea și, fără să se gândească la nimic, se prăbuși în fața ei pe podea. Nu mai era însă ingenuncherea de mai înainte; pur și simplu căzu la picioarele ei și-i săruta poala rochiei...

— Nu trebuie, nu merit eu asta, bâigui dânsa, încercând să-l ridice ca să-l culce în pat.

— Salvatoarea mea, își împreună el mâinile privind-o cu venerație: vous êtes noble comme une marquise, iar eu, eu sunt un mizerabil! O, toată viața mea am fost un infam...

— Liniștiți-vă, îl imploră Sofia Matveevna.

— Mai înainte ți-am spus numai minciuni, de dragul gloriei, din răsfăț, din trândăvie, totul, totul până la ultimul cuvânt a fost o minciună, o, ce mizerabil, mizerabil!

În felul acesta holerina se transformă într-un alt acces, într-un acces de autoblamare isterică. Am mai amintit despre aceste accese cu prilejul relatării scrisorilor sale către Varvara Petrovna. Deodată el își aduse aminte de Lise, despre întâlnirea de ieri cu dânsa: „O, era îngrozitor și se afla probabil într-o mare nenorocire, iar eu nici n-am întrebat-o, n-am aflat! Eram preocupat numai de mine însumi! O, ce s-o fi întâmplat cu dânsa, nu știi cumva ce e cu dânsa?” o implora el pe Sofia Matveevna.

Apoi începu să jure că „n-o va trăda”, că se va reîntoarce la dânsa (adică la Varvara Petrovna). „Noi ne vom apropia zilnic de pridvorul ei (adică împreună cu Sofia Matveevna), când ea urcă în cupeu pentru plimbarea ei matinală și o vom privi discret... O, vreau ca dânsa să mă lovească în celălalt obraz; o aștept cu voluptate! Îi voi întoarce celălalt obraz al meu comme dans votre livre! Abia acum, abia acum am înțeles ce înseamnă să-ți întorci celălalt... „obraz”. N-am fost niciodată în stare s-o înțeleg până acum!”

Pentru Sofia Matveevna urmară două zile îngrozitoare din viața ei; și astăzi își aduce aminte de aceste zile cutremurându-se. Stepan Trofimovici se îmbolnăvi atât de grav, încât nu mai fu în stare să ia vaporul, care de data aceasta sosise regulat, după itinerar, exact la ora două după-amiază; iar dânsa nu se simți în stare să-l lase singur, renunțând și ea să plece la Spasov. După cum spunea ea, Stepan Trofimovici se arătă chiar bucuros când vaporul plecă.

— Foarte bine, admirabil, murmură el în așternut, tot mă temeam că va trebui să plecăm. E atât de bine aici, nicăieri nu e mai bine ca aici... N-ai să mă lași? O, dumneata nu m-ai părăsit!

Dar „aici” nu era nici pe departe atât de bine. El nu voia să știe nimic despre dificultățile ei; capul lui era împuiat numai de fantezii. Iar boala și-o considera o indispoziție trecătoare, nu se gândea deloc la starea lui și nu visa decât la momentul când vor porni împreună ca să vândă „aceste cărțulii”. O rugă să-i citească ceva din Evanghelie.

— De mult n-am citit-o... în original. S-ar putea totuși să mă întrebe cineva și să greșesc; trebuie să mă pregătesc pentru orice eventualitate.

Ea se așeză lângă patul lui și-și deschise cartea.

— Citești admirabil, o întrerupse el chiar de la primul rând. Văd, văd că n-am greșit! adăugă el confuz, dar entuziasmat.

Și în general se afla tot timpul în stare de neconținut entuziasm. Ea îi citi predica de pe munte.

— Assez, assez, mon enfant, ajunge... Ți închipui cumva că atâta nu este de ajuns!

Își închise ochii, sleit de puteri. Era foarte slăbit, dar încă nu-și pierdea cunoștința. Sofia Matveevna dădu să se ridice crezând că vrea poate să doarmă. Dar el o opri:

— Dragă prietenă, am mințit toată viața. Chiar și atunci când spuneam adevărul. Niciodată nu vorbeam pentru adevăr, ci numai pentru mine însumi, o știam și înainte, dar numai acum îmi dau seama... O, unde sunt prietenii mei, pe care-i jigneam prin prietenia mea toată viața? Și totul, și totul? Savez-vous,

mint poate și acum; sigur că mint și acum. Esențial este că mă cred eu însumi când mint. Cel mai greu e în viață să trăiești și să nu minți... Și... și să nu crezi minciunile tale; da, da, asta este! Dar să lăsăm asta, pentru mai târziu... Noi împreună, împreună! adăugă el cu extaz.

— Stepan Trofimovici, îl rugă timid Sofia Matveevna, ar trebui să trimitem în oraș după doctor?

El păru uluit.

— Pentru ce? Est-ce que je suis și malade? Mais rien de sérieux. Ce ne trebuie aici oameni străini? Se află, și atunci ce se întâmplă? Nu, nu, nu ne trebuie străini, noi împreună, împreună! Știi, zise el, după un pic de tăcere, citește-mi încă ceva, ce crezi dumneata sau la nimereală – pe ce îți cade privirea.

Sofia Matveevna desfăcu cartea ca să citească.

— Acolo unde se va deschide pagina, unde se va deschide la nimereală, repetă el.

— Iar îngerului Bisericii din Laodiceea scrie-i...”

— Ce-i asta? Ce? De unde e?

— Din Apocalipsă.

— O, je m'en souviens, oui, l'Apocalypse. Lisez, lisez, mi-am propus să ghicesc viitorul nostru după ceea ce se va spune în carte, vreau să știu ce s-a nimerit; citește despre înger, despre înger...

Iar îngerului Bisericii din Laodiceea scrie-i: Acestea zice Cel ce este Amin, martorul cel credincios și adevărat, începutul zidirii lui Dumnezeu:

Știi faptele tale; că nu ești nici rece, nici fierbinte. O, de ai fi rece sau fierbinte!

Astfel, fiindcă ești căldicel – nici fierbinte, nici rece – am să te vărs din gura Mea.

Fiindcă tu zici: Sunt bogat și m-am îmbogățit și de nimic nu am nevoie! Și nu știi că tu ești cel ticălos și vrednic de plâns, și sărac, și orb, și gol!

Apocalipsa 3, 14-17

— Și asta... și asta scrie în cartea dumitale! strigă el, cu privirea scânteietoare și ridicându-se de pe pernă. Niciodată n-am cunoscut acest pasaj sublim! Auzi: mai curând rece, rece, decât căldicel, decât numai căldicel. O, voi demonstra. Numai să nu mă părăsești, să nu mă părăsești lăsându-mă singur! Noi vom dovedi, vom dovedi!

— Dar n-am să te părăsesc, Stepan Trofimovici, niciodată n-am să te părăsesc! îl prinse ea de mâini, strângându-i-le în ale ei, ducându-le la inimă, cu lacrimi în ochi, uitându-se la dânsul. („O milă sfâșietoare mă cuprinse în acea clipă”, relata ea.) Buzele lui se contractară într-un tremur convulsiv. Și totuși, Stepan Trofimovici, ce ne facem? N-ar fi mai bine să anunțăm pe careva dintre cunoscuții dumneavoastră sau vreo rudă?

Dar la auzul acestor cuvinte el păru atât de speriat, încât ea regretă amar stăruința aceasta repetată. Înfiorat și tremurând, el o implora să nu cheme pe nimeni, să nu întreprindă nimic; îi cerea să-și dea cuvântul și repeta mereu:

„Pe nimeni, pe nimeni! Numai noi singuri, numai noi doi, nous partirons ensemble”.

Mai rău era că și gazdele începuseră să se îngrijeze, bodogăneau și n-o lăsau în pace pe Sofia Matveevna. Ea achitase tot de ce cuvenea căutând să facă în așa fel încât ei să vadă că au bani; pentru moment aceștia se potoliseră; dar stăpânul casei îi ceru „actele” lui Stepan Trofimovici. Bolnavul, cu un zâmbet disprețuitor, arătă spre sacul lui minuscul; Sofia Matveevna găsi acolo ordinul lui de demitere și încă alte acte de acest gen pe baza cărora trăise toată viața. Gazda nu se lăsa, stăruind că „dumnealui trebuie să fie dus undeva, pentru că aici nu e spital, iar dacă moare, cine știe ce se întâmplă; ne luăm belea pe cap”. Sofia Matveevna încercă să deschidă vorba despre doctor, dar reieșea că dacă ar fi să cheme un doctor de la „gubernie” ar costa atât de mult, încât orice gând la un doctor părea irealizabil. Ea se întoarse deprimată la bolnavul ei. Stepan Trofimovici slăbea văzând cu ochii.

— Citește-mi acum încă un pasaj... Despre porci, zise el deodată.

— Poftim? se sperie nespus Sofia Matveevna.

— Despre porci... Tot pe acolo... ces cochons... Mi-aduc aminte, demonii au intrat în porci și toți s-au înecat. Citește-mi acest pasaj negreșit; îți voi spune pe urmă pentru ce. Vreau să-mi reamintesc cuvânt cu cuvânt. Am nevoie să știu cuvânt cu cuvânt.

Sofia Matveevna cunoștea bine Evanghelia și găsi imediat pasajul din Evanghelia lui Luca, pe care eu l-am pus ca epigraf la cronica mea. Îl voi reproduce și aici:

Și era acolo o turmă mare de porci, care păștea pe munte. Și L-au rugat să le îngăduie să intre în ei; și le-a îngăduit. Și, ieșind demonii din om, au intrat în porci, iar turma s-a aruncat de pe țârm în lac și s-a înecat. Iar păzitorii, văzând ce s-a întâmplat, au fugit și au vestit în cetate și prin sate. Și ei au ieșit să vadă ce s-a întâmplat și au venit la Iisus și au găsit pe omul din care ieșiseră demonii, îmbrăcat și întreg la minte, șezând jos, la picioarele lui Iisus, și s-au înfricoșat. Și cei ce văzuseră le-au spus cum a fost izbăvit demonizatul.

SFÂNTA EVANGHELIE CEA DUPĂ LUCA, Cap. VIII, 32-36

— Scumpa mea prietenă, zise Stepan Trofimovici profund tulburat, savez-vous, acest pasaj minunat și extraordinar mi-a fost în viață o piatră de care m-am poticnit totdeauna... Dans ce livre... încât pasajul acesta l-am reținut în memorie încă din copilărie. Acum însă mi-a venit un gând, une comparaison. Îmi vin acum tot felul de idei. Să vezi, ar fi exact ca Rusia noastră. Acești demoni, care ies din bolnav și intră în porci, sunt toate tarele, racilele, toate miasmele, toate necurățiile, toți demonii și toți drăcușorii care s-au acumulat în marele și scumpul nostru bolnav, în Rusia noastră, în decurs de veacuri, de veacuri! Oui, cette Russie, que j'aimais toujours. Dar o idee măreață și o voință măreață o vor lumina de sus, ca pe acel demonizat, și vor ieși toți demonii, toată necurățenia, toată scârnavia care s-au încuibat purulent pe suprafața ei... și vor cere singure să intre în porci. De altfel, au și intrat poate! Suntem

noi, noi și ceilalți, și Petrușa... et les autres avec lui, și eu, poate, cel dintâi, în frunte, și ne vom arunca, nebuni și turbați, de pe stâncă în mare și ne vom îneca cu toții și așa se cuvine, pentru că nu suntem buni decât pentru așa ceva. Dar bolnavul se va vindeca și „se va așeza la picioarele lui Iisus”... și va privi în jurul său cu uimire... Scumpa mea, vous comprendrez aprês. Iar acum gândul acesta mă tulbură nespus... Vous comprendrez aprês... nous comprendrons ensemble.

Începu să delireze și în cele din urmă își pierdu cunoștința. Starea aceasta ținu și a doua zi. Sofia Matveevna ședea lângă el și plângea; nu dormise trei nopți la rând și evita să apară în fața gazdelor, care, o presimțea, puseseră ceva la cale. Salvarea veni abia a treia zi. În dimineața aceea Stepan Trofimovici își recăpătă cunoștința, o recunoscu pe Sofia Matveevna și-i întinse mâna. Ea își făcu semnul crucii cu speranța renăscută. El își exprimă dorința să se uite pe fereastră: „Tiens, un lac, zise el, ah, Dumnezeule, și eu nu-l văzusem...” În clipa aceea în fața izbei se auzi huruitul unei trăsurii și prin casă se iscă o agitație nemaipomenită.

III.

Era Varvara Petrovna în persoană, sosită într-un cupeu de patru locuri, înhămat cu patru cai, însoțită de Daria Pavlovna și de doi valeți. Miracolul se întâmplase simplu: mort de curiozitate, Anisim, a doua zi după sosirea sa în oraș, trecuse pe la casa Varvarei Petrovna și le povestise servitorilor că l-a întâlnit pe Stepan Trofimovici într-un sat, singur, că niște țărani l-au văzut mergând pe jos pe șosea și că se îndrepta spre Spasov prin Ustievo, acum împreună cu o oarecare Sofia Matveevna. Întrucât Varvara Petrovna, cuprinsă de neliniște, pusese deja să fie căutat prietenul ei fugar, cei din curte îi raportaseră îndată despre cele auzite de la Anisim. Ascultându-l pe acesta și mai ales amănuntele plecării la Ustievo împreună cu o oarecare Sofia Matveevna într-o brișcă, ea hotărî imediat să plece și sosi pe urme proaspete la Ustievo. Nu știa încă nimic despre boala lui Stepan Trofimovici.

În curte răsună îndată glasul ei aspru și poruncitor, încât până și gazdele se speriară. Se oprise numai ca să întrebe și să se informeze, convinsă că Stepan Trofimovici ajunsese de mult la Spasov; aflând însă că el este aici și e bolnav, intră în izbă, cuprinsă de emoție.

— Unde e el? A, tu ești! strigă ea văzând-o pe Sofia Matveevna, care tocmai apăruse în pragul primei camere. După fața ta nerușinată mi-am dat seama că ești tu. Afară, nemernico! Imediat să dispară din casa aceasta! Șterge-o, altminteri te trimit la închisoare. Țineți-o sub pază într-o altă casă. A mai stat ea la închisoare în oraș și o să mai stea. Și te rog, pe tine ca stăpân, să nu lași pe nimeni să intre cât timp sunt eu aici. Sunt generăleasa Stavroghina și ocup întreaga casă. Iar tu, scumpo, o să-mi dai socoteală de toate.

Accentele cunoscute ale glasului ei îl zguduiră pe Stepan Trofimovici. Începu să tremure. Dar ea pășise deja în despărțitura unde era patul. Scânteind din ochi, trase cu piciorul scaunul și, sprijinindu-se de spetează, îi strigă Dașei:

— Așteaptă alături lângă gazdă. Ce atâta curiozitate? Și închide ușa bine după ce ieși.

Câtva timp ea îi scrută chipul speriat cu o privire sălbatică.

— Ei, cum o mai duci, Stepan Trofimovici? Cum ai petrecut? lăasă ea deodată să-i scape o ironie furioasă.

— Chcre, bâigui Stepan Trofimovici complet aiurit, am cunoscut viața rusească reală... Et je prêcherai l'Évangile...

— Om ingrat și nerușinat ce ești! zberă ea plesnindu-și palmele. Nu ți-a fost de ajuns că mă faci de răs, te-ai și înhăitat... O, bătrân senzual și nerușinat!

— Chcre...

Glasul i se tăie și el nu mai putu să scoată nici o vorbă, uitându-se la dânsa cu niște ochi căscați de spaimă.

— Cine este ea?

— C'est un ange... C'était plus qu'un ange pour moi, toată noaptea... O, nu țipați la ea, n-o speriați, chcre, chcre...

Varvara Petrovna sări deodată cu zgomot de pe scaun; se auzi strigătul ei speriat: „Apă, apă!”. Cu toate că el își revenise în fine, ea continua să tremure de frică și se uita palidă la chipul lui schimonosit: abia acum pentru prima oară se dumiri dânsa despre gravitatea bolii.

— Daria, îi șopti ea deodată Dăriei Pavlovna, să plece imediat după doctor, după Salzfish; să plece imediat Egorăci să tocmească aici cai, iar din oraș să vină cu un alt cupeu. La noapte să fie aici.

Dașa se repezi să execute ordinul. Stepan Trofimovici se uita cu aceeași privire aiurită, speriată; buzele lui, aproape albe, tremurau.

— Mai așteaptă, Stepan Trofimovici, mai așteaptă, dragul meu! îl îndemna ea ca pe un copilaș. Așteaptă, așteaptă puțin, se întoarce Daria îndată și... ah, Dumnezeule, gazdă, gazdă, vino măcar tu aici, femeie!

Nerăbdătoare, alergă personal s-o cheme pe stăpâna casei.

— Imediat, imediat aia să fie adusă înapoi. Înapoi, înapoi!

Din fericire, Sofia Matveevna nu apucase să plece și tocmai ieșea pe poartă cu sacul și cu legătura ei. Fu adusă înapoi. Era atât de speriată, încât mâinile și picioarele îi tremurau. Varvara Petrovna o prinse de mână ca uliul un puișor și o târi cu repeziciune lângă Stepan Trofimovici.

— Poftim. Iat-o. Nu ți-am mâncat-o. Ai crezut că am și mâncat-o.

Stepan Trofimovici prinse mâna Varvarei Petrovna, o duse la ochi și se porni în hohote de plâns bolnăvicios, isteric.

— Ei bine, ei bine, liniștește-te, liniștește-te, dragul meu, hai, liniștește-te! Dumnezeule, dar liniștește-te odată, strigă ea ieșindu-și din fire. O, cât mă chinuiești, m-ai chinuit mereu, mereu!

— Suflete bun, bâigui în sfârșit Stepan Trofimovici, adresându-i-se Sofiei Matveevna, mai așteaptă puțin dincolo, drăguțo, vreau aici să spun ceva...

Sofia Matveevna se grăbi să iasă îndată din cameră.

— Chcre, chcre... se sufoca el.

— Așteaptă cu vorba, Stepan Trofimovici. Așteaptă puțin până când îți revii mai bine, odihnește-te puțin. Poftim, bea apă. Dar așteaptă, te rog!

Varvara Petrovna se așeză iar pe scaun. Stepan Trofimovici o ținea strâns de mână. Îl obligă să stea astfel mult timp, fără să-l lase să scoată o vorbă. El îi duse mâna la buze și începu s-o sărute. Ea își strânse dinții privind undeva într-un colț.

— Je vous aimais! lăsa el să-i scape deodată.

Niciodată nu auzise dânsa de la el un asemenea cuvânt, rostit în felul acesta.

— Hm, făcu ea drept răspuns.

— Je vous aimais toute ma vie... vingt ans!

Ea continuă să tacă timp de vreo două-trei minute.

— Dar când te pregăteai să te duci la Dașa, ți-ai dat cu parfum, zise ea deodată într-o șoaptă înspăimântătoare.

Stepan Trofimovici rămase înlemnit.

— Ți-ai pus cravată nouă...

Se așternu iar o tăcere de vreo două minute.

— Ți-aduci aminte de țigară?

— Draga mea prietenă, îngăimă el cuprins de spaimă.

— Țigara, în seara aceea, la fereastră... la lumina lunii... după chioșc... la Skvoreșniki? Îți aduci aminte, îți aduci aminte, sări ea din loc apucând de ambele colțuri perna lui și scuturând-o împreună cu capul lui. Îți aduci aminte, om laș, neserios veșnic, veșnic neserios ce ești! șuieră dânsa în șoapta ei furioasă, stăpânindu-se să nu strige. Apoi trânti perna și recăzu pe scaun, acoperindu-și fața cu mâinile. Destul! retează ea, încordându-se țeapănă pe scaun. Cei douăzeci de ani au trecut, nu se mai întorc; și eu sunt o proastă.

— Je vous aimais, își împreună el mâinile iar.

— Dar ce tot îi dai cu aimais și aimais! Destul! sări ea din nou de pe scaun. Și dacă nu adormi imediat, atunci eu... ai nevoie de liniște; trebuie să dormi, neapărat să dormi, închide ochii. Ah, Dumnezeuule, el poate că vrea să mănânce! Ce mănânci? Ce mănâncă el! Ah, Dumnezeuule, unde e aia? Unde e ea?

Se iscă iar o mare agitație. Dar Stepan Trofimovici bâigui cu glasul slăbit că ar dormi într-adevăr une heure, și după aceea – un bouillon, un thé... enfin il est și heureux. Își lăsa capul pe pernă și într-adevăr părea că adormise. (Probabil se prefăcu.) Varvara Petrovna mai așteptă puțin și ieși în vârful picioarelor din despărțitură.

Se așeză în odaia gazdelor, alungându-i afară pe cei de acolo și porunci Dariei s-o cheme pe aia. Și începu un interogatoriu cumplit.

— Povestește-mi acum, draga mea, toate amănuntele; așază-te aici lângă mine, așa. Ei?

— L-am întâlnit pe Stepan Trofimovici...

— Așteaptă, stai. Te previn că dacă vei minți sau vei ascunde ceva, te găsesc și sub pământ. Așadar?

— Eu și cu Stepan Trofimovici... îndată ce am ajuns la Hatovo... băigui aproape sufocându-se Sofia Matveevna.

— Așteaptă, taci, stai: ce trâncănești? Mai întâi și întâi cine ești și ce hram porți?

Sofia Matveevna povesti cu chiu cu vai, de altfel în foarte puține cuvinte, despre viața ei, începând cu Sevastopolul. Varvara Petrovna o asculta în tăcere, stând drept pe scaun, uitându-se sever și fix în ochii povestitoarei.

— Dar de ce ești așa speriată? Ce te tot uiți în pământ? Îmi plac oamenii care se uită drept în ochi și țin piept cu vorba discutând cu mine. Continuă.

Sofia Matveevna povesti apoi cum l-a întâlnit, despre cărți, cum Stepan Trofimovici a cinstit o țărăncă cu rachiu...

— Așa, așa, să nu uiți nici un amănunt, o încurajă Varvara Petrovna.

În sfârșit, cum au plecat și cum Stepan Trofimovici i-a tot vorbit „complet bolnav” și cum aici și-a povestit toată viața chiar de la început, timp de mai multe ore.

— Spune-mi ce ți-a povestit despre viața lui.

Sofia Matveevna, aici, nu mai știi ce să-i spună.

— Nici nu știi ce să spun, murmură ea aproape plângând, aproape că n-am înțeles nimic.

— Minți, nu se poate să nu fi înțeles chiar nimic.

— Despre o doamnă nobilă cu părul negru a vorbit mult, roși până în vârful urechilor Sofia Matveevna, deși observase că Varvara Petrovna are părul bălai și nu seamănă deloc cu acea „brunetă”.

— Cu părul negru? Și ce anume a spus? Vorbește!

— Cum că această doamnă nobilă era tare îndrăgostită de dumnealui, toată viața, douăzeci de ani; dar nu îndrăznea să-i mărturisească reținându-se în fața dumnealui, pentru că era foarte grasă...

— Imbecilul! reteză îngândurată, dar hotărâtă, Varvara Petrovna.

Sofia Matveevna plângea acum cu lacrimi.

— Nu sunt în stare să povestesc nimic, fiindcă eram cuprinsă de spaimă pentru dumnealui și nu puteam înțelege deoarece dumnealui este un om atât de inteligent...

— Despre inteligența lui n-ai nas ca să judeci. Ți-a propus să te ia în căsătorie?

Femeia se cutremură.

— S-a îndrăgostit de tine? Vorbește! Ți-a propus să te ia în căsătorie? strigă poruncitor Varvara Petrovna.

— Aproape că așa a fost, sughiță printre lacrimi cealaltă. Numai că eu n-am luat în seamă vorbele lui, din cauza stării de boală în care se afla, adăugă ea cu fermitate, ridicând ochii.

— Cum te cheamă: adică numele tău și al tatălui?

— Sofia Matveevna.

— Ei bine, să știi, Sofia Matveevna, că este omul cel mai păcătos, cel mai naserios... Doamne, Doamne! Mă consideri drept o mizerabilă?

Cealaltă holbă ochii.

— O mizerabilă, o tirană? Care i-a distrus viața?

— Cum se poate așa ceva, când văd că și dumneavoastră plângeți?

Într-adevăr, ochii Varvarei Petrovna erau înlăcrimați.

— Hai, șezi, șezi, nu te teme. Privește-mă drept în ochi încă o dată; de ce roșești? Dașa, vino încoace și te uită la dânsa: cum crezi, are o inimă cinstită...

Și spre mirarea sau mai marea spaimă a Sofiei Matveevna, ea îi mângâie obrazul.

— Păcat numai că ești o proastă. Prea proastă pentru vârsta ta. Bine, drăguță, voi avea grijă de tine. Văd că totul n-a fost decât o prostie. Vei locui deocamdată lângă el, îți voi închiria o locuință, iar de la mine vei avea asigurată masa, și atâta tot... deocamdată.

Sofia Matveevna încercă să spună speriată că trebuie să plece cât mai repede.

— N-ai de ce să te grăbești. Îți cumpăr toate cărțile, iar tu rămâi aici. Taci, nici un cuvânt. Dacă n-aș fi sosit eu, tot nu l-ai fi părăsit, nu?

— În ruptul capului nu l-aș fi părăsit, zise Sofia Matveevna încet și hotărât, ștergându-și lacrimile.

Doctorul Salzfisch a fost adus noaptea târziu. Era un bătrânel foarte respectabil și un practician cu multă experiență, care își pierduse la noi postul nu de mult din cauza unei certe cu superiorii săi. Din momentul acela Varvara Petrovna căuta în tot chipul să-l „protejeze”. Acesta îl examinează cu multă atenție pe bolnav, puse niște întrebări și cu multă prudență o informă pe Varvara Petrovna că starea „suferindului” este foarte gravă, din cauza complicațiilor intervenite în mersul bolii, și că trebuie să ne așteptăm chiar și „la deznodământul cel mai rău”. Varvara Petrovna, care în decursul celor douăzeci de ani se dezobișnuise chiar și de a gândi că ar putea să intervină ceva serios și grav în tot ce pornea personal de la Stepan Trofimovici, se simți profund zguduită, ba și păli.

— Chiar așa, nici o speranță?

— Nu există stări fără nici o speranță, dar...

Varvara Petrovna nu se mai culcă să se odihnească, toată noaptea așteptând cu nerăbdare să se facă ziua. În clipa când bolnavul deschise ochii revenindu-și (era deplin conștient, deși forțele-i scădeau vizibil de la o oră la alta), i se adresă pe tonul cel mai hotărât:

— Stepan Trofimovici, se cuvine să prevedem totul. Am trimis după preot. Trebuie să-ți îndeplinești îndatorirea... Cunoscându-i convingerile, se temea mult de un refuz. El o privi mirat.

— Prostii, prostii! strigă ea crezând că el refuză. Acum nu mai e momentul pentru glume. Ne-am distrat destul.

— Dar... sunt chiar așa de grav bolnav?

Îngândurat, se învoi. Și, în general, cu multă surprindere am aflat pe urmă de la Varvara Petrovna că nu se speriasse deloc la gândul morții. Poate că

nici nu crezuse în el și continua să-și considere boala drept ceva cu totul trecător.

Se mărturisi și se împărtăși cu multă plăcere. Toată lumea, inclusiv Sofia Matveevna și servitorii, veniră să-l felicite de sfânta împărtășanie. Toți până la unul plângeau stăpânindu-se, privind fața slăbită și istovită a bolnavului, buzele lui palide și tremurătoare.

— Oui, mes amis, și mă miră numai că vă bateți capul atâta cu mine. Mâine probabil că voi fi în picioare și noi... vom pleca... Toute cette cérémonie... față de care, bineînțeles, îmi manifest cele cuvenite... a fost...

— Te rog, părinte, să rămâi negreșit lângă bolnav, îl opri cu repeziciune Varvara Petrovna pe preot care-și scotea odăjdiile. Imediat după ce se va servi ceaiul, te rog să-i vorbești despre cele dumnezeiești, ca să-i întărești credința.

Preotul începu să-i vorbească; toată lumea ședea în jurul patului.

— În vremea noastră încărcată de păcate, începu preotul cu glas lin, ținând ceașca de ceai în mâini, credința în Cel-de-Sus este singurul refugiu al neamului omenesc în lumea aceasta plină de griji și încercări, precum și în speranța fericirii veșnice, făgăduită celor drepti...

Stepan Trofimovici păru că se învionează brusc; un surâs fin miji pe buzele sale.

— Mon père, je vous remercie, et vous êtes bien bon, mais...

— Nici un mais, nici un mais! strigă Varvara Petrovna smulgându-se de pe scaunul ei. Părinte, i se adresă ea preotului, ai în fața dumitale un om... peste o oră va trebui iar să-l împărtășești! Iată ce fel de om este dumnealui!

Stepan Trofimovici zâmbi reținut.

— Dragii mei prieteni, zise el, am nevoie de prezența lui Dumnezeu fie chiar și pentru faptul că este singura ființă care poate fi veșnic iubită...

Nu se știe, se pătrunsese într-adevăr de credință sau ceremonia solemnă a împărtășaniei îl zguduise într-atât, încât răscolise receptivitatea artistică a firii sale, fapt este că el rosti câteva cuvinte absolut contrare convingerilor sale de până atunci, cu toată fermitatea și, se zice, cu multă emoție.

— Nemurirea mea este necesară fie chiar și prin aceea că Dumnezeu nu va voi să săvârșească o nedreptate și să stingă de tot flacăra dragostei față de el, odată aprinsă în inima mea. Și ce poate fi mai scump decât dragostea? Dragostea este mai presus de existență, dragostea este încununarea existenței, și cum s-ar putea ca existența să nu-i fie subordonată? Dacă m-am pătruns de dragoste față de el și m-am bucurat de această dragoste a mea, este posibil oare ca el să stingă în mine și prin mine această dragoste și să ne transforme pe amândoi în zero? Dacă există Dumnezeu, eu sunt nemuritor! Voilà ma profession de foi!

— Dumnezeu există, Stepan Trofimovici, crede-mă, există, îl implora Varvara Petrovna, leapădă-te, renunță la toate aceste prostii măcar o dată în viață! (Se pare că ea nu prea înțelesese această profession de foi a lui.)

— Draga mea prietenă, se însuflețea el tot mai mult, deși vocea i se întrerupea des, draga mea prietenă, când am înțeles... tâlcul vorbei despre

celălalt obraz întors, am înțeles totodată și încă ceva... J'ai menti toute ma vie, toată, toată viața! Aș fi vrut... de altfel, mâine... mâine plecăm cu toții.

Varvara Petrovna izbucni în plâns. El căuta pe cineva cu privirea.

— Iat-o, iat-o, e aici! o prinse ea de mână pe Sofia Matveevna și o aduse lângă el. El zâmbi înduioșat.

— O, aș fi vrut mult să trăiesc iar! strigă el din nou cu o energie neașteptată. Fiecare minut, fiecare clipă de viață trebuie să fie pentru fericirea omului... Trebuie, trebuie neapărat! Este o datorie a omului însuși să facă să fie astfel; este o lege pentru el, o lege ascunsă, dar negreșit existentă... O, aș fi vrut să-l văd pe Petrușca... și pe ei toți... și pe Șatov!

Notez că despre Șatov nimeni dintre ei nu știa încă nimic, nici Daria Pavlovna, nici Varvara Petrovna, nici chiar Salzfisch, venit ultimul din oraș. Stepan Trofimovici se tulbura tot mai mult și mai mult, în mod dureros, peste puterile lui.

— Ideea că există ceva infinit mai drept și mai fericite decât mine mă umple și pe mine de o duioșie nemăsurată și de glorie, o, oricine aș fi eu, orice aș fi făcut eu! Pentru om mult mai necesar decât conștiința propriei fericiri este să știe și clipă de clipă să creadă că undeva există deja o fericire perfectă și netulburată pentru toți și pentru toate... Întreaga lege a existenței umane constă numai în posibilitatea pentru om de a se închina în fața a ceva infinit de măreț. Lipsește-i pe oameni de acest infinit măreț, ei nu vor accepta să trăiască și vor muri pradă disperării. Incomensurabilul și infinitul sunt tot atât de necesare omului, ca și acea mică planetă, pe care el viețuiește... Dragii mei prieteni, toți, toți: trăiască Măreața Idee! Veșnică și incomensurabilă Idee! Orice om, oricine ar fi el, are nevoie să se închine în fața a ceea ce reprezintă Măreața Idee. Chiar și omul cel mai mărginit are nevoie de ceva măreț. Petrușca... o, cum aș vrea eu să-i văd pe toți! Ei nu știu, nu știu că și în ei este cuprinsă aceeași veșnică Măreață Idee!

Doctorul Salzfisch nu asistase la ceremonie. Intrând pe neașteptate, el se îngrozi și împrăștie imediat această adunare, insistând ca bolnavul să nu fie tulburat.

Stepan Trofimovici decedă după trei zile, dar într-o stare de inconștiență totală. Se stinse cu încetul, ca o lumânare arsă până la capăt. Varvara Petrovna, după ce a îndeplinit rânduiala datinei prohodului, transportă corpul neînsuflețit al sărmanului ei prieten la Skvoreșniki. Mormântul lui se află în curtea bisericii și este deja acoperit cu o lespede de marmură. Inscricția și grilajul îngrăditor urmau să fie făcute în primăvară.

Absența cu acest prilej a Varvarei Petrovna ținu cam vreo opt zile. Împreună cu dânsa și alături în cupeul ei sosi și Sofia Matveevna, care și rămase, mi se pare, pentru totdeauna să stea cu dânsa. Notez că din momentul când Stepan Trofimovici își pierdu cunoștința (chiar în dimineața aceea), Varvara Petrovna o îndepărtă îndată din nou pe Sofia Matveevna, spunându-i să iasă din izbă, și îl îngrijește pe bolnav personal, singură până la sfârșit; iar după ce el își dădu sufletul, o chemă imediat înapoi. Nici un fel de obiecții din partea

acesteia, care se speriașe groaznic de propunerea (mai bine zis porunca) de a locui totdeauna la Skvoreșniki, nu voi să ia în seamă Varvara Petrovna.

— Prostii! O să merg și eu cu tine să vindem Evanghelii. Nu mai am acum pe nimeni pe lume!

— Dar aveți un fiu, încercă s-o consoleze Salzfisch.

— N-am nici un fiu! reteză Varvara Petrovna, și a fost ca o profecie.

Capitolul al optulea.

Încheiere.

Toate mârșăviile și crimele săvârșite ieșiră la iveală cu o repeziciune extraordinară, mult mai repede decât presupuse Piotr Stepanovici. Se începu prin aceea că nefericita Maria Ignatievna, în noaptea asasinării soțului ei, se trezi către ziuă și văzând că Șatov lipsește de lângă dânsa fu cuprinsă de o tulburare de nedescris. În casă împreună cu ea rămăsese o îngrijitoare angajată de Arina Prohorovna. Bătrâna femeie nu reușea s-o liniștească și cum se luminează de ziuă alergă la moașă, asigurând-o pe Șatova că moașa trebuie să știe unde este soțul ei și când se va întoarce. Între timp, Virghinskaia fu cuprinsă la rândul ei de o mare neliniște: aflase de la soțul ei despre isprava nocturnă de la Skvoreșniki. Acesta se întorsese acasă cam după ora zece din noapte într-o stare îngrozitoare; frângându-și mâinile, se aruncă cu fața în jos pe pat, zguduit de un plâns convulsiv și repetând mereu printre sughițuri: „Nu este asta, nu; deloc nu este asta!”. Bineînțeles, în fața stăruințelor Arinei Prohorovna sfârși prin a mărturisi totul – dar numai ei singură din toată casa. Arina Prohorovna îi porunci să rămână în pat, atrăgându-i atenția cu severitate că „dacă vrea să plângă, s-o facă cu nasul în pernă, ca să nu audă nimeni, și că va fi un prost dacă a doua zi se va da cumva de gol”. Profund îngrijorată, ea se apucă imediat să-și ia numite măsuri de prevedere pentru orice eventualitate: toate hârtiile compromițătoare, cărțile, ba poate și manifestele izbuti să le ascundă sau să le distrugă fără urmă. Tot chibzuind însă, ajunse la concluzia că personal dânsa, sora ei, mătușa și studenta, poate chiar și blegul ei de frățior n-au de ce să se teamă. Când se pomeni dimineața cu îngrijitoarea Mariei Ignatievna, se duse la aceasta fără ezitare. De altfel, voia să afle cât mai repede dacă este adevărat ceea ce îi spusese aseară într-o șoptă speriată și nebună, care semăna mult cu un delir, soțul ei, despre anumite socoteli ale lui Piotr Stepanovici pe care acesta și le făcuse cu privire la Kirillov în interesul cauzei comune.

Dar sosise la Maria Ignatievna prea târziu: după plecarea îngrijitoarei, rămasă singură, aceasta nu mai putu rezista și părăsind patul de lehuzie, trase pe dânsa ce se nimeri din îmbrăcăminte, ceva foarte ușor se pare și nepotrivit cu anotimpul, și porni singură spre clădirea-anexă unde locuia Kirillov, făcându-și socoteala că acesta poate să-i spună mult mai precis decât alții ceva despre soț. E lesne de închipuit ce impresie făcu asupra lehuzei tot ce văzu ea acolo. E de notat că ea nu citi scrisoarea lui Kirillov lăsată pe masă la vedere, desigur din cauza spaimii în care se afla. Se întoarse în fugă în odăiță, apucă în brațe pruncul și porni cu el pe stradă. Era o dimineață umedă, cețoasă. Nici

un trecător nu se vedea pe strada aceasta izolată. Alergând astfel, prin noroiul rece și lipicios, și sufocându-se, ea încercă în sfârșit să bată la ușile oamenilor; într-o casă nu-i răspunse nimeni, într-o altă casă oamenii dinăuntru zăboviră mult până să-i deschidă; ea renunță și de nerăbdare începu să bată la ușa altei case. Nimerise tocmai în casa negustorului nostru Titov.

Aci provocă o mare zarvă, zbierând și susținând fără noimă că „soțul ei a fost ucis”. Titov îl cunoștea pe Șatov și ceva din istoria lui; oamenii fură îngroziți de faptul că ea, a doua zi după naștere, după cum reieșea din vorba ei, alerga îmbrăcată atât de ușor și pe o vreme atât de rece pe străzi cu pruncul abia învelit în brațe. Se gândiră la început că e în stare de febră, cu atât mai mult cu cât nu se putea înțelege cine a fost omorât, Kirillov sau soțul ei? Dându-și seama că nu e crezută, ea voi să fugă mai departe, dar fu oprită cu forța și se zice că se zbătea și zbiera groaznic cu acest prilej. Se duseră să cerceteze casa Filippov și peste două ore sinuciderea lui Kirillov și biletul lui lăsat înainte de moarte ajunseră cunoscute întregului oraș. Poliția veni s-o întrebe pe lehuză, care era încă lucidă; cu acest prilej se constată însă că ea nu citise biletul lui Kirillov și nu se putea explica de ce crezuse că și soțul ei fusese omorât; nu reușiră să scoată nimic de la ea. Atâta doar că striga mereu că „dacă acela este ucis și soțul ei este ucis; au fost împreună!” Către amiază ea își pierdu cunoștința, din care nu-și mai reveni, și peste trei zile muri. Copilul răcit murise înaintea ei. Arina Prohorovna, negăsind-o în camera ei pe Maria Ignatievna și nici pe copil, dându-și seama că se întâmplă ceva rău, se gândi să alerge acasă, dar se opri în poartă și o trimise pe îngrijitoare „să întrebe în clădirea de alături la domnul de acolo dacă Maria Ignatievna nu este la dumnealui sau dacă știe ceva despre dânsa”. Îngrijitoarea se întoarse zbierând ca apucata de răsuna strada. Convingând-o să nu strige și să nu spună nimănui nimic prin argumentul consacrat: „Te vor chema în judecată”, Arina Prohorovna părăsi curtea în cea mai mare grabă.

Bineînțeles, chiar în dimineața aceea, ea trebui să dea o declarație ca moașă a lehuzei, din care însă autoritățile nu aflară prea mare lucru: cu vocea calmă și multă precizie ea povesti tot de a văzut și a auzit la Șatov, dar despre cele întâmplate în afară de locuința acestuia declară că nu știe și nu înțelege nimic.

E lesne de închipuit ce tămbălău se iscă în tot orașul. O nouă „istorie”, un nou asasinat! Dar aici lucrurile se înfățișau puțin în alt fel: devenea tot mai evident că exista, într-adevăr, o societate secretă de ucigași, incendiatori, revoluționari, răzvrățiți. Moartea îngrozitoare a Lizei, asasinarea soției lui Stavroghin, însuși Stavroghin, incendiul, balul în beneficiul institutoarelor, dezmațul din jurul Iuliei Mihailovna... Până și dispariția lui Stepan Trofimovici părea să constituie o enigmă. Multe, foarte multe șoapte circulau pe seama lui Nikolai Vsevolodovici. Spre sfârșitul zilei se află și despre absența lui Piotr Stepanovici, dar, lucru ciudat, despre acesta se vorbea cel mai puțin. Cel mai mult însă în ziua aceea se vorbi despre „senator”. În fața casei Filippov aproape tot timpul s-au îmbulzit în dimineața aceea o mulțime de oameni. Într-adevăr,

autoritățile se lăsară induse în eroare de biletul lui Kirillov. Crezură în afirmația că Șatov a fost ucis de Kirillov, ca și în „sinuciderea” ucigașului. Totuși, în pofida dezorientării inițiale, autoritățile nu-și pierdură complet cumpătul. Cuvântul „parc”, de pildă, atât de vag inserat în biletul lui Kirillov, nu derută pe nimeni, cum sconta Piotr Stepanovici. Poliția se deplasă imediat la Skvoreșniki, și nu numai pentru faptul că singurul parc existent în localitate era cel de acolo și nicăieri în altă parte în jurul orașului nu se afla altul, ci oarecum instinctiv, deoarece toate grozăviile din ultimele zile, direct sau indirect, erau într-o legătură oarecare cu Skvoreșniki. Cel puțin așa cred. (Notez că Varvara Petrovna, dis-de-dimineată, și fără să fi aflat ceva, plecase în urmărirea lui Stepan Trofimovici.)

Corpul fu găsit în heleșteu chiar în după-amiaza aceleiași zile, după urmele rămase la fața locului; chiar pe locul unde fusese ucis Șatov se găsisese șapca lui, uitată cu multă nesocotință de ucigași. Observații asupra felului cum a fost săvârșită crima, un examen minuțios medico-legal al cadavrului și unele supoziții treziră bănuiala, chiar de la primul pas, că era exclus ca ucigașul, adică Kirillov, să nu fi avut și complici. Se contura, așadar, existența unei societăți secrete sub conducerea lui Șatov și Kirillov, legată de manifeste. Dar cine erau acești complici? La „ai noștri” nimeni nu se gândi cătuși de puțin în ziua aceea. Se află că Kirillov ducea o viață singuratică și izolată, încât împreună cu el într-adevăr ar fi putut să locuiască, după cum reieșea din bilet, atâtea zile Fedka, care era atât de căutat peste tot... Mai ales îi deprima pe toți faptul că din toată încâlceala aceasta nu se putea trage nici o concluzie cât de cât încheată. E greu să-și închipuie cineva la ce concluzii năstrușnice și la ce speculații fanteziste s-ar fi ajuns în cele din urmă în rândurile societății noastre cuprinse de panică, dacă totul nu s-ar fi lămurit dintr-odată, chiar a doua zi, datorită lui Leamșin.

Nu rezistase. Surveni la el acea stare pe care până la urmă și Piotr Stepanovici începuse s-o presimți. Dat în paza lui Tolkacenko, apoi a lui Erkel, toată ziua următoare el zăcu în pat, după toată aparența foarte cuminte, cu fața întoarsă spre perete, fără a rosti nici un cuvânt și aproape fără să răspundă când i se adresa cineva. În felul acesta nu aflase nimic în cursul zilei despre cele ce se petrec în oraș. Tolkacenko însă, care știa deja tot ce se mai întâmplase, decisese să-și lepede rolul incredințat lui de Piotr Stepanovici de a sta lângă Leamșin și plecă din oraș în județ, adică fugi pur și simplu: într-adevăr, își pierduseră cu toții capul cum se exprimă despre ei cu multă profetie Erkel. Notez între altele că și Liputin în ziua aceea dispăru din oraș încă înainte de amiază. Dar cu acesta lucrurile se petrecură astfel, încât despre dispariția lui autoritățile aflară abia a doua zi seara, când începură să se informeze la familia lui, speriată de această dispariție și care tăcuse de frică. Revin însă la Leamșin. Din clipa când rămase singur (Erkel, cu nădejdea în Tolkacenko, plecase mai înainte), fugi din casă și, bineînțeles, curând află totul. Fără a mai trece pe acasă, el o luă razna încotro văzu cu ochii. Dar noaptea era atât de întunecoasă, iar întreprinderea lui atât de înspăimântătoare și plină de

încercări grele, încât străbătând două-trei străzi, hotărî să se întoarcă înapoi, încuindu-se iar în casă. Se pare că spre ziuă el încercă să se sinucidă; dar nu izbuti. Rămase astfel încuiat aproape până la prânz și deodată porni în fugă direct la autorități. Se zice că s-ar fi târât în genunchi, plângând și țipând. Săruta podeaua și striga că nu este demn nici să sărute cizmele funcționarilor superiori în fața cărora se afla. Reușiră cumva să-l liniștească și-i arătară multă bunăvoință. Interogatoriul dură se pare vreo trei ore.

Mărturisi absolut totul, relată toate dedesubturile, tot ce știa, toate amănuntele; uneori anticipa, grăbindu-se cu mărturisirile, relatea până și lucruri străine de cauză și fără să fie întrebat. Se dovedi astfel că el cunoștea destul de multe și înfățișa destul de corect întreaga afacere: tragedia cu Șatov și Kirillov, incendiul, moartea Lebeadkinilor etC. Trecură pe plan secundar. Pe primul plan apărură Piotr Stepanovici, societatea secretă, organizația, rețeaua. La întrebarea: „Pentru ce au fost comise atâtea omoruri, scandaluri și ticăloșii”, el răspunse cu o grabă febrilă: „Pentru zdruncinarea sistematică a temeliiilor, pentru descompunerea sistematică a societății și a tuturor principiilor; pentru a descuraja, a exaspera pe toată lumea și provocând în felul acesta o derută și un haos în societatea descompusă atinsă de maladia depresiei, cinismului și necredinței, dar setoasă de a găsi o idee diriguitoare și mână de instinctul autoconservării – să fie luate brusc frâiele acestei societăți în mână și să fie ridicat steagul răzvrătirii și cu sprijinul unei rețele întregi de grupuri de cinci, care între timp acționau intens, convertind și recrutând prozeiți, să caute să găsească mijloace practice și să dibuiască locurile vulnerabile de unde s-ar putea începe”. Își încheie spovedania prin afirmația că aici, în orașul nostru, a fost organizată de Piotr Stepanovici prima astfel de încercare de a provoca în mod sistematic dezordinea, care să constituie, ca să zicem așa, un fel de program de acțiune pentru viitor, ba chiar și pentru restul de nuclee de câte cinci, dar că această din urmă afirmație nu este decât o deducție a sa (a lui Leamșin), o supoziție a sa personală și că roagă să nu se uite acest lucru și să se atragă atenția celor în drept asupra faptului că el a lămurit toată chestiunea cu atâta sinceritate și bună-credință și că ar putea fi util poate și pe viitor autorităților prin serviciile sale. La întrebarea precisă: câte nuclee de câte cinci există, răspunse că există un număr infinit de nuclee de câte cinci și că toată Rusia este împânzită cu o rețea întreagă, și eu cred că, deși în această privință n-a putut aduce nici un fel de dovadă, răspunsul lui era absolut sincer. Prezentă numai programul tipărit al societății, imprimat în străinătate, și proiectul de dezvoltare a sistemului de acțiuni viitoare, în ciornă, scris personal de Piotr Stepanovici. Se constată că despre „subminarea temeliiilor” Leamșin cita textual din această foaie, fără a uita până și punctele și virgulele, ceea ce nu-l împiedică să revendice această idee drept a sa. Despre Iulia Mihailovna se exprimă destul de spiritual și fără a fi întrebat, anticipând oarecum, că „ea este nevinovată, ci numai a fost dusă de nas”. E de remarcat totuși că pe Nikolai Stavroghin îl exclude total de la orice amestec sau participare la societatea secretă, de la orice înțelegere cu Piotr Stepanovici. (Leamșin habar n-avea

despre speranțele tainice, atât de ridicole pe care le nutrea Piotr Stepanovici în privința lui Stavroghin.) Asasinarea Lebeadkinilor, după afirmația lui, fusese organizată numai de Piotr Stepanovici singur, fără participarea lui Nikolai Vsevolodovici, cu scopul viclean de a-l atrage pe acesta într-o crimă și deci de a căpăta asupra lui un ascendent, adică de a-l face să depindă de Piotr Stepanovici; dar în loc de recunoștință, pe care miza desigur și cu multă ușurință Piotr Stepanovici, uneltirile lui provocară nu numai indignarea, ba chiar și disperarea în inima „nobilă” a lui Nikolai Vsevolodovici. Își încheie relatările despre Stavroghin la fel de grăbit și fără să fie întrebat, printr-o aluzie intenționată, probabil, că acesta este, pare-se, un personaj important, dar că asupra acestei chestiuni planează un mare secret; că se află în acest oraș, ca să zicem așa, incognito, că are anumite însărcinări și că probabil va mai veni în orașul nostru de la Petersburg (Leamșin era convins că Stavroghin se află la Petersburg), dar în alt chip și într-o ambianță cu totul deosebită, în anturajul unor persoane despre care, posibil, se va auzi și la noi curând, și că toate acestea el le auzise de la Piotr Stepanovici, „dușmanul ascuns al lui Nikolai Vsevolodovici”.

Nota bene. După două luni Leamșin mărturisi că-l apăraseră atunci pe Stavroghin intenționat, contând pe protecția lui și sperând că acesta va obține de la Petersburg pentru el o atenuare a pedepsei cu două grade, iar la plecarea în deportare îi va da bani și scrisori de recomandare. Din această mărturisire reiese că el într-adevăr își făcuse o imagine exagerată asupra poziției lui Nikolai Stavroghin.

În aceeași zi, bineînțeles, fu arestat și Virghinski, iar în pripă și întreaga familie. (Arina Prohorovna, sora, mătușa ei, ba și studenta, care astăzi se află de mult liberă; se zice chiar că Șigaliiov va fi negreșit eliberat și el în scurt timp, întrucât nu se încadrează în niciuna dintre categoriile de acuzați; de altfel, nu redau decât ceea ce se vorbește.) Virghinski mărturisi dintr-odată tot: zăcea bolnav cuprins de febră mare în momentul arestării. Se zice că se simți aproape bucuros: „Mi s-a luat o piatră de pe inimă”, ar fi zis el. Se povesti că a dat depoziții sincere, dar și cu oarecare demnitate, și n-a renunțat la niciuna dintre „speranțele sale luminoase”, blestemând totodată calea politică (spre deosebire de cea socială), pe care se lăsase atras atât de imprudent și de nesăbuit, prins „de iureșul unui concurs de împrerurări”. Comportarea lui cu prilejul asasinatului este interpretată ca o circumstanță atenuantă și se pare că și el poate spera într-o îndulcire a sortii sale. Cel puțin așa se vorbește la noi.

Nu cred însă că același lucru s-ar putea întâmpla în ce privește soarta lui Erkel. Acesta, chiar din momentul arestării sale, preferă să tacă sau, pe cât i se păru posibil, să denatureze adevărul. Nu lăsa să-i scape nici un cuvânt de căință sau de regret. Or, tocmai el suscitase, până și la cei mai severi judecători, o oarecare simpatie, prin tinerețea sa, prin incapacitatea lui totală de a se apăra, prin faptul incontestabil că a fost o victimă fanatizată a unui aventurier politic; dar mai ales prin atitudinea sa cu adevărat filială față de maică-sa căreia, după cum s-a constatat, îi trimitea aproape jumătate din leafa

lui destul de mizeră. Această mamă acum e la noi; o femeie slabă și bolnavă, îmbătrânită înainte de vreme; plânge și literalmente se tăvăleşte la picioarele autorităților, implorând cruțarea fiului ei. Nu se știe cum se va termina, dar față de Erkel la noi foarte multă lume manifestă multă compătimire.

Liputin a fost arestat la Petersburg, unde reușise să rămână timp de două săptămâni încheiate. Cu el s-a întâmplat un lucru aproape cu totul neverosimil, care nu-și poate găsi o explicație plauzibilă. Se zice că avea un pașaport pe alt nume și deci posibilitatea deplină de a reuși s-o șteargă în străinătate, cu atât mai mult că se găsi asupra lui și o sumă importantă de bani, și totuși rămăsese la Petersburg și nu plecase nicăieri. Un timp umblase să-l găsească pe Stavroghin și pe Piotr Stepanovici și deodată se apucase să bea și să ducă o viață desfrânată fără nici o măsură, ca omul care și-a pierdut total rațiunea și conștiința situației sale. Fusesse arestat la Petersburg undeva într-o casă de toleranță și în stare de ebrietate. Se aude că a dat dovadă de mult curaj, că în depozițiile sale minte cum poate și se pregătește să apară în fața judecății cu un anumit aer solemn și plin de speranțe (?); ba intenționează să țină un discurs în fața instanței. Tolkacenko, arestat undeva prin județ la vreo zece zile după fuga sa, are o comportare mult mai cuviincioasă, nu minte, nu umblă cu șiretlicuri, declară tot ce știe, nu caută să se justifice, își recunoaște vina cu multă modestie, dar și el manifestă o tendință spre oratorie; perorează mult și cu plăcere, iar când vine vorba despre cunoașterea poporului și a elementelor lui revoluționare (?), nu-și poate refuza nicicum plăcerea de a poza și epata. Se aude că și el intenționează să țină un discurs în fața instanței. În general, nici el, nici Liputin nu prea se arată intimidăți, ceea ce mi se pare destul de straniu.

Repet, afacerea nu este încheiată. Acum, după ce au trecut trei luni, societatea noastră a răsuflat, și-a revenit, s-a lămurit, ba și-a format și o opinie proprie și în așa măsură încât unii îl consideră până și pe Piotr Stepanovici aproape un geniu, în orice caz „un om cu aptitudini geniale”. „Ce organizație!” auzi spunându-se la noi la club cu degetul ridicat în sus. De altfel, o și spun fără cine știe ce gând anume, cu multă naivitate, și nici nu sunt așa de numeroși măcar. Alții, dimpotrivă, nu-i contestă o anumită acuitate a capacităților, dar subliniază totodată la el o totală necunoaștere a realității, o viziune cumplit de abstractă a stărilor, o dezvoltare diformă obtuză și complet unilaterală, de unde și acea superficialitate extraordinară de care a dat dovadă. În ce privește profilul său moral, toată lumea este de acord: aici nu încapă nici o discuție.

Nici nu mai știu despre cine să mai amintesc, ca să nu fie uitat. Mavriki Nikolaevici a plecat nu se știe unde. Bătrâna Drozdova s-a senilizat complet... Deși îmi rămâne să mai povestesc un episod foarte sumbru, mă limitez la relatarea faptelor.

Reîntorcându-se, Varvara Petrovna se opri în casa ei din oraș. Și dintr-odată fu copleșită de veștile acumulate între timp, care o zguduiră profund. Se

izolă complet încuindu-se în casă. Era seară; toată lumea se simțea foarte obosită și se culcă devreme.

A doua zi dimineața o slujnică îi înmână Dariai Pavlovna, cu un aer misterios, o scrisoare. Scrisoarea aceasta, după spusa ei, venise încă din ajun, dar la o oră târzie, când toată lumea dormea, încât nu îndrăznise s-o trezească. Nu sosise prin poștă; ci se primise direct la Skvoreșniki; un necunoscut i-o predase lui Aleksei Egorâci. Iar Aleksei Egorâci o adusese aseară, personal, îi înmânase scrisoarea și imediat se întorsese la Skvoreșniki.

Daria Pavlovna, cu inima palpitând, privi mult timp scrisoarea neîndrăznind s-o deschidă. Știa de la cine este: îi scria Nikolai Stavroghin. Citi adresa de pe plic: „Lui Aleksei Egorâci pentru a fi transmisă Dariai Pavlovna, strict secret”.

Iată conținutul acestei scrisori, textual, fără nici o corectură în greșeli și în stilul acestui senior rus, cu o instrucție nedesăvârșită în ce privește gramatica rusă, în ciuda culturii lui europene:

Dragă Daria Pavlovna, Cândva ți-ai exprimat dorința de a-mi fi „soră de caritate” și ți-am promis atunci să te chem când va fi nevoie. Plec peste două zile și nu mă mai întorc. Vrei să vii cu mine?

Anul trecut eu, după pilda lui Herzen, am obținut cetățenia cantonului Uri, fapt necunoscut nimănui. Mi-am cumpărat acolo o căsuță. Mai am douăsprezece mii de ruble; vom pleca și ne vom stabili acolo împreună pentru totdeauna. Nu mai vreau să plec de acolo nicăieri și niciodată.

Localitatea este deprimantă; un defileu; munții înalți de jur împrejur stânjenesc privirea și gândurile. E un loc sumbru. L-am cumpărat fiindcă tocmai se oferea pentru vânzare. Dacă nu-ți va plăcea, îl voi vinde și voi cumpăra altundeva.

Nu sunt sănătos, dar sper să scap de halucinații datorită aerului de acolo. Aceasta în ce privește starea mea fizică; cea morală o cunoști; este într-adevăr totul?

Ți-am povestit multe din viața mea. Dar nu totul. Nici chiar dumitale nu ți-am spus totul! Da, fiindcă veni vorba, confirm că în conștiință mă simt vinovat de moartea soției mele. Nu te-am mai văzut de atunci și de aceea țin să ți-o confirm. Mă simt vinovat și față de Lizaveta Nikolaevna; dar în privința aceasta dumneata ești în cunoștință de cauză; ai prezis aproape totul.

Mai bine să nu vii. Faptul că te chem la mine este o groaznică ticăloșie. Și ce te-ar putea îndemna să-ți îngropi viața alături de mine? Îmi ești dragă, și în momentele grele m-am simțit bine lângă dumneata. Numai în prezența și în fața dumitale puteam vorbi cu glas tare despre mine. Dar aceasta nu înseamnă nimic. Singură te-ai oferit să-mi fii „soră de caritate”, este expresia dumitale; ce rost are această jertfă? Gândește-te apoi că nu am nici o milă față de dumneata, dacă te chem, și nici respect, dacă te aștept. Și totuși, te chem și te aștept. În orice caz am nevoie de răspunsul dumitale, pentru că trebuie să plec foarte curând. Dacă va fi cazul voi pleca singur.

Nu mă aștept la nimic de la șederea la Uri; pur și simplu plec. N-am ales anume acest loc sumbru. De Rusia nu mă leagă nimic, totul îmi este străin ca și pretutindeni. E adevărat, mai mult decât în orice altă parte nu mi-a plăcut să trăiesc în Rusia; dar nici chiar aici n-am fost în stare să prind ură împotriva a ceva!

Mi-am încercat peste tot forțele. M-ai sfătuit s-o fac pentru „a mă cunoaște pe mine însumi”. Încercările făcute asupra mea însumi și cele cu caracter de demonstrație față de alții dovedeau, ca și altădată în cursul vieții mele, că această forță este nelimitată. Sub ochii dumitale am suportat palma dată de fratele dumitale; mi-am recunoscut căsătoria în mod public. Dar ce să fac eu cu această forță, n-am întrezărit niciodată și nicăieri o cale, nu văd nici acum, cu toate încurajările și cu toată aprobarea dumitale din Elveția, în care eram încrezător. La fel ca și înainte și întotdeauna, sunt capabil să doresc a săvârși o faptă bună și a simți o plăcere în urma ei; dar totodată și concomitent doresc și răul, simțind și atunci o plăcere. Dar amândouă aceste sentimente ca de obicei sunt totdeauna prea mărunte, iar cele puternice nu se ivesc niciodată. Dorințele mele sunt prea minore; nu mă pot călăuzi. Pe un trunchi de copac se poate trece înot râul, dar pe o surcea, nu. O spun asta ca să nu-ți închipui că plec la Uri nutrind cine știe ce speranțe.

Ca și până acum, nu învinuiesc pe nimeni. Am încercat desfrâul cel mai nerușinat și mi-am irosit în el forțele; dar nu-mi place și n-am vrut desfrâul. În ultimul timp ochii dumitale au stat de veghe asupra mea. Știi că mă uitam cu ură până și la nihilistii noștri, din invidie pentru speranțele lor? Te-ai temut însă degeaba: nu eram în stare să devin tovarăș cu ei, pentru că nu puteam împărtăși nimic din ce era al lor. Iar s-o fac în bătaie de joc sau de mânie, nu puteam, de asemenea, și nu pentru că îmi era teamă de ridicol, n-aș putea să mă sperii de ridicol, ci pentru că mi-am format totuși deprinderi de om bine crescut, și îmi provoca scârbă. Dacă aș fi simțit însă mai multă mânie și invidie față de ei, poate că m-aș fi asociat lor. Judecă și dumneata cât de ușor îmi era și cât m-am frământat!

Scumpă prietenă, ființă gingașă și generoasă, pe care am ghicit-o în tine! Poate că visezi să-mi dăruiești atâta iubire și să reverseși asupra mea atâta frumusețe din sufletul dumitale minunat, încât sperii prin aceasta să mă pui, în sfârșit, în fața unui scop? Nu, e mai bine să fii mai prudentă: dragostea mea va fi tot atât de mărunță, meschină, ca și eu însumi, iar dumneata vei fi nefericită. Fratele dumitale mi-a spus o dată că cel ce-și pierde legătura cu pământul natal își pierde și zeii, adică toate scopurile sale. Orice poate fi discutabil până la infinit, dar din mine nu a răzbit decât negarea, fără nici un fel de generozitate și fără nici un fel de forță. Așadar, nici măcar o negare adevărată n-am fost în stare să întruchipez. Totul și întotdeauna n-a fost decât meschin și fără vlagă. Supragenerosul Kirillov n-a suportat ideea și s-a împușcat; dar eu îmi dau seama că a fost atât de generos pentru că nu era în toate mințile. Eu nu sunt capabil să-mi pierd rațiunea vreodată și nu sunt în stare să cred vreodată într-o idee, în măsura în care a crezut el. Nici chiar să mă preocupe o

idee în aceeași măsură nu sunt în stare. Niciodată, niciodată nu voi fi capabil să mă împușc.

Îmi dau seama că ar trebui să mă omor, să mă înlătur de pe suprafața pământului ca pe o gănganie respingătoare, dar mă tem de sinucidere, pentru că mi-e frică să arăt mărime sufletească. Știu că va fi încă o înșelăciune, ultima înșelăciune într-un șir nesfârșit de înșelăciuni. Ce folos să te înșeli pe tine însuși, numai pentru a face pe generosul? Nu sunt capabil de indignare sau rușine și, prin urmare, nici de disperare.

Iartă-mă că-ți scriu atât de mult. Mi-am revenit, și cu totul întâmplător. În starea în care mă aflu și o sută de pagini n-ar fi de ajuns, dar și zece rânduri sunt suficiente. Ajung și zece rânduri pentru o chemare să-mi fii „soră de caritate”.

Din ziua plecării mele, locuiesc în casa șefului de stație, a șasea gară din oraș. M-am împrietenit cu el cu ocazia unor chefuri acum cinci ani la Petersburg. Nimeni nu știe că stau la el. Scrie-mi pe adresa lui. Alăturat anexează această adresă, Nikolai Stavroghin.

Daria Pavlovna se repezi îndată și-i arată scrisoarea Varvarei Petrovna. Aceasta o citi, apoi o rugă pe Dașa s-o lase singură ca s-o mai recitească o dată; dar foarte repede, prea repede o chemă înapoi.

— Pleci? întrebă ea sfioasă.

— Plec, răspunse Dașa.

— Pregătește-te! Plecăm împreună.

Dașa o privi întrebătoare.

— Ce rost mai are să rămân eu aici singură. Mă înregistrez și eu la Uri și voi trăi în defileu... Nici o grijă, nu vă stânjenesc cu nimic.

Începură repede pregătirile pentru plecare ca să prindă trenul de amiază. Dar nu trecu nici o jumătate de oră, când apărură Aleksei Egorâci venind de la Skvoreșniki. Acesta raportă că Nikolai Vsevolodovici a sosit „deodată” acasă, cu trenul de dimineață, și că se află la Skvoreșniki, dar „într-o asemenea stare, încât nu răspunde la întrebări; a trecut prin toate camerele și apoi s-a încuiat în apartamentul dumisale”.

— Fără porunca dumisale mi-am zis că trebuie să vin aici și să vă raportez, adăugă Aleksei Egorâci, cu un aer foarte îngrijorat.

Varvara Petrovna îl fixă cu o privire pătrunzătoare și nu mai întrebă nimic. Imediat cupeul fu tras în fața pridvorului și Varvara Petrovna plecă împreună cu Dașa spre Skvoreșniki. În tot timpul cât merseră, se spune, își făceau mereu semnul crucii.

În „apartamentul dumisale” toate ușile erau vrașiște și Nikolai Vsevolodovici nu fu găsit nicăieri.

— N-o fi cumva la mezanin? zise prudent Fomușka.

E de remarcat că în urma Varvarei Petrovna în „apartamentul dumisale” pătrunseseră și câțiva servitori din personalul casei; ceilalți așteptau adunați cu toții în salon. Niciodată înainte ei nu și-ar fi permis o asemenea încălcare a etichetei. Varvara Petrovna observă acest lucru, dar nu zise nimic.

Urcară scara care ducea la mezanin. Aici erau trei camere, dar în niciuna dintre ele nu găsiră pe nimeni.

— Nu cumva s-o fi urcat acolo sus? arată careva spre ușa mansardei.

Într-adevăr, ușa mansardei, care de obicei era închisă, acum fusese dată de perete. Trebuia să urci acolo aproape pe sub acoperiș pe o scară de lemn înaltă, foarte îngustă și foarte abruptă. Era și acolo o mică încăpere.

— Nu mă duc. Ce rost ar avea să urce acolo? păli groaznic Varvara Petrovna, cercetând cu îngrijorare chipurile slugilor.

Aceștia o priveau în tăcere. Dașa tremura.

Varvara Petrovna se repezi pe scăriță în sus; Dașa o urmă, dar în clipa în care pătrunse în mansardă, scoase un țipăt și căzu în nesimțire.

Cetățeanul cantonului Uri atârna spânzurat chiar în spatele ușii. Pe măsuță zăcea un bilețel scris cu creionul: „Să nu fie învinuit nimeni. Eu singur”. Tot aici pe măsuță se aflau un ciocan, o bucată de săpun și un cui mare, luat probabil de rezervă. Șnurul rezistent de mătase, pregătit și ales probabil dinainte, și de care atârna spânzurat Nikolai Vsevolodovici, era dat bine cu săpun. Intenția, hotărârea și starea de luciditate până în ultimul moment erau evidente.

Medicii noștri, după autopsie, au respins categoric ipoteza unei stări preexistente de alienare mintală.

La Tihon (Spovedania lui Stavroghin)

I.

Nikolai Vsevolodovici nu dormi în noaptea aceea. Până la ziuă el șezu pe divanul său, îndreptându-și uneori o privire fixă spre un colț din spatele scrinului. Lampa lui arse toată noaptea. Spre orele șapte dimineața adormi, tot șezând, și atunci când Aleksei Egorâci, după un vechi obicei, veni cu cafeaua exact la ora nouă și jumătate și îl trezi, el păru neplăcut surprins că putuse să doarmă atât de târziu. Bău repede cafeaua, se îmbracă și ieși cu pas grăbit. Când Aleksei Egorâci îl întrebă prudent: „Care sunt poruncile dumneavoastră?”, el nu răspunse nimic. Cutreieră străzile cu ochii plecați, profund preocupat; din când în când doar, când își ridica privirea, părea că e prada unei agitații greu de definit, dar penibilă. La o răscruce de drumuri, nu prea departe de casă, un grup de vreo cincizeci de oameni îi tăie drumul. Înaintau liniștiți, aproape în tăcere, păstrând o oarecare ordine în rânduri.

Lângă prăvălia unde trebui să aștepte puțin, cineva îi spuse: „Ăștia sunt muncitorii de la Șpigulin”. De-abia dacă luă în seamă cele spuse. În cele din urmă, pe la zece și jumătate, ajunse la poarta cea mare a mănăstirii noastre purtând hramul Fecioarei de la Spasso-Evfimi, la ieșirea din oraș, lângă râu. Se opri atunci brusc, ca și cum și-ar fi amintit de ceva, își pipăi repede și îngrijorat buzunarul de la piept și zâmbi. Intrând în curte, îi ceru primului novice pe care îl întâlni să-l conducă până la episcopul Tihon, care trăia retras la această mănăstire. Novicele îl conduse cu multe plecăciuni. La capătul unei clădiri lungi, cu două etaje, un călugăr voinic cu părul cărunt îl preluă energic și îl conduse pe un coridor lung, fără să înceteze să-l salute (cum era foarte gras și

nu se putea apleca bine, scutura capul cu o mișcare scurtă și regulată). Cu toate că Stavroghin înainta fără să se lase rugat, el îl invita mereu să-l urmeze. Nu înceta de asemenea să-i pună întrebări și să vorbească de părintele arhimandrit; neprimind nici un răspuns, devenea din ce în ce mai respectuos. Stavroghin băgă de seamă că era cunoscut în mănăstire, cu toate că, pe cât își putea aminti, nu mai fusese pe acolo din copilărie. Când cei doi bărbați ajunseră la ușa de la capătul coridorului, călugărul o deschise cu un gest autoritar, îl întrebă pe un ton familiar pe slujitorul care se repezise dacă se putea intra și, fără să mai aștepte răspunsul, deschise larg ușa și lăsă să intre „oaspetele lui drag”. Mulțumindu-i-se, se făcu imediat nevăzut, parcă ar fi luat-o la goană.

Nikolai Vsevolodovici intră într-o cameră strâmtă; aproape imediat după aceea, în pragul ușii camerei învecinate își făcu apariția un bărbat înalt și slab, în vârstă de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat într-un anterior ordinar, cu o figură cam bolnăvicioasă, o privire stranie, timidă și un zâmbet nehotărât pe buze. Acesta era Tihon, despre care Nikolai Vsevolodovici auzise pentru prima oară de la Șatov și pe seama cui culesese el mai apoi diferite informații. Aceste informații erau contradictorii, însă toate aveau o trăsătură comună: cei care îl iubeau pe Tihon, cât și cei care nu-l iubeau (erau și din aceștia) treceau sub tăcere ceva; cei care nu-l iubeau, din dispreț, iar adepții săi, chiar cei înfocați, dintr-un soi de discreție; voiau parcă să ascundă o slăbiciune, o manie nevinovată.

Nikolai Vsevolodovici aflase că locuia la mănăstire de șase ani și că era deseori vizitat (de oameni din popor, dar și de oameni de cel mai înalt rang), că avea admiratori înfocați, chiar la Petersburg, și mai ales admiratoare. Dar el îl mai auzise și pe unul dintre cei mai vârstnici și importanți membri ai clubului nostru, un om foarte cuvios, declarând că „Tihon acesta este aproape nebun; în orice caz, e un om neînsemnat și, fără îndoială, un bețiv”. Trebuie să spun că această ultimă învinuire era cu desăvârșire neîntemeiată și că Tihon suferea numai de reumatism la picioare și uneori de convulsii nervoase. Nikolai Vsevolodovici mai aflase că fie dintr-o slăbiciune de caracter, fie dintr-o neglijență de neiertat și incompatibilă cu demnitatea sa, episcopul pensionar nu reușise să-și impună în mănăstire respectul cuvenit rangului său. Se vorbea chiar că părintele arhimandrit, om auster și foarte sever în tot ce privea îndatoririle sale de stareț și care în plus era cunoscut ca fiind un om cult, nutrea față de Tihon un oarecare simțământ de ostilitate și dezaproba (la drept vorbind indirect) viața lui lipsită de strictete și ceea ce numea el „ereziile lui”. Și călugării se purtau cu episcopul bolnav dacă nu cu dispreț, cel puțin cu oarecare familiarism.

Cele două camere care formau apartamentul lui Tihon erau mobilate cam curios. Alături de piese vechi și grele, îmbrăcate în piele tocită, se puteau vedea câteva obiecte frumoase: un fotoliu foarte amplu și confortabil, o masă mare de scris lucrată admirabil, un dulap de cărți elegant, măsuțe, etajere. Toate acestea erau daruri. Un covor bogat de Buhara stătea alături de preșuri. Se

aflau câteva gravuri „lumești”, mitologice, iar într-un colț, umplându-l tot, erau icoane acoperite cu aur și argint și dintre care una, foarte veche, conținea relicve. Se pare că și biblioteca era alcătuită prea eclectic: alături de operele părinților bisericii, erau piese de teatru „și poate chiar mai rău”.

După de fură schimbate primele saluturi, nu se știe de ce foarte indiscret și cu vădită stinghereală, Tihon îl pofti pe oaspetele său în camera de lucru și îl invită să ia loc pe canapea, în fața mesei; el însuși se așeză foarte aproape, într-un fotoliu din nuiele. Stăpânit de o emoție interioară, Nikolai Vsevolodovici păstra un aer distrat. Arăta ca și când ar fi luat o hotărâre extraordinară, implacabilă, dar totodată și nerealizabilă. Cercetă camera cu privirea, dar fără să se oprească asupra a ceea ce vedea. El cugeta, dar cu siguranță nu știa la ce. Tăcerea îl trezi și i se păru deodată că Tihon, cam încurcat, plecase ochii și că avusese chiar un zâmbet ciudat. Asta stârni de îndată în el un soi de dezgust, de revoltă. Vru să se ridice și să plece, cu atât mai mult cu cât, după părerea lui, Tihon era complet beat. Dar acesta ridică deodată ochii și îl studie cu o privire atât de hotărâtă, atât de încărcată de gânduri și, în același timp, atât de neașteptată și de enigmatică, încât Nikolai Vsevolodovici aproape tresări. I se păru că Tihon știa pentru ce venise, că fusese înștiințat (cu toate că nimeni pe pământ nu putea să știe scopul vizitei lui) și că dacă nu era el cel care vorbea primul, aceasta pentru că îl cruța și se temea să-l umilească.

— Mă cunoașteți? întrebă brusc, cu o voce sacadată. M-am prezentat oare când am intrat sau nu? Sunt atât de distrat...

— Nu v-ați prezentat, însă am avut o dată plăcerea de a vă vedea, acum patru ani, chiar în această mănăstire, din întâmplare.

Tihon vorbea foarte încet, cu o voce egală, blândă, rostind fiecare cuvânt în mod clar, deslușit.

— Spuneți că am venit aici acum patru ani? răspunse Nikolai Vsevolodovici cam grosolan. N-am fost pe aici decât când eram copil; deci dumneavoastră nu erați...

— Poate ați uitat? remarcă Tihon prudent și fără să stăruie.

— Nu, n-am uitat; ar fi ridicol să uiți, insistă cu oarecare exagerare Stavroghin. Probabil că ați auzit vorbindu-se despre mine și v-ați format o părere; și acum vă închipuiți că m-ați văzut?

Tihon tăcu. Nikolai Vsevolodovici observă atunci că fața lui era uneori străbătută de frisoane, indiciu al unei vechi boli de nervi.

— Văd numai că nu vă simțiți bine astăzi, spuse el, și ar fi poate mai bine să plec.

Se ridică.

— Da, ieri și azi am avut dureri violente în picioare și noaptea am dormit puțin.

Tihon se opri. Oaspetele lui recăzu brusc în starea sa de visare. Tăcerea dură mult timp, aproape două minute.

— Mă studiați? întrebă deodată cu îngrijorare și neîncredere Stavroghin.

— Vă priveam și-mi reaminteam trăsăturile feței mamei dumneavoastră. Cu toată lipsa de asemănare exterioară, există o mare asemănare interioară, spirituală.

— Nici o asemănare, în special spirituală. Ab-so-lut niciuna, făcu Nikolai Vsevolodovici cu o insistență exagerată, fără să știe nici el de ce. Spuneți asta... din compasiune pentru situația în care mă aflu... Prostii! ... spuse el deodată. Dar ce? Oare mama mea vine la dumneavoastră?

— Da.

— Nu știam acest lucru. Niciodată nu mi-a vorbit despre asta. Și deseori?

— Aproape în fiecare lună; uneori și mai des.

— Niciodată, dar niciodată nu am știut nimic despre asta. Nimic. Dar dumneavoastră, dumneavoastră cu siguranță că ați aflat de la dânsa că sunt nebun? adăugă el brusc.

— Nu, ea nu mi-a vorbit despre dumneavoastră chiar ca despre un nebun. De fapt, am mai auzit vorbindu-se de asta; dar de la alte persoane.

— Aveți cu siguranță o memorie bună dacă vă puteți aminti astfel de fleacuri. Și despre palmă n-ați auzit nimic vorbindu-se?

— Ba da, câteva cuvinte.

— Adică tot. De altfel, aveți și mult timp. Și despre duel vi s-a povestit?

— Și despre duel.

— Aveți multe lucruri aici. Iată un loc unde ziarele sunt de prisos. Șatov v-a vorbit despre mine?

— Nu. Îl cunosc pe domnul Șatov, dar e mult de când nu l-am văzut.

— Hm! Ce e cu harta aceea pe care o aveți acolo? Oh! E harta ultimului război. Ce nevoie aveți dumneavoastră de ea?

— O studiam împreună cu textul. Este o descriere deosebit de interesantă.

— S-o văd! Da, nu e rău scrisă. Totuși ciudată lectură pentru un om ca dumneavoastră.

Își apropie cartea și aruncă în ea o privire. Era o istorie foarte detaliată și foarte bine alcătuită a ultimului război, scrisă de altfel dintr-un punct de vedere mai mult general și literar decât neapărat militar. Întoarse cartea pe toate fețele și apoi o aruncă enervat.

— Hotărât lucru, nu știu de ce am venit aici, rosti el cu un aer de dezgust privindu-l pe Tihon drept în ochi, ca și când aștepta de la el un răspuns.

— Și dumneavoastră păreți să fiți suferind.

— Într-adevăr, nu mă simt bine.

Și deodată începu să povestească, cu fraze scurte, frânte, uneori chiar greu de înțeles, că avea halucinații ciudate, îndeosebi noaptea, că uneori vedea sau simțea lângă el un fel de ființă rea, batjocoritoare și „rezonabilă”, care i se înfățișa sub diferite aspecte, cu caractere diferite; „dar e mereu aceeași și eu turbez mereu...”.

Ciudate și confuze erau aceste revelații care păreau să fie făcute într-adevăr de un nebun. Dar Nikolai Vsevolodovici vorbea în același timp atât de

extraordinar de deschis, cu o sinceritate atât de străină caracterului tău, încât părea că vechiul om din el dispăruse dintr-odată și cu desăvârșire. Nu-i fusese deloc rușine să exprime teama pe care i-o dădea fantoma lui. Dar totul nu dură decât o clipă și această pornire pieri tot atât de neașteptat cum apăruse.

— Astea toate sunt prostii, spuse el necăjit, revenindu-și. O să mă duc să mă vadă un doctor.

— Duceți-vă, trebuie să mergeți neapărat, confirmă Tihon.

— Vorbiți cu multă siguranță. Ați mai văzut oameni ca mine, suferind de acest fel de halucinații?

— Da, am văzut, dar foarte rar. Îmi amintesc de un caz: era un ofițer, după ce-și pierduse soția care fusese pentru el o ființă fără pereche. Am auzit vorbindu-se și de un altul. Amândoi s-au însănătoșit în străinătate... E mult de când suferiți de asta?

— De aproape un an. Dar astea sunt prostii. O să mă duc la doctor. Prostii! Prostii ridicole! Sunt tot eu, sub diferite aspecte, asta e tot. Fiindcă am adăugat această frază, veți gândi cu siguranță că eu continui să mă îndoiesc și că nu sunt sigur dacă sunt într-adevăr eu și nu dracul.

Tihon îl privi întrebător.

— Și... îl vedeți într-adevăr? rosti el. Vreau să spun, fără să păstrați deloc ideea că n-ar fi decât o halucinație înșelătoare și bolnăvicioasă? Vedeți într-adevăr o imagine oarecare?

— Este curios că stăruiți atât asupra acestui lucru, când eu v-am și explicat ce văd, răspunse Stavroghin, a cărui enervare creștea din nou la fiecare cuvânt... Văd în mod limpede, așa cum vă văd pe dumneavoastră... Uneori văd și nu sunt sigur că văd, cu toate că știu că este adevărul: sunt eu sau este el... Prostii! Dar vă este oare imposibil să admiteți că ar fi dracu'? adăugă el râzând și căpătând prea brusc un ton zeflemitor. E mai potrivit cu profesia dumneavoastră?

— Este mai probabil că e vorba de boală, cu toate astea...

— Cu toate astea?

— Demonii există, fără îndoială; dar pot fi concepuți în chipuri diferite.

— Din nou ați plecat ochii, reluă Stavroghin pe un ton energic și batjocoritor, pentru că vă este rușine pentru mine că aș putea crede în dracu'; dar făcând pe incredulul, vă pun cu viclenie întrebarea: există el într-adevăr sau nu?

Tihon avu un zâmbet vag.

— Nu vă stă deloc bine să plecați ochii: nu e firesc, este ridicol, este manierat. Ei bine, pentru a compensa această grosolanie, am să vă spun serios, cu nerușinare: da, cred în diavol. Cred în mod canonic; cred în dracu' personal, și nu alegoric, și nu am nici o nevoie să vă întreb; iată, asta-i tot. Trebuie să fiți deosebit de fericit.

Izbucni într-un râs forțat, nervos. Tihon îl fixă curios, cu o privire foarte blândă, oarecum timidă parcă.

— Credeți în Dumnezeu? aruncă brusc întrebarea Stavroghin.

— Cred în Dumnezeu.

— Dar stă scris: Dacă crezi și dacă poruncești muntelui să se miște, el se va supune... Prostii de altfel! Sunt curios să știu totuși: puteți transporta un munte?

— Da, dacă Dumnezeu ordonă aceasta, rosti cu blândețe și rezervă Tihon, plecând din nou ochii.

— Atunci e ca și când însuși Dumnezeu l-ar pune în mișcare. Nu, dumnezevoastră înșivă, chiar dumnezevoastră, drept răsplată pentru credința în Dumnezeu?

— Poate că da.

— Poate! Nu e rău. De ce vă îndoțiți?

— Credința mea e imperfectă.

— Cum? Și a dumnezevoastră? Imperfectă? N-aș fi crezut acest lucru văzându-vă, făcu celălalt uitându-se la el cu un aer surprins, chiar naiv, deloc în armonie cu tonul batjocoritor al întrebărilor sale precedente.

— Da, este cu puțință ca să nu fie perfectă credința mea.

— Totuși dumnezevoastră credeți că veți muta muntele cu ajutorul lui Dumnezeu; asta nici nu este atât de rău. Dumnezevoastră vreți cel puțin să credeți. Și luați „muntele” în sensul literal. Asta este mult. Este un principiu excelent. Am remarcat că dintre popii noștri, cei mai înaintați au o predilecție puternică pentru luteranism și sunt gata să explice minunile prin cauze naturale. E totuși mai bine decât acel „foarte puțin” al unui anume episcop, sub cuțit, ce-i drept. Sunteți cu siguranță creștin?

Stavroghin vorbea foarte repede, cu o voce când batjocoritoare, când serioasă. Probabil că el însuși nu știa de ce spunea toate aceste lucruri, de ce îl întreba pe Tihon și se agita.

— Nu mă voi rușina de crucea ta, Doamne, făcu Tihon parcă șoptit, cu un fel de patimă și înclinând capul și mai jos.

Colțurile buzelor sale începură deodată să tremure.

— Dar poți crede în dracu' fără să crezi în Dumnezeu? întrebă Stavroghin surâzând.

— Oh! E foarte posibil și se întâmplă des.

Tihon ridică ochii și zâmbi și el.

— Și sunt sigur că dumnezevoastră considerați o asemenea credință ca fiind mai respectabilă decât necredința completă.

Stavroghin izbucni în râs. Tihon zâmbi din nou.

— Dimpotrivă, ateismul complet este mai respectabil decât indiferența oamenilor de lume, replică el aproape vesel, continuând totuși să-și studieze musafirul cu o oarecare îngrijorare.

— Oh, oh! Cum o întoarceți! Într-adevăr, mă surprindeți.

— Ateul desăvârșit ocupă penultima treaptă care precedă credinței desăvârșite (că va face sau nu acest ultim pas, asta este o altă chestiune); indiferentul, dimpotrivă, nu are nici o credință, ci numai o teamă rea din când în când, și dacă este un om sensibil.

— Hm! ... Ați citit Apocalipsa?

— Da.

— Vă amintiți: „Iar îngerului Bisericii din Laodiceea scrie-i...”?

— Îmi amintesc.

— Unde e cartea? întrebă Stavroghin privind în jurul lui agitat. Aș dori să vă citesc acest pasaj. Aveți o traducere rusească?

— Cunosc pasajul, mi-l reamintesc foarte bine, rosti Tihon.

— Îl cunoașteți pe dinafară? Citați-l! ...

Își plecă repede ochii, puse palmele întinse pe genunchi și se pregăti să asculte. Tihon cită pasajul:

Iar îngerului Bisericii din Laodiceea scrie-i: Acestea zice Cel ce este Amin, martorul cel credincios și adevărat, începutul zidirii lui Dumnezeu:

Știu faptele tale; că nu ești nici rece, nici fierbinte. O, de ai fi rece sau fierbinte!

Astfel, fiindcă ești căldicel – nici fierbinte, nici rece – am să te vărs din gura Mea.

Fiindcă tu zici: Sunt bogat și m-am îmbogățit și de nimic nu am nevoie! Și nu știi că tu ești cel ticălos și vrednic de plâns, și sărac, și orb, și gol!

Apocalipsa 3, 14-17

— Destul! îl întrerupe Stavroghin. Știți, vă iubesc mult.

— Și eu, răspunse cu jumătate de glas Tihon.

Stavroghin tăcu și recăzu brusc în visarea sa. Acest lucru se repeta pentru a treia oară, ca un fel de criză. Și era într-una dintre aceste crize când îi trânti lui Tihon: „Vă iubesc”. El însuși nu se aștepta la asta.

Urmă un minut de tăcere.

— Nu vă supărați, șopti Tihon atingând ușor cu degetul cotul lui Stavroghin, ca și când el însuși s-ar fi temut.

Stavroghin tresări și încruntă sprâncenele, enervat.

— Cum ați știut că eram supărat? întrebă el repede.

Tihon vru să vorbească, dar celălalt îl întrerupse, cuprins de o emoție de neînțeles.

— De ce ați presupus că trebuia să mă fi supărat? Da, eram enervat, aveți dreptate, și tocmai fiindcă vă spuseseam că vă iubesc. Aveți dreptate. Dar sunteți un cinic grosolan. Aveți o părere prea josnică despre natura umană. Această furie s-ar fi putut să nu se trezească dacă ați fi avut de-a face cu un altul decât cu mine... De altfel, nu este vorba de un om oarecare, ci de mine. Totuși sunteți un om original, un nevinovat.

Își dădea drumul din ce în ce mai mult și, lucru ciudat, pierdea orice rețineră în vorbele lui.

— Ascultați, mie nu-mi plac psihologii și spionii, cel puțin aceia care vor să se bage în sufletul meu. Nu chem pe nimeni, n-am nevoie de nimeni, mă voi aranja singur. Credeți că mi-e frică de dumneavoastră? Ridică glasul și-și îndreptă capul într-o mișcare de sfidare: Sunteți sigur că am venit să vă mărturisesc un secret teribil și îl așteptați cu toată curiozitatea pioasă de care

sunteți în stare. Ei bine, aflați că nu vă voi relata nimic, nici un secret, pentru că nu am nici o nevoie de dumneavoastră... pentru că nu există nici un secret... Numai imaginația dumneavoastră...

Tihon îl privi ferm.

— Ați fost uluit să vedeți că Mielul îi preferă pe cei reci celor căldicei, spuse el, nu vreți să fiți căldicel. Simt că o hotărâre extraordinară, poate oribilă, pune stăpânire pe dumneavoastră. Vă implor, nu vă mai chinuiți și spuneți tot.

— Sunteți deci sigur că am venit cu un oarecare gând ascuns?

— Am ghicit asta... după figura dumneavoastră, murmură Tihon, cu ochii plecați.

Nikolai Vsevolodovici era puțin palid, mâinile îi tremurau ușor. Timp de câteva secunde îl fixă pe Tihon în tăcere. În cele din urmă trase din buzunarul de sus al redingotei câteva foi imprimare și le puse pe masă.

— Aceste foi sunt destinate să fie răspândite, rosti el cu o voce oarecum întretăiată. Dacă sunt citite fie chiar de o singură persoană, să știți că eu nu le voi ascunde și toți le vor citi. E un lucru hotărât. Nu am nici o nevoie de dumneavoastră pentru că eu am hotărât totul. Dar citiți... În timp ce le veți citi, nu spuneți nimic, și când veți termina, spuneți tot...

— Trebuie citite? întrebă Tihon nehotărât.

— Citiți! Sunt perfect calm.

— Fără ochelari nu deslușesc nimic; literele sunt foarte mici; asta a fost tipărit în străinătate.

— Iată ochelarii.

Stavroghin îi luă de pe masă și i-i întinse; apoi se aruncă pe spate și se rezemă de speteaza divanului.

Tihon se adânci în lectură.

II.

Erau cinci foi de hârtie de scrisori legate, format mic, care fuseseră într-adevăr tipărite în taină în străinătate, în vreo tipografie rusească clandestină probabil; la prima vedere, foile semănau mult cu niște proclamații. În cap se citea: Din partea lui Stavroghin.

Citez textual acest document (trebuie crezut că în prezent mulți îl cunosc). Mi-am permis numai să corectez greșelile de ortografie, destul de numeroase și care m-au mirat chiar, fiindcă autorul era totuși un om cult și care citise mult (relativ). Cât despre stil, l-am lăsat așa cum era, în ciuda incorectitudinilor sale și chiar a incoerențelor sale. În orice caz, e evident că autorul nu e un scriitor. Îmi permit să mai fac încă o observație, devansând faptele.

După părerea mea acest document este opera bolii, opera diavolului care a pus stăpânire pe acest om. Astfel, un bolnav suferind de dureri violente se agită disperat în pat în căutarea unei poziții care, chiar pentru o clipă numai, îi alină durerea; dacă noua poziție nu i-o ușurează, cel puțin o înlocuiește cu alta, pentru un minut. Și atunci evident că nu se mai pune chestiunea să știi

dacă această schimbare este bună sau rațională. Ceea ce predomină în acest document este nevoia teribilă și sinceră a pedepsei, nevoia crucificării, a supliciului public. Însă această sete de răstignire chinuiește o ființă care nu crede în cruce. „Chiar numai atât și reprezintă deja o idee”, după cum s-a exprimat într-o zi Stepan Trofimovici, în cu totul altă împrejurare de altfel.

Pe de altă parte, în aceste foi există ceva violent, provocator, o anumită sfidare, cu toate că ele au fost scrise cu altă intenție. Autorul declară că el „n-a putut” să nu scrie, că a fost „obligat”, și asta este posibil. El ar fi fost fericit să poată îndepărta acest potir; dar asta i-a fost într-adevăr imposibil, și atunci a profitat de acest prilej ca să dea curs violenței lui. Da, bolnavul se zbate în patul său și încearcă să înlocuiască o durere cu alta. Și iată că i se pare că lupta împotriva societății îi va aduce o oarecare ușurare și el o sfidează. Însuși faptul de a fi scris acest document este o sfidare neașteptată, o lipsă de respect față de societate. E vorba pentru autor de a provoca cât mai repede un adversar oarecare...

Și cine știe, este posibil ca toate acestea, adică foile destinate publicării, să aparțină aceleiași categorii de fapte ca și mușcarea guvernatorului de ureche! De ce îmi vine această idee astăzi, când atâtea lucruri au devenit clare, nu pot să înțeleg. Nu aduc nici o probă de altfel și nu pot afirma că acest document ar fi fals, adică închipuit, de la un capăt la celălalt. Este posibil ca adevărul să se afle între aceste extreme... De altfel, prea devansez faptele; e mai bine să ne referim la documentul însuși. Iată deci ce citi Tihon.

Din partea lui Stavroghin.

Eu, Nikolai Stavroghin, ofițer în retragere, am petrecut anii 186... la Petersburg, dedându-mă desfrâului în care nu găseam nici o plăcere. Aveam pe atunci, pentru o anumită perioadă, trei apartamente: într-unul locuiam cu o servitoare care avea grijă de menajul meu; Maria Lebeadkina, astăzi soția mea în fața legii, locuia tot acolo. Închiriasem alte două locuințe pentru a-mi primi acolo amantele: într-una primeam pe o doamnă care mă iubea și în cealaltă o servitoare, camerista ei; și dorința mea în vremea aceea era de a le face pe amândouă să se întâlnească la mine, și doamna, și fata. Cunoscând bine caracterul lor, prevedeam o mare distracție din această glumă stupidă. Pentru a pregăti bine această întâlnire, trebuia să mă duc deseori într-unul dintre aceste două apartamente, situat într-o casă mare, pe strada Gorohovaia; acolo venea camerista. Ocupam acolo o cameră la etajul patru, la niște mic-burghezi ruși. Proprietarii mei ocupau o altă cameră, mai mică, atât de mică încât ușa care ne despărțea trebuia întotdeauna să rămână deschisă; era exact ce doream. Bărbatul, într-un caftan lung, lucra la un birou; pleca dimineața și nu se întorcea decât noaptea. Femeia, în vârstă de vreo patruzeci de ani, cosea și repara haine vechi; ieșea deseori ca să-și ducă lucrul la clienți. Eu rămâneam deci singur cu fiica lor, o copilă. O chema Matrioșa. Mama ei o iubea, însă o bătea des și o înjura, așa cum e obiceiul la acești oameni. Această fetiță mă servea și făcea curat în cameră. Declar că am uitat numărul imobilului. Acum, după ce am cules informații, cred că vechea casă a fost dărâmată și că pe locul

a două sau trei case vechi s-a clădit una nouă, foarte mare. Am uitat de asemenea numele proprietarilor mei; s-ar putea de altfel să nu-l fi știut niciodată. Îmi amintesc că pe femeie o chema Stafanida; cât despre numele lui, nu mi-l amintesc. Unde sunt ei acum? Nu știu deloc. Presupun că dacă se cer informații la comisariatul de poliție din Petersburg, se poate da de urma lor. Clădirea dădea într-o curte în care ocupa un unghi. Asta se petrecea în iunie. Casa era vopsită în albastru-deschis.

Într-o zi îmi dispăru de pe masă briceagul; n-aveam nevoie de el de altfel, nu-mi folosea la nimic. Am vorbit despre asta cu proprietara mea, fără să bănuiesc deloc că-și va biciui fiica; dar ea o înhățase din cauza unei cârpe care se rătăcise și o bănuia pe fetiță că s-ar fi folosit de ea pentru a face o păpușă; o trăsese chiar de păr. Când această cârpă fu găsită mai târziu sub fața de masă, fetița nu vru să pronunțe nici un cuvânt de reproș și rămase tăcută. Observasem că o făcea dinadins și îmi amintii de asta pentru că atunci pentru prima oară am remarcat fața copilului care până în ziua aceea nu-mi atrăsese atenția. Era o blondă palidă, cu pistrui, o față obișnuită; dar avea în ea ceva copilăros și calm, extrem de blând și de calm. Mama fu nemulțumită că fiica nu-i făcu reproșuri și tăcu; exact atunci veni istoria cu briceagul. Femeia fu cuprinsă de furie că-și bătuse fiica pe nedrept, apucă nuiaua și biciui copilul până la sânge, chiar sub ochii mei, cu toate că împlinea aproape doisprezece ani. Matrioșa nu țipă sub lovituri, desigur pentru că eram eu acolo; dar la fiecare lovitură hohotea straniu; continuă să hohotească încă o oră întregă. Execuția odată terminată, descoperii deodată briceagul pe pat, sub cuvertură; îl băgai în tăcere în buzunarul jiletcii și, când ajunsei afară, îl aruncai în stradă, pentru ca nimeni să nu știe nimic. Am simțit imediat că am comis o lașitate, dar am simțit și o anumită plăcere, căci o idee îmi trecu brusc prin minte și mă arse ca un fier roșu; am reflectat îndelung asupra ei. În această privință voi remarca că deseori fusesem stăpânit aproape până la nebunie de diverse sentimente urâte în care mă încăpățânam cu patimă, dar niciodată până la a pierde orice control asupra mea. Chiar când intensitatea lor mă consuma, când ele atingeau cel mai înalt grad, eu puteam întotdeauna să le înving, să le opresc, dar rareori voiam s-o fac. Declar în același timp că nu încerc să pledez pentru iresponsabilitate, invocând influența mediului sau a bolii.

Am așteptat după aceea două ore. După ce plânsese, copila deveni și mai tăcută; împotriva mea sunt sigur că nu avea nici un sentiment urât, cu toate că, cu siguranță, resimțea o oarecare rușine că a fost astfel pedepsită sub ochii mei. Însă ea, copil supus, se autoacuză de această rușine. Indic asta pentru că este foarte important pentru povestirea mea... Am petrecut apoi trei zile în apartamentul meu principal. Era o casă mobilată, unde se respira un miros urât de mâncare, întotdeauna plină de lume: mici funcționari, angajați fără slujbă, doctori fără clientelă, tot felul de polonezi, întotdeauna atenți față de mine. Îmi amintesc de tot. Trăiam în această Sodomă foarte solitar, solitar în interior, dar întotdeauna înconjurat de o bandă zgomotoasă de „camarazi”, extrem de devotați și care mă adorau aproape, din cauza portmoneului meu.

Cred că făceam cu toții multe mârșăvii; ceilalți chiriași chiar se temeau de noi, adică ei continuau să fie politicoși în ciuda ștregărilor și a prostiilor noastre, uneori chiar de neiertat. Repet. Mă gândeam chiar cu oarecare plăcere la ideea de a fi deportat în Siberia. Mă plictiseam în așa măsură, încât aș fi putut chiar să mă spânzur; dacă nu m-am spânzurat, este pentru că mai speram ceva, ca în tot cursul vieții mele. Îmi amintesc că mă îndeletniceam atunci cu teologia, chiar foarte serios, și că parvenisem să mă distrez într-o câțva; dar mă plictiseam și mai mult după aceea. Cât despre sentimentele mele sociale, ele se reduceau la dorința de a face ca totul să sară în aer, dacă asta ar fi meritat truda. De altfel, fără nici o răutate, ci numai pentru că mă plictiseam mult; nu de altceva. Eu nu sunt deloc socialist. Presupun că era o maladie. La întrebarea mea glumeață: „Nu există niscaiva picături pentru a excita energia civică?” doctorul Dobroliubov, un om sfârșit, fără slujbă, cu o familie numeroasă, locuind în casa noastră mobilată, îmi răspunse într-o zi: „Pentru a excita energia civică nu există cred, dar în ce privește energia criminală, s-ar găsi poate”. Cu toate că era îngrozitor de sărac și împovărat cu o femeie însărcinată și cu două fetițe înfometate, această glumă îi făcu mare plăcere. De altfel, dacă oamenii n-ar fi mulțumiți de ei înșiși, nimeni n-ar voi să trăiască.

Mai trecură trei zile și mă întorsei pe strada Gorohovaia. Mama se pregătea să plece cu un pachet mare; tatăl nu era acasă, firește; rămâneam deci singur cu Matrioșa. Ferestrele (dinspre curte) erau deschise. Erau mulți meșteșugari în casă și toate etajele răsunau de zgomotul ciocanelor și al cântecelor. Se scursese o oră. Matrioșa stătea în colțul ei așezată pe o băncuță; cosea ceva, cu spatele la mine. Deodată începu să cânte încet, foarte încet; asta i se întâmpla uneori. Mă uitai la ceas; era ora două. Inima începu să-mi bată foarte tare. Mă ridicai și mă apropiai încet de Matrioșa. Ferestrele erau împodobite cu mușcate; soarele era arzător. Mă așezai în tăcere lângă ea, pe podea. Ea tresări, cuprinsă de o teamă îngrozitoare în primul moment, și se ridică brusc. Îi luai mâna și i-o sărutai, o făcu să se așeze din nou pe băncuța ei și o privii fix în ochi. Faptul că îi sărutasem mâna o făcu să râdă ca un copil; dar numai un moment, pentru că se ridică din nou cuprinsă de o astfel de spaimă, încât fața i se convulsionă. Mă privi cu niște ochi cumplit de fiți, în timp ce buzele începură să-i tremure, ca și când ar fi fost gata să plângă. Dar nu strigă. Îi mai sărutai o dată mâna și o luai pe genunchi. Ea avu atunci o mișcare bruscă de recul și surâse, dar cu un surâs rușinat, oblic. Toată fața ei se făcu roșie de rușine. Eu nu încetam să râd și să-i murmur ceva. În fine, se produse un fapt atât de straniu, încât nu-l voi uita niciodată și care mă buimăci. Copila îmi înconjură gâtul cu amândouă brațele și începu să mă sărute cu patimă. Părea subjugată. Mă ridicai aproape furios: gestul acesta din partea micii făpturi îmi fu aproape neplăcut din cauza milei pe care o resimții subit...

Foaia se oprea aici și fraza se întrerupea. Se produse atunci un fapt care este necesar să fie relatat.

Erau cu totul cinci foi; una era în mâinile lui Tihon; ultima frază nu era terminată. Celelalte patru erau în mâinile lui Stavroghin. Drept răspuns la privirea întrebătoare a lui Tihon, el îi dădu imediat urmarea.

— Dar această frază nu e completă, spuse Tihon examinând foaia. Asta este a treia foaie, iar eu am nevoie de a doua.

— Da, este a treia; cât despre a doua... A doua deocamdată o cenzurez, răspunse repede Stavroghin zâmbind stângaci.

Era așezat pe un colț al canapelei și înfrigurat, imobil, nu-l slăbea din ochi pe Tihon.

— O veți primi îndată, când... când veți fi demn de asta, adăugă el cu un gest care voia să fie familiar.

Râse, dar îți făcea milă să-l vezi.

— Totuși, în punctul în care ne aflăm, a doua sau a treia foaie nu este totuna? remarcă Tihon.

— Cum? De ce? strigă Stavroghin, îndreptându-se brusc. Nu e deloc același lucru. Ah! Voi,ăștia, călugării, bănuiți imediat cele mai îngrozitoare mârșăvii. Călugării ar fi foarte buni judecători de instrucție.

Tihon îl privi în tăcere.

— Liniștiți-vă, nu este vina mea dacă fetița a fost proastă și nu m-a înțeles. Nu s-a petrecut nimic. Absolut nimic.

— Slavă Domnului!

Tihon făcu semnul crucii.

— Sunt multe de spus... aici a fost... aici a fost o neînțelegere psihologică. Deodată roși.

— Știți, ar fi mai bine să citiți, rosti mașinal Stavroghin, ștergându-și cu degetele sudoarea rece care-i uda fruntea. Și... cel mai bine ar fi să nu mă priviți deloc... Mi se pare că este un vis... Și... nu-mi tociți răbdarea, adăugă el cu glas încet.

Tihon își întoarse repede ochii, apucă a treia foaie și începu să citească, fără să se mai oprească până la sfârșit. Nimic nu mai lipsea din cele trei foi pe care i le dăduse Stavroghin; a treia foaie începea așa:

... Fu un moment de adevărată groază, deși nu prea intens. Era vesel în dimineața aceea și foarte bun față de toți, și banda mea era prea satisfăcută de mine. Dar i-am părăsit pe toți și m-am dus pe strada Gorohovaia. Am întâlnit-o jos, la intrare. Se întorcea de la prăvălie, unde fusese să cumpere cicoare. Văzându-mă, se repezi pe scări, pradă unei groaznice temeri. Nici nu era temere, ci o teroare mută, paralizantă. Când am intrat, mama ei o bătea „pentru că se năpustise în cameră cu capul în jos”. În felul acesta putu să ascundă adevărata cauză a terorii pe care o simțea. Totul era deci încă liniștit. Ea se piti într-un colț și nu se mai arătă un timp pe care îl mai petrecui în casă. După o oră ieșii. Dar seara mi-a fost din nou teamă, și de data asta mult mai tare. Cel mai penibil pentru mine în această teamă era faptul că eram perfect conștient de ea. Nu cunosc nimic mai stupid și mai atroce. Niciodată până atunci nu am știut ce e frica și niciodată de atunci nu am resimțit-o. În

acel moment însă mi-era frică, tremuram chiar. Eram perfect conștient de asta, cât și de umilirea mea. Dacă aș fi putut, m-aș fi omorât. Dar nu mă simțeam demn de moarte. De fapt, nu din această cauză nu m-am omorât, ci tot din cauza acestei frici. Uneori te omori de frică, dar se întâmplă ca tot de frică să trăiești. Omul începe prin a nu îndrăzni să omoare și apoi actul devine imposibil. Mai mult, seara, la mine, am resimțit o astfel de ură împotriva copilei, încât am hotărât s-o omor. Din zori am alergat cu această idee în cap pe strada Gorohovaia. În timp ce mergeam, îmi reprezentam cum am s-o omor și cum am s-o batjocoresc. Ura mea se întetea în special la amintirea surâsului ei: în mine creștea disprețul și dezgustul pentru felul în care se aruncase de gâtul meu, imaginându-și nu știu ce. Dar traversând strada Fontanka mi se făcu rău. În același timp o nouă idee îmi apăruse în minte, teribilă, și cu atât mai teribilă cu cât aveam conștiința ei. Reîntors la mine, mă culcai tremurând de febră și în prada unei astfel de groaze, că ajunsei să nu mai urăsc copila. Nu mai voiam s-o omor și asta era tocmai noua idee de care îmi dădusem seama traversând strada Fontanka. Atunci am înțeles pentru prima oară că dacă frica este extremă, ea gonește ura și chiar orice dorință de răzbunare.

Mă trezii spre prânz oarecum binedispus și mirându-mă chiar de intensitatea sentimentelor pe care le trăisem în ajun, mă rușinai că voisem să omor. Eram totuși prost dispus și, în ciuda scârbei mele, mă simții obligat să mă duc pe strada Gorohovaia. Îmi amintesc c-aș fi dorit mult ca în acel moment să am o ceartă cu cineva, o ceartă într-adevăr serioasă. Dar intrând la mine, pe Gorohovaia, o găsii acolo pe Nina Savielevna, camerista, care mă aștepta de o oră. Nu-mi plăcea deloc această fată și ea venise cu oarecare sfială, temându-se nu cumva să-mi displacă vizita ei. Venea întotdeauna cu această temere. Dar am fost foarte fericit s-o văd, ceea ce o încântă. Era destul de bine făcută; în plus era modestă și poseda acele bune maniere pe care mic-burghezii le apreciază în mod special; de aceea gazda mea mi-o lăudase de mult. Le găsii pe amândouă bându-și cafeaua, iar gazda mea părea încântată de conversația făcută. Într-un colț din cealaltă cameră o zării pe Matrioșa: era în picioare și le privea insistent și cu fixitate pe mama ei și pe vizitatoare. Când intrai, nu se ascunse așa cum făcuse data trecută, și nu fugi. Este un amănunt de care îmi amintesc bine, fiindcă m-a izbit. De la prima vedere am remarcat că slăbise foarte mult și părea să aibă temperatură. M-am purtat afectuos cu Nina și ea s-a simțit foarte fericită. Am ieșit împreună și timp de două zile nu m-am întors pe strada Gorohovaia. Mă săturasem; dar mă plictiseam.

În sfârșit, hotărâi să termin odată cu toate și chiar să părăsesc Petersburgul dacă trebuia. Dar când mă dusei pe strada Gorohovaia ca să-mi anunț plecarea, o găsii pe proprietăreasa mea într-o mare durere și într-o mare agitație: Matrioșa era bolnavă de trei zile și delira toate nopțile. Desigur, o întrebai imediat ce spunea în delirul ei (noi vorbeam foarte încet în camera mea). „Niște lucruri îngrozitoare, îmi șopti mama: „L-am omorât pe Dumnezeu.”” Îi propusei să aduc un doctor pe cheltuiala mea, dar ea refuză: „Dumnezeu o să ne ajute, asta o să treacă de la sine; de altfel, n-a stat culcată

tot timpul: mai adineauri am trimis-o undeva”. Mă hotărâi s-o văd pe Matrioșa singură și, cum gazda mea scăpase în conversație că va trebui să meargă la târg, hotărâi să mă reîntorc seara. Nu știam de altfel sigur de ce și nici ce voiam să fac.

Luai cina la restaurant, apoi la cinci și un sfert mă întorsei. Intram oricând cu cheia mea. Matrioșa era singură: era culcată în spatele unui paravan pe patul mamei și am remarcat că a ridicat capul să vadă cine intră, dar făcu ca și când n-ar fi fost nimic. Ferestrele erau deschise; aerul era cald, chiar fierbinte. Făcui câțiva pași, apoi mă așezai pe canapea. Îmi amintesc totul până în ultimul moment. Resimțeam o mare satisfacție să nu vorbesc cu Matrioșa și s-o fac astfel să tânjească, nu știu de ce. Am așteptat o oră întreagă, și deodată am auzit-o ridicându-se brusc din spatele paravanului. Am auzit izbitura picioarelor ei pe podea când s-a ridicat, apoi câțiva pași repezi și apărui în pragul camerei mele. Eram atât de laș, încât am fost fericit că am rezistat. Oh! cât de murdare erau toate astea și cât de umilit mă simțeam. Ea stătea în picioare și mă privea în tăcere. Din ziua în care am văzut-o pentru ultima dată de aproape, într-adevăr slăbise extrem de mult. Fața îi părea ofilită și fruntea cu siguranță că îi ardea. Ochii, măriți, mă fixau cu o curiozitate năucă, așa mi se păru la început. Continuum să stau jos și o priveam nemișcat. Și din nou am resimțit ura. Dar curând am remarcat că Matrioșa nu se temea deloc de mine și că probabil delira. Dar nu! nu era nici delir. Ea începu deodată să clatine capul așa cum fac oamenii foarte naivi și care au maniere, când adresează cuiva un reproș; apoi își ridică brusc pumnișorul și mă amenință cu el de departe. În primul moment acest gest mi se păru ridicol, dar nu am mai fost în stare să-l suport mai departe; mă ridicai brusc și mă apropiiai de ea, îngrozit. Fața ei exprima o disperare greu de văzut la o ființă atât de mică; continua să mă amenințe cu pumnul și să clatine capul în semn de reproș. Îi vorbii cu prudență, foarte încet, cu blândețe, căci mă temeam, dar am văzut imediat că ea nu mă putea pricepe și teroarea mea creșcu. Dar ea își acoperi repede fața cu ambele mâini, ca și data trecută, și se duse spre fereastră întorcându-mi spatele. Atunci m-am întors și eu și m-am așezat lângă fereastră. Nu pot deloc să înțeleg de ce nu am ieșit și stăteam acolo să aștept; deci într-adevăr așteptam ceva. Poate aș fi rămas mult timp așezat pe locul acela, pentru a o omorî apoi din disperare, ca să termin într-un fel sau altul.

Curând după aceea auzii din nou pașii ei grăbiți; ieșise pe ușa care dădea spre un coridor de lemn prin care se ajungea la scară. M-am apropiat repede de balustradă și am apucat s-o zăresc intrând într-o magazie mică, un fel de coteț, care era alături de o altă anexă. Când m-am așezat din nou lângă fereastră, o idee ciudată își făcu loc în mintea mea: nici acum nu pot înțelege de ce tocmai ideea aceasta mai degrabă decât alta îmi veni în minte; deci totul convergea spre asta. Era evident că nu puteam încă să cred, „și totuși...”. Îmi amintesc perfect; îmi bătea inima. După un minut m-am uitat din nou la ceas și am aflat ora exactă. Ce nevoie aveam s-o aflu? Nu știu; dar în momentul acela în mine exista voința de a observa tot. Îmi amintesc deci foarte bine de tot și văd tot, ca

și când aș fi încă acolo. Seara se lăsa. O muscă bâzâia în jurul meu și venea mereu să mi se așeze pe față. Am prins-o și am ținut-o câteva momente între degete și am lăsat-o să zboare pe fereastră. Un camion intră în curte făcând un zgomot mare. Un ucenic croitor cânta din răspuțeri (de mai demult) lângă fereastra lui, într-un colț al curții. Lucra și eu puteam să-l văd de la locul meu. Îmi dădu prin minte că, din moment ce nimeni nu m-a întâlnit când am traversat curtea și am urcat scara, era desigur mai bine să nu fiu întâlnit nici la ieșire; așadar, mi-am îndepărtat cu prudență scaunul de la fereastră și m-am așezat în așa fel, încât vecinii să nu mă poată vedea. Oh! ce lașitate! Am luat o carte, apoi am azvârlit-o și m-am apucat să urmăresc mișcările unui minuscul păianjen roșu pe o frunză de mușcată; am uitat de mine câtva timp. Dar astăzi îmi amintesc de tot.

Mi-am scos brusc ceasul. Trecuseră douăzeci de minute de când ieșise. Dar mă hotărâi să aștept exact un sfert de oră. Îmi acordam acest răgaz. Îmi trecu de asemenea prin minte că s-ar fi putut ca ea să se fi întors și eu să n-o fi auzit. Dar era cu neputință. Acum era o liniște de mormânt și aș fi putut auzi o muscă zburând. Deodată inima începu să-mi bată mai tare. M-am uitat la ceas: mai erau trei minute; am rămas nemișcat pe scaun, cu toate că inima îmi bătea nebunește, de mă durea aproape. M-am sculat în cele din urmă, mi-am pus pălăria, m-am încheiat la nasturii paltonului și am cercetat camera: lăsasem vreo urmă în urma trecerii mele pe acolo? Am apropiat scaunul de fereastră și l-am așezat exact pe locul unde se afla la venirea mea. În sfârșit, am deschis ușa, am închis-o încet cu cheia și m-am îndreptat spre magazie; ușa era închisă, dar nu cu cheia; știam bine lucrul acesta, dar nu voiam s-o deschid. M-am ridicat în vârful picioarelor și m-am uitat printr-o crăpătură care era în partea de sus a ușii. Chiar în clipa când mă ridicam așa, în vârful picioarelor, mi-am amintit că atunci când ședeam lângă fereastră și priveam micul păianjen roșu, în răstimpul scurt când uitasem de mine, de fapt mă și închipuiam ridicându-mă în vârful picioarelor și privind prin crăpătură, așa cum făceam acum. Citez acest detaliu pentru că țin să arăt până la ce punct eram în deplinătatea facultăților mele și că, prin urmare, nu sunt deloc nebun și trebuie să răspund de faptele mele. Am privit îndelung prin crăpătură, fiindcă era întuneric în magazia aceea. Nu era beznă totuși; așa că în cele din urmă am zărit ce voiam...

Mi-am zis atunci că pot pleca și am coborât treptele. Nu am întâlnit pe nimeni; deci nimeni nu a putut mai târziu să depună mărturie împotriva mea. Trei ore mai târziu, la mine acasă, jucam cu toții cărți, în cămașă, bând ceai. Lebeadkin citea versuri, povestea tot felul de istorii și, parcă dinadins, lucruri foarte nostime în locul prostiilor cu care ne împuia capul de obicei. Era și Kirillov acolo. Nimeni nu bea, cu toate că era o sticlă de rom pe masă; Lebeadkin o onoră. Prohor Malov remarcă: „Când Nikolai Vsevolodovici este mulțumit și binedispus, toată banda noastră este veselă și vorbim bine”. Am remarcat această frază; deci eu eram vesel, mulțumit, binedispus și spuneam lucruri nostime. Dar îmi amintesc, știam perfect că bucuria de a mă fi simțit

eliberat se baza pe o lașitate infamă și că niciodată nu voi putea să mă simt nobil, nici pe pământ, nici într-o altă viață, niciodată. Încă ceva: mi-am dat seama atunci de proverbul evreiesc: „Nu-ți simți propriul miros împuțit”. Eram perfect conștient că sunt un mizerabil, dar nu mi-era rușine de asta și în general sufeream puțin. În acel moment, în timp ce beam ceai și vorbeam cu prietenii, mi-am putut da seama foarte precis, pentru prima dată în viața mea, că eu nu înțelegeam și nu simțeam Binele și Răul; că nu numai că pierdusem acest sentiment, dar că Binele și Răul, în sine, nu existau (asta îmi convenea) și că nu erau decât prejudecăți, și că eu puteam cu siguranță să mă eliberez de orice prejudecată, dar că, dacă ajungeam la această eliberare, eram pierdut. Am devenit conștient de toate acestea pentru prima dată, într-o formă netă, în fața acelei mese de ceai, în timp ce glumeam și râdeam cu camarazii mei despre nu știu ce subiect. Dar îmi amintesc de tot. Se întâmplă deseori ca idei vechi, pe care toată lumea le cunoaște, să ne apară deodată noi, originale.

Totuși, nu încetam să aștept ceva. Și într-adevăr, spre orele unsprezece seara, o văd venind în grabă pe fiica portăresei pe care o trimisese gazda mea pe strada Gorohovaia ca să-mi spună că Matrioșa se spânzurase. Mersei cu fetița și am putut constata că nici proprietărea mea nu-și dădea seama de ce mă chemase. Plângea în hohote și țipa, așa cum fac acești oameni în asemenea situații. Acolo era lume multă, agenți de poliție. Am așteptat să treacă un timp, apoi am ieșit.

Nu am fost deranjat câtuși de puțin pentru afacerea asta; mi se puseră totuși câteva întrebări. Dar eu declarai doar atât: că copilul fusese bolnav și delirase și că propusesem să chem medicul pe cheltuiala mea. Mi se vorbi și despre briceag: povestii că gazda mea își biciuise fiica, dar că asta n-avea nici o importanță. Nimeni nu a știut că mă întorsesem seara. Afacerea se termină deci în felul acesta.

Timp de o săptămână întreagă mă abținui să mă întorc pe strada Gorohovaia și în cele din urmă nu m-am mai dus decât pentru a anula contractul de închiriere. Gazda continua să verse lacrimi (și mi-amintesc că asta mi-a fost dezagreabil), dar reîncepuse să-și vadă de croitorie. „Din cauza briceagului dumneavoastră am jignit-o”, îmi spuse ea, fără mare dojană. Încheiai conturile mele cu ea sub pretextul că nu mi-ar mai fi posibil de acum înainte s-o primesc pe Nina Savielevna în locuința lor. În timp ce ne luam rămas-bun, îmi mai vorbi de bine despre Nina Savielevna. Îi făcui cadou cinci ruble peste ceea ce îi datoram pentru cameră.

În perioada aceea mă plictiseam de moarte. Pericolul odată trecut, aș fi uitat de tot povestea cu Gorohovaia, ca și de toate evenimentele din acea perioadă, dacă din când în când nu mi-aș fi amintit cu furie de teroarea pe care o resimțeam. Îmi vărsam furia pe cine-mi ieșea în cale. Atunci îmi veni ideea – dar fără nici un motiv – de a-mi prăpădi viața în chipul cel mai prostesc posibil. Cu un an în urmă mă gândisem să-mi trag un glonț în cap; se oferi un alt mijloc, mult mai bun. Într-o zi, văzând-o pe Maria Timofeevna Lebeadkina, cea cu picioarele strâmbe, care-și vedea de treaba ei prin casă, îmi veni ideea de a o

lua de nevastă. Nu era încă complet nebună, dar era o idioată în permanent extaz și prietenii mei dezvăluiseră că mă iubea nebunește pe ascuns. Ideea unei căsătorii între Stavroghin și această creatură infirmă îmi excita plăcut nervii. Nu se putea imagina nimic mai ridicol, mai stupid. Dar nu-mi pot da seama dacă hotărârea mea a fost determinată, fie chiar în mod inconștient (cu siguranță inconștient), de furia împotriva mea care mă cuprinsese din cauza fricii josnice resimțite în povestea cu Matrioșa. Într-adevăr, nu cred asta. În orice caz, această căsătorie nu a fost numai „rezultatul unui pariu făcut după o masă bine stropită”. „Martorii” au fost Kirillov și Piotr Stepanovici, atunci în trecere prin Petersburg, apoi însuși Lebeadkin și Prohor Malov (astăzi decedat). În afară de aceștia, nimeni nu știe nimic, și ei îmi dădură cuvântul de onoare că vor tăcea. Această tăcere mi s-a părut întotdeauna o mârșăvie; dar până acum secretul nu a fost trădat, cu toate că am avut intenția să declar totul; deci îl declar acum. După căsătorie m-am dus la mama, la țară. M-am dus acolo ca să mă distrez, căci viața îmi era de nesuportat. În orașul nostru am produs impresia unui dement și această impresie dăinuie și azi, ceea ce poate să-mi provoace mari prejudicii, după cum o să explic mai departe. Am plecat apoi în străinătate unde am petrecut patru ani.

Am vizitat Orientul; pe muntele Athos am asistat la slujbe religioase care durau câte opt ore; am fost în Egipt, în Elveția, chiar și în Islanda; timp de un an am urmat cursurile Universității din Göttingen. În timpul ultimului an de ședere în străinătate, la Paris, m-am împrietenit cu o familie de ruși foarte bine situați, iar în Elveția cu două tinere rusoaice. Acum doi ani, fiind în trecere prin Frankfurt, am remarcat în vitrina unei papetării, printre diverse fotografii, portretul unei fetițe elegant îmbrăcate, dar care semăna mult cu Matrioșa. Am cumpărat imediat portretul și întors la hotel l-am așezat pe cămin. Nu m-am atins de el o săptămână întreagă, nici măcar o privire nu i-am aruncat, și când am părăsit Frankfurtul, am uitat să-l iau cu mine.

Citez acest fapt pentru a arăta până la ce punct îmi puteam stăpâni amintirile și când eram insensibil la ele. Le respingeam pe toate odată, în masă, și toată masa lor dispărea imediat, de îndată ce doream. Întotdeauna m-a plictisit să-mi amintesc de trecut și niciodată nu am putut vorbi mult despre trecut, așa cum face aproape toată lumea.

Acum un an, în primăvară, călătorind prin Germania, din distracție, am depășit stația la care trebuia să cobor pentru a lua alt tren. M-am oprit la stația următoare; era ora trei după-amiază, ziua era luminoasă. Era un foarte mic orașel german. Mi s-a indicat un hotel; trebuia să aștept: trenul următor nu trecea decât la ora unsprezece seara. Eram mulțumit de această aventură, căci nimic nu mă grăbea. Hotelul era prost și mic, dar înconjurat pretutindeni de pomi și de straturi de flori. Mi se dădu o cămăruță îngustă. Am cinat bine fiindcă petrecusem toată noaptea în tren. Am adormit foarte adânc la ora patru după-amiază.

Am visat ceva cu totul neașteptat pentru mine, fiindcă niciodată nu visasem ceva asemănător. Visurile mele erau întotdeauna prostești sau teribile.

În muzeul din Dresda există un tablou al lui Claude Lorrain care în catalog figurează sub titlul Acâș și Galatea, cred. Eu l-am denumit, nu știu de ce, Vârsta de aur. Îl remarcasem de mult și-l mai revăzusem cu trei zile în urmă. Poate chiar că m-am dus la Dresda numai pentru asta. Acesta era tabloul pe care l-am văzut în vis, dar totuși nu era ca un tablou, ci ca o realitate. Se făcea că există la fel ca în tablou un colț din arhipelagul grecesc și eu, pare-se, mă întorsesem cu trei mii de ani în urmă. Valuri albastre și mângâietoare, insule și stânci, țărături înfloritoare; în depărtare o priveliște încântătoare, chemarea soarelui care apune... Cuvintele nu pot descrie totul. Aici era leagănul omenirii și acest gând îmi umplea sufletul de o dragoste frățească. Era paradisul pe pământ; zeii coborau din cer și se uneau cu oamenii; aici se desfășurau primele scene din mitologie. Aici trăia un neam de oameni frumoși. Oamenii se trezeau și adormeau fericiți și nevinovați; pădurile răsunau de cântecele lor vesele; prisosul forțelor lor abundente se revărsa în dragoste, în bucuria naivă. Și eu îl simțeam, în timp ce discerneam și viitorul nemărginit care-i aștepta și pe care nu-l bănuiau, și inima mea se înfiora la aceste gânduri. Oh! cât eram de fericit că inima mea se înfiora și că fusesem în sfârșit în stare să iubesc! Soarele își revărsa razele pe insule și pe mare și se bucura de frumoșii lui copii. Viziune admirabilă! Iluzie sublimă! Cel mai nerealizabil vis dintre toate, dar căruia omenirea i-a dăruit toate forțele sale, căruia i-a sacrificat totul; în numele căruia s-a murit pe cruce, s-au omorât profeți, fără de care popoarele nu ar vrea să trăiască, fără de care nici nu ar putea să moară. Și toate acestea eu le-am trăit în visul meu. Nu știu exact ce am văzut; era vorba mai degrabă de o senzație. Dar stâncile și marea, razele oblice ale soarelui care apune, toate acestea mi se părea că le mai văd când m-am trezit și am deschis ochii, care pentru prima oară în viața mea erau literalmente scăldați în lacrimi. Senzația unei fericiri încă necunoscute îmi străpunse inima, mă duru chiar. Era deja seară; prin verdeța florilor care împodobeau fereastra, soarele apunând arunca în cameră un mănunchi oblic de raze fierbinți și mă scălda în lumină. M-am grăbit să reînchid ochii pentru a încerca să evoc încă o dată visul dispărut, dar deodată am zărit în mijlocul unei lumi vii, foarte vii, un minuscul punct roșu. Astfel a început lucrul acesta. Și deodată mi-am adus aminte de micul păianjen roșu. L-am văzut așa cum l-am contemplat pe frunza de mușcată în timp ce soarele își revărsa razele oblice, ca în acest moment. Ceva mă străpunse; m-am ridicat și m-am așezat pe pat. Iată exact cum s-au petrecut lucrurile.

Văzui în fața mea (oh! nu în realitate! de-ar fi fost o fantomă căreia să-i pot vorbi!), o văzui pe Matrioșa slăbită, cu ochii înfrigurați, exact așa cum era când stătea pe pragul camerei mele și, clătinând din cap, mă amenința cu pumnul ei mic. Și niciodată n-am resimțit ceva mai dureros. Disperarea jalnică a unei mici ființe neputincioase, cu mintea încă neformată și care mă amenința (cu ce? ce putea să-mi facă?), dar cu siguranță nu se acuza decât pe sine. Niciodată până acum nu mi s-a întâmplat ceva asemănător. Am stat toată noaptea nemișcat pierzând noțiunea timpului. Acum aș vrea să explic și să

spun ce s-a petrecut cu mine, cât mai clar cu putință. Oare asta este ceea ce se cheamă muștrare de conștiință, căință? Nu știu nici până azi. Ce nu pot îndura este numai și numai această viziune, și tocmai în prag, cu pumnul ridicat și amenințător; nici înainte, nici după, ci exact în clipa aceea; nimic altceva decât înfățișarea pe care o avea ea atunci, nimic altceva decât această clipă, nimic altceva decât această clătinare a capului. Acest gest, tocmai faptul că mă amenință, nu mi se mai pare ridicol, ci oribil. Resimt pentru ea o milă cumplită, înnebunitoare, și sunt gata să-mi las trupul pradă tuturor torturilor numai ca acel lucru să nu se fi petrecut în ziua aceea. Eu nu regret crima mea, nici moartea copilei; exclusiv această clipă îmi este cu neputință, absolut cu neputință de îndurat, căci de atunci încoace îmi apare în fiecare zi și știu cu certitudine că sunt condamnat. Ea nu vine de la sine, eu sunt acela care o evoc, dar îmi este imposibil să n-o evoc, cu toate că nu pot trăi cu asta. Oh! de-aș putea s-o văd o dată cu adevărat, măcar în halucinație! Aș vrea să mă mai privească măcar o singură dată, ca în ziua aceea, cu ochii ei mari înfrigurați, să se uite drept în ochii mei și să vadă acolo... Ce stupiditate! Niciodată nu se va întâmpla.

De ce oare niciuna dintre amintirile mele nu trezește în mine nimic asemănător? Am totuși multe amintiri, și poate chiar mai urâte după părerea oamenilor... Or, ele nu trezesc în mine decât cel mult o simplă ură, provocată de altfel de starea mea actuală; altădată le uitam cu cel mai mare sânge rece, le îndepărtam pe toate și eram în mod artificial liniștit.

Am rătăcit un an întreg după asta încercând să găsesc cu ce să mă ocup. Știu că mai pot îndepărta imaginea fetei când doresc acest lucru. Sunt pe deplin stăpân pe voința mea, ca întotdeauna. Dar toată problema este tocmai că niciodată nu am vrut s-o fac, că în străfundul meu nu vreau s-o fac și nu voi mai voi s-o fac; știu asta foarte bine. Asta va dura astfel până la nebunia mea totală.

Două luni mai târziu, în Elveția (era probabil reacția organismului care lupta totuși ca să trăiască), am resimțit din nou unul dintre accesele de pasiune, unul dintre acele elanuri nebunești, asemănătoare cu cele pe care le-am cunoscut în tinerețe. M-am simțit tentat de o nouă crimă, bigamia (pentru că eram deja însurat), dar am fugit de această tentație urmând sfatul unei alte fete căreia i-am mărturisit aproape totul, destăinuindu-i chiar că n-o iubeam deloc pe cea pe care o doream și că în general eu nu puteam iubi pe nimeni, și că nu era nimic altceva în mine decât dorință. De altfel, această nouă crimă nu m-ar fi eliberat deloc de Matrioșa.

De aceea, m-am hotărât să tipăresc aceste foi și să le introduc în Rusia în trei sute de exemplare. Când va veni momentul, le voi trimite la poliție, la autoritățile locale; le voi face să ajungă în același timp la redacțiile tuturor ziarelor cu rugămintea de a le publica, cât și la numeroasele mele cunoștințe din Petersburg, din toată Rusia. Ele vor apărea de asemenea în străinătate, traduse. Știu că probabil nu voi fi hărțuit de justiție sau în orice caz foarte puțin. Mă acuz eu însumi și nu am acuzatori. În plus, nu există dovezi sau

foarte puține. În sfârșit, un număr de oameni cred că creierul meu este deranjat și e cert că rudele mele vor depune toate eforturile pentru a profita de această părere și astfel să stingă orice urmărire judiciară periculoasă. Asta o spun printre altele, pentru a dovedi că sunt în depline facultăți mintale și că înțeleg situația mea. Vor mai fi însă cei care vor ști tot și care se vor uita la mine și la care mă voi uita și eu. Vreau ca toată lumea să se uite la mine. Oare asta mă va ușura? Nu știu. Este ultima mea resursă.

Repet: dacă se caută bine în arhivele poliției din Petersburg, se va descoperi poate ceva. Acești mic-burghezi sunt încă în Petersburg poate. Sigur își vor reaminti de casă: este zugrăvită în albastru-deschis. Cât despre mine, nu mă voi îndepărta și un an sau doi încă voi locui la Skvoreșniki, proprietatea mamei mele. Dacă mi se va cere, mă voi prezenta unde va trebui.

Nikolai Stavroghin.

III.

Lectura ținu aproape o oră. Tihon citea încet și poate chiar recitea unele pasaje. De la întreruperea provocată prin foaia pusă deoparte, Stavroghin rămăsese nemișcat, tăcut, rezemat de speteaza canapelei și părea că așteaptă. Tihon își scoase ochelarii, zăbovi un moment, apoi aruncă o privire nehotărâtă asupra lui Stavroghin. Acesta tresări și se plecă înainte cu o mișcare rapidă.

— Am uitat să vă previn, rosti el pe un ton brusc și sec, că toate cuvintele dumneavoastră vor fi zadarnice; nu-mi voi modifica intențiile; nu vă mai osteniți să mă convingeți de contrariu. Voi publica aceste foi.

Roși și tăcu.

— Nu ați omis să mă preveniți de asta înainte de a începe lectura.

Era o oarecare iritare în tonul lui Tihon. „Documentul” produsese, evident, o puternică impresie asupra lui. Simțământul său de creștin fusese jignit și nu era întotdeauna în stare să se rețină. În această privință voi observa că nu în zadar își cucerise el reputația „de a nu ști să se poarte cu publicul”, cum vorbeau călugării despre el. În ciuda spiritului caritabil, în voce îi răzbătea o adevărată indignare.

— Nu face nimic, continuă Stavroghin pe un ton tăios și fără să remarce schimbarea care se produsese în Tihon. Oricare ar fi puterea argumentelor dumneavoastră, eu nu voi renunța la intențiile mele. Rețineți că, totuși, cu ajutorul acestei fraze abile – sau inabile, cum doriți – eu nu mă gândesc deloc să provoc argumentele și rugămințile dumneavoastră.

Pronunțând aceste ultime cuvinte, avu un rânjet.

— Nu pot discuta cu dumneavoastră și nici să vă cer să renunțați la hotărâre. Intenția este foarte nobilă și ar fi imposibil de exprimat mai bine o idee autentic creștină. Pocăința nu poate merge mai departe: ar fi o faptă admirabilă aceea de a se pedepsi singur așa cum proiectați, numai dacă...

— Dacă?

— Dacă ar fi într-adevăr o pocăință, dacă ar fi realmente o idee creștină.

— Astea toate sunt subtilități, murmură Stavroghin, gânditor și distrat.

Se ridică și începu să străbată camera cu pași mari, fără măcar să-și dea seama ce face.

— Mi se pare că ați vrut dinadins să vă arătați mai grosolan decât sunteți, decât ar dori inima dumneavoastră să fie, făcu Tihon prinzând curaj.

— Să mă arăt? Eu nu mă „arătăm” și, în special, nu jucam teatru; „mai grosolan”! Ce vrea să însemne „mai grosolan”?

Roși din nou și asta îl enervă.

— Știu că este un fapt minor, neînsemnat, mizerabil, spuse el arătând foile, dar trebuie ca însăși micimea lui să servească pentru a adânci...

Se opri deodată, ca și când i-ar fi fost rușine să continue și ar fi considerat umilitor să se lanseze în explicații; dar în același timp se supunea dureros, fie chiar inconștient, necesității de a se explica. Trebuie observat că nici o vorbă nu fu rostită în legătură cu confiscarea celei de-a doua foi; această foaie părea să fi fost uitată atât de unul, cât și de celălalt. Stavroghin se oprise lângă masa de scris; luă de acolo un mic crucifix de fildeș, începu să-l învârtască între degete și, deodată, îl rupse în două. Surprins, își reveni și-i aruncă lui Tihon o privire perplexă; dar deodată buza lui superioară tremură, ca și când ar fi fost jignit și se pregătea să arunce o orgolioasă sfidare.

— Credeam că îmi veți spune ceva serios. Pentru asta am venit, spuse el cu jumătate de glas, ca și când ar fi făcut un efort cumplit să se stăpânească; aruncă pe masă crucifixul rupt. Tihon plecă repede ochii.

— Acest document exprimă în mod direct nevoia unei inimi rănite mortal; așa trebuie să-l interpretez? Întrebă el cu insistență și aproape cu înflăcărare. Da, este nevoia firească de pocăință care v-a cuprins. În așa măsură v-a impresionat suferința unei ființe pe care ați jignit-o, încât pentru dumneavoastră acest lucru a devenit acum o chestiune de viață sau de moarte; deci există o speranță pentru dumneavoastră și acum urmați adevărata cale, pregătindu-vă să primiți în fața tuturor pedeapsa rușinii. Vă adresați judecății Bisericii, cu toate că nu credeți în Biserică. Vă înțeleg bine oare? Se pare că îi urâți de pe acum și îi disprețuiți pe toți cei care vor citi ceea ce stă scris acolo; se pare că le aruncați o sfidare.

— Eu! Să le arunc o sfidare?

— Nu v-a fost rușine să vă mărturisiți crima; de ce vă este rușine să vă pocăiți?

— Mie! Mie mi-e rușine?

— Da, vă e rușine și vă e frică.

— Mi-e frică?

Stavroghin avu un răs convulsiv și din nou buza superioară îi tremură.

— Să se uite la mine, spuneți. Dar dumneavoastră cum să vă uitați la ei? Așteptați de pe acum ura lor pentru a le răspunde cu o ură și mai mare. Unele pasaje din spovedanie sunt subliniate chiar de stilul dumneavoastră. Aveți aerul că vă admirați propria psihologie și profitați de lucrurile neînsemnate pentru a uimi cititorul prin insensibilitatea, prin cinismul dumneavoastră, pe

care poate nici nu-l aveți. Pe de altă parte, patimile murdare și trândăvia v-au făcut într-adevăr insensibil și prost.

— Prostia nu e un viciu, rânji Stavroghin, pălind.

— Uneori este un viciu, continuă Tihon, înflăcărat și inexorabil. Rănit de moarte de vedenia care vă apare în prag, păreți totuși să nu vedeți – în acest document – în ce constă crima pe care ați comis-o și de ce trebuie să vă fie rușine în fața oamenilor cărora le cereți să vă judece: este oare din pricina insensibilității în fața crimei sau a terorii pe care ați resimțit-o? La un anumit moment vă grăbiți chiar să asigurați cititorul că gestul de amenințare al fetei nu vi se mai părea ridicol, ci mortal. Dar oare într-adevăr el vi s-a putut părea ridicol, fie chiar pentru o clipă? Da, așa vi s-a părut, garantez.

Tihon tăcu; vorbea ca o persoană care a renunțat să se stăpânească:

— Vorbiți, vorbiți! stăruiește Stavroghin. Sunteți iritat și... mă certați. Asta îmi place din partea unui călugăr. Dar iată ce mă miră: au trecut zece minute de când discutăm de asta (el arată foile), și cu toate că mă certați, nu văd la dumneavoastră nici un semn deosebit de dezgust, de rușine... nu sunteți dezgustat și vorbiți cu mine de la egal la egal.

Coborâse vocea și cuvintele „de la egal la egal” păruseră să țâșnească de pe buzele lui, fără să se fi gândit la ce spunea. Tihon îl privea atent.

— Mă uimiți, spuse el după o tăcere, pentru că vorbele vă sunt sincere, văd asta, și în acest caz... eu sunt vinovat față de dumneavoastră. Aflați deci că am fost nepolitic și dezgustat, dar că în setea dumneavoastră de pocăință nici n-ați observat asta, cu toate că ați observat nerăbdarea mea pe care ați numit-o „ceartă”. Dar considerați că meritați un dispreț infinit mai profund, iar cuvintele „de la egal la egal”, cu toate că au fost pronunțate involuntar, sunt cuvinte frumoase. Nu vă voi ascunde: mă îngrozește această mare forță trândavă care nu se manifestă decât în infamii. Nu degeaba te transformi într-un străin; o pedeapsă îi urmărește pe toți cei care se dezlipesc de pământul natal; plictiseala și trândăvia îi asaltează chiar dacă ei caută acțiunea. Dar creștinismul admite responsabilitatea, indiferent în ce mediu trăiești. Dumnezeu nu v-a privat de inteligență; gândiți-vă singur: dacă puteți să vă puneți întrebarea: „Sunt sau nu sunt răspunzător de actele mele?” înseamnă implicit că sunteți responsabil. Este cu neputință ca ispita să nu se strecoare în lume, dar vai de acela prin care se strecoară. De altfel, în ceea ce privește... greșeala dumneavoastră, mulți acționează cum ați făcut dumneavoastră, dar continuă să trăiască în pace și liniște și merg până la a considera aceste greșeli ale tinereții ca fiind inevitabile. Există bătrâni care răspândesc deja miros de mormânt, dar care păcătuiesc și se consolează cu voie bună. Lumea este plină de asemenea grozăvii. Dumneavoastră cel puțin ați resimțit toată adâncimea ei: la un asemenea grad este extrem de rar.

— N-o să vă apucați acum să mă stimați după citirea acestor foi! rânji Stavroghin. Dumneavoastră... onorabile părinte Tihon – am mai auzit lucrul acesta – n-o să știți să fiți un bun duhovnic, continuă el cu un surâs forțat. Sunteți criticat pe-aici. Se spune că îndată ce descoperiți în păcătos puțină

umilință, puțină sinceritate, cădeți imediat în admirație, sunteți gata să vă căiți, să vă umiliți și să vă aruncați în fața... celui ce se căiește.

— Nu voi răspunde direct la asta, dar este cert că eu nu știu să mă adrez oamenilor. A fost întotdeauna marele meu defect, suspină Tihon și cu o astfel de simplitate, încât Stavroghin îl privi zâmbind. Cât despre acestea – și se uită la foi -, cu siguranță că nu poate să existe o crimă mai atroce, mai teribilă decât aceea pe care ați comis-o.

— Să n-o mai măsurăm cu cotul, spuse după o tăcere Stavroghin, nu fără ciudă în glas. Poate că suferința mea nu este atât de mare pe cât am descris-o aici; de asemenea, se poate să mă fi autoacuzat prea mult, încheie el deodată.

Tihon nu spuse nimic. Stavroghin, cu capul plecat, cufundat în meditația sa, pășea în lung și în lat.

— Și persoana aceea tânără, cu care ați întrerupt relațiile în Elveția, unde este acum? întrebă deodată Tihon.

— Aici.

O nouă tăcere se lăsă.

— S-ar putea ca eu să vă fi mințit în ceea ce mă privește, repetă Stavroghin insistând. Nici eu nu știu bine... De altfel, chiar dacă provoc oamenii prin nerușinarea mărturisirii mele – pentru că ați observat provocarea mea -, ce importanță are asta? Asta și trebuie. O merită din plin.

— Cu alte cuvinte, vă este mai ușor să-i urăți decât să acceptați mila lor.

— Aveți dreptate. Nu am obiceiul să fiu deschis, dar fiindcă am început... cu dumneavoastră, aflați că îi disprețuiesc tot atât ca și pe mine, tot atât, dacă nu mai mult, infinit mai mult. Niciunul dintre ei nu poate fi judecătorul meu... Am scris aceste prostii pentru că asta mi-a venit în minte, din cinism... Se poate chiar să fi mințit numai, într-un moment de furie.

Se întrerupse subit, enervat, și din nou roși, fiindcă vorbise împotriva voinței lui. Se apropie de masă, întorcând spatele lui Tihon, și apucă un fragment din crucifixul rupt.

— Răspundeți la întrebarea mea, dar sincer, numai mie sau ca și cum v-ați vorbi dumneavoastră înșivă, noaptea. Dacă cineva v-ar ierta asta (el arată spre foi), nu unul dintre cei pe care îi stimați sau de care vă temeți, ci un necunoscut, un om pe care nu l-ați cunoaște niciodată, care v-ar ierta în tăcere în sinea lui, citind mărturisirea dumneavoastră, oare acest gând v-ar ușura sau v-ar fi indiferent? Dacă este prea penibil pentru amorul dumneavoastră propriu, nu-mi răspundeți, dar gândiți-vă...

— Asta m-ar ușura, răspunse Stavroghin cu jumătate de glas. Dacă m-ați ierta, asta mi-ar face mult bine, adăugă el foarte repede și aproape în șoaptă, fără totuși să se întoarcă de la masă.

— Dar cu condiția ca și dumneavoastră să mă iertați.

— Ce! A! da, asta e formula dumneavoastră mănăstirească. Urâtă umilință! Știți, toate vechile voastre formule monahale nu sunt deloc frumoase. Dar dumneavoastră vă imaginați că sunt foarte frumoase. Izbucni într-un răs

nervos. Într-adevăr, nu știu deloc de ce mă aflu aici, adăugă el întorcându-se deodată. A! da, sunt distrus... Spuneți, asta costă chiar douăzeci și cinci de ruble?

— Nu vă faceți griji cu asta, spuse Tihon.

— Sau cincizeci? De ce să nu mă îngrijorez? Pentru care motiv aș veni să vă distrug obiectele și pentru ce m-ați iertat de această pagubă? Poftim, iată cincizeci de ruble. Scoase banii din buzunar și îi puse pe masă. Dacă nu vreți să-i luați pentru dumneavoastră, luați-i pentru săraci, pentru biserică... Se întărită din ce în ce mai mult. Ascultați, vă voi spune adevărul: vreau ca dumneavoastră să mă iertați și încă unul alături de dumneavoastră și un al treilea, dar ca toți, toți să mă urască.

— Ați fi capabil să suportați în deplină umilință mila generală?

— Nu, nu aș putea. Nu vreau mila tuturor. De altfel, această chestiune este lipsită de sens: ea nu poate exista, această milă. Ascultați, eu nu vreau să aștept, voi publica aceste foi... nu încercați să mă convingeți... Nu pot să aștept, nu pot.

Era scos din sărite.

— Mă tem pentru dumneavoastră, spuse Tihon aproape timid.

— Vă temeți că nu pot să rezist? Că nu voi putea suporta ura lor?

— Nu, nu numai ura lor.

— Dar ce altceva?

— Râsul lor.

Rosti aceste cuvinte foarte încet, parcă fără voia lui.

Nefericitul nu se putuse stăpâni și începuse să vorbească despre ceea ce ar fi fost bine să tacă; știa de altfel că ar fi fost preferabil să tacă. Stavroghin se tulbură, îngrijorarea îi apăru pe față.

— Presimțeam asta. Deci în timp ce citeați „documentul” meu v-am apărut drept un personaj comic? Nu vă speriați, nu vă tulburați. Mă așteptam la asta.

Într-adevăr, Tihon era incurcat; încercase să se explice cât mai repede, dar nu făcuse decât să strice și mai mult lucrurile.

— Pentru a realiza astfel de acțiuni, liniștea morală este indispensabilă; chiar în suferință trebuie păstrată o înaltă seninătate... or, în zilele noastre seninătatea morală lipsește. Pretutindeni nu sunt decât discuții și certuri. Oamenii nu se înțeleg mai bine între ei ca pe vremea turnului Babel.

— Toate astea sunt foarte plicticoase! Știu asta. S-a mai spus de mii de ori, îl întrerupse Stavroghin.

— De altfel, nici nu v-ați atins scopul, continuă Tihon, trecând direct la problemă. Din punct de vedere juridic sunteți aproape inatacabil. Este primul lucru asupra căruia vi se va atrage atenția, zeflemisindu-vă. Apoi, mulți se vor arăta uimiți; cine va înțelege adevăratele cauze ale spovedaniei dumneavoastră? Vor face înadins ca să nu fie înțelese, căci asemenea fapte sunt temute; sunt întâmpinate cu groază, sunt detestate și li se va răspunde prin răzbunare: omenirii îi place noroiul ei și nu vrea să fie răscolit. De aceea nu va trece mult

timp și lumea va lua această chestiune în derâdere; căci oamenii rezolvă cel mai ușor aceste lucruri cu glume.

— Vorbiți mai deslușit. Spuneți tot, stăruii Stavroghin.

— Firește, la început ei își vor exprima oroarea, dar această oroare va fi mai curând simulată decât sinceră și nu va avea drept scop decât să satisfacă conveniențele. Ele nu vorbesc de sufletele curate; acestea vor fi îngrozite, dar ele se vor acuza și vor tăcea și deci nu se vor face observate. Ceilalți, oamenii de lume, nu se tem decât de ceea ce le amenință în mod direct interesele. Odată trecută prima mirare, prima teroare convențională, primii care vor râde vor fi tocmai aceștia. Nebunia dumneavoastră le va părea curioasă; căci vă vor considera puțin dement, acordându-vă totuși destulă responsabilitate pentru a putea râde de dumneavoastră. Veți putea suporta asta? Inima nu vi se va umple de ură atât de mare, încât să vă distrugă? Iată de ce mă tem.

— Ei bine... și dumneavoastră... și dumneavoastră chiar... Mă mir că aveți o părere atât de proastă despre oameni; cu ce dezgust îi judecați! replică Stavroghin cam plictisit.

— Credeți-mă! exclamă Tihon. Când vorbesc astfel despre oameni, îi judec în special după mine.

— Să fie oare sufletul dumneavoastră ceva care se va delecta cu suferința mea?

— Cine știe? Poate că da. Ei da, se prea poate.

— Ajunge! Spuneți-mi totuși ce vi se pare ridicol în atitudinea mea în această relatare? Știu eu însumi, dar vreau ca dumneavoastră să-mi arătați cu degetul. Vorbiți-mi cu cel mai mare cinism posibil, căci sunteți un mare cinic... Voiăștia, oamenii sfinți, sunteți îngrozitor de cinici, voi înșivă nu știți în ce măsură disprețuiți oamenii... Vorbiți-mi cu toată sinceritatea de care sunteți în stare. Vă repet încă o dată: sunteți foarte original.

— Există ceva ridicol față de oameni și într-o oarecare măsură ceva fals până și în intenția admirabilei penitențe pe care v-o impuneți... fără să mai vorbim de forma în care vreți s-o faceți – tulbure, insuficient de hotărâtă, șovăitoare, probabil din cauza fricii... Oh! nu vă îndoiiți de victoria dumneavoastră! strigă el deodată revenindu-și, aproape în extaz. Această formă va învinge (el arată spre foi) cu condiția să acceptați cu toată sinceritatea palmele și scuipăturile... dacă le veți suporta până la capăt. Pedepsirea cea mai infamă sfârșește întotdeauna prin a atinge cea mai înaltă glorie și putere, dacă umilința este sinceră. Dar sunteți capabil de o astfel de umilință? Ceea ce vă trebuie este umilință și umilire. Trebuie să nu disprețuiți judecătorii dumneavoastră, ci să aveți încredere în ei, ca în Biserică. Numai atunci îi veți învinge și îi veți aduce prin pildă la dumneavoastră și vă veți uni cu ei în dragoste... Oh! dacă ați fi în stare să îndurați totul până la capăt! ...

— Spuneți-mi, după părerea dumneavoastră, ce este ridicol în aceste foi?

— De ce, de ce această grijă de ridicol? De ce această boală la dumneavoastră? strigă brusc Tihon, clătinând din cap.

— Să lăsăm asta; arătați-mi mai bine ce este ridicol...

— Urâtenia este cea care vă va ucide, șopti Tihon cu ochii plecați.

— Urâtenia? Care urâtenie?

— Urâtenia crimei. Este într-adevăr urâtă. În general, oricare crimă, cu cât se varsă mai mult sânge, cu cât este mai îngrozitoare, cu atât efectul ei este mai mare, cu atât este mai pitorească, am putea spune. Dar există crime rușinoase, mârșave, a căror grozăvie se trage din josnicia lor...

Tihon nu isprăvi.

— Adică dumneavoastră considerați ridicolă atitudinea mea când sărutam mâinile unei mici spurcăciuni... apoi când tremuram de frică... și restul. Vă înțeleg foarte bine. Și vă temeți pentru mine, fiindcă asta e urât, ticălos, nu, nu ticălos, ci rușinos, ridicol. Și credeți că tocmai asta nu voi putea suporta?

Tihon tăcea. Stavroghin păli, fața lui se contractă.

— Înțeleg acum de ce m-ați întrebat dacă domnișoara din Elveția este aici, șopti el pentru sine.

— Nu sunteți pregătit, nu sunteți deloc călit, adăugă Tihon.

— Ascultați, vreau să obțin propria mea iertare; iată scopul meu principal; scopul meu unic, declară deodată Stavroghin cu un entuziasm sălbatic. Asta este toată spovedania mea, tot adevărul, restul e minciună. Numai atunci, asta o știu bine, va dispărea vedenia. Iată de ce aspir la o suferință nemărginită, iată de ce o caut eu însumi. Nu mă descurajați, căci altfel voi muri de mânie! strigă el aproape involuntar.

Acest elan fu atât de neașteptat pentru Tihon, încât se sculă în picioare.

— Dacă credeți că vă puteți ierta singur și că veți obține iertarea pe această lume prin suferință, dacă căutați numai și numai să obțineți această iertare, oh! atunci aveți o credință deplină, strigă Tihon cu bucurie. Cum ați putut atunci să spuneți că nu credeți în Dumnezeu?

Stavroghin păstra tăcerea.

— Dumnezeu vă va ierta lipsa de credință, căci îl venerați pe Sfântul Duh fără să-l cunoașteți.

— Nu poate să existe iertare pentru mine, spuse Stavroghin cu un aer sumbru. Stă scris în cartea dumneavoastră că nu există crimă mai mare decât să batjocorești „unul dintre acești copii mici”. Da, în această carte.

Arată Evanghelia.

— La asta vă voi răspunde, replică Tihon cu un glas pătruns, că dacă veți reuși să vă iertați pe dumneavoastră înșivă, și Hristos vă va ierta... Chiar dacă nu reușiți să vă împăcați cu dumneavoastră înșivă și să vă iertați, chiar și atunci el vă va ierta pentru intenția dumneavoastră și pentru marea suferință... Căci limbajul omenesc nu are cuvinte, nu are gânduri destule pentru a exprima toate căile Mielului până în ziua „când aceste căi ne vor fi dezvăluite în întregime”. Cine va măsura pe cel care depășește orice măsură, cine va înțelege toată profunzimea sa?!

Colțurile buzelor lui tremurară ca mai înainte și o ușoară strâmbătură îi convulsionă fața. Efortul fusese prea mare și el plecă ochii.

Stavroghin își luă pălăria de pe canapea.

— Voi reveni în altă zi. Părea epuizat. Vom mai vorbi despre toate astea... A fost o imensă plăcere pentru mine să vorbim împreună... și apreciez onoarea... și sentimentele dumneavoastră. Credeți-mă că acum înțeleg de ce unele persoane simt atâta afecțiune pentru dumneavoastră...

— Chiar plecați? întrebă Tihon ridicându-se și el, foarte surprins. Și eu... Păru să șovăie. Voiam să vă fac încă o rugămintă... dar acum nu știu dacă... mă tem...

— Vă rog.

Stavroghin se reaseză, tot cu pălăria în mână. Tihon se uită la această pălărie și la ținuta lui Stavroghin, o ținută de om de lume; dar acest om de lume era pe jumătate nebun. Tihon se tulbură și mai mult.

— Vă întreb numai... Vă dați oare seama, Nikolai Vsevolodovici (dacă nu mă înșel, acesta este numele dumneavoastră), că dacă publicați aceste foi, viața dumneavoastră e distrusă... cariera dumneavoastră, de pildă... și tot restul...

— Cariera mea?

Nikolai Vsevolodovici se strâmbă.

— De ce să distrugeți totul astfel? De ce această încăpățănare? spuse Tihon implorând și dându-și seama în același timp de stângăcia lui.

Fața lui Stavroghin luă o înfățișare dureroasă.

— V-am mai spus și vă repet: toate spusele dumneavoastră sunt de prisos... De altfel, toată această conversație devine insuportabilă.

Se frământa pe scaun.

— Nu mă înțelegeți. Ascultați-mă fără să vă supărați. Cunoașteți părerea mea; dacă ea ar fi rodul umilinței, fapta dumneavoastră ar fi cea mai frumoasă dintre faptele creștinești, dacă ați fi în stare s-o suportați. Și dacă nu ați fi în stare, Domnul ar ține seama de sacrificiul dumneavoastră. S-ar ține seama de tot, de fiecare dintre cuvintele dumneavoastră, de fiecare frământare a sufletului nostru, de cel mai neînsemnat gând al nostru. Dar vă propun un alt sacrificiu, cu mult mai mare...

Stavroghin păstră tăcerea.

— Sunteți însetat de suferință și de sacrificiu. Ei bine, învingeți și această dorință; lăsați aceste foi, renunțați la acest plan și atunci veți învinge totul, vă veți zdrobi orgoliul, vă veți zdrobi demonul. Veți triumfa, veți atinge eliberarea...

Ochii îi străluceau. Împreună mâinile într-un gest de implorare.

— Cât suflet puneți în asta, câtă importanță îi acordați... De altfel, credeți-mă, apreciez... spuse politico Nikolai Vsevolodovici, însă cu un aer ușor scârbit. Observ că vreți să-mi întindeți o capcană, cu cele mai bune intenții din lume, desigur, pentru binele meu, din filantropie. De fapt, ați vrea să pun capăt la toate, poate chiar să mă însor, să-mi închei viața ca membru al unui club și să vin la mănăstire în zilele de sărbătoare. Nu e așa? De fapt, în calitatea dumneavoastră de cunoscător al inimilor și de cinic, poate și prevedeați că exact așa se vor petrece lucrurile și că este vorba doar să insistați, nu-i așa? Ba aș paria că vă gândeați chiar și la mama mea și la liniștea ei...

Avu un zâmbet plin de răutate.

— Nu, nu e vorba de această pocăință; eu vă pregătesc alta, continuă Tihon cu căldură, fără să acorde nici o atenție râsului și remarcilor lui Stavroghin. Eu cunosc un bătrân, nu e aici, dar nu stă departe de noi. Un pustnic, un ascet cu o asemenea înțelepciune creștinească, încât nici dumneavoastră, nici eu n-o putem concepe. El o să-mi asculte rugămintea; îi voi povesti toată istoria dumneavoastră. Îmi dați voie? Duceți-vă la el, supuneți-vă autorității lui timp de cinci sau șapte ani, timp pe care îl veți considera mai târziu necesar. Impuneți-vă această pocăință și grație acestui mare sacrificiu veți obține tot ce năzuți și chiar ceea ce nici nu sperați. Căci astăzi nu puteți bănui ceea ce veți dobândi.

Stavroghin îl ascultă cu multă seriozitate; sângele îi năvăli în obraji săi palizi.

— Îmi propuneți să depun jurământ monahal în această mănăstire?

— Nu e nevoie să deveniți călugăr, nu trebuie să depuneți jurământ; rămâneți doar un novice, și asta în taină; puteți chiar continua să trăiți în lume.

— Lăsați, părinte Tihon, îl întrerupse Stavroghin cu o expresie de scârbă. El se ridică și Tihon de asemenea.

— Ce-aveți? strigă el deodată, privind spre Tihon aproape cu teroare. Acesta era în picioare în fața lui, cu brațele întinse înainte; un spasm rapid îi schimonosi fața îngrozită.

— Ce-aveți? Ce-aveți? repetă Stavroghin, îndreptându-se repede spre el pentru a-l susține. I se păruse că preotul era să cadă.

— Eu văd... eu văd limpede, strigă Tihon cu o voce pătrunzătoare și care exprima o suferință intensă, eu văd că niciodată, nefericite tânăr, nu ai fost atât de aproape de o nouă crimă și mai feroasă decât cealaltă!

— Liniștiți-vă, stăruie Stavroghin, foarte îngrijorat pentru Tihon. S-ar putea să amân în cele din urmă totul pentru mai târziu; aveți dreptate.

— Nu, nu după publicare, ci înainte de asta, cu o zi înainte, cu o oră înainte de acest mare sacrificiu, vei căuta o ieșire într-o nouă crimă și nu o vei săvârși decât pentru a evita publicarea acestor foi.

Stavroghin se cutremură de furie și de frică.

— Psiholog blestemat, strigă el cu mânie și, fără să se întoarcă, părăsi camera.

SFÂRȘIT